

Ex Libris Debelgarric, D.M.M.

GERARDI VAN SWIETEN

MED. DOCT.

COMMENTARIA

IN

HERMANNI BOERHAAVE APHORISMOS,

DE

COGNOSCENDIS ET CURANDIS MORBIS.

TOMUS TERTIUS.

PARISIIS,

Apud Viduam & Filium GUILLELMI CAVELIER, viâ San-Jacobeâ, ſub Signo Lilii Aurei.

M. DCC. LIV.

CUM APPROBATIONE ET PRIVILEGIO REGIS.

PRÆFATIO.

PRomiſeram, fateor, me citiùs datam fidem liberaturum, quàm præſtare potui, in edendis illis, quæ ſupererant adhuc, Aphoriſmorum Commentariis: ſed & multa mihi obtigerunt, quæ prævidere non poteram. Quis enim crediḋiſſet, Auguſtam Imperatricem, medios inter belli tumultus, cogitaturam non tantùm de reſtaurandis ſtudiis & bonis artibus, ſed & præſtituram talia, quæ pacatis temporibus vix ſperari poterant? *Collegium Thereſianum* ſub ejus auſpiciis erectum voluit in uſum nobilis

juventutis, ut Pietati, Linguis, Philosophiæ, Jurisprudentiæ, operam darent. Jussit simul, ut magno statim numero confluentium juvenum curam gererem, dignum ducens, ut summorum Virorum filii, patriæ spes, eodem uterentur Medico, cui Augustæ Domûs salutem credere dignata fuerat.

Voluit simul Augustissima Imperatrix, ut de emendando studio Medico in antiquissima hac Universitate cogitarem seriò; quod dum feci, utile credidi, si Institutiones Medicas publicè traderem, præmissâ priùs methodo Medicinam discendi. Novus certè, nec adeo levis, labor.

Neque hoc tantùm, sed & rebus Medicis præesse debui, omnibus interesse examinibus, &c; cùm videbatur Augustissimæ, muneris mei rationem hoc poscere; neque abusus, qui multi sensim irrepserant; alio modo certiùs exstirpari posse, quàm si perpetui Præsids apud inclytam Facultatem provin-

cia mihi demandaretur.

His omnibus adhuc addenda eſt Auguſtæ Bibliothecæ cura, & novus impoſitus Bibliothecæ Præfecto labor: cenſura nempe librorum Medicorum, Philoſophicorum, Philologicorum, Hiſtoricorum, & Miſcellaneorum; Auguſtiſſimæ enim pietas ſeveram dictavit legem, quâ omnibus ſuis ditionibus exulare juſſit libros, qui moribus vel religioni nocere poſſent. Simul autem noluit, ullum damnari librum, niſi lectum, & de quo conſtitiſſet in pleno omnium Cenſorum conſeſſu, quod atro carbone notari mereretur.

Fateor lubens, egregios me habere in hoc labore adjutores, utrumque nempe Auguſtæ Bibliothecæ Cuſtodem, quorum eruditioni & multifariæ linguarum peritiæ debetur inprimis, quòd vix ullo idiomate prodire in lucem poſſit liber, quin aliquis noſtrûm hunc legere & intelligere valeat. Interim tamen & bonas horulas impendere

debui, & multas quidem, evolvendis nugis, & turpibus ſæpe. Inſignis tamen utilitas hujus laboris tædium facilè compenſat.

Hinc intelligent æqui rerum æſtimatores, quòd non iners otium, nec Aulæ deliciæ, in cauſa fuerint, cur feriùs promiſſis ſteterim. Eadem fuit cauſa retardati operis, quæ incepti; publica nempe utilitas, cui promovendæ me totum dedi.

Quamvis autem ſenectutis limen jam attigerim, & iidem me premant labores, tamen firmum corporis robur, & nondum minutus mentis vigor, ſpem mihi faciunt, ut minori temporis intervallo abſolvere poſſim quartum & ultimum Tomum, in quo exarando jam verſor. Vale!

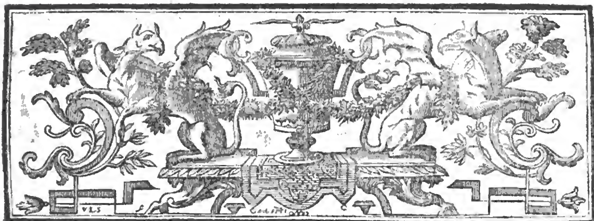
INDEX CAPITUM

HUJUS TOMI.

COMMENTARIA

COMMENTARIA IN *HERMANNI BOERHAAVE* APHORISMOS, DE COGNOSCENDIS ET CURANDIS MORBIS.

PLEURITIS.

§. 875.

PLEURITIS dicitur adesse, quando æger laborat acutâ, continuâ febre (564. 567.), cum pulsu duro; dolore acuto, punctorio, inflammatorio, (382. n°. 3.), in inspiratu validè aucto, in exspiratu vel animæ retentione leniori, mitiori pariter, ubi respiratio, immoto thorace, maximè ope abdominis fit; tussi ferè perpetuâ, dolorem magnum inferente, hinc suffocatâ.

Latus τὸ πλευρὸν & ἡ πλευρὰ Græcis dicitur; πλευραὶ frequenter pro costis sumuntur: sic enim illas vocavit *Pollux* (a). Illas autem partes, quæ sub axillis

(a) Jul. Poll. Onomastic. Lib. II. Cap. IV. n°. 166. 167. Tom. I. pag. 234. 235.

funt, πλευραὶ five latera vocavit; morbum verò, qui circa coftas eft, pleuritidem dixit, eodem modo, utì articulorum morbus arthritis; renum verò morbus nephritis appellatur. Laterum morbum Latini dixerunt, unde & à lateribus pleuritidis nomen fatis aptè deduci poffe videtur. Sic dixit *Celfus* (*a*): *Stomachus lateribus cingitur, atque in his quoque vehementes dolores effe confueverunt.* Quamvis autem hodie à multis ventriculus hoc nomine vocetur, per ftomachum tamen *Celfus* intellexit œfophagum, utì ex alio loco patet (*b*).

Definitio autem pleuritidis, quæ hîc traditur, non deducitur ex intellectu caufæ proximæ morbi definiendi; fed ex collectione illorum phœnomenorum, quæ hunc morbum comitantur, & quorum præfentia, unanimi Medicorum confenfu, docet hunc morbum adeffe. Duplici enim modo morbos definiri antea in Commentariis §. 820, vidimus. Nihil ergo hîc de parte affecta in pleuritide, vel de ejus caufa proxima, dicitur, de quibus poftea agendum erit, fed fimpliciter in textu habetur: *Pleuritis dicitur adeffe, quando*, &c. Seligitur autem inprimis ideo in pleuritide definienda hæc methodus, quia de parte affecta inter Auctores controverfia eft; de fignis autem pathognomonicis pleuritidis præfentis convenit inter omnes. Utramque tamen definiendi methodum in defcribenda pleuritide conjungit *Galenus* (*c*); caufam enim morbi proximam & partem affectam determinat, fimúlque præcipua morbi fymptomata enumerat. Sic autem habet: *Quæ in fuccingente coftas membrana, ac mufculis illi continuis, fiunt inflammationes, morbum quem pleuritidem vocant, efficiunt. Hujus fymptomata infeparabilia funt, febris acuta, dolor perinde ac fi locus* (affectus) *vel intendatur vel pungatur, refpiratio frequens & exigua, pulfus parvus, arteriam duram & quodammmodo tenfam indicans; tuffis plerumque cum fputis coloratis; nonnunquam verò fine his*, &c.
Simili etiam definitione ufus fuit *Aretæus* (*d*) & *Ægineta* (*e*) & *Trallianus* (*f*).

Sequitur jam, ut fingula phœnomena in definitione hac memorata expendamus.

Dolor adeft in omni pleuritide, fed non omnis laterum dolor pleuritidis nomen meretur, utì optimè monuit *Trallianus* (*g*). Unde & *Hippocrates* (*h*), hybernos morbos recenfens, in eodem aphorifmo pleuritidum, & dolorum laterum, & pectoris, mentionem fecit. Requiritur enim febris acuta continua comes, ut pleuritis vocetur. Optimè hoc diftinxit *Celfus*, de laterum doloribus agens, dicit enim (*i*): *Sed interdum id malum intra dolorem eft: ifque modò tardè, modò celeriter folvitur. Interdum ad perniciem quoque procedit, oritúrque acutus morbus, πλευριτικὸς à Græcis nominatur. Huic dolori lateris febris & tuffis accedit.* Ideo & *Ægineta* (*k*), poftquam de pleuritide egerat, fubjungit remedia ad dolores laterum, qui fine febre funt, peculiari titulo illos diftin-

(*a*) Lib. IV. Cap. VI. pag. 209.
(*b*) Idem. ibid. Cap. I. pag. 182. 184.
(*c*) De Locis Affectis, Lib. V. Cap. III. Charter. Tom. VII. pag. 488.
(*d*) De caufis & fignis morbor. acutor. Lib. I. Cap. X. pag. 8.
(*e*) Lib. III. Cap. XXXIII. pag. 40. versâ.
(*f*) Lib. VI. Cap. I. pag. 266.
(*g*) Ibidem.
(*h*) Aphor. 23. Sect. 3. Charter Tom. IX. pag. 118.
(*i*) Lib. IV. Cap. VI. pag. 209.
(*k*) Lib. III. Cap. XXXIII. pag. 41.

guens. Optimè hunc morbum expressit hinc *Juvenalis* (*a*), dicens:

> *Præterea, lateris vigili cum febre dolorem*
> *Si cœpere pati, missum ad sua corpora morbum,*
> *Infesto credunt à Numine*, &c.

Plures enim cognitæ sunt causæ, quæ dolorem lateris faciunt, non pleuriticum tamen. Aliâ occasione in commentariis §. 326, ubi de contusione agebatur, monitum fuit ex *Hippocrate* & *Galeno*, à cursu, luctâ, onere majore sublato, &c; fieri quandoque tantas musculorum distractiones, ut quædam illarum fibræ rumpantur. Vulsiones (σπάσματα) & rupturas (ῥήγματα) vocaverunt veteres Medici illa mala; monuerúntque, intensos inde dolores, & quidem circa thoracem difficillimos fieri. Ita & in hystericis & hypochondriacis tales laterum dolores observantur, & quidem acutissimi sæpe, sed sine febre; quibus doloribus, pleuritidis medela per venæsectionem validam & repetitam minimè conveniret. Mirabilem enim hunc morbum varias induere larvas posse, & quævis alia mala mentiri, aliâ occasione in Commentariis §. 633, ex *Sydenhamo* notatum fuit. Similes dolores & à podagra retropulsâ observantur quandoque.

Bina ergo hæc in omni pleuritide adsunt, febris acuta continua, & dolor. Quænam vocetur febris acuta, ad §. 564. dictum fuit; simúlque monitum §. 567, acutos febriles morbos vocari illos, quos dicta febris comitatur. Dolor verò pleuriticus non est mitis & obtusus, sed acutus & punctorius, qualem à distentis vasculis inflammatis nasci in Commentariis §. 382. n°. 3, probatum fuit; quod & *Galenus*, & reliqui Auctores antea memorati, in pleuritidis descriptione docuerunt. Hoc autem inprimis ideo notari meretur, quia etiam in febribus dolores lateris, sed non pleuriticos, observavit *Hippocrates*; de qua re videantur Commentaria §. 772. Ita etiam *in Coacis* (*b*) leguntur sequentia: *Dolores juxta latus, in febribus, tenuiter consistentes, citra notas, venæsectiò lædit.* Ubi videtur agi de talibus doloribus, qui nec adeo acuti sunt, neque aliis pleuritidis signis stipantur. *Duretus* (*c*) loco *in febribus* (ἐν πυρετοῖσιν) maluit legere *febris expertibus* (ἀπυρετοῖσιν): sed fortè nihil in textu mutandum esse, probabile videbitur, si consideretur, eâdem hac prænotione alium morbum ab *Hippocrate* recenseri, quem pariter venæsectio lædit, nempe in perfrigeratione torpida, ubi disertè additur *febris non expertibus* (οὐκ ἀπύροις).

Pulsus autem durus in omnibus ferè morbis acutis inflammatoriis observatur, ob cruorem densum & compactum, difficiliùs per fines capillares arteriarum transeuntem (*d*) ideóque & hunc in pleuritidis descriptione notavit *Galenus*, uti modò dictum fuit; alibíque (*e*) monuit, ob duritiem, pulsum pleuriticorum vehementem videri minùs peritis, *qui durum ictum nequeunt à vehementi discernere.* Fallere tamen quandoque posset hoc signum dum præ doloris

(*a*) Lib. V. Satyr. 13. vers. 229.
(*b*) N°. 491. Charter Tom. VIII. p. 880.
(*c*) In Coacas Hippocratis, p. 370. 371.
(*d*) H. Boerhaave, Institut. §. 962.
(*e*) De Pulsib. ad Tyrones, Caput. XII. Charter. Tom. VIII. pag. 9.

acerbitate inspirare nequeunt ægri, & se ipsos ferè suffocant, tunc enim peripneumonia ex pleuritide fieri incipit, pulsúsque mollis & exilis apparet; de qua re postea ad §. 883, dicetur.

Cùm autem, dilatato per inspirationem thorace, distrahantur partes inflammatæ, necessariò augebitur dolor, qui ob eamdem causam lenior erit inter exspirandum, vel dum ægri animam retinent. Unde etiam validâ pleuritide correpti, ut acerbissimum dolorem evitent, vix inspirant, sicque se ipsos suffocant. Hinc levamen ægri tales sæpe percipiunt, dum latâ fasciâ thorax sic constringitur, ut pectoris inter inspirandum dilatatio vel nulla sit, vel exigua admodum; tunc enim inspiratio, immoto thorace, perficitur inprimis abdominis ope. In inspiratione enim non tantùm dilatatur thorax costarum motu solo, verùm etiam diaphragma deorsum tractum pectoris capacitatem auget, abdominis verò cavum angustat; unde pressa viscera abdominalia musculorum abdominalium resistentiam superant, ventrémque attollunt. Ubi ergo per fasciam immotus retinetur thorax, poterit adhuc spatium fieri pulmoni per aerem inspiratum dilatando, dum deorsum ducitur diaphragma, fortè tunc & majori vi, quàm dum simul dilatatur pectus: atque hoc modo respiratio ad vitam necessaria poterit peragi. Pro vario autem situ partis inflammatæ majus minúsve fiet impedimentum respirationi, uti postea §. 877, patebit.

Tussis autem ferè perpetua adest: unde ab optimis Auctoribus semper inter signa pleuritidis numeratur. Cùm autem vel sola inspiratio tantum dolorem faciat, satis patet, quantùm ille augeri debeat, dum tussi quassatur pectus, unde & ægri natam tussim omni molimine supprimere nituntur, &, si nequeant convelluntur sæpe, præ doloris acerbitate.

Horum omnium phœnomenorum concursus docet, pleuritidem adesse. Verùm optimè Aretæus (*a*) monuit sequentia: *Opus est autem, omnia hæc* (Pleuritidis phœnomena nempe) *inter se consonare atque conspirare, ab una causa pendentia. Quæcumque enim ex his sparsim alia ab aliâ causâ producuntur, etsi omnia simul ingruunt, pleuritis non vocatur.* Si enim lateris dolor v. g. à distractione partium post validos nixus ortus foret, tussísque catarrhosa adesset, simúlque acuta continua febris ab alia causa quacumque (putà contagio varioloso, morbilloso vel alio quovis epidemico) accederet, haberetur quidem concursus symptomatum pleuriticorum, sed tamen non vocaretur pleuritis talis morbus, cùm singula hæc symptomata non ab una & eadem causa ortum ducerent.

§. 876. QUoties unà cum his symptomatibus sputa ex pulmone symptomatica prodeunt; dicitur *humida;* quando hæc absunt, *sicca* vocatur.

Quibus signis pleuritis præsens cognosci possit, vidimus: sequitur jam ut de variis hujus morbi speciebus quædam dicantur. Humidam enim & siccam,

(*a*) Lib. 1. de Causis & Signis Morbor. Acutor. Cap. x. pag. 8.

veram & spuriam, idiopathicam & symptomaticam pleuritidem dixerunt Auctores. De humida & sicca pleuritide hac paragrapho agitur; de reliquis dicetur sequentibus numeris.

Tussis ferè perpetua pleuritidem comitari solet: cúmque sputa tanti momenti sint in peripneumonia, & ipsa pleuritis per sputa sæpe solvatur, uti postea §. 888, patebit, in ipso morbi initio periti Medici semper attendunt, an per tussim excretio fiat, & qualis. Ubi ergo per tussim sputa educuntur, qualiacumque demum hæc fuerint, vocatur pleuritis humida, si verò sicca & inanis tussis ægros vexet, sicca dicitur; indéque habetur prima & maximè obvia pleuritidis distinctio, jam memorata *Hippocrati* (*a*), *Galeno* (*b*), *Celso* (*c*) *Tralliano* (*d*), aliisque.

Cùm autem monuerit *Galenus*, uti antea in Commentariis §. 830. n°. 2, dictum fuit, in pleuriticis & peripneumonicis affectibus, illam excretionem, quæ per sputa fit, similem esse urinarum sedimentis, quæ cruditatem, vel coctionem, in morbis acutis designant, adeóque dixerit, siccam absque ullo sputo tussim idem significare ac urinam aquosam, quæ crudissima & pessimi ominis meritò habetur; patet, multùm ad prognosin facere, distinctionem pleuritidis in humidam & siccam. Ab omnibus enim damnatur pleuritis sicca, tanquam periculosa, & molestissima curatu, & concoctu difficilis (*e*), quæ vel celeriter hominem rapit, vel non nisi longo tempore solvitur (*f*). *Celsus* tamen, licèt damnaverit siccam in hoc morbo tussim, sanguinea sputa tamen videtur adhuc pro pejori omine habuisse; dicens: *Huic dolori lateris febris & tussis accedit: & per hanc exscreatur, si tolerabilis morbus est, pituita; si gravis, sanguis. Interdum etiam sicca tussis est, quæ nihil emolitur, idque vitio primo gravius, secundo tolerabilius est* (*g*). Confirmant tamen experimenta practica, sputa sanguine tincta frequentissimè in pleuritide adesse, minúsque nocere, quàm si absque ullo omnino sputo morbus sit.

§. 877. Nulla est pars integumentorum interni thoracis, quam non aggreditur: tota ergo pleura, totúmque mediastinum, hinc anterior, posterior, dextra, sinistra, superior, inferior, exterior, profundior pars æquè obsidetur hoc malo: sed inprimis latera

Videndum jam, quis locus affectus sit in pleuritide. Omnia symptomata docent, validam inflammationem in hoc morbo adesse, sed non convenit inter Medicos, quanam in parte hæc inflammatio hæreat. Acutissimus dolor, dum inspirant tales ægri, docet, moveri illo tempore partes inflammatas, vel & distrahi. Membranam illam, quam *costas succingentem*, vel & simplici-

(*a*) De Morb. Lib. III. Cap. xv. Charter. Tom. VII. pag. 590.
(*b*) De locis affectis, Lib. V. Cap. III. Chart. Tom. VII. pag. 488.
(*c*) Lib. IV. Cap. VI. pag. 209.
(*d*) Lib. VI. Cap. I. pag. 267.
(*e*) Vide locum citatum Tralliani & Hippocratis uti & Coac. Prænot. N°. 381. Charter. Tom. VIII. pag. 873.
(*f*) Vide Galeni locum citatum.
(*g*) Lib. IV. Cap. VI. pag. 209.

ter *fuccingentem*, vocaverunt Veteres (τὸν ὑπεζωκότα ὑμένα) propriam & folam pleuritidis fedem effe voluerunt multi. Pleuram recepto jam nomine, licèt fortè minùs proprio (*a*) vocare folent Medici, quæ omnem interni thoracis ambitum inveftit, pericardium tegit, & fuâ duplicaturâ mediaftinum (vide Commentaria §. 170. n°. 4.) conftituit: fic enim hunc morbum *Aretæus* (*b*) definivit: *fub coftis, dorfo, & internis pectoris ad claviculas ufque, tenuis membrana robufta fubftrata eft, offibus adnata, cui nomen fuccingens. In hac quum phlegmone fuborta fuerit, febris*, (adeft) *cum tuffi, & fputis variis, pleuritis vocatur ille affectus*. In eadem fententia fuit & *Ægineta* (*c*) & *Trallianus* (*d*). Partis affectæ non meminit *Celfus* (*e*), dum hunc morbum defcribit. *Galenus* autem, uti ad §. 875, dictum fuit, non tantùm coftas fuccingentis membranæ, fed & mufculorum ipfi continuorum, inflammationem facere pleuritidem ftatuit.

Cùm autem pleuritis & peripneumonia tantam inter fe affinitatem habeant; ab iisdem fæpe caufis producantur, in utroque morbo tuffis adfit, per fputa, ex pulmone prodeuntia, toties levetur pleuritis, peripneumonia acutiffimam pleuritidem comitetur fæpe, fequatur ferè femper; Clariffimi viri, & de re Medica optimè meriti, fuerunt in illa opinione, in utroque hoc morbo eamdem partem affici, pulmonem nempe. *Sydenhamus* (*f*) tantam affinitatem inter pleuritidem & peripneumoniam agnovit, ut expenfis omnibus pleuritidis phœnomenis concluferit, morbum *illum effe, nihil aliud arbitror quàm febrem à propria & peculiari fanguinis inflammatione ortam, quâ natura materiam peccantem in pleuram deponit, nonnunquam & in pulmones, unde peripneumonia fuboritur; quam à priore, gradu tantùm, & pro majore ejufdem caufæ intentione, extentùque latiori differre, autumo*. Interim tamen diftinctam morbi fedem in utroque hoc morbo pofuit.

Neque nova hæc opinio eft, pulmonem effe partem affectam in pleuritide: *Aurelianus* (*g*) enim plures antiquos Medicos recenfuit, qui hanc fententiam tuebantur. Imò & apud *Hippocratem* quædam inveniuntur, quæ huic opinioni utcumque favere videntur. Ita enim de fluxione in thoracem decumbente agens (*h*), voluit, pulmonem, naturâ fuâ rarum & ficcum, fluxionem attrahere, inde tumere, latus contingere, atque, fi in utroque latere hoc fiat, peripneumoniam facere; fi in alterutro tantùm, pleuritidem. Alio autem in loco (*i*) pariter pleuritidem fieri dixit, dum pulmo admodum reficcatus præ vehementi fiti in latus inclinatur ex impotentia, illúdque tangit. Verùm conftat ex Phyfiologicis, pulmonem naturaliter pleuram tangere, & ex peripneumoniæ hiftoria patuit fatis, non ex hac caufa pendere hujus morbi originem.

(*a*) Petit Comment. in Aretæum p. 151.
(*b*) Lib. I. de caufis & fignis morbor. acutor. Cap. x. pag. 8.
(*c*) Lib. III. Cap. xxxiii. pag. 40. verfâ.
(*d*) Lib. VI. Cap. i. pag. 266.
(*e*) Lib. IV. Cap. vi. pag. 209, & fequ.
(*f*) Sect. VI. Cap. iii. pag. 334.
(*g*) Acutor. morbor. Lib. II. Cap. xvi. pag. 115.
(*h*) De Locis in homine Cap. vii. Charter. Tom. VII. pag. 365.
(*i*) Ibidem. Cap. x. pag. 369. & feq.

Celeberrimus *Fridericus Hoffmannus* (*a*) fuit in hac opinione, pleuritidem spuriam adesse, si inflammatio externas tantùm partes occupet; si verò membranosæ pulmonalis substantiæ superficiem instar erysipelatis prehendat, pleuritidem esse veram, & ubi altiùs in ipsam pulmonum substantiam descendit, tunc peripneumoniam adesse. Eamdem sententiam amplexus fuit & *Trillerus* in eruditissimo simul atque utilissimo tractatu, quem de pleuritide conscripsit, ac ideo potiùs *pleuri-pneumoniam* vel *peri-pneumo-pleuritidem* hunc morbum vocandum voluit (*b*). Certum quidem est, solam pleuram non esse semper Pleuritidis sedem, sed & musculos ipsi continuos adjunxit *Galenus*, uti paulò antè dictum fuit: & ipsa adiposa membrana, in locis intercostalibus saginatorum animalium adeo conspicua, quam frequentissimam & quidem tenacissimæ inflammationis sedem esse, in Commentariis §. 374, demonstratum fuit, huc referri meretur. Nata enim phlegmone, adiposam membranam in tumorem attollens, pleuram cum summo dolore distrahere potest (*c*). Cùm ergo ex inflammationis historia antè tradita constiterit (vide §. 373.) omnem partem corporis, in qua reticulares arteriarum distributiones, vel lymphaticorum arteriosorum ortus observantur, posse esse inflammationis sedem, patet, illam in pleura, pinguedine ipsi superpositâ, musculisque intercostalibus obtinere posse: atque hinc licet concludere, pleuram membranam pleuritidis sedem esse posse, licèt tamen non semper ibi hæreat morbus, ut multi crediderunt; sed & in pinguedine, & musculis intercostalibus, reperiatur frequenter.

Certè acutissimus ille dolor, qui primum etiam nixum inspirationis comitatur in pleuritide, videtur docere, non in solo pulmone hærere malum, cùm in peripneumonia vera sæpe nullus, aliquando obtusus tantùm dolor ab ægris percipiatur, uti antea vidimus. An credibile videtur in valida peripneumonia malum non pertingere ad membranosam ejus superficiem, quæ tam acrem dolorem deberet excitare, dum inde pleuritis fieri creditur? Verum quidem est, in cadaveribus pleuritide defunctorum sæpe non inveniri adeo magnum in pleura malum. Sic *Jacotius* (*d*) fatetur, se in dissectione pleuriticorum rarò observasse pleuram tumere, licèt phlegmone antecesserit. Verùm tenuis hæc & tensa membrana, licèt inflammaretur, non multùm tumoris faceret, cùm in phlegmone tota ferè tumoris moles à panniculo adiposo turgente pendeat. Novimus sic, periosteum, cerebri meninges, ligamenta, absque multo tumore inflammari, & acerrimos dolores producere posse. Unde & *Jacotius* (*e*) modò allegatis præmisit sequentia: *Inflammationis nomine non solùm sanguinis immodicam copiam in locum inanem collectam intelligimus, sed quamvis excedentem etiam in parvis membri vasis.* Magis urget *Petri Servii* testimonium, qui in trecentis pleuriticis Romæ, post mortem dissectis, deprehendit semper unum pulmonis locum corruptum & materiâ putridâ turgidum, intactâ tamen aut leviter saltem vitiatâ

(*a*) Medecin. Ration. Systematicæ, Tom. IV. Sect. II. Cap. VI. pag. 426. 427.
(*b*) Cap. I. pag. 9.
(*c*) Abrah. Kaau Perspirat. Hippocrat. Cap. VII. N°. 143. pag. 66.
(*d*) Hollerii, Commentar. in Coac. Hippocr. pag. 429.
(*e*) Ibidem.

pleurâ (*a*). Verùm, si consideretur, pleuritidem & peripneumoniam sæpe simul concurrere, neque ex pleuritide semper perire ægros, quia membrana pleura aut loca intercostalia inflammata sunt, sed sæpius ideo, quia ob dolorem immanem omnis motus thoracis supprimitur, unde impedito sanguinis per pulmones trajectu, lethalis peripneumonia nascitur (vide §. 905.); patebit ratio, quare in cadaveribus pleuritide defunctorum ferè semper in pulmone vitium inveniatur, licèt leviter tantùm affecta pleura videatur. Notandum enim, quòd *Servius* non negaverit, pleuram in hoc morbo affici, sed leviter tantùm. Causa ergo mortis in pulmone affecto inveniebatur quidem; prima tamen origo mali in pleura, vel ipsi incumbentibus musculis, & adiposâ tunicâ, hæsisse potuit. Pleuram autem in hoc morbo affici confirmant observata plurima: sic *Aurelianus* (*b*) dixit: *Manifesta namque conjectura est, quòd ipsa* (pleura,) *patiatur. Si quidem tumoris augmento collectionem in pleuriticis faciat, & exspirantibus sæpe ægrotis nigra inveniatur.*

Coram multis spectatoribus in nosocomio dissecuit *Diemerbroeckius* (*c*) cadaver mulieris pleuritide mortuæ, quæ primis quatuordecim diebus acutissimè afflicta fuerat, postea verò, suppuratione factâ, morbus per aliquot dies mitior visus fuerat, tandem morte finiebatur. Invenit autem pulmonem à pleura omnino liberum, & in dextro latere totam pleuram ab axillis ad diaphragma usque inflammatam: abscessus autem ruptus fuerat ad quintam & sextam costam, quæ binæ costæ duorum digitorum latitudine omnino erant pleurâ nudatæ: pus in thoracis cavitatem modicâ quantitate effluxerat. Pulmo inveniebatur nullâ inflammatione aut alio malo læsus. Similia & postea in viri cadavere eodem morbo exstincti vidit, atque inde conclusit, minimè veram esse illam opinionem, quâ statuitur, in omni pleuritide adesse etiam exterioris partis pulmonis inflammationem. Quinimo in cadaveribus peripneumoniâ mortuorum invenit unius lateris pulmonem totum inflammatum, etiam in exteriore membrana, licèt illi ægri de obtuso tantùm dolore conquesti fuissent, dum viverent. Pleuram pariter affectam post hunc morbum in cadaveribus vidit *Harderus* (*d*), & alii plurimi, quos recensere nimis operosum foret.

Sed & *Hippocrates*(*e*) disertè dixit, ad latus impactam bilem & pituitam pleuritidem facere; si verò pulmo eadem in se traxerit, peripneumoniam fieri.

Ex omnibus ergo his concludere licet, partem affectam in pleuritide esse pleuram, contiguam ipsi pinguedinosam tunicam, & musculos incumbentes: pulmonem verò in pleuritide quidem affici ob impeditam respirationem, atque inflammari sic posse, interim tamen pulmonis inflammationem, à pleutide omnino distinctam esse.

Neque obstat tussis, quam crediderunt tantùm à pulmone affecto nasci posse Clari in arte viri. Dum intercostalia loca inflammata tument, pulmonem

(*a*) Triller. de Pleuritide, Cap. I. p. 10.
(*b*) Acutor. Morbor. Lib. II. Cap. XVI. pag. 117.
(*c*) Anatom. Lib. II. Cap. XIII. p. 309.
(*d*) Harder. Apiar. Observ. 53. p. 222. 223.
(*e*) De Morbis, Lib. I. Cap. II. Charter. Tom. VII. pag. 546.

contiguum

contiguum premere atque irritare possunt, sicque tussim producere: ipsa inspiratio ob acerbum dolorem impedita tussis causa esse potest. Ita in gravidis mulieribus, quibus uterus altiùs assurgens sursum premit viscera abdominalia, sicque diaphragmatis liberum motum impedit, molestissima quandoque tussis observatur (*a*). Narium internarum irritatio, rudior attactus membranæ meatum auditorium investientis, tussim producere potest. Si ergo ab aliis partibus, à pulmone dissitis, tussis excitari possit, quantò magis à locis pulmoni contiguis, inflammatis & dolentibus. In lateris tuberculo, quod suppuratum uri vel secari jussit *Hippocrates* (*b*), adeóque versùs exteriora hæsisse videtur, tussim adfuisse notat. Sputa autem, quæ in pleuritide excernuntur, ex pulmone veniunt; verùm postea ad §. 888. n°. *6*, de his dicendum erit, túncque patebit, neque ex sputis concludi posse, pulmonem in omni pleuritide semper & primariò affici.

Cùm ergo in ipsa membrana pleura, pinguedine ipsi incumbente, musculis intercostalibus, nata inflammatio pleuritidem facere possit, patet, in diversis, & satìs dissitis, corporis locis, eumdem nomine morbum obtinere posse. Omnis enim interni thoracis ambitus his tegitur, ipsúmque mediastinum ex pleuræ duplicata lamella, interpositâ tunicâ cellulosâ, constat; diaphragma, & pericardium pleurâ obducuntur. Obtinuit tamen inter Medicos, ubi illa pars membranæ pleuræ, quæ diaphragma ambit, inflammatur, *Para-phrenitidem* vocare morbum, de quo postea, ob symptomata quædam peculiaria, singulari capitulo agetur; simúlque tunc addentur illa, quæ circa pericardii & mediastini inflammationem maximè notanda sunt.

Per omnem illum ambitum natas pleuritides observavi, & passim hoc fide dignissimorum Auctorum testimoniis confirmatur: omnium tamen frequentissimè latera hoc morbo occupantur; atque ideo à parte corporis, quæ magis patitur, nomen sumpsisse hunc morbum conclusit *Aurelianus* (*c*). Hoc autem inprimis notari meretur, quia minùs periti non suspicantur pleuritidem adesse, nisi dolor latus occupet: imò & vulgus in illa opinione est, sinistrum latus solum huic morbo obnoxium esse; unde sæpe morbum summo cum periculo negligunt, dum in dextro latere dolor adest. Interim tamen conferendo satis numerosas hujus morbi historias, quas collegi, vidi sæpius adhuc dexterum latus, quàm sinistrum, affectum fuisse: quod & notavit *Trillerus* (*d*), qui se observasse testatur benigniorem esse pleuritidem, quæ dextrum latus occupat, periculosiorem verò & diuturniorem, quæ sinistrum. Monuerat jam *Aretæus* (*e*), per omnem continuitatem succingentis membranæ dolorem protendi, quibusdam etiam ad dorsum & scapulas pertingere, húncque dorsalem pleuritidem ab Antiquis vocatam fuisse, uti ex ingeniosa obscuri hujus loci emendatione, quam *Petitus* (*f*) dedit, patet. Pleuritidis

(*a*) Mauriceau Tom. I. Liv. I. Chap. xvi. pag. 141.
(*b*) De Morbis Lib. II. Chap. xxiv. Charter. Tom. VII. pag. 575.
(*c*) Acut. Morbor. Lib. II. Chap. xiii. pag. 110.
(*d*) De Pleuritide pag. 4.
(*e*) De Causis & Signis Morb. Acut. Lib. I. Cap. x. pag. 8.
(*f*) Ibidem. pag. 152.

in dorso etiam jam meminit *Hippocrates* (*a*); quædam tamen ibi occurrunt, quæ corruptum esse textum indicare videntur. Pariter & anteriora pectoris, & quidem sub ipso sterno, hunc morbum occupasse, docuerunt observata, uti ex *Petro Salio de curatione morborum ab ordinariis Practicis non exhibitorum* refert *Schenckius* (*b*) In cadavere enim viri, nono die morbi præter Medicorum exspectationem, mortui, *inventus fuit in membranis intersepientibus, tumor inflammatorius satis notabilis magnitudinis, qui etiam ex parte communicabatur pericardio.* In talibus ægris aderant omnia acutæ pleuritidis phœnomena, sed lateris dolor aberat, ejúsque loco aliquid molesti sub sterno percipiebatur, cum magni ardoris in thorace sensu. Patet autem satis, eò acriorem inflammatarum partium dolorem esse, quò magìs inter inspirandum moveri aut distrahi debent, adeóque variam doloris intensitatem in pleuritide esse posse, prout in hoc illóve thoracis loco hæret morbus. Quia autem frequentissimè latera occupat pleuritis, ideo inter signa §. 875, dolor acutus punctorius ponitur, licèt absolutè loquendo pleuritis & absque hoc dolore, vel saltem leni tantùm comitata, esse possit, uti ex modò dictis patet.

§. 878. UBI autem ipsa membrana costas internè succingens doloris sedes, aut pars illa musculorum intercostalium internorum, *vera*; si autem altiùs intercostales musculi externi inprimis, vel & his superiora laborant, *spuria* appellatur.

Quosdam lateris dolores absque febre esse, illósque ad pleuritidem non pertinere, § 875, patuit. Verùm & alii dolores laterum cum febre reperiuntur, qui respirationis liberam actionem utcumque lædunt, neque tamen adeo periculosum exitum habent. Hinc illa distinctio pleuritidis in *veram* & *spuriam* nata fuit. Vera dicebatur, si ipsa pleura, vel partes huic proximæ, inflammatæ essent; spuria autem, si superiores his partes, & integumentis externis magìs vicinæ, laborarent. Diversum discrimen in utraque pleuritidis specie inprimis inde pendet, quòd eò magìs impediatur vitalis inspiratio, quò magìs versùs interiora hæserit malum; & suppuratio natam inflammationem sequens extrorsum tendat potiùs, si in exterioribus partibus morbus fuerit; & contra versùs pectoris cavum ruat, si profundiùs malum hæserit. Pulchre hæc notavit *Galenus* (*c*), signáque recensuit, quibus bini hi morbi, adeo affines, distingui possent. Postquam enim de pleuritide dixerat, subjungit sequentia: *Sunt verò alii laterum dolores cum febribus, per quos necessariò densa & parva respiratio fit: nihil autem exspuitur; ut ideo sputi expertibus pleuritidibus similes fiant; verùm facilè ab illis discernuntur, tum quòd nulla sit tussis, cùm sputi expertes* (pleuritides) *siccam tussim habeant; tum quòd neque tensionem neque duritiem ullam*

(*a*) De Morbis Lib. III. Cap. xv. pag. 590.
(*b*) Lib. II. pag. 289.
(*c*) De Locis affectis Lib. V. Cap. III. Charter. Tom. VII. pag. 488.

referat pulsus, neque adeo acutâ febre laborent, & respirationis difficultas minùs illos molestet: nonnulli etiam, prementibus nobis extrinsecus locum inflammatum, dolent. Illis repurgatio non fit per sputa, quia ab initio nihil (humoris) *inflammationem excitantis ad thoracis spatium pervenit. Concoctâ verò inflammatione, nisi pus priùs discutiatur, ad cutim attollitur, & secatur.* Modò dictis similia & apud *Æginetam* (*a*) habentur. Difficulter autem admodum distingui posse videtur, an intercostales musculos internos externósve solos inflammatio occupet, cùm sibi invicem incumbant, & similem actionem habeant, adeóque satìs obscura inde foret pleuritidis veræ & spuriæ diagnosis, quæ longè evidentior ex *Galeni* loco citato haberi poterit.

Notandum etiam, quandoque contingere, ut & loca intercostalia, & his superiora, simul inflammentur, quales casus aliquando vidi, licèt rariùs: cùm autem à potiori soleat fumi denominatio, ad veram pleuritidem referendus videtur talis morbus potiùs quàm ad spuriam.

§. 879. ADULTOS, sanguineos, lautiùs potos, pastósve, exercitatos valde, acidum rarò eructantes, in morbos inflammatorios vergentes; verno tempore, maximè, subitò æstuante post acre gelu cœlo; aut hyberno in acerrimè frigido vento, infestat primariò túmque vocatur *idiopathica*.

Docuerunt observata fidelia; non omnem ætatem & temperiem æquè huic morbo obnoxiam esse, imò & varium anni tempus, aerisque vicissitudines, considerationem hîc mereri, de quibus nunc agendum erit.

Pleuritis morbus inflammatorius est, adeóque maximè metuendus illis; qui sponte in hos morbos vergunt. Tales autem sunt (utì aliâ occasione in Commentariis §. 772. monitum fuit,) quibus vasa robusta & contracta, humores densi sunt, acriores, & celeriùs moti. Pulsus his hominibus majores & crebriores esse solent, corpus gracile, agile, robustum, calidum. Adultos hinc potiùs invadit, quàm juniores, in quibus solidorum laxior compages, & fluidorum minor densitas reperitur; unde & *Hippocrates* (vide Commentaria §. 874.) monuerat: Pleuritidem & peripneumoniam ante pubertatem non fieri: interim tamen quandoque, licèt rariùs, & junioribus hic morbus contingit. Ob eamdem rationem notaverat *Aurelianus* (*b*), maribus frequentiorem quàm fœminis esse hunc morbum: testatur autem *Trillerus* (*c*), fœminas pejùs affici quàm viros, si hoc morbo corripiantur, licèt hoc rariùs contingat. Validæ enim tunc videntur fuisse causæ quæ in corpore fœminino, minùs ad hunc morbum prædisposito, pleuritidem excitare potuerunt. Monuerat autem *Hippocrates* (*d*) sequentia:

(*a*) Lib. III. Cap. XXXIII. pag. 40. versâ

(*b*) Acutor. Morbor. Lib. II. Cap. XIII. pag. 111.

(*c*) De Pleuritide pag. 4.

(*d*) Aphor. 34. Sect. 2. Charter. Tom. X. pag. 75.

In morbis minùs periclitantur, quorum naturæ, ætati, habitui, & anni tempestati morbus magis familiaris fuerit, quàm quibus in horum aliquo non familiaris sit. Et *Galenus* (*a*) in commentariis in hunc textum optimè notavit, periculi magnitudinem tunc non pendere ab ipsa constitutione corporis ægrotantis, sed à vehementia causæ, quæ morbum produxerat. Possunt facilè conciliari modò dicta illis, quæ in §. 874, habentur, ubi dicebatur, peripneumoniam pueris & fœminis & laxis hominibus rariùs contingere, atque facilè, & ferè sponte, sanari, quatenus nempe ipsa fluidorum & solidorum dispositio naturalis in his hominibus minùs favet huic morbo. Interim tamen, ubi causæ procatarcticæ, tanta efficacia est, ut in minùs prædispositis talibus corporibus validam tamen pleuritidem excitare possit, non repugnat, periculosum morbum esse posse quandoque, licèt tamen in duro & exercitato corpore ab eadem causa pejor adhuc nasceretur morbus, & à leviore etiam causa in tali corpore excitaretur.

Observavit *Sydenhamus* (*b*), quòd hic morbus *temperamento sanguineo præditos præ reliquis aggreditur, sæpe etiam rusticos & duro jam fractos membra labore.* Densis autem illis & exercitatis corporibus inprimis perniciosum esse hunc morbum, jam monuerat *Hippocrates* (*c*), uti aliâ occasione dictum fuit. Et in macilentis & in siccis corporibus frequentiùs se hunc morbum observasse, quàm in obesis & humidis, testatur *Trillerus* (*d*). Rigida enim in his vasa, & humores densi observantur. Ob hanc causam *Aretæus* (*e*) credidisse videtur, senes inprimis pleuritidi obnoxios esse, sed & sæpius evadere, cùm valida phlegmone in senili ætate raro excitetur. Contrarium verò de juvenibus, & in flore ætatis constitutis hominibus, dixit, nempe, minùs frequenter hoc morbo affici, sed & rariùs emergere, quia majori impetu in talibus furere solet pleuritis. Solidarum autem partium firmum robur huic morbo favere, colligi etiam potest ex illis quæ apud *Hippocratem in libro de aere, locis & aquis* (*f*) habentur. Notat enim, homines, qui incolunt urbes Septentrioni opposita, robusta & sicca habere corpora, sed & pleuritidi obnoxios vivere: contra verò illos, qui civitates Austro oppositas habitant, imbecilliora (ἀτονώτερα) plerumque corpora habere, sed & rarò pleuritide corripi (*g*).

Cibos potúsque vel acri suâ indole, vel & solâ copiâ nimiâ febres excitare posse, antea in Commentariis §. 586. *lit. a*, vidimus; adeóque patet, lautiùs potos & pastos, si simul in morbos inflammatorios ex propria temperie & ætate proni fuerint, facillimè in pleuritidem incidere. Unde & copiosam vini ingurgitationem pro causa pleuritidis habuit *Hippocrates* (*h*). Longè pejor adhuc spirituum fermentatorum abusus, cùm & ab his liqui-

(*a*) Ibidem pag. 76.
(*b*) Sect. VI. Cap. III. pag. 331.
(*c*) Coac. Prænot. N°. 398. Charter. Tom. VIII. pag. 875.
(*d*) De Pleuritide pag. 3.
(*e*) De Causis & Signis Morbor, Acutor. Lib. I. Cap. x. pag. 9.
(*f*) Charter. Tom. VI. pag. 191.
(*g*) Ibidem pag. 190.
(*h*) De Morbis Lib. I. Cap. II. Charter. Tom. VII. pag. 546.

dis coagulum inducatur, & solidæ corporis partes corrugentur; ideóque frequentissimæ & acerrimæ pleuritides illis accidere solent, *qui potui spirituosiori, præsertim vini spiritui, plùs justò per vitam sunt assueti*, utì observavit *Trillerus* (*a*). Sæpe tertio vel quarto die jam lethales pleuritides in ebriosis hominibus vidi.

ACIDUM RARO ERUCTANTES. Monuit in aphorismis (*b*) *Hippocrates* sequentia: *Qui acidum eructant, raró pleuritici fiunt.* Ubi autem de *morbis spontaneis ex acido humore* agebatur, constitit, boni sanguinis inopiam, debilitatem fibrosæ compagis vasorum & viscerum, atque defectum animalis motûs (vide §. 61.) meritò inter causas acidæ acrimoniæ numerari. Verùm patet ex antè dictis, talia corpora minimè ad morbos inflammatorios disposita esse: unde intelligitur facilè ratio hujus aphorismi. Postquam autem *Helmontius* (*c*) statuerat, hostile acidum, pleuræ tanquam spinam infixum, pleuritidem facere, longè aliam hujus aphorismi explicationem dederunt Medici, qui hanc opinionem tuebantur. Putabant enim ideo sæpius hoc morbo affligi illos, qui acidum raró eructabant, quia illud retentum in corpore, sanguini mistum, morbo huic originem dabat. Quàm vana autem hæc sit opinio, ex causis pleuritidis postea recensendis, utì & ex tota hujus morbi historia, satìs patebit.

IN MORBOS INFLAMMATORIOS VERGENTES. Quales illi sint, paulò antè dictum fuit ad eamdem hanc paragraphum. Hoc autem cognoscitur ex corporis habitu, & morbis prægressis.

VERNO TEMPORE, &c. Pleuritis quidem omni anni tempore à causis postea enumerandis nasci potest, verùm quando epidemicorum in morem regnat pleuritis, tunc potissimùm verno tempore aggreditur; inprimis autem illâ parte anni, quæ *inter ver atque æstatem ambigens, utriusque quasi fibula est*, utì *Sydenhamus* (*d*) monuit; quod & propriis epidemicarum constitutionum observatis confirmatum vidi

AUT HYBERNO IN ACERRIME FRIGIDO VENTO. Per frigus adunari sanguinis moleculas, adeóque causam obstructionis in arteriarum angustiis nasci, antea ad §. 117, demonstratum fuit. Si jam frigidus ventus magnâ vi aerem gelidum in pulmonem impellat, qui pleuræ contiguus est, simúlque totum corpus undique afflet, loca intercostalia ab utraque parte tam interiori quàm exteriori exponuntur acri frigori. Inprimis autem pleuritidis periculum tunc adest, dum ex calidis hypocaustis in aerem frigidissimum, nòn satìs tecto vestibus corpore, prodeunt incauti homines. Ratio hujus data fuit ad §. 118.

Ideo *Hippocrates* dixit, hyeme pleuritides & peripneumonias fieri maximè, & quidem vehementissimas (*e*); & *Aretæus* (*f*) similia monuit.

(*a*) De Pleuritide pag. 4.
(*b*) Sect. VI. N°. 33. Charter. Tom. IX. pag. 269.
(*c*) In Capitulo *Pleura furens*, N°. 13. pag. 319.
(*d*) Sect. V. Cap. v. & Sect. VI. Cap. III. pag. 306. 330.
(*e*) De Affectionibus Cap. III. Charter. Tom. VII. pag. 621.
(*f*) De causis & signis morbor. acutor. Lib. I. Cap. x. pag. 9.

TUNCQUE VOCATUR IDIOPATHICA. Quando nempe pleuritidis causa, à primo ipsius morbi initio, in locis intercostalibus hæsit, non verò in alia parte coporis prius nata, dein, relictâ priori sede, has partes occupavit: ἰδιοπαθεία enim dicitur propria & primaria affectio.

§. 880. AT ex materie prægressi inflammatorii morbi motâ, & in loca descripta (877. 878.) delatâ, exorta *symptomatica* dicitur.

Contingit quandoque, aliis morbis, priùs natis in corpore, pleuritidem succedere, túncque vocatur symptomatica. Sic aliâ occasione ad §. 752, notavi, quartanam, verno tempore calidissimis remediis tractatam, transivisse in sævam pleuritidem. Ita & *Sydenhamus* (*a*) monuit, pleuritidem per accidens aliis febribus supervenire, cujuscumque demum generis sint: notat autem præcipuè hoc contingere intempestivo calidorum remediorum in morbis incipientibus usu; præsertim si ægrorum ætas, temperamentum, anníque tempestas inter ver & æstatem ambigens, simul conspiraverint.

Hæc autem distinctio pleuritidis in idiopathicam & symptomaticam usum insignem habet in curatione: pleuritis enim idiopathica sanguinis missionem, sæpius quandoque repetitam, ut plurimùm poscit. Si autem pleuritis symptomatica sequatur alium morbum epidemicum, cujus indoles sanguinis missionem, saltem repetitam, non fert, tunc longè parciùs, quàm aliter fieri solet, sanguis mittendus est. Sedulâ morborum observatione hoc invenit *Sydenhamus* (*b*), & tanquam rem magni momenti in praxi proposuit.

§. 881. PRO causa antecedente habet: 1. omne id, quod inflammationi generandæ cuicumque aptum (375. ad 380.) 2. Id, quod hanc causam generalem determinat in pleuram præcipuè; quò pertinent maximè, natura ægri, intercostales arteriolas angustiores, magísque duras, habentis; morbus præcedens, qui reliquit dispositionem eadem proferentem, ut est scirrhus pleuræ, callus, pulmo adnatus, &c; natura epidemici morbi prædominantis; aer frigidus, per angustas rimas violentè actus in nudatum corpus, ex labore vel igne priùs valde æstuans; potus gelidus, subito, magno haustu, ingestus in corpore simili; aer hyemali tempore borealis gelidissimus. 3. μετάπτωσις materiæ inflammatoriæ, ichorosæ, suppuratoriæ, priùs in toto, vel in aliqua parte, prædominantis, & dein quâcumque causâ

(*a*) Sect. VI. Cap. III. pag. 332. (*b*) Sect. V. Cap. V. pag. 310.

huc depositæ, ut in morbillis, variolis, tumoribus ulcerosis, ulceribus magnis, latis, subitò evanescentibus, absorptâ venis materie.

I°. Agendum nunc de causis. Cùm autem hactenus dicta evincant; pleuritidem esse morbum inflammatorium (quod & ex decursu totius morbi, & eventu vario, postea describendis, patebit), ad causas pleuritidis referuntur omnia illa, quæ inflammationem producere valent, de quibus actum fuit paragraphis hîc citatis.

II°. Licet autem inflammatoria diathesis in sanguine nata fuerit, tamen & debet alia adhuc causa esse, per quam illud malum intercostalia loca potiùs occupet. Huc refertur NATURA ÆGRI, &c. Docuerunt Anatomici, magnam sæpe diversitatem observari in vasorum magnitudine & numero in diversis corporibus, imò & quandoque nonnullas arterias callosas, cartilagineas, imò & osseas factas fuisse. Posset ergo & tale vitium in arteriis intercostalibus contingere, sicque libero sanguinis motui per illas impedimentum nasci. Interim tamen verosimile videtur, rariùs talem causam adesse, cùm illa arteriarum induratio plerumque in majoribus truncis tantùm observetur, & inprimis in decrepita senectute.

MORBUS PRÆCEDENS, &c. Post inflammationes validas scirrhosam sæpe duritiem manere, in historia inflammationis ad §. 392, patuit, præcipuè circa partes glandulosas. Verùm & aliâ occasione, ubi §. 485, de scirrho agebatur, notavi, quàm miræ indurationes partium membranacearum quandoque observatæ fuerint in cadaveribus. Præterea ad §. 843, patuit, pulmonem inflammatum contiguæ pleuræ frequenter accrescere: non mirum ergo si & idem fiat à pleuræ inflammatione, quod pleuritidem passorum Anatome docuit (*a*).

Tales autem callosas aut scirrhosas indurationes, uti & concretiones partium priùs liberarum, causam esse posse obstructionis & inflammationis, antea ad §. 112. n°. 1, probatum fuit. Ideo sævam pleuritidem passi sæpe totâ vitâ doloris aliquas reliquias sentiunt, à mutatione aeris subita, à validis animi affectibus, potu largiore, &c; præcipuè si sæpius cum hoc morbo conflictati fuerint. Ita ex *Brassavolo* notat *Schenckius* (*b*) quòd *Alphonsus* Ferrariæ Dux, ter pleuritidem passus & sanatus, postea in eodem loco à minima etiam occasione dolorem senserit.

Monet autem *Diemerbroeckius* (*c*) se in praxi observasse, quòd illi faciliùs & frequentiùs in pleuritidem inciderent, quibus ex aliquibus signis judicabat pulmonem pleuræ adhærere. Docuit etiam experientia Medicos, crebiùs corripi pleuritide illos, qui semel eâdem decubuerunt.

NATURA EPIDEMICI MORBI PRÆDOMINANTIS. Quamvis pleuritis sæpe ortum ducat à causis manifestis, aere v. g. frigido corpus à valido motu

(*a*) Triller. de Pleuritide, pag. 6.
(*b*) Schenckii Observ. Med. rar. Lib. II. pag. 245.
(*c*) Anat. Lib. II. Cap. XIII. pag. 308.

æstuans afflante; tamen observatio fidelis docuit, nasci & pleuritides, multósque homines affligere eodem tempore, licèt nulla causa noscatur, cui morbi origo tribui possit. Verum quidem est, communem pluribus afflictionem, aliáque de quibus postea (§. 1404. & sequentibus agetur) suadere, latentem talem causam in aere hærere, interim tamen nemo facilè determinabit indolem illius noxii, quod morbos populariter grassantes efficiat, cùm nulla mutatio qualitatum sensilium aeris detegatur, cui adscribi meritò posset talis effectus. Mirabatur non sine ratione hoc *Sydenhamus*, quòd febres tales epidemicæ nunc caput affligerent, alio tempore intestina, & dysenteriam facerent, alio iterum tempore pleuram potiùs & pulmones invaderent. Observavit tamen & rem magni in praxi Medica momenti, quòd nempe per mutationes qualitatum sensilium aeris epidemica constitutio deflecteret utcumque à pristina indole, quatenus nempe alia pars corporis afficeretur. Ita dum febris epidemica grassabatur, quæ caput invadebat, contigit, ut mense Octobri toto insolitus aeris tepor adesset, quem subitò excipiebat frigida & humida tempestas; unde oriebantur tusses integras familias affligentes. Verùm tusses illæ febri epidemicæ sternebant viam, ita tamen, ut febris nata post tussim, non caput, sed pleuram & pulmonem nunc invaderet; & tamen in curatione similia requirebat auxilia ac antè adhibita fuerant, dum caput peteret (*a*). Patet ergo & ad hanc pleuritidis causam in praxi attendendum esse.

AER FRIGIDUS, &c. Dum à valido labore æstuant homines, vel & à calore foci multùm incaluerunt, videmus totam cutem externam rubere, signo manifesto, sanguinem rubrum vasa multa ingressum esse, in quibus naturaliter esse non solet, dum corpus quiescit, vel in aere non adeo calido versatur. Error ergo loci tunc adest (vide §. 118.). Si ergo per aerem frigidum subitò tunc constringantur vasa, & adunentur magis liquidorum in vasis hærentium moleculæ, liquida crassiora in vasorum minorum angustias impulsa hærebunt, fiet obstructio, inflammatio, & quæ inde sequuntur mala. Pleuritides frequentes à tali causa natas observaverunt omnes Practici; uti & arthritides, rheumatismos, & quidem difficillimè curabiles.

Omnium autem maximè nocet aer frigidus, per angustas rimas violentè actus in nudatum corpus, quia tantò major est frigoris actio in corpus nostrum. Verùm quidem est, aerem follibus celerrimè expulsum in bulbum thermometri etiam satìs sensilis non efficere, ut liquor in thermometro descendat; sed per talem aeris motum difflatur aer, jam calescens à vicinia corporis, & omni momento applicatur aer frigidus, & hinc augetur frigoris sensus & effectus. Hinc tot rustici, bajuli, & similes homines talibus morbis pereunt, quòd à valido labore æstuantes nudo ferè corpore quiescant, & gratam adeo auram frigidiusculam captent. Imò *Sydenhamus* (*b*) putabat, plures homines ab hac causa perire, quàm peste, gladio & fame.

(*a*) Sydenh. Sect. V. Cap. v. pag. 305. (*b*) Sect. VI. Cap. I. pag. 325.

Potus.

Potus Gelidus, &c. Majus adhuc inde discrimen, quàm ab aere frigido. Certè nunquam pleuritides magìs sævas & citiùs lethales vidi, quàm à potu gelido affatim hausto, æstuante corpore. In nobili juvene, pilæ lusu dum calesceret totus, potus gelidissimæ aquæ cum succo limonum intra trihorium lethalem pleuritidem fecit. *Diemerbroeckius* (*a*) observavit, hominem, qui mediâ æstate fœno colligendo occupatus erat, & valde sudabat, illico pleuritidem intra paucos dies lethalem contraxisse, dum frigidam cerevisiam largo haustu biberet. Innumera talia apud Practicos occurrunt, quæ hoc confirmant. Facilè autem intelligitur ratio. Sanguis de sanissimi hominis venâ incisâ in aquam frigidam exstillans concrescit illico in strias ferè solidas. Verùm dum affatim gelidus potus ingurgitatur, œsophagus, in suo decursu truncis intercostalium arteriarum quarumdam satìs propinquus, eo repletur, dein totus ventriculus potu frigido distentus adjacenti diaphragmati, hepati, lieni, &c, subitum & insolitum frigus communicat. Cavæ ascendentis truncus, ingens sinus dexter cordis, tenui tendinosæ parti diaphragmatis incumbens, similiter afficiuntur, sanguis ibi collectus ad concretionem disponitur, qui paulò post per pulmonis angustias transire debebit. Non mirum ergo toties lethalem subitò pleuritidem & peripneumoniam à tali causa nasci, uti & similia in visceribus ventriculo adjacentibus mala. Augetur periculum, quòd per validos corporis motus, sudore excitato, liquidissima sanguinis pars difflata fuerit, & quòd aqua frigida similiáque non tam citò à calore corporis nostri incalescant quàm aer. Demonstravit enim celeberrimus *Boerrhaavius* (*b*), eò citiùs calescere ab eodem igne corpus, quò rariùs est.

Summo ergo jure *Lancisius* (*c*) inter subitaneæ mortis causas numeravit frigidi potûs vel balnei usum, excalefacto corpore.

AER HYEMALI TEMPORE BOREALIS GELIDISSIMUS. De hac pleuritidis causa actum fuit §. 879.

III°. Notatum fuit paulò antè, pleuritidem distingui in idiopathicam & symptomaticam: quæ binis præcedentibus numeris dicta sunt, spectant ad causas pleuritidis idiopathicæ; nunc verò agendum de causis pleuritidis symptomaticæ. Omnes enim morbi, qui ex priore specie in aliam degenerant & transeunt, ἐκ τῆς μεταπτώσεως fieri dicuntur (*d*). Sic v. g. in febribus continuis sæpe inflammatoria dispositio sanguini inducitur, & postea inde respiratio difficilis, frequens, dolens circa vitalia (vide §. 734.) nascitur. Quandoque & in alias partes corporis jam deposita materies inflammatoria locum mutat, & intercostalia loca invadit. Sic dolore ad pectus phrenitidem quandoque solvi, alio in loco (§. 779.) monitum fuit.

Sic à lochiis retentis pleuritides pessimæ in puerperis fiunt, uti postea §. 1329, dicetur: neque tantùm dum sanguinolenta adhuc & copiosa lochia subitò supprimuntur, verùm etiam dum jam ichorosa quasi & alba pro-

(*a*) Anat Lib. II. Cap. XIII. pag. 309.
(*b*) Chem. Tom. I. pag. 201.
(*c*) De subitaneis mortibus, Lib. I. Cap. VII. pag. 12.
(*d*) Gorræi, Definit. Medic. pag. 397.

deunt, uti *Hippocrates* (*a*) monuit: *Quibus ex partu alba purgamenta retinentur cum febre, surditas & acutus lateris dolor, perniciosè insaniunt.*

Sic in variolis observavit *Sydenhamus* (*b*), licèt confluentes vix unquam diem quartum præstolentur, sed citiùs erumpant, tamen quandoque acutissimum dolorem, nunc in regione lumborum, nunc in latere, *qualis pleuriticos vexat*, fieri, & tunc variolas seriùs erumpere; morbi nempe materiâ, quæ superficiem corporis versùs tendere debebat, aliis locis impactâ, ut videtur. Inprimis autem talia symptomata tunc oriuntur, dum calido nimis regimine variolis decumbentes tractantur. In morbillis idem obtinet, sed ibi major peripneumoniæ metus est, uti *Sydenhamus* passim observavit. Quot verò & quàm varia mala à resorpto pure nasci possint, dictum fuit ad §. 406, ubi de abscessu agebatur.

§. 882. **HISTORIA** hæc (875. ad 882.), decursus mox exponendus (883. ad 907.), dissectio cadaverum pleuriticorum, clarè docent, eam esse inflammationem sanguineam (371.) in arteriolis locorum descriptorum (877. 878.), ortam plerumque ex febre acuta præcedente.

De parte affecta in hoc morbo pluribus disputatum fuit ad §. 877, ubi etiam observationes in cadaveribus hoc morbo defunctorum factæ memorantur, quæ probant in locis dictis §. 877. 878, inflammationem veram adfuisse. Patebit etiam ex decursu mox sequente, omnes inflammationis exitus, in resolutionem, abscessum, gangrænam, scirrhum, in hoc morbo obtinere. Ferè semper autem febris acuta præcedit pleuritidem; saltem aliquot horis. Excipiuntur ferè tantùm illi casus, ubi æstuantissimo à labore homini à potu frigidissimo, vel aere simili ad nudum corpus violentè acto, subitanea pleuritis contingit.

§. 883. **INDE** (881. 882.) perspicuè deducitur mali historia: incipit cum appetitu ciborum sæpe magno; frigore; horrore; debilitate; lassitudine; febre; procedit cum calore, sensim in æstum excrescente, siti; prostrato appetitu omni; dolore ab miti in acerbissimum tendente; respiratione valde læsâ: viget cum febre violenta, sed minùs manifestâ ob respirationem coactam, & præ sensu doloris summi suffocatam; unde sæpe turpiter fallitur Medicus: inde definit in varios eventus, pendentes ex pluribus causis, sed inprimis à diversitate mutationum inflammationis (386. ad 393. 492. ad 500), naturâ loci ubi malum est (877. 878.),

(*a*) Prædict. Lib. I. N°. 82, Charter. Tom. VIII. pag. 751.

(*b*) Sect. III. Cap. II. pag. 166.

& consideratione harum circumstantiarum : prout partes plures (877. 878.) affectæ simul ; prout impetus circulantis liquidi violentior (92. ad 102.) ; aut major malignitas ipsius morbi principis (564. 567.) eò symptomata cuncta pejora ; inprimis respirationis & pulsûs vitia magìs à naturalibus recedentia, ut & excretorum.

Sequitur jam descriptio pleuritidis per sua phœnomena, quæ paulò antè morbum incipientem, in ipsius morbi initio, & dein per reliquum morbi decursum observantur. Horum autem phœnomenorum cognitio simul diagnosim format. Propriis ex observatis hæc collegit celeberrimus Auctor, & similia etiam inveniuntur apud *Sydenhamum* (*a*). Appetitus quandoque validus præcedit, ita ut mirentur acriorem solitò famen, nondum tunc aliquid mali percipientes. Paulò post incipiunt rigere, vires labascunt, & sequuntur omnia mala, quæ febrim incipientem comitari solent. Hactenus nullum adhuc signum pleuritidis adest. Verùm postea dolor latus alterutrum occupat, quandoque dorsum, pectoris anteriora, & omnia illa loca, quæ §. 877, recensentur. Certum autem tempus, quo ille dolor memorata symptomata sequitur, non est : in quibusdam citiùs, in aliis seriùs apparet. Observavi quandoque primâ incipientis morbi horâ dolorem satìs acutum ; & contrà observavi pleuritides verno tempore anni 1729, ubi secundo die morbi dolor oriebatur, neque adeo acutus tamen ; & interim omnes tales ægri admodum periclitabantur. Urina illa crassa, jumentorum dicta (vide §. 734.) ab initio morbi aderat, pulsus incipiebat vacillare, paulò pòst sequebatur delirium, stertor in pectore, mors. Quoniam autem dolor ille, si acutissimus fuerit, magnum discrimen notet, & citam poscat opem, ideo non confidendum est, licèt in initio levior tantùm dolor urgeat. Sic vidi pleuriticum, cui primâ die morbi mitis tantùm dolor aderat, qui tamen quartâ die periit, cum omnibus signis natæ gangrenæ, licèt efficax & promta medela adhibita fuisset. Similes pleuritides videtur & *Hipocrates* (*b*) observasse, pariter satìs periculosas, dicit enim : *Quòd si per initia molles quidam detinuerint dolores, post quintum verò & sextum diem acuti, illæ ad duodecimum* (diem) *finiuntur, & non admodum effugiunt : periculum autem maximum est usque ad septimum* (diem) *imò ad duodecimum ; post hos autem sanantur. Quæ verò ab initio quidem molles sunt, post septimum autem & octavum acutæ ; ad decimum quartum diem decernunt & sanantur*. Similia & habentur in Prænotionibus Coacis (*c*).

Dum autem ille dolor adest, respiratio valde læditur : debent enim in inspiratione costæ à se mutuò deduci, adeóque inflammatæ illæ partes distrahuntur cum summo doloris augmento. Ob hanc causam miseri ægri vix inspirant, adeóque vix dilatant pulmonem, unde cor dextrum se liberè evacuare nequit. Sanguis ergo, à capite per venas jugulares redux, non

(*a*) Sect. VI. Cap. III. pag. 330. Tom. VII. pag. 590.
(*b*) De Morbis, Lib. III. Cap. XV. Chart. (*c*) N°. 387. Chart. Tom. VIII. p. 873.

poterit locum invenire in finu & auriculâ dextris jam plenis; hinc interiora encephali à turgidis vafis comprimuntur, ægri tales torpidi & hebetes fiunt, & minùs dolorem fentiunt, pulmo fenfim magìs magífque impletur, & fæpe fubitò fuffocantur, dum imperiti, ægri querelis non moniti ampliùs, morbum mitefcere credunt, cùm fummum adeft periculum. Pulfus qui antea velox, plenus & durus erat, jam incipit mollis & parvus fieri, imò & tardior quandoque, licèt rariùs, plerumque enim celeriter micat debilis talis pulfus. Videantur illa, quæ ad §. 807, dicta funt, ubi pluribus egi de his, quæ fequuntur impeditam pulmonis per aerem infpiratum dilatationem, in angina inflammatoria. Notandum enim eft, quòd pleuritici in morbi fummo vigore non pereant ob inflammationem pleuræ, vel partium coftis accumbentium vel incumbentium; fed ob refpirationem impeditam, repleto pulmone fuffocentur.

INDE DESINIT IN VARIOS EVENTUS, &c. Omnia, quæ de diverfo exitu inflammationis dicta fuerunt ad numeros hìc citatos, etiam in pleuritide locum habent; & ftatim videbimus, quomodo etiam diverfa curatio adhiberi debeat, prout blanda refolutio inflammationis, fuppuratio, gangræna, &c, fequuntur.

VERUM ET NATURA LOCI, quem pleuritis occupat, attentionem meretur. Si enim exteriores pectori incumbentes partes affectæ fuerint tantùm, minus difcrimen eft, & magìs fperari poterit puris, fi fortè fuppuratio fequatur, exitus versùs exteriora: contrarium obtinet, ubi malum profundiùs reconditur. Præterea maximum periculum in pleuritide pendet inde, quòd ob doloris acerbitatem libera infpiratio impediatur. Verùm in Phyfiologicis (a) demonftratum eft, quòd, primâ coftâ per fubclavium mufculum fixatâ, novem fequentes infpirationis tempore eleventur furfum, & vertantur extrorfum, ita tamen ut ille motus longè major obfervetur in mediis coftarum arcubus, quàm circa fternum, aut prope vèrtebras. Ergo & pleuritis occupans latera, cæteris paribus, maximum dolorem faciet. Simul facilè patet, pleuritidem eò pejorem effe, quò plura ex locis §. 877. 878, enumeratis occupat.

PROUT IMPETUS CIRCULANTIS LIQUIDI VIOLENTIOR. Quænam mala ex nimia velocitate motûs circulatorii humorum fiant, patuit ex illis, quæ ad numeros in textu pofitos habentur. Verùm & in hiftoria inflammationis §. 386. 387. 388, dictum fuit, nunquam benignam inflammationis refolutionem exfpectari poffe, fi motus humorum per vafa admodum citatus fuerit, fed tunc femper fuppurationem, vel & gangrænam, metuendam effe; quòd ergo & in pleuritide, utpote morbo inflammatorio, verum erit.

AUT MAJOR MALIGNITAS IPSIUS MORBI PRINCIPIS. Pleuritis enim febrim acutam comitem habet (vide §. 875); & hæc febris, uti modò dictum fuit, fæpe notabili tempore præcedit dolorem lateris. Morbi principis ergo nomine intelligitur hìc febris acuta continua, pleuritidem veram co-

(a) H. Boerh. Inftitut. Medic. §. 675.

mitans semper, præcedens sæpe. Hæc autem febris non semper similis est in diversis constitutionibus epidemicis, uti optimè *Sydenhamus* passim in suis operibus monuit; & speciatim in pleuritide hoc notandum esse sedulò docuit (*a*). Prout ergo hæc febris plures functiones lædit, prout vires citiùs prosternit, prout pejoribus stipatur symptomatibus, eò periculosior erit pleuritis. De illis autem signis, quibus major minórve malignitas febris acutæ continuæ cognoscitur, dixi ad §. 734.

INPRIMIS RESPIRATIONIS ET PULSUS VITIA. Ab his enim vita pendet, unde & vitales actiones solent vocari. Verùm hic morbus ex sua indole respirationem lædit, adeóque meritò ejus magnitudo à majori minoríve respirationis impedimento desumitur. Sed ut sanguis liberè ex venis pellatur in cordis cava, & inde moveatur per arterias, requiritur, in homine nato, liber ex corde dextro in cor sinistrum sanguinis per pulmonem transitus, qui supponit alternam pulmonis expansionem & contractionem, quæ à vitali respiratione fit. Si ergo eò usque impedita sit respiratio in pleuritide, ut liber sanguinis per pulmonem transitus admodum minuatur, pulsus fiet celer quidem, sed parvus simul; aucto malo, incipiet intermittere, & sæpe subita tunc mors sequitur. Unde *Galenus* (*b*) dixit: *Maximum sanè indicium lethalis pleuritidis est, si pulsus sit valde durus, & simul parvus, & ob ambo hæc, calorémque, creberrimus: nullus servatus est pleuriticus cum tali pulsu.*

UT ET EXCRETORUM. Urinæ nempe, fæcúmque alvinarum. Sed inprimis ad sputa hîc attenditur, quæ plurimùm docent de conditione morbi, prout nempe in salutem vel interitum tendit. De his autem postea pluribus dicendum erit ad §. 901.

§. 884. EXIT in sanationem, alios morbos, vel in mortem.

Hoc pleuritidi cum omnibus aliis morbis commune est: de hoc dixi ad §. 591.

§. 885. IN sanationem ope naturæ, vel artis, in initio, dum simplex adhuc morbus.

Alio in loco, ad §. 587, ubi de febris effectibus agebatur, probatum fuit, quandoque per febrim subigi illud, quod vasis impactum hærens resistebat æquali humorum circulo. Si jam illud obstaculum adeo leve fuerit in vasis intercostalibus, & motus febrilis adeo sedatus, ut non impingat ulteriùs obstruentem materiam in vasorum convergentium angustias, sed blando quasi attritu ad latera vasorum attenuando illud in pristinum fluorem

(*a*) Sect. V. Cap. v. pag. 304, & Sect. VI. Cap. III. pag. 332.

(*b*) De Præsag. ex pulsibus, Lib. IV. Cap. v. Chart. Tom. VIII. pag. 299. 300.

resolvat, sequitur integra sanatio, sæpe absque ullo artis auxilio. Verùm & ars Medica hoc quandoque feliciter perficit, quod sibi commissa natura non fecisset sola. Cùm enim ex fideli observatione noscamus, quænam obtineant conditiones in ægris, dum ope solius naturæ sanatur morbus, conamur per artem producere easdem, si deficiant. Sic v. g. cùm ad felicem talem & spontaneam sanationem requiratur moderatus febris impetus, si ille jam inveniatur validus esse nimis, per venæsectionem & alia remedia (vide §. 610.) ars conatur minuere exorbitantem febrilem motum. Cùm autem in illis, qui laxiori habitu corporis gaudent, feliciùs succedat talis sanatio, ars per fomenta, linimenta, &c, lateri dolenti applicata, conatur efficere, ut vasa faciliùs dilatari possint à liquidis impulsis, sicque obstaculum in arteriis hærens per illorum fines ampliores redditos transire in venas; quod requiritur in benigna inflammationis resolutione.

Verùm omnes Medici, qui hunc morbum tractaverunt, in eo conveniunt, illam sanationem per artem sperari tantùm posse, si in initio morbi efficacia remedia adhibeantur. Ubi enim per tres quatuórve dies jam duravit pleuritis, antequam artis auxilia applicentur, raro, vel nunquam, benignâ resolutione curatur. Túncque solent per vim morbi alia mala in corpore nasci, inprimis autem in pulmone, uti postea patebit.

§. 886. SANATUR auxilio naturæ, vel resolutione benignâ, vel coctione & excretione mali.

Alterutrum ex his in sanatione, quæ ope naturæ fit, obtinet. Vel enim illud, quod arteriarum finibus impactum hærebat, solvitur in moleculas, ex quibus adunatis concreverat, aptúmque denuo evadit, ut absque ullo impedimento cum reliquis humoribus per vasa moveatur: vel illud quidem sic mutatur, ut ex angustiis vasorum elabi possit, sed interim tales dotes acquisivit, ut nequeat sanis humoribus assimilari, adeóque debet excerni de corpore, ut integra redeat sanitas.

Videri possunt illa, quæ in febris historia §. 594, dicta fuerunt, & huc spectant.

§. 887. RESOLUTIONE, si contingunt simul causæ (386. 401); túmque benignitas symptomatum nihil agendum docet, nisi ut levi victu, blandissimis aperientibus, mollissimo fotu malum levetur.

Vera in pleuritide, uti dictum fuit §. 882, obtinet inflammatio, adeóque omnia requisita ad resolutionem inflammationis (de quibus actum §. 386), & hic locum habebunt. Cognoscimus autem illa requisita, quæ spem faciunt resolutionis, adesse ex symptomatum benignitate. Si enim talis æger laxæ & humidæ temperiei sit, dolor lenis sit respirationem non multùm

impediens, febris levis, non magna in pulsu durities, nulla symptomata sint, quæ functiones alias læsas demonstrent, excreta non recedant à naturali conditione, novimus, resolutione curatam iri hanc pleuritidem. Non opus est tunc venæsectione, inprimis largâ, cùm non exorbitet febrilis motus, sed talis sit, qui sufficiat subigendæ morbi causæ. Nec obstat, quòd monuerim ad §. 883, quòd pleuritides satìs periculosæ quandoque in initio leviorem dolorem tantùm habuerint, nam alia signa simul aderant, quæ facilè docebant malam horum morborum indolem: urina illa crassa non subsidens, pulsus vacillans, stertor in pectore, &c, summum demonstrabant periculum.

Interim prudentia requirit, ut Medicus in initio talis morbi ægrum sæpius adeat, & omni cum cura exploret, an idem maneat morbi status; an verò augeantur dolor & reliqua symptomata, túncque alia curandi methodus institui debeat. Utì enim prudenter *Galenus* monuit (*a*): *Si æger primo die habet manifestissima salutis signa, huic omnino in primo quaternario finietur morbus. Utrum verò per crisin, vel solutionem, magnitudine & parvitate distinguitur. Magni enim morbi judicantur omnino; qui autem parvi, solvuntur solùm.*

In tali casu optima Medicina est, nullam Medicinam facere, tenui tantùm victu sustinere ægri vires, subministrare sanguini copiam diluentis & leviter attenuantis liquidi, fovere locum dolentem mollissimis remediis, ut vasa facilè dilatabilia transmittant illud, quod hæret. In *Materia Medica* ad hunc numerum tales formulæ habentur.

§. 888. COCTIONE & excretione causæ sanatur, inprimis observatis hisce. 1°. quoties hæmorroides debitâ copiâ liquidum aptum opportuno tempore fundunt; 2°. quoties urina copiosa, crassa, hypostatica, stranguriosa, subrubra cum albo sedimento fluxit cum levamine malorum ante quartum diem, qualis & siccam sanavit; 3°. si alvus materiem flavam, biliosam ante quartum diem copiosam cum levamine ejecerit; 4°. si abscessus ichorosi, purulenti, fistulosi, diu manantes, ante sextum diem incepti, post aures, vel ad crura, prodierunt (juxta 837. ad 843); 5°. dolor lateris si transit ad humerum, manum, dorsum, cum stupore, dolore, gravitate illarum partium; 6°. si sputum ex parte liberale, levans sine coryza, copiosum, mox puriforme, album statim, vel ante diem quartum, continuatum, vel à suppressione statim rediens, inde enim nono vel undecimo die salus.

(*a*) Lib. III. de Crisibus, Cap. IV. Charter. Tom. VIII. pag. 433.

Sequitur jam, ut considerentur illi modi, quibus sanatur pleuritis auxilio naturæ, per coctionem & excretionem causæ.

I°. Numerosa satis observata in morbis acutis inflammatoriis, uti & in pleuritide, docent, causam materialem morbi loco moveri quandoque, & alias partes corporis occupare sæpe satis subitò. Sic aliquoties in pleuritide periculosam talem metastasin versùs caput observavi, silente omnino lateris dolore; qui denuo recruduit, liberato capite. Verùm videtur & contingere, eamdem illam causam materialem morbi, loco motam, per vasa aperta sponte naturæ in quibusdam locis corporis viam invenire. Ita *Aretæus* (*a*) de pleuritide agens, postquam enumeravit illa quæ contingunt morbo in perniciem tendente, dicit: *At si in melius vergat, sanguinis è naribus eruptio cum impetu, túmque repente morbus solvitur.* Adstipulatur etiam *Galenus*, uti alio in loco (§. 830. n°. 4), notavi: postquam enim monuerat, phrenitidem quidem hæmorrhagiâ narium solvi, lethargum verò & peripneumoniam non gaudere hac evacuatione, addit sequentia: *Inter ipsas autem pleuritis medium locum obtinet: minùs enim quàm peripneumonia & lethargus profluvio sanguinis solvitur* (*b*). Verùm optimè monuit *Trillerus* (*c*) plerumque servari pleuriticos naturæ beneficio, etiam neglectâ sanguinis missione, si intra primum & quintum diem sanguis purpureus floridúsque affatim de naribus profluat. Quod etiam aliquoties observavi: vidi & seriùs hæmorrhagiam narium ortam, cum levamine quidem morbi, sed non cum perfecta solutione; ita ut morbus in longum excurreret postea, & multis aliis evacuationibus indigeret, antequam sanaretur.

Idem videtur meritò exspectari posse à simili sanguinis evacuatione per vasa hæmorrhoidalia, quod & *Trillerus* (*d*) notavit. Fortè tamen non adeo frequenter contingit: saltem in plurimis, quos hoc morbo decumbentes tractavi, non novi unicum fuisse, cui morbi solutio per hæmorrhoidalem evacuationem contigit. Tamen veteres Medici monuerunt, hæmorrhoides à pleuritide præservare, & à suppressis malè hæmorrhoidibus pleuritidem quandoque fieri. Ita *Hippocrates* habet sequentia (*e*): *Qui hæmorrhoides habent, illi nec pleuritide, nec peripneumoniâ, &c., corripiuntur.* Testatur & se vidisse *Galenus* (*f*), à suppressis hæmorrhoidibus pleuritide correptos fuisse multos. Adeóque non sine ratione & ad hanc evacuationem in hoc morbo attendendum jubent summi in arte Viri.

II°. Monuerat *Hippocrates* (*g*); quòd *urina subrubra in pleuriticis, habens læve sedimentum, securam judicationem significat.* Verùm ibi videtur eam potiùs pro signo habuisse bonæ coctionis quàm quidem pro evacuatione absoluta omnis materiæ morbosæ. Interim tamen si copiosa fluat talis urina,

(*a*) De causis & signis morbor acut. Lib. I. Cap. x. pag. 9.
(*b*) De Crisibus Lib. III. Cap. III. Chart. Tom. VIII. pag. 430.
(*c*) De Pleuritide pag. 7.
(*d*) Ibidem.
(*e*) De Humoribus Textu XXVI. Chart. Tom. VIII. pag. 576.
(*f*) Comment III. in Lib. Hippocrat. de alimento. Charter Tom. VI. pag. 271.
(*g*) Coac. Prænot. N°. 586. Charter. Tom. VIII. pag. 887.

&

& plurimùm talis ſedimenti habeat, cum levamine omnium malorum, certi ſumus materiam morbi evacuari. Præcipuè autem ſpem habemus morbi ſic finiendi, ſi in initio hoc contingat, antequam per morbi longitudinem plura in corpore à ſanitate receſſerint. Si enim ſeriùs fiat, rariſſimè per ſolas urinas ſanatur pleuritis. Vidi hoc in pleuritico (cujus nemini ad §. 587. ubi de criſi agebam) cui ſexto die morbi incredibilis copia urinæ profluxerat: non tantùm cum facilitate, ſed & cum oblectamento; & licèt tantam copiam laudabilis ſedimenti haberet urina emiſſa, levamen quidem fiebat inſigne morbi, minimè verò integra ſanatio. Videantur & illa quæ §. 304. n°. 4, de tali urina dicta ſunt, dum de peripneumonia agebatur.

III°. Qualis ſit illa materies, & quare biliosa dicatur videri poteſt in commentariis §. 830. n°. 3. Notavit & *Aretæus* (*a*), ſalubrem quandoque in pleuritide eſſe per alvum factam evacuationem; imò videtur & ſatis fortem alvi perturbationem laudaſſe, cùm utatur hac phraſi κοιλίης ἐκταραχθείσης χολωδίων; utì etiam de peripneumonia, ſimili evacuatione ſanatâ, agens (*b*) utitur ἐκτάραξις vocabulo. *Hipprocrates* autem, utì ad §. 830. n°. 3. dictum fuit, talibus utitur vocabulis, quæ moderatam & lenem tantùm alvi evacuationem ſignificant. Vidi talem alvi evacuationem quandoque inſigniter profuiſſe, etiam poſt quartum diem. Et videtur *Aretæus* (*c*) hoc etiam notaſſe, nam addit modò dictis ſequentia: *Si autem à ſecunda hebdomade hæc inchoantur, decimo quarto die ſanantur.* Notandum verò eſt, quòd in initio pleuritidis quandoque adſit fluxus alvi ſymptomaticus, noxius, & ſæpe periculoſus, minimè levans pleuritidis ſymptomata; unde *Aretæus* (*d*) ſalutari futuræ evacuationi huic adjungit ſequentia: *Reſpiratio conquieſcit, mens rectè ſe habet, febres minuuntur, cibos appetunt.*

Hæc eſt ratio quare talem diarrhæam ſymptomaticam initio morbi ſupervenientem, tanquam periculoſam, & plerumque, non tamen ſemper lethalem damnaverit eruditiſſimus *Trillerus* (*e*); ſæpius verò ſalutarem fuiſſe in morbi progreſſu, mitigatis jam ſævioribus ſymptomatibus, & propriis & aliorum obſervatis confirmaverit

IV°. De his abſceſſibus dixi in peripneumonia, ad numeros in textu poſitos.

V°. Docuerunt fideles obſervationes, in morbis acutis inflammatoriis morbi materiem aliquando locum mutare; eventus autem bonus creditur hujus metaſtaſis, ſi ad talem partem corporis fiat, quam minori cum periculo occupare poteſt. Ita in phrenitidis hiſtoria notatum fuit (vide §. 779.) dolorem ad pectus, pedéſque, vel & vehementem tuſſim ſupervenientem ſæpe ſolvere malum; pluribuſque ex libris Epidemicorum *Hippocratis* caſibus hoc tunc demonſtratum fuit. Sed & in *Anginæ* hiſtoria probatum fuit, (vide §. 809.) cauſam materialem morbi locum mutare, & in alias

(*a*) De cauſ. & ſign. morb. acut. Lib. I. Cap. x. pag. 9.
(*b*) Ibidem Lib. II. Cap. I. pag. 11.
(*c*) Ibidem Lib. I. Cap. x. pag. 9.
(*d*) Ibibem.
(*e*) De Pleuritide, pag. 5.

partes transire quàm frequentissimè. Verùm tunc simul constitit, non semper felici eventu talem metastasin fieri, quamvis etiam materia morbi ad loca satis dissita, & quæ minùs periculosa videbantur, derivaretur. Sola ergo solicita observatio decursûs morborum docere poterit, quænam morbi metastasis utilis sit, & versùs quæ corporis loca tutò fieri possit.

Verùm quidem est, in pleuritide magnum periculum inprimis ideo adesse, quòd ob doloris acerbitatem inspiratio impediatur, adeóque suffocationis metus sit; vel sit mitior fuerit morbus, nec resolvendus tamen, suppuratio periculosa timeatur, ob empyematis metum. Adeóque multùm boni sperandum foret, si materia morbi locum mutaret: atque ad hunc scopum videtur & *Hippocrates* (a) curam direxisse, dum suadet in curatione pleuritidis siccæ, post venæsectionem & alia remedia, latus affectum tegere *fomentis tepentibus extrinsecus admotis, ut morbus per totum corpus dispergatur*. Patuit tamen fidelibus observatis, multùm differre pro felici eventu, versùs quas partes hæc metastasis fiat. Ita *Hippocrates* (b) dixit: *metuendas esse illas pleuritides, in quibus dolores sursum vergunt.* Similia his alio & in loco (c) habet. Hæc & confirmantur illis quæ de phrenitide symptomatica, à tali metastasi ortâ, notavi ad §. 772.

Verùm & observavi, dolorem ex latere versùs abdominis inferiorem partem ivisse, absque bono eventu, nam post duodecim horas denuo latus occupabat dolor, & quidem longè acerbior quàm antea. In robusto homine pleuritico, decimâ tertiâ die morbi, dum jam in melius vergere videbantur omnia, subitò oriebatur dolor intensus in pede sinistro, absque ullo tumore, vel rubore, urina reddebatur tenuis, post aliquot horas delirabat, jacebat ἄφωνος, moriebatur. E contra in alio viro, dum post binas venæsectiones satis largas, fomenta calida nocte diéque applicata, &c, jam mitigaretur admodum dolor pleuriticus, quarto die morbi oriebatur dolor validus circa pedis utriusque pollicem prope metatarsum, & statim dolor lateris & febris aberant omnino, & feliciſſimè sanabatur. Notandum etiam, quòd nullam unquam podagram antea passus fuerit ille æger, neque, quantùm novi, postea hoc morbo laboraverit. Quàm dispar eventus à metastasi ad partes corporis inferiores!

Ubi autem humerum, scapulas, dorsum, dolor occupat, cum levamine doloris pleuritici manifesto, læta prognosis est, & evadunt ferè omnes: saltem non memini, me ullum vidisse pleuriticum, qui periit hoc morbo, dum illa metastasis ad has partes aderat. Quam rem & suis observatis confirmat eruditissimus *Trillerus* (d). Fortè notari meretur, quòd illi dolores sæpius contingant sexto die morbi, saltem sic vidi relegendo historias pleuriticorum, qui meæ curæ commissi fuerunt; & apud *Tril-*

(a) De morbis Lib. I. Cap. XI. Charter. Tom. VII. pag. 547.

(b) Coac. Prænot. 381. Charter. Tom. VIII. pag. 873.

(c) Coac. Prænot. N°. 73. Charter. Tom. VIII. pag. 856.

(d) De Pleuritide pag. 5. Et in historiis ægrorum ibidem pag. 69. 77.

lerum ex octo ægris, quibus illi dolores contigerunt, quinque perceperunt hanc morbi mutationem sexto die. Præterea non videtur illa metastasis morbum tollere, sed potiùs salutaris crisis esse nuncia.

Hippocrates videtur hæc symptomata, pleuriticis quandoque contingentia, observasse quidem, sed non monet, inde præsagium ferè certum pro salute ægri desumi. Ita enim habet: (*a*) *Quòd si dolor quidem ad claviculam suî det signum, vel ad brachium gravitas, aut circa mammam, aut supra septum transversum, secare juvat internam cubiti venam, neque copiosum sanguinem detrahere cunctandum est, usque dum multò rubicundior, aut pro puro & rubicundo lividus fluat, utrumque enim contingit.* Similiter & venæsectionem commendat in hoc casu alio loco ejusdem libri (*b*). Interim felicem curam vidi, utì & *Trillerus* suis observatis confirmat, licèt nulla venæsectio institueretur, postquam hi dolores aderant in humeris, scapulis, & dorso. Tamen & alter textus *Hippocratis* in eodem libro habetur (*c*), qui videtur docere, quòd aliquid boni à dolore circa claviculam in pleuritide exspectaverit. Dicit enim: *At sectio* (venæ) *non similiter dolorem solvit., nisi dolor ad claviculam pertingat.*

Fortè in quibusdam epidemicis constitutionibus & aliæ metastases salutares fiunt in pleuritide. Ita *Baglivus* (*d*) in variis Italiæ xenodochiis observasse se testatur, omnes pleuriticos sanari, quibus interiora auris dolor occuparet, deinde abscessus fieret, & pus erumperet. Præsertim & Romæ, dum post rigidissimam brumam sævissimæ pleuritides grassarentur.

VI°. Quanti fecerint sputorum evacuationem in pectoris morbis veteres Medici, patuit ex illis quæ ad §. 830. n°. 2, dicta fuerunt, ubi agebatur de peripneumonia per hanc evacuationem toties feliciter curatâ. Verùm & constat ex locis Veterum allegatis ibidem, quòd & similem sputorum effectum in pleuritide observaverint. Ita & *Aretæus* (*e*) laudavit sputa in hoc morbo, si tertiâ die incipiant, & facilè prodeant, lævia, æqualia, humida, rotunda. Vidimus antea ad §. 876, quòd siccas pleuritides habuerint omnium difficillimas Antiqui, & quòd veræ pleuritidi propriam hanc excretionem crediderit *Hippocrates*, dum monet, (vide §. 878.) spuriam pleuritidem per sputa non expurgari. Licèt autem *Sydenhamus* (*f*) expectorationi materiæ morbosæ in pleuritide non confidere videatur, sed per venæsectionem potiùs curam aggredi voluerit, tamen, dum pleuritidis symptomata enarrat (*g*), fatetur, quòd *febris cum funesto comitatu omni, tussi scilicet, sputo sanguinis, dolore, &c, pro ratione liberioris materiæ morbificæ expectorationis, sensim minuatur.* Locum tamen affectum in hoc morbo pleuram vel musculos intercostales statuit, de qua sede pleuritidis actum fuit ad §. 875.

(*a*) De Acutor. victu. textu, 10. Charter. Tom. XI. pag. 41.
(*b*) Ibidem pag. 159.
(*c*) Ibidem textu 8. pag. 41.
(*d*) Prax. Med. Lib. 1. Cap IX. pag. 34.
(*e*) Morb. Acut. Lib. I. Cap. X. pag. 9.
(*f*) Sect. VI Cap. III. pag. 337.
(*g*) Ibidem pag. 331.

Captu tamen difficile fuit visum multis, quomodo per sputa ex pulmone prodeuntia exire posset morbi materia, quæ lateribus impacta hæserat, nisi pulmo simul affectus esset. Licèt autem sufficiat Medico fideli observatione cognovisse, talem evacuationem factam esse, quamvis modum & vias non dilucidè intelligat; interim tamen & multa sunt observata, quæ docent, pulmonem contiguos sibi humores imbibere, illósque dein tussi rejici. Ita *Galenus* (*a*) observavit, mulsam in thoracis cavum injectam ex pulmone exspui; & ut confirmaret hanc rem, alibi (*b*) notat: ubi ossa fracta sunt, sæpe inviolatâ cute, quæ fracturam tegit, effundi cruorem, sic ut fascias impleat, licèt cutis multò densior sit, quàm membrana costas cingens. Sed & *Diemerbroeckius* (*c*) testatur, quòd in empyemate laborantibus, post institutam thoracis paracentesin, infuderit injectiones abstergentes amaras, quarum saporem perceperunt, & bonam quoque partem per sputa rejecerunt. Præterea *Helvetius* (*d*) notavit, pleuræ propaginem investire superficiem externam & internam pulmonis. An ergo continuitate quasi membranæ pleuræ mobilis jam reddita materia morbi in pulmonis bronchia venire potest? An continguus lateribus pulmo, concretus sæpe & inventus post pleuritidem, illam in se recipit? Satìs benè dixit *Cælius Aurelianus* (*e*): *Et tussita itidem sputa per pulmonem feruntur, siquidem in ipsum veniant ex vicinis, accepta per vias mente sensas, quas* λογοθεωρήτως *appellant.*

Interim tamen & laudabilis celeberrimi *Lancisii* industria videtur non infeliciter vias invenisse, per quas posset directè ex omnibus locis, quæ pleuritis occupat, materia morbi venire in pulmones, & per sputa excerni. In dissertatione enim epistolari *de Vena sine pari* (*f*) notat, orificium venæ azygæ in cavam dehiscens semicirculo musculari instar hemisphincteris cum peculiari nervo munitum esse: præterea illa insertio venæ azygæ in cavam fit ante asperam arteriam, sub sterno, priusquam illa in duos majores bronchiorum ramos dividitur, atque ibi loci truncus venæ azygæ, & portio venæ cavæ cum aspera arteria nectitur, non tantùm per simplicem adhæsionem, sed per validas etiam fibras & minuta vasa, quæ ad internam tracheæ faciem usque penetrant, utì pulchro experimento detexit *Lancisius*. Venam enim cavam superiorem supra & infra locum, ubi vena azyga ipsam ingreditur, vinculo constrinxit, sanguine priùs educto; dein per foramen apertum in azygæ trunco tepidam aquam injecit croco tinctam; statímque vidit subcroceum liquorem per os naréśque exire, dum caput supini cadaveris extra tabulam propenderet. Quinimo discissâ secundùm longitudinem, sub cartilagine thyroidea, asperâ arteriâ, vidit

(*a*) Meth. Med. Lib. V. Cap. VIII. Charter. Tom. X. pag. 115.

(*b*) Comment. 3. in Librum Hippoc. de articulis, text. 58. Charter. Tom. XII. pag. 394.

(*c*) Anatom. Lib. III. Cap. XIII. pag. 307.

(*d*) Academ. des Sciences année 1718. Mémoires, pag. 25. 26.

(*e*) Acutor. morbor. Lib. II. Cap. XVI. pag. 116.

(*f*) Habetur in editione Romana secunda de motu cordis & aneurysmatibus, pag. 373. & in adversar. Anatom. V. Morgagn pag. 79.

post novam injectionem ex superiori interna ipsius tracheæ superficie, quæ cavæ venæ trunco & azygæ insertioni in illam subjacet, flavum ichorem excitatis bullis per minima orificia stillantem. Alio deinde experimento probavit, tales meatus longè numerosiores, & magìs patulos, aperiri in tracheam ex vena azyga, quàm ex cavæ venæ vicina parte, pariter asperæ arteriæ ibi adhærenti.

Si jam considerentur illa, quæ in morbis observantur, non levis oritur suspicio quandoque per hanc viam in tracheam evacuari pleuritidis causam materialem, jam coctam & mobilem redditam. Notavit *Lancisius*, sæpe se observasse, quòd ægri pleuritide laborantes ante quartum diem cruentam, mox etiam albam & coctam, materiam spuerent, quam non hauriebant à profundo pectoris, sed monstrabant ægri illum locum, ubi sub sterno azyga vena in cavam aperitur.

Hæc tamen videtur esse difficultas in hac opinione, quòd sanguis venæ sine pari cavo contentus, faciliùs per ejus orificium elabi possit in cavam venam, quàm adigi per angustos tubulos, qui ex hac vena in tracheam patent. Si autem circa hoc orificium venæ sine pari major fiat resistentia exituro sanguini, tunc videtur hoc fieri posse. An ille apparatus, dimidium sphincterem referens, qui aperturæ venæ azygæ apponitur, illam claudere potest? An ob impeditam respirationem in pleuritide, dum pulmo difficiliùs sanguinem cordis dextri transmittit, vena cava sanguine plùs distenta, non tam liberè recipit sanguinem venæ azygæ? Vidit *Lancisius* in cadaveribus illorum, qui ex sæva pleuritide, in peripneumoniam & septi inflammationem abeunte, perierunt, ramos venæ azygæ illius lateris, quo ægri primùm doluerant, varicosos fuisse. In cadavere viri, qui ex præcordiorum inflammatione decesserat, observavit polypum insignis magnitudinis, qui ex trunco venæ sine pari in cavam, & ad dextram usque cordis auriculam, propagabatur: unde verosimile videtur, impediri quandoque in morbis liberum exitum sanguinis ex vena azyga in cavam.

An musculus triangularis sterni, dum agit, premens hunc locum, aliquid ad hanc rem conferre potest? Certè *Lancisius*, ab ineunte ætate pectoris doloribus subinde & catarrhis laborans, sensu percipiebat, cocti sputi partem majorem ab hoc eodem loco prodire, non verò ex imis pulmonibus; credidítque se sputum per vim musculi triangularis faciliùs foras propellere potuisse.

Sive jam materies morbi soluta, mobilísque reddita, contiguum pleuræ pulmonem, quandoque & his morbis accretum, ingrediatur, sive per venæ sine pari propagines in asperam arteriam transeat, sive ex vena sine pari in cavam veniat, hinc in cor dextrum, & dein in pulmonem pulsa, inveniat viam per vasa aerea pulmonis (quòd fieri posse probatum fuit ad §. 830. 1°. 2.); certum est per Observata practica, pleuritidem per sputa sanari. Interim tamen non omnia sputa levant hunc morbum: hinc videndum, quænam requirantur conditiones, ut à sputis sanatio morbi sperari possit.

Debet sputum esse liberale, satìs magnâ copiâ excretum & facilè: sem-

per enim ferè per tuſſim de ſuperficie interna tracheæ aliquid mucoſi abraditur. Verùm hoc non minuit morbi cauſam. Illam autem minui novimus, ſi cum ſputo prodeunte minuantur dolor & reliqua ſymptomata, adeóque manifeſtum levamen percipiant ægri. Unde *Hippocrates* (*a*) generalem hanc regulam poſuit (uti & antea ad §. 830. n°. 2. in peripneumoniæ hiſtoria monui) omnia ſputa mala eſſe, quæ dolorem non ſedant, omnium verò optima eſſe illa, quæ dolorem ſedant.

Sine coryza. Si enim hæc adſit, ingens copia ſputorum ſæpe prodit, quæ ſputa nihil faciunt ad materialem cauſam pleuritidis, ſed tantùm mucum catarrhoſum evacuant. Videtur & *Hippocrates* ſimile quid indicare voluiſſe, ubi de ſputis bonis & malis, quæ in morbis apparent, agit (*b*): ſubjungit enim ſequentia: *Coryzas autem & ſternutationes in omnibus circa pulmonem morbis & præceſſiſſe, & conſequi, malum.*

MOX PURIFORME, ALBUM STATIM, VEL ANTE DIEM QUARTUM. Pluribus egi de his ſputis, & conatus fui rationem dare, quare puriformia dicantur, etſi alium colorem habuerint, quare in albedinem citò mutari debeant, in commentariis §. 830. n°. 2. Vidi ſæpius album illud coctum puriforme ſputum ſanaſſe pleuritidem: imò in muliere jam quinto menſe gravidâ, dum ſecundo pleuritidis die ſputum illud aderat copioſum, omnia ſymptomata levabantur illico, & quarto die morbi jam ſana fuit. Primo morbi die venæſectio inſtituta erat, nec opus fuit illam repetere. Quod inprimis notandum, quia *Hippocrates* (*c*) abſolutè lethalem in gravidis hunc morbum pronunciavit: & (*d*) alibi omnem morbum acutum in gravidis lethalem dixit. Quamvis autem jurè acerbam hanc prognoſin limitaverit *Celſus* (*e*) ſolummodo docens: *Mulier quoque gravida acuto morbo facilè conſumitur*; tamen certum eſt, pleuritidem graviditatis tempore natam, ſemper eſſe magis periculoſam.

Interim tamen non ſola illa ſputa alba cocta proſunt, ſed & flava illa cum pauco ſanguine admiſto. Vidi & quandoque ſputa tenacia, rubro ſanguineo colore tincta, æquabiliter cum levamine, in initio hujus morbi excreta. *Galenus* (*f*) explicans textum Hippocratis, ſatìs certè difficilem, & ob brevitatem obſcutum, quo vetat ſanguinis miſſionem in illis, qui ſanguinolenta exſpuunt (αἱματώδεα) ſi adſit pleuritis, dicit ſe vocatum fuiſſe ab ægro, qui credebat ſe hæmoptoicum eſſe, cùm *ſanguinolenta à latere ſpueret* (πτύσας αἱματώδες ἀπὸ πλευρῆς); licèt autem habitus & vires hujus ægroti tales eſſent, ut venam ſecuiſſet illi, ſi hæmoptyſi laboraſſet, illud non feciſſe, quia pleuritis mitis erat; addítque, hunc ægrum aliis remediis congruis, abſque venæſectione, levatum fuiſſe: *Mitiſſimæ enim*

(*a*) In Prognoſtic. ſentent. 51. Chart. Tom. VIII. pag. 645.
(*b*) Ibid. ſentent 49. pag. 643. & Coac. Prænot. N°. 3?9. ibidem pag. 875.
(*c*) De morbis, Lib. I. Cap. 11. Charter. Tom. VII. pag. 533.
(*d*) Aphor. 30. Sect. V. Charter. Tom. IX. pag. 213.
(*e*) Lib. II. Cap. VI. pag. 55.
(*f*) Commentar. 3. in 6. Epidem. Chart. Tom. IX. pag. 472.

pleuritides sunt in quibus sanguinolentum spuitur. Ideo *Hippocrates* (*a*) maximè salutares illas pleuritides affirmavit, in quibus flava cum pauco sanguine sputa prodirent, quas ideo *biliosas simul & sanguineas pleuritides* vocavit, & ut plurimùm nono vel undecimo die judicari dixit. Biliosa autem dicuntur hæc sputa à colore flavo, nam in *Prognostico* & in *Coaca Prænotione n°. 390*, idem illud sputum, quod paulò antè χολώδεας biliosum vocaverat, ξανθὸν flavum appellat. *Duretus* autem (*b*) in commentariis ad hunc locum monet, se non sine mœrore aliquoties vidisse, sanguinis missione tunc institutâ à Medicis imprudentibus, suppressa hæc sputa fuisse lethali cum eventu. Idem & suis observatis confirmat *Baglivus* (*c*).

§. 889. UBI signa accuratè observata docent, statum pleuritidis (875.) adesse modò descriptum (888), tum Medico nihil mutandum; sed omnia continuanda incumbunt. Ergo neque venæsectio, neque evacuatio, vel mutatio alia instituenda. 1°. victu molli, tenui; animi, corporísque quiete; aere temperato, calido, & humido; somno spontaneo, vel lenibus conciliato, medicamentis mollibus, tenuibus, levissimè aperientibus, utendum. 2°. deinde evacuationi cuilibet singulari proficienti providendum: ergo in statu (888. n°. 1.) anus fovendus molli, laxante, aperiente fotu; aut, si minùs sic processerit, hirudinum applicatarum suctu. Si (888. n°. 2.) observatur; statim fomenta similia renibus, perinæo, hypogastrio apponenda; lenia diuretica aperientia danda; aer paulò minùs calidus curandus; sudor, & aliæ evacuationes, vitandæ; blanda clysmata diuretica prosunt. In casu verò (888. n°. 3.) similia fomenta emollientia toti obvolvenda abdomini; clysmata laxantia injicienda alvo; victus laxans instituendus: ubi denuo quartus status (888. n°. 4.) adest prævisus (838), & simul locus (839. 840. 841.) innotuit, tum utendum memoratis (859. 860. 861), & aperturâ factâ, suppuratoriis locum aliquamdiu apertum tenentibus: deinde in casu (888. n°. 5), præter communia, partes, in quas dolor migrat, fovendæ mollibus, calidísque, fricandæ leniter, stimulandæ emplastris parumper attrahentibus. Denique in ultimo dato (888. n°. 6.) tota res eadem ac in peripneumonia bona, adeóque omnia huc repetenda ex (850. 851), & agenda.

Ubi ergo pleuritide laborantem accedit Medicus, primò attendit, an morbus adeo benignus sit & levis, ut blanda resolutio exspectari possit

(*a*) In Coacis Prænot. N°. 387. Charter. Tom. VIII. pag. 873.

(*b*) In Coacas, Hipp. pag. 252.

(*c*) Prax. Med. Lib. I. Cap. IX. pag. 36.

(§. 887). Symptomata levia, ægri laxa temperies (in duris enim & exercitatis corporibus talem morbi exitum vix sperare licet) hoc docebunt. Si autem morbi major intensitas adsit, ita ut cura per simplicem resolutionem non sit exspectanda, sed requiratur coctio & excretio materiæ morbosæ, tunc solicitè indagandum, an artis auxiliis validis hîc opus sit, v. g. sanguinis missione largâ, clysmatibus, aliisque, quæ nimium febris impetum moderari valent (vide §. 610).

Deinde attendendum, an quædam phœnomena morbi doceant, naturam moliri talem coctæ materiæ evacuationem, vel depositionem ad alia loca minùs periculosa. Ubi de hac re constat, cùm Observationes practicæ docuerint ab omni ævo, sic citò & tutò curari hunc morbum; facilè patet, nihil esse mutandum, sed statum præsentem conservandum esse, quod fit sequentibus.

I°. In omni morbo vitæ & viribus conservandis consulendum est; ad quem scopum cibi & potus serviunt. Verùm hæc ingesta non restituunt illa, quæ per vitæ actiones perierant de corpore, nisi priùs subacta & mutata fuerint per vires corporis superstites. Cùm ergo per morbum, etiam leviorem, langueat corpus, & multæ functiones minùs promptè perficiantur quàm in sanitate, patet facilè, talia in victu subministranda esse, quæ sanis humoribus jam ferè similia subigi possunt quàm facillimè. De hac re pluribus egi in cura generali febrium, §. 599. 600. 601. 602. Pleuriticis sapiens *Hippocrates* (*a*) ptisanæ hordeaceæ cremorem dabat, chylo jam ferè similem, ut humectaret corpus simul & aleret. Similia laudavit, uti & avenacea decocta *Trallianus* (*b*), & generatim talia exhibenda jussit, quæ humectent, nec tamen refrigerent aut calefaciant vehementer. Unde & simile moderamen aeris necessarium erit; quod quomodo, & per quæ obtineri possit, dictum fuit ad §. 605. n°. 2. 3. Cùm autem vigiliæ turbent etiam corpus firmum & sanum, somno potiùs indulgendum est; qui, si sponte non adsit, emulsis farinaceis ex amygdalis, seminibus frigidis, &c, conciliari poterit, additis levissimis anodynis, inprimis illis quæ ex papaveris erratici floribus parantur, quæ nunquam nocent. Validiora enim & narcotica hîc non requiruntur, cùm soleant sæpe multas corporis excretiones sistere. Huc etiam spectant corporis & animi quies, ut turbetur nihil, sed omnia pacata sileant in corpore, dum natura coquendæ & excernendæ materiæ morbosæ intenta est. Nec alia requiruntur remedia, quàm quæ diluendo omnes humores reddunt meabiles, & laxando vasa disponunt, ut facilè transmittant humores dilutos, qualia & laudata fuerunt ad §. 887.

II°. Quæ modò dicta sunt, conveniunt in omni excretione vel metastasi materiæ morbosæ: verùm & alia adhiberi possunt, & debent, ubi constat de loco, versùs quem materia morbi deponetur.

(*a*) De victu acutor. Charter. Tom. XI. pag. 13. 160. 161.

(*b*) Lib. VI. Cap. 1.

Si

SI ERGO IN STATU (888. n°. 1.) Videantur illa, quæ circa hanc evacuationem in cura delirii febrilis ad §. 702, dicta sunt.

SI (888. n°. 2.) OBSERVATUR. Dictum fuit de his ad §. 853, ubi de simili evacuatione critica materiæ morbosæ in peripneumonia agebatur. Cùm autem per sudorem inprimis, utì & per alias evacuationes, avocetur quasi à renibus magna pars diluentis vehiculi, hinc & illæ vitandæ sunt. Hinc & laudatur aeris minor calor, quia sic & sudor cavetur, & etiam in sanis hominibus videmus, sub aere frigidiusculo minùs liquidi per cutis spiracula, plùs verò per renes, transire.

IN CASU VERÒ (888. n°. 3.) &c. De his pariter actum fuit §. 852, quæ videri poterunt.

UBI DENUO QUARTUS STATUS (888. n°. 4.) &c. De omnibus illis in peripneumonia ad numeros in textu positos dictum fuir. Notandum autem est, tales abscessus citò aperiendos esse: non enim requiritur hîc maturatio crudi inflammatorii in bonum pus; verùm illud pus (vel puri analoga materies) alibi jam factum ad hæc loca deponitur tantùm, & sic subitò abscessus nascitur, licèt cutis nullo modo mutata appareat; ut aliâ occasione ad §. 593, notavi.

Locus autem talis, post aperturam abscessûs, irritatur leviter suppuratoriis remediis, ut Chirurgi vocant, sicque prohibetur, ne statim iterum concrescat, ut nempe detur occasio repurgationi sanguinis à materia morbosa, quæ cum illo fluit per vasa, & per hanc viam à natura, morbum curante, indicatam, tutò exit.

Laudabat enim *Hippocrates*, utì ad §. 842, dictum, si tales abscessus, fistulosi quasi redditi, manarent diutiùs; quod sic per artem imitari conamur.

DEINDE IN CASU (888. n°. 5), &c. Ubi nempe dolor ex latere transit ad humerum, manum, &c.

Fidelis observatio docuit, levari sic morbum; adeóque ars conatur per diluentia, attenuantia, &c, solvere, & mobilem reddere morbi materiem; simúlque leni frictione, fomentis mollibus, emplastris aromaticis, utì v. g. de labdano, meliloto, vel similibus, fovere & leviter stimulare hæc loca, ut versùs illa faciliùs & citiùs derivetur illud, quod per salutarem metastasin huc deponendum erat. Videantur illa quæ ad §. 134, de derivantibus, attrahentibus, & propellentibus, dicta sunt.

DENIQUE IN ULTIMO DATO (888. n°. 6.) &c. Omnia hîc eadem sunt ut in peripneumonia, quæ per sputa curatur, adeóque ibi videri poterunt.

§. 890. ARTE autem, sine alio morbo, sanatur pleuritis hac inprimis methodo: si pleuritis (875.) recens ante tertium diem finitum, magna ex symptomatibus validis (875. 883), sicca (876), in robusto, exercitato, sicco corpore; sine

ſpe vel præſentia (887. 888); tum 1°. cita, larga, accelerato fluxu celeris, ex magno vaſe, per magnum vulnus, miſſio ſanguinis inſtituenda, corpore quieſcente, ſupino, & reſpiratione, dum fluit, tuſſi, ſuſpiriiſque acceleratâ, loco affecto eodem tempore foto, & leniter perfricto; debet continuari in remiſſionem ſatis notabilem doloris, vel ad prima ſigna deliquii animi; debet repeti ex conſideratione redeuntium denuo ſyptomatum, ad quæ tollenda prima inſtituta fuit; cruſta (384.) abſens finem definit. 2°. ſtatim adhibenda fomenta, balnea tepefactoria, linimenta, emplaſtra, quæ laxando, reſolvendo, mitificando, avertendo, prodeſſe queant. (vid. 395. n°. 3. 398. n°. 6.) 3°. tum ea medicamenta danda, quæ diluant, reſolvant, laxent, mitigent, refrigerent, dolorem leniant, aut ſopiant: quæ calida, humida, magnâ copiâ, ſorpta, & ad locum affectum determinata, juvant, & pro mutatis phœnomenis varia aſſumenda ſunt, ſemper curando, ut eligantur illa, quæ putredini adverſiſſima. 4°. victu tenui, molli, refrigerante, antiphlogiſtico eſt opus. 5°. denique omne exſiccans, calefaciens, impetum augens, vitandum; ut calor aeris, ſolis, foci, lecti, victûs, medelæ.

Vidimus in præcedentibus, quomodo ope naturæ pleuritis in ſanationem abeat, abſque multo artis molimine: totum enim, quod Medico in illis caſibus agendum incumbebat, erat ut in benigna reſolutione ſtatum præſentem conſervaret, mutaret verò nihil. Ubi autem per coctionem & excretionem cauſæ ſanabatur pleuritis, loca & vias, per quæ hæc excretio futura prævidebatur ex ſignis, laxare, emollire, fovere conveniebat, vires ſuſtentare levi & blando alimento, diluere humores. Hæc ſufficiebant ad hunc ſcopum.

Verùm ſi pleuritis valida ſit, quod cognoſcitur dolore acerrimo, reſpiratione admodum impeditâ, febre validâ, tunc reſolutio illa blanda ſperari nequit; utì probatum fuit ad §. 386, ubi de inflammationis cura per reſolutionem agebatur. Si nulla ſpes ſit, materiam morbi citò coquendam & excernendam eſſe, & præcipuè, ſi nulla vel pauca ſputa abſque levamine ullo prodeant, tunc ſicca pleuritis dicitur, & concluditur facilè, ſponte ſuâ tam gravem morbum in ſanitatem minimè abiturum eſſe, inprimis ſi in robuſto & exercitato corpore fuerit talis morbus, utì monuerat *Hippocrates*; dicens (*a*): *Corpora exercitata ac denſa citiùs à pleuriticis & peripneumonicis morbis pereunt, quàm non exercitata.* Cujus obſervationis ratio data fuit ad §. 386.

(*a*) Coac. Prænot. 398. Charter. Tom. VIII. pag. 875.

Per artem ergo tentandum est sedulò, ut absque alio morbo sanetur pleuritis. Patuit ex dictis ad §. 875, in tali pleuritide adesse veram inflammationem; adeóque omnes exitus inflammationis, in suppurationem, gangrænam, & scirrhum, hic contingere poterunt. Exitus autem in suppurationem, licèt in partium corporis externarum inflammatione non semper adeo metuendus sit, hic tamen meritò suspectus habetur, dum abscessus, pleuritidem inflammatoriam sequens, frequentissimè in cavum pectoris pus collectum effundat, unde empyema toties lethale nascitur. Omne ergo artis molimen adhibendum est, ut exitus hujus morbi in abscessum præcaveatur.

Constitit autem, ubi de cura inflammationis per resolutionem agebatur (§. 396), præcipuum remedium esse ad hanc obtinendam, si copia humorum circulantium, & impetus eorumdem in loca inflammata, minuerentur per sanguinis missionem. Præterea acutus dolor, inspirationem impediens, in pessima pleuritide sæpe suffocat ægrum, antequam inflammatio in suppurationem abire possit. Verùm aliâ occasione (ad §. 141.), monui, *Galenum*, in febribus ardentissimis, inflammationibus maximis, & vehementissimis doloribus, largam sanguinis missionem commendasse, imò in talibus ad animi deliquium usque sanguinem detrahi jussit. Unde patet, urgentissimas esse rationes, quæ pro venæsectione in pleuritide militant.

Neque observavi unquam, nocuisse venæsectionem, licèt postea, mitescente morbo, coctio & excretio morbosæ materiæ sequerentur per varias illas vias, §. 888, enumeratas. Monitum quidem tunc fuit, à venæsectione abstinendum esse, dum illæ evacuationes præstò sunt, sed non aliter. Videantur historiæ pleuriticorum, quæ in tractatu eruditissimi *Trilleri* antea jam laudato, habentur: patebit omnes illas excretiones successisse, ubi post repetitas etiam sanguinis missiones periculosus morbi impetus deferbuerat: quod & propriis observatis in praxi Medica confirmatum vidi. In valida enim pleuritide, licèt felici curâ materies morbi solvatur, & mobilis reddatur, vix unquam obtinet, ut hæc materia soluta sanis iterum assimiletur humoribus, cúmque illis absque ullo impedimento per vasa corporis moveri possit; sed semper ferè vasa sic stimulat, ut excitatâ sensibili quâdam evacuatione expellatur de corpore. Hoc ideo inprimis monendum erat, ne quis metueret in pleuritidis initio sanguinem mittere ideo, quia crederet, salubria illa naturæ molimina impeditum iri.

Quamvis autem in tenella ætate, senio, mulieribus gravidis venæsectionem adhibere metuerint veteres Medici, hodie tamen constat certis observatis, etiam in his venæsectionem tutò institui posse; tali tamen quantitate, quam ætas & vires indicant; uti alio loco (ad §. 610.), jam notavi.

Nec abstinui à venæsectione, si respiratio multùm impedita erat, licèt menstrua fluerent, & bono quidem cum successu. Pariter & in puerperis pleuritide correptis, licèt lochia fluerent, sanguinis missio profuit insigniter, quod & suis observationibus confirmat *La Motte* (a), qui, lochiis

(a) Traité des Accouchemens, Liv. II. Chap. XXI. pag. 224.

bene prodeuntibus, repetitas etiam in brachio venæsectiones instituit.

Quamvis extra dubium sit, si hic morbus per artem sanari debeat absque alio malo sequenti, conducere, ut quàm citissimè venæsectio instituatur; tamen & adultiori jam morbo, si in initio neglecta fuerit, conducit sanguinis missio. *Celsus* quidem notaverat de pleuritide agens (*a*): *Remedium verò est magni recentisque doloris sanguis missus. At, sive levior, sive vetustior casus est, vel supervacuum, vel serum id auxilium est.* Et alibi (*b*), de sanguinis detractione per venas agens, habet sequentia: *Sed ut aliquando etiam primo die sanguinem mittere necesse est, sic nunquam utile post diem quartum est, cùm jam spatio ipso materia vel exhausta est, vel corpus corrupit; ut detractio imbecillum id facere possit, non possit integrum*: & verum quidem est, si valida inflammatio per quatuor dies duraverit, jurè metuendum esse, ne in suppurationem tendat: interim tamen constat, cum fructu longè seriùs adhuc in pleuritide sanguinem de venis missum fuisse. Notabile exemplum legitur apud *Hippocratem* (*c*) de *Anaxione*, qui pleuritide siccâ decumbebat, frustra calidis fomentis tentatâ: insomnis erat, sextâ die morbi delirabat, septima dies molesta erat; febris enim augebatur, nec dolores remittebant. Octavo die multùm sanguinis educebatur sectâ in cubito venâ, unde levamen doloris sensit, & post repetitas criticas evacuationes die trigesimo quarto prorsus judicatus est. Notat autem *Galenus* (*d*) in commentariis ad hunc locum, *Hippocratem* hoc disertè monuisse ideo, quia Medici quasi ex lege quadam, ultra quartum diem venam non secabant. Felici successu in curanda periculosissima pleuritide, pessimisque symptomatibus stipatâ, *Hippocratis* vestigia legit *Trillerus* (*e*), & octavo die morbi, libram circiter sanguinis, apertâ brachii venâ, detraxit, cum levamine insigni: imò ineunte die nono, dum suffocationis metus ingruebat, denuo ex pede sex septémve uncias sanguinis emisit; sicque hunc ægrum ex ipsis orci faucibus eripuit.

Hippocrates quidem, ut ex modò memoratâ *Anaxionis* pleuritici historiâ patuit, videtur per calida & mollia fomenta tentasse priùs, an dolor posset minui, antequam ad sanguinis missionem procederet: imò alibi (*f*) disertè hoc asserit, lateris dolorem, tam in initio, quàm & seriùs, non sine ratione tentari posse calidis fomentis, an sic dissolvi possit. *Alexander Trallianus* (*g*) eadem commendat, monens tamen, illico vacuandum esse, si fomentis dolor non cedat, sed potiùs augeatur. In leviori pleuritide incipiente, absque febre valida, nec respiratione admodum impeditâ, hoc tentari quidem posset, quia tunc multa spes blandæ resolutionis (§. 887), vel saltem felicis & subitæ coctionis & excretionis adest. Verùm ubi valida & sicca pleuritis adest, memores oportet esse optimi moniti, quod

(*a*) Lib. IV. Cap. VI. pag. 209.
(*b*) Lib. II. Cap. X. pag. 80.
(*c*) Epidem. 3. ægrot 8. Charter Tom. IX. pag. 302.
(*d*) Ibidem.
(*e*) De Pleuritide ægrot. 7. pag. 99.
(*f*) De victu acutor. Charter. Tom. XI. pag. 36.
(*g*) Lib. VI. Cap. I. pag. 268.

Aretæus (*a*) habet in ipso initio capituli, ubi de curatione hujus morbi agit : *Nulla moræ occasio in pleuriticis neque cunctationis, sed validâ medicatione opus est.* Ideóque voluit, eodem die venam incidendam esse, nisi morbus ab ingurgitatione ciborum & potuum provenisset, tunc enim diei unius abstinentiam præmitti maluit.

Sanguis ergo mittatur quantocyus, & quidem satis magnâ copiâ, habitâ tamen ratione ætatis & virium in diversis ægris : pulcherrimè juvat, si ex vena majori, per vulnus amplum, celeri fluxu exeat : hinc in cubito præstat venam aperiri, quàm in manu. Non enim hæc sanguinis missio instituitur tantùm ideo, ut copia minuatur, sed etiam, ut, subitâ tali depletione factâ, arteriæ obstructæ, minùs jam urgente sanguine arterioso, contractæ retropellant massulas obstruentes in majores ramos (vide de hac re §. 141, n°. 1.), sícque tollatur inflammatio. In eumdem scopum locus dolens illo tempore, dum sanguis de vena secta fluit, fovetur & leviter perfricatur. Ubi autem largâ tali & subitâ venæsectione opus est, præstat ægrum supinum in lecto jacere, sic enim absque animi deliquio faciliùs hanc sanguinis jacturam feret, quàm si sederet erectus.

Quandoque contingit in pleuritide adeo sævum dolorem esse, ut pectus vix ullo modo dilatare possint; hinc pulmones parum sanguinis transmittunt, atque ideo venæ quidem plenæ sunt, sed aorta paucum sanguinem recipiens non urget magnâ vi sanguinem venosum, unde ex vena aperta sæpe parum sanguinis effluit. Simul ac verò suspirando pulmonem magìs dilatant ægri, vel tussiendo illum concutiunt, sanguis cum impetu exit. Observavit hoc *Tulpius* (*b*) in muliere pleuritica, & monet Medicos, ut in simili casu tussim excitent. Ægri enim tales quandoque adeo sævum dolorem patiuntur, ut à minima dilatatione pectoris ferè convellantur. Unde illis persuadere non potest sæpe Medicus, ut inspirent fortiùs. Optimum tunc est vini, vel aceti calidi, cochlear unum alterúmve dare titulo cardiaci remedii, vel eadem naribus supponere; sic enim invitis etiam excitatur tussis, & subitò sæpe dolor pleuriticus cessat, vel saltem insigniter minuitur.

Sanguinis educendi copia varia est, pro diversa ætate & viribus ægri, ut facilè patet. *Sydenhamus* (*c*) in adultis *ad uncias decem aut circiter* mittendum curavit : quandoque & majori copiâ tutò educitur, in prima præcipuè venæsectione. Præstat ut Medicus adsit, & pro re nata copiam determinet præsens. Plerumque solet continuari, donec liberiùs inspirare possint, dolore multùm imminuto. Si in pessima pleuritide non remittat dolor (quod raró fit, nisi seriùs sanguinis missio instituta fuerit) pergimus evacuando eò usque ac prudentia permittit; ad prima nempe signa animi deliquii, quæ sunt pallor in oculis, labiis, vultu, pulsus languidus, sudoris guttulæ in fronte; túncque illico claudenda vena est. Sollicitè mo-

(*a*) De curatione morbor. acutor. Lib. I. Cap. x. pag. 89.

(*b*) Observat. Medicar. Lib. II. Cap. III.

(*c*) Sect. VI. Cap. II. pag. 335.

nuit *Aretæus* (*a*), vitandum esse hic animi deliquium, ne peripneumonia sequatur. Dum enim in lipothymia cor quiescit, sanguis, in sinu venoso, auriculâ & cavo dextro cordis, stagnat per aliquot sæpe minuta, & ob inflammatoriam in hoc morbo sanguinis spissitudinem in concretionem admodum pronus est, unde jam concrescere incipiens, dum excitabitur ab animi deliquio æger, moveri debebit per pulmonem, ibique hærere poterit immeabilis in pulmonalis arteriæ angustiis, sicque peripneumoniam, ipsâ pleuritide periculosiorem morbum, producere.

Verùm ut plurimùm contingit, dolorem pleuriticum, primâ venæsectione imminutum, recrudescere denuo æquè acerbum: tunc repeti debet venæsectio, & quidem toties, quoties urgens dolor & respiratio impedita subitum & efficax levamen poscunt. Sic observavit *Sydenhamus*, (*b*) pleuritidem confirmatam in adultis rarò minori quàm quadraginta circiter unciarum sanguinis impensâ sanari, licèt in pueris semel aut bis venam secuisse suffecerit. Imò quandoque adeo pertinax morbus est, ut longè majorem jacturam sanguinis requirat, repetitis frequenter sanguinis missionibus. Observationes plurimæ optimorum Medicorum hoc testantur. In puerpera, octavo à partu die acerbissimo lateris dolore correptâ, necesse habuit *Tulpius* (*c*), ter pedis, & quinquies brachii, venas exsolvere, antequam vinci potuerit rebellis morbus. Evasit tamen ægra è tanto discrimine, licèt præter tot sanguinis evacuationes adhuc ingens alvi profluvium sustinuerit. Similis casus ferè habetur apud *La Morte* (*d*).

Unicam pleuritidis curam in venæsectione repetita, si pergant vel renoventur symptomata vehementia, *Sydenhamus* (*e*) posuit; testatúrque, se nunquam aliquid damni à sanguinis detractione, quæ tam larga imperitis videri potest, observasse. Hoc fecit, ut quidam pergerent venam secando, si vel minimæ pristini doloris reliquiæ forent, donec ægros exhaurirent omnino; unde vel mors sequebatur, vel morbi chronici languidissimi, & inprimis hydrops. Sed non ritè mentem *Sydenhami* perceperant: disertè enim monet (*f*), tunc repetendam esse sanguinis missionem, *ubi dolor atque alia symptomata admodum sæviunt*. Licèt enim aliquis dolor & levis febris maneant, si non inde impediatur respiratio insigniter, neque à nimio febris impetu aliquid metuendum videatur (de his vide §. *609.*); præstat non ampliùs evacuatione tali vires imminuere, quæ requiruntur ad subigendum illud, quod de morbo adhuc superest.

In morbis inflammatoriis plerisque, & inprimis in pleuritide, dum sanguis de vena eductus secessit in serum & partem rubram, observatur in parte superiori insulæ, alba, subcærulescens, pellis quandoque aliquot lineas crassa tenacissima, & vix per novaculæ aciem dividenda (de hac

(*a*) De curatione morbor. Lib I. Cap. x. pag 90.
(*b*) Sect. VI. Cap. II. pag. 336.
(*c*) Observat. Medic. Lib. II. Cap. II.
(*d*) Traité des Accouchemens, Liv. II. Chap. XXI. pag. 224.
(*e*) Sect. VI. Cap. II. pag. 338.
(*f*) Ibidem. pag. 336.

vide §. 384); quamdiu autem illa pellis in sanguine educto insulæ accreta conspicitur, tamdiu statuerunt Medici in hoc morbo sanguinem utiliter missum esse. *Sydenhamus* verò, utì ad §. 384, dictum fuit, monet, hujus pellis generationem sæpe impediri in sanguine pleuriticorum, si non satìs libero flumine de vena secta prosiliat; sed lentè per brachii cutim rependo quasi exeat, adeóque fallere posset hoc signum. Celeberrimus *Trillerus* tamen testatur, se crustam illam pleuriticam albicantem invenisse, licèt sanguis ad perpendiculum stillatim & lentè proflueret (*a*). Memini me & idem observasse tam in pleuriticis, quàm in sanis hominibus, quibus prophylaxis causâ, vena secabatur. Certiora signa habentur de venæsectionis auxilio adhibendo ulteriùs, vel non, ex acerbitate vel remissione doloris, & reliquorum symptomatum, ægrotantísque viribus. Imò, licèt magna debilitas adsit, si tamen omnia symptomata atrociter recruduerint, nullum aliud auxilium superest, quàm de novo sanguinem mittere. Memorabilis casus apud *Trillerum* (*b*) habetur, qui docet, quantùm possit in desperato etiam casu felix cordati Medici audacia. In juvene enim & valido venatore, acutissimâ pleuritide correpto, post binas satìs largas venæsectiones, dum morbus in melius jam mutari videbatur, quinto die omnia morbi symptomata quàm vehementissimè recruduerunt, & frustra injecto clysmate, applicatísque vesicatoriis, jamjam moriturus videbatur. In utroque pede, jam frigido, calidâ aquâ foto, lanceolâ infligebatur vulnus amplum, sed ex sauciis venis ne gutta quidem sanguinis prodibat: fervida aqua affundebatur pedibus, ita ut & epidermis abscederet, túncque satìs largâ copiâ sanguis exivit, tali cum effectu, ut revisceret semi-mortuus non tantùm, sed & felicissimè postea sanaretur.

Helmontius (*c*) quidem ad ravim usque clamavit, cruentum Moloch cathedris insidere Medicis, damnavítque absolutè omnem venæsectionem in hoc morbo. Acidum hostile, pleuræ & intercostalibus locis infixum, quod spinam pleuriticam vocabat, educendum vel corrigendum voluit, parcendum vitali sanguini. Tanta miracula perficere se posse credidit cervini vel taurini priapi pulvere, succo cichorei sylvestris, floribus papaveris sylvestris, pluribusque aliis: Verùm inprimis hircino sanguine, si nempe pedibus posterioribus ad cornua alligatis abscinderentur testes vivo animali, & manans ad mortem usque cruor colligeretur, qui siccatus dein, & molesto labore in pulverem tritus, dabat nobile illud anti-pleuriticum remedium. Bonâ interim fide egit, nam in proprio corpore tentavit quod aliis suadebat, remedium. Describit enim in eodem capitulo proprium morbum, & patet satìs ex propriis dictis, non fuisse solutam pleuritidem his remediis, sed in periculosam suppurationem abivisse potiùs. Imò ex præfatione quam filius *Franciscus Mercurius van Helmont* operibus paternis præfixit, constat, illum bis pleuritide laborasse, & ultimo vitæ

(*a*) De Pleuritide, pag. 27. 28.
(*b*) De Pleuritide, pag. 68.

(*c*) Videatur capitulum, quod inscribitur *Pleura furens*, pag. 217. & seq.

tempore adeo anhelo pectore fuisse, ut vel epistolium breve scribentem, vel loquentem diutius, respiratio destitueret. Multos tamen habuit sequaces, non sine damno; & adhuc hodie similia remedia ut specifica antipleuritica jactantur, quæ facilè quidem permitti possunt, cùm non turbent corpus, modò unà cum his efficaciora longè auxilia adhibeantur.

Nec obstat huic curandi methodo, quòd quandoque rari tales casus contigerint, in quibus venæsectio non videbatur profuisse, licèt symptomata pleuritidis adessent. Ita in *actis Edinburgensibus* (*a*) memoratur, quòd mense Februario anni 1736, grassarentur in Scotiæ metropoli pleuritides satìs difficiles, in quibus sanguinis eductio nocere potiùs observabatur, quàm prodesse. Verùm si symptomata ibi recensita considerentur, morbus ille à pleuritide verâ diversus fuit. Biliosus enim ab initio vomitus aderat, & post biduum tantùm succedebat dolor punctorius circa ultimas costas, cum difficultate respirationis & tussiculâ: pulsus nec frequens nec plenus erat, sanguisque emissus fuscus, flavus, vel & viridis, observabatur, vix coagulatus.

Nec latuerunt similes morbi *Sydenhamum*, qui adeo peritus erat in detegendo diversorum morborum epidemicorum genio. Antea jam dixi ad §. 880, ubi de pleuritide symptomatica agebatur, quòd egregius ille Vir monuerit, febres epidemicas quandoque à repentina aliqua manifestarum aeris qualitatum mutatione materiam morbificam in pleuram ac pulmones libenter deponere, licèt tamen maneat idem genius febris illius epidemicæ; ideo disertè monet (*b*) sequentia: *At verò si febris* (epidemica nempe) *repetitam venæsectionem respuat, neque juvabit ista, imò & nocebit in pleuritide, quæ cum febre stabit cadetve.* Imò & apud *Hippocratem* memorabilis textus habetur, qui modò dicta confirmat; dicit enim (*c*): *Dolores circa latus in febribus, tenuiter consistentes, absque signis, lædit venæsectio, & si cibum aversetur, & hypochondrium elevatum sit.* Legit quidem aliter *Duretus* (*d*) hunc textum; loco enim ἐν πυρετοῖσιν *in febribus* voluit ponendum esse ἀπυρέτοισιν *febris expertibus*: verùm egregius ille Vir ex conjectura hoc statuit, nec probat ex codicibus manuscriptis ita legendum esse hunc textum. Pulchre certè respondet ille locus observatis recentiorum Medicorum de pleuritidibus symptomaticis. Nam nec dolor in illis adeo vehemens esse solet; hinc dixit *Hippocrates* ἰσχνῶς ἱστάμεναι, gracilis enim, tenuis, parvus, voce ἰσχνῶς significatur. Præterea & addidit, quòd sint ἄσημοι, id est, reliquis veræ pleuritidis signis non stipata. Et in illa pleuritide symptomatica in Scotia observata, aderat & ægritudo stomachi, & levamen insigne à leni vomitorio. Frequenter certè invenimus, difficiles in praxi Medica casus in Coacis Prænotionibus notatos esse non tantùm, sed & saluberrima circa curationem morborum & ibi monita deprehendimus.

(*a*) Med. Essays, Tom. V. part. I. pag. 32. 33.
(*b*) Sect. V. Cap. v. pag. 310.
(*c*) Coac. Prænot. N°. 491. Charter. Tom. VIII. pag. 880.
(*d*) In Coac. pag. 387.

Disputatum

Disputatum fuit quàm acerrimè inter Medicos olim; an in pleuritide vena secari debeat in brachio affecti lateris, an verò in opposito. Utraque opinio multis auctoritatibus stabiliebatur. *Hippocrates*, *Galenus*, *Celsus* militant potiùs pro brachio lateris affecti; *Aretæus*, *Aetius*, *Cælius Aurelianus* in opposito latere venæsectionem instituendam suaserunt. Ab octavo sæculo usque ad decimum sextum, adeóque per octingentos annos, & ultra, ferè omnes Medici venam secabant in pleuritide in brachio opposito dolenti lateri. Postquam verò ineunte sæculo decimo sexto *Galeni* & *Hippocratis* opera, relictis, vel saltem minori in pretio habitis Arabibus scriptoribus, inceperunt evolvi à Medicis, & per artem typographicam jam inventam faciliùs comparari poterant ab omnibus pretiosi illi artis Medicæ thesauri, mutata fuit rerum facies, & ab eruditissimis viris Arabum opiniones conferebantur cum *Hippocratis* & *Galeni* placitis, & repudiabantur, si cum illis non convenirent. *Petrus Brissotus*, in Parisiensi Schola anno 1514, Medicinæ doctor creatus, explosis Arabum libris, incepit *Galeni* quædam volumina publicè explicare. Cúmque ibi invenisset laudari venæsectionem in brachio lateris affecti, ausus fuit primus se torrenti opponere, & à recepto dudum more recedere. Felix successus in pleuritide epidemica, initio sæculi decimi sexti in Gallia grassante, fecit, ut plures illum sequerentur insignes Medici. Paulò post in Lusitaniam profectus fuit, & ibi ausus res novas moliri; sed magno nisu se opposuit Archiater Lusitaniæ Regis, & hac controversiâ delatâ ad Academiam Salmanticam, statutum fuit, nulli Medicorum licere in pleuritide venam secare è directo lateris affecti: quod decretum postea mitigatum tamen fuit. Imò ferè importunis solicitationibus motus fuisset *Carolus Quintus Romanus Imperator & Hispaniarum Rex*, ut publicâ auctoritate proscripsisset *Brissoti* hanc sententiam. Meretur de his omnibus legi *Renati Moreau* (*a*) egregius tractatus, ubi chronologico ordine recensentur præcipuorum Auctorum de hac re opiniones, & simul habetur *Brissoti* vita.

Postea videtur impunè licuisse omnibus, ut vel Arabum, vel *Hippocratis* & *Galeni* methodum sequerentur: imò post circulationem detectam plurimi fuerunt in illa opinione, non esse magni momenti rem, ex quo brachio sanguis mitteretur, modò ex largo vulnere, & satis magnâ copiâ, in principio morbi educeretur. Interim tamen & hoc sæculo de eadem hac re disputatum fuit inter celeberrimos Medicos Parisinos, *Sylva* & *Chevalier*. Cùm autem in similibus controversiis multum pondus habeat solicita observatio illorum, quæ prosunt vel nocent in morborum curationibus, videtur illa sententia, quæ venæsectionem in brachio lateris affecti suadet, tutissima esse. *Brissoti* felicitas in curanda pleuritide epidemica (*b*), dum in latere opposito factâ venæsectione in eodem morbo plurimi vel moriebantur, vel longissimo tempore languebant, confirma-

(*a*) De Missione sanguinis in Pleuritide. Paris 1630. & Halæ 1742.

(*b*) Ibidem, pag. 120.

bat ejus ſententiam. *Sydenhamus* (*a*) de brachio lateris affecti educebat; ſimulac vocabatur ad pleuriticum curandum; dum verò ſectionem iteravit poſtea, non monet ex quo loco ſanguinem emiſerit. *Hildanus* (*b*) fatetur, quòd nunquam, vel ſaltem rariſſimè, optatum ſucceſſum viderit ex ſectione venæ in oppoſitâ parte factâ. Recentiſſimè & ſuis obſervationibus eamdem ſententiam ſtabilivit *Trillerus* (*c*), præcipuè quoad primam ſanguinis miſſionem: alteram autem in pede ejuſdem lateris adhiberi maluit; & deinde, ſi opus foret, etiam tertiam quartámve venæſectionem, quandóque & in pede oppoſiti lateris, inſtituit. Monuit autem meritò, primam ſanguinis evacuationem largiſſimam eſſe debere. Pulcherrimè autem confirmantur hæc omnia notabili exemplo, dum in binis juvenibus, idem vitæ genus ducentibus, eodem temporis puncto, & ob eaſdem cauſas pleuritide correptis, experimenti gratiâ diverſis in locis vena aperiebatur (*d*). Ille, cui vena in brachio lateris affecti aperta fuit, licèt peſſimè deliraret, brevì ad ſe rediit, nec iteratâ venæſectione opus habuit. Alter, cui & major copia ſanguinis ex pede ejuſdem lateris educta fuerat, nullum inde levamen ſenſit, & ſequenti die alterâ venæſectione in brachio lateris affecti opus habuit, unde illico mitigabantur omnia ſymptomata, & poſtea felici criſi liberatus fuit à periculoſo morbo, ſed biduo ſeriùs quàm prior.

Paulò antè monitum fuit, quandóque morbos epidemicos graſſari, qui pleuritidis quidem ſymptomata quædam habebant, neque tamen veræ & genuinæ pleuritides erant, ſed ſymptomaticæ tantùm, & venæſectione non levabantur, vel ſaltem illam iteratam vix ferebant abſque damno; neque tamen ideo reprobari poſſe ſanguinis evacuationem in hoc morbo. Idem certè dici poſſet de pleuritide illa maligna & contagioſa, cujus *Geſnerus* (*e*) meminit in epiſtola ad *Cratonem à Craftheim* ſcriptâ: monet enim in hoc morbo nulli ſucceſſiſſe venæſectionem in brachio, ſed ad malleolos feliciùs ſanguinem eductum fuiſſe. Præterea notandum eſt, quòd in eadem epiſtola fateatur, quòd de curandi ratione in hoc morbo nondum ſibi conſtiterit; & in alia epiſtola (*f*), ad eumdem tribus menſibus poſt ſcriptâ, fatetur, ſe pauca in hujus morbi curatione obſervaſſe, cùm ad paucos hoc morbo decumbentes vocatus ſit, & intra vernum tempus deſierit hoc malum.

II°. Methodus omnium antiquiſſima pleuritidem curandi videtur conſtitiſſe in applicatione remediorum externâ ad locum dolentem. Antequam enim Medicina in artis formam redacta fuit, ſinguli homines ſibi ipſis levamen dolorum quærebant tentando varia, vel ab aliis in ſimili malo cum ſucceſſu adhibita, applicabant (*g*). Nihil autem videtur citiùs tentari de-

(*a*) Sect. VI. Cap. III. pag. 335.
(*b*) Obſervat Chirurg. Cent. V. Obſerv. 30. pag. 410.
(*c*) De Pleuritide pag. 30.
(*d*) Ibidem pag. 80.
(*e*) Geſner. Epiſt. pag. 19. 20.
(*f*) Ibidem pag. 21.
(*g*) Vide Prolegom. Inſtit. Medic. Boerh.

buisse, quàm externa talia remedia : & hinc antiquissima monumenta horum inveniuntur. Ita in tabella marmorea, Romæ in Æsculapii templo in insula Tiberina inventa, legebatur, & inter alias inscriptio (*a*) græca, de *Lucio* quodam pleuritico, cui desperato ab omnibus hominibus habito, oraculum reddidit Deus, ut tolleret ex ara cinerem, & cum vino mistum imponeret lateri : unde illum convaluisse legitur, & publicè Deo gratias egisse. Notum est ex historia antiqua, quòd callidi sacerdotes, ut templis suis & idolis majorem conciliarent celebritatem, remedia præscripserint credulis hominibus, ac si à numine revelata fuissent.

Hæc videtur causa esse, cur *Hippocrates* (*b*) qui antiquissimas illas Observationes collegerat in suos usus, in laterum doloribus inceperit curam morbi à calidis fomentis applicatis, etiam antequam sanguinis missionem institueret.

Aquam enim calidam in vesica, vel & in alio vase contentam, aut spongiam mollem aquâ calidâ madidam applicabat lateri dolenti. Imò & acriora, magnâ tamen solvendi vi prædita, adhibuit; sacculos nempe furfuribus, aut hordeo, vel orobo, aceto paulò acriore maceratis, repletos calidos, applicuit. Patuit & ex *Anaxionis* historia paulò antè ad eamdem hanc paragraphum memoratâ, quòd siccam pleuritidem calidis fomentis frustra tentaverit; unde prudenter monet (*c*) sequentia : *Verùm si fomentis dolor non solvatur, non multo tempore calefacito : illud enim pulmones exsiccat, ac suppurationem facit :* dum nempe vehementior pleuritis solis his fomentis solvi non poterat.

Trallianus (*d*) pariter fomentis, & sacculis calidis lateri applicatis, curam pleuritidis aggrediebatur. Verùm si dolor augeretur, nullâ morâ interpositâ procedebat ad vacuationem. Tutior tamen longè *Aretæi* methodus, quam omnes periti Medici nunc sequuntur : nempe incipi jubet curam à venæsectione, nullâ morâ interpositâ, dein externa illa remedia adhibebat (*e*). Quantum usum habeant in resolvenda inflammatione talia remedia, dictum fuit ad §. 398. n°. 3, ubi de cura inflammationis agebatur. Cùm autem §. 386, demonstratum fuerit, curam inflammationis per resolutionem tunc posse exspectari, si humor fluens blandus esset, & canales mobiles : patet facilè, omnia hæc applicata debere esse mollia, calida, & vi laxandi solidas partes prædita. Formulæ variæ talium remediorum in *materia Medica* ad hunc numerum habentur. Frequenter usus fui solutione saponis Veneti in aquæ & lactis dulcis partibus æqualibus; vel & in decocto emolliente saponem diluebam, sumendo unciam mediam saponis ad singulas libras liquidi diluentis : huic solutioni pannos laneos immergebam, illósque dolenti lateri applicabam, impositis lateribus calidis, cavens

(*a*) Mercur. de arte gymnast. Lib. I. Cap. I. pag. 3.
(*b*) De victu acutor. Charter. Tom. XI. pag. 36. & seq.
(*c*) Ibidem pag. 41.
(*d*) Lib. VI. Cap. I. pag. 268.
(*e*) De cura morbor. acutor. Lib. I. Cap. X. pag. 89. 90.

ne refrigefcerent talia fomenta. Nocte autem, ne molefta foret ægris frequentior fomenti renovatio, perunctum priùs unguento althææ, vel fimili, latus tegebam emplaftro de meliloto.

Neque tantùm prodeft molliffimorum talium remediorum externa applicatio, quia per hæc feliciffimè inflammatio refolvitur, verùm etiam, fi vel ferò nimis medela tentata fuerit, vel pejor morbi indoles in fuppurationem vergat, tunc per eadem hæc applicata fic laxantur loca intercoftalia, ut fpes fit, pus versùs exteriora duci poffe, & periculofum empyema fic præcaveri.

III°. De his jam actum fuit in generali inflammationis curatione, uti etiam in curatione peripneumoniæ ad §. 854. n°. 3. Simplex decoctum hordei cum oxymelle & nitro fuffecit frequenter, cùm in hoc omnia requifita ad curam habeantur. Diluit enim ratione aquæ, laxat & mitigat hordei farinofa fubftantia aquæ mifta, mel cum aceto inflammatoriam fpiffitudinem pulcherrimè refolvunt, uti & nitrum, quod fimul in acutis morbis nimium calorem lenit, denfitatem humorum minuendo (vide §. 692). In *materia Medica* ad hunc numerum & aliæ formulæ habentur eidem ufui infervientes. Nec nocebit his leniora paregorica admifcere, inprimis fi magna inquietudo adfit, & moleftæ vigiliæ: flores papaveris rhoeados, & omnia quæ inde parata proftant in officinis remedia, tutò adhibentur, & quidem tali cum levamine, ut poftea quidam Medici crediderint, illos flores fpecificum anti-pleuriticum remedium effe, quo folo hic morbus curari poffet. Imò & parca copia fyrupi, ex capitibus papaveris albi in aqua decoctis parati, profuit, poft venæfectionem celebratam, & alia remedia adhibita. Validioribus verò narcoticis acuti doloris fenfum fopire, manente causâ doloris, minimè tutum videtur. Similem anodynorum ufum in pleuritide fuafit & *Trallianus* (*a*).

Magnâ quidem copia talia fumenda funt, fed divifis dofibus, ut fingulâ mediâ horâ unciæ tres, vel plures, talis decocti vel ptifanæ hordei fumantur, fed calidæ. Frigidum enim potum quemcumque nocere pleuriticis meritò notavit *Aretæus* (*b*). Quinimo *Baglivus* (*c*) teftatur, fervidam hanc liquorum potionem ipfi in fecretis effe tam in pleuritide, quàm in aliis pectoris morbis, ubi diffolventibus opus erat: imò addit, fe vidiffe *ægrotos, infigni ftrangulatione ferè livefcentes, breviffimè liberatos per frequentes hauftus decocti pectoralis nimiùm calidè forbillati.*

Ut autem hæc remedia potata determinentur ad locum affectum, faciunt illa fomenta, balnea, &c, lateri dolenti applicata, quæ modò laudata fuerunt. Probatum enim fuit ad §. 134, omnia illa, quæ laxando vafa minuunt refiftentiam liquidis impulfis in loco quodam corporis, determinare remediorum affumptorum efficaciam ad eumdem locum.

Antea jam in eadem hac paragrapho monitum fuit, per fanguinis miffio-

(*a*) Lib. VI. Cap. I. pag. 271.
(*b*) De curat. morbor acut. Lib. I. Cap. IX. pag. 93.
(*c*) Prax. Med. Lib. I. Cap. IX. pag. 35.

nem, & alia adhibita remedia, morbi hujus impetum, quidem minui, rarò autem, vel nunquam, validam pleuritidem sanari absque quadam evacuatione materiæ morbosæ, jam subactæ, vel metastasi ad alia loca. Variæ illæ pleuritidis, per coctionem & excretionem causæ, sanationes descriptæ fuerunt §. 888; & patuit ex illis, quæ §. 889, dicta fuerunt, diversam tunc medelam requiri, prout per has illásve vias materia morbosa exitum moliatur. Unde meritò ponitur in textu, quòd PRO MUTATIS PHÆNOMENIS VARIA ASSUMENDA SUNT.

Eliguntur tamen semper illa, QUÆ PUTREDINI ADVERSA SUNT. In pleuritide enim adest acuta continua febris (vide §. 875.), per quam omnes humores in putridam corruptelam disponi, antea in febrium historia demonstratum fuit. Omnia ferè remedia, quæ antiqui Medici ad hunc morbum debellandum adhibuerunt, erant vel acida, vel sponte suâ in acidum tendentia. Ptisanam hordei, acetum, mel, mulsam dilutam laudaverunt, quibus adhuc hodie feliciter in hoc morbo utuntur Medici; dum meritò à salibus volatilibus alcalinis abstinent, à *Sylvio* adeo laudatis, uti & ab illis, qui *Helmontium* secuti, causam pleuritidis unicam statuebant acidum salibus oppositis alcalinis nempe domandum, vel corrigendum absorbentibus quæ quidem non nocent, sed tamen ad pleuritidem curandam inertia videntur esse remedia.

IV°. In omni febre curanda vitæ & viribus prospiciendum esse per cibos & potus fluidos, faciléque digerendos, antea demonstratum fuit, ad §. 599, & sequentes, in cura generali febrium. Cùm autem pleuritis rarò ante septimum diem finiatur integre, sæpe etiam in longius spatium excurrat, patet facilè, & hîc vires vitæ idoneo victu sustinendas esse. Talia autem conveniunt, quæ facillimè superari possunt ab ægro, & per validas evacuationes debilitato corpore. Solam ptisanam hordeaceam dabat *Hippocrates* (*a*) in acutis morbis, & præsertim in pleuritide; imò vel ab ipsa *ptisana totâ*, id est, hordeo per colaturam non ablato, metuebat, dum cruda adhuc pleuritis nulla coctionis signa dabat; túncque solum succum ptisanæ, & quidem dilutum exhibebat. Dein ubi in tuto æger esse videbatur, mitescente morbo (*b*), exiguum ac tenuem cremorem hordeaceæ ptisanæ dabat, admisto melle. Ubi autem sputa facilè educebantur, respiratio bona esset, & laterum omnis dolor abesset, tunc paulò crassiorem & copiosiorem cremorem ptisanæ dabat, bis de die. Multis laudibus & ptisanæ succum, vel cremorem, in hoc morbo extollit *Aretæus* (*c*), neque validiores ægris permittebat cibos, nisi quando in longum producebatur morbus, & tenuis talis victus vires sustinere non valebat ampliùs. Pariter & *Sydenhamus* (*d*) carnibus, & carnium jusculis etiam tenuissimis, omnino interdixit in pleuritide, sola hordeacea, avenacea &

(*a*) De victu acutor. Charter Tom. XI. pag. 23-29.
(*b*) Ibidem pag. 160.
(*c*) De curat. morbor. acutor. Lib. I. Cap. x. pag. 90.
(*d*) Sect. VI. Cap. III. pag. 335. 336.

panatellam concessit; & dum symptomata omnia jam mitescerent, per aliquot dies tamen ægros suos ab omnibus liquoribus spirituosis & à crassioribus cibis arcebat. (*a*).

V°. Pleuritis morbus inflammatorius est cum febre acuta; adeóque omnia, quæ, difflando aquosam partem sanguinis, ejus densitatem augent, motúmve febrilem accelerant, aut calorem accendunt, summopere noxia sunt. Solent hinc adeo periculosi errores committi in hoc morbo, dum gelidâ tempestate frequentem sæpe pleuritidem calidissimis aggrediuntur remediis ignari, & sudore, vi talium remediorum expresso, curari posse credunt. Observat *Sydenhamus* (*b*) & alias febres in pleuritidem mutari, dum initio nimis calidis remediis tentabantur, doluítque, nobiles fœminas malle medicandis pauperibus, quàm iisdem pascendis, charitatem suam testari. Verùm si perversa talis medela morbum diversum à pleuritide mutat in pleuritidem, facilè apparet, pleuritidem jam natam à simili causa debere reddi pejorem. Vidi sic pleuritidem secundâ die lethalem, dum à flatibus dolorem hunc ortum suspicatæ mulierculæ, dederant repetitis vicibus spiritum destillatum ex seminibus levistici. In alio homine robusto & forti contigit, ut, dum quinto die adhibitâ venæsectione aliisque remediis modò laudatis, jam in melius vergeret morbus, & spes felicis curæ affulgeret, vesperì proprio consilio dolenti pectori applicuerit lateres calidos admodum, sicque expresserit validos sudores, unde sibi gratulabatur miser; sed sequenti manè moriebatur.

Ex his, & aliis similibus, quos in praxi vidi, casibus didici, quàm bene *Sydenhamus* (*c*) monuerit, cavendum esse ne æger pleuriticus nimis exæstuet; unde liberum reliquit ægris, ut quotidie per aliquot horas lecto eximerentur, si vires ferrent. Imò observavit, & largam sanguinis missionem, & alia remedia refrigerantia nihil quandoque profecisse, si ægri lecto affigantur perpetuò; inprimis si stragulis vel culcitris nimiùm obruantur.

Cùm ergo omne irritans, calefaciens, impetum augens, damnosum habeatur in pleuritide, quid cogitandum est de vesicatoriis ex cantharidibus paratis? *Baglivus* (*d*) laudavit illa tanquam summum remedium, quocumque etiam tempore morbi, & ante & post venæsectionem, si spirandi difficultas & sputorum suppressio supervenerint: statim enim tibiis curavit applicari duo vesicatoria, & testatur ex centenis ægris paucissimos obiisse, dum ita tractabantur, in pleuritide epidemica, quæ circa finem sæculi elapsi Romæ grassabatur; ob intensum & insolitum hyemale frigus.

Observavit simul & diarrhæam, quæ periculosas illas pleuritides comitabatur, vel imminutam fuisse, vel & penitus cessasse. Celeberrimus

(*a*) Ibidem pag. 337.
(*b*) Ibidem pag. 332.
(*c*) Ibidem. pag. 337.

(*d*) Prax. Med. Lib. I. Cap. IX. pag. 37. & in Dissertatione de usu & abusu vesicant. Cap. III. pag. 656.

Trillerus (*a*) etiam & miro in casu observavit, mulierem pleuriticam, contumaci alvi fluxu ferè exhaustam, omnis sensûs expertem, ronchos sonoros de pectore ducentem, facie lividâ & tumidâ, ut laqueo strangulatis esse solet, cum pulsu exili, tremulo, intermittente, urinâ & faecibus clam elabentibus, ex ipsis orci faucibus ereptam fuisse, postquam bina praegrandia vesicatoria, ex pulvere cantharidum parata, utrique surae applicata fuissent. Simul & periculosus ille alvi fluxus sistebatur.

Quamvis autem ex scriptis *Baglivi* primâ fronte videretur, in ipso initio morbi vesicatoria tutò applicari posse, etiam ante venaesectionem institutam, tamen ex sequentibus apud eumdem Auctorem patet, quòd ante applicatiunem vesicantium sanguis de vena missus fuit. Ita enim habet (*b*) *Adverte, quòd praefati pleuritici, in quibus haec commoda nos observavimus, non fuerunt in principio purgati, ut faciunt Practicantes nonnulli, sed adhibitis venaesectionibus opportunis, sola brodia pectoralia, &c, praescribebantur*: & *Trillerus* (*c*) suadet, tunc femoribus vel tibiis applicanda vesicatoria, si, repetitis jam aliquoties venaesectionibus, restat adhuc insignis spirandi difficultas, vel magis exaugetur: fatetur tamen ingenuè, non semper ex voto cessisse vesicantium usum.

Similia ferme de usu vesicatoriorum in pleuritide leguntur in *Actis Edinburgensibus* (*d*). In pleuritide enim epidemica, quae grassabatur verno tempore anni 1732, dum symptomata videbantur poscere quandoque venaesectionem repetitam, pulsus postea adeo deprimebatur, ut vix potuerit redigi iterum ad debitum robur, nisi statim applicatis vesicatoriis, quae frequenter profuerunt, & quandóque post illorum applicationem sequebatur sudor, qui morbum abigebat, si copiosus & diu proflueret; sin minùs, luctabantur aegri cum dolore, anxietate, & pectoris oppressione, donec deficerent.

Ex *Baglivi* experimentis, tam in vivis animalibus, quàm affundendo sanguini, ejúsque sero, pulverem cantharidum, institutis, patet, quòd haec insecta vim habeant humores nostros solvendi, sed simul humores solutos disponant ad putredinem (*e*).

Adeóque videtur concludi posse, quòd cantharidum usus minimè tutus sit, ubi valida febris, calor magnus, & putredinis metuendae signa sunt. Ita & aegri historiam ipse *Baglivus* (*f*) habet, qui gracilis & biliosi temperamenti acutâ pleuritide decumbebat cum sicca tussi, calore febrili exurentissimo, pulsu duro & alto, vigiliis, siti, urinis crassis & summopere rubicundis: huic decimo tertio die morbi applicata fuerunt sex vesicantia, sed sequenti die supervenerunt delirium, sputi suppressio, tremor, motus epiletici, &c; & periit vigesimo die.

(*a*) De Pleuritide pag. 76.
(*b*) Differtat. de usu & abusu vesicantium, Cap. III. pag. 656.
(*c*) De Pleuritide pag. 54.
(*d*) Medic. Essays, Tom. I. pag. 42.
(*e*) Differtat. de usu & abusu vesicant. Cap. I. pag. 648.
(*f*) Ibidem pag. 649.

Ubi autem post sanguinis evacuationem requisitam minutus fuit multùm febrilis impetus, nec in urina aut fæcibus alvinis putredinis signa apparent, & tamen dolor manet, vel pulmo oppleri incipit, tunc videtur à vesicatoriis multùm boni posse exspectari. Vidi in tali casu dolenti lateri applicatum fuisse vesicatorium, quod & ipse aliquando feci, fausto cum eventu.

§. 891. QUÆ ipsa (890.) quamdiu continuanda, vel repetenda sint, docet morbi pertinacia, remissio, atque in sanationem (888.) mutatio.

Bina inprimis hîc metuenda erant, nempe inflammationis exitus in periculosam hîc loci suppurationem, vel gangrænam ferè semper lethalem; & pulmonis infarctus ob impeditam respirationem præ doloris acerbitate. Ut hæc pericula vitentur, sanguinis liberalis & repetita evacuatio, fomenta & reliqua modò enumerata remedia adhibentur. Verùm, ut jam ad primum numerum præcedentis paragraphi monitum fuit, cavendum etiam ne nimis debilitato ægro, per sanguinis missiones inprimis, non sufficiant vires ad subigendam & excernendam morbi materiam: unde postea languores chronici difficulter superabiles sequuntur. Adeóque, licèt aliquis dolor supersit, modò respiratio satìs sit libera, nec pulsus durus adeo sit, nec magna velocitas circulationis, per fomenta applicata, & diluentia, & attenuantia, largâ copiâ potata, superabitur malum. Felicitas enim curæ in talibus morbis consistit in eo, ut ita temperetur febris continuæ pleuritidem comitantis impetus, ut nec exorbitet, nec torpeat nimis. De qua re, & de signis quibus hoc distingui possit, pluribus egi in commentariis §. 609.

Probatum fuit ad §. 610, inter illa, quæ febris exorbitantem impetum minuunt, etiam locum habere clysmata refrigerantia: tamen *Sydenhamus* (*a*) enemata vel omittebat, vel maximo inter repetitas venæsectiones intervallo curabat injicienda, & tantùm simplicissima ex saccharo in lacte soluto: maximam enim, & meritò quidem, spem curæ ponebat in sanguinis missione, & ideo enematibus parciùs usus fuit, ne nimis debilitaret ægros; utì etiam ne alvi fluxum, in pleuritidis initio semper symptomaticum & noxium, acriori clysmate proritaret. Ubi jam remittit morbi impetus, tunc sensim solvi incipiet illud concretum inflammatorium, & per varias vias de corpore exitum quæret. Unde ad hæc attentus tunc debet esse Medicus, ne intempestivâ medelâ turbet materiæ morbosæ coctionem, vel coctæ excretionem; de quibus dictum fuit ad §. 888.

Ubi jam cessit morbus, cavendum maximè, ne nimis citò impleantur convalescentes ægri. Sæpe enim in hoc morbo vitæ periculum non redimitur nisi insigni sanguinis jactura. Probatum autem fuit ad §. 25,

(*a*) Sect. VI. Cap. III, pag. 266.

jacturam

jacturam humoris boni inquilini impedire ingestorum assimilationem in naturam liquidi vitalis sani. Unde metuendum est, ne subitâ repletione per chylum crassiorem obruatur pulmo, & periculosa fiat recidiva. Quod prudenter monuit *Hippocrates* (*a*), ubi de pleuritidis cura agit, dicens: *Post judicationes autem vires levibus cibis reficiendæ, & quiescendum: præterea, vitandi soles, venti, plenitudines, acida, salsa, pinguia, fumus, ventris flatus, labores, venus: si enim reversus fuerit morbus, mors sequetur.*

Postquam autem vires restauratæ sunt, quod satìs citò fieri solet in hoc morbo, tunc levi cathartico dato *Sydenhamus* solebat curationem integram absolvere. Sic enim ex primis viis eliminatur, quidquid ex minùs feliciter digestis tempore reconvalescentiæ cibis, vel ex mutata, morbi tempore, bile aliisque succis in ventriculum & intestina excretis, aggestum hic hæret; nociturum fortè, si diutius relinqueretur.

Jactata autem illa specifica anti-pleuritica, sanguis hircinus, rasura priapi cervini, dentes apri, mandibulæ lucii piscis, flores papaveris rhoeados, infusum stercoris equini, &c, concedi quidem possunt, si ægri vel alii Medici in concilium vocati, magnam in similibus posuerint fiduciam: pleraque enim ex his innoxia sunt. Modò interim non negligantur efficaciora illa auxilia antea recensita, quibus solis in cura periculosi hujus morbi confidere possumus.

Vidimus jam, quomodo pleuritis abeat in sanitatem; auxilio naturæ per resolutionem benignam, vel per coctionem & excretionem materiæ morbosæ: simul etiam expendimus, quomodo per artem sanari possit absque alio morbo sequente. Sequitur jam, ut consideremus pleuritidem, dum in alios morbos abit, vel in mortem tendit; & ut videamus quid ars possit in sanandis morbis, ex pleuritide infeliciter curata natis.

§. 892. ABIT in alios morbos dum 1. suppuratur locus inflammatus, quod futurum scimus α. ex signis generalibus (387. 402.). β. ex pertinacia doloris, tussiis, febris, ultra quartum diem. γ. absentiâ signorum resolutionis (887.), & sanationis (888.). δ. neglectu medelæ requisitæ (890.).

Primò agetur de pleuritide in suppurationem tendente. Cùm autem alia cura requiratur, hoc in casu, quàm ubi spes est resolvendæ pleuritidis, debemus cognoscere illa signa, quæ docent suppurationem futuram.

α. De his dictum fuit in numeris hîc citatis, ubi de inflammationis exitu in suppurationem agebatur.

β. Dolor enim inspiratione auctus, tussis, febris, sunt illa symptomata, quæ omnem pleuritidem comitantur, & ex quorum intensitate de vehementia morbi judicamus. Si ergo hæc pertinacia manserint, absque ulla remissione, adeo solidata erit materies inflammatoria, tam profundè im-

(*a*) De morbis, Lib. III. Cap. xv. Charter. Tom. VII. pag. 592.

pacta vasorum arteriosorum angustiis, in quibus hæret, ut per solam suppurationem hoc malum tolli possit. Verùm notandum est, tunc tantùm certam esse suppurationem, si toto hoc tempore æquali gradu processerint hæc symptomata, vel & aucta fuerint potiùs quàm minuta. Sæpe enim contingit in pleuritide curanda, ut per sanguinis missionem, aliáque remedia, mitescant omnia symptomata, & paulò pòst, quandoque & sequenti die, denuo redeant æquè vehementia; imò quandoque hoc ter quatérve contingit, ita ut post quartum diem & seriùs adhuc, sæpe recrudescant magnâ cum vehementia pleuritidis omnia symptomata: non tamen ideo credendum quòd in tali casu pleuritis necessariò in suppurationem itura sit, quia post quartum diem observatur adhuc dolor acerrimus. Noverunt hoc omnes Medici practici, & historiæ pleuriticorum in laudato jam sæpius tractatu de pleuritide celeberrimi *Trilleri*, hoc manifestò demonstrant.

γ. Tunc enim certi sumus, materiam inflammatoriam iisdem adhuc vasis impactam manere, adeóque suppurationem metuendam esse. Ideo dixit *Hippocrates* (*a*) de empyemate agens: *Fiunt autem & superiore ventre purulenti, ex pleuritide, si vehemens fuerit, neque diebus principibus* (judicatoriis) *computruerit, neque per sputum rejecta fuerit.* Et alibi (*b*) generale hoc axioma practicum posuit (cujus & memini ad §. 833. n°. 3.): *Quicumque verò dolores ex his locis neque per sputorum expurgationes, neque per alvi dejectionem, neque per venæsectiones, & diætam, & medicamenta, sedantur, eos suppurationem facturos esse sciendum est.* Interim & hoc notandum est, quandoque in pleuritide difficili in longum tempus protrahi morbum, neque tamen in apostema verti locum inflammatum, dum tamen nec resolutionis signa, nec criticæ evacuationes adfuerint morbo pares. Tales casus vidi in praxi, & ex historiâ *Anaxionis* apud *Hippocratem* (*c*) hoc patet. Notat enim illum nihil exspuisse primis diebus, sexto die delirasse, septimo febrim intensiorem fuisse, nec dolores remisisse, sed tussim vexasse ægrum cum difficili respiratione. Largâ venæsectione, octavâ die morbi institutâ, minuebatur quidem dolor & suffocationis periculum, sed tussis sicca mansit, & nulla fiebat evacuatio materiæ morbosæ.

Tamen serò, & repetitis vicibus, & per diversas vias, subacta morbi materia exivit de corpore, & integre judicatus fuit ille æger, absque suppuratione lateris affecti, quæ tamen in primo decursu morbi metuenda erat. Adeóque patet, quòd non statim absoluta prognosis haberi possit suppurationis futuræ, licèt in morbi decursu non appareant resolutionis signa, nec coctionis & excretionis causæ indicia, quæ tamen seriùs quandoque apparent, & liberant.

δ. Neglectâ nempe venæsectione, quæ adeo necessaria est in pleuritide

(*a*) De morbis, Lib. I. Cap. VII. Charter. Tom. VII. pag. 538.

(*b*) In Prognosticis. Charter. Tom. VIII. pag. 646. & in Coacis n°. 394. ibidem pag. 874.

(*c*) Lib. III. Epidem. ægrot. 8. Charter. Tom. IX. pag. 302.

valida; & si citò instituatur, & repetatur pro re nata, satìs feliciter sanat. Illi, qui *Helmontii* doctrinam secuti solis illis specificis anti-pleuriticis hunc morbum aggrediebantur, lætabantur quandoque, dum videbant, febrem, antea validam in statu inflammatorio & suppurationis initio, mitiùs urgere, imò quandoque cessare, dum pus factum jam erat; verùm postea succedebat empyema, febris hectica, tabes, quâ perierunt plurimi, qui decantatis illis specificis absque venæsectione curati credebantur. Monuit & *Sydenhamus* (*a*) dolosum hunc pleuritidis exitum.

§. 893. IPSUM verò apostema jam fieri, scitur ex signis communibus (405.), maximè hîc ex horrore sæpe recurrente sine causa, & signis datis (834. 835.) in peripneumonia, & tempore morbi: inde & factum cognoscitur, & quandoque sputo per pulmonem evacuatur.

Abscessus hîc natus habet quidem omnia signa communia cum reliquis abscessibus, qui in externis partibus corporis fiunt, de quibus ad §. 405, actum fuit; verùm pleraque ex his hîc non possunt distingui, cùm in interioribus apostema lateat: hinc operæ pretium est hîc colligere & alia omnia indicia, quæ suppurationem hîc fieri docere possunt. Horrores illi vagi, nullâ certâ temporis periodo recurrentes, magni momenti signum dant, de quibus dictum fuit ad §. 834, ubi & plura alia huc spectantia habentur, uti & ad §. 835. Multùm etiam huc facit morbi tempus jam in longum excurrens, & minori tamen cum vehementia symptomatum, quàm in principio: si enim omnia symptomata manerent æquè valida, vel augerentur, potiùs gangræna & mors exspectanda forent, quàm benigna suppuratio; quæ licèt hîc periculosa sit, tamen longè adhuc melior, quàm pejores illi pleuritidis exitus in gangrænam vel mortem. Ita *Hippocrates* (*b*) de pleuritide agens habet sequentia: *At quibus statim expuitiones cujusvis sunt generis, & dolores admodum acuti, illi tertio die moriuntur; quem si effugerint, convalescunt: qui verò septimo aut nono die, aut undecimo die sanus non fuerit, suppurari incipit. Præstat autem suppurari, minùs enim lethale est, quamvis laboriosum sit.* Meretur & conferri cum hoc textu *Hippocratis* alter (*c*) qui ipsi satìs similis est, nisi quòd ibi legatur, *in principio sputationes penitus purulentæ*; ἐν ἀρχῇ πάμπυοι αἱ πτύσιες meliùs videtur in priori textu scribi πτύσιες παντοδαπαὶ, sputa omnis generis. Verùm tunc additur in alia prænotione Coaca, quòd tertio vel quinto die moriantur; si verò illos effugerint, *non multò leviùs se habentes*, tunc septimo, aut nono, aut undecimo suppurari incipiant. Ex quibus patet, tunc *Hippocratem* exspectasse suppurationem, dum pleuritis non esset pessima; vel si admodum valida in initio, parum jam mitesceret; eúmque

(*a*) Sect. VI. Cap. III. pag. 332.
(*b*) De Morbis Lib. III. Cap. XV. Charter. Tom. VII. pag. 591.
(*c*) Coacar. Prænot. 379. Charter. Tom. VIII. pag. 873.

adhuc præcipuos dies criticos observasse, an non ibi molimen naturæ adverteret, à quo sperari posset materiæ morbosæ jam subactæ evacuatio, vel metastasis ad alias partes: ubi verò nihil tale videbat, tunc statuit suppurationem incipere.

Præterea celebres in arte viri *Mortonus* (*a*) & *Baglivus* (*b*) observaverunt, dum pleura inflammata, aut pulmonum tubercula in apostema abeunt, tunc febrim priùs continuam excipi ab intermittente, quotidianâ sæpius, quandoque & tertianâ. Imò & apud *Hippocratem* simile quid invenimus, dum dixit (*c*): *Febres intermittentes ob suppurationem pleræque sudorificæ sunt.* Ubi notandum, quòd & in præcedentibus, & mox sequentibus, Coacis præceptis, de pleuritide & peripneumonia agatur; & suppurationibus internis laborantes ægri, admodum in sudores, nocturnos inprimis, proni sint.

Ex his ergo signis fieri apostema novimus, adeóque & ex iisdem symptomatibus diu manentibus, apostema jam factum esse cognoscimus. Verùm tunc & alia succedunt signa, quæ hanc diagnosin confirmant, & à distractis vel compressis vicinis partibus per tumorem purulentum ducunt originem. Notum enim est, in suppurationibus partium externarum corporis dolorem augeri, dum abscessus jam maturus pure turget, & cutim validissimè distendit; imò tunc quandoque dolores illi à partium vicinarum distractione ad alia loca propagantur. Sed talis abscessus post pleuritidem natus, removet pleuram ab intercostalibus locis, & distrahit summo cum dolore, quandoque se per totum pectus & dorsum propagante; pulmonem vicinum premit, irritat; hinc suffocationis metum, & tussim molestissimam quandoque facit, tantò quidem plùs, quò saccus ille pure plenus major est. Omnia hæc symptomata *Hippocrates* variis in locis enumeravit: *Ad latus dolore ac suffocatione accedente, hi suppurantur* (*d*). Et alio in loco (*e*) habet sequentia: *Quum tuberculum lateri oboritur, tussis dura detinet, & dolor, & febris, & pondus in latus incumbit, & dolor acutus eumdem locum semper occupat, & sitis vehemens, & calidum potum eructat, & decubitum in latus affectum non sustinet, sed in sanum. Verùm ubi decumbit, velut saxum ipsi suspensum videtur: intumescit, ac rubet, pedésque tument.* Atque iterum alibi (*f*) dicit: *Si in latere tuberculum oriatur, & purulentus fiat* (æger), *hæc patitur: rigor detinet & febris & tussis sicca per multos dies, & latus dolet, & dolor in mammam, & claviculam & scapulas impetum faciens obsidet.*

Verùm quandoque pus natum hic loci per sputa ex pulmone educta evacuatur, felici successu. Pluribus egi de viis, per quas materia, in pleura hærens vel locis intercostalibus, posset in pulmonem venire & exspui, ad numerum sextum §. 888. Præterea frequentissimè invenitur pulmo accretus pleuræ in illis qui validam pleuritidem passi fuerunt, & in tali casu faciliùs intel-

(*a*) Phthisiologiæ Lib. II. Cap. IV. pag. 44.
(*b*) Prax. Med. Lib. I. Cap. IX. pag. 36.
(*c*) Coac. Prænot. n°. 419. Charter. Tom. VIII. pag. 876.
(*d*) Ibid. n°. 115. pag. 858.
(*e*) De morbis, Lib. II. Cap. XXIV. Charter. Tom. VII. pag. 575.
(*f*) De Internis affectionibus Cap. X. Charter. Tom. VII. pag. 644.

ligitur, quomodo pus ex abſceſſu pleuræ in pulmonem accretum venire poſſet. In cadavere hominis, cujus morbum non noveram, cùm à veſpillone furtim ablatum redemiſſem in uſus Anatomicos, inveni pulmonem ſiniſtrum firmiter accretum pleuræ latâ admodum plagâ: dum ſcalpello ſolvebam hanc cohæſionem, ut pulmonem educere poſſem, ingens copia puris effluxit: interim tamen patuit, examine inſtituto, pulmonem non fuiſſe purulentum, ſed tantùm accretum firmiter huic ſacco purulento ex ſuppurata pleuritide nato. Certè, ſi ille homo diutius ſuperſtes fuiſſet, pus illud videtur viam ſibi facturum fuiſſe per pulmonem contiguum, & adeo firmiter adhærentem. Quacumque demum viâ pus poſt pleuritidem ſuppuratam in pulmonem veniat, obſervatis certis conſtat, illud quandoque ſputo per pulmonem evacuari: nec credo ullum Medicum, in luculenta praxi conſtitutum, eſſe, quin hoc aliquoties viderit, uti mihi ſæpius illud videre contigit. Memorabilis caſus eſt, quem habet *De la Motte* (*a*), ubi in pleuritico, qui morbum omnino neglexerat, octavo die ingens puris copia cum tuſſi mediocri per pulmonem rejiciebatur, felici eventu. Imò & *Hippocrates* (*b*) idem manifeſtè ſtatuit, dicens de pleuritide: *Judicatur autem hic morbus, breviſſimus quidem ſeptimo die, longiſſimus autem decimo quarto die: quo quidem ſi pus à latere per ſputum rejectum fuerit & repurgatum, ſanus evadit. Si verò non per ſputum rejectum fuerit, purulentus ſit, & morbus longus.* Et ſimilem certè prognoſin in aphoriſmis (*c*) habet: *Pleuritici, qui intra quatuordecim dies ſupernè non repurgantur, illis in empyema tranſit.* Ubi in commentariis ſuis ad hunc aphoriſmum *Galenus* probat, illam vocem ἀνακαθαίρονται ſignificare repurgationem quæ per ſputa fit.

§. 894. ABSCESSUS verò ille pure proprio rumpitur, unde pus ſtillat in cava pectoris, ulcus novo pure facto & accumulato, totum cavum replet, totum corpus conſumit; id factum noſcitur ex prægreſſis ſignis (892. 893.) duratione mali uſque in decimum quartum diem; ſymptomatum ſubitâ remiſſione, & repentino reditu: inde phthiſis.

Abſceſſus ſic natus, pure collecto turgens, rumpitur citiùs vel ſeriùs, niſi per alias vias exiverit de corpore, quod tamen raro contingit, niſi per pulmonem, de qua re ſtatim dictum fuit. Interim tamen *Aretæus* (*d*) videtur in illa ſententia fuiſſe, quòd per alvum quandoque abſceſſus à pleuritide natus pus ſuum evacuet, ſuperſtite manente plerumque ægro. Sed & alibi (*e*) puris per alvum & per urinam evacuationem in ſimili caſu, memorat; meliorem tamen laudat illam puris tranſſumptionem, quæ ad renes & veſicam fit. Aliâ occaſione in commentariis §. 406, notavi, *Galenum* alióſque obſervaſſe,

(*a*) Traité complet de Chirurgie, Tom. I. pag. 248.
(*b*) De affection. Cap. III. Charter. Tom. VII. pag. 621.
(*c*) Aphor. 8. Sect. V. Charter. Tom. IX. pag. 199.
(*d*) Morbor. acut. Lib. I. Cap. X. pag. 9.
(*e*) De cauſis & ſignis morbor. diuturnor. Lib. I. Cap. IX. pag. 38.

pectoris vomicas per alvum & urinas fuisse expurgatas. Solet quidem *Aretæo* opponi *Hippocratis* auctoritas, dicentis (*a*): *Pulmonem suppuratis per alvum pus sedere, lethale est.* Sed ibi non agebatur de pleuritide, & semper à pulmone affecto pejora metuuntur; imò ipsa pleuritidis suppuratio ideo inprimis periculosa habetur, quia vicinum pulmonem lædere solet. Præterea & hoc constat Observatis practicis, quòd in suppurationibus internis diu toleratis putrida diarrhœa orta vitam plerumque finiat. Verùm de tali alvi fluxu, qui corruptis à pure resorpto omnibus humoribus oritur, non agitur, sed de puris per alvum fluxu, ubi illud nondum diu in pectoris vomica hæsit. Dicit enim *Aræteus*: ἢ ἐς ἔντερον ἐκραγῇ, si in intestinum eruperit. Illud autem vocabulum ἐκραγῆναι subitaneam quamdam vehementiam significat.

Nisi ergo per has vias exiverit pus hîc collectum, vel fortè per metastasin ad alia corporis loca depositum fuerit (quod rarò admodum fit) rumpitur ille abscessus, & plerumque in cavum thoracis pus suum evacuat, & majorem minorémque molestiam creat pro varia copia, quâ pectoris cavum occupat. Pergit autem locus ille ulcerosus quotidie novum pus stillare, sícque sæpe hîc ingens puris copia colligitur. Miratus fuit hoc quondam celeberrimus *Boerhaavius* in puero rustico, qui messis tempore, laboribus & æstivo calore æstuans, frigidum potum ingurgitaverat quàm avidissimè, atque inde pleuritide corripiebatur, neglectus morbus (ut ruri sæpe fieri solet) in suppurationem abiit, & post mensis spatium suffocatus periit miser. Aperto abdomine in conspectum venit diaphragma deorsum protrusum in latere affecto, saccum ingentem formans, qui ultra umbilicum prominebat, & pleraque viscera abdominis loco moverat. Pertuso hoc sacco duodecim & ultra libræ puris effluxerunt. Similes casus dum observaverat *Aretæus* (*b*), fatetur, se maximopere mirari, quomodo ab exili & tenui pleura, vix ullam crassitudinem habente, tantùm puris exire potuerit: causam autem dedit, quòd per inflammationem hæc membrana crassesceret. Verùm si cogitemus, pus in thoracis cavum delapsum, morâ acrius fieri, continuò ulceris illius superficiem alluere, facilè intelligimus, locum talem ulcerosum, quamdiu puri nullus datur exitus, nunquam posse reduci ad conditionem puri vulneris, adeóque nec consolidari: perget ergo effundere purulentum humorem, & quidem magnâ copiâ, dum vicinum cor arterias intercostales validâ vi replet, & ulceris superficies à pulmonum motu in respirando, & à collecto pure in cavo thoracis irritatur perpetuò.

Novimus autem talem abscessum ruptum esse, & pus in cavum thoracis effundere, si signa illa prægressa fuerint, quæ docent abscessum fieri, de quibus paulò antè dictum fuit. Verùm talis vomica, adhuc clausa & pure turgens, cavum pectoris angustat, pulmonem comprimit, adeóque ferè omnia simila producit symptomata, quæ ad §. 835, enumerata fuerunt. Præterea & hoc notandum est, dolores in loco inflammato mitescere, dum pus

(*a*) Coac. Prænot. n°. 431. Charter. Tom. VIII. pag. 877.

(*b*) De causis & signis morbor. diuturnor. Lib. I. Cap. IX. pag. 37. 38.

factum est, verùm, dum abscessus pure plenus turget, & sensim distrahuntur membranæ pus coercentes, fieri denuò molestissimum dolorem, & quidem eò acriorem, quò rupturæ propior fit vomica talis purulenta. Hoc quandoque fefellit minùs peritos Medicos, dum dolorem illum acutum novæ inflammationi tribuebant, & viribus jam fractos ægros ob longitudinem talis morbi repetitis quandoque sanguinis missionibus exhauriebant. Simulac autem talis abscessus ruptus effudit in cavum thoracis pus, cessat dolor subitò, & anxietas à compresso per turgentem vomicam pulmone nata minuitur multùm; unde miseri ægri se integre sanatos sæpe credunt, subitum tale levamen experti. Verùm auctâ copiâ puris accumulati, redit eadem anxietas, tussis, & reliqua ferè omnia symptomata recrudescunt, & vanam fuisse ægrorum spem arguunt.

Pulcherrimè signa diagnostica, quæ suppurationem factam, & abscessûs rupturam præcedere & comitari solent, collegit *Hippocrates* (*a*) simúlque notavit, incertum esse rupturæ hujus tempus, núncque citiùs, nunc seriùs fieri. Sic autem habet: *Suppuratos maximè ex pleuritide & peripneumonia calores comitantur, interdiu tenues, noctu vehementiores, & nihil memoratu dignum spuunt, circa collum & claviculam sudant, & oculi cavi fiunt, maxillæ verò rubent. Pejus autem, digiti extremi calescunt & asperantur, ungues curvantur ac perfrigerantur, & circa pedes tumores habent, & per corpus pustulas, & abstinent à cibis. Diuturni igitur tumores* (suppurati) *hæc signa habent. Quæ verò brevi rumpuntur, significantur, ex illis, quæ superaccidunt, & ex doloribus in principio: simul etiam si aliquantò difficiliùs spiraverit homo. Rumpuntur autem plurimæ suppurationes, quædam vigesimo die, quædam quadragesimo, quædam sexagesimo. Quibus igitur dolor in principio incumbit intentus, & spirandi difficultas & tussis cum sputatione, ad vigesimum diem aut citiùs ruptionem exspecta; quibus autem leviora hæc sunt, secundùm rationem. Supputare autem oportet tempus, à quo primùm doluit, aut gravatus fuit, aut febricitavit, aut si quando rigor corripuit. Necesse est autem præcedere dolorem, & spirandi difficultatem, & sputationem ante ruptionem.*

A pure autem in thorace accumulato, & pulmonem alluente, phthisin oriri, totum corporis habitum sensim consumentem, nemo dubitat.

§. 895. UBI ergo per signa (892. 893) novimus inflammatum abscedere, locus ante dolens notus per caustica erodendus, usque circiter ad pleuram incidendus, suppuratoriis apertus servandus, ut materies extrorsum versa vi pulmonum, à pleura caveat, ne fiat empyema: dein emolliendus, donec mundatio facta sit.

Cùm præcipuum discrimen pleuritidis suppuratæ inde pendeat, quòd pus collectum in pectoris cavum, rupto abscessu, delabi soleat frequenter, hinc, ubi signa docuerunt suppurationem jam fieri, meritò tentandum est, ut illi

(*a*) Coac. Prænot. 402. Charter. Tom. VIII. pag. 875.

puri versùs exteriora paretur exitus. Huc faciunt fomenta, cataplasmata, emplastra, &c, quæ lateri dolenti adhibentur, etiam in initio morbi, ut §. 890. n°. 2, dictum fuit: illa enim, emolliendo partes exteriores, efficiunt ut huc versùs derivari fortè pus posset. Cùm autem hæc sola ad hunc finem raro sufficiant, sapienter veteres Medici acriora tunc emollientibus admiscuerunt, ut irritando partes externas latens in reconditis magis partibus malum evocarent. Sic *Aretæus* (*a*) in cura pleuritidis dicit: *Si morbus productior sit, & dolor pertinax & humida sit expurgatio, purulentum hominem fore speratur; tunc sinapi & cachrys* (semina) *cataplasmatibus admiscenda sunt.* Post hæc autem applicata commendat, ut post septimum diem magna cucurbita cum multa flamma applicetur dolenti loco, & dein scarificetur: vulnusculis autem sal vel nitrum inspergi jubet, & dein sequenti die iterum cucurbitam applicari. Notum est, partes corporis sub cucurbita positas, multùm minutâ atmosphæræ pressione, statim intumescere, sicque potentissimam derivationem fieri versùs loca, quibus cucurbitæ affiguntur, simul etiam irritata per salis vel nitri inspersionem vulnuscula eidem scopo serviunt.

Quinimo, dum certi sumus abscessum fieri, conducit vel causticis applicatis, vel scalpello dividere incumbentes partes ferè ad pleuram usque, & suppurantibus applicatis apertum tenere diu hunc locum, hac spe, ut pus ex interioribus per exteriora, jam vix resistentia, exeat. Unde in ipso pleuritidis initio operæ pretium foret parvo quodam emplastro notare locum maximè dolentem, quia ibi abscessus nasci solet, dum nec resolutione, nec coctione & excretione, sanatur pleuritis; sicque sectio, vel causticum, postea loco huic certè cognito adhiberi possent. Raro quidem hoc à Medicis hodie fit, & non omnes ægri talem cautelam admittere vellent; interim tamen tentari hoc meretur, ut pectoris empyema adeo periculosum caveatur. *Hippocratem* in simili casu hanc curam instituisse patet. Sic de pulmonis tuberculo agens (*b*), monet illa quæ facienda sunt, ut rumpatur tuberculum, & pus collectum exspuatur: dein dicit: *Quòd si non eruperit* (*quibusdam enim procedente tempore ad latus abscedit, & tumescit*) *illum oportet, ubi hoc contigerit, secare aut urere.* Et paulò pòst (*c*) de lateris tuberculo agens eamdem curam præscribit, tamen & ibi videtur sectionem & ustionem instituisse in latere dolente, ubi aliquis tumor & rubor jam aderant; tunc enim certiores adhuc sumus, quòd collectum pus versùs exteriora tendat. Cùm autem felix successus in hoc casu ferè tantùm sperari possit, dum pus adhuc blandum manserit (si enim morâ & stagnatione jam putrescere inceperit, sæpe pereunt) monuit hoc *Hippocrates* (*d*) dicens: *Qui suppurari uruntur aut secantur, si pus purum & album effluat, evadunt, si verò subcruentum, & cœnosum, & graveolens, pereunt.* Notat autem *Galenus* (*e*) in commentariis suis ad hunc aphorismum, quòd *Hippocrates* præ cæteris *ἐμπύους*, sive suppuratos, vocet illos,

(*a*) De curatione morbor. acutor. Lib. I. Cap. x. pag. 9.1

(*b*) De Morbis Lib. II. Cap. XXII. Charter. Tom. VII. pag. 574.

(*c*) Ibid. Cap. XXIV. pag. 575.

(*d*) Aphor. 44. Sect. 7. Charter. Tom. IX. pag. 315.

(*e*) Ibid. pag. 316.

quibus

quibus inter pectus & pulmonem pus collectum est, quos Veteres urere consueverant; quod & ex vetusto comico Auctore probat. Hinc videtur admodum probabile, quòd & ustionem, & sectionem, quandoque tentaverint, ubi certi erant de suppuratione præsenti; licèt nullus tumor aut rubor in externis thoracis partibus adessent; inprimis cùm inde nihil mali metüendum sit, & multùm boni sperari possit.

Quòd autem à similibus artificialibus viis, si diu apertæ teneantur, suppurantibus, multùm boni exspectari posset pro evacuatione materiæ purulentæ, etiam profundiùs hærentis, docet sequens casus. Post pleuritidem neglectam ortus fuerat tumor sub læva scapula, & per integrum biennium ibi manserat absque multa molestia: postea casu læsus est tumor, qui tunc dolere incepit, simúlque accessit valida tussis, noctes diésque molesta: exspuebat olidum, flavum, tenue pus cum pauco sanguine mistum: pulsus erat celer, durus, calor magnus, corpus extenuatum, appetitus deletus. Prudens Medicus credebat non sine periculo pertundi posse hunc tumorem, Veterúmque vestigia secutus, qui inurendo loca intercostalia, fonticulos excitabant in suppurationibus internis, setaceum curavit applicari inter binas costas, quæ tumoris parti infimæ proximæ erant, cavendo tamen, ne ipse tumor acu pertunderetur. Copia puris magna per setaceum exibat, omnia symptomata emendabantur, vires redibant, tumor subsidebat, & à tanto morbo feliciter evasit æger (*a*) satìs brevi tempote.

Plurimæ Observationes memoriæ mandatæ fuerunt à Medicis, quæ docent, pus collectum in locis intercostalibus sibi ipsi vias fecisse satis miras versùs exteriora. Unicum tantùm casum satìs singularem memorabo, quem ipse vidi. Juvenis viginti annorum post celerem cursum, ultra vites protractum, pleuritide corripitur, quam in initio neglexit; hinc in suppurationem abivit morbus, cum magna oppressione pectoris. Trigesimo quarto, morbi die incepit sputa purulenta copiosa educere, magna cum facilitate, & insigni levamine quidem, sed tamen dolor obtusus manebat in pectore dextro, & costæ omnes illius lateris incipiebant eminere extrorsum, licèt per triginta dies continuos quotidie multùm puris rejiceret: accedebat diarrhœa multùm debilitans, manebat febricula hectica, & totum corpus tabescebat. Pertæsus longi morbi miser æger omnia remedia respuebat; hísque malis conflictabatur diu. Decimo autem mense in medio sterno tuber apparuit molle, nucem avellanam æquans, & in ambitu tumoris, exesi ossis sterni margines distinctè digito tangere potui: sponte post paucos dies rumpebatur ille tumor, & ingens copia puris boni erupit: pergebat per octo menses, & ultra, puris effluxus, ita ut meritò metueretur, tandem succubiturum ægrum. Libram detergentis decocti cum melle rosarum unâ vice per siphonem injicere poterat Chirurgus in cavum hunc saccum, nec penetrabat liquor injectus in cavum thoracis, sed inter pleuram & costas videbatur hærere, & facilè effluebat denuo per illam aperturam ossis sterni. Convaluit tamen ille æger, sensim minutâ puris exeuntis copiâ, & vidi illum octo an-

(*a*) Medical. Essays, Vol. V. part. 2. pag. 619 & seq.

nis postea adhuc superstitem, & satis vegetum: manebat tamen foramen in sterno apertum, & quotidie aliquid puris exibat.

Plures alios casus vidi, ubi per loca intercostalia viam sibi paraverat pus post suppuratam pleuritidem, & multos novi superstites mansisse de quibus ferè videbatur desperandum esse. An ideo dixit *Hippocrates* (*b*). *Et quicumque ex peripneumonia vel pleuritide fiunt suppurati, non moriuntur, sed convalescunt?* Dum autem post hæmoptoen, vel & in aliis phthisis speciebus, nascitur ulcus pulmonis, ferè omnes perire dolent Medici; cùm ex maximis suppurationibus, post morbos inflammatorios pectoris & pulmonum natis, emergant plures, si nempe vel per sputa, vel per aperturam, sponte vel arte factam, exeat pus, antequam delapsum fuerit in thoracis cavum: ubi hoc enim contigerit, longè majus periculum imminet, uti sequenti dicetur paragrapho.

§. 896. AT verò si constat per signa (302. 894.) jam rupto apostemate pus formasse empyema, illico thorax aperiendus (303. n°. 5.), pus educendum (303.), vulnus percurandum (304.) victu, & medicamentis.

Quomodo cognosci possit abscessûs hîc nati ruptura, ad §. 894, dictum fuit: de signis autem liquidi, in cavo thoracis effusi, actum fuit §. 302, ubi de vulneribus thoracis agebatur; adeóque ex concursu horum signorum concludi potest, pus in thorace effusum hærere. Quamvis autem hinc inde rari casus apud Observatores legantur, pus ex cavo thoracis resorptum per alvum vel urinas exivisse, minimè tamen tutum videtur hîc moras nectere: nisi enim citò educatur pus hîc collectum & pulmones alluens, illud morâ & respirationis conquassatione tenuius & acrius redditum, miserrimam tabem producet, & frustra puris eductio tentabitur seriùs, tabefactis jam à pure diu relicto pulmonibus. De loco autem, in quo thoracis sectio debet institui, & de illis quæ circa hanc rem observanda sunt, dictum fuit paragraphis citatis, & postea adhuc quædam dicenda erunt, ubi peculiari capitulo de empyemate agetur inter morbos chronicos. Cùm autem semper metus sit, ne pars tenuior puris, in cavo thoracis collecti, à venis bibulis recepta, sanguinem cacochymiâ purulentâ infecerit, in victu dantur talia, quæ ab omni putredine quàm maximè aliena sunt; de quibus vide §. 599. & §. 605. n°. 2: simul magna copia decocti bardanæ, chinæ, zarzæparillæ, infusi agrimoniæ, betonicæ, virgæ aureæ, &c, exhibetur, ut eluatur de sanguine, per urinæ & sudoris vias, omne purulentum resorptum.

§. 897. IN alium quoque morbum abit, scirrhoso, callosóve; facto loco affecto, tum etiam pulmone pleuræ jam adnato; quæ ubi facta, oritur asthma, dyspnoea; tussicula sicca, inprimis à pastu vel motu corporis; ex quibus cognoscitur, si præsen-

(*a*) De locis in homine Cap. VII. Charter. Tom. VII. pag. 366.

tia sunt sine signis abscessûs (893.), vel empyematis (896.); & inprimis si diu, sine magno mali incremento durant.

De omnibus, quæ huc spectant, egi in commentariis §. 843, ubi de simili exitu inflammationis pulmonis in scirrhosum aut callosum tumorem agebatur.

§. 898. COGNITUM hoc malum (897.) vel nullo remedio medicabile; vel tolletur vitâ duriore, labore, aere libero, rusticatione, equitatione forti, multúmque repetitâ.

Videantur & illa quæ §. 862, de curatione similis mali, post peripneumoniam nati, dicta fuerunt.

§. 899. IN gangrænam quoque talis inflammatio transit primò, lateris mox, viciniâ loci, pulmonis (844.).

In historia inflammationis explicatum fuit, quomodo & gangræna inter inflammationis exitus numerari debeat: cùm ergo probatum fuerit §. 882, in pleuritide veram esse inflammationem, patet, & in gangrænam hunc morbum abire posse. Cùm autem funestus ille exitus non sequatur, nisi valida admodum pleuritis fuerit, quæ respirationem præ summo dolore suffocat; hinc semper ferè tunc pulmo simul afficitur, uti etiam, quia pleuræ semper contiguus est.

§. 900. QUOD malum (899.) vel ex vehementia pleuritidis, vel ex acri, aut putri materia concomitante, simul oritur.

De causis, per quas inflammatio in gangrænam terminatur, dictum fuit §. 388.

§. 901. ID verò futurum esse, & jam inchoari, præsagitur ex variis: si sputa purulenta subbiliosa, rotunda, purulenta subsanguinea, nigra fuliginosa, cœnosa, fœtida; strepitus in pectore multus cum vultu mœsto, oculis rubro flavis, pulverulentis, caliginosis; si sputa initio varia; tum sæpe tertio vel quinto die moriuntur. Si stertor, sputum nullum, vel difficile, pulsus languidus, urina flammea: si alvi fluor liquidus, fœtidus, putridus, symptomaticus: si supervenit magna peripneumonia: si novus insultus priori succedit: si sanguis floridissimus effluit ex vena secta sine crusta inflammatoria (384.), licèt ex largo vulnere, pleno saltu, puro vase exceptus sit: si sputum supprimitur dyspnœâ manente, vel auctâ cum dolore, gravitate pectoris, pulsu duro, parvo, celeri, calore magno; hæc enim quinto die exacerbata

septimo mortem inferunt: si urina prærubra, obscura, cum varia hypostasi, nec discreta, intra quatuordecim dies occidit: si hypostasis nigra vel furfuracea, citior mors: si initio mitis, quinto vel sexto die exacerbata, septimo & duodecimo periclitantur, raròque sanantur, nisi post quatuordecim dies: si dorsum, latus, humeri, cum rubore accenduntur cum angore summo, alvi fluxu viridi & fœtidissimo.

Operæ pretium est, novisse illa signa, quæ docent pessimum talem pleuritidis eventum metuendum esse, partim ut omni artis molimine Medicus caveat, ne contingat illud, quod jurè metuit; partim ut præsagio debito suæ caveat famæ, ne ipsius culpâ periisse credatur æger, qui morbi vehementiæ succumbit. Ideo *Hippocrates* (*a*), signorum in morbis cognitionem omnibus commendans, optimè dixit: *Nam & eos, qui servari possunt, multò etiam meliùs servare poterit, longè antè singula præmeditatus; & eos, qui tum obituri mortem, tum evasuri sint, si præviderit, prædixeritque, omni prorsus culpâ vacabit.* Hæc autem signa ex *Hippocrate* collecta sunt, & docent vel morbi vehementiam, vel virium vitalium debilitatem, vel humorum pessimam degenerationem à sanitatis legibus; causæque materialis morbi coctionem & subactionem difficillimam.

SI SPUTA PURULENTA SUBBILIOSA, ROTUNDA. Quare hæc sputa damnet *Hippocrates*, explicatum fuit §. 833. n°. 3. & §. 848.

PURULENTA SUBSANGUINEA. Sputa illa purulenta quidem subactionem materiæ morbosæ indicant, verùm si simul subsanguinea sint, notant, & vasa erosa vel rupta esse simul, & ideo pro malo signo habentur. Præterea dum in externis partibus corporis gangræna est, & limbus ille oritur separans partem vivam à gangrænosa & corrupta, tunc ex illo loco tale purulentum subsanguineum exire solet, non adeo quidem malo omine in partibus externis, quia separationem mortui à vivo designat; verùm in interioribus semper magnum discrimen notat, gangrænæ nempe præsentis, semper periculosæ in internis, licèt etiam separatio gangrænosi jam incepta sit. Et ideo mox hic subjunguntur NIGRA FULIGINOSA, CŒNOSA FŒTIDA: ubi nempe mortuæ partes in tabum gangrænosum diffluunt & per sputa educuntur, quæ à pulmone, vitali viscere, veniunt. Hoc modo autem illud præsagium apud *Hippocratem* (*b*) exprimitur: *Qui ex pleuriticis exspuunt purulenta subbiliosa, rotunda, aut purulenta subcruenta, progressu temporis perniciosè habent: perniciosè quoque, qui nigra fuliginosa spuunt, aut quibus velut à vino nigro sputa fiunt.*

Videantur & illa, quæ de sputis fuscis, cœnosis, amurcosis, &c, dicta fuerunt ad §. 848.

STREPITUS IN PECTORE MULTUS, &c. Quid designet ille strepitus in pectore, pariter in commentariis §. 848, explicatum fuit. De vultu mœsto &

(*a*) In Prognostico, Sentent. IV. Charter. Tom. VIII. pag. 585.

(*b*) Coac. Prænot. n°. 407. Charter. Tom VIII. pag. 876.

oculis pulverulentis, &c, actum fuit, ubi §. 734, pessima signa enumerabantur, quæ synochum putridam comitari solent. Præterea notandum, naturaliter adnatam oculi tunicam subcærulescentem albedinem habere, & vix ulla vasa sanguinea ibi apparere: fluunt ergo per adnatæ vasa humores, sanguine ejúsque sero tenuiores. Ubi ergo oculi rubro-flavi fiunt, signum est, crassiores humores in minora vasa pelli, ibíque hærere immeabiles. Cùm autem injectiones Anatomicæ docuerint, oculos ab internæ carotidis ramis vasa accipere, novimus similem infarctum crassiorum humorum in vasis minoribus encephali obtinere, adeóque hoc signum semper in omnibus morbis acutis magnum discrimen notat. Peculiariter verò in pleuriticis hæc signa damnavit *Hippocrates* (*a*) dicens: *Quibus pleuriticis strepitus multus in pectore est, & facies tristis, & oculus ictericius ac caliginosus, hi pereunt.*

SI SPUTA INITIO VARIA, &c. Antea dictum fuit ad §. 830. n°. 2. & §. 876, *Galenum* monuisse, in pleuriticis & peripneumonicis affectionibus sputorum excretionem similem esse urinarum sedimentis, quæ cruditatem vel coctionem in morbis designant. Si ergo varia sint sputa, denotant semper difficultatem morbi, & coctionem sive maturationem materiæ morbosæ admodum imperfectam. Videantur & commentaria §. 893, ubi & de hac sputorum varietate dictum fuit, & *Hippocratis* loca hanc prognosin continentia habentur.

SI STERTOR, SPUTUM NULLUM, VEL DIFFICILE. Signum enim est, pulmonem impleri magis magísque, dum interim nihil in tracheam exit, quod sputo rejectum levare posset pulmonem gravante hac sarcinâ. Videantur illa, quæ ad §. 848, dicta sunt.

PULSUS LANGUIDUS. Designat enim vires moventes sanguinem debiles esse, vel liquidi movendi copiam deficere. Hîc autem non agitur de illo languore pulsûs, qui post repetitas quandoque venæsectiones contingit, minuto jam multùm dolore pleuritico, & respiratione faciliori factâ; sed de illo pulsu languido, qui adest, dum pleuritis adhuc viget; & fit, quia ob impeditam respirationem pulmo sanguine distentus manet, & parcam tantùm copiam in cor sinistrum transmittit, unde arteriæ minùs distenduntur. Videantur & illa, quæ §. 883, de hac re dicta sunt. Inprimis ergo tunc pessimum omen dat languidus ille pulsus, si stertor in pectore simul adsit.

URINA FLAMMEA: Quæ rutilo & dilutè rubro colore prædita scintillat quasi in vase vitreo, quo continetur, & caloris interni signum dat, uti ad §. 673, dictum est.

SI ALVI FLUOR LIQUIDUS, &c. Magnam enim humorum degenerationem in putridam corruptelam indicat talis alvi fluxus, nec ullum levamen adfert, penitus diversus ab illo, de quo §. 888. n°. 3. dictum fuit, ubi subacta morbi materies salubri per alvum evacuatione educebatur de corpore. Verùm antea §. 388, notatum fuit, acrem humorum indolem facere, ut inflammatio in gangrænam abeat.

SI SUPERVENIT MAGNA PERIPNEUMONIA. In pleuritide ob doloris acer-

(*a*) Coac. Prænot. n°. 388. Charter Tom. VIII. pag. 873.

bitatem vix audent inspirare ægri, adeóque in pulmone non dilatato satis, incipit accumulari sanguis, sícque peripneumonia succedit validæ pleuritidi. Verùm per largam venæsectionem dum minuitur dolor, faciliori redditâ inspiratione, expeditur iterum sanguis, qui in pulmonali arteria accumulari inceperat, sícque levis illa & incipiens peripneumonia solvitur. Præterea satis frequenter observavi, levem quasi peripneumoniam fieri, dum pleuritidis materia jam cocta moliebatur exitum per sputa. Ideo dicitur SI MAGNA SUPERVENIT PERIPNEUMONIA, quæ ex propria sua indole adeo periculosus morbus est, adeóque cum pleuritide junctus certam perniciem infert.

Hinc intelligimus, quare *Hippocrates* (*a*) dixerit: *Peripneumoniæ ex pleuritide transmutatæ* (μεταστασει) *securiores sunt his, quæ ab initio fiunt.* In illo enim loco videntur debere intelligi leves illæ pectoris oppressiones, quæ fiunt, dum soluta materies pleuritidis in pulmonem derivatur, per sputa evacuanda, vel alias vias, de quibus §. 888, dictum fuit. Cùm enim hæc pleuritidis materia tunc soluta quidem & mobilis reddita sit, sed tamen tales dotes habeat, ut absque molestiâ cum reliquis humoribus sanis per vasa fluere nequeat, hinc in pulmonalis arteriæ angustiis inprimis hærebit aliquantulùm, antequam in venas pulmonales transire possit. Hæc fortè est una ex causis, quæ anxietatem producunt & molestiam, antequam criticæ evacuationes fiant, utì aliâ occasione dictum fuit. Ubi verò peripneumonia, & inprimis valida, supervenit pleuritidi adhuc permanenti, intelligimus veritatem alterius effati *Hippocratici* (*b*): *A pleuritide peripneumonia malum.* Et *Galenus* (*c*) explicans hunc aphorismum, optimè monet, non hìc agi de transmutatione pleuritidis in peripneumoniam (utì in Coaca Prænotione modò allegata) verùm hunc locum ita intelligendum esse, dum priori morbo, pleuritidi nempe manenti, superaccedit alter, peripneumonia scilicet. Unde illud ἐπὶ πλευρίτιδι idem hìc significat ac ἐπιγινομένη πλευρίτιδι.

SI NOVUS INSULTUS PRIORI SUCCEDIT. Omnes, qui in praxi versantur, noverunt, ferè semper in pleuritide obtinere, ut post sanguinis missionem levetur dolor, imò quandoque omnino cesset, & tamen paucis horis pòst recrudescat, denuo, novam sanguinis missionem poscens: neque ab hoc doloris reditu, & novo quasi insultu pleuritidis illico gangræna præsagienda est, cùm multi ex hoc morbo emergant, plures etiam tales doloris renovati, vel aucti, insultus passi. Verùm hoc intelligendum est, ubi doloris nondum minuti, vel parum admodum, subitò augetur vehementia: vel etiam ubi dolore manente & alterum latus thoracis similiter afficitur, quod aliquoties vidi. Simile quid videtur monuisse *Hippocrates*, (*d*) dicens: *Cùm verò, quæ ad latus impacta sunt, putruerint, & per sputum rejecta fuerint, convalescunt. Quòd si & antiquum multùm ad latus impactum sit, & aliud insuper accesserit* (προσεπιγένηται) *statim intereunt, &c.* Quo sensu autem putrescere hìc dicantur illa quæ postea per

(*a*) Coacar. Prænot. n°. 397. Charter. Tom. VIII. pag. 875.

(*b*) Aphorism. II. Sect. VII. Charter. Tom. IX. pag. 297.

(*c*) Ibidem.

(*d*) De morbis, Lib. I. Cap. xi. Charter. Tom. VII. pag. 546.

sputa rejiciuntur, ægro convalescente, explicatum fuit aliâ occasione in commentariis §. 387, ubi probatum fuit, hoc vocabulo usos fuisse veteres Medicos, dum maturationem materiæ inflammatoriæ indicare volebant.

SI SANGUIS FLORIDISSIMUS EFFLUIT, &c. Hanc observationem practicam *Baglivus* (*a*) memoriæ tradidit quidem, sed fatetur, se illam debere celeberrimo *Lancisio*: rationem autem hujus rei dedit, quòd tunc putaret, crassiorem, & inflammatoriâ tenacitate immeabilem, sanguinem in pulmone accumulari, solam tenuissimam partem, per arteriæ pulmonalis angustias transmitti; nam & in peripneumonia æquè ac in pleuritide hoc observatum fuisse memorat. An fortè hoc contingit in illis casibus, ubi pleuritis per accidens aliis febribus supervenit, uti ad §. 880, ex *Sydenhamo* notavimus? Monet enim attentissimus ille Medicus, tales pleuritides repetitas sanguinis missiones non ferre quandoque, dum nempe morbi indoles, cui supervenerunt illæ pleuritides, minùs favet sanguinis evacuationi. *Baglivus* autem pariter jubet, abstinendum tunc esse à repetita venæsectione, si nulla crusta inflammatoria in sanguine apparuerit.

SI SPUTUM SUPPRIMITUR, DYSPNŒA MANENTE, &c. Ab omnibus Medicis damnari pleuritidem siccam, quæ sine sputis est, vidimus ad §. 876. Malum ergo signum est, si sputum supprimitur: cessat quidem sputum, ubi evacuata est materia morbosa; verùm dyspnœa manens, vel aucta cum sensu impletionis in pectore, demonstrat evidenter, non deficere materiam per sputa rejiciendam, sed retineri in pulmone, unde brevì suffocatio metuenda erit, præcipuè dum pulsus parvus demonstrat parum sanguinis per pulmonem transmitti posse in cor sinistrum. Dum autem pulsus simul durus & celer est cum calore magno, tunc metus est, inflammationem validam brevì in gangrænam transituram esse, uti §. 388, explicatum fuit. Solet autem in tali pleuritide circa vitalia ingens talis calor percipi, dum extrema vix calent, imò sæpe frigent. Quinimo *Galenus*, uti ad §. 883, habetur, nullum pleuriticum evadere monuit, si pulsus sit valde durus, parvus, & celer simul.

HÆC ENIM QUINTO DIE EXACERBATA, SEPTIMO MORTEM INFERUNT. Circa hanc prognosin notandum est morbos acutos vocari quidem illos, qui velociter, & cum periculo decurrunt; sed tamen omnium acutissimos dici illos, qui quartum diem non superant; peracutos verò, qui ad septimum usque diem durant: reliquos simpliciter acutos vocari, si vigesimum diem non excesserint (vide §. 564.). Verùm hæc pleuritis non est ex pessimis, quia sputa adfuerunt, quæ postea supprimuntur; adeóque primo quaternario non finitur talis morbus. Si autem hæc suppressio sputorum contingat quinto die, & mala illa symptomata modò enarrata exacerbentur, mors instat die criticâ proximè sequenti; die septimo nempe, qui maximè notabilis est inter dies criticos, uti antea in commentariis §. 741, pluribus demonstravi.

SI URINA PRÆRUBRA, OBSCURA, &c. Urina sana sensim evaporata per omnes calorum gradus transit in saturatam rubedinem, adeóque, difflato pro maxima parte diluente vehiculo, urinæ color augetur; hoc & experiuntur ho-

(*a*) Praxeos Med. Lib. I. Cap. IX. pag. 37.

mines sani, æstivo calore validè sudantes, quòd urina reddatur multò coloratior: urina autem sana diu relicta, in vase etiam purissimo, fuscum obscurum colorem acquirit, & crassas fæces ad fundum deponit (*a*). Præterea solutum per febrilem calorem pingue corporis oleum, & acrius redditum, facit urinam rubram admodum, dum per hanc viam è corpore eliminatur: unde & caloris interni signum dat urinæ rubor (vide §. 673.). Adeóque talis urina notat humorum immeabilitatem, difflatâ parte aquosâ, & simul majorem acrimoniam jam in putridam corruptelam inclinantem; validúmque motum febrilem. Verùm ad §. 388, probatum fuit, dum hæc adsunt, quæ talis urina demonstrat, tunc inflammationem in gangrænam tendere. In Coaca autem prænotione (*b*) ubi tota hæc prognosis habetur, vocatur hæc urina ob intensam rubedinem οὖρον αἱματῶδες; & quia simul obscuri quid & subfusci in colore habebat (putredinis incipientis signum) dicitur ζοφῶδες, quasi caliginosa: & utì urina putrescens crassas fæces deponit ad fundum, sic & hæc urina sedimentum varium, & minimè æquale, habet. Sedimentum autem nigrum gangrænosam jam adesse humorum dispositionem notat, utì pluribus dictum fuit in commentariis §. 741, ubi de prognosi ex urina nigra agebatur: talis ergo urina adhuc majus discrimen designat. Monuit autem *Galenus* (*c*), colorem viridem urinæ esse quasi prooemium nigri coloris, adeóque & morbi malignitatem ostendere. *Hollerius* (*d*) tamen testatur se vidisse pleuritides graves solutas urinis multis crassis & nigris. Verùm ad §. 741, probatum fuit, tunc absolutè lethalem esse nigram urinam, si simul pauca & tenuis sit: tunc enim notat, humorum corruptionem adesse, nec interim corrupta de corpore educi. Cùm autem optimum sedimentum in urina sit album, læve, & æquale, illud quod furfuraceum dicitur, ab his dotibus quàm longissimè recedit; adeóque meritò damnatur à *Galeno* (*e*) tanquam indicium validæ colliquationis, & æstuosæ caliditatis, per quam abrasæ de solidis humanis partes cum urina exeunt.

SI INITIO MITIS, &c. Videantur illa, quæ ad §. 883, de hoc præsagio notata habentur.

SI DORSUM, LATUS, HUMERI, &c. Antea §. 888. n°. 5, dictum fuit, utiliter lateris dolorem transire ad humerum, manum, & dorsum; verùm hoc fiebat cum levamine, & inprimis respiratione faciliori redditâ: in hoc autem casu summa anxietas manet, adeóque non transponitur morbi materies ad loca, ubi minùs noceret, sed manente morbo principali, propagatur inflammatio, quod pessimum signum est. Quàm malum omen autem præbeat alvi fluxus fœtidissimus, antè in eadem hac paragrapho dictum fuit. Paulò aliter hæc prognosis legitur apud *Hippocratem* (*f*). Ita enim habet: *Quum verò*

(*a*) Videatur de his H. Boerh. Chem. Tom. II. pag. 322.

(*b*) N°. 581. Charter. Tom. VIII. pag. 886.

(*c*) De Crisibus, Lib. I. Cap. XII. Chart. Tom. VIII. pag. 395.

(*d*) Jac. Holler. Comment. in Coac. Hippocrat. pag. 1047.

(*e*) Vide locum modò citatum.

(*f*) De morbis, Lib. III. Cap. XV. Chart. Tom. VII. pag. 591.

harum

harum pleuritidum aliquâ laboranti dorsum rubescere contigerit, & humeros incalescere, & erectum sedentem gravari, & venter exturbetur viridi & graveolenti admodum (excretione); *hic ob ventris dejectionem primo & vigesimo die moritur, quem si effugerit, convalescit.* In Coacis prænotionibus (*a*) simile præsagium habetur, sed textus minùs integer videtur.

§. 901. SI ficca ob defectum virium, ob dolorem summum, ob ineptitudinem materiæ ad expulsionem, ob vasa nimis contracta & crispata, ob nimium usum calidorum, dolore simul vergente ad superiora: si lingua statim ficca, sordibus obsita, livida, nigra, cum bulla nigra: si horum signorum singula, vel plura, simul eveniunt, plerumque morbus ex se lethalis, non facilè sanandus, sed ut plurimùm gangrænâ loci in latere, & vicino in pulmone, necat.

Siccam pleuritidem semper pejorem esse humidâ ad §. 876, dictum fuit. Verùm sicca est pleuritis, vel ob defectum materiæ per sputa rejiciendæ, vel quia educi nequit sputum de pectore ob debilitatem ægri, vel ob dolorem summum; quod utrumque denotat pessimum morbi statum. Sic in moribundis hominibus auditur ingratus stertor in vasis aereis pulmonis, dum tenaci glutine trachea impletur quidem, sed vires jam adeo projectæ sunt, ut excerni nequeat illud, quod in pulmone coacervatur. Ubi autem ob dolorem summum impeditur sputi eductio, nisi citò minuatur per idonea auxilia inflammationis vehementia, illa brevì in gangrænam terminabitur.

Ut autem materia morbi per sputa educatur, debet illud inflammatorium solvi, vel vasorum fines sic dilatari, ut transmittant illud, quod immeabile ibi hæserat. Quò ergo magìs compactum fuit illud inflammatorium, quò robustiora & magìs contracta vasa, eò difficiliùs sputa morbum levantia prodire poterunt: hinc *densa & exercitata corpora citiùs à pleuriticis & peripneumonicis morbis perire, quàm non exercitata* (*b*), monuit *Hippocrates*. In talibus enim compacti magìs & densi sunt humores, & vasa firmiora plùs resistunt suæ dilatationi; de quibus dictum fuit in historia inflammationis ad 386.

Cùm autem à frigore suscepto, æstuante à laboribus corpore, frequenter adeo pleuritis oriatur, ignarum vulgus quandoque solet calidissimis & spirituosis remediis incipientem hunc morbum tentare, antequam Medicum vocent, ut scilicet flatus, à frigore suscepto natos, discutiant, quos hujus doloris causam suspicantur. Talia autem crispant solida, ad coagulum disponunt humores, & motum febrilem immaniter augent, adeóque damnosissima sunt. Celeberrimus *Trillerus* plures tales casus habet, ex quibus patet, quantâ cum sævitie hic morbus afflixerit miseros, quibus in initio spiritus vini, aliáve calida remedia, exhibita fuerant. Vidi in viro triginta annorum pleuritidem intra triginta sex horas lethalem, dum, simulac dolorem lateris sen-

(*a*) N°. 380. Charter. Tom. VIII. pag. 873.

(*b*) Coac. Prænot. n°. 398. Charter. Tom. VIII. pag. 875.

tiret, spiritûs ex seminibus levistici destillati uncias tres propinassent, & quidem calidissimas: misero huic, licèt septimâ ab incepto morbo horâ sanguis missus fuisset largâ satìs copiâ, & post paucas horas elapsas venæsectio repetita, nullum inde levamen accessit, frustra adhibitis externis & internis remediis efficacissimis. Verùm dolore lateris æquè acerbo manente, propagabatur malum per totum pectus, & ad jugulum usque, cum respiratione impeditissima, pulsu celerrimo, parvo; sequebatur paulò pòst delirium, & mors. Ubi notandum, quòd dolor vergebat ad superiora, & ob doloris acerbitatem summam nullum unquam sputum educere potuit. Ex hoc casu intellexi, quare *Hippocrates* in eadem prænotione (*a*) univerit duo hæc signa, sputorum absentiam, & dolorem sursum vergentem; sic enim habet: *Pleuritides siccæ, ac sine sputo, difficillimæ. Horrendæ quoque, in quibus dolores sursum* (vergunt.)

SI LINGUA STATIM SICCA, &c. Videantur illa, quæ in capitulo *de Febre ardente ad* §. 739, de siccitate linguæ, ejúsque sordibus & nigredine, dicta sunt. Gangrænosam autem dispositionem hæc signa manifestè indicant. Bullæ autem sublividæ in pleuriticorum lingua ortæ meminit *Hippocrates* (*b*); dixítque, illam esse talem, qualis fit à ferro (candente), dum oleo immergitur: verùm ex hoc signo tamen non adeo funestam prognosin deduxit; difficiliorem tantùm judicationem, & sanguinis sputum inde præsagivit. Interim tamen ibidem monuit, pleuriticorum linguam inspiciendam esse: & ex alio loco *Hippocratis* (*c*) patet, quantùm in similibus morbis ab humiditate linguæ & oris interni speraverit boni. Ita autem habet: *Quòd si os humescat, & à pulmone prodeant, qualia decent, sorbitionis copiam, ut summatim dicam, adjicere oportet: nam quæ celeriùs magisque madescunt, celeriorem crisin denunciant; quæ verò tardiùs & minùs, tardiorem judicationem significant.*

Omnia jam illa signa pessimi morbi indicia sunt, & eò majus periculum indicant, quò plura horum simul concurrant, utì sponte patet. Cùm autem pulmo pleuræ contiguus sit, facilè & ille afficietur, si pleuritis in gangrænam transeat. Accedit, quòd in pessima pleuritide sæpe & pulmo simul inflammari incipiat, ob impeditam respirationem non potens expeditè transmittere sanguinem corde dextro expulsum.

§. 902. QUANDO autem hæc signa (901.) jam imminere id malum (899. designant, statim uno impetu summa remedia tentanda sunt, nec vitæ auxilio, nec leviori fidendum medelæ, modò aliquæ vires supersint.

Mors enim præ foribus adest, adeóque vel suo fato relinquendus æger est,

(*a*) Coac. n°. 381. Charter. Tom. VIII. pag. 873.
(*b*) Ibidem, n°. 384. & de morbis, Lib. III. Cap. XV. Charter. Tom. VII. pag. 591.
(*c*) De victu acutor. Charter. Tom. XI. pag. 20.

vel ſimul & ſemel ſumma tentanda remedia: præmonitis priùs ægri amicis de ancipiti eventu.

§. 903. ERGO hoc caſu (902.) ſtatim cruſtæ ferro ignito in loco affecto profundè inurantur, dein fortibus emundantibus obducantur, & penetrantiſſimis fomentis caleſcant aſſiduè; tum fortia diluentia, aperientia, antiſeptica, ſudorifera, largâ copiâ hauriantur. His enim, ſi ullis, lenietur mali ſævities.

Cùm in tali caſu, ubi gangræna imminet, vel jam fieri incipit, nulla ſpes reſolutionis nec criticæ evacuationis ſuperſit, unicum quod ſperari poteſt, eſt, ut ſuppuratione natâ in pus vertatur crudum inflammatorium, & gangrænâ jam corruptum ſeparetur à partibus vivis. Verùm ubi in partibus externis ſimile malum hæret, videmus putridum in tabum reſolutas partes gangrænoſas diffluere, donec penitus depuratus fuerit talis locus. Niſi ergo omni molimine versùs exteriora concilietur exitus huic tabo gangrænoſo, putreſcerent omnia vicina. Ideo cruſtarum profunda inuſtio commendatur, ut ſopita jam vitalis vis & calor reſuſcitentur in parte, & deciduis poſtea eſcharis patula via fiat versùs exteriora puri & ichori gangrænoſo. Extremum quidem illud remedium eſt, ſed ad extremos morbos talia exquiſitè optima eſſe monuerat *Hippocrates* (*a*): & alibi (*b*) pro ultimo remedio ignem laudat, dicens: *Quæ medicamenta non ſanant, ferrum ſanat; quæ ferrum non ſanat, ignis ſanat, quæ verò ignis non ſanat, illa inſanabilia ducenda ſunt.* Certum eſt, veteres Medicos plurimos morbos tentaſſe cauterio actuali; & quandoque etiam ut citiùs curarentur, qui abſque hoc remedio ſanari poterant quidem, ſed tardiùs (*c*), pectus & dorſum inuſſiſſe in pectoris morbis. Verùm non memini me legiſſe, quòd *Hippocrates* in pleuritide, gangrænam minitante, hoc tentaverit. Propiùs ad hanc curationem accedunt illa, quæ *Aretæus* in cura pleuritidis commendat (*d*). Jubet enim lateri dolenti applicandam cucurbitam, magnam & latam, cum multa flamma: monet, ne cucurbitæ margo carni fortiter imprimatur, ut maneat aeri acceſſus, & flamma diutius perſtare poſſit: exſtincto igne ſcarificari locum jubet, & ſale vel nitro irritanda hæc vulnuſcula voluit, ſi æger & viribus & forti animo valeat. Sequenti die denuo cucurbitam affigebat, *ut ex vulneribus tenuis quidam ichor extraheretur*: deinde addit: *Neque enim ſanguis aut alimentum, ſed ichor emanat: atque id quidem facito, cùm priùs vires exquiſitè perpenderis.*

De illis autem remediis tam externis quàm internis, quæ in hoc caſu conducerent, abundè dictum fuit in *gangrænæ* curatione. In *Materia Medica* ad hunc numerum formula habetur decocti talis antiſeptici; verùm videtur ibi

(*a*) Aphor. 6. Sect. I. Charter Tom. IX. pag. 11.

(*b*) Aphor. 8. Sect. VIII. Ibidem. p. 344.

(*c*) Vide Hippocrat. de internis affectionibus, Cap. IX Charter. Tom. VII. pag. 644. & de morbis, Lib. II. Cap. XXI. XXII. Ibid. pag. 573. 574. & pluribus in locis.

(*d*) De curat. morbor. acutor. Lib. I. Cap. X. pag. 92.

nimia quantitas oxymellis scillitici adesse, vomitum enim moveret: fortè error subest, & loco *oxymellis scillitici* legendum foret, oxymellis simplicis.

§. 904. SED si causa inflammatoria vehementissima summa creârit symptomata pleuritica, nec auxilio naturæ (887. 888.) nec remedio ulli anti-pleuritico (890. 903.) cedentia, & hæc dein subitò, sine causa tolluntur, quatenus ab inflammatione pendebant, manente pulsu parvo, celeri, intermittente, respiratione celeri, parvâque, sudore frigido, constat gangrænam jam occupasse loca inflammata. Hinc delirium brevì, statímque mors, maximè si simul lividus thoracis color: quod idem fit, si ille, qui sputum subbiliosum exscreat, dolore levatur sine ratione, tunc enim pariter lethalis insania, mortis ex gangræna nuncia, adest.

Symptomata summa, quæ antea adsuerant, docuerunt, pessimam esse pleuritidem: si autem hæc subitò tollantur, absque ullis signis, quæ docent materiam morbi emendatam aut solutam fuisse, certi sumus illud contigisse, quia inflammatio in gangrænam abiit. Tunc autem inflammationis symptomata desinere ad §. 388, patuit. Hæc sunt fallacia illa halcyonia famæ Medici adeo insidiosa, si minùs peritus, vel non satìs attentus fuerit: dum enim omnia in vado esse credit, post mediam horam sæpe exspirat æger. Cùm autem idem contingere soleat & in aliis morbis inflammatoriis viscerum, ideo generale axioma practicum *Hippocrates* (*a*) posuit sequens: *Non secundùm rationem levantibus non oportet credere*. Præterea, dum à bona causa levatur dolor, actiones vitales insurgunt, pulsus æqualis & fortior sentitur, respiratio liberior: in hoc casu verò absque dolore respirant quidem, sed celeriter, & parum aeris simul hauriunt: extrema simul livescere solent, & facies cadaverosa fit, cum pulsu debili celerrimo, & interrupto, quæ omnia perniciem indicant. Pulchram certè de his & generalem prognosin alio in loco (*b*) *Hippocrates* ita pronunciat: *Perniciosa sine signis levantia, mortem significant*. Simul tunc adesse solet leve delirium, uti in gangrænæ historia ad §. 432, dictum fuit.

MAXIME SI SIMUL LIVIDUS THORACIS COLOR. Quod gangrænæ signum est (vide §. 429. n°. 3.), & ab *Hippocrate* pariter notatum (*c*): ubi cavendum monet, ne in pleuritide pessima crassior victus concedatur decumbentibus; sic autem habet: *Has igitur ob causas, & alias hujusmodi etiam magis, qui totâ utuntur ptisanâ, septimo die, ac celeriùs moriuntur: alii quidem mente læsi, alii verò orthopnœâ & stertore suffocati. At sanè hos Antiqui sideratos* (βλητοὺς) *existimaverunt, tum ob hoc maximè, tum non minimè, quòd mortuis latus lividum deprehenditur simile plagæ*.

(*a*) Aphor. 27. Sect. II. Charter. Tom. IX. pag. 69.

(*b*) Prædiction, Lib. I, textu 52. Charter. Tom. VIII. pag. 734.

(*c*) De victu acutorum, Charter. Tom. XI. pag. 27.

Fulmine tacti lividam talem maculam in cute externa observantur habere; unde credidit eruditissimus *Trillerus* (*a*), quòd πληγὴ pro fulminis tactu hîc sumatur :- fortè & contusionem significat, post quam etiam corporis partes livescere solent. An ideo Poetæ fabulati sunt, Æsculapium Jovis fulmine tactum periisse, cùm *Suidas* (*b*) memoriæ reliquerit, quòd miserè oppressus fuerit morbo, quem Asclepiadarum filii (id est Medici) vocant peripneumoniam? *Cælius Aurelianus* (*c*) exspirantibus ægrotis nigram sæpe pleuram inveniri monet, & quòd hos quidam venenatos putaverint: veneno enim interfectorum cadavera livescere solent.

SI ILLE, QUI SPUTUM SUBBILIOSUM, &c. Est prognosis Hippocratica, cujus aliâ occasione ad §. 772, mentionem feci; sic autem legitur (*d*): *Lateris dolor, ex sputis biliosis, si absque ratione evanuerit, in furorem aguntur.* Dolor subitò ablatus absque bonis signis præcipuum hîc gangrænæ jam natæ indicium dat: licèt & quandoque per malam metastasim materia inflammatoria in cerebrum rapiatur, & tunc quoque dolor lateris cesset, utì in capitulo *de Phrenitide* dictum fuit. Simul tamen & notandum, quòd & delirium quandoque gangrænam, in quacumque corporis parte natam, sequi soleat, utì paulò ante dictum fuit.

§. 905. **IN mortem exit ipsa pleuritis tunc, quando tam vehementes causæ ejus, ut dolor productus omnem motum thoracis supprimens brevì creet, impedito sanguinis trajectu, peripneumoniam lethalem (848.) quàm brevissimè.**

Hic est omnium citissimus exitus pleuritidis in mortem. Probatur enim in Physiologicis, quòd ad transitum sanguinis per pulmonarem arteriam requiratur respirationis libertas in homine nato (in fœtu enim aliud obtinet). Si ergo acutissimus dolor omnem dilatationem pectoris impediat, accumulatur sanguis in arteria pulmonali, tenuissima pars tantùm in venas transprimitur, crassum aggeritur, & subita fit suffocatio, utì jam ad §. 877, & 883, dictum fuit.

Hinc pleuritidis exitum pulchre & notaverat *Aretæus* (*e*), licèt non adeo liquidò intellexisse causam videatur; sic enim habet: *Nonnunquam sanè intra hujus temporis spatium omnium in pulmonem transitus est: trahit enim pulmo in se ipsum, & rarus & calidus existens, & ad proxima trahenda se commovens, túncque morbi transpositione repentè homo strangulatur.*

§. 906. **HINC liquet, cur omni sæviori pleuritidi peripneumonia superaccidat? cur senibus, puerperis, gravi-**

(*a*) De Pleuritide pag. 173.
(*b*) In voce Ἀσκληπιάδης Tom. I. pag. 458.
(*c*) Acutar. Pass. Lib. II. Cap. XVI.
(*d*) Prorrheticor. Lib. I. Charter. Tom. VIII. pag. 767. & Coacar. Prænot. n°. 418. Ibid. pag. 876.
(*e*) De causis & signis morborum acutor. Lib. I. Cap. X. pag. 9.

dis, plerumque lethalis? cur thoracis per fasciam adstrictio adeo dolorem levet, ut morbum tolerabilem reddat?

CUR SÆVIORI PLEURITIDI PERIPNEUMONIA, &c. Præcedenti paragrapho hoc demonstratum fuit.

CUR PLERUMQUE LETHALIS SENIBUS. Quàm rigidum fiat corpus in decrepita senectute, omnes noverunt: imò quandoque arteriæ majores osseæ inventæ fuerunt in cadavere senili. Sanguis in senibus magis lentescere solet, & minorem feri copiam habet respectu partis rubræ. Verùm ad resolutionem inflammationis conducit canalium facilis mobilitas, & diluens vehiculum (vide §. 386.), quæ bina adminicula in senibus deficiunt. Cùm autem sputorum libera excretio tantùm faciat sæpe ad levandam pleuritidem, & anheli senes plerumque spirandi difficultate aliquâ laborent, & difficillimè tenacem pituitam diuturnâ tussi educere possint, patet & alia ratio, quare in senectute periculosior pleuritis sit. Accedit & hæc difficultas, quòd sanguinis missio, tanti momenti in pleuritide curanda, sæpe subitò prosternat senum vires.

Rariores in senibus observari morbos acutos, *Hippocrates* (*a*) monuit; & commentans hunc locum *Galenus* (*b*) dicit: *Si quando seni, quod rarum est, qualis juveni, oriatur febris, hæc prorsus in ægrotantis perniciem finitur: immensam enim quamdam causæ febrim efficientis magnitudinem prodit.*

Certè ubi *Hippocrates* (*c*) senectutis morbos recenset, non meminit ullius morbi acuti præter apoplexiam. Hoc inprimis ideo notandum est, quia *Aretæus* (*d*) senes præ reliquis pleuritidi obnoxios esse statuit; imò & sæpius inde liberari. Verùm videtur hoc potiùs dixisse ex hypothesi, quàm ex observatione. Utì enim hyemem maximè feracem hujus morbi dixit, ver minùs; sic & senili ætati frequentem pleuritidem, minimè autem pueritiæ voluit. Cùm autem paulò antè monuerat, pleuriticum repentè strangulari, dum pulmo morbum in se trahit (ubi nempe peripneumonia pleuritidi successit) dedit hanc rationem, quare senes sæpius quàm juvenes aut viri evadant: *Neque enim magna phlegmone in arido corpore excitari potest, neque in pulmonem metastasis; frigidior enim* (pulmo) *quàm in alia ætate, & spiratio parva, & attractio omnium imbecilla.* Ex his autem facilè patet, *Galeni* & *Hippocratis* sententiam *Aretæi* placito hîc præferendam esse, quæ statuit senibus rariùs quidem contingere pleuritidem, verùm eosdem ferè semper succumbere huic morbo, si illo corripiantur. Generale enim hoc axioma practicum (cujus & ad §. 879, mentionem feci) *Hippocrates* (*e*) posuit: *In morbis minùs periclitantur, quorum naturæ, ætati, habitui, & anni tempestati, morbus magis familiaris fuerit, quàm quibus in horum aliquo non familiaris sit.*

PUERPERIS. Nôrunt Practici, febre validâ ortâ puerperii tempore, illico

(*a*) Aphorism. 14. Sect. I. Charter. Tom. IX. pag. 24.
(*b*) Ibidem pag. 28.
(*c*) Aphor. 31. Sect. III. Ibidem p. 128.
(*d*) Morbor. acut. Lib. I. Cap. x. pag. 9.
(*e*) Aphor. 34. Sect. II. Charter. Tom. IX. pag. 75.

ferè lochia ſupprimi : quantùm autem inde diſcrimen immineat, poſtea dicetur, ubi de puerperii morbis agetur. Infelicem talem caſum vidi, dum viginti quatuor horis ante partum gravida mulier acutâ corripiebatur pleuritide : peperit infantem mortuum, lochia poſt partum mox ceſſabant, dolor venæſectione parum mitigatus increvit illico immaniter, & licèt repetitis ſanguinis miſſionibus levaretur parum morbus, febris manebat æquè acuta, pulmo incipiebat oppleri; & ſeptimâ die periit. Quàm enormes autem dolores paſſa fuerit miſera hæc mulier, dum pleuritide laborans cogebatur ſummo nixu inſpirationis fœtum eniti, facilè intelligitur. Interim tamen non ſemper & abſolutè lethalem pleuritidem eſſe in puerperio, pluribus Obſervationibus conſtat; & quædam in commentariis §. 890, recenſitæ fuerunt.

GRAVIDIS. Periculoſiorem eſſe pleuritidem graviditatis tempore, nemini mirum videbitur, cùm & à febre acuta, pleuritidis comite, abortûs periculum immineat, & ſubitæ vaſorum depletiones per repetitas ſanguinis miſſiones non adeo tutæ ſint in gravidis. Præterea diſtento jam multùm abdomine difficiliùs reſpirant gravidæ, cùm inter inſpirandum diaphragma multùm deſcendere nequeat, adeóque major dilatatio pectoris requiritur; quæ dum impeditur ob dolorem pleuriticum, ſummæ fiunt anguſtiæ, & metus eſt, ne citò lethalis peripneumonia ſequatur. In commentariis §. 888. n°. 6. monui, non abſolutè tamen in gravidis lethalem eſſe pleuritidem, & memini gravidæ mulieris, quæ ſputorum excretione feliciter ſanata fuit. Imò in alia fœmina bis curavi pleuritidem, dum gravida erat; ſemel ſexto graviditatis menſe, & ſemel octavo : utroque tamen in caſu feliciter peperit, & puerperii tempore ſatìs commodè ſe habuit.

CUR THORACIS PER FASCIAM, &c. Dum inſpiramus, coſtæ à ſe mutuò removentur, & diaphragma, deorſum preſſum, thoracis cavum reddit amplius, ſimùlque tunc abdomen aſſurgit. Dum autem pleuritis adeſt, abſque acerbo dolore coſtæ à ſe mutuò diduci nequeunt. Ubi ergo faſciis circumductis ita adſtringitur thorax, ut coſtæ quaſi immobiles reddantur, abdomine interim ab omni compreſſione libero, tunc dilatatio thoracis inter inſpirandum fit à ſolo deſcenſu diaphragmatis versùs abdomen, & non diſtrahuntur loca intercoſtalia; unde ergo inſigne doloris levamen percipiunt ægri, & minor metus eſt, ne ob impeditam inſpirationem infarciatur pulmo & ſanguine immeabili. Interim tamen & hoc notandum eſt, minui quidem ſic dolorem pleuriticum, ſed manere ejus cauſam; cui ergo efficax medela adhibenda eſt, ne in ſuppurationem inflammatio hîc nata abeat, dum, ob levamen doloris minutam eſſe morbi vehementiam falsò quandoque crederet Medicus.

PARAPHRENITIS.

§. 907. **S**I morbus pleuritidi similis occupat eam membranæ pleuræ partem, quæ diaphragma ambit, vel & ipsum septum medium, oritur morbus dirus, quem paraphrenitidem appellant.

In pleuritidis historia §. 877, dictum fuit, quàm varia loca occupare possit ille morbus, dum pleura omnem thoracis interni ambitum investit: adeóque & diaphragmatis pectus ab abdomine separantis, inflammatio ad pleuritidem propriè pertineret. Verùm obtinuit usu, peculiari nomine hunc morbum designare, & ob quamdam symptomatum diversitatem solent sigillatim de hoc morbo agere Medici.

Legitur apud *Ruffum Ephesium* (*a*), membranam, quæ pectoris viscera ab inferioribus disjungit, vocari διάφραγμα καὶ φρένες: ad §. 771, verò monitum fuit, solemne videri veteribus Medicis, ut partis affectæ nomini affigerent terminationem *itis*, quando inflammatorium talis partis morbum designare volebant. Hac ergo ratione diaphragmatis inflammatio φρενῖτις vocari debuisset. Verùm hoc nomen jam alteri morbo datum fuerat, ubi nempe ferox & perpetuum delirium à cerebro primariò affecto, cum febre acuta continua, oritur. Hinc distinctionis causâ hic morbus *paraphrenitis* dictus fuit. Verùm quidem est, præpositionem παρά, morborum nominibus præfixam, eorumdem minorem intensitatem frequenter significare (vide §. 783.), sed paraphrenitis nullibi pro leviore phrenitide occurrit. Symptomatica enim phrenitis, vel & delirium febrile, dicitur παραφροσύνη.

Hippocrates autem sub phrenitidis nomine diaphragmatis inflammationem descripsit (*b*); monens priùs, phrenitides & ex aliis morbis fieri: addénsque, hunc morbum simili modo curandum esse, ut peripneumonia. Sed & *Ægineta* (*c*) & *Trallianus* (*d*) meminerunt pariter phrenitidis, quæ non à capite affecto, sed à diaphragmate fieret; neque tamen peculiare nomen huic morbo indiderunt, sed monuerunt, à vera phrenitide distingui præcipuè respirationis læsione. Neque apud *Galenum* (*e*), ubi de hoc morbo agit, paraphrenitidis nomen occurrit.

(*a*) De corporis humani partium appellationibus, Lib. I. pag. 38.
(*b*) De Morbis, Lib. III. Cap. IX. Charter. Tom. VII. pag. 586.
(*c*) Lib. III. Cap. VI. pag. 28.
(*d*) Lib. I. Cap. XIII. pag. 45.
(*e*) De locis affectis Lib. V. Cap. IV. Charter Tom. VII. pag. 488.

§. 508.

§. 908. QUI longè frequentior, quàm vulgò quidem censetur, licèt præsens sæpe ignoretur, negligatur, vel alterius morbi titulo tractetur.

Cùm ergo apud plures veterum Medicorum illius morbi mentio fiat, & plures causæ pleuritidis (vide §. 881. n°. 2.) aptissimæ sint, ut in diaphragmate similem morbum producant, inprimis potus gelidus affatim haustus, & ventriculum replens; mirum videtur, rarò in communi praxi hunc morbum incusari, ita ut *Petrus Salius* illum numeraverit inter morbos, quorum tractatio ab ordinariis Practicis non exhibetur. Certè diaphragmatis situs & totus ejus ambitus non ab omnibus adeo liquidò perspectus habetur: à lumbis enim incipiens ascendit tam altè, ut pericardium ejus parti tendineæ accrescat, & latâ superficie thoracem ab abdomine dirimit. In opere illo splendidissimo celeberrimi *Albini* diaphragmatis figura habetur, quæ meliùs situm ejus docet, quàm ulla descriptio (*a*): & ex qua patet, non mirum esse, si diaphragmatis inflammatio pro aliarum partium morbo quandoque habita fuerit. Interim tamen non adeo funestus talis error quoad curationem semper fuit, quia illa ferè similis est pleuritidis curæ, utì §. 911, dicetur. Simul & patet, varia posse occurrere symptomata, prout in diversis locis diaphragmatis inflammatio hæserit. Certè accrescit pericardio, transmittit œsophagum, aortam, venam cavam, &c; accumbit hepati, lieni, renibus, &c; unde tumor inflammatorius in diaphragmate natus, illásve vicinas partes impediens, diversa mala producere poterit. Præcipua autem signa, & maximè universalia, sequenti paragrapho recensentur.

§. 909. COGNOSCITUR ex febre acutissima, continua, dolore inflammatorio loci, intolerabili ob membranas nervosas; qui dolor immaniter augetur in inspiratione, tussi, sternutatione, repletione stomachi, nauseâ, vomitu, compressu abdominis in alvo, vel urinâ, reddendis; respiratione hinc sublimi, parvâ, celeri, suffocativâ, quiescente abdomine, solo thorace peractâ; delirio perpetuo; hypochondriorum introsursum revulsione; risu sardonio; convulsione, furore; gangrænâ.

Febrim omni inflammationi comitem esse, antea ad §. 382. n°. 8, demonstratum fuit: sed & simul tunc ibi notatum fuit, tantò validiorem febrim adesse, quantò major irritatio fibrarum ab inflammatione nata fuerit. Omnium autem maxima irritatio fit in membranis tensis. Ideo in paronychia sæpe tanta febris nascitur; utì & quando membrana meatum auditorium in-

(*a*) Tab. musculorum IV. & Histor. musc. Lib. III. Cap. LXXXI.

vestiens inflammatur, quod malum certè periculosum esse monuit in Prognosticis suis *Hippocrates*. Verùm diaphragma semper tensum est, etiam dum muscularem actionem non exercet. In cadavere, aperto abdomine, sed thorace adhuc clauso, manifestè apparet, quomodo diaphragma fornicem cavum formet, cujus pars convexa pectus respicit; simul ac autem utrimque perforatur pectus, ut aer in cavum thoracis ingrediatur, flaccidum fit diaphragma, cùm antea tensum fuerit (*a*), & pressione atmosphæræ sursum protrusum intra pectus. Ubi verò agit diaphragma, deorsum premens contenta abdominis & pectoris cavum amplius reddens pro inspiratione, tunc tenduntur omnes ejus partes actione musculari, unde iterum intolerabilis sævi doloris exacerbatio: sic intelligitur, quàm calamitosa sit diaphragmatis inflammatio, cùm semper tensum sit, sive agat, sive quiescat. Hinc dixit *Hippocrates* (*b*) de hoc morbo agens, ita dolere miseros ægros, ut nequidem se attingi patiantur.

Facilè jam patet, quàm immaniter debeat augeri dolor, si inflammatum diaphragma tussi aut sternutatione concutitur, aut à ventriculo repleto magìs protruditur versùs thoracis cavum: quàm horrendus cruciatus sit, si à vomitu, musculi abdominales & diaphragma simul convellantur (vide §. 652.): quàm impossibile sit talibus ægris, inspirato & retento aere, fortiter simul agentibus & diaphragmate & musculis abdominalibus, alvum vel urinam evacuare.

Respiratio autem adhuc longè difficilior est quàm in pleuritide, in qua adstricto per fascias thorace (vide §. 906,) pectus immobile quasi retineri potest, & moto abdomine respiratio perficitur, maximè tunc simul agente diaphragmate. Verùm miseri tales ægri superiores costas elevare & diducere nituntur, ut aliqua pectoris dilatatio pro respiratione adhuc fieri possit. Hinc sublimis illa & parva respiratio, sed & frequens simul cum suffocationis molestissimo sensu, de qua vide commentaria §. 734.

Delirium autem perpetuum paraphrenitidem comitatur, uti *Hippocrates* (*c*) & *Galenus* (*d*) observarunt, & post illos unanimi consensu omnes Practici testantur. Imò *Galenus* dixit, à nulla alia parte corporis perpetuum delirium fieri, præterquam à diaphragmate: *adeo ut Veteres putaverint, ab hac parte inflammata fieri phreniticos, atque ob eamdem suspicionem* φρένας *eam appellaverint, tanquam sapienti parti* (cerebro) *conferat quidpiam*. Monet autem, respiratione illâ difficillimâ inprimis distingui à vera phrenitide hunc morbum, in qua nempe respiratio magna & rara esse solet. Observationes autem fideles docent, tensas membranas & inflammatas, post acerrimum dolorem, deliria producere pessima. Ita ab auris dolore acuto cum febre continua periculum esse, ne homo deliret & pereat, *Hippocrates* (*e*) monuit. Fortè crederetur, inflammationem cerebro adeo vicinam citiùs

(*a*) Vide Herm. Boerhaave Inst. §. 607.
(*b*) Morbor. Lib. III. Cap. ix. Charter. Tom VII. pag. 586.
(*c*) Ibidem.
(*d*) De locis affectis Lib. V. Cap. IV. Ibidem pag. 489.
(*e*) In Prognostico Charter. Tom. VIII. pag. 671.

turbare ejus functionem. Verùm in paronychia, extremum digiti articulum occupante, & dolentissimâ, pessimè delirasse ægros vidi. Præterea ob impeditam adeo in hoc morbo respirationem sanguis venosus à capite redux impeditur, dum cor dextrum per pulmonem trajicere sanguinem liberè non potest; hinc & omnes encephali functiones turbari debent.

Hypochondria autem introsursum revelluntur, quia omni molimine cavent ægri, ob summum dolorem, ne diaphragma descendat inspirando, hinc illud quasi retractum sustinent: sed sic simul hepar, ventriculus, lien, magis sub hypochondriis quasi reconduntur. Imò videtur *Galenus* (*a*) illam hypochondriorum revulsionem pro signo pathognomonico paraphrenitidis habuisse, ita autem habet: *Atque ut summatim dicam, eorum symptomatum, quæ phrenitidem antecedere diximus. aut nullum apparet, aut perexiguum in iis, quibus diaphragma inflammari incipit; ut rursus sursum revelli hypochondrium, illico ab initio septi transversi affecti, proprium sit: in cerebro verò* (affecto) *posterius accidit, non incipiente affectu, sed quum factus jam fuerit.*

Patet facilè ex dictis hactenus, inflammationem diaphragmatis, partis semper movendæ & adeo tensæ, in gangrænam subitò finiri posse, & ante mortem convulsiones & furores sæpe observari. Verùm risus ille sardonius peculiare quasi symptoma hujus morbi solet haberi. Ab acerrimis venenis in ventriculo hærentibus ita convelli musculos faciei, ut angulis labiorum retrorsum tractis risûs incepti quasi species appareat, dudum memoriæ proditum fuit; & hanc vim Materiæ Medicæ Scriptores tribuerunt ranunculo palustri apii folio; quem apium risûs, vel & herbam sardoam, ideo vocare solent, acri, causticâ vi præditam plantulam. Unde & in proverbium abiit, dum quis suo damno rideret incautus. Verùm & vetusta satis Observata docent à diaphragmatis læsione talem risum contigisse. Memoriæ hoc tradidit *Hippocrates* (*b*): & quòd in præliis gladiatorúmque spectaculis mortem cum risu trajecta præcordia attulerint, apud *Plinium* (*b*) legitur; per præcordia autem diaphragma intellexisse, manifestè patet in eodem loco. Videmus etiam in infantibus dormientibus quandoque tempore dentitionis faciem quasi subridentis; & solent inde sollicitæ matres convulsiones præsagire, quæ etiam sæpe sequuntur. Ex quibus patet suspectum meritò haberi illud symptoma.

§. 910. EXITUS idem, ut in pleuritide (§. 884. 892. 896. 897. 899.), sed ob motum partis magnum & assiduum, ob necessitatem ad vitam, ob nervosas membranas tensas, omnia velociora, funestiora; & ascites hinc purulentus.

Omnia enim, quæ in pleuritide de vario exitu morbi in sanationem, mor-

(*a*) De locis affectis Lib. V. Cap. IV. Charter. Tom. VII. pag. 490.
(*b*) Epidem. V. textu 50. Charter. Tom. IX. pag. 351.
(*c*) Lib. XI. Cap. XXXVII.

tem, vel alium morbum dicta fuerunt, hîc etiam locum habent. Verùm omnia hîc symptomata atrociora esse, & citiùs in interitum tendere facilè patet ex actione diaphragmatis, & nexu ejus cum aliis partibus. Requiritur enim, ut semper moveatur inter respirandum; pericardium latâ superficie tendineæ diaphragmatis parti accrescit, adeóque & ictus cordis excipit diaphragma; aorta per secedentes ejus fibras transit, uti & œsophagus & vena cava ascendens. Hinc intelligitur, quàm misera debeat esse conditio ægri, cui diaphragma inflammatum est, & quòd summum adsit periculum: quæ omnia & *Hippocratis* (*a*) testimonio confirmantur, dicentis: *Hic autem morbus lethalis est, tertio namque die, aut quinto, aut septimo moriuntur. Si verò leviter corripuerit, ut peripneumonia judicat.*

Verùm pleuritis si abierit in abscessum, nisi versùs exteriora protuberet & aperiatur, pus in cavum thoracis decidit, & facit empyema; abscessus verò diaphragmatis potest pus suum effundere & in thoracis cavum, & in abdomen; túncque producit asciten purulentum, repleto cavo abdominis & distento à pure hîc accumulato. Ascites autem simpliciter vocatur, dum aqua in cavo abdominis effusa hæret, uti postea in capitulo *de Hydrope* dicetur.

§. 911. CURATIO hinc easdem distinctiones & cautelas requirit, tum eadem ferme remedia, exceptis iis, quæ loci situs respuit. Clysmata mollia ob viciniam loci sæpe juvant.

Similis enim pleuritidi morbus est, tantùm differens sede, quam occupat. Fomenta autem, linimenta, emplastra, hîc minoris usûs sunt quàm in pleuritide, quoniam tam prope ad locum affectum applicari nequeunt. Clysmata autem injecta, cùm per totam longitudinem intestini coli usque ad ilei finem venire possint, multùm boni faciunt, quia intestinum colon, ubi circa hepar & lienem pergit, diaphragmati vicinum est, adeóque illud intestinum, mollissimis decoctis per clysma injectis repletum, fomentum applicat blandum & resolvens inflammato diaphragmati.

§. 912. UBI verò suppurato diaphragmate priùs inflammato, abscessus in cava abdominis ruptus, suum pus evomit, fit collectio ejus in abdomine, aggestio, putrefactio, tumor, viscerum exesio, tabes miserrima, mors.

Quænam metuenda sint mala ab abscessu rupto pus suum eructante in cavum thoracis ad §. 894, dictum fuit: similia & fient dum in cavum abdominis ex abscessu diaphragmatis pus delabitur. Si jam consideretur diaphrag-

(*a*) De morbis Lib. III, Cap. ix. Charter. Tom. VII. pag. 586.

ma semper moveri, & rapidam satìs circulationem esse in diaphragmate ob cordis viciniam, intelligitur, magnam copiam puris brevì accumulari debere, & ulcus illud diaphragmatis ad sanationem reduci non posse; inprimis cùm à pure collecto, & morâ, acriori reddito, alluatur. Verum quidem est, pus effusum proprio pondere abdominis inferiora petere, sed illud retentum diu & corruptum putrido halitu inficiet omnia viscera, & erodet partes quibus accumbit.

§. 913. ESTQUE totum hoc malum insuperabile, licèt cognitum.

Plurimæ certè sunt rationes, quæ rite expensæ docent summam difficultatem curæ esse in hoc malo, imo ferè omnimodam impossibilitatem persuadent. Pus enim effusum in cavum abdominis debet educi, & locus ulcerosus iterum consolidari, ut curatio fiat: simúlque eductio puris debet fieri citò postquam ruptus fuerit abscessus, antequam nempe pus morâ corruptum infecerit abdominis viscera. Per signa explicata §. 893, distinguere possumus, an suppuratio fiat, & à subito levamine symptomatum (vide §. 894,) docemur, abscessum ruptum esse; sed nondum scimus certò, an in pectoris cavum, an verò versùs abdomen pus eruperit. Certè libra una vel altera puris non satìs distendet abdomen, ut in tumorem notabilem attollatur, & talis abscessus continet sæpe longè minorem puris copiam, dum rumpitur, unde ascites talis purulentus non cognoscitur bene, antequam pure, continuò ex ulcere hoc aperto depluente, repletum abdomen tumeat insigniter: sed hoc nonnisi diu post ruptum abscessum contingit, adeóque serò tentaretur puris eductio. Præterea pus bonum cremorem ferè lactis æquat spissitudine, adeóque paracentesi abdominis educi non posset, sed deberet latiori vulnere, in cavum abdominis penetrante, via parari puri educendo; quod iterum periculo non caret. Præterea quomodo sanabitur vomica talis aperta in diaphragmate nunquam quiescente? Quantum periculum, si diaphragma ulcere exesum ingredientem per vulnus abdominis aerem in cavum thoracis admiserit subitò! Unde meritò dixit *Hippocrates* (*a*) de suppuratione nata circa ventrem inferiorem: *Si quidem de se foras significationem præbuerit, & pus exierit, sani evadunt; si verò suâ sponte introproruperit, pereunt.* Et *Aretæus* (*b*) monuit, diaphragmatis suppurationem celeriùs quidem procedere, sed periculosam esse, & lethalem.

Antea ubi de variis locis, quæ pleuritis occupare potest, dicebatur §. 877, notatum fuit, hunc morbum occupare posse totum membranæ pleuræ ambitum, adeóque non tantùm latera, sed & aliam quamcumque thoracis regionem. Atque tunc monitum fuit, quòd, peculiari capitulo cùm agendum esset de paraphrenitide, simul quædam adderentur de mediastini & pericardii inflammatione, cùm & hæ partes membranâ pleurâ ambian-

(*a*) De Morbis Lib. I. Cap. VII. Charter. Tom. VII. pag. 540.

(*b*) Morbor. diuturnor. Lib. I. Cap. IX. pag. 39.

tur. Ut autem rite intelligi possint mala, quæ ab inflammato mediastino fieri queant, ejus situs & origo considerari priùs merentur.

Tota superficies interna thoracis, ut notum est, in cadavere apparet politissima, dum æquabiliter pleura membrana illam tegit. Verùm ubi pleura pervenit utrimque ad columnam vertebrarum in parte postica thoracis, tunc recedit à finibus ultimis costarum, & assurgit versùs anteriora thoracis, ad sternum usque; unde ad §. 170. n°. 4, ubi de vulneribus lethalibus agebatur, notatum fuit, quòd singulis pectoris cavitatibus sua quasi propria membrana sit, & quòd binæ pleuræ concipi possint, ut cavæ tales vesicæ sibi mutuò adjacentes, & in loco contactûs sibi mutuò accretæ: harum membranarum duplicatura, thoracis cavum bifariam dividens, mediastinum vocatur. Verùm à pleura, utrimque à corporibus vertebrarum secedente, sic relinquitur species triangularis cavi, cujus postica pars est columna vertebrarum dorsi: hìc membrana cellulosa ponitur, per quam transeunt aspera arteria, œsophagus, ductus thoracicus, &c; anteriùs verò illæ lamellæ duplicis pleuræ sibi mutuò arctè cohærent, excepto parvo loco in superiori parte, ubi glandula thymus ponitur.

Observationes practicæ jam docuerunt, mediastinum inflammari in morbis acutis pectoris, & *Avenzoar* (*a*) scripsit, seipsum hoc morbo laborasse. Cùm autem non adeo facilè inveniatur ubique ille Auctor, potest & legi illud, quod inde excerpsit eruditissimus *Freind* (*b*); vel & apud *Zacutum Lusitanum* (*c*) ubi etiam morbi hujus historia legitur. Verùm *Avenzoar* post largam admodum sanguinis evacuationem, dum ligatura brachii, in quo venæsectio instituta fuerat, de nocte solvebatur, evasit ab hoc morbo, adeóque posset dubium manere aliquod, an fortè in diagnosi proprii morbi non erravisset ille Medicus. Pulchre autem confirmantur illa, quæ *Avenzoar* scripserat de mediastini inflammatione, per Observationes *Petri Salii Diversi* (*d*), qui videtur non legisse unquam Arabem hunc Medicum, & tamen ferè similia symptomata hujus morbi enumerat, ac apud priorem leguntur, & postea in cadavere vidit, hanc partem inflammatam fuisse. Viderat enim nonnullos febre acutâ decumbere: aderat inquietudo magna, & sitis ingens, respiratio frequens admodum & celeris, circa vitalia æstus validus percipiebatur; in thorace tamen acutus dolor non aderat, sed ad sternum angustiam quamdam potiùs, quàm dolorem percipiebant: tussis aderat, sicca in initio, postea prodibant sputa colorata, ut plurimùm flavi coloris; pulsus in omnibus talibus ægris erat ut in pleuritide laborantibus, unde certò illos pro pleuriticis habuisset, nisi dolor lateris abfuisset. Optimè autem notat, minùs dolere inflammatum mediastinum, quia dilatato inter inspirandum thorace non distrahitur, ut pleura. Ubi verò inflammatio ad pericardium adeo vicinum propagatur, tunc syncope solet accedere, & pul-

(*a*) Lib. I. theisir Tract. 16. Cap. VI.
(*b*) Histor. of physick Tom. II. pag. 80.
(*c*) De Medicorum Principum historia Lib. II. Hist. 23. pag. 223
(*d*) De febre pestilenti, & curationibus quorumdam particularium morborum, &c. Cap. VI. pag. 247.

sùs mira perturbatio. Fatetur autem se eò diligentiùs ad hæc omnia attendisse, quia junior adhuc, sub præceptoribus celeberrimis studio Medico operam navans, viderat nobilem virum morbo, omnibus enumeratis symptomatibus stipato, decumbentem, præter spem occubuisse nonâ morbi die, dum omnia in melius tendere videbantur: aliquoties tamen ante mortem syncopen passus fuerat. Cùm autem Medici de morbo dubitarent, amici verò venenum datum fuisse suspicarentur, voluerunt, ut in cadavere mortis causa investigaretur. Inventus autem fuit in mediastino tumor inflammatorius notabilis magnitudinis, & simul apparuit, inflammationem pro parte & pericardium occupasse. Nec ulla alia mortis causa in demortui cadavere inventa fuit.

Frequentiùs fortè contingunt mediastini & pericardii inflammationes, quàm creditur: sanè illæ causæ, quæ frequentissimè pleuritidem producere observantur, efficaciter agere possunt & in has partes; aer nempe frigidus, vel & potus gelidus magno haustu ingestus, ab homine à labore vel calore aeris admodum æstuante (§. 881.). Verùm pericardium ponitur inter pulmones illud undique ferè ambientes; hinc aer frigidus, inspiratus pulmone dilatato, applicatur mediastino & pericardio: œsophagus potum gelidum transmittens inter secedentes lamellas mediastini, & ponè pericardium transit. Signa autem præcipua hujus morbi sunt causæ tales prægressæ, æstus magnus circa thoracem medium, doloris pleuritici absentia, pulsûs perturbatio, & animi deliquia, si ad pericardium inflammatio pervenerit. Sæpe potest & talis morbus pleuritidem vel paraphrenitidem comitari, & miram pessimorum symptomatum syndromen facere.

In prognosi majus periculum statuitur quàm in pleuritide, inprimis si pericardium inflammatum fuerit, ob cordis viciniam, & velocissimam hic humorum circumductionem. Adeóque curatio pleuritidis (§. 890.) subitò instituenda, ut per resolutionem sanari possit hæc inflammatio: omnis enim alius exitus inflammationis vel mortem subitam producit, vel molestissima & vix superabilia relinquit mala. Si enim suppuratio hic oriatur, pus collectum in cellulosa illa substantia, quæ mediastini duplicaturæ interjacet, miras sibi poterit parare vias, dum proprio pondere descendit inter pleuram & corpora vertebrarum; sicque sinus & fistulas insanabiles producet, uti facilè patet. Si in pericardio suppuratio facta fuerit, in ejus cavum delabi poterit, & cor undique alluere. *Rondeletius* (*a*), qui hunc morbum observavit, in nobili viro invenit *cor obductum seroso humore in saniem verso*.

Abscessum cor undique circumplectentem, & cor inde jam ferme putrescens, invenit *Columbus* (*b*). Sed & alii inflammationis exitus hic inventi fuerunt. Ad §. 897, notatum fuit, sæpius post validam pleuritidem toleratam pulmonem pleuræ accrescere, vel & pleuram callosam aut scirrhosam fuisse inventam: idem & poterit contingere pericardio inflammato, ut cordi concrescat undique, & tunc pericardium omnino deesse crediderunt Ana-

(*a*) In Libro de Dignoscendis Morbis, Cap. x.

(*b*) De Re Anatomica Lib. XV. pag. 267.

tomici. *Columbus* (*a*) discipulum in Romana Academia mortuum secuit, sæpius in syncopen delapsum, quâ & periit: credidit autem pericardium omnino defuisse; sed longè videtur probabilius, illud cordi fuisse accretum. *Ruyschius* (*b*) servabat cor hominis, qui febre continuâ cum intolerabili dolore circa pectoris anteriora laboraverat: cor autem scabrum in superficie exteriori pericardio concreverat. Verùm & scirrhosam pericardii indurationem invenimus à fide dignissimis Auctoribus observatam fuisse. Eruditissimus Medicus *Freind* (*c*) testatur se vidisse pericardium, in toto suo ambitu quartam pollicis partem æquans crassitie, & accretum cordi adeo firmiter, ut nullibi separari potuerit absque laceratione: partim autem scirrhosum erat pericardium, partim plenum parvis abscessibus.

Quæri posset, an, abscessu latente sub sterno post inflammationem mediastini, via puri fieri posset perforato sterno, ne pericardium vicinum, & cor à retento pure, & acriori reddito, eroderentur? *Aretæus* (*d*) meminit empyematis in sterno nati, monétque illud tardè abscedere. Verùm, quod dolemus, *Aretæi* codex mutilus est, & in libro primo de curatione morborum diuturnorum deest inter reliqua & illud caput, quod de curatione empyematis agere debuisset, adeóque ignoramus, quid ille in tali casu consuluisset. Memorabilem casum habet *Galenus* (*e*) pueri, qui in palæstra ictum in sterno receperat, & negligentiùs curatus cùm fuisset, in loco plagæ sternum postea sphacelo corruptum apparuit. *Galenus* Anatomes peritiâ, quâ adeo valebat, confisus corruptam ossis partem exscidit, dicítque, se nudum cor vidisse, cùm & pericardium sub osse affecto computruisset: convaluit tamen brevi tempore puer. Ad §. 895, mirabilis ille casus habetur, ubi post suppuratam pleuritidem pus sibi viam fecerat per sternum; adeóque patet, talem curam possibilem fore. Quinimo *Freind* (*f*) à peritissimo Chirurgo sæpius trepano perforatum fuisse sternum monet, dum in lue venerea, tales abscessus mediastini oriebantur, in quo morbo illud frequentiùs contingere observaverat.

Cùm autem rariùs inveniatur *Petri Salii* ille tractatus, potest & legi illud capitulum de inflammatione membranarum intersepientium & pericardii apud *Schenkium* (*g*) ubi integrum habetur.

(*a*) Ibidem pag. 265.
(*b*) Thesaur. Anatom. VI. n°. 36.
(*c*) History of Physick part. 2. pag. 89.
(*d*) De Causis & Signis Morbor. diuturnor. Lib. I. Cap. IX. pag. 37. 39.
(*e*) Lib. VII. de Anatomica administratione Cap. XIII. Charter. Tom. IV. pag. 161.
(*f*) History of Physick part. 2. pag. 85.
(*g*) Lib. II. Observat. Medicin. pag. 288.

HEPATITIS

HEPATITIS ET ICTERUS MULTIPLEX.

§. 914. Ut viscera & partes, de quibus hactenus, ita hepar quoque inflammationis capax; licèt rarò de eo cogitetur, & fortè etiam non ita frequens sit ob arteriæ hepaticæ parvitatem, & minorem impetum sanguinis venæ portarum.

Ex illis, quæ in historia inflammationis §. 373, & 374, dicta fuerunt, constat, in omnibus corporis visceribus inflammationem obtinere posse, adeóque & in hepate. Obtinuit autem usu hunc morbum vocari hepatitidem (vide dicta ad §. 771.). Prisci Medici hepaticos dixerunt illos, qui hujus visceris inflammatione decumbebant: ita enim in definitionibus habet *Galenus* (*a*): *Hepatici sunt, quos jecoris dolor comitatur diuturnus cum tumore & duritie, & corporis decoloratione, supervenit illis febris ardens, & lingua exarescit.* Sed notandum est, *Galenum* has definitiones collegisse ex scriptis Medicorum, qui ante illum vixerant, & iisdem verbis tradidisse (*b*); adeóque non semper illæ definitiones habent illud, quod *Galenus* ipse sentiebat, uti ex alio ejusdem Auctoris loco manifestè patet (*c*), ubi disertè monet, se non vocare hepaticos tales ægros, quibus hepar inflammatum, suppuratum, aut scirrhosum erat, verùm tunc se hoc nomine uti, ubi citra manifestum aliquod in hepate malum, illud in propriis actionibus debilitaretur. *Celsus* (*d*) longum æquè ac acutum jecinoris morbum ἡπατικὸν Græcis vocatum fuisse asserit. Hodie tamen plerique Medici acutos hepatis morbos sub hepatitidis nomine comprehendere solent; chronicis verò hujus visceris affectionibus ægrotantes vocant hepaticos.

Cùm autem arteriæ ad hepar delatæ exiguæ sint, ratione habitâ ad molem tanti visceris, & sanguis ex venæ portarum trunco per hepar movendus pellatur lentiùs, cùm jam venosus sit, adeóque cordis & arteriarum viribus non ampliùs moveatur; hinc fortè minùs frequens est vera hepatitis inflammatoria, & longè sæpius nascuntur in hoc viscere chronicæ admodum pertinaces obstructiones. Imò celebres Medici, & inter illos *Fridericus Hoffmannus* (*e*) crediderunt, *hepatis phlegmonem, si non in non entium, tamen raris-*

(*a*) Galen. defin. Medic. n°. 274. Charter. Tom. II. pag. 264.
(*b*) Ibidem in prooemio pag 232. 233.
(*c*) De Compos. Medicam. secund. locos, Lib. VIII. Cap. VI. Charter Tom. XIII. pag. 585.
(*d*) Lib. IV. Cap. VIII. pag. 213.
(*e*) Opusc. Patholog. Pract. dec. 2. diss. VIII. pag. 484.

simorum affectuum classem, referendam esse. Interim tamen Observationes practicæ testantur, satis frequenter inventas fuisse in cadaveribus vomicas hepatis purulentas, non ex metastasi puris in alio loco corporis geniti natas, quæ prægressam fuisse inflammationem hujus visceris docent.

§. 915. LOCUM ergo habet in finibus ultimis utriusque hujus vasis (914.), hepati adferentis cruorem effectu arterioso; hinc, ut pulmonis, duplex est sede, origine: ita tamen, ut unam natam altera facilè sequatur.

Cùm autem inflammatio locum habeat tantùm in vasis, per quæ feruntur liquida directione motûs tendente à basi canalis conici versùs apicem (vide §. 119. & 371.), patet æquè in ramis venæ portarum, per hepar dispersis, quàm in hepaticæ arteriæ propaginibus hunc morbum obtinere posse: omnis enim sanguis venosus à reliquis visceribus abdominalibus redux in truncum venæ portarum confluit, & ex hoc trunco in ramos convergentes iterum pellitur in hepate. Docuerunt autem injectiones Anatomicæ, ramos arteriæ hepaticæ, hujus visceris nutritioni dicatum sanguinem ferentes, per totum hepar distribui æquè ac propagines venæ portarum, quæ pro bilis secretione serviunt, & ubique sibi invicem vicina hæc vasa per hepatis substantiam decurrere; imò etiam videntur anastomosibus inter se uniri: felici enim injectione per venam portarum factâ, ceraceam materiam per arterias hepaticas rediisse novi: hinc æquè ac in pulmone duplex hîc inflammatio obtinere potest. Hoc tamen notari meretur, quòd inflammationis effectus magìs diversi erunt in hepate, dum venæ portarum rami, vel arteriæ hepaticæ fines, infarcti sunt, quàm quidem in pulmone fiet ab inflammatis finibus pulmonalis aut bronchialis arteriæ. Nam in pulmone, utroque casu, vis ingens cordis proximi urget loca inflammata: in hepate autem venæ portarum propagines implentur sanguine venoso abdominali, lentiùs moto, quàm sanguis arteriosus, qui per hepaticas arterias pellitur. Ideo effectus illi, qui fiunt à sanguine urgente loca inflammata (vide §. 381. 382.); & simul sunt signa inflammationis præsentis, sæpe non adeo se manifestant, ubi in ramis venæ portarum hæret morbus; & hæc videtur causa esse, quare quandoque Medici in diagnosi hujus morbi fallantur.

Galenus (*a*), & post illum plurimi Medici, magnam diversitatem posuerunt in loco, quem inflammatio hepatis occupat, prout nempe vel in gibba parte, quæ diaphragmati contigua est, vel in cava ejus superficie, quæ duodenum & ventriculi partem tegit, hæreret morbus. Inprimis autem signa diagnostica differre voluit, quia diversæ partes ab hepatis tumore inflammatorio premebantur & irritabantur: hinc si convexam partem hepatis inflammatio occuparet, tunc & respirandi majorem difficultatem, dolorem dextri lateris ad jugulum usque protensum, & tussim adesse monuit. Si autem concava pars hepatis inflammata foret, tunc nauseam, vomitum, & in-

(*a*) De locis affectis, Lib. V. Cap. VII. Charter. Tom. VII. pag. 495.

gentem sitim potiùs observari dixit. Quinimo & crisin hepatitidis pro diversitate hac loci affecti in hepate variam statuit, dicens alibi (*a*) : *Hepatis gibbæ partes inflammatæ tribus præcipuè crisis modis obediunt : hæmorrhagiis ex dextra nare, atque sudoribus utilibus, & urinis copiosis. Simæ autem partes excrementis alvi biliosis, atque sudoribus, nonnunquam etiam & vomitibus.* Videtur autem non improbabile, quòd tunc in gibba parte hepatis inflammationem esse statuerint veteres Medici, ubi circa fines arteriæ hepaticæ hæreret morbus; in sima verò parte, ubi venæ portarum extremæ propagines similiter affectæ forent. Cùm enim hepar etiam accipiat arteriosos ramos ex diaphragmate & ex ligamento suspensorio, per quod diaphragmati nectitur, sæpe & illæ partes vicinæ inflammantur similiter, & dolorem inter respirandum moto diaphragmate faciunt, qui tanquam signum diagnosticum præcipuum inflammati hepatis in gibba parte à *Galeno* ponebatur, contra anorexiam, nauseam, sitim ingentem, vomitum pro signis præcipuis hepatis in sima parte inflammati habuit; quæ omnia turbatâ actione viscerum chylopoieticorum, ob impeditum liberum transitum sanguinis per extrema venæ portarum, facilè intelliguntur. Neque in hoc casu adeo doloris meminit *Galenus*. Ubi autem de anxietate, tanquam symptomate febrili actum fuit (vide §. 631, & sequentes) notatum est, impedimenta circa fines venæ portarum hærentia potiùs anxietatem magnam producere, quàm acutum dolorem. E contra videntur Observationes practicæ docere, magni ardoris sensum & dolorem validum adesse, dum hepaticarum arteriarum fines inflammantur. Ita celeberrimus *Bianchi* (*b*) fervidis aridisque æstatibus in nosocomiis militum epidemicum tale malum observavit. Acutissimâ statim ortâ febre, ægri percipiebant ardorem summum in hypochondrio dextro; urina aderat flammea; vix tumor ad hepar apparebat vel tensio; in aliquibus macula quædam saturatè rubra totum dextrum hypochondrium occupabat. Illis, qui evasuri erant, tertiâ die morbi symptomata minuebantur, & quartâ die evanescebant absque manifesta crisi. Perituris verò nec febris nec symptomata remittebant, & subitâ correpti phrenitide moriebantur quartâ vel quintâ die: notat autem, non adfuisse dolorem gravativum neque tensivum, sed acutissimum & perterebrantem quasi. Similem utcumque hepatitidem æstivo tempore ortam pariter, à bubulæ carnis esu, & ebrietate, descripsit *Hippocrates* (*c*), ibique notat, *dolores acutos ingruere, neque ullâ horâ deserere, sed semper magis urgere.* Erysipelatosam autem hanc hepatis inflammationem fuisse concludit *Bianchi* partim ex rubore hypochondrii dextri, tum etiam, quia in muliere quadam similem morbum viderat (*d*), qui tertiâ die mortem minitabatur : verùm subitò tota facies erysipelate fervidissimo occupabatur, & quartâ die febris & hepatis malum absque ulla alia evacuatione cessabant. Lentior autem sanguinis per venam portarum motus non videtur aptus esse, ut tantos ardores excitaret.

(*a*) De crisibus Lib. III. Cap. III. Charter. Tom. VIII. pag. 430.

(*b*) Histor. hepat. part. 3. Tom I. p. 426.

(*c*) De Internis Affectionibus Cap. XXX. Charter. Tom. VII. pag. 660.

(*d*) Hist. hepat. part. 3. Tom. I. pag. 434.

An autem in tali hepatitide acuta malum ad diaphragma vicinum facilè propagatur, túncque fingultum facit? Satis verofimile videtur. *Hippocrates* monuit (*a*) fingultum fupervenire hepatis inflammationi. Et alibi (*b*) dixit: *Hepatis inflammmationi fingultus* (fuccedens) *malum*. Et *Celfus* pariter fingultum pro figno acuti in hepate morbi habuit (*c*).

§. 916. ANTECEDUNT utramque (915.) caufæ fimiles; nempe generales inflammationis cujufcumque (375. ad 380.) determinatæ inprimis ad hæc loca; tum nonnullæ huic maximè loco propriæ, quæ multæ quidem huc referendæ: obefitas omenti ingens; atrabilaria cruoris, bilífve temperies; acrimonia ftagnantis alicubi materiæ purulentæ, ichorofæ; fcorbuticæ; fi his accedit calor, febris, motus, victus, medicamentum, venenum, quod eliquat, movet, in hepar promovet; bilis pinguis, acris, exufta, per fuas caufas agitata; lapis, gypfus, fcirrhus, callus, fteatoma, apoftema, cancer, vermis, aliquem locum jecoris, veficulæ fellis, meatûs bilarii occupans, premens, comprimens, fi accefferit tum fimilis caufa excitans, ut mox enumerata; fubita fortis frigoris per aerem, potum, natationem, calefacto fortiter priùs jecori applicatio; fitis diuturna in magno motu, æftu, fudore; febris ardens cum inedia & defectu potûs; fummæ animi perturbationes; maximi motus per vomitoria excitati; mala hypochondriaca inveterata.

De caufis generalibus inflammationis paragraphis hîc citatis dictum fuit, fatífque evidens eft, & illas in hepate locum habere poffe. Verùm examinandæ veniunt nonnullæ caufæ, quæ huic loco maximè propriæ funt.

OBESITAS OMENTI INGENS. Omentum, quod in abortibus & recèns natis infantibus fubtiliffimi ferici tenuitatem fuperat, quando nullam pinguedinem adhuc in fe continet, imò & in adultis, fed macilentis, hominibus tenerrimæ ftructuræ apparet, poteft mole augeri immaniter, dum in obefis opimâ pinguedine repletur: turgentis in his aqualiculi moles pro maxima parte ab omenti obefitate pendet. Videmus in faginatis bobus quandoque centum libras æquare omentum, quod tamen, omni pingui inde ablato, paucas tantùm membranulas relinquit. Hinc tanta omenti moles premendo vicina omnia vifcera nocere poteft. Verùm majus difcrimen obtinet, dum per motum corporis validum, vel febrim acutam, ftagnans hoc pingue funditur, exit de loculis fuis, ubi hæferat, & circulantibus humoribus mifcetur. Per corporis enim exercitia valida, & morbos acutos, moveri ftagnantem pinguedinem & exire de corpore, docent certiffima & quotidiana

(*a*) Aphor. 58. Sect. V. Charter. Tom. IX. pag. 230.

(*b*) Aphor. 17. Sect. VII. Ibidem. p. 300.

(*c*) Lib. IV. Cap. VIII. pag. 213.

Obſervata. Sed omentum nullum habet vas excretorium, & omnis illa pinguedo, fuſa & mota per morbum vel validos labores, per epiploicas venas directè abit in venam portarum, adeóque ſubitò totum hepar inundatur hoc pingui oleo, quod difficillimè per ultimas anguſtias vaſorum tranſit, & peſſimas obſtructiones producere poteſt; inprimis in illo viſcere, quod primò oleoſæ hujus plethoræ impetum excipit. Videantur illa, quæ de hac re dicta fuerunt ad §. 693, ubi de cura caloris febrilis per imminutionem molis movendorum agebatur.

ATRABILARIA SANGUINIS BILISVE TEMPERIES. Talis temperies, quæ poſtea in capitulo de melancholia fuſiùs pertractabitur, dicitur adeſſe, ubi in toto ſanguine mobiliora diſſipata fuerint, & terreſtris pars cum oleo ſpiſſo unita piceam quaſi tenacitatem ſanguini induxerit, adeóque magnam aptitudinem ut in vaſorum anguſtiis hærere incipiat. Simul poſtea demonſtrabitur ad §. 1098, talem materiem atrabilariam quàm maximè vaſa hypochondriaca obſidere, & viſcerum chylopoieticorum actionem turbare. Verùm omnis ſanguis venoſus ab his viſceribus redux, venam portarum ingreditur, & per hepar moveri debet: adeóque ſi illud tenax atrabilarium, vaſa harum partium occupans, incipiat ſolvi & moveri, primam noxam experietur hepar. Talem hepatitidis cauſam & *Hippocrates* (*a*) poſuit, dicens: *Hic morbus oritur ab atra bile, quando ad hepar confluxerit.* Monet etiam quandoque adeo perniciosum eſſe hunc morbum, ut ſubitam mortem inducat. Ubi nempe in magnam acrimoniam ſimul degeneraverit atrabilaria hæc ſaburra, túncque ſubitò omnia deſtruat.

ACRIMONIA STAGNANTIS ALICUBI MATERIÆ PURULENTÆ, &c. Ubi de peripneumonia agebatur, notatum fuit, illam quandoque ſanari per criticam depoſitionem materiæ purulentæ ad alia corporis loca, & duplicem plerumque viam affectare hanc materiam versùs ſuperiora nempe corporis, vel inferiora. Ubi verò inferiora corporis petebat, tunc notavit *Hippocrates* (vide §. 839.) adeſſe ſigna levioris inflammationis circa hypochondria, dum hæc materies difficiliùs tranſiret per venæ portarum anguſtias. Quinimo quandoque hæc materies purulenta ibi accumulatur & hæret, túncque vomicam hepatis producit (vide §. 841.). Plura jam alia Obſervata docuerunt, poſt exſtirpationes mammarum, aneuryſmatum majorum, &c, ſæpe tantam copiam puris effluxiſſe per hæc vulnera, ut contabeſcerent ægri, ſi ſæpius removeretur apparatus Chirurgicus: ubi verò pus collectum in talis vulneris ſuperficie retinebatur diutius, illud reſorptum & in hepar depoſitum vomicas fecit purulentas. Bis vel ter obſervavit *Hollerius* (*b*) dolores ſuræ intolerabiles in febre, nullis remediis cedentes: poſt mortem novaculâ diſſectis his partibus inventum fuit pus album, læve, æquale per tunicam celluloſam diffuſum: ſed & hepar vomicas purulentas habere inventum fuit. Credidit quidem *Hollerius* ab hepate, loco ſanguinis, pus tranſmiſſum fuiſſe,

(*a*) De Internis Affectionibus, Cap. XXIX. Charter. Tom. VII. pag. 659.

(*b*) Holler. in Coac. Hippocrat. pag. 348.

ad furas, quia hepar pro hæmatopoietico viscere præcipuo secundùm receptam tunc opinionem habebat; sed morbi historia satis docet, in cruribus natum pus resorptum fuisse, & ad hepar delatum. Apud *Schenkium* (*a*) & hæc Observatio, & aliæ similes habentur. Similibus de causis & in hepar deponi posse materiem ichorosam, quæ degenerantis puris plerumque soboles est, facilè patet. Sed & in scorbuto, in quo morbo sanguis ita degenerat, ut spissitudine peccet & acrimoniâ simul (vide §. 1153), hepar ulceratum & exesum frequenter inventum fuit (*b*).

Verùm tunc inprimis causæ modò recensitæ nocent, ubi vel intenso aeris calore, vel motu corporis valido, vel per febrim subitò augetur motus humorum, & major nascitur ad putredinem dispositio. Idem fit si per victum aut medicamenta (vide §. 99.) augeatur subitò circulatorius humorum motus. Ideo *Hippocrates* (*c*) hepatitidem ab atrâ bile in hepar confluente dixit oriri potissimùm autumno, in anni mutationibus, quo anni tempore epidemicæ & numerosæ febres grassari solent. Et paulò pòst (*d*) aliam hepatitidis speciem à bile fieri dicit potissimùm æstatis tempore, post carnis bubulæ esum & ebrietatem.

VENENUM, &c. Plurima venena sunt, quæ & subitò fundunt humores, & fusos movent satis fortiter. Acerrima præparata metallica, ut v. g. mercurius sublimatus corrosivus, crystalli argenti, &c, talia sunt: hæc possent atrabilariam materiam in vasis abdominalibus collectam subitò solvere, & in hepatis angustias pellere, sicque hepatitidem producere. Verùm & alia sunt, quorum modum agendi non adeo liquidò intelligimus, & quæ tamen hepatis functiones subitò turbant. Ita *Galenus* (*e*) observavit, Imperatoris servum, qui viperas venari solebat, ab hoc animali demorsum, viridi porraceo colore totum corpus perfusum habuisse. *Lanzoni* (*f*) observavit hominem, in manu dextra à fele domestico commorsum, insigni dolore & tumore manûs correptum fuisse, quibus cessantibus icterus flavus successit, qui per quadraginta dies duravit: in alio homine, quem canis in crure momorderat, pariter pertinacem icterum vidit nasci. Observata autem docent certissima, quòd venena quædam mirabili proprietate, nec, ex cognita hactenus corporis fabrica, facilè explicandâ, quasdam partes corporis tantùm afficiant. Sic v. g. hyoscyami radix deglutita cerebri functiones omnes turbat; cantharides assumptæ vias urinæ pessimè afficiunt, &c. Fortè & ex animalium quorumdam morsibus venenatis tale virus corpus ingreditur, quod hepatis functiones potiùs turbet quàm alias partes.

BILIS PINGUIS, ACRIS, EXUSTA, &c. Bilem, quæ inter omnes humores inquilinos corporis nostri acerrima est, ubi incipit ad putredinem disponi, acutissimas febres incendere posse, antea ad §. 586, ubi de causis febrium

(*a*) Lib. III. pag. 411.
(*b*) Academ. des Sciences, l'année 1699. Mem. pag. 240. & suiv.
(*c*) De Internis Affectionibus, Cap. XXIX. Charter. Tom. VII, pag. 659.
(*d*) Ibidem. Cap. XXX. pag. 660.
(*e*) De locis affectis, Lib. V. Cap. VIII. Charter. Tom. VII. pag. 498.
(*f*) Novis Actis Phys. Med. Observat. 96. Tom. I. pag. 174.

agebatur, dictum fuit. Hoc autem inprimis verum est de bile cystica, quæ & situ vesiculæ fellis, & ductûs angustiâ, & acclivi positione, in exitu retardatur, adeóque accumulatur. Ubi autem hæc bilis morâ acrior facta, per calorem aeris æstivi, motúmve corporis validum, ad putredinem vergere incipit, tunc certè vicinum hepar, cui vesicula fellis dimidia ferè sui parte accrescit, pessimè afficere poterit. Videmus enim in cadaveribus, bilem jam corruptam ex suo folliculo transsudare, quasi & omnes partes vicinas flavo colore inficere. Longè autem faciliùs bilis in hepar venire poterit, cùm Experimenta docuerint (*a*) ex cavo vesicæ felleæ in hepar viam esse facilem & patulam. Hinc toties post æstates fervidissimas autumnali tempore oriuntur febres biliosæ, hepatitidem sæpe comitem habentes.

Cùm autem inter causas inflammationis (vide §. 375.) meritò recensentur omnia illa, quæ premendo vasorum fines coarctare possunt, ita ut impediant liberum humorum transitum, operæ pretium est & considerare tales causas, quas revera adesse cadaverum sectio docuit.

LAPIS. Calculosas concretiones in omnibus ferè corporis partibus inventas fuisse postea demonstrabitur, ubi peculiari capitulo de calculo agendum erit: interim tamen certum hoc est, nullibi calculos frequentiùs inveniri quàm in hepate, aut vesiculâ felleâ, & illis locis, quæ urinæ secernendæ, transmittendæ, colligendæ, & excernendæ dicantur. Numerosissimæ hoc docent Observationes, quarum paucas & fidelissimas recensere sufficiet. *Columbus* (*b*) calculos in jecore se invenisse testatur: & in cadavere sancti Ignatii in vena portarum observavit lapides. In vesica fellis & poro bilario frequentes admodum occurrunt; sed *Ruyschius* (*c*) testatur rariùs, in ipso hepatis parenchymate occurrere: licèt enim plùs quàm centies in jecinorum excarnatione occupatus fuerit, semel tantùm invenit calculum durum in parenchymate absconditum, poro bilario nullo modo affixum, scrupulos duos pendentem.

GYPSUS. Quandoque tales concretiones magìs friabiles, magísque albicantes occurrunt, in hoc viscere. Vidit in hepatibus bovinis tales quasi incrustationes pori bilarii, & ejus ramorum per hepatis substantiam distributorum, *Glissonius* (*d*) satìs frequenter hyberno tempore, dum in stabulis quiescentia animalia fœno aut stramine pascebantur. Erant autem illæ concretiones satìs friabiles: & dum in pascuis recenti gramine vescuntur hæc animalia, solvuntur & eliminantur de corpore hæc concreta calculosa. Verno enim & æstivo tempore in bobus mactatis raro inveniebantur. Sed & in hepate humano similia inventa fuisse legitur (*e*).

SCIRRHUS, CALLUS. Frequenter & ipse vidi in ca^da^veribus hominum, qui diuturnis morbis languerant, & in Actis Eruditorum Phy-

(*a*) H. Boerhaav. Institut. §. 348.
(*b*) Lib. XV. pag. 266.
(*c*) Observat. Anatom. 24. pag. 25. pag. 104. Ruysch. Observ. Anat. 17. pag. 23.
(*d*) Oper. vol. 1. Anat. hepat. Cap. VII.
(*e*) Nova acta Phys. Med. Tom. II. Observat. 178. pag. 417.

fico-Medicis loco ftatim citato legitur, totum hepar tunicâ craffâ robuftiffimâ veftitum fuiffe, quæ fub diffectione inftar corii crepitaret: tota reliqua moles hepatis erat tenax, renitens, partim albicans, partim cinericea.

STEATOMA. Quid propriè fteatoma fit, aliâ occafione ad §. 112. n°. 12 dictum fuit. Talem tumorem in hepate vidit *Columbus* (*a*). Refert & *Gliffonius* (*b*) in cadavere viri, qui per aliquot annos ingenti ftrumâ colli laboraverat, hepar repertum fuiffe intus forifque innumeris glandulis, pifi fabæque magnitudine, refertiffimum: tranfverfim diffectæ nil liquidi effundebant, fed ex gypfea quadam pituita compofitæ videbantur: ab his hepatis moles non tantùm aucta fuerat, fed & pondus duplò majus factum. Ipfe *Gliffonius* (*c*) autem fimilem tumorem longè majorem vidit in gibba hepatis parte ad pofticam diaphragmatis regionem, juxta venam cavam: pendebat ille tumor ferè fex uncias.

APOSTEMA. Quamvis vulgatiffimo ufu abfceffûs nomine intelligatur inflammationis tranfitus in fuppurationem, & puris inde nati collectio in quadam parte corporis; interim & magìs generali fignificatione abfceffûs five apoftematis nomen quandoque adhibetur. *Galenus* enim (*d*) (cujus loci jam antè mentionem feci ad §. 402.) in univerfum fic vocabat illas affectiones, in quibus ab invicem recedebant partes contiguæ antea, adeóque fpatium inter partes fecedentes relinquebatur, quod variam poterat in fuo cavo continere materiam. Ubi autem purulentus abfceffus poft inflammationem prægreffam natus eft in hoc vifcere, tunc tale apoftema hepatitidis effectus eft, non verò caufa: poteft tamen premendo vicina loca in ambitu novam inflammationem producere. Verùm Obfervationes Medicæ docuerunt, mira fæpe apoftemata in hepate reperta fuiffe, in quibus nihil purulenti, fed longè alia materia fuit. Talem faccum, gelatinofâ materiâ plenum, ad plures libras accumulatâ, in gibba hepatis regione in cadavere invenit *Bianchi* (*e*): ingens ille tumor diaphragma tandem laceraverat, & in cavum dextrum thoracis magnam partem contentæ materiæ effuderat, & tandem fuffocaverat miferum hominem. Plurimos minores longè tumores per totam hepatis fubftantiam difperfos, qui materiam, albumini ovi igne indurato fimillimam, continebant, in puellâ, longâ febriculâ, exftinctâ, obfervavit pariter (*f*). In cadavere hominis fumo carbonum fuffocati nullum in reliquis vifceribus vitium apparuit, fed prope fundum veficæ felleæ magnus eminebat tumor globofus, cujus alterum hemifphærium fubftantiæ hepatis increverat: tumor ille lanci impofitus ultra libram pendebat, & craffam pellem exteriùs habebat: in cavo hujus tumoris continebantur ultra novem millia veficularum compreffarum, colore & figurâ pelliculas uvarum vacuas referentium, diverfæ tamen magnitu-

(*a*) Lib. XV. pag. 265.
(*b*) Oper. vol. 2. Anat. hepat. Cap. VIII. pag. 113.
(*c*) Ibidem. pag. 114.
(*d*) Method. Medend. ad Glauc. Lib. II. Cap. IX. Charter. Tom. X. pag. 382.
(*e*) Hift. hepat. part. 2. Cap. V. Tom. II. pag. 154.
(*f*) Ibidem.

dinis

dinis inter se. Mirum & hoc erat, quòd nec sibi mutuò, nec majori sacco, in quo hærebant omnes, ullo modo adhæserint (*a*). In hepatis majori lobo cavitatem satis magnam invenit celeberrimus *Littre* (*b*), quæ continebat corpora ovalis figuræ, plena liquido viscoso, instar aquæ pellucido.

CANCER. A scirrho nempe prægresso, qui tunc non tantùm mole suâ premendo partes vicinas nocet, ut scirrhus, sed & acerrimo ichore omnia erodit: de qua re vide §. 492, & sequentes.

VERMIS. Postea, ubi de morbis infantum agetur, de vermibus in humano corpore repertis plura notanda occurrent, quia frequentiùs observantur vermes in juniori ætate. Patebit tunc in omnibus ferè corporis locis inventos fuisse vermes; præcipuè in ventriculo & intestinis. Sufficiet hoc loco notare, quòd Observationibus Medicis constiterit, & in hepate vermes fuisse repertos. *Ruyschius* (*c*) murem dissecans, in hepatis cavo vesiculam pendulam invenit, quâ apertâ prodiit vermis satis gracilis, spithamam longitudine superans. In bobus, vitulis, ovibus sæpius invenit porum bilarium tartareâ quasi materiâ adeo infarctum, ut bilis transitus ad intestina impediretur, unde multùm distendebatur porus bilarius, túncque non raro ibi invenit vermes illos cucurbitinos dictos (*d*), quia feminum cucurbitæ figuram referunt. Sed in cadavere militis tam in ductu cystico, quàm hepatico invenit lumbricum *Nebelius* (*e*), & copiosos simul in intestinis; unde non sine ratione suspicatur, lumbricos ex duodeno per ductum choledochum in ductum cysticum & hepaticum irrepsisse. Fortè & aliæ viæ sunt, per quas in hepar venire possent vermes. *Ruyschius* (*f*) enim mesenterium equinum examinans, invenit partem arteriæ mesentericæ valde dilatatam, quam ubi dissecuit, vidit innumeros vermiculos tenuissimam aciculam referentes. Non videtur absurdum credere, talia insecta, dum in prima sua origine longè adhuc minorem molem habent, posse ex arteriis mesentericis in venas, & hinc in hepar venire.

Verùm omnes illæ recensitæ causæ lapis, gypsus, &c, in hepate repertæ, premendo inprimis partes contiguas, possunt impedire & turbare liberum sanguinis venæ portarum per hepar transitum, vel & bilis secretæ jam exitum liberum sistere. Sic ergo nascetur obstructio, cui, si accedat causa excitans majorem motum, fiet inflammatio (vide dicta ad §. 371.), sicque nascetur hepatitis. Jam oportet considerare præcipuas causas, à quibus sanguis, per venam portarum movendus, ita disponitur, ut liberè transire nequeat per ultimos fines angustos venæ portarum in hepate.

SUBITA FORTIS FRIGORIS PER AEREM, POTUM, &c. Ubi de obstructione agebatur, demonstratum fuit (vide §. 117.), frigore adunari inter se ita sanguinis moleculas, ut ineptæ reddantur transitui per ultimos vasorum fines;

(*a*) Academ. Scient. Petropolit. Tom. I. pag. 379.
(*b*) Academ. des Sciences, l'an 1704. Hist. pag. 38.
(*c*) Observation. Anatom. IX. pag. 17.
(*d*) Ibid. pag. 23. Observat. XVIII.
(*e*) Nov. acta Physico-Med. Tom. V. Observ. CXII. pag. 392.
(*f*) Observat. Anatom. VI. pag. 16.

simúlque ex dictis ad §. 118, constitit, omnium maximum periculum esse futuræ obstructionis subitæ, si per calorem rarefactis liquidis, & dilatatis vasis, corpori humano magnum frigus subitò concilietur. Si jam consideretur hepar magnâ suî parte ventriculo incumbere, facilè, patet, quanto se discrimini exponant sæpe imprudentes homines, qui à laboribus æstuantes gelido potu affatim hausto, ventriculum replent; longè magis, si glacie frigidissimum redditum potum ingurgitant. Simile & discrimen imminet à natatione, dum quis sudans à laboribus aquæ frigidæ corpus immergit. Notum est ex Anatomicis, hepar illo loco, ubi ventriculo incumbit, nudum peritonæum tangere, adeóque ibi facillimè à frigore ambientis aquæ affici posse. Vidi aliquoties ab hac causa & hepatitidem, & pertinacem admodum icterum natos fuisse. Videantur illa quæ de similibus pleuritidis causis ad §. 881, dicta fuerunt. Unde meritò *Aretæus* (*a*) validam refrigerationem inter causas hepatitidis recensuit.

SITIS DIUTURNA, &c. Difflatur enim sic pars liquidissima humorum, nec restituitur diluens vehiculum, adeóque sanguinis moleculæ adunantur, & non possunt per extremos vasorum convergentium fines transire (vide §. 117.). Ab hac autem causa in toto corpore pessima mala nasci poterunt, sed præcipuè in hepate, quia ibi sanguis venosus absque pulmonis & cordis actione renovata, debet fluere per angustias arteriosas. Si jam, toto tractu intestinorum & ventriculi siccissimo reddito ob potûs penuriam, nihil per venulas meseraicas resorbetur, sanguis venosus abdominalium viscerum crassissimus reddetur, antequam per venam portarum in hepar propellatur, adeóque hærebit facillimè in angustiis ultimis vasorum. Sanguis autem venosus, antequam cor dextrum ingrediatur, omni lymphâ totius corporis diluitur priùs, & tunc vi cordis musculosâ validâ pellitur per arteriam pulmonalem. Verùm dum bina hæc adminicula ad facilem transitum deficiunt circa hepar, facilè patet, ibi magis metuendum esse vasorum infarctum à sanguine immeabili.

FEBRIS ARDENS, &c. Quanta siccitas in toto corpore oriatur, dum febri ardente decumbunt homines, antea ad §. 738, & sequentes dictum fuit. Verùm sitis tunc immanis adesse solet, cùm omnes sitis causæ (§. 636.) & quidem validissimæ in hoc morbo concurrant. Notatum fuit ad §. 735, quandoque contingere in hoc morbo, turbatis jam omnibus cerebri functionibus, sitis sensum deleri subitò, licèt causæ, quæ sitim excitaverant, maneant eædem, imò augeantur continuò. Quondam & pessima illa Medendi Methodus invaluerat, ut etiam in fervidissimis morbis omnis omnino potus miseris ægris negaretur, vel saltem concederetur parcissimâ tantùm copiâ. Facilè patet tunc & similia in hepate nasci potuisse mala, ac dictum fuit. Sapientes veteres Medici solicitâ morborum observatione didicerant, in pessimis morbis ab hac causa sæpe hepar affici: hinc hypochondria explorabant in tali casu, an tumere aut dolere inciperent, & præcipuè hy-

(*a*) De causis & signis Morb. acut. Lib. II. Cap. VII. pag. 19.

ponchondrium dextrum, atque inde pulcherrima deducebant præsagia circa varios morborum exitus in sanitatem, mortem, vel alios morbos: videantur illa quæ in Commentariis §. 735, circa hypochondriorum tensionem in febre continua putrida habentur.

SUMMÆ ANIMI PERTURBATIONES. De mirabili effectu perturbationum animi vehementium dictum fuit ad §. 104; túncque patuit, omnes & singulas corporis functiones turbari posse miris modis, à sola cogitationis mutatione. Inprimis autem huc spectant subitus metus, & tristitia summa. Videmus enim in his animi affectibus omnia vasa constringi subitissimè, unde statim anxietatis & ponderis gravantis sensus circa præcordia percipitur, humorum libero transitu per vasa impedito: polyposas autem concretiones, inflammationes, putrefactiones subitaneas inde metuendas esse, antea ad §. 632, demonstratum fuit. Præterea postea patebit (§. 1093.), à validis animi motibus atrabilariam humorum temperiem produci, quæ in eadem hac paragrapho inter causas hepatitidis numerata fuit. *Hippocrates* (*a*) & similem hujus morbi causam notavit, dum dixit, maximè fieri *in peregrinatione per deserta loca, & ubi terror ex viso spectro corripuerit.*

MAXIMI MOTUS PER VOMITORIA EXCITATI. Quando de vomitu febrili agebatur §. 652, dictum fuit, vomitum fieri, dum diaphragma subitò & validissimè deorsum trahitur, simúlque eodem tempore musculi abdominales pariter contracti omnia contenta abdominis premunt, adeóque ventriculus quasi inter duo præla validissimè comprimitur. Dum hoc fit, necessariò motus sanguinis venosi abdominalis acceleratur, adeóque majori impetu ruet per venam portarum in hepar. Si vasa pervia sint in hepate, & sanguis meabilis, ab hac motûs acceleratione non multùm mali exspectandum est. Verùm si atrabilaria materies per concussus illos inter movendum subitò mota in hepar ruat, vel viscus illud antea jam labefactatum in morbis chronicis fuerit, magnum sæpe malum imminet ab accelerato motu sanguinis per venam portarum. Observatum sæpius fuit in tali casu, lethalem hypercatharsim, sanguinísque sursum & deorsum evacuationes subitas secutas fuisse post vomitorium datum, uti aliâ occasione monui ad §. 656.

MALA HYPOCHONDRIACA INVETERATA. Ubi in toto sanguine, mobilioribus à quacumque causa dissipatis, crassiora & minùs mobilia coiverint, producitur illa sanguinis cacochymia, quæ atrabilaria Medicis vocatur. Ubi verò eâdem causâ perennante, quæ hanc cacochymiam produxerat, in visceribus abdominalibus colligitur materies atrabilaria, tunc vocatur morbus hypochondriacus (vide §. 1098.) adeóque ex illis, quæ paulò antè eâdem hac paragrapho dicta fuerunt, satis intelligitur, quare tale malum inveteratum hepatitidis causa esse possit, si nempe causa quædam solvens hanc materiam atrabilariam, & movens in hepar, accesserit.

Sed & alia hujus mali species à Medicis observatur, simili nomine vocata, licèt distincta penitus. Plurimæ enim mulieres, & multi etiam viri qui otio-

(*a*) De Affectionibus, Cap. I. Charter. Tom. VII. pag. 674.

ſam vitam degunt, inprimis illi, qui ſtudiis dediti, libris impalleſcunt, adeo mobile & irritabile habent totum genus nervoſum, ut à levi etiam animi affectu ſummæ anxietates, ſpaſmi, dolores, &c, producantur (vide commentaria §. 633.). Solent vocari tales hypochondriaci, in fœminis autem hyſtericum malum dicitur, quia utero ſolebat adſcribi, dum circa menſtruum fluxum, graviditatis tempore, &c, peſſimè ſæpe affliguntur. Ubi autem à ſola irritabilitate nimia quaſi totius generis nervoſi, & inordinato ſpirituum motu oritur illud malum, tunc Medici ſolent vocare *morbum hypochondriacum ſine materia*, quia dum ſedantur antihyſtericis dictis remediis illi tumultus, priſtini mali nec veſtigium ſupereſt, nec illa ſigna affecti cujuſdam viſceris obſervantur. *Sydenhamus* verò, qui optimè hunc morbum deſcripſit, monuit, nullo ſigno certiùs illum detegi, & ab aliis morbis, quos fallaci ſymptomatum ſimilitudine refert, diſtingui poſſe, quàm copioſo tenuis & limpidiſſimæ urinæ profluvio. Ubi ergo ille morbus inveteraverit, facilè patet, tantâ jacturâ tenuiſſimæ partis humorum produci tandem primam mali hypochondriaci ſpeciem, quæ atrabilariæ ſanguinis ſpiſſitudini meritò adſcribitur.

§. 917. EX his tam multiplicibus cauſis (916.) orta inflammatio varios habet effectus pro varietate diſpoſitionis præcedentis in jecore, pro varietate materiæ motæ & inflammantis; tandémque pro varietate cauſæ pellentis.

Ut autem ex artis regulis in hoc morbo determinetur, quid boni ſperandum ſit, quantúmve mali metuendum, præcipuè attendendum ad ſequentia.

PRO VARIETATE DISPOSITIONIS, &c. Si enim hepar antea ſcirrhoſum fuerit, vel calculoſis concretionibus infarctum, facilè, intelligitur difficiliùs ſanari hepatitidem, quàm ſi hæc mala non præexſtitiſſent. Longè adhuc pejora prævidemus, ſi ulcere maligno cancroſo hepatis ſubſtantia jam corrupta fuerit.

PRO VARIETATE MATERIÆ, &c. Pinguedo v. g. omenti ſubitò ſoluta, & in hepar mota, peſſimas inflammationes facere poterit. Ubi verò atrabilaria materies, acris jam reddita, in hepar propulſa, morbi cauſam conſtituit, facilè patet, nullam ſpem ſupereſſe.

PRO VARIETATE CAUSÆ PELLENTIS. Sic ubi circa fines arteriæ hepaticæ inflammatio hæret, velociores erunt inflammationis effectus ob ſanguinem arteriarum, & cordis viribus impulſum, in fines obſtructos, quàm ſi idem malum hæreat circa extremitates venæ portarum, per quas tardiùs ſanguis movetur, uti jam antè ad §. 915, dictum fuit. Simul etiam facilè patet, ſi valida admodum febris comitetur hepatitidem, tantò majorem metum eſſe funeſti eventûs; cùm reſolutio inflammationis ſedatum motum requirat (vide §. 386.) & omnis alius inflammationis exitus in hepate adeo periculoſus ſit.

§. 918. DUM verò indolem communem inflammationis ſequitur, vaſcula obſtruit; fluida ſiſtit; tumorem elevat; vicina comprimit; eadem ac in ſuo loco producit; hinc ſenſim increſcit, totum ferè occupat, ventriculum impedit, & ab eo repleto dolet, ſic & diaphragma; omnem cruorem arteriæ cœliacæ, & binarum meſentericarum impedit, ad hepar ſiſtit; adeóque omnem venoſum, arterioſum, lymphaticum fluorem in viſceribus, primis abdominalibus integre impedit; bilis generationem, ſecretionem, excretionem, circulationem, actionem invertit; icterum producit, ejúſque effectus, putrefactionem omnium liquorum & viſcerum abdominalium producit; unde infinita mala.

Enumeratur jam effectus, qui ex inflammatione hepatis, ut causâ, ſequuntur, & qui effectus obſervati dant ſigna hepatitidis præſentis. Quomodo autem illi effectus producantur, in Hiſtoria inflammationis §. 382, explicatum fuit. Unde intelligitur facilè, vaſcula infarcta, immeabili humore turgentia, comprimere, ſicque anguſtare vicina, ideóque inflammationem in uno loco hepatis natam poſſe propagari per totum hoc viſcus, ſi nempe cauſæ morbi pergant agere ut prius, vel & augeantur.

Verùm hepar, cùm magnâ ſuî parte incumbat ventriculo, à valida inflammatione tumens ventriculum impediet, & viciſſim à ventriculo, ab ingeſtis diſtento, premetur, cum malorum omnium augmento: idem verum eſt de diaphragmate, quod convexæ hepatis parti contiguum eſt. Unde *Galenus* in loco ad §. 915, citato, inter ſigna hepatitidis anorexiam, nauſeam, vomitum numerat, ſi pars ventriculo contigua potiſſimùm inflammata fuerit; ſi verò in gibba parte inflammatio hæſerit, tunc majorem inter reſpirandum dolorem, ad jugulum uſque quandoque protenſum, & tuſſim adeſſe monet; coſtas nothas à tumente hepate extrorſum preſſas dolere pariter, & in macilentis hepar ab inflammatione tumens circumſcriptum tumorem facere, qui hepatis ambitum exprimit.

Facilè autem patet, omnia hæc ſigna tunc adeſſe tantùm, quando totum hepar, vel maxima ſaltem ejus pars inflammata eſt: parvam enim hujus viſceris phlegmonem non comitabuntur tot ſymptomata, quia præcipuè pendent à vicinis partibus tumente hepate impeditis: videntur enim plura Obſervata docere, hepar in ſua ſubſtantia non adeo acutum doloris ſenſum habere, & quandoque in cadaveribus abſceſſum hepatis inventum fuiſſe novi, licèt ægri de nullo dolore partis affectæ conqueſti fuiſſent toto morbi decurſu, ſed tantùm de gravitatis quodam ſenſu. Confirmatur & hoc Obſervationibus *De La Motte* (a), inprimis in homine; cui abſceſſus hypochondrii dextri adeo nudaverat hepar, ut ad volæ manûs amplitudinem appareret, & poſtea pariter exulceraretur: licèt autem hoc viſcus de indu-

(a) Traité de Chirurgie, Tom. I. pag. 318-319.

ſtria digitis vel inſtrumentis Chirurgicis attingeret, æger nihil omnino ſentiebat.

OMNEM CRUOREM CŒLIACÆ, &c. Conſtat ex Anatomicis, ventriculum, pancreas, lienem à cœliaca arteria ramos accipere, meſenterium autem & inteſtina à binis arteriis meſeraicis, ſuperiore nempe & inferiore. Pariter notum eſt, omnem ſanguinem, per has arterias allatum, venoſum redditum, in unam venam portarum derivari, atque inde per hepar moveri: excipitur fortè quædam portio, quæ à nutritione harum partium ſuperſtes per alias venas, à celeberrimo *Ruyſchio* in ultimis ſuis operibus deſcriptas, in ipſam venam cavam non ſalutato priùs hepate, tranſit (*a*). Ubi ergo valida inflammatio hepar occupaverit, ſanguis venæ portarum ſiſtetur ad hæc obſtacula; ideo & ſanguis venoſus viſcerum abdominalium diſtentam jam nimis portarum venam ingredi non poterit; adeóque nec ex finibus arteriarum in venas nimis plenas tranſire poterit ſanguis. Patet ergo evidenter, omnem humorum circuitum per viſcera abdominalia impediri, ubi hepar infarctum eſt immeabili ſanguine: adeóque ſummus metus eſt, ne diſtenta nimis vaſa rumpantur, vel abolito influxu vitalis humoris in arterias, & effluxu per venas, ſubita ſequatur gangræna (vide §. 419.). Fiunt tunc ſummæ anxietates, dolores ſæpe moleſti in variis abdominis locis, ſed inprimis circa cardiam, utì aliâ occaſione ad §. 632, monui. Succedit tunc ſæpe vomitus vehemens, à quo quandoque levantur. Videtur enim validiſſimâ illâ concuſſione & compreſſione diaphragmatis & viſcerum abdominalium, quæ tempore vomitûs fit, retrogrado motu venoſum ſanguinem in arterias redire poſſe, ſi nempe major eſt reſiſtentia circa arteriarum extrema, quàm eſt vis pellens ſanguinem à latiore arteriarum baſi versùs anguſtiores fines; utì alio in loco (vide §. 141. n°. 1.), ubi de obſtructionis curatione agebatur, dictum fuit. Nullæ enim ſunt valvulæ in venis meſentericis, & docet icterus periodicus, poſt ſummas tales anxietates & vomitus enormes prægreſſos ſequens, bilem retropelli in ſanguinem poſſe. Imò paulò antè ad §. 915, notavi, quòd cera injecta per venam portarum redierit per arterias hepaticas. Unde intelligimus, quomodo in chronicis morbis, toto hepate ſcirrhoſo reddito, quandoque & inſtar corii aridi contracto (quod in cadaveribus vidi) languidam & morboſam vitam ſatìs diu adhuc protrahere potuerint ægri.

BILIS GENERATIONEM, &c. Omnia enim hæc pendent à libero tranſitu ſanguinis venæ portarum per hepar. Prout autem tumor inflammatorius in hoc viſcere natus diverſa loca compreſſerit, patet ſatìs, ſecernentia vel excernentia bilem vaſa poſſe impediri. Verùm & turbatur bilis circulatio, quæ talis eſſe videtur. Magnitudo hepatis, pori bilarii amplitudo, copia ſanguinis pro ſecretione bilis ad hepar delati, videntur docere, magnam ſatìs copiam liquidi in hepate ſecerni, illúdque per amplum emiſſarium in duodenum exire. Verumtamen in homine ſano fæces alvinæ ſolidæ ſunt, unde to-

(*a*) H. Boerh. Inſtitut. Medic. §. 336.

tum illud, quod in hepate ſecretum, deinde in cavum inteſtinorum effuſum fuit, iterum à contentis inteſtinorum ſeparatum fuit, antequam hæc ad anum uſque pervenerint, adeóque reſorptum à venis bibulis.

Verùm hæc vaſa venoſa reſorbentia duplicia inveniuntur in inteſtinis; vaſa lactea nempe, quæ ad ductum thoracicum tendunt; & venarum meſeraicarum ultimi fines, qui in cavum inteſtinorum hiant. Cùm jam in vaſis lacteis, & in ductu thoracico, nihil bilioſi inveniatur, ſupereſt altera tantùm reſorptionis via, per venas nempe meſeraicas. Sícque bilis hepatica, & fortè pars quædam bilis cyſticæ, denuo cum ſanguine venæ portarum in hepar venit, & repetitâ hac circulatione efficacior ad uſus ſuos redditur. Patet autem facilè, ad hanc rem requiri expeditum tranſitum humorum per ultimos fines venæ portarum in hepate.

ICTERUM PRODUCIT, EJUSQUE EFFECTUS. Ita *Galenus* (*a*) definivit: *Icterus eſt bilis refuſio in cutem, quo fit, ut ſuperficies tingatur & lutea fiat, & vitietur cutis, & albæ illis fiant ventris dejectiones.* Dum nempe bilis, conſuetum exitum in inteſtina non habens, in ſanguinem redit, & cum illo per totum corpus diſpergitur. Cùm autem diverſus ſit color bilis hepaticæ & cyſticæ, imò & utraque hæc bilis à nativo colore ſuo mutetur ſæpius, hinc & diverſus in ictericis color obſervatur. Quandoque pallidus & ex flavo ſubvirideſcens; ſæpe ſaturatè flavus inſtar croci; aliquando & ex profundo virore nigreſcens ferè. Duplicem plerumque ſpeciem icteri ponere ſolent Medici, flavum nempe & nigrum; licèt certè plurimæ colorum diverſitates inter leviſſimè flaveſcentem icterum & nigrum ferè intercurrant, quod *Aretæus* optimè (*b*) notavit. Quia autem oculorum album, in flavum colorem mutatum, ſolet dare primum indicium icteri, hinc Græci ἴκτερον etymon deduxerunt ab ἴκτις, quæ ſylveſtris muſtelæ ſpecies eſt, & oculos ſimili colore tinctos habet. *Suidas* autem ἀπὸ τῶν ἰκτίνων, hoc eſt, à milvis derivari voluit, quia & in harum avium oculis talis color obſervatur (*c*). Latini dixerunt Regium morbum, quòd regali ferè luxu ad curationem ejus opus crederent, *lecto etiam & conclavi cultiori, uſu, loco, ludis, laſciviâ, aliis, per quæ mens exhilaretur: ob quæ regius morbus dictus videtur* (*d*). Vocaverunt & arquatum vel arcuatum à ſimilitudine iridis, ob varium colorem. Alii dixerunt auriginem à colore flavo.

Dubium tamen moveri poſſet, an hepatis inflammatio icterum producat? Obſervata certiſſima docuerunt, omne impedimentum, tollens liberum exitum bilis cyſticæ in duodenum inteſtinum, poſſe icterum producere. Sic v. g. in recèns natis infantibus à glutinoſis lentis humoribus, qui in inteſtinis collecti hærent, frequens obſervatur icterus, expulſâ per leve purgans hac ſaburrâ, facilè curabilis. Obſervavi in quibuſdam mulieribus icterum graviditatis tempore, licèt nec ante graviditatem, nec poſt puerperium, hoc

(*a*) Definit Medic. nº. 276. Charter. Tom. II. pag. 264.

(*b*) De cauſis & ſignis Morb. diuturn. Lib. I. Cap. xv. pag. 45.

(*c*) Petit. Comment. in Aret. ibid. pag. 187.

(*d*) Celſ. Lib. III. Cap. xxiv. pag. 176.

morbo afficerentur. Fortè à tumente utero, abdominalia viſcera comprimente, & inteſtina ſæpe miro modo à ſitu removente, hoc fieri potuit: quandoque & duriſſimas fæces, & magnæ admodum molis, aliquot diebus poſt puerperium alvo reddebant, & paulò pòſt omnis color ictericus evaneſcebat: unde non improbabilis ſuſpicio naſcitur, colon illo in loco, ubi ſub hepate ponitur, fæcibus talibus, accumulatis diſtentum, ductum cyſticum comprimere potuiſſe. Si ergo tumor inflammatorius in hepate natus tali in loco ſit, ut poſſit comprimere exitum bilis cyſticæ, tunc nullum dubium eſt, quin poſſit talis hepatitis icterum producere. Verùm non adeo patet, omnem hepatis inflammationem icteri cauſam eſſe poſſe, quatenus nempe venæ portarum finibus infarctis impediretur bilis ſecretio; vel ab iiſdem vaſis inflammatis & tumentibus comprimerentur vicina vaſcula ſecretoria, bilem jam ſeparatam à ſanguine venæ portarum in ſe continentia. Certum eſt, bilem hepaticam colore & ſapore diverſam eſſe à bile cyſtica, & artificio ſummo, & penitus peculiari reptatu, arteriæ numeroſiſſimæ decurrunt per membranas veſicæ felleæ, utì injectiones Anatomicæ docuerunt; unde admodum veroſimile videtur, peculiarem adeo vaſorum apparatum ſervire hîc ſingularis liquidi præparationi & ſecretioni. Præterea naturaliter in hepate nec amaror adeſt ullus, nec flavus color, adeóque cùm icterus tali colore corporis ſuperficiem deturpet, non ab hepaticis vaſis obſtructis, ſed ab impedito exitu bilis cyſticæ in duodenum, ejúſque dein retropulſione in ſanguinem, ortum ducere videtur (*a*). Confirmant hanc ſententiam illa, quæ in cadaveribus obſervata fuerunt. Inventi fuerunt abſceſſus quandoque ſatìs magni in hepate abſque ictero prægreſſo; utì & alii tumores, qui mole ſuâ multa vaſa vicina comprimere debuerunt. Et contra, ubi ictero defunctorum cadavera luſtrabantur, inventæ fuerunt cauſæ manifeſtæ, quæ exitum bilis cyſticæ in inteſtinum duodenum impediverant; & quidem omnium frequentiſſimè repertæ hîc fuerunt calculoſæ concretiones, viam obturantes, de quibus poſtea adhuc dicendum erit.

Interim tamen hoc notari meretur, quòd ſanguis venæ portarum in ſe contineat proximam bili materiam, quæ inde poſtea per ſecretorios ramos in hepate ſeparabitur: unde ſi magna pars extremorum finium venæ portarum immeabili humore infarcta fuerit, impedietur hæc ſecretio bilis hepaticæ, & illud liquidum, quod paulò pòſt bilis vocaretur, manebit miſtum reliquis, & cum ſanguine per totum corpus movebitur; adeóque debebit neceſſariò ſanguini induci quædam cacochymia, cùm maneant in ſanguine & accumulentur quædam partes, quæ naturaliter non debebant adeſſe; vel ſaltem non tantâ copiâ. Ubi poſt fervidiſſimas & ſicciſſimas æſtates autumnali tempore graſſantur epidemicæ febres continuæ remittentes, tunc Obſervationes practicæ docuerunt, hepar frequenter affectum fuiſſe, & infarctum ſpiſſo ſanguine ad atrabilariam quaſi tenacitatem accedente: tunc in talibus ægris non apparet quidem ſaturatus ille flavus ictericorum

(*a*) Vide de his Medic. Eſſays Tom. I. Artic. XXXIII. pag. 305.

color;

color, ſed facies ceracea quaſi eſt, & pallido in dilutiſſimam flavedinem, inclinante colore, morbi hujus ſignum dat. Unde patet, talem ſaltem icteri ſpeciem ab hepatitide, ut cauſâ, ſequi poſſe; cùm jam *Aretæus*, uti paulò antè ad eamdem hanc paragraphum notatum fuit, innumeras poſſe eſſe colorum varietates, in variis icteri ſpeciebus, monuerit. Præterea obſervatur, bilem cyſticam, in putredinem dum incipit vergere, diffundi facillimè per omnia vicina loca, licèt nullum obſtaculum ſit in ductu cyſtico vel cholidocho: ſic in cadaveribus frequenter obſervatur, vicinum cyſtidi felleæ colon, omentum, peritonæum bilis colore ſuffundi. Ubi ergo per hepatitidem natam aucto calore bilis cyſtica incipit attenuari, & ad putredinem diſponi, facilè poterit & per vicinum hepar diffundi, cui increſcit veſicula fellis, & cum quo manifeſtis & patulis vaſorum propaginibus communionem habet evidentem.

Nato autem ab hepatitide ictero, ſequi debere ejus affectus, ſponte patet: de his autem dicetur ad §. 950.

PUTREFACTIONEM omnium liquorum et viscerum, &c. Ubi hepar infarctum impedit liberum tranſitum ſanguinis venæ portarum, omnium viſcerum abdominalium, quæ ſanguinem ſuum venoſum in venam portarum evacuant, turbatur actio, & ſtagnatio naſcitur in illis. Præterea bilis inter omnes humores corporis noſtri maximè in putredinem vergit, & in cadaveribus prima incipientis putredinis ſigna circa hepar obſervari ſolent: ſanguis autem venæ portarum proximam bili materiem in ſe continet, adeóque patet, quantus hìc ſubitæ corruptelæ metus ſit. Putridiſſimæ diarrhœæ & dyſenteriæ hepatitidem ſæpe ſequentes, hanc rem confirmant. Videantur & illa quæ ad §. 632, habentur, ubi de anxietate ab impedito tranſitu ſanguinis per venam portarum agebatur.

§. 919. HABETQUE pariter exitum in ſanitatem, illos morbos, mortem.

Videantur illa quæ ad §. 591, habentur.

§. 920. IN ſanitatem tranſit beneficio naturæ, vel artis.

Videantur dicta de duplici hac ſanationis via ad §. 885, ubi de pleuritide, ope naturæ vel artis ſanabili, agebatur.

§. 921. PER naturam autem benignâ reſolutione, aut coctione & excretione materiæ morboſæ.

Videantur iterum illa quæ in cura pleuritidis ad §. 886, habentur.

§. 922. RESOLUTIONE, si materies recens, lenis, & reliquæ conditiones adsunt (386.): tum ars diluendo, solvendo, leniter movendo, per epithemata, potus, clysmata, negotium promovet.

Quales conditiones requirantur, ut inflammatio resolvendo curari possit; pluribus dictum fuit ad §. 386. Verùm inprimis hîc metuendum est ab acrimonia humoris per hepar movendi: ipsâ enim stagnatione in magnis adeo vasis sanguis venosus abdominalis acrimoniam acquirere poterit, cùm videatur, ut modò dictum fuit, plùs in putredinem vergere ob bilis materiam, quam continet. Præterea à materia atrabilaria soluta & mota, túncque semper acri, quandoque hepatitis producitur (vide §. 916.), & in simili casu facilè patet, nullam benignæ resolutionis spem superesse.

Verùm si nulla adsint signa, quæ functiones corporis multùm læsas docent, anxietas non adeo magna, febris impetus moderatus, tunc blandam resolutionem sperare possumus, quæ solutione concreti, & meabilitate per vasa conciliatâ, obtineri poterit. Ars tunc tantùm subministrat copiam diluentis vehiculi, remedia talia, quæ absque motûs circulatorii augmento solvunt illa, quæ hærere incipiunt in angustiis vasorum hepaticorum: qualia sunt serum lactis recens, juscula diluta, quibus incoquuntur lactucæ, borraginis, buglossi folia, scorzoneræ radices, &c; succi fructuum horæorum recentes, vel leviter cocti, rob ribesiorum, sambuci, & similia cum sale polychresto, nitro, tartaro vitriolato, &c. Eliguntur autem inprimis illa, quæ putredini, hîc metuendæ, quàm maximè adversa sunt, & simul mollia satìs, cùm blanda humorum indoles ad curam per resolutionem obtinendam semper necessaria sit (vide §. 386.). Leves frictiones hypochondriorum, inprimis dextri, simul adhibitæ prosunt, postquam diluentia illa & resolventia usurpata fuerunt; sic enim solvi jam incipiens materies in hepate, aucto parum motu venosi sanguinis abdominalis per frictiones, promoveri poterit, & vasa obstructa liberabuntur. Epithemata jam ex similibus parata (vide §. 890. n°. 2.) eidem scopo inservient. Clysmata autem laudantur pariter, quia & in loco hærentia blandum fotum hepati largiri, & quia remedia solventia sic injecta, venis bibulis resorpta, directè & integris suis viribus ad locum affectum in hepate pervenire poterunt. Frequenter in febribus autumnalibus levis talis hepatitidis signa inveniuntur: anxietate quâdam circa præcordia potiùs quàm dolore, faciei ceraceo quasi colore, urinis biliosis, levi quandoque flavedine in albo oculorum, inprimis circa angulum majorem cognosci hoc poterit; & solet simili methodo feliciter curari talis morbus, qui neglectus in principio, vel maximo motu, per vomitoria excitato, dum urgetur materies nondum resoluta, & profundiùs impingitur in extremis vasorum angustiis, chronicos morbos difficillimè curabiles postea producere poterit.

§. 923. COCTIONE, & excretione, dum in morbo hoc per sua signa (916. 917. 918.) cognito 1. alvus fluit biliosis cum pauco cruore ante diem quartum; 2. urináve excernitur multa, acris, crassa, rubra cum sedimento subalbo, diu continuata, ante diem quartum; 3. superveniente dolore mitiori lienis ante signa suppurationis; 4. hæmorrhagiâ largâ ex nare dextra; 5. sudoribus, materie, loco, tempore, continuatione, effectísque, bonis.

Antea ad §. 594, de duplici hac via, qua morbi terminantur in sanitatem, dictum fuit; per resolutionem nempe stagnantis talem, ut illud cum reliquis humoribus absque ulla sanitatis noxa per vasa fluere possit, vel per coctionem & excretionem materiæ morbi, ubi illa soluta quidem & mobilis reddita fuit, sed simul tamen inepta est, ut integrâ manente sanitate in corpore retineri possit; adeóque requiritur, ut excitatâ quadam sensibili evacuatione expellatur. In morbis acutis inflammatoriis, qui hactenus pertractati sunt, solicitè fuerunt indagatæ illæ viæ, per quas fidelis Observatio docuerat, materiam morbi coctam cum felici successu exire de corpore: idem jam hac paragrapho factum est, quæ singulatim expendi merentur.

1. Antea ad §. 830, ubi de peripneumoniæ simili curatione per coctionem & excretionem materiæ morbosæ agebatur, patuit, inflammatorium illud obstruens, quod in angustiis ultimis arteriarum hæserat, solutum & mobile redditum, facere sputa flava, & quandoque dilatatis vasorum extremis pauculùm rubri sanguinei sic transprimi simul, quod minora vasa serosa, vel lymphatica dilatata, ingressum, & sensim protrusum, tandem per extremos horum fines in trachææ cavum patentes, exire potuit. Quinimo tunc demonstratum fuit, eamdem materiam, ubi per alvum expellebatur, biliosam dictam fuisse ab *Hippocrate*, non quòd propriè bilis esset, sed quia flavo calore bilem referret. Idem jam in hepatitide obtinet, & inflammatoria illa materia soluta & mobilis reddita brevì satìs viâ per porum hepaticum in intestinum duodenum venire poterit, sícque per alvum exire. Utì jam minùs periti quandoque rupturam vasorum periculosam metuunt, dum sputa illa flava cum striis sanguineis observant pleuriticis & peripneumonicis, ita & quandoque in hoc casu dysenteria adesse creditur, dum alvus biliosis cum pauco cruore fluit: verùm ubi hepatitis, per hanc viam evacuatâ materie, in sanationem tendit, non adsunt tormina valida abdominis, nec molestus ille circa anum tenesmus, quæ dysenteriam comitantur. Facilè autem patet, talem materiem non semper puram exire, sed in tam longo fistulæ intestinalis tractu, à duodeno ad anum usque, contentis intestinorum ita permisceri posse, ut non appareat distincta. Verùm novimus, tunc illam exivisse, ex levamine morbi sequente talem evacuationem; hoc enim pro generali criterio in spontaneis talibus alvi fluxibus posuit *Hippocrates*, uti ad §. 830,

n°. 3, notatum fuit. Interim tamen talem materiem subflavam, lentam, stercoracea pauca habentem, cum hypochondrii & lateris dolore exivisse, notavit *Hippocrates* (*a*) Notum autem est, hypochondrium absque ulla additione apud *Hippocratem* semper significare hypochondrium dextrum. *Galenus* pariter, in loco ad §. 915, citato, biliosas alvi excretiones laudavit in hepatitide. Dicitur autem, talem fluxum alvi debere contingere ante quartum diem, quia si diutiùs morbus jam hæserit, vix illa in sanitatem, absque alio morbo sequente, mutatio sperari poterit, & potiùs suppurationis futuræ metus est.

2. Utì materia inflammatoria soluta in hepate, biliosa vasa intrans commodè per porum hepaticum in intestina delabitur, & per alvum exit, ita & eadem materia ex finibus venæ portarum obstructis in venam cavam ire potest, sícque circulantibus humoribus permista per varias vias expelli de corpore. Cùm autem per urinas naturali lege plurima exeant de corpore, quæ relicta nocerent, ita & in hoc casu fieri poterit. Videantur illa quæ de excretione salubri materiæ morbosæ per urinam in commentariis §. 594, habentur, utì & ad §. 830, ubi de sanatione peripneumoniæ per similem urinam agitur. *Galenus* in loco modò memorato copiosis urinis profluentibus hepatitidem levari posse tradidit; & *Trallianus* (*b*) radicis apii leve decoctum cum oxymelle commendat in hepatitide, ubi inflammatio concoqui incipit: nam per urinas materia subtrahitur, ait, & tumor imminuitur.

3. Notum est ex Physiologicis, omnem sanguinem lienarem in hepar ire per venam splenicam, adeóque facilè patet, infarcto hepate & liberum humorum motum per lienem impediri tandem. Ubi verò in hepate incipit solvi illud obstaculum, tunc videtur subitò restitui liber motus humorum per vasa lienis, & fortè tunc majori impetu sanguis per arterias lienares irruit, & aliquem molestiæ sensum facit, sed minimè durabilem. Patet facilè, talem mitiorem dolorem lienis non juvare, quatenus excretionem materiæ morbosæ facit, sed tantùm esse signum, quòd hepatis vasa infarcta liberari incipiant, adeóque per alias tunc vias excretio materiæ solutæ & mobilis redditæ erit exspectanda. Simul etiam apparet, tunc mitiorem talem lienis dolorem pro bono signo habendum esse tantùm, ubi nulla signa suppurationis adhuc adsunt; quia in valida hepatitide, & in vomica hepatis jam nata, talis dolor in liene nascitur ideo, quòd vena lienaris impediatur sanguinem suum tradere venæ portarum. Sic observatur quandoque talis dolor circa lienem, ubi hepar in scirrhum indurescit; utì & etiam sæpius in ictero pertinaci. Præterea, utì ad § 741, monitum fuit, tensio quædam circa hypochondria ad dextram vel sinistram partem, pro signo est futuræ criticæ hæmorrhagiæ narium; de qua sequenti numero dicetur.

4. Quantùm boni in morbis acutis salubris narium hæmorrhagia faciat, sæpius jam dictum fuit; & inprimis ad §. 741, ubi notabatur, & ipsam febrim ardentem quandoque sic solvi. Neque talem hæmorrhagiam solùm

(*a*) Prædict. Lib. II. n°. 148. Charter. Tom. VIII. pag. 758.

(*b*) Lib. VIII. Cap. I. pag. 392.

prodesse, quatenus copiam sanguinis minuit, admodum probabile videtur, cùm longè plùs juvare observetur, quàm aliæ quævis per artem factæ sanguinis evacuationes. Imò sæpius observavi in morbis, criticâ tali hæmorrhagiâ exire sanguinem magìs nigricantem, neque colore illo rutilo præditum, qui sanguini arterioso proprius est; & quidem summo cum levamine. Vidi non ita pridem in pleuritico juvene post quintam etiam venæsectionem vix mitigari potuisse morbum, per nares autem erumpente sanguine crasso, nigricante, satìs copioso, illico sedari febrim, & levari omnia symptomata. Similem effectum & in hypochondrii tumore duro & dolente notavit *Hippocrates* (*a*) dicens: *Accidit autem & his, in primo circuitu sanguinis è naribus profluvium, & plurimùm confert.* Et *Galenus* (*b*) pariter affirmat, *omnes, quæ in hypochondriis fiunt, calidas & acutas inflammationes hæmorrhagiâ narium judicari.* Verùm addidit, quòd per directum (κατ' ἰθυωρίαν) fluere debeat sanguis; hepate nempe affecto ex nare dextra; & vicissim liene vel locis vicinis ægrotantibus, ex nare sinistra; quod solis observationibus, antiquorum Medicorum constat, utì pluribus ad §. 741, dictum fuit. Fortè tamen quandoque hæc regula & exceptionem patitur. *Heraclidæ* conjugi (*c*), febre acutâ laboranti, tertiâ die morbi ictericæ factæ, quarto die sanguis ex nare sinistra probè effluxit, & septimâ die integre judicata fuit. Verùm quidem est, quòd huic mulieri & menstrua ordinatim fluxerint, & simul sudores toto corpore manentes & criticos habuerit, adeóque morbi solutio soli per narem sinistram hæmorrhagiæ tribui non debeat. Verùm & sæpius observatur, non unicâ tantùm, sed pluribus diversis evacuationibus criticis morbos curari, & quidem in simili morbo. Nam *Hippocrates* alibi (*d*) monuit, in febribus ardentibus, quibusdam ægris sexto die icterum supervenisse, talibúsque profuisse per vesicam purgationem, aut alvi exturbationem, aut largam hæmorrhagiam; notátque simul, tres has evacuationes contigisse *Heraclidæ*, qui vigesimo die judicatus est.

5. De sudoribus, morbi materiam subactam jam & mobilem de corpore evacuantibus, dictum fuit ad §. 594. n°. 2, ubi de omnibus, quæ hîc memorantur, agitur. Ipsam bilem, infarcto hepate, in sanguinem regurgitantem per sudores amaros exivisse de corpore in ictericis, observavit *Galenus* (*e*); & spissum sudorem, lintea croceo colore tingentem, in icterica muliere prodiisse, evanescente post hunc sudorem ictero, vidit *Chomel* (*f*).

(*a*) In Prognostic. Charter. Tom. VIII. pag. 613.

(*b*) De Crisibus Lib. III. Cap. IV. ibid. 430.

(*c*) Epidem. VII. Ægrot. 134. Charter. Tom. IX. pag. 599.

(*d*) Epidem. I. textu 65. Charter. ibid. pag. 66.

(*e*) De Sanitate tuenda, Lib. IV. Cap. IV. Charter. Tom. VI. pag. 120.

(*f*) Acad. des Scienc. l'an. 1737. Hist. pag. 69.

§. 924. UBI primùm apparet (923. n°. 1.), ſtatim epithematibus, clyſmatibus, fomentis, potibus, victu, medicamentis, ea ſunt ſubminiſtranda, quæ valent diluere, reſolvere, movere, abſtergere, leniter expellere, putredini bilioſæ inprimis obeſſe.

Generalem hanc regulam (cujus ad §. 605. n°. 13. memini), poſuit *Hippocrates* in morborum curationibus: *Quæ ducere oportet, ducenda ſunt, quò maximè vergat natura, per loca conferentia.* Cùm ergo alvus incipit fluere bilioſis cum pauco cruore ante diem quartum, illam evacuationem promovere oportebit, non quidem per valida purgantia, quæ totum corpus turbant; ſed per lenia illa abſtergentia, quæ materiem morbi ampliùs attenuare valent; & mobilem reddere, & leni ſtimulo ſimul alvum promovent. Serum lactis recens verno vel æſtivo tempore, dum armenta lætè virentibus herbis paſcuntur, optimum eſt, & pro potu communi & medicamenti titulo: efficacius adhuc illud redditur, ſi decoquatur cum herbis illis, quæ planipetalæ lacteſcentes Botanicis ſolent vocari, *ſonchi, endiviæ, cichorea, taraxaca, ſcorzoneræ radices*, &c, quarum egregiæ vires in reſolvendo viſcido febrili antea ad §. 614, laudatæ fuerunt, & quæ à *Tralliano* (*a*), pariter in hepatitide commendantur. Cùm autem hîc (vide §. 918,) ſubita putrefactio metuenda ſit, hinc & ſubacida vel aſceſcentia ſeliguntur, ut huic malo obviam eatur. *Tamarindi, rob ſambuci, ribeſiorum, ſyrupus è ſucco citri*, diluta in ſero lactis, decocto hordei, avenæ, &c, ideo ſolent dari: tales formulæ in *Materia Medica* ad hunc numerum habentur. Simul etiam epithemata & fomenta dextro hypochondrio, imò & toto abdomini applicantur, ſimilia ac laudata fuerunt in cura pleuritidis §. 889. n°. 3. Clyſmata autem ex ſimilibus parata injiciuntur frequenter, ut eluantur inteſtina craſſa, & ſimul hac ſpe, ut pars eorum, ſi diutius retineantur, per venas meſentericas reſorpta, directâ viâ in hepar tendat, ibíque diluendo, reſolvendo, abſtergendo proſit. *Hippocrates* (*b*) ſic in cura hepatitidis betæ decoctum cum melle & nitro laudavit pro clyſmate: dedit ſorbitiones hordeatas cum melle, pro potu mel, aquam, acetum, ſimul permiſta, quæ ſimilem, ac modò dicta, effectum præſtant.

§. 925. SI alter caſus adeſt (923. n°. 2.) utendum dictis (889. ad curam 888. n°. 2.), ínque iis addenda parum deterſiva.

De promovenda hac excretione materiæ morboſæ jam ſolutæ per renes, in cura peripneumoniæ ad §. 853, & pleuritidis 889. n°. 2, dictum fuit. Illa, quæ paragrapho præcedenti laudata fuerunt, hîc iterum proſunt ferè omnia: inprimis autem ſi largâ copiâ aquæ vel ſeri lactis diluta ſint, ut copioſum præbeatur urinæ vehiculum: taraxacum & ſimilia vi detergente

(*a*) Lib. VIII. Cap. 1. pag. 391. Charter. Tom. VII. pag. 674.
(*b*) De internis Affectionibus, Cap. 1.

diureticâ huic ſcopo pariter inſerviunt. Non enim hîc requiruntur acria diuretica, ſed leniora tantùm.

§. 926. IN tertio caſu (923. n°. 3.) eadem (924. 925.) peragenda; ſed lieni ſimul, & toti viæ ab eo in hepar, fomenta ſimilia danda.

Cùm dolor ille lienis, utì ad §. 923. n°. 3, dictum fuit, ſit ſignum materiæ morboſæ hepar obſtruentis, jam mobilis redditæ, ſponte patet, nihil aliud requiri, præter illa, quæ modò dicta fuerunt.

§. 927. IN quarto (923. n°. 4.) nares internè & externè emollientibus, tepidis fovendæ, donec ad levamen ſymptomatum fluxerit ſanguis; tum verò, ſi nimius fluor, compeſcendus lentè per ſtyptica & diætam; nec nimis citò.

Quibus ſignis prævideatur futura narium hæmorrhagia in morbis, ad §. 741, dictum fuit; quæ ergo dum adſunt, ſalubre hoc naturæ molimen promovendum eſt: quod pulcherrimè fit fomentis tepidis fronti applicatis, & inprimis vapore tepido per nares attracto, qui longè plùs laxat & emollit, quàm ipſa aqua calida. Solent largâ tali & criticâ narium hæmorrhagiâ ſtatim minui omnia ſymptomata, & rariùs contingit, ut periculum immineat à nimis copioſo ſanguinis fluxu: ſimulac enim debilitari incipiunt ægri, & in animi deliquium ferè delabi, contrahitur patula in naribus arteria, & ceſſat hæmorrhagia. Si verò his ſignis apparentibus pergeret adhuc ſanguis effluere, tunc compeſci deberet hæmorrhagia, non aliter: magnum enim periculum immineret recidivæ periculoſæ, ſi intempeſtivè nimis meticuloſus Medicus narium hæmorrhagiam ſupprimeret. Quomodo autem, & per quæ remedia ſiſti poſſit hæmorrhagia narium, & quænam circa hanc rem notanda ſint, videri poterit in commentariis §. 743, ubi de hac re egi. Stypticorum formulæ in *Materia Medica* ad hunc numerum habentur, & quidem diverſæ efficaciæ, ut pro re nata adhiberi poſſint.

§. 928. IN quinto denique (923. n°. 5.) requiritur uſus decoctorum diluentium, abſtergentiúmque largus.

Sudores tales critici ſuſtinendi ſunt largo uſu diluentium, & ſimilia ferè ac §. 924, habentur, hîc proſunt. Calida autem ſudorifera, quæ movendo celeriùs humores effectum præſtant, hîc minùs tuta ſunt. Largus ſeri lactis calidi potus, unà cum tepore lecti, feliciter talem ſudorem criticum ſuſtinet & promovet, novóque liquido ſubminiſtrato ſanguini, impedit ne per ſudores copioſos liquidiſſimâ ſuî parte orbetur nimis.

§. 929. **INPRIMIS** in his (924. ad 929.) cautio fit, ne aliquid materiæ morbi in loco restet, difficulter postea superandæ: & inde prima, atque benigna icteri species curatur.

Quamdiu motus febrilis durat moderatus, & simul solventia illa remedia adhibentur, possunt obstructiones tales in hepate natæ reserari, & in integrum sanitas restitui: verùm si in melius vergente morbo æger pertæsus curam ulteriorem respuat, vel minùs attentus Medicus morbi residuum non expugnet, solent manere mala chronica curatu difficillima, & inprimis scirrhosæ in hepate indurationes. In febribus autumnalibus epidemicis, post fervidissimas æstates natis, toties hoc contingit, ut levis simul hepatitis adsit; & dum sublatâ febre nondum solutum est omne, quod hepatis vasis infarctum hæserat, sæpe postea languidam vitam ducunt, pallidi, subflavescentes, & difficillimè ad integram sanitatem reducuntur: saltem longè pluribus opus erit postea, ut tollatur hepatis obstructio jam inveterata, quæ in morbi principio faciliùs resolvi potuisset. Hoc autem ideo inprimis fit; quia sanguis venæ portarum, jam venosus factus, minori impetu movetur, carens jam maximâ parte motûs à corde & arteriis sanguini communicati. Unde *Hippocrates* (*a*), sub alio quamvis nomine hepatitidem describens, optimè monuit, quòd multis sedatus, (non curatus integre) ejusmodi morbus revertatur, túncque periculum sit ne æger contabescat: deinde addit, quòd sedato morbo optimam adhuc victûs rationem instituere debeat æger, & per quadraginta quinque dies lac vel serum lactis bibere, si anni tempus faveat, quia morbus gravis est, & multâ curâ indiget.

De signis autem, quæ docent perfectam sanationem, dicetur §. 931.

§. 930. **SI** recens, vehemens, sine signis & spe (922. 923.), erit tractanda eisdem cautelis, remediis, methodo, ac pleuritis (890.); paraphrenitis (911.), & similes morbi: nisi quòd ea, quæ leniter vi antiphlogisticâ alvum emolliendo subducunt, pota, & per clysma injecta, inprimis hîc prosint.

Quænam curatio requiratur ad morbos inflammatorios, ubi adhuc spes est inflammationem resolvendo curari posse, interímque nulla signa docent, coqui & ad excretionem disponi materiam morbi, satis explicatum fuit in morbis acutis inflammatoriis hactenus pertractatis: similis enim medela requiritur. Unde & *Hippocrates* (*b*) simpliciter dixit: *Huic* (hepatitidi) *confert, cùm dolor detinet, tum alia, tum fomenta eadem, quæ pleuritidi admovere.* Adeóque hæc non repetentur. Verùm leniter alvum subducentia, absque majori motu excitato, hîc inprimis laudantur; quia & conducit intestina crassa nullis fæcibus distenta esse, dum colon notabili suî parte secundùm hepar decurrat;

(*a*) De Internis Affectionibus Cap. 1. Charter. Tom. VII. pag. 674. 675.

(*b*) Ibidem Cap. XXXIX. pag. 659.

currat; tum etiam quia illud, quod in hepate hæret immeabile, dum solvitur, facilem viam per ductum hepaticum in intestina invenit. Clysmata autem laudantur ad eumdem finem, tum etiam quia hæc injecta, diúque retenta, sícque per venas meseraicas resorpta, in hepar deferunt integras víxque mutatas remediorum vires. Simile quid indicasse videtur *Aretæus* (*a*), dum dicit: *Inedia primùm jubenda est, postea ciborum paucitas, ut ingredientibus* (medicamentis) *hepar vacuum sit*: id est, ut hæc facilè penetrare in vasorum angustias possint. In *Materia Medica* ad hunc numerum præcipua remedia, quæ hîc conducunt, & quædam formulæ habentur.

§. 931. SIGNA autem perfectæ sanationis, color non ampliùs ictericeus in oculis; facie, urinâ, fæce alvi, cum absentia symptomatum (918.).

Effectus hapatitidis præsentis enumerati fuerunt §. 918, qui simul signa diagnostica exhibent hujus morbi. Inter illa signa & color ictericeus numeratur, & quàm varius ille esse possit, tunc dictum fuit. Designat autem semper talis color, bilem, vel bili saltem proximam materiem, in sanguinem regurgitasse, ubi naturaliter adesse non debebat, adeóque vitium esse in illo viscere, quod bili secernendæ & in intestina deducendæ servit. Omnium autem prima coloris icterici indicia in adnata oculorum tunica apparent, & omnium ultima; reliquis hepatitidis symptomatibus jam cessantibus, vel saltem plurimùm imminutis, talis color ibi adhuc manet, quamvis dilutior. Pariter & in urina intensior flavedo observatur, & fæces alvinæ vel albicant, vel griseo colore argillam ferè referunt, dum bilis vel omnino non, vel saltem longè minori copiâ, in duodenum intestinum exit, quàm in sanitate solet.

Ubi ergo nulla ampliùs flavedo in oculis observatur, nec ceraceus ex pallido flavescens color in facie, urina naturalem colorem habet, fæces alvinæ pariter; nullus dolor circa hypochondrium dextrum, nulla anxietas, præsertim repleto ventriculo, vel post majorem paulò corporis motum, percipitur, novimus perfectam sanationem esse, & inprimis si per aliquot septimanas nullum ex his signis redeat. Magnâ enim curâ cavendum est, ne hîc quid maneat morbosi, cùm plurimùm morbi chronici, à neglecta, vel non integre curata hepatitide, originem ducant.

§. 932. UNDE noscitur origo, natura, effectus, curatio secundæ speciei icteri gravioris.

Distinguuntur sic variæ icteri species à diversitate causæ, quæ illas produxit: idem manet huic morbo nomen, dum interim diversam curationem requirit.

(*a*) De Curatione Morbor. acutor. Lib. II. Cap. VI. pag. 106. 107.

§. 933. SI autem in hepate inflammato (914. 915.), remedia (922. ad 931.) non, serò, frustra applicata; causa major; tum orietur suppuratio (387. 402.) jecoris, similis ut alibi, nisi quòd ob copiam multi hîc liquidi cruenti & biliosi stagnantis raro bonum pus, nisi in parvis & exterioribus, plerumque verò funesta putredo.

Quomodo & quibus de causis inflammatio in suppurationem tendat, jam antea dictum fuit, tam in Historia inflammationis, quàm in morbis acutis inflammatoriis antea pertractatis: adeóque sufficiet hic notasse illa, quæ in hepate suppurationem periculosiorem reddunt, quàm in aliis locis corporis.

Totum hepar sanguine plenum est, molle, & friabile viscus, unde *Aretæus* (a) dixit: *Totum jecur est instar sanguinis gelati;* sed sanguis ille proximam bilis materiam habet, & præterea insignis hepatis pars ductibus secretoriis, bilem jam continentibus, constat; unde, uti ad §. 918, dictum fuit, omnia hîc adeo in putredinem prona sunt. Sed ad benignam suppurationem (vide 387.) etiam requiritur humorum blanda indoles, adeóque patet, hîc semper funestam putredinem metuendam esse, & longè frequentiùs obtinere quàm benignam suppurationem. Unde *Aetius* (b) dixit: *Omnino consimilia ex hepatis ulceribus promanare solent his, quæ à mortuorum corporibus destillant.* Sæpius vidi in defunctis ab hepatitide fœdo spectaculo ex ore & naribus cadaverum amurcosam talem olidissimam materiam exivisse. Ideo & *Hippocrates* (c) pulcherrimè notavit diversum exitum suppurationis in hepate natæ, dicens: *Qui suppurato hepate uruntur, si pus purum & album fluat, evadunt; in tunica enim his pus inest: si verò qualis amurca fluat, pereunt.* Ubi enim bona suppuratio fit, in uno loco circumscripto pus colligitur: & fortè hoc tunc inprimis fit, quando circa exteriorem convexam hepatis partem vomica hæret, per externam hepatis membranam coercita & tecta: ubi verò in intima substantia hepatis abscessus fit, tunc in amurcæ similem putrilaginem omnia convertuntur, & nulla spes superest.

§. 934. COGNOSCITUR id futurum 1. ex signis prægressæ inflammationis in loco, dolore inflammatorio, ictero flavo in oculis, cute, urinâ, fæce alvi apparente, febre acutâ, 2. ex absentia resolutionis (922.) cocti excretionis (923.), aut sanationis (924. ad 933.) 3. ex mutatione symptomatum, remissâ acutie doloris, sequente pulsatione, manente ictero, horroribus vagis. 4. ex duratione inflammationis non pessimæ ultra triduum.

Ubi certi sumus hepatitidem inflammatoriam prægressam fuisse, tunc non

(a) Ibidem.
(b) Serm. 10. Latin. edit. pag. 206.
(c) Aphor. 45. Sect. VII. Charter. Tom. IX. pag. 316.

adeo difficilis eſt diagnoſis exitûs hujus inflammationis in ſuppurationem.

1°. Hæc ſunt ſigna ἀναμνηστικά, quæ prægreſſam inflammationem revocant in cognitionem Medici : de his autem actum fuit.

2°. Tunc enim novimus, inflammatorium illud obſtruens manere adhùc in loco, quem priùs occupaverat.

3°. De his ſignis, quæ inflammationem in partibus corporis internis natam, & in ſuppurationem tendentem comitari ſolent, utì & de horroribus illis vagis, dictum fuit ad §. 834, ubi de ſimili peripneumoniæ exitu agebatur.

4°. Si enim inflammatio validiſſima fuerit, & peſſimis ſtipata ſymptomatibus, tunc potiùs lethalem gangrænam, peſſimámque corruptionem exſpectamus, quàm ſuppurationem. Verùm ubi manſerint omnia ſigna inflammationis ultra triduum, nec ulla ſigna reſolutionis, vel coctionis excretioniſque materiæ morbi apparuerint, in molli adeo viſcere vaſcula, inflammatorio immeabili ſanguine diſtenta, non poterunt ſuſtinere humoris vitalis, moti fortiùs per febrim, impetum abſque ruptura & effuſione contenti vaſis liquidi, unde tunc pus fit, utì antea in commentariis §. 387, explicatum fuit.

§. 935. FACTUM novimus : 1°. ex ſignis (934.) prægreſſis. 2°. tumore loci. 3°. mutatione ſymptomatum, loco doloris jam præſente gravitate partis manente ictero. 4°. ex debilitate magna, febriculâ hecticâ, ſiti ingente.

1°. Hoc ſponte patet.

2°. Notum eſt ex Anatomicis, quantum ſpatium in abdomine occupet hepar, adeóque in variis hypochondrii locis talis tumor apparere poterit. Præterea non tam facilè ſenſibus deprehenditur talis vomica hepatis, niſi versùs exteriora promineat : ſi enim circa concavam hepatis partem hæſerit, neque magnæ molis fuerit, patet facilè, difficulter diſtingui poſſe talem tumorem.

Præterea veſicula fellis, contento liquido diſtenta, fundo ſuo prominente ultra limbum coſtarum, poſſet & fallere abſceſſûs ſpecie. Anno 1732, cadaver aperui mulieris pauperculæ, quæ diuturno ictero conflictata, ultimis duobus vitæ menſibus nullos cibos ferre potuerat, ſicque lento maraſmo confecta perierat. Ante aperturam luſtrans cadaver, inveni ſummam macilentiam, cutim ubique flaviſſimam, & in ilio dextro tumorem mollem, qui ab ultimo limbo coſtarum ad criſtam oſſis ilii uſque pertingebat ; & cùm dolorem pertinacem ante mortem diu in toto hypochondrio & ilio dextro habuiſſet, fateor, me ſuſpicatum fuiſſe, fortè vomicam ingentem hepatis hìc latere poſſe. Verùm aperto cadavere, ſequentia inveni.

Ventriculus erat ingens, flatulentâ materiâ diſtentus, & à binis ſuis orificiis pendulus tam profundè deſcendebat, ut fundus ventriculi tribus tantùm digitis tranſverſis diſtaret ab oſſe pubis. Omentum ventriculi fundo nexum & colon, profundiùs adhuc detruſa fuerant : hepar luridi coloris apparebat,

O ij

durum, exſuccum, ultra limbum coſtarum dextrarum multùm prominens, ſcirrhoſis tuberculis aſperum; ſed nulla vomica in hepate inveniebatur, verùm venæ portarum rami per hepar diſperſi admodum diſtenti erant; ſimiliter & venæ omenti, meſenterii, inteſtinorum, varicoſæ inveniebantur, & ſanguine turgidæ, licèt reliquum corpus in omnibus partibus appareret exſangue. Verùm tumor ille in ilio dextro apparens, erat fundus veſicæ felleæ, diſtentus contentò liquido, ad os ilium dextrum uſque pertingens. Continebat veſica fellea plùs quàm libram liquidi limpidi, inodori, ſaporis leviter ſubſalſi, parum ſubvirideſcentis; ſimúlque calculos plurimos diverſæ magnitudinis & figuræ, qui extrinſecus cruſtam duriorem albam habebant, diffracti verò in meditullio continebant materiam admodum flavam, ſed molliorem.

Poſtea legi, fidelibus Obſervatis conſtitiſſe, ſæpius veſicæ felleæ repletæ & protuberantis tumorem pro abſceſſu hepatis habitum fuiſſe (*a*): fatetúrque celeberrimus *Petitus*, conſilio inſtituto inter plures Medicos & Chirurgos, tumorem ſimilem omnium votis habitum fuiſſe pro abſceſſu hepatis, & ipſi traditam fuiſſe provinciam aperiendi hunc tumorem. Verùm diſciſſis jam integumentis ſubſidere incepit ille tumor, unde egregius ille Chirurgus, ſimilium caſuum antea obſervatorum probè memor, ab ulteriori ſectione abſtinuit; prædixítque brevì per alvum prodituram bilem, quæ in cyſtide fellea hæſerat accumulata. Vix applicatus fuerat apparatus Chirurgicus vulneri integumentis abdominis inflicto, quin æger copiam bilis viridis alvo deponeret; & intra paucos dies convaluit. Aliæ plures ſimiles Obſervationes ibidem recenſentur.

Signa diagnoſtica præcipua, quibus à tumente veſica fellea diſtinguitur abſceſſus, ſunt, quòd ſuppurationem comitentur dolor pulſatorius; horrores vagi, & frequentiores & diuturniores; quòd tumor ab abſceſſu factus, non adeo limitatam figuram habeat, neque ſtatim in tali tumore fluctuatio appareat, & primò percipiatur in centro tumoris, omni reliquo ambitu adhuc duro (*b*). Facilè patet, tunc tantùm illam difficultatem diſtinguendi tales tumores adeſſe, ubi occupant illam regionem, ubi veſicula fellis ponitur.

3°. Videantur illa quæ de mutatione ſymptomatum, dum inflammatio in abſceſſum abit, dicta fuerunt ad §. 387, & §. 405.

4°. Antea ad §. 661, ubi de debilitate febrili agebatur, notatum fuit, quandoque ſubitam & ingentem debilitatem fieri, dum aliquid corrupti circa præcordia hæret. Cùm autem in hoc morbo (vide §. 918.) putredinis ſemper metus ſit, rariùs bonum pus hîc producatur (vide §. 933.), intelligitur ratio debilitatis ingentis, quæ abſceſſum hepatis comitari ſolet.

De febricula autem illa hectica, omnes ſuppurationes internas comitante, dictum fuit ad §. 835.

Cùm autem acrimoniam bilioſam, oleoſam, & putrida excrementa viæ

(*a*) Memoires de l'Académie Royale de Chirurgie, Tom. I. pag. 155. & ſuiv.

(*b*) Ibidem. pag. 161.

primæ sitim febrilem producere antea ad §. 636, probatum fuerit, patet facilè ratio, quare quandoque tanta sitis oriatur in hoc morbo, ut nullo potu expleri possit, uti Observata practica testantur. Simul etiam solet deleri omnis omnino ciborum appetitus ob eamdem rationem. In homine, cui ab externa contusione valida, nascebatur abscessus in hepate, aderat tantùm ciborum fastidium, ut intra quindecim dierum spatium, alimenti defectu, totus emaciaretur (*a*).

§. 936. TALE apostema vel 1°. totum depascitur jecur; 2°. vel rumpitur in cava abdominis, effuso pure sanioso; vel 3°. per vasa biliosa in intestina; vel 4°. per venam cavam in cruorem; vel 5°. elato tumore accrescit peritonæo, atque ibi abscessum externum hepatis format, ibi apparentem.

Sequuntur jam diversi exitus abscessûs in hepate nati.

1°. Antea, ubi de abscessu agebatur §. 406, probatum fuit, pus relictum in loco clauso, augeri continuò, vicina consumere & erodere, quod longè magìs adhuc obtinebit in hepate, cujus substantia adeo mollis & friabilis est. Imò & pus omni notâ bonum hepatis substantiam consumere posse, observavit *Diemerbroeckius* (*b*). In cadavere enim invenit hepar vastæ admodum molis, ex quo, licèt boni coloris & integræ substantiæ esse videretur, eduxit undecim libras civiles puris albi, bene cocti & non fœtentis. Plures similes casus apud *Bonetum* (*c*) habentur.

2°. Quando vel à copia puris rumpitur abscessus, vel ab acrimonia puris hîc diu stagnantis eroditur membrana pus coercens.

3°. Ex structura hepatis cognita facilè patet, exesis finibus meatuum biliosorum, pus in ductum hepaticum, & hinc in intestina venire posse. Talem hepatitidis suppuratæ exitum videtur notasse *Hippocrates* (*d*) dicens: *Qui circa hepar dolent, cardialgici, soporosi, rigentes, alvo turbatâ, extenuati, cibos fastidientes, multis sudoribus diffluentes, purulenta per alvum dejiciunt.*

4°. Et per hanc viam pus ex hepate suppurato exire posse, facilè patet: tunc autem sanguini miscetur, & producit pessima illa mala de quibus §. 941, dicetur. Fortè etiam per metastasin ad alia loca corporis deponi poterit, & vario quidem eventu, pro diversitate partis, quam occupat. Sequens locus *Hippocratis* (*e*) tale quid indicare videtur: *Quibus magnum & crebrum spiritum ducentibus icteri, & febres acutæ cum duris hypochondriis refrigeratæ fuerint, num his abscessus magni circa aures excitantur?* Non multùm tamen boni inde sperandum esse patet ex locis ad §. 840, citatis, & sequenti (*f*):

(*a*) La Motte, Traité complet de Chirurg. Tom. I. pag. 318.

(*b*) Anatom. Lib. I. Cap. XIV. pag. 65.

(*c*) Anatom. Pract. Lib. III. Sect. 17. Tom. II. pag. 295.

(*d*) Coac. Prænot. 448. Charter. Tom. VIII. pag. 878.

(*e*) Prædiction. Lib. I. n°. 166. Charter. Tom. VIII. pag. 806.

(*f*) Coac. Prænot. n°. 293. Charter. Tom. VIII. pag. 868.

Ex hypochondrio diuturno(diu affecto vel tumente)*abscessus circa aurem occidit.*

5°. Partes inflammatas vicinis accrescere quandoque, antea ad §. 843, dictum fuit: adeóque & hepar tumens contiguo ipsi peritonæo accrescere poterit; sícque bonâ fortunâ abscessus, versùs exteriora tumens, pertundi poterit, & pus collectum evacuari. Verùm talis accretio in omni ambitu, quo peritonæum hepati contiguum est, poterit fieri, & tamen in quovis loco non æquè facilis manui Chirurgi aditus datur. Si enim peritonæo, concavam partem diaphragmatis investienti, accreverit gibba hepatis pars, poterit pus collectum in hepate in cavum pectoris venire, imò & in ipsum pulmonem, & per sputa purulenta ejici; uti in cadavere hominis, à suppuratione hepatis mortui, observavit *Stalpart vander Wiel* (*a*). Mirabatur enim sputa purulenta eduxisse hominem, dum nulla essent pulmonis affecti indicia, sed omnia signa docerent, hepar ægrotare. Post mortem vidit, vomicam hepatis accrevisse diaphragmati in latere dextro, & pulmonem pariter in eodem loco diaphragmati adhæsisse, sícque pus ex hepate in pulmonem venerat, & per sputa educebatur.

§. 937. **UBI hepar consumitur, tum tabo lentâ ictericâ, cum febricula assidua, siti intolerabili, debilitate summâ, anxietate inexplicabili, urinâ ferè nigrâ, tympanitide, fluore alvi sanioso, fœtidissimo, diu luctatus, moritur.**

Illa mala, quæ fiunt, dum hepar à purulenta vomica consumitur, partim pendent à resorpto pure, cacochymiam purulentam sanguini inducente; partim verò ab impeditis illis functionibus, quæ à visceris hujus integritate pendent. Quotidie enim augetur puris collecti copia, unde immani quantitate quandoque in hepate collectum fuit inventum, sícque distrahendo & premendo partes hepati vicinas plurima mala producere poterit. Unde *Aretæus* (*b*) inter symptomata, suppuratum hepar comitantia, numerat dolorem acutum ad jugulum usque & summum humerum pertingentem, quia diaphragma & ipsi nexa pleura distrahitur. Præterea pus illud in loco calido hærens, conquassatum respirationis motu, tenuius, acriúsque redditur, & faciliùs adhuc venis resorbetur. Præcipua mala, quæ pendent à pure nimis diu relicto in abscessu clauso ad §. 406, fuerunt enumerata: & illa erunt hîc tantò pejora, quantò omnia hîc in putredinem magìs prona fuerint (vide §. 918.); unde & major sitis, utì antè dictum fuit. Verùm icterus simul aderit, si abscessus mole suâ premendo impediverit bilis cysticæ liberum exitum: antea enim notatum fuit (§. 918.) non semper icterum comitari hepatis vomicam; & mirabatur *La Motte*, in magno satìs apostemate hepatis nullum icterum adfuisse (*c*). Verùm ab externa contusione ortum duxerat, & versùs exteriora

(*a*) Observat. rarior. Cent. I. n°. 46. pag. 201.

(*b*) De Causis & signis morbor. diuturn. Lib. I. Cap. XIII. pag. 41.

(*c*) Traité complet. de Chirurg. Tom. I. pag. 327.

turgebat ille abscessus in gibba hepatis parte hærens, & puri exitus factus fuerat sectione, unde minùs comprimere debuit partes interiores.

. Anxietas autem summa adest, quia à tumento abscessu, vicinis vasis per hepar distributis compressis, sanguinis venosi abdominalis per venam portarum transitus impeditur, unde anxietatem fieri ad §. 631, probatum fuit.

Urina autem saturatissimi & obscuri coloris, imò ferè nigricantis fit, in pessimo ictero, vel etiam dum putridum illud & amurcosum liquamen consumpti hepatis, sanguini permistum, per urinam exit. Ipsa enim urina sana, dum putrescere incipit, fuscum colorem acquirit.

Putredine autem natâ, extricatur ex humoribus aer, & elasticus redditur (vide §. 647.) & flatulentam abdominis expansionem facit, quæ tympanitis vocatur, quia percussum manu abdomen instar tympani resonat, de quo morbo postea in capitulo *de Hydrope* plura dicenda erunt. Sufficit hîc notasse, putredine natâ in visceribus abdominalibus, talem expansionem abdominis fieri paulò ante mortem, pessimo semper omine; & quandoque citò post mortem sic turget abdomen, ut ferè crepet; utì sæpius in cadaveribus hoc morbo defunctorum vidi. Sic etiam videmus cadavera submersorum animalium, dum putrescere incipiunt, tumidissimo abdomine emergere, quod paulò pòst crepat, & horrendam mephitim latè diffundit.

Ultimò tandem, consumpto hepate, putrida amurcosa sanies per intestina ruit, vel & per resorptam hanc putrilaginem totus sanguis dissolutus & putrefactus per vasa meseraica in intestina exit. Talis solet esse funestus exitus phthisis omnis, utì ad §. 1206, dicetur; & in hoc casu tantò magìs, quia major putredo adest. Unde & *Aretæus* (a) in hoc casu monet, quòd, si malè olentia putredinis instar per alvum expellantur, tunc & acris febris oriatur, omnia in deterius ruant, carnium fiat colliquatio, pulsus parvus, respiratio difficilis, & non multò pòst vitæ finis imponatur.

§. 938. QUI casus (937.), eò usque provectus, nullam medelam, vix palliationem capit, hæc nova icteri idea.

Quamdiu nondum magna puris copia in hepate collecta est, nec diu ibi hæsit, nec magna corruptela adest, aliquid sperari potest; verùm ubi à pure retento, & acriori reddito consumitur totum hepar, facilè patet, nullam spem superesse, nullam medelam haberi, ad superandum tale malum.

In morbis autem incurabilibus Medici adhuc illud officium superest, ut mitigando symptomata morbi, tolerabilem magìs vitam miseris ægris reddat. Sed & sæpe hîc parum præstare potest ars: anxietas enim molestissima leniri nequit, cùm expediri via sanguini venoso abdominalium viscerum per venam portarum non possit: sitis inexplebilis, nullo potu sedatur, ob putridum fomitem, cujus malignitas quotidie augetur: in initio acida grata, multâ aquâ diluta, juvant, ut succus citri, arantiorum, granatorum, acetum, spiritus nitri dulcis, &c, sed provecto magìs morbo, nec ab his ullum ampliùs leva-

(a) Loco citato, pag. 41.

men, & à potu ingurgitato, dum distenditur ventriculus, augetur anxietas. Nulla autem cardiaca summam illam debilitatem à putredine natam levare poterunt. Unde sola mors tot malorum finem facere valet.

§. 939. SI ulcera facta hepatis, & jam rupta effuderint suam materiem in cava abdominis, collecto ibi puri assiduò novum addunt; omne corporis humidum & pabulum in novum pus convertunt, cuncta viscera putrefaciunt; hinc asciten, mentiendo tympanitidem, creant, unde post lentam, terribilémque tabem, & ejus symptomata, mors: similis ferè priori (938.) hæc icteri species, nulla arte sanabilis.

Vomicam natam in hepate, dum rumpitur, pus contentum in cavum abdominis effundere posse, extra dubium est; & apud *Bonetum* (*a*) talia exempla habentur. Quare autem insuperabile tale malum sit, ad §. 912. 913, ubi de suppurato diaphragmate agebatur, dictum fuit. Longè autem minùs medelam admittet idem morbus ab hepatis abscessu natus, quia & major putredo adesse hîc solet, & major copia puris quotidie generabitur in hepate, ob majorem copiam sanguinis per hoc viscus transmittendi: adeóque augebitur quotidie ascites purulentus, & omnia viscera macerata in putrido hoc pure diffluent. Quare autem tympanitis sequatur, ad §. 937, dictum fuit. Imò & periculum est, ne animi deliquium & subita mors sequantur illo tempore, dum abscessus rumpitur: venæ portæ enim rami antea à vomica pressi, nunc pure elapso liberi, à sanguine impetuosiùs irruente, rumpi facilè poterunt; præcipuè cùm à pure acriori tam diu accumbente, macerati fuerint, & quasi semiexesi.

Facilè ergo patet, tale malum pariter insanabile esse, neque & hîc curam palliativam multùm boni facere posse.

§. 940. QUOTIES verò suppurata materies & ichor, exesis finibus meatuum biliosorum, in horum amplitudinem, indéque in intestina fluxerint, pro varietate affectatæ viæ, vomitus fœtidos, putrefactos, purulentos, ichorosos, albi, cinericei, fusci, flavi, nigri coloris, vel similes alvi evacuationes producunt, cum summa virium jactura, titulo fluxûs colliquativi, brevì lethales. Novus hic iterum icteri exitus, maximè metuendus.

Cùm meatus biliosi, sensim latiores facti, tandem in unum ductum hepaticum coeant, patet satìs, purulentam materiam, semel hos meatus ingressam, declivi viâ in intestinum duodenum venire posse, indéque in ventriculum, túncque per vomitum exire, vel per totum intestinorum tractum, sícque per alvum expelli.

(*a*) Anatom. Pract. Lib. III. Sect. 17. Tom. II. pag. 295. & seq.

Bonum

Bonum quidem est, purulentam materiem expelli de corpore, verùm sæpe, antequam exeat, magnam hujus visceris partem depasta jam fuit suppuratio, & locus ille ulcerosus ad perfectam depurationem deduci nequit, sine qua consolidatio obtineri non poterit (vide §. 402.). Quinimo, licèt hoc fieri posset, sæpe per validam suppurationem tantùm de hepatis substantia perit, ut postea ejus functiones ad sanitatem requisitæ restitui nequeant; unde facilè patet, & in hoc casu in angusto spem esse.

Majus autem minúsve discrimen demonstrat copia & qualitas materiæ evacuatæ: si enim ingens quantitas boni cæteroquin puris sic subitò exeat de corpore, novimus magnam partem hepatis per suppurationem consumptam esse, adeóque & tunc magnum discrimen adesse. In juvene, ob neglectam in initio morbi sanguinis detractionem, purulentâ hepatitide laborante, non potuit omni arte funestum exitum avertere *Tulpius* (*a*), licèt pus per alvum exiret, & sub finem morbi æquè liberaliter per os excerneretur. Ubi autem ichorosum, fœtidum, & varii coloris exit, intelligimus pessimam conditionem loci ulcerati; inprimis si simul subita sequatur virium jactura, quæ & in phthisi consummata alvi fluxum colliquativum, in ultima funesti morbi periodo, comitari solet. Ita enim quandoque tota substantia hepatis in saniem conversa exit, ut sola membrana externa, sed crassior facta, superesse inventa fuerit, cavum saccum referens; qualia exempla plura recenset *Bianchi* (*b*).

Unde *Aretæus* (*c*), postquam monuerat, hepate suppurato quandoque pus ad intestina converti, recenset diversitatem materiæ per alvum tunc evacuatæ, malo ferè semper cum eventu: simul indicat, læso insigniter per suppurationem validam hepate, alimenta non concoqui, unde quibusdam post ulcus hepatis, etiam sanatum, hydrops tamen sequitur. Tunc autem bonam spem habet tantùm, *si omnia remittantur, pus album, leve, æquale, inodorum, venter dejiciat, cibaria verò concoquat*. Hæc enim signa bonam suppurationem cum viscerum integritate superstite demonstrant.

In tali casu illa, quæ blandè detergunt ulcerosum locum, omnémque putredinem arcent, usum habent; qualia ad §. 924, laudata fuerunt.

§. 941. SI verò in venæ cavæ exesos fines, hinc in ipsam, denique in massam sanguinis eadem liquida (940.) se effuderint, miscuerintque, teterrima oriuntur, & brevi exitialia, symptomata; animi deliquia enormia, frequentia; debilitates summæ; pulsus omni modo malus; perturbatio omnium functionum simul; mors improvisa. Novus iterum icterus.

Notum est, venam cavam inferiorem hepatis substantiæ quasi innasci, &

(*a*) Observ. Med. Lib. II. Cap. XXVII. pag. 141.
(*b*) Hist. Hepat. part. 2. Cap. IX. pag. 173.
(*c*) De Causis & signis morb. diuturn. Lib. I. Cap. XIII. pag. 42.

dum ex hepate egreditur per diaphragma transire, & illico abire in sinum venosum dextrum: adeóque si subitò boni etiam puris copia sic misceatur sanguini venoso, illud momento pòst pelletur per pulmonis angustias, ibíque poterit hærere, & subitam suffocationem producere. Si autem loco boni puris acer ichor, putridáve sanies, sic sanguinem inundet, & cum illo per totum corpus distribuatur, intelligitur facilè, omnes omnino totius corporis functiones turbari debere simul & semel, ac tenera pulmonum & encephali vasa ab acri humore per illa moto erodi posse, unde subita & inevitabilis mors fiet. Si vel sola blandi chyli major copia, sanguini subitò permista, febrim excitare possit (vide §. 586. *lit.* a.); si materia critica soluta & mobilis reddita tantas turbas movere valeat (vide §. 587. 619.) in corpore; quid non metuendum erit ab ichore corrupto sanguini affuso?

Ubi autem sensim sanguini miscetur materia in hepate collecta, nondum penitus à conditionibus boni puris degenerans, fortè illud inde elui posset per urinas, vel per metastasin ad loca minùs periculosa deponi: verùm, uti ad §. 936. n°. 4. dictum fuit, *Hippocratis* Observata videntur suadere, non fieri facilè in hoc casu salutarem metastasin. Per urinas autem quandoque exire posse, *Aretæus* (*a*) monuit, dicens: *Si verò ad interiora repat abscessus, longè Medico natura præstat: aut enim ad intestina, aut ad vesicam pus convertet: verùm multò innocentior est ad vesicam via.* Et postea subjungit, ubi de excretione materiæ purulentæ in hepate collectæ per alvum egit: *Optimum verò est, per urinas crisin fieri; securior enim & minùs noxia est hæc puris via.*

§. 942. QUO quidem casu (941.) nulla valida medela habetur, largus autem usus eorum, quæ vires focillant, putredini resistunt, humida restituunt, aliquid proficit.

Ex dictis patet summum metum esse, ne cacochymiâ purulentâ onustus sanguis pessima mala faciat: longè magis si pus in hepate collectum jam degenerare inceperit in saniem putridam. Sola indicatio Medica tunc hæc est, eluere de sanguine illud corruptum, magnâ copiâ liquidi diluentis & blandè detergentis exhibitâ; putredinem hîc maximè metuendam cavere, vel natam jam emendare, quantùm per artem possibile est; simúlque blando, & à putredine alieno nutrimento, novos humores suppeditare corpori in locum illorum, quæ jam corrupta eliminari debent de corpore. Serum lactis recentis cum acetosa coctum, juscula carnium cum succo citri vel arantiorum, vinum Rhenanum, decocto panis, oryzæ, avenæ, &c, dilutum, tunc præ reliquis prosunt. Spiritus acidi fossiles, inprimis ex sale marino, alcoholis vini triplâ copiâ permisti, & repetitis destillationibus bene uniti, putredinem emendant quàm efficacissimè; laudantur tunc & aquæ minerales, quatenus per omnia ferè vasa mobiles, abstergunt, abluunt, & per urinæ vias, quandoque & per alvum educunt. Verùm magna plerumque debilitas comitari

(*a*) Ibidem.

solet hunc morbum, & observant omnes Practici, aquas illas, cæteroquin adeo salubres, nihil prodesse, nisi tantùm de viribus vitalibus adhuc superfit in corpore ægro, ut moveri possint. Formulæ tales, quæ in hoc casu conducerent, in *Materia Medica* ad §. 944, habentur.

§. 943. **A**T si ultima obtinet mali species (936. n°. 5.), tum deprehensus tumor, lino, ferro ignito, causticis, lanceolâ aperitur; vulnus leniter erodentibus & suppurantibus tam profundè exeditur, donec ad vomicam perventum.

In hoc casu quantocyus via puri in hepate collecto paranda est: optimè enim *Aretæus* (a) monuit: *Si extra feratur abscessus, non secare utique malum est: si enim ita sinatur, à pure jecur eroditur, nullâque mortis dilatio est.* Interim tamen, cùm adeo sanguinolentum viscus hepar sit, & omnium venarum originem, & ipsius sanguinis fontem, in hepate statuerint veteres Medici, hinc summum periculum metuebant à sectione; unde *Aretæus* (b) mox subjungit: *Si secare autem malis, profluvii sanguinis periculum instat, statimque hominem perdi contingit, nam sanguinis è jecore profusio nullo modo coerceri potest.* Ideo voluit sectionem instituendam esse ferro candenti, ut simul & secaret & combureret, atque ita metuendam hæmorrhagiam cauterio actuali compesceret eodem momento, quo vulnus infligeretur. Et *Hippocrates* (c) in eodem casu, cùm hepar maximum fuerit, & extrorsum prominuerit, inuri jussit. Interim tamen videtur à sectione prudenter institutâ non tantum periculum esse lethalis hæmorrhagiæ: dum enim pertunditur talis abscessus, cultelli vel lanceolæ apex hæret in sacco pleno pure, quod removet ad magnam satis distantiam membranam pus coercentem à vasis suppositis. Præterea Observata docent, viscerum totam substantiam per abscessus purulentos quandoque consumi, absque ulla hæmorrhagia, licèt maxima etiam vasa sanguinea adsint. Docet hoc phthisis, in qua sæpe totus pulmo consumitur, antequam moriantur, nec tamen hæmorrhagiâ pereunt: & in hepatis abscessu, quo pertuso libra una & media puris effluxerat, & in cujus cavo post mortem pugnus circumrotari poterat absque ulla resistentia, mirabatur *La Motte* (d) nihil sanguinis exivisse. Præterea *Aretæus* (e) voluit, ferrum candens tantùm intrudi debere usque ad puris locum: verùm hæmorrhagiæ metus tantùm esset à vasis exesis, vel cultello lædendis, quæ in profundo hærerent vomicæ; adeóque patet cauterium ne tunc quidem pervenire ad locum, è quo hæmorrhagia metuenda foret. Porrò si escharâ sic inuratur, aliquot sæpe dies requiruntur, antequam illa, optimis etiam remediis emollita, à vivis partibus separata, cadat; quod non sine magno dolore fit: imò sæpe, tali escharâ jam deciduâ, adhuc scalpello opus est, dum nondum saccus ille pu-

(a) Ibidem.
(b) Ibidem.
(c) De Internis Affection. Cap. XXX. Charter, Tom. VII. pag. 661.
(d) Traité complet de Chirurgie, Tom. I. pag. 327.
(e) Loco paulò antè citato.

rulentus apertus eſt: qualis caſus habetur apud *Bianchi* (*a*), ubi cauſtico potentiali, quamvis profunda eſchara inuſta fuiſſet, tamen adhuc ſcalpello pertundi debebat. Cùm autem hoc in caſu periculum in mora ſit, patet, ſectionem uſtioni præferendam eſſe. Præſtat autem priùs ſcalpello dividere integumenta abdominis, ut abſceſſûs pars prominens in conſpectum veniat; & tutò dein abſque ulla læſione partium vicinarum pertundi poſſit.

Cùm autem eventus, periculoſi hujus mali, incertus ſit, & qualitas puris emiſſi ferè tantùm docere poſſit, an æger ſuperſtes eſſe poſſit, vel non; monendum priùs eſt, certam inſtare perniciem, niſi citò paretur puri in hepate collecto exitus; neque tamen, aperto abſceſſu, certam ſalutem promitti poſſe. Sic Medicus prudenter ſuæ famæ conſulet.

§. 944. SI tum album, æquale, leve, inodorum, ſpecillum non colorans, pus extrorſum exit, ſpes eſt: oportet enim ut ulcus tractare (402. ad 413.) ſimul interna depurantia medicamenta adhibere.

Recenſentur hic boni puris notæ, de quibus antea ad §. 387, uti & aliis in locis dictum fuit: novimus tunc nullam adeſſe putredinem, ſed per benignam ſuppurationem extrema vaſorum, infarcta ſanguine immeabili, ſeparata eſſe, adeóque ſpem eſſe ſanationis, licèt tamen nondum abſit metus: nam & bonâ ſuppuratione in hoc viſcere poſſunt exhauriri omnes vires, & ſenſim contabeſcere æger. Locus *Hippocratis*, ubi prognoſis illa habetur, ad §. 933, citatus fuit. Quomodo autem ulcus apertum tractari debeat, in capitulo *de Abſceſſu*, ad numeros in textu poſitos dictum fuit.

Simul conducent & illa remedia interna, quæ ad §. 942, laudata fuerunt; quorum & formulæ quædam in *Materia Medica* ad hunc numerum habentur.

§. 945. SI autem flavus, fuſcus, lividus, niger, fœtidus, ſpecillum colore iridis inficiens, ſanioſus, amurcoſus ichor prodit, ſenſim exedetur jecur; conſumetur æger; fiéntque ferè eadem ſymptomata (941.).

Omnes enim hæ dotes puris educti deſignant illud degenerare à conditionibus boni puris præcedenti paragrapho enumeratis; & quidem illo ordine, quo recenſentur in textu hæ diverſitates puris emiſſi, periculum infauſti exitûs creſcit, & major corruptelæ gradus indicatur. Simul etiam tunc novimus, peſſimam debere eſſe conditionem loci, in quo corrupta talis materia hæſit, & ſæpe ſatis diu.

Interim tamen & Obſervata Medica docuerunt, quandoque evaſiſſe ægros, licèt aperto abſceſſu præter pus bonum, & alia exirent. Juveni enim quatuordecim annorum, poſtquam calefacto admodum corpore, pedes aquæ fri-

(*a*) Hiſt. Hepat. parte tertiâ Tom. I. pag. 368.

gidæ immersisset, orta fuit febris, quæ tandem abscessum magnum in hepate fecerat, unde totus corporis habitus marcescebat. Aperto dein abscessu & educto pure, dum renovabatur appatatus Chirurgicus, exibat materies sanguinolenta, spissa admodum, quandoque flava, amara, omni dote biliosa, & semper aderant flocculi, qui ipsam hepatis vasculosam substantiam manifestè referebant. Ne autem stagnans in hoc ulcere materia resorberetur & sanguini denuo admisceretur, cannulam argenteam, pluribus foraminulis à latere pertusam, & obtuso apice instructam, immisit aperturæ ulceris peritissimus Chirurgus, ut sic liberrimè semper exire posset collecta materia: ne autem excoriaretur à depluente liquido acriori vicina cutis, laminâ plumbeâ illam tegebat. Febricula lenta, quæ hactenus adfuerat, minuebatur quotidie, redibat solita torositas corpori sensim, & brevì consolidabatur ulcus (*a*). Verùm notatur in miro hoc casu, vomicam hæsisse in anteriori & convexa hepatis regione, nec recensentur talia signa, quæ magnam putredinem simul adfuisse docerent.

Quandoque & alius liquor præter pus exivit, superstite ægro. Ita *Lyserus* in epistola ad celeberrimum *Bartholinum* (*b*) notat, quòd, hepate suppurato, per candens ferramentum via facta fuerit puri, copiosè erumpenti, quod per plures dies confertim effluxit. Dum autem Chirurgus stylum profundè in ulceris cavum demitteret, aquæ citrinæ copia ad tres libras & ultra profluxit; quo fluxu cessante, pus iterum prodiit, & perrexit ultra annum exire, sed mediocri quantitate, & relicta fuit in dextro hypochondrio fistula.

Unde apparet, semper quidem magnum discrimen adesse, ubi à bono pure degenerans materia exit; certum tamen interitum tunc tantùm præsagiri, ubi putrida exit sanies. Unde *Hippocrates* in loco ad §. 933, allegato, & in *Coacis* (*c*) statuit: *Quibus hepate inusto velut amurca exit, lethale.* Fæx autem illa nigricans & subpinguis quæ in oleo olivarum expresso subsidet ἀμόργη dicitur, utì patet ex Dictionario *Erotiani* (*d*), qui plures dictiones *Hippocratis* collegit & explicuit. Designat autem talis amurcosa materia, aperto abscessu profluens, ipsam hepatis substantiam in putrilaginem diffluere.

§. 946. ATQUE rursum si post inflammationem jecinoris adsunt conditiones (392.) scirrhus ibi nascetur, qui tumore, duritie, incremento, & suam sedem, & vicina lædit, hinc iterum eadem ferè mala, sed lenta producit; mollibus non auscultat; acribus in cancrum (492.) horrendum vertitur, cujus dein terribilia effecta intelliguntur ex (499.) comparato cum hac sede affecta: præcipuum scirrhi talis effectum, icterus perpetuus.

(*a*) Academ. des Sciences l'année 1730. Hist. pag. 53.
(*b*) Epist. Thom. Barthol. Tom. II. pag. 639.
(*c*) N°. 451. Charter. Tom. VIII. pag 878.
(*d*) Charter. Tom. II. pag. 110.

Quomodo & quibus de causis inflammatio in scirrhum abeat ad §.392, dictum fuit; & in morbis inflammatoriis, hactenus pertractatis, patuit, quandoque duros tales & indolentes tumores manere, qui solâ mole & pressione vicinorum vasorum molesti sunt, & viscerum, in quibus hærent, functiones turbant. Frequenter autem tales scirrhosas indurationes in hepate inveniri, & ipse in cadaveribus vidi, & fide dignissimæ aliorum Observationes testantur. Aliâ occasione (vide §. 485.) dictum fuit, materiam atrabilariam sanguinis, & bilis, scirrho originem frequenter dare; sed & hæc sæpe hepatitidem producit (vide §. 916.). Accedit præterea, quòd lentiori impetu sanguis venæ portarum moveatur per hepar; unde, ubi febrilis motus vel sponte suâ, vel per venæsectiones, aliáque velocitatem circulationis minuentia remedia, nimis citò sopitur, antequam solutum fuerit illud inflammatorium concretum, vel benignâ suppuratione separatum, tunc talis scirrhosa durities in hepate manet, & post ea chronicis morbis difficillimis dat originem. Hunc hepatitidis exitum, optimè notavit *Aretæus* (*a*), dicens: *Verùm si à phlegmone hepar non suppuratur; nemini dubium fuerit, tumorem durum subsidentem* (loco ἵζει *Petitus* legit χρονίζοντα temporis progressu) *in scirrhum mutari ac stabiliri; quando continuus dolor non infestat, quúmque adest, obscurus sentitur.* Et postquam varia mala, quæ scirrhum hepatis comitari, vel sequi solent, enumeravit, dicit: *Malorum autem colophon hydrops.* In hydropicorum autem cadaveribus frequenter inventum fuit hepar scirrhosum, uti postea in capitulo *de hydrope* ad §. 1229, dicetur. Quandoque hepar scirrhosum redditum immaniter mole augetur simul, qualem casum habet *Bonetus* (*b*) mulieris, cui postulcus sub dextra axilla diu apertum, dein imprudenter consolidatum, dolor circa hepar obortus est; & tumor qui sensim auctus icterum producebat, frustra tentatis pluribus remediis, in tantam molem excrevit, ut dies noctésque in sella, dextro latere versùs terram reclinato, sedere cogeretur. In cadavere totum hepar scirrhosum repertum fuit, & quatuordecim libras civiles in lance pendens. Alii similes casus ibidem habentur. Aliquoties inveni in cadaveribus totum hepar exsuccum, instar corii rigidi, sed contractum & mole insigniter minutum. Mira hepatis facies deprehensa fuit ab eruditissimo Medico *Cornelio Henrico Velse* (*c*) in cadavere hydropicæ mulieris; totum enim hepar erat mole parvum, durum, ac rigidum, & in omni sua superficie tam gibba quàm concava asperum tuberibus solidis & sibi mutuò ferè contiguis, quæ ex basi latiori, ipsi hepatis substantiæ insidente, in apices obtusos & rotundos desinebant; in hepatis discissi interioribus nulli scirrhi nec vomicæ repertæ fuerunt. Nec tamen misera hæc mulier de molestiis in hypochondrio dextro conquesta fuerat, sed quidem circa cardiam; & fatetur egregius ille Vir, quòd in vivente nullum tumorem aut peculiarem duritiem hypochondrii dextri percipere potuerit.

(*a*) De Causis & Signis morbor. diuturn. Lib. I. Cap. XIII. pag. 42.

(*b*) Anat. Pract. Lib. III. Sect. XVI. Observ. 3. Tom. II. pag. 289.

(*c*) In Dissertatione Inaugurali de mutuo ingressu intestinor. & aliis machinæ humanæ extraordinariis. Lugd. Batav. 1742. pag. 43.

Facilè autem patet, tales tumores scirrhosos premendo vasa vicina producere omnia ferè eadem mala, ac §. 918, recensita fuerunt, nisi quòd omnia lentiori gradu procedant, quia tumor inflammatorius augetur velociter, scirrhosus autem lentissimè solet increscere. Frequentiùs autem scirrhosæ tales indurationes in hepate nascuntur, quàm fortè creditur, inprimis si febres autumnales, post fervidissimam æstatem epidemicè grassantes, nimis citò corticis Peruviani usu supprimantur: solet tunc superesse color ictericius in oculis, ponderis prementis sensus circa præcordia auctus, repleto post pastum ventriculo. Nisi tunc subitò solventissimis remediis, ad §. 924, laudatis, magnâ copiâ & diu sumptis, succurratur, indomabilis postea scirrhus manet; languent tales ægri diu, pallidi, subicterici, & sæpe in hydropem tandem incidentes pereunt. Ubi autem confirmatus jam scirrhus diu hîc hæsit, & vel per febrim natam, aut acria remedia, agitetur, per vomitoria v. gr. purgantia valida & similia, in cancrum degenerat, utì antea in scirrhi Historia dictum fuit. Si jam applicentur illa, quæ ad §. 499, de horrendis cancri exulcerati, omnia vicina depascentis, effectis dicta fuerunt, ad sedem in hepate occupatam à simili malo, satìs patet, quantis cum cruciatibus inevitabilis mors sequi debeat. Quandoque observatum fuit, post icterum diuturnum horrendos nasci in abdomine dolores, sanguinem magnâ copiâ sursum & deorsum exire, unde animi deliquium & mors: tunc verosimile videtur, cancrosum acrem ichorem erosisse vasa. *Bonetus* (*a*) ex *Ballonio* talem casum recenset, ubi hepar post mortem, cancri modò affectum, reperiebatur.

Quare autem, & quo in casu icterus perpetuus scirrhum hepatis comitetur, explicatum fuit ad §. 918.

§. 947. UNDE patet, id malum per sua signa cognitum (946.) mitissimè tractandum, sanari vix unquam.

Quando de scirrho agebatur, patuit, quanta sit difficultas in curatione etiam illis locis, ubi manubus accessus datur, & epithemata, frictiones, suffumigia adhiberi possunt: simul constitit, quantâ cautelâ opus sit, ut determinetur, an cura debeat adhiberi, cùm tantus metus sit in scirrho, inveterato inprimis, ne in cancrum degeneret. Evidens ergo est, summâ prudentiâ opus esse, ut talis morbus tractetur, & sola illa tuta esse, quæ absque acrimonia, absque augmento velocitatis humorum, solvendi vim exserunt, de quibus antea jam dictum fuit. Sed & simul patet, talibus remediis incipientem in visceribus scirrhum superari posse, non verò sufficere, ut durissima & lapidea ferè moles scirrhosa in hepate tollatur. Unde & *Galenus* (*b*) dicit: *Hepatis autem scirrhum, incipientem quidem, sæpe curavimus, inveteratum verò neque ipse sanare potui, neque alium novi, qui posset. Omnes enim ita affectos omnino sequitur hydrops. Plurimi autem longiori temporis*

(*a*) Anatom. pract. Lib. III. Sect. 17. Observ. V. Tom. II. pag. 199.

(*b*) Lib. II. Method. Med. ad Glaucon. Cap. VII. Charter. Tom. X. pag. 380.

ſpatio intereunt, nonnullos verò brevì perire vidi, quibus alvus multa dejiciebat. Notandum autem, quòd *Galenus* inveteratum ſcirrhum hîc non vocaverit, qui per annos jam duraſſet, nam in textu habetur ἐκταθέντα δ' εἰς πλείους ἡμέρας, quod non adeo longum temporis ſpatium ſignificat. Videtur autem admodum probabile eſt, celeriter ex hoc morbo periiſſe illos, quibus ſcirrho in cancrum jam degenerante, acris ichor in inteſtina depluens, immedicabilem & ſubitò lethalem hypercatharſin fecerat.

§. 948. SI autem in parva modò parte jecoris, exigua talis inflammatio hæſit, calculo, ſcirrho exiguo, puſtulæ, exiguo abſceſſui, originem dabit: quæ per ſe parum, ſed ortâ febre, multa mala pariunt.

Docuit Anatome, & inprimis injectiones *Ruyſchianæ*, viſcerum fabricam ex vaſorum textura conſtare, quam pro informi parenchymate antiquitas Medica habuit: ſed & in partibus corporis humani, hac arte præparatis, per microſcopia manifeſtè videmus, vaſa in omni ferè puncto ramulis emiſſis inter ſe communicare, atque ita obſtructione exiguâ natâ in quodam loco, non illico intercipi omnem humoris vitalis per partem affectam motum, ſed per alios vaſorum ramulos liberos, per anaſtomoſin communicantes, viam fieri. Hoc autem requirebatur, ne à levi obſtructione ſtatim inſigniter lædi poſſet viſcerum actio. Si ergo in hepatis exigua parte talis inflammatiuncula hæſerit, non producet magna mala, & ideo vix cognita negligitur; dum tamen in loco affecto ſimiles effectus producit, licèt minores, ac valida inflammatio in toto hepate nata. Poterit ergo & inde manere parvus ſcirrhus, quandoque & minimus calculus, dum humores in hepate ſecreti, imò & ſanguis venæ portarum humorem ſecernendum continens, adeo in concretionem calculoſam pronus eſt, utì ad §. 916, dictum fuit. Dum evolvimus ſcripta illorum, qui in cadaveribus demortuorum cauſas morborum ſcrutati ſunt, invenimus ſatìs frequenter repertas fuiſſe, & in hepate, & in aliis viſceribus, leves tales vix animadverſorum morborum reliquias, quæ nullis indiciis in viventibus ſe manifeſtaverant. Idem toties obſervaverunt & Anatomici, qui violentâ morte peremptorum hominum cadavera in uſus Academicos quotannis diſſecant. Interim tamen & hoc verum eſt, durum talem tumorem, licèt exiguum, premere tamen & utcumque impedire ipſi adjacentia vaſa, effectu quidem non adeo ſenſibili, dum pacato motu per vaſa moventur humores; verùm ubi per febrem velociùs moti humores vaſa ſimul plùs diſtendunt, tunc in omni ambitu duri talis tuberculi facilè inflammatio naſcitur, & per viciniam propagatur, unde plurima mala fiunt. Sic obſervamus ſcirrhum in mammis in corporibus euchymis ſæpe per plures annos manere innoxium, nec mole augeri: ubi verò ab alia cauſa febris excitata movet celeriùs ſanguinem, augetur ſubitò, & brevì in cancrum degenerat. Patet ergo facilè, ob eamdem rationem & in hepate à ſimilibus cauſis, licèt in initio levibus, multa mala produci poſſe.

§. 949.

§. 949. TANDEM etiam inflammatio hepatis desinit subitò in mortem, si causæ inflammationis tam validæ, ut nihil per totum jecur transire queat, febre simul intensâ urgente: tum strictum ad fines, dilatatum ad vasa hepar, nullam functionem obit; fit icterus subitus & ingens; rumpuntur vasa; effunditur sanguis & bilis; moritur illico æger. Id futurum prædicit. 1. vis morbi in hepate cognita; 2. summa & subita resolutio virium: at verò jam fieri docet vomitus, aut secessus sanguinis, bilis, fæcis amurcosæ, viridis, nigræ, fœtidissimæ, cadaverosæ, singultus magnus, perpetuus; febris intensissima; sitis inextinguibilis, subitus admodum pallor.

Huc usque considerati fuerunt, diversi hepatitidis exitus, dum vel in sanitatem benignâ resolutione (§. 922.), vel coctione & excretione materiæ morbosæ (§. 923.) terminabatur, vel in alios morbos abibat, factâ suppuratione (§. 933.) vel relicto scirrho (§. 946.). Superest jam, ut consideremus, quomodo pessima hepatitis quandoque mortem, & subitò quidem, producat, ut medelâ efficaci illico adhibitâ succurratur, vel saltem, si arte omni major morbus fuerit, ex signis observatis mortem brevì secuturam prævideat Medicus, & prædicat, sícque omni culpâ vacet. Ideo *Hippocrates* (*a*) monet Medicos, ut prognosi formandæ in morbis incumbant seduli, cùm sanos omnes ægrotos facere nemo possit: *Sic enim omnes eum meritò admirabuntur, & Medicus optimus censebitur. Namque & eos, qui servari possunt, multò etiam meliùs servare poterit, & longo tempore singula præmeditatus, & eos, qui tum obituri mortem, tum evasuri sint, si præviderit, prædixeritque, omni prorsus culpâ vacabit.*

Ubi ergo materiæ inflammatoriæ, angustiis vasorum impactæ, tenacitas maxima est, & copia tanta, ut obstruendis omnibus vasis sufficiat, simúlque febris valida urgeat sanguinem in loca obstructa, totum hepar tumet, omnia vicina comprimit, adeóque & bilis exitum in intestina impedit; unde subitò ictericus color per totum corpus diffunditur. Verùm cùm adeo friabile hepar sit, & mollia omnino ac pulposa vasa habeat, illa, jam distenta ultra modum, tantam vim sustinere diu non poterunt absque ruptura; hinc effundentur humores in cavum abdominis, & cita mors sequetur. Præterea in tali casu aboletur influxus vitalis humoris in arterias, effluxus per venas, túncque gangræna adest (vide §. 419.) brevì omnia hìc putrefaciens. Validissima autem talis, & subitò perimens hepatitis, raró fit, nisi ubi subitò tenax materies, fusa & mobilis reddita, in hepar irruit, & simulac semel omnia ejus vasa opplet. Ita *Hippocrates* (*b*) monet, quandoque ab atra bile, in hepar irruente, acutam adeo nasci hepatitidem, ut æger animam subitò efflet. Subitam talem vasorum rupturam, & enormem hinc hæmorrha-

(*a*) In Prognostic. initio. Charter. Tom. VIII. pag. 583 & seq.

(*b*) De Internis Affectionibus, Cap. xxix. Charter. Tom. VII. pag. 659.

giam pariter in hepatitide metuisse videtur *Aretæus* (*a*). Sic enim habet: *Sanguinis utique profluvia ex hepate omnium maxima fiunt*: *venarum enim radicatio* (est); *neque in ipso valida phlegmone haud ita frequenter*, *neque in partibus magis præcipuis oritur*, *homo enim vitâ excedens prævenit*. Et paulò pòst subjungit sequentia: *Si verò à majori causa, plagâ, vel continuis corruptionibus multorum vitiosorùmque ciborum, ebrietate, vehementi refrigeratione, phlegmone in portis jecoris fiat, celerrima pernicies*. Ita etiam si caloribus æstivis, vel validissimo corporis motu, pinguedo omenti fusa magnâ copiâ & impetu in hepar ruat, &c, difficiliùs transire potens per vasa minima, obstruat ultimos venæ portarum fines, ruptis vasis, subita mors fit. Calido æstivo tempore hoc quandoque observatur in armentis, quæ lætis in pascuis pinguescunt; incipiunt languere, angi subitò, vertiginosa fieri, oculi flavescunt, paulò pòst concidunt mortua, & totum abdomen plenum sanguine invenitur. In equis, inprimis obesioribus, post quietem subitò validissimo cursu exercitatis, idem quoque contingit satìs frequenter, & pariter sanguis extravasatus, quandoque & fusæ pinguedinis aliquot libræ inventæ fuerunt in abdominis cavo.

Signa autem funesti talis in hepatitide eventûs sunt:

1°. Si v. gr. in atrabilario corpore, vel in homine valde obeso, calidissimâ tempestate, & exercitio corporis, stagnantia dudum in motum deducta fuerint, vel si quis sudante post validum motum corpore frigidissimæ aquæ se immerserit subitò, tunc novimus tales causas prægressas fuisse, unde jure tale malum metuitur. Si tunc subitò ingens anxietas, ob denegatum sanguini venæ portarum per hepar transitum (vide §. 631.), sequatur, in tumorem elevetur hypochondrium dextrum, oculi flavescere incipiant, febris valida insurgat, novimus jam adesse illum morbum, & quidem periculosissimum.

2°. Signa hic recensita docent, vel vasa rupta sanguinem largâ copiâ fundere, túncque summa illa & subita virium resolutio observatur, & subitus pallor oritur in vultu; vel, gangrænâ natâ, omnia jam putrescere. Quandoque, ruptis vasis hepatis, sanguis in cavum abdominis delabitur; aliquando & in intestina vel ventriculum venit, túncque sursum vel deorsum expellitur. Memorabilis talis casus habetur apud *Vesalium* (*b*) de celebri Jurisconsulto, qui languidâ valetudine dudum vixerat; cúmque nonnulla per transennam percunctatus fuerat de morbo suo *Vesalium*, qui circa hepar hærere obstructionem dixit, promisit se sequenti die adfuturum Anatomicæ demonstrationi, circa viscera abdominalia instituendæ, ut nempe morbi sui sedem attentè consideraret. Verùm eodem die, paucis postea horis inter cœnam de mira corporis imbecillitate conquestus fuit, ac impeditâ respiratione, & paulò pòst exspiravit. *Vesalius* sequenti die tam subitæ mortis causam in cadavere inquirens, invenit universum corporis sanguinem adhuc calentem in peritonæi cavum confluxisse, rupto venæ portarum trunco. Hepar totum candidum erat, & multis tuberculis asperum, & tota anterior jecoris pars, & uni-

(*a*) De causis & signis morbor. acut. Lib. II. Cap. VII. pag. 19.

(*b*) In Epistola de rad. Chinæ, Tom. II. Operum pag. 674.

versa sinistra sedes, instar lapidis indurata erat; posterior verò pars, ubi vena cava hæret, putredine vitiata & mollis apparebat. Si autem in chronicis & lentis talibus hepatis morbis tandem rumpantur vasa, an non idem metuendum erit, dum subitò infarcto toto hepate, febris acuta urget sanguinem valido impetu in loca obstructa? In Epidemicis *Hippocratis* (*a*) talis casus habetur, qui hoc docet. *Chartadi* enim febris ardens oborta erat, cum bilis copiosa sursum & deorsum evacuatione, & circa lienem tumor rotundus observabatur, signum dans, sanguinis transitum ex liene per hepar impediri: eâdem die sanguis ad congii mensuram per alvum exivit, repetitâ etiam vice; tertiâ vice grumos concreti sanguinis excrevit: aderat autem anxietas circa cardiam, quæ postea augebatur; accedebant animi deliquia, & delirium; sub vesperam magna jactatio corporis præ anxietate: pedes frigescebant, pectore & capite incalescentibus, & instante jam morte parvis sudoribus diffluebat: ubi verò aliquid per alvum dimitti velle sibi dixisset, oculis defixis, paulò pòst exspiravit. Qui omnia hujus morbi phœnomena considerat, non dubitabit, ægrum hunc acutissimâ hepatitide laborantem, ruptis vasis, sanguine per alvum effuso, subitò periisse. Unde & in *Coacis* (*b*) dixit: *Sanguinem splendidum dejicere, malum est, tum aliàs, tum si quis dolor adfuerit.* Et alibi (*c*) *Lethale autem & alvum sanguinem dejicere, multâ grumosâ dejectione: item album & liquidum cum ventris tumore.* Ubi notandum, quòd alba illa & liquida dejectio cum ventris tumore satìs indicent bilem non venire in intestina, adeóque circa hepar malum latere.

Inde etiam apparet, quare *Hippocrates* (*d*) sanguinis vomitum cum febre damnaverit.

Ubi autem unà cum febre intensissima, & siti inexplebili, per alvum olidissima & cadaverosum fœtorem spirans amurca exit, certò novimus hepatis inflammationem in gangrænam abiisse, totúmque hoc viscus pessimâ putrilagine corrumpi, adeóque certam mortem instare. Singultum autem in hoc morbo pro pessimo signo haberi, jam antea ex *Hippocratis* locis ad §. 915, citatis, constitit. Verùm & singultus oriri potest ab effuso copioso sanguine, utì aliâ occasione ad §. 659, monitum fuit. Pleraque ex pessimis illis symptomatibus, dum hepatitis in subitam mortem tendit, habet *Aretæus* (*e*), dicens: *Ignis enim profundus, obscurus, acer, pulsus torpidi, doloris species varia omnis generis: nonnunquam enim dextra in parte defigitur, adeo ut acutum telum adactum esse videatur; interdum torminibus similis est: rursum verò interdum dolor cum summa gravitate conjungitur, atque inter dolendum prostratio virium & vocis privatio, &c, colore ex atro viridi infecti sunt, plumbeo quasi, &c; magna est in corpore segnities, extrema frigent, tremor adest, horrores, singultus inanis convulsivus, icterus, mera bilis, totum corpus bilioso colore perfunditur.*

(*a*) Lib. VII. Ægrot. XIV. Charter. Tom. IX. pag. 558. 559.
(*b*) N°. 605. Charter Tom. VIII. pag. 888.
(*c*) Ibidem n°. 611.
(*d*) Aphorism. 37. Sect. 7. Charter. Tom. IX. pag. 311.
(*e*) De causis & signis morbor. acutor. Lib. II. Cap. VII. pag. 19.

§. 950. EX his omnibus expositis (914, ad 950.) intelligi possunt infinita symptomata in morbis acutis occurrentia; quorum ignota ratio inanes malignitatis fabulas produxit: nam ab hepate omnia viscera abdominis, adeóque omnes illorum actiones, digestionis, assimilationis, nutritionis, refectionis sanguinis, excretionis alvinæ, pendent. In hepate triplex, facilè in calore putrescens humor, sanguis multus & solutus, bilis vesicaria, & hepatica: hepatis cum diaphragmate & corde magna vicinitas: finibus biliosis obstructis facilè liquor portarum biliosus in cavam transit. Tum ex iis solis perspicitur, quàm varia, quàm multiplex icteri idea? Cur aliquando facilè sanetur, & quando? Cur sæpe sit pertinacissimus? Cur sæpe citò, sæpe tardè admodum occidat? Cur per vices accedat, maneat, abeat, redeat? Cur cum tantis anxietatibus, vomitu, dolore, convulsione, præcedentibus, appareat, quiescat, redeat? & quid tum denotet? Cur in acutis tam calamitosus ante septimum diem? Cur tam inexpugnabilis in iisdem post septimum diem? Cur dysenteriâ largâ, citò desinente, tam bene sanetur? Cur missio sanguinis tam parùm hos morbos juvet? Cur in omni morbo acuto adeo attendendum sit ad hypochondriorum dolores, tumores, retrosursum elevationes? Cur color oculorum, urinæque tam citò icterum præsentem & abeuntem designent? Cur vitia inflammatoria, suppuratoria, gangrænosa, scirrhosa, cancrosa, lienis, ventriculi, omenti, mesenterii, intestinorum, semper ipsum hepar adeo violenter infestent? Cur tam enormiter vitia inflammatoria hepatis vicissim & scirrhosa illa afficiant? Cur jecur tam immensum augeri, tumere, iterúmque exsiccari possit? Cur hydrops à malo hepatis, & tympanitis eò crudelior? Cur ab hydrope extenuatio, & exsiccatio hepatis, cum prætumido liene? quæ dysenteria hepatica? &c. Sunt enim infinita, quæ huc spectant.

Sequuntur jam corollaria quædam practica, quæ ex illis, quæ hactenus de hepatitide dicta sunt, sequuntur, & multùm lucis tam cognitioni, quàm curationi morborum affundunt.

QUORUM IGNOTA RATIO, &c. In febribus acutis duplex inprimis discrimen observaverunt Medici: vel enim aderat validior sanguinis circumductio, cum calore magno totius corporis, respiratione citâ, anhelosâ; pulsu celeri, forti, magno: videbant tunc omnia, quæ humorum copiam & motûs celeritatem minuunt, insigniter prodesse, ut venæsectionem, diluentia, nitrosa, &c; & sæpe feliciter per artem sanari hos morbos, licèt in initio invaderent summo cum impetu. Verùm & aliud febrium acutarum genus ob-

servatur pejus longè & periculosius, ubi illico vires prosternuntur; calor longè mitior adest, sæpe & frigus extremorum, anxietas magna, pulsus celerrimus, debilis, maximè inæqualis, sæpe quasi evanescens sub digito tangentis Medicì, sitis sæpe vix ulla. Has febres ob subitam illam, etiam in robustis, virium prostrationem, absque ullis evacuationibus factis, malignas vocaverunt Medici, & non sine ratione. Docuit jam Observatio, in talibus febribus profuisse illa remedia, quæ vires oppressas erigerent, & aromatico stimulo incitarent utcumque: scordium, ruta, angelica, & similia, alexipharmaca dicta, dabantur in his febribus optato cum successu, dum largâ copiâ aquæ infusa, addito pauco vino, vel aceto, calida potabantur. Dum enim his impletum foret corpus, blandus sudor solebat sequi, per quem surgebant vires vitales, & expellebatur sæpe de corpore epidemicum illud miasma, quod omnia hæc mala fecerat. Ubi autem prioribus febribus, in quibus magnus calor, inflammatoria sanguinis spissitudo aderant, talis medela fiebat, omnia ruebant in pejus, & summo periculo exponebantur ægri. Unde *Sydenhamus*, uti ad §. 736, dictum fuit, adeo insurgebat in illud malignitatis vocabulum, quod Medici omnibus morbis gravioribus applicabant, etiam inflammatoriis; & calido regimine ac sudoribus vi expressis, perdebant plures ægros, qui bonâ Medendi Methodo servari potuissent.

Cùm autem in hepatitide magna sæpe adsit anxietas (vide §. 631.), & ab impedito libero transitu per venam portarum impediri, vel turbari saltem debeant omnium viscerum abdominalium functiones, magna quandoque debilitas simul adsit ob corruptam sæpe in hoc morbo bilem, circa præcordia hærentem (vide §. 661.), minùs periti quandoque tractaverunt hepatitidem inflammatoriam pro febre tali maligna, magno certè ægrorum damno. Sedula Observatio causarum hepatitidis (§. 916.), & effectuum (§. 918.), qui simul signa morbi præsentis sunt, non patietur attentum Medicum hic falli.

IN HEPATE TRIPLEX, &c. Bilis inter humores inquilinos corporis acerrima est, & citò putrescens (*a*); sanguis ipse venæ portarum proximam bilis materiam continet: verùm bilis efficacia talis est, ut sanguinem solvat; unde post diuturnum icterum, soluto nimis sanguine à bile admista solet immedicabilis hydrops sequi. Præterea sanguis venosus, ab intestinis & ventriculo redux, continet fluidissimam partem, quam venæ mesentericæ resorpserant; ex liene per venam splenicam veniens sanguis dilutus est & attenuatus; omenti sanguis venosus habet in se resorptum tenuissimum rorem, qui in cavum abdominis ex arteriis exhalaverat: unde patet ratio, quare sanguis venæ portarum dilutus sit & solutus, quamvis venosus jam redditus perdiderit multa, per arteriosas secretiones inde ablata: omnibus enim bene consideratis, videntur plura reddi huic sanguini, quàm inde secesserant. Verùm talis sanguis, in maximo trunco portarum venæ & majoribus ejus ramis, obstructo hepate, stagnans, in loco adeo calido, respirationis perpetuâ actione conquassatus, proximam bilis facilè putrescentis, materiam continens, citò corrumpitur; & ideo, uti ad §. 933, dictum fuit, suppuratione in he-

(*a*) H. Boerhaav. Institut. Medic. §. 99.

pate natâ, rarò bonum pus fit, sed potiùs metuenda est funesta putredo.

HEPATIS CUM DIAPHRAGMATE ET CORDE MAGNA VICINITAS. Quàm largâ superficie hepar diaphragma tangat, ex Anatomicis notum est: quinimo contiguo hepate diaphragmatis dextra pars magìs sursum premitur in thoracem, quàm sinistra (*a*). Prӕterea diaphragmatis superficies abdomen spectans, undique tegitur peritonӕo, prӕterquam circa cavam venam, ubi hepar nudum contingit (*b*). Non mirum ergo hepatis morbos diaphragma sӕpe etiam afficere, cujus rei exemplum ad §. 936. n°. 5. habetur.

Verùm & magnam viciniam cum corde habet: nam inter hepar & pericardium, cor continens, tenuis tendinea diaphragmatis pars interjacet. Prӕterea vena cava inferior hepati innascitur, & ubi ex hepate emergit mox diaphragma penetrat, & facit sinum venosum dextrum. Ex quibus patet hepatis morbos insignes & vicino cordi nocere posse.

FINIBUS BILIOSIS OBSTRUCTIS, &c. Quidquid enim per venam portarum fluit, duplici viâ inde exit: vel enim per canales secretorios venit in porum hepaticum; vel per fines ultimos venӕ portarum in ramos venӕ cavӕ, per hepatis totam substantiam distributos, pergit, sícque in cavam, sinum venosum & cor dextrum. Cùm autem bilis hepatica, à sanguine venӕ portarum secreta, ipso sanguine fit tenuior, si obstaculum hӕreat circa fines biliosos, patet satis, quòd facilè materia hӕc biliosa unà cum sanguine dilabatur in venam cavam, totámque sanguinis massam cachexiâ biliosâ inficiat. Verum quidem est, canales bilem à sanguine venӕ portarum secretum ferentes difficiliùs obstrui, cùm ex angustiis in latiorem canalis partem fit hujus liquidi motus; sed circa ingressum ductûs communis in intestinum duodenum major angustia est, & ibi sӕpe nascuntur obstacula. Prӕterea, uti jam antè notatum fuit, bilis, imò & ipse sanguis venӕ portarum bili proximam materiam continens, admodum inclinat in calculosas concretiones, quӕ semel natӕ, & auctӕ quotidie, has vias obstruere possunt. Deinde omnes tumores in hepate nati, inflammatorii, suppuratorii, scirrhosi, steatomatosi, &c, premendo vicinas partes, quibus adjacent, tale impedimentum producere poterunt. Videantur illa quӕ ad §. 119, de hac re dicta fuerunt.

Verùm uti, obstructis canalibus biliosis, transitus fit materiӕ biliosӕ in venam cavam, sic & obstaculo nato circa ultimos fines venӕ portarum, ita ut sanguis in venam difficulter transire possit, quandoque videntur sic dilatari rami secretorii bilem vehentes, ut & sanguinem transmittant, qui tunc in duodenum exit sӕpe largâ copiâ, & sursum vel deorsum expellitur de corpore. Ab atrabilaria tenacitate inprimis difficilis talis transitus sanguinis ex ultimis finibus venӕ portarum in cavam nasci solet, & puto me in praxi tales casus sӕpius observasse, & ferè semper in macilentis hominibus, atrabilariӕ temperiei; inprimis in illis, qui tabaci fumo abutentes quotidie, ingentem copiam salivӕ exspuendo, perdunt; quӕ cӕterùm deglutita sanguini redditur, unde secesserat. Vidi sic hominem, cui post anxietatem circa prӕcor-

(*a*) Albin. Hist. Muscul. Lib. III. Cap. LXXXI. pag. 300.

(*b*) Ibidem. pag. 308.

dia, & cardialgiam molestam, oriebatur sanguinis vomitus, & paulò pòst per alvum magnâ copiâ etiam exibat, unde intra paucas horas defecit. In cadavere, cum quibusdam amicis, in Anatome satìs versatis, lustravi magna cum cura omnia viscera abdominalia, nec ullum vas ruptum invenire potuimus, nullam insignem labem in ullo viscere observavimus. Plures postea tales casus vidi, sed non semper funestos; imò plurimos vidi evasisse, & postea satìs sanos vixisse, licèt tam valida sanguinis evacuatio contigisset, ut convellerentur præ inanitione subita vasorum. Facilè tamen patet, semper magnum discrimen adesse, licèt & multi evadant post talem sanguinis vomitum vel secessum. In omnibus illis vomitum cruentum præcesserat tensio abdominis molesta, & diu afflixerat cardialgia, inprimis repleto ab assumptis cibis ventriculo. Verùm antea, ubi de *Anxietate febrili* agebatur, notatum fuit, licèt in hepate hæreret obstaculum, præcipuum tamen ægritudinis sensum circa cardiam percipi ab ægris, unde & illud symptoma hanc opinionem confirmat. Videntur autem illi evadere, quibus non ruptis vel erosis vasis, sanguis effunditur, sed dilatatis vasis biliosis exit in duodenum; unde & illa, quæ in angustis finibus venæ portarum hæserant infarcta, omni pressione sanguinis à tergo urgentis liberata, retropelluntur in vasa majora (vide §. 140, & 400.) & solvitur feliciter hepatis obstructio.

Similia in praxi videns, incepi intelligere, quare *Hippocrates* (*a*) dixerit: *Quicumque sanguinem vomunt, siquidem sine febre, salutare: si cum febre malum. Curare oportet refrigerantibus & adstringentibus.* Talia adhibui certè cum optimo successu, ut dilatatis & distractis vasis rediret debita firmitas: juvat etiam, quòd, multo sanguine evacuato, ægrísque talibus multùm debilitatis, vasa minori copiâ liquidi, & lentiùs moti, repleta, sponte suâ contrahantur. Alius adhuc apud *Hippocratem* (*b*) memorabilis locus habetur, qui huc spectare videtur: *Quibus dolores hypochondriorum, cardiæ, hepatis, partium circa umbilicum, excreto sanguine* (per alvum dejecto fortè) *servantur; non autem excreto, moriuntur.*

QUAM VARIA, QUAM MULTIPLEX ICTERI IDEA. Quid icterus sit, & quomodo mutato colore corporis, & inprimis in tunica adnata, distinguatur, antea ad §. 918, dictum fuit. Semper autem supponit vel impeditam secretionem bilis à sanguine venæ portarum, vel impedimentum tollens liberum exitum bilis secretæ in intestinum duodenum. Primùm ergo differt icterus, prout bilis hepatica vel cystica, vel utraque, in sanguinem regurgitat: deinde & differt pro varia indole ipsius bilis, cùm & illa colore, & aliis suis attributis, admodum diversa esse possit.

Verùm ingens varietas icteri est ratione causæ, quæ secretionem bilis vel ejus liberum exitum in duodenum impedit. Videmus enim in præcedentibus, talem causam quandoque esse inflammationem, & quidem iterum vario intensitatis gradu diversam: deinde & suppuratio, inflammationem sequens, icterum producere poterit, vel jam natum unà cum inflammatione valida in-

(*a*) Aphor. 37. Sect. VII. Charter. Tom. IX. pag. 311.

(*b*) Coac. Prænot. n°. 296. Charter. Tom. VIII. pag. 868.

cipiente perennare faciet. Sed & pro diversis viis, quibus pus, in hepate collectum, sibi parat exitum, recensitæ fuerunt icteri species variæ. Ultimò & scirrhus, vel benignus, vel jam in cancrum degenerans, ictero originem frequenter dedit. Si jam simul consideretur, partes hepati vicinas, & inprimis circa cavam hepatis regionem locatas, à similibus causis tumentes, bilis exitum impedire posse, patebit satìs, quàm multiplex icteri idea sit, & quòd idem nomine morbus à diversissimis producatur causis; quarum tamen cognitio accurata tantam lucem adfert curationi instituendæ, utì & ad formandam prognosin circa facilem vel difficilem, possibilem vel impossibilem, icteri sanationem.

CUR ALIQUANDO FACILE SANETUR, ET QUANDO? Occurrunt tales icteri quandoque, qui satìs citò sanantur, quando nempe causa illos producens levior est, vel obstaculum, impediens liberum bilis exitum, sponte suâ removetur, vel saltem levi negotio tolli potest. Sic v. gr. à leviori hepatitide, quæ per benignam resolutionem (§. *922.*), vel coctionem & excretionem causæ morbosæ (§. *923.*), curari potest, natus icterus facilè cedit. Ita ubi in gravidis vel ab utero tumente, vel à fæcibus duris in colo intestino collectis (vide §. *918.*), compresso ductu cystico vel communi fit icterus, excusso fœtu & expulsis fæcibus, sponte suâ cedit hòc malum. In recèns natis infantibus frequenter talis icterus facilè curabilis observatur: illo enim tempore, quo in utero materno latuit infans, respirationis motus non egit in contenta abdominis, unde accumulatur in cystide fellea bilis; mucosa viscida obliniunt totam intestinorum seriem, tenax meconium magnâ solet copiâ adesse; hinc sæpe impeditur exitus bilis in duodenum, & dilatandis facilè in hepate vasis retrogreditur in sanguinem, & sic icterum producit. Quandoque & in infantibus ubera ducentibus colostrum caseosum in duodeno hærens simile impedimentum præbet. Saponis veneti scrupulus in aquæ unciis tribus dilutus, addendo unciam syrupi cichorei cum rheo, si cochleatim detur sæpius de die, solvit hæc concreta, abstergit blandè intestini latera, & simul hanc saburram per alvum expellit; sicque cita sequitur sanatio. Imò & in adultis pituitosa colluvies in primis viis hærens, icteri causa fuit: per attenuantia mobilis ubi reddita fuit talis materies, dein per vomitoria aut purgantia facilè excutitur; de qua re videantur illa, quæ de cura glutinosi spontanei §. *69*, & sequentibus dicta, fuerunt. Talis icteri, à pituita nati, meminit etiam *Hippocrates* (*a*), illúmque minimè lethalem & facilè sanabilem pronunciavit. Quandoque & contingit, bilem in cystide fellea diu hærentem (ut in literatis sedentariam vitam degentibus, frequenter fit) inspissatam & viscidiorem redditam difficiliùs exire posse; túncque *Galenus* (*b*) notavit, idem contingere vesicæ felleæ, quod in vesica urinaria à retenta nimis diu urina observatur, nempe illam quasi paralyticam fieri, nec commodè posse suarum fibrarum ope bilem jam spissiorem exprimere. Illis sine febre icterus nascebatur, urgente in dextro hypochondrio gravitatis cujusdam sen-

(*a*) De Internis Affectionibus, Cap. XL. Charter. Tom. VII. pag. 666.

(*b*) Lib. V. de Locis Affectis, Cap. ultimo. Charter. Ibid. pag. 504.

su;

fu; affirmátque *Galenus*, fe tales, præmiffis aperientibus remediis, dato purgante cholagogo, fæpe uno die fanaffe. Si nondum cederet parum pertinacius malum, dabat potentiora aperientia, & dein vehementius purgans, quo cærulea potiùs quàm flava bilis expellebatur, fequente pariter fanatione felici & fubitâ.

CUR SÆPE SIT PERTINACISSIMUS. Si nempe caufa icteri talis fuerit, ut vel omnino non, vel difficillimè tolli poffit, vel per morbum deftructa fuerit aut adeo mutata hepatis fabrica, ut poftea bilis fecretio & excretio nunquam rite perfici poffint. In cadavere diffecto cervicem veficæ felleæ tophis obturatam vidit *Benedictus* (*a*): fed noverunt Chirurgi, quàm difficile fit tumores in tophum induratos refolvere, etiam in locis, ad quæ manubus acceffus datur: turgebat autem hæc veficula fellis fero pellucido infipido, quod ad ignem coagulabatur inftar albuminis ovi; unde patet bilis bonæ fecretionem in hoc ægro jam abolitam fuiffe. Inventus fuit & ductus cyfticus omnino concreviffe, ita ut ftylus immiffus per aperturam ductûs communis, nullo modo potuerit penetrare in ductum cyfticum, nec veficâ felleâ, quæ bile plena duorum pugnorum magnitudinem habebat, compreffâ, vel guttula contentæ bilis exiverit: imò difcifsâ veficâ felleâ non poterat diftingui ullo modo apertura ductûs cyftici ex vefica fellea exeuntis (*b*) Quandoque etiam, licèt via ex cyftide fellea in duodenum aperta fit, jam adeo degeneravit hepatis fabrica, ut morbus æquè incurabilis maneat, utì docet celeberrimi viri *Du Verney* junioris fequens Obfervatio (*c*). In cadavere virginis triginta circiter annorum, poft icterum nato hydrope afcite mortuæ, inventum fuit hepar obfcurè flavefcentis coloris, pro magna fuî parte exficcatum; veficulâ fellis in faccum ingentem dilatatâ, & qui levi vi dilacerabatur, continebat hydatides copiofas, & materiam quamdam partim glutinofam, partim lymphaticam & biliofam, unà cum grumis nigris, qui intra digitos contriti colore flavo illos inficiebant; apertura autem ductûs biliferi ad duodenum ufque adeo patula erat, ut digitum minimum facilè admitteret, unde facilis via erat contentis in vefica fellea ad inteftinum duodenum; & fœmina, quæ ægræ adfuerat morbi tempore, teftabatur, per alvum exiviffe, dum viveret, omnia fimilia his, quæ in cadaveris vefica fellea deprehendebantur. Unde patet nova ratio pertinaciæ icteri, licèt viæ apertæ fint, ob infignem morbofam hepatis degenerationem. Ex antè dictis patet etiam, à fcirrho hepatis natum icterum debere effe pertinaciffimum.

CUR SÆPE CITO, SÆPE TARDE ADMODUM OCCIDAT. Ubi atrabilaria materies, in aliis vifceribus collecta, foluta, & acris facta, impetu fubito in hepar ruit, cita mors fequitur; utì etiam ubi adeo valida inflammatio hepatis eft, ut vel rumpantur vafa, vel fiat gangræna, brevì totam vifceris fubftantiam in putridum tabum refolvens, utì præcedenti paragrapho dictum fuit. Quando autem ulcus in hepate natum eft, tunc nifi ad exteriora tumeat &

(*a*) Tabidor. Theat. pag 58.
(*b*) Medical Effays Tom. II. n°. XXI. pag 310.
(*c*) Academie des Sciences l'annéo 1701. Mem. pag. 193.

pertundi possit, lentior mors, quamvis certa, sequitur (vide §. 937.). Longè autem diuturnior icterus est, ubi à scirrho, calculosis concretionibus, atrabilario sanguine tenacissimo sensim in hepar aggesto, producitur. Curavi sexagenariam mulierem, quæ per duodecim annos laboraverat ictero, in initio per periodos redeunte, sed ultimo anno manebat continuus, & nigro ferme colore totum corpus tingebat, solis oculis profundissimâ flavedine perfusis, ita ut horrorem omnibus illam videntibus incuteret misera ægra. Pertinaci usu succi graminis, seri lactis & similium, verno tempore; æstivis mensibus aquis, spadanis; hyeme, magnâ copiâ saponis Veneti cum melle, tandem incepit solvi impacta hepati materies, & secutus fuit alvi fluxus per integros sex menses durans, & cum levamine omnium symptomatum: evacuabatur autem materia argillacea, olidissima, granulis asperis parvis, calculosis, undique respersa. Dum autem vires bono victu sustinebantur, & in lauta re constitutæ nihil deesset, à tam pertinaci morbo evasit, & supervixit sana satis per plures adhuc annos. Integro biennio hanc medelam adhibuit constantissimè, quod rarò in difficillimis chronicis morbis impetrare ab ægris possunt Medici: tantò autem magis mirabar ægrotæ longanimitatem, quòd primis octodecim mensibus vix quid proficerent omnia hæc artis molimina, omnésque ejus consanguinei & amici suaderent, ut missis omnibus remediis pacatâ mente exspectaret mortem, quam certam & unicam malorum medelam prævidebant.

CUR PER VICES ACCEDAT, &c. Tales icteri in praxi sæpius occurrunt, primò satis leves, & longis intervallis redeuntes; dein ingravescente malo redeunt citiùs, & affligunt vehementiùs. In initio sæpe non detegitur à Medicis, vel minùs peritis, vel non satis attentis, morbus hic, dum post levem cardialgiam, & anxietatem aliquam circa præcordia, sequenti die levis flavedo in adnata oculi apparet, & urina parum coloratior mingitur; tales ægri optimè postea se habere videntur, donec post aliquot menses, in quibusdam citiùs, in aliis seriùs, redeant improvisò eadem symptomata. Cùm autem flavo illo colore apparente in oculis omnes molestiæ, quæ paulò antè adfuerant, cessent, hinc multi Medici hunc icterum criticum crediderunt, & salutarem. Imò & *Sydenhamus* (*a*) minùs rectè hujus morbi causam intellexisse videtur: sub nomine enim colicæ hypochondriacæ, aut hystericæ, illum morbum descripsit sequentibus: *Regionem ventriculi, nonnunquam & paulò inferiorem, dolor haud mitior, quàm in passione colica iliacáve primùm obsidet, quem vomitiones sequuntur enormes, nunc viridis materiæ, nunc verò flavæ. His accedit (quod sæpe observavi) major animi dejectio desperatióque, quàm in morbo alio quocumque. Post diem unum alterúmve facessit dolor, qui post paucas septimanas revertitur, nihilò leniùs sæviens quàm antequam solveretur paroxysmus. Icterum quandoque satis spectabilem comitem sibi adsciscit, intra dies pauculos sponte evanescentem.* Hæc autem descriptio exactissimè quadrat morbo jam adultiori, primi enim insultus leniores ferè semper esse solent, & levem tantùm flavedinem in oculorum albo faciunt, de die tan-

(*a*) Sect. IV. Cap. VII. pag. 267.

tùm obſervabilem, nam ad lumen candelæ omnia leviter flaveſcentia apparent alba; verùm in urina ſemper adeſt flavedo ſatìs conſpicua, etiam in primis hujus morbi inſultibus. Cùm autem frequentes habuerim occaſiones hunc morbum videndi, non inutile erit illum hìc paulò accuratiùs deſcribere.

In juniore ætate rariùs occurrit, ſed adultos, & in ſenium jam vergentes frequentiùs corripit; & præcipuè quidem illos, qui diuturno mœrore afflicti, vel & memores iras diu noctúque ſub pectore verſant: omnium maximè ſedentariam vitam agentes (hinc literatis Viris frequens morbus) utì & lautiùs viventes, dum poſt paſtum, pleno admodum ventriculo, menſis aſſident prono corpore, ſícque omnia addominalia viſcera comprimunt. Incipiunt conqueri de quadam tenſione moleſta circa præcordia, & ponderis quaſi gravantis ſenſu: quibuſdam aliquot à paſtu horis acris ſatìs cardiæ dolor fit, quem vidi quandoque per plures menſes præceſſiſſe icterum talem periodicum. Obſervatur tunc levis quandoque flavedo in cantho majori oculorum, urinæ parum plùs coloratæ ſunt, & per alvum bilioſa excrementa deponuntur. Poſtea ſubitò, nullâ ſæpe causâ procatarcticâ accedente, oritur inexplicabilis anxietas, dolor intolerabilis circa cardiam, imò etiam per totum abdomen, quem tunc colicum vel iliacum dolorem credunt; accedit febris, vomitus enormis, & dum per aliquot horas hæc ſymptomata duraverunt, remittunt, ſed totum corpus icterico colore perfunditur. In quibuſdam vidi primo tali inſultu totam faciem & pectus flaveſcere, non verò reliquas partes corporis; urina tingitur, ſaturatiſſimo colore flavo, & ſatìs commodè ſe habent: quoſdam & moleſtus dolor lumbos & latera obſidet, antequam icterici fiant, quod & videtur obſervaſſe *Hippocrates* (*a*) dicens: *Quibus lumborum ac lateris dolor ſine manifeſta cauſa, icterici fiunt.* Poſt viginti quatuor horas, quandoque citiùs, quandoque ſeriùs, tales ægri commodè ſe habent, & cùm pondus illud gravans præcordia non ampliùs ſentiant, integram ſanitatem brevì futuram confidunt. Urinæ ſenſim fiunt minùs coloratæ, flavus cutis color evaneſcit ſucceſſivè, & poſt paucos dies nihil omnino de morbo ſupereſſe videtur. In quibuſdam etiam vidi intolerabilem pruritum adfuiſſe toto tempore, dum corporis cutis bile perfusâ flaveſcebat. Verùm poſt aliquot ſeptimanas, quandoque etiam poſt aliquot menſes, tota hæc malorum ſeries eodem ordine redit; & ubi plures tales inſultus paſſi ſunt ægri, manet perpetuus icterus, ſubinde quidem ingraveſcens; ſed non tam validis ſymptomatibus inſultus ſtipatur: color ictericius tunc ſaturatiſſimus per univerſum corpus diffunditur, ipſa ſaliva amareſcit (quod rariùs tamen obſervatur), tandem, procedente tempore, nigreſcunt ferè toto corpore, pedes incipiunt tumere ſenſim magìs magíſque, denique & abdomen; & hydropici pereunt.

Quandoque & contingit, inſultum hujus morbi adeo validum eſſe, & febrim comitem adeo intenſam, ut vera hepatis inflammatio ſequatur cum ſubita quandoque morte; aliquando & hepatis ſuppuratio adeo periculoſa, qualis

(*a*) Coac. Prænot. n°. 315. Chatter. Tom. VIII. pag. 870.

casus in Actis Edinburgensibus (*a*) habetur. Frequentiùs autem prior morbi decursus obtinet, tandem, nisi curetur, lentâ morte finiendus. Fæces alvinæ quandoque aliquot diebus ante hunc paroxysmum incipiunt esse albæ, griseæ, argillaceæ; quandoque in primis morbi insultibus incipiunt flava per alvum prodire, dum simul ictericus color in cute & urina apparet.

Omnia hæc symptomata manifestè docent, morbi hujus causam esse impedimentum, quod bilis cysticæ exitum in intestinum duodenum prohibet; unde bilis retenta, copiâ auctâ quotidie, vesicam felleam distendit magìs magísque, donec vel mole collectæ bilis, vel majori acrimoniâ stagnando natâ, aut obstaculi impedientis, in cervicem angustiorem vesiculæ felleæ pulsi, irritatione, oriantur dolores, spasmi abdominales, vomitus enormes, corporis inquietissimæ jactationes ob anxietatem vix tolerandam. Omnibus autem his, adeo validis concussionibus, & inprimis validissimâ pressione diaphragmatis & musculorum abdominalium simul agentium, expeditur illud obstaculum bilis egressum impediens, vel bilis in cystide contenta retroprimitur in sanguinem; sic causa nimis distendens vesicam felleam tollitur, vel saltem insigniter minuitur, sed icterus fit; & si causa, exitum bilis impediens, non fuerit simul remota, sensim iterum accumulatâ bile eadem redit tragœdia. Verùm ubi sæpius in sanguinem retropressa bilis fuit, sic dilatantur hæc vasa, ut hoc fieri possit longè minori vi; & tandem videtur fieri facillimè, túncque manet icterus perpetuus, subinde quidem saturati magìs coloris, post levem anxietatem perceptam vel lenem vomitum, sed nunquam tunc tanta cum vehementia redeunt hæc symptomata, cùm levior vis sufficiat ad retro urgendam bilem per hepar in venam cavam.

Sæpe miratus fui, tales ægros, licèt continuo ictero laborarent, tamen & appetitum satìs integrum habuisse, digestionem ciborum utcumque successisse, alvi evacuationem pariter. Fortè hepatica bilis tunc copiosior & acrior pro tempore supplet cysticæ bilis defectum. Fortè etiam pars bilis cysticæ in hepar retrogressæ in porum hepaticum venire potest, sícque bilis hepaticæ actionem augere. Vias enim adesse ex poro hepatico in cystidem felleam docuit Anatome. Omnes tamen tales ægri emaciantur plùs minúsve, & tandem diuturnitate morbi, nimis dissoluto à bile admista sanguine, hydrops nascitur.

Patet ex omnibus his, quodvis obstaculum, bilis exitum ex vesica fellea impediens, posse hujus morbi causam esse, & variam esse difficultatem curæ, prout hæc causa faciliùs vel difficiliùs tolli potest. Quandoque vidi, bilem, instar tenacis glutinis cohærentem, vomitu redditam fuisse, nunquam postea redeunte ictero. Verùm Observationes numerosissimæ docuerunt, frequentissimam periodici icteri causam esse calculosas concretiones in vesica fellea natas, & ubique apud Auctores tales casus inveniuntur: bilis enim retenta satìs citò calculos producit: quod & observavi in bile, quam sponte in vase vitreo puro reliqueram, ut putresceret; in fundo enim vasis grumos calculosos inveni. Inter plurimos, quibus hoc morbo laborantibus Medicinam feci,

(*a*) Tom. II. n°. XXIX. pag. [illegible]5. & suiv.

nullum vidi ferè curatum fuisse, quin in fæcibus alvinis calculi majores minorésve reperti fuerint (quas ideo semper solicitè inspiciendas curavi). Plura cadavera hunc morbum passorum dissecui, & semper inveni tales calculos. Magnitudo autem & figura horum variant admodum, uti & durities & color. Omnium frequentissimi mihi occurerunt tales, qui externè colorem & unctuositatem ferè saponis Veneti habebant, diffracti verò nucleum ostendebant flavum. Septuaginta tales calculos adhuc servo diversæ magnitudinis, pyramidalis ferè figuræ omnes, quos per alvum excrevit vetula, quæ postea ab hoc morbo per plures annos immunis vixit. Centum & ultra tales calculos ex vesica fellea eduxi alterius vetulæ, quæ post diuturnum icterum hydropica perierat. Dum hæc scribo, curam habeo illustrissimæ matronæ, quæ per biennium jam ictero laborat, & quotidie ferè calculos per alvum excernere incipit; nigros quandoque & durissimos, subinde albos nigris punctis variegatos, rariùs flavescentes, qui molliores sunt; simul & magna satis copia sabuli quasi crassioris in fæcibus invenitur. Plùs quàm ducenti jam calculi prodierunt, quorum maximi tamen pisum mole non superant; unde adhuc majores latere suspicor, licèt icterus jam minui incipiat. Ante paucos menses in cadavere nobilissimi Viri, post icterum periodicum aliquoties perpessum hepatitide mortui, inveni in intestinis tenuibus calculum, colore hystricis Americani adeo famosum lapidem referentem, in exteriori superficie satis mollem, sed nucleum longè duriorem & magìs fusci coloris habentem.

Patet jam facilè, tales calculos icterum non producere, nisi exitum bilis ex vesica fellea impediverint; adeóque potuerunt inveniri in cadaveribus, licèt icterum non animadverterint Medici, neque inde concludi potest, quòd causæ icterum producentis vice fungi non possint tales concretiones calculosæ. Simul & intelligitur, calculis his situm mutantibus, liberam denuo viam fieri posse bili in intestina, imò & quandoque unâ cum ictero fæces alvinas flavescere; dum nempe validis illis inter vomendum conatibus, qui icteros hos comitari solent, aliquid bilis in duodenum exprimitur; calculis quidem impedientibus liberum exitum, non tamen adeo exactè obturantibus, quin magnâ tali vi adhibitâ aliquid adhuc exprimi possit. Certè omnia symptomata similia observamus, ubi calculus vesicæ liberam urinæ emissionem impedit. Sic apparet, malè *Helmontium* (*a*) in Medicos insurgere, quòd icteri causam ponerent in obturatione ductûs cystici; ut nempe suum fermentum stercoreum, de quo tam multa somniaverat, stabiliret.

Quandoque & contingit, quamvis rariùs, bilis cysticæ exitum impediri, & fæces albescere, absque ullo colore icterico in cute observato. Verùm tunc bilis retinetur quidem in cystide fellea, sed nimis tenax & viscida in hepatis vasa regurgitare nequit, sed sensim auctâ copiâ immaniter distendit cystidem felleam; qualis casus satìs mirus habetur (*b*) in puero duodecim an-

(*a*) In tractatu, cui titulus: *Scholarum humoristarum passiva deceptio atque ignorantia*. Cap. IV. pag. 820. & seq.

(*b*) Medical Essays Tom. II. n°. 30, pag. 352. & suiv.

norum, qui delapsus ex alto, dextrum hypochondrium validè contuderat, & deinde post varia mala perpessa hydropicus factus perierat. In cadavere inventa fuit cystis fellea prodigiosæ molis, continens octo libras bilis spissioris, ex qua jam varii sacci concentrici formati fuerant, tantò firmioris consistentiæ, quantò magis propinqui erant cystidis lateribus; illi verò qui versùs centrum cystidis hærebant, teneriores erant & minùs opaci: ductus communis cholidochus solitò amplior erat, plenus multis lapillis spongiosis & parvis, flavescentis coloris, qui aquæ immissi innatabant: interim tamen notatur, præter colorem album fæcum alvinarum nulla adfuisse icteri symptomata in hoc puero.

Ubi ergo tales icteri periodici mihi occurrebant in praxi, ab optimo Præceptore monitus primò, & dein in hæc sententia Medicorum Observationum lectione confirmatus, semper cogitavi de calculis in cystide fellea hærentibus, atque ad hunc scopum totam indicationem curatoriam direxi, satis felici sæpe successu.

Sponte patet, duo tantùm hîc prodesse posse, vel ut solvantur calculi concreti, vel ut expediantur viæ, per quas transire possint in duodenum; tunc enim spes est, per alvum cum reliquis contentis intestinorum exire posse.

Multa tentavi, ut invenirem menstruum, quod solveret hæc concreta calculosa, & simul tutò & integris viribus pervenire posset ad illa loca; sed nondum fui tam felix, ut tale quid detegere potuerim. Verum quidem est, quòd largo & continuo usu succi graminis, taraxaci, cichorei, fumariæ & similium, observaverim, minuta quasi fragmenta calculorum cum fæcibus alvinis exivisse, imò quandoque excrementa alvina dura extrinsecus his grumis quasi aspera fuisse, & in transitu per anum excoriasse finem intestini recti; verùm non certus ideo eram, quòd forent calculorum comminutorum partes, cùm in cadaveribus tales minores asperi calculi, imò & sabulum in vesica fellea, ductu hepatico, & ipsa hepatis substantia, quandoque inventa fuerint. Memorabilem talem casum vidit *Vesalius* (a) in cadavere *Prosperi Martelli*, Patricii Florentini, qui multis annis morbo regio laboraverat, ac dein subitâ morte perierat. Invenit enim *bilis vesiculam duorum pugnorum magnitudinem facilè adæquantem, & exiguis lapillis quodammodo plenam, qui invicem connexis granis seminibúsve milii, aut potiùs asperæ superficiei vulgaris officinarum tutiæ, erant simillimi.* Videtur ergo quandoque contingere, bilem retentam in grumos minores tantùm concrescere, neque etiam longo temporis spatio in majores calculos formari; & falsò quis crederet, dum hæc quandoque alvo exeunt, quòd vi remediorum in partes minores comminuti fuissent majores calculi.

Præcipua ergo curationis spes est, ut calculi hîc hærentes, sensim dilatatis viis, exeant per angustum satìs collum cystidis felleæ, & inde per ductum cysticum & commmunem in intestinum duodenum. Anatome docet quidem, arctam hanc viam esse, verùm Observationes certissimæ & satìs numerosæ docuerunt, miro modo illam dilatari posse, ut magni etiam satìs cal-

(a) In Epistola de radice Chinæ Tom. II. pag. 674.

culi exitum inveniant. Idem etiam contingere videmus in ureteribus, qui miro modo dilatantur in illis, qui sæpius calculos renales excreverunt; & vidi illos in cadavere hominis calculosi, adeo amplos, ut digitum indicem facilè intromittere potuerim. Sed & videmus automatico motu in his morbis moliri naturam horum calculorum expulsionem: enormis enim vomitus solet comitari colicas illas ictericas dictas, ut violentis illis concussibus abdominis propellatur calculus. Verùm & similis vomitus excitatur, dum calculus à rene per ureteres in vesicam depellitur, utì noverunt omnes Medici. Ubi autem semel dilatatæ hæ viæ calculum majoris utcumque molis transmiserunt, tunc postea minori cum molestia & plures expelluntur, utì ex Observationibus jam memoratis constat. Imò non facilè desperandum esse de expulsione magnorum calculorum Experimenta practica persuadent. Vidi in propriæ uxoris matre, post plures periodicos tales icteri paroxysmos, subitò ortum fuisse dolorem satìs intensum, cum animi ferè deliquio, & quidem in illo loco (quem digito monstrabat) ubi duodenum locatur: post quadrantem horæ cessabat dolor, cúmque solicitè lustrabantur fæces alvinæ, post biduum in illis fuit inventus calculus (quem adhuc servo) pollicis articulum æquans, albicans exteriùs & durior, unctuosus tamen, in meditullio habebat nucleum flavum & molliorem. Cùm autem in illo calculo binas quasi foveas ejus superficiei impressas observarem, suspicabar & alios adfuisse ipsi adjacentes; & postea adhuc bini alii, magnitudine non multùm cedentes priori, prodierunt. Deinde autem satìs bene se habuit, ab ictero illo libera. Plures similes casus in praxi vidi, & in Historia Medica adhuc longè majorum calculorum per anum excretorum exempla habentur, ubi omnia symptomata docuerant illos non fuisse genitos in intestinis, vel diuturnâ in illis morâ insigniter mole auctos, sed ex vesica fellea expulsos, intra paucorum dierum spatium exivisse per anum, & manifestâ sedis dolentis mutatione transitum suum per intestinalem fistulam indicasse, dum vel asperitate, vel majori mole, nonnisi cum quadam difficultate propelli poterant. Talibus autem recensendis immorari inutile duxi, cùm hactenus dicta sufficiant ad demonstrandum, quòd in icteris periodicis de calculo, ut causâ, semper cogitandum sit; nec facilè desperandum de possibili horum calculorum egressu ex cystide fellea in duodenum, licèt etiam satìs magnæ molis fuerint, cùm miris modis arctæ hæ adeo viæ dilatari possint; utì docuerunt ægri, sanati à pertinaci ictero post talium calculorum expulsionem, & Observata Anatomica in cadaveribus evicerunt pariter. Celeberrimus *Laurentius Heisterius*) in vesica fellea cadaveris fœminini publicè dissecti invenit calculum nucis juglandis magnitudine, intensè flavum sed satìs fragilem. Verùm ductûs communis in duodenum hiantis orificium, quod cæteroquin nonnisi accuratâ inspectione detegi potest, adeo amplum erat, ut digitus minimus facillimè immitti potuerit; procul dubio à calculis talibus majoribus, qui antea exiverant, eò usque dilatatum.

Cura autem talibus ægris adhibenda est, vel illo tempore, dum magna illa anxietas, vomitus, dolor adsunt; vel dum hæc jam cessârunt, & icterus

(a) Acta Physico-Medica Natur. Curios. Vol. I. pag. 404.

ſucceſſit. Illo tempore, dum moleſtiſſima illa ſymptomata urgent, nihil melius eſt, quàm dare magnam copiam decocti hordei cum melle; ſic faciliùs vomunt repleto parum ventriculo: & præterea vomitus ille diutius ſuſtinetur, dum nauſeanti adhuc ſtomacho poſt ſingulos vomitus molle tale remedium ingeritur. Salubre enim hoc naturæ molimen conducit quàm optimè; ut loco ſuo moveantur calculi, & bilis accumulata exprimatur, ſi nondum penitus impeditus ſit exitus; vel ſaltem reprimatur in hepar cum levamine omnium malorum. Prodeſt & idem remedium formâ clyſmatis injectum, ut eluantur craſſæ fæces in colo hærentes, quæ, utì ante monitum jam fuit, vias has impedire poſſunt. Ubi verò intolerabilis anxietas, & nimis violentus vomitus, aut dolor acerrimus, urgent, opiata dantur cum ſucceſſu optimo, ut compeſcantur illæ turbæ. Nec nocebit hoc calculorum expulſioni, imò obſervatum fuit, potiùs prodeſſe: ſummæ enim fiunt tunc inprimis moleſtiæ, quando calculus in anguſtiis ductûs cyſtici, vel & in ductu communi prope duodenum hæret, conſtrictis ſæpe ab irritatione aſperiori, vel mole majoris calculi, his partibus adeo, ut nullo modo tranſire poſſit. Opiata autem, utì omnibus Medicis notum eſt, dolorem ſopiendo, ſimul ſpaſmo contractas partes reſolvunt, ſicque faciliorem exitum parant; unde etiam ob eamdem rationem, ubi calculus à renibus delapſus in ureterum anguſtiis hæret tam felici cum ſucceſſu opiatis utuntur Medici, dum ſimul decoctis emollientiſſimis, oleo amygdalarum copioſo, balneis, &c, lubricant vias. Ubi autem ſigna docent, inflammationem metuendam eſſe, vel plena ſatìs ſanguine vaſa à validis illis vomendi conatibus nimis diſtendi vel & rumpi poſſe, tunc ſanguinis miſſio conducit; quæ cæteroquin, ut facilè patet, ad tollendam morbi cauſam nihil efficere valet.

Poſtquam illa ſymptomata ſedata ſunt, ſæpe intra paucos dies tales ægri ſe integre ſanatos credunt, & omnem ulteriorem curationem reſpuunt. Sed ſeriò monendi ſunt, latere adhuc mali radicem, unde poſtea repullulabunt denuo dira hæc ſymptomata, niſi tollatur. Indicatio tunc eſt, ut ſolvantur vel expellantur illæ concretiones calculoſæ; quod eò feliciùs fiet, quò citiùs hoc malum cognoſcitur, & cognito efficax medela adhibetur. In initio enim molliores ſunt, & minores illi calculi; hinc fortè vel ſolvi poterunt, vel ſaltem faciliùs expelli. Videntur enim *Gliſſonii* Obſervata evincere (vide §. 916.), quòd hyemali tempore in bobus natæ incruſtationes calculoſæ vaſorum ſolvantur denuo, dum verno tempore recens gramen paſcuntur armenta. Ante multos annos hominem curavi ab hoc morbo, qui, quotidiano labore ſibi & ſuis victum parare coactus, expenſis remediorum impar erat; ſimul tamen conſtantis animi & recuperandæ ſalutis avidiſſimus: hinc promittens curationem facilè perſuaſi illi, ut ſolo gramine viveret. Decoquebat magnam quantitatem graminis in aqua pura, & decocto, melle edulcorato, utebatur pro potu communi: tenerum gramen verno tempore pullulans, vel & poſt primam ſectionem renaſcens, incoquebat carnium juſculo, illóque ſolo ferè utebatur cibo. Primo tempore curæ liberè fatebatur talem victum ſibi minùs placere, ſed ſenſim aſſuetus abſque ullo poſtea faſtidio ſumpſit, & per
integrum

integrum ferè biennium, solis hyemalibus mensibus, saltem pro parte, exceptis. Narrabat mihi, se solo sapore optima jam posse distinguere pascua, & clam debere sibi victum in pratis colligere, dum rustici experti, quàm magnam copiam graminis quotidie absumeret, illum vi abigerent. Sanatus autem fuit à pertinacissimo ictero solâ hac methodo, licèt jam saliva ipsi amaresceret; & vidi illum pluribus annis postea incolumi sanitate frui. Multis profuit, quotidie si potarent sex vel octo libras seri lactis recentis per menses: illud enim totam graminis efficaciam habet, dempto butyro & colostro caseoso; sed non omnium ventriculus patitur tantam copiam potûs quotidie. Ideo meracissima decocta ex gramine, taraxaco, fumariâ, cichoreo & similibus dedi, cum sero lactis parata, & in libra talis decocti unciam mediam salis polychresti dissolvi; dein addidi uncias duas vel tres syrupi quinque radicum aperientium, fumariæ, vel similis: horâ ante jentaculum, prandium, & cœnam, tertiam partem talis decocti sumebant per trimestre spatium; dein æstivis mensibus aquas spadanas, autumnali verò & hyemali tempore dedi magnam copiam saponis Veneti, superbibendo decoctum quinque radicum aperientium. Sic vidi pertinaci usu talium remediorum sanatos fuisse tales icteros, & semper in fæcibus tunc inveni calculos, vel grumos saltem calculosos magnâ satis copiâ. Simul monebam, ut sæpius de die volâ manûs dextrum hypochondrium circa illum locum, ubi fundus vesicæ felleæ infra hepatis lumbum eminet, concuteretur; equitationibus, vectionibus in rheda, deambulationibus corpus moverent, ut sic moti & ad se mutuò attriti calculi, minuerentur, vel saltem illorum incrementum impediretur, sícque ad faciliorem exitum disponerentur.

Ubi autem calculi in vesica fellea hærentes admodum magni sunt, vel viæ, per quas transire debent, non satis dilatabiles, tunc parum spei superest, cum hactenus non sint cognita remedia, quæ calculum talem certò solvere possent. Observata docuerunt, quandoque tumentem retentâ bile cystidem felleam accrevisse peritonæo, & inflammatione, & suppuratione sequente fecisse ulcera fistulosa, ex quibus dilatatis ingentes calculi educti fuerunt, qui ex vesica fellea, in fundo suo per suppurationem apertâ, viam sibi fecerant. Unde non sine ratione celeberrimus *Petit* (*a*) tanquam possibilem & utilem proposuit sectionem vesicæ felleæ, ut educerentur calculi; si nempe constaret, fundum cystidis felleæ peritonæo accrevisse. Signa autèm, quibus hoc cognosci potest, ibi recensentur, & plures Observationes ibi habentur, quæ hanc rem illustrant; dum nempe pro abscessu habebatur tumor vesicæ felleæ distentæ, & pertundebatur. Notandum autem, periisse illos, quibus bilis, non accretâ peritonæo vesicâ felleâ, in abdominis cavum per vulnus factum decidere poterat; adeóque hoc priùs solicitè indagandum esse, meritò inculcatur. Fortè primâ fronte audax apparebit facinus talia moliri, sed certè audacior ille fuit, qui primus ex vesica urinaria sectione calculum educere tentavit.

(*a*) Mémoires de l'Académie Royale de Chirurgie, Tom. I. pag. 155-188.

CUR IN ACUTIS TAM CALAMITOSUS ANTE SEPTIMUM DIEM? Acutos morbos simpliciter vocari, qui quidem velociter & cum periculo decurrunt, sed tamen quatuordecim dierum spatium percurrere solent, imò ad vigesimum usque diem quandoque extenduntur, antea ad §. 564, dictum fuit. Velocissimi autem morbi, qui ante septimum diem finiebantur, simúlque periculum comes habebant, vocabantur peracuti. Verùm ex illis, quæ ad §. 587, & §. 741, de crisi & diebus criticis dicta fuerunt, constitit, coctionem materiæ morbosæ, & mutationem morbi in melius, in morbi augmento exspectari non posse, sed tantùm ubi statum jam adeptus est morbus, vel jam incipit sequentibus diebus minui. Ubi ergo in acutis ante septimum diem icterus fit, semper suspectus est, quia potiùs morbi augmentum designat, & hepatis hactenus liberi infarctum à materia adhuc cruda. Per febrim enim acutam fusa & mota omenti pinguedo, vel & atrabilaria materia, pessimam hepatitidem (vide §. 916.) producere poterit. Unde *Hippocrates* (*a*) dixit: *Quibus in febribus icteri oriuntur ante septimum diem, malum.* Verùm prudentissimè subjunxit: *Nisi humores per alvum cedant.* Si enim pulsa in hepar materia difficulter quidem transeat, híncque obstructionem faciat, tamen satis citò, dilatatis vasis biliosis, in intestina venire potest, per alvum ruit, & liberatur hepar; túncque transitus est quasi materiæ minùs meabilis, per febrim motæ quidem in venam portarum, sed non diu ibi hærentis, & absque damno hepati inflicto per ductum hepaticum in duodenum intestinum expulsæ. Vidi plures tales casus, & inter illos hominem curandum habui, qui mediâ nocte in aquam delapsus, summopere territus hinc, sequenti die acutâ satis pleuritide in latere sinistro ægrotare incepit: quarto die morbi color ictericus in oculis aderat, & hypochondria admodum tumebant; verùm eodem die vesperi quinquies alvum deposuit cum levamine, & perrexit alvi fluxus usque ad diei noni finem. Materia alvo excreta primò erat flava, satis fœtida, dein fusca, ultimò cinerei coloris, olidissima: die decimâ quartâ largus sudor criticus morbo finem imposuit. Fortè & ex his intelligitur alter locus *Hippocratis* (*b*), ubi legitur: *In biliosa febre ante septimum diem icterus cum rigore superveniens febrim solvit: sine rigore verò si fiat intempestivè, lethale.* Icterus enim talis obstrui quidem hepar designat, sed rigor comitans suadet, non diu in venæ portarum angustiis hæsuram illam materiam immeabilem, sed jam solvi & mobilem fieri, uti pluribus probatum fuit in commentariis §. 741, dum de rigore critico, qui febrim ardentem solvit, dicebatur.

Damnosum autem fuisse icterum in morbis acutis ante septimum diem, si nulla evacuatio tolleret materiam, quâ hepar gravabatur, constat ex pluribus Observationibus *Hippocraticis*, quarum mentio facta fuit ad §. 923. n°. 4. Et in loco ibidem citato (*c*) notatur, largam evacuationem per alvum, urinam, aut hæmorrhagiam narium, & quandoque omnia hæc simul, profuisse: alium

(*a*) Aphor 62. Sect. IV. Charter. Tom. IX. pag. 174.

(*b*) De acut. morbor. vict. Charter. Tom. XI. pag. 163.

(*c*) Epidem. I. textu 65. Charter. Tom. IX. pag. 66.

verò ægrum, cui sexto morbi die icterus natus fuerat, nec ullam ex his evacuationibus habuerat, periisse. Sed & alibi (*a*) de *Hermocrate* legitur, qui sexto morbi die ictericus factus fuit; verùm urinæ erant tenues, & deliravit; & licèt morbus in longius spatium temporis protractus fuerit, tamen vegesimo septimo die mortuus est. Alvo quidem vigesimo quarto die tenuia liquida & copiosa prodierunt, sed nullo cum levamine, cùm serò nimis hoc factum fuerit. Tota enim spes felicis eventûs in hoc casu est, ut citò exeant de corpore illa quæ in hepar per vim morbi pulsa fuerant.

CUR TAM INEXPUGNABILIS IN IISDEM POST SEPTIMUM DIEM. Materiam morbi, in acutis inflammatoriis morbis coctam & mobilem redditam, per metastasin, relictâ priori sede, alia loca occupare posse, & novos morbos producere, patuit ex illis quæ ad 593, dicta fuerunt. Et ad §. 839, & §. 841, constitit, materiam talem etiam ad hepar venire, & quandoque per illud transire solummodo cum quadam difficultate, aliquando & in hepate manere, & abscessum periculosum producere, & difficillimè curabilem, uti ad 936, pluribus explicatum fuit. Licèt ergo post septimum diem sperare liceat, non ampliùs crudam materiam in hepar impelli, sed coctam jam & subactam, adeóque minùs noxiam; tamen & multa mala metuenda sunt, nisi citò inde iterum exeat. Unde prudenter hoc distinxit *Hippocrates* (*b*), dicens: *Quibus in febribus die septimo, aut nono, aut decimo-quarto, icterus obortus fuit, bonum*: (in *Coacis* habetur *judicatorium*; & simul laudatur, si *undecimo die* hoc contigerit) *nisi dextrum hypochondrium durum fiat, alioquin non bonum.* Si enim indurescat hypochondrium, signum est, materiam illuc delatam retineri, ibsque vel vomicam excitare, vel liquidiori parte dissipatâ, scirrhum nasci; unde alibi generale hoc Practicum axioma posuit (*c*); *icteri-cis jecur durum fieri, malum.*

Cùm autem criticas perturbationes sæpe comitetur anxietas, absque signis pulmonis infarcti, fortè frequentiùs, quàm creditur, tales metastases materiæ morbosæ coctæ & mobilis redditæ ad hepar fiunt, ita tamen ut ibi non hæreat diu, neque sæpe eò usque impediat liquidorum per venæ portarum transitum, ut icterus inde fiat; de qua re videri possunt illa, quæ in commentariis §. 633, habentur.

CUR DYSENTERIA LARGA, &c. Quia tunc per intestina exit illud, quod hepar gravaverat; cùm verò, uti in initio hujus paragraphi dictum fuit, in hepate contenti humores facilè putrescant, hinc acrior semper talis materia in transitu per intestina dolorem facit & tormina, sive difficultatem intestinorum. Verùm citò desinere debet, ut salutaris sit, evacuatâ nempe omni materiâ morbosâ, & non læsâ inde visceris integritate. Secus enim corrupto hepate, diuturna & insanabilis dysenteria nascitur. In illis febribus epide-

(*a*) Epidem. III. ægrot 2. ibid. pag. 210.

(*b*) Aphor. 64. Sect. IV. Charter. Tom. IX. pag. 175. Et Coac. Prænot. n°. 122. Charter. Tom. VIII. pag. 858.

(*c*) Aphor. 42. Sect. VI. Charter. Tom. IX. pag. 275.

micis ab *Hippocrate* (*a*) descriptis, in quibus ægris quibusdam sexto die morbus regius accidebat, notat, plerisque morbum in dysenteriam desiisse, sicque multos sospites evasisse. Laudavit & dysenteriam non longam in lienosis (*b*). Verùm omnis humor lienis in venam portarum derivatur, & inde per hepar in intestina venire poterit. Unde iterum patet, solemnem satìs hanc naturæ viam esse, ut materia morbosa ex aliis locis corporis in hepar deferatur, atque inde fluxu dysenterico eliminetur de corpore.

CUR MISSIO SANGUINIS, &c. Missio sanguinis ad curandam inflammationem triplicem ob causam adhiberi solet, ut nempe læsio ulterio rvasorum inflammatorum impediatur, copiâ sanguinis & ejus impetu in vasa obstructa imminutis (§. 396.); vel ut vasis distentis ab immeabili materie restituantur oscillationes elasticæ per imminutionem distendentis liquidi (§. 398.); vel denique ut moleculæ obstruentes, minuto impetu liquidi à tergo urgentis, retroprimi possint in loca latiora, sicque obstructio solvi (§. 400.). Facilè autem patet, omnes hos effectus missionis sanguinis minorem efficaciam habere in sananda hepatis inflammatione, cùm sanguis venæ portarum jam venosus sit, antequam in convergentium ramorum angustias denuo pellatur, adeóque cordis & arteriarum efficacia in hunc sanguinem admodum debilis sit: ubi verò inflammatio hæret circa fines arteriæ hepaticæ, tunc major effectus, similis nempe ut in reliquo corpore, à sanguinis evacuatione exspectari poterit. Non tamen ideo repudiatur venæsectio tanquam inutilis omnino in hoc morbo; nimium enim impetum febrilem compescere poterit (§. 610.), calorem minuere, & depletis vasis, diluentibus & attenuantibus remediis, faciliorem ingressum & miscelam facere.

CUR IN OMNI MORBO ACUTO ADEO ATTENDENDUM, &c. Sparsim in *Hippocratis* operibus videmus, quòd in morbis quàm maximè attenderit ad variam hypochondriorum conditionem, & longè frequentiùs illorum mentionem fecerit, quàm pulsûs. Videantur illa quæ ad §. 701, & 735, de hypochondriorum statu, ut signo in morbis, habentur, ubi pluribus de hac re actum fuit. De hypochondriorum retrorsum elevatione ad §. 909, tanquam signo paraphrenitidis, pariter dictum fuit.

CUR COLOR OCULORUM, URINÆQUE, &c. Constans Observatio est, prima icteri signa in oculis & urina apparere. Bilis autem, cùm saponacea sit, facillimè in aquosa parte sanguinis solvitur, & cum illa, per talia vasa movetur, quæ tenuitate suâ & sanguinem rubrum & ejus serum excludunt. Verùm tunica adnata oculi tota talibus inprimis vasis constat, & nudis ferè, vel saltem tenuissimâ tantùm membranâ tectis; hinc color flavus à bile sanguini permista statim ibi animadvertitur. Renum verò vasa, urinam secernentia, pariter excludunt sanguinem rubrum & serum, solam aquosam partem sanguinis cum salibus & oleis sanguinis acrioribus redditis, ipsi permistis, ad-

(*a*) Epidem. I. textu 45. & seq. Charter. Tom. IX. pag. 66. Tom. VIII. pag. 879. & Aphor. 48. Sect. VI. Charter. Tom. IX. pag. 281.

(*b*) Coac. Prænot. n°. 466. Charter.

mittunt, unde ob eamdem rationem, bile sanguini admistâ, statim tingitur urina. In reliquis verò partibus corporis cutis crassior impedit, quominus tam citò flavedo appareat, vel copiosa vasa sanguine rubro plena, colorem flavumminorum vasorum obfuscant, ut in labiis v. gr. ubi pariter crassa cutis abest. In diuturno verò ictero solvitur sanguis à bile admista, pars rubra sanguinis sensim minuitur, copia bilis in sanguinem retropulsæ augetur quotidie, unde tunc totus corporis habitus flavescit, simúlque fæces alvinæ, nullâ bile tinctæ ampliùs, apparent albæ, vel grisei coloris; & simulac illæ denuo flavescere incipiunt, urinæ & cutis flavedo minuitur. Interim tamen videtur bilis non facilè transire per illa vasa, quæ chylum vehunt, vel lac à sanguine separant : nam chylus in vasis lacteis, cysternâ lumbari, ductu thoracico, semper albus invenitur, & dulcis, licèt naturaliter in sanis bilis contentis intestinorum permisceatur. Vidi ictericam mulierem, cui facies & totum pectus saturatâ flavedine tingebantur, reliquæ corporis partes non; infans, quem lactabat, non repudiavit ubera materna, & lac inveni albi coloris absque ulla amaritie. Difficiliùs etiam transit per intricatam fabricam glandularum salivalium, nam in ictero incipiente nunquam memini ægros de amaro salivæ sapore conqueri; in icteris autem inveteratis quandoque hoc contigisse observavi, sed non semper. Tandem in pertinacissimis icteris adeo corrumpitur biliosâ cacochymiâ sanguis, ut vix aliquid de florido & rubicundo cruore supersit, & omnes partes internæ & externæ bile tingantur, nequidem ipsis ossibus & cartilaginibus exceptis : quinimo & tenuissima fluida, quæ per oculorum vasa fluunt, ita tinguntur, ut omnia objecta flavo colore appareant perfusa, quod bis se observasse testatur celeberrimus *Fridericus Hoffmanus* (*a*).

CUR VITIA INFLAMMATORIA, SUPPURATORIA, &c. Primò, quia hepar pluribus partium memoratarum incumbit cavâ suâ parte, adeóque vel solâ viciniâ hæ partes malè affectæ nocere hepati possunt. Secundò, quia sanguis venosus à visceribus abdominalibus redux in truncum venæ portarum confluit, atque inde per totum hepar distribuitur, sícque facilè vitia in his visceribus nata hepati communicantur, vel saltem turbatur in hepate bilis secretio, ad quam omnium horum viscerum sanguis venosus requiritur, ut demonstratur in Physiologicis (*b*).

CUR TAM ENORMITER, &c. Ob eamdem rationem : nam impeditur, hepate obstructo, liber transitus sanguinis per venæ portarum angustias, adeóque & venæ viscerum abdominalium chylopoiesi inservientium evacuari nequeunt, dum arteriæ pergunt adferre; unde omnia hæc vasa plena manent & distrahuntur. Sic intelligitur ratio illius anxietatis circa præcordia, dum malè affectum est hepar; uti etiam quare dolores validi diversa sæpe abdominis loca occupant, uti & lumbos, quibus mesenterium affigitur, dum mali causa in hepate hæret. Hinc toties nephritidi, intestinorum inflamma-

(*a*) Frid. Hoffm. Medic. ration. systemat. Tom. IV. part. IV. pag. 353.

(*b*) H. Boerhaav. Institut. Med. §. 350. n°. 4.

tioni, aut ſpaſmodicæ contractioni adſcribuntur illi dolores, dum paulò pòſt ſequens icterus veram cauſam demonſtrat; quod & ſibi contigiſſe *Mortonus* (*a*) candidè fatetur.

CUR JECUR TAM IMMENSUM AUGERI, &c. Quantam molem hepar acquirere poſſit, dum ſuppuratione factâ abſceſſus ingentes ibi puris copiam colligunt, antea ad §. 936, patuit. Verùm & obſtructione hîc natâ, dum pergunt huc adferri humores, vaſa hepatis mollia & pulpoſa diſtenduntur facilè, ſicque moles hujus viſceris augetur ſæpe immaniter; qualis caſus hepatis ſcirrhoſi ad §. 946, habetur. Sed hæc dilatatio vaſorum, quæ hujus viſceris ſubſtantiam conſtituunt, tunc locum habebit, ſi humores ad hepar venientes nullam aliam viam inveniant, per quam exire poſſint. Videtur autem quandoque contingere, obſtructis bilioſis in hepate meatibus, ita dilatari ultimos fines venæ portarum, qui cum venæ cavæ ramulis per hepar diſperſis communicant, ut facillimus tranſitus ſanguinis ex vena portarum in cavam fiat; tunc minùs urgebuntur vaſa obſtructa, nec dilatabuntur; imò collabentur tandem, & concreſcent cum liquido contento quieſcente, ſicque hepar minuetur mole, exſuccum & aridum quaſi reddetur. Præterea detectæ fuerunt quædam venæ in meſenterio (*b*), quæ non exeunt in venam magnam meſentericam, ſed ſanguinem ſuum in ipſam venam cavam deferunt: hinc non improbabile videtur, impedimento nato circa venæ portarum anguſtias in hepate, ſanguinem, per binas arterias meſentericas allatum, & per hanc viam redire poſſe ad cor, inſalutato hepate. Fortè etiam & retrogrado motu venoſus ſanguis in arterias redire poteſt, cùm hîc nullæ ſint valvulæ, utì aliâ occaſione ad §. 918, jam monitum fuit. Dum hoc fit, omni functione hepatis ſublatâ, languidam vitam trahunt tales ægri, illúdque viſcus incredibiliter mole minuitur.

Vidit in cadavere viri, aſcitem cum tympanitide paſſi, & cui ſanguis ſurſum & deorſum copioſè exiverat, lienem tumidum *Tulpius* (*c*), hepar verò aridum & retorridum. In mulieris ictericæ ſimul & hydropicæ cadavere invenit (*d*) *jecur aridum, atrum, exſuccum, & inſtar corrugati corii ita in ſe contractum, ut vix æquaret geminum pugnum.* Exſucca & arida talia jecinora aliquoties in cadaveribus ictericorum & mihi videre contigit.

CUR HYDROPS A MALO HEPATIS ET TYMPANITIS EO CRUDELIOR. Poſtea, ubi de hydrope agetur, demonſtrabitur, defectum partis craſſioris rubræ in ſanguine diſponere ad hydropem: verùm in ictero pertinaci, bile continuò regurgitante in ſanguinem, ille ſic diſſolvitur, ut nulla penitus rubedo ſuperſit. Præterea in Phyſiologicis (*e*) inter alios uſus omenti & ille recenſetur, quòd venoſis oſculis bibulis reſorbeat tenuiſſimum illum halitum, qui in abdomine vivi & ſani animalis ſemper adeſt: cùm autem venoſus ſanguis omenti omnis in hepar eat, ſi in hoc viſcere impedimentum fuerit, non poterunt venæ

(*a*) Oper. Medic. Lib. III. Cap. XIII. pag. 138.
(*b*) Herm. Boerhaave, Inſtitut. Medic. §. 336.
(*c*) Obſerv. Medic. Lib. II. Cap. XXXV. pag. 153.
(*d*) Ibid. Cap. XXXVI. pag. 154.
(*e*) H. Boerh. Inſtitut. Medic. §. 331.

omenti evacuari, adeóque & impedietur illa resorptio à nimia venarum plenitudine, colligetur in abdomine latex ille tenuissimus, sicque ascites nasci poterit. Noverunt autem omnes Practici, quàm rarò curetur hydrops, cujus causa à malè affectis visceribus, inprimis ab hepate, pendet. Licèt enim per punctionem abdominis, aut aliâ quacumque methodo, evacuentur aquæ, superstes tamen manet insuperabilis sæpe causa, hydropem regenerans, & sæpe satis citò.

Putredinem autem in morbis heparis quàm maximè metuendam esse, patuit ex illis, quæ ad §. 918, & 933, dicta sunt; & antea ad §. 647, ubi de causa materiali ructuum & flatuum agebatur, constitit, per ipsam putredinem extricari aerem latentem in fluidis nostris, & elasticum fieri denuo; adeóque patet ratio, quare & tympanites sequatur, uti jam ad §. 939, monitum fuit, & postea in capitulo *de Hydrope* pluribus dicetur.

CUR AB HYDROPE EXTENUATIO, &c. Paulò antè de hac re dictum fuit, dum dicebatur de causis, unde hepar adeo exsiccari possit.

QUÆ DYSENTERIA HEPATICA? Si collecta in hepate matèries per porum hepaticum in intestina viam invenerit, quæ acrimoniâ suâ irritando tormina & dolores sæpe validos, cum continuo tenesmo deponendi alvum, producit. Dum sic evacuari potest materia morbosa, manente visceris hujus integritate, salubris erit talis dysenteria; uti paulò antè Observationibus *Hippocraticis* confirmatum fuit. Ubi verò pus ex hepatis abscessu, acrius jam redditum, in intestina depluit, longè periculosior dysenteria est. Si verò corrupti hepatis liquamen putridissimum, vel scirrhi in cancrum degenerantis acris ichor, in intestina venerint, lethalis sequitur dysenteria, nullâ arte curabilis. Non sine ratione *Hippocrates* (*a*) malas dixit esse dysenterias, quæ cum hepatis inflammatione invadebant. Salubres verò illæ dysenteriæ, quas observaverat in Epidemicis, in ægris quibus sexto morbi die icteri fiebant, contingebant circa morbi finem; quod magnum discrimen facit.

(*a*) Prædiction. Lib. II. Cap. XIII. Charter. Tom. VIII. pag. 821.

VENTRICULI INFLAMMATIO.

§. 951. UT reliquæ partes, ita quoque stomachus verâ inflammatione corripi potest. Cujus signa, & effectus hæc ferè habentur: dolor ardens, fixus, pungens in ipso stomachi loco; ejus exacerbatio in ipso puncto, quo aliquid ei ingeritur; vomitus dolentissimus statim ab omni ingesto, cum singultu dolorifico; anxietas summa & perpetua circa præcordia; febris acuta continua. Ejus causæ generales inflammationes, vel vicinia aliorum, vel acria ingesta.

Cùm antea (373.) demonstratum fuerit, omnem partem corporis, in qua reticulares arteriarum distributiones, vel lymphaticorum arteriosorum ortus, inflammationis sedem esse; patet satis & in ventriculo talem morbum obtinere posse. Arte enim *Ruyschianâ* demonstratur, numerosissimas arterias per ventriculi substantiam distribui, & innumeris anastomosibus inter se mutuò uniri, ut à variata pressione quibusdam locis impeditis, libera tamen maneret humorum circumductio per reliqua; & ideo etiam à quatuor diversis ramis suas arterias ventriculus accipit (*a*). Non adeo frequens tamen mentio hujus morbi apud Medicos occurrit, & apud *Hippocratem* tantùm generalia de præcordiorum inflammationibus habentur.

Si autem illa, quæ §. 382, de signis inflammationis dicta fuerunt, applicentur ventriculo, poterit haberi diagnosis hujus morbi: præcipua autem signa sunt sequentia.

DOLOR ARDENS, FIXUS, &c. Superiorem & anteriorem abdominis partem ventriculum occupare, pro parte hepate tegi, lienem ipsi à sinistris adjacere, pancreas verò supponi, & diaphragmatis partem ventriculo contiguam esse, ejúsque orificium superius per diaphragma transire, ex Anatomicis notum est, unde in vicinis partibus nata inflammatio diagnosin dubiam fortè facere posset. Accedit, quòd ventriculi situs mutetur in eodem homine, prout aut vacuus, aut flatibus vel ingestis distentus est. Præterea quandoque & miræ varietates in situ viscerum observantur, & præsertim in ventriculo, uti aliâ occasione ad §. 169, ubi de vulnerum prognosi agebatur, memoravi.

EJUS EXACERBATIO, &c. Illud signum ferè pathognomonicon est, dum ab ingestis etiam parcâ copiâ, & talibus, quæ cæteroquin facilè fert ventriculus, exacerbatur dolor. Si enim in vicinis ventriculo partibus inflammatio

(*a*) H. Boerhaave, Institut. Medic. §. 77.

tio hæserit, illa irritatur quidem à ventriculo distento, sed non illico sentitur doloris exacerbatio, si parum simul in ventriculum ingeratur. Solet tunc illico sequi vomitus, sed summo cum dolore, dum pars hæc inflammata convellitur, ac diaphragmate & musculis abdominalibus simul agentibus, validissimè comprimitur. Quare autem & singultus sequatur ventriculi inflammationem, patet ex illis, quæ antea ad §. 659, de singultu dicta fuerunt.

ANXIETAS SUMMA, &c. Numerosissimos nervos per ventriculum distribui docet Anatome; imò par octavum vicinum & contiguum esse superiori ventriculi orificio, omnibus notum est; quod par nervorum per omnia viscera abdominalia se distribuit. Dum ergo tumentes partes inflammatæ ventriculi distrahunt & irritant nervos vicinos, molestissimi spasmi in omnibus visceribus abdominalibus excitantur, unde anxietatem nasci antea (§. 633.) demonstratum fuit. Hinc observantur à venenis assumptis tantæ anxietates, dum adhuc in ventriculo hærent; imò dum bilis corrupta ventriculum irritat, vel adeo facilè putrefacienda piscium hepata majori copiâ fuerunt assumpta intolerabilis anxietas nascitur; donec vomitu hæc excussa de ventriculo fuerint.

FEBRIS ACUTA CONTINUA, quæ omnes inflammationes alicujus momenti, inprimis in visceribus, comitari solet. Ratio autem hujus rei in Historia Inflammationis §. 382. n°. 8, data fuit.

De causis verò generalibus inflammationis jam sæpius dictum fuit, quæ omnes & hîc locum habere possunt. Omnium fortè frequentissima causa hujus mali est potus gelidus, calefacto priùs à laboribus corpore; de cujus noxa jam sæpius in præcedentibus morbis inflammatoriis dictum fuit. Verùm directè in ventriculum delabitur talis potus, adeóque ibi inprimis mala producet; & quandoque subito spasmo sic stringitur utrumque orificium ventriculi; ut sursum vel deorsum ne guttula quidem exire possit, præcipuè si maximam copiam potûs gelidissimi, à laboribus æstuans homo & sitibundus, simul & semel ingurgitaverit; à qua causa mortem post intolerabiles anxietates intra paucas horas factam vidi. Celeberrimus *Hoffmannus* (*a*) plures similes casus recenset inflammationis ventriculi ab hac causâ natæ, & meritò statuit, hunc morbum sæpius contingere, ac quidem vulgò creditur.

Vicinas autem partes inflammatas simile malum in ventriculo producere posse, satìs patet, & in partibus externis corporis sæpe videmus inflammationem per vicina loca se dispergere latiùs. Hinc non mirum in hepatitide, paraphrenitide, &c, defunctorum cadaveribus, ventriculum inflammatum; imò jam gangrænosum, inventum fuisse, qualia exempla plura sparsim apud *Bonetum* habentur.

ACRIA INGESTA. Ventriculum humanum sine magno damno acriora multa ferre, quotidianis experimentis constat, qualia plurima recenset *Swalve* in eleganti tractatu de *querelis ventriculi*. Multa enim, quæ inter deglutiendum, si tangerent fauces, acrimoniâ sua illas læderent, impunè sæpe ventriculo

(*a*) Frid. Hoffman. Opusc. Pathol. Pract. decad. 2. Dissert. VII. pag. 466.

recipiuntur. Acerrimis aromatibus, pipere, zingibere, &c, languentem à quotidiana crapula ventriculum excitare solent helluones: Medici acerrimos ari bulbos contritos, cum aliis remediis mistos, formâ pilulari toties exhibent ægris absque ullo damno. Tithymali causticum succum ficubus instillari jussit *Hippocrates* (*a*); atque illas ficus exhibebat ante cibum hydropicis. Interim observatum fuit acria admodum, nullis demulcentibus obvoluta, ventriculum rodere, dolores acerrimos, spasmos horrendos, & inflammationem pessimam producere. Imò dum subitâ morte peremptorum cadavera lustrant Medici, ut ad Judices de causa mortis referant, si inflammatum ventriculum aut erosum invenerint, acre venenum ingestum fuisse suspicantur. Plures casus habet, qui hanc rem confirmant, *Wepferus* (*b*). Sed & alia sunt, in quibus tanta acrimonia sensibus non detegitur, & quæ tamen latente stimulo, sed vix domabili, post spasmos summos inflammationem in ventriculo faciunt. Talem casum habet *Hoffmannus* (*c*), ubi à granis octo vitri antimonii, in substantia exhibiti, vomitus enormis cum dolore acerbissimo excitabatur, dein convulsio & mors. In cadavere ventriculi pars inferior inflammata erat, & vitri antimonii pulvis tunicæ ventriculi interiori adhuc adhærebat.

Præterea observatum fuit, acrem materiam, vel in corpore genitam, vel aliis viis quàm per deglutitionem corpus ingressam, in ventriculum deponi, & pessimas inflammationes & gangrænam sæpe facere. *Helmontius* (*d*) cadaver secuit hominis peste mortui post septem à morbi invasione horas: vomitus continuus cum cephalalgia adfuerant: invenit os stomachi *escharâ nigrâ jam cauterizatum*. In alio, qui sedecim horarum spatio obierat à peste, invenit *stomachum triplici escharâ jam perfectâ pertusum* (*e*). Sed & celeberrimi *Sydenhami* Observata, aliâ occasione (§. 634.) jam memorata, videntur suadere, pestis contagium sæpe radices quasi figere in ventriculo, nisi per sudores diffletur de corpore, antequam hîc inflammationem validam produxerit; in febre enim pestilentiali aderat anxietas cum vomitu perpetuo, quæ cessabant, simulac sudor prodiret copiosus; & omnino tollebantur, si tali sudore diu protracto expelleretur susceptum virus. Quandoque & variolas pessimas, & morbillos (sed in his rariùs) talia symptomata comitantur, quæ metum faciunt ventriculi inflammati: hinc ideo suspectum signum habetur in variolis, si post eruptionem anxietas, vomitus, ardor circa præcordia adsint; metus enim est, ne & pustulæ variolosæ ipsum ventriculum obsideant; & periculosam ibi inflammationem faciant. Idem & à prodagræ materia, non ampliùs in artus deposita, vel imprudenti medelâ retropulsa, observavit contigisse *Fridericus Hoffmannus* (*f*).

(*a*) De victu acutorum in fine, Charter. Tom. XI. pag. 183.
(*b*) De Cicutæ aquat. histor. Cap. XXI. pag. 274. & seq.
(*c*) Frid. Hoffman. Opusc. Pathol. Pract. dec. 2. Dissert. VII. pag. 456.
(*d*) Tumulus Pestis, pag. 842. 843.
(*e*) Ibidem. pag. 867.
(*f*) Loco modò citato, pag. 460.

§. 952. BREVI plerumque lethalis fit, nisi subitò curetur, ob læsam necessariam functionem, & infinitos nervos connexos.

Quanta sit necessitas in cura inflammationis diluentium remediorum, in præcedentibus satis patuit: verùm inflammatus validè ventriculus à lenissimo etiam potu irritatur, adeóque hac viâ diluens liquidum subministrari nequit. Præterea nervosissima ventriculi substantia à tumore inflammatorio irritata & dolens, totum corpus turbare potest miris modis; & inprimis cerebri functiones lædere; quod optimè *Galenus* (*a*) notavit, dicens: *Nam ventriculus capiti, & caput ventriculo suas affectiones transmittit, propter nervorum ab encephalo ad os ventriculi descendentium magnitudinem, per quos etiam sensus huic parti, quàm ulli reliquarum corporis partium, acutior est.* Videantur illa quæ circa hanc rem dicta fuerunt ad §. 701, ubi de delirio in febribus nato à sordibus circa præcordia hærentibus agebatur. Sed & ipsas vires vitales à simili causa prosterni antea ad §. 661, demonstratum fuit: & *Celsus* (*b*) notavit; percusso stomacho, non tantùm sequi singultum & bilis vomitum, & assumpta statim reddi, verùm & venarum motus elanguescere, sudores tenues oriri, extremásque partes frigescere; quæ omnia mortis imminentis signa sunt. Ex quibus facilè patet, summum periculum in hoc morbo adesse.

§. 953. IN sanitatem; morbos suppuratorios, scirrhosos, cancrosos, gangrænosos; vel in subitam mortem convulsionibus acceleratam, transire, ut reliqui inflammati, solet.

De vario exitu morborum inflammatoriorum, qui viscera occupant, jam sæpius dictum fuit, & omnia illa etiam in hoc morbo obtinent.

Verùm hoc peculiare habet ventriculi inflammatio, quòd, convulsionibus sævissimis ortis, sæpe subitam mortem faciat. Dum venena acria ventriculum rodunt & inflammant, vel & alia, non habentia tantam acrimoniam, sed singulari modo noxia, nervos hîc dispositos irritant, ex *Wepferi* (*c*) Observatis plurimis constat, horrendas convulsiones fieri. Quotidiana Observata practica docent, infantes, acri acido colostro ventriculum plenum habentes, convulsos mori quàm subitissimè. Sed & insignis casus (*d*) docet, quàm horrenda mala ventriculi inflammationem comitentur. In juvene enim bonæ temperiei primis jam morbi incepti horis pulsus oppressus erat, & sæpe intermittens, paulò pòst, licèt jam ter vena secta fuisset, extrema frigebant ut in cadavere, vertigo summa sequebatur & cæcitas, delirium ferox, ardoris interni intolerabilis sensus, convulsiones musculorum faciei, sitis immanis, & simul horror summus, dum liquida allata videbat, ita ut hydropho-

(*a*) De Locis Affectis, Lib. III. Cap. IX. Charter. Tom. VII. pag. 438. 439.
(*b*) Lib. V. Cap. XXVI. n°. 15. pag. 287.
(*c*) In Historia cicut. aquat. passim.
(*d*) Medical Essays, Tom. I. n°. 29. pag. 284.

bus ferè esset. Leniebantur post sanguinis missionem symptomata, sed paulò pòst recrudescentia idem remedium suadebant; ita ut undecies misso sanguine tandem à tantis malis adhuc evaserit incolumis.

§. 954. SIMULAC præsens per sua signa scitur (951.), statim validâ sanguinis missione, si opus repetitâ; potu lenissimo nutriente, emolliente, antiphlogistico, causæ contrario; clysmatibus, fomentísque similibus, diligentissimè utendum. Cavendum summopere ab omni acri, maximè autem à vomitu.

Largam sanguinis missionem summum remedium esse in inflammationis initio, jam sæpius demonstratum fuit, tam in cura generali inflammationis, quàm in morbis inflammatoriis antè pertractatis: & modò recensitus casus docuit, quantùm venæsectio audacter repetita valuerit in hoc morbo, jam tot horrendis symptomatibus stipato. Præterea laudati fuerunt diluentes potus, addito nitro, melle, rob sambuci, &c. Verùm hîc major difficultas est, nam à minimo acri irritatur inflammatus ventriculus, & augentur omnia mala: ideo hæc remedia, licèt meritò laudentur optima in curatione inflammationis, vix audemus dare, vel tantùm adeo diluta, ut oculus non læderetur ab his instillatis. In *Materia Medica* ad hunc numerum habetur talis potus leniens, qui tamen ob trifolium acetosum admistum, & rob ribesiorum, vix ferri posset, si dolentissima foret ventriculi inflammatio; vitelli ovi admisti tamen utcumque obvolvent reliquorum acrimoniam. Verùm lactis serum recens, decoctum hordei, avenæ, panis, & similia, addito ovi vitello sufficient pro nutritione levi, quæ hîc tantùm requiritur. Jusculum dilutum, ex pulli carne paratum, blandissimum pariter est, & si in singulis libris horum decem vel duodecim grana nitri diluantur, ferri poterit facillimè. Præterea & hoc notandum est, talia debere dari parvâ copiâ simul, ne distendatur ab ingestis ventriculus, nam & inde omnium malorum augmentum fieret. Si autem causa cognita fuerit, quæ acrimoniâ suâ rodendo inflammationem fecisset, dantur simul opposita huic acrimoniæ remedia: sic v. gr. in infantibus, ab acido acri in ventriculo hærente convulsis, dantur absorbentia terrestria, quæ & blanda sunt, & simul acidum absorbendo enervant.

Cùm autem non possint intra breve tempus diluentia & attenuantia ingeri magnâ copiâ, conamur per alias vias hæc in corpus introducere. Huc faciunt balnea, fomenta, epithemata, & inprimis clysmata, sæpius applicata & diu retenta, ut venis bibulis intestinorum resorberi possint.

Simul facilè patet, quanta malorum exacerbatio debeat fieri, dum stomachicis vulgò dictis remediis (quæ solent ferè laudari spirituosa, amara, aromatica acria, & in frigidis ventriculi morbis pulchrum usum habent) imperiti hunc morbum aggrediuntur. Longè adhuc pejùs cum miseris ægris agitur, si Medici fallaci illâ & periculosâ regulâ utantur, *vomitus*

vomitu curatur (vide §. 659.). Dúmque vident ægros tales à minimo liquido ingesto frequenter vomere, statuunt malignam in ventriculo hærentem saburram morbi causam esse, & vomitorio dato illam expellere conantur. Candidè fatetur *Sydenhamus* (vide locum citatum ad §. 634.) se hîc errasse, & dum viderat in febribus epidemicis autumnalibus, in quibus anxietas circa præcordia aderat, & nausea perpetua & vomendi conatus, tam pulchre successisse emeticum, post venæsectionem præmissam, in initio morbi datum; dedit in febre ardenti pestilentiali, ubi vomitus ab incipiente inflammatione ventriculi oriebatur; sed pessimo cum successu. Celeberrimus *Hoffmannus* (*a*) notabilem casum habet, qui docet funestum eventum vomitorii in hoc morbo dati. Canonicus Halberstadiensis, perfectè sanus, irâ vehementer excanduit, dein vinum calidum superbibit: sequenti die dolores summi circa præcordia, angustia, conatus vomendi, ardor stomachi aderant: vocatus Medicus dedit vomitorium ex sulphure aurato antimonii, unde ter vomuit æger; sed cum symptomatum omnium augmento, & intra decem horarum spatium, convulsionibus accedentibus, periit. Cadavere dissecto in fundo ventriculi plures maculæ, partim nigræ, partim rubræ, apparuerunt. Jam in gangrænam abiverant loca inflammata tam ruditer concussa & pressa à vomendi conatu.

§. 955. SI in suppuratum abit, multa mala, maximè nausea, vomitus, dolor, succedunt, quæ sæpe mirabilia apparent; ignoratâ causâ, rarò curantur; cognitâ (951.) per curam abscessûs tractari requirunt (402. ad 413.)

Quamvis inflammationis curam per benignam resolutionem semper habeant in voto Medici, tamen non semper illa succedit, sive ob morbi magnitudinem, sive ob neglectum efficacis medelæ in morbi initio: tunc sequitur suppuratio, & hæc sola optabilis est, cùm reliqui inflammationis exitus sint pejores. Cùm autem illo tempore, dum inflammatio in suppurationem transit, augeantur symptomata (vide §. 387.), patet satis, quantis cum malis ægri conflictari debeant, dum suppuratio in ventriculo fit. Tunc post diu tolerata hæc mala oritur puris vomitus, sæpe & ruptis vel erosis vasis multo sanguine intermisto, cum levamine symptomatum; quandoque & exeso per ulcus natum ventriculo lethalis hæmorrhagia sequitur. Talis casus habetur in *Actis Parisinis.* (*b*) Homo continuo dolore ventriculi laboraverat per tres septimanas; cardialgia & nausea frequentes fuerant, ultimísque vitæ diebus multùm sanguinis sursum & deorsum evacuaverat. Post mortem invenit celeberrimus *Littre* in ventriculo ulcus rotundum, quinque lineas æquans diametro, & mediam lineam profundum, ad distantiam pollicis cum dimidio à pyloro: multùm sanguinis in cavo ventriculi & intestinorum, reperiebatur. Quandoque & tale ulcus, dum peritonæo accrevit ventriculus, extrorsum

(*a*) Frid. Hoffman. Opusc. Patholog. Pract. decad. 2. Dissert. VII. pag. 454.

(*b*) Académ. Royale des Sciences l'année 1704. Hist. pag. 36.

aperitur, & relinquit fistulam, per quam toto vitæ tempore pars ingestorum exit. Vidi sexagenariam mulierem, quæ jam per duodecim annos tale fistulosum ulcus gerebat, absque multo incommodo; & vidi contentorum ventriculi partem exire per hanc aperturam. Longè mirabilior casus legitur in *Diariis* Eruditorum (*a*), de puella, cui ex abscessu hypochondrii sinistri unà cum fragmentis costarum cariosis exibant contenta ventriculi, & quidem tantâ copiâ & tam citò, ut cogeretur singulis ferè horæ quadrantibus cibum sumere, præ ingenti fame & debilitate; & nisi ulceris patens admodum orificium fasciâ appressâ clauderetur, omnia ingesta exibant statim. Sensim tamen angustior facta fuit ulceris apertura, & supervixit diu, viribus adeo auctis, ut rusticis laboribus consuetis exercendis par fuerit, & per viginti tres annos illud malum tolerare potuerit.

Si ex signis prægressis inflammationis ventriculi satìs validæ, nec pessimæ tamen, suspicio nascatur, in ventriculo apostema fieri, decocta mollissima ex althæa, malva, consolida majore, seminibus lini, &c, parcâ copiâ simul, sæpe repetitis vicibus danda, ut emolliatur vomica, & ad rupturam citam disponatur: ubi pus sursum vel deorsum prodiens, & levamen malorum, docent, abscessum ruptum esse, tunc lenissimis detergentibus, & postea consolidantibus opus erit, uti antea in cura abscessûs, numeris in textu citatis, dictum fuit. Verùm dum consolidandum est tale ulcus, caveri debet, ne à copiosis ingestis ventriculus distendatur; distraherentur enim denuo illa, quæ coire inceperant. Satìs autem patet, difficilem fore curationem, cùm omnia ingesta ulcus alluere debeant, & motu peristaltico ventriculus continuò agitetur: solum jus carnium, cum oryza, hordeo, pane, &c, coctum, tunc conduceret: fortè & per clysteres nutrientes possent satìs sustineri vires per plures dies, cùm ulcus jam purum est, ut, quiescente sic ventriculo, consolidatio citiùs fieret.

§. 956. UBI scirrhum, cancrúmve procreat, tum enormes illos vomitus, dolores intolerabiles, ad minima ingesta acerbatos, fixos, diuturnos, ad omnia medicamenta aspera insurgentes, excitat.

Alter exitus inflammationis, de quo in præcedentibus pariter sæpius dictum fuit. Plures tales ægri occurrunt quotidie qui se beatos crederent, nisi alimentis indigerent quotidie: sentiunt enim dolores molestissimos ab ingestis, quandoque statim à pastu, quandoque post unam alterámve horam: nullum levamen sentiunt à decantatissimis etiam stomachicis remediis, imò ab omnibus acrioribus dolores augentur; omnium maximè à purgantibus aut emeticis validis. Vidi plures tales miseros, qui, dolorum impatientes, aliquot post cibum sumptum horis digito in fauces immisso evomebant omnia, ut levamen haberent doloris. Semper tunc suspicandum de scirrhosis tumori-

(*a*) Journal des Sçavans, Mois d'Août 1737. pag. 534.

bus, ventriculum aut vicina loca obsidentibus; quod & cadaverum sectio confirmavit. Ante aliquot annos nobilem matronam Anglicam vidi tali morbo laborantem, & unà cum amico integerrimo (cujus præmaturam mortem lugeo) *Godefrido du Bois*, in Academia Franequerana Medecinæ & Philosophiæ Professore, deliberavi, quomodo succurri posset huic miseræ, quæ jam per plures annos cum hoc malo conflictabatur. Frustra tentata fuerunt omnia: levamen aliquod à blandissimis remediis & opiatis quandoque habuit. In cadavere inventus fuit ventriculus ovo anserino non major; pylorus & proxima intestini duodeni portio, uti & pancreas, scirrhosa erant, & durissima. In homine, qui diu de ventriculi dolore conquestus fuerat, cum vomitu continuo & animi deliquiis, invenit *Ruyschius* (*a*) fundum ventriculi obsessum tumore scirrhoso pugni ferè magnitudine, materiâ tenaci & atrâ referto, qualem materiam quoque paucis ante mortem horis vomitu rejecerat. His similia & apud *Bonetum* (*b*) plura habentur.

Scirrhus autem, quamdiu benignus adhuc manet, pondere & mole suâ distrahendo partes adeo sensiles plurimùm quidem mali producere poterit, verùm ubi temporis diuturnitate, aut acrium medicamentorum usu, in cancrosam malignitatem vergere incipit, horrendi dolores inde fient; uti ex illis, quæ antea de *Scirrho & Cancro* dicta fuerunt, facilè patet. Insignis talis casus describitur à celeberrimo *Petit* (*c*). Mulier corripiebatur dolore cum febre: aderant simul nausea & vomitus cum dolore colico: iteratis venæsectionibus, aliisque remediis à peritissimo Medico præscriptis, levamen habuit quidem, sed reliquias morbi nondum eradicati neglexit, diætæ regulas minus observans. Cùm langueret diu, empyricum consuluit, qui & validissimis emeticis, & clysmatibus primò lenioribus, dein acerrimis, in pessimum statum redegit miserrimam ægram. Prudentiorum dein consilio usa, levamen quidem percepit, sed tandem periit. In cadavere inventa fuit pars ventriculi colo intestino vicino firmiter adhærens, & cum illo in massam scirrhosam magnam concreta: dissecto ventriculo, inventum ulcus nigrum fœtidissimum duos pollices in diametro habens, quod integumentis concretis cum hoc scirrho, viam versùs exteriora fecerat ichori & puri. Plura adhuc maximè notanda circa hoc malum ibidem recensentur, sed modò dicta docent, fidelibus Observationibus constare, scirrhum ventriculi in cancrosum ulcus degenerasse.

§. 957. SOLIS lenibus, ad hos morbos requisitis, medelis pacatur (490. 491. 506. 507. 508. 509. 511.); raro curatur: aquæ medicatæ fontium maximè hîc efficaces.

Omnia illa, quæ laudata fuerunt in cura scirrhi & cancri, hîc locum ha-

(*a*) Observat. Anat. Chirurg. XXXIX. pag. 38.
(*b*) Anatom. Practic. Lib. III. Sect. VII. pag. 68. & seq.
(*c*) Académ. Royale des Sciences, l'année 1716. Mém. pag. 395. & suiv.

bent exceptis his, quæ situs & conditio ventriculi non admittunt, licèt in externis partibus corporis scirrhosis vel cancrosis adhiberi possint.

Præcipuum est, ut nihil in victu exhibeatur, quod exasperare possit hæc mala: jura carnium, cum oryza cocta vel mollissimis oleribus, hîc sunt præcipua: vitelli ovorum, cremores hordei, avenæ & similia parcâ copiâ simul data; ab his enim magnum solamen in doloribus illis chronicis circa ventriculum solet percipi. Ubi verò scirrhus adhuc recens est, magna copia saponis Veneti profuit, sed diuturno usu, ita ut drachmas duas quotidie per plures menses sumerent ægri: summum enim dissolvens est & satis mite; si autem ab hoc assumpto dolores augeantur, abstinendum est illico; tunc enim metuendum est, jam in cancrosam indolem degenerare scirrhum, qui tunc nequidem illud remedium ferre potest. Prosunt & aquæ medicatæ spadanæ, vel his similes, quæ mirâ vi solvendi concreta in corpore valent, neque interim acrimoniam magnam habent.

Ex dictis simul apparet, quantâ prudentiâ opus sit, dum medela fit hominibus, qui de chronicis illis abdominis doloribus, à cibo assumpto exacerbatis, conqueruntur.

§. 958. LIENIS, pancreatis, omenti, inflammati, suppurati, gangrænosi, scirrhosi, cancrosi, origo, natura, effectus, cognitio, prævisio, curatio, palliatio, ex iisdem dictis (914. ad 958.) hauriri possunt.

Superessent jam & alii morbi inflammatorii viscerum quorumdam abdominalium pertractandi, verùm omnia hactenus dicta in prioribus repetenda forent. Locus enim tantùm diversus est, & situ ex Anatomicis bene cognito, & functione ex Physiologicis intellectâ, non est difficilis diagnosis horum morborum. Omnes autem exitus inflammationis hîc iterum obtinent, & cura similis est. Hinc sufficiet paucis videre præcipua, quæ hîc observaverunt Auctores fide dignissimi. De intestinorum autem inflammatione peculiariter agendum est, quia ibi multa notanda occurrunt, quæ tantùm in illis partibus locum habent; & ob eamdem rationem etiam renum inflammatio seorsim pertractabitur.

LIENIS. Satìs frequens mentio morborum lienis apud Veteres fit, ita tamen ut meritò suspicari liceat, quòd quandoque & morbos vicinarum partium sub titulo lienis malè affecti descripserint. Intestini coli enim flexus lieni proximus est; hinc fæces induratæ, flatus impediti ab his fæcibus, circa lienis regionem tumores & dolores facere poterunt, licèt nullum in liene vitium hæreat. Ita *Trallianus* (*a*) de *lienis inflatione* scripsit, & in cura hujus morbi laudavit talia remedia, quæ carminativam, sive flatus discutientem, vim egregiam possident. Verùm facilè patet, flatus in ventriculi & intestinorum cavo

(*a*) Lib. VIII. Cap. XI. pag. 479. vide & Galen. Medend. Method. ad Glaucon. Lib. II. Cap. VII. pag. 379. Charter. Tom. X.

suam

suam sedem præcipuè habere. Ita & *Hippocrates* (*a*) acutorum dolorum causam in liene, qui etiam ad humerum, claviculam, ilia ac mammas transeunt, posuit ingurgitationem ficuum viridium, pomorum, uvarum, & musti copiosi usum. Sed omnia hæc flatulenta admodum sunt, & in fermentationem quàm maximè prona, solent primis viis nocere primò, antequam sanguini permista alias partes afficere possunt: unde & talia in cura commendat, quibus hæc saburra sursum & deorsum expelli posset. Præterea notat, lienem eodem die magnum, & deinde iterum minorem reddi (*b*), dolorémque acutum facere, dum sublatus est lien; sine dolore esse, dum mollis est. Verùm satìs apparet, obstructionem aut inflammationem lienis tam subitis mutationibus obnoxiam non esse; in colo verò intestino circa illum locum, ubi lieni contiguum est, frequentes satìs causas esse, unde tales tumores subitanei, & dein iterum subsidentes, nasci possint. Si jam simul cogitetur, frequentem mentionem fieri scirrhi lienis satìs citò curati, tam apud veteres Medicos quàm recentiores, vix dubium est, fæces induratas, circa flexum coli hærentes, talium tumorum causam fuisse, cùm scirrhus non tam subitò resolvi possit, & plerumque ad omnia rebellis maneat, utì nimis notum est.

Præterea cùm ex Veterum opinione lien atrabilarii succi apotheca foret; morbos melancholicos sub titulo affectionum lienis descripserunt; ita etiam scorbutum, utì postea patebit, quando de his morbis dicendum erit.

Interim tamen negari nequit, inflammationem quandoque lienem occupare, nam cadaverum sectiones docuerunt, inflammationis effectus in liene observatos fuisse. Verùm minùs frequenter, quàm alia viscera lienem inflammari, notavit *Trallianus* (*c*). Præcipua signa autem inflammati lienis sunt, febris acuta continua, dolor in loco lienis, quandoque ad humerum, mammam & claviculam sinistri lateris protensus. Licèt autem & functiones læsæ partem affectam in morbis denotent, cùm lien soli hepati inservire tantùm videatur, non poterimus accurata signa ex hoc fonte colligere, eò quòd hepatis læsio vitia lienis tardiùs tantùm sequi soleat. Quinimo Experimenta docuerunt in vivis animalibus capta, lienem ligatis ejus vasis inutilem reddi, imò & exstirpari posse integre, & tamen animalia diu postea adhuc supervixisse, absque notabili sanitatis noxa (*d*).

Non videtur improbabile, quandoque sub pleuritidis nomine tractari lienis inflammationem, & absque magno damno, cùm cura pleuritidis & huic morbo curando conveniat. Celebris apud Batavos Hagæ-comitum Medicus, *Antonius de Haen*, cui plurimas & utilissimas Observationes practicas ex cadaverum sectione haustas me debere, gratus recordor, talem mihi casum transmisit, qui hoc confirmat. Homo triginta quatuor annorum à Medico tractabatur ut pleuriticus, & quidem tali cum successu, ut secundo

(*a*) De Internis Affectionibus Cap. XXVII. Charter. Tom. VII. pag. 657.
(*b*) Ibidem Cap. XXXII. pag. 662. & Cap. XXXV. pag. 663.

(*c*) Lib. VIII. Cap. XII. pag. 484.
(*d*) Malpig. de Liene Cap. VI. pag. 114. Brunner. de Pancreate. In Præfat. pag. 9.

jam morbi die à febre & dolore sinistri lateris ferè integre liber se sanatum crederet, omnémque medelam negligeret postea, sed infelici cum eventu. Languit enim postea, & fassus fuit, se semper obtusum dolorem in loco priùs affecto percepisse. Post paucas septimanas, à primo morbi insultu, insignem habuit in dextro crure tumorem, sponte postea evanidum: similem tumorem deinde percepit in dextro latere perquam magnum, sponte etiam postea evanescentem. Similis tumor denique apparuit in femore sinistro, & illo manente, novus tumor occupavit internam brachii dextri partem, mollis & pugno major. Successit deinde dysenteria, ascites, unà cum hydrope anasarca totius corporis, prostratio virium & mors.

In cadavere biduo post mortem dissecto, apparuerunt sequentia. Abdomen turgidum, lividum ubique, præsertim in latere sinistro. Omentum brevissimum vix duos digitos longum, macilentum. Intestina omnia turgidissima, & ferè per totam longitudinem, crassa æquè ac tenuia, inflammata, & pluribus in locis jam gangrænosa. Lympha non admodum copiosa in abdominis cavo. Ventriculus pariter turgidissimus, sinistrâ ac maximè superiori parte longè latéque gangrænosus: pancreas flaccidum, parvum: mesenterium integrum, exsangue. Mesocolon exhibuit plura friabilia corpuscula obscurè viridia, mole, colore, figurâ, referentia capparidum gemmas, quæ aceto vel muriâ conditæ mensis adhibentur. Hepar perquam magnum erat, in parte inferiore magis fuscum, quàm naturaliter esse solet. Lien inferiore parte peritonæo accretus, pure albo, crasso, copioso plenus: copia quædam similis puris aquæ, in cavo abdominis repertæ, innatabat. Tumor brachii lanceolâ apertus, dedit idem colore ac consistentiâ pus, ac in liene deprehendebatur. Pulmones hinc inde membranæ pleuræ adhærebant concreti.

Tota hæc historia docet, lienem inflammatum, ægri incuriâ non integre sanatum, in suppurationem abivisse, pus resorptum ad varia loca corporis metastasin fecisse; tandémque purulentâ cacochymiâ totum sanguinem corrupisse. Simul notandum, hepatis molem insigniter auctam fuisse, dum splenis purulentâ labe consumpti, functio cessabat; quod & *Malpighius* & *Brunnerus* observaverant in animalibus, quibus splenem exsecuerant, vel ligatis vasis illum reddiderant omnino inutilem.

Videtur autem & *Hippocrates* (a) observasse lienis suppurationem: jussit enim splenem, maximum jam & sublatum, inuri, uti in hepatis vomica consuluerat, ad pus educendum. Et in alio loco, antea ad §. 488, citato, de lienosis agens, monet morbum quandoque in hydropem degenerare & contabescere ægros; quibusdam verò lienem suppurari, qui usti sani fiunt; quibusdam etiam durum & magnum lienem consenescere. Nihil autem magis incitat Medicos, ut diligenter evolvant priscorum Medicorum volumina, quàm dum vident difficillimis casibus lucem affundi à Veterum Obser-

(a) De Internis Affectionibus Cap. XXXII. XXXIII. XXXIV. XXXV. Charter. Tom VII. pag. 662-665.

vationibus, vixque aliquid in praxi occurrere dubii, quin inveniamus apud illos. In modò memorata morbi Historia præter spem ægri, qui se sanum credebat, funesta lienis suppuratio secuta fuerat. Verùm pulchre hoc monuerat *Aretæus* (*a*), dum de hoc morbo agit, dicens: *Incrementi autem notæ sunt febres, dolores & horrores: multoties enim remittunt, post brevem autem colorem rigore & dolore vacant: hac de causa interdum in splene abscessus latuit: rarum enim & sensu carens etiam in sanitate viscus.* Exitum autem talis morbi notavit *Hippocrates* (*b*) dicens: *Qui lienosi dysenteriâ corripiuntur, iis, obortâ longâ dysenteriâ, hydrops aut lienteria succedit, ac intereunt.* Paulò pòst tamen dicit: *Lienosis dysenteria succedens, bonum* (*c*). Verùm materia lienem occupans per venam splenicam facili viâ in hepar tendit; & §. 950, vidimus, dysenteriâ largâ, citò desinente, tam bene sanari hepatis morbos. Binas has prognoses unitas distinctiùs legimus *in Coacis*, ita: *Dysenteria non longa splenicis utilis: longa verò, mala: desinente enim, si hydropes aut lienteriæ fiunt, lethale.*

Lienis verò scirrhus longè frequentiùs occurrit, unde familiarem spleni hunc morbum dixit *Aretæus* (*d*). Talis autem tumor duritie, & pondere vicinas partes miro modo lædere & distrahere potest, & vehementissimos dolores facere. In cadavere muliebri celeberrimus *Ruyschius* (*e*) lienem invenit octuplò majorem, quàm naturaliter esse solet: bilanci impositus, quatuor libras pendebat, & in pelvim descenderat. Bis in cadavere vidi ipse lienem scirrhosum ingentem ad pelvim usque prolapsum: plura talia collegit *Drelincurtius* (*f*). Neque adeo mirum videtur, lienem mole & pondere auctum, propriâ gravitate descendere, sensim elongatis vasis versùs inferiora abdominis; sed rarus casus docuit tumentem lienem & sursum ascendere posse. Invenit hoc in homine, post diuturnam febrim intermittentem hydropico facto *De la Motte* (*g*). In ejus cadavere lien mole insigniter auctus diaphragmatis sinistram partem sursum truserat, ita ut pàrvum tantùm spatium inter summitatem lienis & axillam inveniretur. Ubi autem lien, dum indurescit, simul mole minuitur, tunc credibile est, faciliùs tolerari illud malum. In homine enim sexagenario (qui nunquam questus fuerat de dolore aut alio malo, unde suspicio mutati adeo insigniter lienis nasci potuisset) celeberrimus *Littre* (*h*) invenit lienem integre petrefactum, sed tantùm unciam cum dimidia ponderantem: violentâ autem morte perierat ille homo, hinc & diutius superstes esse potuisset.

Ubi autem scirrhus lienis in cancrum degenerat, tunc vicina omnia depascitur, & post intolerabiles cruciatus, erosis vasis, subitam & lethalem

(*a*) De Causis & Signis Morbor. Diuturn. Lib. I. Cap. IV. pag. 43.

(*b*) Aphorism. 43. Sect. VI. Charter. Tom. IX. pag. 275.

(*c*) Aphor. 48. Sect. VI. Ibidem pag. 281.

(*d*) De Causis & Signis Morbor. diuturnor. Lib. I. Cap. IV. pag. 43.

(*e*) Observat. Anatom. Chirurg. LXII. pag. 58.

(*f*) Differt. Anat. Pract. de Lienosis Cap. XVII. Opusc. omn. pag. 768.

(*g*) Traité complet de Chirurgie, Tom. II. pag. 169. 170.

(*h*) Académie Royale des Sciences l'année 1700. Hist. pag. 50.

hæmorrhagiam producit. Lethalem talem per alvum hæmorrhagiam vidit *Drelincurtii* (*a*) pater, in fœmina, cujus lien cancrosus subjectum colon arroserat.

PANCREATIS. Cùm illud ponatur intra duplicaturam mesocoli, & uno extremo suo adhæreat duodeno, ubi illud pyloro continuatum incurvatur; transversaliter ponè ventriculum pergat ferè ad lienem usque, & in hoc itinere portio duodeni inter pancreas & lumborum vertebras locetur; patet satìs, difficiliùs morbos pancreatis distingui posse, cùm non tam facilè tangi possit quàm lien, & dum tumet pancreas, ventriculum & duodenum necessariò comprimere debere. Posset ergo inflammatio pancreatis quandoque cum ventriculi aut duodeni simili morbo confundi; sed inde in curatione nullum damnum orietur, cùm similis omnino medela requiratur. Cùm autem pancreatis usus sit, secretum suâ fabricâ sanguine liquorem, salivæ simillimum, intestino duodeno infundere, non tam subitò advertetur noxa in corpore ex læsa functione pancreatis, ut inde signa talis morbi præsentis hauriri possent. Directis enim experimentis, in vivis animalibus institutis, celeberrimus *Brunnerus* refutavit *Sylvianam* illam hypothesin, de effervescentia succi pancreatici cum bile in intestino duodeno, à qua rite se habente chylopoiesis ferè integrum opus deducebatur, & cujus vitiis omnium ferè morborum origo tribuebatur. Simul tunc ex iisdem experimentis patuit, ligato vel destructo ductu pancreatico, etiam insigni parte pancreatis abscissâ (profundiùs enim latet, ut integrè exscindi potuisset superstite animali) canes supervixisse absque notabili sanitatis detrimento (*b*). Tumores autem pancreatis inflammati, suppurati, scirrhosi, cancrosi, pessimè afficere posse vicinas partes, sponte patet. Quandoque & pancreas scirrhosum adeo intumuit, ut extrinsecus tumor percipi potuerit; qualis casus memoratus fuit antea ad §. 488. Aliquando licèt insigniter mole auctum fuerit, tamen foris nullus tumor conspicuus apparet. Ex *Riolano* illud confirmat *Graafius* (*c*) exemplo illustrissimi Viri *Augustini Thuani*, qui habitûs melancholici per quadriennium de dolore circa regionem coli, cum sensu ponderis ad regionem stomachi, dum erectus staret, vel ambularet, conquestus fuit: nec tumebant tamen ei hypochondria. In cadavere defuncti inventum hepar, rotundum instar sphæræ, farctum & transfixum gypseâ pituitâ sebum referente. Pancreas mole & pondere hepar æquabat, totum scirrhosum, multis globulis specie ovi columbini constans. Lien exilis, vix unciam ponderans. Plures ibi casus colligit *Graafius* pancreatis ulcerati, scirrhosi, cancrosi, calculosi, &c. Unde meritò in praxi versati Medici, dum chronici illi dolores abdominis adsunt, talem causam suspicantur, & blandissima tantùm remedia exhibent prudenter, ne acrioribus exhibitis irritentur talia mala.

(*a*) Differt. Anat. Pract. de Lienosis Cap. XIV. Opusc. omn. pag. 763.

(*b*) Brunner. Experim. nova circa Pancreas, pag. 12, 15, 16. & seq. & à pag. 23. ad 56. uti & apud eumdem Brunnerum de glandulis duodeni, pag. 118.

(*c*) Regner. de Graaf. de succo Pancreat. Cap. VII. pag. 108. & seq.

OMENTI. Illud, uti ex Anatomicis notum est, à fundo ventriculi supra intestina extenditur, ad umbilicum usque; quandoque longè profundiùs descendit; aliquando regionem epigastricam non excedit suâ longitudine, magnam enim hîc in cadaveribus diversitatem invenerunt Anatomici, quoad variam omenti extensionem. Præterea omentum, licèt maximâ suî parte intestinis supersternatur, tamen & vasis hepar ingredientibus, duodeno, colo, pancreati, lieni adnectitur, adeóque pro diversitate loci, quem morbus omenti occupat, varia possent fieri mala. Unde etiam videtur difficultas in diagnosi talium morborum nasci. Præterea Observationes certissimæ docuerunt, magnam omenti partem, post vulnera abdominis erumpentem, abscissam fuisse, superstite ægro, & absque magno sanitatis damno. *Galenus* (*a*) gladiatori vulnerato integrum ferè omentum abscidit, qui támen confestim sanatus est, & hoc tantùm incommodi, habuit, quòd à frigore externo abdomen magìs defendere debuerit. Frequentes tales casus in bellis hodiernis docuerunt, insignem partem omenti sæpe resectam fuisse, absque tali incommodo sequente. Unde patet, non facilè ex læsis functionibus signa hauriri posse, quæ docerent omenti morbos. Quinimo *Ruyschius* (*b*) observavit omenti integram consumptionem frequenter, non tantùm in brutis, sed & in hominibus, qui âcutissimâ anginâ, vel & violentâ morte perierant, in quibus ante mortem nulla hujus rei suspicio fuerat. In morbis chronicis, & inprimis in hydropicis, sæpe omentum periisse observatum fuit, quod minùs mirum videtur.

Si inflammatum omentum, dein in suppurationem abierit, aut gangrænam, effuso pure vel ichore gangrænoso, sequentur eadem mala, ac §. 912, enumerata fuerunt.

Ubi verò in scirrhosos tumores induruit omentum, tunc pressione & distractione partium, quibus contiguum est vel adhæret, plurima mala producere potest, inprimis dum moles indurati omenti magna est; cæteroquin minùs nocet. Contigit quandoque mulieribus, post puerperium felix jam in integrum restitutis, tumorem durum & oblongum in abdomine habere: quandoque per plures annos tales tumores manent, ferè absque dolore, & solâ mole ferè molesti sunt. In cadavere quodam detexit *Ruyschius* (*c*) talem tumorem factum fuisse ab omento duos ferè digitos crasso, tres digitos lato, spithamam cum dimidia longo & scirrhoso. Videtur omentum in gravidis ab utero ascendente, & visceribus loco motis, comprimi ac convolvi in seipsum, túncque talem tumorem producere. Ita & tumor abdominis ab omento osseo facto inventus fuit (*d*). Mirabilem magìs adhuc casum descripsit jam sæpius antea laudatus *Antonius de Haen*, (*e*), ubi in hydropicæ cadavere reperit omentum in compactam & vastam molem

(*a*) De usu partium Lib. IV. Cap. IX. Charter. Tom. IV. pag. 377.
(*b*) Observat. Anatom. pag. 23.
(*c*) Observat. Anatom. Chirurg. LXIII. pag. 59.
(*d*) Academ. Royale des Sciences l'année 1732. Hist. pag. 48.
(*e*) Histor. Anatom. Medica morbi miri incurabilis, & seq. Hagæ Batavor. 1744. in 8°.

concretum, duos digitos latos craſſum ubique, niſi quòd in ambitu parum gracileſceret: hujus monſtroſi omenti ope ventriculus, colon, duodenum ac jejunum ita coaluerant in unum, ut non niſi deſtruendo à ſe invicem divelli potuerint.

Cautela autem adhibenda in tractandis malis recenſitis lienis, pancreatis, & omenti, ex antè dictis facilè hauriri poterit.

INTESTINORUM INFLAMMATIO.

§. 959. INTESTINA, maximè tenuia, & frequentissimè, in suis membranis acutâ inflammatione, ut ventriculus, infestantur, à causis communibus inflammationis huc delatis; vel à materie acri potûs, cibi, condimenti, medicamenti, veneni, assumptâ, huc delatâ, in plicis valvulosis retentâ, hærente; tum etiam ab acri, putrida, fœtida materie purulenta, ichorosa, gangrænosa, biliosa, atrabilaria, ex œsophago, stomacho, hepate, liene, pancreate, omento, huc appellente, hærente, rodente; denique ab convulsione ingente prægressa, flatus creante, motum sistente, sicque inflammationem producente.

Generales inflammationis causas §. 375. 376. 377, recensitas & in intestinis locum habere posse satis evidens est, inprimis postquam ex Anatome constitit, innumeras arteriolas per membranas intestinorum distribui. Præterea in febrium Historia (§. 593.) notatum fuit, febrim in alium sæpe morbum desinere, dum per febrim mutati humores ad quædam loca corporis deponuntur, & nova mala producunt. Pluribus ibi exemplis Practicis probatum fuit, morbos acutos inflammatorios inprimis à se mutuò differre, ratione loci versùs quem materia inflammatoria per febrim prægressam deponitur. Notat *Sydenhamus* (*a*) per tres annos & ultra talem obtinuisse morborum epidemicorum indolem, ut plerumque versùs intestina deponerent febrilem materiam, nunc dysenterias, nunc tormina absque dejectionibus, quandoque & acerbissimos dolores colicos & iliacos, producentes. A febre tamen oriebatur morbus; quæ per horas aliquot tantùm affligens in atrocissimum intestinorum dolorem desinebat. Quinimo iliacam passionem tunc propriè vocandam esse voluit, ubi à tumultuante febre in ventriculum & intestina proxima deponerentur acres & maligni humores, ubi autem à fæcibus induratis, herniis, &c, oriretur malum, tunc *affectionem iliacam nostham* appellare maluit. (*b*).

Tenuia autem intestina frequentiùs inflammari, quàm crassa, Observationes practicæ confirmare videntur; nam in hoc morbo intolerabilis ille dolor medium abdominis, sive umbilicalem regionem, frequentissimè occupat, ubi naturalis tenuium intestinorum situs est. Fortè etiam crassorum intestinorum talis est constitutio, ut minùs facilè afficiantur, quàm tenuia, cùm stercoraceæ materiæ jam sub putridæ & acriori servandæ inserviant. Præterea

(*a*) Sect. IV. Cap. VII. pag. 258. & seq. (*b*) Sect. I. Cap. IV. pag. 90.

omne acre ingestum, vel morâ in ventriculo aut intestinis tale redditum, primò noxam inferet intestinis tenuibus, antequam ad crassa pervenire possit.

Licèt omnia illa, quæ intestinalem fistulam obturant, impediendo liberum transitum, adeóque distentis intestinis, etiam remotæ inflammationis causæ esse possent, tamen nisi simul major acrimonia adsit, raro hunc morbum faciunt adeo acutum, sed potiùs chronica & difficilia mala, quales casus ad §. 719, ubi de variis quæ per diarrhæam exeunt quandoque de corpore agebatur, enumerati fuerunt. Verùm si lentæ tali & concretæ pituitæ permistum fuerit acre, tunc & intestina facilè inde inflammantur, nisi citò expellatur hæc saburra, vel corrigatur illa acrimonia. Ita *Galenus* (vide §.71.) in se ipso acerrimum abdominis dolorem expertus est, ac si terebrâ perforaretur: injecto autem oleo rutaceo, excrevit per alvum humorem, vitro fuso colore & consistentiâ similem, quo facto dolor sedabatur. Verùm iners talis pituita tantum dolorem non fecisset, si nulla acrimonia ipsi permista fuisset. Frequens ergo causa inflammationis intestinorum est acrimonia illorum, quæ in cavo horum continentur. Talis autem acrimonia vel ingestis debetur, vel in aliis visceribus nata ad intestina pervenit, quæ jam consideranda erunt.

POTUS, CIBI, CONDIMENTI. Quanta mala fieri possint à liquidis fermentantibus, & sæpe in ipso actu fermentationis suppressis, dum potantur, antea ad §. 646, & sequentes, dictum fuit, ubi de ructibus & flatibus agebatur. Nascitur enim illo tempore, dum fermentatio fit, mirus stimulus, etiam in talibus quæ antea omni carebant acrimoniâ (vide §. 605. n°. 11.). Inde spasmi horrendi quandoque fiunt in ventriculo & intestinis, quos brevì inflammatio & lethalis gangræna sequitur, nisi citò sedari possint. Quandoque & talia potantur, quæ vel actu acida sunt, vel citò in debilibus corporibus acescere possunt, & acrimoniâ suâ lædere intestina: qualia sunt cerevisia vappida, vinum acre acidum, &c. Verùm & cibi tales ingeruntur quandoque, qui similem noxam facere possunt. In debilibus infantibus lac ingestum sæpe acescit, colostro caseoso intestina infarciuntur, quod morâ acriùs factum intestina rodit & inflammat; unde ileo & volvulo tot infantes pereunt, post diros abdominis dolores, utì omnes Practici noverunt. Si autem consideremus ea, quæ condimenti titulo assumuntur, inter illa invenimus talia, quæ cuti applicata illam eroderent; utì acerrima aromata, allium, raphanus rusticanus, &c. Unde miramur, non sæpius ab his inflammari ventriculum & intestina; & procul dubio frequentiùs hæc nocerent, nisi mucus blandus defenderet horum viscerum latera, & sitis ab his assumptis excitata copiam aquosi potûs posceret, quo diluitur & enervatur nimia talium assumptorum acrimonia. Videantur & illa quæ ad §. 586. *lit.* *, habentur.

MEDICAMENTI, VENENI. Quamvis hæc primò ventriculum afficere soleant, & ideo de illis ad §. 951, ut causis inflammationis ventriculi dictum fuerit, tamen & quandoque contentis ventriculi copiosioribus permista in illum minùs agunt, sed postea in intestina propulsa, & vavulosis horum jugis irretita manent diu eidem loco affixa, & inflammationem ibi excitant. Notum est, resinam ex gialapæ radice paratam, dum à calore mollescit, omnibus

nibus obviis corporibus pertinacissimè adhærere, & simul satis acrem esse, unde à Medicis frequentiùs observati fuerunt dolores molesti abdominis, & hypercatharses periculosæ ab hoc remedio, nisi priùs diu cum saccharo trita, vel cum vitello ovi subacta suam tenacitatem deposuerit. Similia & à colocynthidis pulpa & aliis pluribus nata fuerunt mala. Longè magis ab arsenico & aliis acribus venenis, de quibus videatur sæpius jam laudatus *Wepferi de cicuta aquatica* tractatus.

TUM ETIAM AB ACRI PUTRIDA, &c. Ad §. 719, ubi de diarrhæa febrili agebatur, patuit ex diversis corporis locis ad intestina posse venire materiam, quæ per alvum excernitur, illámque admodum variam esse. Quinimo cholera docet, omnes humores totius corporis, subitò satis in intestina ruere, magno cum impetu, ita ut robustissimus homo intra paucas horas omnes vires perdat, & à mera inanitione sæpe convulsiones sequantur, venenatâ quasi vi fuso toto sanguine, & per vasa meseraica in ventriculum & intestina expulso; dum enim ex hoc morbo resurgunt ægri, debiles, pallidi, exhausti omnino apparent. Si ergo alicubi in corpore stabuletur corrupti liquidi, purulenti, ichorosi, &c, copia, illud ad intestina delatum acrimoniâ suâ illa rodere & inflammare poterit. Unde inter effecta atræ bilis turgentis & motæ, inflammationes, exulcerationes, putrefactiones intestinorum recensentur §. 1104; & pessimum scorbutum similia etiam mala facere, ad §. 1151. n°. 4, notatur, de quibus postea dicetur.

CONVULSIONE INGENTE PRÆGRESSA, &c. Notum est ex Physiologicis, in intestinis esse mirabilem illum motum vermicularem, peristalticum dictum, per quem ingesta ad latera intestinorum apprimuntur, & successivè emulgentur, omni solubili per vasa lactea & venas meseraicas resorpto, tandémque exsuccæ fæces ad intestinum rectum usque promoventur, ut excludantur de corpore. Fibris musculosis intestina ambientibus hunc motum perfici pariter constat, illúmque diu post mortem adhuc superesse, & silentem jam calore, vel & irritando intestina, excitari denuo posse (vide commentarium §. 648.). Simul ibidem varia Experimenta recensita fuerunt; quæ docent, acria applicata intestinis spasmos excitasse in his fibris muscularibus, per quos intestinum constringeretur validissimè, non tantùm in loco cui acre applicatum fuerat, verùm etiam in vicinis pluribus locis eodem tempore sic constricta fuisse intestina, ut omnis transitus contentis intercluderetur. Quod & pulchro experimento in rana vivente facto confirmavit *Peyerus* (*a*).

Acria ergo ingesta, vel ex aliis corporis locis ad intestina delata, possunt & convulsionem talem facere, sicque & hac ratione intestinorum inflammationem producere.

Verùm quandoque & tales spasmi fiunt in intestinis ab aliis longè causis, quæ ad cognitas acrimoniæ classes reduci nullo modo possunt. Illud latens morbosum in corpore, quod ad extremos artus delatum exquisita illa podagræ tormenta facit, si ex imprudenti medela, vel effœti corporis languore,

(*a*) Parerg. Anatom. Exercit. I. Cap. IX. pag. 47.

ad solita loca deponi impeditur, sæpe in visceribus abdominalibus horrendos spasmos excitat (vide §. 1273.); unde sic stringuntur intestina, ut in locis contractis, omni effluxu & influxu liquidi vitalis impeditis, subita & lethalis gangræna sequatur. Verum quidem est, & hîc acrimoniam culpari adhuc fortè posse, dum ligamenta, tendines, membranæ, à podagra diuturna in calcem convertantur. Verùm in hystericis & hypochondriacis à solo motu spirituum perturbato nasci tales spasmos, in visceribus æquè ac aliis quibusvis corporis partibus, nimis notum est. *Sydenhamus* (*a*), qui optimè hos morbos tam varia sub specie latere, & minùs peritos fallere monuit, notavit, quandoque & iliacæ passioni similia symptomata producere. Verum quidem est, quòd icterum periodicum à calculis vesicæ felleæ natum confuderit cum illis doloribus, qui à simplici spasmo absque hac causa fiunt; sed tamen disertè notat, & sævissimos tales dolores observatos fuisse in hystericis & hypochondriacis absque ictero sequente, & remediis antihystericis feliciter curatos fuisse. Multi homines sunt, qui pavimento lapideo frigido diu insistentes, illico molesta tormina in abdomine sentiunt; uti aliâ occasione ad §. 650. n°. 3, notavi; ubi & plura habentur, quæ docent, convulsiones tales intestinorum, flatus creantes, excitari posse, & sanari, dum causæ & remedia applicantur aliis omnino corporis partibus.

§. 960. NATA his locis, contrahit intestina; cavitatem claudit; transitum appulsi impedit; fistulam loco obstructo altiorem, ipsúmque ventriculum immaniter inflat, extendit, dilacerat, inflammat; hinc dolorem acutissimum, ardentem, fixum, creat, pérque omnem inflammatum locum extendit; convulsiones violentas, ubi appulsis irritatur, producit in diaphragmate & abdominalibus musculis; alvum claudit; vomitum excitat ingestorum, & appulsorum, citiùs, tardiúsve post assumptionem, prout superiùs, vel profundiùs hæsit; flatus dolentes; tormina cum borborygmis acutissima; ileum; volvulum; abscessum; gangrænam; scirrhum; cancrum; febrim acutissimam; debilitatem ex dolore acerbissimo summam; mortem citissimam, producit.

Intestina humana longè alio modo se habent in vivente, ac suadere videretur sæpe cadaverum inspectio; ibi enim plerumque inflata, & patulam admodum cavitatem habentia, conspiciuntur. Verùm docuerunt vulnera abdominis, & vivorum animalium sectiones intestina sana, inprimis tenuia, solida satìs esse & crassa in sua substantia, & angustâ tantùm cavitate prædita, quæ adhuc à jugis dependentibus, & extremis vasorum prominentibus in tunica villosa multùm minuitur, ne ingesta nimis citò dilaberentur. Homines multi

(*a*) In Dissertatione Epistolari ad Gulielmum Cole, pag. 488. & Sect. IV. Cap. VII. pag. 267.

intra unam alterámve horam plures libras aquæ ſpadanæ potant, & ne gutta quidem per alvum exit; unde probatur evidenter, naturaliter ſatìs anguſtum eſſe inteſtinorum cavum. Ubi ergo inflammmatorius tumor naſcitur in quodam inteſtinorum loco, non mirum, integre claudi illud ſpatium, ita ut nihil tranſmitti poſſit. Accedit, quòd dolor acutiſſimus, inflammationis, inteſtinorum comes, validiſſimo ſpaſmo faciat contrahi inteſtinum in loco dolente, utì pluribus probatum fuit paragrapho præcedenti. *Ruyſchius* (*a*) in cadaveribus hujus morbi cauſam aliquoties invenit eſſe tantam coarctationem, ut nihil tranſire potuerit. Neque hoc mirum videbitur, ſi conſideremus in coryza leviter inflammatam membranam narium adeo tumere, ut per patula adeo narium cava nullum aerem omnino ducere poſſit homo.

Tali ergo obſtaculo nato, quod omnem tranſitum impedit, ſiſtuntur ad hunc locum omnia ingeſta; aer liberè tranſire non potens, rareſcens, diſtrahit illam partem inteſtini, quæ inter locum inflammatum & ventriculum hæret, imò & ipſum ventriculum, donec per ructus expellatur. Sed eâdem causâ manente, redeunt continuò iidem effectus, utì antea, ubi de ructibus & flatibus agebatur, fuſiùs explicatum fuit. Quandoque & in pluribus ſimul inteſtini locis talis morbus hæret, utì cadaverum hoc morbo defunctorum ſectiones docuerunt; túncque inter bina loca contracta interceptus aer deglutitus, vel ex contentis inteſtinorum fermentantibus aut putreſcentibus genitus, calore corporis rarefactus, horrendum in modum diſtendere poteſt inteſtinalem fiſtulam cum ſummo dolore; ſícque ab hac diſtractione nova denuo inflammatio naſci poterit, unde dolor, priùs in uno vel altero loco hærens, per abdomen diſpergitur latiùs. Vidit *Ruyſchius* (*b*) in puellæ, talibus doloribus enectæ, cadavere coli illam partem, quæ rectum inteſtinum nominari incipit, adeo enormiter extenſam, ut omnia abdominis viſcera occultaret. Patet ſatìs, quàm enormes dolores à tanta diſtractione partium adeo acuti ſensûs fieri debeant. Plura ſimilia enormiter tumentium inteſtinorum exempla apud *Bonetum* (*c*) videri poſſunt.

Verùm ubi aſſumpta per motum periſtalticum appelluntur ad locum inflammatum, illúmque urgent, tunc augetur quàm maximè dolor. Ideo licèt dolor fixus maneat in hoc morbo, tamen per intervalla augetur immaniter; quod & *Sydenhamus* notavit (*d*), dicens: *Subinde remittitur dolor, mox recrudeſcit paroxyſmus, quem æger præſentiens, vultu miſerabili atque ejulatu, ceu præſentem exhorret & averſatur.* Sæpius & idem illud in ægris obſervavi, & videtur hoc fieri vel à contentis inteſtinorum cavo cibis potibúſve, vel à flatibus ad locum inflammatum uſque propulſis. Dum enim in vivis animalibus diſſectis examinamus motum illum periſtalticum, vermicularem dictum, quia utì vermes, annulis corpus ſuum conſtituentibus ſucceſſivè contractis, progrediuntur, ita & inteſtinorum fibræ orbiculares ſucceſſivo ordine con-

(*a*) Obſervat. Anat. Chirurg. 91. pag. 85.

(*b*) Ibidem. Obſerv. 92. pag. 86.

(*c*) Lib. III. Sect. XIV. Tom. II. pag. 214.

(*d*) Sect. IV. Cap. VII. pag. 259.

tractæ promovent contenta per fistulam intestinalem, hac lege, ut ubi per aliquod spatium propulsa fuerint hæc contenta, simili motu sed retrogrado iterum retropellantur per aliquam intestini longitudinem: ita tamen ut motus propellens efficacior sit motu retrogrado; sicque sensim hæc per totam intestinorum longitudinem deducuntur, ut in hoc transitu omne solubile inde per venas bibulas intestinorum exhauriri possit. Ubi ergo per motum peristalticum contenta appellunt ad locum inflammatum, tunc doloris augmentum fit; dum hæc iterum retro urgentur, minùs dolent. Præterea videmus in vivis animalibus motum peristalticum per aliquot minuta cessare quandoque, dein iterum renovari: ex quibus intelligitur ratio hujus phœnomeni in hoc morbo.

Verùm à tali irritatione convulsiones fieri in diaphragmate & musculis abdominalibus, atque inde nauseam & vomitum excitari, patet ex illis, quæ ad §. 642, & §. 656, dicta fuerunt; imò & ad §. 656, dictum fuit, à pertinaci vomitu vicissim & ileum produci. Citiùs autem vel seriùs evomentur assumpta, prout hæc inflammatio majori vel minori distantiâ à ventriculo sedem fixerit; de qua re etiam dictum fuit ad §. 656.

FLATUS DOLENTES; TORMINA CUM BORBORYGMIS ACUTISSIMA. Ad paragraphum præcedentem jam notatum fuit, Experimentis certis constitisse, quòd irritatione factâ in quodam loco intestini, non tantùm contraheretur ille locus, sed & in pluribus locis vicinis idem contingeret: intercipiuntur hinc flatus cum dolore, & paulò pòst, solutis his spasmis, inclusus aer cum sono levi & murmure per intestina oberrans, borborygmos facit, donec paulò pòst renoventur illi spasmi, simúlque dolores. Cùm autem inflammatio nata in quadam parte intestini, si durat morbus, se latiùs dispergere soleat, patet satis, quàm enormes dolores fieri debeant, dum à flatibus distrahuntur partes illæ inflammatæ. Notavit hæc symptomata in hoc morbo *Aretæus* (*a*), dolores nempe oberrantes, ructus inanes nihil proficientes, alvum flatibus murmurantem, qui ad anum usque perveniunt, nec exeunt tamen. Hinc apparet, quare *Sydenhamus* (*b*) observaverit, sub initio morbi non ita certò ad unum aliquod punctum determinari dolorem, dum in diversis locis intestini talis contractio fit: verùm ubi tota vis morbi unum locum urget, tunc in puncto quasi figitur dolor, & atrocissimus evadit, sæpe nullo modo remittens, donec gangræna nata subitò omnem dolorem tollat. Apparet simul, quare tunc fiat alvi adstrictio, omni omnino transitu impedito.

ILEUM, VOLVULUM. Ubi inflammatio intestinorum omnem transitum impedit, tunc vocatur ileus; ita enim *Galenus* (*c*) definivit: *Ileus est phlegmone intestinorum, ita ut nec flatus nec stercora exeant, tormina sequuntur vehementia & cruciatus intolerabiles.* Unde alibi (*d*) huic affectioni proprium &

(*a*) De causis & signis morbor. acut. Lib. II. Cap. VI. pag. 18.
(*b*) Sect. IV. Cap. VII. pag. 259.
(*c*) Defin. Med. n°. 273. Charter. Tom. II. pag. 264.
(*d*) Comment. in Aphor. 10. Sect. VII. Charter. Tom. IX. pag. 296.

inseparabile dixit, ut nihil deorsum subeat; vomitum autem non semper adesse, sed tantùm ubi perniciosè ægrotant. Similia & de hoc morbo habet *Hippocrates* (*a*), dicens: *Resiccatur enim simul intestinum, & constipatur ex inflammatione, ita ut neque flatus neque alimenta pertranseant, sed venter durus sit, & vomat interdum.* Unde ilei nomen ἀπὸ τοῦ εἰλέω optimè deduceretur, quòd coarctare, cogere, concludere aut in arctum retroducere significat. Ubi verò idem vocabulum cum aspiratione εἱλέειν scribitur; tunc potiùs significat vertere, volvere, implicare, insinuare. Atque sic à revolutione flatuum per angustos superiorum intestinorum anfractus hunc affectum *Aretæus* (*b*) vocavit εἰλεόν; & inde etiam receptum ubique jam volvuli nomen videtur desumptum fuisse. *Celsus* (*c*) tamen simpliciter tenuioris intestini morbum vocavit; & Græcam vocem εἰλεὸν sine adspiratione reliquit, nec Latino vocabulo explicuit; verùm in capite sequenti de plenioris intestini morbo agens, (*d*) dicit: *Intestinum verti videtur*, quod accedit potiùs ad significationem ejusdem vocis; quando cum adspiratione scribitur. Fortè & volvulus ideo vocatus fuit, quia, ut *Cœlius Aurelianus* (*e*) habet, ægri tales convolvi ac torqueri intestina sua sentiant; vel quod præ *vehementia dolorum supra eas partes, quæ patiuntur, ægrotantes arcuati convolutique plicentur.* Videmus enim miseros illos acerbissima hæc tormenta lenire conantes, dum antrorsum flexo corpore quasi convolvuntur. Postea inprimis videtur volvuli nomen retentum fuisse, quòd crediderint multi, violentis illis spasmis intestina sic convolvi & complicari; ut proprium cavum angustarent, vel & integre clauderent; vel potiùs quando intestini pars contracta proximam dilatatam ingredietur, quam & vocaverunt introsusceptionem intestini. Vix enim concipi potest, quomodo intestina, mesenterio annexa, ita circumtorqueri possent, ut cavum illorum inde clauderetur. Putrefacto priùs mesenterio, quod *Ruyschius* (*f*) se semel atque iterum vidisse testatur, adeóque nexu illo soluto, hoc quidem fieri posset; verùm tunc à gangræna mesenterii jam mors sequeretur, antequam hoc fieret, cùm ejus læsiones adeo periculosæ sint, utì antea ad §. 170. n°. 3, probatum fuit. Illæ verò introsusceptiones intestini frequenter observatæ fuerunt in cadaveribus, ubi intestinum spasmo contractum, hunc tenue & angustum redditum, in contiguam ejusdem intestini partem ingreditur sæpe ad notabilem longitudinem; sicque liberum transitum per cavum intestini intercipit. Bis hoc publicè demonstravit *Ruyschius* (*g*). Pluribus in locis intestina tenuia sic involuta vidit in cadavere puellæ, convulsionibus mortuæ *Willisius* (*h*), ita ut *partis unius superficies convexa, in alterius concavam, tanquam in vaginam fuerit intrusa & altè recondita.* Absque ratione ergo *Helmontius* (*i*) volvulum intestinorum impossibilem esse dixit,

(*a*) De morbis, Lib. III. Cap. XIII. Charter. Tom. VII. pag. 588.
(*b*) De causis & signis morbor. acut. Lib. II. Cap. VI. pag. 18.
(*c*) Lib. IV. Cap. XIII. pag. 221.
(*d*) Ibidem. pag. 223.
(*e*) Acutor. morbor. Lib. III. Cap. XVII. pag. 235.
(*f*) Observat. Anat. Chirurg. 91. pag. 84.
(*g*) Ibidem. pag. 85.
(*h*) Patholog. Cerebri, Cap. VIII. pag. 107.
(*i*) De flatibus §. 30. & seq. pag. 339.

dum in ditissimo cive Antuerpiensi (qui octoginta mille libras fanaturo obtulerat, dimissis veredariis quoquoversus) ileo intra hebdomadam exstincto, inveniebatur post mortem durum stercus in gracili intestino ad sedecim digitorum distantiam ab intestino cæco. Nemo negat ab infarctis immeabili materiâ intestinis hunc morbum nasci posse, sed temerè inde concluditur, hanc causam solam & unicam esse. Verum quidem est, quòd consideranti intestinorum cum mesenterio nexum mirabilem, eorumdem glabritiem summam & lubricitatem, difficilis videri debeat ille mutuus intestinorum ingressus. In cadaveribus difficulter efficere possumus, ut intestini pars proximam ingrediatur, & dum hoc factum fuit, mox iterum elabitur. In brutorum viventium adhuc intestinis incassum tentatum fuit morbum hunc imitari (*a*). Interim autopsia docuit, hoc factum fuisse: imò frequentiùs, quàm vulgò credi solet, utì pluribus fide dignissimis Observatis probatur in pulcherrima illa dissertatione: inprimis autem in juniorum cadaveribus occurrunt, utì eruditissimus Auctor monuit, & ipse aliquoties vidi. Distinxit autem volvulum in perfectum & imperfectum. Perfectus erat, cùm portio intestini, unà cum mesenterii parte sibi adhærente, subierit proximam à morbosa causa ampliorem redditam. Imperfectus dicitur, dum pars à mesenterio aversa proximam partem ingrediatur, reliquâ parte, mesenterio annexâ naturaliter adhuc dum explanatâ. Ad satis magnam longitudinem intestinum contractum sic ingredi posse partem proximam *Peyerus* (*b*) docuit, inveniens partem susceptam quatuor digitos transversos longam fuisse. Neque semper superior pars inferiorem ingreditur, sed & contrarium observatum fuit. Mesenterium autem in perfecto volvulo semper simul ingreditur, sicque locum arctat, & impedit facilem evolutionem suscepti intestini. Vidit autem manifestè *Peyerus* (*c*) in lacessitis ranæ viventis intestinis sic volvulum nasci, dum quædam loca ampliora vicinas intestini portiones intra se recipiebant, & sinu suo absconditas aliquamdiu detinebant, donec fibris se denuo exporrigentibus, pars recondita ex latibulo suo prodiret. Pulchrum hoc experimentum docet & torminum & volvuli originem & causam: credibile enim admodum videtur, absque dolore insigni non fieri & hanc intestini contractionem, & contracti intestini unà cum parte mesenterii annexa ingressum in vicinam partem dilatatam: cessant autem hæc tormina, dum iterum evolvuntur intestina, redeunt ab eadem causa renovata. Hinc intelligitur & alia ratio, cur in hujus morbi principio sæpe dolores illi acerbi per intervalla tantùm affligant: ubi verò susceptum intestinum ad tantam longitudinem ingressum fuit, vel ab inflammatione intumuit, ut iterum evolvi nequeat, tunc manet dolor fixus, urens, in eodem loco semper persistens. Optimè id notavit *Sydenhamus* (*d*) de hoc morbo agens: ita enim habet: *Sub initio hujus morbi non ita*

(*a*) Videatur de his Cornel. Henr. Velse Differt. Inaugural. de mutuo intestinor. ingressu, &c. Lug. Batav. 1742. pag. 2. 3. & seq.

(*b*) Parerg. Anatom. Exercit. I. Cap. IX. pag. 46.

(*c*) Ibidem. pag. 47.

(*d*) Sect. IV. Cap. VII. pag. 259.

certò ad unum aliquod punctum determinatur dolor, atque in ejusdem progressu, neque alvus ita pertinaciter catharticorum vim eludit; quò autem magìs augetur dolor, eò obstinatiùs in puncto figitur, vomituritio succedit frequentior, & major alvi adstrictio. Notat autem, quòd pergente hujus morbi atrociâ motus peristalticus omnino invertatur, omnia remedia cathartica data, fiant illico vomitoria, imò enemata injecta & suppositoria ano immissa cum fæcibus alvinis per totam intestinorum longitudinem sursum lata, vomitu rejiciantur (*a*). Stercoraceam illam vomitionem & Medici antiqui observaverunt in hoc morbo (*b*), & tanquam funestum præsagium damnaverunt. Fuerunt clari Viri, qui illam inversionem motûs peristaltici negaverunt, credentes sufficere ad hanc rem diaphragmatis & musculorum abdominalium convulsivam actionem, quæ excitabatur, dum à ventriculo ad morbi sedem in intestino usque, interceptâ liberâ viâ, repleta omnia forent: stercoraceum autem illum odorem produci à mora contentorum in ventriculo & intestinis. Verùm Stercus propriè dicendum tantùm in crassis intestinis invenitur, in tenuibus naturaliter nunquam, & in morbis fortè rarissimè. Vidi chronica talia mala, ubi scirrho impediente viam, ægri vix unquam alvum deponebant, sed post quatuor, quinque, imò octo dies oriebatur summa anxietas, & revomebant omnia, quæ toto hoc tempore sumpserant, nec apparebat stercoreus ille odor in his, quæ vomitu rejiciebantur. Excussâ hac gravante saburrâ commodè valebant, appetebant, reficiebantur ab assumptis, donec simili temporis intervallo idem vomitus rediret: & per plures annos tale malum toleratum novi. Nec contrarium evincere videntur illa Experimenta, quæ ligando intestinum tenue in vivis animalibus facta fuerunt (*c*); nam in his non potuerunt transire illa, quæ inter anum & ligaturam in fistula intestinali hærebant: neque inde explicari poterit, quomodo clysmata injecta vomitu excussa fuerint, uti certissimè in ileo factum novimus; nam & probatissimi Auctores hoc observaverunt, & ipse manifestè vidi. Difficile fortè videbitur, quomodo ex crassis contenta venire possint in ileum intestinum; uti etiam quomodo locum illum, ubi volvulus hæret, superare potuerint. Verùm si consideretur inverso hoc peristaltico motu ileum evacuari, cæci finem urgeri quàm maximè, & latera ejus distrahi, apparebit & hoc fieri posse. Si autem in volvulo pars superior intestini inferiorem in se susceperit, non est interclusa via penitus retrogrado motu propulsis intestinorum contentis. Difficiliùs procul dubio hoc contingere poterit, ubi pars inferior dilatata susceperit superiorem: sed notandum, quòd stercoraceus ille vomitus soleat ferè tantùm contingere, dum in pessimo statu versatur æger, & gangræna jam adest, vel saltem brevì sequitur: notum autem est partes inflammatas tensissimas flavescere, dum inflammatio in gangrænam mutatur. Unde & *Hippocrates* & *Galenus* in lo-

(*a*) Diemerbroek. Anatom. Lib. I. Cap. VIII. pag. 36.

(*b*) Hippocrat. de victûs ratione sanorum, Lib. III. Cap. VII. Charter. Tom. VI. pag. 487. Galen. de locis affectis, Lib. VI. Cap. II. Charter. Tom. VII. pag. 509. Æginet. Lib. III. Cap. XLIV. pag. 45. versâ.

(*c*) Académie des Sciences, l'ann. 1713. Mém. pag. 470.

cis modò citatis monent, rarò vel nunquam emergere ileo correptos, si stercus vomuerint.

ABSCESSUM, GANGRÆNAM, &c. Omnes inflammationis effectus sequi hîc posse, satis patet. Sed acutissima febris, intestinorum inflammationem comitans, nisi statim efficaci medelâ succurratur, brevì gangrænam lethalem facit, dum in constrictis spasmo partibus, validè simul inflammatis omnis influxus & effluxus vitalis humoris subitò tollitur. Verùm & acerbissimus dolor (ob quem miseris ægris his mori beatum esse dixit *Aretæus* (*a*)) febrim auget, gangrænam accelerat (vide §. 226.). Unde alio in loco manifestè indicat, quosdam solâ doloris intensitate citò mori (*b*), aliis intestinum suppurari, nigrescere, putrefactum excidere, atque ita ægros deficere. Ideo & mediocris volvuli symptomata tantùm recensuisse videtur, ratus in vehementissimo volvulo, inter morbi initium & mortem mox secuturam, præter enormes dolores nihil observari à Medico posse. Simul vires etiam in robustissimis hominibus illico solvuntur; unde & *Aretæus* inter mediocris volvuli symptomata talem virium resolutionem (ἔκλυσιν) recenset. Verùm antea ad §. 661, ubi de debilitate febrili agebatur, dictum fuit, noxios humores, aut & venenata in primis viis hærentia, omnes vires prosternere quàm citissimè: & videmus in sanissimis paulò antè hominibus, ab hernia incarcerata inflammato intestino, mox omnes vires labascere. Unde videtur nervosissimis his partibus talis proprietas inesse, ut malè affectæ statim illam partem corporis mutent, unde virium animalium & vitalium integritas & constantia pendent. Hujus rei causa à priori fortè difficulter explicari posset, sed sufficit Medico per fideles Observationes facti veritatem cognoscere.

Hinc intelligimus rationem, quare quandoque, licèt rariùs, in infantibus subitò mortuis inveniatur volvulus, absque ullo inflammationis aut gangrænæ natæ indicio (*c*). In his enim, ab acerbitate doloris illico convulsis, dum ab acri contento intestina irritantur, mors sequitur, antequam inflammatio nasci potuerit. In adultorum verò cadaveribus, hoc morbo defunctorum, semper, quantùm novi, inflammationis signa inventa fuerunt, vel saltem talia, quæ ex inflammatione, ut causa, sequuntur.

§. 961. QUAMDIU in gradu inflammatorio subsistit, doloris iliaci nomine imponit incautis, frigori, flatui, vento, periculoso successu adscribitur, calidis tractatur, & carminantibus, eventu funestissimo.

Cùm sæpe oriantur molesti abdominis dolores absque inflammatione prægressa, inprimis in talibus, qui genus nervosum admodum mobile habent; & quidem à levibus sæpe causis, frigore pedum, &c; & flatibus explosis

(*a*) De curatione morborum acutor. Lib. II. Cap. v. pag. 105.

(*b*) De causis & signis morbor. acutor. Lib. II. Cap. VI. pag. 18.

(*c*) Vide Cornel. Henric. Velse, Diss. antè citatam.

sedentur

sedentur hæc mala sæpe satìs citò; ideo statim ferè omnes confugiunt ad carminantia dicta remedia, sive flatus discutientia, quæ omnia calefacientem vim possident. Videmus jam apud antiquos Medicos calida talia remedia data fuisse, quæ κόλικα vocabantur. Tale remedium *Celsus* (*a*) laudat à *Cassio* inventum, quod acria satìs aromata continet, *piper longum & rotundum*, *costum*, *&c.* Verùm optimè hoc laudat in morbo intestini plenioris, de quo dicit: *In plerisque post frigora cruditatésque oritur, deinde quiescit; & per ætatem sæpe repetens sic cruciat, ut vitæ spatio nihil demat.* Ex qua descriptione satìs patet, hunc morbum non fuisse inflammatorium. Ita & *Aretæus* (*b*) in illo casu, ubi *absque inflammatione ob corruptionem*, *aut validum frigus*, ileus provenerit, venæsectionem omittendam suadet, & ad flatus evocandos cuminum & rutam laudat; sed simul mollia & oleosa adhibet internè & externè. Præterea veteres Medici similibus medicamentis, aquæ infusis copiosæ, potissimùm utebantur, túncque facilè ferri possunt. Verùm hodie officinæ luxuriant spiritibus illis simplicibus & compositis aromaticis, cum spiritu vini paratis, qui à vi flatus discutiente laudantur, & in vulgus nota sunt. Unde raro contingit Medicum in his morbis vocari, antequam ægri copiam similium sumpserint: facilè autem patet, quàm immaniter malum augeri debeat, ubi intestinorum inflammatio talibus irritatur. Vidi octavâ horâ jam lethalem ileum, dum sex uncias spiritus ex seminibus levistici destillati miser æger hauserat. Hinc multi pereunt, qui fortè servari potuissent. Quinimo, licèt à solo spasmo absque inflammatione dolor abdominis oriatur, minimè tutum est audacter similia sumere, quia semper periculum est, nisi subitò levent, quòd pessimè nocere possint. Licèt enim ab inflammatione morbus non duxerit originem, convulsionem tamen intestinorum, flatus creantem, inflammatio facilè sequi poterit, uti ad §. 959, patuit. Longè tutius est leniora talia aromatica remedia, ut semina quatuor calida majora, aut minora dicta in officinis, aquæ infusa dare; tunc enim vix nocebunt unquam. Verùm ubi ex signis novimus, inflammationem adesse, tunc etiam ab his abstinendum est.

§. 962. COGNOSCITUR autem facilè pro vera inflammatione ex febre acuta continua comite; siti ingente, calore magno, pulsu duro, dolore igneo, urinâ flammeâ, debilitate subitaneâ

Quàm maximè ergo attendendum ad signa, quæ inflammationem in hoc morbo præsentem docent; quæ satìs evidentia sunt, ut peritus Medicus hîc falli nequeat. Ubi ab inflammatione fit hic morbus, tunc solet febris plerumque præcedêre, quæ per horas aliquot tantùm affligens in hunc morbum desinit; uti *Sydenhamus* (*c*) optimè notavit: idémque in pleuritide, anginâ, aliisque morbis inflammatoriis, pariter observatum fuit; nempe fe-

(*a*) Lib. IV. Cap. XIV. pag. 223. 224.

(*b*) De Curat. morbor. acutor. Lib. II. Cap. V. pag. 105.

(*c*) Sect. IV. Cap. VII. pag. 259.

brim per aliquot tempus præcedere, & dein sequi inflammationem in hac illâve parte corporis. Ubi verò absque febre prægressa intestinorum convulsio sævos dolores produxerit, tunc, inflammatione natâ, febris sequitur. Simul tunc adsunt omnia illa symptomata, quæ & febrim acutam continuam & inflammationem comitari solent: sitis nempe, calor, & reliqua. De debilitate summa in hoc morbo ad §. 960, dictum fuit. Verùm omnia hæc symptomata adsunt in initio morbi; & cùm subitò in perniciem tendat, nisi succurratur illico, mutantur, & citò in contraria ferè abeunt: calori magno succedit frigus, dolor cessat, pulsus antea durus & fortis fit debilis, intermittens, celerrimus tamen, quod optimè *Aretæus* (*a*) notavit. Adest quandoque tanta constrictio ani, ut clysma injici nequeat; quod symptoma pariter *Aretæus* (*b*) notavit, utì & *Hippocrates* (*c*). Ex his videtur etiam intelligi posse, quare in alio loco (*d*) legatur: *At si, remisso volvulo, febris illum prehenderit, desperatus est, fortassis enim etiam soluta alvus inferior interficiet.* Si enim à spasmo valido volvulus natus persliterit diutius, sequitur inflammatio, quam febris comitatur quidem, sed cùm citissimè tunc soleat gangræna sequi, remittit, imò integre cessat dolor brevi, & tunc, gangrænoso intestini affecti loco non ampliùs resistente contentis, illa per alvum ruunt, & moritur æger; non quidem ob hanc alvi evacuationem, sed ob gangrænam intestini, utì postea ad §. 969, dicetur.

§. 963. SI flexum coli occupat (959.), facit colicum dictum dolorem; si recti intestini ultima infestat, tum pro hæmorrhoidibus cœcis haberi solet: solvitur dysenteriâ blandâ, subcruentâ, biliosâ.

Quamvis Observata Practica doceant, inflammationem, ileum, volvulum, in tenuibus intestinis obtinere frequentiùs, tamen & per totum crassi intestini tractum fieri posse, & fabricæ similitudo suadet, & Observationes evicerunt omnino. In colo intestino volvulum invenit *Ruyschius* (*e*). In cadavere pueri, ex gravissima iliaca passione mortui, invenit *Hildanus* (*f*), intestinum cæcum contractum in intestinum ileum se insinuasse, illúdque adeo obturasse, ut nihil ex tenuibus intestinis in colon venire posset. Findebat intestinum ileum, ut eximeret cæcum, quod invenit ubique inflammatum & tumidum, & in fundo cœci scirrhum exulceratum vidit. Imò affirmat, se plura cadavera hoc morbo defunctorum inspexisse, sempérque invenisse principium & originem hujus morbi fuisse circa intestinum cæcum: hinc existimabat, valvulam *Bauhini*, inflammato cæco intestino, adeo contrahi, ut nihil ex ileo in crassum intestinum venire posset; unde & in ileo distento morbus propagabatur, & omnia circumjacentia gangrænâ & sphacelo corripiebantur. Ve-

(*a*) De Causis & Signis morbor. acutor. Lib. II. Cap. vi. pag. 18.
(*b*) Ibidem.
(*c*) De Affectionibus Cap. vi. Charter. Tom. VII. pag. 626.
(*d*) Hippocrat. de Morbis Lib. III. Cap. xiii. Charter. Tom. VII. pag. 588.
(*e*) Adversar. Decad. 3. pag. 17.
(*f*) Observat. Chirurg. Cent. I. n°. 61. pag. 49.

rùm antè dicta satìs evincunt, & in aliis locis originem hujus mali observatam fuisse; & videtur *Hildanus* ex singulari Observatione nimis properasse ad statuendam perpetuam incipientis hujus morbi sedem, inprimis cùm ipse fateatur, tetram adeo mephitin spirasse cadavera defunctorum ab hoc morbo, ut vix potuerit exactè omnia considerare. In cadavere hominis diu multúmque colicis doloribus, inferiorem, præcipuè abdominis partem infestantibus, laborantis, inventum fuit cæcum intestinum in pelvim descendisse, ibíque cum superiori parte intestini recti firmiter concrevisse: ab hoc loco sursum reflexa progredientis intestini pars angulum valde acutum cum cæco faciebat, & dein consueto modo sub hepate ascendens infra ventriculi fundum porrigebatur, denique descendebat more solito, & terminabatur in intestinum rectum. Verùm in loco cohæsionis, & in vicinia, cæcum & rectum erant gangrænosa, & ulcus, digitum mediocrem facilè admittens, inveniebatur in eodem loco, ubi cæcum cum recto concreverat (*a*). Constat ergo certissimis Observatis, & in intestinis crassis eumdem morbum obtinere, unde mirum videbatur multis colici morbi mentionem non fieri apud *Hippocratem*, qui videtur universali nomine ilei omnes hos morbos descripsisse. Apud *Aretæum* (*b*) tamen hæc pulcherrimè distinguuntur, qui optimè notat, varias sæpe partes corporis accusari, quibus colon inflammatum accumbit, prout nempe in hac illâve parte hujus intestini morbus hæret. *Dolor modò ad costas usque ascendit, quando & speciem pleuritidis præ se fert (si quidem & isti febricitant) modò sub spurias costas huc & illuc, ita ut jecur aut lien dolere videantur. Item & ilia quandoque dolent: colon enim prægrande, & quoquoversum circumvolutiones faciens.* Imò & notat, illa symptomata, quæ ægros infestant, dum coli pars inferior, ubi in rectum abit, inflammatur. *Quidam sunt etiam, quibus & in sacroosse dolor inhærescit, & in femoribus, & in testium cremasteribus.* Quamvis autem, intestino recto inflammato, & collum vesicæ, & adjacentia his seminum receptacula, affici posse videantur, tamen dolor ille femorum & testium potiùs ad nephritici mali signa pertinet, utì postea §. 993, dicetur. Monuit autem *Galenus* (*c*) coli vehementem dolorem à Medicis quandoque renibus affectis adscribi, & vicissim renum cruciatus quandoque ad colum referri. Fatetur interim ipse, hunc errorem facilè contingere, nec tamen ægris periculosum esse, dicens: *Igitur ab initio horum affectuum distinctio difficilis est, quo tempore neque magnam præsidiorum differentiam ipsi requirunt.* Et postea subjungit: *Quapropter in curatione nullum augurandum est damnum nobis evenire, quòd in primo horum morborum insultu difficulter illos discernamus; tunc enim neque externis, neque internis, differentibus egent auxiliis, sed sufficiunt, ea solùm, quæ dolorem leniant.* Quænam signa distinguant nephritidem à dolore colico, postea dicetur, ubi de hoc morbo agendum erit.

Alterum, quod notandum est in crassorum intestinorum inflammatione, hoc

(*a*) Philosophical Transactions n°. 422. pag. 236. Abridgem. Tom. VII. pag. 517.
(*b*) De Causis & Signis morbor. acutor. Lib. II. Cap. VI. pag. 19.
(*c*) De Locis Affectis Lib. VI. Cap. II. Charter, Tom. VII. pag. 508.

est, quòd facilior sanationis spes affulgeat; unde *Aretæus* (*a*) dixit: *In hoc malo periculum tantò levius est, quantò colon tenuibus intestinis carnosius, crassius, & noxæ tolerantius est.* In eadem opinione fuit & *Celsus* (*b*): ita enim habet: *Intra ipsa verò intestina consistunt duo morbi: quorum unus in tenuiore, alter in pleniore est. Prior acutus est: insequens esse longus potest.* Voluit autem hunc morbum præcipuè circa intestinum cæcum hærere, & ideo in dextra magis parte dolores observari statuit. Cùm autem crassa intestina accumulandis & diu sæpe retinendis fæcibus destinata sint, hinc distinctionem à retentis absque magna noxa ferunt, nec turbatur tam citò reliquorum intestinorum actio; si obstaculum in crassis intestinis natum fuerit. Præterea per clysmata injecta ad locum affectum apta remedia facilè pervenire poterunt; adeóque patet, meritò haberi inflammationem in crassis intestinis minùs periculosam, & faciliùs curabilem, quàm si in tenuibus intestinis idem morbus fuerit.

Ubi autem rectum intestinum inflammatur, tunc similia oriuntur symptomata, ac dum vasa hæmorrhoidalia, crasso sanguine turgida, intestini recti cavum arctant, vicina comprimunt, fæcibus alvinis viam præcludunt, cum tenesmo tamen continuo & molesto alvum exonerandi. Unde apparet, sæpe illud malum haberi pro hæmorrhoidibus cæcis, quæ dicuntur adesse, dum omnia symptomata, hæmorrhoides tumentes comitari solita, ægrum infestant, & nullus tumor in parte ani exteriori apparet, sed varicosa vasa intus latent. Accedit, quòd ab hæmorrhoidibus tumentibus sæpe & inflammetur intestinum rectum. Neque ille error multùm nocebit, cùm similem medelam ferè poscat uterque morbus: febris tamen acuta, inflammationis validæ comes, præcipuam distinctionem hìc faciet. Cùm autem in viris collum vesicæ intestino recto contiguum sit, & illud irritatum stranguriam molestam facit sæpe; quòd & *Hippocrates* (*c*) monuit: verùm & idem malum ab hæmorrhoidibus cæcis tumentibus fieri, quotidiana Observata testantur, imò & integram urinæ suppressionem ab eadem causa natam fuisse novi, quæ ruptis vasis tumentibus, & sanguine copioso per anum excreto, sanabatur statim.

Patet, satìs, adhuc faciliùs curabilem esse inflammationem intestini recti, quàm coli, cùm & topicorum efficacia, inprimis balneorum & fomentorum, hic immediatè loco affecto applicari possit, & diutius absque vitæ periculo tolerari hoc malum, dum totus reliquus intestinorum tractus morbo vacat. Ubi autem soluta materies inflammatoria per vasorum extrema dilatata exit, & partem affectam liberat, tunc exit per alvum, sed cum dolore & molestia; hinc dicitur solvi dysenteriâ, sed blandâ, subcruentâ & biliosâ: similis enim tunc exit materia à loco inflammato, ac per sputa educebatur in peripneumonia per coctionem & excretionem materiæ morbosæ; de qua re videantur illa, quæ ad §. 830, habentur. Cùm autem intestinum rectum copioso muco oblinatur, ut fæces commodiùs exire possint, & ille mucus, inflammato hoc intestino & irritato, copiâ magnâ simul exire solet; quod idem in aliis parti-

(*a*) In loco modò citato.
(*b*) Lib. IV. Cap. XIII. pag. 221. & Cap. XIV. pag. 223.
(*c*) Aphor. 58. Sect. V. Charter. Tom. IX. pag. 230.

bus corporis muco naturaliter madentibus, obtinere videmus, si inflammatione corripiantur. Notum v. gr. est quanta copia muci excernatur, dum tonsillæ, uvula, velum pendulum palatinum, inflammantur; de qua re vide §. 805. Molestissimum in hoc affectu symptoma est tenesmus, quod & *Hippocrates* (*a*) notavit, dicens: *Si rectum intestinum inflammetur, & dolor prehendat & febris, & ad alvum exonerandam crebrò desideat, nihilque dejiciat, & à pituita videatur anus procidere, interdum etiam urinæ stillicidium prehendat, qui morbus oritur, quum pituita ex corpore in rectum intestinum incubuerit.* Inde & intelligitur ratio, quare alio in loco dixerit *Hippocrates* (*b*), tenesmum in dysenteriam transire; ubi nempe, inflammato recto intestino, tenesmus oritur, & dein morbus per blandam & subcruentam dysenteriam solvitur. Uti etiam, quare alibi (*c*) monuerit, *in tenesmo sanguinem & mucum secedere;* & paulò pòst addat: *Ae fit quidem ex iisdem, à quibus & dysenteria: verùm imbecillior, & brevis, & non lethalis.* Notandum enim, dysenteriam molestam quidem esse, sed non semper noxiam, imò quandoque salutarem, si nempe morbosa materia evacuetur, quod in genere notavit *Hippocrates* (*d*) dicens: *Hujusmodi enim egestiones etiam eos, qui priùs sunt in corporibus, morbos sanant; antiquiores quidem diuturniore tempore, recentiores autem in paucis diebus submovere possunt.*

Sic expensis illis, quæ spectant diversitatem in hoc morbo, prout varia intestinorum loca occupat; sequitur, ut videamus illa quæ ad curationem requiruntur.

§. 964. SIMULAC noscitur præsens per signa (959. 960.) in eo statu statim, maximo molimine tentanda sanatio, quæ acquiritur 1. missione largâ, & repetitâ sanguinis, ut in pleuritide (890.) 2. assiduo injectu clysmatum laxantium, diluentium, antiphlogisticorum, sæpe repetitorum ad tertiam, quartam, & ultra, vicem uno die. 3. potu assiduo calido eorumdem, additis prudenter opiatis, & iis, quæ causæ singulari compertæ (959.) adversa sunt. 4. fomentis ex similibus toti abdomini applicatis, maximè ex junioribus, vivis, validis, sanis, animalibus impositis. Atque 5. interim cautè cavendo ab omni acri, impetum augente, calefaciente, potu, cibo, medicamento, motu, animi affectu. 6. tamdiu persistendo in usu horum, donec omne malum sedatum sit, nec tribus diebus redierit.

Dolor intolerabilis, & gangrænæ subitò lethalis, ingens discrimen, efficacem & promptam medelam postulant; hinc citò debent omnia adhi-

(*a*) De Fistulis Cap. v. Charter. Tom. XII. pag. 143.

(*b*) De Morbis Cap. II. Charter. Tom. VII. pag. 533.

(*c*) De Affectionibus Cap. VII. ibidem pag. 618.

(*d*) Prædictionum Lib. II. Cap. XIII. Charter. Tom. VIII. pag. 821

beri, quæ ratio & usus docuerunt in hoc morbo prodesse posse.

1°. Quàm efficax remedium sit in inflammationis curatione sanguinis missio, jam sæpius dictum fuit; & unanimis optimorum Medicorum consensus hujus auxilii usum probat. Verùm optimè *Aretæus* (*a*) in curatione hujus morbi dixit, nullum remedium adhibendum esse, nisi quod robore & celeritate auxilii tanto morbo adæquatum est; unde jubet, venam in cubito aperiendam esse lato vulnere, ut multus subitò sanguis exeat, ad animi etiam deliquium usque. Tantam enim meritò dolorum acerbitatem agnovit in hoc affectu, ut magnum quid putaverit, si, in animi deliquium lapsi, post validam sanguinis evacuationem, ægri per pauculum temporis spatium illos cruciatus non sentirent, licèt nondum causa morbi remota foret. Verùm audacem hanc sanguinis missionem tunc tantùm laudavit *Aretæus*, ubi constiterit, caussam morbi esse inflammationem; si enim absque hac fuerit, tunc venæsectionem omittendam esse voluit. Interim tamen, si à mero spasmo ortus hic morbus fuerit, nisi subitò levetur antispasmodicis aliisve demulcentibus remediis, metuenda est inflammatio, ut morbi jam facti sequela; adeóque & tunc utilis erit venæsectio, sed moderatâ magìs copiâ. Quinimo, utì ad §. 141, dictum fuit, *Galenus* largam sanguinis missionem laudavit non tantùm in febribus ardentissimis, & maximis inflammationibus, verùm etiam in doloribus vehementissimis. Si ergo ingens dolor urget, absque febre acuta comite, aut magno calore, tamen & sanguinis missio conducet ad præcavendam inflammationem, quæ semper sequetur, si pergat morbus. Testatur enim celeberrimus *Simson* (*b*), se magnum numerum aperuisse cadaverum volvulo defunctorum, sempérque invenisse validam inflammationem intestinorum. Unde meritò statuitur, hunc morbum vel inflammationem ut causam agnoscere, vel illam brevì producere. Venæsectionis autem repetendæ necessitas indicatur à doloris, febris, caloris, intensitate; de qua re satìs copiosè dictum fuit ad §. 890. n°. 1, ubi de pleuritidis curatione agebatur.

2°. Quantum usum habeant clysmata mollia & refrigerantia ad compescendum nimium febris impetum, antea ad §. 610, dictum fuit; adeóque & hoc effectu juvare poterunt, cùm inflammationis in corpore naræ resolutio tunc tantùm sperari possit, quando sedatus humorum motus adest (vide §. 386.) Præterea si in crassis intestinis morbus hæserit, loco inflammato applicabuntur sic mollissima fomenta quæ & vasa infarcta laxabunt, & humores immeabiles diluent. Ubi verò tenuia intestina inflammata sunt, tunc quidem clysmata huc usque non pervenient naturaliter, sed tamen crassa intestina, repleta talibus remediis, balneum quasi præbent omnibus vicinis, adeóque & sic prodesse poterunt. Nihil enim magìs juvat spasmo constrictas partes, quàm emollientissimorum remediorum calida applicatio; unde simul tutissimum & efficax doloris lenimen sperari poterit (vide §. 234.). Decoctum hordei, avenæ, seminum lini & similium, addito melle & oleo lini, sufficiunt pro hac indicatione. Unde & *Celsus* (*c*) laudavit *percolatum ptisanæ cremorem*

(*a*) De Curatione morbor. acutor. Lib. II. Cap. V. pag. 105.

(*b*) Medical Essais Tom. V. part. 2. pag. 664.

(*c*) Lib. IV. Cap. XIII. pag. 222.

cum oleo & melle, sic, ut praeterea nihil adjiciatur. Si dolor non quiesceret, jubet, *etiam in alvum ex parte inferiore tres aut quatuor cyathos olei calidi dare.* Quantum autem remedium sit oleum molle & calidum ad leniendos dolores, à distractione partium nervosarum ortos, constitit exemplo *Galeni* ad §. 164, recensito. Unde & *Aretæus* (*a*), stercore priùs excreto, oleum calidum cum ruta injici jussit: *Illud enim si intrò moretur, fomentum intestinis propitium est.* Frequenter autem hæc repeti possunt, imò debent, ut leniatur acerbus ille dolor, & laxentur spasmo constrictæ partes. Quandoque contingit, licèt rariùs, tantam esse ani constrictionem, ut tubulum pro clysmate injiciendo non admittat; quod & observavit celeberrimus *Fridericus Hoffmanus* (*b*). Mollissimis unguentis tunc anum illinire oportet, vel & balneo vaporis, dum sellæ perforatæ insidet æger, fovere, donec laxetur.

3°. Omnia illa laxantia, attenuantia, antiphlogistica remedia, quæ in pleuritide laudata fuerunt, hîc etiam conveniunt: verùm cùm inflammationem intestinorum spasmus semper comitari soleat, hinc omnium mollissima remedia hîc conveniunt. Et ob eamdem causam prudens opiatorum usus commendatur, cùm nullum ad spasmos solvendos remedium potentius opio habeatur; utì quotidianæ Observationes docent. Verùm hæc non conveniunt, nisi priùs sanguinis missio & clysmata adhibita fuerint, ut inflammationis augmentum impediatur: secus enim contingere posset, ut per opiata sopito doloris sensu, causa doloris, inflammatio nempe, destrueret, gangrænâ natâ, partem affectam. Ita *Aretæus* (*c*) post largam sanguinis missionem, aquam tepidam cum oleo potatam, clysmata oleosa, fomenta, &c, laudat anodyna medicamenta, & inprimis *ex viperis medicamentum, plùs consuetâ portione potui datum.* Verùm illud est *theriaca Andromachi*, qui *Mithridatio Damocratis* viperinas carnes addidit, & opii quantitatem auxit. Notandum præterea, quòd majorem solitò quantitatem hujus remedii dari jusserit, ut eò efficaciùs dolor & spasmus compescerentur. Laudavit pariter & opiatorum circumspectum usum *Trallianus* (*d*), ubi vires robustæ essent, & dolor magnus & urgens. Prudentissimè autem addit, ubi vires robustæ sunt; nam ubi hic morbus in perniciem vergit, pulsus fit debilis & intermittens, utì ad §. 969, dicetur; sequitur gangræna, cum subita doloris acerbissimi abolitione, & mors. Si jam opiatum datum fuerit, inopinatum illud doloris lenimen adscribitur exhibito remedio, utì & mors brevì sequens, cum magna Medici infamia. *Sydenhamus* (*e*), ob summum candorem & exactissimam morborum observationem adeo æstimatus, simili methodo usus fuit: post venæsectionem liberaliorem, dabat laudanum liquidum; si verò noxii humores, vel saburra ab ingestis, ventriculum gravarent, tenui liquido potato, & per vomitum rejecto, eluebat hæc, ne relicta nocerent; quod & *Aretæus* suaserat. In doloribus autem vehementioribus largiori dosi & iteratâ usus fuit; imò

(*a*) De Curat. morb. acut. Lib. II. Cap. v. pag. 105.

(*b*) Medicin. Ration. Systemat. Tom. IV. part. 1. Sect. 2. Cap. XII. pag. 552.

(*c*) De Curat. morbor. acut. Lib. II. Cap. v. pag. 106.

(*d*) Lib. X. Cap. 1. pag. 578.

(*e*) Sect. 4. Cap. VII. pag. 260.

alibi (*a*) dixit, quòd, ubi cathartico dato poſt venæſectionem, dolor & vomituritio redierint, alvo manente conſtipatâ, tunc omni quartâ vel ſextâ horâ dederit paregoricum, *donec inteſtinis quies omnimoda inducatur, ac proinde motus eorum naturalis deorſum versùs reſtituatur.* Tunc enim, ſpaſmis his ſolutis, catharticum remedium alvum ſolvet, licèt cæteroquin narcotica alvum ſtrictam reddere ſoleant.

Cùm autem ad §. 959, dictum fuerit, à materie acri, & quidem varia, hunc morbum oriri ſæpius, ſimul & eliguntur talia, quæ cauſæ acri cognitæ oppoſita ſunt. Si ab acri acido, ut in infantibus ſæpe fit, oriatur morbus, acidum abſorbentia & enervantia exhibentur: è contrà ſi à putrida materia natum fuerit hoc malum, acida & aceſcentia optimum remedium exhibent, inprimis ſi multâ aquâ diluantur. Cæterùm aqua, oleum, emollientia decocta, omnem acrimoniam enervant, adeóque ſemper proſunt, etiam in illis caſibus, ubi de ſingulari acrimoniæ indole dubium eſt, vel ubi eroſæ partes ſola blandiſſima tantùm ferre poſſunt.

4°. Omnia enim, quæ prodeſſe poſſunt, ſimul & ſemel adhibenda ſunt, ut levamen doloris fieri poſſit, & periculoſæ inflammationis ſequelæ caveantur. Quod pariter commendans *Aretæus* (*b*) dixit: *Ubique enim quiſque omnia dolorem levantia faciens juvat.* Ita & *Celſus* (*c*) laudat: *calida cataplaſmata admovere, eáque imponere à mammis uſque ad inguina, & ſpinam; ac ſæpe mutare.* Imò *totum hominem in calidum oleum demittere* jubet, ut omnia reddantur laxa quàm maximè, & ſic inducatur toti abdomini talis mollities, quæ ſpaſmo quàm maximè oppoſita eſt, in quo omnia rigent. Vidi in homine, qui bidui ſpatio ex hoc morbo periit, totum abdomen complanatum fuiſſe, dum muſculi abdominales, tetanodes facti, compreſſerant omnia ſuppoſita. Hinc monuit *Sydenhamus* (*d*), inteſtina nonnunquam quaſi injectâ faſciâ conſtringi. Verùm ad §. 234, pluribus veterum Medicorum Obſervatis probatum fuit, pinguia humida, calida, optimum remedium dare ad tetanum ſanandum, ſi rigentes & convulſæ partes continuò his foveantur. Imò *Celſus* (*e*) in tetani cura pariter ac in hoc morbo utile dixit, *in calidum oleum totum deſcendere, vel in aquam calidam, in qua fænum græcum decoctum ſit, & adjecta olei pars tertia.* Pluribus Obſervationibus probatur (*f*), quàm pulchre profuerit balnei uſus in hoc morbo.

Verùm inprimis hîc laudatur tepor ille naturalis, qui ex vivis & ſanis animalibus abdomini impoſitis habetur, ubi ſimul & ſubtiliſſimum exhalans de animalis corpore balneum quaſi vaporis exhibet. Calidum adhuc, de recèns mactati animalis abdomine evulſum, omentum, oleo molli & penetrabili plenum, pulchrum pariter in hoc morbo remedium dat, ſed non ſemper illo tempore, dum requiritur, præſto eſt. Catulum viventem nudo ventri accum-

(*a*) In Schedula Monitoria de novæ febris ingreſſu, pag. 672.

(*b*) De Curat. morbor. acutor. Lib. II. Cap. v. pag. 106.

(*c*) Lib. IV. Cap. XIII. pag. 222. Hippocrat. de morb. Lib. III. Cap. XIII. Charter Tom. VII. pag. 588.

(*d*) Sect. 4. Cap. VII. pag. 259.

(*e*) Lib. IV. Cap. III.

(*f*) Medical Eſſais Tom. III. pag. 373. &c.

bere

bere ſemper jubebat *Sydenhamus* (*a*) per integrum biduum vel triduum, dum ileum curabat.

Præterea & *Aretæus* & *Celſus* (*b*) laudaverunt cucurbitarum, ſatìs numeroſarum, applicationem, abſque ſcarificatione, niſi hac viâ ſanguinem evacuare voluerit Medicus; tunc enim duas vel tres pertundendas eſſe dixit *Celſus*, per reliquas ſpiritum tantùm evocandum eſſe: de qua re videantur illa, quæ de cucurbitarum uſu, & præſenti ab illis levamine in doloribus flatulentis abdominis, dicta fuerunt ad §. 650.

5°. Ex omnibus, quæ de cura inflammationis in genere dicta fuerunt, ſatìs conſtitit, mollia remedia, & quæ, abſque acrimonia, vel motu aucto, potenti ſolvendi efficaciâ valent, hîc tantùm locum habere; perniciosum inprimis hîc eſſe calidorum remediorum uſum, utì antea ad §. 961, dictum fuit. Interim tamen apud ſummos in arte Viros legimus, cum ſucceſſu adhibita fuiſſe etiam acriora remedia, inprimis purgantia, & multa alia tentata fuiſſe, ad recuperandum liberum ingeſtorum tranſitum per inteſtinalis fiſtulæ cavum, quæ conſiderationem merentur.

Notandum enim eſt, præter inflammationem inteſtinorum hîc ſæpius adeſſe ſimul impedimentum, quod cavum inteſtinorum obſtruit, & quod removeri debet, ut curatio fiat. Si impedimentum illud fiat à tumore inflammatorio ſolo, tunc patet ſatìs; omnia, quæ modò laudata fuerunt, convenire; & quidem ſola, cùm irritatio loci inflammati per ſtimulum medicamentorum purgantium, vel aliorum acrium, ſemper noxia ſit. Verùm ſi materia immeabilis in cavo inteſtinorum hæſerit, ſive hæc præexſtiterit ante inflammationem natam, ſive collecta fuerit illo tempore, dum inflammatione tumens inteſtinum proprium cavum arctaverit; illa loco moveri debebit neceſſariò, ut ſanatio obtineatur. Præterea ſi volvulus factus fuerit, & ille extricari debebit, ut libera per inteſtinorum cavum via reſtituatur. Notum eſt, ingeſta ſenſim promoveri à ventriculo ad anum uſque per motum periſtalticum, unde Medici videntur tentaſſe purgantibus ſtimulis aucto hoc motu propellere obſtacula, quæ hîc hærebant, nec naturali & pacato motûs periſtaltici impetu poterant promoveri. Præterea ex experimento *Peyeri* antea memorato patuit, in ranæ inteſtinis volvulum denuo extricari per ipſum inteſtinorum vermicularem motum; & ideo videntur Medici ſperaſſe, per purgantia aucto hoc motu & ſuſceptionem inteſtini evolvi poſſe. Alii gravia metallica corpora deglutienda dederunt ægris, ut hæc delapſa per inteſtinorum cavum pondere ſuo removerent hærens obſtaculum: ſícque varia admodum tentata fuerunt, felici quandoque cum ſucceſſu, quandoque non. Unde expendi meretur, quid hîc dictet prudentia, quid docuerit uſus.

Certum eſt, inflammationi inteſtinorum priùs medelam fieri debere, per venæſectionem, fomenta, clyſmata molliſſima, &c; & malè feciſſe illos, qui crudum adhuc morbum talibus irritantibus tractaverunt, non præmiſſis reliquis. Sapiens Vetuſtas in hoc morbo curando hanc normam tenuit.

(*a*) Sect. I. Cap. IV. pag. 91. (*b*) In locis modò citatis.

Hippocrates (*a*) prius sanguinem è capite & cubitis detrahebat, ægrum in solio aquæ calidæ collocabat, oleo illinebat, tepentes & humidos fotus admovebat. Dein suppositorio applicato tentabat educere exusta circa rectum intestinum stercora; dein clysmata injiciebat. Ubi hæc incassum tentata fuerant, tunc *folle fabrili indito in ventrem flatus immittendus, ut tum ventrem, tum intestinum contractum distendas, deinde extracto folle clysma injiciendum ex non admodum calefacientibus, sed stercora dissolventibus & emollientibus. Deinde obturatâ sede spongiâ, in aqua calida desideat, clysma continens.* Videmus hîc, efficacem curam antiphlogisticam præmissam fuisse, antequam aere per follem impulso conaretur intestini latera dilatare, ut fæces descendere possent: præterea ex alio loco (*b*) patet, quòd hanc curam adhibuerit, *quum, stercore acervatim combusto in intestino, pituita circa hoc colligitur, intestinúmque, his nimirum confertim induratis, intumescit, nullúmque ex his medicamentis, quæ per superiora bibuntur, recipit, sed vomitione rejicit; neque admota per inferiora clysmata recipit.* Disertè autem monuit (*c*) *Trallianus*, de eadem hac curatione agens, sequentia: *Nam si citra inflammationem præcedentem frigidus colicus ileosúsque affectus sit, confert tunc uti curatione per utrem. Sin autem, inflammatione prægressâ, adstrictio alvi oborta sit, hæc curandi ratio, præterquam quòd nihil juvet, maximè etiam nocebit.* Eamdem & cautelam de purgantibus exhibendis tradidit (*d*), dicens: *At si colicum affectum ob inflammationem intestini fieri contingat, neque omnino exhibere audebis purgationem in his, & præcipuè in initio, cùm inflammatio nondum ad coctionem pervenerit. Qui enim medicamenta ventri ducendo apta præbere non dubitârunt, ægrotantibus periculorum auctores & mortis exstiterunt.* Sic etiam *Aretæus* (*e*), post audacem venæsectionem ad animi deliquium usque, post clysmata, fomenta, cucurbitas, theriacam, &c, tandem addit: *Si neque dolor remittit, neque flatus, neque stercus dejicitur, purgatorium pharmacum, quod hieram vocant, necessariò dandum est.* Horum vestigia legens *Sydenhamus* (*f*), ubi dolor & vomitus per biduum vel triduum omnino cessaverant, tunc dedit purgans remedium. In alio loco (*g*), post præmissam liberaliorem venæsectionem, sequenti die catharticum aliquod lenitivum præscribebat; sed erat in tali morbo, in cujus initio nec dolor adeo fixus erat, nec tam creber vomitus, nec alvus adeo pertinaciter vim catharticorum eludebat. Ubi autem fortioribus purgantibus opus esse credebat, tunc anodynis priùs utebatur, ut intestinorum spasmos compesceret (*h*).

Verùm & clysmatum formâ fuerunt exhibita purgantia, præmissis priùs antiphlogisticis remediis, & cum felici quandoque successu. Notum enim est, quadruplam dosin purgantium per clysma injectam, eumdem præstare

(*a*) De Morbis, Lib. III. Cap. XIII. Charter. Tom. VII. pag. 588.
(*b*) De Affectibus Cap. VII. ibidem. pag. 626.
(*c*) Lib. X. Cap. I. pag. 582.
(*d*) Ibidem. pag. 589.
(*e*) De Curat. morbor. acutor Lib. II. Cap V. pag. 106.
(*f*) Sect. I. Cap. IV. pag. 91.
(*g*) Sect. IV. Cap. VII. pag. 260.
(*h*) Schedula monitoria de novæ febris ingressu, pag. 671.

effectum, ac si simplex dosis ore assumeretur. Omnium efficacissimum remedium invenit *Sydenhamus* (*a*), si fumus nicotianæ validissimè in anum insufflaretur. Licèt autem *Fridericus Hoffmannus* (*b*) propriâ experientiâ de hac re nihil determinet, affirmat tamen, in equis, ad alvum validè adstrictam, aperiendam, magnam vim habere, séque novisse, homines plebeios, atroci intestinorum dolore vexatos, fumi nicotianæ deglutitione in instanti fuisse liberatos. Monet autem *Heisterus* (*c*), fumum illum tamdiu in anum inspirari debere, donec dejectionis stimulum satìs vehementem ægri percipiant: inprimis autem prodesse si ex præstantiori nicotiana fumus applicetur. Fatetur autem celeberrimus Vir, se tantam efficaciam hujus remedii in herniis incarceratis curandis observasse, ut nunquam scalpello opus habuerit. Delineavit & instrumentum, quo commodè applicatio hujus remedii fieri poterit.

Circa usum autem gravium metallicorum corporum deglutitorum discrepant multùm inter se Auctores. *Helmontius* (*d*) audacter dixit, neminem ileo perire, si globuli plumbei sclopetarii deglutiantur, ut sub pondere propellant impedimentum in intestinis hærens: credidit autem eò citiorem & feliciorem sanationem fieri, quò plures & majores haurirentur, dum simul æger erecto situ stet, vel ambulet. Verùm si consideremus, intestinum supra locum obstructum expandi, gravia hæc deglutita ibi hærebunt in dilatato intestino, nec directè in obstaculum pondere suo gravitabunt. Si verò volvulus adsit, ita ut pars superior intestini contracta in inferiorem dilatatam recipiatur, poterunt hæc nocere potiùs, dum augebunt hanc introsusceptionem, protrudendo intestinum susceptum ulteriùs in proximam partem dilatatam. Unde non sine ratione dixit *Sydenhamus* (*e*), hæc parum conducere, & noxam sæpe haud contemnendam inferre. Qui varios intestinorum gyros considerat, satìs intelliget, non tantùm boni exspectari posse ab his deglutitis, ac quidem multi credidisse videntur. Verùm argenti vivi usum, quem pariter improbavit *Sydenhamus* (*f*), laudaverunt clari in arte Medica Viri. Testatur *Heers* (*g*) se sæpius illud dedisse, illúdque sine noxa, momento citiùs, eductis secum obviis fæcibus per intestina transivisse. *Zacutus Lusitanus* (*h*) monet, multos in ileo desperato, haustis libris tribus argenti vivi in aqua calida, ab imminente morte liberatos fuisse. Satìs tutò illud sumi posse, si citò iterum elabatur de corpore, numerosæ satìs Observationes docuerunt; cúmque admodum penetrabile sit, & post aurum ponderosissimum, poterit expedire vias. Fortè & omnium tutissimè majori copiâ sumitur, tunc enim collectum manet, & faciliùs per alvum elabitur, & citiùs. Ubi enim diu hæret in corpore, & venas bibulas intestinorum ingressum sanguini misceretur, tunc longè alia producere posset. Ante aliquot annos & in Anglia & in Scotia (*i*) panaceæ instar ferè laudabatur, si manè uncia una aut altera ar-

(*a*) Ibidem. pag. 671.
(*b*) Med. Ration. Tom. IV. part. 2. pag. 335.
(*c*) Instit. Chirurg. part. 2. pag. 1101.
(*d*) De flatibus §. 31. pag. 339.
(*e*) Sect. I. Cap. IV. pag. 91.
(*f*) Ibidem.
(*g*) Observat. Med. Lib. I. Observ. 2. pag. 37.
(*h*) De Medicor. Princ. Historia. Lib. II. Hist. 79. pag. 358.
(*i*) Medical. Essays. Tom. III. p. 387.

genti vivi sumeretur, quod multi fecerunt per plures hebdomadas; absque ulla sensibili evacuatione auctâ. Interim tamen constitit, licèt non illico nocuerit, postea tamen damna intulisse: miri & sæpe insuperabiles morbi illorum, qui argentum vivum quotidie ad sua artificia adhibent, satis evincunt, cautè hic procedendum esse. Celeberrimus *Fridericus Hoffmannus* (*a*) dedit in hoc morbo mulieri quadragenariæ libram mediam purissimi argenti vivi, dato priùs pingui jusculo, & deinde brodium carnis cum aliquot unciis olei amygdalarum dulcium superpotandum, lenémque per conclave deambulationem suasit. Post quinque horas solvebatur alvus, & simul uncia circiter argenti vivi exibat cum levamine omnium symptomatum; verùm per quatuordecim dies, & ultra, fæcibus alvinis permista apparebat portio argenti vivi. Sed quod notandum, restauratis jam viribus, tremor in artubus, & impotentia in pedibus, manebant ultra mensis spatium. Verùm Observationes docent, hæc mala obtinere in illis, qui argentum vivum imprudentiùs tractaverunt, adeóque & meritò suspicari quis potest, argentum vivum, non simul & semel de corpore elapsum, hæc mala produxisse, dum diutius hæsit in corpore. Negari tamen non potest, in morbo hoc adeo periculoso, tentari posse & usum remedii, licèt suspecti, si spes sit, imminentem mortem sic evitari posse.

Verùm & alia à Medicis cum successu in hoc morbo tentata legimus, quæ tamen primâ fronte potiùs nocitura viderentur. Patuit enim ex modò dictis, calidos potus ex laxantibus, diluentibus, &c, & ex iisdem parata fomenta, ab omnibus Medicis adeo laudari in hoc morbo; hinc mirum videbitur, per Observationes constitisse, actu frigida, prioribus incassum tentatis, sanasse ægros, cùm de illorum salute omnes jam desperarent. *Fridericus Hoffmannus* (*b*) in muliere, quæ gravissimis abdominis doloribus, ob menses per vehementem terrorem suppressos, torquebatur, venæsectionem, clysmata emollientia & plura alia incassum tentaverat: *Nabothus*, qui cum ipso tractabat hanc ægram, aquam frigidam exhibendam proposuit: fatetur candidus ille vir, quòd abhorruerit ab hac methodo, & assenserit tandem, ne morosus nimis videretur. Verùm feliciùs successit cura, quàm crediderat, dum aqua frigida daretur ad duos cyathos sæpius de die, tectis priùs probè corpore & pedibus. Subsecuto enim largo sudore, & postea placido somno, omnis dolor abdominis cessavit. Affirmabat autem *Nabothus*, quòd lintea, aquâ frigidâ madida, in tali casu applicasset cum successu. Similem casum ex *Ludovico Septalio* in eodem loco recenset, ubi & ille pariter, antea laudatis usus, sed frustra, in nobili Hispano, ad contraria transivit; & licèt mors præ foribus esse videretur, pulsu non ampliùs sensibili, cum sudoribus frigidis, dedit aquam multam nive etiam refrigeratam, lætissimo cum eventu. Cùm autem temeraria adeo videatur hæc curatio, non inutile credo & illam alio casu confirmare. Homo viginti septem annorum de levi dolore abdominis incepit conqueri, & insuetâ alvi constipatione; clysmata varia, purgantia, aliáque tentata fuerant, verùm nullæ prodibant fæces, & ingesta quævis evomebat. Balnea

(*a*) Med. Ration. Tom. IV. part. 2. pag. 335. (*b*) Ibidem pag. 349.

calida, cutis calida à vivente agno detracta abdomini applicata, sanguinis missio repetita, nihil profecerant; cúmque desperatus jam haberetur, octavâ die morbi deducebatur in cubiculum frigidum, corpore inferiori nudato, & singulis minutis secundis pedes perfundebantur aquâ frigidâ, sensim ascendendo, donec ultimò ad pubem usque frigidæ affusio pertingeret: subinde obambulabat, pedibus insistebat frigido & madido pavimento, alternatim pedes vasi aquâ frigidâ pleno immergebat. Æger auctas inde vires percipiebat, & per medium horæ levabatur; verùm mox dolebat ut antè; semel vomebat, abdomen tumebat plùs quàm antea, tormina acutissima percipiebat, sed post pauca minuta largam & liquidam alvi evacuationem habuit, intermistis paucis fæcibus induratis, cum magno levamine; & postea decrescente febre, fæcibus induratis copiosis excretis, tridui spatio ab hac methodo adhibita, ex tanto discrimine evasit (*a*). Mirus & casus ibi habetur, in quo alvi pertinacissima constipatio, plurimis remediis per quadraginta tres dies tentata, soluta fuit intra decem minuta, dum crura & femora aquâ frigidâ bis intra minutum horæ perfunderentur.

Sed & apud veteres Medicos hinc inde quædam inveniuntur, quæ docent; & illos quandoque similia tentasse. *Trallianus* (*b*) in curatione colici affectûs, ex calidis & biliosis humoribus orti, dicit, se frigidâ aquâ usum fuisse in ægris, quibus vires firmæ erant, & partes principes omni noxâ carebant: imò & actu frigida per anum immisisse se dicit cum successu. *Hippocrates* (*c*) in tetano, in juvene carnosi habitûs, mediâ æstate laudavit frigidæ copiosæ affusionem; utì & ad inflammationes recentes & erysipelas non ulceratum (*d*). Imò convulsiones, frigidâ copiosâ affusâ, levari, & dolorem solvi monuit (*e*). Verùm in hoc morbo & pertinax intestinorum spasmus, & inflammatio adsunt, cum dolore immani.

Patet ex modò recensitis, quantùm felix audacia Medentum in desperatis etiam morbis quandoque possit, & si quis similia ut temeraria damnet, noverit *Celsum* (*f*) jam dixisse, dum de methodo vetusti Medici *Petronis*, aquam frigidam febricitantibus exhibentis, agebat: *Sed, cùm eadem omnibus convenire non possint, ferè quos ratio non restituit, temeritas adjuvat.* Et alibi (*g*). *Quin etiam morborum in iisdem hominibus aliæ atque aliæ proprietates sunt, &, qui secundis aliquando frustra curatus est, contrariis restituitur sæpe.*

Longè adhuc audacius meritò videbitur, abdomen discindere, intestina educere, volvuli locum quærere, inventum digitis explicare, dein intestina reponere, & abdomen consuere. *Barbette* (*h*) hoc proposuerat tanquam meliùs, quàm certæ morti ægrum tradere. Verùm apud *Bonetum* (*i*) à juvene & audaci Chirurgo in illustri matrona hoc factum fuisse legitur, feli-

(*a*) Medical Essays, Tom. V. part. 2. pag. 893.
(*b*) Lib. X. Cap. 1. pag. 585.
(*c*) Aphor. 21. Sect. V. Charter. Tom. IX. pag. 206.
(*d*) Ibidem. pag. 208. Aphor. 23. Sect. V.
(*e*) Ibidem. pag. 210. Aphorism. 25. Sect. V.
(*f*) Lib. III. Cap. IX pag. 138.
(*g*) In Præfatione pag. 19.
(*h*) Anatom. Practic. Lib. IV. Cap. 1.
(*i*) Anat. Pract. Lib. III. Sect. XIV. Tom. II. pag. 228.

ciſſimo cum ſucceſſu: & olim, jubente *Nukkio* (celeberrimo quondam apud Batavos Anatomes Profeſſore) in fœmina quinquagenaria à dexterrimo Chirurgo idem factum fuiſſe, ita ut ultra viginti adhuc annos ſupervixerit hæc ægra, probatis conſtat teſtibus (*a*). Similia & *Praxagoram* quondam juſſiſſe, imò inteſtina diſcindenda, & ſtercore exempto conſuenda denuo, memoriæ tradidit *Cælius Aurelianus* (*b*), ſed addit: *Magnificam mortem Praxagoram magis, quàm curationem voluiſſe ſcribere.* Verùm non tam facilè determinare quis poterit, an volvulus adſit, vel non; neque tam facilè cognoſci poterit locus, ubi hæreat. Solet enim, ubi morbus ille in perniciem tendit, abdomen tenſum turgere, & dolere per totum. Unde ſatis patet, nihil niſi ultimam neceſſitatem ſuadere poſſe, ut crudeli operatione, diviſo abdomine, gyri omnes inteſtinorum evolvantur, ut morbi ſedes quæratur in vivente homine.

6°. Licèt per illa, quæ hactenus tradita fuerunt, dolor ceſſaverit, febriſque remiſerit, tamen debemus cogitare, partem illam inteſtinorum, ubi morbus hæſit, diu adhuc retinere talem ſenſibilitatem, ut facillimè denuo dolor, ſpaſmus, inflammatio recrudeſcere poſſint, ſi vel levis irritatio acceſſerit ab ingeſtis, vel acrioribus, vel difficilioris digeſtionis. Omnia enim aſſumpta huc venire debent, & ideo *Sydenhamus* (*c*) probè gnarus, hunc morbum præ aliis omnibus in recidivam maximè pronum eſſe, tenuem victum, ſolo inprimis juſculo pulli gallinacei, commendat, & tali tantùm quantitate, quæ ad vitam ſuſtinendam ſufficere poſſet. Cavendum enim etiam eſt, ne majori copiâ graventur cibi, etiam tenuis & facillimæ digeſtionis, & ideo parum ſimul, ſed repetitis vicibus, detur, ut tempus concedatur diſtentis ſæpe antea enormiter inteſtinis, quo iterum contrahi poſſint, & amiſſum robur ſenſim recuperare. Ideo & *Celſus* (*d*) cavendum juſſit à cibo inflante & valido; etiam poſtquam dolor & febricula jam quieverant, ne inteſtina adhuc imbecilla lædantur, ſolam aquam pro potu concedebat, monens: *Omne vinolentum, ſive acidum, huic morbo alienum eſſe.* Imò & diu poſtea adhuc à balneis, ambulationibus, aliiſque corporis motibus abſtinendum ſuadet: *Nam facilè id malum redire conſuevit, & cùm frigus ſubit, ſive aliqua jactatio, niſi bene jam confirmatis inteſtinis, revertitur.*

§. 965. SI malo hoc (959. 960.) prægreſſo; nec debitis remediis curato; & ultra triduum ſemper cum vehementia perſiſtente, loco doloris, ardoris, diſtractionis, ſucceſſerit horror vagus per totum corpus ſine cauſa, obtuſus cum gravitate dolor in loco, ſignum erit ibidem formari abſceſſum, unde intra quatuordecim dies eo rupto effluet pus; quòd ſi in cava abdominis effluit

(*a*) In Diſſertat. Inaug. Corn. Henr. Velſe, pag. 19.
(*b*) Acutor. Morbor. Lib. III. Cap XVII. pag. 244.
(*c*) Sect. I. Cap. IV. pag. 92. Et Sect. IV. Cap. VII. pag. 266.
(*d*) Lib. IV. Cap. XIII. pag. 222. 223.

facit mala multa similia (939); si autem effluit in cava intestinorum, facit dysenteriam purulentam magnam, parvam, longam, brevem, prout ulceris ibi facti natura dabit; inde sæpe integre intestinorum membranæ exeunt, & sæpe tabes fit.

De signis illis, quæ docent inflammationem partium internarum in suppurationem abire jam sæpius dictum fuit in præcedentium morborum acutorum inflammatoriorum Historia; omnia hîc eadem obtinent. Sed abscessus in intestinis natus duplici viâ poterit exonerari à pure contento, vel in cavum abdominis, vel in cavum intestinorum. Quænam mala metuenda sint, dum abscessu rupto pus in cavum abdominis depluit, dictum fuit ad §. 912, & 939. Ubi autem in cavum intestinorum pus venit, facilem viam per alvum invenit, & sæpe inde evadunt ægri, succedente dysenteriâ purulentâ, quæ pro diversa magnitudine abscessûs ejúsque variâ conditione citiùs sanabitur, vel diutius protrahetur; utì sponte patet. Quandoque & intestina inflammata peritonæo accrescunt, túncque abscessus ibi natus poterit extrorsum aperiri, simili modo, ut in hepatis & ventriculi inflammatione dictum fuit. Rariùs tamen hoc contingere videtur, saltem hujus rei apud Observatores rara mentio habetur. *Aretæus* (*a*) tamen testatur, quòd in quodam ægro abscessum coli in dextra parte prope jecur dissecuerit, unde multùm puris effundebatur, & pariter per renes & vesicam exibat per plures dies, superstite ægro. Si verò abscessus talis diu clausus manet, pus morâ tenuius & acrius redditum, venis bibulis in tota superficie sacci talis purulenti hiantibus resorptum, sanguini permiscebitur, & cacochymiam purulentam producere poterit (vide §. 406.), unde tabes metuenda est, utì ad §. 1214, dicetur.

Cùm autem inflammatio (vide §. 374.), & illam sequens suppuratio omnium frequentissimè hæreat in tunica cellulosa, talisque in intestinis manifestè deprehendatur ab Anatomicis; contingit quandoque, ut per tumorem suppuratorium, in hac cellulosa hærentem, secedat separata à reliquis tunica interior villosa, & exeat per alvum referens figurâ suâ cavum intestinalem tubum, non sine ægrorum & adstantium insigni metu, qui ipsum intestinum sic egredi putant, nullámque sanationis spem superesse. Pulchre hoc observavit *Aretæus* (*b*) dysentericis quandoque contingere: *Nonnunquam oblongum quiddam in pluribus non discretum, instar sani intestini dejicitur, & ignaris rei suspicionem præbuit intestini: ita autem se habet. Intestinorum tunicæ perinde ac ventriculi geminæ sunt, & altera alteri obliquè super injecta est: igitur cùm illarum connexio* (σύνδεσις) *solvitur, interior tunica secundùm longitudinem abscedens foras exit, exterior, sola manet, & carnosa efficitur, & cicatrice solidatur, sanescúntque homines & noxâ soluti vivunt: id verò inferius intestinum solum patitur; in causa est tunicarum carnosa substantia.* Similia & apud recentiores Medicos

(*a*) De causis & signis morbor. diuturn. Lib. I. Cap. IX. pag. 37.

(*b*) Ibidem. Lib. II. Cap. IX. pag. 61.

habentur Observata (*a*), quæ confirmant *Aretæi* dicta, nam & intestini recti interior tunica separabatur, & ægri postea integram sanitatem recuperabant. Interim tamen idem per totum intestinorum tractum contingere posse, videtur admodum verosimile, licèt tunc rariùs membranam integram cavam referat, sed sæpe informis muci specie appareat, dum alvo excernitur. Verùm si talis mucus in aqua pura reponatur, tunc manifestè apparet structura membranosa & vasculosa fabrica. Vidit in cadavere phthisici, qui & fistulâ ani laboraverat, celeberrimus *Simson* (*b*) villosam tunicam intestinorum plurimis in locis deesse, & abrasas partes copiosas in intestinorum cavo reperiebat. Verùm jam diu ante mortem miser ille homo nullos solidos cibos ferre potuerat, ob molestiam, quam inde percipiebat in ventriculo & intestinis, & tribus septimanis ante mortem solam tantùm aquam parcissimâ copiâ simul deglutitam ferre poterat. Pluribus aliis Observatis ibidem probatur, tunicam internam intestinorum satis levibus de causis secedere posse, & iterum renasci; nam & à fæcibus durioribus, per crassa intestina propulsis, quandoque illam deteri observatum fuit, & in dysenteriam passis diuturnam magna copia talis muci secessit, licèt postea integrâ sanitate fruerentur.

§. 966. SIMULAC id (965.) adesse noscitur, statim inhibendus omnis victus, unde stercus multum, durum, crassum, acre nascitur; æger pascendus solis jusculis cum leniter detersivis radicibus incoctis; decocta balsamica, detergentia, multùm bibenda, & instar clysmatum injicienda; aut aquæ fontanæ medicatæ largâ copiâ bibendæ, in his pergendum usque ad perfectam sanationem.

Ubi signa docent, abscessum talem fieri in intestinis, omnia illa facienda sunt, quæ ad §. 402, dicta fuerunt. Maturatio ergo crudi inflammatorii promovenda est, & cùm exitus puri jam facto commodissimus sit ille, quo in intestinorum cavum venit, ut per alvum exeat, hinc clysmata ex decocto herbarum emollientium sæpius injecta, & similia decocta potata proderunt, ut interna intestinorum superficies laxetur & emolliatur. Ubi autem ex levamine doloris, & pure per alvum prodeunte, novimus abscessum ruptum esse, tunc infusis herbarum vulnerariarum, agrimoniæ, veronicæ, virgæ aureæ, hyperici & similium, addito melle, leviter detergimus locum ulcerosum, ut ad conditionem puri vulneris, & sic ad consolidationem disponatur. Omnium autem maximè hîc cavendum est, ne talia ingerantur titulo cibi & potûs, quæ acria sunt, vel in calore corporis nostri citò in acrem indolem degenerare possunt: uti etiam cavenda sunt omnia, quæ crassas fæces producunt. Optimum ergo est solo jure carnium uti; hoc enim vires sustinere poterit satis, nec ullam ferè crassam materiam in intestinis relinquit,

(*a*) Tulp. Observat. Medicar. Lib. III. Cap. XVII. Anton. Benevoli Osservazione 18. pag. 150.

(*b*) Medical Essays, Tom. V. part. 2. pag. 655. & suiv.

Ob

Ob eamdem causam & serum lactis, ab omni caseo bene depuratum, prodest; lac autem non conducit, quia & citò acescit, & crassas copiosas fæces in intestinis producit, uti manifestè apparet in infantibus solo lacte materno viventibus. Jusculis carnium jam radices scorzoneræ, sisari, cichorei, & similia incoqui poterunt (vide talem formulam in *Materia Medica* ad hunc numerum): sed tunc percolanda sunt hæc juscula, ne aliquid crassi per intestina transeat, antequam ulcus sanatum fuerit. Copiosus autem usus infusorum vulnerariorum, seri lactis recentis, aquarum medicatarum, conducit, ut eluatur de sanguine quidquid de pure hîc collecto resorptum fuerit, simúlque diluantur omnes humores, qui in intestina derivantur, inprimis bilis, ne irritare ulcus valeant. Simul etiam aquæ minerales ferratæ, ubi ulcus jam purum fuerit, leniter adstringendo, cicatrisationem loci affecti promovebunt. Ubi jam per aliquot dies nullum pus exire observatur per alvum, nullúsque dolor in abdomine superest, tunc sensim solidiores cibi dari poterunt, ex hordeo, oryza, pane, carnibus juniorum animalium, &c, donec tandem ad consuetum in sanitate victum perveniatur.

§. 967. SI verò morbus habuerit causas violentissimas (959.), & produxerit sævissima symptomata (960.), poterit facilè in illo loco (959. 963.) producere gangrænam (388.), miserrimè dein lethalem.

Videantur illa quæ ad §. 960, de gangræna, satis citò plerumque validam intestinorum inflammationem sequenti, dicta sunt.

§. 968. QUAM futuram ex iisdem Observatis prægressis facilè prævidemus (967.), si simul nulla benignæ resolutionis (963.), vel medelæ (964.), signa apparuerint.

Si dolor acerrimus, uno in loco fixus manens, adfuerit, febris valida, alvus pertinacissimè clausa, omnia ingesta vomitu rejiciantur, medela in initio morbi neglecta fuerit, vel absque ullo levamine adhibita, tunc novimus, talem intestinorum inflammationem in gangrænam tendere

§. 969. EAM fieri docent signa prægressa (968.), tum subita, & sine causa, remissio acerrimi doloris, manente pulsu debili, intermittente, sudore frigido, dysenteriâ fœtidâ, cinericeâ, ichorosâ, lividâ, nigrâ, fæcum sine sensu demissione; unde brevì placida mors.

Quàm periculosa sit in morbis acutis inflammatoriis subita illa doloris summi remissio, jam in Historia pleuritidis ad §. 904, dictum fuit: idem hîc obtinet, & minùs peritos quandoque turpissimè fallit. Dolor enim acerbissimus, alvi pertinacissima constipatio, pessimam intestinorum inflammationem comitari solent: dum verò morbus ille in perniciem tendit inevitabilem, &

dolor cessat, & alvus plerumque solvitur, unde adstantes, & quandoque Medici, ægrum in vado esse credunt, dum paulò pòst moritur. Verùm facies cadaverosa, plumbeus labiorum color, extremorum frigus, anxietas, abdomen plerumque inflatum, pulsus celerrimus & debilis, perito Medico certissima signa exhibent instantis mortis. Unde meritò *Hippocrates* (*a*) dixit: *A dolore vehementi partium circa ventrem, extremorum refrigeratio, malum.* Ubi enim gangræna partem inflammatam occupat, dolor cessat, & pars antea tensa & dura flaccescit, hinc sæpe restituitur liber transitus ad anum usque, per gangrænam natam, jam tabescente intestino. Verùm exercitatissimi Medici tunc semper pessima metuebant, dum cum talibus signis alvus antea clausa solveretur. Sic *Baglivus* (*b*) sequens axioma Practicum statuit: *Gravi iliaco si superveniat alvi fluxus, paucis pòst horis morietur, nam sphacelata sunt omnia, hinc lethalis fluxus. Et si iliaco tumor ventris veniat, & flatus copiosi pedendo exeant, brevì morietur.* Confirmavit eamdem rem & suis Observatis *Tulpius* (*c*), & alii plures.

Sed & mirus casus docuit fæculentam materiam, in intestinis volvulo occlusis retentam, rupto intestino in abdominis cavum exivisse, & deinde morâ partem intestini recti corrupisse, ita ut foramen ibi in cadavere inventum fuerit, per quod fæces illæ ingressæ per anum exire potuerint: sed lethali pariter cum eventu, licèt morbus diutius protraheretur, nam ad decimum tertium diem usque æger, volvulo triplici in intestino ileo laborans, vitam protraxit: quod raro fieri solet (*d*).

Illa autem, quæ in iliacis desperatis ante mortem per alvum exeunt, olidissima sunt, partim ob retentam diu in intestinis materiam, febrili æstu magìs etiam putrefactam; partim etiam, quia gangrænosarum partium jam diffluentium tabus corruptus simul exit. Solet plerumque & absque ægrorum sensu tunc alvus evacuari, qualem alvi dejectionem ut lethalem damnavit *Hippocrates*, utì alio in loco (ad §. 719.) jam dictum fuit.

§. 970. MALUM id, eò usque provectum, raro medelam capit; curandum prius; cæterùm sola methodus (966.) prodest.

Quidquid enim gangrænâ correptum fuit, putrescit; & sola curatio in eo consistit, ut fiat suppuratio in omni ambitu loci gangrænosi, per quam solutis fibris, quæ nectunt gangrænam parti sanæ, fiat integra separatio partis mortuæ à vicinis vasis vivis (vide §. 444.). Verùm dum hæc separatio fit, gangrænosa crusta in tabum putridum soluta depluit, utì in partibus externis gangrænâ affectis manifestè observatur; & si tale liquamen putridum in cavum abdominis delabatur, omnia viscera brevì corrumpentur: rarò enim contingit, ut gangræna solam internam superficiem intestini occupet, ex-

(*a*) Aphor. 26. Sect. VII. Charter. Tom. IX. pag. 304.
(*b*) Prax. Med. Lib. I. pag. 110.
(*c*) Observat. Med. Lib. II. Cap. XXI. pag. 161.
(*d*) River. Observat. Centur. 3. Observ. 26. pag. 63.

ternâ ejus parte adhuc manente vivâ & sanâ; tunc enim posset hæc materia per alvum exire. Verum quidem est, pluribus Observatiouibus constitisse (vide §. 317.), insignem partem tubi intestinalis, gangrænâ corrupti, separatam fuisse, superstite vitâ, imò & sanitate adhuc satis commodâ fruentibus postea ægris: sed semper tunc extrorsum patebat via ichori gangrænoso, & manui Chirurgi dabatur aditus, ut corrupta auferre posset, & unire separata, vel saltem superiorem intestini partem ita affigere externo ulceris margini, ut artificiosa ibi pateret excrementis via, quæ in hoc casu, separatâ parte gangrænosâ, in abdominis cavum decidere necessariò deberent. Præterea ubi post validam inflammationem intestinorum gangræna sequitur, simul illico prosternuntur vires vitales: ex quibus omnibus rite consideratis satis patet, tale malum rarò, vel nunquam medelam capere.

Cùm autem omnis gangræna curetur tantùm suppuratione natâ, patet, satis eamdem methodum requiri, quæ §. 966, laudata fuit. Antea ad §. 447, dictum fuit de usu corticis Peruviani ad gangrænæ progressum sistendum, & promovendam separationem escharæ gangrænosæ; túncque nondum occasionem habueram ex propriis Observatis aliquid de hujus methodi efficacia statuendi. Hodie certus sum propriis, illisque satis numerosis, Experimentis, immortales gratias deberi celebri Chirurgo *Rushworth*, qui de genere humano optimè meritus fuit, dum hoc remedium publici juris fecit. Verùm, licèt impediatur gangrænæ progressus, & separatio bona sequatur, tamen eadem difficultas manet, nisi post separationem factam continuitas tubi intestinalis adhuc supersit.

§. 971. **AT si causæ (392.) hîc scirrhum produxerint, longè alia mali idea nascitur, quæ clarè certè pernoscenda.**

Quænam sint illæ causæ, quæ scirrhum ex inflammatione producant, ad §. 392, dictum fuit. Cùm autem magnâ cautelâ hîc opus sit, dum scirrhus adest, multùm interest novisse signa, quæ hoc docent.

§. 972. **ERGO, si in intestinis dictis (959. 963.) inflammatio cum conditionibus (392.), diu perdurans, nec in summam sævitiem (960.) adscendens, nec resolutione (963.), nec medicamentis (964.) nec suppuratione (965.) soluta, deinde reliquerit in loco affecto stuporem, gravitatem, distractionem, constantem, cogitandum est, scirrhum ibi nasci.**

Ubi ergo signa docuerint inflammationem adesse, neque tamen adeo validam, ut pessima symptomata illico producat, diu tamen maneat morbus; sensim quidem levatus, sed tamen aliqua semper pristini mali vestigia supersint, vel per intervalla recrudescant, licèt leviora, inprimis post cibum copiosiorem vel difficilioris digestionis assumptum; nulla quoque indicia fuerint suppurationis hîc natæ; tunc meritò suspicari scirrhum licet, qui constantem molestiam faciet, licèt non adeo magnam, si minoris molis fuerit.

Gravitatis & distractionis quidam sensus tunc solet percipi, inprimis quando saltant, vel de gradibus celeriter descendunt. Tactu externo rarò percipi potest, nisi in macilentis hominibus, & quidem tunc, nisi in magnam satis molem increverit. Verùm antequam talem magnitudinem habuerit, plurima jam mala producit, quæ & scirrhi effecta sunt, & simul ejus præsentis signa dant, quæ sequenti paragrapho recensentur.

§. 973. QUI si naturam suam (392.) sequens, effectúsque suos (486.) producens in hoc loco (959. 963.) multa, gravia, pertinacia mala producit; qualia inprimis, stupor, pondus, incrementum, assiduò aucta; hinc cavitatis intestinalis angustatio; fæcum ibi & chyli stagnatio; horum in locum resistentem actio, maximè putridâ ob moram materie; hinc intestini occlusio; intorsio; ingestorum remora; ileus; volvulus; vel, ab acri irritante, dysenteria siccior; convulsio; singultus; vomitus; dolor assiduus, febris; macies; atrophia; mors.

Scirrhus, quamdiu in cancrosam malignitatem nondum degenerat, tumor durus & indolens est (vide §. 392.), adeóque facilè toleratur. Verùm nocere hîc potest insigniter arctando intestini cavum; imò quandoque illud totum occludendo, dum auctus mole omnia vicina comprimit. *Hollerius* (*a*) observavit, intestinum colon, qua parte reni vicinum est, collectâ velut cartilagine durâ in scirrhum obduruisse, interceptâ omnino interiori cavitate: in parte dextra colon amplissimum erat: post longa multorum annorum tormina defecit æger. *Ruyschius* (*b*) invenit intestinum rectum adeo incrassatum, ut pollicis crassitiem ferè superaret; & ita induratum, ut anceps hæreret, an carnem, an cartilaginem dicere deberet illam substantiam. Cavitas autem intestini straminis latitudinem haud superabat, & adeo firmiter accreverat ossi sacro, ut cuneo & malleo separare debuerit. Similem alium casum & ibi recenset, indurati in scirrhum intestini. Ad §. 486, habetur ille casus memorabilis nobilis pueri, in cujus cadavere inventus fuit scirrhus in ileo intestino, prope illum locum, ubi ultimus ejus finis intestino colo inseritur. Hæc sufficiunt, ut demonstretur Observationibus certis, hoc malum in intestinis obtinere. Imò admodum verosimile videtur, frequentiùs tales scirrhos hîc latere, quàm creditur, & chronicis malis pertinacissimis originem dare. Vidi nobilem matronam, jam septuagenariam ferè, quæ rarò admodum alvum deponebat, licèt appetitu valens satis comederet: sexto, septimo, quandoque & octavo die oriebatur magna anxietas, dolor abdominis, & dein vomitu rejiciebat copiosam saburram, quæ cibi toto hoc tempore comesti reliquias manifestè ostendebat. Hoc facto, appetitu valebat ut antè, & optimè se habebat, donec simili periodo eadem mala redirent. To-

(*a*) De Morbis internis Lib. I. Cap. XLI. pag. 325.

(*b*) Observat. Anatom. Chirurg. Observat. 95. 96. pag. 88. & seq.

levavit autem has molestias per duodecim annos. Quamvis autem cadaver defunctæ inspicere non licuerit, justa suspicio similis causæ in hoc morbo videtur, & postea aliquot similes casus in praxi vidi. Quamdiu verò scirrhus benignus est, dolores non sunt assidui, sed per intervalla tantùm recrudescunt; & in talis morbi initio tantùm molestiam percipiunt, ubi duriores vel copiosiores cibos ingurgitaverunt; postea, auctâ scirrhi magnitudine, frequentiùs eadem mala redeunt.

Patet autem satis, ingesta, impedito libero transitu, hîc accumulata, distendendo intestina, dolorem facere posse; uti etiam dum morâ corrumpuntur & acria facta irritant has partes. Simul etiam intelligitur, tantò diutius absque jactura virium ferri posse tale malum, quò scirrhus hæserit in loco magìs distanti à pyloro, & contrà. Tandem toties distractis per accumulatam materiam intestinis perit, vel maximè saltem debilitatur illorum actio in ingesta, debita resorptio chyli impeditur; unde tandem atrophia, & mors: nisi scirrhus, in cancrum degenerans, aut nova inflammatio intestinorum à compressione aut distractione nata, citiùs morbo finem fecerit.

§. 974. MEDICAMENTA parum valent, quæcumque demum sint: victus sit (*966.*). Sic fertur diu, sine magno malo.

Quàm difficilè sit scirrhum curare, etiam in illis locis, ubi manubus accessus datur, ubi fomenta, suffumigia, &c, directè loco affecto applicari possunt, antea dictum fuit ad §. 490; unde facilè patet, parum hîc sperandum esse à remediis etiam decantatissimis. Si enim incipiens hîc nasci scirrhus tepore blando corporis interni, salivâ, succo pancreatico, bile utraque huc derivatis continuò, agitatione perpetuâ per motum diaphragmatis & musculorum abdominalium, resolvi non potuerit, quid sperandum erit à remediis? Chemici quidam jactaverunt se posse arcanis suis scirrhos dissolvere, sed experimentum artis suæ incassum fecerunt in scirrhis partium internarum. Hinc nihil superest nisi ut tolerabile reddatur malum, quod tolli nequit. Verùm scirrhus intestinorum inprimis ideo molestus est, quia arctando intestinum, contentis præcludit liberam viam; hinc si dilutissima tantùm sumantur & mollissima alimenta, hoc prævacetur; similis ergo victus hîc convenit, ac laudatus fuit ad §. *966.*

§. 975. SI autem scirrhus ille hoc loco conceptus per causas (*492. 495.*), signis (*497. 498.*) cognoscitur, tum verò miserrimus rerum status, & immedicabilis cernitur: qui intelligi potest ex (*498.*) collatis cum natura, functione, nervosâ texturâ intestini: maximè autem dysenteria acerrima, assidua, rebellis, cuncta, per quæ vadit, exurens, erodens, consumens, cum convulsionibus acerrimis, doloribus omni patientiâ majoribus, fixis, diuturnis, donec tandem mors unico sit miseriæ solatio.

Quænam causæ sint, quæ scirrhum in cancrum convertunt, ad numeros hîc citatos, dictum fuit, simúlque recensita sunt pessima mala, quæ à cancro fiunt in partibus externis, ubi hæc omnia oculis lustrari possint. Si jam cogitemus ichorem cancrosum, qui cutim vicinam erodit & qui linteamina applicata instar aquæ stygiæ destruit, in intestini cavum depluere, facilè concipimus,. quàm horrenda debeant sequi mala, nullâ arte superabilia, & solâ morte terminanda.

§. 976. SI simulac scirrhi præsentia noscitur (972.) tractatur methodo (974.), hoc malum (975.) multùm cavetur. Sed si, ad id superandum, acria (490. n°. 3. 495. 502., applicata imprudenter, maximè per valida purgantia, tum cancer illic oritur, sævítque: tum autem potus ex solo lactis recentis sero; victus ex jusculis farinosis; carnosísve solis cum vitellis ovi; clysmata blandissima ex solo decocto seminum lini, foliorum solani officinarum, vel capitum papaveris albi, injicienda; medicamenta summopere demulcentia, anodyna, leniter opiata, non facilè in acre transeuntia, danda.

Si per signa antè enumerata scirrhum adesse cognoscitur, nihil superest, nisi ut vitentur omnia, quæ scirrhum in cancrum convertere possunt, de quibus videantur illa, quæ in cancri Historia dicta sunt. Solent autem sæpe ægri, gravans illud pondus in abdomine dudum jam experti, urgere Medicos, ut purgantibus datis expellatur illud molestum; & dum prudentiores Medici illis morem gerere nolunt, ad obvios quosvis agyrtas confugiunt, qui acerrimis solent uti purgantibus, utì & emeticis violentissimis; túncque per usum horum remediorum idem fit, ac si quis scirrhum jam antiquum, & brevì cancrosum futurum, manubus rudissimè perfricaret. Ubi tale malum jam adest, satis patet, nullam superesse medelam, solam curam palliativam locum habere, quæ mitigando symptomata morbum lenit. Omnia ergo, quæ ingeruntur, adeo blanda esse debent, ut oculo instillata nullum dolorem facerent; simúlque talia, ut calore corporis non facilè degenerent in acrimoniam etiam levissimam. Aqua pura optima foret pro potu, vel & serum lactis tenuissimum & recens; dúmque illo utuntur tales ægri, subinde acidum absorbentia, in tenuissimum pollinem trita, dare convenit, ut si fortè illud acescere inciperet in primis viis, statim enervaretur hæc acrimonia. Vitellus ovi, qui crudo vulneri si illinatur, nullum dolorem excitat, unà cum carnium jusculis & farinosis mollissimis, pariter ob eamdem rationem convenit. Ut autem acer ichor in intestina depluens enervetur, clysmata mollissima unà cum anodynis injiciuntur; sic enim & diluitur illa acrimonia, & intestinorum latera blandâ tali mucagine obducta defenduntur. Interno usu similia conveniunt, additis opiatis, ut sævus dolor leniatur: de quorum usu videantur illa quæ ad §. 202, & 229. habentur.

Videtur autem *Trallianus* (*a*) cancrum inteſtinorum obſervaſſe, & dyſenteriam peſſimam inde natam; ſic enim habet: *Si inteſtina ulcus aut inflammatio quædam obſideat, hæ notæ præcedunt. Inter initia morbi cruenta, dein ſanioſa excernuntur, multis primò ramenta, poſtea pinguia deſcendunt, & ſi malignus fuerit affectus, fæculenta fœdi odoris, poſtremò ubi in cancrum jam degeneraverit, varia excrementa, & nigra, cum quibuſdam putridarum carnium particulis per alvum redduntur. Quin etiam febris cum multa ſiti comitatur; nec non cibi faſtidium, unde corpus emarceſcit: tormina quoque cum ſonitu inteſtina exercent, dolórque ingens & vigiliæ ægrum infeſtant.* Quæ deſcriptio ſatis convenit illis, quæ in miſeris talibus ægris obſervantur. Cancrum in inteſtino colo ſe vidiſſe, teſtatur *Petrus Salius Diverſus* (*b*), à quo miſer homo per plures menſes cruciatus, tandem iliacus factus perierat.

§. 977. HINC demum liquet, cur Practicis toties occurrant dolores œſophagi, oris ventriculi, hepatis, lienis, pancreatis, inteſtini ilei, inteſtini coli, adeo ſævi, fixi, pertinaces, intolerabiles, inſuperabiles: quòd in omni ileo vero ſit ſemper cauſa Phyſica tranſitum contentorum per inteſtinum abſolutè impediens, quæcumque demum hæc fuerit, ſive in ipſa ſcilicet inteſtini fabrica malè affecta, ſive in materie quadam cavum occupante, quæ multiplex quidem deprehenſa fuit: item quàm ſit multiplex, miráque omni modo, dyſenteria: quàm malè in hujuſmodi malis ſæpe accuſetur acrimonia quædam hectica humorum ſingularis, & contra eam fictam dentur nocentia medicamenta: quantâ ſit prudentiâ opus Medico daturo purgans in magno dolore illarum partium: quænam ſæpe ſit illa poſt hæc in nonnullis ſequens, immedicabilis hypercatharſis: quàm varia remedia, & Methodus Medendi requirantur ad dyſenterias curandas: quàm vanum, fallax, & damnoſum ſit, ad has commendare unum, qualecumque demum ſit, medicamentum proprium, aut unam univerſalem Medendi Methodum. Et infinita ſimilia.

Omnes qui in luculenta praxi verſantur, noverunt, toties occurrere difficillima illa mala, quæ ægris moleſtiam ſummam, Medicis tædium parant, dum diverſis methodis tentantes hos morbos, nihil proficiunt. Antea ad §. 797, ubi de angina ſcirrhoſa agebatur, patuit, œſophagum ſcirrhoſum redditum, vel & à vicinis tumoribus ſimilibus compreſſum, ſenſim ſic anguſtari, ut tandem nihil cibi vel potûs tranſmittere poſſit, ſícque lenta & miſerrima mors ſequatur. Frequenter ſatis occurrunt cardialgiæ moleſtiſſimæ ad omnia

(*a*) Lib. VIII, Cap. VIII. pag. 433. (*b*) De Affectibus Particularibus Cap. XI. pag. 280.

remedia rebelles, lenientibus solis aliquod levamen præbentibus. Miram autem diversitatem in his doloribus practica Observata docuerunt. Vidi qui commodè se haberent ventriculo vacuo, sed unâ alterâve horâ post pastum miserrimè torquebantur per tres quatuórve horas; dein iterum cessabat dolor, vel saltem minuebatur multùm. E contrà alios novi ægros, qui vacuo ventriculo se pejus habebant. Vidi mulieres, quæ pessimâ cardialgiâ quotidie ferè corripiebantur; ubi verò gravidis distendi inciperet abdomen, liberæ erant ab hoc dolore, qui post puerperium redibat denuo. Verùm notum est, ventriculum mutare situm suum dum plenus est, & in gravidis pleraque viscera abdominalia ab utero tumente moventur loco. An tunc tumor talis scirrhosus pondere suo minùs premit vel distrahit partes vicinas, vel illas quibus cohæret, dum ab utero assurgente sustinetur, & simile quid contingit in quibusdam ventriculo repleto? Fortè illud non penitus improbabile videtur. Si verò consideremus illa, quæ cadaverum sectiones docuerunt, invenimus scirrhosos tumores, ulcera cancrosa, pertinacissimorum talium dolorum causas fuisse. In cadavere hominis, qui per sex ferè annos dolore cardiæ laboraverat, inveniebatur tumor ingens, magnam partem cavi thoracis implens, unà cum œsophago transiens per diaphragma, & ponè partem posteriorem ventriculi porrectus ad pylorum usque, utrumque ventriculi orificium comprimens. Adeo autem durus erat ille tumor, ut cultello vix discindi potuerit (a). In cadavere phthisici juvenis, qui insigni ardore supra sinistrum ventriculi orificium, omnia remedia eludente, laboraverat, invenit celeberrimus *Heisterus* (b) in œsophago duos pollices supra diaphragma foramen, pollicis latitudine, oris nigricantibus undique cinctum. His similia in scirrhi Historia ad §. 484, habentur. Verùm & illa, quæ de morbis inflammatoriis viscerum hactenus dicta sunt, demonstrant, & in his scirrhos nasci: ideóque meritò peritos Medicos in doloribus chronicis abdominalibus talem causam suspicari, & cavere, ne imprudenti medelâ exasperent hos morbos.

QUOD IN OMNI ILEO VERO, &c. *Sydenhamus*, uti ad §. 959, dictum fuit, tunc tantùm iliacam passionem propriè vocandam esse voluit, ubi à tumultuante febre in ventriculum & intestina proxima deponerentur acres humores: quando autem à fæcibus induratis aliísve similibus causis ortum duceret morbus, tunc affectionem iliacam notham dixit. Verùm ex illis, quæ ad §. 960, allegata fuerunt, patuit, *Hippocratem* & *Galenum* ileum vocasse intestinorum inflammationem, quæ ita claudit cavum, ut nihil transmitti possit, adeóque hæc definitio potiùs retinenda videtur. Hæc jam obturatio tubi intestinalis poterit fieri vel ab ipsa fabrica intestini tumente; vel à tumore quocumque latera intestini comprimente; vel & à materia immeabili in cavo intestini collectâ; si tunc in tali casu inflammatio accedat, morbus vocabitur ileus.

Tumores inflammatorios, suppuratorios, scirrhosos, cartilagineas indurationes intestinorum, hunc morbum producere posse satis constat ex illis, quæ hactenus dicta sunt Verùm & diversa materia intestinis infarcta deprehensa

(a) Medical Essays Vol. III. n°. 26. pag. 356.

(b) Acta Physico-Medica Academ. natur. curiosor. Tom. I. pag. 392.

fuit

fuit. In quibusdam hominibus, sedentariam vitam agentibus, & crassa edulia, non facilè subigenda, ingerentibus, inprimis si inertior simul bilis fuerit, in intestino duodeno, quod satis contractum est, & valvulas copiosa habet, accumulatur talis materies, quæ expresso liquido, indurescit, obturat intestini cavum, & dein ileum producit: qualem casum vidi; & ex *Helmontio* ad §. 960, simile exemplum habetur. Vidi in virgine, quæ pruna copiosa comederat, simúlque omnia ossicula deglutiverat, hunc morbum natum fuisse; à quo tamen feliciter evasit, per alvum excretâ incredibili copiâ horum. Similis casus & apud *Bonetum* (*a*) legitur, sed infausti eventûs: ibi enim cerasorum & prunorum nuclei, imprudenter deglutiti, post summas miserias integro triennio toleratas, mortem fecerant. In puella duodecim annorum deglutitum pruni ossiculum, crustâ calculosâ obductum, ano excretum fuit post sexennium, postquam pariter graves & diuturnas molestias produxerat (*b*), & dolores colicos acerrimos. Verùm hæc obstacula in intestinis nata ab ingestis pendebant. Sed & mucus, naturaliter obducens intestinorum latera, collectus, inspissatus, intestini cavum obturare potuit, uti constat ex binis *Fernelii* Observationibus ad §. 719, recensitis. Hoc tamen videtur constare practicis Experimentis, talia obstacula in crassis intestinis hærentia, diutius tolerari, quàm si in tenuibus eadem forent; neque ileum producere, nisi inflammatio accesserit.

ITEM QUAM MULTIPLEX, MIRAQUE OMNI MODO, DYSENTERIA? Antea ad §. 721, dictum fuit, tunc dysenteriam vocari morbum, dum alvi fluxum molesta comitantur tormina, & tenesmus adest frequens deponendi alvum, cum dolore satis acri. Omnis ergo acrimonia rodens & irritans intestina, sive ab ingestis nata, sive ab humoribus biliosis, atrabilariis, ichorosis, cancrosis, in intestina derivatis, poterit dysenteriam facere. Unde satis apparet, quàm multiplex dysenteria sit, quoad causas, unde producitur. Verùm & mira sæpe talis causæ invenitur subtilitas, contagio communicato inficiens sanos. Antea ad §. 722, dictum fuit, Medicum, dum moribundi dysenterici fæces alvinas examinat, illico in eumdem morbum delapsum fuisse; multósque sibi hunc morbum contraxisse, dum linteamina, dysentericorum fæcibus conspurcata, mundarent. Integri quandoque exercitus hoc morbo corripiuntur. Verùm quidem est, quandoque in potu communi latere posse stimulos salinos, vitriolicos, arsenicales, &c; aliquando & semi-corrupti & suffocati frumenti fracedinem hunc morbum produxisse, dum pane inde confecto vesci coguntur milites, uti & crudorum fructuum imprudentem ingurgitationem, constat. Interim tamen observaverunt Medici Castrenses, quandoque dysenteriam grassari, licèt causæ procatarcticæ non adfuerint manifestæ, sed lateat infesti stimuli natura: tunc sæpe in ipso morbi initio illico prosternuntur vires, non à copia excretæ materiæ exhausto corpore, sed venenatâ quasi vi suf-

(*a*) Sepulchret. sive Anatom. Practic. Lib. III. Sect. XIV. Observ. 17. pag. 222.

(*b*) Medical Essays, Tom. I. n°. 31. pag. 301.

cepti miasmatis morbosi, deleto omni robore in sanissimis etiam paulò antè hominibus.

QUAM MALE IN HUJUSMODI MALIS, &c. Notum est in febribus hecticis, tabescente sensim corpore, multùm boni exspectari à diæta lactea, & equitatione. Verùm si cancrosum ulcus in ventriculo, intestinisve lateat, & sensim corpus doloribus contabescat, à motu equitationis irritabitur tale malum. Imò & lac, cùm duras fæces alvinas producere possit, tunc non conveniet, licèt adeo blandum sit & utile. Dum in tali casu putridissima per alvum exeunt, si tunc acidis acrioribus quis tentaret oppugnare hanc putredinem, exasperaret pessimè dolentem partem.

QUANTA SIT PRUDENTIA OPUS, &c. Sæpe enim solent accusari acres humores, vel fæces accumulatæ, ac si ab his semper penderent omnes abdominis dolores; unde imperiti credunt, nihil magis conducere, quàm purgante dato expellere illud noxium. Verùm si inflammationis signa talem dolorem comitentur, patuit ex antè dictis, quanto cum discrimine daretur purgans, antequam per venæsectionem, & alia idonea remedia, prospectum fuerit inflammationi. In chronicis autem doloribus abdominalibus pariter magnâ cautelâ opus est; sæpe enim à scirrho fiunt, qui acrioribus purgantibus irritatus facilè in cancrum degenerat.

QUÆNAM SÆPE SIT ILLA, &c. Hypercatharsis dicitur purgatio immodica per alvum post medicamentum purgans exhibitum. Apud veteres Medicos, quibus acerrima purgantia in usu erant, ut helleborus, elaterium, grana cnidia, euphorbium & similia, frequentiùs contigit hypercatharsis; unde in Epidemicis (*a*) tales casus recensentur; & in Aphorismis (*b*) monetur malum signum esse, si singultus, aut convulsio, hypercatharsin sequerentur, exhausto nempe corpore per nimis validam & diuturnam alvi evacuationem. Verùm in hoc casu solet fieri, dum scirrhus, jam in cancrum degenerare paratus, purgantibus irritatur, & acrem saniem stillans continuò rodit & irritat intestina, unde pergit alvus fluere, donec moriantur.

QUAM VARIA REMEDIA, ET METHODUS, &c. Paulò antè dictum fuit, quàm multiplex sit dysenteria; unde facilè patet pro varietate causæ etiam diversitatem medelæ requiri. Si ab acri & semi-putrida bile ortum duxerit, valent illa, quæ sursum aut deorsum evacuant, modò viscera firma sint & integra. Si hac sponte vel per artem evacuatâ, cruda & excoriata intestina pergant molestum tenesmum alvi deponendæ excitare, mollissima decocta, bolus armena, terræ sigillatæ, & similia, quæ demulcendo agunt, optatum præstant effectum; & inprimis opiata, quæ pulcherrimè tunc prosunt dolorem sopiendo. Quandoque & venæsectio & cura anti-phlogistica requiritur, si simul adsit inflammatio. Si tabefactum in morbis

(*a*) Epidem. Lib. V. Textu 13. & 29. Charter. Tom. IX. pag. 337. & 343.

(*b*) Aphor. 4. Sect. V. & 41. Sect. VII. Charter. Tom. IX. pag. 196. & 313.

chronicis hepar acrem ichorem in intestina demittat, vomitorium datum sæpe lethalem hypercatharsin inducit. Si à cancri, in visceribus hærentis, sanie dysenteria fit, sola curatio palliativa & demulcens prodest, dum à purgantibus exasperatur insanabile malum. Si à dysenterici moribundi fœtore sanus inficiatur, & à putrido miasmate suscepto omnes vires illico prosternantur, vinum Rhenarum, acetum simplex, vel & medicatum aromatibus penetrabilissimis, efficacem medelam præstat; imò & acetum, aquâ dilutum, clysmate injectum profuisse visum fuit; uti & serum lactis, acidulum jam, largâ copiâ potatum, & formâ clysmatis adhibitum. Contrà verò dum in debilibus infantibus ab acida acrimonia in intestinis hærente dysenteria nascitur, præcipua medela petitur ab illis, quæ acidum absorbendi & enervandi vim habent. Patet ergo, nullum specificum & universale remedium haberi ad omnes dysenterias, atque methodum curandi legitimam tantùm deduci posse ex intellectu causæ, adeóque & illam necessariò variam esse debere.

APHTHÆ.

§. 978. QUUM verò in multis morbis acutis cum visceribus inflammatis aphthæ oriantur, de his nunc paucis agendum.

Aphtharum nomen apud veteres Medicos occurrit quidem, sed non videntur intellexisse semper hoc nomine morbum illum, de quo hîc agitur. Frequenter enim hoc nomen dederunt ulcusculis parvis os internum occupantibus, quæ solitaria sæpe observantur, vel saltem pauca numero; in medio albam maculam vel flavescentem habent, in toto suî ambitu rubra, inflammata & dolentia. Si aphtharum descriptio legatur apud *Aetium* (*a*), manifestè patebit, illum talia ulcuscula aphthas vocasse, quas & infantibus familiares esse dixit, & ut plurimùm facilè curabiles. Frequenter talia ulcuscula in parte interiori labiorum, buccarum, gingivis, linguâ videmus; & sæpe solo melle rosarum illito curantur citò; inprimis si una alterave guttula spiritûs salis marini, vel vitrioli, ad singulas mellis rosarum drachmas addatur. Et *Aetius* adstringentia, remedia, cydonea, mespila, &c, in aphtharum curatione laudavit; quæ in aphthis, morbos acutos inflammatorios comitantibus, minimè conducerent, utì postea patebit. Quinimo videmus, *Hippocratem* similia ulcuscula, in aliis corporis locis, nata eodem aphtharum nomine vocasse. Ita pulmonis fistulam aphthis aliquando laborare dixit (*b*); & pudenda pariter (*c*); túncque laudavit myrti baccas in vino decoctas, mali Punici putamina in vino decocta, & similia, quæ flaccidas illas & humidas partes roborare, & putredinem hîc metuendam præcavere valent: quandoque tamen & molles pinguedines, ad leniendum molestum, qui quandoque adest, dolorem, adhibuit (*d*). Vidi aliquoties hæc pudendorum ulcuscula, absque ullo symptomate, quod luis venereæ suspicionem facere posset, primò molesta ob pruritum vix tolerabilem, dein acerbissimum dolorem facientia cum tumore labiorum vulvæ, & inveni esse simillima illis ulcusculis, quæ in ore interno reperiuntur, & sub nomine aphtharum à veteribus Medicis fuerunt descripta. Hæc autem eò magis confirmantur, quia *Hippocrates* (*e*) ab eadem causa, & in ore, & in pudendis nata talia ulcuscula, monuit: *Quum annus austrinus, humidus & mollis exstitisset.* Licèt au-

(*a*) Lib. VIII. Cap. XLII. pag. 159. versâ.

(*b*) De morbis. Lib. II. Cap. XVIII. Charter. Tom. VII. pag. 570.

(*c*) De Natura muliebri. Cap. LXI. Charter Tom. VII. pag. 714.

(*d*) Ibidem Cap. LXXXV. pag. 718. Cap. XCVIII. pag. 721. Et de mulier. morb. Lib. I. Cap. XXXIII. ibid. pag. 749.

(*e*) Epidem. 3. Charter. Tom. IX. pag. 259-261.

tem illa ulcuſcula ſæpe ſatìs citò ſanentur abſque multo remediorum apparatu, quandoque tamen in ſubitam putredinem, omnia depaſcentem vicina, degenerant, niſi efficaciſſimis remediis illico coerceatùr incipiens corruptela. Vidi vigeſimo octavo labentis ſæculi anno epidemicè graſſatum fuiſſe hoc malum, quod, apud plebem ſæpe neglectum, erodebat genas, labia, gingivas cum intolerabili fœtore, præcipuè in junioribus; in adultis enim minùs frequenter occurrebat morbus, nec tam citò depaſcebat omnia vicina. Plerumque primò apparebat in gena alterutra tuberculum durum, dolens, circa illum locum, ubi parotidis emiſſarium aperitur: fiebat levis excoriatio in genæ parte interiori, & poſt paucas horas locus excoriatus albâ quaſi cruſtâ tegebatur, unde in ſuppurationem vergere credebant ſæpe hunc morbum minùs noſcentes. Verùm applicatis emollientibus ſerpebat malum velociter, fœtor ingens oriebatur, & niſi ſpiritu ſalis marini applicato coerceretur illico hæc putredo, nigreſcebat locus affectus, & in putridiſſimum tabum diffluebat. Perfectiſſimè hunc morbum deſcripſit, & varias ejus ſpecies, *Aretæus* (*a*); utì aliâ occaſione, ad §. 816, jam dictum fuit. Pariter & *Aetius* (*b*), notavit, quandoque in ulcera depaſcentia abire, túncque acria ſatìs remedia adhibuit. Hinc intelligitur, quare *Celſus* (*c*) *ſerpentia ulcera oris vocaverit ea, quæ* ἄφθας *Græci nominant*: qui etiam alio in loco (*d*), de cura horum ulcerum agens, laudat talia, quæ adurendo cruſtas ulceribus inducant; ubi leniora medicamenta parum proficiebant: adhibuit autem in hunc uſum *alumen, chalcitidem, atramentum ſutorium.*

An autem veteres Medici noverint aphthas mox deſcribendas, quæ morbis acutis ſuperveniunt, non adeo liquidò conſtat. *Hippocrates* quidem (*e*), dum morbos ætatum deſcribit, recèns natis aphthas familiares eſſe dixit; & adhuc hodie in hac ætate frequentiſſimè obſervantur, utì §. 982, dicetur. Præterea alibi (*f*) de muliere lactante, quæ acutâ febre laborabat, dicit: *Huic ex reliquorum incendio lingua ſuccenſa eſt. Sub hoc tempus lingua etiam velut denſâ grandine* (ὥσπερ χαλαζώδει πύκνῳ) *exaſperabatur.* Notum autem eſt, quod χάλαζα & χαλάζιον vocentur tubercula quædam pellucida inſtar, grandinis, in palpebris ſæpius obſervata, lento quodam humore diſtenta. Verùm aphthæ quandoque albæ & pellucidæ ſunt inſtar margaritarum, & tunc ſatìs referunt has palpebrarum ſic dictas grandines (vide §. 985.); adeóque non improbabile videtur, in hac ægra aphthas adfuiſſe. Illa autem aphtharum deſcriptio, quæ apud *Julium Pollucem* (*g*) habetur, ſatìs convenit: ſic autem ibi legitur. *Aphtha, exulceratio, & abſceſſus ſuperficie tenus dealbans linguam, vel pariſthmia, vel uvulam, vel guttur.* Ubi notandum, quòd hæc deſcriptio contineat utramque aphtharum ſpeciem, ulcuſcula nempe illa oris

(*a*) De cauſis & ſignis morbor. acutor. Lib. I. Cap. IX. pag. 7.

(*b*) Lib. VIII. Cap. XLII. pag. 159. verſâ.

(*c*) Lib. II. Cap. I. pag. 46.

(*d*) Lib. VI. Cap. XI. pag. 386, 387.

(*e*) Aphor. 24. Sect. III. Charter. Tom. IX. pag. 119.

(*f*) Epidem 3. Textu. VI. Charter. Tom. IX. pag. 314.

(g) Lib. IV. Cap. 25. Sect. 200. pag. 470.

interni veteribus Medicis inprimis memorata; & dein illas aphthas, de quibus hîc agitur, quæ superficiem linguæ & faucium dealbant, vel potiùs albâ crustâ tegunt, uti omnibus notum est, qui hunc morbum viderunt. Pulchre autem hîc convenit *abscessûs* vocabulum: nam antea ad §. 402, dictum fuit, hoc nomine vocari etiam illud naturæ humanæ molimen, per quod à sanguine separantur quædam nocitura, & ad certa corporis loca deponuntur; quod omnino convenit aphthis, quæ in decursu morbi acuti oriuntur, uti postea adhuc pluribus dicendum erit. Ex quibus omnibus, ut puto, concludere licet, aphtharum talium vestigia in Veterum monumentis inveniri.

§. 979. SUNT autem parva, rotunda, superficiaria ulcuscula; os internum occupantia.

Sequitur jam descriptio aphtharum: ulcuscula vocantur, uti videtur recepto more, dum Antiquorum aphthæ tali nomine donabantur. Propriè enim loquendo ulcuscula non sunt, sed pustularum in morem supra superficiem partium oris interni elevantur, & dum separatæ decidunt, integram omnino partem, cui adhæserunt, relinquunt; cùm Veterum aphthæ manifestum cavum ulcerosum, licèt exiguum, habeant. Optimè hoc notavit *Vincentius Ketelaer* (*a*), qui in uliginosis Zelandiæ locis praxim Medicam exercens, frequentissimas ibi in morbis aphthas viderat, & brevem, sed optimum, tractatum de aphthis conscripsit.

§. 980. QUÆ examinata accuratè, videntur esse ultimi emissarii, quo in os liquor secretus effunditur, salivosus, mucosúsque, exulcerationes, factæ ex obturatione ejus canalis extremi per humorem lentum, viscidúmque eò delatum.

In Physiologicis (*b*) demonstratur, magnam tenuis liquidi copiam per omnem superficiem oris interni prodire, cibis inter manducandum admiscendam; simúlque & cryptulas mucosas numerosissimas in linguæ dorso, tonsillis, velo palatino, pharynge, œsophago, &c, adesse, quæ spissiorem humorem, lubricandis his partibus servientem, eructant. Si os hominis sani inspiciatur, videmus omnes has partes æquabiliter humidas in omni puncto; unde meritò concluditur, ubique talia esse emissaria, quæ hoc liquidum transmittunt, quod & injectiones Anatomicæ pulchre confirmaverunt. Videntur jam aphthæ fieri, dum ille humor, solitò lentior redditus, per ultimum finem horum emissariorum propelli nequit, sed ibi hæret, & extremum talis vasculi obturat; interim à tergo urgentis liquidi vi elevatur ultra superficiem extremum canalis obstructi, sícque aphtham producit. Sedula inspectio aphtharum, dum primò prodeunt, hinc inde solitariæ, hanc sententiam confirmare videtur: ubi enim denso agmine hæc loca jam occupant, tunc non

(*a*) Pag. 13. (*b*) H. Boerhaave, Institut. Medic. §. 65.

facilè distinguuntur singulæ. Pulchriùs adhuc illud apparet, quando crustis aphthosis deciduis renascuntur novæ, uti frequentissimè fieri solet: tunc enim in tersa superficie partium oris interni apparent punctula minima albicantia, inprimis si per lentem lustrentur hæc loca; quæ subitò aucta, vicinis contiguis unita, intra paucas sæpe horas similem crustam aphthosam producunt, ac erat illa, quæ paulò antè separata deciderat. Patet simul inde, nonnisi impropriè aphthas dici posse exulcerationes.

§. 981. HINC occupant omnia loca, ubi talia emissaria hiant; adeóque labia, gingivas, genas internas, linguam, palatum, fauces, tonsillas, uvulam, gulam, stomachum, intestina tenuia, ubique ferè eâdem specie.

Omnes partes in textu enumeratas occupant, sícque facilè distinguuntur à sordibus illis, quæ linguam quandoque in morbis acutis crassâ satis crustâ tegunt. Dictum enim fuit antea, quando de febre ardenti agebatur (§. 739.), per æstum ingentem hujus morbi omnia exsiccari, túncque & exhalantium vasorum extrema in lingua, exsucca & arida facta, emori quasi, & impetu vitalis liquidi, urgentis à tergo, protrudi, & eminere; túncque sordidam linguam apparere, crustâ flavescente, fuscâ, vel & nigrâ tectam. Sed & similis causa aphthis progenerandis statim assignata fuit. Verùm notandum est, in lingua adesse numerosos folliculos mucosos, unde leviter tantùm si obtuso instrumento radatur vel prematur linguæ superficies, ingens copia muci prodit. Præterea in Physiologicis (*a*) notatur, externam membranam linguæ in vaginulas erectas protendi, quæ papillas nerveas eminentes tegunt, & defendunt. Sed & illæ vaginulæ exsiccatæ, emortuæ, cum muco, per æstum febris inspissato, hîc collecto, partem magnam illarum sordium constituunt, quæ in lingua observantur in talibus febribus; licèt & minora exhalantium vasorum extrema, similiter affecta, crustam hanc linguæ insidentem augeant. Ideo lingua in tali morbo in dorso has sordes habet tantùm, non verò in parte sua inferiori, & reliquæ oris interni partes siccæ quidem sunt, sed tali crustâ non teguntur. Aphthæ verò nunquam linguam solam, sed omnes oris interni partes plùs minúsve occupant, & quandoque in faucibus jam adsunt densæ (vide §. 984.) dum in lingua nullum adhuc illarum vestigium apparet. Verùm omnes oris interni partes oculis patent, & videmus, depressâ linguâ, profundè in faucibus aphthas hærere; sed tamen inde non certi sumus, aphthas per ventriculum & intestina distribui simili modo. Dum autem aphthæ incipiunt solvi & decidere, tunc videmus integras laminas exspui ab ægris; & simul observamus, perfectè similes crustas per alvum prodire, & quidem tantâ copiâ, ut illud non possit attribui crustis talibus deglutitis, quæ ex faucibus vel œsophago deciderant. *Ketelaer* (*a*) tantâ copiâ per aliquot dies ore & ano rejici aphthas viderat, ut aliquot pelves illas con-

(*a*) H. Boerhaave, Institut. Med. §. 485. (*b*) De Aphthis, pag. 15.

gestas vix caperent. Minùs mirum hoc videbitur, si consideremus, illas decidere, iterúmque repullulare similes, & quidem repetitis vicibus. Unde videtur meritò concludi posse, aphthas etiam in ventriculo & intestinis hærere.

§. 982. GENTIBUS Borealibus, paludosa loca inhabitantibus, tempestate calidâ, pluviosâ, infantibus, senibúsque, frequentes.

Certum est in calidioribus regionibus vel omnino non, vel rarissimè occurrere. Periti & exercitati Medici, qui in talibus locis praxim Medicam exercuerant, ad Septentrionales oras dum pervenerant, mirati fuerunt morbum hunc, quem nunquam viderant. Mihi ipsi, olim in patria praxim facienti, nihil frequentiùs occurrebat, quàm aphthas videre in morbis acutis. Viennæ autem, per quinque jam annos degenti, ne semel quidem illas adhuc videre contigit. Hinc fuit *Ketelaer* (*a*) in illa opinione, quòd in calidis regionibus corporum humanorum habitus cùm rarior sit, & ad diaphoresin & sudores magìs comparatus, ibi in morbis per sudores sæpe diffientur, quæ sub humidiori & frigidiori cœlo, & in corporibus non adeo in sudorem pronis, per hanc viam non tam facilè exeunt de corpore; dicítque se observasse, sudorem copiosiorem & urinas uberiores reddidisse aphthas tutiores & leviores; & contrà omnia, quæ has evacuationes minuebant, nocuisse. Fortè & notari meretur, quòd quandoque in illis locis, ubi aphthæ non occurrunt, observentur frequentissimè exanthemata miliaria dicta, alba & rubra, in externa corporis superficie. An tunc ad externam cutim deponitur simile quid, ac in aliis locis per primarum viarum corporis superficiem dispergitur? Certè exanthemata illa miliaria acutos morbos quoscumque, utì & febres continuas comitantur frequenter: odor peculiaris, ingratus, vappidum acetum utcumque referens, per loca dispergitur, in quibus tales ægri decumbunt; qualem odorem quandoque & apud aphthosos observavi. Miliaria alba pustulas minimas, pellucido liquore plenas, exhibent, ultra epidermidis superficiem eminentes pro parte; dein quasi turbidior fit liquor contentus his pustulis, exsiccantur, decidunt, renascuntur similes satìs frequenter. Sed & in aphthis plura observantur his satìs similia. Anxietas circa præcordia, debilitas, somnolentia levis, inæqualis, perpetua, præcedunt aphthas: & similia symptomata ante eruptionem miliarium observantur, & post eruptionem factam minuuntur. Subitò quandoque disparent miliaria exanthemata summo cum periculo ægrotantis; sed & observatur, intra paucas horas quandoque disparere aphthas, illico recrudescente febre; cum molestæ oppressionis sensu circa præcordia, quæ non levantur, nisi denuo aphthæ prodierint. Omnia tamen hæc dubii tantùm instar propono, ut illi, quibus & aphthas & miliaria exanthemata frequenter videre contigit, judicent, in quantùm conveniant binæ illæ separationes materiæ morbosæ ad diversa corporis loca de-

(*a*) Ibidem. pag. 30. 31.

positæ. Dissimulandum enim non est, alia quædam symptomata præcedere & comitari miliarium eruptionem, quæ in aphthosis non observantur.

Omnium frequentissimæ occurrunt aphthæ, ubi in depressis & humidis locis homines habitare coguntur. Hinc in Zelandia, aquis undique cinctâ, & congestis aggeribus ab inundatione defensâ, adeo frequentes aphthæ sunt, ut endemium morbum illius loci dixerit *Ketelaer* (*a*); inprimis autumno, si humida & calida fuerit tempestas.

Quamvis autem in omni ætate & sexu aphthæ observentur, tamen recèns natis familiares magìs sunt, & ut plurimùm satìs benignæ, absque morbo validiori prægresso. Imò raró occurrit, infantes primis à nativitate septimanis ab his immunes esse. Adeo autem tunc mites esse solent, ut solicitæ etiam de salute prolium matres vix Medicum vocent: sed syrupo violarum cum melle, vel & syrupi rhei aliquâ quantitate additâ, quem subinde lingendum exhibent, crustas illas aphthosas emolliunt, & satìs citò decidere faciunt. Senibus in febribus continuis satìs frequenter aphthæ oriuntur, sed, ob vires effœtas, semper admodum periculosæ.

§. 983. SOLENT autem aphthas in ore apparituras præcedere febris continua putrida, aut intermittens, continua facta, incipiens cum diarrhœa, vel dysenteria; magna & perpetua, nausea; vomitus; prostratus appetitus; anxietas ingens, sæpe repetens, circa præcordia; debilitas magna; evacuatio quæcumque humorum; stupor & hebetudo; somnolentia levis, inæqualis, perpetua; perpetua querela de pondere & dolore circa stomachum.

Considerande jam sunt illa, quæ aphthas solent præcedere, & simul signa dant, quæ has metuendas esse docent.

Certum est, si recèns natos infantes excipiamus, rarissimè observari aphthas, nisi in febribus continuis; præcipuè in febribus autumnalibus, quæ frequenter sunt intermittentes, in continuas degenerantes; vel, licèt in initio statim continuæ appareant, postea mitescente morbo intermittentium typum induunt. Semel tantùm vidi in muliere quinquagenaria aphthas post tertianæ exquisitæ aliquot paroxysmos; & quidem medio mense Julio, dum illæ febres adhuc vernalium indolem habent. Celeberrimus *Boerhaavius* bis tantùm viderat, absque morbo prægresso prodiisse aphthas densas, sed in solis labiis, & in hominibus adultis, cum felici eventu. Semel mihi contigit videre in puella annua, absque ullo morbo præcedente, aphthas densissimas & fuscas, totum os internum occupantes: à quibus pariter sanata fuit feliciter, nec febricitabat toto tempore, quo aphthæ aderant, vixque aliam molestiam ullam videbatur pati, quàm difficiliorem deglutitionem; & deciduis aphthis cruda interni oris superficies ab attactu cibi & potûs dolebat, quod tamen bidui spatio cessabat. *Ketelaer* (*b*), qui tot aphthosis Medicinam fecerat, testatur, *se plurimis ad-*

(*a*) Ibidem pag. 32. (*b*) Ibidem pag. 26.

fuisse, qui in summa apurexia aphthis tenerentur, quique præsensisse se nullam febrim, ab omnique gravi malo immunes fuisse asseverarent. Additque etiam, in nuper editis infantibus præeuntes febres non semper observari.

Frequenter inprimis aphthæ sequuntur illas febres, quæ CUM DIARRHŒA VEL DYSENTERIA incipiunt, uti *Sydenhamus* monuit (*a*); inprimis si calido regimine ægri usi fuissent, vel materiæ peccantis evacuatio adstringentium usu intempestivo impedita foret, non priùs educto per cathartica morbi fomite. Notat & postea (*b*), eodem tempore, quo dysenteriæ epidemicæ grassabantur, febrim quamdam exortam fuisse absque dysenteria comite, quam tamen febrim dysentericam vocabat, quia omnia eadem symptomata habebat, quæ dysentericorum febrim comitabantur, & quandoque etiam mitiora alvi tormina. Observavit autem hanc febrim, ubi discessum meditaretur, ad aphthas producendas fuisse propensiorem, ac ulla alia febris species, quam hactenus viderat. Simul & hoc notandum, quòd in eadem illa febre sudores fuerint rari & parci, cùm in epidemica constitutione, quæ hanc præcesserat, copiosissimi sudores profluerent. Hæc observatio *Sydenhami* videtur confirmare illam opinionem, de qua præcedenti paragrapho dictum fuit; nempe, aphthas tunc inprimis sequi, quando vel ex morbi peculiari indole, vel ex corporum constitutione singulari, sudores minùs copiosi & faciles prodirent.

MAGNA ET PERPETUA NAUSEA, &c. Antea ad §. 642, dictum fuit, à sordibus biliosis, putridis, glutinosis, nauseam sæpius oriri; & in febribus, ubi hæc symptomata adsunt, absque signis inflammationis ventriculi aut vicinorum huic viscerum, meritò talis causæ præsentiam suspicari Medicos, satis antea demonstratum fuit. Talia autem in primis viis hærentia, per febrim adhuc magìs corrupta, pro parte intestinorum venis bibulis resorpta, sanguinem inficiunt tali materiâ, quæ nunquam in sanorum humorum indolem mutari potest, sed inde expelli debet, ut sanitas redeat. Observavit autem *Ketelaer* (*c*) periculosiores & graviores aphthas prodiisse, ubi in initio morbum negligentes ægri nullum Medicum advocassent, antequam attritæ penitus vires forent; túncque nullæ poterant tutò fieri evacuationes, quæ in initio morbi administrari debuissent.

ANXIETAS INGENS, SÆPE REPETENS, CIRCA PRÆCORDIA. Ad §. 587, ubi de crisi agebatur, & ad §. 619, pariter notatum fuit, miras sæpe turbas, & nova, illáque sæpe satìs molesta symptomata excitari, dum materies morbosa subacta, & mobilis reddita, vel per evacuationes criticas expelletur brevì de corpore, vel per metastasin loca quædam corporis occupabit: inprimis autem anxietatem & inquietam corporis agitationem comitari perturbationes illas criticas, ad §. 633, monitum fuit, & pluribus ex *Hippocrate* locis confirmatum. Criticam autem esse metastasin illam depositionem materiæ morbosæ ad superficiem oris interni & primarum viarum, unde aphthæ oriuntur, plurima docent Observata. Sæpe vidi, criticis diebus prodire aphthas, cum morbi insigni levamine; & longè minùs tutas inveni, dum alio morbi

(*a*) Sect. IV. Cap. III. pag. 222.
(*b*) Ibidem Cap. IV. pag. 236. 237.
(*c*) De Aphthis pag. 40.

tempore erumperent. *Ketelaer* (*a*), qui unà cum praxi Medica & alia tractare debebat, munere gymnasiarchæ fungens, adeo obscura & confusa credebat crisium signa offerri in morbis, ut ferè frustraneam illorum observationem putaret, & perfectas crises, quæ statis diebus morbos plenissimè solverent, quàm rarissimè in Zelandia occurrere affirmaret; aphtharum sedulâ observatione, & quotidianâ ferè, coactus tamen fuit fateri imperfectas, quæ lentè & sensim exstirpant morbos, crises frequentissimè observari, quibus aphthas adnumerabat. Verùm aliis in locis (*b*) fatetur, aphthas, quæ ante septimum morbi diem oriuntur, multò lethaliores & molestiores esse illis, quæ septimo vel nono die proveniunt; omnium optimas esse, quæ constantibus viribus, adultâ ætate, post conflictum naturæ & morbi, cum signis concoctionis, à septimo vel nono morbi die, non ita magnâ copiâ, pacatis plerisque symptomatibus, & inprimis cessante aut multùm remittente febre, emergunt. Damnavit autem illas aphthas, quæ ante subactam morbi materiam prodeunt. Manifestè autem ex his iterum patet, Veterum doctrinam de crisi & criticis diebus pulchre confirmari, etiam per Observationes illorum, qui de hac re dubitabant, modò attenti ad omnia morbum quemdam per totum suî decursum prosequerentur. Cùm ergo aphthæ in morbis revera criticæ sint, non mirum, & perturbationes criticas præcedere, anxietatem nempe circa præcordia.

Verùm illa anxietas repetitis vicibus invadit, quia aphthis jam deciduis sæpe succedunt novæ, à simili materia morbosa, nondum penitus expulsâ de corpore, versùs eadem hæc loca depositâ. Quandoque enim tanta est materiæ morbosæ copia, vel vires per morbi vehementiam adeo fractæ, ut non possit illa separatio critica per aphthas fieri unico impetu. Tales autem aphthas *Ketelaer* (*c*) meritò periculosas affirmat, *quæ aliquoties evanescendo repetitis ictibus & insultibus naturæ negotium facessunt*. Verùm notari hîc meretur, quòd tempestate calidâ & pluviosâ, quando aphthæ frequentes (§. 982.) occurrunt, *Hippocrates* jam monuerit (*d*), in morbis crises sæpe deficere, vel difficiles observari; ἀκρισίαι πολλαὶ, τὰ δὲ δύσκριτα.

Antea, ubi de generali febrium Historia agebatur, triplex febrium exitus (§. 591.) memoratus fuit, nempe in mortem, alium morbum, vel sanitatem. Atque ibi dictum fuit (§. 592.), aphthas in primis viis natas frequentem satis causam mortis ex febre esse, quatenus densissimæ obsident quandoque ventriculum & intestina; sícque vasa illa tegunt, per quæ nova liquida in locum perditorum ingeri debent. Propriè tamen pertinent ad illam mutationem febris, per quam in alium morbum definit, deponendo materiam criticam in vasa quædam obstructa vel dilatata (§. 593.), uti ex hactenus dictis evidenter apparet.

DEBILITAS MAGNA. Cùm morbo jam adulto oriantur aphthæ, & quandoque diarrhœas, dysenterias, & quamcumque validam evacuationem, præcedere aphthas observatum fuerit; mirum non est, debiles sæpe jam ægros esse, antequam aphthæ prodeant. Verùm hîc intelligitur illa *refugiente ani-*

(*a*) Pag. 19.
(*b*) Ibidem pag. 25. & 39.
(*c*) Ibidem pag. 39.
(*d*) Epidemicor. 3. Charter. Tom. IX. pag. 263.

mo virium præcipitatio (*a*), quæ & subita est, & major, quàm morbi vis & diuturnitas, vel evacuationum copia, efficere poterant. Talis autem subita debilitas aphthas periculosas præcedere inprimis solet; túncque videtur materia morbi, soluta quidem & mobilis reddita, adeo tamen malignam indolem habere, ut dum humori vitali mista per vasa fluit, omnes omnino vires prosternat, antequam ad superficiem primarum viarum deponatur: illâ autem depositione factâ, vires denuo solent insurgere. Verùm & summa talis debilitas in petechiis, miliaribus exanthematibus, pessimísque variolis, quandoque observatur, antequam illorum morborum virus versùs corporis superficiem erumpat. Præterea ad §. 661, ubi de debilitate, tanquam symptomate febrili, agebatur, notatum fuit, quandoque in morbis aliquid circa præcordia hærere, quod venenatâ quasi vi omnes vires uno momento prosternit, licèt nullæ aliæ causæ prægressæ fuerint, quibus tanta, & tam subita, virium jactura attribui posset; uti pluribus ibi probatum fuit. Verùm sequenti paragrapho dicetur, pessimas aphthas, & ut plurimùm lethales, adscendere sensim ex œsophago, dum nullæ adhuc in oris interni partibus observantur. Tunc autem admodum probabile est, circa ventriculi orificium priùs jam hæsisse, antequam in imis faucibus appareant; adeóque & hac ratione ingens debilitas aphthas præcedere poterit, antequam nempe in ore vel faucibus conspicuæ fiant, licèt in interioribus jam diutius hæserint.

MAGNA EVACUATIO QUÆCUMQUE HUMORUM. Inprimis talium, per quæ tenuiora liquida de corpore subducuntur. Sic post sudores nocturnos diu toleratos in ultimo phthisis stadio aphthas sæpe nasci observavi.

STUPOR ET HEBETUDO, &c. Hæc symptomata aphthas futuras præcedere, *Ketelaer* (*a*) notavit; & rarissimè hoc signum fallit; ita ut ægrorum custodes in illis locis, ubi aphthæ familiares occurrunt, illico aphthas præsagiant, dum somnolentum & torpidum ægrum decumbere observant. Cùm autem aphtharum materia, unà cum lympha, per tenuia admodum vasa feratur, simúlque talem lentorem lymphæ, cui permista est, inducat, ut per ultima horum extrema liberè exire non possit, sed illa obstruat (vide §. 980.); non mirum est, dum toti massæ humorum talis materia inhæret (nondum per metastasin delata versùs superficiem primarum viarum) si & immeabilitas tenuissimæ lymphæ concilietur per hunc lentorem morbosum. Verùm inde nasci coma febrile, dictum fuit antea ad §. 704. Et postea inter causas ipsius apoplexiæ talis humorum dispositio §. 1010. n°. 2. *lit.* *v.* recensebitur.

PERPETUA QUERELA DE PONDERE ET DOLORE CIRCA STOMACHUM. Inprimis in hoc casu, ubi jam in ventriculo & œsophago aphthæ hærent, antequam in faucibus & ore appareant. Conqueruntur tales ægri sæpe, quòd tunc sentiant, ac si durum & rigidum obstaculum in œsophago hæreret, quod & potui deglutiendo obsistit, dum per hunc tubum in ventriculum descendit. Sæpius observavi, & singultum, aphthas in ore apparituras brevì, præcedere, qui tunc fieri videtur, dum aphthosæ crustæ superius ventriculi orificium obsident, illúdque suâ mole irritant. Tunc enim similis irritatio continua

(*a*) Ketelaer de Aphthis pag. 37. (*b*) Pag. 28.

ibi oritur, ac fit in hominibus sanis, dum majores offas subitò deglutiunt, difficulter transituras per finem œsophagi, unde solet sæpe tunc singultus nasci.

§. 984. SOLET in initio aliquando hinc inde sparsa apparere solitaria pustula, jam primò in lingua, in labiorum angulis, in faucibus, & alibi, sine ulla certa constantia loci primi: & illæ ferè semper boni genii: aliquando primò apparent in imis faucibus ascendente quasi ex œsophago crustâ albâ, densâ, splendente; instar recentis lardi, tenacissimè adhærente, lentè adscendente: atque hæ ferè pessimæ, & ut plurimùm certò lethales: aliquando duris, crassis, densis, tenacibus crustis totum cavum oris ubique, usque ad extrema labiorum, obsident, omnia tegentes simul; & ab his rarò resurgunt ægri.

Sequitur jam, ut enumerentur illa signa, ex quibus majus minúsve periculum aphtharum prodeuntium cognoscitur, ut inde prognosis deduci possit. Inprimis autem hic magna cura requiritur, cùm *aphthæ propinquæ Medicos identidem fallant, & præsentes non meliori fide agant, si ex illis salutem vel mortem hariolari velint.* (*a*).

Igitur prognosis desumitur à loco, in quo primò apparent aphthæ, & diversâ crustæ talis aphthosæ spissitudine.

SOLET IN INITIO, &c. Quantæ utilitatis sit Medico, linguam, os internum, & fauces inspicere, dum morborum curam gerit, antea ad §. 609, dictum fuit; sed præcipuè hoc necessarium est, ubi signa memorata præcedenti paragrapho, & epidemica constitutio, aphtharum suspicionem faciunt; si autem tunc inveniantur sparsæ hinc inde & paucæ, bonum signum est, quod rarò fallit. Interim tamen quandoque contingit, quamvis rariùs, ut pauco numero & sparsim prodeant in oris interni partibus, dum densæ hærent in interioribus. Verùm morbi prægressi vehementia, nausea perpetua, singultus, uti & dolor & pondus circa stomachum, satis docent attentum Medicum, non fidendum esse talibus aphthis, licèt sparsæ appareant. Præterea quandoque & vires vitales adeo prostratæ sunt, ut non sufficiant expellendæ per hæc loca materiæ morbosæ, & ob talem causam possunt prodire paucæ, sed malo tunc omine. Hoc autem inprimis senili ætate observatur: verùm pulsus celer & debilis, nullúmque symptomatum, aphthas præcedentium, levamen ab hac eruptione, docent Medicum, irrita hæc esse tantùm naturæ morbo succumbentis conamina, adeóque funestam tunc esse prognosin.

ALIQUANDO PRIMO APPARENT, &c. Cùm enim tunc ab interioribus sensim ascendant versùs os, signum habemus, omnia interiora jam aphthis plena; adeóque omnia illa mala metuenda esse, quæ paragrapho 988, enumerabuntur. Nisi enim aptis remediis possit obtineri, ut citò ca-

(*a*) Ketelaer de Aphthis pag. 38.

dat densa talis crusta aphthosa, & vires sufficiant, ut tantam copiam materiæ morbosæ eliminare valeant, nulla spes superest.

ALIQUANDO DURIS CRASSIS, &c. Pariter dat pessimum signum: nam tunc novæ aphthæ succrescunt, & priori crustæ nondum deciduæ agglutinantur. Cúmque nullum humidum à vasis suppositis ad extimam superficiem tam densæ crustæ venire possit, illa exsiccatur, tenacior adhuc redditur & durior, magísque resistit suæ separationi. Unde nihil omnino deglutire possunt ægri; imò, linguâ, labiis, buccis, rigidis quasi factis, ne quidem liquidum ori injectum continere possunt, tandémque & faucibus pariter sic repletis miserrimè suffocantur.

§. 985. VARIUS harum color: albus pellucidus instar margaritarum; albus sincerus ex densitate magna; fulvus; flavus; lividus; niger: quorum malignitas pari ordine, ac hîc recensetur, procedit, ut prior optimus, pessimus posterior, sit.

Agitur hac paragrapho de diversitate colorum, ut inde prognosis hauriatur.

Quando sparsim occurrunt aphthæ hinc inde, tunc semper colorem album pellucidum habent, verùm ubi denso agmine, concretæ sibi mutuò, os internum obsident, tunc opacam albam crustam formant; quæ, nisi citò decidat, augetur & spissior fit, túncque superficies hujus crustæ exsiccata colorem mutat per successivos gradus colorum in textu descriptos. Quandoque contingit, aphthas erumpentes cinericei coloris apparere statim, túncque semper funestas ferè observavi; quod & *Ketelaer* affirmat (*a*). Reliquæ colorum diversitates inprimis videntur contingere, quando diu hærent crustæ tales aphthosæ, antequam decidant; quod semper pro malo signo habetur, utì sequenti paragrapho dicetur. An autem aphthæ unquam prodierint nigræ, dubitandum videtur. *Ketelaer* negavit se illas unquam vidisse (*b*), nec memini me illas unquam observasse ab initio tales. Verùm ubi diu hæserunt illæ crustæ, tunc circa mortem illas nigrescere vidi, fœdo satìs spectaculo.

§. 986. UBI hæserunt aliquamdiu, solent infernè solvi, laxari, frustulatim decidere, sícque sensim, & successivè, omnes partes priùs affectæ liberantur. Tum nonnullæ cadunt citò, aliæ tardè. Quædam illico renascuntur, quædam tardè, aliæ non: renascuntur quandoque æquè densæ ac priores, & etiam nonnunquam adhuc densiores, patétque iterum tum diversitas periculi, & ubi?

Si vires vitales adhuc satìs validæ sunt, tunc liquidum, urgens canalium

(*a*) Ibidem pag. 14. (*b*) Ibidem.

obstructorum extrema, separat illam crustam aphthosam, inprimis si liquidis emollientibus & leviter detergentibus os internum perpetuò foveatur, uti postea in cura dicetur. Neque ullum certum tempus determinari potest, quo hæc separatio fit: aliquando enim intra duodecim horas vidi separari aphthas; aliquando per plures dies manere firmissimè adhærentes. Neque omnes simul cadunt, sed nunc in hac, nunc illa parte oris interni: non potui observare, quòd constanti lege in quodam loco oris interni citiùs decidant quàm in alio. Probabile tamen videtur, quòd in ventriculo & intestinis, potu deglutito aliisque humoribus huc derivatis continuò emollitæ, citiùs separentur. Si tum deciduis aphthis loca pura appareant, rubra, & humida, vel non renascuntur, vel admodum raræ prodeunt. Si autem siccus appareat talis locus post aphthas separatas, tunc malum signum meritò habetur, & brevì renascuntur æquè densæ, imò & densiores, si vires vitæ adhuc sufficiant expellendæ huic materiæ morbosæ: si verò debilior jam æger fuerit, anxietas ingens sequi solet, & nisi brevì novæ prodierint aphthæ, ægri pereunt. Quandoque aphthis deciduis locus apparet quidem non omnino siccus, sed quasi tenuissimâ telâ albâ obductus, & intra paucas horas æquè copiosæ aphthæ adsunt ac antè. Tunc novimus, copiam materiæ morbosæ adesse per hæc loca expellendæ; vires interim adhuc sufficere, ut hæc expulsio fiat. Hæc autem aphtharum separatio, & nova denuo illorum productio, repetitis sæpe vicibus fit, antequam omne illud noxium expulsum fuerit. Sexties septiésve, aut & sæpius, aphthas sic renatas vidit *Ketelaer* (a); quod & mihi aliquoties observare contigit; & quandoque aliquot dierum intervallum inter deciduas aphthas & renascentes intercurrit: verùm tunc locus, unde aphthæ deciderunt, non penitus humescit, & anxietas quædam circa præcordia, & somnolentia supersunt; quæ satìs monent attentum Medicum, quòd nondum superatum sit intregre hoc malum.

Verùm ex his iterum varia prognosis sequitur: quæ enim citò cadunt, semper melioris ominis sunt, licèt etiam repullulent novæ, brevì denuo separandæ. Notant enim hæc, copiam quidem materiæ adesse, sed satìs mobilis, vires sufficere, vias adhuc satìs apertas esse. Ubi verò tardè cadunt, colligimus, materiam tenaciorem esse, vires minùs firmas, vasa supposita non satìs pervia; adeóque majus indicatur periculum. Ubi autem longum intervallum inter aphthas deciduas & renascentes interponitur, tunc novimus, partem tantùm materiæ morbosæ subactam fuisse, reliquam adhuc indiguisse maturatione, antequam versùs hæc loca deponi posset; adeóque morbum longum, pluribus recidivis obnoxium, prævidemus, cum quo æger diu luctari debebit, antequam evaserit. Interim tamen hoc emolumenti tunc habetur, quòd aphthis deciduis, liberiùs deglutiant ægri, & alimentis levibus & liquidis refici interea vires possint, ut & sustinendo morbo longiori, & superandis pluribus recidivis, sufficere valeant. Ubi verò æquè densæ renascuntur, vel etiam densiores, justus metus est, vires

(a) Ibidem pag. 21.

non fore satis validas, ut copiosæ adeo materiæ morbosæ secernendæ & separandæ sufficiant: tunc crustæ illæ exsiccabuntur, nec secedent; nova similis succrescet, sicque sequentur omnia illa funesta mala, de quibus §. 984, dictum fuit.

Si autem, aphthis deciduis, os internum purum & humidum appareat, nulla anxietas circa præcordia, nulla hebetudo aut somnolentia, supersint; si febris cesset, vel minuatur continuò, de ægri salute certi sumus.

§. 987. HIC locus (981.), natura (979. 980.), causa (980. 983.) symptomata hujus mali (984. ad 987.): unde de genio statuere licet; atque inde effectus ejus facilè deduci possunt.

Locus, ubi aphthæ hærent, definitus fuit; nempe in omni ambitu oris interni, faucibus, œsophago, ventriculo, intestinis: constitit simul ex dictis, quòd sint ultimorum emissariorum, quæ in has partes liquida emittunt, obturationes per humorem lentum & viscidum: causæ, uti & illa, quæ aphthas præcedere solent, similiter enumerata fuerunt, & quomodo periculosæ & funestæ aphthæ à minùs periculosis distingui possint. Ex quibus cognitis aphtharum effectus cognosci poterunt.

§. 988. UBI enim talis crusta aphthosa totam superficiem tegit partium descriptarum (981.), tum sensum nervis inprimendum tollit, unde sapor omnis sublatus; exitum liquidorum per sua emissaria impedit, unde siccitas, vasorum suppositorum dilatatio, liquorum sub his stagnantium putrefactio, inflammatio partium ipsarum; cavitates vasorum absorbentium claudit, unde ingressum novi chyli, potûs, medicamentorum impedit, vitia à denegata refectione corporis nata producit, unde tandem inde mors; crustis deciduis, major per dilatata vasa jam aperta humorum effluxus, unde salivatio, diarrhœa quæ bonæ si non renascuntur aphthosæ crustæ; malæ, si iterum procreantur; deciduis crustis, dolor inflammatarum, & jam denudatarum partium, sæpe vivum cruorem stillantium; unde saliva sanguinolenta, talísque dysenteria; hæc autem omnia, si stomacho, emissario hepatis, pancreatis, intestinorum applicantur, nos docent infinita mala, quæ ex hoc uno morbo oriri possunt: ut non opus sit aliam prognosin dicere.

Duplicis generis mala ab aphthis oriuntur: vel quatenus superficiem primarum viarum tegunt, vel quatenus deciduis aphthis in cruda tunc, & dolente hac superficie, dolores fiunt molestissimi, & ex vasis dilatatis, & jam ab hac crusta incumbente liberis, nimiâ copiâ dimittuntur humores.

Unde

UNDE SAPOR OMNIS SUBLATUS, &c. Demonstratur in Physiologicis (*a*), gustum fieri, si materies gustanda, attenuata, in saliva plerumque soluta, ore calefacta, motu oris linguæ applicata, intra poros vaginarum, papillas nerveas in lingua tegentium, pervenire possit. Verùm ubi crusta talis aphthosa totam superficiem linguæ & oris interni tegit, non possunt particulæ sapidæ ad papillas nerveas linguæ pervenire. Simul omnibus emissariis liquidorum obturatis, necessariò semper siccitas harum partium adest; & ab his crustis incumbentibus, & à siccitate, buccæ, labia, lingua, rigescunt ita, ut vix liquidum ore continere possint miseri ægri, sed illud statim depluat. Unde patet, præcipuas conditiones, ad saporis perceptionem requisitas, hìc omnino tolli.

VASORUM SUPPOSITORUM DILATATIO, &c. Alibi ad §. 120, & 382, n°. 1, demonstratum fuit, vasa obstructa necessariò dilatari debere, quia in canalibus obstructis resistentia summa est, & simul maxima plenitudo, dum nihil per illorum fines transire potest. Ubi ergo densæ aphthæ omnia hæc loca obsident, fiunt à vasis suppositis dilatatis tumores molestissimi harum partium, & circa fauces & laryngem periculum suffocationis inducunt. In œsophago sæpe sic arctatur cavum, ut vel omnino nihil, vel parum tantùm & summa cum molestia transire possit. Imò sæpe vidi miseros ægros, hanc difficultatem deglutitionis aliquoties expertos, postea ab omni potu omnino abstinuisse, ne denuo tales anxietates paterentur. Si jam simul consideretur, vasa hæc obstructa turgere tali materiâ, quæ morbosa est, & extra corpus eliminanda, intelligitur facilè, liquorum, sub hac crusta stagnantium, subitam putrefactionem metuendam esse; præcipuè si simul valida febris urgeat, tunc enim & in partibus obstructis inflammatio nascitur, unde tumor adhuc augetur; & calore aucto, inflammationis comite, citior putredo fit.

CAVITATES VASORUM ABSORBENTIUM CLAUDIT, &c. Medici meritò in morbis curandis semper soliciti sunt, ut vitæ & viribus consulatur cibis & potibus facilè digerendis; & licèt quandoque in morborum acutorum vigore summo solùm tenuissimum victum ægris concedant, tamen semper aliquid alimenti exhibent, & simul copiam potûs tenuis suadent, ut nimiam exsiccationem corporis caveant. Verùm frustra hæc ingeruntur, si ventriculus & intestina crustâ densâ aphthosâ tegantur, cùm omnibus orificiis vasorum absorbentium sic occlusis nil ex ingestis in sanguinem venire possit: unde vel angustiæ nascuntur intolerabiles ab assumptis etiam fluidis, si per intestina tumentia transire nequeant; vel si viam invenerint, immutata per alvum dilabuntur. Necessariò augetur hinc humorum spissitudo, & acrimonia, vires prosternuntur, & ab hac sola causa aphthæ tales in mortem terminantur; uti jam antea ad §. 592, in febrium Historia dictum fuit.

CRUSTIS DECIDUIS, MAJOR, &c. Aliud adhuc periculum ægris talibus imminet, dum læti vident has crustas decidere; nam mox salivatio copiosa sequitur, & humor sæpe viscidissimus exit, vasi jam dilatatis transmittentibus

(*a*) H. Boerhaave, Institut. Med. §. 489.

& craſſius liquidum, & majori copiâ. Si jam conſideretur, ſimilem humorum effluxum fieri, aphthis deciduis, in toto primarum viarum tractu, patet ratio, quare tunc diarrhœa ſequatur, & quare in debilibus jam à morbo moleſto & diuturno ægris à ſubita liquidorum tali evacuatione mors ſequatur, dum & ægri & Medici meliora ſperabant. Si moderata ſit talis evacuatio, & ægri vires adhuc conſtent, optimum ſignum dat, quia quidquid de materia morboſa adhuc ſuperat, per patula jam vaſa facilè expellitur, & tunc non renaſcuntur aphthæ. Si autem de novo propullulent aphthæ; tunc novimus, ſupereſſe adhuc in corpore eamdem materiam, atque adeo viſcidam, ut ne quidem per laxa & dilatata vaſorum extrema exire poſſit, unde novis moleſtiis his ferendis rarò parem ægrum invenimus, cùm jam prægreſſis ferè exhauſtus fuerit.

DECIDUIS CRUSTIS, DOLOR, &c. Inflammari partes vivas ſuppoſitas ſub cruſtis illis aphthoſis paulò antè dictum fuit: tunc, deciduis aphthis, loca apparent ruberrima & dolentiſſima, ita ut ne minimum attactum quidem ferant; & tunc miſeri ægri, licèt jam viæ liberæ ſint, vix quid deglutire poſſunt præ dolore excoriatarum partium, quæ ſæpe vivum ſtillant ſanguinem. Interim tamen molliſſimis potibus vel & remediis utendum eſt ſæpe, & parcâ copiâ ſimul, ne cruda illa & excoriata latera œſophagi concreſcant, & immedicabile poſtea malum faciant. Moleſtiſſimum ſic ſingultum, & dolorem cardiæ à quovis cibo vel potu deglutito, per ſex ſeptimanas manſiſſe vidi in viro ſexagenario poſt aphthas deciduas, ob excoriatum ſuperius ventriculi orificium. Difficillimè autem poterat leniri illud malum, quia in ſingultu, dum convulſus œſophagus ventriculum & diaphragma ſurſum trahit (vel ſaltem illam diaphragmatis partem per quam œſophagus tranſit), diaphragmate ſimul ſubitò deorſum tracto, irritabatur de novo locus ille dolens, & impediebatur conſolidatio.

HÆC AUTEM OMNIA SI STOMACHO, &c. In oris interni partibus videre poſſumus, quid mutatum ſit poſt aphthas deciduas. Sed certi ſumus, & in interioribus aphthas hærere, & poſtea ſeparari. Si jam cogitemus, ductûs communis bilis & ſucci pancreatici exitum in inteſtino duodeno poſſe obturari per cruſtam denſam aphthoſam, ut nihil tranſmittere poſſit, facilè intelligimus, quantæ anxietates circa præcordia fieri debeant. Dum autem ſeparatâ hac cruſtâ liber denuo exitus conceditur bili copioſæ hîc collectæ, ſtagnatione & morâ acriori redditæ, non miramur, tormina ſæviſſima in inteſtinis, pariter ſic quaſi excoriatis, naſci, diarrhœas & dyſenterias periculoſas produci. Hinc adeo damnaverunt multi Medici purgantium uſum (*a*) in aphthis, quia hypercatharſin intra paucas horas lethalem inde natam viderant, quam non à purgante remedio ſolo ortum duxiſſe admodum veroſimile eſt, ſed à collectis bile copioſâ & ſucco pancreatico, ſubitò ſic erumpentibus, & crudam inteſtinorum ſuperficiem irritantibus. Præterea, utì ſalivatio, deciduis in ore aphthis, ſæpe per aliquot dies durat, antequam dilatata

(*a*) Ketelaer de Aphthis, pag. 45. 46.

vasa ad pristinam magnitudinem redierint; sic ob eamdem rationem & illa liquida, quæ in ventriculi & intestinorum cavum naturaliter, exeunt, pergunt sæpe exire tantâ copiâ, ut totum corpus exhauriatur.

§. 989. SI verò ulcerosæ crustæ hæ admodum lentæ, crassæ, latæ, compactæ, tum sæpe suffocata, caro subjecta inflammata, suppurata, gangrænosa, in dira ulcera mutatur, eroso quandoque in os palati usque ejus involucro; qualia autem in stomacho & intestinis hinc mala, per se patet.

Antea, quando de gangræna agebatur (§. 423.), dictum fuit, materiam febrilem quandoque ad quasdam corporis partes deponi, & quidem tantæ malignitatis, ut vitam in parte destruat, quam occupat; & quidem citissimè, utì pluribus ibi probatum fuit. Jam aphthæ oriuntur à materia febrili versùs superficiem primarum viarum depositâ; illámque quandoque satìs maliggnam esse in pessimis aphthis, ex modò dictis patuit. Imò aphthæ etiam mitiores pro superficiaria gangræna haberi possunt: extrema enim vasorum, infarcta humore viscido, crustam faciunt mortuam, quæ à vivis partibus suppositis separari debet & decidere. Materia ergo febrilis versùs has partes deposita, & extremis vasorum orificiis infarcta, facit, ut illa emoriantur, adeóque dispositio ad gangrænam revera in aphthis adest. Verùm antea ad §. 442, notatum fuit, quòd, si partes gangrænosæ exsiccatæ escharam duram forment, tunc sub hac eschara viva adhuc vasa comprimantur, à vitali motu, per febrim aucto, & ad duram hanc crustam atterantur, unde nova fit inflammatio sub tali eschara mortua, quæ brevì pariter in gangrænam mutatur; sícque escharæ gangrænosæ incumbentis crassities augetur, donec ad ossa usque omnia emoriantur.

Idem metuendum est, si crustæ aphthosæ non decidant citò; tunc enim nova subcrescens priori agglutinatur, utì ad §. 984, dictum fuit; & tantò pejus subjectas partes vivas comprimit, malúmque propagat. Si tales crustæ densæ aphthosæ, non deciduæ, occupent palatum fornicatum, sæpe illa membrana, quæ hanc partem tegit, destruitur; &, gangrænosis his crustis postea separatis, os palati nudum apparet, cariosum fit, & molestissima mala facit. Si jam cogitemus similia his, quæ oculis apparent in ore interno, posse fieri in ventriculo & intestinis, satìs intelligimus, quot & quanta mala ab aphthis nasci possint; inprimis si conferantur, illa, quæ antea de ventriculi & intestinorum inflammatione dicta fuerunt.

§. 990. UT curetur optimè hoc malum, debet 1. humorum vitalium impulsus internus in partes obsessas excitari, temperari, ut suppeditato liquido infernè resolutio, laxatio, lapsus concilietur crustæ ulcerosæ: id efficitur potu multo, calido, diluente, resolvente, abstergente. Et quia in mala specie hujus morbi vasa

lactea obsessa introitum facilem negant, hinc fomenta, vapores, balnea mirifici hîc usûs ex eisdem; cibus autem optimus ex aqua, pane, coctis, dein vino & melle mistis. 2. debet crusta in facilem citúmque lapsum disponi; id fit fomento, gargarismo, clysmate: quæ liquore calido laxante, emolliente, detergente, & satis diu adhærendo humectante, putrefactioni resistente, constare debent. 3. simulac lapsus conciliatus est, tum anodyno, demulcente, & simul parum corroborante medicamento simili utendum. 4. simulac rursum febris sedata, urina hypostatica, pulsus paulò liberior, tum potus corroborans prodest. 5. in fine mali purgans corroborans per alvum exhibendum.

Tota aphtharum Historia, hactenus tradita, docuit, morbosam materiam, à reliquis humoribus extricatam; deponi ad hæc loca; adeóque in cura cavendum est, ut nihil fiat, quod huic naturæ molimini obicem ponat; & contrà omnia adhibeantur talia, quæ hanc expulsionem materiæ morbosæ juvare possunt. Quod inprimis ideo notandum est, quia quandoque minùs periti, Veterum aphthas, ad quarum curam adstringentia laudabantur, cum aphthis, morbos acutos sequentibus, confuderunt. & refrigerantibus atque adstringentibus curam moliti sunt, magno cum damno. Uti enim *Ketelaer* (*a*), perniciosum hunc in praxi Medica errorem carpens, optimè dixit: *Constat, quantùm ori ac faucibus per frigida illa spatii ac laxitatis, tantùm cordi & vitalibus angustiæ, anxietatisque parari.* Simulac enim impeditur aphtharum eruptio, febris augetur, anxietas summa fit, & pessima multa symptomata sequuntur, non sedanda, nisi denuo aphthæ prodierint. Debet ergo materia aphthas producens meabilis reddi; & vasa disponi ad facilem transitum. Prius obtinetur tali febrilis impetûs moderamine, ut nec exorbitet, nec torpeat nimis. De signis autem, quibus hæc distingui possint, & de modo corrigendi nimium impetum, vel excitandi torpenrem febrim, dictum fuit in febrium Historia §. 609. 610. 611. Ad eumdem scopum facit, si subministretur copia magna diluentis, attenuantis, & detergentis liquidi; nam sic & lentor materiæ morbosæ attenuabitur, & vasa laxabuntur, ut faciliùs transmittant. Formula talis decocti in *Materia Medica* ad hunc numerum habetur, ex *radicibus pastinacæ, sisari, chinæ*, &c, parati, calidè semper potandi. Si autem omnis superficies primarum viarum aphthis adeo obsessa fuerit, ut vel deglutiri nequeat potus, vel deglutitus non possit resorberi per venas bibulas, tunc nihil aliud superest, quàm ut per externam corporis superficiem conemur introducere multùm liquidi; ad quam rem conducunt balnea & fomenta ex similibus composita. Lac duplâ aquæ copiâ dilutum profuit insigniter in tali casu, si huic miscelæ calidæ nunc pedes, nunc manus, immergerentur. Similia & per clysmata injiciuntur, hac spe, ut bibulis crassorum intestinorum venis, fortè non adeo crassâ crustâ aphthosâ tectis, hæc resorpta sanguini permisceantur.

(*a*) De Aphthis, pag. 49.

Cibus autem debet esse liquidus, tenuis, ut facilè se adhuc insinuare possit vasis venosis absorbentibus, hinc inde fortè nondum penitus obturatis. Ideo decoctum panis commendatur, optimè nutriens & ab omni putredine alienum; additur aliquid mellis, quod detergente suâ saponaceâ vi crustas illas abstergit & cadere citiùs facit; sícque viam alimento resorbendo parat. Simul miscetur vinum, quia mirâ penetrabilitate ingreditur vasa bibula, & reliquis partibus nutrientibus panis viam quasi parat. Si enim homo sanus unciam vini ore retineat per horæ minutum, dein exspuat, mirabitur illud jam vappam esse, subtilissimâ vini fragrantiâ resorptâ per venas bibulas tam brevi tempore: imò sæpius hoc repetendo ebrietas sequetur, licèt ne guttam quidem vini quis deglutiverit. Sic simul & languentes quandoque vires vitales blando hoc, & naturæ humanæ amico stimulo, eriguntur, ut faciliùs excuti possit materiæ morbosæ residuum. Usu didicerat *Ketelaer* (*a*) adeo proficuum esse in hoc morbo cibum talem tenuem & vinosum, ut dixerit: *Ille potus puerperarum, ex vino Rhenano, ovis, cinnamomo, saccharo & croco confectus, sæpe omnibus intentionibus solus satisfacit, & nisi calidior sitim, siccitatémque adaugeret, omnium, quæ promovendis aphthis sunt, magnum instar foret.* Si autem demptis illis aromatibus, vel parcissimâ manu additis, dilutum decocto panis vinum detur, tunc nihil inde mali metuendum est; inprimis si prudens Medicus copiam vini augeat vel minuat, prout major minórve est febrilis impetus.

2°. Per illa, quæ præcedenti numero laudata fuerunt, sustinentur vires, diluens vehiculum subministratur sanguini, incitatur leviter motus sanguinis, si torpeat, ut humor vitalis urgeat fines canalium obturatos, & removeat obstacula, sícque patula via fiat, canalibus apertis, simili materiæ aphthosæ, si adsit, propellendæ. Verùm crustæ illæ aphthosæ quandoque densiores sunt, & exsiccatæ pertinaciùs adhærent toti superficiei primarum viarum, quàm ut solo impetu liquidi à tergo urgentis separari possint & decidere. Proderit tunc summopere, humectare hanc crustam aphthosam, emollire, & quasi tabefacere, ut minùs hæreat, & levi vi separari queat. Omnes ergo potus aquosi calidi huic scopo serviunt; inprimis si emollientia & farinosa his addantur; tunc enim talis potus levem lentorem acquiret, per quem diutius hærebit partibus, quas aliter aqua, si pura fuerit, citò præterlabitur. Solent & simul addi talia, quæ saponaceâ detergente vi crustas illas aphthosas magìs solvunt, leni stimulo partes vivas subjectas irritant, & humores sic proliciunt, qui ab inferiori parte illam crustam pariter humectabunt. Raparum decoctum, vel & succus expressus leviter coctus & melle edulcoratus, remedium dat in illis locis, in quibus aphthæ grassantur frequentiùs, longo usu probatum (*b*); cujus defectum, dum recentes raparum bulbi haberi non possunt, plebs supplere solet cerevisiâ tenui saccharatâ. Si unà cum cortice suo raparum bulbi radantur tyrocnesti, tunc succus expressus erit acrior & magìs detergens. Pulchre & prodest jusculum carnis vitulinæ cum oryza & rapis contritis coctum, ut continuò foveatur os & gargarisetur;

(*a*) Ibidem pag. 51. (*b*) Ibidem pag. 50.

simúlque idem deglutitum in interioribus eumdem effectum præstabit, dum simul blandum nutrimentum sic corpori subministratur: similia & ob easdem rationes per clysma injiciuntur. Plures formulæ talium remediorum in *Materia Medica* ad hunc numerum, utì & ad præcedentem, formâ emulsi, decocti, aut succi expressi habentur. Species à decoctis his residuas, cataplasmatis instar, collo applicant, ut omnia hic mollescant & cedere possint.

Notari hic meretur, quòd *Sydenhamus* (*a*) de aphthis, quæ post febrim quamdam epidemicam sequebantur, agens commendet corticis Peruviani usum, affirmétque audacter, ullud remedii genus certiùs in hoc casu scopum attingere, quàm aliud quodvis. Dabat autem corticem, ubi aphthæ non facesserent sponte, sed in longum tempus decurrerent. Febris autem illa, licèt prorsus continua esset, exacerbationes tamen molestissimas habebat ingruente nocte, ac si duplex foret tertiana vel quotidiana (*a*). Unde apparet, illam febrim de genere remittentium fuisse, quæ intermittentium genium habent, & corticis Peruviani usu tolluntur. Hinc non improbabile videtur, *Sydenhamum* corticem dedisse talibus ægris, ut febrim fugaret; simúlque tunc observasse, crustas aphthosas felicissimè separari. Cùm autem febres autumnales epidemicæ sæpe febres continuas mentiantur, licèt revera exacerbationibus suis, dato tempore contingentibus, genium suum testentur; & postea, mitescente morbi impetu, in veras intermittentes transeant; ausus & ego sum aliquoties, in ægris ejusmodi debilioribus, aphthis jam satìs densis apparentibus, dare decoctum corticis Peruviani (quia in forma solida non facilè exhiberi potest, dum fauces aphthis occupantur) ut febrim compescerem: metuebam tamen, ne corticis adstringens vis noceret aphthis; sed credebam me ex duobus malis minus eligere debere, & interponebam emollientissimorum decoctorum usum continuò, ut corrigerem illud mali, quòd à cortice metuebam. Mirabar postea, crustas aphthosas citiùs cecidisse, quàm in illis, in quibus firmiores vires, & febris mitior, corticis usum non postulaverant: nec minùs venerabar *Sydenhami* in morbis curandis perspicaciam. Tunc temporis nondum noveram egregiam corticis Peruviani in separandis crustis gangrænosis efficaciam: nunc autem mihi videtur, quòd pulcher ille effectus corticis Peruviani in separandis crustis aphthosis confirmet illa quæ paragrapho præcedenti dixi de aphtharum indole gangrænosa. Fortè & cum prudentia tentari posset, quid faceret corticis usus in exanthematibus illis, quæ frequentissima occurrunt illis in regionibus, ubi aphthæ vel nunquam, vel saltem raró admodum observantur in febribus. Aliquoties feliciter cessisse hanc methodum novi; sed nondum satis multa colligere potui Experimenta Practica, ut circa hanc rem quid determinare audeam.

3°. Ubi aphthæ deciderunt, tunc cruda excoriata hæc loca sunt; & si densæ inprimis fuerint illæ crustæ aphthosæ, simul dolentissima, utì ad §. 988, pluribus dictum fuit. Ab ipso melle, & adhuc magìs à succo raparum, irritarentur crudæ hæ partes, hinc sola tunc mollissima adhibentur,

(*a*) In Schedula Monitoria de novæ febris ingressu, pag. 656.

(*b*) Ibidem pag. 651.

quæ & demulcent dolentes partes, simúlque, si fortè in interioribus quædam adhuc crustæ nondum deciduæ hæserint, emolliendo illas prosunt. Potus ille, qui in *Materia Medica* ad primum numerum hujus paragraphi describitur, tunc pulchre prodest; utì & illud, quod ex cremore lactis, vitellis ovorum, & syrupo papaveris albi paratum, ad tertium numerum ibidem habetur. Pulcherrimè enim leniet dolorem excoriatarum partium; simúlque nimias evacuationes liquidorum, per dilatata sub crustis aphthosis vasa, & nunc libera effluentium, cavebit ob syrupum papaveris additum, qui tam benignè profusas liquidorum evacuationes suspendit, utì quotidianâ praxi notum est. Quandoque tantam salivæ copiam per emissaria glandularum exire vidi, aphthis deciduis, ut necesse fuerit monere ægros, ut illam deglutirent, ne ob tantam liquidi jacturam exhaurirentur. Ubi autem incipit minui ille dolor, tunc lenia roborantia dantur, ut sensim nimis dilatata vasa constringantur. Decoctum foliorum agrimoniæ cum melle rosarum, quod in *Materia Medica* ad hunc usum laudatur, pulcherrimè prodest.

4°. Cùm autem metus sit, ne per dilatata vasa, crustis aphthosis jam penitus deciduis, nimia humorum copia exeat, & diarrhœa subitò debilitans oriatur, corroborantibus opus erit. Verùm si stringantur vasa illa aperta, antequam omnis materia morbosa per hanc viam expulsa fuerit, novum ægro imminet periculum ob recidivam metuendam, jam debilitatis viribus. Hinc debet Medicus certus esse de hac re, antequam corroborantia illa adhibeat: inprimis cùm ad §. 986, monitum fuerit, quandoque aliquot dierum intervallum interponi inter aphthas deciduas & denuo renascentes. Ideo illa signa hîc recensentur, quibus visis, tutò ad usum roborantium transire possumus. Quamdiu enim adhuc quid superest in corpore de materia aphthosa nondum expulsa, febris manet, & anxietas quædam superest, sæpe recurrens (vide §. 983.); pulsus debilis observatur, & ægri languent. Ubi verò totum separatum fuit à sanguine, tunc pulsus fortior semper insurgit; & morbum meliùs ferunt ægri. Urina autem hypostatica notat, coctionem & subactionem materiæ morbosæ factam esse; utì in *Pathologia* (*b*) notatur, & in febrium Historia, ubi de coctione & crisi agebatur, pluribus dictum fuit. Formula talis remedii roborantis in *Materia Medica* ad hunc numerum pariter habetur.

5°. Antea ad §. 988, monitum fuit, purgantia minùs convenire in aphthis, & sæpe periculosam hypercatharsin produxisse. Verùm hîc commendatur purgans in fine mali tantùm, ut crustæ aphthosæ, à ventriculi & intestinorum superficie interna deciduæ, expellantur per alvum, ne diutius relictæ, & corruptæ, nova mala producerent. Simul autem laudantur illa purgantia, quæ adstringendi & roborandi vim manifestam possident; qualia sunt *Rheum*, *myrobalani* & similia; quæ ideo tantum nomen in diarrhœis & dysenteriis curandis habent, quia leni stimulo purgante expellunt acre irritans, & simul vi roborante firmant laxata nimis vasa. Talis formula in *Materia Medica* ad hunc numerum habetur, ubi tamen errore typothetæ, ut videtur, nimia quantitas

(*a*) H. Boerhaave, Institut. Medic. §. 1016, 1017.

myrobalanorum legitur, nam drachma una cum dimidia sufficeret pro hac indicatione; uncia cum dimidia autem in formula ipsa ponitur.

§. 991. EX hac Historia & curatione aphtharum multa obscura problemata practica solvuntur. Cur enim in febre cum diarrhœa & dysenteria in fine morbi aphthæ? Cur id in pueris, senibúsque inprimis? Cur maximè, si medicamenta, victus, regimen, calefacientia, aut adstringentia, in initio morbi hujus data? Cur si in talis morbi initio purgans datur aphthæ hujusmodi præcaventur? Cur in pessimis aphthis molestus & funestus singultus? Cur ora aphthosa, ventres turbati, appetitus prostrati, junguntur ab *Hippocrate?* Cur aphthosa tunica ventriculi, lienteriam creat? Cur aphthæ nigræ pestiferæ habentur? Cur aphthosum os gravidæ abortûs prænuncium? Cur in putridis pulmonibus, hepate, &c, aphtæ adsunt? Cur tumor, calor, suffocatio, angina, ab aphthis refrigeratis? Cur deliria, jactationes, pervigilia, sudor frigidus, adeo hîc funesta?

Utì aliorum morborum Historiis absolutis subjungebantur corolloria quædam Practica, sic etiam & hîc fit, ex præcedentibus nempe explicanda.

CUR ENIM IN FEBRE, &c. Observationibus *Sydenhami* hoc confirmatum fuit, utì ad §. 983, habetur. Videtur autem inprimis hæc esse ratio, quòd liquidissima subducta fuerint de corpore copiosis illis evacuationibus, adeóque humores residui magìs viscidi facilè in vasis illis extremis hærere possint, & aphthas producere: sed & inprimis peculiaris morbi indoles, à priori vix explicanda, & per fideles Observationes solas detegenda, qua per hanc viam subactam materiem morbosam expellere conatur, primarium locum hîc obtinet. Fatetur enim *Sydenhamus* (*a*), in febre, dysentericâ ab ipso dicta, quia omnia symptomata dysenteriæ epidemicæ tunc grassantis habebat, exceptis alvi evacuationibus, &, quæ ab hac pendebant, malis; tamen majorem propensionem ad aphthas producendas obtinuisse, ac in ulla alia febre, quam hactenus observaverat. In illa autem febre non poterat aphtharum productio deduci à jactura partis liquidissimæ humorum per evacuationes alvinas profusas, sed pendebat à peculiari hujus morbi genio.

CUR ID IN PUERIS, SENIBUSQUE INPRIMIS? Antea ad §. 982, hoc jam notatum fuit; & *Hippocrates* (*b*), diversarum ætatum præcipuos morbos enumerans, parvis & recèns natis puerulis aphthas frequenter contingere monuit. Verùm videmus manifestè, ingentem copiam muci satìs tenacis in primis viis recèns natorum collectam hærere, quam vel vomitu rejiciunt, vel & per alvum evacuant; adeóque novimus, multa tenacia satìs per extrema vasorum orificia hîc exire, quæ, si hærere incipiant in extremis vasorum,

(*a*) Sect. IV. Cap. IV. pag. 236. 237.

(*b*) Aphor. 24. Sect. III. Charter. Tom. IX. pag. 119.

aphthas

aphthas producere possunt, sed plerumque satis benignas, & brevi deciduas, tuncque per vasa eadem, dilatata magis, separatur à sanguine ingens copia talis glutinosæ viscidæ materiæ, & alvum sæpius deponunt, & quidem cum levamine optimo, donec hæc saburra expulsa fuerit. Mirabatur *Ketelaer* (*a*), puerulos, negligentiùs habitos, totas quandoque dies ac noctes in aphthis summa cum alacritate & vigore dejicere, cùm in adultis purgantium usum adeo suspectum habuerit, & ideo monuit, *hæc non tam exempla, quàm monstra esse.* Verùm ratio hujus rei ex dictis satis patet.

In senibus verò, si morbo acuto corripiantur, ob virium vitalium in effœto jam corpore inertiam, longiori tempore fit coctio materiæ morbosæ, & criticæ evacuationes vel metastases lentiores, & repetitis plerumque vicibus illud efficit natura, quod majori cum impetu simul & semel molitur in ætate vegeta. Verùm aphtharum eruptio, sæpius plerumque repetita, ut dictum fuit, tali methodo materiam morbosam eliminat. Præterea in senili ætate lentescunt magìs omnes humores; hinc muco pariter madent primæ viæ, dum exterior cutis arida & exsucca fit. Unde iterum alia causa desumitur, quare aphthæ frequenter observentur in senibus, sed satìs periculosæ, utì antea ad §. 982, jam dictum fuit.

CUR MAXIME SI MEDICAMENTA, &c. *Sydenhami* hæc Observatio est, utì ad §. 983, dictum est. Ubi enim per calidum regimen, & medicamenta similia, pars humorum liquidissima & mobilissima periit de corpore, tunc & humores immeabiles fiunt, & extrema vasorum orificia exsiccantur; quæ bina multùm conferunt ad aphthas producendas, si cæteroquin morbi ipsius genius conspiret. Adstringentia verò, cùm constringant solidas partes, & inspissent fluidas, similem effectum habent; præcipuè si in diarrhæis & dysenteriis, nondum expulso per evacuantia morbi fomite, adhibeantur imprudenter in ipso morbi initio.

CUR SI IN TALIS MORBI INITIO PURGANS, &c. Quia tunc acer ille stimulus expellitur, qui & dysenteriæ, & febris sequentis vel comitantis illam, causa est. Imò repetitis quandoque purgationibus opus habuit *Sydenhamus*(*b*), ut omnem morbi materiam eliminaret. Sic autem cavebatur, ne per febrim diutius protractam, & retentum in corpore morbi fomitem, ita mutarentur humores, ut aphthosâ quasi despumatione indigerent postea.

CUR IN PESSIMIS APHTHIS MOLESTUS ET FUNESTUS SINGULTUS? Duplici aphtharum tempore singultus occurrit, vel in initio, etiam antequam in ore interno & faucibus ullæ appareant aphthæ, dum nempe copiosæ jam occupant superius ventriculi orificium, illúdque mole suâ irritant, utì ad finem §. 983, dictum fuit: vel & sæpe singultus in fine morbi aphthis jam deciduis, oritur, dum eadem illa pars, vel & ventriculi interna superficies, excoriata quasi, dolet, & ab omnibus assumptis irritatur; utì ad §. 988, monitum fuit. Singultus autem ille, in aphtharum initio observatus, pejoris ominis est, quia denotat interiora densis aphthis obsideri, quæ sensim dein ascendendo

(*a*) De aphthis, pag. 47. (*b*) Sect. IV. Cap. IV. pag. 241.

per œſophagum & fauces omnia replent, & peſſimæ obſervantur & ferè lethales, utì ad §. 984, dictum fuit. Ille autem ſingultus, qui deciduis jam aphthis fit, moleſtus quidem eſt, ſed rarò perniciofus. Quod & *Sydenhamus* (*a*) confirmat, monens, ſingultum talem, ſublatâ etiam febre, per dies aliquot perſeverare, ſed redintegratis ægri viribus ſponte tandem evaneſcere. Monet autem ſedulò Medicos, quòd *ex ſingultu, ſub finem hujus febris* (aphthoſæ nempe) *accedente, nihil ægro periculi ſit, niſi officiosè nimis & inutiliter multa ingerantur remedia: quod ſi fiat, mors pro Medico eſt.* Requiritur enim tantùm ut molliſſima dentur in victu, ne irritentur loca illa dolentia; tunc enim ſenſim conſolidatio fit, & ceſſat ſingultus. Ubi verò, noxium humorem hîc hærere ſuſpicantes Medici, vomitoriis vel purgantibus illum eliminare tentant, inflammatur ſæpe ventriculus ſummo cum periculo.

CUR ORA APHTHOSA, VENTRES TURBATI, &c. Ex illis quæ ad §.978, dicta fuerunt, conſtitit, admodum veroſimile eſſe, quód veteres Medici aphthas, morbos acutos comitantes, vel ſequentes, cognoverint, licèt idem illud aphtharum nomen & ulcuſculis dederint longè à modò deſcriptis aphthis diverſis. Ex his autem, quæ in tota aphtharum Hiſtoria habentur, ſatis patet, minimè mirum eſſe, ſi venter turbetur & appetitus proſtratus ſit, dum cruſtæ illæ totum tractum primarum viarum obſident; adeóque meritò hæc juncta poterant ab *Hippocrate* pronunciata fuiſſe. Non autem adeo liquidò patet, *Hippocratem* (*b*) in illo loco voluiſſe indicare, quòd ventres turbati, & appetitus proſtrati, tanquam effectus aphtharum deberent conſiderari. Recenſet enim ibi conſtitutionem epidemicam, quæ tempeſtatem anni auſtrinam, humidam & mollem, ſequebatur, & inter alia mala tunc frequentia enumerat & hæc: *Ora aphthoſa, pudendorum tubercula, ophthalmias, anthraces, alvos perturbatas, ciborum faſtidia.* Cùm autem in textu non hæc jungantur immediatè inter ſe, ſed poſt aphtharum enunciationem tres alii diſtinctiſſimi morbi recenſeantur, antequam de alvi perturbatione vel cibi faſtidio mentio fiat; non patet ex hoc loco, quòd illa ultima tanquam ſequela & effectus aphtharum ibi memorata fuerint, ſed potiùs ad ſimplicem enumerationem morborum tunc temporis graſſantium pertineant.

CUR APHTHOSA TUNICA VENTRICULI LIENTERIAM CREAT? Aliâ occaſione ad §. 719, hæc definitio lienteriæ data fuit, quòd ſit *lævitas inteſtinorum, quæ continere nihil poſſunt, & quidquid aſſumptum eſt, inconfectum protinus reddunt.* Cibi enim in hoc morbo non mutati exeunt. Verùm in Phyſiologicis demonſtratur, ad ſubactionem & mutationem ingeſtorum, præter ventriculi & inteſtinorum actionem, requiri copiam humorum jam coctorum & inquilinorum corporis noſtri, quæ ingeſtis ſenſim miſceatur. Hæc autem miſcela deficit, dum ventriculus & inteſtina obſidentur denſis aphthis, & nulla reſorptio per vaſa lactea aut venas meſentericas ob eamdem cauſam fit; adeóque cibis aſſumptis nihil additur, nihílque demitur, & hinc immutati exeunt. Ubi

(*a*) In ſchedula Monitoria de novæ febris ingreſſu, pag. 656.

(*b*) Epidemicor. Lib. III. Charter. Tom. IX. pag. 261.

verò aphthosæ illæ crustæ ventriculi & intestinorum decidunt, tunc per dilatata priùs, & nunc patula, vasorum orificia (vide §. 988.) tanta copia liquidorum exit, ut omnia ingesta cum his brevi temporis spatio per alvum eluantur, pariter nondum multùm mutata.

CUR APHTHÆ NIGRÆ PESTIFERÆ HABENTUR? Si ab initio talem colorem haberent, dum prodeunt, signum foret, materiam morbosam per hæc loca eliminandam adeo malignæ esse indolis, ut extrema vasorum, quibus infarcta hæret, redderet illico gangrænosa. Si verò, uti plerumque fit, aphthis non deciduis novæ subcrescant, & densissimas crustas faciant, tunc exterior harum superficies siccata nigrescit, & à tali crusta incumbente suffocantur partes vivæ suppositæ, & gangrænâ corripiuntur. In utroque hoc casu satis patet, funestum morbi exitum imminere.

CUR APHTHOSUM OS GRAVIDÆ, ABORTUS PRÆNUNCIUM? Impeditur enim alimentorum debita præparatio, & chyli resorptio; unde, cùm in gravida muliere superesse debeat, quod duo corpora simul sustineat (*a*), ille defectus chyli boni funestus brevì erit fœtui; inprimis si consideretur, quòd per morbum aphthas prægressum jam multùm passus fuerit, ob mutatos matris humores in alienam omnino à sanitate indolem. Quanta autem hæc mutatio sit, patet ex illis malis, quæ aphthas præcedere solent, & §. 983, enumerata fuerunt. Dixit *Hippocrates* (*b*): *Ora aphthosa uterum gerentibus alvos humectant*. Alio in loco (*c*) autem damnavit quidem aphthas in gravidis, verùm dubitantis instar proposuit illam alvi humectationem. Ita enim habet: *Ora aphthosa uterum gerentibus non sunt bona. Num & alvi humectantur?* Sed in Aphorismis (*d*) habentur sequentia: *Mulieri utero gerenti, si alvus multoties profluat, abortûs periculum est*. Unde cùm in aphthis ob rationes antè dictas alvi profluvium metuendum sit, patet, quare aphthæ in gravidis abortum præsagiant. Dubitavit *Fœsius* (*e*), an in binis illis Coacis prænotionibus non voluisset *Hippocrates* indicare, uteri osculum aphthis obsideri; cùm alibi monuerit, pudenda quoque aphthis laborare quandoque, uti ad §. 978, dictum fuit. Verùm os uteri in gravidis altiùs hæret, quàm ut aphthæ conspici possent, si etiam ibi hærerent; neque apparet evidenter, quare ab his tunc alvi profluvium metuendum foret, cùm si ôs aphthosum fuerit in gravidis, illius profluvii ratio facilè intelligatur. Præterea maximè notabilis locus habetur (*f*): *Uterum jam gestantibus aphthosæ fluxiones dolentes, malum. Hæmorrhois his, pessimum*. Ubi notandum est, quod non agatur hìc de ore aphthoso, ut in præcedentibus, sed simpliciter vocaverit fluxionem aphthosam, & quidem dolentem. Verùm antea ad §. 978, notatum fuit, dolentissimas esse sæpe pudendorum aphthas. Si jam consideretur, tantâ irritatione circa partes genitales natâ, facilè supervenire partûs dolores, quibus ante finitum gestationis

(*a*) Cels. Lib. II. Cap. x. pag. 78.
(*b*) Coacar. Prænot. n°. 544. Charter. Tom. VIII. pag. 884.
(*c*) Coacar. Prænot. n°. 514. Ibidem pag. 882.
(*d*) Sect. V. Aphor. 34. Charter. Tom. IX. pag. 214.
(*e*) Hippocrat. Oper. Tom. I pag. 202.
(*f*) Coac. Prænot. n°. 529. Charter. Tom. VIII. pag. 883.

terminum immaturus excutitur fœtus; patet evidens ratio, quare damnaverit *Hippocrates* in gravidis hæc pudendorum ulcuscula. Confirmatur hoc ulteriùs, quòd in eodem præsagio tanquam pessimum damnaverit, si in hoc casu & hæmorrhois accesserit, quæ tenesmum alvi deponendæ solet producere. Verùm dolores parturientium talem tenesmum, sed validissimum, referunt, inprimis ultimi illi nixus, quibus fœtus excluditur. Ubi ergo genitalia talibus fervidis ulcusculis, & intestini recti extremum à tumente hæmorrhoide, irritantur, non mirum est, molestum tenesmum oriri, à quo partûs dolores facilè excitantur, & abortus producitur; quem à tenesmo solo metuendum esse *Hippocrates* (a) monuit, dicens: *Mulieri utero gerenti si tenesmus oboriatur, abortum efficit.*

Ex his simul probabilior redditur hæc opinio, quòd veteres Medici utramque aphtharum speciem cognoverint: priores enim Coacæ prænotiones ad aphthas, os & primas vias obsidentes, videntur spectare; posterior illa ad aliam speciem aphtharum, quæ non solùm os, sed & alias corporis partes afficere solent, & vera ulcuscula sunt; uti ad §. 978, dictum fuit. Novi quidem, quòd *Duretus*, quem inter optimos *Hippocratis* Commentatores veneror, posteriorem illam Coacam prænotionem aliter explicuerit, & voluerit, *fluxiones aphthosas* idem hic significare, quòd *ora aphthosa*; sed, credo, quòd antè dicta contrarium satis demonstrent. Præterea debuit *Duretus* (b) hæmorrhoidis vocabulo tribuere talem significationem, qualem nullibi apud *Hippocratem* invenimus; quòd nempe hic significaret hæmoptoen, à venis pulmonum exesis productam; quod probare nititur ex textu quodam *Aristotelis*, ubi hæmorrhois pro quovis sanguinis fluxu sumitur. Verùm apparet satis, sic detorqueri omnino sensum *Hippocratis* sine ratione, cùm usitatus hujus vocabuli sensus tam bene respondeat illis, quæ *Hippocrates* in hoc loco indicare voluit.

CUR IN PUTRIDIS PULMONIBUS, &c. Præcipuè dum in ultimo funestæ phthisis stadio sudoribus illis nocturnis diffluunt, uti antea ad §. 983, notatum fuit. Solet tunc & minui sputum, adeóque ulcerosa illa materies, vel retenta, vel resorpta in sanguinem, jam liquidissimâ suî parte orbatum, ultimo quasi naturæ conanime, sed irrito, ad superficiem primarum viarum deponitur: simul etiam tunc solent cessare, vel insigniter minui, sudores nocturni, antequam aphthæ erumpant.

CUR TUMOR, CALOR, &c. Ubi nempe vel aere gelido, vel actu frigido potu, aut gargarismate, utuntur ægri. Stringuntur enim tunc à frigore extrema vasa, densatur materia aphthosa in illis hærens, crustæ aphthosæ compinguntur magis, sicque impeditur illa critica depositio materiæ morbosæ; unde illico febris augetur, per quam velociùs acti humores, urgent fines vasorum obstructos; sic calorem & tumorem faciunt, & in faucibus angina periculosissima subitò sæpe nascitur. Unde *Ketelaer* (c), qui à frigidis appli-

(a) Aphor. 27. Sect. VII. Charter. Tom. IX. pag. 304.

(b) In Coacas Hippocratis, pag. 464.

(c) De Aphthis, pag. 49. & seq.

catis pessimas noxas viderat, ubique monet, tepidis semper utendum esse. Quinimo cataplasmata, vel emplastra, collo circumponunt Medici, ut in perpetuo tepore & laxitate omnes partes adjacentes fervent.

CUR DELIRIA, &c. Quia designant, vires vitales deficere, tantámque esse materiæ morbosæ malignitatem vel copiam, ut, licèt pro parte jam separata aphthas produxerit, residuum tamen adhuc turbare possit omnes corporis functiones, idémque jam incipiat occupare vasa cerebri. Ut enim evadere possit æger, debent omnia illa mala symptomata, quæ aphtharum eruptionem præcedunt, cessare, vel saltem insigniter diminui. *Judicatoria enim non judicantia partim lethalia sunt, partim difficilis judicii* (vide §. 741.). Cùm autem tot pessima hîc concurrant signa, facilè patet, non difficile judicium, sed certam mortem tunc exspectandam esse.

§. 992. REGULA ergo est: Aphthæ pellucidæ, albæ, tenues, sparsæ, molles, facilè cadentes, parum renascentes, superficiariæ, bonæ; contrà verò, candidissimè opacæ, flavæ, fuscæ, nigræ, densæ, crassæ, coeuntes, duræ, tenaces, assiduò refectæ, erodentes, malæ.

Antea §. 984, de vario modo, quo aphthæ prodire solent, dictum est, & inde prognosis desumpta fuit: de colore §. 985, actum fuit, & pro hujus varietate diversum pariter præsagium erat; denique §. 986, dictum fuit de varietatibus illis, quæ observatæ fuerunt in aphtharum separatione, & quomodo novæ renascerentur; atque ex his iterum varius deducebatur aphtharum eventus. Hîc autem collectæ habentur omnes dotes, quæ in bonis vel malis aphthis observantur, ut inde prævidere & prædicere possit Medicus, an sanitas exspectanda sit, an interitus. Cùm autem de omnibus his & singulis dictum fuerit, non opus est ulteriori horum elucidatione.

NEPHRITIS.

§. 993. **I**PSOS renes verâ inflammatione occupari ſcimus ex dolore ardente, pungente, magno, inflammatorio, loci ubi renes ſiti ſunt; ex febre acuta, continua, concomitante; ex urina pauca, ſæpe, parvâ copiâ, emiſſâ, admodum rubrâ & flammeâ, vel in ſummo malo, aquoſâ; ſtupore cruris vicini; dolore inguinis, teſtiſque vicini; dolore iliaco; vomitu bilis; ructu aſſiduo.

Renes νεφροὶ Græcis vocantur; & obtinuit uſu apud veteres Medicos, additâ terminatione *itis* (vide §. 771.) morbos inflammatorios partium corporis deſignare, utì ex *Galeni* definitionibus (*a*) manifeſtè patet. Ita enim habet: *Nephritis eſt renum inflammatio cum vehementi dolore:* addit quidem ſequentia: *Interdum ei adjuncta eſt meiendi difficultas, cum fibroſis excretionibus, aut arenoſis, aut modico ſanguine.* Unde & alios renum morbos ſub eodem hoc nomine intellexiſſe voluerunt multi; utì adhuc hodie ſolet fieri, dum nephritici vocantur illi, qui abſque renum inflammatione, eorumdem calculosâ diatheſi laborant, interim tamen ex ipſa *Galeni* definitione ſatis patet, quòd nephritidis nomine, renum inflammationem ſolam propriè intellexerit, dum reliqua illa ſymptomata interdum tantùm illam comitari monuit. Imò & *Hippocrates* (*b*), renum affectus generali nomine comprehendens, & inprimis chronicos, non utitur *nephritidis* vocabulo, ſed nominat τὰ νεφριτικά.

Ex cognita hodie renum fabrica, & illis, quæ in Hiſtoria inflammationis dicta fuerunt, ſatis patet, renes inflammari poſſe, & ſymptomata, inflammationem comitantia (de quibus vide §. 382.) valida ſatis eſſe debere, ob viciniam cordis, & magnitudinem arteriæ emulgentis, quæ renem ingreſſa ſtatim in minimos ramos dividitur; adeóque impetus ſanguinis, urgentis canales obſtructos minimos, validus admodum erit.

Signa ergo diagnoſtica, quæ morbum hunc adeſſe docent, petuntur primò EX DOLORE ARDENTE, PUNGENTE, MAGNO, INFLAMMATORIO, LOCI, UBI RENES SITI SUNT. Locus autem, quem occupant renes, invenitur facilè: verſùs lumbos enim ponuntur ad trium digitorum tranſverſorum diſtantiam à ſpina dorſi, ita ut renum ſumma pars tertiam coſtam, ab inferioribus numerando, tangat circiter. Unde dolor à renibus inflammatis præcipuè ſentitur circa poſteriorem & lateralem abdominis partem, quæ ultimis coſtis & oſſi ilio inter-

(*a*) N°. 282. Charter. Tom. II. pag. 264.

(*b*) Aphor. 6. Sect. VI. Charter. Tom. IX. pag. 251.

jacet. Febris autem acuta continua inflammationes, inprimis internarum corporis partium, comitari solet semper; uti ad §. 382, n°. 8, antea probatum fuit.

EX URINA PAUCA, &c. Cùm renes secretioni urinæ ab arterioso sanguine per arterias emulgentes allato dicati sint, necessariò per inflammationem debet illorum functio lædi. Tumentia enim vasa inflammata minores secretorias fistulas comprimunt, adeóque secreti liquidi copiam minuunt: cùm autem ob febrim acutam comitem simul acrior reddatur urina, frequentem urinæ emittendæ stimulum sentient ægri, licèt parum in vesica contineatur. Ubi autem adeo infarcta vel compressa sunt omnia vasa, ut liquidissimam tantùm humorum partem transmittere possint, tunc tenuis & aquosa prodit urina, licèt febre acutâ validè agitentur humores, adeóque sales & olea sanguinis acriora fiant (vide §. 100.). Mala tunc meritò damnatur talis urina, & ut signum & ut causa. Ut signum, quia notat validam inflammationem adesse per totam renum substantiam; ut causa verò, quia omnia acria, per urinam naturali lege de corpore eliminanda, retinentur, & diluens sanguinis, ad renes appulsi vehiculum, à reliquis partibus secedens, facit ut inflammatoria densitas in sanguine augeatur.

STUPORE CRURIS VICINI, &c. Cùm renes propriè non hæreant in cavo abdominis, sed peritonæo ipsis incumbente tegantur, concipimus satis, quòd ab illis, tumore inflammatorio distentis, multæ partes vicinæ possint comprimi, & irritari. Cùm autem peritonæum supra renes expansum impediat utcumque, ne tam facilè contenta in cavo abdominis viscera à tumentibus renibus possint premi, pressio illa magìs aget in illas partes vicinas renibus, quæ pariter sub peritonæo hærent, cavo abdominis exclusa. Verùm & musculi psoas, & vasa magna sanguinea, & nervi plures versùs femur tendentes, hîc locantur (*a*), & vasa spermatica satìs vicina renibus decurrunt (*b*); unde quodammodo intelligimus, quare symptomata hîc enumerata ab inflammatis renibus produci possint. Præterea novimus per Observata Practica certissima, quandoque symptomata morbosa in quibusdam corporis partibus apparere, dum illorum causa in dissito longè loco hæret; uti pluribus probatum fuit ad §. 701, dum de delirio febrili agebatur. Utile ergo erit Medico talia signa diagnostica morbi præsentis novisse, licèt etiam non adeo evidenter intelligat modum quo producantur. Interim tamen notari meretur, quòd hæc symptomata nephritidem calculosam frequentiùs comitentur, quàm quidem nephritidem inflammatoriam; nam illam aliquoties curandam habui, absque eo quòd ægri de stupore cruris, dolore inguinis vel testis, conquererentur. Quinimo, dum in nephritide calculosa per ureterem protruditur calculus, eadem hæc symptomata sæpe, sed non semper, adsunt. *Piso* (*c*), hunc morbum passus, revulsionem testiculi ejusdem lateris, stranguriam, vel saltem pruritum in glande, & frequentem mictionem, tum stuporem quemdam sive tremorem cruris respondentis, denique & frigus partium extrema-

(*a*) Vide tabulam XIX. Eustachii.
(*b*) Vide tabulam XXV. Eustachii.
(*c*) De morbis à proluvie serosa, Sect. IV. Cap. II. pag. 301.

rum se percepisse affirmat. Verùm his sic recensitis subjungit sequentia: *Quæ sanè symptomata, tametsi non perpetua in omnibus, tamen semper in me sum expertus, sed in descensu per ureterem lapilli, quo tempore scilicet maxima est ureterum in se contractio.* Si ureterum decursus respectu vasorum spermaticorum & iliacorum consideretur in tabulis *Eustachianis* (*a*), apparebit facilè, calculum per ureterem descendentem hæc vasa premere & irritare posse; utì & vas deferens, quod à teste ad vesiculas seminales ascendit.

DOLORE ILIACO, &c. Inprimis si morbus admodum vehemens fuerit; tunc enim irritatis nervis omnibus per abdominalia viscera dispersis, pessima illa symptomata nascuntur, utì statim ad §. 995, dicetur. Hæc est ratio, quare *Galenus*, utì antea ad §. 963, notatum fuit, dixerit, colicos iliacósque dolores difficulter distingui à nephriticis malis; verùm hoc parum damni afferre ægris, cùm in initio hi morbi eâdem medelâ indigeant, utì postea ex curatione nephritidis patebit. Eamdem difficultatem & *Ægineta* (*b*) agnovit, præcipuè ubi à calculo renali, moto in pelvim & ureteris angustiam, hic morbus fit; tunc enim subita & vehemens irritatio omnium nervorum abdominalium sequitur. Verùm in nephritide inflammatoria incipiente raro illico omnia hæc symptomata adsunt; sed, morbo aucto, succedere solent: unde dolor ardens, inflammatorius, loci, ubi renes siti sunt, unà cum urinæ difficultate, dabunt illa signa, per quæ hic morbus à colicis & iliacis doloribus distingui poterit: utì etiam quòd alvus raro in nephritide adeo pertinaciter clausa sit, sed clysmatibus emollientibus obediat facilè.

Renum autem affectorum signa diagnostica satis bene *Celsus* (*c*) collegit: *Si dolent coxæ, quæque inter has supérque pubem sunt, & accedunt frequentes ructus, interdum vomitus biliosus, extremæque partes frigescunt, urinæ crebra cupiditas, sed magna difficultas est, & quod inde excretum est, aquæ simile, vel rufum, vel pallidum est, paulùm tamen in eo levamenti est, alvus verò cum multo spiritu redditur, utique in renibus vitium est.*

§. 994. HANC (993.) producunt omnes causæ generales inflammationis renibus applicatæ; adeóque. 1. quidquid fines arteriæ ad transmittendum impedit; vulnus, contusio, abscessus, tumor, decubitus diuturnus, nixus corporis validus, lapillus. 2. quidquid urinam in pelvim, ureterem, vesicam, transire impedit, ut similes causæ, ac mox enarratæ, applicatæ his partibus. 3. quæ crassiora sanguinis vi adigunt in canales urinosos, ut cursus, equitatio diuturna & vehemens, æstus, nixus, plethora, diuretica acria, venena. 4. spasmodica omnium illorum vasculorum diu permanens contractio.

1. De causis generalibus inflammationis §. 375, & sequentibus dictum fuit;

(*a*) Tab. XII. fig. 1. & 3. & Tab. XXV.

(*b*) Lib. III. C. XLV. pag. 46. & 47. versâ.

(*c*) Lib. II. Cap. VII. pag. 60. 61.

ubi

ubi & simul explicatum, quomodo vulnera & contusiones, uti etiam tumores quicumque, vicina vasa comprimendo inflammationem producere possint.

DECUBITUS DIUTURNUS. Renum situs talis est, ut & diaphragmatis sedi inferiori incumbant pro parte, & quadrato lumborum musculo; accumbant verò musculo psoæ: hinc à diaphragmate agitantur inter aspirandum, & pariter à musculis dorsi, dum homo corpus movet. Sic pulchre cavetur, ne in renibus facilè quid stagnare vel concrescere possit, inprimis dum salubri corporis exercitio homo quotidie utitur. Contrarium autem in illis obtinet qui sedentariam magis vitam ducunt, & ideo observatur, renum morbos illis frequentiùs contingere. Podagricos ferè omnes hinc renum calculis obnoxios fieri testatur *Sydenhamus* (*a*), & idem malum nasci observatum fuit etiam in illis, qui, nunquam antea nephriticis malis vexati, diu decumbere cogebantur ob fracturam cruris vel femoris, inprimis si obesi erant; tunc enim à toto pondere pinguis abdominis renes & ureteres comprimuntur, dum dorso diu coguntur incumbere.

NIXUS CORPORIS VALIDUS. Tunc enim omnes musculi totius coporis tument quàm maximè; quod Statuarii, dum Herculem luctantem effingunt, tam pulchre observant. Verùm musculus, dum tumet agens, pallet simul (*b*), omni sanguine ex venis musculi expresso, & arteriis sic compressis, ut sanguinem rubrum non admittant, sed subtilissima tantùm fluida transmittant (*c*). Cùm ergo talis conditio in omnibus musculis obtineat, dum homo validum nixum corporis edit, sanguis ruber per cutim externam & viscera ferè movebitur tantùm, & quidem orbus tantâ copiâ tenuissimi liquidi, qua omnes musculi agentes turgent; adeóque difficiliùs transibit per ultimas vasorum angustias quàm antea. Simul in summo nixu homo inspiratum aerem retinet, unde venæ tument, minutâ libertate transitûs sanguinis ex corde dextro per pulmones; hinc & arteriæ difficiliùs se evacuare poterunt in venas nimis plenas; unde vasa sanguinea, inprimis viscerum, distenduntur immaniter; urgentur laterales rami, ex sanguineis arteriis tenuiora liquida recipientes, dilatantur, & per errorem loci crassiora liquida recipiunt, quæ per ultimos illorum fines transire nequeunt; unde obstructio & inflammatio sequi poterunt; vel & subita vasorum ruptura, inprimis si debilior fuerit solidorum compages. Multoties hæmoptoe, narium hæmorrhagia, apoplexia subitò lethalis, secutæ fuerunt validos tales nixus, uti innumera Observata testantur. Unde facilè intelligitur, cur tota cutis adeo rubescat in valido nixu; & quare periculosissimi morbi inflammatorii sæpe nascantur illis, qui ultra vires luctâ, vel alio vehementi corporis exercitio, utuntur. Si jam consideretur, renes accumbere validissimis dorsi musculis tunc turgentibus, dum, diaphragmate & musculis abdominalibus simul agentibus, viscera abdominalia premuntur, si præterea animadvertatur emulgentium vasorum

(*a*) Tactat. de podagra pag. 600. n°. 7.
(*b*) H. Boerhaave Instit. Medic. §. 401.
(*c*) Ibidem §. 406.

amplitudo; patebit satis, quanta vis renibus inferatur à nixu valido, inprimis si incurvato antrorsum corpore grave pondus tollere nitatur homo, & corpus erigere; tunc enim musculi dorsi immanem vim exercent. Validus ergo nixus inflammationem renum producere poterit, quatenus renibus compressis fines arteriarum impediuntur; utì etiam quatenus ab eadem causa sanguinis crassiora aguntur in canales urinosos, naturaliter sola tenuiora transmittentes; & ideo tertio hujus paragraphi numero NIXUS denuo inter nephritidis causas memoratur.

LAPILLUS. Quatenus vel asperitate suâ irritat & lædit renes, vel mole premit vicina ipsi vasa. Verùm de calculo postea peculiari capitulo agetur.

2. Ut liber humorum transitus per renes fiat, debent fistulæ renales secretoriæ, Bellinianæ vulgò dictæ, secretum liquorem liberè emittere posse in pelvis ramos, pelvim, ureteres, & vesicam: quodcumque ergo impedimentum huic emissioni nascatur, sequi poterit renum inflammatio; eò citiùs, quò illud obstaculum reni propinquius hæserit. Etenim supra hunc locum, ubi obstaculum est, omnia distenduntur urinâ secretâ, nec emisâ; unde vasorum adjacentium compressio, & mirabilis sæpe ipsius renis dilatatio, quales casus apud *Ruyschium* (a) habentur.

3. Quamvis naturaliter fistulæ renales secretoriæ aquosam tantùm sanguinis partem, unà cum illis quæ in aqua solvi possunt, transmittant, tamen Observata practica docent, illas in quibusdam hominibus sic dilatari, ut & crassiores partes admittant. Plures novi, qui diutius curru vecti sanguinem cum urina mingunt, absque ullo dolore, aut vel minima calculi renalis suspicione; & paucorum dierum quiete integre restituuntur. Si ergo sic dilatari possunt illi ductus excretorii, ut transmittant sanguinis partem crassissimam, rubram nempe; similis causa, sed levior, vel omnino eadem, in aliis hominibus parum firmiores has partes habentibus poterit efficere, ut sanguis ruber ingrediatur initia dilatata ductuum excretoriorum, nec tamen transeat per illorum ultima extrema. Aderit ergo obstructio, adeóque & inflammatio sequi poterit.

CURSUS autem, accelerato motu sanguinis venosi per validam musculorum actionem, auget circulationis velocitatem; unde liquidorum crassiorum in tenuiora vasa impulsum, inflammationes, illarúmque sequelas nasci, antea ad §. 100, probatum fuit.

EQUITATIO DIUTURNA ET VEHEMENS. Quantùm boni ab hoc exercitio in morbis chronicis, etiam maximè rebellibus, exspectari possit, *Sydenhamus* passim docuit; dum totum corpus concutitur inter equitandum, & absque virium jactura debiles etiam homines motus corporis effectum habere possunt. Interim tamen & hoc observatur, per illos concussus inter equitandum, utì etiam dum quis curru vehitur citatiori motu, vel per vias asperas, urinam majori copiâ secerni, quàm antea; adeóque sanguinem intra datum tempus majori copiâ vel impetu, vel utrisque, applicari ad organa urinam

(a) Observat. Anatom. Chirurg. XV. pag. 15. & XCIX. pag. 92.

secernentia. Poterit ergo diuturna & vehemens equitatio dilatare vasa hæc minora ut crassiores humores recipiant, sicque inflammatio renum nasci; unde *Aetius* (a), de hoc morbo agens meritò dixit: *Ob plurimas causas renes inflammantur, nam & humores corrupti, & plagæ, & attritiones, & pharmacorum potiones, inflammationem generant, & præsertim equitationes, continuæ & vehementes.* Aliquoties inde vidi mictum sanguinis, & quidem tantâ copiâ, ut vitæ periculum à vasorum inanitione immineret: dilatantur enim tandem adeo fistulæ renales, ut ipsum sanguinem transmittant. Dum hæc scribo, talem ægrum curandum habeo, qui totâ vitâ validissimis equitationibus usus fuit, mirâ in arte equestri peritiâ indomitos equos coercere novit, & ad frœna patienda dociles reddere. Illi frequens talis sanguinis copiosi mictus, absque ullo dolore, unde totus pallidus & exhaustus languet. Simulac verò cessat malum & vires renasci incipiunt, denuo equitationi indulget, sicque eidem se periculo exponit, nimis audax ideo, quòd toties jam evaserit. Ex pluribus similibus casibus didici, cur *Aretæus* (b) dixerit: *Nonnunquam è renibus sanguis multus confertim erumpit, multisque diebus continenter effluxit: sed tales non moriuntur hæmorrhagiâ, sed phlegmone cum hæmorrhagia nata, si retentus fuerit sanguis. Plerumque autem ex retentione ob ingentem phlegmonen moriuntur.* Ex qua Observatione *Aretæi* patet, eamdem causam, quæ hæmorrhagiam facit, vasis ruptis, vel frequentiùs dilatatis, inflammationem maximè periculosam producere posse, vasis minoribus sanguine impulso infarctis; nec illum per sua extrema transmittentibus.

ÆSTUS. Per aeris enim calorem dissipantur liquidissima, sanguis densior redditur, urina rubicundior & acrior; unde & stranguria (c) nascitur. Ergo patet, & hanc causam nephritidis recenseri posse; inprimis si cum præcedentibus concurrat, cursu nempe & equitatione.

NIXUS. De hoc dictum fuit numero primo hujus paragraphi.

PLETHORA. De hac dictum §. 106, ubi simul constitit, nimiam copiam boni sanguinis producere inflammationem. Verùm hæc causa generalis est, & in toto corpore phlegmonen producere potest; unde requiritur alia causa concurrens cum plethora, quæ facit, ut in renibus potiùs hoc malum nascatur; utì v. gr. dum plethoricus equitat diu & validè, vel curru per vias difficiles vehatur celeriter.

DIURETICA ACRIA, VENENA. Quantùm cantharides, & acria multa alia insecta, irritent & inflamment sæpe urinæ vias, satis notum est. Acria autem §. 375, meritò inter causas inflammationis numerata fuerunt: si ergo talia ingerantur, quæ peculiari suâ indole potiùs in renes, ureteres, vesicam agunt, & simul acria admodum sunt, patet satis, inflammationem inde metuendam esse in his partibus. Verùm & longè subtiliora venena similem labem produxisse constat; utì in se ipso factum doluit *Tachenius* (d). Ille enim,

(a) Serm. XI. Cap. XVI. pag. 263.
(b) De Causis & Signis Morbor. Acutor. Lib. II. pag. 22.
(c) H. Boerhaave Instit. Medic. §. 746.
(d) Hippocr. Chemic. Cap. XXIV. pag. 149.

arsenicum repetitis sublimationibus fixum reddere tentans, post multas sublimationes, dum vas chemicum recluderet, sensit suavissimum inde exsurgere halitum, quem inspiravit incautus: verùm post horæ dimidium inter alia pessima symptomata & sanguinem minxit cum ardore intolerabili.

4. In hystericis mulieribus, & viris hypochondriacis miramur, ab animi affectu illico urinam ad plures libras quandoque reddi, aquosam, penitus inodoram & insipidam. Verùm inde novimus, secretionem fieri longè copiosiorem quàm antea; simúlque adeo strictos esse ductus uriniferos in renibus, ut nihil transmittant nisi solam tenuissimam & aquosam sanguinis partem. Si ergo pergat, vel renovetur sæpius talis causa, sanguis, liquidissimâ parte orbus, hærere poterit in vasorum arteriosorum ultimis angustiis; vel &, majori vi in renes impulsus, dilatata minorum vasorum orificia ingredi, dum per angustos illorum fines transire nequit. Utroque modo renum inflammatio produci poterit. Præterea videmus in talibus ægris mirabili spasmo & vasa majora contrahi, ut nihil transmittere possint; uti docet pallor & faciei contractio cadaverosa, ferè à levi etiam terrore in his nata. Quandoque & œsophagus, adeo patulus, ita constringitur, ut nihil omnino transmittere possit per aliquot horas: idem in ventriculo & intestinis à simili causa contingere novimus. Unde non mirum videbitur, in hystericis & hypochondriacis affectibus renalia vasa adeo constringi per spasmum posse, ut solitos humores transmittere nequeant. Verùm talis vasorum angustatio inter causas inflammationis enumerata fuit §. 375. Observationes autem practicæ confirmant, in hystericis quandoque sic constringi vasa renalia, ut vel nihil omnino, vel parum admodum, urinæ transmittant. Ita legitur (*a*), monialem hystericam post ventris dolores, motus convulsivos, & inflationes, incidisse in urinæ suppressionem, illámque postea urinam evomuisse per quadraginta dies & ultra; & toto hoc tempore nullam emingebat urinam, nisi unciam circiter quotidie, quæ cathetere in vesicam immisso educebatur. Cessavit sponte hæc ischuria, rediens post sex septimanas denuo, cum tali contractione urethræ, ut catheter nullo modo in vesicam introduci potuerit. Per vomitum autem reddebatur urina, nullis ventriculo contentis intermistis. Mirabilis talis alvi & urinæ suppressio in Judæa virgine hysterica habetur & in *Actis Petropolitanis* (*b*), à celeberrimo Viro *Petro Antonio Michelotto* descripta, quæ & in *Actis Eruditorum* (*c*) legi poterit. Rariùs autem à spasmis hystericis inflammationes producuntur, quia plerumque in talibus ægris sanguis dilutior est; & si natæ fuerint, facilè resolvuntur, modò spasmus cesset. Verùm contingit aliquando, asperum, nec magnum tamen, calculum in pelvi, vel uretere alterutro, hærentem, ita irritare sensilissimas has partes, ut uterque ren spasmodicè constrictus sit adeo, ut nihil urinæ in vesicam demittat. Quandóque talem ischuriam observavi in illis, quibus primâ vice calculus à rene per ureterem descendebat in vesicam, licèt nulla suspicio

(*a*) Academ. des Sciences 1715. Hist. pag. 15.
(*b*) Tom. I. pag. 368. & suiv.
(*c*) Mense Novemb. Anni 1726. pag. 517. & seq.

foret in altero rene aliquid vitii hærere: simulac autem, calculo in vesicam delapso, acerrimi illi dolores nephritici sedabantur, urina post paucas horas prodibat copiosa. Calculus verò, post aliquot dies cum urina expulsus, asper quidem erat, sed mole adeo parvus, ut vix videatur credibile, ureterem à tali calculo obturari potuisse: neque patebat ulla alia ratio, quare urinæ secretio per alterum renem fieri non potuerit, nisi hoc constrictioni spasmodicæ vasorum renalium ob acerrimum dolorem adscriberetur. Fateor quidem, suspicionem esse posse, alterum renem per morbos prægressos jam inutilem redditum fuisse, vel ureterem calculo majori, dudum impacto, penitus obturatum; verùm vidi talem urinæ suppressionem in ægris in quibus nulla signa prægressa docuerant, in altero rene tale malum adesse. Sequens autem Observatio practica, quam debeo egregio Medico *Paulo de Wind*, Medioburgi apud Zelandos Medicinam summa cum laude exercenti, nec minori dexteritate in gravissimis Chirurgiæ Operationibus celebri, confirmabit, credo, ulteriùs, modo dicta. Mulieri post partum felicem, lochiis debito modo prodeuntibus supprimebatur omnino urinæ excretio. Nullus autem tenesmus urinæ reddendæ aderat, nec tumebat vesica: levem tantùm dolorem in sinistro abdominis latere percipiebat. Variis frustra tentatis, quinto à partu die catheter in vesicam immittebatur, absque ulla evacuatione urinæ. Die sequenti vomitus continuus ferè ortus fuit, & quamvis lochia fluere pergerent, & nulla febris adesset, periit undecimâ post partum die; totóque hoc tempore bis tantùm paucas urinæ guttas excreverat ægra. Aperto cadavere nullum vitium in utero, vesica, ureteribus, inventum fuit, uti nec in visceribus abdominalibus; verùm utrique renes apparebant inflammati, neque tamen tumebant præternaturaliter. In sinistro reno inveniebatur asper calculus, pisum magnitudine æquans. Admodum verosimile videtur, ultimis illis parturientis nixibus calculum asperum reni validè impactum fuisse, unde spasmodicâ contractione utriusque renis vasa sic constricta fuerint, ut impediretur omnis urinæ secretio ad mortem usque.

§. 995. SI summa inflammatio hæc vascula occupat, ita sæpe stringuntur, ut nihil reddatur lotii: aliquando ut valde parum, pellucidum, tenue, aquosum, quod pessimum. Irritatis sæpe nervis cohærentibus, & vicinis, dolores & convulsiones facit per stomachum, mesenterium, intestina, ureteres; unde ructus, nausea, vomitus, dejectiones alvi, ileus, urina intercepta, crurum stupor, horum immobilitas, lumborum ardor.

Dictum fuit ad §. 993, quòd vasa majora, immeabili sanguine repleta, sic turgere possint, ut vicina minora comprimant, omnémque secretionem urinæ impediant: vel si quid adhuc transprimatur per vasa minora, illud merè aquosum & tenue est, adeóque acriores sales & olea sanguinis, per urinam naturaliter eluenda, retinentur, & sic brevì tenerrima corporis vascula destruuntur, & mors sequitur; præcedentibus semper ferè signis cerebri affecti;

delirio, ſopore, convulſionibus. Unde *Aretæus* (*a*) nihil magìs timuit in renum acutis morbis, quàm urinæ interceptionem, illos celerrimè perire dixit, qui nihil omnino emittunt, notátque, tremores, convulſiones, diſtentiones, ſequi urinæ ab hac cauſa retentionem; utì etiam ſomni interrupti, & cum terrore è ſomno evigilationes, delirium, ſopor profundus, ibidem inter ſymptomata hujus morbi enumerantur. Doluit *Hildanus* (*b*), primogenitum filium ſeptennem ſic periiſſe: corripiebatur enim dolore lumborum cum febre & urinæ ſuppreſſione, & licèt plures celeberrimi Medici omnem opem adhiberent, ſeptimâ morbi die moriebatur. In cadavere autem inſignis renum & vicinarum partium inflammatio, jam gangrænoſa reddita; inveniebatur.

IRRITATIS SÆPE NERVIS COHÆRENTIBUS, &c. Ad §. 993, jam notatum fuit, à renibus inflammatis varia ſymptomata quandoque produci in aliis partibus corporis licèt cauſa mali in ſolis renibus hæreat, atque ideo ſæpe turbari diagnoſin hujus morbi, cùm tot aliæ partes in ſuis functionibus lædantur.

Nunquam evidentiùs hoc apparet, quàm dum calculus à rene per ureterem in veſicam tranſit, & ob molem vel aſperitatem in hoc tranſitu ſenſiles illas partes irritat. Symptomata enim hîc enumerata ferè omnia tunc obſervantur, & quandoque etiam exercitatos in praxi viros fallunt, ſi æger primò calculoſæ nephritidis inſultu laboraverit. Error autem hîc in diagnoſi raró ullum damnum adfert, cùm cura antiphlogiſtica, & emollientiſſima remedia, potata, vel per clyſmata injecta, æquè proſint nephriticis quàm ileo laborantibus, uti jam antea dictum fuit. Interim tamen prudens Medicus, hujus difficultatis gnarus, non temerè definiet morbi ſpeciem; præcipuè ſi attendat, & inteſtinorum morbos quandoque, irritatis nervis cohærentibus & vicinis, ſtipari talibus ſymptomatibus, quæ docere videntur, quòd in renibus aut veſica malum lateat. Monuit hoc *Aretæus*, ubi de colicis agit (*c*). Dicit enim: Si in colicis *ren & veſica in partem hujus doloris adducuntur* (συμπαθέα πόνῳ), *iſchuria fit. Iſtis alia pro aliis accedunt. Miraculum autem his majus eſt, quòd in teſtes & cremaſteras inopinatus dolor invadit. Multos Medicorum hæc communicatio morbi* (συμπαθείη) *latet: ſiquidem nonnunquam & cremaſteras exſecuerunt propriam morbi cauſam eos continere opinati, quo circa & his pro aliis alia fiunt.* Imò quandoque poſt ſymptomata, quæ renes aut veſicam laborare docent, ſequitur ileus, & quidem lethalis, uti videtur indicare *Hippocrates* (*d*) dicens: *Quibus ex ſtranguria volvulus ſuccedit, intra ſeptem dies intereunt, niſi obortâ febre copioſa urina effluat.* In commentario ad hunc aphoriſmum ſcripto *Galenus* dubitare videtur, an quidem genuinus ſit, & an *Hippocrates*, vel ullus alius, unquam talem caſum obſervaverit. Bonâ tamen fide adfirmare poſſum, me talem caſum vidiſſe, qui ad amuſſim reſpondebat huic

(*a*) De Cauſis & Signis Morbor. acut. Lib. II. Cap. IX. pag. 22.

(*b*) De Lithotomia veſicæ Cap. XXV. pag. 749.

(*c*) De Cauſis & Signis Morbor. diuturn. Lib. II. Cap. VIII. 59.

(*d*) Aphor. 44. Sect. VI. Charter. Tom. IX. pag. 276. & Coac. Prænot. nº. 475. Charter. Tom. VIII. pag. 879.

aphorismo, ubi æger stranguriâ laborans, dein iliaco dolore correptus, febre natâ, quæ priùs vix aderat, affatim urinam emisit, & evasit. Raro tamen hoc contingere, satis credo, cùm in numerosa praxi, viginti quinque annorum spatio, tantùm semel mihi hoc videre contigerit. Videtur autem & *Hippocrates* in alio loco (*a*) agnovisse, quòd dubia sequatur ex similibus symptomatibus diagnosis, dum dicit: *Urinæ suppressio & pondus in imo ventre, ut plurimùm, stranguriam futuram significat, sin minùs, alium morbum, ex quo ægrotare solet.* Unde apparet, magnâ cautelâ in distinguenda nephritide ab aliis malis opus esse. Mira & observatio apud *Jacotium* legitur (*b*), ubi in corde & thorace morbosa causa inveniebatur, unà cum symptomatibus nephriticis. Ita autem habet: *Ac certè vidimus in doctore Arelatensi urinæ difficultatem cum maximo renum dolore, & arenulis rubentibus, cujus dissecto cadavere renes integri inventi sunt, sed in thorace hydrops, & concretus in corde lapis.* Plurima certè alia observantur in corpore humano, quæ docent, quibusdam partibus irritatis, motus fieri validissimos in aliis, per quos illud irritans vel gravans tolli posset. Dum in puerperio uteri os à tumentibus aquis vel capite infantis incipit dilatari, dolores fiunt in lumbis, & spasmi validi musculorum abdominalium, aucti magìs magísque, prout aperitur os uteri. Tandem fiunt in ultimo puerperii nixu summi dolores, & tam valida contractio musculorum abdominalium & diaphragmatis, ut fœtus exprimatur, quandoque solutâ cohæsione ossium, quæ pelvim constituunt. Ne autem credatur, fœtum in utero hærentem motu suorum membrorum irritare vicinas partes, atque inde validissimos fieri spasmos, non verò ab irritatione orificii uterini, considerandum est, quòd perita Obstetrix tangens orificium uteri ibi primum signum percipiat secuturi mox doloris, & quòd post puerperium à grumo sanguinis transituro per os uteri iidem dolores renoventur. De his autem postea in capitulo *de Morbis Puerperii* pluribus agetur. Ideo autem puerperii dolores pro exemplo allegavi, quòd doceret, irritatis partibus nervosis dolores & spasmos per vicinas partes propagari; & quia *Hippocrates* (*c*) nephriticorum acerbos adeo quandoque dolores comparavit cum partûs laboribus. De renum morbis enim agens habet sequentia: *Dolores eum ad hypochondrium & ilia premunt, & ad lumbos lumborúmque musculos, & patitur similia ac mulier partûs doloribus correpta.* Pariter & *Aretæus* (*d*) de nephritide calculosa agens eodem vocabulo ὠδίνει utitur, ut summum illum tenesmum reddendæ urinæ, quæ in his ægris observatur, designaret.

§. 996. SANATUR bonitate naturæ, & morbi: 1°. per resolutionem. 2°. urinâ copiosâ, rufâ, crassâ continuato fluore redditâ ante diem morbi septimum aut ad sum-

(*a*) Coac. Prænotion. n°. 591. Ibidem Tom. VIII. pag. 887.

(*b*) Coac. Præsag. Hippocr. cum Commen. Holleri & Jacotii pag. 824.

(*c*) De Internis Affectionibus Cap. XVIII. Charter. Tom. VII. pag. 651.

(*d*) De Causis & Signis Morb. diuturn. Cap. III. pag. 53.

mum quartum-decimum 3°. Hæmorroidibus initio morbi largè fluentibus.

Consideratur, in curatione, nephritis ut morbus inflammatorius, nullâ distinctione factâ ratione causarum remotarum. Sive enim à calculo, sive ab aliis causis §. 994, enumeratis, renum inflammatio nata fuerit, cura non differt, uti & ad §. 1000, dicetur.

Verùm in aliis morbis inflammatoriis, antea pertractatis, patuit, duplicem esse sanationem, ope nempe solius naturæ, vel per artem; quod & hîc obtinet, & ideo sequenti paragrapho de sanatione hujus morbi per artem agetur; hâc verò considerabitur, quomodo natura, absque multis artis adminiculis, hunc morbum sanet. Præterea §. 886, patuit, sanationem, quæ naturæ auxilio fit, duplicem esse; vel enim sanantur tunc morbi resolutione benignâ, vel coctione & excretione materiæ morbosæ. Verùm ut hæc sanatio ope solius naturæ fiat, debet & illa integra esse, & morbus non adeo gravis. Quod utrumque ex levitate symptomatum morbi cognosci poterit. Quò plures enim functiones læsæ fuerint, & quò graviùs, eò minor naturæ integritas, pejórque morbus, & contrà.

1°. Quid sit resolutio morbi inflammatorii, & quænam requirantur, ut hæc sperari possit, antea in Historia peripneumoniæ §. 830. n°. 1, & pleuritidis §. 887, dictum fuit.

2°. Hæc est illa curatio, quæ quidem ope naturæ fit, non tamen per simplicem resolutionem, sed per coctionem & excretionem materiæ morbosæ, de qua in præcedentibus morbis inflammatoriis jam aliquoties dictum fuit. Simul autem tunc apparuit, satis frequenter in morbis materiam morbosam, solutam, & mobilem redditam, cum urina excerni. Verùm ubi in renibus ipsis morbus hæret, facilè patet, omnium commodissimam & maximè naturalem viam esse materiæ morbi solutæ per ureteres in vesicam: simulac enim materies inflammatoria fistulis renalibus impacta hærens solvitur, apta evadit, ut per illarum extrema propellatur, & in pelvim delabatur. Ideo in renum doloribus vel calculorum, vel urinarum crassarum, mictionem exspectandam esse monuit *Hippocrates* (*a*) dicens: *Renum dolor repentinus, cum urinæ suppressione, calculorum aut urinarum crassarum mictionem significat.* Et *Aetius* (*b*) de renum inflammatione agens, dixit: *A concoctis inflammationibus urinæ his prodeunt multæ & crassæ, & in quibus bonum est quod subsidet, atque hæ ipsæ maximè judicant ac secernunt morbum: aquosæ autem mictiones, & puræ ac pellucentes, ægre morbum secerni indicant.* Ubi notandum est, quòd *Aetius* laudaverit illas urinas, quæ bonam hypostasin habent; quod in aliis morbis inflammatoriis §. 830. 888. 923, pariter notatum fuit. Verùm in nephritide inflammatoria & illæ urinæ bonæ sunt, quæ crassæ excernuntur, licèt non subsidant, vel sedimentum inæquale, & divulsum habeant;

(*a*) Coac. Prænot. n°. 589. Charter. Tom. VIII. pag. 887.

(*b*) Sermon. XI. Cap. XVI. pag. 270.

quod

quod in aliis morbis suspectum haberetur. Ratio autem hæc est, quia in aliis acutis morbis materia morbi soluta & mobilis reddita debet per pulmones transire, sanguini misceri, & cum illo per vasa moveri, antequam ad renes venire possit; nec integra illico per hanc viam exit, adeóque repetitâ pulmonis & vasorum actione magis subigitur & lævigatur, sicque apta evadit, ut sedimentum copiosum & æquabile in urina faciat. In renibus autem potest eadem hæc morbi materies, solvi tantùm incipiens & crudior adhuc, illico cum urina exire, nec opus habet, ut sanguinis massæ permisceatur antequam exeat. Vidi sic in nephritide inflammatoria optimo cum eventu excretam urinam crassam, fuscam, potum *Caffeæ* dilutiorem referentem; qualis urina in aliis morbis non adeo boni ominis foret. Verùm *Hippocrates* (*a*), postquam de urinis variis egisset, tanquam signis, ex quibus præsagia in morbis deduci poterant, optimè monuit sequentia: *Ne verò te fallat, si vesica aliquo morbo laborani hujusmodi urinas reddat; non enim totius corporis, sed ipsius per se indicium est.* Facilè autem patet, idem hoc monitum æquè locum habere in renum morbis, à quibus directâ viâ urina in vesicam derivatur. Unde *Galenus* (*b*), hunc textum *Hippocratis* explicans, extendit hoc monitum etiam ad renum affectus.

Ut autem fiat sanatio integra, non verò exitus in alium morbum, debet talis urina ante septimum diem exire, quia aliter meritò exspectatur suppuratio futura, utì §. 1001, dicetur. Idem & in peripneumonia §. 830, & in aliis morbis inflammatoriis, notatum est. Ubi autem morbi vehementia minor est, & materia morbi lentiùs solvitur, tunc & post septimum diem alio die critico similis urina profuisse observata est; verùm post decimum quartum diem suppuratio, vel scirrhosa renum inflammatorum induratio, potiùs metuenda est, quàm sanatio per excretionem materiæ morbosæ, cùm tanta temporis mora satis indicet, illam difficulter solvi & mobilem reddi posse.

3°. His largè fluentibus, & copia & impetus sanguinis à renibus derivantur. Minuitur enim resistentia sanguini, qui per viscera abdominalia movetur, adeóque per cœliacam & utramque mesentericam transibit majori copiâ, sicque minùs urgebuntur renes. Unde monetur in textu, quòd tunc inprimis prosint hæmorrhoides, quando in initio morbi fluunt. Unde videntur, non adeo prodesse, quatenus materiam morbosam evacuant, verùm potiùs quatenus, impetu sanguinis in vasa infarcta renum, minuto, non adigitur tantâ vi in majores vasorum angustias obstruens materia, & ideo faciliùs postea resolvi potest. Antea vidimus §. 779, phreniticis prodesse hæmorrhoides fluentes, utì etiam pleuriticis §. 888. n°. 1. In nephritide autem illa prodesse *Hippocrates* (*c*) monet; *melancholicis & nephriticis succedentes hæmorrhoides bonum.* Et *Galenus* (*d*) se observasse testatur, evacuatione per hæmorrhoides consuetâ intempestivè cohibitâ, quosdam nephritide correptos fuisse.

(*a*) In Prognostic. Charter. Tom. VIII. pag. 637.
(*b*) Ibidem pag. 638.
(*c*) Aphor. XI. Sect. VI. Charter, Tom. IX. pag. 254.
(*d*) Comment. 3. in Lib. Hippocrat. de alimento. Charter. Tom. VI. pag. 271.

Quomodo autem hæc ſalutaria naturæ morbos curantis molimina promoveri debeant, & quænam tunc conveniant remedia, dictum fuit ad §. 889, ubi de pleuritide per ſimiles evacuationes curata, agebatur.

§. 997. SANATUR, ubi in ſtatu inflammationis per ſua ſigna noſcitur (993. 995.): 1. per remedia generalia omni inflammationi ſanandæ propria, venæſectionem, avulſionem, dilutionem. 2. decocta lenia, emollientia, anti-phlogiſtica, magnâ copiâ ingeſta. 3. clyſmata, fomenta, balnea, ex iiſdem conſtantia. 4. victu humido, leni, quiete, vitatione lecti calidi, inprimis autem decubitûs in dorſo.

Ubi autem morbus gravior eſt, nec apparent illæ evacuationes, per quas Obſervatio docuit, hunc morbum quandoque curari, tunc opus eſt per artem ſuccurrere.

1°. De his remediis & in cura inflammationis, & in morbis inflammatoriis antea pertractatis, jam ſæpius dictum fuit. Cavendus enim eſt quàm maximè in hoc morbo exitus inflammationis, in ſuppurationem, æquè ac in aliorum viſcerum inflammationibus. Fortè crederetur, in nephritide minùs eſſe diſcrimen ſuppurationis, quia in renibus natus abſceſſus dum rumpitur, pus per ureteres in veſicam delabi, & ſic cum urina educi poſſet. Verùm patebit paulò pòſt, puri quidem evacuando commodam & brevem ſatis viam in renibus eſſe, ſed tamen ulcus in renibus natum difficillimè ſanari.

2°. Horum uſus pariter antea ſæpius in morbis inflammatoriis commendatus fuit. Quàm maximè autem notandum eſt, ſola hîc prodeſſe, quæ leniſſima ſunt, ne irritentur partes inflammatæ. Cùm enim in hoc morbo quandoque urina & parciùs & cum difficultate prodeat, contigit, ut ægri, imò & quandoque Medici, ad acriora diuretica in hoc morbo confugerint, qualia ſunt terebinthina, & huic ſimilia alia nativa balſama, uti & millepedes, &c. Prudenter ſanè monuerant veteres Medici, à ſimilibus in hoc morbo abſtinendum eſſe: ita *Trallianus* (*a*) jubet eligi talia remedia, quæ omnis roſionis & acrimoniæ expertia ſunt (ὅσα τὸ ἄδηκτον ἔχει); & hinc aquoſam mulſam commendat; imò etiam à diureticis mollioribus quandoque in hoc morbo metuiſſe videtur, & ab ipſa mulſa; ſolámque aquam tepidam copioſam exhiberi juſſit. Similem cautelam in cura hujus morbi apud *Æginetam* (*b*) legimus. In *Materia Medica* ad hunc numerum talium remediorum formulæ habentur.

3°. Clyſmata ex molliſſimis decoctis parata proſunt, quia inteſtina craſſa evacuant, ſuppoſitos colo renes fovent, laxant, emolliunt; qualia & *Ægineta* (*c*) laudavit. Celeberrimus *Fridericus Hoffmannus* (*d*) credidit, ideo inprimis re-

(*a*) Lib. IX Cap. V. pag. 540. 541.
(*b*) Lib. III. Cap. XLV. pag. 46. verſâ.
(*c*) Ibidem.
(*d*) Medic. ration. ſyſtem. Tom. IV. part. I. Sect. II. Cap. VIII. pag. 465.

nem finistrum nephriticis malis frequentùs affici, quia proximè ipsi adjacet flexura coli, flatibus aut fæcibus induratis quandoque distenti, adeóque vicinum renem comprimentis. Multùm ergo proderit, si intestinum colon vacuum fuerit. De balneorum autem & fomentorum usu, quatenus illa resolvendo, laxando, &c, agunt, dictum fuit in pleuritide ad §. 889. n°. 2, & §. 890. n°. 2; & ad renum morbos laudantur ab *Hippocrate*(*a*). Omnia hæc pulchre collegit *Celsus* (*b*), qui sic habet. *Oportet conquiescere; cubare molliter: solvere alvum; si aliter non respondet, etiam ducere: sæpe desidere in aqua calida: neque potionem frigidam assumere: abstinere ab omnibus acribus, salsis, acidis, pomis: bibere liberaliter.* Verum quidem est, quòd dein piper, porrum, ferulam, commendet, ut urina ab his moveatur, sed contextus sermonis satis docet, illa non habere locum in morbi initio, crudâ adhuc existente materiâ inflammatoriâ, verùm ubi illa jam subacta & mobilis reddita est.

4°. De victu in morbis acutis, & necessariâ quiete, jam sæpius dictum fuit. Hic autem quàm maximè lenissima conveniunt, quia acria sanguini mista per urinam exire solent pro magna parte; adeóque irritarentur ab acriori urina renes inflammati. Unde *Aetius* (*c*), dum in hoc morbo abstinendum esse à cibo jubet primo die, monet simul inediam in multos dies non debere extendi: *Urinæ enim puriores & acriores per inediam redditæ, vehementissimos morsus infligunt: itaque in principio sorbitionibus tenuibus prorsus lenientibus connutrire oportet, & aquæ calidæ potu.*

Quantùm autem emolumenti in morborum inflammatoriorum cura habeatur, si subinde à lecto abstineant ægri, *Sydenhamus* (*e*) docuit, monens, frustra venæsectionem, & summa refrigerantia remedia, esse ad moderandum æstum febrilem, si jugi calore lecti incalescat æger. Magìs autem adhuc nocebit lecti calor renibus inflammatis, quia homini in lecto decumbenti dorsum magìs calescit quàm reliquum corpus, à pondere corporis pressis his partibus; omnium maximè si resupini in dorsum decumbant, tunc enim à mole viscerum incumbentium renes comprimuntur. Fomenta ex mollissimis remediis parata calidè adhibenda renum regioni suaserunt veteres Medici (*f*); sed simul monuerunt à valde calidis abstinendum esse, metuentes suppurationem renum inde futuram. Pariter & damnaverunt frigida, quæ in scirrhum convertere possent inflammata loca. Cùm autem extrema omnia ubique fugienda dictet prudentia, hoc inprimis in curatione renum inflammatorum observandum esse monuerunt.

§. 998. **Si nimia symptomata doloris, vel convulsionis, urgent, opiata prosunt.**

(*a*) De internis affection. Cap. XVII. & XVIII. Charter. Tom. VII. pag. 650. 651.
(*b*) Lib. IV. Cap. X. pag. 217.
(*c*) Serm. XI. Cap. XVI. pag. 267. 268.
(*d*) Sect. III. Cap. III. pag. 205.
(*e*) Trallianus, Lib. IX. Cap. V. pag. 542. Ægineta, Lib. III. Cap. XLV. pag. 46. versâ.

Quanta fiant quandoque ab irritatis nervis cohærentibus & vicinis mala in nephritide, §. 995, dictum fuit. Imò hæc symptomata adeo sæva aliquando sunt, ut & ægri patientiam superent, & vires prosternant quàm maximè; imò & nova mala producant, inprimis in nephritide calculosa. Dum autem causa horum malorum sæpe tam subitò tolli nequit, nihil superest, nisi sopire acerrimi doloris sensum; quo facto silent sæva illa symptomata, tolluntur spasmi intestinorum & ventriculi, vasorum inflammatorum nimia constrictio laxatur, vires ægri blandâ quiete refocillantur, & feliciter succedit cura. De egregio hoc opiatorum usu pluribus egi antea ad §. 202. 229. Verùm & tunc simul monitum fuit, hæc remedia doloris sensum tantùm tollere, non autem semper doloris causam; adeóque omni curâ pergendum est in usu illorum remediorum, quæ morbi causæ debellandæ idonea sunt. Raro autem his opiatis utuntur prudentes Medici, nisi priùs in morbis acutis inflammatoriis per sanguinis missionem, aliáque apta remedia, inflammationis vehementiam minuerint. Ita *Ægineta* (*a*) papaver in clysmate commendavit ad hunc morbum. *Aetius* (*b*) autem & internum papaveris & opii usum laudat ad levandos dolores.

§. 999. VOMITUM autem nimium, morbi symptoma, sæpe ingestu tepidæ mellitæ juvare prodest.

Ubi de vomitu agebatur §. 652, constitit, diaphragmatis & musculorum abdominalium convulsivam validámque constrictionem in omni vomitu adesse, & hac vi ventriculi contentorum fieri violentam expulsionem. Ex renum autem situ patet, vomitûs tempore illos validè concuti debere. Si jam consideretur, per ipsam vomitûs actionem accelerari multùm sanguinis per vasa motum, simúlque renes inflammatos agitari rudìter, satis patet, renum inflammationi vomitum nocere potiùs quàm prodesse. Verùm ubi à calculo, in pelvis renalis angustiam vel ureterem pulso, nephritis oritur, tunc vomitus prodesse potest, quatenus per hos concussus calculus promovebitur vesicam versùs, inprimis si simul emollientibus decoctis, oleo amygdalarum, &c, assumptis, laxentur viæ & lubricentur. In tali casu proderit aquæ tepidæ mellitæ repetitâ ingestione facere, ut ægri faciliùs & minori cum anxietate vomant. Notum enim est, nihil molestiùs esse, quàm si vacuo jam ventriculo conatus ad vomendum pergat. Videantur & illa, quæ in Commentariis §. 654, habentur. De signis autem calculi renalis postea ad §. 1422, dicetur.

§. 1000. ATQUE hac sola methodo tutò curatur ipsa nephritis à calculo, renibus, ureteribúsve, impacto orta.

(*a*) Ibidem. (*b*) Serm. XI. Cap. XVI. pag. 268.

Calculus in renibus concretus, iners corpus est, quod mole suâ & asperâ figurâ irritare potest sensiles partes, quas tangit, illásque inflammare. Pluribus Observationibus constitit, calculos etiam satìs magnos, sed læves, inventos fuisse in cadaveribus hominum, qui nunquam suspicati fuerant, se hoc morbo laborare. Verùm ubi asperitate suæ figuræ lædit partes, vel ureterum angustiâ retinetur, tunc inflammantur loca, in quibus hæret, & fiunt omnia illa mala, quæ §. *993*, & *995*, recensentur. Inflammata loca tunc tument, & tantò fortiùs apprimuntur calculo, quantò magìs augetur inflammatio. Optimè hoc notavit *Aretæus* (*a*), dum in curatione calculi renalis commendat sanguinis missionem. Dicit enim: *Inflammatio colligata tenet omnia: evacuatio autem solutio est phlegmones.* Dein laudat illa, quæ emolliunt & lubricant, externè applicata & internè sumpta. Sola enim methodus hæc tuta est, per quam inflammatio partium à calculo pressarum, vel læsarum, præcaveri potest; vel tolli, si jam nata fuerit, simúlque laxari viæ, per quas calculus à renibus ad vesicam transire debet. Verùm omnia illa, quæ §. *997*, laudata fuerunt, hunc effectum præstant, adeóque & nephritidi calculosæ curandæ utilissima sunt; quod & postea, ubi *de calculo* peculiari capitulo agetur, ulteriùs confirmabitur, ubi & simul de lithontripticis dicendum erit. Plures autem sunt in illa opinione, ac si diuretica acriora conducerent ad promovendum calculum per ureteres in vesicam, quatenus copiosiori urinâ secretâ calculus propelleretur. Verùm urina per tenuissimas & numerosissimas fistulas renales secreta sensim depluit in pelvim & ureteres, neque ab acerrimis etiam diureticis aucta hæc secretio unquam efficere poterit, ut urina motûs accelerati impetu calculum protrudat. Nocent autem hæc, quia acri stimulo febrim, inflammationis comitem, augent; & urinam reddunt acriorem; unde loca hæc dolentia magìs irritantur, & omnia mala augentur. Sola ergo lenia, aquosa, emollientia, hîc prosunt, unà cum blandis oleosis, ut urina fiat dilutissima, omnis ferè acrimoniæ expers, & copiosa simul; sícque laxentur partes constrictæ, demulceantur loca dolentia, lubricæ reddantur viæ. In *Materia Medica* ad hunc numerum plura recensentur remedia, quæ copiosæ aquæ infusa, vel & diluta, huic indicationi satisfacere poterunt.

§. 1001. SI causæ nephritidis magnæ, nec malum resolvitur (*996.*), nec sanatur (*997.*), sed excurrit ultra septimum diem, abscessus metuendus; quem fieri, docet remissio doloris, ejus in pulsationem mutatio, horror sæpe recurrens, gravitas, stupórque partis; jam factum esse docet prægressus priorum, tum pulsus, ardor, tensio in loco, urina purulenta, fœtida, instar urinæ salsæ putrefactæ: simulac abscessus ille factus scitur, utendum valde maturantibus primò & emollientibus, dein purulentâ apparente urinâ, diureticis puris ex aquis medicatis, sero lactis, similibúsque, usurpatis simul balsamicis.

(*a*) De Curatione Morbor. Acutor. Lib. II. Cap. III. pag. 130.

Quomodo, & quibus de causis, inflammatio in suppurationem transeat, dictum fuit ad §. 387. Antea autem in peripneumoniæ & pleuritidis Historia fuerunt enumerata illa signa, quæ docent Medicum, inflammationem, internas corporis partes occupantem, in suppurationem abire, quæ hîc eadem occurrunt; ut remissio doloris, pulsatio, horrores vagi, &c; adeóque hæc non repetam. Si autem hæc signa manserint per aliquod tempus, novimus abscessum in renibus non fieri, sed jam factum esse, & tunc nova symptomata accedunt ob distractionem aut compressionem partium vicinarum à vomica renali nondum aperta, sed pure collecto turgente. Signa autem præcipua *Galenus* (*a*), optimè recensuit sequentibus: *Si dolores cum horrore interpolato inordinatim fieri videantur, & febres absque ullo ordine; tum pronum in ventrem decumbere jussum, atque interdum in alterum latus, ut sublimis sit affectæ partis situs, laborantem interroga, num circa renem dolentem veluti suspensi cujusdam ponderis sensum percipiat. Etenim quum hæc ipsi acciderint, abscessum colligi conjicere oportet.* Quandoque & alia symptomata vomicam renalem comitantur: vidi sic in ægro tali dolorem urentem quasi ad scapulam & axillam usque ejusdem lateris protendi. *Hippocrates* (*b*) renibus suppuratis stranguriam adesse dixit. Verùm hæc non adsunt in omnibus ægris, signa verò à *Galeno* enumerata semper observantur. Ubi autem brevì rumpetur abscessus maturus, tunc loco obtusi & gravantis doloris acutus percipitur, dum sensim dilacerantur membranæ pus collectum coercentes, & jam rupturæ proximæ sunt. Cognitionem autem ulceris renalis confirmat, si, illo rupto, pus per ureteres delapsum cum urina exeat. Solet autem pus, ruptâ vomicâ, prodiens ferè semper fœtidum esse, inprimis si diu vomica renum clausa manserit; atque etiam ideo quòd in tali loco collectum fuerit, ubi urina facilè putrescens secernitur & colligitur. Si autem ulcus apertum purius evadat, tunc pus sequentibus diebus non adeo magno fœtore urinam inficit. Hoc & notavit *Aretæus* (*c*) de ulceratis renibus agens; sic autem habet: *Ulcera verò mordacia sunt, modò repurgata, modò sordentia: id pus manifestat: urina quoque aut olida aut nihil olens.*

Pus quidem cum urina emissum non est signum absolutum abscessûs renalis; si solum spectetur; potest enim & ex ureteribus aut vesica similiter affectis prodire. Unde *Hippocrates* (*d*) prudenter dixit: *Si sanguinem aut pus meiat, renum aut vesicæ ulcerationem significat.* Imò antea ad §. 896, dictum fuit, quandoque pus in aliis locis corporis collectum, venis resorptum, per urinæ vias exivisse. Verùm signa nephritidis inflammatoriæ, puris mictionem prægressæ, omne dubium tollunt; uti optimè *Trallianus* (*e*) notavit, qui præterea & alias notas addidit, quibus distingui potest, pus à renibus, an verò ab aliis locis veniat. Si enim non collectum fuit pus in viis urinariis, sed ex

(*a*) De Locis Affectis, Lib. VI. Cap. III. Charter. Tom. VII. pag. 510.

(*b*) Aphor. 59. Sect. V. Charter. Tom. IX. pag. 230.

(*c*) Lib. II. De causis & signis morbor. diuturnor. Cap. III. pag. 54.

(*d*) Aphor. 75. Sect. IV. Charter. Tom. IX. pag. 185.

(*e*) Lib. IX. Cap. V. pag. 543.

alia parte resorptum cum urina exiverit, illud pus accuratè permistum urinæ exibit, & non nisi sensim ad fundum vasis secedet: fuit enim illud pus vasorum & pulmonis actione mistum sanguini, & per renales fistulas simul cum urina secretum. Ubi verò à renibus ulceratis depluit, nunquam urinæ bene permiscetur, sed illico in fundo vasis, urinam continentis, separatum apparet. Difficilior videtur diagnosis ex sola urinæ purulentæ inspectione, ut distinguatur, an pus ex renibus, an verò ex vesica prodeat. Interim tamen Observata docent, pus vesicæ longè tenacius esse, & glutinis instar ad fundum vasis secedere illico: renum autem pus tenuius est. Præterea in vesicæ abscessu unà cum urina prodeunt ramenta quasi foliacea, quæ *Trallianus* (*a*) vocavit μέγαλα πεταλώδη, fortè membranæ internæ vesicæ lamellæ separatæ: à renibus verò suppuratis cum urina excernuntur crassiores particulæ magìs carnosæ, quas *Hippocrates* (*b*) parvas carunculas σαρκία σμικρὰ vocavit, & à renibus venire dixit; quæ videntur esse partes semi-gangrænosæ ipsius substantiæ renum; sic etiam abscessibus externarum partium corporis ruptis videmus exire floccos membranæ cellulosæ puri permistos. Pulchre etiam collecta habentur signa diagnostica suppuratorum renum, ureterum, & vesicæ, apud *Æginetam* (*c*).

Duplex autem indicatio est curatoria, ubi ren suppuratur: primò enim, si impediri nequeat ille nephritidis exitus, suppuratio promovenda est, ut quantocyus fiat, & omnia cruda inflammata solvantur in blandum pus; de qua re dictum fuit in capitulo *de Abscessu* §. 402, 403. Mollissima hinc decocta prosunt, magnâ copiâ potata; clysmata ex similibus parata frequenter adhibita; cataplasmata renum regioni applicata; balnea. Ubi autem ex ponderis gravantis sensu, morbi duratione, tensione magnâ vicinarum partium, novimus, pus maturum in abscessu renali collectum hærere, nitendum est omni ope, ut vomica rumpatur, ne pus diu hic relictum putrescat, & sinuosa ulcera pessima producat per accumbentes partes dispersum; vel resorptum in sanguinem, cacochymiam purulentam & tabem faciat. Ad rumpendum autem abscessum maturum in rene sola ferè hæc habentur auxilia, quæ concutiendo validè renes agunt. Tussis, sternutatio, vectio in rheda; præcipua sunt, à quibus hæc ruptura exspectari poterit; simili modo ac antea dictum fuit §. 857, ubi de tentanda disruptione apostematis pulmonalis agebatur.

Ubi autem post hæc facta pus in urina apparet, certi sumus, vomicam renalem ruptam esse, & ex varia conditione puris judicare possumus de conditione ulceris renalis. Si enim læve, album, æquabile, fuerit, spes multa curæ nascitur; & contrà, eò pejus præsagium habetur, quò magìs ab his dotibus recesserit pus excretum. Interim tamen hoc notandum est, primum pus post vomicam renalem ruptam prodiens rarò esse optimæ notæ, inprimis si diutius vomica clausa manserit; ferè semper enim fœtidum est, & quandoque sanguinolentum. Verùm sequentibus diebus solet puris copia minui, &

(*a*) Ibidem.
(*b*) Aphor. 76. Sect. IV. Chatter. Tom. IX. pag. 186.
(*c*) Lib. III. Cap XLV. pag. 46. versâ.

illud fieri laudabilius, dum emendatur ulcerosi facci superficies, túncque bonum eventum sperare licet. Indicatio tunc est, abstergere leniter, mundare locum ulcerosum; & dein consolidare.

Verùm caveri nequit, ne urina continuò ulcus renale alluat; adeóque potu copioso, blandè simul detergente, urinæ acrimonia mitiganda est. Serum lactis, inprimis illo anni tempore, quo armenta lætis fruuntur pascuis, potatum largâ copiâ, dat summum remedium, & solum ferè sufficit, cum graminis omnem vim in se habeat; imò optimè depuratum serum lactis subviridis coloris est, ac si dilutus succus foret graminis; cujus vires insignes laudavit *Trallianus* (*a*) in curatione ulceris renalis. Commendavit præterea & lactis asinini potum; magnopere à lactis potu levari hoc morbo laborantes pariter affirmavit *Ægineta* (*b*). Lac cum melle post puris eruptionem, primò asininum aut equinum, quæ ad ulcera repurganda conducunt; postea emendato ulcere bubulum, commendat *Aetius* (*c*), ut & simul ægrum magis nutriat. Deinde addit sequentia. *Ampliùs autem omne lac, recèns mulctum, calidum præbendum est, animali in domum, ubi æger decumbit, perducto: hoc & aliorum internorum ulcerum optimum est pharmacum, & gravi puri maximè amicum, & corpus probè nutrit.* De lactis autem egregio usu in ulcere pulmonis antea §. 858, dictum fuit.

Eidem scopo & serviunt aquæ medicatæ, inprimis illæ, quæ loco ferri soluti parcam copiam salis blandi & detergentis continent: quales sunt aquæ selteranæ, & his similes: quarum usus, inprimis si æqua lactis copia addatur, adeo probatur communi Medicorum consensu in suppuratis visceribus curandis. Infusa vel decocta herbarum, quæ in *Materia Medica* ad præcedentem numerum habentur, similem usum habent.

Cùm autem in ulceribus externis detergendis & consolidandis balsamica adeo laudaverint celebres Chirurgi, cogitaverunt & Medici, de illis exhibendis ad curationem ulcerum internorum, & inprimis renalium; quia observabant, illa peculiari suâ indole in vias urinæ agere, dum ab his assumptis intra quadrantem horæ urinæ odor mutari solear.

Notum enim est, terebinthinam, balsamum Copaibæ, de Mecha, & similia plura nativa balsama, parvâ etiam copiâ data, urinæ conciliare odorem, quem violæ martiæ flores verno tempore spirant. Merentur certè & hæc remedia laudem in hoc morbo, modò dentur parcâ tantùm quantitate ter quatérve de die, superbibendo copiam seri lactis, vel mollis vulnerarii decocti. Largiori enim dosi hæc data, & absque diluentibus, calefaciunt & stimulant nimis; imò stranguriam quandoque molestam producunt, & urinæ vias inflammant imprudenti usu. Balsama autem hæc nativa præferenda videntur meritò decantatissimis etiam balsamis artificialibus, quæ sæpe adhuc longè acriora sunt. Pulchrum effectum ab his balsamis nativis vidi in praxi, si horum drachma cum uncia succi glycyrrhizæ inspissati misceretur, & ex

(*a*) Lib. IX. Cap. v. pag. 544. versâ. in fine.

(*b*) Lib. III. Cap. xlv. pagin. 46.

(*c*) Sermon. XI. Cap. xviii. pag. 271.

hac massa grana viginti aut triginta deglutirentur omni quadrihorio, superbibendo serum lactis, aut alios modò laudatos potus medicatos. In horum usu pergitur, donec nullum ampliùs pus in urina appareat, túncque roborantia & consolidantia his addi solent, ut *mastiche, olibanum, sarcocoolla*, &c. Ad renes exulceratos *Celsus* (a) etiam blanda balsamica detergentia remedia laudavit, ex strobilis pini sylvestris, croci pauculo, aniso, seminibus cucumeris.

Omnia, quæ hactenus dicta fuerunt de curatione ulceris renalis, supponunt, vomicam ruptam pus in pelvim effudisse. Licèt autem hoc frequentiùs contingat, tamen quandoque & aliâ viâ pus in rene collectum exitum molitur. Ita *Hippocrates* observavit, versùs exteriora quandoque protuberare talem abscessum. Ita enim habet (b) de calculo renali agens: *Quum autem dolor urget, multâ calidâ lavato, & qua parte præcipuè dolor est, fotus tepentes admoveto. Quum verò intumuerit & extuberârit, sub hoc tempus juxta renem secato, & extracto pure, arenam medicamentis urinam cientibus curato; si enim sectus fuerit, evadendi spes est, sin minùs, morbus homini commoritur.* Et sequenti capite (c): *Quum igitur ren suppuratus fuerit, ad spinam intumescit. Hunc, quum ita habuerit, quâ parte tumor est profundâ maximè sectione secato. Quod si quidem sectione assecutus fueris, confestim sanum reddes. At si aberraveris, periculum est, ulcus fistulosum fieri.* Ubi notandum est, quòd profundam valde sectionem fieri debere monuerit, cùm per cutim, pinguedinem, & crassos musculos penetrare debeat, antequam scalpellum ad renem pertingere possit. Præterea notat, nisi felici eventu abscessus aperiatur, ulcus fistulosum nasci, quia tunc pus, ruptâ vomicâ renali, sub peritonæo profundissimos sinus facit, & miras quandoque, in tunica cellulosa musculis interposita, sibi vias quærit. Ἔμμοτοι enim dicuntur apud *Hippocratem*, qui ulcere cavo laborant, quod curationem διὰ τῶν μοτῶν, hoc est, per linamenta, inuncta digestivis remediis, requirit, quæ sinuosis talibus ulceribus immitti solent. Similem & renalis abscessûs eventum *Aetius* (d) notavit, dicens: *Quibusdam verò neque in totum suppurata erumpunt, sed circa renes per multum tempus consistunt, donec cautere adhibito aut alio modo forinsecus apertionem & eductionem moliaris.* In fine autem ejusdem capitis (e) monet, talia ulcera, extrorsum patentia, diligenti admodum curâ indigere, cùm in fistulam abire soleant. Imò quandoque contingit, pus partim per urinam exire, partim colligi circa dorsum, & tumorem prominulum integumentorum facere. Qualem ægram curandam habui, cui per menses aliquot jam urina purulenta effluxerat, & in renis dextri regione tumor manifestus aderat; quo per cauterium potentiale (scalpellum enim horrebat nimis) aperto, copia puris prodiit. Interim omnis medela & peritissimi Chirurgi dexteritas impedire non potuerunt, quin fistulosum in dorso ulcus maneret, ægrâ tamen satis com-

(a) Lib. IV. Cap. 11. pag. 217.
(b) De internis Affectionibus, Cap. xv. Charter. Tom. VII. pag. 649.
(c) Ibidem pag. 650.
(d) Serm. XI. Cap. xviii. pag. 270.
(e) Ibidem pag. 272.

modè se habente postea, & urinâ naturali redditâ. *Cabrolius* (*a*) similem casum vidit in juvene, qui talem abscessum in dorso habebat, licèt aliquantulùm puris per urinas excerneretur. Incidit locum, sed nihil puris inde exivit; verùm post bihorium, apparatu remoto, ingens copia puris erupit, & puris ille effluxus per mensem & ultra duravit: feliciter tamen & integre sanatus fuit.

Hinc apparet, quàm grave malum sit renum inflammatorum suppuratio, & quàm anceps eventus. Licèt enim versùs exteriora tendat abscessus, quandoque rumpitur, antequam satìs elevata sint omnia quæ reni in dorso incumbunt, ut distingui possit, & tunc pus effusum sinus facit sæpe incurabiles per omnia loca vicina dispersos. Videtur & *Hippocrates* (*b*) hanc difficultatem notasse, dum dicit: *Quibus nephriticis prædicta contingunt signa, doloresque circa spinæ musculos fiunt, si exteriora quidem loca occupent, abscessus quoque futuros exteriores exspecta. Si verò dolores magis circa loca interiora fiant, abscessus etiam interiores magis futuros exspecta.*

Cùm autem renes intestino colo ferè contigui sint, & partes inflammatæ vicinis quandoque accrescant (vide §. 843. 897), non improbabile videtur, renem sic colo præternaturaliter uniri posse, túncque abscessus renalis viam in intestini cavum invenire posset, & pus per alvum evacuari. Verum quidem est, sub peritonæo hærere renes, adeóque non immediatè tangere colon, sed ad §. 936, patuit, quòd diaphragma, inter hepar & pulmones medium, non impediverit, quominùs pus ex hepatis abscessu in pulmonem veniret, & per sputa educeretur. Talem puris ex rene viam videtur indicasse *Hippocrates* (*c*) de hoc morbo agens: *Si quidem pus intro rumpatur, & ad intestinum rectum feratur, evadendi spes est.* Et *Aetius* (*d*) pariter in eodem morbo monet: *Aliquando autem & ad intestina eruptio devolvitur, & per sedem pus evacuatur.* In tali casu conveniret medela, quæ suppuratis intestinis adhibita fuit, de qua vide §. 966.

§. 1002. Si verò suppuratio illa (1001.) diu durat, totus ren exesus saccum format, nulli usui servientem: túmque frequenter tabes renalis adest.

Videmus etiam in partibus externis suppurationes diuturnas partium substantiam consumere, unde illis sanatis profundæ & turpes cicatrices supersunt. Idem metuendum est, si citò sanari non possit ulcus renale; nam & partes ipsius substantiæ renum, per suppurationem solutis nexibus, quibus hærebant, cum urina purulenta exeunt, caruncularum specie, uti antea dictum fuit: *Imò renum frusta, pollicis magnitudine, per virgam maximo dolore & tormento excreta fuerunt* (*e*). Sic tota renum substantia consumpta relinquit cavum

(*a*) Boneti Sepulchret. Tom. II. pag. 566.

(*b*) Aphor. 36. Sect. VII. Charter. Tom. IX. pag. 310.

(*c*) De Affectionibus, Cap. XVII. Charter. Tom. VII. pag. 650.

(*d*) Serm. XI. Cap. XVIII. pag. 270.

(*e*) Hildanus de Gangræna & Sphacelo, Cap. IV. pag. 774.

saccum, inutilem postea; túncque alter ren superstes urinæ secernendæ officio solus fungi debet. Vidit *Piso* (*a*) in muliere, *membranam renum externam, ureteribus communem, dilatatam in amplitudinem toti capacitati alvi æqualem, quæ tamen continendis quatuordecim libris materiæ purulentæ sine dilaceratione par esset.* Debuit ergo hæc membrana, sive involucrum renis externum, magnam crassitiem vel tenacitatem acquisivisse, ut à tanto puris pondere non rumperetur. Hoc autem ex *Cabrolio* excerptum legitur apud *Bonetum* (*b*); nempe in rene pariter suppurato, & quatuordecim libras ponderante, inventa fuit cystis, pus continens, crassitiem æquans pellis vervecinæ. Mirum videtur, quòd totam renis substantiam sic consumptam non sequatur lethalis hæmorrhagia, cùm tam magna sit arteria emulgens & cordi satìs propinqua. Verùm videmus hoc ubique, quòd suppuratio, solvens extrema vasorum, inflammatoriâ materiâ obstructorum, vix faciat hæmorrhagiam, imò licèt pus sensim totam ferè consumat partium substantiam, rarissimè hæmorrhagia sequitur: videntur enim vasorum extrema contrahi vel obturari ita, ut vix transmittant sanguinem ampliùs, qui tum per ramos vicinos liberos transit. Sic in exstirpationibus observant Chirurgi, metum hæmorrhagiæ abesse, dum vulnus in omni suo ambitu pus fundit. Postea, quando de phthisi agetur, patebit, totum pulmonem quandoque consumi purulentâ labe, sputis quotidie prodeuntibus copiosis, absque ulla hæmorrhagia; dum tamen pulmonalis arteria magna est, & ex corde adeo vicino prodit.

Ex illis, quæ hactenus dicta fuerunt, simul intelligitur, quare veteres Medici tantam difficultatem posuerint in nephritide curanda; inprimis si suppuratio sequatur, nec citò pus evacuari, & dein ulcus detergi & consolidari possit. Ita *Hippocrates* (*c*), postquam illa proposuerat, quæ ad nephritidis curam laudabat, dicit: *Hæc si feceris, neque citissimè sanescat, haud novum: morbus enim perdifficilis.* In renum suppuratione monet, *Hic autem morbus molestus est, ex eòque plures ad renum tabem deveniant* (*d*). Vel enim pus copiosum, eductum quotidie, consumit maximam nutrimenti partem, (à quâ causâ, post magnas exstirpationes feliciſſimè etiam paractas, multi pereunt) vel pus retentum resorbetur, & cacochymiam purulentam inducit sanguini, pariter periculosam. Imò & alibi (*e*) de eodem morbo agens dicit, hunc morbum vix desinere; nec integram curationem promittit, sed, curâ enarratâ, simpliciter dicit: *Hæc si ita feceris, morbum meliore statu constitues.* Ita & *Aretæus* (*f*) ulcera renum inter diuturnos eorumdem morbos recensens, non quidem lethalia dixit esse, sed insanabilia, & unà cum ægro commoritura. Inprimis autem damnabat (*g*) ulcera, quæ à calculis fiunt: *Insanabiles inde morbi nascuntur, cita colliquatio, & mors.* Si enim calculus, adeo ma-

(*a*) De Morbis à serosa colluvie Sect. IV. Cap. II. pag. 296.
(*b*) Sepulchret. Anatom. Tom. II. pag. 567.
(*c*) De Intern. Affection. Cap. XVIII. Charter. Tom. VII. pag. 651.
(*d*) Ibidem Cap. XVI. pag. 650.
(*e*) Ibidem. Cap. XVII. pag. 650.
(*f*) De causis & signis morbor. diuturn. Lib. II. Cap. III. pag. 52.
(*g*) Ibidem. pag. 54.

gnus, ut per ureteres in vesicam descendere nequeat, ibi hæserit, & ulcus produxerit, idem efficiet, quod globulus fistulæ orificio immissus, id est, impediet depurationem & consolidationem ulceris in renibus nati. Pariter & *Aetius* (*a*) difficultatem curæ suo testimonio confirmat.

§. 1003. **SI scirrhum hîc format, paralysis, vel claudicatio cruris suppositi oritur, immedicabile malum: unde sæpe lenta tabes, hydrops, &c.**

Sequitur alter inflammationis exitus, ubi nec resolvendo, nec supporando, solvitur impacta vasis materies, sed unà cum his indurescit in scirrhum. Ad §. 997, notatum fuit, *Trallianum* & *Æginetam* monuisse, quòd à frigidorum applicatione cavendum esset, ne in scirrhum renum abiret morbus. *Trallianus* quidem *scirrhi* vocabulo non fuit usus, sed dixit σκληρῦνται τῶν νεφρῶν αἱ φλεγμοναί: *Indurantur renum inflammationes*: quod idem significat, utì patet ex *Ægineta* (*b*) qui voce σκιρρῦται usus fuit: & paulò pòst (*c*) idem malum peculiari titulo describens vocavit σκληρίαν νεφρῶν *indurationem renum.* Scirrhus autem, quamdiu nondum malignus est (vide §. 486), nocet tantùm, quatenus lædit functionem partis occupatæ, &, premendo vicina, illorum, actionem turbat; cæterùm ex sua natura indolens. Posse autem renes scirrhosos, inprimis si mole aucti fuerint simul, musculos psoas, & quosdam nervos ad artus inferiores ex medulla spinali tendentes, comprimere, illorúmque actiones turbare, patet ex tabula decima nona *Eustachii*, si conferatur cum tabula vigesima quinta, ubi renes in situ habentur. An autem à renibus tumentibus perfecta paralysis, in femore & crure ejusdem lateris, produci possit, dubium videtur, cùm magni trunci nervosi, his partibus prospicientes, ex foraminibus ossis sacri emergant, & tali situ locentur, ut vix à renibus etiam tumidissimis comprimi possint. Unde *Aetius* (*d*) & *Æginetа* (*e*) optimè mala, à scirrho renum metuenda, notaverunt sequentibus: *Quæcumque durities circa renes oboriantur, dolores quidem non ampliùs inferunt: ægris autem ex vacuo ventris loco veluti quidpiam pendere videtur: & stupor adest coxendicum, & impotentia crurum; mingúntque pauca, & reliquo corporis habitu, aqua inter cutem laborantibus, maximè similes existunt. Quidam etiam temporis progressu manifestè hydropem incurrunt, veluti etiam ab aliis visceribus induratis contingit.* Ibi enim non paralysin, sed stuporem & impotentiam quamdam memorant. Scirrhos autem partium internarum corporis frequentem dare hydropi causam postea pluribus ad §. 1229, deducetur. Quàm difficilis autem scirrhi in visceribus nati cura sit, antea jam dictum fuit, ubi de simili inflammationis exitu in peripneumonia, pleuritide, hepatitide, &c, actum fuit. Renum scirrhosorum exempla apud *Bonetum* (*f*) habentur.

(*a*) Serm. XI. Cap. XVIII. pag. 272.
(*b*) Lib. III. Cap. XLV. pag. 46. versâ.
(*c*) Ibidem pag. 47.
(*d*) Serm. XI. Cap. XVII. pag. 270.
(*e*) Loco modò citato.
(*f*) Sepulchret. Anatom. Tom. II. pag. 569.

§. 1004. SI autem parva copia materiæ inflammatæ coagulata in folliculo urinæ minimo hæserit, basin format, cui apposita sabuli in urina materies crustatim accrescens calculum renanalem creat, sicque eumdem auget: de quo postea.

Postea, ubi de calculo agetur, patebit per experimenta certissima, urinam sanissimi hominis, etiam nullam diathesin calculosam habentis, continere in se calculi materiam; sed solutam, quæ tamen cuicumque corpori contiguo accrescere potest. In renibus jam videntur adesse folliculi minimi, urinæ secretioni inservientes, licèt & alia vasa secretoria absque talium folliculorum interpositione, directè ab arteriis derivata, adsint. Verùm quidem est, summos in Anatome viros de hac re disputasse, sed præparationes tales vidi, imò & ipse possideo, quæ videntur folliculorum talium in renibus existentiam persuadere; quod & recentissimis Anatomicorum Observationibus confirmatur. Si jam materia non solubilis in cavo tali folliculo hæserit, quam urina secreta præterlabitur continuò, vel à tali obstaculo remoram passa alluit diutius, accrescere poterit illi calculosa materies in urina latens, & ab eadem causa perennante augeri sensim. Calculi enim non tantùm in renum pelvi, sed & in renum substantia deprehensi fuerunt frequenter; imò & quædam Observata docuerunt, minimas tales arenulas per totam renum substantiam dispersas inveniri quandoque. Ita in cadavere viri consularis, nephriticos dolores frequenter passi, & tandem phthisi consumpti, observavit *Schmidius* (*a*) non tantùm in renum tubulis calculos & sabulum contineri, sed & totam renum substantiam arenulis refertam esse; *ita ut cum hinc inde parenchyma secaretur, quasi sabulum humidum scindi appareret*. Unde patet, materiem inflammatoriam, non resolutam, calculo renali originem dare posse, dum basin præbet, cui materia calculosa, in urina latens, accrescere poterit, uti pluribus ad §. 1414, demonstrabitur.

§. 1005. QUIN etiam aliquando in gangrænam transit, quod docet vehementia causæ (994.), symptomatum (995.), absentia levaminis per remedia (997.), & subita remissio doloris sine causa, cum sudore frigido, pulsu debili, intermittente, singultu, urinâ vel nullâ, vel lividâ, nigrâ, capillosâ, fœtente, carunculis fuscis, nigrísve fœdâ, defectu virium subito, summo: ubi nihil juvat, vel Medicina (902.).

De transitu inflammationis in gangrænam, & quibus signis hoc cognoscatur, ad §. 388, in Historia inflammationis dictum fuit. In præcedentium morborum inflammatoriorum Historia pariter actum fuit de funesto tali exitu, & de symptomatibus, quibus stipatur morbus inflammatorius partium inter-

(*a*) Miscell. Curios. Decur. 1. Ann. 8. Observat. 89. pag. 149. 150.

narum corporis, dum in gangrænam abit: signa autem hæc vel notant gangrænam futuram, vel designant jam præsentem. Priora desumuntur ex vehementia causæ morbi & symptomatum; posteriora verò petuntur, inprimis ex virium jactura subitanea, & doloris remissione non exspectata; de quibus videantur illa, quæ ad §. 904, dicta fuerunt. Confirmatur autem gangrænæ jam præsentis diagnosis, si talia à loco affecto prodeant, quæ necrosin partium indicant. Sic sputa fusca, cœnosa, amurcosa, nigra, livescentia, adeo damnabantur in peripneumonia (vide §. 848.) & in pleuritide (§. 901.): ob eamdem rationem fæces alvi amurcosæ, virides, nigræ, fœtidissimæ, cadaverosæ, docent, gangrænam adesse in hepate inflammato (§. 949.); uti & in ileo inflammatorio §. 969. Ita etiam in nephritide, si urina nulla omnino prodeat, summam renum inflammationem indicat, talémque vasorum renalium infarctum, ut nulla urinæ secretio fieri ampliùs possit. Ubi verò adhuc aliquid transit, vel in alterutro rene tantùm malum hæserit, tunc à rene sano prodibit quidem urina, verùm tabus putridus gangrænosus, à rene affecto delabens in vesicam, urinam inficiet suâ corruptelâ; quæ tunc prodibit talis, qualis in textu describitur. In putrilaginem enim gangrænosam converti renum substantiam illis, qui vi morbi interierunt, *Eustachium* (*a*) docuit cadaverum sectio: imò statum intra membranam externam, adhuc integram, invenit, qui illam à substantia renum putrida, removerat, & insignem tumorem fecerat. Constat autem, aerem elasticum extricari per putredinem ex partibus solidis & fluidis nostri corporis.

Quàm parum spei supersit, ubi gangrænâ occupantur viscera, antea ad §. 432, dictum fuit. Quænam autem fieri debeant in pessimo hoc statu, videri poterunt ad §. 902. 903, ubi de pleuritide gangrænosa agebatur. Verùm ibi locus affectus profundis crustis debebat inuri, quia nulla omnino spes supererat, nisi gangrænoso tabo exitus conciliaretur versùs exteriora: & si in dorso è regione renis tumor aut livor appareret, idem & in hoc casu fieri deberet, quia tunc extrorsum sponte suâ vergit morbus. Cæteroquin in rene sic affecto via superest satis tuta per pelvim & ureteres in vesicam, ut exire possint ichores gangrænosi & separatæ partes mortuæ, atque ideo aliqua adhuc spes est in gravi hoc malo. Totus enim scopus in cura gangrænæ est (vide §. 443.), ut separetur mortuum gangrænosum à partibus vivis contiguis per suppurationem, in omni ambitu partis mortuæ natam, & dein locus purus consolidetur. Verùm secedere debebit integre illud mortuum, & pus simul cum illo corrupto exire de corpore. Hinc viscerum gangræna adeo insuperabilis meritò habetur, quia, licèt separatio corrupti inciperet jam fieri, non datur exitus puri & partibus gangrænosis jam separatis; unde sequitur putredo pessima omnium vicinorum, quæ tabo hoc gangrænoso alluuntur. In renibus autem, si non proserpat gangræna, sed jam sistatur, spes est per vesicam evacuari posse corruptas gangrænâ partes, unà cum pure. Cùm autem Observata plurima docuerint, uno rene penitus inutili reddito,

(*a*) De Renum structur. & seq. Cap. XLV. pag. 110.

vitam superesse posse; imò quandoque adhuc satis commodam, dum alter ren solus urinæ secernendæ munere fungitur: patet & ob hanc causam plùs sperari posse in hoc casu, quàm in gangræna aliorum viscerum, quorum integritas ad vitam requiritur. Rarò tamen inde evadunt ægri, quia solet talis gangræna citò proserpere ad vicina loca, uti in cadavere filii *Hildani*, hoc morbo mortui, apparuit, de quo ad §. 995, dictum fuit. Præterea, nisi tabus gangrænosus statim per pelvim delabatur, metus est, ne resorptus per venas totum sanguinem pessimâ putredine inficiat (vide §. 435.). Deinde licèt separatio mortui feliciter successerit, illúdque cum urina expulsum fuerit, adest ulcus renis post gangrænam separatam, quod curatu difficillimum esse ad §. 1002, patuit.

§. 1006. HINC patet, infinitas esse nephritidis species, causásque, & inter eas unam à calculo; tamen esse omnium ferme eamdem curationem: cur in febribus toties nephritis (993), ejúsque crisis (996.): imò & inde ischuria vitio renum, vel ureterum, orta intelligitur, sanatur.

Si considerentur illa, quæ ad §. 994, de causis nephritidis dicta fuerunt, patebit satis, quàm multiplices observatæ fuerint hujus morbi causæ, naturâ, attributis, loco, diversæ. Unde etiam & varia nomina data fuerunt huic morbo. Ita nephritis inflammatoria, suppuratoria, scirrhosa, spasmodica, calculosa, verminosa, &c, observata fuit. Sic *Tulpius* (*a*) vidit, post diuturnos lumborum cruciatus, à muliere excerni singulis diebus quinos vel senos vermiculos, colore albos, & formâ similes illis, qui in caseo putri reperiuntur. In alio vidit, quolibet decimo quarto die, cum insigni urinæ difficultate, & perturbati corporis inquietudine summa, emingi pilos, dimidium digitum, quandoque & integrum, æquantes, muco sic involutos, ut rarò separati, sed plerumque conglobati, prodirent (*b*). Inter nephritidis autem causas frequentissima est calculus, de quo postea dicetur. Verùm calculus nephritidem non producit, nisi vel mole vel asperitate partes, quibus accumbit, irritet. Observata numerosa habentur, quæ docent, in magnatum cadaveribus eviisceratis, ut balsamo condirentur, repertos fuisse calculos in renibus, licèt nunquam nephritidem passi forent. Eximius Medicus (*c*) post febrim tertianam eminxit undeviginti vermiculos sine dolore aut ullâ urinæ difficultate, & vivos quidem: adeóque nec ab his semper nephritis producitur, nisi dum motu suo vel rodendo irritant partes ubi hærent.

Nec tamen curatio multùm differt, licèt tanta varietas in nephritidis causis observetur; quia nephritidem, propriè dicendam, non producunt, nisi inflammationem fecerint. Adeóque curatio consistit semper in eo, ut solva-

(*a*) Observat. Medic. Lib. II, Cap. LI. pag. 179.

(*b*) Ibidem. Cap. LII. pag. 180.

(*c*) Ibidem Cap. L. pag. 178.

tur inflammatio, & tentetur expulsio illius, quod irritando hæc mala produxerat. Sive enim à calculo nephritis orta fuerit, sive ab alia causa quacumque renes inflammati fuerint, cura requiritur similis. Verum quidem est, quòd sanguinis missio directè non agat in calculum hærentem in renibus, attamen depletis vasis partes inflammatæ subsident, quæ tumentes calculo, in vesicam delapsuro, remoram fecerant. Pulchre hoc notavit *Aretæus* (*a*), dum commendat sanguinis missionem, ubi calculus renum inflammationem produxerit. Ita enim habet: *Neque enim phlegmonæ tantùm evacuatione mitigantur, sed etiam calculorum incuneationes*(σφηνώσεις τῶν λίθων) *vasorum inanitione laxantur.* Et alibi (*b*) pariter sanguinis missionem commendat, ut calculi exitus promoveatur: rationem autem pulchram dedit, dicens: *Plegmone enim colligata tenet omnia: evacuatio autem solutio est phlegmones.* Notavit *Sydenhamus* (*c*), quandoque in hystericis circa alterutrum renem oriri dolorem atrocissimum, qui paroxysmum nephriticum omnino refert, & non nisi ab exercitatis admodum distingui potest. In tali casu merus spasmus adest, absque inflammatione vel calculo irritante, adeóque alia cura requiritur. Verum hysterica malis suis signis distinguuntur, & facilè anti-hystericis dictis remediis, & inprimis laudani liquidi aliquot guttulis, superari solent. Si verò tales spasmi diu persistant, renum inflammationem producere poterunt, uti §. 994. n°. 4, dictum fuit. Unde patet denuo similem tunc curam requiri.

CUR IN FEBRIBUS, &c. Antea sæpius patuit, in morbis inflammatoriis materiem morbi subactam, & mobilem redditam, per urinæ vias exire, adeóque per renes transire. Cùm autem hæc materies morbosa, expellenda de corpore, tales dotes habeat, ut cum reliquis humoribus per vasa moveri nequeat absque impedimento æquabilis circulationis, non mirum est, quandoque illam hærere per aliquod tempus in angustiis vasorum renalium, vel & acrimoniâ majori irritare hæc vasa, sicque nephritidis speciem producere; sed leviorem plerumque, &, excretâ cum urina hac materie, brevì cessantem. Cùm enim talis urina critica stranguriam quandoque faciat, dum emittitur (vide §. 888. n°. 2. 923. n°. 2.), nemo mirabitur, quòd & in renibus molestiam facere possit. Sed & in aliis morbis observatur, materiam morbi levem quandoque inflammationem facere, dum transit per viscera, antequam per metastasin ad quædam loca corporis deponatur. Ita in peripneumonia (vide §. 839.) signa levioris inflammationis ad hypochondria indicabant, abscessus criticos circa crura exspectandos esse. Tales autem circa renes dolores, dum materia morbi per hos exitum quærit, videtur & notasse *Hippocrates* (*d*), dicens: *In dolore hypochondriorum submurmuranti, lumborum dolor superaccedens in febribus, ventres ut plurimùm humectat, nisi flatus eruperit, aut urinæ*

(*a*) De curatione morbor. acutor. Lib. II. Cap. VIII. pag. 109.
(*b*) De curatione morbor. diuturn. Lib. II. Cap. III. pag. 10.
(*c*) In Differtat. Epistolar. ad Gulielm. Cole. pag. 489.
(*d*) Coacar. Prænot. n°. 292. Charter. Tom. VIII. pag. 868.

copia

copia prodierit. Et alibi (*a*) notavit atram bilem quandoque ad renes confluere; túncque urinam talem prodire, qualis effluit à carnibus assatis succus; quinimo renem exulcerari, si non perfluxerit atra bilis, sed in rene constiterit.

IMO ET INDE ISCHURIA, &c. Ischuria, sive urinæ suppressio, dupliciter distingui solet: una nempe, ubi nihil urinæ in vesicam venit; altera, ubi vesica urinam continens nihil dimittit. Prior cognoscitur, si nulla tensio circa pubem, nec tumor ob distentam vesicam in hypogastrio apparet; & omnium certissimè, si cathetere immisso nihil urinæ prodeat. Talis ischuria fit vel à renum actione impedita, quâ urinam à sanguine secernunt (utì v. gr. ab inflammatione) licèt ureterum cavum liberum sit; qualis casus habetur ad §. 995. Præterea poterit produci, si, renum actione satìs integrâ adhuc manente, ureterum cavum per calculum, sanguinis thrombum, mucum spissum, &c, ita impeditum fuerit, ut urina per renes secreta ad vesicam venire nequeat. Verùm ex illis, quæ hactenus dicta fuerunt, cura talis ischuriæ intelligitur; inprimis si simul considerentur illa, quæ postea de calculo dicentur.

(*a*) De Internis Affectionibus Cap. XVII. Charter. Tom. VII. pag. 650.

APOPLEXIA.

§. 1007. SUMMA velocitas, nexus sæpe cum inflammatione, fœcunditas multorum inde pendentium malorum; requirit, ut ordine nunc de apoplexia agatur.

Morbus ille ἀποπληξία, ἀπόπληξις, ἀποπληκτικὸν νόσημα, vocatur ἀπὸ τοῦ ἀποπλήττειν, quod *percutere* significat; & quandoque etiam *perterrefieri*, *obstupefieri*, *attonitum reddi*. Unde & attonitos vocavit hoc morbo correptos *Celsus* (*a*). Fortè meliùs dicerentur attoniti illi, qui catalepsi laborant, cùm in hoc morbo, utì sequenti capitulo dicetur, maneant ægri statuarum instar in eodem situ, quem habebant illo momento, dum invadebat morbus. Apoplectici autem quasi subito ictu prostrati corruunt, non aliter ac bos, à lanione percussus malleo, cadit humi, stertens ac verè apoplecticus. Unde videtur meliùs hujus morbi etymon derivari à percutiendo; & ideo Germanico idiomate ab ictu nomen habet, utì & in aliis linguis. Sic etiam apud *Eutropium* (*b*) legitur, quod *Verus Antoninus*, cum fratre in vehiculo sedens, obierit, *subitò sanguine ictus, casu morbi, quem Græci, ἀπόπληξιν vocant:*

Celsus autem videtur binos distinctos morbos descripsisse sub eodem Græco nomine ἀποπληξίας. Priorem vocavit attonitum (*c*), in quo corpus & mens stupet, illúmque rarò contingere dicit: alterum vocavit resolutionem nervorum παράλυσιν, frequentem ubique morbum; addítque, veteres Auctores, apoplexiam vocare, si resolutio tota corpora infestet; si partes tantùm, paralysin: monet simul, suo tempore utrumque hoc malum paralysin dici. Reverâ apoplexia est universalis paralysis. Verùm & inde probabilior redditur opinio, quòd sub nomine morbi attoniti *Celsus* intellexerit *catalepsin*, quæ longè rariùs occurrit, quàm apoplexia.

Conveniebat autem hoc loco inprimis de hoc morbo agere, cùm, summâ velocitate, utì morbi quivis acutissimi, toties in perniciem tendat; & quia in morbis inflammatoriis satìs frequenter contingit, ut in lethalem apoplexiam terminentur; utì in phrenitide vera, & aliis morbis acutis, dum, malâ metastasi, morbi materies caput petit. Præterea requirebatur cognita apoplexiæ Historia antequam de paralysi, epilepsia, catalepsi, caro, ageretur; cùm illi morbi apoplexiam sequantur sæpius; quandoque & præcedant; & sæpe à similibus omnino causis producantur.

(*a*) Lib. III. Cap. XXVI. pag. 177.
(*b*) Lib. VIII. §. 12.
(*c*) Lib. III. Cap. XXVI.

§. 1008. QUÆ tunc dicitur adesse, quando repentè actio quinque sensuum externorum, tum internorum, omnésque motus voluntarii abolentur, superstite pulsu plerumque forti, & respiratione difficili, magnâ, stertente, unà cum imagine profundi perpetuíque somni.

Dicendum nunc est de adæquata definitione hujus morbi; túncque simul apparebit, quænam signa sint, quæ docent hunc morbum adesse, illúmque distinguunt ab aliis morbis. Agitur autem hîc de exquisita & propriè dicenda apoplexia: videmus enim, apud plurimos Auctores, apoplexiâ mortuos dici homines, qui subitâ morte perierant quidem; à lethali v. gr. syncope, ob polypum subitò in majora vasa arteriosa ex corde impulsum, rupturam vasorum majorum circa cor,&c; sed certè tamen non fuerant apoplectici. Licèt enim apoplexia sæpe brevì in mortem finiatur, tamen ut ille morbus dicatur adesse, debent ante mortem omnes functiones animales aboleri, dum vitales functiones adhuc manent superstites, imò & auctæ quandoque, ut §. 1014, dicetur

In definitionibus Medicis (*a*) *Galenus* quidem sic habet: *Apoplexia est detentio mentis cum abolitione sensuum, & corporis resolutione*: *Item apoplexia abolitio est in nervis omnibus sensûs & motûs.* Et *Aretæus* (*b*) ita habet: *Apoplexia totius quidem corporis, & sensûs, & mentis, & motionis, resolutio est.* Sed facilè patet, per hanc definitionem non distingui apoplexiam à syncope, in qua omnes sensus & motus pariter abolentur. Videtur hanc difficultatem sensisse *Aretæus*, nam in eodem capite definitioni apoplexiæ subjungit lipothymiam, quam sic describit: *Genuum resolutionem, & sensûs per aliquod tempus stuporem, & exanimationem, & casum, lipothymiam vocamus* (*c*). Ex quibus apparet, quòd *Aretæus* apoplexiam ab animi deliquio inprimis inde distingui voluerit, quòd ὀλιγοχρόνιος νάρκη *non multo tempore perstans stupor*, adesset in animi deliquio, cùm in apoplexia permaneret hoc malum. Verum quidem est, ab animi deliquio sæpe post pauculum temporis excitari ægros; interim tamen & Observata docuerunt, in perfecta syncope diu quandoque hæsisse homines, imò & pro mortuis habitos, postea revixisse. Adeóque nec sic integre tollitur hæc difficultas, quæ ex data definitione apoplexiæ oritur. Melior ergo & adæquata est definitio, quæ in textu habetur, quòd nempe in apoplexia repentè aboleantur omnes actiones animales dictæ, dum tamen adhuc supersunt vitales: ita enim apoplexia à syncope & animi deliquio perfectè distinguitur. Optimè hinc in descriptione hujus morbi addidit *Ægineta* (*d*), respirationem apoplecticis superesse; & pessimum in hoc morbo signum esse, si respiratio intermittat, vel magna cum violentia

(*a*) Galen. Defin. Medic. n°. 244. Charter. Tom. II. pag. 261.
(*b*) De Causis & Signis Morbor. diuturnor. Lib. I. Cap. VII. pag. 33.
(*c*) Ibidem.
(*d*) Lib. III. Cap. XVIII. pag. 31.

fiat; uti videmus in apoplecticis, quòd circa mortem maximo cum ſtertore & valido pectoris motu reſpiratio peragatur. Patet etiam ex dictis, quare *Archigenes* (*a*) de hoc morbo ſcribens, dixerit: *Utque abſolutè dixerim, qui in hanc incidunt ægritudinem, ſenſu omnino carentes mortui vivunt.* Manifeſtè enim apparet, quòd ſic indicare voluerit, ſenſibus abolitis, vitales tamen functiones in hoc morbo ſupereſſe.

Interim tamen videtur *Hippocrates* quandoque apoplexiæ vocabulo ſignificaſſe partis corporis ſingularis reſolutionem; uti apud *Aretæum* & *Æginetam* (*b*) notatur, quòd crus apoplecticum dixerit factum fuiſſe. Celeberrimus *Wigganus*, cui pulcherrima editio *Aretæi* debetur cum optima verſione, in notis eruditiſſimis ad varias lectiones (*c*) monet, quòd poſt longam & frequentem conquiſitionem Ἀπόπληκτον σκέλος apud *Hippocratem* non deprehenderit. Sed ſunt tamen apud *Hippocratem* plura loca, ubi manifeſtè pro particulari reſolutione apoplexia ſumitur (*d*).

Ex dictis patet, ſatis firmam diagnoſin habere, per quam apoplexia ab aliis morbis diſtingui poſſit. Sed major difficultas eſt, ut certò diſcerni poſſit apoplexia à ſomno profundo, cujus imaginem refert, & in quo omnes ſenſus & motus voluntarii ſilent. Verum quidem eſt, quòd profundo etiam ſomno ſepultus homo plerumque excitari poſſit talibus, quæ validiſſimè ſenſuum organa afficiunt; apoplexiâ correptus autem minimè. Tamen quandoque laboribus, & diuturnis inprimis vigiliis, exhauſti homines, tam profundo opprimuntur ſomno, ut nullis fragoribus excitentur; imò ne quidem igne combuſtis corporis partibus à dolore evigilent. Strenuiſſimum bellatorem novi, qui urbe obſeſſâ per quadraginta & octo horas nullum ſomnum ceperat; tandem pallio involutus humi procubuit, medius inter bina tormenta bellica, ex quibus globi miſſiles majores projiciebantur continuò: tamen nec turba circumſtrepentium militum, nec horrendi & continui ferè machinarum ignivomarum fragores illum à placidiſſimo ſomno, quo per decem horas fruebatur, excitare potuerunt. Vidi aliquot caſus, ubi, dum in lecto vaſa, ferventi aquâ plena, ſub ſtragulis repoſuerant, ut ab acerrimo frigore homines ſe defenderent, crura miſerrimè combuſta fuerant, abſque eo quòd evigilaſſent per tantum dolorem, profundo tali ſomno ſepulti. Verum quidem eſt, quòd ſani homines à profundiſſimo etiam ſomno ſponte evigilent, apoplectici autem pergant dormire; ſed agitur tantùm de hac re, quomodo quis profundiſſimè dormientem hominem ab apoplectico diſtinguere poſſit; dum & ſimiles ronchos imo de pectore ducit, & à tam validis cauſis ſenſus afficientibus excitari nequit. Idem adhuc magis verum in ebriis hominibus: & hanc difficultatem videtur agnoviſſe *Hippocrates* (*e*), dum in loco, cujus aliâ occaſione ad §.558, memini, dicit: *Si quis ebrius derepente obmuteſcat*,

(*a*) Aetius Lib. VI. Cap. XXVII. pag. 253. 254

(*b*) Locis modò citatis.

(*c*) Aretæi pag. 493.

(*d*) Aphor. 40. Sect. VII. Charter. Tom. IX. pag. 312, Prorrheticor. Lib. II. Cap. X. Charter. Tom. VIII. pag. 819. Coacar. Prænotion. n°. 359. ibid. pag. 872. & n°. 477. ibid. pag. 879.

(*e*) Aphor. 5. Sect. V. Charter. Tom. IX. pag. 196.

convulsus moritur, nisi eum febris corripuerit, aut ad horam perveniens, quâ crapulæ solvuntur, vocem edat. Ubi apparet, quòd prognosis certitudinem distulerit ad illud tempus, quo crapula solvi solet. Notat autem *Galenus* (*a*) in commentariis ad hunc locum, quòd *Hippocrati* satis consuetum fuerit vocare obmutescentes illos, qui toto corpore privabantur sensu & motu, sícque nominaverit integram affectionem ex uno symptomate. Tantò autem difficiliùs profundissimus somnus in ebriis ab apoplexia distinguitur, quia numerosis Observatis constitit, satis frequenter summam ebrietatem in lethalem apoplexiam abivisse. Manet ergo semper magna difficultas, ut somnus profundissimus in homine sano ab apoplexia distinguatur signis certis: si tamen novimus diuturnas vigilias præcessisse, vel defatigationem summam, vel causas ebrietatis maximas, securi magìs sumus, quòd talis somnus naturalis sit, non adeo morbosus. In apoplecticis etiam major rubor & facies magìs turgida solet esse, & respiratio majori cum molimine plerumque peragitur, quàm in hominibus sanis dormientibus.

§. 1009. ACCURATISSIMA & multiplex valde Observatio docuit, hunc morbum accidisse, quoties illæ prægressæ essent causæ, quæ potuerunt impedire integre, vel multùm, effluxum liquidi cerebrosi spirituosi in organa sensuum, motuúmque voluntariorum, & vicissim hujus refluxum ab his organis in ipsum sensorium commune; superstite interim cerebellosi liquoris in cor, & naturalia respirationis organa, itu, & forsan reditu, aliquo, qui ad has functiones sustinendas quodammodo sufficiat.

Si considerentur illa, quæ circa encephali functionem & usum in Physiologia (*b*) demonstrantur, patebit satis, ad sensuum & motuum voluntariorum in nobis exercitium requiri tenuissimi fluidi liberum iter ab encephalo per nervos ad organa sensuum & musculos, ut causa muscularis motûs ad musculos derivari possit, & mutatio ultimæ superficiei nervorum sentientium ab objectis sensibilibus facta propagari valeat ad sensorium commune. Cùm autem in apoplexia omnes sensus & motus voluntarii cessent, quidquid poterit impedire illud liberum iter ab encephalo per nervos ad musculos, voluntatis imperio subjectos, & sensuum organa, erit sufficiens apoplexiæ producendæ causa. Unde pulchre hunc morbum sic describit *Ægineta* (*c*): *Communi nervorum principio affecto, & inde omnibus corporis partibus perdentibus motum simul & sensum, apoplexia morbus vocatur.* Illud autem commune nervorum principium hodie Medicis solet vocari sensorium commune; quo nomine intelligitur illa corporis pars, unde omnes nervi, sensibus & motibus voluntariis servientes, suam ducunt originem.

(*a*) Ibidem.
(*b*) H. Boerhaave, Inst. Med. §. 284.
(*c*) Lib. III, Cap. XVIII. pag. 31.

Quamvis in apoplexia fileant motus voluntarii, ceffentque à fuis functionibus fenfuum organa, fuperfunt tamen plurimi adhuc motus in corpore. Cordis & arteriarum actio manent, & plures, quæ inde pendent, fecretiones, falivæ, muci, urinæ, &c. Refpiratio pergit, uti & motus inteftinorum periftalticus. Verùm omnia illa fiunt in noftro corpore, nobis etiam non confciis, uti notum eft; nec voluntas directo paffim imperio in hos motus agit, ut illos augeat, minuat, fiftat, moderetur, &c. Unde meritò concluferunt celeberrimi Medici, motus illos vitales dictos & fpontaneos, aliam originem habere, quàm priores, qui nobis confciis fiunt, & voluntatis imperio planè fubjacent.

Cùm autem conftiterit numerofiffimis Obfervatis, in vulneratis hominibus (de quibus vide illa, quæ in capitis vulnerum Hiftoria habentur) cerebro infigniter læfo, vel compreffo, turbari & aboleri fenfuum exercitia & motus voluntarios, fuperftite adhuc vitâ, & plurimis motibus, qui nobis infciis fiunt; ftatuerunt Medici, commune nervorum, fenfibus & motibus voluntariis fervientium, principium, five fenforium commune, in cerebro fedem fuam habere. Uti enim pulcherrimè notavit *Galenus* (*a*), in fenfuum organis mutatio quidem fit à rebus fenfibilibus, fed illius mutationis perceptio non fit in fenfuum organis, fed in cerebro; unde dicit: *Ipfum namque cerebrum fenforium organum à natura factum non eft, fed fenforiorum fenforium.*

Præterea per eadem Obfervata conftat, illud fenforium commune citiùs lædi, faciliùs deftrui, quàm alteram illam partem encephali (qualifcumque illa demum fuerit), unde motus illi vitales & fpontanei pendent. In graviffimis enim capitis læfionibus per contufiones, vulnera, &c, fæpe per plures dies apoplectici jacent homines, antequam moriantur: opii largior dofis, vini generofi ingurgitatio, tollunt pro quodam tempore omnes actiones animales, dum vitales & fpontaneæ perftant, & increfcunt. Quinimo ipfa fanitas pofcit, ut quotidie per plures horas ceffent fenfus & motus voluntarii, auctis interim functionibus, vitalibus naturalis fomni tempore. Cerebellum autem, mole minus quàm cerebrum, firmioris compagis, fitu fuo, & expanfo duræ matris velo, tutiùs defenfum contra externarum caufarum impetum quàm cerebrum, credebatur effe illa pars corporea, cujus integritas requirebatur, ut motus illi vitales & fpontanei perennarent abfque ulla intermiffione. Experimenta in vivis animalibus capta (vide §. 170. n°. 1.) videbantur evincere omnino hujus rei veritatem. Ideo non fine ratione ftatuebatur, quòd *in apoplexia liquidi cerebrofi fpirituofi effluxus in organa fenfuum motuúmque voluntariorum impediretur integre vel multùm, fuperftite interim cerebellofi liquoris in cor & naturalia refpirationis organa itu & forfan reditu aliquo.*

Interim tamen fide digniffima celeberrimorum virorum Obfervata & Experimenta, poftmodum inftituta, videntur docere, cerebellum infigniter lædi poffe, vitâ non tantùm fuperftite, fed etiam actionibus vitalibus non admodum læfis. In juvene, qui decimo quarto die morbi acuti perierat, inveniebatur abfceffus magnus in dextro lobo cerebelli, qui duas tertias partes fub-

(*a*) De Symptom. Caufis Lib. I. Cap. VIII. Charter. Tom. VII. pag. 61.

ſtantiæ cerebelli conſumpſerat: pulſus tamen & reſpiratio fuerant ſatis bona, morbi tempore; ſed paralyſis dextri lateris obſervabatur ante mortem (*a*). Plura talia Obſervata diſſectis cadaveribus facta, & Experimenta in vivis animalibus inſtituta, apud celeberrimum Senac (*b*) habentur, quæ docent, cerebello ſoli vitalium motuum originem non poſſe adſcribi.

§. 1010. QUÆ cauſæ omnes recenſitæ ab Obſervatoribus, in aliquas claſſes redigi poſſunt in commoda praxios.
1°. Nativa corporis fabrica, caput magnum; collum breve, & ſæpe ſex modò vertebris extructum; corpus valde craſſum & pingue; temperies plethorica; cacochymia pituitoſa multùm excellens.

Cùm in Phyſiologicis evidenter probetur, ad integritatem functionum, quæ à cerebro pendent, requiri debitam copiam liquidi ſani per vaſa determinato impetu moti, ut inde fiat ſecretio fluidi ſubtiliſſimi, quod per nervos movetur ad organa ſenſuum & motûs inſtrumenta; patet ſatis, multiplices admodum poſſe eſſe cauſas, quæ integre tollere, vel multùm impedire poſſunt hujus fluidi ſecretionem, & liberum per ſtamina nervoſa motum, ſicque apoplexiam producere. Omnia enim, quæ vaſa comprimunt, vel illorum cohæſionem ſolvunt; omnia vitia humorum, per quæ à ſanitatis legibus degenerant in cacochymias varias; copia & impetus humorum nimis aucta, minuta, poſſunt huic morbo originem dare; quæ ergo in claſſes quaſdam redigi merentur, ut ordine inveſtigari poſſint, & indicationi curatoriæ, inde deducendæ, ſervire.

CAPUT MAGNUM, &c. Quanta ſit ſtaturæ corporis in variis hominibus diverſitas, notum eſt: verùm obſervatur, femorum & crurum longitudinem variam, uti & colli, pro maxima parte, illam ſtaturæ diverſitatem producere: truncus enim corporis ſæpe eamdem menſuram habet in binis hominibus, quorum unus alterum pedis & ultra longitudine excedit. Quò autem collum longius eſt, eò magìs cor à baſi cranii diſtat. Cùm autem motus, ſanguini per cordis ſyſtolen conciliatus, & dilatatio arteriarum à ſanguine impulſo, validiores ſint prope cor, quam in partibus remotioribus à corde; patet ſatis, eò validiùs urgeri ſanguinem per vaſa cerebri, eò magìs diſtendi hæc vaſa, cæteris paribus, quò cor capiti magìs propinquum eſt; præcipuè cùm per magnos ſatìs ramos recto decurſu ſanguis ad caput feratur. Hinc notatur in Phyſiologicis (*c*), carotides & vertebrales arterias, ubi ad baſim cerebri appellunt, ita diſponi, ut impetus ſanguinis, per hæc vaſa moti, minuatur, ne mollis encephali ſubſtantia à nimis valido hoc impetu læderetur. Unde patet, quare collum breve meritò habeatur pro cauſa prædiſpo-

(*a*) Novelle Literarie 20. Marzo 1750. n°. 12. pag. 179.
(*b*) Traité de la ſtructure du Cœur, Tom. I. Liv. II. Cap. VII. pag. 428. & ſuiv.
(*c*) H.Boerhaave, Inſtitut. Medic. §.235.

nente ad apoplexiam, uti & Observationes quotidianæ confirmant, talibus frequentiùs huncmorbum contingere; & semper in his faciem magis rubram & turgidam ferè videmus ob eamdem rationem. Ideo etiam videntur tales homines caput magnum habere, sed sæpe fallaci specie ob turgidam & inflammatam faciem, cùm magnitudo capitis propriè à cranii capacitate dependeat, & cranium magnum ac capax, maximè versùs occiput, inter signa optimi habitûs, & longævitatis indicia, meritò habeatur (*a*).

CORPUS VALDE CRASSUM ET PINGUE. Constat ex Physiologicis, per actionem conspirantem omnium viscerum chylopoieticorum ex ingestis in homine sano, educi omne solubile, solidis partibus per alvum exeuntibus. Dum autem hoc fit, oleum pingue ingestorum separatur à reliquis, & chylum pinguem facit, qui per vasa cum sanguine fluens & mammarum fabricâ inde separarus, lac vocatur, sponte cremorem pinguem præbens, dum emulctum in vase quiescit. Oleum autem illud pingue, & copiosum quidem, miro modo latere potest, dum aliis partibus unitum, & inprimis salinis, saponis speciem constituit, uti fit in omnibus vegetabilium succis. Ex gramine, quod adeo macilentum videtur, & aquâ, quotidie vacca lac conficit, quod tantam copiam pinguis butyri largitur; unde per ipsam chylopoiesin in hoc animali extricatur ex gramine illud pingue, quod primâ fronte nemo facilè tantâ copiâ ibi adesse crederet. Ubi verò in bove, vel in vacca uberibus exsiccatis, illud pingue manet in corpore, intra paucos menses mirum in modum pinguescunt hæc animalia, si lætis pascuis versentur, & nullis laboribus fatigentur. Idem jam in corpore humano contingit, & per chylopoiesin opimum illud pingue ab ingestis separatur, pulcherrimis usibus serviturum. Notum enim est, tunicam cellulosam, in qua pingue illud colligitur, omnibus musculis insterni; imò singulas horum fibras ambire, ut facilem mobilitatem & flexilitatem debitam illis servet: ita & ossium majorum cavis recondita pinguis medulla articulorum mobilitati prospicit, & ligamentorum, ossa articulata nectentium, laxitatem requisitam conservat. Magnum ergo usum habet pinguedo ad facilitandos musculares motus, & à musculis motis agitata, attenuata, venas denuo ingreditur, ac circulantibus humoribus mista, per urinas & sudores exit de corpore, uti certis Experimentis constat. Valido labore victum paranres homines, pingui sudore rigida indusia habent, urinámque emingunt ruberrimam; nec pinguescunt facilè, licèt voraces etiam fuerint. Ubi autem valida viscera chylopoietica ex ingestis copiosum tale pingue separant, nec per motum corporis dissipatur, tunc illud incipit accumulari, membranam cellulosam distendere, ejúsque molem immaniter sæpe augere. Cutis quidem cedit sensim, & à musculis suppositis removetur, sed tamen resistit; unde à pinguedine accumulata omnia supposita comprimuntur, & vasa arctantur. Hinc pulsum minùs validum in obesis observant Medici; & Chirurgi difficilem in illis venæsectionem experiuntur, non tantùm quia sub densa pinguedine demersæ hærent venæ, verùm etiam, quia exiliores

(*a*) Herm. Boerhaav. Instit. Medic. §. 885, n° 5.

sunt.

funt. Si jam fimul confideretur, omentum in obefis immani pinguedinis mole fæpe diftendi, & omnia abdominalia vifcera comprimere, patebit fatìs, fanguinis tranfitum per aortam defcendentem, ejúfque ramos, minùs liberum effe. Nec parva certè hæc nimis pinguis omenti compreffio eft, quâ vicina impedit, cùm & fterilitatem ipfam in fœminis ab hac caufa *Hippocrates* (*a*) deduxerit, dicens: *Quòd fi præter naturam craffior evaferit, utero non concipit: omentum enim craffius incumbens uteros comprimit, neque genituram fufcipere finit.* Idem in aphorifmis (*b*) habet, & ibi addit, quòd tales obefæ mulieres nunquam prægnantes fiant, nifi priùs attenuentur.

Cùm ergo in admodum obefis omnia vafa corporis comprimantur à pinguedine accumulata; in cranio tamen nulla pinguedo obfervetur, vel faltem rariffimè, & parcâ admodum copiâ circa finus duræ matris; patet fatìs, nimis impleri vafa encephali, dilatari, minora vafa comprimi; ficque functiones cerebri fenfim magìs magífque impediri. Hinc incipiunt fieri hebetes, torpidi, obliviofi, fomnolenti; fenfuum omnium acumen in illis minuitur; tandémque, obruto nimiâ plenitudine cerebro, vel & ruptis vafis, apoplectici moriuntur. Sic de Ptolemæo, Ægypti rege, *Juftinus* (*c*) refert, *Segnì admodum, & quotidianâ luxuriâ ita marcente, ut non folùm regiæ majeftatis officia intermitteret, verùm etiam fenfu hominis nimiâ faginâ careret.* Mirum magìs eft, quòd apud *Varronem* (*d*) legitur, de fue, *quæ, præ pinguetudine carnis, non modò furgere non poffet, fed etiam ut in ejus corpore forex, exesâ carne, nidum feciffet, & peperiffet mures.* Omnium maximum difcrimen adeft, ubi illa pinguedinis copia in admodum obefis, per calorem fubitum, motum validum corporis vel febrim natam, foluta, attenuata, venas ingreditur, & fanguini mifcetur, ficque humorum circulantium quantitas augetur fubitò, & brevì lethalis apoplexia fæpe fequitur, ruptis à nimia tali & fubita repletione vafis. Hinc monuit *Hippocrates* (*e*); *Naturâ admodum craffos celeriùs interire quàm graciles*, utì aliâ occafione ad §. 693, notavi, ubi de calore febrili ob molem movendorum fubitò auctam dicebatur.

TEMPERIES PLETHORICA. Quando nimia quantitas fanguinis rubri adeft in corpore cæterùm fano; tunc plethora vocatur (vide §. 106. *lit.* α.). Quamvis autem omnes functiones à plethora lædi poffint, obfervatur tamen, inprimis turbari illas, quæ ab encephalo pendent. Plethorici enim fomnolenti fiunt, torpidi, vertiginofi; & nifi tollatur illa fanguinis abundantia per fpontaneas vel arte factas evacuationes, periculum apoplexiæ imminet. Ratio autem hæc videtur effe: fanguis ruber naturaliter non invenitur quidem in cortice cerebri, fed in vafis piæ matris, omnibúfque hujus proceffibus, qui fe ubique inter corticem, ipfámque medullam, infinuant: dum ergo omnia vafa fanguinea in plethoricis nimio fanguine diftenta turgent, dilatabuntur & hæc

(*a*) De Natura muliebri Cap. XIX. Charter. Tom. VII. pag. 690.
(*b*) Aphor. 46. Sect. V. Charter. Tom. IX. p. 222.
(*c*) Hift. Philipp. Lib. XXXIV. Cap. II. pag. 621.
(*d*) De re ruftica Lib. II. Cap. IV. pag. 268.
(*e*) Aphor. 44. Sect. II. Charter. Tom. IX. pag. 83.

vasa. Verùm cranii cavum exactissimè repletur contento encephalo, & ossa cranii in adultis cedere nequeunt; adeóque repletis plùs solitò vasis sanguineis, reliqua vasa tenuiores humores ferentia, debebunt angustari & comprimi, adeóque functiones encephali turbari; uti & aliâ occasione ad §. 112. nº. 1, notavi. Omnia autem hæc mala augentur, si epulis, vino generoso ingurgitato, irâ subitâ, calore aeris magno, aut corporis exercitiis validis, in plethoricis rarefiat subitò sanguis, & vasa magis distendat. Hinc toties observatum fuit, plethoricos, medias inter epulas, vel & irâ excandescentes, apoplecticos cecidisse.

CACOCHYMIA PITUITOSA MULTUM EXCELLENS. Cùm subtilissimi illius liquidi, quod per nervos movetur, secretio fiat à sanguine arterioso per arterias carotides & vertebrales in encephalon delato, requiritur ad debitam horum elaborationem, ut sanguis habeat dotes in sanitate requisitas. Verùm in cacochymia pituitosa degenerat sanguis ab illa conditione, quam in sanitate possidet, & minùs aptus redditur, ut per encephali fabricam inde spiritus nervosi elaborari possint; unde & videmus tali cacochymiâ laborantes languere, & motus musculares cum difficultate exercere. Interim tamen languidam illam & desidem vitam trahunt diu, nec tam citò apoplexia sequitur, ac quidem in obesis & plethoricis. Unde additur in textu MULTUM EXCELLENS: quando nempe adeo invaluit pituitosus ille sanguinis lentor, ut in vasis encephali hærere omnino incipiat, sicque vel integre, vel saltem pro maxima parte, secretio spirituum impediatur. Verùm de hac cacochymiæ specie adhuc quædam sequenti numero dicenda erunt

2. Quæcumque sanguinem, lympham, materiem spirituum ita mutant, ut per arterias cerebri liberè ire non possint, sed impacta hæreant: talia sunt sæpe α. polyposæ in carotidibus, vertebralibúsque arteriis concretiones, sive circa cor primò, sive intra ipsum cranium factæ; quæ cordis palpitatione, pulsu inæquali, vertigine, scotomiâ, frequentioribus, & ad auctum motum calorémve increscentibus, se manifestant. β. spissitudo inflammatoria cruoris; quam docent febris acuta continua, phrenitis, dolor capitis ingens, inflammatorius, diu prægressa; tum omnia signa, quæ oriuntur à sanguine, qui impeditus ire per vasa cerebri, eò majore copiâ & impetu, per ramos carotidis alios ruit, unde rubor, tumor, inflammatio oculorum, cum lacrymis excussis, faciei, & colli. γ. crassa, glutinosa, pituitosa iners sanguinis totius natura; unde senibus, catarrhosis, frigidis, humidis, pallidis, leucophlegmaticis, hic morbus admodum familiaris; quin & præsagitur iis futurus jam ante adventum suum, per otia, hebetudines; somnolentiam, pigritiam ad motus quoscúmque, vocem solitò tardiorem, tremores,

stertores, incubos, oculos pallidos, turgidos, humentes, caliginosos, vomitum pituitæ frequentem, vertigines, respirationem ad minimos motus anhelosam, cum narium pinnis compressis; omnes causæ, unde glutinosum iners fit, accumulatur (69. ad 75.).

Hoc numero recensentur illæ causæ, quæ apoplexiam faciunt vitio humorum non potentium transire liberè per vasa cerebri. Observata autem docuerunt, ad tres species posse reduci humorum illam nimiam spissitudinem: ad polyposas nempe concretiones, spissitudinem inflammatoriam, & pituitosum lentorem. Singulis autem his subnectuntur signa diagnostica, quibus à reliquis distingui possunt, quod inprimis servit, ut recta Medendi Methodus inveniri queat.

a. De polyposis illis concretionibus sanguinis, illarúmque causis & origine, antea ad §. 52, dictum fuit; patuítque tunc, illas inprimis in corde & majoribus vasis circa cor inveniri. Pluribus Observationibus constitit, polypos illos quandoque adnasci cordis columnis carneis, fortè & postea inde separari, & unà cum sanguine in arteriam pulmonalem, aut aortam, ejúsque ramos majores propelli, illósque vel angustare multùm, vel & integre occludere. Ter vidi in cadaveribus ramosos tales polypos, qui per aortæ truncum & ramos ejus superiores propagines emiserant: fateor satìs molles adhuc fuisse, & fortè circa mortem, vel & post mortem tantùm natos. Verùm ex illis quæ ad §. 52, habentur patet, quòd & vitæ tempore tales concretiones ramosæ fieri possint; quæ si carotidibus & vertebralibus arteriis impingantur, cerebri functiones turbare valent, & penitus abolere, si omnem omnino aditum sanguinis arteriosi ad encephalon impediant. Apud *Petrum Salium Diversum* (a) habetur Observatio practica, quæ hoc confirmare videtur. Puella enim quartum decimum annum agens capitis gravitatem, anxietates, vertiginem passa per unum diem, subitò perit die sequenti: in cadavere nihil præternaturale in cerebro detectum fuit, sed in arteria magna, & vena cava sanguis ita coaluerat, ut *apprehenso illius sanguinis concreti altero principio, totus sanguis coalitus ita integer ex vena & arteria educeretur, perinde ac gladius ex vagina extrahi solet*. In hoc enim casu læsio functionum cerebri, prægressa mortem, videtur adscribi debere concretioni polyposæ, liberum sanguinis iter ad encephalon impedienti. Cùm autem carotides sub basi cerebri arteriis vertebralibus, & mutuò emissis ramis, uniantur, adeóque non possit aditus sanguini ad encephalon impediri absolutè, nisi quatuor illæ arteriæ simul polyposis talibus massis obstruerentur; patet satìs, rarò à tali causa apoplexiam contingere: unâ alteráve ex his arteriis obstructâ sic, & imperviâ redditâ, turbabuntur quidem actiones cerebri, sed non abolebuntur integre, uti in exquisita apoplexia fit. Si autem polypus aortam sic obstrueret, ut impediretur sanguis ingredi ramos àortæ superiora petentes, ex ipsa curvatura aortæ de corde egredientis oriundos, potiùs subita mors à lethali syncope sequeretur,

(a) De Febre pestilenti & affectib. particular. &c. Cap. IV. pag. 238.

quàm apoplexia; nisi in tali casu, ubi polyposa talis massa hæreret applicata parti superiori curvaturæ aortæ, sicque impeditet ingressum sanguinis per ramos superiores, dum interim, non occupans totum aortæ cavum relinqueret adhuc aliquod spatium sanguini per aortæ truncum versùs inferiores corporis partes. Sponte autem patet, quàm rarò talis casus contingere possit. Neque credo, certâ fide constare, in arteriis encephali intra ipsum cranium tales polypos natos fuisse, qui sanguinis motum impediverint omnino.

Polypos autem in cordis cavis, vel majoribus vasis circa cor, hærere novimus, ex palpitatione cordis perpetua, pulsu omni modo inæquali & sæpius intermittente, quia impedimentum sanguini, cor ingressuro, vel ex corde expellendo, nascitur, túncque necessariò turbatur cordis actio & pulsuum rythmus. Confirmatur hæc diagnosis, si omnia hæc symptomata increscant aucto motu, vel per calorem rarefacto sanguine: placido enim motu dum sanguis per vasa fertur, hæc obstacula præterlabi potest adhuc utcumque, verùm auctâ celeritate, vel rarefacto sanguine, non sufficit spatium adhuc liberum in cavis cordis vel vasis, ut absque impedimento sanguis moveri possit. Vidi tales miseros ægros, qui quiescentes omnino satis adhuc commodè agebant; verùm ubi in lecto corpus erigere vel circumvertere tentabant, summâ illico anxietate corripiebantur, & quandoque in syncopen incidebant. Sic etiam facilè distinguuntur palpitationes cordis, & pulsuum inæqualitas, à polypis productæ, à similibus malis, quæ in hystericis fœminis à sola perturbatione animi observantur frequenter, in his enim, ubi compositæ sunt illæ turbæ, evanescunt brevì omnia hæc mala, nec à motu corporis aucto resuscitantur, dum semel siluerunt.

Si jam unà cum his signis polypi adsit simul vertigo, sive apparens omnium objectorum rotatio, qui est primus levissimus vertiginis gradus; aut scotomia, dum aucto malo tenebricosa vertigo fit, ubi, unà cum hac apparente rotatione, caligine quasi circumfusâ visus obscuratur; tunc novimus, polyposum illud obstaculum impedire liberum motum sanguinis per arterias versùs encephalon. Utì enim alio in loco (vide §. 267.) monui, omnes ferè capitis morbi à vertigine incipiunt, &, dum curantur, pro ultimo symptomate adhuc vertiginem relinquunt.

β. Sanguinem sanum sponte suâ in concretionem pronum esse, notum est; illámque concretionem impediri jugi illius per vasa motu. Verùm invenitur in hominibus fortibus & robustis, exercitatam inprimis si vitam egerint, sanguis longè densior, & firmiùs concrescens: ubi jam hæc sanguinis densitas augetur eò usque ut difficiliùs transire possit per ultimas arteriarum angustias, vel & ibi hærere incipiat, tunc vocatur spissitudo inflammatoria cruoris. Hanc autem sanguinis spissitudinem major calor comitatur; utì in capitulo *de Inflammatione* pluribus dictum fuit; sicque distinguitur à pituitoso frigido sanguinis lentore, de quo sequenti numero dicetur. Ubi jam talis sanguis inflammatorius incipit hærere immeabilis in vasis encephali, omnes effectus inflammationis sequuntur, febris acuta, dolor molestus, &c. Dolor autem ille capitis potissimùm videtur fieri à meningibus inflammatis, cùm cerebri cortex

vix multùm dolere videatur (vide §. 772.). Verùm cerebri functiones tunc miro modo turbantur, & ferox illud perpetuúmque delirium nascitur, cum febre acuta comite; utì in phrenitidis Historia dictum fuit. Aucto hoc malo, vasis inflammatorio sanguine distentis & tumentibus, vicina minora comprimentibus, impeditur liber transitus humorum per vasa, & summis illis furoribus succedit somnus profundus (vide §. 774.) ipsáque tandem apoplexia, brevì lethalis. Magnâ ergo curâ attendendum est ad illa signa, quæ docent illud malum metuendum esse, ut præcaveatur, cùm rarò vel nunquam curetur apoplexia, ubi ab hac causa ortum duxit. Inprimis autem hoc cognoscitur, à rubore & tumore omnium illarum partium, quibus carotis externa sanguinem adfert: quò magìs enim impeditur transitus in carotidis internæ ramis, per encephalon distributis, eò plùs urgentur carotidis externæ propagines per partes capitis exteriores distributæ. Videantur illa, quæ in Commentariis §. 741, & §. 772, de hac re dicta fuerunt.

v. Antea ad §. 43, notatum fuit, partem sanguinis crassissimam, rubram nempe, in arteriis & venis majoribus naturaliter tantùm hærentem, momentum motûs ad vitam & sanitatem requisiti à corde & arteriis recipere, & reliquis partibus communicare. Unde simul ac illa pars rubra incipit deficere in sanguine, omnia languent & torpent, & naturalis corporis calor multùm minuitur. Manifestè hoc patet in virginibus chlorosi laborantibus, in quibus pallor ille adest ob defectum sanguinis rubri; sed & simul languor, & tarditas ad omnem motum muscularem, & pastacea quasi tumidi corporis mollities. Simulac per usum limaturæ ferri instauratur hæmatopoiesis, & incipit gratus rubor redire genis, mox redeunt vires, & alacres motu corporis delectantur, quem antea molestissimè ferebant. Requiritur ergo ad debitam subtilissimi liquidi secretionem per fabricam encephali sanguis ruber bonus, à quo & caloris distributio æquabilis per omnes partes corporis pendet. Cùm autem vasa constituentia corticem cerebri in sanitate non admittant sanguinem rubrum, & multò minùs adhuc medullæ encephali stamina, tota hæc moles caret illâ causâ excitante calorem nostrum, nempe motu & attritu partis rubræ sanguinis ad vasa resistentia. Supplet autem hunc defectum pia mater, vasis sanguineis refertissima, cerebrum, cerebellum, medullam oblongatam, & nervos inde egressos, ambiens non tantùm, sed & profundè descendens intra sulcos & gyros cerebri, & ejusdem piæ matris propagines, plexus dictos choroideos in fundo ventriculorum cerebri positos constituens, ut & ibi calor æquabilis conservetur. Præterea notum est, per ipsam medullam cerebri vasa sanguinea transire; utì docent injectiones, & puncta rubra in dissecta medulla cerebri conspicua: & per ipsam substantiam medullarem nervi optici vas sanguineum transit. Ubi ergo debita copia sanguinis rubri adest in his vasis, tota encephali moles naturali calore fovetur, & secretio subtilissimi liquidi à sanguine debito modo perficitur. Ubi verò deficit sanguis ruber, tenuiora liquida fluunt per vasa; verùm deficit, vel saltem minuitur vis propellens liquida hæc; hinc accumulantur in vasis, non propelluntur. Sed arteriæ exhalantes tenuissimum vaporem, in ventriculos cerebri eructant, utì &

inter membranarum cerebri sibi mutuò contiguas superficies, sicque debitam mollitiem & flexilitatem harum partium servant, & concrerionem impediunt: hunc autem vaporem, ex arteriis expulsum, venæ bibulæ iterum resorbere debent, cæteroquin fieret stagnatio & accumulatio illius exhalantis liquidi. Calor autem à sanguine rubro per totum corpus distributus, primaria causa est, quæ hanc resorptionem promovet, dum impedit, ne illud exhalans condensari possit, & sub aquæ forma colligi in illis cavis vel membranarum interstitiis. Sic videmus abdomine vivi animalis aperto, exire roridum & calidum vaporem, qui aliquot horis post mortem, frigefacto jam cadavere, sub forma liquidi in cavo abdominis reperitur. Ita & in senibus illud, quod per arterias exhalantes in cava narium exit, non difflatur in auras vaporis formâ, sed condensatum, de naribus guttatim depluens, fœdum illud senile stillicidium facit, quia debilis vis viralis in senio provecto per vasa, jam nimis rigida, non valet ad extrema corporis usque calorem, propagare. Ubi jam in vulneratis, vel abòrtientibus fœminis, subitò fit magna jactura sanguinis, fit illico debilitas summa; & si liquida copiosa talibus ingerantur, repletur corpus humoribus tenuioribus; sed, deficiente calore & languentibus viribus motricibus, hi stagnant & accumulantur in cavis corporis, & inprimis in locis remotissimis à corde, id est, circa extremos pedes, unde solent tumores hydropici, à tali causa nati, incipere, & sensim ascendere. Si verò sensim minuatur pars rubra sanguinis, ut in chlorosi & leucophlegmatia fit, tunc oritur languor lentissimè subrepens, successivè auctus ad summam debilitatem usque. Accumulari jam in cavo cranii pariter sic aquosum humorem, & premendo encephalon apoplexiam producere, Observationes Medicæ testantur. *Columbus* (*a*) sequentia habet: *Dissecui non semel, qui ob fortem apoplexiam obierant, in quorum cerebro magnam aquæ copiam reperi, perspicuam quidem, sed glutinosam.* Inter duram & piam matrem serum copiosum invenit *Wepferus* (*b*) cum impetu prosiliens, dum pertundebatur dura mater, & tota cerebri & cerebelli superficies quasi gelatinâ quâdam videbatur obsita, quâ cultello læsâ, serum exstillavit simile illi, quod inrer duram & piam matrem accumulatum fuerat. Videtur autem tunica arachnoidea, piæ matri incumbens, & multis in locis fibrillis nexa, cellulosæ tunicæ speciem referre, & dum inter hanc & piam matrem lympha accumulatur, gelarinæ formam habere, ex qua pertusa exit contenta lympha. In cadavere illustrissimi & strenuissimi Viri non tantùm inter duram matrem & piam invenit seri copiam celeberrimus *Schwenke* (*c*), verùm & pia mater in vesiculas limpidas, hydatides fingentes, elevata conspiciebatur, & his vesiculis pertusis seri insignis quantitas prorupit; simúlque tunc patuit, membranam piam in parte superiori utriusque lobi cerebri ferè ubique separatam fuisse, & laxæ cortinæ instar fluctuasse. Aliquoties & ipse vidi in cadavetibus similia, & semper habuerunt ante mortem functiones cerebri læsas; licèt non omnes, in quorum encephalo hæc videram, apoplec-

(*a*) De re Anatom. Lib. XV. p. 265. 266.
(*b*) Histor. Apoplect. pag. 16. & 344.
(*c*) Rari casus Explicat. Anat. Med. pag. 27.

tici perierint. In ventriculis cerebri & in ipsa theca vertebrarum pariter observatæ fuerunt tales aquosæ collectiones (*a*).

Verùm cùm illa lymphæ accumulatio sensim fiat, hinc lentè crescunt symptomata, quæ cerebri functiones læsas demonstrant, & per plures menses, imò & annos quandoque, ægri his affliguntur, antequam sequatur apoplexia; imò quandoque aliis morbis pereunt, antequam tanta copia lymphæ accumulata fuerit, ut comprimendo cerebrum penitus tollat omnes ejus functiones. Cùm è contrà, ruptis vasis & effuso sanguine, statim apoplexia plerumque sequatur; uti patebit n°. 4, hujus paragraphi. Unde notavit *Aretæus* (*b*) de hoc morbo, quòd repente invadere quidem soleat, sed *nonnunquam etiam habet prælonga initia, gravitatem, motum difficilem, torporem, frigoris sensum, &c.* Quædam tamen Observationes practicæ docuerunt, & satis subitò quandoque talem serosam illuviem caput inundare, & apoplexiam citò lethalem producere, absque eo quòd signa illa observata fuerint, in textu enumerata, quæ lentam collectionem in encephalo comitari solent. In sene enim sexaginta quatuor annorum, homine plebeio, sed ingenioso, duro & quotidiano labore victum quærente, circa meridiem subitâ apoplexiâ mortuo, cùm toto matutino tempore idem fuerit in opere & sermone ac antè, invenit *Wepferus* (*c*) in cavo cranii serosam colluviem copiosam, inter duram & piam matrem, inter hanc & cerebrum, in ventriculis cerebri, & inprimis in quarto ventriculo, sub basi cerebri, & in theca vertebrarum, ubi spinalis medulla reconditur. Historia morbi interim nulla memorat symptomata, quæ læsas fuisse antea cerebri functiones, docent: habitum cachecticum & tumidum habuerat, & solitæ crapulæ frequentiùs indulserat pauco ante mortem tempore; nonnunquam & sitibundus frigidam affatim hauserat: unde constat satis, abundasse quidem aquosam cacochymiam in homine, sed debet tamen subita causa accessisse, quæ faceret, ut omnia hæc loca tam citò inundarentur; vixque videtur verosimile, hoc absque ruptura vasorum factum fuisse, cùm nulla signa sensim accumulatæ lymphæ præcesserint.

In literatis Viris, sedentariam vitam degentibus, dum libris impallescunt, frequenter à tali causa oritur apoplexia; sed lentè & per gradus increscere solet morbus. Primò enim oritur languor, & amor quietis ac otii; dein incipit ingenium hebescere, memoria vacillare; somnolenti fiunt, stupidi, & sæpe diu in hoc statu manent, antequam moriantur. Vidi non sine magna commiseratione eruditissimos Viros, & de re Literaria quàm optimè meritos, sibi ipsis quasi supervixisse per annum & ultra, omnium rerum immemores, tandémque apoplecticos periisse.

Verùm & per glutinosam inertem cacochymiam, de qua actum fuit §. 69, & sequentibus, sic degenerare potest sanguis, ut non præbeat aptam materiam, unde subtilissimum fluidum possit secerni; uti ad primum hujus paragraphi numerum dictum fuit. Ideo §. 72, defectus subtiliorum in sanguine, & minimorum canalium coalitus, inter effectus talis cacochymiæ nume-

(*a*) Vide loca Wepferi modò citata.
(*b*) Morb. Diuturn. Lib. I. Cap. VII. p. 35.
(*c*) Histor. Apoplect. pag. 4 8.

rati fuerunt. Cùm autem in senibus plurima vasa minima aboleantur (vide §. 55.) & mucoso frigido lentore sanguis abundet, hinc illis apoplexia, ab hac causa nata, satis frequens est; & *Hippocrates* (*a*) senectutis morbos recensens, pulchre notavit pleraque mala, quæ talem apoplexiam præcedere solent; ita enim habet: *Senibus autem spirandi difficultates, & catarrhi tussiculosi, stranguriæ, dysuriæ, articulorum dolores, nephritides, vertigines, apoplexiæ, malus corporis habitus, totius corporis pruritus, vigiliæ, alvi, oculorum & narium humiditates, visûs hebetudines, glaucedines, auditûs graves.*

Sed & atrabilaria cacochymia potest sanguinem ineptum reddere, ut debita inde spirituum copia separetur. Ubi enim in sanguine mobiliora, dissipata per quascumque demum causas, reliquerint immobiliora unita, tunc sanguis lentescere incipit, non quidem tenacitate inflammatoriâ, sed piceâ quasi, quæ oleosâ tenaci, & terrestri materiâ sanguinis constat, simul arctè unitis; utì postea pluribus dicetur in capitulo *de Melancholia*. Ubi jam talis atrabilaria tenacitas totum sanguinem infecit, tunc hærere incipit quandoque in vasis cerebri, illa varicosa reddit distendendo; sic minora vasa comprimuntur, dum simul talis sanguis nec continet aptam materiam pro secernendis spiritibus, nec facilè dimittit fluidiorem suî partem arctè hærentem spissiori. Unde videmus in melancholicis inveteratis, solum humorum circuitum adhuc tantùm fieri per majora vasa, cum pulsu tardo, frigore totius ferè corporis: vix comedunt, vix bibunt, & stupidi jacent, nullis ampliùs turbantur curis, cùm antea mœsti & anxii sinistra quævis metuebant: imò omnes ferè concretiones cessant in miseris illis diu ante mortem. Vidi sic mulierem summè melancholicam, postquam aliquoties violentas manus sibi inferre conata fuerat, per sex septimanas jacuisse in lecto oculis apertis insomnem, sed omnium rerum immemorem, absque ullo cibo ferè vel potu: toto hoc tempore alvum non deposuit, & parcissimam tantùm urinæ copiam; ultimâ septimanâ nullam omnino: extrema frigebant instar marmoris, lingua & os internum aridissima erant. Post mortem nec effusus humor in cranio, nec erosa vasa apparuerunt, sed piæ matris vasa piceo nigerrimo sanguine distenta. Videntur & veteres Medici hanc causam impeditarum functionum cerebri cognovisse (*b*). Agnoscebant quidem, quòd plerumque hypochondriis, atrabilariâ saburrâ gravatis, cerebrum per consensum turbaretur; verùm simul disertè monuerunt, *nonnunquam, universo in venis sanguine melancholico facto, communi læsionis ratione cerebrum lædi.* Videtur & huc spectare sequens *Hippocratis* (*c*) locus: *Si lingua derepente impotens, aut aliqua corporis pars apoplectica evadat, melancholicum illud est.* Certè *Galenus* (*d*) explicans hunc locum, dicit: *Fieri posse ut propter humoris crassitudinem tales affectus consequantur, quales ex lenta & crassa pituita ortum habent.* Oritur apoplexia à melancholia, ubi humor atrabilarius solutus, acris, in cerebrum movetur, subitò omnia destruens; sed

(*a*) Aphor. 31. Sect. III. Charter. Tom. IX. pag. 118.
(*b*) De Melancholia Libr. ex Galeno Ruso, &c. Cap. 1. Charter. Tom. X. pag. 496.
(*c*) Aphorism. 40. Sect. VII. Charter. Tom. IX. pag. 312. 313.
(*d*) Ibidem.

uti postea ad §. 1104, dicetur: verùm tunc citissimè occidit ille morbus: in hoc autem casu lento gradu, & symptomatibus in textu recensitis prægressis, solet invadere.

3. Quæcumque arterias ipsas, vasáve nervosa cerebri ita comprimunt, ut cruor, spiritúsque, transfluere non possint. α. plethora, cacochymia replens, calida valde temperies, hinc obnoxia hùic malo, maximè si motus, calórve ingens velocitatem adauxerint: hinc his accidere solet à lauto valde cibo, potu, medicamentis acribus & valde moventibus, ut sunt cardiaca, volatilia, vomitoria, &c; æstu motúque exorbitantibus, intentione animi summâ, diuturnâ, sæpe repetitâ. β. tumores quicumque intra cranium nati, inflammatorii; abscessus, serosi, pituitosi, steatomatosi, scirrhosi, ossei, vel arterias, vel venarum coitum circa torcular, vel nervorum initia medullosa, comprimentes, aut medullam cerebri ipsam. γ. nimia velocitas cruoris in caput determinata, dum per inferiora arteriosa vasa impeditum iter per quascumque ex infinitis causas. δ. quæ extra cranium venas cerebri sanguinem referentes comprimunt rursum quacumque causâ. ε. effusi humores sanguinei, purulenti, ichorosi, lymphatici, supra duram piámve matrem, externè comprimentes.

Præcedenti numero dictum fuit de causis apoplexiæ, quæ pendent à vitio fluidi per vasa encephali moti, sive illud immeabili spissitudine vasa obstruxerit, sive solummodo eò usque degeneraverit à conditionibus in sanitate requisitis, ut aptam secernendis spiritibus materiam præbere nequeat: hoc numero agetur de illis causis apoplexiæ, quæ comprimendo vasa cerebri liberum transitum humorum impediunt.

α Solam compressionem cerebri, absque ullo vitio humorum, omnes functiones animales turbare posse, tandémque apoplexiam producere, pluribus probatum fuit, ubi de vulneribus capitis dicebatur, & inprimis ad §. 267. Verùm ad primum numerum hujus paragraphi demonstratum est, quòd vasa majora, dum nimiâ copiâ liquidi contenti distenduntur, minora corticis cerebri vasa, vicina, & adeo mollia comprimant; sive liquidum illud, majora distendens vasa, sanum & bonum fuerit, ut in plethoricis; sive in morbosam indolem degeneraverit, ut in cacochymicis. Idem obtinebit, ut facilè patet, ab extravasatis humoribus intra cranium; sive ob rupturam vasorum hæc subitò effusa fuerint (de quo sequenti numero dicetur); sive sensim accumulata, & mole aucta, compresserint encephalon. Casum talem habet *Tulpius* (*a*) de homine torpido & hebete, qui postea repentè morbo attonito

(*a*) Lib. I. Observ. Med. Cap. XXVII. pag. 54.

perierat, in quo, ablatâ calvariâ, membranæ cerebri tam copiosâ pituitâ perfusæ erant, ut opus fuerit illam spongiâ detergere.

Verùm in plethoricis, & calidæ admodum temperiei hominibus, in quibus humores densi, & acres, velociùs moventur per vasa robusta (*a*), inprimis apoplexiæ periculum imminet, dum à quacumque causa velocitas circulationis, aut calor, augentur: rarescit enim à calore sanguis, & vasa illum continentia magis distenduntur (vide §. 106. n°. 8.). Binos tales casus recenset *Piso* (*b*); ubi unus, ad focum obverso pronóque capite dormiens, apoplecticus concidit, brevíque mortuus est; alter, die intermissionis à febre tertiana, se diutius exponens ardori solis per dies caniculares, repentè apoplecticus factus fuit, & sequenti die morbi vehementiâ periit. Facilè intelligitur, idem metuendum esse, si validis corporis exercitiis sanguis copiosus velociter movetur & rarescit; qualem casum nuper vidi in illustri Viro, qui inter venandum hoc morbo corripiebatur; feliciter autem restitutus fuit, dum nondum contigerat ruptura vasorum in encephalo, sed nimia tantùm vasorum sanguineorum dilatatio. Ubi autem plena hæc sanguine corpora ingerunt copiam ciborum & potuum, inprimis spirituosorum, in summo versantur discrimine; nam & copia chyli subitò distendit vasa majora, & turgens ingestis ventriculus plura vasa comprimit & viscera, diaphragmatísque facilem motum impedit; unde pulmone minùs dilatabili non adeo liberè à capite sanguis venosus redire potest, dum interim vasa arteriosa plenissima sunt. Sic videmus post largum prandium convivas omnes faciem habere rubram, turgidam, oculos rubentes, imò sæpe somnolentos & hebetes fieri. Hæc est ratio, quare toties medias inter epulas apoplectici concidant homines, qui intemperantiùs vivunt. Præterea pessimus ille mos invaluit, ut multi secum ferant spiritus illos apoplecticos dictos, auratos pulvisculos, balsama & similia, quæ omnia acerrimis & calidissimis aromatibus constant, & commendari solent tanquam efficacissima remedia prophylactica ad hunc morbum; cùm tamen motum humorum & calorem augendo in plethoricis & calidæ temperiei hominibus quàm maximè noceant. Verùm & vomitoria summopere periculosa sunt in eodem casu: in ipso enim actu vomendi, etiam in illis qui nimiam sanguinis copiam non habent, rubet & tumet facies, oculi sanguine suffusi lacrymantur, scintillæ ante oculos obversantur, vertiginosi fiunt, quia sanguinis copia & impetus versùs caput derivantur, & respiratione per vomitum impeditâ, cor dextrum se liberè evacuare nequit; hinc venæ capitis commodè depleri non possunt. Unde prudentes Medici sanguinis missionem præmittere solent, ubi in morbis remedio emetico opus est; uti aliâ occasione ad §. 656, monitum fuit. Signa quædam collegit *Hippocrates* (*c*), quæ nimiam vasorum plenitudinem in capite comitari solent; & monuit simul, quid tunc metuendum sit. Sic autem habet: *Quibus capitis sunt dolores, &*

(*a*) H. Boerhaave, Institut. Med. §. 890.

(*b*) De Morb. à Colluv. Serosa Sect. II. Part. II. Cap. v. pag. 105.

(*c*) Coac. Prænot. n°. 162. Charter. Tom. VIII. pag. 861.

sonitus aurium citra febrim, & tenebricosa vertigo, & vocis tarditas, & manuum torpor, eos aut apoplecticos, aut epilepticos, aut obliviosos fore exspecta.

Intentiones animi summæ his pariter admodum nocent: senserunt omnes, qui severis studiis animum adhibuerunt, gravari caput, & molestam tensionem in encephalo sentiri, dum nimis diu protrahuntur illi labores: unde si jam plenitudo vasorum præcesserit, satis patet, omnia hæc adhuc augeri debere; inprimis si post largum pastum pleno ventriculo, & inclinato antrorsum corpore, mensulis suis assideant Eruditi, profundis meditationibus immersi penitus.

β. Ex antè dictis satis constitit, omnia, quæ encephalon comprimere possunt apoplexiæ causis meritò annumerari, cùm dura cranii olla in adultis cedere nequeat; adeóque omnis effectus tumoris cujuscumque, in cranii cavo nati, debeat agere in mollem encephali substantiam. Numero secundo hujus paragraphi actum fuit de inflammatoria spissitudine sanguinis, quatenus vasa obstruendo liberum motum humorum impedit, sicque functiones encephali turbare, vel & integre delere potest. Verùm ab arteriis obstructis, & sanguine inflammatorio distentis, tumor oritur, uti ad §. 382, demonstratum fuit; & ab hoc tumore compressio. Observatur satis frequenter in praxi, febrim nasci in homine sano absque ulla causa evidenti prægressa, & post aliquot horas hanc illámve partem corporis erysipelate, vel & verâ phlegmone, correptam tumere insigniter, febre tunc cessante: si talis tumor occupat partem externam corporis, facilè toleratur hoc malum & curatur; verùm si inflammatoria talis materies deponeretur simili modo in vasa cerebri, illáque in tumorem elevaret, lethalis apoplexia sequeretur brevi; uti aliâ occasione ad §. 593, notavi.

Inflammatione natâ in cavo cranii, possunt sequi omnes ejus effectus, adeóque & suppuratio. Unde contingere potest, ut parvus tumor inflammatorius, ob exiguam molem minùs nocens, in suppurationem abiens, collecto dein pure magis magísque mole auctus, tandem omnes functiones cerebri deleat, nisi pus viam invenerit, ut exire possit. Numerosæ satis Observationes hoc docuerunt, & in vulnerum capitis Historia plures tales memoratæ fuerunt; quibus unicum satis mirum casum addere lubet. Nobilis vir, dum aliquid mandat famulo, subitò loquelam & omnes sensus amittit: tentantur varia remedia absque ullo fructu, manétque æger per aliquot septimanas profundo oppressus sopore: secuta fuit inquieta corporis agitatio, dein convulsiones, quæ cessabant, notabili copiâ puris per os & nares excretâ: somnus tamen erat potiùs profundior, donec empyrici consilio numerosæ cucurbitæ capiti applicarentur: sic subitò post sex mensium spatium sensus & loquela redibant; dúmque fortè fortunâ aderat idem famulus, cui mandatum dare inceperat morbo ingruente, perrexit in eodem sermone, quem morbus abruperat, immemor tantùm temporis inter inceptum & finitum sermonem intercessisse. Decem adhuc annis supervixit sanus; & dein alio morbo periit (a).

(a) Académ. des Sciences 1719. Hist. pag. 29.

Verùm & serosi tales tumores in cavo cranii inventi fuerunt, qui tenui sub pellicula collectam lympham continebant; & pariter apoplexiam producere valent, ubi molem majorem acquirunt. Talis Observatio in *Actis Edinburgensibus* (*a*) legitur, quæ postea & plurium cadaverum, simili morbo defunctorum, sectione confirmata fuit. In brutis similes tumores *Wepferus* (*b*) aliquoties observavit; imò narrat, frequentem contingere bobus vertiginem apud subsylvanos in Helvetia, túncque bubulcos mederi sequenti modo: malleolo ponè cornua cranium pulsant, & ex sono audito distinguunt, an præternaturale aliquod cavum sub cranio adsit; quod dum suspicantur, statim locum, quem pulsaverant, perterebrant, & per calamum, foramini immissum, attracto spiritu hujusmodi vesicas educunt; quæ si in superficie encephali exstiterint, cura succedit; si verò profundiùs immersæ fuerint cerebri substantiæ, nihil sperant; unde præsens lanio tunc illico hæc animalia jugulat. In alio loco testatur, quòd illud experimentum coram viderit, & cum, pluribus hydatidibus, quarum quædam non erant minores nuce moschatâ, eductis, vertigo non cessaret, mactatum illico fuit animal, & in ventriculis cerebri, præcipuè sinistro, plures similes hydatides invenit (*c*). An in hominibus tales morbi obtinent? Certè in illis casibus, qui loco modò citato *Actorum Edinburgensium* recensentur, dolor fixus in determinato loco capitis aderat, & in cadaveribus eodem loco sub cranio dura mater in tumorem, avellanæ nucis magnitudinem æquantem, expansa erat, qui tumor serum sanguinolentum continebat. Verùm frustra calvariâ perterebratâ eductum fuisset pauculum illud seri, cùm longè major quantitas in ventriculis cerebri reperiretur. Varias autem Observationes celebrium Medicorum collegit *Wepferus* (*d*), quæ docent, varia alia tumorum genera, steatomata, scirrhos, &c, in encephalo apoplexiâ demortuorum inventa fuisse. Præterea & flatulenti tumores hìc observati fuerunt, qui & suâ mole comprimere encephalon possunt. Ita apud *Willisium* (*e*) habentur sequentia: *Sæpius vidi, in capite, recèns post mortem aperto, piam matrem vesicæ instar distentam ac pellucentem, ut aquâ plurimâ, subtus inclusâ, eadem intumescere videretur; quod tamen omnino fieri compertum est à flatu membranam distendente; ipsa enim dissecta, sine lymphæ effusione tumor illico subsidebat.* De causis autem præcipuis, quibus aer in liquidis nostris latens exstricari possit, antea dictum fuit ad §. 647, ubi de flatuum causis agebatur.

Sed & ossei tumores hìc enati similem compressionem facere poterunt. Fiunt autem illi vel per intropressionem fracturámve cranii, de quibus dictum fuit in Historia vulnerum capitis; vel ubi ossis substantia sensim tumens exostosin dictam producit. In lue venerea inveterata, satis frequenter cranii exostoses observantur, extrorsum tumentes; neque videtur absonum, & in interiori cranii lamella à simili causa tales exostoses quandoque produci. Me-

(*a*) Medical Essays, Tom. III, §. 23. pag. 333.
(*b*) De Apoplexia, pag. 63.
(*c*) Ibidem. pag. 370.
(*d*) Ibidem. p. 612. & seq. & alibi passim.
(*e*) Cereb. Anatom. Cap. IX. pag. 117.

mini, me aliquando talem casum vidisse, ubi symptomata justam suspicionem dabant, internam talem exostosin latere; verùm cùm cadaveris inspiciendi copiam non habuerim, pro certo illud affirmare nequeo. Imò & quandoque observatæ fuerunt ossificationes morbosæ in membranis encephali, quæ mole auctæ pariter nocere potuissent, licèt frequentiùs, acutâ figurâ pungendo membranas & lacerando vasa, noceant. Bina talia ossa inventa fuerunt in juvene novemdecim annorum ad latus dextrum sinûs longitudinalis, quatuor & ultra lineas diametro æquantia, aculeis hirta acutissimis, qui perforabant duram matrem & cephalæam molestam produxerant, dum vivebat (*a*). Omnes autem illi tumores eumdem præstabunt effectum, sive arterias, sanguinem adferentes, comprimendo impediverint repletionem debitam vasorum piæ matris & corticis cerebri, pro spirituum secretione requisitam; sive venas angustando nimiam plenitudinem fecerint in vasis sanguineis, unde reliqua minora vasa comprimuntur, sive denique nervorum initia in medulla cerebri, aut oblongata, premendo, spirituum secretorum liberum motum per nervos ad organa sensuum & musculos sufflaminaverint.

γ. Antea dictum fuit, quòd à nimia abundantia sanguinis boni in toto corpore vasa sanguinea encephali sic distendi possint, ut impediantur functiones animales. Verùm & observatur, quòd nimis impleri possint vasa encephali, licèt in toto corpore plethora non adsit, si à quacumque causa liber sanguinis transitus per alia loca corporis impediatur: túncque apoplexia oritur non à plethora universali, sed à plethora particulari vasorum encephali. Numerosissimæ quidem tales causæ esse possunt; videntur autem ad tres inprimis classes redigi posse: *prima* continet omnes illas causas, quæ comprimendo vasa, ad inferiores partes corporis tendentia, angustant: *Secunda* recipit illas, quæ venosi sanguinis motum versùs cor dextrum accelerant, impedito simul libero transitu per pulmones: *Tertia* denique complectitur spasmodicas vasorum contractiones. Singulas has classes causarum breviter perlustrabimus.

Quantùm possit ad apoplexiam producendam facere nimia obesitas, comprimendo vasa sanguinea, per totum truncum & artus corporis dispersa, ad numerum primum hujus paragraphi vidimus. Tertio autem numero dictum fuit de magno discrimine, quod à distento admodum per cibum & potum ventriculo fieri poterit, quatenus vicina vasa & viscera comprimuntur. In tali enim casu contingere poterit illud, quod *Hippocrates* (*b*) dixit: *Si venæ in caput superevomuerint* (sanguinem) *dolor brevis totum caput detinet, & ad cervicem, interdúmque ad alias partes transmittit; deinde ubi surrexerit, eum tenebricosa vertigo occupat: febris autem non prehendit.* Quòd autem nimiam capitis vasorum impletionem hoc loco indicare voluerit *Hippocrates*, vel inde patet, quòd cutim capitis discindi jusserit, ut sanguis exiret, sícque hæc plenitudo minueretur. Simili modo & uterus, inprimis circa finem graviditatis maximè distentus, omnia vicina comprimens, impetum & copiam sanguinis

(*a*) Académ. des Sciences, l'an 1713. Hist. pag. 29.

(*b*) De Morb. Lib. II. Cap. VI. Charter. Tom. VII. pag. 557.

versùs caput augere poterit : atque hoc videtur obſervaſſe *Hippocrates* (*a*), dum monet ſequentia : *Uterum gerentibus capitis dolores cum ſopore & gravitate orientes mali : fortaſſis autem & his convulſivum quid pati contingit.* Ubi notandum, quòd Interpretes notaverint, τὰς ἐπιφόρους non ſimpliciter gravidas, ſed partui vicinas vocari. Vidi apoplexiam ſubitò lethalem, quæ huic cauſæ tribui poſſe videbatur; & ob hanc rationem quandoque in ipſo partûs validiſſimo nixu pereunt ſubitò convulſæ; quod etiam vidi: dum per ſummum illud molimen enitendi fœtum vaſa encephali adhuc magìs implentur; de qua re mox pluribus dicendum erit.

Ubi enim ſanguinis venoſi motus acceleratur versus cor, & pulmo minùs liberè ſanguinem eodem tempore tranſmittere poteſt, tunc ſinus venoſus dexter & auricula dextra manent repleta; adeóque & ſanguis venoſus à capite redux ex jugularibus venis evacuari nequit; hinc venæ & ſinus cerebri plena manent, dum arterioſus ſanguis pergit adferri; unde & arterioſo ſanguini, in venas tranſituro, remora fit; ſicque omnia vaſa ſanguinea encephali nimis diſtenduntur, & turbantur, imò & aucto malo abolentur omnes functiones encephali; uti & aliâ occaſione ad §. 774, dictum fuit, ubi de phrenitide lethali, peripneumoniam ſequente, agebatur; uti etiam ad §. 807, ubi de ſuffocatione cerebri in angina dicitur. Verùm in tuſſi, vomitu, riſu, concuſſu muſculorum acceleratur ſanguinis venoſi motus versùs cor, & reſpiratio impeditur; adeóque aptiſſima hæc ſunt, ut ſubitam repletionem vaſorum ſanguineorum cerebri faciant. Hinc ille inexſtinguibilis riſus (γέλως ἄσβεστος) apud *Aretæum* (*b*) inter cauſas apoplexiæ meritò numeratur. Omnium autem maximum diſcrimen adeſt in ſummo nixu, qualem edunt puerperæ ipſo hoc momento, dum fœtus expellitur; uti & homines, dum onera, vires exſuperantia, tollere, vel obſtacula removere conantur. Videmus enim tunc manifeſtò, quòd omnes muſculi turgeant, ſimúlque aer inſpiratus retineatur. Verùm muſculi agentis caro pallet, dum ſimul tumet & protuberat (*c*); adeóque omnem ſanguinem rubrum exprimit ex vaſis ſuis ſanguineis; dúmque hoc fit, omnibus muſculis agentibus ſimul in toto corpore, reliqua vaſa, quæ à muſculis comprimi non poſſunt, tantò plùs replentur, ſimúlque venoſi ſanguinis motus versùs cor dextrum acceleratur, & ab acre inſpirato & retento vaſa pulmonalia comprimuntur; unde neceſſariò ſequitur ſumma repletio vaſorum encephali. Hinc videmus in ſummis talibus nixibus faciem turgidiſſimam, oculos ruberrimos & prominentes; & ubi repetitis vicibus vaſa encephali tam violentam dilatationem paſſa ſunt, ſic debilitantur fibræ vaſorum latera conſtituentes (vide §. 25. n°. 3.) ut poſtea leviori etiam impulſui cedant, & à minoribus cauſis nimis impleantur. Vidi hoc manifeſtè in eximia cantatrice, quæ ſuaviſſimo vocis modulamine acutos admodum ſoſſos diutiſſimè protrahere noverat; ſed & tunc vidimus evidenter, turgere omnia ca-

(*a*) Prædict. Lib. I. Charter. Tom. VIII. pag. 773. Coac. Prænot. n°. 517. & 534. Charter. Tom. VIII. pag. 882. 883.

(*b*) De Cauſis & Signis Morbor. diuturn. Lib. I. Cap. VII. pag. 35.

(*c*) H. Boer. Inſtit. Med. §. 401. n°. 7.

pitis vasa quàm maximè. Cùm autem frequenter sic distracta fuerant hæc vasa, eò usque debilitata fuerunt, ut postea dum vel moliretur acutos illos sonos proferre, illico vertigine corriperetur, & caderet, nisi cessaret statim. Abstinuit à cantu per aliquot annos; usa fuit balneis pedum, aliisque remediis, quæ impetum & copiam humorum à capite avertere poterant; sicque sensim robur rediit nimiâ distractione debilitatis vasis, ita ut postea denuo cantare potuerit; cavens tamen semper ab acutissimis sonis diu protrahendis, cæteroquin statim vertigine corripiebatur.

Verùm & spasmodicæ vasorum constrictiones possunt efficere, ut nimia plenitudo fiat in vasis cerebri. Vasa enim nostri corporis arteriosa non agunt simpliciter ut canales elastici, qui repleti à corde retinentur, dum cordis actio cessat tempore diastoles, sed habent fibras musculosas, quarum contractione cava horum vasorum arctari possunt; uti dictum fuit ad §. 631, ubi de anxietate, ab hac causa orta agebatur. Ex illis autem, quæ ad §. 104, dicta fuerunt, constitit, animi affectus subitò mutare vasorum amplitudinem, & miro modo omnes encephali functiones turbare. Dum homo metu summo percellitur, omnia exteriora corporis pallent, contractis vasis sanguinem rubrum repellentibus versùs interiora: sed & simul tremor membrorum, subita & summa debilitas, convulsiones, &c, satis docent, lædi functiones encephali ab hoc animi affectu. Imò mirus casus docuit, à tali causa aboleri posse omnes cerebri actiones, per integrum bimestre spatium silentibus omnibus motibus voluntariis, & sensibus in homine, qui subito terrore correptus fuerat (*a*). Unde & *Aretæus* (*b*) immodicas animi perturbationes, & repentè incussos terrores, pro causæ apoplexiæ habuit.

An fortè & in animi affectibus validis repletio vasorum encephali augetur, quia & simul turbatur respiratio? Dum homo subitâ corripitur irâ, comprimit animam, & mox in minas & verbera erumpit. Quanta suspiria in afflictis observantur, quibus conantur levare anxietatem, quam circa vitalia viscera percipiunt! Quàm brevis & anhela respiratio in subito terrore perculsis hominibus! Dum pueri à severis objurgantur magistris, cessat per aliquot momenta respiratio, mox incipit rubore perfundi tota facies, distrahuntur musculi faciei, tremunt manus, balbutit lingua & profusas in lacrymas erumpunt cum suspiriis creberrimis, nec cessant hæc turbæ, nisi priùs placidè iterum respiraverint. Imò nec reliqui animi affectus, si vehementes fuerint, sedantur, nisi priùs uno alteróve profundo suspirio, imo de pectore ducto, turbata priùs respiratio denuo componatur. Hinc *Virgilius*, dum iratum Neptunum describit, ventos acriter increpantem, abrumpit sermonem, dum ille ab ira resipiscit, & quasi temporis moram relinquit, ut pacatâ respiratione brevis ille furor compesceretur:

Quos ego . . . . sed motos præstat componere fluctus.

Facilè autem patet, illam repletionem vasorum cerebri tantò majorem contin-

(*a*) Académ. des Sciences, l'an 1713. Mém. pag. 419.

(*b*) Morbor. Diuturn. Lib. I. Cap. VII. pag. 35.

gere, quantò hæc vasa minùs resistunt: hinc in teneris puellis à levi etiam causa tantæ sæpe turbæ in corpore fiunt, dum robusti homines & vasa firma habentes à similibus nullam mutationem sentiunt. Unde in similibus, repleto ventriculo ab ingestis, vel etiam flatibus distento, capitis dolores, vertigines, &c, toties oriuntur, omnium maximè si in reliquo corpore vasa spasmo contracta sanguinem minùs liberè transmiserint. *Sydenhamus* (*a*), qui accuratissimè descripsit varia illa & mira symptomata, quibus hystericæ & hypochondriaci affliguntur, observavit, *quòd non rarò notabilis quædam externarum partium refrigeratio symptomatis his omnibus viam quasi sternat, & plerumque nonnisi paroxysmo finito dispellatur, quam quidem refrigerationem haud semel isti ferè, quâ rigent cadavera, parem comperit, pulsu nihilominus rectè se habente.* Verùm frigus illud manifestè indicat, sanguinis motum per externas partes impeditum esse, adeóque internas partes magìs urgeri; unde tam mirè sæpe turbantur in his cerebri functiones. Hinc omnia, quæ per alia vasa sanguinis copiam & impetum derivant à capite, morbis à tali causa ortis prosunt. Hoc & *Hippocrates* (*b*) notavit, dicens: *Apoplecticis si hæmorrhoides superveniant, utile: frigiditates verò & torpores, malum.*

5. Arterias ad encephalon tendentes impediri posse, quominus liberè sanguinem transmittant, eàdem hac paragrapho n°. 2, vidimus: sed & simul tunc patuit, raró ab hac causa apoplexiam produci, cùm quatuor distinctæ arteriæ huic usui serviant, neque adeo facilè omnes simul infarciantur immeabili materie; & præterea sub basi cerebri ramis emissis vertebrales arteriæ cum carotidibus ita uniantur, ut defectus obstructorum canalium per reliquos apertos suppleri possit. Observatio *Willisii* (*c*) hoc confirmat: vidit enim in homine, qui ad extremum vitæ momentum usque actiones animales liberè exercuerat, carotidem dextram planè osseam, imò lapideam, cavitate ejus ferè in totum abolitâ. Passus quidem fuerat in initio atrocem capitis dolorem in latere capitis sinistro, dum carotis sinistra & omnes rami plùs urgerentur sanguine; verùm, sensim dilatatâ arteriâ vertebrali dextrâ in triplo majorem amplitudinem, dolor ille evanuit, nec illa obturatio carotidis dextræ multùm mali fecit. Sed venis compressis majus discrimen adest, ne cerebrum obruatur sanguine, dum arteriæ continuò pergunt adferre: hinc tantum discrimen à risu, tussi, vomitu, ob impeditum sanguinis venosi à capite liberum reditum, utì paulò antè dictum fuit. Ideo etiam videmus magnam cautelam adhibitam esse, ne venæ encephali facilè impedirentur: sinus enim venosi encephali continere possunt magnam copiam sanguinis, sícque diverticula quasi faciunt, ubi pars sanguinis venosi colligi possit & hærere pro quodam tempore, dum venarum jugularium commoda evacuatio impeditur. Præterea venæ capitis per distincta foramina calvariæ, absque arteria comite, exeunt, ne à vicina arteria, nimis quandoque turgente, comprimantur; ipsæ autem venæ jugulares in collo ita locantur, ut à musculis agenti-

(*a*) Dissertat. Epistol. ad Guilielm. Cole. pag. 451.

(*b*) Coac. Prænot. n°. 478. Charter. Tom. VIII. pag. 880.

(*c*) Cerebri Anat. Cap. VII. pag. 95.

bus

bus impediri nequeant. Hinc videmus toties à collari nimis adstricto homines vertiginosos fieri, dum venæ jugulares angustantur; carotidibus, ob situm profundiorem, ad latus asperæ arteriæ, ab hac compressione liberis. Ob eamdem causam scrophulosi tumores similia mala producunt. Sed & observatum fuit, à tumoribus, in pectoris cavo natis, compressam fuisse venam cavam superiorem, in quam se jugulares venæ evacuant, in puella octenni, quæ apoplectica periit (*a*).

Videntur autem illi, qui laqueo suffocantur, apoplectici perire: simulac enim in laqueo hærent, compressis venis jugularibus, mox tumet & rubescit tota facies, licèt momento antè mortis metu fuerint pallidissimi; dein livescit, imò nigrescit ferè, à sanguine venoso aggesto in venis tumentibus, labia tumidissima fiunt, stertor oritur in pectore, lingua fœdo spectaculo extra os prominet livida, spuma crassa cohærens per os & nares exit; dum arteriæ in venas exonerare se non possunt, & ramos laterales secretorios urgent quàm maximè; dein convelluntur plerumque, & tunc mors sequitur. Verùm illa spuma miseris ex ore non prodit, nisi jam penitus infarcta & distenta sint omnia encephali vasa. Unde & *Hippocrates* (*b*), dixit: *Qui strangulantur, ac dissolvuntur* (è laqueo) *nondum tamen mortui sunt, ex iis convalescunt, quibus circum os spuma oborta fuerit.* Monuit tamen *Galenus* (*c*) in commentariis ad hunc locum, nonnullos convaluisse, quibus strangulatis spuma circum os apparuerat. Plura Observata hanc *Galeni* sententiam confirmaverunt postea, & videtur probabile esse, quòd si distentissima encephali vasa in suspensis non fuerint rupta, nec humores effuderint, vel sanguis stagnando eò usque concretus fuerit, ut ampliùs per vasa transire nequeat, in quibus hæsit immotus, tunc vita redire possit. Novi, Anatomicis hoc contigisse, ut, dum sequenti post supplicium die cadaveri suspensi secando se accingerent, invenerint vivum, quem mortuum crediderant omnes. Memorabilem talem casum recenset *Wepferus* (*d*) de muliere, quæ ad patibuli supplicium damnata per dimidiam horam è furca pependerat, & tamen postea integre convaluit, licèt consanguinei, mortem accelerare volentes, pedes attraxerint, pectus pugnis contuderint, pendulum corpus elevaverint, ut pondere suo delabens laqueum fortiùs constringeret; & quidem tantâ vi, ut laquei rupturam veriti Judices impediverint, ne in crudeli hac pietate pergerent. Ex omnibus illis, quæ in hac muliere observata fuerunt, dum sensim in sanitatem rediret, satìs patet, actiones animales inprimis læsas fuisse: illisque jam pro maxima parte restitutis, & sublatis symptomatibus, quæ à valida contusione & distractione partium pendebant, supererat sola vertigo; quæ, uti antea dictum fuit, morborum cerebri incipientium primum symptoma, & in sanitatem tendentium, ultimum esse solet.

*. Cùm calvaria ossea, in adultis, cedere nequeat, & cranii cavum semper plenum sit, effusi humores necessariò premere debent encephalon, uti

(*a*) La Motte, Traité complet de Chirurg. Tom. II. pag. 186.

(*b*) Aphor. 43. Sect. II. Charter. Tom. IX. pag. 82.

(*c*) Ibidem.

(*d*) De Apoplexia, pag. 167.

antea dictum fuit ad § 273, ubi de vulneribus capitis agebatur Modicam autem quantitatem effusi liquidi sufficere ad apoplexiam producendam, patet ex illo casu, quem ex *Fernelio* recenset *Wepferus* (*a*) de viro, qui ex sinistri oculi ictu vehementiore apoplexiâ correptus, intra duodecim horarum spatium periit: in cadavere nulla causa tam subitæ mortis inventa fuit, præter sanguinem ad duorum cochlearium mensuram effusum in basi cerebri. De caussis autem, quæ hanc effusionem humorum in cavo cranii producere solent, sequenti numero dicetur.

4. Omnia, quæ arteriosa, venosa, lymphatica vasa interioris cerebri, circa cavitates ita solvunt, ut exiens liquor aggestus, compressu suo, fornicatas cerebrosorum nervorum origines lædat. Talia sunt, serum acre in hydropicis, leucophlegmaticísque; sanguis in plethoricis; acrimonia atrabilaria in melancholicis, scorbuticis, podagricis; quæ vulgaris causa intra quadragesimum & sexagesimum ætatis annum agens; quæ omnia latentia per causas moventes excitata, sæpe subitò morbum hunc creant. Hujus ergo prænuncia ex natura materiæ priùs natæ, & cognitis caussis excitantibus, peti debent. Maximè his animi affectus summi, & intensissima studia, nocent.

Antea patuit, quomodo ab humoribus accumulatis quidem, sed nondum extravasatis, apoplexia nasci possit: verùm vasis ruptis à nimia distensione aut erosis ab acri liquido, effusio fit humorum, quæ subitò lethalem apoplexiam producere potest; inprimis si humores effusi, ad basim cranii delapsi, comprimant medullam oblongatam. Serum, stagnando diu in hydropicis, & leucophlegmaticis, acre fieri, & loca, quæ alluit, erodere posse, patebit ex illis, quæ postea in capitulo *de hydrope* dicentur: sed & Observata practica videntur docere, subitas satis lymphæ effusiones in cranii cavum fieri quandoque; quæ, nisi citò exitum invenerint, viis nondum bene cognitis per Anatomen, apoplexiam producent. Sic monet *Willisius* (*b*), se aliquos novisse vertigini valde obnoxios, quibus aquæ limpidæ ingens copia per nares exstillabat; túncque hâc evacuatione factâ, cessabat statim vertigo. Præterea in virgine, cephalæâ immani diu afflictâ, multùm seri flavi & tenuis quotidie de naribus effluebat, cúmque hæc excretio aliquamdiu substitisset, in convulsiones atroces cum stupore incidit, atque apoplectica periit. Capite aperto, similis latex flavus cerebri anfractus & ventriculos inundabat. Similem casum & recensuit *Wepferus* (*c*).

Longè autem frequentiùs adhuc apoplexia contingit à ruptis vasis sanguineis intra cerebrum, ob nimiam copiam sanguinis, vel subitam ejusdem ra-

(*a*) Ibidem pag. 579.
(*b*) Cerebri Anatome Cap. XII. pag. 151.
(*c*) De Apoplexia, pag. 608.

refactionem; unde hanc apoplexiæ speciem vocavit cerebri hæmorrhagiam celeberrimus *Fridericus Hoffmanus* (*a*); & de illa egit illo loco, ubi successivè varias hæmorrhagias recenset. Apoplexia autem ab hac causa necat subitò, & quidem eò citiùs, quò hæc sanguinis effusio fuerit copiosior & celerior. Illustris *Malpighius* quatuor horarum spatio periit à tali apoplexia, leviorem ejusdem morbi insultum, cum hemiplegia dextri lateris, quatuor mensibus antea passus; in cadavere invenit *Baglivius* libras duas circiter sanguinis nigri & grumosi in dextro cerebri ventriculo; in sinistro autem sesquiunciam aquæ flavæ (*b*). Videtur admodum probabile, extravasatam lympham in ventriculo sinistro cerebri produxisse antea leviorem apoplexiam cum hemiplegia lateris dextri, à qua utcumque convaluerat: effusus autem sanguis tantâ copiâ fecerat, ut ultimus apoplexiæ insultus citâ morte finiretur. In Actis Londinensibus (*c*), ubi eadem Observatio legitur, habetur, quòd tantùm binæ unciæ sanguinis extravasati in dextro cerebri ventriculo fuerint inventæ; verùm *Baglivio*, testi autoptæ, fides habenda videtur. Sed & binæ sanguinis extravasati unciæ sufficiunt ad lethalem apoplexiam producendam, uti ex Observatione *Fernelii*, paulò antè memoratâ, constat, imò unicum sanguinis effusi ex vase soluto cochlear lethalem apoplexiam fecit, validis remediis illico, sed incassum adhibitis (*d*). Notandum in hoc casu, quòd sanguis ille effusus fuerit ex vase, quod per ipsam cerebri substantiam decurrebat: constat autem, vasa sanguinea tantùm in medulla, non in cortice encephali inveniri; adeóque sanguis effusus medullosam substantiam, in qua colligebatur, undique compressit; sícque etiam minori quantitate potuit apoplexiam producere.

Si autem sanguis bonus effusus in cavo encephali tanta mala producere potest, pejora adhuc exspectanda sunt, si insignis acrimonia in sanguine fuerit: faciliùs enim rumpentur vasa, & effusus sanguis talis teneram encephali substantiam, destruet quàm citissimè. Quomodo sanguis atrabilarius solâ tenacitate piceâ apoplexiam facere possit, ad secundum numerum hujus paragraphi dictum fuit; simúlque tunc monitum fuit, citissimè omnia destrui, si humor atrabilarius solutus, & acer redditus, per cerebri vasa moveretur. Hoc videtur & monuisse *Hippocrates* (*e*), dicens: *Morbis melancholicis per has tempestates periculosi decubitus, aut apoplexiam corporis, aut convulsionem, aut maniam, aut cæcitatem denunciant.* Ex aphorismo autem, hunc præcedente, ubi monet podagrica mala vere & autumno potissimùm moveri, patet satìs, quòd hoc loco de materia atrabilaria mota locutus fuerit. Simul notari meretur, quòd ἀποπληξίην τοῦ σώματος dixerit, sive veram & propriè dicendam apoplexiam; nam quandoque & *Hippocrates* partis cujusdam corporis singularem resolutionem vocavit apoplexiam, uti ad §. 1008, dictum

(*a*) Medic. Ration. Systemat. Tom. IV. Part. 2. Sect. I. Cap. VII. pag. 163.
(*b*) Bagliv. Oper. Omn. pag. 681.
(*c*) N°. 226. pag. 467. Abridgement Tom. III. pag. 30.
(*d*) La Motte, Traité complet de Chirurg. Tom. II. pag. 362.
(*e*) Aphor. 56. Sect. VI. Charter. Tom. IX. pag. 287.

fuit. Huic autem aphorismo mox subjungitur sequens (*a*): *Apoplectici verò maximè fiunt ætate, à quadragesimo anno usque ad sexagesimum*. In commentariis ad hunc locum monet *Galenus*, non omnem apoplexiam hîc intelligi, sed illam tantùm, quæ ex atra bile fit. Hâc autem ætate melancholiam maximè produci, postea ad §. 1108, patebit.

Sed & acrimonia scorbutica talis est, ut vasa solvantur ab hac quàm facillimè, fiántque liquidorum extravasationes per totum corpus; uti docent maculæ illæ scorbuticæ, sponte, vel & à levi pressiuncula, statim natæ. Unde convulsiones, tremor, paralysis, inter symptomata pessimi scorbuti postea §. 1151. n°. 4, numerabuntur. Metus ergo est, ne & in encephalo tales vasorum solutiones fiant in hoc morbo. Interim Observationes practicæ videntur docere, rariùs affici cerebrum ab acrimonia scorbutica: in cadaveribus enim scorbuto mortuorum plurima viscera pessimè affecta inveniuntur, imò quandoque omnia interna ferè putrefacta; cerebrum tamen in plurimis apparet omnino integrum (*b*).

Idem verum est & in podagricis: si enim materia podagrica, quæ tendines & ligamenta in calcem convertere potest, non ampliùs deponitur versùs extrema corporis, sed viscera occupat, horrenda mala producit; & si cerebrum petat, apoplexiam, paralysin, &c, facit, uti postea ad §. 1273, dicetur.

Apoplexia autem nata ab effusis humoribus ob subitam rupturam vasorum videtur ab *Hippocrate* vehemens apoplexia vocata fuisse, de qua meritò dixit (*c*): *Vehementem quidem apoplexiam solvere impossibile; debilem verò, non facile*. Quàm parum enim spei supersit in tali apoplexia sananda, postea ad §. 1033, videbimus. Debilis verò apoplexia illa est, quæ lentè aggestis in capite humoribus producitur; de qua ad literam *v*, numeri 2, in hac paragrapho dictum fuit, & quæ tamen adhuc difficulter curatur.

Verùm tales causæ, quæ vasa subitò solvunt, latere possunt in corpore; nec actuosæ fiunt, nisi ab alia causa accedente excitentur, vel determinentur versùs caput. Atra bilis sic per annos hærere potest fixa, dein subitò soluta & mota per motum corporis, calorem aeris, &c, summa mala facit. Materies podagrica, in pedes jam detonare incipiens, si incauto usu narcoticorum, refrigerantium, aut constringentium, impeditur integrè deponi in hæc loca, summo cum periculo caput petit sæpe. Qui narium profusæ hæmorrhagiæ obnoxii vivunt, si illa imprudenti consilio cohibeatur, tunc quandoque in cerebro solvitur arteria, & sanguis effusus subitò lethalem apoplexiam producit. Qualis casus habetur in *Actis Londinensibus* (*d*), ubi illustrissima Domina omni ope jam erumpere gestientem de naribus sanguinem impediebat, verùm sequenti die subitò immani dolore capitis correpta fuit, & intra semihoram periit: post mortem in ipsa cerebri substantia inventus

(*a*) Ibidem pag. 288.
(*b*) Acad. des Sciences 1699. Memoir. pag. 246.
(*c*) Aphorism. 42. Sect. II. Charter, Tom. IX. pag. 81.
(*d*) N°. 173. pag. 1068. Abridgement, Tom. III. pag. 29. 30.

fuit concreti sanguinis grumus, unciam cum dimidia circiter ponderans, qui sibi largum formaverat cavum, adeóque omnia vicina validè compresserat.

Prævidetur autem talis apoplexia, si signa docuerint, nimiam boni sanguinis copiam adesse, vel magnam acrimoniam dominari in corpore; simúlque constiterit, talia applicata esse corpori, vel brevì applicanda, quæ motum augent validè, vel liquida rarefaciunt, aut consuetas evacuationes supprimunt, vel depositionem morbosæ materiæ ad loca minùs periculosa impediunt. Sic v. gr. in plethorico homine apoplexiam metuendam esse facilè cognosco, si sciam, quòd validum corporis motum faciet tempestate admodum calidâ, vel vini generosi copiam ingurgitabit. Ita etiam in podagrica, si, vel ex debilitate senectutis decrepitæ, vel extremis corporis partibus eò usque per repetitos hujus morbi paroxysmos destructis, ut mala materies in illis ampliùs colligi nequeat, non doleant pedes, sed anxietas adsit & vertigo, hoc malum prævideo. Idem de reliquis verum est.

Quantùm autem nocere possint animi affectus summi, & intensissima studia, prædispositis ad apoplexiam, numero tertio hujus paragraphi dictum fuit.

5. Huc venena quædam referuntur, quæ tamen vel ex vi trium ultimarum causarum (n°. 2. 3. 4.) agunt, vel potiùs pulmoni priùs, quàm cerebro, nocent.

Certum est, dari talia venena, quæ efficaciter turbant illas functiones, quæ à cerebri & nervorum integritate pendent, licèt non constet, quomodo hæc agant, & ad quam ex classibus causarum, modò recensitis, illarum actio referri debeat. Multa etiam ex illis pessimos suos effectus præstant, dum in ventriculo hærent, & simulac inde excutiuntur, cessant omnia hæc mala; uti pluribus dictum fuit ad §. 229, & ad §. 701, ubi de delirio febrili agebatur. Recensentur hæc venena alibi (*a*), ubi videri poterunt. Minimè autem verosimile videtur, quòd hæc venena agant inspissando liquida, aut comprimendo vel rumpendo vasa, cùm cesset illorum actio, simulac per vomitum excussa fuerint. De effectis ergo horum per Observata fidelia constat, sed non intelligitur liquidò modus, quo hæc producant. Dantur & præterea alia venena, quæ halitûs specie uno momento apoplexiam producunt: talis est halitus fermentantis liquidi, inprimis si ex ingenti dolio per parvum spiraculum exhalans naribus attrahatur; vel si quis cellam ingrediatur, ubi maximâ copiâ collectus hæret fermentantis liquidi halitus; uti alia occasione ad §. 605. n°.11, notavi. *Helmontius* (*b*), dum mineralium examini plùs justò insisteret, à venenato tali halitu ferè concidisset apoplecticus; dicit enim: *Etenim jam penè corruebam, & nisi caput à vase, unde teter spirabat flatus, divertissem, apoplecticus ruissem & cadere paratus eram. Jamque tum mihi brachium decidebat, & crus stupidum sensu motúque deficiebat.* Videtur autem sæpius hoc discrimen subiisse, nam in sinistro latere se hemiplegiæ minas

(*a*) H. Boerhaave Instit. Medic. §. 1138. (*b*) De Lithiasi Cap. xx. §. 73. pag. 725.

fensisse affirmat; & alibi (*a*) dixit: *Memini quoque, aliquando in meis tyrociniis virulenta quædam destillasse, quæ si quando non rite obturatis junēturis odorem de se spirarent, vel postmodum, separando vasa ab invicem, incautum me ferirent, unico instanti in lapsum paratus eram cum vertigine & dextri lateris stupore. Adeo ut si iterum semel tantùm me odor percussisset, absque dubio cecidissem apoplecticus. In tantam scilicet me olim temeritatem compulit ardor sciendi, quòd millies vitæ non pepercerim meæ.* Verum quidem est, quòd spiritus sulphuris, spiritus nitri, salis marini, oleum vitrioli, &c, dum halitûs formâ unà cum aere hauriuntur, pulmonem constringendo, subitam mortem inducant, adeóque pulmoni potiùs quàm cerebro noceant; sed *Helmontius* nullam mentionem fecit respirationis impeditæ à tetro hoc halitu, quem inspiraverat. Sed nec illi, qui ædificia calce recèns, incrustata incolunt, & quos immedicabili hemiplegiâ correptos fuisse novi, inprimis si luculento foco instructo in tali conclavi dormirent, aliquid læsi in respiratione perceperunt, dum perniciosus ille halitus encephali functiones pessimè læderet. Quinimo & illi, qui carbonum nidore in loco clauso exstinguuntur, & suffocari creduntur impeditâ respiratione, videntur primam noxam in capite percipere; licèt tantâ virulentiâ præditus sit carbonum vapor, ut paulò pòst & vitales functiones omnino deleat, lethali syncope. Quando enim vel non adeo densi sunt illi vapores carbonum in loco, in quo hærent homines, vel minori temporis spatio ibi versantur, tunc de immani capitis dolore conqueruntur, sentiúntque, ac si calvaria extrorsum dissiliret præ nimia distensione: si autem diutius maneant in tali loco, carbonum accensorum nidore pleno, stupidi fiunt, & omnes sensus perdunt, & moriuntur. Unde celeberrimus *Fridericus Hoffmanus* (*b*) dixit, ab hoc venenato nidore stuporem & soporem apoplecticum incautis hominibus inferri. Illi autem, qui sic mortui sunt, in eodem situ inveniuntur, quem habebant, dum ab hoc vapore inceperunt malè affici. Apud *Wepferum* casus legitur satis memorabilis, qui modò dicta confirmat (*c*): bini homines in conclavi angusto, nec valde alto, ubi furnus digestorius, *piger Henricus* vulgò dictus, carbonibus calefactus aderat, noctem transegerunt & manè ambo mortui inventi sunt: unus genibus flexis trunco innitens ligneo, manibus complicati limini fenestræ incumbens, per quam vigil spectaverat, habebat speciem hominis somno obruti. Alter humi prostratus supinus jacebat, & videbatur cecidisse, dum exitum ex hoc loco moliebatur. Verùm idem ille ante octiduum per horam circiter in eodem loco manserat; & dum in apricum venit, titubare incepit, dein obdormivit, ita ut vix excitari potuerit, cum stertore. Ubi verò aquâ frigidâ, faciei & pectori aspersâ, ad se rediisset, credebat se suavissimo somno correptum fuisse, nullámque anxietatem senserat. Nec *Helmontius* (*d*), proprium infortunium narrans, anxietatis ullius meminit, sed circa orificium stomachi instans animi deliquium sensit; & dum ex museo, nidore carbonum

(*a*) Ibidem §. 48. pag. 719.
(*b*) Observat. Chemic. Physic. Lib. III. Observ. 13. pag. 319.
(*c*) Observat. Pract. de Affect. Capit. p. 360.
(*d*) De Lithiasi Cap. IX. §. 54. pag. 720. & Jus duumviratûs pag. 242. §. 19.

infecto, egrederetur, mox concidit, & occipite impegit gravissimè in pavimentum lapideum, gustum atque odoratum omnino perdiderat, auresque tinniebant, & per aliquot menses mansit vertiginosus: verùm & hæc symptomata tribui possent validæ occipitis contusioni. Interim tamen ex prædictis satìs patere videtur, quòd carbonum accensorum vapor capiti potiùs, quàm pulmoni, noceat. Cæterùm ædium, recèns calce incrustatarum, noxam, utì & vaporis carbonarii, jam notaverat *Galenus* (*a*). Si autem simul consideretur, carbones relinquere cineres paucissimos, totámque ferè illorum molem in vaporem resolutam dispergi per aera, intelligimus, quomodo pauci etiam carbones (utì *Helmontio* contigit) in cubiculo clauso possint pessima mala producere; inprimis frigidâ tempestate, quando vapores minùs dissipantur, sed magìs collecti manent.

§. 1011. CAUSAS has (1010.) docuit Anatomica inspectio cadaverum apoplexiâ exstinctorum, atque Observatio Historica eorum, quæ in ipsa horum ægrorum curatione observari possunt: meditatio autem facilè in dictas (1010.) classes ordinat, curationi inveniendæ quàm aptissimas.

Causæ illæ apoplexiæ, hactenus recensitæ & explicatæ, vel inventæ fuerunt inspectione cadaverum hoc morbo defunctorum; vel repetitis Observationibus constitit, quædam corpori applicata hunc morbum produxisse; adeóque meritò pro causis haberi posse. Optimorum Auctorum testimoniis hæc omnia confirmata fuerunt; quibus plura si quis addere vellet, facilè in *Boneti sepulchreto Anatomico* invenirentur. Verùm ordo requirebat, ut in classes quasdam numerosæ adeo hujus morbi causæ distribuerentur, ut eò meliùs singulis debita curatio adhiberi posset. Utì enim postea patebit, illa, quæ in quadam specie apoplexiæ meritò laudantur tanquam efficacissima remedia, in alia ejusdem morbi specie pessimè nocerent.

§. 1012. EX iisdem constat, à diversis, & oppositis quidem causis, morbum hunc sæpe produci; adeóque bene dividi in sanguineam & pituitosam; sed non perfectâ divisione, quum & serosa, & atrabilaria, & polyposa sit, & alia

Causa proxima in omnibus apoplexiis est eadem; sed causæ efficientes sunt sæpe diversissimæ; unde nulla poterit esse universalis curandi methodus. Si enim functiones animales abolitæ sint ob lentorem pituiosum inertem sanguinis, quo ineptus redditur, ut liberè fluat per vasa cerebri & secretioni spirituum serviat, tunc sola illa cura bona est, quæ lentorem illum attenuet, sanguini debitam soliditatem conciliet, & motum nimis languidum incitet. Ve-

(*a*) De usu partium Lib. VII. Cap. VIII. Charter. Tom. IV. pag. 458.

rùm si sanguis inflammatoriâ densitate bæreat circa extrema vasorum, tunc requiritur opposita medela, quâ solvatur sanguis, & motus humorum nimius compescatur. Hinc orta fuit generalis illa divisio in apoplexiam calidam, & frigidam, sive in sanguineam & pituitosam; & ad duo illa distincta capita omnis curatio solebat digeri. Verùm ex recensione causarum satis patuit, non sufficere illam divisionem, neque posse omnes apoplexiæ causas ad duo hæc capita redigi.

§. 1013. LOCUS verò affectus in apoplexia exquisita est totum sensorium commune; in parapoplexia verò ejus quædam pars præ cæteris, reliquis quodammodo, sed tamen minùs, pressis, cerebello, ut plurimùm, in initio illæso.

Cùm in apoplexia exquisita sensus interni & externi, omnésque motus voluntarii aboleantur (vide §. 1008.) locus affectus debet esse ille, à quo omnes nervi, sensibus & motibus voluntariis perficiendis destinati, originem suam ducunt, & ad quem locum perductæ mutationes illorum nervorum faciunt ideas, animi affectus, motus corporis, &c. Illum autem locum, qualiscumque demum fuerit, vocant Medici sensorium commune; à quo mutabilitas cogitationum à mutato corpore, & vicissim mutabilitas corporis à mutata cogitatione pendet. Verùm causa illa, à qua afficitur illud sensorium commune, potest alio loco corporis hærere, uti in causarum apoplexiæ enumeratione patuit; de qua re etiam possunt videri illa, quæ in commentariis §. 701, habentur. Cùm autem, abolitis motibus voluntariis & sensuum exercitio, supersint adhuc plurimi alii motus, qui nobis non consciis fiunt, integra debebit adhuc superesse functio illius partis, à qua illi motus pendent: pars autem illa cerebellum esse credebatur; de qua re videantur illa, quæ ad §. 1009, dicta fuerunt.

In apoplexia exquisita sensus & motus voluntarii omnino abolentur; verùm quandoque contingit, ut ægri tales à validissimis causis, in organa sensuum agentibus, utcumque adhuc affici videantur; in quibusdam partibus adhuc aliquod conamen ad motum supersit; adhuc deglutiant illa quæ ori infunduntur: tunc ergo functiones sensorii communis maximè impeditæ sunt, non tamen omnino abolitæ; adeóque levior quasi ejusdem morbi gradus, qui hinc commodè *Parapoplexia* vocatur; uti & levior anginæ species *Paracynanche Hippocrati* dicebatur (vide §. 783.). Interim non memini, quòd apud veteres Auctores *Parapoplexiæ* nomen invenerim.

§. 1014. UNDE patet, cur pulsus & respiratio exerceantur, sensibus interim, motibúsque voluntariis, destructis: imò cur sæpe pulsus & respiratio crescant pro rato, quò sensus, motúsque, plùs decrescunt, ut & circa mortem.

Quia

Quia nempe in apoplexia illa pars encephali impedita est, quæ functionibus animalibus exercendis dicata est, dum altera adhuc libera manet, quæ motibus vitalibus servit. Verùm cùm totius encephali actio, tam quoad functiones animales, quàm quoad reliquas pendeat à libero motu liquidorum per vasa substantiam encephali constituentia, patet satìs, quòd libero transitu impedito per magnum horum vasorum numerum, reliqua magìs urgeantur à liquidis appulsis. Verùm liquidi secreti copia augetur, cæteris paribus, dum ad organa secernentia major copia fluidorum applicatur intra datum tempus; quod cùm fiat in apoplexia ad illam partem encephali, quæ motibus vitalibus prospicit, patet ratio, quare pulsus & respiratio augeantur, dum sensus & motus decrescunt. Imò & hoc observamus tempore somni naturalis, in quo pariter actiones animales & motus voluntarii cessant: nam respiratio fit profundior, robustior, lentior, & magìs æquabilis, motúsque pariter cordis & arteriarum observatur increscere robore: unde & omnes actiones, quæ à nostro arbitrio non pendent, perfectissimè peraguntur somni tempore; circulatio nempe, coctio crudorum, distributio, nutritio, &c. Cùm autem in reliquis morbis fortis & æquabilis respiratio adeo boni ominis sit, inprimis si pulsus simul fortis sit, & calor æquabilis ad extrema corporis usque, ideo minùs periti vix credere possunt, in tanto periculo apoplexiâ decumbentem versari, dum actionum vitalium tantum robur observant. Verùm dum eadem causa, quæ actiones animales impedivit, pergit agere vel augetur, brevì & actiones vitales, paulò antè adhuc adeo validæ, opprimuntur, & subita mors sequitur.

§. 1015. MAGNITUDO igitur apoplexiæ censetur ætate, temperie, fabricâ ægri; tum vehementiâ symptomatum, & inprimis absolutâ destructione sensuum, motuúmque; respiratione validâ cum profundo stertore; spumâ circa os copiosâ, viscidâque; sudore tenui, guttatim hærente; frigidiusculo; ortu ex debili primò parapoplexiâ prægressâ; ortu ex epilepsia ingenti præmissa, vel ex causa nota vehementiori.

Apoplexiam semper periculosam esse omnes Medici agnoscunt: hinc agitur hìc tantùm de majori minoríve discriminis gradu, quod cognoscitur.

ÆTATE. Sic v. gr. senes, hoc morbo correpti, rariùs emergunt, quia plerumque in his iners, glutinosa, materia in cavis cerebri colligitur, & per ipsa senectutis vitia talis sanguinis cacochymia quotidie augetur, utì ad §. 1010, n°. 2. *lit.* γ, dictum est.

TEMPERIE. Ita atrabilaria temperies hujus morbi discrimen auget, quia vel piceâ tenacitate sanguis hærere incipit in vasis encephali (vide §. 1010. n°. 2. *lit.* γ.); vel materia atrabilaria mota, & acris reddita, citissimè omnia destruit (vide §. 1010. n°. 4.) absque ulla sanationis spe. Licèt autem hæc materies atrabilaria tantùm solâ tenacitate peccaret, summa adhuc difficultas solvendi illud tenax maneret.

FABRICA ÆGRI. Caput v. gr. magnum, collum breve, obesitas magna, &c; de quibus ad numerum primum §. 1010, dictum fuit.

VEHEMENTIA SYMPTOMATUM, &c. Inde enim cognoscitur magnitudo causæ, quæ apoplexiam produxit: de bis dictum fuit ad §. 1008.

SPUMA CIRCA OS, &c. Dum enim impeditur liber transitus per vasa encephali, tantò magìs urgentur rami carotidis externæ; hinc facies adeo inflata apparet, & major copia salivæ, ac quidem viscidioris, secernitur, quàm ægri, forti apoplexiâ decumbentes, nec accumulari sentiunt, nec deglutiunt; unde magìs magísque congeritur, & à valida & forti respiratione spumescit. Videantur & illa quæ §. 1010. n°. 3. *lit. ♂*, de hac spuma dicta fuerunt.

SUDORE TENUI, &c. In febrium Historia ad §. 594. n°. 2, patuit, morbi materiam subactam, & mobilem redditam, per sudores difflari de corpore quandoque felici cum eventu: verùm simul monitum fuit, tales sudores esse æquabiles per totum corpus, calidos, & vaporis formâ de cute surgentes. Designant enim tunc vires vitales robustas, materiam solutam mobilem, & vasa pervia. Unde & tales sudores laudantur tanquam boni in apoplexia, ad §. 1017. Verùm alii sudores in morbis apparent, pessimo signo; dum nempe & parci sunt, & in guttulas collecti hærent cuti; túncque ferè semper frigidi sunt & subviscidi tales sudores, notántque, instante jam morte, resolvi cutaneorum vasculorum extrema, ut crassiorem & viscidum sudorem transmittant; simúlque adeo jam fractas esse vires vitales, ut calorem satìs validum ad cutis superficiem propagare nequeant, per quem in vaporem resolvi sudor posset. Rubra tunc simul solet esse facies, cui guttulæ sudoris adhærent, de quo videantur illa quæ ad §. 741, habentur, ubi de signis prognosticis in febre ardente agitur. Simulac autem illa causa, quæ apoplexiam produxit, incipit & impedire illam partem encephali, unde vitales actiones pendent; tunc & respiratio difficilior fit: & ab hoc signo comite damnavit sudores in hoc morbo *Hippocrates* (*a*), dicens: *In apoplecticis ex spiritûs molestia sudor accedens, lethale.* Et *Cœlius Aurelianus* (*b*) pariter bina hæc signa simul junxit, ubi apoplexiam in pejus vergentem describit. Ita autem habet: *Pejorante passione atque in exitium ægrorum crescente, vultûs abductio, ita ut longior notâ videatur imago* (ob musculos faciei paralyticos & maxillam inferiorem proprio pondere pendulam), *præcordiorum prominentia, atque totius corporis frigidus torpor, pectoris stridor, & superiorum partium sudores frigidi.*

ORTU EX DEBILI, &c. Cùm enim parapoplexia sit levior gradus apoplexiæ, utì ad §. 1013, dictum fuit; si tunc sequatur apoplexia, novimus causam morbosam augeri. Plerumque autem hoc fit ab extravasato liquido copiâ sensim aucto: uti v. gr. si parva arteria in cerebro rupta sanguinem effuderit, turbabuntur functiones encephali; & increscent hæc mala pro ratione copiæ extravasati sanguinis, donec totum sensorium commune affectum fuerit; adeó-

(*a*) Coacar. Prænot. n°. 479. Charter. Tom. VIII. pag. 880.

(*b*) Acutor. Morbor. Lib. III. Cap. v. pag. 199.

que sequatur apoplexia. Si autem levior morbus superari non potuerit, satìs patet de eodem morbo jam graviori curando parum spei superesse.

ORTU EX EPILEPSIA, &c. Patebit postea, ubi de terribili hoc morbo agetur, quòd violentis adeo, & sæpe repetitis convulsionibus, cerebrum corrumpatur frequenter, ita ut apoplexia & mors sequatur. Facilè autem patet, tunc nullam spem superesse. Interim notandum est, quòd frequentissime in fine paroxysmi epileptici dormiant cum stertore, & paulò pòst ad se redeant. Verùm ubi profundus ille somnus, paroxysmum finire solens, diutius solitò protrahitur, tunc magnus metus est, epilepsiam transivisse in lethalem apoplexiam.

VEL EX CAUSA NOTA VEHEMENTIORI. Si nempe talis fuerit, ut cerebrum illico destruat, v. gr. materies atrabilaria soluta, mota, & acris admodum, si caput petierit. Vel etiam si causa talis fuerit, ut per artem tolli, vel insigniter minui nequeat. Sic si v. gr. libra sanguinis effusi hæreret in ventriculis cerebri, & circa basin cranii, nulla spes esset, tantam copiam sanguinis sat citò iterum resorberi posse per venas; neque perterebrato cranio posset educi extravasatus sanguis, cùm nimis profundo in loco hæreat. Ob hanc causam vulnera circa inferiora orbitæ oculi, ossis temporum, ossis ethmoidis, basios cranii, &c, lethalia habentur, de quibus vide §. 170. n°. 1.

§. 1016. LEVITAS & sanabilitas mali contrà decernitur ex levitate symptomatum, absentiâ dictorum. (1015.)

Veritas hujus asserti sponte patet. Interim notandum est, magnam requiri cautelam, ne Medicus in prognosi hìc erret cum famæ periculo.

Cùm enim modò dictum fuerit præcedenti paragrapho, apoplexiam quandoque sequi, & quidem lethalem, post debilem parapoplexiam prægressam; Medicus illo tempore vocatus, dum parapoplexia adest, ex levitate symptomatum concluderet sanabilitatem mali, & faustum prædiceret eventum; dum intra paucas horas apoplexia valida ægrum præter spem necaret; auctâ nempe causâ, quæ parapoplexiam produxerat. Periculum ergo magnum adesse etiam in leviori morbo, monere debet Medicus, semper memor moniti *Hippocratici* (vide §. 1010. n°. 4.); quòd nempe etiam levis apoplexia sanatu difficilis sit; valida autem vix unquam curetur: simúlque constat, quòd levis apoplexia in validam frequenter abeat.

§. 1017. LENIS apoplexia solvitur superveniente sudore multo, æquabili, rorido, calido, levante; urinâ multâ, crassâ; hæmorrhoidibus largis, diu fluentibus; fluxu menstruo restituto; alvi fluxu; febre magnâ.

Sæpius jam monitum fuit (vide §. 885.) in Historia morborum acutorum, illos sanari ope naturæ, vel artis; simúlque tunc dictum fuit, summæ utili-

tatis esse in curandis morbis, si fideli Observatione habeantur cognita illa naturæ, sibi soli toties sufficientis, molimina, per quæ morbus in sanitatem mutatur. Sic enim cautus redditur Medicus, ne turbet imprudenti medelâ hos naturæ conatus; simúlque discit, illos imitari per artem, ubi sponte non adsunt. Cura autem apoplexiæ postea tradenda docebit, quòd Ars eadem tentet facere, quæ sponte nata observata fuerant profuisse, vel evacuando; vel derivando impetum & copiam humorum à capite; vel denique stagnantia solvendo & movendo: singula jam hæc considerabimus. Verùm notandum est, quòd dicatur apoplexia *solvi*. Ex illis autem, quæ ad §. 594. 830. n°. 1. 887, dicta fuerunt, constat, quòd tunc resolutio illa benigna morborum dicatur fieri, quando materies morbosa absque ulla evacuatione sensibili sic mutatur, ut redeat sanitas: hìc autem evacuationes sensibiles recensentur. Dicitur autem solvi apoplexia, dum sanatur, phrasi *Hippocraticâ*, qui vocabulum λύειν hoc sensu in eodem morbo adhibuit. (*a*).

SUPERVENIENTE SUDORE MULTO, &c. Per sudores expelli posse de corpore morbosos humores, ad §. 594, pluribus explicatum, simúlque dictum fuit de illis dotibus, quas salutiferi tales sudores habere debent, ut distingui possint à symptomaticis & nocituris sudoribus; túncque simul monitum fuit, levamen perceptum dare signum minimè fallax salubris evacuationis. Patebit postea, quando de hydrope agetur, quòd per sudores excitatos tolli possit accumulata in cavis corporis lympha. Verùm levis apoplexia, de qua hìc tantùm agitur, tali causæ originem quandoque debet (vide §. 1010. n°. 2. *lit.* γ.), adeóque hoc modo tolli pariter poterit, & in hoc casu inprimis sudores tales prodesse videntur.

URINA MULTA, CRASSA. Ex illis, quæ ad §. 830. n°. 4. & 888. n°. 2, dicta sunt, patuit, materiam inflammatoriam, solutam quidem & mobilem redditam, sed tamen degenerem à conditionibus humoris sani, per urinæ vias de corpore expelli quandoque. Verùm simul tunc fuit notatum, hanc evacuationem sæpe jungi aliis, si morbus validior fuerit, & rarò sufficere solam, nisi in morbo leviori. Cùm autem hìc de leni apoplexia agatur, & §. 1010. n°. 2. *lit.* β, spissitudo inflammatoria cruoris inter causas apoplexiæ recenseatur, patet, per talem urinam hunc morbum solvi posse.

HÆMORRHOIDIBUS, &c. Nimiam sanguinis boni copiam, distentis ultra modum vasis sanguineis encephali, apoplexiam producere patuit §. 1010. n°. 1. n°. 3. *lit.* α. & n°. 4; adeóque omnia, quæ copiam sanguinis minuunt, medentur huic causæ. Præ reliquis autem prosunt hæmorrhoides largâ copiâ fluentes, quia efficacissimè impetum & copiam sanguinis à capite derivant, cùm sanguis oppositâ penitus directione moveatur per vasa hæmorrhoidalia quàm per arterias carotides & vertebrales. Unde apoplecticis hæmorrhoides utiles esse dixit *Hippocrates* (*b*); utì aliâ occasione ad §. 702, notavi: sed & in phrenitide (vide §. 779.), & in mania (*c*) pulchrum effectum præstant. Præterea

(*a*) Aphor. 42. Sect. II. Charter. Tom. IX. pag. 81.

(*b*) Coac. Prænot. n°. 473. Charter. Tom. VIII. pag. 890.

(*c*) Aphor. 21. Sect. VI. Charter. Tom. IX. pag. 260.

quotidiana Observatio docet, quòd illi, quibus consueta jam est sanguinis evacuatio per hanc viam, patiantur varios capitis morbos, cephalalgiam, vertigines, aurium tinnitus, &c, si minùs feliciter cesserit hæmorrhoidum fluxus: quod *Hippocrates* (*a*) monuit, dicens: *Ex hæmorrhoide parum apparente vertigines obortæ parvam siderationem brevì futuram significant* (παραπληγικὸν μικρὸν, καὶ ἐπ' ὀλίγον) *solvit venæsectio; & quidquid hoc modo apparuerit, mali aliquid significat.* Cùm ergo, suppressis hæmorrhoidibus, capitis morbi sequantur; & contrà, illis fluentibus, leventur illi morbi; patet satìs, multùm boni inde exspectari posse in apoplexia, quæ à nimia plenitudine vasorum encephali oritur: ubi enim vasa rupta sunt, tunc à sanguine effuso fortis apoplexia fit in qua parum spei superest. Præterea & melancholicus humor inter causas apoplexiæ numeratus fuit §. 1010. n°. 2. *lit.* γ, qui commodè evacuatur per hæmorrhoidum fluxum; utì postea ad §. 1110, dicetur, adeóque & hoc effectu prosunt hæmorrhoides.

FLUXU MENSTRUO RESTITUTO. Cùm corpus muliebre ita ab Adorando Creatore factum fuerit, ut & alium hominem intra se recondere & nutrire possit, plùs conficit sanguinis boni mulier sana, quàm ad proprii corporis usum requiritur, & ideo illud superabundans menstruâ evacuatione tollitur: si ergo defecerit fluxus menstruus, plethora fiet, majori copiâ sanguinis distendentur vasa, nisi per alias vias exiverit illud superabundans; adeóque causam apoplexiæ dare poterit menstruorum suppressio. Verùm Observata practica docent, capitis vasa inprimis urgeri ab hac plethora, dum uteri vasa nimis resistunt sanguini exituro circa consuetum tempus. Hinc notat *Hippocrates* (*b*), capitis concussiones, & aurium sonitus, præcedere menstruorum eruptionem, illáque prodire, si juxta spinam ardor consequatur, qui designat, aortæ descendentis ramos à sanguine magìs incipere distendi. Et alibi (*c*) horrores, lassitudines, capitis gravitates adesse, dum menses prorumpent, dixit. Omnia autem hæc symptomata docent, capitis vasa tunc nimis distendi, imò & quandoque solvi: ita narium hæmorrhagiam, menstruis deficientibus, *Hippocrates* (*d*) laudat. Si ergo à mensium suppressione, distentis capitis vasis, apoplexia nascitur, menstruus fluxus & evacuando proderit, & derivando à capite; cùm uteri vasa oppositâ directione sanguinem ducant æquè ac vasa hæmorrhoidalia.

ALVI FLUXU. Duplici modo prodesse potest, vel quatenus evacuando subducit materiæ morbosæ partem; vel quatenus impetum & copiam humorum à superioribus derivat versùs inferiora. Dum enim, liquidis per alvum ruentibus, abdominalium viscerum vasa deplentur, sícque sanguini impulso minùs resistunt, potens revulsio à superioribus partibus fit; utì pluribus probatum fuit ad §. 779, ubi de cura phrenitidis agebatur. Verùm & ipsa evacuatio

(*a*) Coacar. Prænot. n°. 346. Charter. Tom. VIII. pag. 871.

(*b*) Coacar. Prænot. n°. 168. Charter. Tom. VIII. pag. 861.

(*c*) Coac. Prænot. n°. 541. 548. Charter. Tom. VIII. pag. 885.

(*d*) Aphor. 38. Sect. V. Charter. Tom. IX. pag. 214.

prodesse potest quàm plurimùm. Ita ad §. 720, memoratur ex *Hippocratis* Observatione, quòd albâ pituitâ detentum vehemens diarrhœa sanet. Sed pituitosa & iners talis sanguinis cacochymia, qualis in leucophlegmaticis observatur, inter causas apoplexiæ §. 1010. n°. 2. *lit.* γ, numeratur, adeóque poterit alvi fluxu tolli.

Præterea constitit ex illis, quæ ad numerum quintum §. 1010, dicta fuerunt, quòd causa apoplexiam excitans quandoque hæreat in ventriculo, quæ ergo, æquè ac per vomitum, per alvum expelli posset. Novi talem casum contigisse celeberrimo Viro, qui in consortio amicorum subitò incepit oculos hinc inde convertere, mox obmutuit, & apoplecticus cecidit. Dum conclamatum crederent summi in arte Viri, qui aderant, post quadrantem horæ, nullo tentato remedio præter sanguinis missionem, vomuit, præter contentos in ventriculo cibos, ingentem copiam pituitæ, & quidem tantam, quantam humanus ventriculus capere posse vix credi poterat: statim redierunt sensus & motus, & blando somno refectus, sequenti die omnino sanus fuit; risítque futuros hæredes, qui nuncio misso advolaverant quantocyus. Patet hinc, talem saburram, primas vias gravantem, producere posse apoplexiam, sed sanabilem facilè, sublatâ hâc causâ per vomitum vel secessum. Notaverat mirum hunc effectum, quo ventriculus gravatus cerebri functiones turbat, *Helmontius* (*a*), dicens; *Sin autem suboriatur mucilago putrida, ad amatorem prona, vertiginem, & fortiùs insurgens apoplexiam suscitat.*

FEBRE MAGNA. Constitit ex illis, quæ antea in febris Historia dicta fuerunt, quòd febris multorum & magnorum morborum remedium quandoque sit (vide §. 558.); illúdque inprimis probatum fuit, quando de febris effectibus (ad §. 587.) agebatur. Patuit enim tunc, quòd per febrim stagnantia agitentur, resistentia subigantur, cruda mutentur in cocta, &c. Ex quibus concludere licet, quasdam apoplexiæ causas per validum febrilem motum emendari, vel & tolli posse. Non enim prodesse omnibus apoplexiæ causis enumeratis febrim, facilè patet. Si enim à plethora, vel effusis humoribus ob rupta vasa, nata fuerit apoplexia, febris augebit malum. Verùm tunc inprimis videtur sanatio hujus morbi per febrim natam sperari posse, ubi pituitosa, iners, sanguinis cacochymia apoplexiam produxit (§. 1010. n°. 2. *lit.* γ.): talis enim materies per febrim solvi, & soluta pelli poterit ex locis, ubi hæret; uti pluribus probatum fuit ad §. 587. Imò sanguis, inflammatorio lentore hærens in vasis, per ipsam febrim sic mutari potest, ut aptus fiat transire vasa, in quorum angustiis hæserat, uti patuit ex illis, quæ de morbis acutis inflammatoriis dicta fuerunt: túncque sæpe circa crisin, mobili redditâ materiâ morbosâ, nova oritur febris, vel augetur illa, quæ aderat, cum levamine symptomatum morbi. In mirabili illo casu puellæ, post suspendii supplicium perpessum sanatæ (vide §. 1010. n°. 3. *lit.* δ.) notari meretur, quòd calidis spirituosis remediis usi fuerint peritissimi Medici, qui ejus curam gesserunt, oleis & spiritibus calidis inunxerint cervicem, tempora, pedúm-

(*a*) In Capit. *A sede animæ ad morbos* pag. 236. §. 12.

que plantas; aromatica decocta per clysmata injecerint; unde sequenti die febris secuta fuit; sed & simul sensus interni, & externi, & loquela redierunt (*a*), moto & propulso sanguine, qui in vasis cerebri stagnaverat, dum in laqueo hæserat. A febre autem apoplexiæ sanabilis medelam Veteres sperasse certum est. Sic apud *Hippocratem* (*b*) habentur sequentia: *Derepentè sanum capitis dolor prehendit, confestimque obmutescit, & stertit, & os hiat; & si quis eum vocet, aut agitet, solùm ingemiscit, nihil autem intelligit, & copiosè meiit, & se ad mictum non incitat. Hic, nisi eum febris corripuerit, intra septem dies moritur; quòd si corripuerit, plerumque sanus evadit.* Ubi notandum, quòd de levi tantùm hîc agatur apoplexia, quia æger ingemiscit, dum agitatur, aut dum vociferantur adstantes, adeóque adhuc aliquæ sensuum reliquiæ, licèt debiles, supersunt. Præterea videtur & illa apoplexia, de qua agitur, à frigida & lenta causa originem ducere, quia mox addit: *Hujusmodi autem morbus senioribus contingit magìs quàm junioribus.* Verùm & in alia apoplexiæ specie à febre multùm boni exspectàvit: legitur enim in eodem loco: *At si quis ex temulentia voce deficiat, si quidem jam confestim eum febris corripiat, convalescit; nisi verò corripuerit, intra triduum moritur.* Quinimo, ubi malus ille sudor (de quo vide §. 1015.) cum difficili respiratione aderat, quem pro lethali signo habebat, subjungit (*c*): *Rursus autem in his ipsis, si febris accedat, solutio fit.* Pariter & *Aretæus* (*d*), postquam jusserat in apoplexia frigida applicari acre clysma, spem salutis esse monet, si æger febre corripiatur. Verùm pariter ex *Hippocrate* (*e*) patet, quòd tantùm exspectaverit salubrem effectum in apoplexia à febre satis valida, insurgentis vitæ robore excitatâ; non verò à febre, quæ suppressis vitæ viribus lentè glisceret. Hic enim videtur esse sensus illius Coacæ prænotionis, cui similis textus (*f*) in Prorrheticis legitur, quem *Galenus* (*g*) sic explicuit: *Quòd obortæ apoplexiæ, non acuta & calida, sed debilis & diuturna subsecuta febris nihil profuerit.*

Verùm §. 1014, dictum fuit pulsum & respirationem crescere pro rato, quò sensus motúsque plùs decrescunt; uti & circa mortem: adeóque posset falli quis, dum illud pulsûs incrementum ab aucto morbo pendens, pro salubri febre haberet, quæ apoplexiam solvere posset. Sed ubi in mortem tendit apoplexia, respiratio fit magìs sublimis & stertorosa, & omnes functiones animales absolutè abolentur. Contrà verò ubi febris talis valida insurgit & salutaris, respiratio liberiùs peragitur, & levia saltem indicia emendatarum functionum animalium apparent.

(*a*) Wepferi Histor. Apoplect. pag. 168. & seq.

(*b*) Lib. I. de Morb. Cap. VII. Charter. Tom. VII. pag. 558.

(*c*) Coac. Prænot. n°. 479. Charter. Tom. VIII. pag. 880.

(*d*) De Curat. Morbor. Acut. Lib. I. Cap. IV. pag. 82.

(*e*) Coac. Prænot. n°. 480. Charter. Tom. VIII. pag. 880.

(*f*) Prorrheticor. Lib. I. Textu 84. Charter. Tom. VIII. pag. 752.

(*g*) Ibidem. pag. 753.

§. 1018. PAULO gravior, superata causa, solet mutari in paralysin alicujus partis musculosæ; totius lateris unius, unde hemiplegia; vel omnium cervici suppositarum partium, unde paraplegia dicitur; quæ rarò curatur, sempérque memoriæ, judicii, motuum læsiones relinquit; unde soporosi, hebetes, tremuli, vertiginosi, pusillanimes remanere solent.

Hic exitus apoplexiæ non lethalis longè frequentiùs observatur. Nôrunt omnes Medici practici, quàm rarò emergant ab apoplexia ægri absque ulla superstite læsione functionum animalium. Unde *Celsus* (*a*) optimè dixit: *Solent autem qui per omnia membra vehementer resoluti sunt, celeriter rapi: at si correpti non sunt, diutius quidem vivunt; sed rarò ad sanitatem perveniunt; & plerumque miserum spiritum trahunt, memoriâ quoque amissâ.* Imò *Cælius Aurelianus* (*b*) inter signa, quæ epilepsiam ab apoplexia distinguunt, ponit & sequens: *Quod post accessionem epileptici integro habitu consurgant frequentiùs; apoplectici verò paralysin partium sustineant.* Vidi plures, qui ab apoplexiâ curati omnibus functionibus cerebri rectè valebant, nisi quòd deesset hoc unicum, quòd non possent vera rebus designandis vocabula invenire; manibus, pedibus totius corporis nixu conabantur explicare miseri, quid vellent, nec poterant tamen. Malum illud per plures annos sæpe insanabile perstat. Verùm & miro modo sæpe mutantur ab apoplexia emergentes quoad animi affectus; sic ut viderim, sapientissimis antea viris, & fortissimis militibus, masculum illud animi robur adeo fuisse enervatum, ut flebilis pueri instar ob levissimam causam in lacrymas solverentur. Hinc jurè dixit *Aurelianus* (*c*): *Quidam parvâ conversione mentis afficiuntur, ut aut alienentur, aut tristes & somniosi videantur, ut si eos quisquam à somno excitaverit, aliquid alienum loquantur.* Sapiens *Malpighius*, qui calculi & prodagræ dolores, & varia adversa, tulerat magno animo; ab apoplexia, & totius dextri lateris paralysi, curatus, magnam in memoria & ratiocinio læsionem habuit, & quavis minima de causa lacrymabatur (*d*). Hinc videtur patere, singulares quasdam encephali functiones manere turbatas, vel & abolitas, totâ vitâ, quia in solo principio primæ determinationis mentis in corpus quid mutatum fuit per apoplexiam prægressam. Unde simul apparet, quàm multiplicia mala sequi possint post apoplexiam, dum vel in parte quadam singulari corporis, vel in pluribus simul, functionum animalium læsio superstes manet. Variis autem nominibus designaverunt Medici hæc mala, quæ motûs muscularis à voluntate pendentis exercitium lædunt, vel & tollunt integre. Obtinuit hodie, communi in Scholis Medicis usu, *Paraplegiam* vocare, quando motus voluntarii cessant in omnibus partibus cervici suppositis: interim tamen idem illud paraplegiæ vocabulum alio sensu

(*a*) Lib. III. Cap. XXVII. pag. 178.
(*b*) Acutor Morbor. Lib. III. Cap. V. pag. 201.
(*c*) Ibidem. pag. 200.
(*d*) Baglivi Oper. Omn. pag. 681.

apud

apud veteres Medicos acceptum fuisse constat: Sic *Galenus* (*a*) testatur, quòd *Hippocrates vocet paraplegias, illas paralyses, quæ ex apoplexia in partem quamdam decumbunt;* adeóque generali ferè nomine omnes læsiones functionum animalium, post apoplexiam superstites, significaret paraplegia. *Aretæus* (*b*) autem, postquam apoplexiam, paraplegiam, paresin, paralysin, omnia genere eadem esse dixerat, addit sequentia: *Paraplegia autem* (est) *tactûs motûsque remissio, sed in membro uno, utpote manu vel crure;* & distinxit à paralysi, quòd in illa ut plurimùm motûs tantùm & actionis defectio adesset. Paulò pòst monet, *Hippocratem* intellexisse paraplegiæ nomine apoplexiam particularem: *Quod enim in toto corpore est vehemens apoplexia, illud in crure paraplegiam vocat.* Patet ergo, quòd Antiqui vocaverint paraplegiam idem illud, quod hodie dicimus paralysin; nam & in illa quandoque unà cum motu sensus integre perit, ut postea ad §. 1057, dicetur; & partis singularis, non verò totius corporis, vitium est. Ubi verò dimidium latus corporis motu voluntario caret, tunc vocatur *hemiplegia*; licèt *Galenus* (*c*) generali paralysis nomine & hoc malum comprehenderit.

Aliâ occasione ad §. 276, dum in Historia vulnerum capitis agebatur de signis, quæ docerent locum læsum intra cranium, demonstratum fuit pluribus Observationibus, quòd organum illud corporeum, unde in nobis sensus & motus voluntarii pendent, sit in sua origine, collectione, distributione & operatione duplex: unde una ejus pars potest integra manere, dum altera impotens omnino fit ad omnia. Illud autem in hemiplegia evidenter obtinet; in qua, si exquisita fuerit, dimidia pars corporis à capite ad calcem usque paralytica est. Vidi sic unum frontis latus corrugari potuisse tantùm, dum in altero latere paralytico frons maneret glabra: nec poterat orbicularis palpebrarum oculum claudere, nec buccinator impedire, ne cibi intra genam paralyticam & dentes deciderent: lingua exserta trahebatur versùs latus sanum, & in eodem latere angulus labiorum sursum trahebatur, ob faciei musculos in altero latere paralyticos: balbutiebant ægri tales quàm pessimè, dum & dimidia pars linguæ motu carebat: unde & inter manducandum fœdo spectaculo cibi ex ore dilabebantur. Hæc dum videbat *Aretæus* (*d*), credidit & interiora similiter dimidiatam tantùm virium suarum partem retinere, ventriculum nempe, intestina, &c. Interim tamen hoc non videtur semper in hemiplecticis verum esse: plures enim vidi, qui longè voraciores erant, quàm ante morbum; optimè digerebant ingesta, alvum deponebant; sícque per plures annos vivebant hemiplectici, sed cæterùm satis sani. Simul ibidem *Aretæus* pulchre notavit decussatam illam cerebri actionem, per quam nempe læsio in parte dextra cerebri paralysim faciat in parte sinistra, & vicissim. De qua re videantur illa, quæ ad §. 276, habentur.

Ratio autem, cur paulò gravior apoplexia raro curetur integre, sed sem-

(*a*) Commentar. 2. in 2. Lib. Epidem. Charter. Tom. IX. pag. 130.
(*b*) Morbor. diuturn. Lib. I. Cap. VII. pag. 33.
(*c*) De Locis Affectis, Lib. III Cap. XIV. Charter. Tom. VII. pag. 449.
(*d*) In loco modo citato.

per ferè relinquat aliquas læsiones in functionibus animalibus, satis patet ex cognita structura encephali. In Physiologicis probatur, vasa illa, per quæ causa motûs muscularis derivatur in musculos, & à quibus pendent sensuum internorum externorúmque actiones, esse omnium minima totius corporis, simúlque tenerrima. Hinc si causa morbosa comprimendo v. gr. egerit in mollem & pulposam encephali substantiam, plura ex his minimis staminibus poterunt destructa manere per totam vitam, licèt causa morbosa postea tollatur. Quinimo si tenuissimum illud fluidum impeditur per aliquod tempus fluere per minima hæc nervosa stamina, tenerrima collabentur latera horum vasorum, & collapsa concrescent brevì; túncque illa functio, quæ à perviis his vasis pendebat, immedicabiliter læsa manebit toto vitæ tempore, licèt causa, quæ apoplexiam produxerat, integre sublata fuerit. De hoc autem postea adhuc dicendum erit, ubi de paralysi agetur.

§. 1019. EXQUISITA apoplexia (1015.) attrito cerebello, corruptis liquidis, causâ in cerebellum propagatâ, in mortem citò finitur, raròseptimum diem excurrens.

Ex illis, quæ ad §. 1009, dicta fuerunt, patuit, duas esse distinctas in encephalo partes, quarum una motibus voluntariis & sensibus servit; altera motibus vitalibus & spontaneis, qui voluntatis imperio non subjacent. In apoplexia autem vitales motus manent quidem, sed sæpe satis brevi tempore illa causa, quæ animales functiones omnes delevit, & vitales tollit; licèt videantur Observata practica docere, illam partem encephali, qualiscumque demum illa fuerit, minùs facilè lædi, quæ vitalibus functionibus dicata est (vide §. 1009.). Verùm si effusi humores, v. gr. pergant augeri quantitate, brevì comprimentur omnia in cavo calvariæ. Idem & sequi debebit, si effusi humores corrupti, & acres redditi, rodendo destruant mollem & pulposam encephali substantiam. Quinimo si supponatur, aliam causam, nempe obstructionem plurimorum vasorum encephali, dedisse originem apoplexiæ; brevì propagabitur malum ad illam partem, à qua vitales actiones pendent, quia cor pergit humores pellere per carotides & vertebrales arterias; adeóque vasa libera & pervia adhuc tantò magìs urgebuntur; & cùm tenerrima sint, citò destruentur. Hæc est ratio, quare exquisita apoplexia, de qua hîc tantùm agitur, tam citò lethalis sit, ita ut sæpe intra paucas horas mors sequatur; rarissimè, vel nunquam septem dies excedat; utì patet ex locis *Hippocratis*, quorum ad §. 1017, mentio facta fuit.

§. 1020. FUTURA apoplexia prævidetur: 1. ex cognita naturali temperie (1010. n°. 1.). 2. materie morbosâ cognitâ ut causa proegumenâ (1010. n°. 2. 3.) 3. ex procatarcticis. 4. ex primis effectibus incepti mali, ut sunt tremor; vacillatio; vertigo; scotomia; stupor; sopor; memoria vacillans; tinnitus aurium; in-

flatus superiorum; respiratio solitò profundior, cum naribus compressis; incubus.

Cùm ergo tam difficile sit curare apoplexiam operæ pretium est, cognoscere illa signa, ex quibus prævidetur futura, ut præoccupari possit, antequam in nervum erumpat: de his jam hîc agitur.

1. De his dictum fuit loco citato.

2. Et de his pariter actum fuit. Hæc quidem sola, saltem haud omnia, nondum faciunt apoplexiam, sed sic prædisponunt, ut, aliâ causâ accedente, morbus sequatur.

3. Hæ sunt illæ, quæ dum superveniunt, unà cum prædisponente constituunt causam proximam & adæquatam morbi, adeóque necessariò morbum ipsum producunt. Sic v. gr. plethora est causa prædisponens ad apoplexiam: sæpe tamen plethorici diu manent in hoc periculo, nec tamen hoc morbo corripiuntur. Verùm si noverim, quòd homo plethoricus, æstuante sub sole, motus corporis validos peraget, vina meraca ingurgitabit, summâ & subitâ iracundiâ excandescet, apoplexiam futuram prævideo.

4. Hæc signa maximum usum habent. Rarò enim apoplexia absque ullis signis, hîc enumeratis, opprimit, nisi fiat à subita ruptura vasorum: cæteroquin semper ferè præcedunt quædam, quæ docent manifestè, quòd incipiant turbari, vel saltem minùs expeditè peragi encephali functiones. Verùm sæpe hæc adeo levia apparent & ægris, & Medicis minùs peritis, vel non satis attentis, ut negligantur, túncque tardè medela sæpe adhibetur natæ apoplexiæ, quæ caveri potuisset.

TREMOR. Ponit vacillationem illius causæ, quæ motus musculares producit, uti antea ad §. 627, dictum fuit: unde meritò pro signo futuræ apoplexiæ habetur in illis, quorum temperies & vitæ genus huic morbo producendo favent. Non enim tremor solus absolutum signum dat; nam in frigore febrili tremor semper ferè adest, uti & in debilibus hominibus à morbo prægresso, evacuationibus nimiis, &c, imò in quibusdam hominibus, cæterùm sanis, tremor per multos annos observatus fuit; uti pariter ad §. 627, monitum fuit. Verùm dum unà cum tremore alia signa concurrunt, quæ docent encephalon gravari, tunc admodum suspectus tremor meritò habetur, tam in acutis morbis, quàm in chronicis. Ideo *Hippocrates* (vide §. 629.) tremores lethales pronunciavit in vehementer phreniticis; & malos tremores dixit in illis, qui ab atra bile mente moti sunt: Et alibi (*a*), cum tremore alia signa conjungens, dixit: *Valde surdi, dum aliquid prehendunt tremuli, linguam resoluti, torpidi, malum.*

VACILLATIO; VERTIGO; SCOTOMIA. Primum initium vertiginis, uti antea dictum fuit, est apparens rotatio rerum vicinarum quiescentium; tunc incipiunt colores iridis oculis obversari, mox vacillant omnes musculi, incipiunt homines metuere, ne labantur, & enervantur omnes vires ut se sustinere ne-

(*a*) Coac. Prænot. n°. 198. Charter Tom. VIII. pag. 863.

queant; ingratissimus in auribus sibilus percipitur; túncque aucto malo tenebræ oculis obversantur, & dicitur scotomia, sive vertigo tenebricosa; paulò pòst cadunt. Satìs patet ex his, quòd in vertigine totum sensorium commune afficiatur: verùm tunc inprimis apoplexiam minitatur vertigo, quando causa vertiginis hæret intra cranium; túncque vocatur vertigo idiopathica: hoc autem ex temperie ægri & aliis signis comitantibus cognoscitur. Datur enim & vertigo sympathica, ubi sensorium commune quidem afficitur, sed causa extra cranium hæret; utì v. gr. bilis corrupta in ventriculo, venena ingesta, &c; hæc autem vertiginis species raro in apoplexiam desinit. Ideo *Hippocrates* (*a*) unà cum vertigine alia signa memorat, quæ causam vertiginis in cranio hærere docent; sic autem habet: *Quibus capitis dolores, & sonitus aurium sine febre, & vertigo tenebricosa, & vocis tarditas, & manuum torpor, eos aut apoplecticos, aut epilepticos, aut obliviosos fore exspecta.*

STUPOR. Designat imminutum, vel & abolitum sensum tactûs in parte quadam corporis: signum, quod sæpe præcedere solet apoplexiam; inprimis si cum stupore sentiant, ac si aucta fuerit membri stupentis moles. In plethoricis sæpe observatur, quòd sentiant digitos manuum quasi mole auctos & obtusiorem tactûs sensum habeant; imò digitos manuum difficiliùs in pugnum colligere valeant. Tunc novimus, nimis impletis vasis sanguineis, in cavo cranii jam incipere obrui sensorium commune: & nisi solvatur subitò hæc plethora, à levi causa accedente sequetur apoplexia. Interim notandum est, quibusdam hominibus familiare esse, ut subinde quædam corporis partes stupeant absque magno malo. Novi quosdam, qui jam per multos annos talem stuporem patiuntur, si dormientes huic illíve lateri incumbant diutius; imò & sæpe vigilantibus idem contingere solet. Initio metum incussit hoc symptoma, sed cùm nullum inde malum secutum fuerit, inceperunt securi esse. Unde *Hippocrates* (*b*) cautè dixit: *Torpores & stupores* (ἀναισθησίαι) *præter consuetudinem contingentes, apoplexiæ futuræ signum.*

SOPOR. Apoplexia magnam similitudinem habet cum somno profundissimo, utì antè ad §. 1008, dictum fuit; hinc non mirum est homines, qui in hunc morbum inclinant, somnolentos esse, dum jam incipit à sensim aggestis humoribus in cranio comprimi encephalon, vel & à nimia copia distentis vasis sanguineis impediuntur reliqua vasa minora (vide §. 106. *lit. δ.*). Vidi plures plethoricos admodum, vel & valde obesos, qui totâ die vix à somno arceri poterant; sed ex antè dictis notum est, similes frequentissimè apoplexiâ corripi.

MEMORIA VACILLANS. Designat enim hoc symptoma, turbari jam sensorium commune; hinc in acutis morbis phrenitidem præsagit illa oblivio subitanea (vide §. 772.) Sed & videmus sæpe in Viris literatis, ingruente jam senio, illas eclipses quasi memoriæ, certa ferè semper apoplexiæ secuturæ præsagia. Memorabilis talis casus apud *Wepferum* (*c*) habetur, de primario

(*a*) Coac. Prænot. nº. 161. Charter. Tom. VIII. pag. 861.
(*b*) Charter. Tom. VIII. nº. 476. p. 879.

(*c*) Observat. Med. Pract. de Affect. Capit. pag. 359.

Aulæ Ministro, cui subinde memoria delebatur, redintegrata postmodum: postquam sæpius has alternationes passus esset, profundo sopore triginta horarum periit: demptâ calvariâ effluxit magna copia aquæ, & cerebri exteriori parti adhæserunt vesicæ, aquâ limpidâ distentæ. Quod autem notandum est, de cephalalgia, vertigine, aut tinnitu aurium nunquam fuit conquestus; unde apparet, signum hoc magni momenti esse ad præsagiendam apoplexiam, & inprimis illam speciem, de qua §. 1010. n°. 2. *lit.* γ, dictum fuit.

TINNITUS AURIUM. Solet contingere etiam sanis hominibus, quibus nullus apoplexiæ metus est; cùm à levibus satis causis oriri posse videatur, quæ in ipso auditûs organo hærent. Verùm ubi ab encephalo affecto aurium tinnitus producitur, tunc & diuturnior esse solet, & frequentiùs recurrit; atque meritò pro signo habetur compressionis encephali, sive à distentis nimis vasis sanguineis, uti ad §. 665, dictum fuit, ubi de debilitate febrili ab hac causa orta agebatur; sive ab extravasatis in cavo calvariæ liquidis, sensim auctis: unde inter signa, quæ aquæ in cerebro collectionem fieri docent, *Hippocrates* (*a*) & tinnitum aurium recensuit.

INFLATUS SUPERIORUM. Antea ad §. 773, ubi de symptomatibus phrenitidem comitantibus agebatur, dictum fuit de facie illa rubra admodum, & vultuosa dicta, quæ designabat liberum minùs transitum esse per ramos carotidum internarum, adeóque externos ramos magis impleri. Ubi à nimia plethora imminet apoplexia, tunc etiam talis rubedo & inflatio quasi faciei observatur. Verùm ubi pituitosa, lenta, cacochymia adest, turget corpus, sed frigido tumore; & prima ferè signa in facie apparent, dum flaccida illa pars faciei sub oculis tumere incipit. Quò magis autem interiora cranii replentur tali humore pituitoso, eò plùs etiam inflata apparet facies; unde & inter signa apoplexiæ, à tali causa nasciturae, oculi pallidi, turgidi, & humentes recensiti fuerunt ad §. 1010. n°. 2. *lit.* γ.

RESPIRATIO SOLITO PROFUNDIOR, &c. Inprimis somni tempore: cùm autem respirationis augmentum adsit in apoplexia (vide §. 1008.), talis respiratio designat, somnum profundiorem esse naturali; & jam in apoplecticum vergere. Pinnæ autem narium compressæ incipientem paralysin musculorum faciei indicant, à quibus narium pinnæ diducuntur. Frequenter enim prima imminentis apoplexiæ signa in facie conspiciuntur, dum in uno latere jam debilitatis musculis, in opposito latere positi prævalent, & magis contracti vultum miro modo mutant: hoc ipso tempore, dum hæc scribo, vidi in nobilissimo ægro unum latus faciei tantùm paralyticum, & pinnam nasi in eodem latere collapsam.

INCUBUS. Dicitur adesse, quando somni tempore ingens anxietas cum sensu ponderis incumbentis percipitur, unà cum impotentia motûs & loquelæ. Illi, qui hunc morbum experti fuerunt, testantur omnes, quod se sic habuerint, & quòd liberati fuerint, simulac aliquod membrum movere potuerint, vel vocem proferre. Cùm autem, ubi ab interna causa sensorium

(*a*) De Morbis, Lib. II. Cap. VI. Charter. Tom. VII. pag. 556.

commune sic mutatur, uti olim ab externis causis in corpus agentibus mutatum fuerat, tunc sibi persuadeat homo similes causas externas existere & agere, uti antea ad §. 700, latiùs dictum fuit, ubi *de delirio febrili* agebatur; patet ratio, quare credunt spectrum sibi incumbere, & suffocationem minitari. Cùm enim idearum ortus non respondent externis causis, sed internæ cerebri dispositioni, miræ oriuntur phantasiæ, uti tunc explicatum fuit. Hinc *Incubus* dicitur, vel & *Incubo* (*a*), *Siquidem veluti adscendere atque insidere suo pectori sentiunt quidquam.* Ob sensum autem suffocationis imminentis à *Themisone* (*b*) πνιγαλίων vocabatur. Uti autem Latinis ab incubando, sic Græcis ἐφιάλτης ab ἐφάλλεσθαι id est insiliendo dicitur; quia hoc malo correpti se ab aliquo insiliente premi credunt. Novi hoc contigisse quibusdam, dum in dorsum se componentes obdormiverant, & pulvinari, cui incumbebant, deorsum delapso, retrorsum inflexâ cervice decumbebant: Quibusdam, lateraliter & antrorsum delapso capite inter dormiendum, sicque cervice antrorsum admodum inflexâ, idem contigit. Fortè retrorsum sic reclinato capite, tota moles cerebri, sinus laterales, & torcular *Herophili* premit, & antrorsum versùs alterum latus inclinato capite, impedimentum nascitur venis jugularibus, atque inde turbantur actiones encephali. Facilè autem patet, quòd incubus, à sola capitis positura in somno minùs commoda ortus, non adeo mali ominis sit: plurimi enim sic aliquando incubum passi fuerunt absque ulla noxa sequente: verùm ubi à causa morbosa, lymphâ v. gr. sensim aggestâ in capite, incubus oritur somni tempore, tunc frequenter recurrere solet idem malum, & apoplexiam minitatur, vel & alia mala difficillima à turbato sensorio communi pendentia. Unde dixit *Aetius* (*c*): *Qui incubus appellatur, non est dæmon, sed magis præludium & proœmium morbi comitialis, aut maniæ, aut apoplexiæ.* Et paulò pòst addit sequentia: *Occurrendum igitur inchoanti malo; perseverans enim, & assiduò invadens, quempiam ex prædictis morbis inducit, crasso humore paulatim collecto in cerebri ventriculis.*

§. 1021. PRÆSENS facilè noscitur, si modò inter diversos ejus gradus distinguitur.

Apoplexia enim exquisita cognoscitur illis signis, quæ §. 1008, habentur. Quomodo autem diversi gradus apoplexiæ distingui possint, dictum fuit ad §. 1013. 1015. 1016.

§. 1022. CURATIO hujus mali generalis nulla dari potest: oportet enim, ut pro varietate causæ (1010.), modo applicandi, & loci affecti, varia omnino sit; & ut applicetur antequam malum adoleverit.

(*a*) Cælius Aurelian. Morbor. Chronic. Lib. I. Cap. III. pag. 288.

(*b*) Ibidem.

(*c*) Lib. VI. Cap. XII. pag. 104. vers. 1.

Ex recensione causarum §. 1010, hoc sponte patet, nam hæ adeo diversæ sunt, ut sæpe opposita medela requiratur. Hoc inprimis ideo monendum erat, quia jactantur talia remedia, quæ magnatibus, quibus hic morbus ob lautiorem diætam frequentior est, magno sæpe venduntur pretio, & ferè omnia aromatibus acerrimis, salibus volatilibus alcalinis, & similibus, constant, quæ in apoplexia, à plethora vel ab inflammatione orta, pessimè nocent. Præterea si tumor venas jugulares comprimeret, frustra capiti medela fieret, dum tota cura pendet ab eo, ut tumor ille tollatur. Cùm autem adeo difficilis curatu sit hic morbus, licèt levis fuerit, utì antea dictum fuit; requiritur ad felicem curam; ut potiùs idoneâ medelâ præcaveatur antequam fuerit, vel saltem in ipso hujus morbi initio adhibeantur omnia, quæ prodesse possunt: cùm enim invaluerit, brevì lethalis erit; vel si evadat æger, nunquam ferè in integrum restituentur actiones sensorii communis, sed miserrimam postea vitam trahet; utì dictum fuit ad §. 1018. Oportet ergo ut ordine curatio describatur secundùm diversas causarum classes.

§. 1023. SI ergo lentâ, inerti, frigidâque causâ (1010. n°. 2. *lit.* 7.) oritura prævidetur per signa ibi posita, statim conandum, 1. ut pressio glutinosi à capite avertatur. 2. lentor in cerebro & in toto corpore attenuetur.

Ubi jam encephali vasa lento tali humore infarcta sunt, parum spei superest: hinc monetur iterum, quòd cura institui debeat, dum ex signis antea descriptis futura prævidetur apoplexia. Duo tunc hujus curationis capita considerantur: si enim posset illa pituitosa cacochymia tolli illico, optima & perfectissima cura foret: verùm, ut hæc attenuetur, tempus requiritur; adeóque opus erit, ut illud glutinosum omni artis molimine à capite avertatur. Licèt enim illud alias partes corporis occupet, illarúmque functiones impediat, minus inde erit periculum, & facilioris curæ spes. Dum leucophlegmatici, vel & chlorosi laborantes puellæ, toto corpore turgent lento tali & pituitoso humore, languent quidem, sed curantur tamen, quamdiu in encephalo hæc colluvies nondum collecta fuerit. Sequitur, ut consideretur, quibus modis bina hæc, ad præcavendam apoplexiam à lenta & glutinosa sanguinis cacochymia, requisita obtineri possint.

§. 1024. PRESSIO in vasa cerebri minuitur: 1. derivatione in alia, & opposita loca. 2. evacuationibus universalibus.

1. Dum cor pellit sanguinem in aortam, ille, proportionaliter ad magnitudinem diametrorum, pellitur per omnes ejus ramos, si ubique eædem fuerint resistentiæ; adeóque ut derivetur impetus & copia humorum à vasis cerebri, debet minui resistentia vasorum in aliis locis, ut illa plùs capiant; & tunc obtinetur hæc derivatio; inprimis si inferiora corporis vasa sic disponantur, ut majorem copiam humorum recipere possint. Hinc hæmorrhoi-

des, menstrua, alvi fluxus, adeo prosunt in hoc morbo, uti ad §. 1017, dictum fuit.

2. Quia illis humorum per vasa movendorum copia minuitur.

Singula hæc jam seorsim binis sequentibus paragraphis considerabuntur.

§. 1025. VAPOR, fotus, balneum, suctio, epispasticum, rubefaciens, vesicans, causticum, fonticulus, setaceum, frictio, ligatura determinata, venis majoribus, pedibus, cruribus, femoribus, applicata, primo scopo attingendo (1024. nº. 1.) valent. Collutiones, gargarismi, masticatoria, salivam moventia, apophlegmatismi, ori, faucibus, naribus applicata, eidem inserviunt.

Priora omnia applicantur partibus inferioribus corporis: quædam hac spe, ut minutâ resistentiâ laterum vasorum hæ partes plùs turgeant humoribus, adeóque minor copia liquidorum superiora petat. Vapor enim, fotus & balneum hoc efficiunt, laxando partes solidas; suctio verò, inprimis per cucurbitas, tollendo vel minuendo multùm pressionem atmosphæræ, efficit, ut illico partes corporis, quibus hæ applicantur, tumeant quàm maximè. Alia verò irritando has partes augent motum humorum per easdem, uti sunt epispastica rubefacientia, &c. De omnibus autem his, quæ revellendo impetum humorum in alias partes prodesse possunt, dictum fuit antea ad numerum quartum §. 396, ubi de curatione inflammationis agebatur; atque ibidem hæc singula explicata fuerunt, uti & ad §. 134, ubi de derivantibus, attrahentibus, propellentibus, in cura obstructionis agebatur.

Cùm autem in inflammatione curanda semper simul cavendum esset, ne acrioribus irritantibus motus sanguinis in toto corpore augeretur, ideo majori cautelâ laudabantur vesicantia, inprimis ex cantharidibus parata. In hac autem apoplexiæ specie, quæ frigidæ temperiei hominibus familiaris est, & in qua iners pituitosa sanguinis cacochymia adest, tutior cantharidum usus est, cùm simul & prosint attenuando illud glutinosum, uti §. 1027, dicetur. Quàm pulchrum autem effectum setacea habeant in capitis morbis curandis, antea dictum fuit ad §. 396, & pluribus Observatis etiam in hoc morbo confirmatur. Sic stuporem, post apoplexiam manentem, qui frustra tentatus fuerat vesicatoriis, & fonticulo, sanavit integre setaceum (*a*). Ita & in puero, qui delapsus ab equo apoplecticus fuerat factus, manebat memoria læsa, per plures septimanas: setaceo autem applicato intra octiduum perfectissimè convaluit (*b*).

Ligaturæ autem artuum tales, ut venas comprimant, arterias non adeo; utpote profundiùs sitas plerumque, & minùs facilè comprimendas, efficiunt, ut magna copia humorum colligatur in artubus; cùm arteriæ admittant, venæ verò pressæ reditum ad cor impediant; hinc longè minori copiâ urgebitur

(*a*) La Motte, Traité complet de Chirurgie, Tom. I. pag. 122.

(*b*) Medical Essays, Vol. V. part. II. Observ. 52. pag. 598.

tur caput. Ideo & aliâ occasione ligaturæ artuum laudatæ fuerunt ad compescendam nimiam narium hæmorrhagiam (vide §. 743.). Quinimo & validissimas crurum ligaturas apoplecticos excitasse legitur (*a*). Verùm tunc potiùs dolorem faciendo videntur profuisse, quàm comprimendo vasa, quia fortissima talis constrictio & arterias comprimit; adeóque numerum vasorum transmittentium in inferioribus partibus minuit; cùm levior ligatura solas venas angustet, non arterias, adeóque plùs prosit, pressionem versùs caput minuendo.

Verùm & alio modo illa derivatio inertis & frigidæ pituitæ ab encephalo obtineri potest. Notum est ex Physiologicis, totum os internum, & fauces, semper madere muco naturaliter, ipsam salivam sanam aliquid lentoris habere, narium internam superficiem obliniri mucoso humore, qui in crassas adeo lemas concrescere potest, in aqua tamen dissolubiles. Sed omnes illæ partes, quæ mucum in his locis secernunt, accipiunt sanguinem arteriosum, unde hæc secretio fit, à ramis carotidum externarum, unde videtur sanguis, ad encephalon tendens, & secretioni subtilissimi fluidi destinatus, liberari salivæ & muci materie (*b*), antequam per vasa cerebri fluat. Si ergo à mucosa tali colluvie apoplexia metuatur, optimo consilio tentant Medici augere secretionem muci in omnibus his locis, ut eò purior sanguis ad encephalon veniat. Augmentum verò secretionis muci in his locis obtineri poterit, dum vasa excretoria collutionibus emollientibus laxantur, ut faciliùs emittant secretum liquidum; & præcipuè si stimulantibus irritentur hæc loca, tunc enim majorem liquidi copiam plorant, uti constanti lege observatur. In *Materia Medica* ad hunc numerum tale decoctum stimulans, ex aromatibus acrioribus compositum, habetur, quod instar collutorii oris, & gargarismi, optimo cum fructu adhiberi posset in hoc casu. Præterea constat ex Physiologicis (*c*), salivæ fontes & emissaria sic sita esse, ut motu manducationis inprimis humores suos profundant; hinc laudantur & masticatoria, quæ solent habere pro basi talia, quæ diutissime sub dentibus teri possunt, nec tamen facilè solvuntur in saliva; uti sunt cera, v. gr. & inprimis mastiche, quæ absque imminutione suæ substantiæ per integrum diem dentibus conteri poterit: his deinde admiscent acria aromata, quæ stimulando & irritando majorem salivæ & muci copiam eliciunt; qualia sunt *pyrethri radix*, *zingiber*, *piper*, &c. Formula talis masticatorii salivam moventis, in *Materia Medica* ad hunc numerum pariter habetur. Naribus etiam similia applicari possunt, hac tamen lege, ut ab acrioribus hîc abstinendum sit, cùm interna narium superficies longè faciliùs irritabilis sit, quàm os internum vel fauces, & nimia sternutatio inde excitari posset. Remedia, quæ huic usui pulchre serviunt, recensentur in *Institutionibus* (*d*): illa verò quæ ultimo numero ibi habentur, acriora sunt; hinc magna cum cautela solùm adhiberi possunt; & ferè tantùm in illis, qui diuturno usu tabaci callosas ferè nares habent. Quia autem

(*a*) La Motte loco modò citato.
(*b*) H. Boerhaave Instit. Medic. §. 235.
(*c*) Ibidem §. 65.
(*d*) Ibidem. §. 1195. n°. 1. 2. 3.

tantam copiam muci hæc remedia de naribus educunt, vocantur *Apophlegmatismi*, quæ ad omnia capitis vitia ab *Aretæo* (*a*) commendantur. Patet autem ex dictis, hæc omnia duplici modo prodesse, nempe quatenus partem materiæ morbosæ evacuant, & quatenus, augendo copiam motúmque humorum per ramos carotidis externæ, avertunt pressionem ab encephalo, cui carotides internæ prospiciunt. Ob ultimum illum effectum in cura phreniti-dis (vide §. 781.) laudabantur collutoria & gargarismata, sed lenia, quia in morbo acuto inflammatorio stimulantia non carent periculo.

§. 1026. VOMITORIA, purgantia valida, certò determinata; scarificatio, venarum pertusio, secundo scopo (1024. n°. 2.) satisfaciunt; licèt aliquid semper incerti secum ferant.

Evacuationes quæcumque, copiam liquidorum subducendo, minuunt & pressionem fluidorum in vasa; verùm considerandum est, an evacuationes conveniant semper, & quales. In hac morbi specie corpus turget lentis & pituitosis humoribus, & vomitus pituitæ frequens sæpe adest (vide §. 1010. n°. 2. *lit.* v.); adeóque satis commodum videretur, per vomitorium datum, partem hujus saburræ, primas vias gravantis, excutere, sícque cavere ne ulteriùs sanguini admisceatur. Monuerat *Celsus* (*b*), vomitum prodesse illis, *quibus frequens saliva, vel nausea est; aut sonant aures, aut madent oculi.* Quæ symptomata adsunt in hoc morbo (vide 1010. n°. 2. *lit.* v, & 1020. n°. 4.). Adeóque non videtur omnino improbari posse vomitoriorum usus in hoc casu; & in *Materia Medica* ad hunc numerum plures habentur formulæ, quæ huic scopo servire possent. Interim tamen in ipso actu vomitûs, uti jam sæpius monitum fuit, humores magnâ copiâ & impetu versùs caput feruntur; adeóque hic effectus repugnat primæ indicationi §. 1023, quæ pressionem glutinosi à capite avertendam jubet. Meritò ergo monetur in textu, quòd aliquid incerti semper secum ferant; quatenus nempe inter vomendum nimis urgentur vasa cerebri: unde *Hippocrates* (*c*) monuerat: *A vomitu singultus & oculorum rubor, malum.* Verùm aliâ occasione demonstratum fuit (vide §. 772.) quòd rubor oculorum denotet, encephali vasa nimis dilatata surgere. Unde *Aretæus* (*d*) non commendat vomitoria in hoc morbo, sed purgantia laudat; spontaneum tantùm vomitum non improbat, dicens: *Sin autem & dum purgatur, nauseabundus sit, id ne prohibeto; nam & illa intentio vigorem quemdam ad expergefaciendum præstat, & pituitæ vomitus morbi causam evellit.*

Purgantia ergo videntur tutiora esse, cùm & evacuando simul versùs inferiora revellant humorum copiam & impetum, & sponte lenis apoplexia quandoque solvatur per alvi fluxum, uti §. 1017, dictum fuit. Valida autem

(*a*) De Curat. Morbor. Diuturnor. Lib. I. Cap. II. pag. 115.

(*b*) Lib. I. Cap. III. pag. 30.

(*c*) Aphorism. 3. Sect. VII. Charter. Tom. IX. pag. 293.

(*d*) De Curat. Morbor. Acutor. Lib. I. Cap. IV. pag. 82.

laudantur purgantia, ut certum effectum præstent, & copiam magnam evacuent. Unde & *Aretæus* (*a*) hieræ integram potionem, sive dosin, commendat; quæ videtur, uti ex alio loco patet (*b*), ad quatuor vel quinque drachmas adscendisse. Quòd autem satis acre purgans illud fuerit, patet ex alio loco ejusdem Auctoris (*c*): ubi in cura lethargi, dum copiosiùs purgare volebat, hieræ tantùm drachmas duas dabat cum mulsæ cyathis tribus; quæ videtur esse dimidia potio, quam commendat in apoplexia curanda (*d*), si vires debiliores prohiberent, ne integra dosis dari posset. In *Materia Medica* ad hunc numerum purgans potio satis efficax habetur, ex scammonio & resina jalappæ, quæ & solvendo & evacuando multùm in hoc casu prodesse poterit. Bihorio autem post tale purgans assumptum, acre clysma injicitur, ut eò citiùs assumpti pharmaci vis versùs inferiora determinetur.

Sanguinis autem evacuatio videtur præ reliquis magis incertum in hoc casu eventum habere; imò vix prodesse posse. Si enim conferantur illa, quæ ad §. 1010. n°. 2. *lit.* γ, habentur, patebit, in talibus ægris deficere partem sanguinis rubram; & ex hac causa languores illos & torpores nasci, lymphámque accumulari in cavis corporis, unde symptomatum, ibi recensitorum, caterva deducta fuit. Dum ergo per venæsectionem aut scarificationes adhuc magis minuitur copia sanguinis, augetur causa morbi. Interim tamen nihil magis familiare est in praxi, quàm ut Medici illico ad sanguinis missionem confugiant, ubi apoplexia metuitur: imò famæ damnum incurrunt illi, qui hoc remedium neglexisse videntur, apud ignarum vulgus. Quin & *Celsi* (*e*) auctoritas sanguinis missionem semper suadere videtur; dum dicit, quòd *maximè fieri debet, ubi nervi resoluti sunt, ubi subitò aliquis obmutuit.* Verùm si consideretur, evacuationes tunc tantùm prodesse in morbis, quando vel morbosam materiam tollunt, vel nimiam copiam sanguinis boni minuunt in plethoricis, vel motûs circulatorii nimiam celeritatem sedant, aut denique impetum humorum circulantium à partibus affectis derivant in alia loca; facilè patet, non multùm boni à sanguinis missione in hoc casu exspectandum esse. Motus enim sanguinis per vasa languet; copia ejus deficit; & materia morbi extra vasa in cavis corporis accumulatur; vel lentum illud glutinosum circa angustias ultimas vasorum arteriosorum hærere incipit; adeóque nullo modo per venæsectionem educi potest, cùm in venas tantùm transeat illud, quod per ultimos fines arteriarum ire potuit: revulsio autem à capite tutiùs & meliùs fieri poterit per illa, quæ præcedenti paragrapho laudata fuerunt. Imò *Celsus* (*f*) ipse prudenter monuerat circa sanguinis detractionem per venas, quòd considerari debeat *etiam morbi genus quod sit: utrum superans, an deficiens materia læserit.* Certè in hoc casu deficit sanguis, non superat; adeóque non debet evacuari. *Aretæus* (*g*) prudenter monuit: *Frigiditate multâ, & torpore, & sensuum abolitione hominem occupante*, venam minimè scin-

(*a*) Ibidem.
(*b*) De Curat. Morbor. Diuturnor. Lib. I. Cap. II. pag. 115.
(*c*) De Curat. Morbor. Acutor. Lib. I. Cap. II. pag. 78.
(*d*) Ibid. Cap. IV. pag. 82.
(*e*) Lib. II. Cap. X. pag. 79.
(*f*) Ibid. pag. 78.
(*g*) De Curat. Morbor. Acutor. Lib. I. Cap. IV. pag. 81.

dendam esse; sed tunc ad clysteres acriores, & ad purgantia confugiebat, ut & intestina liberaret, & humores, caput occupantes, revelleret. Sed & *Hippocrates* (*a*) dixerat: *Sanguinis detractio in perfrigeratione torpida, malum*. Idem verum est de scarificatione, & cucurbitis, quæ revellendo prodesse possunt summopere, utì paragrapho præcedenti dictum fuit; sed sanguinem evacuando in hoc casu pariter nocerent, ob rationes dictas.

§. 1027. LENTOR verò, præmissis (1024. 1025. 1026.) determinantibus, dissolvitur remediis generalibus contra gluten descriptis (75.) cum prudentia adhibendis, capiti applicandis omni formâ: inter omnia vesicæ per cantharidas prosunt, & insecta similia sensim usurpata.

Sequitur jam altera pars indicationis, nempe ut lentor in cerebro & in toto corpore attenuetur. Antea peculiari capitulo actum fuit de glutinoso spontaneo, illiúsque causæ recensitæ fuerunt (vide §. 69. ad §. 76.): simul enumerata fuerunt illa mala, quæ à tali sanguinis cacochymia sequi possunt; & inter illa monitum fuit, quòd & functiones animales inde perturbarentur. Ibidem & habentur omnia illa, quæ ad curam glutinosi spontanei spectant, tam in diæta, quàm in medicamentis & corporis exercitiis. Verùm cùm auctus motus & stimulantia remedia ibidem commendata fuerint, patet satis, quòd prudentiâ magnâ opus sit in cura hujus cacochymiæ, ubi symptomata docent, encephali functiones jam perturbari: si enim nondum satis attenuatos humores subitò moveas, hærebunt tantò pertinaciùs impacti angustiis vasorum, & augebuntur omnia mala. Hæc est ratio, quare priùs præmitti debeant determinantia, ut, quantùm per artem fieri potest, pressio à capite avertatur, simúlque per evacuantia tollatur pars gravantis saburræ pituitosæ. Tunc à lenioribus incipiendum est, & inprimis ab illis, quæ potenter solvunt, & tamen circulationis impetum non augent subitò & vehementer; qualia sunt sapo Venetus, tartarus tartarisatus, tartarus regeneratus, salia alcalina fixa ex cineribus plantarum, &c: ubi his aliquamdiu usurpatis, levamen symptomatum docet, lentorem attenuatum esse, tunc acriora, & motum humorum magìs augentia, tutò adhiberi possunt; unà cum roborantibus, quæ laxitatem nimiam solidarum partium (semper hujus cacochymiæ comitem) emendent. In *Materia Medica* ad §. 75, omnia hæc remedia, in suas classes ordine distributa habentur; unde peti possunt. Sed & capiti raso ex similibus fomenta epithemata applicari possunt cum fructu, ut omnibus his simul conspirantibus lentor & in toto corpore, & in cerebro, attenuetur.

Vesicatoria autem maximum hìc usum habent, quæ non tantùm stimulando partem, cui applicantur, & irritando, revulsionem faciunt versùs alia loca corporis, utì §. 1025, dictum fuit; sed & solvendo epidermidem à cute, faciunt, ut sub elevata epidermide colligatur magna copia lymphæ, quæ,

(*a*) Coac. Prænot. 343. 491. Charter. Tom. VIII. pag. 871 880.

perpetuâ hac vesicâ, per plures dies sæpe pergit effluere; simúlque motum in toto corpore augent, lentorem attenuant & dissolvunt. Quibusdam in locis Medici nudæ capitis cuti, novaculâ derasis capillis, applicant pileolum emplastro vesicatorio obductum; non quidem sine molestia, sed insigni in similibus morbis emolumento. Celeberrimus *Wepferus* (*a*), dum à colluvie serosa symptomata aderant, quæ apoplexiam minitabantur, hoc remedium tanquam efficacissimum laudavit; imò bis vel ter repeti jussit, hanc cautelam inprimis adhibens, ut capillatæ cuti capitis apponeretur tantùm, & sic firmaretur vittâ vel fasciâ, ne locum mutando aures vel cutim non capillatam tangere posset. Affirmat autem, quòd hoc modo, absque dolore, absque vesica excitata (nisi cicatrix alicubi adsit), magna copia aquæ cum effectu sensibili ex cute educatur. In alio tamen loco (*b*) monet, non esse radendum caput, sed crines forfice tantùm detondendos esse; simúlque addit hanc cautelam, quòd non ultra octo horas relinquendum sit hoc emplastrum, cùm diutius hærens stranguriam molestam excitare soleat. Simili, sed leniori vi, prædita, insecta interno usui ad eumdem scopum servire possent; ut sunt millepedes, coccinella, &c. Usus verò internus cantharidum meritò suspectus habetur; ideóque prudentiores Medici his abstinere solent.

§. 1028. SI ab iisdem causis (1023.) apoplexia jam facta est, rarò curatur: si vires ferunt, eadem tentanda (1023. ad 1028.); naribus, ori, capiti applicanda omnia, quæ sensus excitare queant; acerrimi usurpandi stimuli quicumque; alvus acri clysmate laxanda.

Cùm adeo difficulter impediri possit, ne apoplexia sequatur, ubi totum corpus lentâ tali & glutinosâ cacochymiâ scatet; patet facilè, adhuc minorem spem esse curandæ apoplexiæ jam præsentis, adeóque non sine ratione moneri, quòd rarò curetur. Interim tamen ægrum talem, post acerbam prognosin, fato suo relinquere, durum videtur; & Medicus culpari posset, ac si neglexisset illa remedia, à quibus adhuc aliquid sperandum erat. Simul & semel ergo tentanda sunt omnia, quæ prodesse possent, præmonitis priùs ægri amicis de summo & inevitabili ferè mortis periculo. Cùm autem eadem causa sit in hac apoplexia jam nata, quæ antea explicata fuit, tanquam metum faciens apoplexiæ futuræ; patet satìs, eamdem requiri medelam, quæ præcedentibus paragraphis descripta fuit. Subita ergo revulsio à capite per illa, quæ §. 1025, habentur, tentanda est; & inprimis per vesicatoria; simúlque evacuatio fieri debet, si vires adhuc supersint. Cùm autem tales apoplectici vix deglutire possint, præcipua spes est in applicatione clysmatis, & quidem acris, ut & citò & validè alvum ducere possit, à quo remedio *Are-*

(*a*) Observat. Medic. Practicæ de Affect. Capit. pag. 71. & pag. 229. 255.

(*b*) Ibidem, pag. 231. 250.

taus (*c*) & copiæ subductionem, & revulsionem à capite exspectabat meritò, sed jubet, ut acre sit tale clysma, addito euphorbio & colocynthide. Neque videtur alia tentasse in hoc casu, nisi post tale clysma applicatum *paulùm excitatus homo fuerit, aut febre correptus, aut sensum ab illo stupore recipiens, aut arteriæ bono pulsu restituto, aut facie utcumque meliora significante; tunc enim spes salutis concipienda est, audaciúsque subveniendum.* Formula talis acris clysmatis in *Materia Medica* ad hunc numerum habetur, & alia similia ex hellebori nigri radicibus v. gr. parari possent, quarum uncia, aquæ incocta, potens remedium exhibet. Verùm cùm in hoc casu periculum in mora sit, præstat, ut minimo temporis spatio tale remedium præsto esse possit. Prostat in officinis *Confectio Hamech* dicta, quæ bonam copiam colocynthidis habet: cujus uncia, vel uncia cum dimidia, in aquæ unciis decem diluta, additis binis drachmis salis gemmæ, tale clysma exhibet; quod & repeti posset, si paulò pòst per alvum exiret injectum remedium.

Præterea solent acerrima stimulantia variis partibus corporis applicari, ut sopitos excitent sensus. Spiritum salis ammoniaci fugacissimum naribus adhibent: acetum acerrimum cum castorei tinctura laudant alii; balsama illa, apoplectica dicta, ex oleis stillatitiis acerrimis parata, temporibus applicant, naribúsque sublinunt. Præter vesicatoria, applicant plantis pedum acria epispastica ex seminibus sinapi contusis, raphano rusticano. Imò nullus morbus fortè est, in quo ægri magìs vexantur, & quidem meritò; vel enim his omnibus simul & semel tentatis à tanto periculo eripiuntur; vel si frustra hæc tentata fuerint, illas molestias non percipiunt, omni sensu carentes.

§. 1029. IN usu tamen horum omnium (1028.) augetur sæpe malum, materie magìs motâ, & impactâ, per omnia stimulantia: viribus tamen mox projiciundis per evacuantia. Hinc in concilianda dissolutione semper evacuationi & avulsioni studendum, quantùm res pati queat: inde regula; venæsectio, nî juvet, occidit.

Antea ad §. 75, ubi de cura morborum à glutinoso spontaneo oriundorum agebatur, dictum fuit, auctum motum quidem prodesse, sed simul cavendum esse, ne subitò motu excitato, mucosa hæc materies impingatur in vasorum angustias, atque ibi immeabilis hærens periculosos morbos producat. Dum ergo talis materia, encephalon occupans, apoplexiam producit, satìs patet, semper metum esse, ne per stimulantia valida, simul & semel omni modo applicata, augeatur malum, dum per hæc urgetur materies, nondum satìs meabilis reddita, ut transire possit. Evacuantia quidem tutiora videntur, sed quandoque in debilibus his & languentibus jam, antequam hoc morbo corriperentur, illico omnes vires corruunt per evacuationes copiosiores. Unde apparet, magnâ hîc prudentiâ opus esse, ut & ægro emolumentum adferat, simúlque famæ suæ consulat Medicus in ancipiti hoc morbo.

(*a*) De Curatione Morbor. Acutor. Lib. I. Cap. IV. pag. 81.

Si enim acria hæc excitantia adhibita non fuerint, vel parciùs, prudenti consilio, mors ægri adscribetur horum neglectui ab ignaris vel malevolis. Et pariter, si post subitas evacuationes, viribus illico collapsis, æger pereat, culpabitur Medicus, inprimis apud Magnates, qui nunquam creduntur perire morbis, sed tantùm Medicorum erroribus. Interim cordati Medici omnes fatebuntur, nihil aliud superesse ad curam hujus morbi, nisi ut vel evacuando tollatur materies morbi, vel attenuando reddatur meabilis: omnium optimum foret, si hæc simul fieri possent, cùm præsens periculum nullam ferat moram; simúlque dum hæc fiunt, omni artis molimine pressio glutinosi à capite averteretur.

Celsus (*a*) generale posuit axioma Practicum sequens: *Si omnia membra vehementer resoluta sunt, sanguinis detractio vel occidit vel liberat.* Illud autem, perperam intellectum, sæpe ansam culpandis Medicis dedit: si enim venæsectione institutâ moreretur æger, ex *Celsi* auctoritate pronuntiabatur, quòd Medicus occidisset: si non secabatur vena, moriente ægro, culpabatur Medicus, quòd non juvasset. Hinc utrimque insidiæ parabantur Medicorum famæ per hoc assertum *Celsi*. Vidètur autem malè adscribi mors sanguinis missioni, dum æger perit vi hujus morbi toties incurabilis: moritur enim tunc quidem post sanguinis missionem, sed non ob sanguinis missionem; quæ bina quàm maximè distinguenda sunt. In debilioribus hominibus sanguinis detractio quidem minuit vires vitales, non tamen certam mortem inducit. Unde videtur *Celsus* tantùm indicasse, si à sanguinis missione non levetur malum, tunc nullam spem superesse; quod patet ex illis quæ immediatè locum citatum sequuntur. Ita enim habet: *Aliud curationis genus vix unquam sanitatem restituit; sæpe mortem tantùm differt; vitam interim infestat. Post sanguinis missionem, si non redit, motus & mens, nihil spei superest: si redit, sanitas quoque prospicitur.* Agnovit ergo *Celsus*, nullum efficacius remedium esse; adeóque non damnat sanguinis missionem: & in morbo incurabili mortem differre posse, multum est. Præterea *Celsus* (*b*), ubi peculiari capitulo de sanguinis detractione per venas agit, urget, hanc debere fieri quàm maximè in apoplexia; aliâ occasione jam mentionem hujus feci ad §. 743, in cura febris ardentis. Interim cùm ille locus optimè serviat explicandæ & intelligendæ regulæ Practicæ, de qua mentio facta fuit, operæ pretium erit illum hìc repetere; sic autem legitur: *Fieri tamen potest, ut morbus quidem id desideret, corpus autem vix pati posse videatur: sed si nullum tamen appareat aliud auxilium, periturúsque sit, qui laborat, nisi temerariâ quoque viâ fuerit adjutus; in hoc statu boni Medici est ostendere, quàm nulla spes sine sanguinis detractione sit; faterique, quantus in hac ipsa re metus sit: & tum demùm, si exigatur, sanguinem mittere. De quo dubitare in ejusmodi re non oportet. Satiùs est enim anceps auxilium experiri, quàm nullum. Idque maximè fieri debet, ubi nervi resoluti sunt; ubi subitò aliquis obmutuit, &c.*

De utilitate missionis sanguinis in illa apoplexiæ specie, quæ à plethora,

(*a*) Lib. III. Cap. XXVII. pag. 178. (*b*) Lib. II. Cap. X. pag. 79.

inflammatione, vel & nimiâ velocitate cruoris, in caput determinatâ, oritur (de qua sequenti paragrapho dicetur) nullus dubitat hodie: verùm disputatum sæpius fuit, an in hac specie, quæ lentum glutinosum pro causa agnoscit, sanguinis missio prodesse possit. Non multùm boni inde sperari posse ad corrigendam cacochymiam illam pituitosam sanguinis, unde fututa metuitur apoplexia, dictum fuit ad §. 1026. Verùm, dum ipsa apoplexia jam præsens est, plures periti & prudentes Medici illam instituunt; sed moderatam & cum cautela, cùm hîc non abundet sanguis, illo inprimis scopo, ut tutiùs postea acria stimulantia applicari possint cum minori metu rarefactionis subitæ humorum, quæ hoc in casu nocere posset. Unde non omnino etiam in hoc casu improbanda videtur, si vires adhuc constent. Pulcherrima certè, ab *Archigene* tradita, apud *Aetium* (*a*) circa hanc rem habentur. Jubet enim pennâ fauces irritando leviter depleri ventriculum, & acri clysmate injecto pariter evacuari intestina; quòd & simul revulsioni servit, uti dictum fuit. His autem factis, præmonito priùs discrimine, venæsectionem in manu dextra instituendam jubet; sed *partiendo quantitatem; virtutem enim excitari, non dissolvi, calorémve exstingui, oportet*. Prudenter autem monet, observandum esse pulsum, faciei colorem, & respirationem, illo tempore, dum sanguis fluit; & si nihil pejus successerit, plùs demi posse. Post sanguinis missionem pergit ad illa, quæ sensus sopitos excitare possunt; ut sunt odoramenta acria, (simpliciter odoramenta ipsi dicta) & clamores, &c. Ubi autem venæsectionem locum non habere credebat, tunc amplas cucurbitas, absque scarificatione validè trahentes, applicabat lumbis & iliis; affirmátque, alvum sic frequenter subductam fuisse, & simul apoplecticos ad se rediisse. His ergo cum cautelis, videtur & in hoc casu sanguinis missio institui posse; sed moderata, & præsente Medico, ut illico claudi vena possit, si videat vires vitales deficere.

§ 1 30. SI autem per sua signa (1010. n°. 2. *lit.* β. n°. 3. *lit.* α. *lit.* γ.) apoplexia oritura prævidetur, illico confugiendum ad ea, quæ velocissimè inanire, resolvere, avertere, queant. 1. ergo fiat larga, cita, missio sanguinis, & quidem ex jugularibus venis; quæ pro re nata, repetatur: post hanc enim, si statu est morbus sanabili, statim levamen oriri solet. 2. tum purgans antiphlogisticum detur magnâ copiâ, aliquoties repetatur, ut ferè assidua diarrhœa excitetur; si autem purgantia non satìs citò operantur, clysmate satìs acri determinentur. 3. toto dein decursu morbi medicamenta refrigerantia, diluentia, attenuantia, ad urinas ducentia, exhibeantur. 4. assiduò simul revellentia fortia addantur, donec malum superatum sit. 5. victu, potúque utatur tenuissimis. 6. caveatur summopere

(*a*) Lib. VI. Cap. XXVII. pag. 108.

mopere

mopere ab omni medicamento valido ſtimulante, movente, calefaciente; à calore externo; à decubitu in lecto, maximè declivi & ſupino.

Ubi autem per ſigna, antea recenſita, conſtat, vaſa ſanguinea in encephalo nimis diſtendi, vel ob plethoram, vel ob inflammatoriam denſitatem, vel ob nimiam velocitatem ſanguinis in caput determinatam; tunc ſubitâ depletione opus eſt, utì & reſolutione concreti, & revulſione à capite.

1. Dum, demendo ſuperabundans, morbi curari poſſunt, Medicina certum & ſubitum auxilium præſtare ſolet: longè enim difficilior cura eſt, ubi deficiens in corpore reſtitui debet, vel ſolvi illud quod concreverat. Sanguinis miſſionem hîc utilem eſſe, omnes Medici conſentiunt; & quidem copioſam, *ut magno effectui magnum remedium* (*a*) opponatur: nam utì optimè monet *Aretæus* (*b*): *Si minùs detraxeris, quàm cauſa poſtulat, nihil magni per magnum auxilium conferes.* Verùm quidem eſt, quòd & moneat, difficile eſſe modum conjectare, cùm & valida ſanguinis miſſio nocere poſſit: verùm notandum eſt, quòd *Aretæus* ibi de quavis apoplexia dicat generaliter, non autem in ſpecie de apoplexia ſanguinea dicta Medicis, de qua hîc agitur, dum ſanguinis copia in toto corpore, vel ſaltem in encephali vaſis, abundat, ubi raro etiam largior ſanguinis miſſio nocere poteſt. Præſens levamen omnium ſymptomatum ſequi ſolet plerumque illico, ſi nondum vaſa rupta fuerint in encephalo, & ſanguinem effuderint; vel nimis compreſſa fuerint tenerrima vaſa à majoribus canalibus diſtentis. Imò in plethoricis quandoque ſæpius repetenda eſt ſanguinis miſſio; cùm, ablatâ parte diſtendentis vaſa ſanguinis, ſopitus antea, & ſuppreſſus quaſi motus, ſubitò inſurgat, & novum diſcrimen aucta ſubitò celeritas motûs circulatorii inducat. Pulsûs autem plenitudo, durities, celeritas, ſatìs certa ſigna dabunt perito Medico, ut determinare poſſit, an repetitâ venæſectione opus ſit, an non? Laudavêrunt Medici inprimis ſanguinis miſſionem ex jugularibus venis, quia immediatè ſic vaſa encephali deplentur, his venis apertis: verùm ut illæ venæ pertundi poſſint, ſolent Chirurgi faſciâ collum ſtringere, ut magìs in conſpectum veniant, & certiùs lanceolâ ſecari poſſint. Illo autem tempore, dum hoc fit, ſi magna plenitudo eſt in vaſis encephali, periculum rupturæ adeſt, & ideo etiam §. 1010. n°. 3. *lit.* δ, inter cauſas apoplexiæ numerata compreſſio harum venarum: hinc videtur tutius eſſe, ut priùs depletis utcumque vaſis per ſanguinis miſſionem, in brachio aut pede inſtitutam, poſtea & ſecentur jugulares, ſi repetitâ ſanguinis miſſione opus fuerit.

2. Quantùm purgantia in hoc morbo curando vel & præcavendo poſſint, §. 1017, & 1026, dictum fuit; nam & evacuando proſunt, & revellendo impetum à capite. Verùm in hac ſpecie apoplexiæ ſanguineæ, & calidæ, requiruntur talia, quæ abſque augmento motûs humorum ſatìs validè alvum movent, & ſimul ſolvendo denſitatem ſanguinis inflammatoriam proſunt.

(*a*) Aret. de Curat. Morb. Acut. Lib. I. Cap. v. pag. 81. (*b*) Ibidem.

Hæc vocantur purgantia antiphlogistica. Decoctum foliorum sennæ cum tamarindis solet in tali casu dari; & si non satis citò alvi evacuatio sequatur, clysmate acriori ex nitro, sale gemmæ, cum oxymelle simplici, & similibus, irritantur intestina crassa, ut actio remedii propinati tantò citiùs & certiùs versùs alvum determinetur: clysmata autem illa ex colocynthide, helleboro nigro, &c, ad §. 1028, laudata hîc non convenirent, quia motum augent. Præstat etiam ut per plures dies, similibus purgantibus datis, dosi tamen minori, artificialis diarrhœa procuretur, donec calor corporis imminutus, vasorum minuta plenitudo, & symptomatum, apoplexiam præcedere solitorum, levamen, doceant, satisfactum esse indicationi curatoriæ in hoc morbo. Videantur & illa, quæ in cura inflammationis §. 396, de purgantibus antiphlogisticis habentur. Ob similem rationem & eadem in cura phrenitidis §. 781, laudata fuerunt.

3. In plethoricis enim, calidæ temperiei hominibus, & sanguinem inflammatoriâ tenacitate viscidum habentibus, hic morbus obtinet, adeóque omnia quæ refrigerant, diluunt, attenuant, hîc indicantur: sed & talia semper simul urinam ducunt. Videantur illa, quæ de his habentur ad §. 396. n°. 5.

4. De his dictum fuit ad §. 1025. Verùm hoc casu illa conveniunt, quæ, dum pressionem avertunt à capite, non augent simul motum humorum: balnea pedum, molles frictiones, cucurbitæ, leniora epispastica, hîc inprimis laudantur. Vesicatoria autem, cùm acri stimulo motum augeant sæpe in toto corpore, hîc minùs commendantur, vel si applicarentur, hoc tantùm fieri posset post evacuationes modò laudatas.

5. Ut nihil nempe detur, quod vel copiâ gravare possit, vel stimulo motum augere. Qualis autem ille victus sit, & ob quam causam prosit, pluribus explicatum fuit in cura inflammationis ad §. 396. n°. 5, quæ videri poterunt.

6. Quanta cum prudentia stimulantia acria medicamenta adhiberi debeant in apoplexia lenta & frigida, §. 1029, dictum fuit; ne materies illa glutinosa, magìs mota & impacta morbum augeat. Verum in illa specie apoplexiæ, de qua nunc agitur, certò & semper hæc nocent, dum & motum augent & calorem; utì antea ad §. 1010. n°. 3. *lit.* α, pariter monitum fuit. Interim tamen apud Magnates hæc tanquam sola remedia commendari solent; & famæ periculum Medici incurrunt frequentissimè, si hæc illico non adhibeant in corporibus etiam repletissimis. Frequenter etiam contingit, ut hæc jam plena manu applicata fuerint, antequam Medicus adesse potuerit.

At quantùm nocere possit calor externus, Observationibus practicis, §. 1010. n°. 3. *lit.* α, recensitis, patuit. Quomodo autem, & per quæ nimius calor aeris, temperetur, dictum est ad §. 605. n°. 2. Cùm autem in lecto, stragulis inprimis tecto corpore, magìs incalescat homo, simúlque declivi & supino situ si decumbat, sanguis majori impetu caput petat; patet ratio, quare erectus situs in sedili extra lectum tantùm prosit. Videantur & illa, quæ de utilitate sitûs erecti in cura phrenitidis §. 781, dicta fuerunt.

§. 1031. AT si illa ipsa (1030.) jam facta est, vix ulla spes supererit; eáque sola in exercitatione eorumdem (1030.).

Tunc enim novimus, sic impleta esse vasa sanguinea encephali in plethoricis, ut totum sensorium commune compressum sit. Subita quidem depletio videtur spem curæ facere: verùm dum mollis illa & tenera medullaris encephali substantia validam talem compressionem passa est, semper metus est, ne destructa jam sit. Præterea & in hoc casu vasa sanguinea, ultra modum distenta in cavo calvariæ, cùm pariter crassioribus tunicis orba sint, rumpuntur facilè; & tunc fortissimam & immedicabilem apoplexiam producunt, uti §. 1033, dicetur.

Si autem sanguis, inflammatoriâ spissitudine immeabilis, arteriis encephali ita impactus hæserit, ut omnes functiones sensorii communis aboleantur, ob impeditum motum humorum liberum per vasa; satis patet, adhuc minùs spei superesse. Nam sæpe non tam subitò solvi potest inflammatio, ac hîc requiritur; &, præter rupturam vasorum, inflammationis mali exitus in suppurationem & gangrænam hîc metuendi sunt. Ideo in phrenitidis Historia monitum fuit, quòd immanes illi furores in somnum profundum apoplecticum quandoque abeant lethali cum eventu. Vide. 774.

§. 1032. QUÆ verò ab extravasatis liquidis, inter cranium & membranas, inter membranas ipsas, à vulnere, contuso, fracto, suppuratóve otitur, jam tractata est in vulneribus capitis (267. 268. 273. ad 297.), unde petenda.

De his omnibus in numeris hîc citatis dictum fuit.

§. 1033. QUÆ ab effusis jam liquidis in interioribus cerebri cavitatibus orta jam est (1010. nº. 4.), per sua signa ibi data, cognita, vix requirit medelam, quum plerumque mors certa citò adsit: si quid tentandum, id omne sperandum. 1. à resorptu effusi in venas iterum (279. 280.) 2. à correctione acrimoniæ prædominantis, & glutinis simul, quæ nullâ re feliciùs, quàm per saponacea Chemica absovitur.

Talis effusio, vel à ruptis vasis nimio sanguine distentis, vel ab iisdem erosis ab humoribus, jam acrioribus redditis. Satis autem patet, parum spei tunc superesse; & ex Observationibus practicis antea recensitis constitit, quàm subita mors tunc sequatur. Ubi, ab externa causa violenta vasa, in cavo calvariæ fracta effuderunt suos humores, spes est, perterebratâ calvariâ, illos educi posse, dum nempe inter cranium & duram matrem, vel inter hanc & piam effusi humores hærent, quod sæpe in hoc casu fit. Verùm si in ventriculis cerebri effusi humores accumulati fuerint, vel & in ipsa encephali substan-

tia, uti sæpius observatum fuit; non poterunt educi inde per hanc operationem; ut sponte patet.

1. Unicam spem, sed dubiam admodum, ponunt tunc Medici in resorptione illius effusi, in cerebri cavitatibus accumulati. In paragraphis, in textu citatis, ubi de cura vulnerum capitis agitur, probatum fuit, largâ sanguinis missione & evacuatione alvi, depletas venas iterum in se recepisse extravasatum in cavo calvariæ sanguinem; simúlque tunc explicatum fuit, quomodo illa resorptio extravasati hîc fieri possit. Verùm spes curæ tantùm esse poterit, si ruptum vas brevi cesset sanguinem fundere, & quantitas extravasati fuerit tam modica, ut opprimere quidem encephalum possit, non tamen omnino destruere. Simulac enim, post depletiones validas factas, pars quædam extravasati venis demum recepta fuerit, incipient levari symptomata; & tunc spes aliqua curæ affulget. Verùm si à plethora, vel nimia velocitate motûs circulatorii, vasa rupta fuerint, subitò tantùm sanguinis effunditur, ut plerumque mors sequatur, antequam illæ evacuationes institui possint. *Hippocrates* quidem monuerat, capitis morbos quandoque solvi, si pus, aut sanguis, per nares, aures, vel os exiret, uti ad §. 275, notatum fuit; adeóque suspicio nasci posset, an non per easdem vias sanguis extravasatus posset educi sponte, & sic sanari apoplexia; licèt nondum detectæ sint per Anatomicos viæ, per quas humores, cavo calvariæ contenti, sic exire possint; & fortè novæ fiant in talibus morbis, quæ non præexstiterant: sed non novi constitisse fidelibus Observatis, apoplexiam, à sanguine in cavitates cerebri effuso natam, hoc modo curatam fuisse.

2. Ubi autem acres humores erosis vasis effusi fuerint in cava cerebri, nulla videtur spes superesse: si enim bonus sanguis hîc effusus apoplexiam producat vix sanabilem, quanta mala erunt exspectanda à talibus humoribus, qui extravasati non tantùm nocent premendo, sed & rodendo tenerrimam fabricam encephali citò destruunt. Ubi autem glutinosus humor, hîc aggestus in vasis distentis, simúlque aliquam acrimoniam comitem habens, illis ruptis, in cavis cerebri colligitur, & in hoc casu vix quid sperari poterit. Verùm quidem est, saponacea illa Chemica, de quibus ad §. 54, uti & ad §. 135, in cura obstructionis dictum fuit, magnam habere efficaciam in solvendis concretis glutinosis, & varia posse haberi pro diversitate acrimoniæ prædominantis; sed hæc agunt in illa, quæ per vasa adhuc moventur, vel illorum finibus angustis impacta hærent: vix autem videntur aliquid efficere posse in humores jam extravasatos; adeóque potiùs usum habent ad præcavendam apoplexiam, à tali causa nascituram, quàm ad curandam, ubi jam adest.

§. 1034. QUÆ à prædominio lymphæ extravasatæ orta est, faciliùs tollitur, omissâ, utpote hîc ferè nocente, missione sanguinis; datis hydragogis fortissimis statim ad alvum determinatis; tum dissipantibus applicatis; maximè vesicatoriis largissimis, diu apertis; victu exsiccante; fortibus epispasticis, fonticulis, seta-

Ubi autem mera lympha est, quæ in cerebri cavitatibus extravasata apoplexiam fecit, tunc major spes est. Longè enim faciliùs resorbebitur tenuior lympha à venis bibulis, quàm sanguis, ipsâ extravasatione magìs adhuc spissescens, & qui nunquam resorberi integre potest denuo per venas, nisi ab affusa lympha, roris specie per vasa exhalante, diluatur & attenuetur; sícque aptus reddatur, ut à venis bibulis denuo resorberi possit. Cùm autem hæc lymphæ in cavis corporis accumulatio omnium maximè fiat in illis hominibus, in quibus boni sanguinis minor copia est, utì antea dictum fuit ad §. 1010. n°. 2. *lit.* γ, patet, sanguinis missionem hîc potiùs nocere, quàm prodesse. Convenit quidem, imò necessarium est, ut subita & magna hîc evacuatio fiat, sed debet educi de corpore ille humor, qui prædominatur, & morbi causa materialis est. Fortissima ergo purgantia, hydragoga dicta ideo, quia tenuis lymphæ ingens copia per alvum ab his assumptis pellitur, hîc conducunt; ut *scammonium, jalapa, colocynthis, gummi gotta*, & similia; quibus audacter datis, & repetitis quidem vicibus, magnæ congestiones lymphæ in cavis majoribus corporis tam feliciter sæpe depleri solent, utì postea in capitulo *de Hydrope* dicetur. Nec metuimus hîc à calidioribus purgantibus, quia frigus & inertia in talibus corporibus prædominantur. Ut autem subita talis depletio sequatur, quàm maximè conducit, ut unâ alterâve horâ, post assumptum tale purgans hydragogum, clysma acre ano injiciatur, quod citò & validè actionem remedii versùs inferiora determinet. Si autem purgans remedium deglutire non possit æger, quadruplâ dosi injectum formâ clysmatis, similem effectum præstabit; & si tale clysma injectum citò iterum per anum exiverit, audacter aliud simile injici poterit. Simul tunc capiti applicari solent cucuphæ ex herbis cephalicis dictis, *rosmarino, salviâ, pulegio, majoranâ, thymo, serpillo, &c*, quæ aromatico stimulo movent, & incitant languidum motum; unde & dissipantia vocantur.

Vesicatoria autem pariter hîc quàm maximè profunt, cùm & revellendo agant, & stimulando motum augeant, &, vesicis excitatis, incredibilem sæpe copiam lymphæ evacuent, per plures etiam dies continuos: idem verum est de fonticulis & setaceis, de quibus antea pariter dictum fuit. Victus autem siccus requiritur unà cum his evacuantibus; & adhuc diu postea, ut venæ resorbentes quàm maximè bibulæ reddantur, sícque reassumant faciliùs extravasatam in cavis cerebri lympham. Potus ergo detur parcus admodum, victus ex carne assa, piscibus fluviatilibus assatis pariter, pane biscocto; qualis cibus postea ob eamdem rationem in *Hydropis* curatione laudabitur.

Cùm autem sensim accumulari soleat hæc lympha in encephalo, hinc & diu antè prævidetur futura apoplexia; adeóque idoneis remediis præcaveri poterit; utì antea dictum fuit: &, si nata fuerit, longè major spes curæ superest, quàm in aliis apoplexiæ speciebus.

§. 1035. SI verò à venenis jam producta fuerit, nulla hactenus medela descripta habetur; ut nec illi, quæ à polypo.

Ad numerum quintum §. 1010, inter causas apoplexiæ recensita fuerunt & venena mirabilia, quæ uno momento, dum corpus tetro suo halitu afflant, omnes functiones animales delent; imò quandoque ipsam vitam subitò tollunt. Pluribus Observationibus practicis hoc confirmatum tunc fuit. Neque novi hactenus inventum remedium, quod ex ancipiti adeo periculo hominem eripere posset. Verùm illa venena, quæ apoplexiam producunt, dum in ventriculo hærent, per promptum vomitorium excuti possunt facilè, sícque morbus sanari. Vitriolum album, ad drachmam dimidiam in unciis duabus aquæ dilutum, vel & tabaci infusum, tale remedium dat, quod illico agit, simulac deglutitum fuerit. Neque omnino pro desperatis relinquendi videntur illi, qui à carbonum nidore sic affecti fuerunt. Nam in exemplo, ex *Wepfero* ad §. 1010. n°. 5, allegato, patuit hominem, ab hac causa, omnibus sensibus abolitis, jam stertentem, ad se rediisse, aquâ frigidâ faciei & pectori aspersâ. Verùm alter casus admodum memorabilis legitur (*a*) de homine, qui in fodinam carbonariam, ad ducentorum & ultra pedum profunditatem, descendens, tetro nidore hoc afflatus conciderat, & ultra dimidiam horam ibi manserat, antequam educi posset; túncque oculis apertis, ore hiante, totus frigidus, absque ullo pulsu aut respiratione, jacebat; unde ab omnibus pro mortuo habebatur. Peritus Chirurgus, naribus hominis compressis, quantâ poterat vi, inflabat aerem in os ejus hians, sícque pulmones dilatabat; mox sensit, manu pectori applicatâ, sex septémve vicibus cor pulsare, sed celeriter: pergebat sponte inspiratio & exspiratiò, pulsúsque arteriarum paulò pòst in carpo percipiebatur: tunc venàm secuit, quæ post exiguum saltum guttatim tantùm stillabat sanguinem per quadrantem horæ; post hoc tempus autem liberè exibat sanguis: interim agitabatur, concutiebatur, perfricabatur, facies & tempora frigidâ perfundebantur aquâ, sal volatile oleosum naribus & labiis applicabatur: his autem omnibus animosè & constanter tentatis per horam, incepit oscitare, palpebras, manus, pedésque, movere; deglutivit salem volatilem aquâ dilutum; post alteram horam sensus omnes redierunt, & fatebatur se omnino ignarum fuisse omnium quæ facta fuerant. Intra quadrihorii spatium adeo bene se habebat, ut pedes domum redire potuerit. Docet ille casus, non temerè pro mortuis derelinquendos esse, licèt nulla omnino vitæ signa superesse videantur; & admodum credibile videtur, plures à simili causa periisse, qui servari potuissent.

Illa verò apoplexia, quæ à polyposis concretionibus (§. 1010. n°. 2. *lit. a.*), arterias ad encephalon tendentes obtùrantibus, fit, nullam curam admittit, cùm impossibile sit hæc obstacula citò solvere, vel ullâ arte ex his locis educere, vitâ superstite.

(*a*) Medical Essays, Tom. V. part 2. Observ. 55. pag. 605.

CATALEPSIS.

§. 1036. CATOCHE, catochus, catalepſis, dicitur morbus, quo laborans, repentè immotus, nec ſentiens, illum corporis ſtatum retinet, quem primo momento accedentis morbi habebat.

Sequitur mirabilis ille morbus, qui *catoche* & catochus ἀπὸ τοῦ κατέχεσθαι, *detineri*, *occupari*, vocatur; utì & *catalepſis* ἀπὸ τοῦ καταλαμβάνεσθαι *comprehendi*, dicitur; & meritò, quia hoc morbo correpti in eodem ſtatu corporis manent, quem habebant, dum morbus ingrueret, ſimili planè modò ac finxerunt Poetæ de illis, qui, Meduſæ capite viſo, exanimes obriguerant, torvo vultu, elevato brachio, ictum minitantes adverſo hoſti. Interim catalepſis vocabulo hodie inprimis utimur ad hunc morbum deſignandum, quia catochi nomen etiam pro vigili comate uſurpatum fuit, utì notàvit *Ægineta* (*a*). Veteres Medici tamen, teſte *Galeno*, hoc morbo detentos κατόχους, & κατεχομένους, vocabant; Juniores ipſum affectum catochen & catalepſin dixerunt (*b*). Verùm & alio in loco (*c*) *Galenus* monuit, κάτοχα νοσήματα à quibuſdam dictos fuiſſe morbos ſtabiles & firmos quoſcumque: & videtur *Hippocrates* (*d*) fortè & κατόχως παρακρούοντες dixiſſe illos, qui perpetuò in morbo delirant; nam in catalepſi delirium diſtingui nequit, cùm nec moveant corpus, nec loquantur. In Commentariis ad §. 774, eodem illo textu *Hippocratis* uſus fui, ut confirmarem, quòd phrenitis ſæpe in catochen tranſeat; ſed videtur prior ſenſus hujus textûs minoribus ſubjacere difficultatibus, & æquè malum præſagium in phrenitide tamen inde deduci poterit. Signum quidem pathognomonicon hujus morbi habetur, quòd æger abſque ullo ſenſu maneat immotus in eodem corporis ſtatu, quem habebat momento, dum corripiebatur: interim tamen quædam diverſitates hîc obſervatæ fuerunt. Plerumque omnes artus flexiles manent, & in quocumque ſitu ponantur membra, reſtant, donec iterum mutetur. Si brachium talium ægrorum elevetur ab adſtantibus, manet elevatum: ſi digiti flectantur vel extendantur, idem fit. Nihil ſentiunt; nec memores ſunt illorum, quæ paroxyſmi hujus tempore circa illos acta fuerunt. *Galenus* (*e*) verò condiſcipulum, nimiis ſtudiis fatigatum, dum hoc morbo corripiebatur, dixit jacuiſſe inſtar ligni rigidum, oculis apertis, nun-

(*a*) Lib. III. Cap. x. pag. 28. verſâ, & pag. 29.

(*b*) In Libello de Pulſibus ad Tyrones. Cap. xii. Charter. Tom. VIII. pag. 12.

(*c*) Comment. 2. in Lib. I. Prædiction. Charter. Tom. VIII. pag. 760. 761.

(*d*) Lib. I. Prorrhetic. ibid. pag. 756.

(*e*) Ibidem.

quam conniventibus: audiebat tamen, & quorumdam memor erat; videbat, sed nec loqui poterat, nec ullum membrum movere. *Lambecius* (*a*), Augustissimum Imperatorem Leopoldum in itinere Œnipontano comitatus, vidit in pago quodam Comitatûs Ferolienfis *puellam viginti quinque annorum, quæ jam per aliquot annos diebus Veneris & Saturni continuè, reliquis autem diebus alternatim & per intervalla, omnis sensûs expers toto corpore obrigeret, oculisque apertis, & cum leni tantùm aliquo motu convulsivo, in eodem jaceret situ; quasi quædam statua; adeo ut ne acu quidem puncta dolorem perciperet, nec brachia ab aliis elevata sponte suâ labarent; sed monstroso rigore in eadem positura firmè & stabiliter permanerent.* In hoc casu oculi aperti erant; & ferè semper hoc fit: vidi tamen mulierem, in flore ætatis constitutam, aliquoties, dum insultum hujus morbi patiebatur; semper oculi erant clausi, & dum palpebras digitis diducebam ab invicem, paulò pòst denuo claudebantur, licèt omnia alia membra corporis manerent in illo situ, quem ipsis conciliare placebat. Rariùs aliquis sensus superest; tamen in virgine cataleptica observatum fuit, quòd sentiret spirituosa naribus supposita, & manu celerrimè naribus admotâ illas comprimeret. Imò in eadem hac virgine observatum fuit, quòd quandoque dimidium corporis latus tantùm corriperetur catalepsi (*b*), quod adhuc longè infrequentius est. Distinguitur autem à tetano universali catalepsis, quòd in tetano omnes articuli rigidissimi fiant, & nullâ vi flecti vel extendi possint; cùm in catalepsi cereâ quasi flexilitate cedant omnia, & maneant in situ, qui ipsis datus fuit.

§. 1037. HUJUS ergo proxima causa immobilitas sensorii communis, prout primo momento insultûs se habebat.

Certè in hoc morbo sensorium commune non afficitur ab objectis in sensuum organa agentibus; neque mutat derivationem causæ muscularis motûs, quamdiu durat paroxysmus catalepticus; sed omnia manent perfectè in eodem statu. Vidi sic correptam mulierem, dum erecta stabat, & mansit in illo situ, adeóque omnes musculi, qui tum numerosi agunt, ut sustineri corpus erectum possit, pergebant suo munere fungi; sícque differt ab apoplexia, ubi fiunt omnes musculi voluntarii paralytici, & ægri cadunt, penitus impotes corpus sustinere. Possumus quidem per voluntatis imperium in quovis ferè situ corporis manere immoti per aliquod tempus, sícque hoc modo catalepsin imitari; sed non possumus impedire, quominus organa sensuum ab objectis sensibilibus afficiantur. In hac autem re mirabilis hujus morbi indoles inprimis est, quòd sopiantur omnes sensus interni & externi, superstite tamen efficaciâ causæ muscularis motûs; sed abest potentia mutandi directionem illius causæ; unde omnia manent in eodem situ, quem habebànt illo momento dum morbus ingruebat. Ut hoc meliùs intelligatur, considerentur

(*a*) Commentar. Biblioth. Cæsar. Tom. II. pag. 688.

(*b*) De la Metrie, Abrégé de la Théorie Chymique, &c. pag. 278.

illa

illa maximè miranda, quæ in exercitio motuum muscularium contingunt. Homo proponit per milliaris spatium pedibus incedere: domo exit, & sæpe in toto itinere non ampliùs cogitat de motu corporis, quem inceptum continuat, amicorum colloquiis itineris tædia fallens, vel diversis objectis obviis, novas continuò ideas in mente excitantibus; tamen pergit ambulando, licèt omni momento non renovetur voluntas hunc motum faciendi; licèt non habeat distinctam cogitationem causæ, à qua ille motus producitur, nec instrumentorum per quæ ille motus fit & continuatur. Verùm antea jam sæpius dictum fuit, sensorium commune dictum esse illud organum corporeum, per quod hoc *Velle* in mente producit motum in corpore; si ergo uno momento immobile fiat illud sensorium commune, nec transmittat, ut ita dicam, hoc imperium mentis in corpus, manent omnia in eodem statu ut antè erant, & sic videtur haberi optima catalepsis idea. Novi hoc contigisse nobili ægro, qui domum Medici, quem de suo morbo consuluerat, egressurus, in ipso limine hæsit per aliquot minuta horæ catalepticus, & dein, soluto paroxysmo, domum ambulavit, immemor sibi hoc contigisse.

§. 1038. ERGO sanguinis cerebrosi, glandularum cerebri, emissariorum ejus absoluta quies, ut in initio.

Demonstratur in Physiologicis, integram debere esse fabricam encephali, & liberum motum humorum per vasa ejus, ut sensuum actiones, & motus voluntarii, perfici possint; cùm autem hæc sileant subitò in catalepsi, hinc statuitur, tunc adesse quietem in his omnibus. Interim tamen in catalepticis, quos vidi, inveni pulsum manifestum in carotidibus; facies non semper erat turgida & inflata, imò in quibusdam collapsa potiùs: adeóque videbatur sanguis per vasa arteriosa cerebri ire, & per venas redire satìs liberè. Verùm illa quies videtur inprimis esse in subtilissimo fluido, quod, à fabrica arteriosa cerebri secretum, per minimos canales nerveos movetur, & cujus fluidi motus non à corde & arteriis pendet, sed à mentis, corpori nexæ, imperio producitur.

Adesse enim in catalepticis idoneam spirituum copiam ad musculos movendos, inde novimus, quia musculi, qui tensi erant illo momento, dum morbus ingruebat, manent tales, & in quibusdam post brevem paroxysmum solita alacritas motûs muscularis redit. Aliud argumentum, quod hoc docet, est, quòd catalepticorum membra ab adstantibus inflexa, elevata, &c, maneant in illo situ, in quo posita sunt, quod absque musculorum actione fieri nequit. Verùm in Physiologicis (*a*) monitum fuit, ubi de musculorum actione agebatur, quòd, si flecterentur artus hominis per vim externam, renitente licèt ejus voluntate, agentem, musculi flexores tumerent, durescerent, protuberarent, quod ab influxu spirituum per nervos in muscularem fabricam fieri, ibidem demonstratum fuit. Unde dum elevamus brachium

(*a*) H. Boerhaave. Instit. Medic. §. 401. n°. 13.

cataleptici, sentimus manifestè musculum deltoidem turgere; & si relinquamus brachium, non delabitur, sed per continuatam ejusdem musculi actionem elevatum manet. Idem ergo contingit in catalepticis ac in sanis hominibus, in quibus ab externa causa membra moventur; musculi nempe, qui ad arbitrium mentis eidem motui exercendo destinati sunt, turgent; adeóque præsto est illud tenuissimum fluidum, quod musculos inflat & turgere facit, dum agunt; sed silet illud impetum faciens.

§. 1039. OMNES quidem in eo morbo functiones cerebri læduntur, & illæ, quæ inde pendent; soli musculi sic manent tensi ut initio erant; cæterùm respiratio & pulsus supersunt, at plerumque leves.

In exquisita catalepsi hæc omnia obtinent: verùm uti levior erat apoplexiæ species, in qua nondum omnes sensus & motus voluntarii erant aboliti, & tamen apoplexia dicebatur morbus; sic & levior quandoque catalepsis species observatur, in qua pariter aliquid de sensibus superest, & de motu, uti paulò antè dictum fuit; & *Fernelii* testimonio (*a*) confirmatur. Vidit hic ægrum talem, qui omni sensu carebat, facilè tamen spirabat, & quidquid in os inferebatur, promptè vorabat; de lecto sublatus consistebat solus, impulsúsque incedebat. In omnibus autem catalepticis illud adest, ut quocumque in situ ponantur membra ab adstantibus, in illo maneant. Actiones vitales, pulsus nempe & respiratio, vix mutantur, nisi quòd quandoque debilior pulsus observetur, nec semper tamen: celeberrimus *Fridericus Hoffmannus* (*b*) disertè notat, in cataleptica pulsum fuisse naturali similem, & respirationem integram. Catalepsis autem paroxysmorum numero & duratione multùm variat. Vidi, ubi per tria quatuórve minuta non durabat paroxysmus; è contrà per octodecim horas mulierem catalepticam mansisse, observavi coram. *Aetius* (*c*) per tres dies adolescentem catalepticum mansisse affirmat: verùm non videtur ille morbus omnino idem fuisse cum morbo, de quo hìc agitur, sed potiùs ad phrenitidem pertinere: nam memorat, pulsum parvum, ferè deficientem, in his ægris adesse, manus capiti, oculis, naribus admovere, propinquos parietes attrectare, &c; quæ omnia phrenitidis symptomata potiùs sunt; uti & ipsa solutio morbi, quæ quarto die largissima cum hæmorrhagia narium contigit. Intervalla autem inter paroxysmos catalepticos admodum varia sunt: quandoque per plures menses silet malum; & contrà ultra centum vicibus, quadraginta dierum spatio, ægram hoc morbo afflictam fuisse, observavit *Fridericus Hoffmannus* (*d*).

(*a*) Patholog. Lib. V. Cap. II. pag. 70.
(*b*) Medic. Ration. Systern. Tom. IV. part. 3. Cap. IV. pag. 151. & pag. 132.
(*c*) De re Medica Lib. VI. Cap. IV. pag. 101.
(*d*) In loco modò citato.

§. 1040. **F**EBRIS intermittens diu perdurans, maximè quartana; melancholica, ficca, ftrigofa temperies; menftrua, & hæmorrhoides, retenta; terrores fummi, fubitíque; profunda, protracta diu, in unum objectum meditatio; febres validæ in homine fanguinolento accenfæ, morbum hunc plerumque antecedunt.

Cùm adeo mirabilis ille morbus fit, & quandoque, dum ceffat paroxyfmus, ftatim adfit iterum omnium functionum integritas (*a*), & à tam latentibus caufis poffit turbari fenforium commune, magnâ certè attentione opus eft, ut quid certi poffit ftatui de caufis, unde ille morbus pendet. Omnium autem optimè illa indagatio inftituetur, fi ex Obfervationibus fidelibus colligantur illæ mutationes corporis, quæ hunc morbum præcedere folent; deinde his addantur illa, quæ cadaverum fectio in hunc morbum paffis demonftravit; ultimò tandem & notentur illa, quæ profuerunt in hoc morbo. Ex his enim inter fe comparatis, & caufa, & indicatio curatoria, formari poterit.

Hac paragrapho autem recenfentur illa, quæ hunc morbum antecedere folent, & primò quidem.

FEBRIS INTERMITTENS, &c. Per febres intermittentes diu protractas debilitari vafa, & morbofa fieri liquida, dum ingefta non fatìs affimilantur, & per fudores fanguinem, optimâ fuî parte fpoliatum, craffum fieri, fimúlque acrem, pluribus explicatum fuit §. 753, ubi de malis effectibus febrium intermittentium agebatur. A tali autem folidorum enervatione, & humorum cacochymiâ, turbari poffe functiones, facilè patet; & conftat certis Obfervatis, lædi quandoque encephali actiones, uti poftea dicetur ad §. 1125, ubi de maniæ fpecie, febrim autumnalem intermittentem validam & diuturnam fequente, dicetur. Imò in ipfo febris intermittentis paroxyfmo catalepfin obfervavit *Dodonæus* (*b*). Cùm autem fequenti paragrapho notetur, denfum cruorem, fortiter impactum cerebri vafis, inventum fuiffe in cadaveribus illorum, qui hunc morbum paffi fuerunt; & per febres intermittentes diuturnas, diffipatis fluidiffimis partibus, fpiffus fanguis reddatur; patet, quare febres intermittentes numerentur inter illa, quæ catalepfin antecedere folent.

MELANCHOLICA, &c. Quia in tali temperie & vafa ftricta, & humores atrabilariâ tenacitate minùs meabiles funt, vafa cerebri facilè infarciri poterunt, ficque turbari & impediri fenforium commune, & catalepfis produci; quod confirmatur pariter ex illis, quæ fequenti paragrapho dicentur. Præterea videtur admodum verifimile, catalepfin etiam produci poffe, licèt caufa materialis morbi non in encephalo, fed in alio corporis loco, hæreat. Antea ad §. 701, pluribus probatum fuit, deliria in febribus nafci, dum circa præcordia hæret putrida bilis. Præterea poftea dicetur in capitulo *de Melancholia*, miras turbationes fenforii communis fieri ab atra bile, gravante vifcera abdominalia; & melancholicis folemne effe, ut uni & eidem cogitationi

(*a*) Actius, de re Med. Lib. VI. Cap. IV. p. 401. (*b*) Medic. Obfervat. Cap. IV. pag. 7.

inhæreant continuò; qualis protracta diu in unum objectum meditatio inter caufas catalepfis eâdem hac paragrapho numeratur. Sequens autem cafus videtur docere, quòd revera catalepfis oriatur à caufis, quæ extra encephalon hærent. Mulier quadragenaria, ftricti habitûs, nuces caftaneas in fartagine torrebat, illáfque tudiculâ ligneâ movebat continuò, ne nimis adurerentur: dum hæc agit, verâ catalepfi corripitur. In vicinia dum habitarem, vocatus,adfui illico, & me præfente fubitò vomit binos vermes teretes vivos; móxque pergit in opere incepto, nullo modo memor, fibi quid mali contigiffe: pluribus annis poftea illam vidi fanam, & nunquam fimile quid paffam. Vermes autem illi, reptatu fuo ventriculum irritantes, procul dubio catalepfin illam produxerant, quæ & ideo, his excuffis, ceffabat illico.

MENSTRUA ET HÆMORRHOIDES RETENTA. Prodeffe in capitis morbis fanandis hæmorrhoides; contrà omnes capitis morbos produci ab hæmorrhoidalis fluxûs confueti fuppreffione, jam fæpius aliâ occafione dictum fuit. Sed & idem verum eft de retentis menftruis. Videmus enim plurimis virginibus & mulieribus circa tempus menftruorum oriri capitis dolores, tenfiones in nucha, vertigines, &c; quæ omnia mala ceffant, dum rite fluunt menftrua. Vidi puellam, cui fingulis menfibus, biduo antequam menftrua prodirent, oriebatur in occipite tumor ovi gallinacei magnitudine; menftruis fluentibus, brevì evanefcebat ille tumor. Si in internis capitis partibus fimile quid fieret, quanta non orirentur mala! Plures certè capitis morbos, huic fatìs affines, recenfuit *Hippocrates* (*a*), ex hac caufa ortos, quòd fanguis in uteros confluat, velut effluxurus, & deinde viam non inveniens ad fuperiora regurgitet. Mira illa fpecies catalepfis, cujus §. 1036, mentio facta fuit (*b*), obfervata fuit in virgine menftruorum fuppreffione laborante.

TERRORES SUMMI, SUBITIQUE. Quàm miris modis corpus humanum mutari poffit per validos animi affectus, aliâ occafione ad §. 104, dictum fuit; fimúlque tunc conftitit, varias effe illas mutationes pro diverfis animi affectibus. In fummo terrore autem homo fic afficitur, ut in catalepfi; nam obftupefcit, vox faucibus hæret, membra movere nequit: unde fi talis affectus validiffimus fuerit, manet hæc impreffio, & perfecta catalepfis adeft. Talem cafum habet *Tulpius* (*c*) de juvene Britanno, qui ex inopinata matrimonii repulfa adeo vehementer perculfus fuit, ut illico catalepfi corriperetur, & per integrum diem in eodem fitu, oculis apertis, maneret, ftatuam potiùs quàm hominem referens. Ubi verò altâ voce exclamabatur, quòd cupitâ potiturus effet uxore, profiliit confeftim ex fedili, jam liber ab hoc morbo.

PROFUNDA, PROTRACTA DIU, &c. Quando profundiffimis meditationibus toti immerfi hærent eruditi Viri, tunc perfectè catalepticos referunt: omnes enim fenfus fopiunt, omnem memoriam filere faciunt, totum corpus omnino quiefcit, fola mens in intimo fuo receffu uni & eidem rei attentiffima incumbit: hoc vocaverunt ecftaticè cogitare. Sic intimè in fe

(*a*) Libro de Virgin. affectibus. Charter. Tom. VII. pag. 679. 680.

(*b*) De la Mettrie loco ibidem citato.

(*c*) Obfervat. Medicar. Lib. I. Cap. XXII. pag. 45.

ipsum collectus *Vieta* literas, incognitis notulis scriptas, explicuit Galliarum Regi; sed toto hoc tempore, quo arduæ huic rei difficilem operam dedit, unicæ huic cogitationi inhærens, nihil sensit, nullum motum fecit. Vidi acuti ingenii Mathematicum, dum inter obambulandum mente volvebat arduum problema, nulli salutem reddidisse, quamvis humanissimus esset; & alium novi, qui concionem, quam coram populo habiturus esset, attentissimâ mente volvens, per integrum milliare deviaverat à loco sibi notissimo, versùs quem tendere in animo habuerat. Summâ illâ animi attentione in scientiis multùm proficitur, sed & simul ita figitur quasi sensorium commune, ut diathesis ad catalepsin inducatur. Nimio studio adscripsit hunc morbum in condiscipulo *Galenus* (vide §. 1036.): alterum vidit *Fernelius* (*a*), qui, *dum literis & chartis sedulò invigilaret, repentè hoc vitio perculsus, ita quidem obriguit, ut sedens, calamúmque premens, oculis in libros defixis, putaretur in eorum studia incumbere, donec vocatus ac impulsus, deprehensus est omni sensu motúque carere.* Neque solis certè illis, qui nimis scientiarum studiis se macerant, catalepsin timendam esse docet celeberrimus *Fridericus Hoffmannus* (*b*), qui hunc morbum observavit in persona sequioris sexûs, conditionis vilioris, rudioris minúsque exculti ingenii, quæ anxiis meditationibus circa res sacras macerata, incidit in hunc morbum, & plures postea ejusdem paroxysmos passa fuit post auditam psalmodiam, aut verba ex divino codice potissimùm prolata, quæ ardentissimum Christi exprimebant amorem.

FEBRES VALIDÆ, &c. In sanguinolentis per febrilem calorem rarefacto sanguine, simúlque celeriùs moto, sic repleri posse vasa majora encephali, ut minora ab his distentis comprimantur, ad §. 1010. n°. 3. *lit.* *a*, probatum fuit; adeóque omnes functiones encephali sic poterunt ab hac causa lædi. Ad hanc causam videtur pertinere illa species catalepsis, de qua *Aetius* (vide §. 1039.) dixerat, & quæ largâ narium hæmorrhagiâ solvebatur. In morbis acutis inflammatoriis quandoque ægros sic videmus, oculis apertis, insensiles jacere, catalepticorum more, & quidem malo omine; quod & *Hippocrates* (*c*) monuit, dicens, *Lassati, singultuosi, & catoche correpti, malum.* Vidi aliquoties in morbis acutis ægros sic jacentes, sed non manebant in eodem situ membra elevata vel vario modo flexa: hinc non possum affirmare, quòd veram catalepsin in hoc morbo acuto decumbentibus observaverim. Sed nec ille casus *Aetii* refert omni modo veram catalepsin. An fortè hoc *Hippocrates* (*d*) indicare voluit, dum dicit: *Convulsio, tremor, jactatio, cum parvo catocho, circa aures abscessus proritant.* Dum enim materies morbosa in febribus acutis metastasin versùs superiora facit, solent functiones encephali lædi; quæ denuo restituuntur; si omnis hæc materies, in parotides deposita, illas elevat in tumorem: unde ante hanc de-

(*a*) Patholog. Lib. V. Cap. II. pag. 70.
(*b*) Medic. Ration. Systemat. Tom. IV. part. 3. Cap. IV. pag. 150.
(*c*) Coacar. Prænot. n°. 45. Charter. Tom. VIII. pag. 855.
(*d*) Prædiction. Lib. I. Charter. Tom. VIII. pag. 805.

positionem factam catalepsis inducitur quandoque, sed non perfecta; & ideo parvum catochum vocavit *Hippocrates*. Non auderem tamen absolutè dicere, quòd vera catalepsis in morbis acutis non fiat, sed crederem minùs frequenter hoc contingere.

§. 1041. DISSECTA cadavera demonstraverunt arterias venásque cerebri valde turgentes fortiter impacto denso cruore.

Multùm prodesse ad intelligendas morborum causas cadaverum sectionem; nemo dubitat: interim tamen magnâ cautela hîc opus est, ne pro morbi causa habeatur illud, quod potiùs morbi effectus est: multa enim in cadavere inveniuntur mutata per morbum ipsum, quæ non præexstiterant ante morbum, utì antea ad §. 11, dictum fuit. *Hollerius* (*a*) testatur, quòd in cadaveribus illorum, qui catalepsi perierant, invenerit *venas majores, quæ rectà decurrunt à posteriore capite ad sinciput, plenas concocto & crasso sanguine, & posterius cerebrum serosâ materiâ occupatum*. In alio homine, catalepsi mortuo, *serum rufum, in cerebri posteriore parte contentum, & sanguis concretus in majore vena, quæ medium caput perreptat, inveniebatur* (*b*). Verùm non videtur ex his Observationibus concludi posse, quòd in catalepsi semper tales causæ adsint. Si enim sola repulsa sperati matrimonii (vide §. 1040.) hunc morbum producere potuerit in homine sanissimo, videtur à longè subtilioribus causis originem ducere posse morbus. Præterea per voluntatem suam potest homo se catalepticum fingere, & membra omnia in eodem situ retinere, quem habebant. Sed quàm latens, & efficax, illa causa est, quæ tamen, mutatâ voluntate, iterum abest! Præterea plures evaserunt ab hoc morbo, utì postea dicetur; neque adeo facilis sublatio illarum causarum videtur, quas in cadaveribus invenerunt. Negari quidem nequit, concretum in cerebri vasis sanguinem, & extravasata in cavo cranii liquida, catalepsin facere posse; sed non minùs certum est, & absque his causis morbum natum fuisse. Ex illis, quæ præcedenti paragrapho recensita fuerunt, constitit, vermes, ventriculum irritantes, hunc morbum produxisse; & *Galenus* (*c*) jam habet sequentia: *Sic igitur & epilepsiæ ob stomachum imbecillum quibusdam suboriuntur, & cari, & comata, & catalepses & melancholiæ, consentiente principio, quod in cerebro & nervis est*. Hoc inprimis notandum videbatur, ne quis crederet, in Methodo Medendi ad solas illas causas attendendum esse, quas inspectio cadaverum docuit.

§. 1042. SANATUR sæpe excitatâ largâ narium hæmorrhagiâ.

(*a*) Commentar. in Coac. Hippocr. pag. 66. & 326.

(*b*) Hollerius de Morb. Intern. Lib. I. Cap. IX. in Scholiis, pag. 60.

(*c*) De Symptomat. Cauf. Lib. I. Cap. VII. Charter. Tom. VII. pag. 60.

Si nempe à vasis sanguineis cerebri nimis distentis hic morbus producitur, vel ab aliis evacuationibus sanguineis suppressis ortum habeat. Per hæmorrhagiam narium soluta fuit illa catalepsis, cujus ex *Aetio* facta fuit mentio ad §. 1039.

§. 1043. **I**N alios morbos rarò transit; aliquando tamen epilepsia, convulsio, dementia, ἀτροφία eum exceperunt; in mortem plerumque finitur.

Et ex propriis Observatis in praxi vidi, & ex fidelibus Observatis celebrium Medicorum constat, multos hoc morbo correptos evadere, & postea illibatâ sanitate frui. Quod inprimis videtur contingere, ubi à valido animi affectu, assiduis lucubrationibus, aut consuetis evacuationibus suppressis, in hunc morbum inciderunt. Si enim sopiantur illæ turbæ, ab animi affectibus excitatæ, & vitari possint causæ, quæ illos excitaverant, corpus exerceatur salubri motu, & pacata sit mentis quies, suppressæque evacuationes restituantur, tunc sensim solet minui morbus, & tandem cessare omnino. Idem verum est, si à vermibus catalepsis orta fuit; tunc enim, his expulsis, cessat. Verùm si ab extravasatis humoribus in cavo calvariæ morbus ille productus fuerit, tunc ab horum augmento, vel acrimoniâ per moram natâ, alii encephali morbi exsurgunt, & quandoque ipsam catalepsin comitantur. Sic *Hollerius* (*a*) *testatur se vidisse hominem, qui comate, epilepsiâ, convulsione, & catoche, mutatis vicibus, teneretur*: Ex *Benivenio* refert *Dodonæus* (*b*) casum *Hieronymi Bencii*, qui ex catalepsi incidit in comitialem morbum nullis remediis cedentem. Habet & alium casum matronæ obesæ & plethoricæ, quæ catalepsin passa fuit, venæsectione in pede, & acri clysmate simul applicato, feliciter solutæ: cùm autem nulla vellet deinceps admittere remedia, quibus periculosa hæc plenitudo minueretur, & caveretur in posterum, post trimestre spatium in somnolentiam incidit, & accedente febre lentâ, gravi sopore periit (*c*). Atrophia autem videtur excipere catalepsin, in melancholicis, in quibus sæpe summa macies adest; uti & in verminosis, quando nempe à vermibus chylus consumitur: omnium maximè, si pertinax apositia catalepsin sequatur, per plures etiam septimanas; uti contigit in binis catalepticis, quarum Historiam scripsit celeberrimus *Fridericus Hoffmannus* (*d*); quæ tamen ambæ evaserunt ex hoc morbo, licèt in una, deliria, convulsiones, singultus, catalepsis paroxysmum præcederent.

Quandoque tamen & in mortem finiri catalepsin, docent Observata. *Jacotius* (*e*) testatur, *se vidisse pauperem senem, exsuccum & extenuatum, hoc malo raptum, qui mensæ accumbebat apertis oculis, erecto ac firmo corpore,*

(*a*) Comment. in Coac. Hippoc. p. 66.
(*b*) Medicar. Observ. Cap. XLVI. p. 146.
(*c*) Ibidem Cap. V. pag. 10.
(*d*) Medic. Ration. Systemat. Tom. IV. part. 3. Cap. IV. pag. 147-152.
(*e*) Holler. Comment. in Coac. Hippoc. pag. 68.

manu dapibus admotâ, ut vivere & prandere mortuus videretur. Et *Hollerius* (*a*) habet sequentia: *Simplex catoche virum robustum rapuit: ac neminem vidi præter unum eo malo liberari.* Verùm notandum est, quòd in illo loco commentetur Coacam prænotionem, quæ damnat singultum, lassitudinem, catochum, tanquam mali ominis; sed videtur satis manifestum, quòd ibi agatur de catocho, qui in morbis acutis inflammatoriis contingit, & qui tunc meritò pro pessimo signo habetur; cùm doceat, vim morbi in cerebrum rapi. Negari ergo nequit, quod quandoque in mortem terminetur catalepsis; sed simul constat certis Observatis, plurimos inde emergere, & quidem absque alio morbo sequente; in quibusdam tamen, sed paucioribus, in epilepsiam aut convulsiones abiisse catalepsin.

§. 1044. CURATIO tentatur pro varietate causæ varia. Excitando per objecta validè in organa sensuum agentia, ut sunt lux, sonus, stimulus, sal volatilis acer, dolor, frictio, motus continuatus; hæmorrhagiæ ex naribus prolectu; hæmorrhoidalis, menstruive fluxûs prolectu; sternutatoriis; vomitivis; vesicatoriis, fonticulis; setaceis; victu humectante.

Curatio hujus morbi duplex est, vel tempore paroxysmi, vel extra eumdem. Dum paroxysmus adest, solent acri quocumque stimulo, vel objectis validè in organa sensuum agentibus tentare Medici, ut mutetur illa dispositio sensorii communis, quæ hoc tempore adest, & omnem sensuum actionem supprimit. Verùm & hic cautela requiritur, uti jam antea in cura apoplexiæ dictum fuit: & prudenter monuit *Fridericus Hoffmannus* (*b*), à calidioribus stimulantibus abstinendum esse, si catalepsis ab humorum nimio orgasmo, expansione, ac stagnatione, orta fuerit. Neque in hystericis, catalepsi correptis, videtur tutus similium usus; dum enim valida talia stimulantia excitant ægras, convulsiones validissimas faciunt, æquè metuendas, & fortè plùs nocituras (*c*). Imò plerumque non multùm efficiunt; quod & propriis Observatis didici; & confirmatur illis, quæ in Actis Parisinis (*d*) habentur. Mulieris enim catalepticæ pedibus supposito igne, ne quidem excitabatur ex suo paroxysmo. Unde ubi lenioribus stimulantibus, frictionibúsque, non excitantur, vix suaderem, ut fortissima adhiberentur: oppresso enim penitus sensorio communi, nihil efficiunt, & sæpe sensuum organa multùm lædunt suâ acrimoniâ; vel si acerrimi illi stimuli excitent ægros, simul sæpe totum genus nervosum mirificè turbant & irritant; inprimis in hystericis & hypochondriacis; quod non caret periculo.

(*a*) Ibidem. pag. 66.
(*b*) Medic. Rational. Systemat. Tom. IV. part. 3. Cap. IV. pag. 145.
(*c*) De la Mettrie Abregé de la Théorie Chymique, pag. 280.
(*d*) Hist. de l'Académie des Sciences l'an 1738, pag. 56.

Extra

Extra paroxyſmum verò curatio varia eſſe debet pro diverſitate cauſæ morbi. Si enim à ſanguinis nimia copia, vel rarefactione, morbus ortum duxerit, ſanguinis miſſiones conducunt, etiam repetitæ, ſi opus fuerit. Si à conſuetis ſanguinis evacuationibus ſuppreſſis catalepſis nata fuerit, illæ per idonea remedia revocandæ ſunt. De illis, quæ circa narium hæmorrhagiam proliciendam notanda ſunt, utì &. de ſignis, quibus illa futura prævidetur, dictum fuit §. 741, & 779. Quomodo hæmorrhoidalis fluxus promovendus ſit §. 889. n°. 2, explicatum fuit. De menſium ſuppreſſione curanda, poſtea in capitulo *de morbis virginum* dicetur. Balnea pedum, epiſpaſtica, vel emplaſtra aromatica, plantis pedum applicata, frictiones crurum & pedum, proderunt ſemper in tali caſu, quatenus impetum & copiam humorum à ſuperioribus avertunt.

In melancholica autem, ſiccâ & ſtrigoſâ temperie, evacuationes ſanguinis nocerent; illis victus humectans prodeſt, & blanda ſolventia ex melle, ſero lactis, fructibus horæis, &c; de quibus poſtea in capitulo de *melancholia* pluribus dicetur. Spirituoſa remedia ſæpe & his profuerunt, inprimis ſi ſenili torpore jam langueret corpus. In moniali virgine, jam ſeptuagenaria, hic morbus curatus fuit ſpiritu vini, repetitâ deſtillatione puriſſimo reddito (*a*); quo aſſumpto, mox ad ſe rediit; nec aliis remediis opus habuit, præter illa, quibus effœtæ per ſenium vires refocillarentur. Et per diuturnas febres intermittentes exhauſto corpore, ſi catalepſis prehenderit, reficientia, replentia, cardiaca, ſola proſunt; omnia evacuantia nocent peſſimè, utì poſtea ad §. 1126, ubi de mania, à ſimili cauſa nata, agitur, dicetur.

Ubi autem catalepſis à validis animi affectibus, vel profundâ & diuturnâ nimis meditatione, ortum duxit, tunc obſervatum fuit, ſuperſtitem manere in ſenſorio communi talem diatheſin, quæ renovat morbum à ſimili cauſa, licèt multò leviore, quàm quæ primum paroxyſmum produxerat. Sic apud *Rondeletium* (*b*) legitur, de puella quæ nupſerat juveni, quem parum amabat, & præ mœrore octo diebus poſt initum matrimonium catalepſi corripiebatur; redibat paroxyſmus, ſi vel de marito cogitaret. In illa ægra, cujus ex celeberrimi *Friderici Hoffmanni* Obſervatis mentionem feci, redibat catalepſis, auditâ pſalmodiâ, aut ſacræ Scripturæ verbis, quæ ardentiſſimum Chriſti exprimebant amorem. Optimum remedium in tali caſu eſt, imò unicum, ut peregrinatione concilietur quotidiana objectorum varietas, & vitentur ſedulò illa, quæ animi affectus validos excitare poſſint, vel profundas illas & diuturnas meditationes circa idem objectum facere. Fatetur ingenuè *Fridericus Hoffmannus*, quòd variis, & quidem generoſiſſimis remediis, incaſſum tentatis, perſtiterit morbus; ſed mutato aere, ægrâque ad alia loca peregrinante, ſenſim evanuerit. Sed & illa cataleptica, cujus Hiſtoria ex *Actis Pariſinis* paulò antè memorata fuit, quæ Lutetiam venerat, & ex

(*a*) Dodonæi Medicar. Obſervat. Cap. VI. pag. 11.

(*b*) Method. Curand. Morbos, Lib. I. Cap. XX. pag. 98.

magna solicitudine litis, à cujus exitu fortuna pendebat, in hunc morbum inciderat, ad suos redux sana vixit & immunis ab hoc malo. Videtur enim in tali casu sic sensim deleri ille character sensorio communi impressus, à quo per causam procatarcticam accedentem renovatur morbus.

Sternutatoria solent laudari ut potentissima excitantia paroxysmi tempore; sed *Heers* (*a*) Capucino cataleptico, naribus fricatis ptarmicum potentissimum insufflaverat absque successu. Cùm autem ad se rediisset, tunc incepit sternutare, & magnam copiam pituitæ excrevit. Si talis evacuatio indicaretur à causa morbi cognita, usum habere possent; cæteroquin vix prodesse videntur.

Vomitoria remedia tunc usum habent, si justa suspicio sit, fomitem mali circa ventriculum hærere. In cura autem apoplexiæ §. 1026, dictum fuit, quantam cautelam requirant vomitoria in capitis morbis curandis; atque ibidem §. 1025, de usu & efficacia vesicatoriorum, fonticulorum, & setaceorum, dictum fuit.

(*a*) Observat. Medic. Lib. I. Observ. 3. pag. 40.

CARUS.

§. 1045. CARUS est apoplexia levis, somnus verò gravissimus, cum febre, ex causis maximè cerebrum illæsum comprimentibus (1010. n°. 3. *lit.* α. β. γ. δ.), aut causis obstruentibus, sed faciliùs, quàm in apoplexia, solvendis (1010. n°. 2. *lit.* β. γ.): est in hoc aliqua perceptio, sed subitanea; aliquis sensus, sed parvus.

Antequam de caro dicam, pauca præfanda habeo: scilicet, morbos soporosos variis quidem nominibus & à Veteribus & à Recentioribus fuisse insignitos; sed hos ipsos sibi non ubique constare in illorum nominum usu (exemplo sit locus *Galeni* proximè secuturus paginâ sequenti not. *d.*): quamobrem operæ pretium fuerit, eadem paulò accuratiùs, & ut passim sumi solent, declarare. Si quis naturaliter dormiat, *somnus* dicitur. Hic longior, brevior, profundior, leviórve, esse potest, sæpiúsque, aut minùs sæpe, repeti, prout causæ fortè prægressæ, & consuetudo, tulerint; neque certis limitibus definiri; quibus etiam, ad hæc, vix opus foret. Sufficit cognoscere, quòd si evidenter modum excesserit, morbosus haberi debeat. Hujus autem excessûs varii gradus observantur. Si quis admodum somnolentus continuò ferè dormit, ita tamen ut subinde sponte, & à causis externis satìs facilè, excitetur, túncque, saltem quamdiu amicorum colloquiis utitur, vigil maneat, & suî compos, *Coma* dicitur. Sin ita, ut hebes, ac omnium ferè immemor, appareat, & frigida pituitosa cacochymia adsit simul, nuncupatur *lethargus;* cujus iterum varii gradus distingui possunt. At si vix unquam sponte, & à causis externis longè difficiliùs excitetur, statímque ferè quidquid agatur, in somnum recidat, nec tamen lenta illa frigida cacochymia adsit, vocatur *Carus.* Si nunquam sponte, & à causis externis, etiam validissimis, diúque applicatis, non ulteriùs excitetur, quàm ut levissima quædam sensûs motûsve indicia adstantibus exhibeat, *parapoplexia* est. Si nulla prorsus ejusmodi indicia, post similes causas præbuerit, unà cum omnium membrorum paralysi, *apoplexia.* His præmonitis, rem ipsam aggredior.

Caput κάρη, & per apocopen κὰρ, dictum fuit veteribus Græcis: hinc carus sumitur pro morbo capitis, in quo adest gravis sopor, à quo vix possunt ægri excitari. Dum autem validis stimulis excitantur, deducunt palpebras per momentum, mox in somnum æquè profundum relabuntur. Apoplexiæ similis morbus, & quasi levior species, à qua tamen distingui debet, quia faciliùs sanatur, & integre quidem; quòd in apoplexia exquisita rarò fit; si enim evaserit æger, semper ferè aliquam læsionem functionum anima-

lium relinquit (vide §. 1018.). Notaverunt *Duretus* (*a*) & *Jacotius* (*b*), quòd respiratio facilior nec cum tanto stertore fit, ut in exquisita apoplexia. Cùm autem exquisita & fortis apoplexia plerumque fiat ab extravasatis liquidis in cranio, carus, frequenter sanabilis, potiùs à distentis vasis majoribus, reliqua minora comprimentibus, videtur fieri. Hinc in summo vigore febrium intermittentium ægri quandoque soporosi jacent; & post validam ebrietatem idem illud observatur; sic ut quandoque à minùs peritis pro apoplecticis habeantur; vidíque aliquoties, quòd jactatores satis imperiti gloriam tulerint sanatæ apoplexiæ, dum profundus talis somnus largam ciborum, & potûs inprimis, ingurgitationem sequebatur. *Heers* (*c*) hominem, ab ebrietate jam in quartum diem dormientem, liberavit à perforatione calvariæ, quàm jam moliebantur bini Chirurgi, raso capite, quia credebant apoplecticum esse, cùm supinus cecidisset ebrietatis primo tempore; examinans autem ægri caput, cùm nullum vestigium læsionis perciperet, pulsus optimus esset, respiratio liberrima absque ullo stertore foret, audacter negavit apoplecticum esse: vulsis mystacis pilis, evigilabat iratissimus homo, & minabatur pessima Medico, si ipsi denuo barbam velleret.

Difficulter etiam distinguitur à lethargo, de quo paulò pòst dicetur: saltem videmus, *Galenum* promiscuè lethargum & carum dixisse eumdem morbum (*d*). Ita autem habet: *Quum verò cerebrum ob pituitam tum humectetur, tum refrigeretur, in lethargicis affectionibus, coma erit; quod & ipsum, si lubet, carum vocare poteris.* Cùm autem in textu dicatur & carus oriri à causis obstruentibus, sed faciliùs quàm in apoplexia solvendis, & citetur §. 1010. n°. 2. *lit.* γ, ubi de causa pituitosa & frigida apoplexiam producente agitur; patet satis, quòd morbus ille, qui carus vocatur, eamdem quandoque causam agnoscat ut lethargus (vide §. 1049.).

Fortè posset, majoris distinctionis gratiâ, cari nomen retineri ad designandum profundum soporem in febribus acutis, & aliis morbis, ubi copia sanguinis, nimia ejus rarefactio, aut & inflammatoria spissitudo adest. Lethargus autem vocaretur, ubi à mera glutinosa & inerti sanguinis cacochymia profundus talis sopor produceretur. Simile quid videtur indicasse *Æginета* (*e*), dum de utroque hoc affectu agens, dicit, quòd febris carum præcedat, & quidem vehementior; lethargum verò subsequatur. Voluit tamen, eamdem esse materiam morbosam in caro ac in lethargo, quem dixit eumdem locum habere ac phrenitidem, cerebrum nempe; sed materiam penitus oppositam. Notum autem est, inflammatoriæ & calidæ densitati sanguinis opponi lentam & frigidam ejusdem cacochymiam. Interim tamen addit, quòd carus frequenter superveniat febribus, & cerebri compressionibus; adeóque videtur agnoscere, quòd carus & absque pituitoso frigido sanguinis lentore fiat.

(*a*) In Coac. Hippoc. pag. 99.
(*b*) Holler. Comment. in Coac. Hippoc. pag. 280.
(*c*) Observ. Medic. Lib. I. Observ. XIX. pag. 178.
(*d*) Comment. 2. in Lib. I. Prædict. Charter. Tom. VIII. pag. 743.
(*e*) Lib. III. Cap. ix. pag. 28. versl.

Cùm autem à similibus causis, sed levioribus, ortum ducat carus, ac apoplexia, non videtur periculo carere, licèt & sæpe sanetur; & hinc videtur *Hippocrates* (*a*) pronunciasse; *Sopor* (*τὸ καρῶδες*) *ubique malum.* Tamen in alio loco (*b*) dubitantis instar ponit: *Sopor an ubique malus?* Et meritò, quia non videtur absolutè semper & ubique mali ominis esse; quod & confirmavit *Galenus* (*c*), qui testatur se vidisse ægros, qui post vigilias, tribus quatuórve diebus protractas, in somnum profundum, unde difficulter excitari poterant, delapsi, per integrum nycthemerum dormiverint cum magno levamine. Infantibus autem profundum talem somnum per integrum biduum supervenisse sæpius observavit pulchro cum effectu. Unde ubi post vigilias protractas in morbis, aut summas defatigationes carus oritur, raò quid mali portendit, plerumque autem prodest: si ab ebrietate, quandoque quidem, sed rariùs, in apoplexiam degenerat; & tantùm ferè, ubi extremæ ingurgitationes præcesserunt, vel diu ebriosi vixerunt homines. Ubi autem ab infarctis cerebri vasis humore minùs meabili, vel distentis à copia aut rarefactione sanguinis, carus oritur, periculo non caret morbus, licèt tamen promptâ & idoneâ medelâ adhibitâ curabilis sit; imò quandoque solâ morâ temporis sponte cedat, ut statim videbimus.

§. 1046. HINC à caro soluto sanitas, nisi quòd fortè titubatio vacillans capitis aliquamdiu supersit.

Cùm levior cerebri illæsi compressio hîc adsit, ablatâ copiâ liquidi distendentis vasa majora, vel conciliatâ debitâ fluiditate sanguini, difficiliùs per vasa cerebri transeunti, redibunt functiones ad pristinam integritatem; quod post apoplexiam curatam raò fit, utì paulò antè dictum est. Ratio autem, quare apoplexia, paulò gravior, semper ferè aliquid mali relinquat, data fuit ad §. 1018. *Sydenhamus* (*d*) epidemicam talem constitutionem vidit, inter cujus symptomata eminebat carus, sive somnus talis profundus, ad septimanas aliquot quandoque durans, à quo difficillimè excitabantur, mox iterum obdormientes ægri. Interim tamen, ubi moderatâ sanguinis missione, & enematibus injectis nimius febrilis impetus ad debitum moderamen redactus fuerat, omnes ferè evadebant, sensim soluto morbo: *Verùm convalescentibus caput ad dies aliquot debile atque infirmum, nunc versùs hanc partem, nunc illam, nutabat; aliáque aderant signa, quæ caput plurima fuisse passum ostenderent. At quo passu vires restituebantur, eo ipso discessit dictum symptoma.* In junioribus autem deliria potiùs aderant in eadem illa constitutione epidemica, sed magis tranquilla, & nunquam ad immanes illos phreniticorum furores ascendebant: unde videtur in hoc morbo materies morbosa, cerebrum occupans, vel opprimendo sopivisse actiones sensorii communis, sed minùs quàm in apople-

(*a*) Coac. Prænot. n°. 179. Charter. Tom. VIII. pag. 861.
(*b*) Prædict. Lib. I. Ibidem. pag. 743.
(*c*) Comment. 2. in Lib. I. Prædict. Ibidem.
(*d*) Sect. V. Cap. 11. pag. 277. & seq.

xia; vel irritando illas turbaſſe quidem, ſed mitiùs quàm in phrenitide; atque inde denuo confirmatur, carum eſſe leviorem apoplexiam.

§. 1047. CURATIO petenda ex curatione apoplexiæ tradita (1020. ad 1036.).

Omnia, quæ in cura apoplexiæ dicta ſunt, hîc convenire, ex dictis ſatìs patet: verùm cùm non adeo præceps periculum ſit in caro, hinc non ſimul & ſemel applicamus ſumma remedia, ut in apoplexia fieri debet, ubi tantum in mora periculum eſt. Poſt moderatas evacuationes inprimis inſiſtendum eſt illis remediis, quæ impetum & copiam à capite derivant; ut ſunt clyſmata, epiſpaſtica, balnea pedum; & inprimis curandum eſt, ut æger quotidie lecto abſtineat, ſaltem ad horas aliquot, erecto corpore in ſedili locatus: vel ſi id vetaret major debilitas, veſtibus indutus ſupra lectum cubet, capite paulùm elatiori (*a*). Diæta interim tenuis ſit, & omnia remedia calefacientia & moventia vitentur. Hac methodo vidit *Sydenhamus*, morbum illum ſenſim evaneſcere; & meliùs ceſſiſſe ægris, ſi morbus ſic ſuo relinqueretur genio, quàm ſi evacuationem quamcumque violentiorem moliretur illo tempore, dum febris ad juſtum illud moderamen redacta jam foret. De hoc autem febris moderamine videantur illa, quæ ad §. 610, habentur. Interim, mutato ſubinde corporis ſitu, & alutâ molliſſimâ ſuppoſitâ, cavendum eſt, ne gangræna à decubitu fiat, de qua videantur illa, quæ §. 422. *lit.* ι, habentur.

§. 1048. COMA vigil, coma ſomnolentum, cataphora, videntur tantùm eſſe cari leviores ſpecies (703. ad 710.).

Ex illis quæ ad §. 1045, dicta fuerunt, patet, quòd veteres Medici quandoque eumdem affectum, & coma, & carum, dixerint. Si autem conferantur illa, quæ ad paragraphos hîc citatos habentur, apparebit, carum his morbis omnino affinem eſſe, & tantùm gradu differre.

§. 1049. LETHARGUS autem levior eſt apoplexiæ ſpecies ex cauſa frigida, lenta, aquoſa: unde ex Hiſtoria apoplexiæ ejus cognitio & curatio petenda (1008. ad 1036.).

Oblivio Græcis λήθη dicitur: ἄεργος vocatur, qui abſque ullo labore inertem vitam tranſigit; adeóque lethargus deſignat ſegnem & otioſam oblivionem. Frigidam & inertem pituitam pro cauſa materiali poſuerunt veteres Medici (*b*), quando cerebrum occuparet. Et ſigna diagnoſtica, quæ

(*a*) Sydenham. Sect. V, Cap. II. p. 282. (*b*) Ægineta, Lib. III. Cap. IX. p. 28. verſâ.

dederunt (*a*), hoc confirmant: pallidos enim, tumidos, decolores, partes sub oculis elevatas habentes, difficulter respirantes cum pulsu tardo, describserunt lethargicos, quæ omnia signa talem cacochymiam indicant: adeóque videretur potiùs ad morbos lentos pertinere lethargus. Verùm cùm lethargus sæpe in apoplexiam subitò lethalem desinat, acutæ phrenitidi quandoque talis somnolentia succedat (vide §. 774.), obtinuit unanimi consensu ferè apud Medicos veteres lethargum morbis acutis adnumerare. Unde *Celsus* (*b*) de lethargicis agens, oppositum quidem hunc morbum phrenitidi dixit, sed tamen acutum esse, &, nisi succurritur, celeriter jugulare monuit: & videtur, oppositam illam horum morborum indolem ex symptomatum diversitate potiùs, quàm ex varietate materiæ morbosæ, deduxisse. Sic enim habet: *In eo* (Phrenitide) *difficilior somnus, prompta ad omnem audaciam mens est: in hoc* (lethargo) *marcor, & inexpugnabilis penè dormiendi necessitas:* Pariter & *Hippocrates* (*c*), priscos Medicos lethargum inter morbos acutos numerasse, memorat: intra septem dies mori lethargicum, & sanum evadere, si hos effugerit, alibi dixit (*d*). *Aretæus* etiam, & *Cælius Aurelianus*, de hoc morbo egerunt in libris, quos de acutis morbis scripserunt.

Cùm ergo lethargus apoplexiam præcedere soleat (vide §. 1010. n°. 2. *lit. γ.*), & levior ejus species sit, jam de cura hujus morbi actum esse patet.

Ad lethargum referri posse videtur somnus, per plures septimanas, imò & menses, quandoque durans, à quo nullâ arte potuerunt excitari homines. Plures novi tales casus fuisse, ubi malâ fraude fingebant somnum, ut à numerosissimis spectatoribus stipem corraderent, interim tamen & in Historia Medica habentur talia, in quibus nulla ratio suadet, fraudem suspicari.

Ex terrore subito post iracundiam homo mediæ ætatis in talem somnum incidit, & in nosocomium delatus, per integros binos menses in eodem statu mansit, tentatis remediis etiam efficacissimis. Sequentibus duobus mensibus per intervalla videbatur sentire & noscere adstantes: subitò nudum hominem frigidæ aquæ immergebant; tunc oculos aperuit, sed non loquebatur. Sensim tamen ad se rediit postea, & quotidie perrexit se meliùs habere (*e*). Commendaverat jam *Celsus* (*f*) aquam frigidam, affusam corpori, tanquam efficacissimum remedium ad lethargicos excitandos. Alius & legitur de profundo tali somno & diuturno, casus, adhuc magìs mirabilis (*g*). Homo sanus, robustus, viginti quinque annorum, absque ulla cognita causa prægressa obdormiscit, & nullo modo per integrum mensem excitari potest: tunc sponte evigilans, vestes induit, solitósque labores exercet. Post biennium circiter in similem somnum incidit, & licèt venæsectio, scarificationes, cucurbitæ, vesicatoria, applicata fuissent, per septemdecim septimanas

(*a*) Hippocrat Coac. Prænot. n°. 140. Charter. Tom. VIII. pag. 859. Cælius Aurelian. Acut. Morbor. Lib. II. Cap. 11. pag. 76.

(*b*) Lib. III. Cap. xx. pag. 158.

(*c*) De Vict. Acut. Charter. Tom. XI. pag. 5.

(*d*) De Morbis, Lib. II. Charter. Tom. VII. pag. 577.

(*e*) Academ. des Sciences 1713. Mém. pag. 419.

(*f*) Lib. III. Cap. xx. pag. 159.

(*g*) Philosoph. Transact. n°. 304. pag. 1727. Abridgem. Tom. V. pag. 353.

in hoc veterno mansit, túncque sponte evigilavit; nec persuaderi sibi passus fuit, quòd longam adeo noctem dormivisset, nisi postquam vidit, messim adesse maturæ segetis, probè memor se sementis tempore obdormivisse. Post annum elapsum demum recidivam passus fuit, & adhuc longiore tempore dormivit. Egregius Medicus, fraudem suspicatus, inter alia tentamina acerrimum spiritum salis ammoniaci, cum calce viva paratum, non tantùm supposuit naribus, sed infudit ad unciæ mediæ quantitatem: dein replevit nasi idem foramen, per quod infuderat igneum illum spiritum, pulvere radicum hellebori albi; nec tamen ab acerrimis his evigilavit miser, licèt sequenti die nasus inflammatus tumeret maximè. Certum est, quòd nemo sanus somnum simulare posset, si acerrimis talibus tentaretur stimulis, qui pessimas convulsiones induxissent, nisi omnes sensus profundissimo tali somno fuissent sopiti.

Simul ex his Observationibus patuit, quòd in tali somno, qui, naturali simillimus cæteroquin, solâ diuturnitate morbosus dici poterat, remedia etiam validissima parum vel nihil profuerint, si immersio subita in aquam frigidam excipiatur.

DE

DE MORBIS CHRONICIS.

§. 1050. HACTENUS de morbis principibus acutis internis, & externis: nunc de chronicis agendum. Illi verò, si in corpore nati, ortum duxerunt vel ex vitiis liquidorum sensim natis, vel ex vitiis relictis à morbis acutis non bene sanatis.

Optimè *Celsus* (*a*), uti & antea ad §. 565. dictum fuit, definivit morbos longos, *sub quibus neque sanitas in propinquo, neque exitium est*. Certè morbi hi & frequentissimi sunt, & magna tædia ægris ac Medicis facere solent, dum ob pertinaciam causæ sæpe vel omnino non, vel difficillimè, eradicari possunt. *Celsus* (*b*) quidem voluit, *magis ignoscendum esse Medico parum proficienti in acutis morbis, quàm in longis. Hic enim breve spatium est, intra quod, si quod auxilium non profuit, æger extinguitur: ibi & deliberationi, & mutationi remediorum, tempus patet; adeo ut rarò, si inter initia Medicus accessit, obsequens æger sine illius vitio pereat*. Verùm binas ibi ponit conditiones ad felicem curam morborum chronicorum requisitas, ut nempe in initio morbi Medicus vocetur, & æger obsequens sit. Sed latenter sæpe morbi chronici subrepunt, & plerumque altas jam radices fixerunt, antequam Medici opem ægri implorent, cùm sensim tantùm functiones corporis lædere soleant. Præterea non semper obsequentes ægri sunt, cùm & imminens exitium non terreat, & ipsa curæ longitudo frequenter obsequii tædium pariat. Prudenter hoc monuit *Aretæus* (*c*) dicens: *Longorum morborum labor quidem multus, tempus verò colliquationis longum, & medicatio instabilis: vel enim haud ex toto deleti sunt, vel ex parva offensa revertuntur morbi: nam laborantes æquo animo ferre usque ad finem non sustinent: quin etiam si æquo animo sustinent, in nimis longa diæta delinquunt*. Si jam simul consideretur, quòd in morbis acutis febris comes lentorem & visciditatem materiæ morbosæ solvat, si debito moderamine temperetur ejus impetus (vide §. 609.); simúlque disponat, ut per evacuationes criticas exeat de corpore; quòd ægri, discrimine morbi territi, & gravibus symptomatibus perculsi, satis obsequiosos se Medico præbeant; quòd acutus morbus, ipso fatente *Celso* (*d*), eò faciliùs curetur, quò vetustior est (tunc enim solet defervescere nimius ille acutorum impetus); è contra morbus chronicus morâ reddatur curatu difficilior; si,

(*a*) Lib. III. Cap. 1. pag. 111.
(*b*) Ibidem pag. 112.
(*c*) In Proœmio Lib. I. de Causis & Signis Morbor. diuturn. pag. 26.
(*d*) In loco modo citato.

inquam, omnia hæc ponderentur, patebit, majorem difficultatem in morbis chronicis curandis esse quàm in acutis. Certè periti Medici plùs sperant in curanda peripneumonia, periculosissimo quamvis & acutissimo morbo, quàm in phthisi: sæpius sanantur phrenitici quàm maniaci. Inflammatio hepatis toties sanatur, sed scirrhosa ejusdem visceris infarctio vix unquam. Idem & patebit percurrendo morbos acutos & chronicos aliarum corporis partium. Unde meritò statuitur, *quòd longus morbus cùm penitus insedit, quòd ad difficultatem pertinet, acuto par est* (*a*) non tantùm, sed longè difficiliùs eradicari possit. Sequitur jam, ut considerentur generalia illa, quæ de origine morborum chronicorum cognita habentur. Verùm tantùm hîc dicitur de caussis illis, quæ in corpore natæ morbis chronicis originem dederunt. Sunt enim & aliæ causæ, applicatæ corpori, non præexistentes in corpore; quæ difficillimis morbis chronicis producendis sunt quàm aptissimæ. Compressio imprudens capitis in recens natis, vel & junioribus, perpetuæ stultitiæ, & convulsionibus, toties dedit originem. Collaris nimia adstrictio narium hæmorrhagiam frequentem & cephalæam diuturnam produxit, quod vidi. Plurima mala à constrictione sola abdominis per thoraces rigidos in sequiori sexu observavit celeberrimus *Winslow* (*b*). A lapsu, gravi contusione, similibúsve causis, loco motis vertebris, immedicabiles paralyses, asthmata, &c; toties producta fuerunt. Dum epidemicæ quartanæ grassantur, sanissimi homines sæpe corripiuntur tali morbo, per plures menses durante, absque eo quòd ullum vitium antea in corpore observatum fuerit, vel ullus error in sex rebus non naturalibus commissus sit, cui origo hujus morbi ullâ specie tribui possit, uti postea in capitulo de morbis epidemicis pluribus dicetur. Verùm cùm de his omnibus antea actum sit, dum de vulneribus, contusionibus, obstructione, &c; tractabatur; & de morbis epidemicis postea dicetur; hîc loci tantùm agendum erit de illis causis, quæ sensim natæ in corpore morbos chronicos producunt.

Bini autem generales fontes harum causarum sunt: vel enim lentè subrepunt vitia, sensim in liquidis nata (subitaneæ enim liquidorum degenerationes morbos acutos producunt, vel illos ab epidemico miasmate natos brevì sequuntur); vel post morbos acutos, non ex integro sanatos, supersunt variæ degenerationes humorum. Fortè mirum videbitur, quòd nulla hîc fiat solidarum partium mentio, quatenus ab illarum degeneratione chronici morbi produci possent. Verùm considerandum est, quòd hîc agatur de morbis longis, & quòd solidarum partium morbi nunquam diu persistere possint, quin sequantur morbosæ degenerationes fluidorum. In solidis partibus enim vel peccat nimia laxitas, vel nimia rigiditas, vel adest soluta unio partium cohærentium. Sed nimia laxitas solidarum partium spontaneam corruptionem fluidorum producit (vide §. 26-54.), de qua sequenti paragrapho ad numerum tertium dicetur. Nimia rigiditas vasorum vel omnem motum suffocat, vel, nimis forti reactione vasorum in liquida contenta, fluidissima expellit; reli-

(*a*) Ibidem.

(*b*) Academ. des Sciences 1741. Mem. pag. 234, &c.

qua condensat, adeóque morbosam diathesin liquidis nostris conciliat; de qua ad secundum numerum sequentis paragraphi dicetur. Soluta autem unio partium solidarum, antea cohærentium, effusionem humorum, & spontaneam degenerationem effusorum, pro suo effectu habet. Hinc patet ratio, quare generalis illa divisio caussarum morborum chronicorum sufficiat. De singulis his jam seorsim agendum erit.

§. 1051. VITIA liquidorum sensim nata oriuntur: 1. Ex ingestis; aere, cibo, potu, condimento, medicamento, veneno, tam alienis, ut nostris humoribus similia non sint, tam validis, ut vi nostrorum viscerum & humorum nobis assimilari non possint. Eáque sunt α. *Acor* (60. ad 69.). β. *Austerum*, ex acore & terrestri plurimo unitis, ut à fructibus immaturis, vel adstringentibus, succis, vinis, & similibus; quæ liquores coagulant, vascula constringunt, hinc obstructiones duras pariunt (31. 36. 40. 50. 51. 113. N°. 1. 117.). Sanatur diluentibus, alcalicis fixis, saponaceis alcalicis, diu, prudenter usurpatis. γ. *Acre pingue aromaticum*, ex cibis, potibus, condimentis, calidis odore, sapore; hæc calorem, attritum, læsionem minimorum vasculorum, dolores calidos, attenuationem liquorum, horum putrefactiones, extravasationes, & similia multa producunt: curantur aquosis, farinosis, gelatinosis, acidis. δ. *Pingue iners*, à nimio usu pinguium; ex animalibus terrestribus, piscibus, vegetabilibus oleosis; hinc obstructio (117.), rancididitas biliosa, inflammatio, corrosio, putrefactio pessima (82. 526.). Curatur diluente, saponaceo, acido. ε. *Salsedo muriatica*, ex sale, salitísve; vascula destruit, liquida solvit, acria reddit illa; hinc ἀτροφίαν, solutiones vasorum, extravasationes liquorum, non citò putrescentium, sed maculas producentium. Tollitur aquâ, acidis, lixivio calcis vivæ. ζ. *Alcali* (76. ad 91.) η. *Glutinosum* (69. ad 76.). 2. A viribus nostris nimiis in ingesta (50. ad 58. 92. ad 106.). 3. A spontaneis nostrorum humorum vitiosis permutationibus (58. ad 91.).

Sanitas habet latitudinem quamdam (vide §. 1.); cùm hac latitudine admittit parvas mutationes, quæ à perfecta & strictè dicenda sanitate recedunt quidem, interim tamen nondum turbant multùm functiones. Unde *Galenus* (vide §. 1.) dixit: *Non enim absoluta ipsa est, nec indivisibilis simul, quæ est & dicitur sanitas, verùm etiam quæ ab hac deficit, modò adhuc usibus nostris non sit inepta.* Possunt ergo sensim humores nostri à conditionibus illis, quas in perfecta sanitate habent, recedere; & tamen, dum sic incipiunt de-

generare, nondum sensibiliter functiones lædere. Verùm dum pergit ille recessus à sanitatis legibus, vel augetur copia humorum degenerantium, tunc læsio functionum manifesta fit, & dicitur morbus. Unde de diæta sanorum agens *Hippocrates* (*a*) dicit: *Nam etsi à cæteris non multùm deficiunt, temporis tamen spatio corpus ab excessu superari, & in morbum incidere necesse est.* Paulò post addit sequentia: *Neque enim morbi derepente hominibus accidunt, sed paulatim collecti, confertim se produnt.* Quod inprimis de morbis chronicis, sensim subrepenti humorum degenerationi originem suam debentibus, intelligendum videtur. Considerandæ jam sunt causæ præcipuæ, à quibus illa vitia in liquidis nostris sensim nascuntur.

1. In Physiologicis demonstratur, ingesta successivè per actiones conspirantes viscerum, vasorum, & sanorum humorum, in corpore mutari ita, ut fiant partes nostri corporis solidæ & fluidæ; sicque restituantur quotidie illa, quæ per ipsius sanitatis actiones pereunt de corpore. Verùm, uti antea ad §. 25, dictum fuit, requiritur ad hanc rem, ut ingesta sint talis indolis, ut possint per vires mutantes nostri corporis superari, & nostram induere naturam. Certa autem experimenta docent non omnia ingesta æquè facilè superari à viribus permutantibus nostri coporis; imò & quædam diu moveri per vasa cum humoribus nostris, antequam propriam indolem deponant, & nostris liquidis solidisque omnino assimilentur. Qui allio quotidie in cibis utuntur, toto corpore ingratum allii odorem spirant; leporis, brassicæ foliis per aliquot dies nutriti, carnes ingratum admodum saporem, & odorem, acquirunt. Rubia tinctorum, animalium cibis permista, non tantùm interiorem ventriculi & intestinorum superficiem infecit suo colore, sed & solidissima ossa rubedine conspicuâ tinxit, retinens adhuc suam indolem, dum jam adhæreret unita solidis animalis partibus. Sed & observatum fuit, hæc animalia languere, dum utebantur rubiâ, quæ adeo pertinaciter viribus assimilantibus resistebat (*a*). Patet ergo ferax satis morborum chronicorum origo à sola ingestorum tali indole, ut admodum dissimilia sint humoribus nostris, & nimis resistant viribus permutantibus nostri corporis. Sed & simul apparet ratio, quare debiliores homines à pluribus ingestis lædantur & langueant, quæ à robustis, & exercitatam vitam degentibus, superantur satis commodè; & cur debilibus conveniant talia nutrimenta, quæ, antequam ingerantur, jam possident dotes similes humoribus nostris sanis, uti explicatum fuit ad §. 28. Simul & inde intelligitur, quòd in robustis & exercitatis hominibus morbi chronici plerumque tantùm oriantur ex vitiis relictis à morbis acutis non bene sanatis. In debilibus verò, & otiosam vitam degentibus, chronica mala oriuntur ex vitiis liquidorum, sensim natis, ob minùs perfectam assimilationem ingestorum.

Aerem liquidis nostris inhærere, plurimis constat experimentis (de quibus vide §. 647.) sed sic unitum aliis particulis, ut non sit elasticus; & pessima mala fieri posse, si pristinam elasticitatem denuo acquirat aer in liquidis hæ-

(*a*) De victûs ratione Sanor. Lib. I. Cap. 11. Charter. Tom. VI. pag. 449.

(*b*) Medical Essays Tom V. part. 2. pag. 930. Acad. Royale de Sciences l'an 1739.

rens. Verùm demonstravit celeberrimus *Hales* (*a*), notabilem partem substantiæ animalium & vegetabilium constitui ab aere tali fixato, non elastico; illúmque aerem sic per plurimos annos manere in solidis vegetabilium & animalium partibus; & denuo amissam elasticitatem acquirere, dum per ignem solvuntur nexus, quibus cohærebat solidis. Vires ergo permutantes ingesta in animalibus habent hanc efficaciam, ut aerem reddant non elasticum, misceant intimè fluidis, uniántque solidis partibus nexu adeo durabili. An fortè in morbis languidis molestæ illæ flatulentiæ adeo frequentes sunt, quòd à debili vi assimilante non satis subactus & mutatus sit aer ingestus? Verùm innumera per aerem dispersa fluctuant, quæ unà cum aere corpus ingressa sanitatem turbare possunt (vide §. 605. n°. 4.). Sic paludosa & depressa loca habitantes scorbuto pessimè solent affici: & alii morbi endemici à simili causa oriuntur frequenter; de qua re adhuc plura dicenda erunt §. 1408, ubi de morbis epidemicis agetur

Verùm & ciborum major tenacitas, quàm ut à viribus permutantibus corporis superari possit, frequens morborum chronicorum causa est. Dum teneris infantibus duriores cibi ingeruntur, vel & lenta farinosa fercula; tumet abdomen & indurescit, reliquum corpus lento marasmo extenuatur. Ob eamdem causam & in obsessis urbibus languent homines miserrimè, dum ex annonæ penuria minùs congruis alimentis uti coguntur (vide §. 25. n°. 1.). Idem & de potu verum est, etiam salubris aquæ, si majori copiâ ingurgitetur simul & semel, à siticuloso, & laboribus validis fesso, vel etiam à febre æstuante homine. Nisi enim vires tam validæ fuerint, ut movere possint ingentem aquæ potæ copiam, & per cutis spiracula, aut urinæ vias, educere, incipiunt brevì tumere, & in hydropem incidunt, homines à sola hac causa. *Piso* (*b*) vidit adolescentem, qui in febre tertiana intemperantiùs aquam biberat, sub ejus declinationem in ascitem incidisse: idémque monet rustico contigisse, qui messis tempore, à labore æstuans, immodico aquæ potui indulserat. Hinc belli duces prudenter positâ custodiâ cavent, ne lassi à longo itinere milites affatim hauriant aquas siticulosi. Observatum autem fuit longè magìs in tali casu nocere aquas stagnantes, quàm exercita cursu flumina: & hoc pariter monuit *Hippocrates* (*c*), dum hydropem universalem à tali causa nasci docet: *Quum quis per æstatis tempus ex longo viæ itinere in aquam pluviam & statariam inciderit, eámque avidè copiosam biberit. Si igitur carnes aquam ebiberint & in se continuerint, nusquam autem secessus fiant, hæc contingunt.* Notum est, toties chlorosin, & summum languorem, fluorem album, uteri hæmorrhagias, fieri mulieribus, dum potibus aquosis tepidis abutuntur. Condimenta acriora, diu & multùm usurpata, pariter huc spectant; quatenus sensim acrimoniam humorum producere possunt talem, ut inde morbi chronici difficiles fiant; uti patet in scorbuto muriatico, affligente illos, qui salsamentis vel delectantur nimiùm, vel eduliorum aliorum penuriâ illis

(*a*) Vegetable staticks passim.

(*b*) Observ. & Consil. de morbis à serosa colluvie, Sect. IV. Cap. III. pag. 333.

(*c*) De internis Affectionibus, Cap. XXVIII. Charter. Tom. VII. pag. 658.

uti coguntur; uti in longinquis navigationibus toties contingit, præsertim si & aquæ simul adsit inopia.

Medicamenta autem cùm, teste *Hippocrate* (vide §. 5.), sint omnia, quæ præsentem statum dimovent, vehementiora autem omnia immutant, majorem adhuc degenerationem liquidis inducere possunt, & languidos morbos producere. Videmus hoc toties in illis hominibus, qui commodâ satis sanitate fruentes de præcavendis morbis futuris semper sunt soliciti, & invitis sæpe Medicis extorquent remedia, vel proprio consilio semper quid conantur mutare in corpore, & *in secunda valetudine adversa præsidia consumunt* (*a*). Prudentes Medici piâ fraude similibus hominibus præscribunt talia, magno virium encomio, quæ corpus minimè turbare possunt. Verùm si, his non contenti, frequenti venæsectione, purgantibus, vomitoriis, abutuntur, sanitatem destruunt, & in chronicos morbos, difficillimè curabiles, incidunt, vel ob solas vires debilitatas, *cùm omnibus morbis obnoxia maximè infirmitas sit;* uti optimè monuit *Celsus* (*b*), purgantium medicamentorum nimis frequentem usum damnans. Notum est epitaphium Itali, qui præmaturâ morte similis imprudentiæ pœnas dederat:

Stava ben, ma per star meglio, stoqui.

Venena autem longè adhuc pejores morbos relinquunt, & plerumque penitus insuperabiles. Antea ad §. 586. *lit.* α. dictum fuit de puella, quæ ab arsenico assumpto per integrum triennium vixit morbosa. Venefici sic temperare noverunt deleteria hæc pharmaca, ut lento conficiantur morbo miseri, quibus hæc propinata fuerunt: quorum scelerum exempla satis numerosa apud Historicos habentur. Argenti vivi, per ignem agitati, vapores illos, qui deaurandis metallis victum quærunt, miserrimos reddunt, dum totâ vitâ tremuli omnibus membris manent; quandoque & epilepticos inde factos fuisse novi. Plumbi fusi halitus, calces plumbi quæcumque corpori ingestæ, colicam pictonum dictam, & postea pessimam paralysin, toties producunt. Omnia enim hæc à viribus corporis nostri domari nequeunt, & lentam, sed sæpe certam, perniciem faciunt.

Jam considerandæ sunt præcipuæ classes degenerationum in liquidis nostris; quæ sensim natæ morbos chronicos producere valent.

α. ACOR. De hac acrimonia, causis unde nasci solet, morbis qui inde fiunt, dictum fuit ad numeros hîc citatos.

β. AUSTERUM. Ubi numeris hîc citatis de roboranda nimia flacciditate solidarum partium nostri corporis agebatur, constitit, quòd, aucto fibrarum robore, vasorum cava his arctentur, & liquida coagulentur; vel saltem partium, fluida nostra constituentium, cohæsio inter se augeatur; unde pulchrum adeo effectum habent, ubi nimis soluti sunt humores, & nimis facilè cedunt liquidis impulsis vasa corporis nostri. Verùm ubi hæc vel diutius usurpantur, quàm par est, in morborum similium cura, vel imprudentes adhibentur corpori cæteroquin sano, obstructiones pessimæ, & vix curabiles,

(*a*) Celsus Lib. I. Cap. 1. pag. 21. (*b*) Ibidem, Cap. III. pag. 31.

fiunt, quia binæ validissimæ obstructionum causæ concurrunt; nempe vasorum angustatio, & adunatio molecularum, quæ humores nostros constituunt (vide §. 108.). Dum in collyriis vitriolum, alumen, & similia, imprudenter oculis applicantur, teneræ & pellucidæ corneæ vasa sic corrugantur, humores ita coagulantur, ut callosæ opacæ maculæ totâ vitâ sæpe maneant, nullâ postea arte solubiles. Dum rusticorum pueri immaturis fructibus abutuntur, tumido abdomine, infarctis visceribus, glandularum indurationibus, scabiei quadam specie, toties pœnas luunt. Verum quidem est, quòd austera hæc in ventriculum & intestina agant primò & efficacissimè, & constringendo venarum absorbentium oscula sibi ipsis viam præcludere videantur, ne facilè sanguinem inficere possint: sed & ab hoc effectu solo magna mala produci poterunt, dum tunicæ internæ ventriculi & intestinorum extrema vascula sic contrahuntur, ut arteriæ nihil emittere, venæ nihil admittere, possint: turbatur enim inde tota chylopoiesis. Verùm ubi illa austera assumpta, vel à potu, vel à liquidis in intestina delatis, diluuntur multùm, ingrediuntur sic diluta, per vasa lactea, & glandulas mesenterii pessimè obstruunt; vel & à venis mesentericis delata per venam portarum ad hepar, & ibi similia mala producunt: hinc præcipuè abdominalium viscerum morbi chronici ab hac causa fieri solent. Pessima mala fieri ab usu vini austeri ex uvis non satìs maturis pressi, quotidiana observata docent; & fortè inde sæpe fiunt *contracturæ* dictæ, in Austria satìs frequentes, dum ligamenta, quibus ossa articulata nectuntur, obrigescunt. Similem effectum coagulandi liquida, & contrahendi solida, habent & spiritus fermentatione parati, quibus abutentes homines chronicis solent perire morbis, scirrhosâ induratione omnia ferè viscera obsidente, utì antea ad §. 28. n°. 4. dictum fuit.

Prosunt hîc diluentia, quatenus omnem acrimoniam enervant simplici interpositione aquâ; & simul quatenus nimiam rigiditatem partium solidaræ tollunt (vide §. 35.) Verùm liquidorum coagulum, ab austeris productum, sola aqua solvere vix valet; hinc adduntur alcalica fixa, quæ ab acido concreta attenuant & resolvunt. Cùm autem & alcalina acrimonia metuenda sit (vide §. 86.), hinc prudenter, & parcâ copiâ simul, copiosâ aquâ diluta, propinantur, & repetito usu horum salium compensatur parca illorum dosis, quæ adhibetur. In aquis quibusdam medicatis moderata talis copia salis alcalini adest; hinc in his morbis pulchrum usum habent: tales sunt aquæ *Selteranæ*, *Antonianæ*, *Wildungenses*, *Buchenses*, & in diversis regionibus similes aliæ, quæ in morbis plurimis chronicis magno cum fructu adhibentur.

Non minùs tutum quàm efficax remedium etiam præbet sapo ex alcali fixo cum oleo puro presso quocumque paratus, qui vim solventem salis alcalini retinet, omne acidum domat, & simul ob oleum huic sali unitum, non nocet acrimoniâ. Ferri enim posse à corpore humano magnam hujus saponis copiam absque noxa, docuit usus Lithontriptici Anglicani; de quo postea in capitulo *de calculo* dicetur. Junioribus ab acido laborantibus, & coagulato lacte intestina infarcta habentibus, pulchre prodest saponis usus; dum sales alcalini, inprimis si majori copiâ adhiberentur, tenella horum viscera læderent.

γ. ACRE PINGUE AROMATICUM. Aromata sapore calido & odore fragranti cognoscuntur; & licèt diversa sit in variis acrimoniæ aromaticæ intensitas, omnia tamen acria sunt plùs minúsve. Verùm observatur, quòd illud sapidum & odorum oleo inviscatum hæreat, quibus vinculis liberum si fuerit, brevi in auras avolat; hinc pinguia vocantur aromata. Sic tota cinnamomi fragrantia in ejus oleo stillatitio hæret: in maci & nuce moschata, idem obtinet non tantùm, verùm & hæc contrita, & prælo pressa, magnam copiam olei sudant, quod frigefactum butyri consistentiam habet, & in officinis Medicis ubique reperitur. In radicæ imperatoriæ discissa nudo etiam oculo distinguuntur folliculi, oleo tali aromatico pleni; quod idem etiam in pluribus seminibus aromaticis obtinet. Ob hanc causam stimulus, corpori ab aromatibus conciliatus, pertinaciùs hæret oleosâ tenacitate, & longè plùs calefacit. Notum est, omnia hæc cibis misceri, & condimentorum titulo divitum mensis adhiberi, ut ultra satietatem cum oblectamento cibos ingerere possint. Ex iisdem & spiritus aromatici & tincturæ parari solent, quas saccharo edulcoratas ultimæ mensæ apponere solent; ut nempe gravatus ingestorum copiâ ventriculus citiùs & feliciùs se hoc onere liberare queat. Faciliùs hæc feruntur ab illis, qui inter fercula solo aquæ potu sitim sedant: verùm & illi, qui vinis etiam generosis indulgent, ab his non abstinent, credentes ad digestionem ciborum hæc utilissima esse, imò ferè necessaria post lautas epulas. Sic ignes ignibus addunt, & sæpe calidissimæ febres ab horum imprudenti usu excitantur; uti antea ad §. 586. *lit.* α. dictum fuit. Verùm aucto motu humorum per stimulos hos aromaticos (vide §. 99.) calore majore excitato in corpore, acrimoniâ simul natâ in humoribus, dolores fiunt cum caloris sensu in ventriculo sæpe, frequenter & molestissimæ cephalalgiæ sequuntur, vasa rumpuntur; unde profusæ narium hæmorrhagiæ, hæmoptoe, hæmorrhoidum cum valido dolore fluxus, apoplexiæ, vel subitò lethales, vel & in diuturnam paralysin desinentes. Sed ab humoribus extravasatis, vel & putredine inductâ per nimium calorem (vide §. 84. n°. 5.), plurima & difficillima mala nasci posse, etiam chronica, patuit ex illis, quæ ad §. 85. 86. & 100, dicta fuerunt. Et postea ad §. 1491, patebit, dolentissimum & longum simul morbum, rheumatismum nempe, accidere illis, qui temperiem sanguineam, labe acri infectam habent. Alliorum, ceparum, piperis, sinapi, raphani rusticani, & similium, immodicus in condimentis usus non absque ratione hunc morbum quandoque fecisse creditur.

Quænam autem medela requiratur ad corrigendam hanc acrimoniam, dictum fuit ad §. 605 n°. 8.

δ. PINGUE INERS. Lauto victu, unà cum otio, pinguescere animalia, quotidianis experimentis constat; & quidem eò usque, ut tandem propriâ pinguedine quasi sepulta suffocentur. Quanta autem mala fieri possint à sola pinguedine accumulata, comprimente vasa & viscera vicina, explicatum fuit ad §. 1010. n°. 1. Simul autem tunc dictum fuit; pingue illud oleum sic latere posse in multis vegetabilibus, ut nemo facilè crederet, tantam illius copiam adesse; quod oleum per chylopoiesin inde extricatur, & obesitatem magnam facere

facere poteſt. Si ergo talia ſumantur alimenta, in quibus opimum illud pingue abundat, tunc & tantò major obeſitas fiet. Verùm hæc pinguedo ſano in homine blanda eſt, & ſolâ mole moleſtiam parit; inprimis ſi non per totum corporis habitum, ſed in quibuſdam tantùm locis accumuletur: talem caſum vidit celeberrimus *Boerhaavius* (vide §. 75.), ubi tumor pinguis, ſex libras pendens, in cavo pectoris ſenſim excreſcens, poſt ſummas & vix tolerandas miſerias nobilem ægrum ſuffocavit. Verùm ubi illud pingue per febrim ſolvitur, attenuatur, ſanguini miſcetur, tunc peſſimam acrimoniam rancidam acquirit, & periculoſam admodum vaſorum plenitudinem producit; uti pluribus dictum fuit ad §. 693; ſimúlque ſubitam putredinem facit. Quænam autem remedia requirantur in tali caſu, eodem loco dictum fuit. Verùm hæc omnia obtinent, ubi ſubitò ſoluta pinguedo humoribus circulantibus miſcetur: poteſt autem & nocere, dum ſolâ mole vicina vaſa & viſcera premit; & tunc conducit illam nimiam obeſitatem minuere; quod obtineri poteſt, ſi fiant omnia oppoſita illis cauſis, quæ in ſanis hominibus pinguedinem accumulare obſervantur, quæ collegit *Celſus* (*a*) dicens: *Implet autem corpus modica exercitatio, frequentior quies, unctio, &, ſi poſt prandium eſt, balneum, contracta alvus, modicum frigus hieme, ſomnus plenus & non multùm nimis longus, molle cubile, animi ſecuritas, aſſumpta per cibos & potiones, maximè dulcia & pinguia, frequentior cibus, & quantùm pleniſſimè poteſt digerere.* Paulò poſt ad extenuandum corpus laudat his contraria. Optima methodus eſt, ſubducere ſenſim de corpore illud quod abundat, ſimúlque robur addere partibus à nimia impletione diſtractis, & poſt depletionem penitus flaccidis. Corporis exercitia utrique huic ſcopo inſerviunt quàm pulcherrimè; nam & diſſlant illud pingue de corpore, & ſimul robur partium ſolidarum augent (vide §. 28. n°. 2.). Unde obeſos equos videmus ſolis laboribus macilentos reddi, licèt bono & copioſo pabulo nutriantur: ita & duris laboribus quotidianis victum ſibi comparantes homines pingueſcunt nunquam. Interim tamen & hìc prudentiâ opus eſt: obeſos enim homines, valida corporis exercitia ſubitò non ſine periculo obire poſſe, certum eſt: fuſa enim per calorem corporis à motu auctum, pinguedo periculoſam plenitudinem vaſorum facere poſſet, & oleoſâ immeabilitate vaſa minima in cerebro & pulmone obſtruere; unde toties ſubita mors ſecuta fuit; quod & in equis pinguibus, validiſſimo curſu exercitatis ſubitò, poſt longam in ſtabulis quietem, obſervaverunt equiſones.

Præſtat hinc priùs per purgantia leniora, ſed ſæpius repetita, minuere molem, quâ gravantur obeſa hæc corpora; & dein motu muſculari, gradatim aucto, uti; ſic enim ſenſim & tutò minuetur nimia obeſitas. Dum enim operarii validè corpus movent, urina exit rubicunda, induſia pingui tinguntur ſudore. Demonſtraverunt Chemici urinæ rubedinem ab oleo admiſto inprimis pendere, adeóque patet, quòd per corporis motum expellatur de cor-

(*a*) Lib. I. Cap. III. pag. 28.

pore illud pingue. Unde *Galenus* (*a*) assiduam ventris dejectionem, exercitationem celerem, frictionem modicam, cibos qui, saturant quidem, parum tamen afferunt nutrimenti, laudavit tanquam summa remedia ad minuendam obesitatem nimiam. Inde & intelligimus, quare *Hippocrates* (*b*) commendaverit crassis hominibus, qui tenues fieri cupiebant, obsonia pinguia, ut nempè à paucissimis saturarentur. Paucitatem enim alimentorum in alio loco commendat (*c*): *Quibuscumque morbis siccitas conducit, semel in die cibum capere confert; & cibus & potus pauciores, quàm ut repleantur, insumere; eósque laboribus & deambulatione conficere, & quàm minimùm dormire.* Solicitas curas & vigilias macilentiam inducere, observatur (*d*): verùm hæc alia mala inducunt; hinc prioribus utendum potiùs.

Præterea observamus homines quosdam, qui semper macilenti manent, licèt copioso & lauto fruantur victu: in his acrior urina, subfœtida, & ex flavo viridescens observatur; color totius corporis subflavescens apparet: verùm hæc signa sunt temperiei biliosæ dictæ, in qua bilis & copiosa, & acris, adest. Unde profuit obesis, unà cum modò laudatis, si sumant amara illa, *absinthium*, *centaurium minus*, *gentianæ radicem*, & similia, quæ tantum usum habent in illis morbis, ubi bilis vel iners nimis est, vel copiâ deficit. Monuit hoc etiam *Galenus* (*e*) de cura obesitatis agens: *Calidior sicciórque temperies exile corpus reddit: ergo talis tibi facienda est crassi corporis temperies, si ad symmetriam rediturum sit.* Laudat autem ad hunc scopum obtinendum similia remedia; *Rutæ sylvestris corymbos & semina*, *aristolochiam rotundam*, *centaurium minus*, *gentianam*, *&c.* Tantam autem efficaciam in his remediis observavit, ut moneat, quosdam periisse, qui graciles jam vel mediocris habitudinis cùm essent, his remediis imprudenter utebantur ad morbos articulares sanandos; ad quorum curam similia laudari solent, utì postea in capitulo *de Podagra* dicetur.

Licèt autem evacuantia plenis illis corporibus semper conducere videantur; videmus tamen apud veteres Medicos non laudari sanguinis missionem ad minuendam obesitatem. Dictum fuit ad §. 1010. n°. 1, vasa sanguinea in obesis angusta satis inveniri; unde non semper in his sanguis abundat. Requiritur quidem venæsectio quandoque ad cavenda illa mala, quæ nimiam obesitatem sequi vel comitari solent; utì etiam, dum illud pingue calore corporis, motu subito, vel febre, solutum, venas denuo ingreditur, & periculosam maximè vasorum plenitudinem facit. Cæterùm sanguinis missiones repetitæ potiùs, corpus ad obesitatem disponunt; utì antea ad §. 106. 7. dictum fuit.

2. SALSEDO MURIATICA. Salem marinum, sive in condimentis assumptum, sive carnibus piscibúsve aut oleribus pro conservatione additum, posse admisceri humoribus nostris, illísque pertinaciter adhærere, paulò antè dictum

(*a*) De sanitate tuenda Lib. VI. Cap. VIII. Charter Tom. VI. pag. 175.
(*b*) De salubri victûs ratione ibidem pag. 227.
(*c*) De Affectionibus Cap. XII. Charter. Tom. VII. pag. 632.
(*d*) Celsus Lib. I. Cap. III. pag. 28.
(*e*) Method. Medend. Lib. XIV. Cap. XV. Charter. Tom. X. pag. 335.

fuit eâdem hac paragrapho. Verùm dum liquida nostra, ob salem muriaticum admistum, acriora reddita, per minima vasa moventur, hæc facilè eroduntur, & fiunt extravasationes fluidorum: at cùm sales muriatici omni putredini resistant, hinc non facilè putrescunt liquida extravasata, sed cute integrâ maculas cæruleas producunt; utì postea in capitulo *de Scorbuto* dicetur. Cùm autem ad restitutionem illorum, quæ quotidie per ipsam sanitatem pereunt de corpore, requiratur blanda humorum nostrorum indoles (*a*); inde fit ἀτροφία, ubi humores nostri acrimoniâ muriaticâ scatent. Videantur & illa quæ ad §. 605. nº. 7. de hac acrimonia emendanda habentur.

ζ. ALCALI. De hac acrimonia peculiari capitulo actum fuit ad numeros hîc citatos.

η. GLUTINOSUM. Et de hoc liquidorum nostrorum vitio pariter dictum fuit.

2. Ingesta alimenta mutantur à viribus nostri corporis, ita ut propriâ suâ indole depositâ, acquirant dotes similes nostris liquidis & solidis. Verùm Physiologia docet, illam mutationem fieri, dum liquidis nostris copiosis miscetur parva pars ingestorum, & dein simul cum his per vasa nostra & viscera movetur diu. Actio autem vasorum nostrorum in liquida contenta pendet à vasorum contractione, per quam premunt & condensant humores. Chylus enim & lac, ex ingestis cibis & potibus parata, minorem densitatem habent quàm sanguis & sanguinis serum. Si ergo vasa nimis fortia condensant humores contentos nimis, tunc & fluidissima exprimuntur, & residuum minùs meabile fit; adeóque aptissimum redditur, ut circa ultimas vasorum angustias hærere incipiat, & pertinaces obstructiones faciat, dum simul ridiga vasa suæ dilatationi resistunt. Qualia autem mala inde nasci possint, §. 52, & sequentibus explicatum fuit. Sufficit hîc notasse, quòd & polyposæ concretionis in sanguine origo huic causæ meritò adscribi queat. Quàm chronicum autem & difficile tale malum sit satis notum est.

Sed si, manente naturali vasorum robore, per auctam velocitatem motûs circulatorii, intra datum tempus, vires vasorum applicentur frequentiùs & fortiùs liquidis contentis; & illa degenerabunt à dotibus istis, quæ ad sanitatem requiruntur; unde varia mala, tam acuta, quàm chronica, fieri poterunt; de quibus videri possunt illa quæ ad §. 100, habentur.

Ubi autem concurrunt simul & vasorum ingens robur, & aucta circulationis velocitas, tunc subitæ & validæ fiunt humorum degenerationes, ut in morbis acutis; qui & iterum chronicis morbis toties dant originem; utì sequenti paragrapho patebit.

3. Spontaneæ permutationes nostrorum humorum dicuntur illæ, quæ à causis communibus, in omnia corpora agentibus, fiunt, nullâ habitâ ratione vasorum in quibus continentur, vel motûs vitalis nimii aut torpentis, per quem agitantur continuò, utì antea ad §. 57, dictum fuit. Unde inprimis tales degenerationes fiunt ab humorum nostrorum stagnationibus in diversis corporis locis. De spontanea degeneratione humorum in acre, acidum, al-

(*a*) H. Boerh. Institut. Med. §. 451.

calinum, uti & in lentum glutinosum, dictum fuit ad numeros in textu citatos. Verùm & aliæ spontaneæ mutationes fiunt in humoribus nostris, quæ difficillimis morbis chronicis causam dant; quod paucis exemplis demonstrare non carebit usu. Sanguis sanus de vena missus sponte suâ, licèt etiam retineatur in calore corporis sani, separatur in binas partes, serum nempe fluidum, & rubram concretam massam. Si jam homo in syncopem veram delapsus per aliquot minuta horæ absque ullo motu cordis manserit, in cordis ventriculis, sinubus, auriculis, stagnabit sanguis, & similis separatio seri à parte rubra fieri incipiet; unde postea polypi manebunt totâ vitâ indissolubiles, & pessimè turbantes vitalium viscerum actiones. Si exitus bilis ex vesica fellea in intestinum duodenum à quacumque demum causa impediatur, stagnans bilis, resorptâ parte tenuiori, lentescet inspissata, & calculosas concretiones producet, quæ iterum pertinacissimum & chronicum toties faciunt. Urina sana, vase purissimo excepta, crustam calculosam deponit sponte; sed & in corpore retenta idem facit, & miserrimos morbos producit, uti nimis notum est. Unctuosum illud smegma, quod in loculis cutaneis collectum, per patentia oscula exit in cutis superficiem, illámque inungit, si stagnet in tali folliculo, sensim inspissatur, & ingentes tumores steatomatosos producit, spontaneâ tali degeneratione. Sed & in interioribus corporis similes tumores inventi fuerunt, uti antea dictum fuit. Ex his autem patet, in indagatione causarum, quæ morbos chronicos producunt, & ad spontanea humorum nostrorum vitia attendendum esse.

§. 1052. Ex morbis acutis malè sanatis oriuntur vitia in humoribus quocumque corporis loco: α. purulenta (158. n°. 5. 6. 7. 402.), quæ producunt multa mala (936. n°. 4. 941.): sanantur (942.). β. Ichorosa (158. n°. 4. 206.), quorum effectus rodere, consumere. Sanantur blandis, demulcentibus, inspissantibus: γ. putrefacta, quæ recensita (1051. n°. 1. *lit.* γ. ζ. n°. 3.).

Morbi acuti, uti jam sæpius dictum fuit, terminantur in mortem, sanitatem, vel & desinunt in alium morbum; & tunc dicuntur esse malè sanati, licèt sæpe impossibile sit Medico etiam peritissimo evitare ne morbus acutus in alium morbum desinat. Non enim semper est in potestate Medici, ut materiam morbi solutam, & mobilem redditam, expellat de corpore, sed satis frequenter, per metastasin ad alia loca corporis deposita, ibi novos morbos facit. Quinimo artis est, naturæ hæc molimina adjuvare, dum ad loca minùs periculosa illam metastasin futuram signa docent; uti pluribus dictum fuit in morborum acutorum historia.. Præcipua autem humorum vitia, quæ observantur, dum morbi acuti in alios morbos desinunt, sunt sequentia.

α. PURULENTA. Morbos acutos inflammatorios in locis, quæ occupant, abscessus producere, nemo mirabitur, cùm suppuratio exitus sit inflammationis validæ, nec tamen pessimæ; quæ in gangrænam terminatur. Verùm &

observatur in morbis acutis quandoque, uti alibi ad §. 593, monui, quòd subitò deponatur in quamdam corporis partem copia veri puris, licèt nullum signum topicæ inflammationis aut suppurationis in ullo corporis loco observatum fuerit. Unde credibile videtur, quòd tunc materies morbi subacta quidem fuerit, & mobilis reddita, sed simul degeneraverit, ut puri similes dotes acquisiverit omnino, licèt cum reliquis humoribus per vasa fluat; unde postea in varias partes deponitur pus jam factum, non verò generatur iis locis, in quibus postea invenitur. Observatis autem practicis, & *Hippocratis* & *Galeni* testimoniis, hoc tunc confirmatum fuit. De illis autem symptomatibus, quæ adsunt, dum pus fit, dictum fuit in vulnerum historia, §. 158. n°. 5. 6. 7, uti & §. 387. Quanta autem, mala fiant, si pus, in quodam loco corporis collectum, venis resorptum misceatur sanguini, dictum fuit ad §. 405, uti etiam ad §. 936. n°. 4. & §. 941, ubi de abscessu hepatis agebatur. Simul tunc ad §. 942, patuit, magnam difficultatem esse in emendanda tali cacochymia purulenta; & ibi dictum fuit de remediis, quæ cum quadam spe adhuc tentari possent.

β. ICHOROSA. Pus bonum, læve, æquale, inodorum est, & nullam acrimoniam habet: verùm ut illud fiat, requiritur blanda humorum indoles (vide §. 387.). Ubi ergo in morbis acutis acrimonia major in humoribus nata est, non nascitur blandum pus, sed tenuis, & pure longè acrior, ichor, magis nocens. Manifestum hujus rei exemplum habemus in variolis; illæ enim, ubi boni moris sunt, & in corpore euchymo, pure bono albo crasso turgent; in confluentibus autem variolis, loco puris, invenitur ichor longè acrior, & pessimè sæpe depascens cutim, turpissimásque cicatrices inducens. Præterea pus bonum, nimis diu relictum in vomica clausa, calore & morâ redditur tenuius, sed & simul acrius; uti dictum fuit ad §. 406; atque venis resorptum totum sanguinem putridâ cacochymiâ inficere potest; vel ad quædam loca depositum difficillima curatu mala producere. Ille verò liquor dilutus, rubellus, tenuis (vide §. 158. n°. 4.), qui in vulnere recenti, dum vasa contracta sanguinem non ampliùs emittunt, observatur, quandoque & ichor vocatur, sed fortè minùs propriè: nam ille liquor in pus brevì convertitur, nec acrimoniam morbosam habet; cùm ichor propriè dicendus, nunquam in pus mutetur, sed morâ semper acrior evadat.

Sanatio similis requiritur ac in purulentis malis; talis nempe, quæ vires resocillando simul omni putredini resistit, verùm cùm hîc major acrimonia adsit, & solutio humorum, demulcentia, & parum inspissantia, locum habent. Tales formulæ in *Materia Medica* ad §. 198. n°. 2. 3, inveniuntur; præcipuè si acetosæ radices vel folia addantur his decoctis, quæ putredini obsunt, & simul blandâ adstringendi vi nimiam humorum tenuitatem emendant.

γ. PUTREFACTA. In putredinem corrumpi posse humores in morbis acutis, antea sæpius dictum fuit; & inprimis illud in hepatitide metuendum esse, §. 933. 939. 945. 950, explicatum fuit. Quænam autem tunc medela adhiberi possit, numeris, in textu citatis, dictum fuit.

§. 1053. MORBI acuti malè ſanati in partibus ſolidis, compoſitíſve, relinquunt abſceſſus (387. 402.), fiſtulas (413.), empyemata (894.), ſcirrhos (392. 484. 485. 486.), cancros (492. 494.), caries (526.).

Morbi acuti, cùm vel inflammationem comitem habeant hujus illiúſve partis corporis, vel ad illam in decurſu ſuo producendam admodum proclives ſint, niſi per reſolutionem ſanari poſſint, relinquent omnes inflammationis non reſolutæ, ſequelas; quæ hac paragrapho recenſentur, & de quibus ſingulis ad numeros hîc citatos actum fuit. Præterea in ſingulorum morborum acutorum hiſtoria dictum fuit de variis modis, quibus terminari ſolent in alios morbos, & qui omnes huc referri poſſunt.

Sic patet, quomodo ex morbis acutis, non bene ſanatis, naſci poſſint morbi chronici, tam ratione fluidarum, quàm ſolidarum partium noſtri corporis.

§. 1054. EX his in morbis (1051. 1052. 1053.) ſimplicibus, aut omni modo compoſitis inter ſe infiniti ſanè alii, ut effectus, ſequi poſſunt; adeóque ex eorum dato intellectu hactenus optimè perſpici, & curari.

Si jam illa vitia humorum noſtrorum, ſenſim nata, vel poſt morbos acutos malè ſanatos relicta, concipiantur hærere in diverſis partibus corporis noſtri, turbabunt functionem partis quam occupant, ſemper, & ſæpe etiam vicinarum, dum vel mole ſuâ premunt, vel acrimoniâ irritant, rodunt &c; adeóque feraciſſima morborum ſeges ex talibus cauſis pullulare poterit. Si v. g. pleuritis occupans latus in ſuppurationem abiverit, vomica ibi nata, introrſum tumens, pulmonem comprimet, & difficilem reſpirationem faciet: quandoque & talis ſaccus purulentus vicino diaphragmati accreſcit, per illud eroſum, pus ſibi viam quærit, & in abdomen delabitur; cum præſenti quidem levamine oppreſſionis pectoris, quæ antea percipiebatur, ſed triſti cum eventu: ſequitur enim aſcites purulentus, conſumptio viſcerum, quæ acrius quotidie redditum illud pus alluit; à putredine tympanites, & tandem poſt miſerrima mala, inevitabilis mors. Verùm ante mortem quot non læduntur functiones! Quàm mira ſæpe intercurrunt ſymptomata! Plures tales caſus Practici habentur ad §. 958, qui docent, quàm numeroſa & chronica mala ſequantur quandoque morbos inflammatorios viſcerum; uti etiam paſſim in morborum acutorum hiſtoria antea tradita. Si quis jam hæc applicet ſingulis partibus corporis, non mirabitur, morbos chronicos, licèt numeroſiſſimos, reduci poſſe ad claſſes has cauſarum, quæ recenſitæ fuerunt.

§. 1055. QUUM verò inde pendeant, ut patebit, omnes chronici; horum ergo generalis doctrina, divisióque hinc haurienda.

Magnum hoc usum in praxi Medica habet, ut determinetur indicatio curatoria & methodus Medendi, si, in classes quasdam dispositis morborum causis, memoria Medici juvetur, ut ordine sic indagari possint. Si enim quis attento animo has classes percurrat, in morbis etiam intricatissimis chronicis, inveniet quid agendum sit, ut tollatur morbus, vel saltem mitigetur: multi enim chronici omnino incurabiles sunt, uti postea patebit; & tunc ars nihil facere potest, nisi ut morbos tales reddat faciliùs tolerabiles. Licèt autem multi morbi chronici oriantur ex morbis acutis malè sanatis, tamen longè plures à malo usu sex rerum non naturalium pendent. Unde *Syndenhamus* (*a*) non dubitavit dicere: *Acuti ut plurimùm habent Deum Auctorem, sicut chronici ipsos nos.* In acutis enim morbis homines, cæteroquin sanissimi, à latente sæpe causa, saltem nonnisi per suos effectus in corpore humano cognitâ, in summum deducuntur vitæ periculum. Id observatur manifestè in variolis, peste, & plurimis aliis morbis epidemicis; quorum morborum causa in ambiente nos aere hærere videtur, uti postea in capitulo *de Morbis Epidemicis* pluribus dicetur. Verum quidem est, quòd & aer minùs salubris, vel subita caloris & frigoris vicissitudine peccans, in quibusdam locis morbos endemios chronicos producere credatur, non sine ratione; interim tamen *non ita immeditatè aeri originem debent suam, sed ut plurimùm communi omnium horum parenti, humorum scilicet, indigestioni* (*b*). Inprimis autem culpat magnos errores circa sex res non naturales; præcipuè in cibo & potu. Numquid opulenti homines, quibus familiare est ultra satietatem cibo uti & potu, ingravescente inprimis ætate, cum morbis chronicis luctantur frequentiùs, quàm illi quibus rei domesticæ augustia sobrietatem imperat etiam invitis. Hinc & *Sydenhamus* monet (*c*), falli illos, qui in morbis chronicis omnem curationem solis medicamentis absolvi posse autumant: nisi enim in cibo & potu temperantia possit obtineri, frustra plerumque Medicina adhibetur. Nolebat magnus ille Vir inediâ macerari tales ægros, sic enim vires perderent; sed tantùm concedebat facilè, quantùm ventriculus digerere posset. Quinimo & palato ægrorum consulendum voluit, licèt & difficilioris digestionis cibos appeterent; modò unicâ ciborum specie contenti viverent; ne ciborum, variis artibus culinariis præparatorum, illecebræ facerent, ut ultra satietatem comederent. Peccant sæpe hîc nimiâ solicitudine Medici, nimis exquisitam diætam imperantes ægris, qui diuturnis morbis conflictantur. Certè *Hippocrates* (*d*)

(*a*) In Dissertat. Epist. ad Gulielm. Cole pag. 458.
(*b*) Idem in Tractatu de Podagra pag. 572.
(*c*) Ibidem pag. 578.
(*d*) Aphorism. V. Sect. 1. Charter. Tom. IX. pag. 11.

prudenter monuerat, errores longè periculosiores esse, qui in tenui victu committuntur, quàm si paulò pleniorem victum quis concesserit; & absolutè noxium damnavit tenuem & exquisitum victum in morbis longis (*a*). Sufficit ergo, ut simplici victu contenti sint, & evitent illa, quæ difficillimæ digestionis ferri tantùm possunt commodè ab hominibus sanis, robustis, & valido labore exercitatis; qualia sunt omnia aere, fumo, sale, indurata edulia; uti & pinguia admodum. Quantitatem ciborum tutissimè determinat fames; uti & si post assumptos cibos non admodum graventur. Simul etiam prodest, si partitis vicibus potiùs alimenta sumant, quàm simul & semel majorem copiam ingerant. Talibus diæteticis regulis facilè obtemperant ægri, & magis morigeros se præstant ad reliqua præstanda, quæ longa sæpe horum morborum cura postulat. E contrà morosos nimis in his Medicos nacti, clam comedunt illa, quæ severè prohibita fuerant; & dum inde vix damnum sentiunt, audaciores facti, indulgent genio in omnibus, & Medicorum consilia spernunt. Simul semper observandum est, ut eligantur tales cibi, quorum spontanea indoles opposita est vitio humorum prædominanti; de qua re dictum fuit §. 58. ad 92.

§. 1056. UNDE enim statim apparet, hos varietate quidem infinitos, ratione symptomatum, tamen ex origine non adeo composita pendere, neque tam varia medicamenta, medendíve methodum requirere; tum simul perspicitur diuturnitatis in plerisque, incurabilitatis verò in multis ratio; idipsum pertractando jam patebit.

Ex hactenus dictis evidenter patet, innumerâ varietate symptomatum morbos chronicos observari debere, pro diversitate materiæ morbosæ, locorum in quibus hærent, functionum quas lædunt, & peculiari ipsius ægri idiosyncrisiâ. Omnium autem maximè mirabilia symptomata solent oriri in morbis, ubi sensorium commune, & qui inde pendent, nervi à causa morbosa afficiuntur; uti postea patebit, ubi de *Epilepsia*, *Melancholia*, *Mania*, dicetur. Interim tamen ex causis generalibus morborum chronicorum, quas consideravimus, patet, originem horum morborum non adeo multiplicem esse.

Verùm ex iisdem etiam deducitur, nec Medendi Methodum adeo diversam in his requiri. Novi plures miratos fuisse, dum consilia Medica celeberrimorum olim Medicorum evolverent, quòd ad morbos diversos, quoad symptomata, curandos adhibuerint sæpe vel omnino eadem, vel similia remedia. Multi ob hanc solam causam pessimè senserunt de summis in arte Viris, qui longævo artis usu & curationibus felicissimis optimè meriti fuerant de humano genere; imò & ægri plurimi ægre tulerunt, quòd iisdem, & sæpe satis simplicibus remediis diu uti cogerentur; inprimis fastidiosi divites, qui toties mœrentur, ut dimittantur inanes, dum credunt optimè

(*a*) Aphor. IV. Sect. 1. Ibidem pag. 9.

secum

secum agi, si obsequiosus Medicus omnes angulos Pharmacopolii excutiat, mutans remedia quotidie, composita compositis cumulans, & pretiosissima quæque adhibens, quæ Pharmacopolis prosunt insigniter, ægris parum; dum longè certiùs & citiùs crumenam exhauriunt, quàm morbum. Considerent illi, qui simplicitatem artis in multis morbis chronicis elato supercilio contemnunt, quot & quàm diversi morbi curentur thermarum & aquarum medicatarum usu, per tot jam sæcula probato. Ad has confugere toties coguntur ægri, decantatissima alia remedia experti absque ullo fructu. Antea §. 107, demonstratum fuit, obstructionem fieri ob excessum molis transituræ supra capacitatem vasis transmissuri. Verùm in thermis aqua nativo calore laxat omnia, & emollit, venis bibulis cutaneis se insinuat, sanguini permiscetur, obstructa loca alluit; & si potentur simul salubres illæ aquæ, tutum & potens habetur remedium, ut moles concreta in vasis obstructis attenuetur & solvatur, (vide §. 132. 134.) Verùm observatur in omnibus illis aquis medicatis aliquod principium spirituosum, admodum fugax, quod reddit has aquas mobiles facilè per omnia vasa corporis, & facit ut longè majori copiâ potari possint, quàm aqua communis, etiam purissima. In quibusdam aquis medicatis illud volatile principium adeo fugax est, ut ipsis de fontibus debeant potari, nec ad modicam etiam distantiam transferri possint absque virium jactura: in aliis plùs cohæret reliquis harum aquarum partibus, hæque, lagenis exactè clausis, servari possunt diu, & transferri ad dissita etiam loca, uti notum est. Verùm simulac periit ex his aquis illud volatile, vappidæ apparent gustui, sedimentum deponunt, & si potentur magnâ copiâ, ventriculum gravant, hærent diu in corpore, nec pulchros illos effectus medicatos præstant ampliùs. Quædam aquæ medicatæ præter illud volatile principium & puram aquam nihil aliud continent, saltem nullo tentamine Chemico aliquid aliud inde educi potuit. In aliis verò diversa reperiuntur: sal alkalinus, sal neuter, sali marino satis affinis, sal amarus purgans, sulphur, ferrum in spirituoso illo principio volatili solutum & cum illo in auras avolans, si negligentiùs serventur hæ aquæ; in quibusdam ferri vitriolum fixius observatum fuit, &c. Potest hinc prudens Medicus eligere pro diversa cacochymia in morbis chronicis, pro varietate obstaculi removendi, quod viscera gravat, hos illósve fontes medicatos. Si simplex humorum dilutio, vel & elutio acrimoniæ muriaticæ è sanguine, requiritur, *Teplicenses aquæ* huic indicationi sufficient; si acidum, austerúmve, prædominetur in corpore, conducent illæ, quæ salis alkalini satis mitis copiam aliquam gerunt, ut v. g. *Selteranæ aquæ*, quæ lacti permistæ tantopere prodesse solent in cacochymia purulenta. Si saburra atrabilaria gravat abdominalia viscera, & solvendo & evacuando tam pulchre prosunt *Carolinæ*, hísque similes aliæ. Si languentibus illis flaccidis corporibus robur reddi debeat, & augeri solidorum actio in fluida, *Spadanæ aquæ* tanto cum fructu potantur, quæ ipsam quasi ferri animam corpori inspirant, & renato bono sanguine pallidum illum languorem

tam pulchre curant. Si jam simul consideretur, magnum numerum morborum chronicorum in visceribus abdominalibus sedem suam habere, & inprimis in hepate, in quod omnis sanguis venosus viscerum chylopoieticorum confluit, patebit ratio, quare adeo efficax sit in morborum chronicorum cura, aquarum medicatarum usus: magnâ enim copiâ potatæ hæ aquæ, venis bibulis intestinorum resorptæ citò, integris suis viribus pro magna parte in venam portarum veniunt, & sic, per omnia hepatis loca distributæ, solvunt impacta, & vasa obstructa reserant.

Hæc generatim dixisse de aquarum medicatarum viribus sufficiet: de singulis enim agere nimis operosum foret, nec hujus loci: præsertim cùm tam pulchre de his scripserit celeberrimus *Fridericus Hoffmanus* (*a*), & recentissimè de his etiam egerit multifariâ eruditione & scientiâ Medicâ celeberrimus vir *Antonius Cocchi* (*b*), illâ occasione, quòd thermæ Pisanæ Augustissimi Imperatoris munificentiâ restitutæ fuerint, & omnibus, quæ ad ægrorum utilitatem ac commoda spectant, instructissimæ redditæ. In egregio hoc tractatu, præter alia lectu dignissima, habentur historiæ ægrotum, qui thermis his usi fuerunt, optimâ fide conscriptæ, quæ attentum lectorem multa docere poterunt.

Præter aquas medicatas, videmus, summos in arte Viros magnam spem posuisse pro cura morborum chronicorum in succis recentibus herbarum, verno tempore magnâ copiâ & diu potatis, sero lactis, fructuum horæorum usu, sapone veneto, melle, &c; de quibus adhuc postea in cura melancholiæ dicendum erit. Omnium horum vis solvens satis efficax, & absque motu aucto aut turbis excitatis in corpore agunt.

Præterea in cura obstructionis §. 132. 133, motus vasis reciprocus laudatus fuit ad solvendas moles concretas, quæ vasorum angustiis impactæ obstructiones faciunt; & inprimis frictiones commendatæ fuerunt, ut alternis illis compressionibus & relaxationibus vasorum, unà cum usu modò laudatorum remediorum, reserentur obstructiones, solutâ & mobili redditâ materie impactâ. Quantum usum habeant frictiones in multis morbis curandis, aliâ occasione ad §. 28. n°. 2, dictum fuit: & videmus, veteres Medicos ubique laudasse frictiones in morbis chronicis, ac quidem meritò.

Huc etiam spectant concussiones illæ, quæ equitatione fiunt, vel vectione in rheda. Omnia enim viscera, & inprimis abdominalia, pendula in cavo peritonæi, agitantur; sicque sæpe curantur mala, quæ cæteroquin vix tolli posse videbantur, uti pariter ad §. 28, dictum fuit. Inde intelligitur ratio, quare ægri, qui tempore usûs aquarum medicatarum, de ipsis fontibus haustarum, levamen quidem percipiunt, nondum tamen integre sanati ad suos redire tentant, in ipso sæpe itinere quotidie morbi residui decrementum percipiant; & domum reduces de recuperata sanitate gaudeant. Concussus enim illi totius corporis, in longiori inprimis itinere toties repetiti,

(*a*) Opusc. Physic. Medic. Tom. II.

(*b*) Dei Bagni di Pisa in Firenze, 1750.

expediunt illud, quod jam inceperat solvi & mobile reddi per aquarum medicatarum usum.

Simul etiam ex dictis patet ratio diuturnitatis horum morborum: causæ enim illæ, quæ à vitiis liquidorum, sensim natis, originem ducunt, sensim subrepunt, augentur sæpe tardo gradu, & nonnisi curatione protractâ plerumque removeri possunt. Unde optimè monet *Sydenhamus* (*a*), quòd in chronicis morbis curandis *nemo sanus existimaverit, leviculam aliquam ac momentaneam alterationem, sanguini atque humoribus à quolibet sive remedii, sive victûs genere superinductam, curationis scopum posse attingere; at verò corporis habitus omnis aliò traducendus est atque homo integer novâ quasi incude refingendus*. Dum v. g. chlorosi, sive pallido virginum morbo, laborat puella, quàm parum boni sanguinis habet, quàm flaccida & inertia sunt omnia solida! Intra paucos jam dies bonam hæmatopoiesin restitui posse, & robur addi universæ solidorum compagi, nemo exspectare poterit. Menses quandóque plures requiruntur, antequam, sensim aucto robore, redeat firma sanitas. Videmus hinc rationem, quare Medici in curandis morbis chronicis sæpe totum vivendi genus mutent, ut aliam conditionem inducant corpori, quàm quæ nunc adest. *Hippocrates* (*b*) jam dixerat: *In longis morbis solùm vertere convenit*. Sic alius victus, alia aeris temperies, conciliatur, dum simul, à curis omnibus rerum agendarum liberi, oblectantur continuâ varietate objectorum, quæ peregrinantibus se offerunt; quod solum summi usûs est in morbis melancholicis curandis, uti posteà dicetur. Illa verò mala quæ morbos acutos, malè sanatos, sequuntur, pariter lento gradu corpus depascere solent; & longum tempus requiritur, si adhuc curæ locus sit, ut purulentâ, vel ichorosâ, pejori etiamnum, labe infectus sanguis depuretur, viscera ulcerosa mundentur & consolidentur, uti satis patet. Longè adhuc diuturniora illa mala sunt, quæ à scirrhis post inflammatorios morbos relictis originem ducunt.

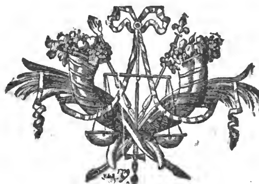
Simul etiam inde apparet, quare eidem indicationi curatoriæ inhærendum diu sit, nec mutanda quotidie remedia in curatione morborum chronicorum, licèt statim non percipiatur ab horum usu levamen. Prudenter hoc monuit *Celsus* (*c*) dicens: *In acutis morbis citò mutetur, quod nihil prodest: in longis, quos tempus, ut facit, sic etiam solvit, non statim condemnetur, si quid non statim profuit: minùs verò removeatur, si quid paulùm saltem juvat, quia profectus tempore expletur*. Hoc ægris inculcandum est, nec fallaci spe brevis curæ lactandi sunt: longè enim animosiùs & morbi & diuturnæ curationis tædia ferent præmoniti, majorémque fiduciam ponent in Medico, qui vanis promissis illos nunquam deluserit.

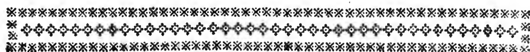
Satis simul patet, quare multi morbi chronici omnino incurabiles sint: si enim purulentum ulcus hepar, pulmonem, &c, exederit omnino, quis

(*a*) De Podagra, pag. 576.
(*b*) Epidemic. Lib. VI. Charter. Tom. IX. pag. 529.
(*c*) Lib. III. Cap. 11.

curam ſperare audeat? Dum videmus, ſcirrhum, confirmatum jam & durum, in partibus corporis exterioribus, ubi efficaciſſima remedia immediatè applicari poſſunt, toties reſolvi non poſſe, ſed ferro tolli debere, ne in cancrum immedicabilem degeneret; quis curam ſperare poterit, dum ſimile malum in viſceribus hæret?

Generalibus his circa morbos chronicos præmiſſis, pergendum jam eſt ad ſingulorum hiſtoriam & curationem.

PARALYSIS.

§. 1057. PARALYSIS vocatur musculi laxa immobilitas, nullo nixu voluntatis, vel vitæ superanda; sensus aliquando simul absolutè perit; aliquando levis, cum stupore, sensúque quasi punctorio levi, superest.

A resolvendo, ἀπὸ τοῦ παραλύεσθαι, *Paralysis* dicitur, quasi solutio illius, quod antea firmum & validum erat: ut si multæ scopulæ, circello ligatæ, facerent stabile corpus, dein, hoc soluto, dilaberentur. Quandóque & *Paresis* dicitur à παρίημι, remitto, quasi levior paralysis gradus: adest adhuc quidam motus, sed non constans: superest sensus, sed hebes tantùm. Tale quid in morbis acutis quandóque contingere videmus, & in Epidemicis *Hippocrates* (*a*) similiter notavit. In quodam ægro enim monet, quòd circa decimum quartum diem, postquam comatosus fuerat, contigerit rigor absque tremore, *dissolutio, remissio, collapsio*, διάλυσις, πάρεσις, σύμπτωσις: & in alio notavit, quòd adfuerit manuum ac pedum dissolutio, ubi κατάλυσις vocabulo usus fuit. *Aretæus* autem (*b*), postquam dixerat; *Apoplexia, paraplegia, paresis, paralysis, omnia genere eadem sunt: aut enim motionis, aut tactûs, aut utriusque, defectus est*; subjungit paulò post: *Urinæ autem in vesica aut suppressio, aut retinendi impotentia, paresis propriè est.*

Dicitur autem paralysis musculi laxa immobilitas, ut distinguatur à tetano, in quo morbo omnia rigent cum motûs impotentia. Verùm in somno profundo musculorum voluntariorum actio silet, neque tamen paralysis tunc adesse dicitur, quia si excitetur homo dormiens à quacumque causa, ad primum voluntatis nixum motus muscularis præsto est. Alii etiam musculares motus adsunt in corpore, qui voluntatis imperio non subjacent, sed ab illa parte encephali pendent, quæ spontaneis motibus vitalibus & naturalibus prospicit; unde & musculi his motibus destinati paralytici fieri possunt (vide commentarium ad §. 162.); túncque pariter nullo nixu vitali illa immobilitas superari poterit.

Notum est ex Physiologicis, nervos quosdam sensui, alios motui, servire; qui, distinctissimi licèt sint in sua origine intra encephalum, tamen in truncos majores nervorum collecti, ad partes corporis unà deferuntur. Potest ergo impediri functio nervorum moventium, dùm nervi sentientes adhuc illi-

(*a*) Lib. IV. textu 42. Charter. Tom. IX. pag. 327. & textu 48. ibidem, pag. 330.

(*b*) De Causis & Signis Morbor. Diuturn. Lib. I. Cap. VII. pag. 33.

bati sunt, vel minùs læsi; & vicissim. Observatur jam in paralysi, quòd frequenter sensus superstit, licèt plerumque hebetior, in partibus affectis, cum molesta quadam perceptione, & levi punctorio dolore, aut formicationis sensu: aliquando, licèt rariùs, unà cum motu omnis sensus abolitus est, & quidem malo omine, utì postea ad §. 1602, dicetur. Talem casum refert *Fridericus Hoffmannus* (*a*) de juvene, qui ex subito terrore paralysi partium inferiorum ab umbilico ad extremos pedes usque correptus fuit, abolito simul omni sensu, ita ut pedes comburerentur miserrimè absque ullo dolore, & solo nidore ustulatæ cutis hoc infortunium cognosceret: efficacissimis autem remediis incassum adhibitis periit post biennium.

Verùm & observatum fuit, ab iisdem causis, quæ motum tollendo paralysin inducunt, abolitum fuisse solum sensum. Postea ad §. 1060, patebit, humiditatem frigidam inter causas paralysis meritò numerari. Sed observavit *Galenus* (*b*), sensum in cute capitis graviter læsum fuisse homini, qui sub multa pluvia & vento impetuoso ambulans pallium circa cervicem adeo madefactum habuerat, ut vehementi se frigore in ea parte affectum, perciperet. In milite observata fuit perfecta abolitio sensûs in toto brachio sinistro, superstite expedito motu omnium musculorum, ita ut arma tractare hoc brachio potuerit (*c*), licèt digitorum combustionem ad ossa usque nullo modo senserit. Similem insensilitatem in celeberrimo Medico observatam fuisse in digitis utriusque manûs, eodem loco legitur. Longè adhuc mirabilior observatio habetur (*d*) de homine cujus unum brachium omnino paralyticum erat, superstite sensu acutissimo: alterum verò brachium omni carebat sensu, sed motu naturali gaudebat. Adest ergo in his casibus quasi paralysis nervorum sentientium. Interim tamen non solet talis morbus dici paralysis, *quæ*, ut optimè monuit *Aretæus* (*e*), *motûs tantùm ferè est actionisque defectio: quòd si nonnunquam solus tactus deficiat (rarum autem hoc est) potiùs insensilitas (ἀναισθησία) quàm paresis nominatur.*

§. 1058. CAUSA hujus proxima semper impeditus fluor liquidi nervosi à cerebro in musculum paralyticum, vel liquidi arteriosi in eumdem.

Demonstratur in Physiologicis (*f*), quòd causa muscularis motûs debeat posse adesse & abesse in musculo, adeóque aliunde in illum derivetur. Verùm nervi & arteriæ sunt illà vasa, per quæ ad musculum venire possit illa causa, quæ motum muscularem facit. Cùm autem motus muscularis ad nutum voluntatis fiat tanta cum celeritate, ut inter illud velle in mente, & motum

(*a*) Medic. Ration. System. Tom. IV. part. 4. pag. 27.

(*b*) De Locis Affectis, Lib. IV. Cap. VII. Charter. Tom. VII. pag. 465.

(*c*) Academ. des Sciences, l'an 1743. Hist. pag. 127. & 130.

(*d*) Senac de la structure du cœur, Tom. II. pag. 291.

(*e*) De Causis & Signis Morbor. Diuturn. Lib. I. Cap. VII pag. 33.

(*f*) Herman. Boerhaave, Instiut. Med. §. 401, 402.

in corpore excitatum, nullum obſervabile intervallum ſit; & cùm voluntas noſtra non habeat directum imperium in motum ſanguinis per vaſa arterioſa, hinc videtur cauſa muſcularis motûs, in muſculum præcipuè derivari ab encephalo per nervum. Unde paralyſis pro cauſa ſua proxima habet impeditum fluorem liquidi nervoſi à cerebro in muſculos paralyticos. In locis citatis pulchra experimenta recenſentur, quæ hanc rem confirmant.

Verùm conſtat pariter, quòd ligatâ vel diſciſsâ arteriâ, quæ ſola muſculo cuidam proſpicit, ſequatur paralyſis; & quòd etiam poſt mortem, injectâ aquâ tepidâ per arteriam, reſuſcitari poſſit muſculi contractio; unde concluditur, liquidi arterioſi ingreſſum in muſculum neceſſarium eſſe ad motum muſcularem. Verùm hîc conſiderandum eſt, quòd requiratur debita ſtructura muſculi, ut cauſa motûs per nervos ipſi applicata, effectum illum præſtet: injectiones autem *Ruyſchianæ* docuerunt, tantum eſſe arteriarum numerum in muſculo, ut totus ferè arteriis conſtare videatur; adeóque, ligatâ arteriâ, maxima pars molis muſculoſæ, collapſis vaſis, flaccida manet, dum & venæ nihil ampliùs ab arteriis accipiunt, adeóque pariter collabuntur. Dum autem in cadavere arteriæ aquâ tepidâ, vi adactâ per ſiphonem turgent ſubitò repletæ, non mirum eſt, tumentium vaſorum augeri amplitudinem, longitudinem minui, adeóque muſculum contrahi, & partem huic muſculo affixam moveri. Verùm, in ſanitate, æquabili motu ſanguis per arterias muſculi fluit, etiam in dormientibus, ubi muſculorum voluntariorum actio ſilet, neque tamen muſculi contrahuntur abſque voluntatis imperio, licèt etiam augeatur ſanguinis motus per curſum velocem, febrim, vel alias cauſas ſimiles. Unde videtur, arterias concurrere quidem ad motum muſcularem, quatenus inſignem adeo partem fabricæ muſculi conſtituunt; ſed cauſam, pro voluntatis nutu excitantem hunc motum muſcularem ab encephalo per nervos in muſculum derivari.

Poſſe enim & paralyſin fieri vitio degenerantis fabricæ muſculoſæ docuit diſſectio cruris paralytici, in quo maxima pars muſculorum degeneraverat in ſubſtantiam informem, ſimilem illi, quæ in ſteatomatibus deprehendi ſolet (*a*).

§. 1059. **ERGO** oriri poteſt 1. ab omni cauſa apoplexiam generante (1010.) 2. ab omni ea, quæ nervum tranſmittendo ſpiritui ineptum reddit. 3. Quæ introitum arterioſi cruoris in muſculum impedit. Inde paraplegiæ, hemiplegiæ, paralyſios partis ſingularis, natura intelligitur.

1. Cùm apoplexia ſit abolitio omnis motûs voluntarii, eſt quaſi paralyſis generalis, adeóque omnis cauſa apoplexiam producens poteſt eſſe cauſa pa-

(*a*) Gothofred. Salzmann. D. M. Argentor. Diſſertat. Medic, &c. 1734. Journal des Sçavans 1735. Décembre, page 485.

ralysis. Verùm similes causæ, quæ totum sensorium commune afficientes faciunt apoplexiam, possunt & paralyses particulares harum illarúmve partium producere, dum pars tantùm sensorii communis afficitur, à qua oriuntur nervi, qui ad partem paralyticam tendunt. Sic observatur sæpe, paralysin musculorum faciei in alterutro latere præcedere apoplexiam, dum causa morbosa nondum totum sensorium commune lædit, sed ejus partem tantùm: & vicissim paulò gravior apoplexia (vide §. 1018.) solet desinere in paralysin alicujus partis musculosæ, dum non in integrum sublata est apoplexiæ causa, at pro parte tantùm. Sed & Observationes practicæ confirmant particulares paralyses tales fieri à causa in capite hærente. Sic legitur (*a*), puerum post lapsum habuisse manus ac brachia, & quosdam musculos capitis paralyticos, ita ut caput nunc antrorsum nunc retrorsum dilaberetur; simul ac truncum corporis huc illúcve inflecteret. Alter magìs memorabilis casus habetur mulieris, in qua dolor diversa capitis loca successivè occupabat, & mutationem loci dolentis sequebatur paralysis diversarum partium corporis (*b*); in partibus tamen paralyticis sensus supererat.

2. Cùm enim causa motûs muscularis ab encephalo per nervum ad musculum deferatur, hinc possunt fieri paralyses ab omnibus illis causis, quæ nervum in tota sua longitudine ad musculum usque impediunt, licèt totum encephalon bonum sit, & musculus integer. Vidi sic tumentes & scirrhosas glandulas subaxillares paralysin brachii fecisse, gradatim minuto motu, ac tandem penitus abolito: sed & tumores nati in integumentis nervorum simile malum producere posse, videbimus ad sequentem paragraphum.

3. De hac re dictum fuit paragrapho præcedenti: sic in cura aneurysmatis brachii, dum, arteriæ brachialis trunco intercepto per ligaturam, introitus sanguinis arteriosi in musculos suppositos impeditur, vel saltem insigniter minuitur, observaverunt Chirurgi stuporem in manu, & quandóque paralysin in quibusdam manûs digitis, nata fuisse; quæ tamen mala postea evanuerunt, dum rami arteriosi, supra ligaturam arteriæ positi sensim magìs dilatati, idoneam sanguinis copiam ad manum deducerent.

De paraplegiæ, hemiplegiæ, ac paralysios partis singularis, natura, & quo sensu hæc nomina accipi soleant, dictum fuit ad §. 1018.

Verùm præcedenti paragrapho monitum fuit, quòd paralysis posset fieri etiam vitio musculosæ fabricæ, licèt nervi & arteriæ adferentes liquida suo munere rite fungerentur. In nimis obesis sæpe languent musculi compressi ab abundanti pinguedine, non tantùm incumbente musculis, sed & interpositâ ubique inter musculorum fibras. Imò videtur admodum probabile, quòd in fibris muscularibus possit fieri tanta laxitas, ut officium suum præstare nequeant: musculus enim agens tumet & turget, dum ab encephalo per nervos causa muscularis motûs influit: hinc requiritur debita resistentia laterum in minimis his vasis, ut reniti possint impulso fluido, cæteroquin elongarentur

(*a*) Acad. des Sciences, l'an 1741. Hist. pag. 104.

(*b*) Ibid. l'an 1742. Hist. pag. 53.

potiùs

potiùs quàm distenderentur; talem autem nimiam flacciditatem vocaverunt Medici *atoniam* musculorum. Sic & observamus in robustissimis hominibus firmam admodum carnem musculosam, in debilibus verò flaccidam. Ideo etiam, si musculi quidam corporis à colluvie aquosa vel balneis nimiis diu macerati fuerint, perdunt vires suas, & sæpe penitus paralytici fiunt. Sic ascitidem aliquando sequitur funesta lienteria, dum intestina, diuturnâ maceratione quasi tabefacta, robur suum amiserunt. Hinc etiam sequenti paragrapho usus nimius aquæ calidæ inter causas parylisis numeratur.

§. 1060. ITAQUE apoplexia; levior parapoplexia (1009. 1010. 1015; epilepsia; convulsio; dolor ingens & diuturnus; omnes solitæ evacuationes retentæ cum subsequente vertigine, ut hæmorrhoidum, menstruorum, abscessuum, fistularum, alvi, vesicæ, salivæ; metaptoses cujuscumque materiæ morbosæ in acutis, vel chronicis; quidquid obstruendo, solvendo, comprimendo, ligando, distorquendo, distrahendo, constringendo, nervos lædit; adeóque crassi humores, vulnera, erosiones, abscessus, gangrænæ, tumores inflammatorii in integumentis nervosæ medullæ, in gangliis, in nervis ipsis, serosi, purulenti, ichorosi, & similes; fortes arctæque ligaturæ, fracturæ, luxationes; adstringentia valde alimenta, medicamenta, venena; inde frigus summum, calor maximus, humiditas frigida, usus aquæ calidæ nimius, assiduus, vapor arsenici, antimonii, calcis recentis, mercurii, & aliorum venenorum, paralysin creare possunt.

Cùm præcedenti paragrapho generales causæ paralysis enumeratæ fuerint, tunc sequitur, ut præcipuæ causæ singulares recenseantur.

APOPLEXIA, &c. De hac paulò ante dictum fuit. Cùm autem in epilepsia, uti postea dicetur, tanta violentia cerebro inferatur, atque etiam in hoc morbo, uti & in convulsionibus, tam horrendæ fiant membrorum distorsiones, non mirum est paralysin sequi hos morbos, vel ob læsum sensorium commune & nervos, vel quandoque ob musculorum toties & tam fortiter distractorum læsam fabricam. In praxi certè frequenter contingit, ut infantes post validam convulsionem paralytici fiant, & quandoque totâ vitâ maneant, optimis etiam adhibitis remediis.

DOLOR INGENS ET DIUTURNUS. Ex illis, quæ in capitulo de dolore ad §. 220, & sequentes dicta fuerunt, constitit dolorem tunc percipi, quando fibra nervosa sic disponitur, ut dissolutionem minitetur; & quidem dolorem eò acriorem esse, quò distracta fibra nervosa rupturæ propior est. Adeóque dolor ingens & diuturnus notat, destructionem nervorum imminere. Verum quidem est, nervorum sentientium actionem posse lædi, imò aboleri omnino, manente integritate functionum, quæ à nervis motoriis pendent, uti ad §. 1057, dictum fuit: adeóque patet, illos nervos in origine

sua & toto decursu distinctos manere; interim tamen nervi sentientes & motorii in truncis majoribus nervorum collecti hærent, adeóque si circa insignes ramos nervosos, aut ganglia, dolor ingens & diuturnus fuerit, metus est, ne causa dolorem excitans agat & in nervos motorios, adeo vicinos nervis sentientibus. Vidi sic à pertinaci dolore circa ultimam lumborum vertebram paralysin femorum & crurum secutam fuisse incurabilem. Accedit, quòd acerbi tales & diuturni dolores impediant omnem motum partis dolentis & sæpe vicinarum; unde musculi longo tempore quiescentes ad paralysin disponuntur. Videmus hoc evidenter in mulieribus, quæ pessimo more loricis, ex balænarum ossibus factis, corpus stringunt, diu sæpe noctúque: in illis totus truncus corporis sustinetur hac loricâ, quæ constricto abdomine ossibus illi utrimque innititur; simúlque axillas sustinet: hinc musculi dorsi validissimi, qui truncum corporis erectum firmant, otiantur; & cùm iidem musculi, decumbente in lecto homine vix agant, hinc, licèt deponatur noctu lorica, tamen manent illi musculi ferè otiosi. Unde miseræ mulieres, quæ à prima juventute his loricis usæ fuerunt, illas postea deponere nequeunt, quin antrorsum collabatur totus truncus corporis, musculis dorsi inertibus redditis, qui in valido & exercitato corpore spinam dorsi erectam & firmam tenere possunt, licèt grave pondus humeris imponatur, uti in bajulis videmus. Vidi non sine commiseratione miseras tales fœminas, quæ nequidem somni tempore deponere audebant loricas, expertæ jam sæpius, quòd vix se vertere in lecto possent, multò minùs corpus in lecto erigere, vel erectum sustinere. Ob hanc causam videtur post rheumaticam lumbaginem quandoque sequi levior paralysis artuum inferiorum, frictionibus tamen sensim superabilis; dum sæpe per plures septimanas ne minimum quidem motum partium inferiorum tentare audent. Dolentissimum hunc morbum expertus celeberrimus *Boerhaavius* per plures septimanas, caruit usu artuum inferiorum, dolore jam cessante: frictionibus autem validis adhibitis, superatum fuit hoc malum quàm integerrimè, & quidem brevi satis tempore, quod in paralysi, ab impedito influxu spirituum per nervos productâ, raró vel nunquam tam citò fit. Unde videtur hoc malum à flaccida inertia musculorum tam diu quiescentium factum fuisse.

OMNES SOLITÆ EVACUATIONES RETENTÆ, &c. Evacuationes illæ solitæ sunt vel humoris boni & naturalis, sed tantùm peccantis copiâ si retinetur in corpore; vel humoris inutilis aut morbosi, qui retentus non tantùm auget copiam, sed & alienâ ab humoribus sanis indole turbat omnia. Ad priorem classem pertinent evacuationes hæmorrhoidum, menstruorum, & salivæ bonæ; ad posteriorem salivæ morbosæ excretio, & illa evacuatio, quæ per alvum & vesicam, abscessus & fistulas, fit.

Sic videmus, viros lautè viventes, neque per exercitia corporis dissipantes ingesta, si firma habeant viscera, plethoricos fieri: sæpe in his illud abundans per hæmorrhoidalia vasa exit de corpore; imò in multis hoc fit determinato temporis intervallo; & tunc optimè se habent. Verùm si consueta talis evacuatio non successerit, brevì sequentur capitis morbi, in-

ter quos vertigo, ut ante dictum fuit, agmen ducere solet, docens vasa sanguinea encephali tunc nimis repleri, & incipere turbari functiones sensorii communis. Unde *Hippocrates*, uti ad §. 1017, dictum fuit, paraplectici quid metuendum esse monuit, si hæmorrhoidibus parumper apparentibus, vertigo sequeretur. Tunc enim natura evacuationem superflui molitur quidem, sed non perficit, & sanguis, per inferiora hæc vasa exire non potens, superiora vasa urget ac distendit. Idem verum est, si in mulieribus menstrua supprimantur; & observatur ferè semper caput affici, dum jam prodibunt menstrua; uti etiam dum parciùs solitò fluunt, & tamen abundantia sanguinis adest, uti antea ad §. 1040, dictum fuit.

Quanta autem & quàm varia mala fieri possint à pure vel ichore in abscessibus fistulísque collecto, & resorpto in sanguinem, antea ad §. 406, dictum fuit: si autem vertigo tunc docuerit, versùs caput tendere resorptum illud purulentum aut ichorosum, facilè patet, non tantùm paralysin, sed & subitò lethalem apoplexiam, inde sequi posse.

Cùm autem per alvum evacuentur talia, quæ inutilia corpori nocerent diutiùs relicta, utpote semiputrida; & tenuissima horum pars, venis bibulis crassorum intestinorum recepta, misceri sanguini possit; patet ratio, quare alvus diu intercepta encephali functiones turbare queat, adeóque & paralysin facere. Hinc alvum in febricitantibus interceptam, vel & fæces alvinas albas, damnabat *Hippocrates*, quia manebat in corpore biliosum illud, quod fæces tingere solet; & capitis morbos pessimos secuturos prævidebat; uti ad §. 772, ubi de phrenitide agebatur, pluribus dictum fuit.

Periculosior adhuc est vesicæ interceptio, inprimis si perfecta ischuria fuerit, quæ citiùs lethalis esse solet quàm alvi suppressio, & à qua dum moriuntur homines, semper præcedunt symptomata, quæ cerebri functiones læsas docent. Cùm autem per urinam, sales & olea sanguinis acriora reddita, unà cum superabundanti aquosa parte eluantur è sanguine, duplici ratione nocet urinæ suppressio, & ob acre retentum, & ob aquosam colluviem non satis evacuatam, quæ tunc in cavis corporis colligi solet, uti postea patebit in capitulo *de Hydrope*, ubi urina pauca damnatur mala, & ut signum, & ut causa.

Sed & salivæ evacuatio solita suppressa inter causas paralysis locum meretur. Constat enim ex Physiologicis (*a*), à sanguine arterioso per carotides advecto secerni salivam, ut unà cum cibis manducatis permista deglutiatur, & chylopoiesi perficiendæ serviat. Nec certè parca quantitas salivæ secernitur, uti patuit Observatis practicis. Militi enim unius tantùm parotidis ductus dissectus fuerat, & postea vulnus pro parte coaluerat, ita ut saliva secreta non in oris cavum dilaberetur, sed extrorsum per fistulosam aperturam deplueret in genam. Brevis prandii tempore plura linteamina made-

(*a*) H. Boerhaave Institut. Medic. §. 66. & 235.

bant effluente salivâ (*a*) in hoc milite. Si jam consideretur, similem copiam per alterius lateris parotidem excerni, glandulásque maxillares & sublinguales pariter secretioni salivæ servire, similémque humorem, sed tenuiorem, per arteriarum oscula exhalantia in omni puncto superficiei internæ oris & faucium exire, patebit, quanta sit copia salivæ secretæ; inprimis si simul consideretur, non tantùm manducationis tempore exire salivam ex his ductibus excretoriis, sed diu noctúque, licèt minori copiâ quàm inter manducandum. Cùm autem à ramis carotidis externæ sanguinem recipiant organa salivam secernentia & excernentia, patet, quòd illâ salivæ excretione impeditâ, magis debeant repleri carotidis internæ propagines, simúlque sanguis fluxurus per encephali vasa non liberetur lentescente illâ & mucosâ materiâ, quæ per salivares ductus separatur. Poterunt ergo ab hac sola causa turbari omnes encephali functiones, adeóque & paralysis produci. Ob hanc rationem periti Medici à siccitate oris interni, in morbis acutis, semper deliria & phrenitides metuunt. Ubi autem materies morbosa, unà cum salivæ fluxu copioso, exit de corpore in quibusdam morbis, tunc adhuc pejora mala prævidentur, si illa salivæ excretio cesset subitò. In variolis, uti postea dicetur, intempestiva suppressio salivationis ob hanc causam adeo mali ominis est; illico incipiunt tales ægri torpidi ac hebetes jacere, aliquando & delirare; plerumque subitò pereunt.

METAPTOSES CUJUSCUMQUE MATERIÆ MORBOSÆ IN ACUTIS VEL CHRONICIS. In febrium historia §. 593, patuit, materiam morbosam, per febrim subactam & mobilem redditam, non semper eliminari de corpore, sed quandoque ad varias corporis partes deponi, atque sic novum morbum facere. Postea in Historia morborum acutorum pluribus Observatis practicis hujus rei veritas confirmata fuit. Si ergo talis metastasis, vel metaptosis, materiæ morbosæ fiat, aut ad cerebrum, aut ad medullam spinalem, aut ad nervos inde egredientes, facilè patet, paralysin inde fieri posse. Præterea observamus, in morbis acutis quandoque materiam morbi, depositam ad quædam corporis loca, subitos & magnos tumores facere, qui comprimendo vicinos nervos paralysin producere possunt. Sub axillis tales tumores natos vidi aliquoties in morbis acutis, & frequentiùs in hominibus cæterùm sanis; qui tumores, dum suppurabantur, nervos subaxillares suâ mole premebant adeo, ut stupor in brachio, & motûs muscularis magna debilitas, nasceretur, donec abscessu rupto illa nervorum compressio cessaret. Præterea post morbos inflammatorios capitis quandoque supersunt immedicabilia mala, ideo quòd inflammatorio tumore compressa pars medullæ cerebri inepta reddita fuerit, ut transmittat spiritus in nervos. Amaurosin veram, surditatem, post morbos acutos vidi, quæ nullis postea cesserunt remediis. Si simile malum oriretur circa originem nervorum, qui motibus muscularibus serviunt, immedicabilis sequeretur paralysis. Præterea demonstratum fuit ad §. 1018, apoplexiam paulò graviorem in paralysin frequenter terminari;

(*a*) Acad. des Siences 1719. Mem. pag. 452.

imò vix unquam emergere ægros ab acuto hoc & adeo periculoso morbo, quin aliqua læsio in functionibus cerebri supersit.

Sed & idem in morbis chronicis verum est. Postea ubi de melancholia agetur, patebit §. 1104, quòd humor atrabilarius, solutus & motus, inter alia pessima mala etiam paralysin quandoque faciat. Similis effectus in pessimo scorbuto §. 1151. n°. 4, observatur; ut & à materia podagrica, dum non ampliùs ad solita loca in extremis corporis partibus deponitur (vide §. 1273.). Verùm nullum morbum chronicum frequentiùs sequitur paralysis, quàm *colicam pictonum* dictam; in quo morbo, post acerbissimos dolores abdominis, repetitis vicibus toleratos, paralysis sequitur, nunc artuum superiorum, nunc inferiorum; & ubi paralysis adest, cessant abdominis cruciatus sæpe, vel saltem insigniter minuuntur. Frequentes habui occasiones mirabilem hunc morbum videndi, & licèt non negem, illum ab aliis causis nasci posse, tamen frequenter observavi hunc morbum in illis, qui plumbo fundendo, cerussam præparando, terendo, &c, operam dabant. Vidi integram familiam hoc morbo laborasse, dum ad culinares usus adhibebatur aqua, in magno receptaculo plumbeo collecta, & diu hærens. Observavi hunc morbum frequentiùs in opulentis hominibus, qui exquisitissima vina magno satìs pretio redemerant in usus suos; fortè plumbo admisto edulcorata, utì novimus olim à fraudulentis œnopolis in Germania factum fuisse. Vidi non ita dudum nobilem juvenem, cui pro curanda gonorrhœa datum fuerat saccharum saturni ad drachmam singulis diebus in emulso, & quidem per decem dies continuos, in hunc morbum incidisse; unde tamen, licèt ægre, evasit. Hinc credo satìs constare, quòd à plumbi vaporibus, ejus calce variâ, diu tractatâ, vel & in corpus ingestâ, *colica pictonum* originem ducat; licèt fortè & ab aliis causis nascatur. Vidi enim alios ægros hoc morbo miserrimè excruciatos, in quibus accuratissimo etiam examine non potui detegere, quòd plumbum in culpa fuerit. Præterea hæc colica in regionibus Americæ meridionalibus tam frequens est, ut ferè pro morbo endemio haberi possit: utì ab eruditissimo viro *Guilielmo Bull*, in his oris nato, & nunc feliciter ibi Medicinam exercente, sæpius audivi, qui & pulchram de hoc morbo scripsit dissertationem inauguralem, quam in Academia Lugduno-Batava defendit anno 1734. Verùm hæc solet esse dissertationum Academicarum sors, ut post paucos annos nullibi ferè inveniri possint; unde laudabili consilio celeberrimus *Hallerus*, propriis laboribus de Republica Literaria optimè meritus, plures melioris notæ collegit & typis denuo mandari curavit. Parvus, sed utilis, de hoc morbo difficili curando tractatus (*a*) habetur, ubi & simul præcipui Auctores recensentur; qui de hoc morbo scripserunt. *Ægineta* (*b*) antiquissimus, quantùm novi, Medicus, qui de hoc morbo egit, suâ auctoritate confir-

(*a*) A. de Haen Medic. Haga-Batavi de colica pictonum. Hagæ Comit. 1745.

(*b*) Lib. III. Cap. XVIII. pag. 31.

mat, paralyſin in colica hac fieri per metaptoſin materiæ morboſæ. Sic enim habet: *Noſtris temporibus colicus quidam morbus moleſtus fuit, ex quo inprimis ſuperſtites futuros artuum motûs omnimoda privatio ſequebatur: tactûs verò ſenſus incolumis ſervabatur, uti videbatur, ceu criticâ quadam ex profundo metaſtaſi factâ, &c.* Et alibi (*a*) de eodem morbo agens, quem epidemico modo Italiam & alia loca infeſtaſſe perhibet, dicit: *Ex quo multis quidem in epilepſiam, aliis paralyſin artuum, ſuperſtite ſenſu, quibuſdam in utrumque hunc morbum, prolapſus. Ac eorum qui in epilepſiam inciderunt, plures perierunt; ex illis verò qui in paralyſin, plures ſervati fuerunt, tamquam in criſi cauſâ tranſpoſitâ* μεταστάσεις τῆς αἰτίας). Interim tamen fateor, quòd videatur adhuc dubium ſupereſſe, an illa paralyſis fiat per tranſpoſitionem materiæ morboſæ ex abdomine ad artus; an verò mirabili illa proprietate, qua partes quædam corporis malè affectæ agunt in alias, etiam diſſitas: de qua re antea ad §. 701, dixi. Probè memini me plures ſanaſſe, nullo remedio applicato ipſis partibus paralyticis ad diſſipandam morboſam materiam, ſed ſolis remediis internis, unà cum frictionibus, unguentis aromaticis, emplaſtris ſimilibus, abdomini tantùm adhibitis.

QUIDQUID OBSTRUENDO, SOLVENDO, COMPRIMENDO, &c. Dictum fuit ad numerum ſecundum paragraphi præcedentis, omne illud, quod nervum tranſmittendo ſpiritui ineptum reddit, paralyſis cauſam eſſe. Quidquid ergo vel nervi continuitatem ſolvit, vel comprimendo ejus cavum delet, paralyſin faciet illius muſculi, cui talis nervus proſpiciebat. An autem craſſior humor nervi cavum obſtruendo, illum impervium reddere poſſit, non adeo evidenter conſtat. Antea ad §. 119, demonſtratum fuit, quòd obſtructio vix locum habere poſſit, niſi in vaſis in quibus fluida moventur ex latiori amplitudine in majores anguſtias. Verùm non conſtat, nervos talia vaſa eſſe. Majores trunci nervoſi, ramis emiſſis, magnitudine quidem decreſcunt; at conſtat, illos tantùm eſſe nervorum minorum faſciculos; nec ſubtiliſſimi Anatomici hîc finem adhuc invenerunt, ſed apparuit ſemper, minimam etiam fibrillam nervoſam ex aliis minoribus compoſitam eſſe: qui nervi non videntur conici, ſed æquabilis ubique craſſitiei. Idem etiam confirmatur inde, quòd & in ſua origine ex medulla cerebri nervi ſint exiliſſimi; non verò, ut in arteriis obſervatur, quæ, maximæ in ſua origine, minuuntur amplitudine in ſuo decurſu. Præterea illud fluidum, quod corticali encephali ſubſtantiâ ſecernitur, & medulloſis ſtaminibus traditur, omnem ferè imaginationem tenuitate ſuâ ſuperat; hinc vix videtur aptum eſſe, ut in nervos jam delatum craſſeſcere poſſet, ita ut illorum cavum obſtrueret. In origine fibrillæ medulloſæ ex cortice, per errorem loci (vide §. 118.) craſſius liquidum dilatatam cavitatem tenuiſſimi talis vaſculi ingredi poſſe, & ibi hærere immeabile, atque à tali cauſa paralyſes oriri poſſe, nervis integris & perviis, ſed vitio hærente circa nervorum primam originem in encephalo, ſatis veroſimile videtur; mala ſimilia, poſt

(*a*) Ibidem Cap. XLIII. pag. 45. verſâ.

morbos capitis inflammatorios relicta, hoc suadere videntur. Verùm non constat, liquidum illud minima nervorum cava jam ingressum sic crassescere posse, ut obstructionem faciat.

Verùm singulæ fibrillæ nerveæ tunicis obvolvuntur, ut, ex sua natura tenerrimæ, tutò deferri possint ab encephalo ad dissita corporis loca; & plures nervi minimi in unum fasciculum ope membranæ involventis colligantur, hinc multiplicatur tunicarum numerus. Docuerunt jam Anatomici, & inprimis per injectiones, has tunicas innumera perreptare vascula arteriosa, quæ obstrui possunt, & inflammari. Præterea, majorem nervum dissecando, invenitur tunica cellulosa interposita singulis fibris majorem nervum constituentibus, quæ frequentissima inflammationis sedes est, uti ad §. 283, dictum fuit. Sed & novimus in aquosa colluvie turgere extravasatâ lymphâ cellulosam membranam quandoque per totum corpus, adeóque & in nervorum sibi mutuò adjacentium interstitiis hoc fieri poterit. Patet ergo, plurimos morbos in nervorum tunicis sedem habere posse, à quibus nervorum actio lædi, vel & integre aboleri, potest, licèt nihil mali in ipsa propriè dicenda nervi substantia hæreat, sed tantùm in integumentis: &, ut postea patebit, curabiles fortè solæ sunt illæ paralyses, quarum causæ non hærent in ipso nervo, sed in membranis nervum ambientibus, quarum vasa distenta nervum comprimunt quidem, nondum tamen integre destruunt. Præcipua mala in textu enumerata sunt, quæ hoc modo nervis nocere poterunt; uti & illa quæ cohæsionem nervi solvendo, ejus actionem destruunt.

ADSTRINGENTIA VALDE ALIMENTA, MEDICAMENTA, VENENA. Cùm paralysis §. 1057, dicatur laxa musculorum immobilitas, primâ fronte mirum apparet, cur adstringentia, §. 28. n°. 4, laudata ad curandam fibram debilem & laxam, hîc recenseantur inter causas paralysis. Certum est, quòd adstringentia remedia hanc vim habeant, ut plùs cohærere faciant fibras solidas nostri corporis; & in mortuis animalium partibus eumdem effectum præstent, uti ad §. 28. n°. 4, dictum fuit, pulcherrimísque experimentis, à celeberrimo *Hales* (*a*) institutis, confirmatur. Verùm inde tantùm concludi potest, quòd adstringentium remediorum efficacia hoc efficiat, ut vis contractilis musculorum spontanea augeatur, quæ omnino diversa est à causa muscularis motûs (*b*). Sed eadem hæc adstringentia (vide §. 117.) moleculas, humores nostros constituentes, adunari faciunt, adeóque obstructionibus, & quidem pertinacissimis, originem dare possunt, inflammationésque (§. 377.), producere, si nervis immediatè applicentur. Saltem facilè intelligimus, talem noxam posse fieri in tunicis vasculosis nervum tegentibus, adeóque à morbis, in nervorum involucris natis, posset paralysis produci, uti paulò ante dictum fuit. Verùm quidem est, adstringentia ingesta difficulter in sanguinem venire posse, cùm propriâ suâ efficaciâ debeant

(*a*) Haemastaticks Exper. XVI. pag. 131.

(*b*) Vide Instit. Med. H. Boerhaave §. 401.

sibi ipsis aditum præcludere, constrictis venarum absorbentium osculis; adeóque vix credibile videtur, quòd integris suis viribus in nervorum cava minima venire unquam possint per hanc viam; sed constat, quòd adstringentia, nervis quàm proximè applicata, illorum actionem turbare queant. Acaciæ succus linguæ impositus illam sic corrugat, ut sapor pereat per aliquod tempus: imprudens applicatio similium ad oculos immedicabilem quandoque cæcitatem produxit. Præterea videmus, rusticorum pueros, acerbis & immaturis fructibus abutentes, intestina habere infarcta & abdomen tumidum. Constat autem ex Physiologicis, ingestorum transitum per intestinorum gyros fieri muscularibus intestinorum fibris, quæ motum dictum peristalticum efficiunt: cùm ergo, austeris illis assumptis, hæreant ingesta in tubo intestinali, nec promoveantur versùs anum, patet ab horum effectu impediri actionem fibrarum muscularium intestinorum, imò & quandoque integre aboleri; túncque in cadaveribus inveniuntur omnia intestina infarcta & distenta: adstringentium autem assumptorum vis in ventriculum & intestina integrâ suâ efficaciâ agit; hinc prudentia requirit, ut ad roborandas has partes, si nimis laxæ fuerint, parciore dosi dentur & sæpe repetitâ, uti antea ad §. 28. n°. 4, dictum est. Paulò ante monitum fuit, pessimas paralyses ab adstringentissimis plumbi calcibus & saccharo saturni fieri. Unde patet, adstringentia, licèt cohæsionem solidarum partium augeant, nocere posse musculari motui.

FRIGUS SUMMUM. Adunari per frigus & inter se concrescere humorum nostrorum moleculas, antea ad §. 117, patuit: & à summo frigore subitam gangrænam, omnia depascentem, imò & sphacelum nasci, ad 454, dictum fuit; adeóque nervos, & musculos destrui posse per solum frigus, patet. *Hippocrates* (*a*) dixerat: *Cerebrum, quæque ex eo oriuntur, frigido quidem offenduntur, calido verò delectantur.* Certè videmus, omnia animalia torpere in magno frigore: imò quædam, omni motu voluntario privata, longam noctem totâ hyeme dormiunt, & verno tepore denuo pristinam agilitatem acquirunt: idem novimus fieri in insectis agilissimis. Observamus in corpore humano, medullæ cerebri, oblongatæ, spinali, nervis, ubique apponi congeriem vasorum, quæ rubrum sanguinem calidum gerunt; & frigus sic arcent ab his partibus, quæ, tenerrimis vasis cùm constent, non possent ab attritu fluidorum ad vasa calescere. Sic cerebro & cerebello pia mater, numerosissimis arteriis sanguineis scatens, non tantùm incumbit, sed duplicatis processibus profundè se in gyros cerebri, & sulcos cerebelli, interserit: in ventriculis cerebri plexus choroidei, toti vasculosi, reperiuntur: per ipsam cerebri & cerebelli medullam conspicua vasa sanguinea decurrunt, Nervi optici in toto suo decursu arterias sanguineas circumvolutas habent, & per illorum meditullium arteria decurrit, cujus rami intra fundum oculi in ipsa retina distribuuntur. Tertium nervorum par, quartum, & sextum, agilissimis totius corporis musculis destinata, in decursu suo à medulla oblon-

(*a*) De liquidorum usu Cap. II, Charter. Tom. VI. pag. 444.

gata

gata ad oculos transeunt per sinus cavernosos duræ matris prope curvaturam arteriæ carotidis; quinimo sextum par plerumque firmiter arteriæ carotidi adhæret; sic in toto hoc itinere calido sanguine fovetur. Si jam è contrà consideretur, in laxis & frigidis corporibus, in quibus sanguis ruber deficit, omnes motus musculares languere, patebit satis, quantùm boni calor sanus faciat ad corporis agilitatem; & è contrà frigus illam minuere, imò si validum fuerit, vel diu infestaverit quamdam corporis partem, illam paralyticam reddere posse. Sic observavit *Galenus* (*a*), ani & vesicæ sphincteres resolutos fuisse, dum lapidi frigido diu insederant homines, vel inter piscandum aquâ frigidâ has partes diu alluerant: idem malum & nonnullis in aqua frigida natantibus contigisse monet.

CALOR MAXIMUS. Blandum illum & naturalem calorem pulchre prodesse omnibus nervorum actionibus, statim vidimus; verùm dum ultra modum augetur, pessimè nocet: dissipantur enim liquidissima de corpore, & residua humorum massa densior fit, atque ad morbosas concretiones prona. Quinimo constat, calore magno humores nostros coagulari; unde & inter causas obstructionis §. 117, recensetur calor, quatenus humorum nostrorum moleculas adunat, sícque illas ineptas reddit, ut per vasorum angustos fines liberè transire possint. Hæc autem immeabilitas nostrorum humorum per calorem nimium non tantùm fit dissipatione partis liquidissimæ, verùm etiam coagulo subito per magnum calorem inducto. Sic serum sanguinis aquæ fervidæ instillatum coagulatur illico, & quidem gradu caloris multùm remissiore ac est ille, qui in ebulliente aqua observatur. Cùm autem noxæ inspissatorum humorum nostrorum circa minima vasa observentur citiùs, qualia sunt illa, quæ encephali fabricam constituunt; hinc Medici læsas functiones cerebri præsagiunt, ubi in morbis maximus calor observatur. Ideo etiam in Pathologicis (*b*), ubi aeris nimis æstuantis noxæ recensentur, notatur quòd inprimis genus nervosum lymphaticúmque, & horum actiones, inde summopere lædantur, ob hanc causam & notatum fuit §. 772, calorem ingentem præcedere veram phrenitidem. Ubi autem calor magnus vel capiti, vel tali loco ubi magni nervi decurrunt, applicatur, uti quandoque agricolis sub sole aprico obdormientibus contingit; tunc tantò majus periculum est. Unde *Hippocrates* (*c*) paraplecticos fieri homines monuit, si caput repentè solis ardoribus expositum, aut frigore correptum fuerit.

HUMIDITAS FRIGIDA. Frigus cum humiditate multò magis impedire perspirationem insensibilem, quàm siccum frigus, docuit *Sanctorius* (*d*): addidítque alibi (*e*), à tali aere converti insensibilem perspirationem in ichorem, qui retentus, & deinde non resolutus, cachexiam face-

(*a*) De locis affectis Lib. I. Cap. VI. Charter. Tom. VII, pag. 400. & Lib IV. Cap. VII. ibidem, pag. 465.

(*b*) H. Boerhaave, Institut. Medic. §. 746.

(*c*) De Aere locis & aquis textu 14. Charter. Tom. VI. pag. 191.

(*d*) Aphor. 67.

(*e*) Aphor 146.

re solet. Hinc videmus à tali aere coryzas, catarrhos, & similia mala produci, in quibus magna copia humorum per nares depluit, vel & per sputa rejicitur. Verùm illud retentum, si circa majores nervos, vel horum originem in encephalo aut medulla spinali, colligatur, poterit illorum actionem lædere, & vel integre abolere. Ab hac enim causa serosa colluvies in corpore nascitur (*a*), quam adeo frequentem apoplexiæ & paralysis causam invenit *Piso*, ut solam hanc ferè in his morbis agnosceret, uti antea in historiâ apoplexiæ dictum fuit. Unde & *Hippocrates* (*b*) inter morbos, humidâ tempestate frequentes, numerat apoplexias. Dum frigida aqua quasdam partes corporis alluit diu, paulò ante ex *Galeno* memoratum fuit, vesicæ & ani sphincteres resolutos fuisse. De se ipso narrat *Avenzoar* (*c*), dum paralyticum curaturus iter suscepisset tempestate frigidâ pluviosâ, cum vento valido, & sinistrum pedem non satis tectum vento & pluviæ expositum habuisset diu, partem hanc paralysi correptam fuisse, cum sensûs etiam abolitione. Feliciter tamen & brevì curatus fuit ignis accensi calore valido, & inunctione linimenti calidi aromatici, cum topicum tantùm esset, & recens hoc malum.

USUS AQUÆ CALIDÆ NIMIUS, ASSIDUUS. Antea ad §. 1059, dictum fuit, posse oriri in fibris muscularibus tantam laxitatem, ut officio suo fungi nequeant, & à tali musculorum atonia paralysin fieri posse. Verùm antea ad §. 30, demonstratum fuit, aquosa fibras solidas corporis quàm maximè debilitare: & simul ex *Hippocrate* tunc monitum fuit, ab usu aquæ calidæ copiosiore metuendam esse *carnium effœminationem, nervorum impotentiam, stuporem*. Fuerunt circa finem elapsi sæculi quidam Medici in hac opinione, sanitatem optimam fore, ubi sanguis & omnes humores essent tenuissimi; adeóque inculcabant omnibus, sanguinem non posse nimis dilui: hinc suadebant sanis hominibus, ut magnâ copiâ quotidie calidos aquosos potus sorbillarent, theam, caffeam & similes. Vidi plurimos, his potibus diu abusos, adeo enervatum corpus habuisse, ut vix languida membra traherent, ac plures etiam apoplexiâ & paralysi correptos fuisse. Sic enim laxantur tandem in his omnia viscera & vasa, ut debita copia spirituum ad motus musculares requisitorum perfici non possit, & simul in musculis ab eadem causa inducatur illa atonia. Sed & similis laxitas ab aere tepido ac humido, si diu durat talis tempestas inducitur: & *Hippocrates* notavit, post tempestatem austrinam & pluviosam paraplegias epidemico more grassatas fuisse (*d*).

VAPOR ARSENICI, ANTIMONII, &c. Antea in enumeratione causarum apoplexiæ §. 1010. n°. 5, patuit venenatos tales vapores delere posse actionem omnium nervorum, functionibus animalibus servientium, apoplexiam inducendo: sed simul constitit Observationibus ibi recensitis, paralysin inde productam fuisse.

(*a*) H. Boerhaave. Instit. Medic. §. 748.

(*b*) Aphor. 16. Sect. III. Charter. Tom. IX. pag. 109.

(*c*) Apud Zacut. Lusitan. hist. 47. pag. 84. Tom. I.

(*d*) Epidem. 1. Charter Tom. IX. pag. 63.

Ex illis, quæ de paralysi, colicam pictonum sequente, eâdem hac paragrapho dicta sunt, patuit, plumbi vaporem paralysin sæpius facere. Ab argento vivo, in vapores per ignem resoluto toties invenimus paralyticos reddi homines, qui imprudenter se illi exponunt, ut Deauratores, Chemici, Metallugi, &c. Fortè & alia plura venena sunt, quæ idem malum producere possunt, etiam externâ applicatione. Unicam observationem adduxisse sufficiet, quæ hoc confirmat. Nobilis mulier ulcusculo infra oculum sito, quod cancrosum suspicabatur applicuit particulam recentis folii solani furiosi, quod *bella donna* solet vocari; & noctis unius spatio pupilla oculi amiserat omnem motum, dilatata manens quàm maximè, etiam dum oculus splendido lumini exponebatur: amoto folio solani, paulatim redibat pupillæ mobilitas. Coram se hoc vidisse testatur *Raius* (*a*); neque id casu factum fuisse, quia tribus distinctis vicibus, dum tentaretur folii solani applicatio, semper sequebatur idem effectus.

Quinimo, cancroso hoc ulcere eradicato & sanato, Chirurgus imposuit particulam ejusdem folii eidem loco, ubi ulcus fuerat, hac spe, ut repelleret humores, ne huc denuo confluerent; verùm eadem pupillæ dilatatio secuta fuit. Similem ferè noxam ab imprudenti applicatione opii, mandragoræ, hyoscyami, ad oculorum gravissimos dolores sopiendos se observasse sæpius *Galenus* (*b*) testatur.

Pertractatis sic paralysis causis, sequitur consideratio effectuum, qui à paralysi producuntur.

§. 1061. CAUSA proxima (1058.), & remota (1059. 1060.), adeóque his nata paralysis ipsa, varios admodum producit effectus, pro varietate sedis, ubi illa causa hæret; pro varietate magnitudinis, qua ibi hæret; pro diversitate partis affectæ, prout vitæ necessaria magìs minúsve, magìs mediatè, vel immediatè; inde enim lethalis, minùs lethalis, sanabilis, incurabilisve, haberi potest.

Ex illis, quæ hactenus dicta fuerunt de causis proximis & remotis paralysis, patuit illas posse in diversis locis hærere corporis, dum paralysin producunt: hinc primò inquiritur meritò in sedem, ubi illa causa hæret, ut dein prognosis justa, & bona Methodus Medendi, haberi possint. Potest enim causa, paralysim cruris v. g. faciens, hærere in ipso encephalo, & in medulla spinali, & in magno trunco nervoso, qui ex medullæ spinalis extremo exeuntibus ramis nervosis collectis fit. Verùm longè alii effectus ejusdem causæ metuendi sunt, si in cerebro hæreat, quàm si in nervo crurali: nam ad vicina cerebri loca, quæ aliis partibus corporis prospiciunt, propagata hæc causa producet nova mala, dum in nervo crurali

(*a*) Histor. Plantar. Lib. XIII. Cap. XXIII. pag. 680.

(*b*) Method. Meden. Lib. III. Cap. II. Charter. Tom. X. pag. 58.

tantùm lædere poteſt functiones illorum muſculorum, quibus ille nervus proſpicit. Præterea poterit cauſa, nervi functionem impediens, eſſe in nervorum involucris tantùm, vel & in ipſa nervi propriè dicta ſubſtantia; unde iterum diverſa prognoſis deducitur, dum ſæpius cauſa paralyſis in nervorum integumentis hærens, per artem tolli poteſt; ubi verò ipſam nervi ſubſtantiam occupat, raro vel nunquam curatur. Quomodo autemdetegi poſſit ſedes hujus cauſæ, poſtea ad §. 1070, dicetur.

Verùm & pro varietate magnitudinis ipſius cauſæ quæ paralyſin facit, iterum alia prognoſis habetur. Si vertebra lumborum parum tantùm ex ſitu mota fuerit, premendo medullam ſpinalem leviter tantùm, ſpes curæ ſupereſt: verùm ſi multùm receſſerit ex loco ſuo versùs interiora corporis, medulla ſpinalis ſæpe integre deſtructa eſt, & nullum remedium habetur. Magnitudo cauſæ etiam à facili vel difficili ejus ablatione deſumitur. Longè citiùs tolli poterit paralyſis à plethora nata, quàm illa, quæ à ſeroſa colluvie in encephalo accumulata producitur. Dum à ſolani furioſi particula ulceri applicata pupillæ paralyſis ſequebatur, facilè tolli poterat removendo hanc cauſam.

Verùm & ipſa pars affecta novam diverſitatem affectuum paralyſis facit, prout his illiſve uſibus ſervit. Longè diutius toleratur paralyſis brachii, quàm paralyſis inteſtinorum; cùm per hanc impediatur nutrimenti aſſumti digeſtio, & chyli in ſanguinem ingreſſus, requiſitus ad conſervationem corporis. Ex his autem omnibus rite conſideratis prævideri poſſunt illa, quæ ſperanda ſunt vel metuenda in paralyſi, de quibus ſequenti paragrapho agitur.

§. 1062. PARALYSIS cordis, pulmonum, muſculorum reſpirationi inſervientium, gulæque, brevì lethalis: ſtomachi, inteſtinorum, & veſicæ, à cauſis internis, valde periculoſa: muſculorum faciei mala & facilè in apoplexiam mutabilis: paraplegia valde periculoſa, apoplexiæ prænuncia, hac natâ lethalis: hemiplegia mala, paraplegiæ affinis, hinc apoplexia necans; quæ cum frigore, inſenſilitate, atrophiâ partis, mala raròque medicabilis: quæ cum ſæva convulſione, & magno calore partis oppoſitæ, mala: ex horum verò oppoſitis ſcitur: quænam ſanabilis, minúſque metuenda ſit: quænam verò toties cauſa repentinæ, nec ullo præſagio prævîſæ, mortis; ſine ullo ferè ſymptomate concomitante.

CORDIS. Probatur in Phyſiologicis (*a*), cor verum muſculum eſſe, & muſculari vi agere; adeóque & paralyſin pati poterit, ut reliqui omnes muſculi, ſi à quacumque cauſa impediatur applicatio cauſæ muſcularis mo-

(*a*) H. Boerhaave, Inſtitut. Medic. §. 187.

tûs ad cor. Verum quidem est, quòd cor quasdam proprietates habeat, quæ in aliis musculis non adeo inveniuntur, nam & exsectum de corpore pergit moveri per aliquod tempus, & quiescentis jam post mortem irritando denuo renovari potest actio (vide §. 1.). Interim tamen Anatomica cordis exploratio docet, similem structuram adesse in hoc viscere ac in aliis musculis corporis; nervos numerosos ad cor venire; arterias binas, & magnas quidem, respectu molis ipsius cordis, sanguinem copiosum celerrimè circumducere per totam ejus substantiam; adeóque validissimas hîc motûs muscularis causas adesse. Sectiones vivorum animalium docuerunt, cor pallescere, dum agit, ut reliqui corporis musculi. Hinc licèt cor peculiares quasdam, sibi soli proprias, dotes possideat, tamen & omnia illa habet, quæ in reliquis musculis deprehenduntur, adeóque & similes morbos pati poterit à causis similibus. Summi & subiti animi affectus omnes musculos quandoque sic resolvunt, ut non ampliùs corpus sustinere possint, sed cadant homines; simúlque ferè semper sequitur syncope, sive cordis quies. Unde sapiens *Homerus* (*a*), dum Penelope nunciabatur filii discessus, & procorum insidiæ, hæc bina conjunxit, dicens

——— της δ' αὐτῦ λύτο γένατα ϗ φίλον ἦτορ.

Sed cor in syncope perfectè se habet, ut §. 1507, dictum fuit in definitione paralysis; quòd nempe sit musculi laxa immobilitas, nullo nixu voluntatis vel vitæ superanda. Verùm cùm cor à sanguine venoso in cava ejus influente sic irritetur, ut de novo contrahatur, illa incepta paralysis cordis tollitur sæpe, & multi in syncopen delapsi reviviscunt, dum fricantur membra, aquâ fridigissimâ pectus & facies respergitur, stimulantia naribus supponuntur, &c; quibus omnibus motus sanguini venoso versùs cor conciliatur. Quandoque tamen à valido & subito animi affectu lethalis cordis paralysis sequitur. Fortissimè dimicantem militem in prælio dum mirabantur omnes, nec minùs dolebant, illum occubuisse tandem, mortuo arma auferunt, ut cognoscerent quis esset. Nobilissimus vir (cujus posteritas adhuc in magno honore est, & mihi hujus facti veritatem confirmavit) cum aliis accurrit, & videns filium esse, oculis apertis cadaver inspiciens obriguit, & paulò post mortuuus cecidit (*b*). Sed & Observata docuerunt, syncopen sequi, dum externa cordis superficies ab insolitis rebus tangitur, ubi vulnere vel ulcere pericardium penetrante, nudum cor patebat. Dum enim celeberrimus Chirurgus, digito immisso per ulceris aperturam, cor tangebat, syncope sequebatur (*c*). Unde pericardium, firmiter nexum diaphragmati, jugulo, sterno, totum cor, cum auriculis, sinibus, & majoribus truncis vasorum cor ingredientium, ex eóque egredientium, inclu-

(*a*) Odyss. Lib. IV. pag. 61.
(*b*) Essais de Montagne, Lib. I. Cap. 11. Tom. I. pag. 7.
(*c*) Senac de Corde, Lib. IV. Cap. V. Tom. II. pag. 344.

dit, illúdque à duris ambientibus partibus defendit, ne, dum movetur, in illas impingat & lædatur, vel saltem turbetur in motu suo; cujus perennitas & æquabilitas vitæ adeo necessaria est.

PULMONUM, MUSCULORUM RESPIRATIONI INSERVIENTIUM. Constat ex Physiologicis (*a*), pulmonem, dum aer aperto pectore undique illum allabitur, contrahi in spatium minus, quàm occupabat, dum hærebat in thorace integro, illúdque inprimis fieri actione fibrarum muscularium, squamosa segmenta bronchiorum nectentium; quæ ergo reninuntur pulmonis dilatationi inter inspirandum, & aeris expulsionem ex pulmone, tempore exspirationis promovent. Si ergo paralysis fiat in his musculis sive fibris, mesochondriis dictis, exspiratio difficilior erit, manebit distentus aere contento pulmo, nec novum inspiratum aerem admittet. Cùm autem ad liberum transitum sanguinis, ex corde dextro per pulmonem in cor sinistrum, requiratur alterna illa dilatatio & contractio pulmonum, patet, magnum vitæ periculum à tali paralysi imminere. Asthma spasmodicum, per intervalla repetitum, à convulsis his fibris muscularibus agnoscunt omnes Medici. An fortè & Dyspnœa continuò affligens à paralysi harum fibrarum fieri posset? Vidi asthmaticos plures, qui summa cum molestia exspirabant, & longè commodiùs inspirationem perficiebant. In tribus cadaveribus hominum, qui antea orthopnœâ & dispnœâ laboraverant, invenit *Ruyschius* (*b*) acervum vesicularum pellucidarum ab aere expansarum, & ita obstructarum, ut levi compressione aerem inde educere non potuerit: nec impulsus per asperam arteriam flatus commercium habebat cum his expansis vesiculis: aciculâ autem perforatæ hæ vesiculæ subsidebant, aere emisso. Probabile videtur, inertes redditas has fibras non expulisse aerem inspiratum, & à mucosis viscidis humoribus, quibus pulmo in similibus morbis gravari solet, obstructos & infarctos fuisse asperæ arteriæ minimos ramos, qui ad has vesiculas pertingebant, tandem penitus concretos. Si talis harum fibrarum paralysis in toto pulmone, vel in magna ejus parte, fieret, satis patet respirationem inde difficilem reddi debere; imò & quandoque integre supprimi posse.

Si jam similis paralysis contingeret musculis, qui in respiratione vitali pectotis cavum dilatando efficiunt, ut pulmo ab aere distendi queat, satis patet, citò de vita actum fore.

GULÆQUE. Videantur illa, quæ de gulæ resolutione, & periculo hujus morbi, dicta fuerunt ad §. 785. & §. 818, ubi de angina ex hac causa nata agebatur.

STOMACHI, INTESTINORUM, ET VESICÆ, &c. Constat ex Physiologicis (*c*), ventriculum non tantùm ut cavum vas recipere ingestos cibos & potus, sed & illos retinere, premere vi musculari, atterere motu vermi-

(*a*) H. Boerhaave. Institut. Medic. §. 602. & seq.

(*b*) Observ. Anatom. Chirurg. Centur. Observ. 19, 20, 21, pag. 18-21.

(*c*) H. Boerhaave. Institut. Medic. §. 83.

culari five periſtaltico dicto, promovere ad pylorum, & deinde in inteſtinum duodenum propellere. Si ergo paralyticæ fiant hæ fibræ ventriculi, omnis illa actio ceſſat, & tunc ventriculus fungitur tantùm officio vaſis ingeſta excipientis, ſed non mutat illa per propriam ſuam efficaciam. Actio diaphragmatis & muſculorum abdominalium contenta ex ventriculo paralytico exprimere quidem poterit, ſed cruda & immutata in tubum inteſtinalem tunc venient. Cùm autem à paris octavi binis truncis, ad latera œſophagi decurrentibus, nervos ſuos accipiat, patet, quare periculoſa ſit paralyſis ventriculi, ſi à cauſis internis oriatur, cùm juſtus metus tunc ſit in ipſo encephalo circa nervorum horum originem paralyſis cauſam hærere.

Verùm & ventriculi paralyſis ſæpe ortum ducit à ſola nimia flacciditate fibrarum muſculoſarum ventriculi, licèt omnes nervi, & nervorum origo, optimè ſe habeant. In helluonibus, qui ingenti copiâ cibi & potûs quotidie ingurgitatâ ventriculum immaniter diſtendunt, tandem toties diſtractis ventriculi fibris omne robur perit, & poſtea totâ vitâ languet ventriculi actio. Sed fibræ illæ muſculoſæ ventriculi, dum agunt, utrumque ejus orificium arctant, ne cibi, nondum digeſti, exire citò poſſint (*a*): hinc in paralyſi ventriculi, per pylorum non ſatìs arctatum, crudi & immutati cibi elabuntur, inteſtina irritant, unde tormina & cita ingeſtorum vix mutatorum per alvum egeſtio. Si ſimul reliqua viſcera bona ſunt, tunc quandoque fames canina adeſt, dum corpus nutrimento indiget quidem, attamen parum vel nihil ex ingeſtis proficit, unde perpetuum illud cibi deſiderium manet. Talem appetitûs canini & lienteriæ cauſam detexit *Ruyſchius* (*b*) in cadavere mulieris, quæ à longo tempore cum his malis conflictata fuerat; invenit enim viſcera ſatìs bene conſtituta, pylorum autem ita relaxatum, ut omnes manûs digitos junctim compoſitos admitteret.

Præterea ad §. 1060, dictum fuit, uſum aquæ calidæ nimium & aſſiduum paralyſin facere poſſe: verùm ventriculus omnium primò hoc vitium ſentire debet, cùm omnis aqua calida aſſumta in ventriculum primò veniat: unde & Medici toties obſervant inſuperabiles ventriculi languores in illis, qui tepidis aquoſis illis potibus abutuntur. Cæterùm paralytica illa ventriculi mala, à ſimilibus cauſis nata, ſummam moleſtiam quidem faciunt & ægris & Medicis, tamen non adeo periculoſa ſunt, quàm ſi ab internis cauſis, nervos ipſos vel nervorum originem afficientibus, producerentur.

Similem morbum ab iiſdem cauſis & in inteſtinis locum habere poſſe, ſatìs patet: tunc autem abſque ſenſu per alvum demittuntur brevi tempore, quæ ingeſta fuerant, pariter vix mutata. In ſanitate autem inteſtina adeo validam vim ſe contrahendi habent, ut copioſo etiam potu aſſumto nihil liquidi per alvum exeat: morbus ille ſolet lienteria vocari, de qua videantur iſta, quæ ad §. 719, & ſequentes habentur.

Veſica autem fibras muſculares numeroſas ſatìs fortes habet, vario modo ſe mutuò decuſſantes, quarum ope omnem urinam ex cavo ſuo exprimere

(*a*) Ibidem.
(*b*) Obſervat. Medico Chirurgic. Centur. Obſervat. 74, pag. 68.

poteſt. Si autem illæ fibræ paralyticæ fiant, & ſphincter veſicæ adhuc ſuum robur retineat, tunc fit retentio urinæ, uti toties contingit in illis, qui nimis diu urinam continuerunt. Si verò ſphincter ſimul reſolutus fuerit, urina clam dilabitur. Duplicem hanc veſicæ paralyſin pulchre etiam notavit *Aretæus* (*a*). Cùm autem veſica & à nervis intercoſtalibus & à plexu meſenterico inferiori ramos accipiat, uti etiam à crurali; patet quoque ratio, quare ejus paralyſis à cauſa interna producta habeatur adeo periculoſa. Inde in morbis, urinæ involuntaria emiſſio pro ſigno affecti cerebri habetur, adeóque mali ominis, uti aliâ occaſione ad §. 734, monitum fuit. Quando autem à cauſa, in ipſa veſica vel ejus ſphinctere hærente, urinæ incontinentia naſcitur, moleſtum quidem admodum eſt, ſed non adeo periculoſum, malum.

MUSCULORUM FACIEI MALA, &c. Quia muſculi faciei nervos ſuos habent à quinti nervorum paris ramis, adeóque metus eſt, ne cauſa hujus paralyſis in ipſo encephalo hæreat, quæ aucta facilè apoplexiam producit. Si enim brachium aut crus paralyticum fuerit, poterit cauſa hærere in ſpinali medulla, vel in nervis majoribus inde egreſſis; adeóque topica remedia, circa locum, ubi mali origo hæret, applicata uſum habere poſſunt; quod fieri nequit, ſi cauſa mali in encephalo hæſerit. Toties hoc obſervant Practici, quòd jamjam in letbalem apoplexiam delapſuri incipiant habere paralyſin in muſculis faciei, vel & linguæ. Medias inter epulas incipiunt balbutire, quandoque cibi ore contenti, reſolutis muſculis genarum & labiorum, excidunt fœdo ſpectaculo, & paulò pòſt apoplectici concidunt. Paralyſis autem muſculorum faciei inprimis inde diſtinguitur, quòd in latere non paralytico facies tendatur, angulus labiorum trahatur ſurſum, dum oppoſitum latus paralyticum longiùs apparet & pendulum quaſi. In genere ferè dici poteſt, quòd quò paralyſis altiori in loco corporis hæreat, eò ſit periculoſior, quoniam cauſa mali encephalo tunc propinquior eſt. Cùm autem muſculi oculorum altiſſimi ferè ſint totius corporis; hinc patet, quare peſſimam prognoſin pronunciaverit *Hippocrates* (vide §.734.) in morbis acutis, ſi oculi perverterentur, aut alter altero minor fieret. Cùm enim oculus extra orbitam protuberet per actionem muſculi trochleatoris, cui quartum par nervorum impenditur, ſi ille muſculus paralyticus fuerit, oculi bulbus profundiùs quaſi ſubſidebit in orbita, & minor apparebit quàm alter; verùm hoc denotat per morbum jam affici cerebrum, adeóque peſſima metuenda eſſe. Quandóque tamen topicum tantùm malum eſt, non affecto cerebro, & feliciter ſanatur; quales caſus vidi aliquoties. Sæpius tamen ſimul ſtupores in brachio, manſive fiunt, & paulò pòſt vel apoplexia, vel hemiplegia, ſequitur. Optimè hoc monuit *Hippocrates* (*b*) dicens: *Diſtorſiones autem in facie, ſi nulli alteri parti corporis communicant, citò ſedantur, vel ſponte, vel per neceſſitatem; reliqui verò apoplectici fiunt.*

(*a*) De cauſis & ſignis morbor. Diuturnor. Lib. I. Cap. VII. pag. 34.

(*b*) Prorrheticor. Lib. II. Cap. XVII. Charter. Tom. VIII. pag. 8-6.

Paraplegia

PARAPLEGIA VALDE PERICULOSA &c. Antea, §. 1018. dictum fuit, quòd hodie soleat vocari paraplegia, quando motus voluntarii cessant in omnibus partibus cervici suppositis. Causa ergo ipsam spinalis medullæ originem impedit, ubi medullæ oblongatæ continuatur, adeóque encephalo proxima est; quæ, si augeatur, apoplexiam faciet, & quidem lethalem, quia omnia, quæ à spinali medulla pendent, jam inde sublata erant. Solet contingere, quando vel thecam vertebrarum, vel ipsam medullæ spinalis interiorem substantiam replet & comprimit sanguis effusus, aut extravasatum serum, quod sensim mole auctum in cavum calvariæ regurgitet, & ibi pariter omnia comprimat. Potest & fieri à luxata vertebra cervicis, sed pariter ferè semper lethali cum eventu, uti aliâ occasione ad §. 818, dictum fuit.

HEMIPLEGIA MALA. Hemiplegia vocatur, uti ad §. 1018, dictum fuit, quando dimidia pars corporis à capite ad calcem usque motu voluntario destituitur paraplegia sæpius apparuit, nullo vitio intra cranium existente: at fortè nunquam visa fuit hemiplegia, nisi encephalum similiter affectum fuerit; nam balbutiunt ferè semper, memoriam læsam habent, &c. Hinc pariter metus est, ne increscente causa hemiplegiæ, sequatur lethalis apoplexia. Ubi verò apoplexiæ succedit paraplegia, vel hemiplegia, melior spes est; quia tunc novimus morbi causam minui, & quasdam encephali partes liberari.

QUÆ CUM FRIGORE, INSENSILITATE, &c. Duplex inprimis causa paralysis enarrata fuit §. 1059, nempe omne illud, quod nervum transmittendo spiritui ineptum reddit; & deinde quidquid arteriosi sanguinis introitum in musculum impedit. Si ergo frigus adsit in parte paralytica, novimus, circumductionem sanguinis per arterias hujus partis, unde calor in corpore oritur, non ampliùs fieri; adeóque non tantùm nervos ad partem hanc tendentes esse impeditos, verùm etiam arterias; tantóque difficiliùs curabile esse malum, cùm circulatio deficiat in parte, vel saltem sit adeo debilis, ut calorem parti affectæ conciliare nequeat. In pulchra illa dissertatione celeberrimi *Alston* (a), quam de opio conscripsit, ejúsque effectis in diversis animalibus, legitur, quòd inter ranas, his experimentis capiendis destinatas, una fuerit, cujus crus posterius carebat sensu & motu: dum verò paralyticam hanc partem microscopio lustrabat, invenit globulos rubros sanguinis penitus dissolutos, & vasa distenta liquido homogeneo rubro: unde videtur in hoc animali sanguis hæsisse immotus; fibris arteriarum muscularibus etiam paralyticis factis, adeóque non potentibus deplere arterias distentas. Cùm autem ad §. 1057, dictum fuerit, quandoque unà cum motu, & sensum omnino perire in parte paralytica, meritò & hoc pro malo omine habetur, quia causa paralysis non tantùm nervos moventes, sed & sentientes, impedit, adeóque satis valida est.

Omnium autem pessimum signum est, si pars paralytica simul fiat atrophica: tunc enim denotat, nihil humoris vitalis nutritii adferri ad partem am-

(a) Medical Essays Tom. V. pag. 151.

pliùs; ideóque sensim lento marasmo contabescere. In illa paralysi, quæ colicam pictonum dictam sequi solet, omnium frequentissimè illa atrophia partium paralyticarum observatur. Crebram occasionem habui hunc morbum videndi & tractandi, & summa cum commiseratione vidi deltoides musculos in utroque brachio evanuisse quasi, ita ut solâ cute tectum humeri articulum tangere potuerim. Torosam illam carnem musculosam, quæ primæ phalangi pollicis in parte manum spectante apponitur, & pollicem magnâ vi, dum agit, versùs manûs palmam adducit, pariter adeo emarcuisse vidi, ut ne vestigium ejus ferè superesse videretur, & miseri illi nullam vim manubus exercere potuerint. Patet autem satis, quàm parum tunc spei curationis supersit, quando tota musculi moles tali marasmo contabuit. Causa enim motûs muscularis tanquam duplex considerari potest, vel delata ad musculum, vel prærequisita & præexistens in musculo. Prior causa ex voluntatis imperio per nervos defertur ad musculum, sed frustra, nisi fabrica organica ipsius musculi bona sit; quæ cùm perierit tali marasmo, nihil sperari potest, nisi adhuc restitui possit musculi torositas. Verùm, tali morbo jam inveterato, vasa contracta, aut collapsa quandoque, jam concreverunt, nunquam postea humoribus futura pervia. In phthisicis videmus quidem circa finem vitæ omnium musculorum molem insigniter minutam esse, sed supersunt tamen omnes motus voluntarii, quia illa imminutio torositatis tantùm pendet à consumpta pinguedine, superstite & illibatâ eâ parte, cui per nervos applicata causa muscularis motûs facit musculum turgere. Unde meritò monuit *Hippocrates* (*a*) sequentia: *Quibus unà cum hoc quod movere non possunt, morbosa pars corporis attenuatur, hi in sanitatem restitui non possunt: quibus autem colliquationes non accesserint, hi sani evadent.* Similia certè & apud *Celsum* (*b*) leguntur: *Quacumque verò corporis parte membrum aliquod resolutum est, si neque movetur & emacrescit, in pristinum habitum non revertitur; eòque minùs, quò vetustius id vitium est, & quò magis in corpore senili est.* Senectus enim ipsa in marasmum ab exsiccatione tendit; adeóque nulla spes est, marasmo jam tabescentes partes corporis in decrepita ætate denuo restitui posse.

QUÆ CUM SÆVA CONVULSIONE, &c. Postea ad §. 1064, ubi recensentur modi, quibus natura paralysin sanavit, dicetur, quòd per magnam febrim supervenientem, & tremorem convulsivum partis affectæ, tollatur quandoque paralysis. Ad §. 1068, autem patebit, quòd præcipua remedia, quæ ad paralysin curandam laudantur, sint talia, quæ motum excitant, & calorem augent. Cùm ergo à valida illa actione, quæ, impedita æqualiter distribui, in latere opposito tantâ vi se manifestat, non possint superari illa obstacula, quæ paralysin produxerunt, patet satis, quare tunc magna difficultas in curatione prævideatur.

EX HORUM VERO OPPOSITIS, &c. Hoc sponte patet. Sic enim paralysis

(*a*) Prorrheticor Lib. II. Cap. XVII. Charter. Tom. VIII. pag. 826.

(*b*) Lib. II, Cap. VIII, pag. 75.

descendens ad inferiora, & liberas relinquens partes superiores, faciliùs curabilis est, quàm si paralysis inferiores artus primò occupans sursum ascendat; tunc enim solet in lethalem apoplexiam brevì terminari.

QUÆNAM VERO TOTIES REPENTINÆ, &c. Quidam homines subitò moriuntur, sed prægressa fuerunt signa latentium in corpore malorum, dolores in thoracis intimo quasi cavo, palpitationes cordis, &c: & post mortem inventæ fuerunt plerumque in cadaveribus incisis manifestæ causæ. Sed & observatæ fuerunt subitæ mortes absque ullis signis prægressis, neque postea in cadavere inventæ fuerunt ejusmodi mutationes, quibus meritò subita talis mors tribui poterat. Tunc non sine ratione creditur, cor, paralyticum factum, cessasse à motu. Illud videtur inprimis obtinuisse, ubi subiti & validissimi animi affectus hominem perculerunt; cujus rei exemplum paulò antè in eadem hac paragrapho memoratum fuit, & cui similes plures casus in *Historia Medica* habentur.

§. 1063. QUÆ omnia (10[illegible] ad 1063.) si quis singulis musculis, cujuscumque demum functionis auctoribus, applicat, infinitorum certè, & maximè mirabilium, morborum causas intelliget, diagnosin, prognosinque sciet.

Pleræque functiones corporis nostri fiunt per motus musculares; unde & sponte patet, illas turbari posse, imò & deleri integre, per paralysin. Quando in hemiplegia totum dimidium corporis latus motu musculari voluntario caret, noverunt Medici causam in encephalo hærere tam validam, ut dimidiam partem motuum, per nervos voluntatis imperio subjectos, exercendorum, tollat. Sed si similis levior causa partem encephali quamdam impediat, turbabuntur tantùm quædam functiones in corpore, reliquis integris manentibus. Idem contingit, si nervis, ex medulla oblongata vel spinali jam egressis, quoddam impedimentum nascatur in toto decursu ad musculos usque, quibus hi nervi prospiciunt. Dum autem, nervorum origine & nervis ipsis bonis, fabrica musculi destructa vel insigniter mutata fuit, pariter functionum læsio observabitur. Patet hinc, quot & quàm mirabiles morbi ex hactenus dictis de paralysi intelligi possint: unum alterúmve exemplum Practicum ulteriùs hanc rem illustrabit. Si quis consideret mirabilem laryngis fabricam, numerosos musculos, qui cartilaginum laryngem constituentium, variam tensionem & motum regunt, rimæ glottidis aperturam moderantur; si dein attendat, quòd ad vocem formandam pharynx, velum pendulum palatinum, uvula, lingua, labia, &c, concurrant, quæ omnes partes per musculos moventur; si jam præterea noverit, ad unicæ literulæ elocutionem numerosos adeo musculos requiri, non mirabitur, quare toties, post apoplexiam sanatam, omnes functiones in integrum restituantur, solâ sæpe tantùm loquelâ impeditâ; dum vel balbutiunt totâ vitâ inter loquendum, vel quandoque aliquas tantùm literas distinctè pronunciare nequeunt. Si enim in encephalo adhuc impedimentum manse-

rit qualecumque circa originem nervuli, qui huic illíve musculo, ad loquelam requisito, servit, manebit tale vitium. Sed & idem sequi poterit, si totum encephalum bonum fuerit, & in quibusdam nervis impedimentum manserit, quod liberum commercium inter encephalon & musculos tollit. Notum est, Anatomicos, dum viva animalia dissecant, rescindere sæpius nervos recurrentes, vel & ligare, ut caveant molestos ejulatus & clamores; animal enim, his nervis resectis, mutum est. Sed & in puero observavit loquelam abolitam *Galenus* (*a*), dum imprudens Chirurgus strumas in profundo sitas excisurus, & hæmorrhagiam metuens, non discindebat membranas scalpello, sed unguibus lacerabat, simúlque malâ fortunâ distrahebat nervos recurrentes. Mirus satis etiam casus apud *Wepferum* (*b*) habetur, de muliere serosâ capitis colluvie laborante, cui loquela interdum sensim minuebatur, quandoque per decem & ultra horarum spatium integre abolebatur; dum verò, superveniente tussi, tenue & crudum sputum copiosè ejiceret, loquelam in instanti recuperabat. Imò, quod magìs mirum videtur, si manu cranium premeret circa suturam lambdoideam illo tempore, dum loqui non poterat, redibat loquela; manu amotâ, statim denuo muta erat.

Sed & Observationes practicæ docuerunt, encephalo nervísque integris & bonis, musculari verò fabricâ læsâ & destructâ, difficiles & satìs miros morbos natos fuisse. Scytharum ille morbus, quem fœmineum, *θηλείαν νόσον*, vocavit *Herodotus* (*c*), & ab irato numine ob templum spoliatum huic genti immissus credebatur, ab *Hippocrate* (*d*) tribuitur assiduæ equitationi; quia hoc morbo tentabantur opulentissimi Scythæ, qui inprimis equitando totam ferè vitam transigebant. Perpetuis enim illis succussibus inter equitandum, & compressione non interruptâ ferè, à pondere corporis equo insidentis, sic labefactabantur musculi libidinosi, ut nulla fieret postea membri virilis erectio. Observavit *Ruyschius* (*e*) post puerperium quandoque urinæ incontinentiam per aliquot dies, imò & septimanas fieri, à nimia extensione vaginæ per transitum fœtûs grandioris, unde sphincter vesicæ, qui vaginæ arctè cohæret, sic distrahitur, ut munere suo postea fungi nequeat: monet & quandoque à fœtûs capite diu hærente in vagina, vel rudi obstetricis attrectatione, gangrænam sequi destruentem sphincterem vesicæ.

Patet ergo, ex hoc fonte plurimorum & mirabilium morborum causas & diagnosin posse hauriri, uti & prognosin. Ubi enim à distractione nimia vaginæ oriebatur sphincteris vesicæ atonia, sperabat meritò *Ruyschius* curationem: quando autem gangræna hîc nata destruxerat fabricam, nihil sperandum erat. Unde & Scythæ, multiplici observatione docti, omnem spem recuperandæ virilitatis deponebant, & muliebri postea stolâ amicti tractabant opera muliebria.

(*a*) De locis affectis Lib. I. Cap. VI. Charter. Tom. VII. pag. 396.

(*b*) Observat. Medico. Practic. de Affectibus Capit. Observ. 32. pag. 62.

(*c*) Lib. I. Cap. CV. pag. 44.

(*d*) De Aere, locis & aquis Cap. XI. Charter. Tom. VI. pag. 210.

(*e*) Observat. Anatomico - Chirurgic. XXII. pag. 22.

§. 1064. SANAVIT natura hunc morbum attenuando & dissipando materiem morbosam, malâ crisi ad cerebri exteriora, ejus ventriculos, circa medullam oblongatam, spinalem, exitum nervorum à medulla, nervos, depositam; solvendo impacta per magnam febrim supervenientem; movendo per tremorem convulsivum partis; educendo per diarrhœam largam & diuturnam.

Sequitur jam paralysis curatio. Antea sæpius in morborum curationibus describendis notatum fuit, quòd prudentes Medici omni attentione mentis consideraverint salubria illa naturæ molimina, per quæ morbi etiam difficillimi tollebantur quandoque; & his observatis rite, atque intellectis, conati sint similia per artem efficere, quæ sponte nata viderant profuisse. Facilè autem patet tunc sperari posse curationem paralysis, ubi encephali, medullæ oblongatæ, spinalis, nervorum, & fabricæ musculosæ, integritas mansit; ac morbosa causa impediverit tantùm liberam determinationem causæ motûs muscularis ab encephalo per nervos & musculos. Quidquid ergo hanc materiam morbosam sic attenuare potest, ut dissipetur vel evacuetur de corpore; vel attenuatam jam sic movere, ut locum mutet, nec ampliùs impediat encephali & nervorum actionem, sanabit paralysin. Binæ unciæ seri glutinosi, in ventriculis cerebri hærentes, pessima producere possunt mala; eadem hæc seri quantitas, imò longè major, in panniculo adiposo crurum collecta facilè fertur absque magno malo. Vidi aliquoties homines somnolentos, hebetes, obliviosos, miro modo levatos fuisse, dum subitò incipiebant tumere pedes & crura: idem levamen toties observatur in praxi à tumore artuum inferiorum in illis, qui asthmate laborant. Unde videtur probabile, solâ metastasi materiæ morbosæ, nervorum functiones impedientis, paralysin curari posse.

Febris autem, uti antea probatum fuit ad §. 587, stagnantia agitat, movet, resistentia subigit, & materiam morbosam mobilem redditam expellit de corpore sæpe; quandoque & ad alia corporis loca deponit. Unde febris sæpe medicamenti virtutem exercet, ratione aliorum morborum (vide §. 589.). Præterea constitit ex illis, quæ ad §. 1017, habentur, universalem omnium musculorum voluntariorum resolutionem, apoplexiam scilicet, sanari febre magnâ superveniente; adeóque & eodem modo faciliùs poterit curari paralysis. Sartorem ter paralysi correptum, & toties sanatum febre magnâ superveniente, vidit celeberrimus *Boerhaavius*. Plura de hac re habentur ad §. 1017.

Tremor autem convulsivus partis paralyticæ bonus est, ut causa, & ut signum: notat enim, causam muscularis motûs denuo applicari musculis paralyticis, sed nondum tali cum constantia, ut durabilis sit effectus, sed mox vacillet denuo: unde incipientem sanationem indicat, & integræ curæ magnam spem faciet; inprimis si levis convulsio tremorem hunc comitetur; omnes enim musculi, qui in nobis diu quieverunt, si subitò mo-

ventur, convelluntur, utì videmus in illis, qui ex somno expergesiunt à magno fragore audito, vel simili causa, subitò ac validè agente in sensorium commune & nervos. Verùm & ille tremor convulsivus prodest, ut causa, cùm per hos concussus expediri possit sæpe omne illud, quod adhuc immeabile in ipsis musculis, arteriarum finibus, fortè & in ipsis nervis, vel saltem horum involucris, hæsit. Percipitur quandoque simul puncturæ sensus in parte affecta, pariter læto omine. Sic videmus, sæpe, quando quis dormitabundus obliquè insedit coxæ, & toto ferè pondere corporis compressit magnum truncum nervosum per posteriora femoris decurrentem, quòd totum crus stupeat immobile; mutato autem situ corporis, adeóque compressione ablatâ, paulò pòst molestus sensus percipitur, ac si innumeræ aciculæ partem hanc pungerent, paulò pòst redit motus & sensus. Omnia ergo illa symptomata in parte paralytica observata, denotant motum liberum per arterias & nervos in musculos inchoatum jam esse, adeóque magnam integræ curæ spem affulgere.

Larga autem & diuturna diarrhœa materiam morbosam, inprimis si pituitosa iners fuerit, de corpore subducit, & pariter profuisse observata est, etiam in ipsa apoplexia, utì antea ad §. 1017, dictum fuit. Nec obstat, quòd *Hippocrates* (*a*) dixerit, *ex diuturno morbo alvi deductio malum;* nam ibi illa diarrhœa consideratur, ut pessimus effectus morbi longi, tabefactis jam visceribus, vel resolutis penitus intestinis, originem debens; utì aliâ occasione ad §. 720, dictum fuit: ideo *Hippocrates* dixit *ex morbo diuturno*, non autem *in morbo diuturno*. Laudavit enim validam diarrhœam in alba pituita laborantibus, dum nempe soluta hæc saburra expellitur de corpore, utì pariter ad §. 720, monitum fuit.

Patebit postea Medicos, naturam morbos curantem imitatos, dedisse talia remedia, quæ calorem & motum augerent in corpore, nervos stimularent, vel alvum subducerent; & sæpe felicissimo cum successu, ubi curabilis erat paralysis.

§. 1065. CURATIO requirit ablationem causæ (1059. 1060.), nervorum functionem & arteriarum impedientis, dein liberi fluxûs restitutionem.

Ad §. 1059, generales classes causarum paralysis enumeratæ fuerunt, & §. 1060, causæ particulares præcipuæ explicatæ sunt. Curatio jam cujuscumque morbi primò requirit ablationem causæ, adeóque & id in paralysi curanda verum erit. Interim hoc solum nondum sufficit, sed requiritur præterea, ut liber fluxus humorum per arterias & nervos ad musculos restituatur, qui antea impeditus fuerat. Ultima autem hæc curationis pars sæpe difficillima est, utì ad §. 1018, jam monitum fuit, ubi de vitiis, quæ post sanatam leviorem apoplexiam superesse solent, agebatur. Dictum enim tunc est, quòd ipsa nervorum substantia adeo mollis & tenera sit, ut à

(*a*) Aphorism. 7. Sect. VIII. Charter. Tom. IX. pag. 343.

causis comprimentibus validioribus sæpe omnino destruatur; vel & quandoque minima hæc vasa, omni transfluxu humorum privata per longum tempus, hinc collapsa, concretis inter se lateribus, nullo modo postea pervia iterum reddi possint. Probè novi, experimentis olim frequentibus in canibus vivis institutis, dum ligabantur arcto vinculo par vagum & intercostale in collo, solutis post pauca minuta ligaturis, hæc animalia languisse, & post paucos dies periisse; quia per fortiter adstrictam ligaturam læsa fuerat nervorum fabrica, nec apta ampliùs erat, ut liberè spiritus ad viscera transmitteret. Hæc est ratio, quare prudentes Medici non multùm sperent de curanda paralysi, quæ per plures jam annos perstitit; quia jurè metuunt, nervosam fabricam vel destructam esse, vel jam concretam adeo, ut nihil ampliùs transmittere possit. Hinc in tali casu membrorum paralyticorum motus emendatur quandoque utcumque, sed rarò vel nunquam in integrum restituitur; uti quotidianæ Observationes practicæ docent.

§. 1066. CAUSA impediens aufertur variis modis, causæ, priùs perspectæ, facilè applicandis.

Nihil generale ad causam paralysis tollendam laudari potest; nam pro varietate causæ diversa medela requiritur, uti sponte patet. Ex historia ergo illorum, quæ ægro contigerunt ante paralysin natam, & ex signis diagnosticis, quæ præsentem corporis conditionem denotant, debet indicatio curatoria erui. Si enim v. g. os humeri luxatum, sub axilla hærens, nervos ibi positos, ad brachium decurrentes, compresserit, frustra adhiberentur decantatissima quævis anti-paralytica remedia, nisi priùs illud os in pristinam suam sedem restitueretur. Hoc autem facto, si liber fluxus per nervos, antea compressos, nondum restitutus fuerit, tunc stimulantia, frictiones, &c, locum habebunt.

§. 1067. SI illa causa intus hærens, crassa, stagnánsque est, utendum iis remediis, quæ producere possint illa, quibus natura (1064.) hunc morbum sæpe sanavit.

In curatione jam describenda, non agitur de paralysi, quæ à retentis menstruis, hæmorrhoidibus, tumoribus plethoricis vel inflammatoriis, fit: talis enim eamdem curam requirit, quæ ad §. 1030, in apoplexia, à similibus causis natâ, descripta fuit, vel provocatione evacuationum consuetarum, nunc suppressarum, perficitur, Agitur autem hîc de morbo chronico, cujus causa lentior est ac stagnans; & in tali casu ars conatur imitari illa naturæ molimina, per quæ paralysin sanatam fuisse constat. Verùm hæc erant, motus auctus per febrim validam, convulsivæ partis affectæ concussio, vel subita solutio humorum, & solutorum per alvum eductio. Si jam percurramus omnia remedia à probatissimis Medicis laudata ad hunc morbum curandum, patebit, ad has tres classes reduci posse omnia. Unde iterum discimus, nunquam artem Medicam magis prodesse humano generi,

quàm ubi naturæ, morbos curantis, vestigia sequi potest. De remediis autem, à quibus illud sperari potest, sequenti paragrapho agitur.

§. 1068. ERGO curatio tentatur 1. attenuantibus, dissipantibúsque; α. Aromaticis, cephalicis, nervinis, uterinis dictis, vegetabilibus, specie succi expressi, infusi, decocti, extracti, spiritûs, conditi. β. Salibus fixis ustione, volatilibus destillatione, aut putrefactione, hinc electis. γ. Oleis expressione, coctione, infusione, destillatione, hinc productis. δ. Saponaceis ex horum combinatione per artem productis. ε. Virosis animalium partibus, insectorum succis, spiritibus, oleis, salibus, tincturis. ζ. Salibus, fossilibus, crystallis metallicis, & iis, quæ ex his maximè composita. η. His omnibus, ut se mutuò juvent, cum prudentia, permistis: atque horum quidem usu attenuatio, dissipatio, calor febrilis, obtinetur. 2. Validis stimulantibus, & impacta quæcumque fortiter, motu nervoso tremente & convulsivo excitato, excutientibus: eò inprimis sternutatoria, & vomitoria fortia pertinent; si aliquoties inprimis repetuntur. 3. Purgantibus per alvum calidis, solventibus, aromaticis, vegetabilibus, vel & fossilibus acribus, metallicísque mercurialibus, antimoniatis, adeóque fortibus hydragogis; largâ dosi, pluribus diebus successivè repetitâ, datis; quorum ope copiosa, & aliquamdiu perdurans diarrhœa, excitetur. 4. Implendo primò vasa corporis largo potu attenuantium præmissorum, dein excitatione majoris motûs, & sudoris, ope vaporis spirituum accensorum.

1. Laudantur ad hunc scopum omnia illa, quæ crassa attenuare, stagnantia movere, & dissipare, possunt.

α. Omnes plantæ, & variæ plantarum partes, quibus odor fragrans; sapor calidus & penetrans inest, ad hunc scopum laudantur: hinc ab omni tempore cephalica, nervina, uterina, remedia vocata fuerunt. Antea ad §. 75, ubi de cura glutinosi spontanei agebatur, de horum usu dictum fuit; & in *Materia Medica* ad quintum §. 75, numerum, series foliorum, florum, radicum, seminum, descripta habetur, in quibus & odoris fragrantia, & acre aroma calefaciens, adest; simúlque ibi formulæ ex his concinnatæ habentur, ut vario modo talia remedia præparari & exhiberi possint. In succis expressis hæret & aromaticum illud stimulans harum plantarum, & simul saponaceum illud solvens, quod in omnibus plantarum, recèns pressis succis, plùs minúsve adest. Infusa continent omne quod solubile est in aqua ferè fervida, diu vasis clausis cum his aromatibus digestâ; adeóque pariter pulchrum usum habent. Decocta verò spoliantur plerumque maximè fragranti & volatili aromaticarum plantarum parte, nisi vasis

clausis

clausis fiant, & brevi tantùm coctione: ob eamdem causam pleraque extracta (quæ sunt tantùm decocta inspissata), ex fragrantibus vegetabilium partibus parata, minorem efficaciam habent, & solas fixiores partes horum remediorum continent. Frustra certè cochleariæ, nasturtii, raphani rusticani, & similium plantarum, vires quis ab extractis, vel succis inspissatis, exspectaret, cùm illud acre stimulans adeo volatile in his sit, imò in genere omnia extracta, parata ex partibus vegetabilium, quæ destillatione largiuntur fragrantes & aromaticas aquas, minùs efficacia sunt. Verum quidem est, quòd talia extracta possint dilui dein in propriis aquis stillatitiis, sicque illis restitui illud fragrans volatile, quod perierat; sed sic majori labore obtinetur illud, quod infusum vasis clausis paratum, vel succus plantarum recèns pressus, præbere poterat. Parantur jam ex his aromatibus spiritus destillati, in quibus sola volatilis pars horum medicamentorum hæret; non autem saponacea fixior, solventi tamen virtute prædita pars; adeóque stimulando & calefaciendo agunt tantùm. Formulæ tales *in Materia Medica* ad locum citatum habentur; & plurima similia in omnibus Officinis sub titulo aquarum ant-apoplecticarum, anti-paralyticarum, &c, prostant. Pulchra etiam methodus est, dum hæc aromata exhibentur in substantia (ut vocant); dum nempe sicciora, in pulverem trita, cum syrupo quocumque officinali aromatico in conditi sive electuarii formam rediguntur, & omni trihorio vel quadrihorio diei una vel altera drachma deglutitur. Idem fit, si recentes & succulentæ herbæ, flores, radices, &c, tundantur in pultem, additâ æquali copiâ sacchari siccissimi, conservationis causâ; unde talia medicamenta *conservæ* vocantur in Officinis, & eodem modo adhibentur. Inprimis autem efficaces illæ sunt, si recèns paratæ usurpantur: diu enim servatæ in Officinis magnam partem fragrantiæ suæ amittunt. Dum enim hæc deglutita hærent in ventriculo, sensim ab humoribus in ventriculum venientibus, solvuntur; & dum sæpius de die repetitur horum remediorum usus blandâ, sed continuâ actione stimulant, calefaciunt, movent. Similes formulæ pariter in *Materia Medica* eodem loco habentur, ad quarum normam plures aliæ concinnari poterunt.

β. De vi attenuante & solvente horum salium antea §. 135, in cura obstructionis dictum fuit. Ex plerisque plantis, in cineres combustis, sal fixus alkalinus educitur, elixiviando in aqua, qui potenter satis dividit crassa & glutinosa. Verùm cùm ad curam paralysis præcipuè laudentur illa quæ unà cum vi solvente possident stimulantem acrem vim, & mobilissima ex sua natura, per calorem corporis nostri quaquaversum disperguntur; hinc salia volatilia solent ad hunc scopum præferri fixis. Acres anti-scorbuticæ plantæ plures talem salem habent, qui, leviter tantùm fractis vel contusis partibus harum plantarum exhalans, nares penetrabili admodum stimulo ferit, ut in cochlearia, nasturtio, sinapi, alliis, cepis, notum est. Hæ plantæ leni igne talem salem largiuntur, etiam formâ siccâ; vel, cum vino aut vini spiritu destillatæ, dant acres illos spiritus, anti-scorbuticos vulgò dictos, in quibus talis sal volatilis copiosus hæret. Ex reliquis plantis

priùs putrefactis, nequidem acidissimâ acetosâ exceptâ, talis sal volatilis alkalinus per destillationem educi potest. Praeterea omnes animalium partes, etiam absque putrefactione praegressa, tales sales in destillatione largiuntur. Sal cornu cervi, eboris, &c, talis est, uti & sic dictus spiritus cornu cervi, eboris, serici crudi, &c, qui nihil aliud sunt, nisi sal volatilis alkalinus, aquoso phlegmate simul inter destillandum adscendente dilutus. Sales illi aquis stillatitiis aromaticis diluti, divisis dosibus dati, & solvendo & stimulando pulchre prosunt,

γ. In plurimis plantis aromaticis amabilis illa fragrantia, ex suâ indole admodum volatilis, oleo irretitur, ut haereat, nec statim avolet: unde olea illa, per artem Chemicam inde separata, in compendio illam vim aromaticam possident, uti patet in oleo cinnamomi, caryophyllorum, origani, rorismarini, &c: plurima enim talia olea stillatitia in Officinis habentur. In quibusdam aromatibus oleum illud separatum à reliquis partibus haeret in loculis peculiaribus, & levi pressione inde educi potest; uti patet in corticibus recentibus citri & aurantiorum; ex quibus leviter inter digitos pressis fragrantissimum oleum, fractis loculis his, cum impetu prosilit, & sic purum, nullam ignis vim passum, colligi potest. Nux moschata, & reticularis illa mirabilis pars, hujus nucis externae superficiei adhaerens, quae *macis* nomine in Officinis prostat, contusa in mortario, dein praelo pressa, dant magnam copiam olei fragrantis, butyri consistentiam habentis. Baccae lauri recentes contritae, si in larga copia aquae coquantur leviter, supernatat oleum viride aromaticum, quòd frigefactum pariter consistit, sed mollius tamen est oleo expresso nucis moschatae. Omnia jam haec & externo & interno usu egregiè in hoc morbo prosunt. Prostant insuper in Officinis olea per infusionem parata ex herbis aromaticis & oleis mollibus expressis, olivarum, amygdalarum, &c. Verùm pleraque horum admodum debilem vim aromatum infusorum possident, unde priora praeferuntur.

δ. Oleum sali unitum, ita ut miscela ex his binis facta aequabiliter dilui possit in aqua, vocatur *sapo*. De variis saponibus, & magnâ illorum efficaciâ in solvendis obstructionibus, antea ad §. 135. n°. 3, dictum fuit. Cùm autem in cura paralysis unà cum vi attenuante requiratur vis stimulans & calefaciens, hinc sapones illi, per artem Chemicam ex oleis aromaticis fragrantibus & salibus alkalinis parati, prae reliquis laudantur. Sic sapo ille, *Starkeyanus* dictus, qui ex sale alkalino fixo & fragranti oleo aethereo terebinthinae fit, meritò commendatur. Inprimis verò sales volatiles oleosi in Officinis dicti, qui ex sale volatili alkalino, spiritu vini rectificato, & aromatibus, vel horum oleis stillatitiis, parantur, atque in omnibus Officinis prostant, summi usûs sunt; formula talis salis volatilis oleosi in *Materia Medica* ad §. 75. n°. 5, habetur.

ε. Illa, quae gravem & vehementem odorem spirant, Latini dixerunt *virosa*: talia jam habemus in *Materia Medica*, quae sunt animalium partes, vel & animalium succi. Virosa *Virgilio* dicta castorea, moschus, zibethum, calefaciunt, excitant, movent, & hoc effectu pulchre prosunt. Cas-

toreum autem præ reliquis solet usurpari, quia moschus & zibethum tantam gravis odoris vim diffundunt, ut hystericis & hypochondriacis sæpe magnam molestiam faciant, adeóque si non ægris, sæpe saltem adstantibus, noceant. *Aetius* (*a*), qui collegit remedia, à veteribus Medicis ad curandam paralysin laudata, castoreum commendat, cum æquali copia opopanacis & sagapeni mistum. Præterea in usu Medico sunt quædam insecta, quæ sale alkalino volatili scatent, & contrita illum odorem spirant; quæ & vi solvente & stimulante prosunt. Millepedum recentium contritorum cum aqua quadam aromatica expressum succum, eorumdem exsiccatorum pulverem, uti & coccinellæ, & granorum kermes (quæ pariter ad insectorum familiam pertinent) efficax remedium invenerunt Medici recentiores: cantharides adhuc longè acriorem stimulum habent, & vim solventem efficaciorem; sed rarò & nonnisi magna cum cautela adhibentur usibus internis, cùm pessima sæpe & metuenda symptomata producant; ideóque à veteribus Medicis tanquam venenatæ damnatæ fuerint.

Ex his jam per artem Chemicam educuntur sales volatiles alkalini satis acres, olea fœtida, externo & interno usui servientia in hoc morbo curando, ut oleum cornu cervi, sanguinis humani, &c. Unde iterum efficacium remediorum magna varietas haberi poterit.

ζ. Quantum attenuandi & resolvendi effectum habeant sales, antea ad §. 135. n°. 1, dictum fuit. Iidem majori copiâ exhibiti stimulandi vim satis insignem possident. Ubi autem metalla, in menstruis suis soluta, sub salis forma habentur in crystallos redacta, patiuntur se aquâ dilui, & æquabilissimè distribui possunt per totum corpus; sícque efficacissima habentur remedia, quibus Chemici toties stupendas curationes perfecerunt in morbis chronicis difficillimis. Ubi sales illi metallici in pauca copia aquæ diluuntur, tunc ventriculum & intestina irritant, sícque vomitorii vel purgantis remedii vires præstant: quando autem largâ aquæ copiâ diluuntur, tunc absque irritatione multa transeunt primas vias, venis bibulis primarum viarum corporis recepta permiscentur sanguini, & cum illo per totum corpus mota obstructiones pertinacissimas reserant. In multis aquis mineralibus ferrum solutum hæret, & per tot sæcula salubres harum aquarum effectus laudaverunt Medici. Remedia enim omnia, quæ ex animali vel vegetabili regno petuntur, quamvis magnâ certè vi medicatâ polleant, tamen citiùs videntur mutari per vires corporis nostri, quàm illa, quæ ex regno fossili habentur. Ex ossium animalium cineribus, uti & vegetabilium, imò ipso mellis exusto carbone, ferrum educitur, adhibito magnete. Unde meritò concluditur, quod divisum in moleculas, ultra omnem ferè imaginationem parvas, potuerit ire per vasa animalium & vegetabilium, ac tamen pristinam suam naturam retinere, non verò mutatum fuisse in vegetabilem vel animalem naturam, adeóque vires suas constanter servasse. Hinc apparet, quantùm boni sperari possit à salibus metallicis, magnâ copiâ aquæ dilu-

(*a*) Lib. VI. Cap. XXVIII. pag. 109.

tis, ita ut suâ acrimoniâ non irritent primas vias, sed ad intima corporis penetralia pervenire possint. Praeterea considerandum est, quòd ex unione metalli cum menstruo solvente novae oriantur vires, quae nec in metallo solo, nec in menstruo, praeexstiterant, sed tantùm observantur natae, dum haec simul unita sunt. Insipidum argentum solutum in spiritu nitri dat crystallos amarissimas, ex quibus purgans illud lunare *Boylei* paratur, quod hydropicorum aquas tam feliciter saepe educit: illa vis cathartica non erat in argento, nec in spiritu nitri, sed in concreto ex his binis sibi mutuò unitis. Notum est argenti vivi plures uncias impunè quandoque assumtas fuisse; paritérque spiritum salis marini, aquâ dilutum, facilè tolerari à corpore humano: sed haec bina simul unita faciunt sublimatum corrosivum, cujus pauca grana robustissimum etiam hominem necare possent. Verùm idem illud sublimatum corrosivum, dum minimâ copiâ admodum dilutum exhibetur, pulcherrima saepe praestat in curandis morbis, & à quibusdam instar arcani tegitur: de qua re postea alio loco adhuc plura dicenda erunt.

Sic & habemus in Officinis compositos sales, qui mirâ solvendi efficaciâ valent, & tamen absque molestia feruntur à corpore, etiam largiori dosi dati; ut tartarus tartarisatus, tartarus regeneratus, sal neuter ex miscela spiritûs aceti cum sale volatili alkalino natus; uti & ex miscela salis volatilis cornu cervi cum sale succini acido, &c; quae omnia huic scopo servire possunt.

7. Diversae sic remediorum efficacium classes enumeratae fuerunt: sed & possunt plures ex his combinari simul cum prudentia, ut unitâ quasi operâ tantò citiùs & feliciùs curam perficiant. Pulchrum sic vidi effectum, dum per aliquot dies deglutitis pilulis ex aloe, sagapeno, myrrha, galbano, sícque detersis primis viis, dabatur manè in lecto drachma salis cornu cervi in unciis aliquot aquae stillatitiae florum lavendulae, vel alterius similis, soluta; superbibendo, infusum aromaticum ligni sassafras, rutae, rorismani, similiúmve: unáque eodem tempore perfricabatur pars affecta: de qua re sequenti adhuc dicetur paragrapho. Repetebatur autem saepius hujus remedii usus, quia difficilis ille morbus raro, vel nunquam, subitò curari potest.

Simul prodest aer calidus & siccus; unde aestas fervida paralyticos juvat: & alio anni tempore per artem talis aeri temperies conciliari poterit, vel & peregrinatione ad regiones siccas, calidas & montanas. Carnes assatae inprimis ferinae, & avium montanarum, condimenta acria ex sinapi, alliis, cepis, origano, satureia, &c; vinum molle, sed generosum, cerevisia meraca, sed non acris, qualis inprimis est *Momma Brunsvicensis;* quàm pulcherrimè profuisse vidi aliquoties. Verùm omnibus his in homine etiam frigidae temperiei calor & sitis excitabuntur; talísque diaeta §. 586, inter causas febris numerata fuit. Sed per magnam febrim supervenientem natura curavit paralysin, ut §. 1064, dictum fuit; & scopus artis est, in curando hoc morbo naturam imitari; adeóque attenuationem, dissipationem, & calorem febrilem, producere

2. VALIDIS STIMULANTIBUS, &c. Pleraque remedia, quæ præcedenti numero laudata fuerunt, præter vim folventium etiam ſtimulo agunt, quo circulatio augetur, & major producitur in corpore calor. Verùm hîc agitur de alia ſtimulantium ſpecie, quæ abſque ulla ſæpe acrimonia, ſenſibus detegendâ, miris tamen modis totum corpus turbant, & inprimis in totum ſyſtema nervoſum agunt, ac convulſivis validis motibus omnes corporis partes agitant; hac ſpe, ut excutiatur illud, quod impedimentum facit libero tranſitui ſpirituum nervoſorum in muſculos paralyticos. Poſtquàm enim per ſolventiſſima remedia aliquo tempore exhibita, per calorem & motum auctum humorum circulantium, omnia jam diſpoſita fuerant ad faciliorem tranſitum per vaſa omnia, tunc ſubitæ tales & validæ concuſſiones mirum quandoque effectum præſtiterunt in hoc morbo.

Sternutatoria jam remedia tales concuſſus excitant: nam inter ſternutandum nulla pars corporis eſt, quæ non concutitur, nullus ferè muſculus, qui non movetur: imò apparuit ſæpius, ipſa membra paralytica ſubſilire inter ſternutandum; ſicque motûs redintegrati initium fit; & meritò ſperatur, repetitis ſternutationibus motum in partibus paralyticis magis augendum eſſe. Ita enim illud obtinebitur, quod aliâ methodo, ſed fortè minùs efficaci, tentandum juſſit *Celſus* (*a*): ſi enim motum imbecillitas prohibet, dicit; *vel geſtetur, vel motu lecti concutiatur: tum id membrum quod deficit, ſi poteſt, per ſe, ſin minus, per alium, moveatur, & vi quadam ad ſuam conſuetudinem redeat.* Quidquid jam nervos, per narium internam ſuperficiem diſperſos, irritat, ſternutationem producere poteſt: ſic ſola agitatio plumulæ in naribus hoc efficiet. Habentur præterea remedia *Errhina* ſive *Ptarmica* dicta, quæ naribus attracta ſtimulant, & ſternutationem, quandoque etiam validiſſimam, producunt. Mitiora ex fragrantibus & aromaticis herbis fiunt, vel recentibus, in turundæ formam convolutis, & naribus immiſſis, vel exſiccatis in pulverem tritis. Acriora ſunt tabacum, in non aſſuetis, nigellæ ſemina, hellebori radices, euphorbium, &c; quæ ultima, cum cautela uſurpari debent, quia narium membranam cauſticâ ſuâ vi quandoque exulcerant, & ſternutationem vix compeſcendam, ac convulſiones minitantem, producunt. Sedari tamen ſolet nimia ab his acrioribus ptarmicis excitata ſternutatio, ſi per nares attrahatur lac tepidum recens, vel cum althæâ, malvâ, ſimilibúſve emollientibus, decoctum.

Ob eamdem cauſam laudantur vomitoria, & fortia quidem; neque adeo proſunt quatenus evacuant, ſed quia concutiunt totum corpus & movent, ſimúlque convulſivum motum pluribus muſculis inducunt; uti antea ad §. 652, dictum fuit. Per hanc methodum enim ars conatur imitari illud, quod natura per tremorem convulſivum partis paralyticæ efficit (vide §. 1064.). In paralyticis poſt cœnam vomitum utilem eſſe, *Celſus* (*b*) dixit; ſed videtur ibi tantùm intellexiſſe levem vomitum, qui aquâ tepidâ ſolâ, vel pauco ſale & melle admiſtis, poterat excitari: qualem vomitum inter diæ-

(*a*) Lib. V, Cap. XXVII, pag. 179. (*b*) Ibidem.

tetica remedia habuerunt Veteres, uti ex alio *Celsi* loco (*a*) patet. Hîc autem validiora longè requiruntur, & præsertim antimoniata, quæ longè magis corpus turbare solent, molestas anxietates producere & jactationes corporis, quàm mitiora ex vegetabilium familia desumpta.

Verùm satis patet, validissimos illos concussus per vomitoria & sternutatoria adhiberi non posse, nisi viscera bona fuerint, vires satis firmæ, & nullus metus sit apoplexiæ à plenitudine vasorum, quæ rumpi possent in encephalo inter vomendum vel sternutandum; uti aliâ occasione ad §. 1026, monitum fuit.

An non eidem scopo inservire posset mirabilis illa concussio, quæ per vim electricam partibus paralyticis applicatam excitatur? Certè fulmineâ quasi vi & celeritate penetrat per omnia: & cùm miris his phœnomenis intenti Philosophi invenerint modos, quibus augeri potest quàm maximè intensitas hujus actionis electricæ, tam validi nasci possunt concussus in corporibus animalium, ut sæpe periculo non caruerint hæc tentamina electrica. Coram vidi, aviculas ictu tali fortissimo electrico periisse, & sub calvaria sugillationem manifestam in dura piâque matre observavi. Cum prudentia tamen & hoc tentari posset; meretúrque certè, cùm hactenus nulla methodus cognita habeatur, per quam tam celer & validus motus in corporis nostri variis partibus excitari possit. Interim tamen & hîc cavendum est, ne tantus motus destruat nervos, quibus curandis adhibetur, vel & in partibus non affectis noxam producat. Vidi hominem robustum, dum digitum indicem dextræ manûs admovebat virgæ ferreæ, per artificiosam machinam multiplicatâ vi electricâ imbutæ, ictum tam validum illico sensisse in sinistro genu, ut cecidisset præ doloris acerbitate, nisi illum sustinuissent adstantes; & doloris in hoc loco molestas reliquias per plures dies percepisse; neque ullo pretio vel precibus potuisse adigi, ut iterum experiretur vim electricam, quam antea contempserat ignarus. Numerosissima circa vim electricam à Viris celeberrimis instituta fuerunt experimenta, quæ summam ejus efficaciam, sed & simul periculum, docuerunt, dum minùs prudenter hæc experimenta tractarentur, quæ recensere non est hujus loci. Verùm in paralysis curatione multùm inde exspectari posse boni, patet directis & fidelissimis experimentis. Potest enim ex quovis musculo, & variis ejusdem musculi partibus, ad lubitum scintilla electrica educi: dúmque hoc fit, musculi illi convulsivo modo agitantur, quod hîc requiritur. Possunt hi concussus repeti pro lubitu, imò & majori, vel minori, intensitate adhiberi. Cùm autem argumenta à priori minùs convincere soleant Medicos, effectus felices tentaminum electricorum in hoc morbo curando majoris ponderis sunt. Unicum adduxisse sufficiet, descriptum à celeberrimo *Jallabert* (*b*), experimentalis Philosophiæ Professore & cultore eximio, qui in homine, jam per quatuordecim annos bra-

(*a*) Lib. I. Cap. III. pag. 30.

(*b*) Expériences sur l'Electricité, &c. pag. 143. & suiv.

chium dextrum paralyticum habente, fausto cum eventu vim electricam adhibuit. Notandum autem est, talem fuisse paralysin, cujus curatio ab aliis remediis vix sperari poterat. Diuturnitas enim mali, aliis remediis frustra tentati, partis affectæ insensilitas, color lividus, atrophia (vide §. 1062.), difficillimam dabant prognosin. In tali tamen, & tanto morbo, post decem dies jam redibat sensus, augebatur membri, antea atrophici, torositas, color apparebat naturalis, & continuato usu sensim augebatur musculorum, antea paralyticorum, robur. Hæc curatio sufficit, ut in paralysi tentetur electricæ virtutis efficacia: sed & ex illis, quæ contigerunt huic ægro, dum fortissima ipsi applicabatur electricitas (commotionem vocant Philosophi, quia totum corpus validissimè concutitur in hoc experimento) prudenter agere discent Medici, qui hanc curam ægris suis adhibent (*a*); nec minùs Philosophi, ne se facilè exponant tantis periculis, quæ intensissimus electricitatis gradus, fulminis instar producit. Festinatam optabat celeberrimus Vir ægri curam; sed proprio adstantiúmque periculo, & ægri ipsius incommodo non levi, didicit, in similibus potiùs lentè festinandum esse.

Nec obstat, quòd non omnes paralytici hac methodo sanati fuerint; nam semper Medici doluerunt, paralysin sæpe nullis remediis obedire: sufficit profuisse agitationem illam miram, per vim electricam productam, membris paralyticis, ut cum prudentia tentetur idem in posterum. Cùm autem vis electrica, ad summam intensitatem deducta, multa similia habeat cum fulminis actione mirabili, an fortè & ab ipso fulmine, simili utcumque, sed longè intensiori, efficaciâ agente, curari posset paralysis? Habet *Diemerbroeckius* (*b*) casum talem mirum, quem ipse viderat. Mulier enim, quæ sexto ætatis anno ex subito terrore paralysi totius corporis, excepto solo capite, correpta fuerat, & postea extrema inferiora per triginta & octo annos habuerat paralytica, subitò liberata fuit ab hoc morbo, dum horrendâ tempestate ingruente fulmen ingens illam undique circumfulsisset. Testatur autem *Diemerbroeckius*, omnium conspectui expositam fuisse sanatam illam mulierem, séque ipsam millies invisisse paralyticam, & postea per quindecim annos & plures vidisse sanam. Verum quidem est, quòd & summo terrori mirabilis illa & subita sanatio adscribi posset; sed morbus ante tot annos à terrore ortum duxerat. Interim tamen Historia Medica plures tales Observationes exhibet, quibus constat, ab ira subitanea, terrore magno, sanatam fuisse paralysin. Sic irâ summâ percitus herus, dum famulum fuste excipere nititur, liberatur illico ab annosa contractione poplitum, quæ omnem gressum impediverat. Alteri, per plures annos jam hemiplectico, incassum tentatis omnibus auxiliis, dum domus deflagrabat, in qua decumbebat miser, illico rediit motus, & à summo ædium præcipitem se dedit, posteáque liber ab hoc morbo vixit (*c*). Filius

(*a*) Ibidem, pag. 128.
(*b*) Observat. & Curat. Med. Observat. X. pag. 9.
(*c*) Schenk. Observat. Medicin. Lib. I. de paralysi, pag. 94.

Crœsi mutus, dum Persam militem, in patrem irruentem videret, exclamavit illico: *O homo, ne perimas Crœsum;* & postea per totam vitam loquelâ usus fuit (*a*). Omnia hæc satis docent, summas & subitas animi perturbationes motum quandoque reddidisse partibus paralyticis, adeóque & illud tentari posse; sed tamen ancipiti cum eventu, cùm & aliæ Observationes numerosæ docuerint, ab iisdem paralysin, aliáque plurima mala, imò & subitam mortem producta fuisse.

3. PURGANTIBUS PER ALVUM, &c. Iterum est artificiosa imitatio illius methodi, quâ natura sanavit quandoque paralysin, diarrhœâ nempe largâ & diuturnâ. Habemus jam in arte talia remedia, quæ hoc efficere possunt; & seliguntur illa, quæ unà cum vi purgante calefaciunt, movent, excitant, fundúntque humores corporis nostri. *Aloe, scammonium, colocynthis, gutta gamba, jalappa*, & similia, hac vi pollent: hæc enim sæpius exhibita, unà cum validis evacuationibus fundunt sic totum sanguinem, ut inde pallor in toto corpore nascatur, licèt nec gutta sanguinis per alvum exiverit; adeóque ille pallor à sola sanguinis rubri dissolutione ortum ducit. Habentur & plura composita Officinalia ex his parata: *Extractum catholicum, panchymagogum, pilulæ cocciæ* dictæ, & alia plura similia; quibus si addantur præparata mercurialia efficacia, sed tuta tamen, ut *Mercurius dulcis, præcipitatus albus, turbith minerale*, perfectissimè huic indicationi curatoriæ inserviunt. Omnia autem hæc, quia humores solutos sub tenuis aquæ forma per alvum educunt, vocantur *hydragoga*. Interim tamen semper considerandum est, an vires adhuc satis constent, ut valida hæc remedia ferre possint, & an nulla labes tabefactorum viscerum adsit. Quamvis autem continua sic per aliquot dies excitata diarrhœa plurimùm prosit, si tamen minùs tutum videatur, subitâ tali colliquatione humorum, & colliquatorum expulsione, uti per aliquot dies continuos, potest, interpolatis vicibus, validum tale purgans dari, & diebus à purgatione liberis possunt adhiberi illa remedia, quæ ad primum numerum hujus paragraphi laudata fuerunt; cujus methodi pulchros successus aliquoties vidi.

4. De hac methodo antea ad §. 529, dictum fuit, ubi de morbis ossium curandis agebatur: patúitque tunc, medullosum oleum corruptum, in imis ossium recessibus hærens, sic elui posse, & servatos fuisse artus, qui exstirpandi ferè omnibus videbantur. Decoctum guaiaci inprimis tunc laudabatur tanquam attenuans & simul antisepticum remedium, quod & in hoc casu adhiberi posset: interim remediis, ad primum numerum laudatis, copiâ aquæ dilutis, corpus impleri posset per aliquot dies, & dein sudor elici ope vaporis accensi spiritûs vini. Sic enim dilutis & attenuatis priùs humoribus magnus calor, & celerior motus, conciliatur, quæ simul juncta aptissima videntur, ut obstacula, liberum motum subtilissimi humoris per membra paralytica impedientia, removere possint, inprimis si vapor accensi spiritûs vini determinetur, ita ut sedem causæ detectam (de

(*a*) Herodot. Lib. I. Cap. LXXXV. pag. 35.

quâ

qua §. 1070. agit) alluat. *Wepferus* (*a*) hac methodo frequenter usus fuit cum successu in paralysi & aliis nervorum morbis curandis, uti ejus observationes testantur.

§. 1069. FRICTIONES externæ siccæ, calidæ, ad ruborem usque, vel cum spiritibus penetrante & stimulante virtute præditis ex animalibus, vegetabilibúsque, aut cum oleis, linimentis, balsamis, ungentis, nervinis prosunt. Balnea vaporum, immersiva; emplastra acria, aromatica, attrahentia dicta; cucurbitæ; scarificationes; vesicatoria; fustigationes; dolorem & levem inflammationem excitantia, ut urticæ, & similia, juvant.

Quantùm boni in multis morbis à frictione exspectari possit, antea ad secundum numerum §. 28, dictum fuit. Acceleratur enim motus sanguinis in parte, quæ fricatur; deinde etiam diuturnâ & validâ frictione augetur motus in toto corpore: cùm autem pars corporis perfricata incipiat rubere, tumere, calescere, patet quòd humores majori copiâ & impetu fluant per hanc partem. Verùm & frictio agitat nervos per partes dispersos, & movere ac solvere potest illa, quæ in vasis, nervorum tunicas perreptantibus, hærent immeabilia; unde sæpius paralyses nascuntur. Hinc meritò *Celsus* (*b*) dixit: *Membrum aliquod resolutum ipsius frictione confirmatur*. Cùm autem quandoque paralytica membra atrophica fiant, & torositatem suam perdant, frictio proderit *ad alendum id, quod tenue & infirmum est* (*c*). Sed & per frictionem excitatur electrica vis: saltem in quibusdam animalibus hoc observatum fuit; in felibus v. g.: an forte & ob hanc causam prodest frictio? Applicantur autem illæ frictiones capiti, collo, infra orbitas oculorum, ad menti partes laterales, ponè aures, maximè cervici, & toti spinæ dorsi, axillarum cavis, inguinibus, cavis subpopliteis; in quibus locis nervi notabiles satìs propinqui sunt integumentis corporis. Varia autem seliguntur loca, quibus frictio applicatur, pro diversitate sedis causæ paralyticæ, ut sequenti dicetur paragrapho. Cùm autem in paralysi laxitas musculorum percipiatur (vide §. 1057.), hinc panni lanei, frictioni servientes, imbui solent vapore aromatico roborante; qualis suffumigii formula ad hunc numerum in *Materia Medica* habetur. Ob eamdem rationem spirituosis liquidis perfricantur partes paralyticæ, quæ stimulant & roborant simul: talis formula eodem pariter loco habetur, & omnes spiritus aromatici, tam simplices, quàm compositi, qui in officinis prostant, eidem usui servire possent. Solent & inungi, post frictionem fortem & diuturnam, partes paralyticæ unguentis aromaticis, *nervinis* vulgò dictis in officinis; cujus & formula eodem loco habetur. Interim tamen hæc, cùm

(*a*) Observat. Medic. Practic. Observ. 82. pag. 72. & aliis pluribus locis.

(*b*) Lib. II. Cap. XIV. pag. 89.

(*c*) Ibidem pag. 88.

pinguibus & oleosis constent, fortè laxabunt partes jam inde nimis flaccidas; hinc spirituosa & vapores illi aromatici videntur præferendi: pulchrum tamen usum & hæc habent, si debito modo applicantur. Solent enim in membris paralyticis flexores musculi, semper validiores musculis extensoribus, propriâ contractilitate breviores reddi, & articulos in continua flexione retinere, dum simul ligamenta articulorum diuturnâ quiete fiunt magìs rigida: ideo unguenta talia, post frictionem, si illiniantur musculis flexoribus & articulis, proderunt; dum simul spirituosis & vaporibus aromaticis emendatur laxitas extensorum, à prævalente contractilitate flexorum per longum tempus distractorum. Nimiam enim & diuturnam distractionem debilitare fibras solidas, antea ad §. 25. n°. 3. demonstratum fuit. Præstat autem, ut illæ frictiones bis de die repetantur, & intermedio inter has tempore emplastro aromatico calefaciente tegatur pars, ut sic continuò foveatur, calescat, stimuletur. Talis emplastri formulæ pariter in *Materia Medica* àd hunc numerum habentur. Quare autem talia emplastra dicantur attrahentia, patet ex dictis ad §. 134, ubi de his agebatur.

BALNEA VAPORUM, IMMERSIVA. Cùm nihil magis laxet corporis fibras solidas, quàm aqua calida, & inprimis vapor inde assurgens; flaccidisque paralyticis partibus hæc laxantia minùs conducere videantur; hinc potiùs proderunt sicci illi calores, *& arenæ calidæ, & laconici, & clibani, & quarumdam naturalium sudationum, ubi à terra profusus calidus vapor ædificio includitur*, quos laudat *Celsus* (*a*): Et postea addit, nervorum quoque quædam vitia sic optimè curari, *quando nempe humor intus nocet, isque digerendus est*. Plurima talia loca, ubi siccæ hæ thermæ habentur, recenset *Baccius* (*b*). Ob eamdem rationem balnea immersiva non semper prosunt in cura paralysis, & tantùm in illo casu, ubi obstaculum, liberum influxum spirituum & sanguinis arteriosi in musculos impediens, balneis potest emolliri & solvi; vel ubi anchyloses, à diuturna quiete partium paralyticarum natæ, requirunt balnea, ut debita flexilitas ligamentis rigidis redeat. In illo autem casu, ubi cura paralysis acres requirit stimulos, motum majorem in parte affecta vel in toto corpore, & roborationem flaccidarum partium, balnea humida, tam vaporis, quàm immersiva, minùs prodesse videntur. Ubi autem medicatæ thermæ, cum impetu prosilientes, vel ex alto decidentes in partem paralyticam, movent & concutiunt satis fortiter, tunc sæpe pulchre profuerunt: tales casus recensuit celeberrimus *Cocchi* (*c*). Verùm *Cœlius Aurelianus* (*d*) in cura paralysis dicit: *Aquarum ruinis partes, in passione constitutæ, sunt subjiciendæ, quas Græci* κατακλυσμοὺς *appellant; plurimam etenim earum percussiones faciunt corporum mutationem.* Ubi pulchre præcipuum effectum aquæ illabentis percussioni adscribit.

(*a*) Cels. Lib. II. Cap. XVII. pag. 93.
(*b*) De Thermis Lib. IV. pag. 118.
(*c*) Dei Bagni di Pisa Cap. IV. pag. 197.
(*d*) Morbor. Chronic. Lib. II. Cap. 1. pag. 361.

Balneum autem frigidum à quibusdam laudatum fuit ad curandam paralysin: certè, si effectus aquæ frigidæ, corpori subitò applicatæ, considerentur, videtur cum spe successûs & hæc methodus quandoque tentari posse. Sequitur enim horror & concussus totius corporis à frigidissima aqua applicata; postea oritur calor, rubor, pulsus fortior & celerior; sique lectum petat homo post subitam talem immersionem in aquam frigidam, solet plerumque sequi magnus sudor. Sic per artem conciliatur febris corpori, cum horrore & frigore incipiens, subsequente dein calore & sudore. Verùm febris & motus convulsivus partis §. 1064, numerata fuerunt inter illa auxilia, quibus natura uti solet ad hunc morbum sanandum. Præterea ad §. 1064, monitum fuit, bonum signum esse, si in parte affecta puncturæ molestæ & formicationis sensus percipiatur; sed si quis aquâ frigidissimâ vel nive manus lavet, talem sensum habebit. Nec desunt Observationes numerosæ, quæ docent, plurimis incassum tentatis, etiam balneis calidis, curatas fuisse paralyses per frigida balnea; & inprimis, si cataractæ labentis ex alto aquæ supponatur pars affecta (*a*). Natationibus marinis utendum esse suadet *Cælius Aurelianus* (*b*), monens, *partibus passione vitiatis adjungendas esse vesicas, quò natandi laborem minuant.* Sed talis natatio balneum frigidum dat. Tutissimus modus balneo frigido utendi videtur esse, si simul & semel immergantur ægri, & mox educantur, ne frigus insolitum ad interiora penetret; talisque immersio repetatur aliquoties; dein lecto calido committantur. Sensim sic, indurato ad frigus corpore, & longior mora in balneo frigido, & frequentior immersio, impunè feruntur.

EMPLASTRA ACRIA, &c. De illis emplastris paulò antè dictum fuit. Videmus, ab omni ævo Medicos applicuisse talia partibus paralyticis, quæ motum & calorem augere, levémque inflammationem excitare, possent. Sic *Trallianus* (*c*) in genere laudat acriora, *quæ emortuum sensum revocare possunt*, & ex pipere, euphorbio, castoreo, &c, parata linimenta commendat: *Celsus* (*d*) jubet, *torpentis membri summam cutim exasperare, vel urticis cæsam, vel imposito sinapi, sic ut, ubi rubere cœperit corpus, hæc removeantur.* Præterea laudat cutim vellere diutius, tertio quoque die, resinâ instar emplastri supra partem affectam extensâ. *Dropaces* solent hodie vocari talia emplastra tenacia ex pice, resinâ, colophoniâ, & similibus parata; quæ si parti corporis, bene detersæ, ne humida vel pinguis sit, applicentur, pertinacissimè adhærent, & si subitò avellantur, cutim inflammant, ac dolorem molestum excitant. Sic & per cucurbitas applicatas potest in quocumque loco corporis inflammatio excitari, si simul scarificatio fiat, tunc cavetur ne materies in vasis distentis hærens peccet stagnando, sed educatur. Videantur & illa, quæ de his, uti & de vesicantibus, dicta fuerunt ad §. 1025, in cura apoplexiæ.

(*a*) Floyer ψυχρολυσία pag. 212. 456.
(*b*) Loco modò citato.
(*c*) Lib. I. Cap. XVI. pag. 94. &c.
(*d*) Lib. III. Cap. XXVII. pag. 179.

Præterea ad §. 1062, dictum fuit, atrophiam partis paralyticæ pessimi ominis esse: verùm omnia hæc irritando partem affectam, illámque rubefaciendo, calorem augendo, efficiunt, ut distendantur & impleantur vasa nimis rigida vel collapsa; sícque atrophiam præcavent, vel jam natam emendant. Unde *Galenus* (*a*) picatione utebatur ad instaurandas partes atrophicas: *Siquidem humectat, & calefacit, sanguinis multitudinem attrahens.* Eidem scopo inserviunt FUSTIGATIONES, sive, ut *Galenus* eodem loco vocat, pulsationes, ἐπικρούσεις, quæ erant molles percussiones partis cujusdam corporis, cujus torositas augeri debebat. Utebantur autem ad hanc rem ferulis parvis levibus, mediocriter inunctis, quibus percutiebant partem atrophicam, donec rubere & tumescere inciperet; cujus rei & alia occasione ad §. 35. n°. 1, mentionem feci. Urticis autem partem cædere affectam magni usûs est, & hoc solo remedio subitam & perfectam sanationem paralysis factam fuisse, legitur (*b*). *Celsus*, uti paulò antè dictum fuit, jam laudaverat hoc remedium, & *Aretæus*, (*c*) ad excitandos lethargicos urticis crura verberanda jussit: lanugo enim illa, quæ folia & caules hujus plantæ obsidet, acutis spiculis constat, quæ pungendo irritant, & fortè etiam minimam liquidi guttulam vulnusculis his instillant; unde ardoris molesti sensus, rubedo in cute, & tubercula pruriemia nascuntur. Similem usum habet *alumen plumosum* in officinis dictum, quod parti cuicumque corporis affricatum, excitat molestissimum pruritum. Dantur & plures aliæ plantæ acres, quæ in pultem contritæ, & applicatæ partibus paralyticis, dolorem excitant & inflammationem faciunt. Omnes ferè ranunculorum species, raphani rusticani radix in scobem rasa, bulbi ceparum, allia, sinapi semina contusa, &c, talem effectum præstant. Chemici laudaverunt acres alcalinos volatiles sales, olea acria empyreumatica, ignis vi ex animalium plantarúmve partibus expressa, ut oleum cornu cervi, ligni guaiaci, &c. Hæc parti affectæ si applicentur, dolorem molestûm excitant: & inflammationem tantam quandoque, ut brevi gangræna sequi posset. Unde prudenter monuit *Aretæus* (*d*), acria talia, cuti applicata, frequenter removenda esse, & inspiciendum locum, an pustulæ ibi nascantur, gangrænæ imminentis signum in loco inflammato (vide §. 427.); túncque hæc tolli debere. Ipsâ inustione curam apoplexiæ, epilepsiæ, paralysis, tentasse Ægyptios, felici cum successu, *Alpinus* (*e*) affirmat: utebantur autem turundâ ex gossypio factâ, conicâ, cujus basis parti affectæ applicabatur, ut apice incenso ignis lentè glisceret, simili ferè modo, ut alii in Asia populi *Moxam* adhibent, ex detritis artemisiæ foliis paratam. Difficilis ille & tædiosus morbus meretur, ut nihil intentatum relinquatur molestum quamvis fuerit, unde curatio sperari posset.

(*a*) Method. Medend. Lib. XIV. Cap. XVI. Charter. Tom. X. pag. 336.
(*b*) Academ. des Sciences l'an 1741. Histoire pag. 103.
(*c*) De Curat. Morbor. Acutor. Lib. I. Cap. II. pag. 80.
(*d*) Ibidem.
(*e*) Prosp. Alpin. Medic. Ægyptior. Lib. III. Cap. XII. pag. 211.

§. 1070. **MAXIME** autem curandum, ut ad sedem causæ detectam omnia remedia (1068. 1069.), si possibile, applicentur. Pars læsa, plures simul eodem vitio læsæ, scientia musculorum, nervorum, horum unio, origo, dispersus, & cognitio functionum ab unoquoque horum pendentium, si comparantur inter se, clarè docent sedem latentem mali.

Cùm autem illa causa, quæ nervum transmittendis spiritibus ineptum reddit, sícque paralysin facit, (vide §. 1059.), diversis in locis hærere possit, patet satìs, optimum effectum exspectari posse à remediis, si applicentur illi loco, quem hæc causa occupat, ut integris quàm maximè viribus, attenuando, movendo, stimulando, in illam agere possint. Summi ergo usûs est in paralysi curanda bene distinguere locum, ubi illa paralysis causa hæret. Verum quidem est, illam causam posse hærere in ipso encephalo, & ibi impedire liberum influxum spirituum in ipsam originem nervorum, qui ad partem paralyticam tendunt; utì fit in exquisita apoplexia, in qua omnium musculorum voluntariorum paralysis adest: & post apoplexiam sæpe tales particulares paralyses supersunt, quæ totâ vitâ manent, dum in ipsa origine nervorum in encephalo vitium hæret; túncque topicis remediis, in ipsam sedem mali agentibus, locus non est; sed illa sola conveniunt, de quibus in cura apoplexiæ dictum fuit. Præterea quandoque particularis paralysis apoplexiam mox secuturam præcedit, causâ pariter in encephalo hærente, quæ brevì aucta totum sensorium opprimit. Sed in utroque hoc casu plures aliæ animalium functionum læsiones simul adsunt, vel paulò pòst sequuntur; quæ manifestè docent, causam omnium horum malorum in ipso cranio hærere. Ubi verò sensus omnes vigent, interni externíque, & paralysis partem quamdam corporis occupat; tunc remedia topica, frictiones, vesicatoria, unguenta, emplastra, &c, applicari debent illi loco, ubi nervi ad partem affectam spectantes, ex medulla spinali egrediuntur. Sic v. g. si inferiores artus paralytici forent, circa ultimas lumborum vertebras omnia hæc artis molimina fieri deberent: si artus superiores similiter affecti sint, cervicis ultimis vertebris eadem applicantur. Idem jam in reliquis particularibus paralysibus verum est. Fida Anatome hìc facem præfert, & exactissimæ Tabulæ *Eustachianæ* demonstrant origines nervorum, illorúmque decursum, quàm pulcherrimè, ita ut ex harum Tabularum conspectu facilè determinari possit locus, cui debeant topica illa remedia in diversis paralysis speciebus applicari. *Galenus*, magnâ adeo peritiâ in Anatomicis valens, pulcherrimè hoc inculcat, (*a*), dicens: *Si quis, ex Anatome, ad quam partem descendant singuli nervi, à medulla spinali prodeuntes, cognoverit, affectas sedes quàm facillimè inveniet, &c. Nam crura & manus temerè & frustra multi Medici totâ die noctéque calefacientibus remediis perfricant, negligentes locum, ubi vel spi-*

(*a*) De Locis Affectis Lib. IV. Cap. VII. Charter. Tom. VII. pag. 465.

nalis medulla, vel nervus aliquis ex ipsa egrediens, læditur. Pluribus deinde exemplis practicis hujus rei veritatem confirmat. Pariter & *Trallianus* (*a*) pulcherrimas regulas diagnosticas dat, quibus sedes mali cognosci possit, quas hîc describere operæ pretium credidi: *Si igitur ex superioribus partibus quædam affectæ fuerint, nempe oculus, nasus, aut lingua, aut quædam in facie, constat, quòd ipsum cerebrum habeat morbum, illique primariò succurrendum sit; si ergo nulla ex prædictis partibus sensu aut motu aut utroque læsa fuerit, necesse est spinalem medullam laborare, aut aliquem nervorum ex ipsa prodeuntium affectum esse, statuere. Attendito igitur diligenter, quæ sit pars affecta, & unde initium trahat, aut à qua vertebra id aut nervo recipiat, atque illi curationem adhibeto: non autem, ut vulgò, symptomatibus tantùm obsistito. Itaque resolutas partes sic internoscere oportet, animum scientiæ Anatomicæ adhibendo.*

Probè memini hæc veterum Medicorum dogmata mihi in praxi exercenda pulcherrimè profuisse & lætus recordor me aliquoties brachiorum resolutionem, *colicæ pictonum* succedaneam, feliciter curasse, dum frictiones, emplastra aromatica, &c, soli abdomini applicarem; licèt ex Anatomica nervorum historia fatear me non intelligere, quomodo nervi, per abdominalia viscera dispersi, molestissimo & diuturno dolore excruciati, paralysin brachiis inducant cum atrophia musculorum. Sufficiebat mihi novisse in nervis abdominalibus morbum habuisse originem; & in aliis morbis jam didiceram, nervos multos habere mirum imperium in alias partes corporis, quod ex cognita hactenus corporis fabrica liquidò explicari nequit: cujus rei, omni attentione Medicorum dignæ, plura adhuc dabit testimonia epilepsia, de qua jam dicendum erit.

(*c*) Lib. I. Cap. XVI. pag. 88.

EPILEPSIA.

§. 1071. PRIORI malo adversus valde morbus epilepsia est; quæ adesse dicitur, quoties homo subitò prosternitur, amissis sensibus externis, internisque, cum concussu violento, involuntario, musculorum omnium, vel aliquorum, reciproco, alterna cum requie, & novo paroxysmo.

Ἐπίληψις, ἐπιληψία, τὰ ἐπιληπτικὰ, apud auctores Medicos significant illum morbum, de quo hîc agitur: quæ omnia derivantur ἀπὸ τοῦ ἐπιλαμβάνειν, à comprehendendo, quia, utì lictores non opinantem reum subitò invadunt & comprehendunt, sic & dirus ille morbus subitè adoritur; & momento antè sanos homines media inter vitæ munera prosternit. Vocaverunt & *morbum sacrum*, ἱερὴ νόσος, quali nomine apud *Hippocratem* (*a*) occurrit: vel quia à Diis immissus credebatur morbus; vel quia omne magnum vocatur quandoque sacrum (*b*). Hoc enim sensu & os sacrum (ἱερὸν ὀστοῦν) dixerunt Anatomici, & videmus etiam Latinos auctores, omne quod præclarum & magnum erat, sacrum vocasse; *Sacram anchoram*, *auri sacram famem*, &c. Ideo etiam *Celsus* (*c*) *majorem morbum* nominavit. Vocaverunt & *morbum Herculeum*, quia *Hercules* illo laborasse credebatur (*d*): vel potiùs, utì *Galenus*, (*e*) innuit, ut morbi magnitudinem hoc nomine designarent; fortè & ob curæ difficultatem, & quòd *Herculeo* ferè robore opus sit, ut paroxysmi tempore miseri ægri contineantur, ne sibi ipsis miserrimè noceant, allidendo membra, distorquendo, &c. Vidi certè, quatuor viros robustissimos vix continere potuisse teneram virginem tempore insultûs epileptici. Sacri auctores vocaverunt epilepticos σεληνιαζομένους (*f*), lunaticos; & illa, quæ aliis in locis (*g*) de eodem morbo habentur, confirmant hoc assertum. Miser enim ille puer, quem Adorandus Salvator liberavit, ab infantia laborabat hoc morbo: cadebat in ignem & aquam, loquelam & auditum amiserat, cadens in terram spumabat, dentibus stridebat, repentè clamabat dum concideret, &c; quæ omnia symptomata epilepsiam comitari, postea videbimus. Cùm autem ille morbus in primo suî initio sæpe noctu invadat, & circa magnas lunæ

(*a*) De Morbo Sacro Cap. 1. Charter. Tom. X. pag. 475.

(*b*) Aret. de Caus. & Sign. Morbor. Lib. I. Cap. IV. pag. 28.

(*c*) Lib. III. Cap. XXIII. pag. 172.

(*d*) Aristotel. Problem. Sect, XXX. Quæst. 1. Tom. IV. pag. 227.

(*e*) Commentar. in Lib. VI. Epidem. Charter. Tom. IX. pag. 550.

(*f*) Matthei. Cap. IV. vers. 24. & Cap. XVII. vers. 15.

(*g*) Marci Cap. IX. vers. 18. & seq. Lucæ Cap. IX. vers. 39. & seq.

mutationes frequenter repetitis sæviat insultibus, hinc videntur lunæ tribuisse hunc morbum; quod & apud *Aretæum* (*a*) habetur.

Comitialem morbum, dictam fuisse epilepsiam, legitur: sive quòd in frequenti hominum cœtu sæpius observentur morbo suo infestari epileptici; sive quòd comitia dirimerentur, si quis epilepticus concideret: ita enim legitur apud *Serenum* (*b*):

Est subiti species morbi, cui nomen ab illo est,
Quòd fieri nobis suffragia justa recusant.
Sæpe etenim membris atro languore caducis
Consilium populi labes horrenda diremit.

Ob morbi autem atrocitatem, quidam vocaverunt *morbum fonticum*, quia hoc nomine intelligebatur morbus vehementior, vim graviter nocendi habens (*c*). Vocaverunt & *morbum caducum*, quia concidunt ægri, dum hoc morbo corripiuntur, & hoc nomine in pluribus linguis designatur. Morbus etiam puerilis vocatur, quia huic ætati frequentior est (*d*).

Cùm autem ille morbus ingenti diversorum symptomatum numero stipetur, uti postea patebit, debent inter illa seligi talia, quæ semper in hoc morbo adsunt, ut ejus bona definitio dari possit, & haberi signa diagnostica, quæ morbum hunc adesse demonstrant. Epilepsia autem præsens cognoscitur; si omnes sensus interni & externi aboliti sint, & simul motibus convulsivis, ab arbitrio mentis minimè pendentibus, agitentur musculi. Distinguitur sic à paralysi, in qua flaccida immobilitas musculorum est: à catalepsi pariter, in quo morbo sensus abolentur quidem, sed corpus illum situm retinet, quem primo momento accedentis morbi habebat: ab apoplexia, quia in apoplecticis cum abolitione sensuum & motuum arbitrariorum adest imago profundi & perpetui somni, absque convulsivis motibus. Verum quidem est, quòd apoplectici quandoque paulò ante mortem convellantur, sed tunc epilepsia succedit apoplexiæ priùs existenti. Adeóque signa diagnostica epilepsiæ præsentis redigi possunt ad hæc bina; sensuum nempe abolitionem & perturbationem motuum muscularium. Concussus autem illi violenti & involuntarii musculorum reciprocis vicibus fiunt: ubi enim convulsi musculi rigent nec relaxantur, tunc tetanus dicitur, si universum corpus sic obriguerit; spasmus verò, si in parte singulari quadam corporis idem obtinuerit; de quibus postea ad §. 1088, dicetur: hîc autem agitur de exquisita & propriè sic dicenda epilepsia.

Oportet autem Medicus cautus sit in diagnosi hujus morbi, quia sæpe contingit, scelestos homines se epilepticos fingere in publicis plateis, ut largas à prætereuntibus colligant eleemosynas, posteáque in sinu rideant,

(*a*) Loco modò citato.
(*b*) Q. Seren. Sammon. pag. 162.
(*c*) Aul. Gell. Noct. Attic. Lib. XX. Cap. 1.
(*d*) Hippocrat. de aere locis & aquis text. 11. Charter. Tom. VI. pag. 190. Æginet. Lib. III, Cap. XIII. pag. 29. vers. L.

quòd

quòd etiam ipsos Medicos simulato morbo fefellerint. Facilè autem fraus detegitur, si pulsum tangendo cutis unguibus intercepta subitò & fortiter vellicetur; signa enim doloris percepti tunc illico videmus, si morbum simulent, cùm cæteroquin epilepsiâ sensus tam perfectè aboleantur, ut tempore paroxysmi in ignem delapsi miseri tales ægri ad ossa usque partes corporis combusserint absque ullo doloris sensu. Talem casum habuit celeberrimus *Boerhaavius* in juvene nobili, sed pessimæ indolis, qui, si negarentur ipsi à parentibus quæ desiderabat, mox fingebat hunc morbum: dum autem vocatus jubebat Chirurgo, ut ferro candenti tangeret pedis pollicem, mox exsiliit; & postquam noverat in primo futuro paroxysmo cauterium applicandum esse, non ampliùs ausus fuit morbum fingere.

Solet autem plerumque cessare talis insultus epilepticus, & post aliquod temporis intervallum redire similis; ideòque inter morbos chronicos numeratur. Interim tamen certum est, quandoque & primo hujus morbi insultu exstingui homines; túncque ad acutissimos morbos referri mereretur. Ob hanc causam *Aretæus* (*a*) & inter acutos, & inter chronicos morbos, epilepsiam numeravit, dixítque: *Epilepsiæ primus casus perniciosus est, & si acutè invadat, nonnunquam enim & uno die hominem perdit: periculosæ etiam sunt per circuitus exacerbationes: unde factum est, ut in acutorum numero morbus comitialis poneretur. Quòd si malo assuescat homo, & morbus tenaciter adhærens occupet, non solùm diuturnus, verùm etiam nonnullis perpetuus, efficitur.* Quot casus docuerunt, unico paroxysmo exstinctos fuisse infantes! In morbis acutis adultorum, insultus epilepticus unicus & lethalis sæpius observatus fuit. Vidi in muliere parturiente, & annosâ jam, licèt primiparâ, in ultimis nixibus puerperii paroxysmum epilepticum contigisse horrendum & lethalem, quamvis nunquam antea hunc morbum experta fuisset. E contrà novi hominem, qui vigesimo quinto ætatis anno ob subitum & maximum terrorem epilepticus concidit, quísque ad octuagesimum ætatis annum cum hoc morbo luctatus fuit, redeuntibus vario temporis intervallo paroxysmis. Patet ergo, alternam illam requiem, cum redeunte iterum paroxysmo, frequenter in hoc morbo obtinere; non tamen absolutè requiri ad morbi hujus definitionem dandam, cùm unicus quandoque paroxysmus hominem rapiat; quod & *Hippocrates* (*b*) notavit; uti & *Celsus* (*c*), qui sic habet: *Homo subitò concidit, ex ore spumæ moventur, deinde interposito tempore ad se redit, & per seipsum consurgit. Id genus sæpius viros quàm fœminas occupat, ac solet quidem etiam longum esse, usque ad mortis diem, & vitæ non periculosum. Interdum tamen, cùm recens est, hominem consumit.*

(*a*) De causis & signis morbor. acutor. Lib. I. Cap. v. pag. 1. & de causis & signis morbor. Diuturnor. Lib. 1. Cap. iv. pag 28. & de curat. morbor. acut. Lib. I. Cap. v. pag. 84.

(*b*) De morbo sacro Cap. iv. Charter. Tom. X. pag. 480.

(*c*) Lib. III. Cap. 23. pag. 172.

§. 1072. MORBUS hic mirâ facie variatus tam mirabilis apparet, ut diis, dæmonibus, iræ divinæ, incantamentis, & similibus causis, naturalibus majoribus, adscriptus sæpe fuerit.

Minimè mirum videtur, quòd hic morbus, tam horrendis & tam variis symptomatibus stipatus, creditus fuerit pendere à causis, quæ naturalibus majores essent. Sanissimus homo, in quo nec versatissimi in arte Medici aliquod sanitatis vitium detegunt, uno momento sæpe hoc morbo prosternitur; & postquam deferbuit talis paroxysmus, refectúmque fuit quiete lassatum à tantis agitationibus corpus, quandoque nulli effectus tanti morbi supersunt, & integra redit sanitas; licèt in corpore hoc maneat latens dispositio, quæ novum morbi insultum faciet post magnum satìs temporis intervallum. Tempore jam hoc, inter distantes paroxysmos medio, sæpe nihil deprehenditur in corpore quod culpari possit. Nullum signum ab attentissimis & peritissimis Medicis invenitur, ex quo distinguere queant talem hominem huic morbo obnoxium esse; ideóque jam antiquis temporibus epilepsiæ originem causis majoribus adscripserunt, & incantationibus, atque expiationibus variis ejus curam tentaverunt. Hujus asserti veritatem jam apud *Hippocratem* (*a*) videmus, qui hunc morbum non magìs sacrum dicendum voluit, quàm febres tertianas & quartanas, quæ certis temporum intervallis redeunt; licèt non intelligatur evidenter ratio, quare determinato temporis spatio novus recrudescat paroxysmus: ideóque explodit vana illa & superstitiosa remedia, quibus hunc morbum curare volebant vafri impostores, imperitiam suam obvelantes sacris ritibus, & præceptorum diæteticorum numero. Tot enim monebant esse curationis impedimenta, ut impossibile foret, quin æger quorumdam subinde oblivisceretur; sícque semper in illum culpa rejici poterat, si non sanaretur morbus. V. gr. inter alia plura jubebánt ægrum cavere debere, ne pedem pedi, vel manum manui, superimponeret unquam. Sed quis hoc evitabit, etiamsi attentissimus fuerit, dum plurium mensium spatio talis curatio sæpe protrahi debebat? Semper hinc effugium habebant, quo excusarent irritum talis curationis successum; & licèt æger exactissimè observasset omnia præcepta (quod vix possibile videtur), si non sanaretur, hanc adhuc causam dare poterant, nondum placatos esse Divos, qui irati hunc morbum immiserant. Pro variis autem symptomatibus, quæ epilepsiam comitabantur, diversa assignabant Numina, quæ placari debebant, utì in locis citatis legi poterit.

Certò constat, hunc morbum produci à causis talibus, quæ sensibus observatæ fuerunt, & illarum causarum ablationem morbi curam absolvisse, utì postea patebit. Sed & fassi fuerunt summi in arte Viri, atque in rebus Anatomicis peritissimi, quòd in cadaveribus hoc morbo defunctorum nihil invene-

(*a*) De morbo sacro Cap. I. & II. Charter. Tom. X. pag. 475. &c.

rint sæpe, quod culpare poterant. In pessima epilepsia, *idiopathica* dicta, causa morbi in ipso encephalo hæret, & quandoque difficillimè distingui potest, cùm intricatissimam encephali fabricam tam parùm adhuc novimus. Molem, figuram, integumenta, gyros, cerebri & cerebelli, descripserunt Anatomici, medullæ oblongatæ tubera miris nominibus insigniverunt, &c; sed nullus determinavit hactenus memoriæ sedem, originem determinatam illius potentiæ corporeæ, quæ musculos ad arbitrium voluntatis movet, nec plura alia; de qua re & antea mentionem feci §. 276, ubi in vulnerum capitis Historia agebatur de determinando loco affecto in encephalo. Poterit ergo in mirabili illa fabrica encephali vitium hærere corporeum, immanes illas turbas faciens, licèt sensibus, inprimis post mortem, detegi non possit; unde meritò concludere licet, non ideo semper ad causas supernaturales referendum esse hunc morbum, licèt nulla causa sensibus obvia detegatur. An autem absolutè negari potest, quòd morbus ille unquam à causis supernaturalibus productus fuerit? Certè non videtur; nam puer ille epilepticus, de quo præcedenti paragrapho dictum fuit, sanatus fuit ab Adorando Salvatore, expulso Dæmonio. Probè novi, summos in arte Viros statuere, à causis naturalibus hunc morbum productum fuisse; & æquè stupendam esse sanationem tanti morbi, ab infantia jam affligentis, quàm dæmonis expulsionem; sed certè huic opinioni mihi parum favere videtur ipse textus (*a*), qui sic legitur: *Objurgavit spiritum illum impurum edicens ei: spiritus mute & surde, ego tibi impero: exi ab eo, & ne ampliùs ingrediaris in eum. Et clamans* (spiritus), *& multùm discerpens illum, exivit.* Discipulis postea privatim interrogantibus, cur non potuerint ipsi ejicere illum spiritum, respondit: *Hoc genus in nulla re potest exire nisi in oratione & jejunio.* Solebat autem *Christus* discipulis suis (ut ex pluribus sacræ scripturæ locis patet) postea exponere, quæ hominum oscultantium turbis dixerat, & quæ non satis intellexerant: jam autem talia illis dicit, quæ manifestè firmarent illam opinionem, quam habebant, quòd à malo spiritu morbus miseri illius pueri productus fuerat. Certè dæmoniaci illi, de quibus legitur in sacris (*b*), habebant talia symptomata, qualia in maniacis observantur; sed disertè in textu asseritur, dæmones egressos fuisse de miseris illis, & veniâ impetratâ abivisse in gregem porcorum, qui mox furibundi de præcipitio in mare ruerunt. An potest ille textus ullo modo intelligi de melancholico delirio, aut maniâ à causis naturalibus natâ? Hinc patet, morbos eosdem, quos à causis naturalibus nasci novimus, etiam à supernaturalibus productos fuisse. Vidi innocuum quadriennem puerum, qui simulac orationem Dominicam recitare incepisset, convellebatur illico; & simul tantum ac tam horrendum clamorem edebat, qui ejus vires longè superare videbatur: interposito aliquot minutorum intervallo, iterum rogavi aviam, quæ puerum ad me adduxerat, ut juberet puerum easdem preces repetere, idque

(*a*) Marci Cap. IX. vers. 25.
Lucæ Cap. IX. vers. 42.

(*b*) Matth. Cap. VIII. vers. 28. & seq.
Marc. Cap. V. vers. 2.
Lucæ Cap. VIII. vers. 27.

in quartam vicem usque, semper eodem cum successu; & licèt eventum prævidissem jam, ac animum obfirmarem, non potui impedire, quin, audito hoc clamore, horrerem totus, quamvis me non adeo pusillanimen credam, ut à levioribus facilè movear. Licèt autem scrupuloso examine omnia expenderim, non potui vel minimam malæ fraudis suspicionem habere. Videtur hinc prudentis Medici esse, non semper & statim, ubi inusitata in morbis symptomata apparent, ad causas supra naturam positas refugere; neque etiam impossibilia pronunciare illa, quæ facta fuisse certò novimus. Uti enim optimè celeberrimus *Fridericus Hoffmanus* (*a*) ex *Plinio* dicit: *Quemadmodum multa fieri non posse, priusquàm facta sunt, judicantur; ita multa quoque, quæ antiquitus facta, quia ea non vidimus, neque ratione assequimur, ex iis esse, quæ fieri non potuerunt, judicamus. Quæ certè summa insipientia est.* Tractatus ille supra hanc rem legi meretur.

§. 1073. NULLA quippe gesticulatio, inflexio, positurâque noscitur, quam non aliquando exhibuerit; omnes quoque nonnunquam æmulatur motûs, cursûs, ambulationis, gyrationis, prostrationis, decubitûs, erecti, rigídique corporis species.

Agendum nunc est de variis & miris symptomatibus, quæ in epilepticis observantur tempore paroxysmi. Numerosissima certè hæc sunt, & conabor illa ordine recensere, prout ipse observavi, vel ex fidis Auctoribus collegi.

Primò autem describenda est exquisitissima epilepsia, in qua subitò prosternitur homo cum abolitione omnium sensuum internorum & externorum, & convulsivâ agitatione musculorum. In omnium pessima specie, absque ullo signo præmonente, cadunt illico; & Experimenta practica docuerunt, illam ferè semper incurabilem esse. Frequentiùs primò sentiunt vertiginem, scintillas oculis obvolitantes, colorem purpureum, nigrum, vel & variegatos iridis colores (*b*); quibusdam miri soni auribus percipiuntur; aliis molestus odor in naribus, vel sapor ingratus in ore, nascitur. Quosdam vidi, quibus scintilla lucida apparebat ante oculos, quæ subitò augebatur, donec in immensum jubar cresceret, & tunc cadebant. Alii omnia objecta incipiebant videre, ac si densâ nebulâ obfuscarentur; & subitò crescente hac caligine concidebant: hoc & *Aretæus* (*c*) notavit, vocans σκότος φαντασίαν. Quidam sentiunt à digito pedis, manûsve, vel & ab alio quodam corporis loco, auram quasi frigidam adscendere, quæ ubi ad præcordia venit, corruunt. Horum omnium ægri adhuc memores sunt, quando à paroxysmo resurgunt; reliqua autem, quæ paroxysmi tempore contigerunt, ignorant omnino. Unde postea, dum plures jam paroxysmos passi fuerunt, ex præ-

(*a*) De diabol. potent. in corp. human. opusc. Physico-Medic. Tom. I, pag. 364.

(*b*) Aretæus de caus. & signis morb. acut. Lib. I. Cap. v. pag. 1.

(*c*) Ibidem, pag. 2.

viis illis signis futuram calamitatem prævident, & quantùm possunt sibi cavent, vel adstantium auxilium implorant. Plerique ipso momento, dum cadunt, validum clamorem edunt, cujus tamen conscii non sunt: sequuntur tunc mirabiles & variæ plerumque in singulis epilepticis partium musculosarum convulsiones.

Frons enim & cutis capillata capitis miro quandoque agitantur modo; pili eriguntur; supercilia moventur, deprimuntur & ad se mutuò accedunt simul; ut fit in hominibus indignantibus: oculi tunc fixi, tensi, prominuli, ut in iratis, apparent. Palpebræ agitantur, & clauduntur plerumque, sed palpantes & tremulæ, rarò integre clauduntur, sed inter palpebrarum distantes limbos oculi album apparet (*a*): sæpe & sub palpebris semiclausis bulbi oculi magnâ velocitate rotantur, ita tamen ut ferè semper pellucida cornea sub palpebra superiori occultetur. Quandoque his motibus convulsivis tanta vis oculorum musculis infertur, ut postea semper vitium quoddam maneat; & plurimos observamus luscos & strabones, qui in prima infantia convulsionibus epilepticis tentati hoc vitium contraxerunt.

Mobilis autem illa faciei pars, quæ sub oculis ad mentum usque extenditur, numerosis musculis constans, qui in singulis ferè cadaveribus diversi reperiuntur ab Anatomicis, & cujus partis solâ mutatione pictores & statuarii omnes animi affectus exprimere noverunt, miro modo agitari solet. Quandoque celerrimâ vicissitudine omnes animi affectus exprimuntur in his miseris, labia contracta & elongata in acutum exporriguntur rostrum; mox retrotracta, oris rictum ad aures ferè usque producunt; quod tam celeri reciprocatione factum vidit celeberrimus *Boerhaavius* in muliere Judæa epileptica, ut in vertiginem raperet videntem.

Maxilla inferior quandoque à superiori abducitur tantâ vi, ut luxetur antrorsum; & dum in paupere infante, finito paroxysmo, non fuerat restituta hæc luxatio, totâ vitâ mansit, qui postea multis annis supervixit, sed fatuus, & in nosocomium receptus omnium certè commiserationem movebat. Lingua tunc turgida & elongata ex ore hiante prominet, & nisi adstantes subere, vel alio simili corpore molli, maxillis interposito, caveant, momento pòst, convulsivo motu ad se mutuò adductis maxillis, lingua intercepta graviter vulneratur, vel pars ejus integre abscinditur; quod & *Aretæus* (*b*) monuit. Frequentissimè hoc contingit, tempore paroxysmi linguam morsu vulnerari, & tunc fœdo spectaculo unà cum spuma sanguis exit: fit hoc, quando motus manducationis fiunt à validissimis illis musculis, qui huic functioni serviunt: tunc dentium stridor ingratissimus percipitur; & non sine horrore recordor, quòd coram viderim in tenera satis puella dentium molarium fragmenta exsiliisse cum impetu.

Caput miris modis rotatur, flectitur; quandoque collum riget inflexile, aliquando pronum incurvatur, ut maxilla pectori adhærescat, in aliis versùs scapulas retroflexum caput hæret, velut in illis, qui per vim crinibus trahuntur, quæ omnia & *Aretæus* (*c*) observavit.

(*a*) Ibidem. (*b*) Ibidem. (*c*) Ibidem.

In brachiis, manubus, digitis, fiunt omnes motus extensionis, flexionis, rotationis, pronationis, supinationis; & cum pollex plures & validiores habeat musculos flexores & versùs manum adducentes, quàm reliqui digiti; hinc fortissimè solet versùs volam manûs adduci, quod multi pro signo validi paroxysmi habent; & quia vident, remittente paroxysmo, adductam in pugnum manum denuo explicari, ideo sæpe magnâ vi nituntur in paroxysmi vigore pollicem abducere, sícque aliquando partes illas miserrimè distrahunt, dum summam vim convulsorum musculorum majori violentiâ superare conantur; postea molestissimi dolores manent in his partibus adeo vexatis. Si levi vi manûs contractæ explicari possint, non nocebit hoc tentasse; sed quàm imprudenter agunt rudes sæpe & robustissimi homines, dum omni conatu hoc perficere tentant! In femoribus, cruribus, pedibus, &c, hi motus non adeo observari possunt, quia vestibus teguntur; sed similes adesse vel ex eo constat, quòd pedibus calcitrent validissimè: *Hoc genus calamitatis jugulatis tauris haud absimile* dixit *Aretæus* (*a*). Notum enim est, hæc animalia, dum vasis majoribus discissis sanguis effluit, paulò ante mortem ex inanitione vasorum validissimè convelli, & pedibus calcitrare.

Verùm & interiores corporis partes similiter agitari, docent ructus, borborygmi, vomitus, alvi & urinæ excretio insciis facta: feminis expressio per musculos libidinosos. Sed & vitales actiones quàm maximè turbantur (*b*): in initio enim pulsus celeres, parvi, in fine verò paroxysmi majores, sed languidi ac tardiores; &, ut optimè monuit *Aretæus*, in universum pulsus sunt inordinati (ἄτακτοι): quales etiam inveni in omnibus epilepticis, quibus paroxysmi tempore adsui. Pariter & respiratio miris turbatur modis: primo paroxysmi initio solent affici musculi vocales, nam omnes ferè cum clamore cadunt; postea oritur nixus validus respirationis, ut in illis, quibus suffocatio imminet; & edunt talem sonum, qualem audimus in robustissimis hominibus, dum valido nixu grave pondus elevare, vel obstaculum quoddam removere conantur. Hoc symptoma videtur fecisse, ut Veteres crederent, totum hunc morbum esse nixum cerebri ad explodendum aliquod malignum vel pituitosum gravans. Verùm impeditâ respiratione sanguis liberè per pulmonem transmitti nequit, adeóque nec cor dextrum & se evacuare: unde sanguis venosus accumulatur circa cor dextrum, omnes venæ conspicuæ apparent turgidissimæ, inprimis venæ frontis, raninæ sub linguâ, jugulares in collo: incipit tunc livescere facies, imò ferè nigrescere, primò sub oculis circa palpebram inferiorem, ubi laxa admodum cutis est; uti etiam circa labia, simili ferè modo, ac fit illis qui in laqueo hærent; quod optimè notavit *Aretæus* (*c*), dicens: *Malæ rubent quidem, in augmento autem mali & faciei livor accedit, cervicis vasa distenduntur, vox ut in strangulatu aufertur: etiamsi vehementer inclames, non sentiunt: eorum vox nil nisi gemitus & suspirium est, & respiratio & suffocatio, veluti in iis qui laqueo suffocantur.*

(*a*) Ibidem. (*b*) Ibidem. (*c*) Ibidem.

Dum autem arteriæ narium, oris interni, faucium, se in venas distentissimas evacuare nequeunt, urgentur rami laterales secretorii tantò magìs, & mucus solitò viscidior exprimitur (quod confirmatur illis quæ ad §. 819, dicta sunt, uti & experimento *Loweri*, qui canis venas jugulares ligaverat, de quo ad §. 793, dictum fuit). Idem & in pulmone fit, túncque ingratus ille ronchus auditur, & fœdo spectaculo per os ac nares spuma viscidissima exit, quandoque & sanguinolenta, si lingua paroxysmi tempore à dentibus vulnerata fuerit. Spuma autem illa adeo lenta est, ut in fila duci se patiatur. Hæc omnia *Aretæus* (*a*) pulchre notavit, & simul cum *Aureliano* (*b*) observavit; *Ante dimissionem fieri per os atque per aures spumarum fluorem:* quòd autem intellexerit *Aurelianus*, illud fieri circa paroxysmi finem; patet ex alio loco (*c*), ubi docet, quomodo hysterica passio ab exquisita epilepsia discerni possit. Ita enim habet: *Frequenter simile pati epileptici & à matrice præfocatæ mulieres inveniuntur: siquidem non aliter sensibus privantur; sed discernuntur, quòd in ultima accessionis parte, per os atque nares spumarum fluore non afficiantur.*

Hoc autem ideo inprimis notari meretur, quia illa viscida pituita, in fine paroxysmi per os & nares excreta, Veteribus ansam dederat cogitandi, hanc pituitam ferè esse unicam & solam causam mali (*d*), hâcque expulsâ, cessare insultum morbi. Verùm ex dictis patet, pituitæ illius excretionem esse potiùs effectum morbi, quàm causam; & ad §. 1075, patebit, plures alias causas diri hujus mali fidelibus Observatis cognitas esse; adeóque non sufficere illam curationem solam, quæ incidendo mucosum lentorem & evacuando de corpore agir.

Patet simul ex dictis, circa finem paroxysmi adesse periculosissimum statum, dum suffocatio imminet; & quandoque sic unico paroxysmo pereunt, uti ad §. 1071, dictum fuit. Frequentiùs tamen tali modo finitur: post suffocationem illam imminentem, & expressionem spumæ ex ore ac naribus, incipiunt minui motus convulsivi, respiratio liberior fit, sed stertorosa, cum somno profundo, quasi apoplectico, qui vario tempore in variis durat: deinde ab hoc somno evigilant, omnium illorum, quæ paroxysmi tempore contigerunt, immemores: tunc autem, ut *Aretæus* (*e*) optimè notavit: *Ab initio membris segnes sunt, caput grave sentiunt, dissoluti, languidi, pallentes, pusillamines, ob lassitudinem & morbi verecundiam contristati.* In multis & sensuum hebetudo, & memoriæ debilitas, manet: tamen post binos tresve dies, per bonum victum & quietem, refocillatis corporis viribus, sæpe tam perfecta redit sanitas, ut nullum tanti morbi vestigium supersit; & post aliquod temporis intervallum, sæpe satis longum, idem malum similibus symptomatibus stipatum redit. Tunc autem vocabatur *Aretæo* epilepsia chronica, si verò unico tantùm insultu hominem vel perimeret, vel liberaret, tunc ad morbos acutissimos referri poterat.

(*a*) Ibidem.
(*b*) Morbor. Chronicor. Lib. I. Cap. IV. pag. 293.
(*c*) Ibidem, pag. 295.
(*d*) Hippocrat. de morbo sacro passim.
(*e*) De caus. & sign. morbor. acut. Lib. I. Cap. V. pag. 3.

Chronica autem epilepsia varia admodum habet intervalla inter binos paroxysmos. Vidi, qui semel in anno tantùm corripiebantur; alii vere & autumno, plures singulis mensibus, insultum habent: circa magnas mutationes lunæ alii, circa novilunium, & plenilunium, adeóque bis in mense: plures vidi, qui plurimos paroxysmos patiebantur intra viginti quatuor horarum spatium.

Cùm autem involuntarius motus musculorum sit, tempore paroxysmi, quandoque omnium, quandoque aliquorum tantùm, & sæpe diversorum musculorum motus sibi mutuò succedant, facilè patet, incredibilem varietatem symptomatum occurrere tempore paroxysmi in diversis epilepticis. Hinc cùm gesticulationes, & quævis mutationes posituræ corporis, fiant ope musculorum, intelligitur, quàm mira hîc accidere possint, neque imitanda facilè voluntatis imperio in musculos tempore sanitatis, quia in epilepticis longè validiùs agitanrur musculi; unde sæpe turpes difformitates & distorsiones postea supersunt, uti in sequentibus dicetur. Plura mirabilium epilepsiarum exempla habentur apud *Schenckium* (*a*).

§. 1074. OMNES tamen hæ varietates tantùm versantur in mutatis motibus aliquarum partium mobilium, adeóque musculosarum; ergo tantùm ponunt varias musculorum contractiones; hinc varios liquidi nervosi influxus; inde variam hujus à sensorio communi expressionem in nervos; tandem itaque varias causas in cerebri medulla has expressiones producentes: quæ optimè noscuntur enarratione harum historicâ.

Sequitur jam, ut dicatur de epilepsiæ causis observatis, quibus mirabilia hæc symptomata adscribi possunt; & simul de loco corporis cui applicantur hæ causæ, dum ille morbus adest.

Ut autem hæc clarè & evidenter intelligantur, notandum est ex Pathologicis (*b*), quòd causæ morborum à Medicis vocentur duplici nomine; vel enim est causa proxima, vel remota. Causa proxima dicitur illa, cujus præsentia morbum facit, cujus absentia morbum tollit. Causa autem remota morbi dicitur illa, quæ sic disponit corpus, dum adest, ut aptum sit morbum suscipere, si adhuc alia causa præter priorem accesserit: neutra ergo ex his causis morbum producit, si sola exstiterit, sed simul unitæ morbum præsentem faciunr. Causa jam remota, quæ corpori inhæret, vocatur *prædisponens*: altera autem quæ huic accedit, vocatur *procatarctica*; sive simpliciter *occasio*, quæ rantùm nocet illis, in quibus prior illa prædisponens causa aderat.

His præmissis consideramus, in epilepsia abesse omnes sensus internos &

(*a*) Lib. I. pag. 103. & seq.

(*b*) Herm. Boerh. Instit. Med. pag. 740. & seq.

externos;

externos; simúlque eodem tempore fieri agitationes summas musculorum. Verùm ex illis, quæ de apoplexia & paralysi dicta fuerunt, patuit, causam musculos moventem ab encephalo per nervos derivari in musculos; & sensuum exercitium fieri, dum mutatio nervi, à rebus sensibilibus excitata in sensuum organis, liberè propagari potest ad nervorum originem in encephalo. Adeóque illo tempore, dum paroxysmus epilepticus adest, encephalon, sensuum & motuum muscularium origo, afficitur; & quidem ita, ut sensuum perceptio nulla adsit; motus autem musculares validissimi excitentur. Verùm illi motus musculares produci nequeunt, nisi causa muscularis motûs ab encephalo per nervos veniat ad musculos; adeóque causa epilepticum paroxysmum producens debet efficere, ut medulla encephali in nervorum origines validissimas tantorum motuum causas derivet. Varia ergo occurrent phœnomena in diversis epilepticis paroxysmi tempore, prout in hos illósve nervos, majori vel minori impetu, simul vel successivè, causa muscularis motûs venerit. Unde optimè dixit *Ægineta* (*a*), quòd in encephalo ejúsve ventriculis causam constitutam habeat epilepsia (συνεσταμένην ἔχει τὴν αἰτίαν): quia est totius corporis convulsio, cum noxa principum animæ facultatum; licèt agnoverit, & à ventriculo, & ab utero, & ab aliis corporis partibus, per consensum (κατὰ συμπάθειαν), epilepsiam fieri. Illud enim morbosum, in aliis quibuscumque partibus corporis hærens, non producit epilepsiam, nisi encephalon affecerit; & ægri sæpe sentiunt à parte quadam corporis, pede v. g., ascendere aliquid versùs superiora, & paulò pòst epileptici cadunt, nisi ligaturâ, aut validâ compressione partis, impedire possint subitò illum ascensum, utì postea dicetur.

Ex quibus omnibus liquet, morbi hujus causam proximam, sive integram & adæquatam, paroxysmi tempore, in encephalo hærere; causam verò excitantem, sive procatarcticam, in aliis multis corporis locis esse posse. Videntur autem Observata docere, quòd illo ferè loco, ad quem pervenit mutatio nervis sentientibus inducta ab objectis sensibilibus, sit & principium motûs muscularis: si enim meditabundo homini musca oculos quàm proximè prætervolat, mox motu automatico manum subitissimè admovet; quod & fecisset ex voluntatis arbitrio, si prævidisset illud futurum esse. Illum autem locum, ad quem mutatio organorum sentientium pervenit, & à quo motûs muscularis origo pendet, vocaverunt Medici sensorium commune, utì antea in capitulo de apoplexia dictum fuit. Hinc epilepsia, est morbus sensorii communis, per quem potestas sentiens aboletur, potentia verò motus musculares excitans, summos effectus præstat, absque conscientia & voluntatis imperio.

Verùm observatur, quòd post paroxysmum epilepticum jam sedatum, & omnes functiones encephali in integrum restitutas, maneat tamen ejusmodi diathesis, ut renovetur paroxysmus à talibus causis, quæ in aliis hominibus, hanc diathesin non habentibus, nihil tale producunt. Ira, venus, terror,

(*a*) Lib. III. Cap. XIII. pag. 29. versâ.

etiam levis, crapula, & plurima alia, epilepticis novum morbi insultum adferunt, uti notum est. Superest ergo in illis hominibus causa proegumena sive prædisponens, quæ facit, ut tales homines, absente paroxysmo, maneant obnoxii, ut denuò corripantur epilepsiâ, si huic causæ latenti, & nullo signo sæpe se manifestanti, alia causa occasionalis se junxerit. Certis enim constat Observatis, quòd hæc diathesis proegumenica epilepsiæ veræ, licèt pessima sit, possit adesse in homine, nec tamen nocere ulli functioni cognitæ. Imò videtur illa diathesis epileptica latere posse totâ vitâ, nunquam se manifestans; cùm hic morbus, uti sequenti dicetur paragrapho, transeat quandoque ab avo in nepotem, non laborante filio, in quo tamen videtur eadem diathesis adfuisse, cùm suæ illam progeniei tradiderit.

Verùm hæc diathesis videtur hærere in sensorio communi, illúdque sic disponere, ut irritetur & turbetur postea à talibus causis accedentibus, quæ illud antea non affecissent. Multa certè argumenta hoc suadere videntur. Vidi sanissimam puellam decem annorum, à parentibus vegetis, nunquam epilepsiam passis, natam, per plures annos fuisse epilepticam, & primo paroxysmo fuisse correptam, dum joci gratiâ humi decumbentem sub plantis pedum titillassent diu quædam puellæ, aliis illam immotam vi retinentibus, ne intolerabilem ipsi hanc molestiam, mutato situ corporis, vitare posset. Nihil hîc morbosi humoris culpari poterat, nulla læsio capiti contigerat; & semel turbatum sensorium commune, per nervos in extremis partibus corporis positos, retinuit impressam quasi talem diathesin, quæ postea à pluribus aliis causis accedentibus paroxysmum epilepticum renovabat. Si enim misera hæc titillationis minas tantùm intentari videret aliis, mox cadebat epileptica. A levi iracundia, terrore, attentione animi parum diutiùs protractâ, redibat novus paroxysmus. Toties doluerunt peritissimi Medici, insanabilem totâ vitâ epilepsiam natam fuisse, à solo terrore, in sanissimis etiam corporibus; & inprimis in talibus, qui agilissimum corpus, & ingenium promtissimum habebant.

Certum autem est, sensorium illud commune non æquè firmum esse in omnibus hominibus, & in quibusdam faciliùs irritari, omnésque ejus actiones turbare. Duro labori ab ineunte ætate assuetus rusticus firmum corporis robur habet, talémque fracti orbis ruinæ ferirent ferè impavidum; dum molliter educta puella à subito quocumque fragore convellitur. Nec invicto mentis constantissimæ robori hoc adscribendum est in tali rustico, sed hebetudini & majori quasi callositati sensorii communis. Verùm idem ille quàm stupidus est in illis, quæ mentis aciem requirunt. Robustis gaudet lacertis, sed magnam membrorum agilitatem non habet: solos illos motus exercet alacriter, quos quotidiani labores imperant; cæterùm rigidus ferè in omnibus membris. Unde intelligimus, quare pro diversa dispositione sensorii communis diversimode afficiantur ab iisdem causis homines; & illa, quæ turbant omnia in quibusdam, nullam mutationem inducant aliis.

Quò autem homo origini suæ propior est, eò encephalon, ejúsque propagines, medulla spinalis & nervi, majorem partem totius molis corporeæ

faciunt, quod & Pictores & Statuarii observant, dum junioribus caput majus proportionaliter ad truncum corporis tribuunt. Sed & simul mollior encephali structura in junioribus observatur; ideóque Anatomici, cerebri fabricam demonstraturi in exercitiis Academicis, adultorum cadavera ad hanc rem semper præferunt. Hinc *Hippocrates*, & post illum omnes Medici, observaverunt, juniores magis obnoxios esse huic morbo quàm adultos; videtur enim in illis excedens magnitudo encephali & tenerior fabrica facere causam prædisponentem, quæ, levi causâ occasionali accedente, epilepsiam producit. Tormina abdominis, gingivarum tensio & irritatio dentitionis tempore, frequentissimè inducunt insultus epilepticos junioribus, dum sævissimam odontalgiam & dolores acerbissimos iliacos adulti ferunt absque epilepsia sequente. Summâ excandescit irâ nutrix, & imprudens dat ubera infanti; convellitur illico (uti tot Observata docuerunt); dum nutrix defervescente hoc brevì furore nihil mali patitur. Illa ergo mutatio, per validum talem animi affectum in humoribus nutricis nata, non potuit firmius ætate jam sensorium commune turbare; dum pauculùm lactis, ab iratæ nutricis uberibus ducti, tenerum & mobile infantis corpusculum tam miserè afficit.

Verùm cùm ætatis augmento nimia hæc mollities aut teneritudo encephali & totius generis nervosi sensim emendetur, patet ratio, quare magna spes curæ in junioribus affulgeat. Ubi autem adultum & firmum jam corpus hic morbus invaserit, longè difficiliùs, imò rarò, curatur: debuit enim valida causa fuisse in adulto morbum producens, dum in junioribus etiam levissima sufficiat. Ideo *Hippocrates* (a), ubi epilepsia ante pubertatis tempus apparebat, sperabat morbum abiturum; ubi autem post vigesimum quintum annum invadebat, tunc ut plurimùm ad mortem usque manere insanabilem, monuit. Videantur & illa, quæ ad §. 712, habentur, ubi de convulsione febrili agebatur.

Optimè autem latentem illam diathesin sensorii communis, quæ prædisponens causa epilepsiæ est, descripsit *Helmontius* (b), dicens: *Sic namque comitialis per menses & annos subinde dormit, imò & nunquam excitatur, nisi per venerem, iram, mærorem, partum, &c. Neque est enim ulla materia, fomes caduci, alicubi detenta; quia vel putreret, aresceret, consumeretur, vel pristinam veneni labem amitteret: quod cùm non fiat, verùm in vitam perennet, aliud proin exordium, atque hospitium immediatum, quàm recrementa delegit. Sigillatur quippe in idea entis activi, & constantis per totam vitam.* Alibi (c) habet sequentia, quæ pariter huc spectant: *Quidquid porrò sordium ingestum, admissum, aut vivendi errore obnatum est, sive id causæ procatarticæ, sive demum familiæ, productum sectetur, totum prorsus nil nisi occasionale est: ad cujus scilicet importunitates archeus ipse commotus, veram morbi repræsen-*

(a) Aphor. VII. Sect. V. Charter. Tom. IX. pag. 197.
(b) In Capitulo *De Morbis Archealibus* §. 17. pag. 440.
(c) In Capitulo *Butler* in initio pag. 466.

tat scenam. Unde inprimis perspicuum est, tam esse morbos reales, dum silent, dormiüntque, quàm quos contingit expergefactos in suo meditari paroxysmo.

Postea autem patebit, quando de curatione hujus morbi agetur, magnum usum habere considerationem causæ prædisponentis, & illius distinctionem à causis excitantibus. Sæpe enim non est in potestate Medici causam prædisponentem tollere, & tunc sola spes curæ in eo consistit, ut tollantur causæ excitantes, & in actum deducentes, illam latentem diathesin epilepticam, quæ sola paroxysmum epilepticum renovare nequit.

Sequitur jam enumeratio causarum hujus morbi, tam illarum, quæ prædisponunt, quàm aliarum, quæ procatarcticæ, sive occasionales, dicuntur.

§. 1075. ILLÆ autem sunt 1. hæreditariæ, ex labe gentili patris, matris, parentúmve, aut majorum, silente sæpe morbo in genitore, dum ex avo derivatur in nepotem. 2. Congenitæ, ex imaginatione matris gravidæ excitatâ per conspectum epilepticum. 3. Cerebrum in integumentis suis, superficie, substantiâ, ventriculis, malè affectum, per vulnera, contusiones, abscessus, pus, saniem, ichorem, sanguinem, lympham acrem, fœtidam, excrescentias osseas cranii interni, impressiones ejus, cartilagineam sinuum venosorum naturam, fragmenta, spináfve ossium, vel instrumentorum lædentium meningas, cerebrúmve, argentum vivum ad cerebrum quacumque viâ delatum. Idem cerebrum affectum malè per inflammationem, corruptionem, erosionem meningum, à carie ossis, bile atrâ, gummatibus venereis. Has autem causas juvant omnia, quæ liquidorum in cranium affluxum augent, ut sunt, plethora, motus, calor, ebrietas, epulæ, venus, ingenium perspicax, altum, meditatio profunda, affectus animi ingentes, imaginatrix vis ingens, terror metúsque inprimis. 4. Omnes violentæ affectiones generis nervosi, ut sunt magni & periodici dolores, passio hysterica, rosiones & irritationes à lumbricis, dentitione, acri humore, lacte caseoso, acri, acido infantum, meconio, contagio variolarum, cardiogmo, ulcerosâ materie alicubi hospitante, inediâ, crapulâ, acribus potulentis, esculentis, medicamentis, venenis. 5. Ab interceptis nonnullis, quæ olim excerni solebant, sanie, pure, menstruis, lochiis, hæmorrhoidibus, urinâ. 6. Fumis nonnullis paroxysmum integrantibus, fomite alicubi hærente, unde sensu elevatæ auræ adscendens cerebrum petit.

1. Morbos propagari ex parentibus in prolem, numerosis constat Observatis. Neque tantùm in epilepticis hoc animadversum fuit; verùm

& phthisin & podagram derivari in seros nepotes constat, uti postea dicetur. Mirabile inprimis hoc est, quòd latens in corpore illud semen morbosum per annos dormiat iners, antequam actuosum fiat. Epilepsiæ autem illæ hæreditariæ sæpius circa pubertatis tempus primo se manifestant paroxysmo, &, seminali contagio propagatæ, illo tempore, dum aptum ad generationem corpus redditur, insurgunt, postea per totam vitam sæpe durantes. Uti externâ corporis formâ & magnitudine, ingenio, animi affectibus, proles parentibus similes sæpe fiunt; sic videtur & intima partium corporis constitutio frequenter referre eamdem similitudinem. Quandoque & contingit, quòd seminale tale vitium iners maneat in filio, redeat in nepote: fortè si firmo corporis robore, vitâ actuosâ & frugali, domaverit filius latentem hanc diathesin, ne in nervum erumpat; quam tamen labem seminalem tradit suæ progeniei. Fortè in prima generatione nondum se exserere potest impressus character morbosus, & in secunda tantùm se manifestat progenie. Similia exempla in historiis habentur: sic apud *Plinium* (a) leguntur sequentia: *In lepidorum gente tres, intermisso ordine, obducto membranâ oculo, genitos accepimus; similes quidem alios avo, &c. Indubitatum exemplum est Nicæi nobilis Pyctæ Byzantii geniti, qui adulterio Æthiopis natâ matre, nil à cæteris colore differente, ipse avum regeneravit Æthiopem.*

Sed & plura similia observamus in rerum natura, quæ per multos annos manent absque ullo effectu sensibili, & postea subitò se manifestant, ubi requisitæ conditiones concurrunt, ut latens tale & silens principium reddatur actuosum. Stamen vitale, intra sacculum colliquamenti hærens in ovo fœcundo, quiescit ibi, & nullo signo se manifestat: post plures menses, si calor incubantis gallinæ accedat, viginti circiter diebus illud stamen minimum, omnes sensus priùs fugiens, excrevit in pullum. Notum est semina vegetabilium per plures annos adhuc apta manere, ut sui generis plantulam producant, si fœcundæ terræ committantur. In embryone, dum adhuc in utero materno latet, jam adsunt rudimenta dentium, quæ in fundo alveolorum ad septimum usque ætatis annum, & ultra, manebunt; túncque subito incremento augebuntur & emergent: imò multis in senectute jam provecta novi prodierunt dentes. Pubertas in utroque sexu determinato ætatis tempore nascitur, & miram mutationem corpori inducit: hujus tamen mutationis rudimentum jam in prima hominis formatione aderat, licèt seriùs in actum deducatur. Poterit ergo & in prima origine nascenti homini talis quasi character morbosus impressus esse, qui suo tempore se manifestabit. Hanc rem considerans *Helmontius* (b) dixit: *Ergo morbi hæreditarii inolescunt fœtui; ab ente morboso. Idea nimirum, spiritui seminali impressa (cùm sit ipse morbus adhuc in vita prima seminis delitescens, & sigillatus) adhuc dormit & suî maturitatem exspectat, donec expergefactus ab archei agitatione, prorumpénsque, producta sua parere sit apta.*

(a) Lib. VII. Cap. XII. pag. 147.

(b) Capitulo *de Morbis Archealibus* §. 15. pag. 440.

2. Distinguitur hæc causa à priore, quòd non pendeat à labe seminali; sed quòd epilepsia nascatur in fœtu adhuc intra uterum maternum concluso: non ex causa per hæreditariam labem propagata, sed à causa fœtui jam concepto accedente per matris territæ imaginationem, dum videt epilepticum morbi sui paroxysmo correptum. Cùm autem miser talis infans statim à nativitate epilepticis insultibus obnoxius sit, ideo morbus ille tunc *congenitus* dicitur. Apud *Hildanum* (*a*) talis casus legitur, ubi juvenis, robusta, & optimo corporis habitu prædita, matrona gravida mirum in modum perterrita fuit, dum epilepticus ferè ad ipsius pedes procideret: post menses aliquot primipara puellum feliciter enixa est, qui non diu pòst comitiali morbo correptus fuit, & multis remediis frustra tentatis, periit hoc morbo, antequam primum ætatis annum adimpleret. Uterque parens sanus erat, & postea eadem hæc matrona aliquot liberos peperit, qui nunquam huic morbo fuerunt obnoxii. Plures similes casus sparsim apud Observatores habentur.

Verum quidem est, quòd frequentes satis in recèns natis observentur convulsiones, à meconio, vel ab acida acrimonia, intestina vellicante, &c. Verùm, expulsis his fœcibus, & emendatâ hac acrimoniâ, cessant brevì illæ convulsiones: in misero autem hoc puello ad mortem usque redierunt paroxysmi epileptici.

Cùm ergo alia plurima Observata doceant, imaginationem matris gravidæ miras mutationes posse inducere fœtui, intra ejus uterum contento, videtur meritò & epilepsia in recèns nato observata tali matris terrori tribui posse. Novi quidem hæc omnia negari à quibusdam, quia non concipiunt, quomodo mutata cogitatio matris posset sic afficere fœtum; & derideri sapientes viros tanquam nimis credulos, qui fidem adhibuerunt illis, quæ propriis viderant oculis, vel apud probatissimos Auctores legerant. Fateor, me nullo modo intelligere nexum causæ in matrem agentis cum effectu observato in fœtu; & quare terror ille potiùs non reddiderit matrem epilepticam, quàm fœtum; sed an ideo negari debet illud, quod factum fuisse constat. *Galenus* (*b*) jam suo tempore de hac re conquerebatur, dicens: *Multi Medici rerum quæ manifestè conspiciuntur, causas reddere nequeuntes, eas esse omnino negant.* Vidi olim venustissimam puellam, quæ me de affectibus hystericis, quibus obnoxia erat, consultum venerat. Conspiciebam erucam, sub collari nudæ cuti insidentem in cervice: metuens, ne terreretur, amovere volui digitis hoc insectum: subridens illa dixit: relinquas, quæso, erucam, quam totâ vitâ gestavi; & permisit facilè, ut accuratiùs inspicerem. Vidi autem colores varios pulchros, crines erectos erucæ, quàm evidentissimè; nec ovum ovo similius esse poterat, quàm illa erucæ effigies, ultra cutis superficiem prominens, erat huic insecto.

(*a*) Observat. Chirurg. Cent. 3. Observ. VIII. pag. 191.

(*b*) De Locis Affectis Lib. V. Cap. III. Charter. Tom. VII. pag. 486.

Mater autem ejus affirmabat, quòd, hanc puellam dum utero gereret, in horto deambulanti eruca ex arbore in cervicem deciderat, illámque ægre inde amovere potuerat. Altera mulier gravida per tres menses terretur à simia, quam brachio suo insilituram credebat; aufugit, & partem corporis, pro qua metuebat, alterâ manu arripuit & perfricuit. Parit debito tempore sanam puellam, quam vidi jam adultam, in cujus dextra manu in parte externa cubiti tota cutis fusca erat, & pilis pollicem cum dimidio longis hirta. Sapone priùs perfricato loco, novacula abraserunt, dum novem annos nata foret; sed mox locum abrasum occupabat densum pustularum agmen, totum brachium inflammabatur quàm validissimè, non sine gangrænæ instantis metu: idoneis remediis sedato hoc malo, recreverunt pili, & mansit deforme illud imaginationis maternæ vestigium, quod postea patienter ferre maluit, quàm novam curam tentare.

Vellem rogatos illos viros, qui meam in his credulitatem ridebunt, an putent se intelligere plurima alia mirabilia, quæ in generationis opere fieri certò novimus. Dicant causas, quæ tubas Fallopianas pendulas & liberè fluctuantes erigunt, fimbrias explicant, ovariis applicant: explicent, cur uterus suscepto masculino semine, conceptu facto, crescere incipiat in omnem dimensionem: cur menstrua non prodeant: cur excusso fœtu decrescat uterus, increscant mammæ: quomodo fœtus nectatur funi umbilicali: quomodo nascatur placenta & se affigat utero, &c? Credo arduum fore subtilissimis etiam Philosophis, ut demonstrent nexum causæ cum his effectis, quos tamen revera existere nemo negabit. Nec meliori jure ergo effectus maternæ imaginationis in fœtum negare licet ob hanc rationem, quia non intelligitur modus, quo hæc fœtûs mutatio fieri posset.

3. Præcedenti paragrapho dictum fuit, illo tempore, dum paroxysmus epilepticus adest, encephalon affici; adeóque minimè mirum videri poterit, si illa, quæ encephalon lædunt, epilepsiam etiam producant frequentissimè. In vulnerum capitis Historia pluribus locis probatum fuit, à læsione encephali per instrumenta vulnerantia, à contusione valida capitis pariter, convulsiones pessimas productas fuisse; uti etiam solâ effusione sanguinis in cavo cranii; & multò magis, si sanguis, vel alii effusi humores, morâ & stagnatione in acrem & rodentem ichorem degeneraverint. Verùm in omnibus illis casibus causa violenta vulnerans, vel contundens, capiti applicata fuerat. Contingit autem & sensim, absque talibus causis prægressis, in cavo calvariæ accumulari humores, qui vel mole premere vel acrimoniâ acquisitâ encephalon lædere, sícque hunc morbum producere possunt. In cadavere epileptici colluviem talem aquosam invenit in cavo cranii *Piso* (*a*), & inprimis versùs posticam capitis partem. *Drelincurtius* plurium epilepticorum infantum calvarias dissecuit, & ventriculos anteriores, sero flaventi acri turgidos, reperit. In ebrioso viro, epilepsiâ exstincto, gelatinam flavam

(*a*) Observ. & Consil. de morbis à serosa colluvie Sect. 2. part. 2 Cap. VII. pag. 159.

copiosam inter duram & piam matrem vidit. *Poupart* (*a*) in cadavere juvenis epileptici inter calvariam & duram matrem, pituitam albam spissam observavit: ipsa autem dura mater tumida, simili quasi pituitâ madens, vix ab illa distingui poterat, neque cranio videbatur adhærere, nisi hujus pituitæ ope. Imò *Hippocrates* (*b*) talem pituitam videtur pro sola causa epilepsiæ habuisse, & diuturnum hunc morbum ideo incurabilem pronunciavit, quia encephalon eroditur & colliquatur à pituita, per moram nempe acriore redditâ.

EXCRESCENTIAS OSSEAS CRANII INTERNI. Ubi de morbis ossium antea agebatur, dictum fuit ad §. 549, quandoque latentes ob causas tumores tales osseos excrescere. Si hoc in capite interno fiat, comprimetur à tali exostosi encephalon; & si acutæ figuræ fuerit talis excrescentia, facilè patet, quàm enormia mala inde fieri debeant. Vidi tale sceleton, in quo nullum ferè os erat, quin acutis ejusmodi osseis prominentiis hirtum foret. Sed & similia in cavo calvariæ fuerunt observata. Vidit *De La Motte* (*c*) duram matrem illo loco, ubi falcem format, osseis talibus aculeis asperam, in cadavere juvenis, qui per octodecim annos epilepsiâ laboraverat. Sic autem eminebant illi aculei, ut piam matrem lædere & pungere potuerint. Raram hanc observationem Academiæ Regiæ Scientiarum transmisit, in cujus Historia etiam habetur (*d*). Invenit tamen in eodem cadavere ventriculos cerebri sero extravasato plenos. Postea celeberrimus *Hunauld* in adulto homine, pariter epileptico, similia spicula ossea invenit infra sinum longitudinalem superiorem, quæ cerebrum punxerant (*e*). Et in cadavere juvenis epileptici inventum fuit intra ipsum cerebellum os irregularis figuræ, quod longitudine pollicem, latitudine verò dimidium pollicem, æquaret (*f*).

INTROPRESSIONES EJUS. Calvariæ cavum semper plenum est naturaliter; unde, abscissâ post mortem calvariæ ollâ, non facilè iterum adaptari potest, quia encephalon, osse coercente, liberum exsurgit: dum ergo, intropressâ calvariâ, minuitur ejus cavum, encephalon comprimitur; unde & epilepsia, & plura alia mala, fieri poterunt; uti ad §. 267, dictum fuit.

CARTILAGINEAM SINUUM VENOSORUM NATURAM. Ut functiones cerebri rectè perficiantur, requiritur expeditus motus humorum per arterias, & reditus eorumdem per venas. Sinus autem venosi quasi diverticula quædam sunt, in quibus sanguis colligi potest, & retineri, saltem per aliquot momenta, dum per tussim, risum, nixum validum, impeditur liber sanguinis motus ex corde dextro per pulmonem, adeóque & venæ jugulares se commodè evacuare nequeunt; debent ergo illi sinus utcumque cedere posse: si ergo in car-

(*a*) Acad Royale des Sciences 1705. Hist. pag. 61.
(*b*) De Morbo Sacro Cap. III. IV. & VI. Charter. Tom. X. pag. 478. & seq.
(*c*) Traité Complet de Chirurgie Tom. II. pag. 398.
(*d*) L'An. 1711. Histoire pag. 36.
(*e*) Ibidem l'an. 1734. Hist: pag. 59. 60.
(*f*) Ibidem l'an. 1737. Hist. pag. 71.

tilaginem

tilaginem obduruerint, distendenti sanguini cedere nequeunt inflexiles, simúlque tunc crassescere solet substantia sinuum in cartilaginem mutata, adeóque & minuitur sinuum cavitas: utroque hoc modo turbatur facilis reditus sanguinis venosi ab encephalo. Talia autem impedimenta reditûs sanguinis venosi à capite in cadaveribus epilepticorum deprehensa fuerunt (*a*).

FRAGMENTA, SPINASVE, &c. Si enim acuta ossea spicula, enata ex duræ matris processibus, irritando & pungendo cerebrum, epilepsiam producere potuerint, uti statim dictum fuit; idem fiet, si post vulnera capitis validásve contusiones, aspera fragmenta ossis, vel instrumentorum vulnerantium partes relictæ, similem irritationem fecerint. De his autem dictum fuit in vulnerum capitis Historia.

ARGENTUM VIVUM, &c. Notum est quòd argentum vivum satis facilè bibula venarum oscula ingrediatur, in superficie externa & interna corporis disposita, inprimis si subtilissimè divisum fuerit. Experiuntur hoc illi, qui metallis inaurandis operam dant, & igne argentum vivum, quocum hoc artificium peractum fuit, in auras difflant. Sic enim argentum vivum, vi ignis adeo divisum, ut in aere volitare possit, unà cum aere inspirato hauriunt, & tremore membrorum, paralysi, epilepsiâ, sæpe corripiuntur. Eadem mala contingunt illis, qui in fodinis argenti vivi versantur, & inprimis his, qui ignis vi ex minera sua argentum vivum excoquunt. Postquàm luis veneræ cura per inunctiones argenti vivi tentata fuit, & sæpe, imprudenti consilio ab agyrtis magna copia unguentorum mercurialium applicabatur, numerosissima Observata docuerunt, similia mala contigisse miseris talibus, ac priùs recensita fuerunt. Imò constitit, argentum vivum, humoribus circulantibus mistum, miram mutationem corpori inducere (de qua re postea in capitulo *de Lue Venerea* dicetur); sed & frequenter elabi ex vasis, collegi & stagnare in ossium cellulosis recessibus, ibique pondere suo membranas sensiles premendo & distrahendo, dolores molestissimos, totâ vitâ pertinaciter manentes, producere. Sic *Matthiolus* (*b*) observavit, ex osse cruris corrupto hominis, qui decies à diversis empyricis inunctus fuerat, argentum vivum non semel emanasse. Aliquoties & talia ossa calvariæ vidi in quorum diploe argenti vivi globuli manifestè apparebant. Nec repugnat, in ipsa cava encephali argentum vivum sic eructari posse, & summa mala producere. Cùm autem epilepsia satis frequenter observata fuerit sequi imprudentem applicationem argenti vivi, ac quidem in hominibus nunquam antè huic morbo obnoxiis, in quibus nulla alia epilepsiæ causa, severo etiam examine, detegi potuit; patet & hanc morbi causam reliquis adnumerari posse.

IDEM CEREBRUM AFFECTUM MALE, &c. Illæ causæ, quæ hoc numero hactenus rencensitæ fuerunt, omnes sunt tales, ut irritando, rodendo, &c, cerebrum lædendo, hunc morbum fecerint. Verùm inflammatio eumdem ef-

(*a*) Bonet. Sepulcr. Lib. I. Sect. 12. Tom. I. pag. 283. 292.

(*b*) Aphrodisiac. pag. 268. B.

fectum præstare poterit, uti facilè patet; ideóque in phrenitidis Historia §. 774, convulsiones numerantur inter illa mala, quæ pessimam phrenitidem sequi solent; & §. 775, patuit, in cadaveribus hoc morbo defunctorum non tantùm inflammationes in capite interno repertas fuisse, sed & inflammationis sequelas, abscessus nempe, sphacelos, & acres rodentes liquores; quæ singula certè sufficiebant, ut ante mortem epilepsiam producerent. Si bonum pus, post validam contusionem collectum sub cranio, potuerit producere fortissimam epilepsiam, illico levatam, dum perterebrato cranio exitus conciliabatur puri (*a*), facilè intelligitur, pure acriorem longè saniem corruptam pejora adhuc mala facere debere. Verùm illud pus hærebat inter cranium & duram meningem, adeóque premendo mole suâ, vel irritando, nocuerat tantùm, nondum ad ipsam cerebri substantiam penetrans. Si ergo caries nata fuerit in ossibus cranii, corrupta sanies ex affecto osse depluens in meninges cerebri, epilepsiam facere poterit; qualis casus apud *Bonetum* (*b*.) legitur de juvene, qui post diuturnum capitis dolorem vehementissimâ corripiebatur epilepsiâ, cujus tertio paroxysmo exstinguebatur. Apertâ calvariâ, inveniebatur os occipitis juxta cerebellum carie exesum, ita tamen ut externa calvariæ lamina adhuc integra mansisset; unde, nudato cranio, in externa ejus superficie nihil mali detegebatur. Si graves odores, ut monet *Aretæus* (*c*), epilepsiæ paroxysmum renovant, quantò magìs hoc faciet cariosi ossis pessima fracedo ipsum encephalon immediatè afficiens, dum hoc putridum tegmine osseo cranii coercetur, ne extrorsum diffiari possit. Gummata autem venerea solent frequenter ossa, quibus insident, corrumpere carie; vel, si intra cranium hæreant, premendo mole suâ encephalon, nocere possunt; de quibus postea in capitulo *de Lue Venerea* dicetur. Atra verò bilis, soluta & mota, si ad cerebrum venerit, cùm simul tunc magnam acrimoniam habeat, frequenter hunc morbum producit; sed pessimum, & plerumque citò lethalem, uti postea ad §. 1104. dicetur.

HAS AUTEM CAUSAS JUVANT OMNIA, &c. Verùm illæ causæ, hactenus recensitæ, non semper præsentem sistunt hunc morbum, saltem non omnes: intervallum inter paroxysmos hujus morbi est, &, uti antea dictum fuit, sæpæ satìs longum. Manet ergo illa causa prædisponens, licèt non renovet paroxysmum, nisi vel augeatur ipsa, vel nova alia causa accedat, quæ, priori juncta, paroxysmum epilepticum producit. Videmus autem, Antiquis jam innotuisse latentem illam dispositionem epilepticam, quæ silere posset diu, & dein improvisò emergere. Hinc Legislator (*d*) posuit, licere emptori restituere servum, quem emerat, nescius, illum huic morbo obnoxium esse; & dum in aliis morbis latentibus, nec vulgò cognitis, spa-

(*a*) La Motte, Traité complet de Chirurg. Tom. II. pag. 387. & suiv.

(*b*) Sepulcret. Anatom. Lib. I. Sect. 12. Tom. I. pag. 273.

(*c*) De caus. & sign. morbor. acut. Lib. I. Cap. v. pag. 1.

(*d*) Plato de Legibus, Lib. XI. Tom. II. pag. 916.

tium sex mensium pro termino restitutionis statueret, integrum annum concessit, si morbo sacro laboraret: probè enim gnarus erat, longa talia intervalla inter hujus morbi insultus quandoque inveniri. Minùs fortè æquus videtur fuisse Medicis & Gymnastis, dum hoc restituendi servos emptos jus illis negaret, credens illos arte suâ & experientiâ detegere posse latentem illam diathesin; cùm tamen certum sit peritissimos Medicos in hac re falli posse, dum in illis, qui diu à paroxysmo liberi sunt intermedio tempore nullum sæpe signum læsæ sanitatis apparet. Videtur autem in more fuisse antiquitus, ut servos venum expositos gagatis lapidis nidore explorarent emptores, ut detegerent, an epilepsiæ obnoxii forent. Nidore hujus suffumigii insultum epilepticum excitari, *Aretæus* (*a*) monuerat, & *Apuleius* (*b*) magiæ accusatus, dum causam suam ageret, habet sequentia: *Quòd si magnum putarem caducum dejicere, quid opus fuit carmine, cùm incensus gagates lapis, ut apud Physicos lego, pulchre & facilè hunc morbum exploret: cujus odore etiam in venalitiis vulgò sanitatem aut morbum venalium experiantur?*

Observatum jam fuit, quòd insultus epilepticus recrudesceret in prædispositis ad hunc morbum, si humorum copia, vel impetus versùs caput augerentur, quod inprimis fit à sequentibus.

PLETHORA. Quid plethora sit, & signa, quibus præsens cognosci possit, antea ad §. 106, dictum fuit. Ad §. 1010. n°. 1, data fuit ratio, quare plethora encephali functiones præ reliquis turbet. Dum ossei aculei, ex dura matre enati, pungebant piam matrem & cerebrum suppositum, tantò plùs debebant nocere, quantò magis turgeret distenta in vasis suis pia mater. Sed in cortice cerebri naturaliter sanguis ruber non adest, hinc in plethora turgent inprimis piæ matris vasa sanguinea, & tantò validiùs premuntur illis aculeis eminentibus; unde miser homo levabatur validâ sanguinis missione, per quam depleta vasa subsidebant (*c*). Neque tantùm plethora instar causæ excitantis agit, sed videtur & sola quandoque sævissimam epilepsiam, & subitò lethalem, producere. In nobili juvene octodecim annos nato, athletici habitûs, & plethorico, hoc vidit *Carolus Drelincurtius* (*d*): post lautius enim prandium, dum se pilæ ludo accingeret, concidit epilepticus; sanguinem tamen naribus fundens: licèt autem efficacia tentarentur auxilia, novis insultibus crebris intra spatium sedecim horarum periit. Frigidissima autem vasa sanguinea encephali & sanguis extravasatus in cranio reperta fuerunt.

MOTUS, CALOR, &c. Per motum corporis validum, per calorem aeris auctum, videmus manifestè omnia vasa sanguinea plùs distendi, licèt copia sanguinis per motum vel calorem non augeatur, sed rarescant humores: hinc similem effectum hæc præstare possunt, ac nimia abundantia boni sanguinis in plethora. Quantùm in hominibus bene potis inflentur vasa sanguinea, sa-

(*a*) Loco citato.
(*b*) Apolog. prim. pro seipso Tom. II. pag. 169.
(*c*) Acad. Royale des Sciences, l'année 1734. Hist. pag. 59.
(*d*) Bonet. Sepulcret. Anatom. Lib. I. Sect. XII. Tom. I. pag. 294.

tìs notum est, & à sola ebrietate lethalem convulsionem fieri, nisi febris corripuerit, notavit *Hippocrates;* utì aliâ occasione ad §. 558, monui: non mirum ergo in prædispositis inde renovari paroxysmum. Epileptici tamen generosos potus sæpe amant, quia ab insultu resurgentes se adeo debiles & languidos sentiunt. Epularum autem luxus duplicem ob causam nocet, & quia copioso chylo crudo, sanguini affuso, augetur subitò fluidorum moles; & quia ventriculo admodum distento magìs turgent vasa sanguinea superiorum corporis partium; utì aliâ occasione ad §. 1010. n°. 3. *lit.* α, explicatum fuit. Unde etiam frequenter contingit, epilepticos solemnia convivia fœdare morbi sui paroxysmo; posteáque pudibundos hominum consortia fugere, & in pessimam melancholiam incidere.

VENUS. Si considerentur illa, quæ coitûs tempore in viro contingunt, aliqua similitudo cum epilepsia videtur adesse. Absque voluntatis imperio musculi erectores penis tenduntur: toties enim rigent invitis etiam, dum in aliis, quovis pretio hoc redimere volentibus, flaccidi manent: sed & verâ convulsione semen exprimitur (*a*), & illo tempore oculorum acies obnubilatur (hinc *putres in amore ocellos* dixerunt Poetæ); paulò pòst totum corpus resolvitur & languet; ita ut ferocissimus, œstróque venereo ferè furens taurus post coitum langueat mansuetus. Utì frequentes epilepsiæ paroxysmi omnes functiones cerebri lædunt, & tandem omnino delent, lethali apoplexiâ, sic & similes effectus ab immodica venere natos fuisse, ingens Observationum practicarum numerus docet. Imò & constitit, ab imprudenti licitæ etiam veneris usu epilepsiam secutam fuisse (*b*). Omnium autem maximè hoc metuendum est in illis, qui antea huic morbo obnoxii fuerunt; & contigisse novi, quòd talis venus primas conjugalis lecti delicias epileptico insultu fœdaverit. Non sine ratione Veteres ergo dixerunt, *τὴν συνουσίαν εἶναι μικρὰν ἐπιληψίαν*. *Hippocratem* quidem hoc dixisse, voluit *Aulus Gellius* (*c*), apud quem leguntur sequentia: *HIPPOCRATES autem, divinâ Vir scientiâ, de coitu venereo ita existimabat, partem esse quamdam morbi teterrimi, quem nostri comitialem dixerunt.* Interim apud *Hippocratem*, saltem in ejus operibus, quæ ad nos pervenerunt, non memini hoc inveniri; & *Galenus* (*d*) tribui *Democrito* hanc sententiam memorat.

INGENIUM PERSPICAX, ALTUM. Omnes illas causas, quæ gravem & manifestam noxam cerebro ejúsve meningibus inducunt, epilepsiam producere posse, etiam in his, qui vervecum in patria crassóque sub aere nati sunt, certum est. Verùm illi, qui perspicaci mentis acie gaudent, videntur sensorium commune sic dispositum habere, ut similibus causis etiam levioribus, turbetur faciliùs. Ingeniosissimas puellas & hoc morbo, & hystericis affectibus, frequentiùs corripi observant Medici; atque in viris, ad summa in rebus humanis negotia capessenda natis, & scientiâ claris, ille morbus sæpius

(*a*) Vide H. Boerh. Institut. Medic. §. 657.

(*b*) Heers, Observat. Med. 18. pag. 176.

(*c*) Noct. Attic. Lib. XIX. Cap. 11. pag. 465.

(*d*) Commentar. 1. in Lib. III. Epidem. Charter. Tom. IX. pag. 207.

observatus fuit: pauca, sed magna nomina hîc recensere sufficiet. *Julius Cæsar* gaudebat *valetudine prosperâ: nisi quòd tempore extremo repentè animo linqui, atque etiam per somnum exterreri solebat. Comitiali quoque morbo his inter res agendas correptus est* (*a*). Huic morbo & obnoxius fuisse *Petrarca* creditur (*b*). De seipso fatetur *Fabius Columna* (*c*), quòd epilepsiâ laboraverit, & ideo veterum Medicorum scripta evolverit, ut videret, an Antiquorum testimoniis probarentur illa, quæ Medici pro morbi curatione facienda suadebant. Radice autem valerianæ sylvestris usurpatâ, se ab hoc morbo liberatum fuisse memorat (*d*). Multiplici eruditione celeberrimum *Franciscum Redi* ultimis vitæ annis epilepticum fuisse constat (*e*), & septuagenario jam major inventus fuit manè in lecto mortuus.

MEDITATIO PROFUNDA. Omnes illi, qui studiis operam dant, propriâ experientiâ noverunt, quantùm caput afficiatur, dum diu attentissimâ mente eidem cogitationi inhærent; inprimis in abstracta Mathematicorum disciplina: uti etiam dum in intimo quasi memoriæ recessu quærunt aliquid, quod se antea novisse sciunt, & cujus jam recordari nequeunt. Vidi egregium Virum, qui nimiis lucubrationibus sanitatem perdiderat, illico vertigine molestissimâ correptum, si attentâ mente auscultaret alios narrantes etiam brevem historiolam. Nihil autem molestius sibi accidere querebatur, quàm, dum aliquid in memoriam revocare vellet; tunc enim summopere angebatur, imò quandoque in animi deliquium incidebat, cum summæ lassitudinis sensu: nec poterat à scrutinio hoc semel incepto desistere, licèt omni modo obluctaretur; sed cogebatur invitus in eo pergere, donec deficeret. Sic *Galenus* (*f*) observavit in juvene grammatico, quòd toties epilepsiâ corriperetur, quoties vehementer doceret, attentè cogitaret, aut irasceretur. Vidi sic aliquoties, & dolui, optimæ spei pueros in pessimam & insanabilem epilepsiam incidisse, dum morosi præceptores urgebant, ut absque ulla ferè interpolatione studiis incumberent: dúmque credulos parentes vanâ spe portentosæ filiorum eruditionis lactabant, turpissimè tantis exciderunt promissis, dum miseros discipulos epilepticos reddiderant, quandoque & totâ vitâ hebetes & fatuos.

AFFECTUS ANIMI INGENTES Quàm subitas & validas mutationes in corpore producere possint animi affectus, antea ad §. 99, & 104, dictum fuit: simúlque tunc constitit, omnes functiones corporis per illos turbari posse; inprimis autem has, quæ ab encephalo pendent. Minimè ergo mirum est, ab iisdem excitari, & in actum deduci, latentem diathesin epilepticam. Dum validâ percellitur irâ homo, rubet facies & tumet, oculi sanguine suffunduntur, pulsus & fortior & celerior fit; quæ omnia signa docent auctam humorum celeritatem, & validiorem versùs caput affluxum: inde juvenis

(*a*) Sueton. Lib. I. Cap. XLV. pag. 59.
(*b*) In vita, præfixa ejus operibus.
(*c*) In Præfatione Phytobasani.
(*d*) Ibidem, pag. 120.
(*e*) In vita, præfixa ejus operibus, pag. 10.
(*f*) Lib. V. de locis affectis, Cap. VI. Charter. Tom. VII. pag. 492.

grammaticus, de quo statim dictum fuit, corripiebatur epilepsiâ, dum irascėretur. Idem & à gaudio subito, & tristitiâ contigisse, vidi sæpius.

IMAGINATRIX VIS INGENS. Antea ad §. 700, ubi de *Delirio febrili* agebatur, dictum fuit, quòd imaginatio dicatur perceptio ideæ natæ ex mutatione Physica organi sentientis intimi, sive sensorii communis, à causa interna. Quando enim à causa externa in sensus agente idea nascitur, tunc dicitur sensuum perceptio. Mirabilem hanc facultatem homo possidet, ut per imaginationem rem absentem sibi sistere tanquam præsentem possit; imò & novas excitare ideas rerum, quæ nunquam exstiterunt: dum v. gr. sibi chimæram imaginando sistit. Uti jam & reliquæ mentis functiones non eâdem facilitate exercentur in omnibus hominibus, sed in quibusdam majus intellectûs acumen observatur, firmior memoria, judicium magis accuratum; ita etiam in quibusdam hominibus hæc imaginandi vis major est. Laudatur hoc in Pictoribus & Statuariis, qui pulcherrimâ suâ arte hoc efficiunt, ut in aliis hominibus similis idea excitetur per sensuum perceptionem, qualem illi imaginando conceperant. Poetarum enthusiasmus validæ imaginationi pariter originem debet. Ubi ergo vis imaginatrix ingens est, & solitariam inprimis vitam ducens homo ab objectis externis rarò & non adeo fortiter afficitur, tunc idea, per imaginationem nata, sæpe fortiùs mutat sensorium commune, quàm aliæ ideæ ex sensuum perceptione productæ; & dum simul sensorium commune sic mutatur, aliâ ratione, quàm unquam ab objectis externis factum fuerat, novæ & insolitæ nascuntur ideæ, quarum causas extra se existere credunt, & bonâ fide putant, se revelationes aliáque multa mira vidisse. His autem ideis sic per imaginationem natis si se jungat illud gratum vel ingratum (vide §. 700.), tunc insuperabilis sæpe perturbatio omnium functionum animalium sequitur. Unde patet, quare iis, qui ad epilepsiam dispositi sunt, vivida talis imaginatio adeo noceat: imò observamus quandoque in initio paroxysmi epileptici, vel paulò antè excitari tales novas & insolitas ideas, dum pulcherrimos, & nunquam antè visos, colores, sonos suavissimos, odores nunc gratos, nunc ingratissimos, percipiunt; irascuntur quandoque, dum caput ligno vel lapide percuti ex insidiis credunt (*a*). Videmus præterea metûs signa in vultu apparere quibusdam, dum concidunt; in aliis contrà ad risum composita facies observatur: quæ omnia confirmare videntur, quòd tunc novæ ideæ nascantur à causa interna in sensorium commune agente. Dum spectrum humeris insiluisse, illúdque ad ædes suas usque se detulisse, imaginabatur adolescens, pessimè se inde habuit; & renovatâ simili spectri visi imaginatione, fuit factus epilepticus (*b*).

TERROR, METUSQUE INPRIMIS. Nulla fortè causa frequentiùs produxit hunc morbum, & sæpius incurabilem, imò & quandoque satis subitò lethalem. Multos novi epilepticos factos fuisse, & totâ vitâ mansisse, dum co-

(*a*) Aretæus de causis & signis morbor. acutor. Lib. I. Cap. v. pag. 2.

(*b*) Frid. Hoffmann. Med. ration. system. Tom. IV. part. 3. Cap. 11. Observat. 4. pag. 82.

ram ipsis alter epilepticus conciderat; & numerosi tales casus in Historia Medica habentur. Doluit acerbissimè *Schenckius* (*a*), carissimam sibi conjugem, robustam & optimæ valetudiins, ultimo graviditatis mense periisse cum fœtu, dum, incendio in vicinia excitato, de fenestra in sublimiori ædium parte conspexisset flammam, & scintillas per aera volitantes, ac quaquaversum dispersas: adeo enim sævâ inde corripiebatur epilepsiâ, ut intra duodecim horas, sæpius repetitis insultibus, exspiraret. Nihil autem morbosi prægressum fuerat in hac matrona; solus terror ingens & subitus causam dederat.

Verùm epilepsia, à terrore nata, renovare solet paroxysmos suos tunc inprimis, quando similis idea renascitur, ac fuit illa, quæ morbum excitaverat. Puer à cane magno insiliente ita terrebatur, ut paulò pòst concideret epilepticus; & postea, dum majorem canem videret, vel & latrantem audiret, redibat paroxysmus. Unde discimus, quàm parum sæpe requiratur, ut latens illa diathesis epileptica denuo in actum deducatur. Vidi hominem, qui aliquoties sumpserat haustum purgantem, nauseosum satis, viso pauculo, de quo hauserat remedium, horruisse non tantùm & nauseasse, sed & alvum deposuisse frequentiùs: sic sola idea fastidiosi remedii renovata purgantis pharmaci vices supplevit, & totum corpus turbavit. Numquid & literarum notulæ, nihil commune cum rebus significatis habentes, in nobis renovant easdem ideas, quas ante plures annos habuimus, & quarum memores non ampliùs eramus? Imò & ab hac sola causa sæpe renovantur validi affectus animi, iræ, odii, tristitiæ, &c, qui jamdudum sopiti fuerant. Simili modo videntur renovari insultus epileptici illis, qui à valido terrore in hunc morbum inciderant. Unde videtur *Galenus* (*b*), dum notabat illa, quæ vitanda erant in puero epileptico, ne recrudesceret paroxysmus, optimè dixisse: *à quibus corpus vehementer moveri & perturbari solet, atque in reminiscentiam referri* (καὶ τὸ πάθος ἀναμνῆσαι) *& ad generationem paroxysmi deduci.* Ibi enim pulchre paroxysmum recrudescentem comparat renovatæ quasi memoriæ silentis antea illius dispositionis epilepticæ.

4. Causæ illæ, præcedenti numero recensitæ, in ipso cerebro sedem suam habebant, & inde turbabatur miris adeo modis totum systema nervosum. Verùm à nervis mutatis in diversis partibus corporis turbari posse adeo cerebrum, ut inde epilepsia oriatur, constat certis Observatis. Dum leviter titillando attrectarentur plantæ pedum in puella, de qua præcedenti paragrapho dixi, fiebat mutatio in nervis quàm maximè dissitis ab encephalo, & fiebat epilepsia. Ab inopinato tubarum clangore puerum epilepticum redditum fuisse, & decem horarum spatio occubuisse, refert *Schenckius* (*c*). Antea ad §. 364, ubi de luxationibus agebatur, dictum fuit, quandoque pessimas convulsiones sequi, dum tentaretur reductio, ubi valida inflamamatio jam aderat: imò ex *Hippocratis* Observatis constitit, uti ibidem

(*a*) Observat. Medic. Lib. I. pag. 128. Charter Tom. X. pag 288.
(*b*) Consil. pro puero epilept. Cap. 2.
(*c*) Observat. Medic. Lib. I. pag. 100.

dictum fuit, quasdam luxationes non debere restitui, inprimis si ossa luxata per vulnus factum exciderint, quia reductione factâ pereunt convulsi tales ægri. Ex quibus patet, violentas affectiones generis nervosi, quamvis ortas à causis agentibus in loca dissita ab encephalo, epilepsiam producere posse. Illud autem fieri observatum fuit à sequentibus.

MAGNI ET PERIODICI DOLORES. Magnum dolorem convulsiones producere, antea ad §. 226, probatum fuit: si ergo validi tales dolores recurrant per periodos, ab hac causa epileptici paroxysmi produci poterunt.

A calculis v. gr. renis pelvim, ureteres, vesicam irritantibus, epilepsiam natam fuisse constat. Puella duodecim annorum subitò corripiebatur insultu epileptico, & biennii spatio peribat; frequentiùs recurrentibus & validioribus paroxysmis epilepticis. In cadavere nihil inventum fuit in capite, quod pro causa hujus morbi haberi posset; sed in pelvi renis dextri reperiebatur triangularis calculus quinque drachmas pendens (*a*). Verum quidem est, utì postea dicetur, causas epilepsiæ quandoque esse adeo absconditas, ut & peritissimi Viri fassi fuerint, se in cadaveribus epilepticorum, omni curâ lustratis, nihil detexisse, cui morbus adscribi posset; adeóque posset non sine ratione dubitari, an quidem calculus ille pro causa haberi deberet, & an non fortè quid mutati in encephalo fuisset, quod morbo producendo suffecisset, licèt sensibus non detegendum. Verùm apud eumdem Auctorem alia Observatio (*b*) habetur puellæ ejusdem ætatis ferè, & similiter epilepticæ, quæ post validum paroxysmum, excretis quinque calculis, ab hoc morbo liberata fuit; adeóque probabile videtur, in priori casu à simili causa morbum natum fuisse. Notum autem est, calculos non semper eosdem cruciatus facere, sed prout in ureteres propelluntur, magísque angulosi sunt, & difficiliùs transeunt, &c, turbare corpus; adeóque à tali causa periodici insultus epileptici excitari poterunt.

PASSIO HYSTERICA. Antea ad §. 633, ubi de anxietate spasmodica agebatur, notatum fuit quibusdam hominibus adeo mobile esse totum systema nervosum, ut à levioribus causis sævæ convulsiones nascantur. In viris dicitur tunc *morbus Hypochondriacus*; in fœminis vero *passio hysterica*, quia ab utero pendere omnia hæc mala crediderunt plurimi; imò uterum, loco suo motum, versùs superiora ascendere. Tales autem mulieres, sæpe satìs cæteroquin sanæ, ad iram provocatæ vel perterritæ, incipiunt angi, motum sanguinis per vasa turbatum habere, cum palpitatione cordis: non ita diu pòst sentiunt circa hypogastrium quid moveri & rotari quasi, quod ascendit plerumque in latere sinistro, & ubi diaphragmatis altitudinem attigit, tunc sentiunt se quasi suffocari, & in gula obstaculum molestissimum percipiunt; imò quandoque manifestè apparet, œsophagum distendi, paulò pòst cadunt, & sæpe diro modo convelluntur. Hæc est illa πνὶξ ὑστερικὴ,

(*a*) La Motte Traité complet de Chirurg. Tom. II. pag. 416.

(*b*) Ibidem, pag. 20.

sive

five suffocatio uterina, veteribus dicta. Cùm autem globi, quasi per abdomen ascendentis, motum sentiant, & constricto per fasciam abdomine, antequam ad diaphragma ascenderit, levamen habeant; in faucibus globi præfocantis sensum percipiant, circa menstruorum tempus sæpe recrudescant hystericæ illæ dictæ passiones; hinc concluserunt, uterum sic ascendere versùs superiora, vel saltem causam omnium horum malorum in utero hærere. Negari quidem nequit, corruptos humores, in uteri cavo collectos, vel in vasis per substantiam ejus dispersis hærentes, rodendo vel irritando nervosam hanc partem, pessima mala facere posse; verùm ubi nihil ichoris de utero prodit, nulla signa docent, inflammationem, ulcerationem, scirrhum, &c, in utero hærere, post solum animi affectum tantæ excitantur turbæ, & in viris similia quandoque mala observantur; facilè patet, uterum pro causa absoluta & unica passionis hystericæ haberi non posse; sed omnia symptomata docent, in nervis, per abdominalia viscera dispersis, inordinatos tales motus excitari, qui postea totum cerebrum turbant, & pessimas convulsiones producunt; uti in sequentibus patebit fieri, si & in aliis corporis locis nervi similiter afficiantur. Contingit autem aliquando, quòd tempore paroxysmi talis hysterici mens constet, omnia audiant, intelligant, & finito paroxysmo, nullam mentis hebetudinem sentiant, nulla spuma ex ore prodeat: tunc hysterica, vel hypochondriaca, passio solet vocari, non epilepsia; quia, ex definitione §. 1071, data, sensus interni & externi abolentur in vera & exquisita epilepsia. Interim tamen affinia admodum hæc mala sunt, & passio hysterica sæpius observata fuit in epilepsiam mutari. Pathognomonicon signum passionis hystericæ, quæ sæpe quosvis alios morbos mentitur, *Sydenhamus* (vide §. 633.) posuit urinæ limpidissimæ copiosum profluvium, quod insultum hujus morbi præcedere solet: sed *Hippocrates* (*a*) monuerat sequentia; *Epilepticis urinæ tenues & crudæ, præter morem, sine repletione, morbi invasionem significant*. Ubi prudenter notat, tunc talem urinam designare insultum epilepticum, si *præter morem & absque repletione fiat*. Dantur enim homines, & novi aliquot tales, quibus familiare est urinam copiosam instar aquæ limpidam emittere, etiam dum morbis acutis laborant: & potu tenui copioso assumpto, semper talis urina prodit. Verùm in hystericis & hypochondriacis, simulac turbari incipit per animi affectus, vel aliam quamvis causam, systema nervosum, limpida talis, inodora, insipida urina, ad aliquot sæpe libras excernitur, & paulò pòst sequuntur illæ anxietates ac convulsiones. Unde meritò passio hysterica inter causas epilepsiæ recensetur.

ROSIONES ET IRRITATIONES A LUMBRICIS. De vermibus, & plurimis malis, quæ ab his in corpore nasci observatum fuit, postea ad §. 1360, in capitulo de *Morbis Infantum*, dicetur. Sufficit hîc notasse, quòd, dum, rependo per intestina vel ventriculum, irritant has partes, vel rodendo lædunt, epilepsiam produxerint sæpius. In puero bienni, optimo corporis habitu

(*a*) Coac. Prænot. N°. 599. Charter Tom. VIII. pag. 887.

prædito, graviſſimis & continuis convulſionibus exſtincto, inventum fuit duodenum inteſtinum perforatum à lumbrico terete, qui adhuc vivus inde extractus fuit (*a*). Dum radicem valerianæ ſylveſtris ex *Fabii Columnæ* conſilio dabat epilepticis *Marchant* (*b*), profuit pluribus; ſed vermes per anum expellebantur ab hoc remedio.

DENTITIONE, ACRI HUMORE, &c. In prima ætate ad cerebrum ejúſque propagines, nervi nempe, proportione majores ſunt ad reliquas partes quàm in adultis, & à levioribus etiam cauſis valde irritantur. Hinc omne, quod ſenſus validiſſimè afficit, & ſubitò, uti magnus fragor, lux vividiſſima, dolor acer, epilepticas convulſiones in junioribus producit; & ex centum hominibus vix unus eſt, qui non ſimile quid in primo vitæ ſtadio paſſus fuit, licèt poſtea totâ vitâ ab hoc malo immunis maneat. Præcipuè autem hoc metuitur dentitionis tempore, dum gingivæ tenſæ, inflammatæ ſæpe, dilacerantur ſenſim à dente ex alveolo emergente, ſícque magnum dolorem faciunt. Inprimis autem hoc contingit, dum canini dentes prodeunt, qui craſſiores, & obtuſum apicem habentes, gingivas difficiliùs findere poſſunt. Notavit hoc *Hippocrates* (*c*), ubi præcipuos in variis ætatibus morbos recenſet. Cùm autem cauſa talis epilepſiæ ceſſet, ſimulac dens prorupit, & lanceolâ dividi poſſit tutò in tali caſu gingiva; hinc alio loco (*d*) *Hippocrates* dixit: *non omnes à dentibus convulſi intereunt, ſed & multi ſoſpites evadunt.*

Idem jam metuendum eſt in infantibus, ſi ventriculus aut inteſtina acri quocumque irritantur: quod in recèns natis à meconio retento, & poſtea à lacte aceſcenre in ventriculo & inteſtinis, toties fieri obſervatum eſt; de quibus poſtea agetur in capitulo *de Morbis infantum*.

CONTAGIO VARIOLARUM. Videntur Obſervata plura docere, quòd, dum corpus gravatur, vel irritatur inſolito ſtimulo acri, tunc ſequantur ſæpe validæ convulſiones, per quas vel expellitur illud, quod gravat aut irritat; vel deponitur ad ralia corporis loca,. ubi minùs nocet. Si ventriculus moleſtâ ingeſtorum ſaburrâ oneretur, vel fluctuet iners pituita in ventriculo ferè vacuo, oritur nauſea & vomitus, per quem excutitur illud gravans aut irritans. Sed vomitum & nauſeam pro ſua cauſa proxima agnoſcere convulſionem fibrarum muſcularium, faucium, œſophagi, ſtomachi, inteſtinorum, diaphragmatis, muſculorum abdominalium, antea ad §. 642, & §. 652, probatum fuit. Si acre quid oculis inſiliat, convelluntur palpebrarum muſculi orbiculares, nec diduci poſſunt palpebræ, niſi priùs, affluentibus ſimul copioſiſſimis lacrymis, illud acre enervatum fuerit, vel elutum de oculis. Idem in tuſſi & ſternutatione apparet, dum nares internæ, vel ſuperficies interna aſperæ arteriæ & ramorum ejus, irritantur.

(*a*) Bonet. Sepulcret. Anatom. Lib. I. Sect. 13 Tom. I pag. 331.

(*b*) Acad. Royale des Sciences, année 1706. Mém. pag. 430.

(*c*) Aphor. 25. Sect. 3. Charter. Tom. IX. pag. 120.

(*d*) De dentitione n°. 11. Charter Tom. VII. pag. 871.

Unde *Galenus* (*a*) dixit: *Comitialem morbum fieri, nervorum principio seipsum quatiente, ut, quæ noxia sunt, excutiat.* Ideo etiam *Hippocrates* (uti aliâ occasione ad §. 711, dictum fuit), monet, convulsionem in febre natam, si eodem die desinat, bonam esse: tunc enim illud, quod febrim fecerat, per convulsionem expellitur de corpore. In variolis autem sæpius hoc observatur, & inprimis in junioribus, quòd, paulò antequam materies morbi ad corporis peripheriam deponatur, paroxysmus epilepticus nascatur; papulis in cute erumpentibus, sedatur hoc malum, nec totâ dein vitâ redit: plures enim novi, qui prope tempus eruptionis variolarum, epilepsiam passi sunt, & totâ vitâ ab hoc morbo immunes postea fuerunt. Imò *Sydenhamus* (*b*), si paroxysmum epilepticum videret in infantibus, dentitione jam perfunctis, suspicabatur semper, variolas in procinctu esse, plerumque satis mites & boni moris. Idem ante morbillorum eruptionem frequenter contingit; & etiam sæpe observatur in aliis morbis exanthematicis, in febre miliari, petechiisque, antequam in cute appareant hæc exanthemata: quæ, si subitò retrocedant, novi insultus epileptici sequuntur, donec omnis materia morbosa ad cutim deposita fuerit.

CARDIOGMO. Veteres Medici καρδίαν vocaverunt superius ventriculi orificium, ubi œsophagus ventriculo committitur; hinc καρδιωγμὸν, & καρδιαλγίαν, vocaverunt dolorem molestum & quasi rodentem, perceptum circa hanc partem; uti antea ad §. 63, dictum fuit, ubi simul notabatur, illud ventriculi orificium longè sensibilius esse ipsâ internâ superficie ventriculi. Tantum imperium hujus partis in reliquum corpus agnovit *Helmontius*, ut hoc loco sedem posuerit animæ sensitivæ & archæi, cui omnia ferè tribuebat in morbis & morborum curationibus: unde, ubi ille locus, vel à vermibus, vel ab acri humore in ventriculo hærente, irritatur, aut roditur, aut inflammatione corripitur, non mirum est, epilepticas convulsiones sequi. Videantur & illa quæ §. 953, habentur.

ULCEROSA MATERIA ALICUBI HOSPITANTE. Dum vomica purulenta nimis diu clausa manet, pus, morâ tenuius redditum & acrius simul, resorbetur venis, pessimaque mala producere potest (vide §. 406.). A tali causa epilepsiam, primo paroxysmo lethalem, vidi, ad cerebrum deposito per malam metastasin pure. Sed & observata fuit chronica epilepsia, repetitis frequenter paroxysmis molesta, quæ à carioso pedis pollice oriebatur (*c*): & apud *Schenckium* (*d*) legitur, epilepticum sanatum fuisse, dum aperto per cauterium tumore in coxa, & osse, quod simul computruerat, ablato, ulcerosa hæc pars diligenter à putri sanie purgaretur.

INEDIA, CRAPULA, &c. Pluribus jam in locis (vide §. 229. 700. 710.) antea demonstratum fuit, cerebri functiones omnes turbari posse miris modis

(*a*) Commentar. 1. in Lib. Hipp. de humor. ad text. 1. Charter. Tom. VIII. pag. 515.

(*b*) Sect. 3. Cap. 11. pag. 162.

(*c*) Bonet. Sepulcret. Anatom. Lib. I. Sect. 11. Tom. I. pag. 294.

(*d*) Observat. Medic. Lib. I. pag. 116.

per causas tales, quæ in ventriculo hærent. Pulchre hoc notavit *Galenus* (*a*), simúlque monuit, in quibusdam hominibus majorem stomachi imbecillitatem ac sensibilitatem adesse, & illos inprimis ideo capitis morbis affici. Sic autem habet: *Ita enim epilepsiæ ob stomachi imbecillitatem quibusdam oriuntur, & cari, & comata, & catalepsis, & deliria, & melancholiæ, consentiente principio, quod in cerebro & nervis est.* Ideóque alibi (*b*) triplicem epilepsiæ constituit speciem, pro diversitate loci, ubi causa morbi hæreret: in cerebro nempe, vel circa stomachum, vel tertiò in alia quadam parte corporis, unde, sentiente ægro, ad cerebrum usque ascenderet; de qua re ad sextum hujus paragraphi numerum dicetur. Similia apud *Æginetam* (*c*), *Trallianum* (*d*), & alios plures habentur. Ubi ergo in diuturna inedia acriores humores, inprimis bilis, ex duodeno intestino in flaccidum & vacuum ventriculum facilè regurgitans, alluunt stomachum, vel crapula gravat cibis potibúsve copiosis, & per moram spontaneámque degenerationem acribus redditis; vel ingeruntur acria aromata, salina, &c, tali copiâ, ut rodere & irritare possint sensilem hanc partem, poterit sequi epilepsia. In Grammatico juvene *Galenus* (*a*) observavit, quòd simulac inediam diutius sustineret, insultu epileptico corriperetur: & dum postea, à *Galeno* curatus, integrâ valetudine frueretur, tamen brevissimâ convulsione vexabatur, si aliquando ob negotia diutius à cibo abstinere cogeretur. Addit deinde, se & alios vidisse, qui epileptici caderent, si non probè concoxissent ingestos cibos, aut vini meracioris copiam majorem potassent, aut intempestivæ veneri dedissent operam.

Acria autem medicamenta, & venena, rodendo ventriculum, diras convulsiones fecisse, numerosissimis Observatis constat, & ubique ferè obviis; hinc illis non immorabor. Videmus ex pluribus *Hippocratis* locis, quòd hanc calamitatem ab helleboro dato ortam observaverit: hinc multus est in enarrandis cautelis, quæ requiruntur, ut generosum illud remedium tutò dari possit; & simul monet, quid agendum sit, si post helleborum sumptum convulsiones sequantur.

Verùm & dantur alia venena, in quibus magna acrimonia non deprehenditur, quæ tamen in ventriculo hærentia sævissimam epilepsiam producunt. Cicutæ aquaticæ radices saporis dulcedine placuerant innocuis pueris & puellabus, sed horrenda epilepsia secuta fuit; nec evaserunt, nisi qui vel sponte, vel per artem, noxium illud venenum evomuerant, uti aliâ occasione ad §. 229, notavi ex *Wepfero* (*f*). Hinc etiam apparet ratio, quare quandoque vomitoria, excussis humoribus admodum acribus, similes morbos sanaverint; cujus memorabile exemplum apud *Willisium* (*g*) legitur.

(*a*) De Symptomatum causis Lib. I. Cap. VII. Charter. Tom. VII. pag. 60.

(*b*) De Locis affectis Lib. III. Cap. II. ibid. pag. 443.

(*c*) Lib. III. Cap. XIII. pag. 29. versâ.

(*d*) Lib. I. Cap. XV. pag. 63.

(*e*) De locis affectis Lib. V. Cap. VI. Charter. Tom. VII. pag. 492. 493.

(*f*) Cicut. aquat. histor. & nox. pag. 5. & seq.

(*g*) Patholog. Cerebr. Cap. IX. pag. 135.

5. Multiplex Observatio docet, excerni de corpore humano sæpe talia, quæ vel copiâ obessent, vel pravâ qualitate, si manerent in corpore. Ubi jam salubres tales evacuationes à quacumque demum causa impediebantur, secuta fuit sæpe epilepsia. Juvenibus optimè valentibus, illo ætatis tempore, quo vasa minùs facilè cedere incipiunt liquidis impulsis, salubris sæpe narium hæmorrhagia nascitur, verno inprimis & autumnali tempore. Adultis, lauto victu utentibus, & simul sedentariam vitam agentibus, per hæmorrhoides frequenter talis evacuatio periodica fit. Si autem imprudenter cohibeantur hæ evacuationes, multa metuenda sunt mala: & monuit in genere de his *Hippocrates* (*a*) sequentia: *Qui statis temporibus sanguinem fundunt, siticulosi, difficiles, exsoluti, si non fuderint sanguinem, epileptici moriuntur.* Et alibi (*b*) ex mensium suppressione idem timendum esse, dixit. Verùm per periodicas illas evacuationes laudabilis cæteroquin sanguinis minuitur copia tantùm, & longè plùs nocet suppressio aliarum evacuationum, quæ degenerantes à sanitatis conditionibus humores subducunt de corpore. Inde dum sanguis in uteri cavo post puerperium, vel in ejus vasis dilatatis, stagnat; & aere allabente corrumpitur, nec per lochia evacuatur, longè adhuc pejora mala sequi solent, quàm à menstruis suppressis; uti postea pluribus dicetur in capitulo *de Puerperarum morbis.* Ob eamdem rationem retentio urinæ, per quam naturaliter eluuntur de corpore sales & olea acriora sanguinis, capitis morbos producit; ferè omnes, qui ischuriâ pereunt, soporosi & convulsi moriuntur. Majus autem adhuc periculum est, quando in morbis acutis urina supprimitur; tunc enim citò convulsiones metuendas esse, aliâ occasione dictum fuit ad §. 772, & *Hippocratis* testimonio confirmatum.

Præter has autem evacuationes, quæ omnes naturales ferè sunt, aliæ observantur, per quas nocens materia evacuatur, miris sæpe viis; & ab his suppressis pariter epilepsiæ periculum imminet. Sic videmus in infantibus cutim capitis plorare liquidum satìs copiosum, quod in crustas exsiccatur sæpe satìs densas, quæ, si nimis crassæ fuerint, impediunt hanc evacuationem, & epilepticos insultus producunt. Neque tantùm in capite, sed & in facie, imò per reliquam corporis cutim, simili modo acer talis humor exit, cum molesto quidem pruritu, sed plerumque magno sanitatis commodo, inprimis in infantibus magìs obesis. Frequenter vidi, dum matres pertæsæ harum molestiarum plumbatis linimentis exsiccabant manantia illa cutis loca, secutam fuisse validam epilepsiam, quâ sæpe subitò peribant; vel, si evaderent infantes, redibat in iisdem locis, aut in vicinia, similis excretio cutanea. *Hippocrates* (*c*), vel qualiscumque fuerit Auctor libri de morbo sacro, qui inter opera *Hippocratis* numerari solet, credebat, cerebrum abundare tali pituitâ, quæ, nisi repurgaretur, dum adhuc in utero hæreret fœtus, debebat hac illâve viâ de corpore exire; secus enim epilepsiam futuram esse metuebat.

(*a*) Prorrheticor. Lib. I. pag. 793. Charter. Tom. VIII. & Coacar. Prænot. N°. 345. ibidem pag. 871.

(*b*) Coac. Prænot. N°. 522. ibidem. pag. 883.

(*c*) De morbo sacro Cap. IV. Charter. Tom. X. pag. 479.

Quibuscumque pueris existentibus efflorescunt ulcera in caput, & in aures, & in reliquum corpus, & qui salivosi sunt & mucosi, hi ipsi progressu ætatis facillimè degunt: hîc enim abit & purgatur pituita, quam in utero purgari oportebat; &, qui sic purgati fuerunt, morbo comitiali ferè non corripiuntur. Qui verò puri sunt, & neque ulcus ullum, neque mucus, neque saliva prodit, neque in utero purgationem fecerint, talibus periculum est, eos hoc morbo corripi. Unde patet, quanta cum prudentia debeant tractari illæ eruptiones humorum per cutim in junioribus, neque tutò illas tolli posse, nisi alia evacuatio substituatur, per alvum v. gr.; túncque adhuc magnâ cautelâ opus esse. In quibusdam jam adultioribus similis evacuatio pergit, quæ subitò suppressa, quandoque interiora capitis alluit, & pessima mala, ipsámque mortem, producit. Sic apud *Diemerbroeckium* (*a*) legitur casus adolescentis duodecim annorum, qui ab ipsa pueritia tineâ capitis laboraverat; mater, de fœdo hoc malo abigendo solicita, agyrtæ consilio lotionibus & unguentis variis usa fuit, síque satis brevi tempore ablatum fuit malum: verùm paucis diebus pòst aderat capitis dolor, quotidie accrescens, tandem ferè intolerabilis, nullis remediis cedens: secutæ fuerunt convulsiones epilepticæ, primò leviores, dein fortissimæ & continuæ, quarum vehementiâ periit. In cadavere dura mater tota apparebat rubore suffusa, & in superiori parte, versùs sinistrum latus, nigricans: dissectâ durâ matre, effluxit ichor nigricans & aquosus, qui inter utramque meningem latuerat. E contrà *Tulpius* (*b*) observavit, in duobus infantibus epilepsiam sanatam fuisse, per manantia capitis ulcera. Aliquoties vidi in adultis utriusque sexûs hominibus, cæteroquin sanissimis, verno tempore ruborem nasci in variis faciei partibus, cum sensu caloris & pruritu: paulò pòst apparebant in cute rubente parva quædam foraminula, quæ plorabant liquidum subviscidum, quod brevì in crustas flavas densas concrescens, pertinacissimè hærebat cuti. Post aliquot septimanas sponte cadebant hæ crustæ, cutis acquirebat denuo colorem naturalem, & apparebat æquè nitida ac antè. In multis tamen vidi redire quotannis idem malum, fœdum quidem aspectu, sed absque ullo sanitatis detrimento; ubi verò pertæsi hujus molestiæ ægri adhibebant varia remedia, vel serpebat latiùs malum & durabat diutius, vel si cederet remediis, molesta capitis mala sequebantur, dolores, vertigines, &c; donec denuo recrudesceret hæc efflorescentia, cui revocandæ profuisse multùm vidi, si betæ recentis folia cuti applicarentur. Videantur & illa, quæ ad §. 725, de cutaneis talibus eruptionibus dicta fuerunt.

Observavi & aliquoties in praxi, materiam podagricam, nondum ad inferiorum artuum articulos depulsam, epilepsiam vehementem fecisse, sanatam primo podagræ paroxysmo, nec totâ vitâ postea redeuntem.

6. Observaverat jam suo tempore hanc epilepsiæ causam *Galenus* (*c*).

(*a*) Observat. Medic. N°. 60. pap. 75.
(*b*) Lib. I. Observat. Medic. Cap. VIII. pag. 17.
(*c*) De locis affectis Lib. III. Cap. XI. Charter. Tom. VII. pag. 443. & seq.

cùm nempe *à parte aliqua corporis incipit affectus, qui deinde, sentiente ægro, ad cerebrum usque ascendit.* In puero decimum tertium ætatis annum agente hoc primò viderat *Galenus*, ipse tunc temporis adolescens; puer ille simpliciter affirmabat, se primum affectionis initium in tibia sentire; hinc rectà ascendere per femur, ilium, latera, ad cervicem & caput usque; ubi huc usque pervenerat, tunc non ampliùs erat suæ mentis compos. Postea alterum viderat epilepticum, sed jam adultiorem priori, similiaque passum, qui dicebat, frigidam quasi quamdam auram esse id quod ascenderat. Comparabat hinc *Galenus* miram hanc epilepsiæ causam venenatorum animalium morsibus. Uti enim tales morsus, apici etiam digiti inflicti, turbant omnia, sic & à tali fomite epileptico fit: pariter, uti ligaturæ validissimæ ponè locum demorsum impositæ, vel & subita resectio partis demorsæ, tollunt totum malum, dum impediunt, ne ad alias partes pergere possit, sic idem toties in epilepticis observatum fuit, uti postea ad §. 1084, dicetur. Plures tales casus vidi, & apud Observatores multa similia leguntur. Quandoque frigidam auram ascendere sentiebant; quandoque nihil distincti determinare poterant; in quibusdam oriebatur talis sensus, ac si formicæ sub cute reperent versùs superiora: verùm hoc ferè in omnibus obtinet, quòd illa aura versùs superiora vergat. Rarò enim contingit illud, quod *Bonetus* (*a*) se observasse testatur in viro quinquagenario, cui per intervalla inguen sinistrum intumescebat; deinde formicationis sensus per totum crus lento gradu ad pedis plantam usque progrediebatur; quò, ubi pervenisset, citissimè recurrebat inde superiora petens, & cerebrum invadebat. Nolebat æger pati, ut Medici ferro aut igne fomitem illum epilepticum destruerent, sed ligaturâ tibiam arctè stringebat illico, dum prima mali initia perciperet; sicque impediebat paroxysmos. Ubi autem quodam tempore non satis citò ligare crus potuerat, tam valido paroxysmo correptus fuit, ut exstingueretur mali, toties feliciter suppressi, vehementiâ.

§. 1076. QUÆ omnia (1075.) historia Observatorum, & incisio cadaverum, docuit.

Omnia illa, quæ de causis epilepsiæ præcedenti paragrapho dicta fuerunt, probatissimorum Auctorum observatis & testimoniis fuerunt confirmata, vel visa in cadaveribus illorum, qui, dum vivebant, hunc morbum passi fuerant. Inquisiverunt enim semper Medici, & summo quidem jure, quid mutationis Physicæ in encephalo epilepticorum deprehenderetur, quod pro causa mirifici hujus mali haberi posset. Causa autem illa duplex est, uti antea dictum fuit; una, quæ paroxysmum præsentem producit; altera, quæ, dum pacatum est intervallum, facit illam diathesin ad regenerationem paroxysmi. Nonnunquam nihil omnino inventum est, quod sensibus perceptum poterat distinguere cadaver epilepsiâ mortui, ab alio: aliquando apparuit ali-

(*a*) Sepulcret. Anat. Lib. I. Sect. XII. pag. 291.

quid contra naturæ leges consuetas in partibus quibusdam; & quando hoc sæpe eodem modo sic inventum fuerat, tunc Medici jure quodam arguebant, illud præternaturale, in pluribus cadaveribus epilepticorum deprehensum, haberi posse pro causa hujus morbi. *Willisius* (*a*), quo fortè nemo plures calvarias secuit, candidè fatetur, quòd sæpe nullam causam sensibilem in cadaveribus epilepticorum invenerit: in aliis invenit colluviem serosam, omnes cerebri cavitates & recessus implentem (*b*). Interim tamen & fidelibus Observatis constat, talem colluviem serosam inventam fuisse in cadaveribus illorum, qui aliis morbis capitis perierant, nunquam epilepsiam passi; uti passim apud *Pisonem, de morbis à serosa colluvie ortis*, habetur. Antea ad §. 11, monitum fuit, utilissimam quidem esse inspectionem cadaverum ad morbi latentes causas indagandas; interim tamen semper debemus memores esse, quòd in cadavere inveniamus talem statum, qualis paulò ante mortem adfuerat; quandoque illa, quæ reperiuntur præter naturam in cadavere, sunt effectus morbi jam existentis, non verò causæ, quæ illum produxerant. Patebit sequenti paragrapho, quàm miræ mutationes in partibus fluidis & solidis corporis tempore paroxysmi epileptici fiant; adeóque & illæ post mortem deprehendi poterunt, sed morbi effectus quandoque, non semper causæ: sub hac ergo limitatione intelligenda sunt illa, quæ de causis epilepsiæ dicta fuerunt.

Certum enim est, causam epilepsiæ adeo latere posse, ut nullis sensibus detegi possit, sed tantùm se manifestet suis effectis. Dum, viso epileptico, territus, homo corripitur eodem morbo, quis definire audebit, quid tunc mutatum fuerit in corpore? Antea ad §. 1071, dictum fuit, quosdam epilepsiam simulare, túncque nutu voluntatis omnes illas jactationes membrorum, contorsiones, &c, efficere: simulac cessant hoc velle, desinunt omnia, & ne vestigium causæ, quæ tantos motus excitare potuit, superest. Unde discimus, hominem sic factum esse, ut mens conscia ac volens agat in illud organum corporeum, unde motus musculares pendent, sícque motus excitare possit tantâ quidem celeritate, ut inter voluntatem efficacem & motum excitatum, nullum mensurabile temporis intervallum observari queat. Verùm simul novimus, hominem obnoxium esse huic calamitati, ut aliis causis, æquè parum sæpe intelligendis, idem illud principium corporeum sic mutetur, ut mente, nec consciâ nec volente, similes motus excitentur, imò sæpe & validiores, uti statim videbimus. Unde patet, non semper inveniri mutationes sensibiles in cadaveribus hoc morbo defunctorum. Quis dabit rationem, quare nobilis fœmina toto graviditatis tempore epileptica esset, dum marem utero gestaret, minimè verò si sequioris sexûs fœtum? Ne autem fortuito casui hoc adscribatur, tres pueros peperit, semper epileptica, donec pareret; quinque autem puellas enixa fuit, toto graviditatis tempore ab hoc morbo libera (*c*).

(*a*) Patholog. Cerebri Cap. IV. pag. 49.
(*b*) Ibid. Cap. X. pag. 164.
(*c*) La Motte Traité Complet de Chirurgie Tom. II. pag. 423-427.

§. 1077. EFFECTUS hujus morbi reduci possunt: 1. ad mala corrupti tot violentis & repetitis convulsionibus cerebri, unde vacillatio memoriæ, hebetudo, stultitia, paralysis, apoplexia, mors. 2. Ad mala nervorum & musculorum, unde horum, & artuum, contractiones, distorsiones, deformitates. 3. A violento spasmo inflammatio, gangræna, nigredo partium sanguinolentarum, maximè quæ supra musculos sitæ sunt. 4. Ad secretiones quasdam in impetu paroxysmi vi factas; cibi, potûs, lymphæ, bilis, spumæ, muci, salivæ, sursum rejectio; fæcum alvi viridium, seminis, urinæ per inferiora egestio; sanguis utraque viâ secretus, huc spectant.

1. Licèt causæ procatarcticæ hujus morbi in diversis corporis locis observatæ fuerint, tamen, dum paroxysmus adest, cerebrum afficitur, uti ad §. 1074, probatum fuit. Non mirum ergo tot violentis agitationibus teneram pulpam cerebri lædi, & destrui quandoque. Præterea ad §. 1073, ubi enumerantur varia symptomata, quæ tempore paroxysmi adsunt, dictum fuit, venas jugulares turgere, impedito libero reditu sanguinis ab encephalo, faciem livescere, turgidos oculos protuberare sanguine suffusos; quæ omnia docent, magnam vim inferri vasis capitis à sanguine distendente; adeóque compressione mollis pulpæ encephali, extravasatione liquidorum ruptis vasis, expressione liquidi copiosioris & crassioris ex ultimis vasculis exhalantibus in ventriculos cerebri, mutatione diametri vasorum nimis distentorum, possunt variæ læsiones functionum encephali post finitum paroxysmum manere; quas recensuit *Aretæus* (*a*) nempe; *Ingenii & sensuum tarditatem, auditûs gravitatem, tinnitus & bombos aurium, linguæ titubationem, ratiocinii perturbationem, denique fatuitatem.* Unde & videmus epilepticos omnes à suis paroxysmis resurgere hebetes, tardos, obliviosos, debiles; dum hæc mala à sola agitatione encephali, & majori distensione vasorum sanguineorum, ortum duxerunt, sensim solent minui, & redit sæpe omnium functionum cerebri integritas post aliquot horas: quandoque horum malorum vestigia per aliquot dies supersunt, túncque sensim iterum contractis vasis redit æquabilis humorum circuitus per encephalon. Ubi verò extravasati humores fuerint, lethalis apoplexia sequitur: vel imperviâ redditâ quadam parte medullæ cerebri, insuperabile malum totâ vitâ manet. Numerosos tales tristes casus vidi, ubi infantes, validis paroxysmis epilepticis correpti, postea manserunt totâ vitâ hemiplectici. Alii immedicabili surditate laboraverunt; multi manserunt totâ vitâ fatui; & in nosocomiis plures tales miseros vidi, qui à prima ætate stulti vixerant; & omnes illi, quorum Historiam morbi à parentibus vel consanguineis expiscari potui, epileptici fuerant antea.

(*a*) De causis & signis morbor. diuturnor. Lib. I. Cap. IV. pag. 29.

2. Ex illis, quæ in præcedentibus paragraphis dicta fuerunt, constat, tempore paroxysmi epileptici summos motus musculares fieri, & quidem longè validiores, quàm in iisdem hominibus sanitatis tempore per voluntatis imperium excitari potuissent. Sic tenera puella tantum robur habet, dum epileptica concidit, ut à pluribus viris robustissimis vix coerceri possit, ne partes corporis allidat miserrimè. Oculorum bulbos incredibili celeritate sub palpebris clausis rotari observatur, unde in musculis oculum moventibus, magna distractio fit, & incurabiles sæpe totâ vitâ oculorum distorsiones manent. Verùm musculi plerique ossibus affiguntur, & ossa articulata movent; hinc in junioribus, quibus epiphyses facilè ab ossibus solvuntur, deformitates contingunt sæpe nunquam emendandæ. Quandoque membra ita circumtorquentur, ut distrahantur, imò & rumpantur ligamenta; unde luxationes, inflammationes dolentissimæ circa articulos, & anchyloses sequuntur. Quinimo in puero decem annorum ossa humeri, tibiæ & fibulæ, in paroxysmo epileptico diffracta fuisse, legitur (*a*); & licèt reposita fuissent idoneisque ligaturis firmata à perito Chirurgo, novo paroxysmo ingruente, iterum loco suo mota sunt, ac tristissimo spectaculo ante mortem os humeri fractum ipsam cutim perforavit. Si jam simul consideretur, nervos in artubus inter musculos decurrere, facilè patet, à tantis distorsionibus artuum & illos lædi posse; unde quandoque paralyses, atrophiæ partium, debilitates incurabiles, postea sequuntur. Dum opisthotono corripiebatur æger, tempore paroxysmi epileptici, ita ut horrendo spectaculo occiput nates ferè tangeret, & vertebræ dorsi crepitarent, quod summâ commiseratione me vidisse recordor; quantum periculum tunc aderat, ne medulla spinalis, & nervi ex vertebrarum commissuris exeuntes læderentur! Unde patet numerosa & varia mala sequi posse epilepsiam, ideo solùm quòd tantæ fiant artuum distorsiones, & validissimæ musculorum actiones, paroxysmi tempore.

3. Demonstratur in Physiologicis (*b*) illo tempore, dum musculus agit, fibras musculares turgentes arctare magnâ vi interposita sibi intervalla, adeóque venas sanguineas, per musculi agentis substantiam dispersas, comprimi & evacuari; arterias similiter compressas rubrum sanguinem non admittere; unde musculi agentis caro pallet (*c*). Verùm tempore paroxysmi epileptici violentus spasmus superat multùm solitam musculorum actionem sanitatis tempore, uti statim dictum fuit; adeóque longè fortiùs comprimuntur vasa sanguinea. Sanguis ergo, per arterias vi cordis ad musculos pulsus, hærebit, vasa obstruet, sicque inflammationem producere poterit (vide §. 375.). Sed illæ arteriæ, quæ per cutim & tunicam cellulosam distribuuntur, magnâ vi sanguinis urgebuntur, dum spasmo distenti musculi nihil admittunt; hinc minora vasa dilatabuntur, crassiores humorum partes admittent, quæ per illorum extremos fines transire nequeunt; unde iterum inflammationis causa nascitur (vide §. 378.). Imò videmus, post validos pa-

(*a*) Boneti Sepulcret. Anatom. Lib. I. Sect. XIII. pag. 332.

(*b*) H. Boerh. Institut. Med. §. 406.

(*c*) Ibidem. §. 401. n°. 7.

roxysmos epilepticos vasa cutanea minora quandoque rumpi, & puncta ruberrima per totam superficiem corporis dispersa manere, quæ sensim postea evanescunt. Ubi verò rupta vasa, vel dilatata eorumdem extrema, sanguinem rubrum eructaverint in tunicam cellulosam, tunc latiores maculæ, & ecchymoses, apparent. Medici in praxi versati frequenter hæc symptomata observaverunt.

Verùm si musculi diu sic maneant rigidi, violento spasmo distenti, arteriæ & venæ musculi substantiam constituentes, nihil admittunt de humore vitali, adeóque nascitur dispositio ad gangrænam; hæc enim, uti ad §. 419, dictum fuit, est ea partis mollis affectio, quæ abolito influxu vitalis humoris in arterias, effluxu per venas, ad mortem tendit.

Venosi sanguinis motus acceleratur quidem musculis vicinis turgentibus, dum agunt, & propinquas sibi venas comprimentibus; sed monitum fuit ad §. 1073, respirationem impediri frequentissimè tempore paroxysmi epileptici, hinc cor dextrum liberè sanguinem suum per pulmonem transmittere non posse; adeóque venæ non poterunt evacuari, sed turgidæ manebunt, & sæpe fient varicosæ. Ob hanc rem videtur ex *Appollonii* commentariis notasse *Trallianus* (*a*), quòd venæ sub lingua positæ viridescant in epilepticis, dum nempe validâ & repetitâ distensione varicosæ redditæ insolito colore hæc loca inficiunt. Pariter & *Hippocrates* (*b*) pro signo epilepsiæ prægressæ memorat *venas crassas circa ventrem varicosas.*

Inde etiam intelligitur ratio, quare cadavera epilepticorum in ipso paroxysmi vigore suffocatorum, tam horrendam sæpe speciem referant; inprimis si tetano universali, quod quandoque fit, correpti fuerint ante mortem. Sanguis enim, per arterias pulsus, musculorum substantiam transire nequit, dum violento spasmo turgent; hinc vasa cutanea urget, atque in tunicam cellularem effunditur; & quidem tantò magìs, cùm venæ distentæ in cor dextrum se evacuare nequeant; hinc tota cutis turget immeabili sanguine, in vasis ejus distentissimis accumulato; panniculus adiposus repletur sanguine extravasato; tota superficies corporis nigra apparet, inprimis facies, palpebræ, & labia, tument horrendum in modum; lingua turgidissima fœdo spectaculo ex ore prominet; si dorso incumbat cadaver, loca à pondere corporis pressa albicant, dum reliqua omnia nigrescunt. Si manus tetanodes thoraci vel abdomini appressa fuerit ante mortem, vestigium manûs impressum apparet; quod vidit in puero, hoc morbo defuncto, celeberrimus *Boerhaavius*, & vix persuadere potuit mœstis parentibus, quòd à naturalibus causis tam horrenda mala produci potuerint; adeo terruerat illos albicans impressæ manûs vestigium in cadavere, cæterùm nigerrimo instar Æthiopis. Rariùs contingit, in ipso vigore paroxysmi suffocatos perire epilepticos; longè sæpius in fine paroxysmi fiunt apoplectici, & sic pereunt.

(*a*) Lib. I. Cap. xv. pag. 7.

(*b*) Prædict. Lib. II. Cap. vii. Charter. Tom. VIII. pag. 816.

4. Ad §. 1073, notatum fuit, convulsivos illos motus non tantùm in musculis externis obtinere, sed & internas corporis partes similiter concuti: borborygmi & murmura abdominis, ejúsque inflatio subita tempore paroxysmi, hoc docent; utì etiam valida & celeris abdominis agitatio. Non mirum hinc, contenta ventriculi per vomitum excuti toties, sed & plura alia, quæ in ventriculi & duodeni intestini cavum venire possunt: hinc dum validis illis concussionibus diaphragmatis & musculorum abdominalium pendulum hepar cum vesica fellis adeo agitatur, fiunt quandoque bilis vomitus copiosi; & postea sæpe, eductâ sic omni bile, languet chylificationis opus. Idem jam de lympha pancreatis verum esse, facilè apparet. Præterea, dum venæ sanguineæ repletæ, nec potentes se liberè in cor dextrum evacuare, turgent, sanguis arteriosus urget ductus excretorios in cava oris, faucium, narium, &c, patentes; illos dilatat, sícque copia non tantùm lymphæ, sed & crassioris muci, per os & nares fœdo spectaculo exit; simili modo ac observatur in illis, qui laqueo suffocantur: nam meritò *Aretæus* notavit, utì ad §. 1073, dictum fuit, quòd valido paroxysmo epileptico correpti similia patiantur, ac strangulati. Verùm expressæ huic lymphæ & pituitæ via patet; ubi verò in cavis internis corporis vasa exhalantia copiosiores & magìs lentos humores dimittunt, collectio fit talis materiæ stagnantis, quæ ob lentorem majorem, vel copiam, venis bibulis resorberi nequit; unde toties in epilepticorum cadaveribus extravasata lympha, imò & lentior humor, in calvariæ cavo inventus fuit, qui solet tunc haberi pro causa hujus morbi, cùm sæpius videatur esse effectus. Idem jam in cavis reliquis corporis fieri poterit, sed frequentiùs in capite observatur, quia in paroxysmo epileptico videmus, capitis vasa magìs urgeri & distendi, quàm quidem in reliquo corpore. Ob eamdem etiam rationem validos & frequentes paroxysmos epilepticos passi habent palpebras tumentes; imò sæpe totam faciem pallidam ac inflatam, quasi, dum in tunica cellulosa collecta talis lympha hæret, utì & in leucophlegmaticis fieri solet. Inde etiam intelligitur, quare paroxysmus epilepticus in fine suo habeat somnum apoplecticum, dum vasa distenta sanguine, & lympha collecta, premunt encephalon: restituto dein æquabili per vasa transitu, evigilant quidem, sed hebetes & obliviosi manent sæpe per plures dies; donec, resorptâ iterum extravasatâ lymphâ, redeat integritas functionum encephali: quod nisi factum fuerit, manifestæ læsiones functionum encephali supersunt. Confirmatur hoc & inde, quia illi, qui ob glutinosam sanguinis cacochymiam in apoplexiam vergunt, habent similia symptomata (vide §. 1010. n°. 2. *lit. v.*) ac epileptici, quando à paroxysmo tolerato resurgunt.

Sed & similia ob easdem rationes per alvum exeunt: neque hoc adeo videtur fieri, resolutis sphincteribus ani & vesicæ, sed potiùs actione validissimâ diaphragmatis & musculorum abdominalium, superante sphincterum resistentiam. Insciis quidem ægris, fæces alvinæ & urina exeunt; sed non sensim exeunt, utì fit in paralysi harum partium, at magnâ vi exprimuntur, ita quidem ut ad quinque pedum altitudinem & ultra urinam ejectam vi-

derim à puero epileptico. In adultis semen etiam exprimitur, quod & *Æginéta* (*a*) notavit; unde sæpe pessimè languent, si frequentibus paroxysmis corripiantur.

Verùm & hoc observatum fuit, fæces alvinas, paroxysmi tempore prodeuntes, sæpe viridescere; & inde concluserunt, acrem, æruginosam dictam, bilem pro morbi causa habendam esse. Certum est, acre irritans in primis viis epilepticum insultum producere posse, utì toties observamus fieri in infantibus; sed simul verum est, magnas & subitas mutationes generis nervosi momento temporis bilem sic mutare posse; unde procul dubio fæcum alvinarum viridis ille color sæpe morbi effectus est, non causa. Patuit ad §. 267, ubi de *Vulneribus Capitis* agebatur, sanissimum hominem, ex alto delapsum in caput, statim talem bilem vomuisse; simúlque tunc monitum fuit, solam agitationem in navi producere eumdem effectum in multis hominibus. In hystericis mulieribusi, à sola animi perturbatione subita bilis æruginosæ vomitus fit. Cùm autem in hoc morbo tanta fiat mutatio, & tam subita in toto systemate nervoso, non mirum videbitur, si & inde similis mutatio bilis contingat.

Haud mirum foret, validis adeo concussibus vasa rumpi, & sic sanguinem evacuari sursum vel deorsum: præterea, utì antea dictum fuit lingua sæpe dentibus intercepta læditur, & sanguinem fundit quandoque satis largâ copiâ. Verùm & videtur, impedito sanguinis venosi libero reditu ad cor, sic posse turgere distenta vasa, adeo urgeri ramos ultimos excretorios, ut & ipsum sanguinem rubrum transmittant. Vidi aliquoties spumam viscidam, ac sanguine tinctam, ex ore naribúsque prodiisse paroxysmi tempore; & tamen postea nullum læsionis vestigium in lingua aut aliis partibus oris interni invenire potui, licèt omni curâ examinarem has partes. Si jam vena cava per hepar transiens plenissima fuerit, nec se in dextrum cor evacuare possit, tunc nec vena portarum sanguinem, à secretione bilis residuum, venæ cavæ tradere poterit; dum interim convulsi musculi abdominales & diaphragma tantâ vi urgent sanguinem venosum versùs hepar; hinc facilè poterunt dilatari oscula vasorum in cavum intestinorum patentia, ut sanguinem ipsum transmittant, absque ruptura tamen vasorum. Simili modo & sanguis à splene redux, dum hepar infarctum sanguine nihil transmittere potest, per vasa, brevia dicta, in cavum ventriculi viam sibi facere poterit. Sic ratio patet, quare sanguis sursum & deorsum quandoque ipso paroxysmi tempore, vel & post paroxysmum finitum, exire possit; quod & in praxi vidi.

Ex dictis patet, tempore paroxysmi epileptici omnes secretiones & excretiones turbari posse; hinc miras sæpe mutationes & læsiones functionum superesse post hunc morbum valido insultu agentem, vel repetitis vicibus jam toleratum; illásque esse posse admodum varias. Multas tales recensuit *Hippocrates* (*b*); & plures aliæ observatæ fuerunt, quas singulas recensere molestum foret: sufficit fontes horum malorum indicasse.

(*a*) Lib. III. Cap. XIII. pag. 29. versâ.

(*b*) Prorrhet. Lib. II. Cap. VII. Charter, Tom. VIII. pag. 816.

Ubi autem, per tantos motus excitatos, per tot evacuationes factas tempore paroxysmi epileptici, excuti potest illud, quod irritando per stimulum suum morbum fecerat, redit perfecta sanitas, modò caveri possit, ne simile irritamentum renascatur denuo. Hoc inprimis patet in infantibus, quibus familiaris satis est hic morbus, dum acre stabulatur in primis viis; vel miasma morbosum, ad cutim deponendum, sanguini permistum hæret. Noverunt omnes Practici, sæpissime convelli infantes, dum variolarum vel morbillorum eruptio instat: imò *Sydenhamus*, uti postea in variolarum Historia dicetur, observavit lætum ferè semper morbi eventum esse, si infantes circa tempus eruptionis variolarum convellerentur. Vidi aliquoties infantes convulsos fuisse, dum imprudenti consilio plumbatis unguentis siccabantur manantia capitis ulcera, quæ felici eventu, post toleratum paroxysmum epilepticum, denuo redierunt. Quoties observatum fuit, à saburra gravante primas vias, in hunc morbum incidisse infantes, & paroxysmi tempore sursum deorsùmque evacuatos optimè se habuisse, postea totâ vitâ ab hoc morbo immunes! Cùm autem tantâ vi sæpe dilatentur vasa cutanea, paroxysmi tempore, uti præcedenti numero hujus paragraphi dictum fuit, patet ratio, quare noxium miasma, sanguini permistum hærens, versùs cutim deponatur sæpe feliciter post paroxysmum epilepticum; qui ex sua natura non caret periculo, sed tamen quandoque sic bonum effectum præstat.

§. 1078. INDE intelligitur, quæ hæreditaria? cur ea nunquam sanabilis? quæ idiopathica? cur raro curabilis? quæ sympathica? cur sæpe curabilis?

QUÆ HÆREDITARIA, &c. Ubi nempe ex parentibus epilepticis morbus propagatur in natos; de qua re dictum fuit ad primum numerum §. 1075. Observaverat & *Hippocrates*, tetrum hunc morbum hæreditariâ labe propagari; hinc (*a*) dixit: *Incipit autem, velut etiam alii morbi, secundùm genus. Si enim ex pituitoso pituitosus, ex bilioso biliosus gignitur, & ex tabido tabidus, & ex lienoso lienosus; quid prohibet, ut cujus pater & mater hoc morbo correpti fuerint, eo etiam posterorum aliquis corripiatur? Genitura enim ab omnibus partibus corporis procedit, à sanis sana, à morbosis morbosa.*

Incurabilis autem habita fuit epilepsia hæreditaria ab omnibus Medicis, & quidem non sine ratione. Ad curæ enim felicitatem multùm facit cognitio causæ: sed quis distinguet illud, quod à parentibus traditum in primordiis hominis nascentis jam adfuit, & nullo signo se manifestat sæpe per plures annos; attamen postea hunc morbum facit? Quomodo & per quæ remedia tollet hunc latentem characterem Medicus? Non magis impedire poterit fortè, ne in nervum erumpat, quàm ne dentes aut barba suo tempore prodeant, quorum rudimenta dudum jam exstiterant, & tamen de-

(*a*) De morbo Sacro, Cap. III. Charter. Tom. X. pag. 478.

terminato tantùm vitæ tempore emergunt. Hinc videtur impoſſibile eſſe Medico, ut characterem illum morboſum, à parentibus in progeniem derivatum, auferat; & hoc ſenſu inſanabilis dicitur epilepſia hæreditaria.

Verùm, uti ad primum numerum §. 1075, dictum fuit, quandoque ex avo in nepotem tranſit morbus, incolumi filio; qui tamen eumdem characterem morboſum tradit ſuæ progeniei. Hinc debuit fuiſſe cauſa in filio, quæ impedivit, ne latens illud morbi ſemen in actum deduceretur. Firmum corporis robur, frugalis & laboribus quotidianis exercitata vita, atque alia fortè plura, hoc efficere potuerunt, ut ad latentem illam cauſam proegumenam non acceſſerint cauſæ occaſionales, quæ cum priori unitæ cauſam proximam & completam epilepſiæ facerent, ſicque paroxyſmum producerent. De hac re pluribus dicetur ad §. 1080.

QUÆ IDIOPATHICA, &c. Exquiſita epilepſia dum fit, habet cauſam præſentem intra cranium, in ipſo encephalo, & quidem in illa ejus parte, ubi eſt origo actionis ſenſuum & motuum arbitrariorum. Quando nunc hæc cauſa non excitatur ab alia cauſa occaſionali in alio quodam loco corporis hærente, vocatur à Medicis epilepſia idiopathica; in qua cauſa prædiſponens & occaſionalis hærent in ipſo encephalo. Tunc nullum indicium eſt ſæpe futuri paroxyſmi: verum quidem eſt, rariùs hoc contingere; tamen quandoque talis epilepſia obſervatur, in qua homines qui antea apparebant ſaniſſimi, ictu oculi citiùs concidunt.

Hanc autem epilepſiæ ſpeciem difficillimè curabilem eſſe, omnes agnoverunt Medici. Præcipua enim curandi hujus morbi ſpes in eo verſatur (uti poſtea pluribus dicetur), ut detegatur cauſa illa excitans, quæ in homine epileptico paroxyſmum renovari facit. Verùm illæ cauſæ in encephalo latentes adeo obſcuræ ſunt, ut vix detegantur niſi per ſuos effectus; ſub ſenſus enim non cadunt. Unde *Hippocrates* (*a*) de prognoſi hujus morbi agens, difficillimè curabiles pronunciavit epilepticos, *quibus factus fuerit morbus nullam ſignificationem præbens* (μηδὲν ἀποσημαῖνον) *ex qua corporis parte initium ſumat*. Similia & habet *Celſus* (*b*) dicens: *In eodem morbo ſi ſimul totum corpus afficitur, neque antè in partibus aliquis venientis mali ſenſus eſt, ſed homo ex improviſo concidit, cujuſcumque is ætatis eſt, vix ſaneſcit*. Periculum adhuc auget, quòd illi, qui morbum ingruentem præſentiunt, caveant ſibi, ne tempore paroxyſmi quid ſiniſtri ipſis contingat, dum monent adſtantes, ut ſibi opem ferant: illi verò, quibus inopinatò morbus irruit, miſerrimè ſæpe caput & artus ad pavimentum aliáve corpora dura allidant, in ignem decidant, &c; quod & *Aurelianus* (*c*) notavit.

QUÆ SYMPATHICA, &c. Ex illis, quæ dicta ſunt ad §. 1075, ubi de cauſis epilepſiæ agebatur, & inprimis ex numero quarto, quinto, & ſexto, iſtius paragraphi, conſtitit, irritationem validam nervorum in diſſitis etiam regionibus corporis poſſe hunc morbum producere, licèt nullum ſignum

(*a*) Prædict. Lib. II. Cap. VII. Charter. Lib. VIII. pag. 816.

(*b*) Lib. II. Cap. VIII. pag. 72.

(*c*) Morbor. Chronic. Lib. I. Cap. IV. pag. 294.

docuerit, ullam noxam in encephalo adesse; & vicissim, ablatis illis caussis irritantibus, aboleri morbum. Constitit etiam ibidem, interceptis nonnullis, quæ olim excerni solebant, hunc morbum produci. Epilepsia jam à simili causa orta Medicis vocatur sympathica, vel & deuteropathica, quia in tali casu encephalon non afficitur primariò, sed, aliâ corporis parte priùs affectâ, in consensum quasi trahitur. Videntur hinc omnes homines obnoxii esse huic morbo, modò quibusdam corporis partibus valida irritamenta applicentur. Sium aquaticum, sive cicuta aquatica *Gesneri*, dum in robusti hominis ventriculo hæret, pessimam epilepsiam producere potest, utì & plura alia venena. Tendo nudus, post gangrænam separatam, prehensus forcipe ab imprudenti Chirurgo, uno momento fecit tetanum universalem (vide §. 164.). Validissimæ tales causæ in omnibus hominibus hunc morbum producere possunt; verùm & leviores sufficiunt in illis, quibus totum systema nervosum & ipsum sensorium commune magìs irritabile est. Sic videmus, acidum in primis viis hærens toties infantibus epilepsiam facere; dum adultus & robustus homo ab eadem causa tantùm levia abdominis tormina percipit. Dum dens jamjam emersurus tendit & irritat gengivas, frequentissimè infantes epilepsiâ corripiuntur; cùm in adulto acutissimi odontalgiæ dolores per integros dies tolerentur absque hoc malo sequente. De mira illa potestate, quâ sordes, circa ventriculum hærentes, turbare possunt encephali actiones, antea ad §. 701, dictum fuit; ubi de *Delirio Febrili* agebatur; & multiplices Observationes Practicæ docere videntur, plures fortè in corpore nervos simile imperium in sensorium commune habere, utì facilè colligi potest ex illis, quæ ad §. 1075, dicta fuerunt. Ita videmus, plurimos epilepticos, antequam concidant, habere miras convulsiones musculorum faciei, oris, &c; alii in lingua miros sapores percipiunt; quibusdam collum intorquetur, humeri concutiuntur, manus distorquentur, &c; & sæpe subitâ ac forti frictione harum partium paroxysmus epilepticus, jamjam ingruens, avertitur. In tali casu videtur prima illa irritatio, paroxysmum productura, in his partibus hærere.

Interim tamen notandum est, posse partem quamdam corporis priùs affici in epilepsia idiopathica, licèt causa non hæreat in illa parte, sed in encephalo. Sic sæpe contingit, instante apoplexiâ, titubare linguam, loquelam dein aboleri, labia in uno latere obliquè sursum trahi, túncque mox sequitur morbus totius sensorii communis: hinc potest contingere, ut intra cranium idiopathicè incipiat formari morbus, qui se tantùm manifestat labefactatione parvæ partis encephali, unde origo nervorum pendet, qui ad illum locum corporis pergunt, in quo illa mutatio apparet. Non ergo tunc credimus, apoplexiam generari ex illo motu tremulo linguæ, distractione labiorum, &c; sed encephalon jam affici hæc signa docent, & dein increscens eadem causa delet omnes functiones animales. Ita etiam in epilepsia, licèt oriatur mutatio quædam in aliqua parte corporis ante paroxysmum, nondum tamen inde certò liquet, hoc loco hærere morbi fomitem: potest enim ob modò dictam rationem epilepsia esse idiopathica, licèt videatur

oriri

oriri ex alia quadam parte corporis priùs affecta; dum nempe affectio hujus partis tantùm index est causæ in ipso cerebro hærentis, quæ jam incipit actuosa reddi, ut paroxysmum producat. Dubium tamen illud solvi potest, dum medela adhibetur parti, quæ prima afficitur, instante paroxysmo: si enim, fricando, premendo, vel ligando, hanc partem, paroxysmus impeditur, vel multùm retardatur, tunc novimus, encephalon idiopathicè affectum non esse, sed affici à morbi fomite in hoc loco hærente. Et contrà si absque ullo effectu topica talis medela tentata fuerit, tunc meritò concluditur, idiopathicam esse epilepsiam, cujus causa integra in encephalo hæret, & quæ originem nervorum, ad hanc corporis partem tendentium, primò afficit, dum actuosa redditur, dein citò increscens turbat omnia. Ideo etiam in tali casu non semper signa incipientis paroxysmi in eadem corporis parte observantur, sed in variis; dum è contrà in sympathica epilepsia ab eodem corporis loco semper primum morbi initium oritur. Facilè autem patet, tutò semper topicam medelam tentari posse in illa parte, in qua prima paroxysmi incipientis vestigia apparent: vel enim inde levabitur morbus, vel evidentior acquiretur cognitio sedis, ubi morbi causa latet.

Simul etiam apparet ratio, quare epilepsia sympathica sæpe curabilis sit: possumus enim in multis partibus corporis, in quibus fomitem morbi latere observatum fuit, viam parare, vesicatoriis, cauterio, &c, ut exeat illud nocens; vel & nervum destruere, cujus irritatio totum sensorium commune turbat paroxysmi tempore; quod cum optimo eventu sæpius factum fuisse, patebit postea, quando de cura agetur.

Ob hanc causam veteres Medici similem fecerunt prognosin; nempe epilepsiam, ubi ex aliis partibus corporis initium capit, faciliùs curari, sed omnium maxîmè, quando à manubus aut pedibus oritur (*a*); difficiliorem esse curam, si à latere nascitur; gravius adhuc malum esse, si à capite incipit. Notandum enim est, quòd quidam epileptici ante paroxysmum sentiant capitis dolores, formicationes in cute capillata capitis, vertigines, &c: in his quidem paroxysmus non incipit absque ullis omnino signis; adeóque distinguitûr ab epilepsia idiopathica; sed tamen causa excitans prope encephalum hæret, neque possunt semper tutò tentari illa, quæ manubus pedibúsque applicata fuerunt feliciter, quando ab his partibus morbus initium capere videbatur.

§. 1079. ATQUE etiam liquet, diversissima remedia, diversissimam curandi methodum, ad hunc morbum requiri, pro nota varietate causæ, materiæ peccantis, loci, ad quem applicatio remedii, per quem eductio mali, fieri debet.

Pertractatis illis, quæ ad diagnosin, causas, effectus, prognosin, epi-

(*a*) Hippocrat. Prædict. Lib. II. Cap. VII. Charter. Tom. VIII. pag. 816. Cels. Lib. II. Cap. VIII. pag. 68.

lepsiæ spectant, sequitur, ut dicatur de curatione hujus morbi.

Cùm autem ex dictis hactenus constet, adeo variâ specie hunc morbum apparere, à tam diversis & numerosis causis produci, facilè patet, non posse ullam generalem curandi methodum statui, sed indicationem curatoriam debere erui ex causæ morbi cognitione, quæ solicitâ Observatione omnium, quæ in singulis ægris occurrunt, tantùm haberi potest. Unde simul patet, quàm vana sit jactantia universalis remedii, vel methodi, ad quamcumque epilepsiam curandam; de qua re postea ad §. 1085, adhuc dicendum erit. Præcipui autem fontes, unde varia Medendi Methodus in hoc morbo deducitur, hac paragrapho recensentur.

PRO NOTA VARIETATE CAUSÆ. In juniori ætate, uti antea dictum fuit, frequentior occurrit hic morbus, natus tamen à causis diversissimis. Sic toties à lacte coagulato acido in primis viis hærente, epilepticus insultus fit in teneris infantibus: in tali casu remedia, quæ illud acre enervant, & hanc saburram subitò expellunt de corpore, sunt optima antepileptica. Ubi autem tumens, dolens, & inflammata, gingiva irritatur à dente eruptionem jam tentante, incassum hæc darentur, & tunc lanceola Chirurgi dissecans gingivam unicum est remedium antepilepticum. Alia iterum requiruntur, ubi à contagio varioloso, ad cutim deponendo, epilepsia oritur; uti postea pluribus dicetur, ubi de hoc morbo agendum erit.

MATERIÆ PECCANTIS. Illa enim sæpe non tantùm diversæ admodum indolis est, sed & in variis partibus corporis hæret. Post validam contusionem capitis sanguis extravasatus encephalon premens epilepsiam quandoque produxit, uti in vulnerum capitis Historia patuit: trepano applicato, dum exitus conciliatur extravasato sanguini, morbus sanatur. Si autem tophus venereus, cranii osseam substantiam erodens, acrem tabum ploret, licèt via fiat collectæ huic saniei, nondum sanabitur morbus, quia pergit quotidie similis tabus stillare, & eumdem poterit denuo renovare affectum; adeóque alia cura requiritur. Dum venena assumpta, in ventriculo adhuc hærentia, hunc morbum producunt, patet evidenter aliam curam requiri, per quam vel expellitur hoc venenum, vel sic enervatur, ut ampliùs nocere nequeat.

LOCI AD QUEM, &c. Si paroxysmus epilepticus ex quadam parte corporis semper incipiat, ut dum v. gr. ex pede percipitur aura frigida quasi versùs superiora ascendere; paulò pòst homo concidat epilepticus, topicum remedium ex lege Artis applicatur huic parti, ut exitus paretur materiæ hîc hærenti, vel destruatur nervus in hoc loco, qui irritatus totum sensorium commune turbat. Ita etiam dum ab interceptis nonnullis, quæ antea excerni solebant (vide §. 1075. n°. 5.) hic morbus nascitur, optimum remedium est, ut iterum illa intercepta prodeant ex iisdem locis, per quæ ante morbum exire solebant. Dum manantia in infantibus capitis ulcera exsiccantibus unguentis curantur, ferè semper epileptici fiunt; & omnium optimè ac citissimè restituuntur ab hoc morbo, si raso capiti applicetur emplastrum lene aromaticum cum pauca copia vesicatorii emplastri mistum; uti v. gr. dum octava pars emplastri vesicatorii admiscetur unciæ emplastri meliloti

vel similis, & caput tali obvolvitur emplastro: incipit tunc intra paucas horas rubescere cutis, & plorare acrem ichorem, subito cum levamine. Idem verum est, ubi à menstruis, lochiis, hæmorrhoidibus, retentis, epilepsia nascitur; oportet enim tunc, has evacuationes denuo provocare per apta remedia. Neque tam facilè supplentur excretiones solitæ, suppressæ, per alias evacuationes, ac quidem vulgò creditur: per venæsectionem institutam minuitur quidem copia sanguinis, dum menstrua vel lochia suppressa sunt, sed manent tamen infarcta vasa uterina, & pessimos morbos faciunt; vix sanandos, nisi per consueta loca exeat illud retentum. Hæmorrhoidarios magìs juvant bina cochlearia sanguinis per hæmorrhoides excreta, quàm libra sanguinis ex vena incisa educta. Dum vera ischuria adest, tentaverunt Medici purgantia hydragoga, sudorifera valida, ut educerent illud retentum per alias vias; nec potuerunt tamen evitare funestum morbi eventum, nisi libera secretio & excretio urinæ restituerentur.

§. 1080. CAUSA enim prima & secunda, in mala conformatione solidorum consistens (1075. n°. 1. 2.), vix ullam suscipit radicalem medelam; paroxysmorum autem renovantes causas, utpote renatas assiduè, tollere tutò potest Medicus: unde hæ, quæ infinitæ, nec nisi observando cognoscendæ, indagari debent sedulò, dein pro sua natura curari.

Antea pluribus dictum fuit, quòd epilepsiæ causa duplex sit, una proegumena, sive prædisponens; alia excitans, quæ accedens facit morbi causam proximam, adeóque morbum ipsum producit. Verùm illæ causæ excitantes sive occasionales, non faciunt morbum, nisi in illis hominibus, in quibus illa causa prædisponens adest. Adeóque duplex curatio hujus morbi est, una radicalis, quæ illam causam proegumenam, latentissimam sæpe, delere valet: altera, quæ, manente causâ proegumenâ, tollit, vel cavet causas procatarcticas, sive occasionales. Sponte autem patet, integerrimam illam curam esse, quæ causam prædisponentem tollit; adeóque hanc semper præferendam esse, modò obtineri possit. Sic v. gr. in recens natis & junioribus encephalon mollius, nervosum systema totum quàm facillimè irritandum, videtur facere causam proegumenam, quæ à levissimis causis occasionalibus accedentibus in actum deducitur; & sic paroxysmi epileptici adeo frequenter in junioribus occurrunt. Verùm, procedente sensim ætate, nimia illa encephali mollities emendatur; roborato sensim corpore, minuitur illa facilis irritabilitas totius generis nervosi, & postea per totam vitam manent liberi ab hoc morbo; quem primis infantiæ annis sæpius fuerant perpessi. Ideo sapientes veteres Medici (*a*) tantam spem collocaverunt in illa mutatione corporis, quæ per ætatem obtinetur, ita ut *Ægineta* (*b*) volue-

(*a*) Hippocrat. Aphor. 45. Sect. 2. Charter. Tom. IX. pag. 84.

(*b*) Lib. III. Cap. 111. pag. 29. versâ.

rit, in infantibus epilepsiâ correptis, nihil omnino tentandum esse: *nam ætate ad biliosiorem & sicciorem statum transeunte, & victu moderatiore adhibito, suâ sponte plerumque morbus finitur.* Docet simul hoc exemplum, non abjiciendam esse omnem spem tollendæ vel emendandæ causæ proegumenæ in epilepticis.

Verùm dum ex labe hæreditaria originem duxit hæc causa proegumena; & latens per plures annos virili sæpe ætate, firmo jam corpore, morbum producit, facilè patet, parum spei superesse, ut latentissimus ille character morbosus, in ipsis vitæ primordiis à parentibus traditus, deleri possit. Idem verum est, si à terrore matris nondum nato infanti morbosum illud vestigium impressum fuerit, quod vix unquam deletur postea. Huc & referri poterit mala cranii configuratio, dum partûs tempore, magnum caput infantis validis matris nixibus per angustiorem pelvim transprimitur, aut rudioris obstetricis manubus cranii figura mutatur: nisi enim statim post partum emendari possit illud vitium, incurabilia postea mala supersunt. Memini me in nosocomiis, ubi incurabiles epileptici & fatui servabantur, vidisse plures, in quibus vitiosa cranii figura manifestè observabatur. Præterea constitit ex illis quæ ad §. 1075. n°. 3. dicta fuerunt, à solo terrore natum hunc morbum totâ vitâ perennasse incurabilem, licèt plurimis, & quidem efficacissimis remediis tentata fuerit curatio. A solo hoc animi affectu nata fuerat hæc causa proegumena, non delebilis totâ vitâ.

Videndum jam, quid ab arte exspectari possit in tollendis causis talibus adeo latentibus, ut ne exercitatissimus quidem Medicus auderet dicere, quid mutatum sit in homine, antea sanissimo, nunc epileptico. Quantùm potui intelligere ex iis, quæ optimi Medici observaverunt contigisse in hoc morbo, vel tentaverunt ad eumdem curandum, ferè sola spes in illo consistebat, ut magna mutatio induceretur corpori. Non determinaverunt, quid mutandum esset in epileptico, ut fieret sanitas, sed tantùm præsentem corporis conditionem conabantur mutare in aliam: malebant enim periclitando per incerta agere, quàm miseros illos suo relinquere fato. Neque credi debet, talia tentata fuisse cæco impetu, sed optima cum ratione, dum ars naturæ, hunc morbum curantis, ductum sequebatur. Observaverat *Hippocrates* (*a*), circa pubertatis tempus, quando miro adeo modo totum corpus mutatur, epilepsiam quandoque cessare. Ideo commendavit mutationem regionum & vivendi generis (*b*) ad hunc morbum tollendum. Sed idem illud confirmatum fuit Recentiorum Observatis. Novi epilepticos, qui in Indiam orientalem transmigraverant, immunes fuisse ab hoc morbo postea, quamdiu ibi vixerunt: in patriam reduces, & subitò abligurientes illa (ut solet sæpe hoc hominum genus) quæ magno labore, nec minori periculo, sibi comparaverant, recidivam passi fuerunt quidam; alii manserunt ab hoc morbo liberi. Cùm autem magnas illas regionum & victûs mutationes non semper

(*a*) Aphroism. 7. Sect. 5. Charter. Tom. IX. pag. 197. & Aphor. 45. Sect. 2. ibid. pag. 84.

(*b*) Ibidem.

ab ægris impetrare possent Medici, de aliis etiam corporis mutationibus cogitaverunt, eâdem spe freti. Constitit enim ex Historia Medica, morbos alios ingruentes, & corpus validè mutantes, sanasse epilepsiam. Ita testatur *Hippocrates* (*a*), *Quartanâ laborantes, magno morbo non capiuntur; si autem capiantur, & quartana superveniat, liberantur.* In commentariis ad hunc locum *Galenus* demonstrat, per magnum morbum hîc debere intelligi epilepsiam; quod & confirmatur alio textu *Hippocratis* (*b*), ubi eadem habentur, sed loco τῆς μεγάλης νόσου legitur σπάσμοι. Recentiorum Observata confirmaverunt illa quæ *Hippocrates* scripserat. Epilepsia, quavis hebdomadâ novo paroxysmo recrudescens, post varia remedia incassum tentata, sanabatur febre quartanâ; & sanus vixit postea homo, licèt cortice Peruviano hæc febris fuisset debellata (*c*). Puer decem annorum, jam à tribus annis epilepticus, paroxysmo interdiu pluribus vicibus recurrente, frustra adbibitis multis remediis, corripitur febre epidemicâ, plurimis molestis symptomatibus stipatâ; feliciter superat hunc morbum, & postea ab epilepsia immunis manet (*d*).

His & similibus pluribus exemplis incitati Medici, tentaverunt delere causam illam proegumenam epilepsiæ, turbando corpus validissimis remediis; non semper hac spe, ut materia morbosa expelleretur per fortissima purgantia, emetica, &c; sed ut turbis tantis in corpore excitatis mutaretur fortè præsens conditio latens, quæ hunc morbum fovebat. Sic *Trallianus* (*e*), ubi morbus vetustus & contumax erat, ad veratrum album confugiebat. Similia in eodem casu laudat *Ægineta* (*f*). Recentiores Medici mercurialibus & antimoniatis remediis usi fuerunt ob eamdem causam; uti passim apud Observationum Medicarum Collectores habetur. Summa enim capita similium curationum hîc notasse sufficiet; nimis enim operosum, nec adeo utile foret, describere singula. Facilè autem patet, hîc magnâ prudentiâ opus esse, dum Herculea talia tentantur remedia, quæ, ab agyrtis temerè adhibita in debilioribus hominibus, toties morbum morte finiverunt.

Alii mitioribus quidem remediis usi sunt, ut similem effectum obtinerent, sed talibus, quæ per totum corpus mirabili vi penetrant vix mutata. In Asia moschi audacem dosin dant, & hoc imitatus fuit *Fridericus Hoffmannus* (*g*). Dedi pulcbro cum successu, repetitis etiam vicibus, octenni puellæ decem moschi grana, & per plures dies saliva, urina, sudor, moschum redolebant; ita ut nimiâ fragrantiâ non assuetis molesta redderetur hæc ægrotula. In metallis, laboriosâ arte resolutis ad intima usque, tale remedium quæsiverunt Chemici, quod non ageret evacuando, sed immutando tantùm. Hoc volebat *Helmontius* (*h*), dum dicebat: *Podagræ, caduci, maniæ, asthmatis, perfecta sanatio consistit in characteris seminalis & incorporei fer-*

(*a*) Epidem. Lib. VI. Charter Tom. IX. pag. 550.
(*b*) Aphor. 70. Sect. V. ibid. pag. 242.
(*c*) Miscellan. Curios. Decur. 3. anno 3. pag. 34.
(*d*) Ibidem anno 7. & 8. pag. 298.
(*e*) Lib. I. Cap. xv. pag. 75.
(*f*) Lib. III. Cap. XIII. pag. 29. versâ.
(*g*) Medic. Rational. Tom. IV. Part. 3. pag. 23.
(*h*) Pag. 405.

ti ablatione, non item in materiæ cujusdam sequestratione. Longo labore ex cupro præparatum remedium vidi, quod assumptum, nullam faciebat nauseam, sed miram quamdam formicationem quasi per totum corpus ad extremos digitorum apices usque; & illud quibusdam profuisse novi. *Aretæus* (*a*) cuprum dedit epilepticis, sed ut per vomitum vel alvum excuteret noxia: illud autem remedium, non turbando primas corporis vias, ad intima penetrare videbatur, & in totum nervorum systema agere, miris quidem, sed blandis concussibus: unde apparet ab his, & fortè aliis similibus, quid boni exspectari posse, præcipuè cùm tutior longè talis remedii usus sit, quàm illorum, quæ fortiter evacuando agunt; & à debilioris constitutionis hominibus non adeo facilè tolerantur. Interim tamen in horrendo hoc morbo aliquid audendum esse, meritò monuit *Aretæus* (*b*), dicens, ingentibus & valentissimis medicamentis in hoc morbo opus esse, qui adeo calamitosus est, ut crediderit, ne vitam quidem tolerare posse epilepticos, si cognoscerent, quàm atrocia & quàm fœda paroxysmi tempore paterentur. Felices certè adhuc sunt miseri illi, dum omni sensu privati ignorant mala sua, & à morbo resurgunt hebetes & obliviosi, immemores omnium quæ contigerunt, dum paroxysmus aderat. Simul tamen monet, optimam esse Methodum Medendi, quæ naturæ facilitatem sequitur; mutatione corporis per ætatem sæpe hunc morbum curantis; & ideo victûs mutationem suadet. Ubi autem hæc frustra tentata sunt, tunc ad alia validiora remedia pergendum est, sed tamen semper magna cum prudentia.

Interim tamen sæpe accidit, ut optimi Medici doleant, plurimis etiam tentatis methodis, se non potuisse delere illam causam proegumenam epilepsiæ. Tunc illud adhuc superest in Arte, ut caveantur, vel tollantur causæ occasionales; quæ unitæ cum causa proegumena, paroxysmos renovant. Verum quidem est, illas causas occasionales numero ferè infinitas esse, & in singulis ægris sæpe diversas: adeóque attentissimam & diuturnam sæpe requirunt observationem. Hoc autem tædium devorandum est Medico, si miseris illis succurrere velit.

Summa ergo cum cura inquiratur, quisnam locus in corpore observetur, in quo prima signa instantis paroxysmi deprehenduntur: dein accuratè notanda omnia symptomata, quæ à principio paroxysmi ad finem usque apparent, & quo ordine sibi mutuò succedant. Simul notandum, an aliquid tempore paroxysmi, vel intervallo inter binos paroxysmos medio, casu vel Arte applicatum, profuerit, an verò nocuerit. Observari debet, quo tempore anni paroxysmi frequentiores vel validiores fuerint; an circa novilunium vel plenilunium contingant: quid boni vel mali egerint evacuationes consuetæ menstruorum, hæmorrhoidum, sudoris, &c: quid venti, aeris temperies, meteora, effecerint in hoc morbo (plures enim epileptici instante tonitru corripiuntur paroxysmo). Indagandum præterea, quid fecerint

(*a*) Lib I. de Curatione Morbor. Acutor. Cap. v. pag. 84.

(*b*) Morbor. Diuturnor. Curat. Lib. I. Cap. iv. pag. 121.

usus sex rerum non naturalium, gesta, ingesta, &c, in hoc morbo; ita toties observatum fuit, iram, bacchum, venerem, mœrorem, animi attentionem, ante consuetum tempus, induxisse paroxysmos.

Verum quidem est, quòd raro Medici ipsi omnes has Observationes colligere possint, cùm non semper adsint ægris; sed tunc optimum est, dare regulas harum Observationum illis, qui cum ægris versantur, ut solicitè notent omnia, quæ singulis diebus contigerunt, & in diaria redigant. Vidi, exercitatissimos Medicos quandoque illustribus personis dedisse quædam remedia, non nocitura quidem, sed à quibus non multam sperabant efficaciam, & simul monuisse, ut omnia modò dicta accuratè notarentur; videbantur sic esse admodum soliciti de præscriptorum remediorum effectu, cùm potiùs colligerent Historiam morbi quem curare, vel saltem levare, conabantur.

Illis Observationibus sic collectis & in ordinem digestis, sedulò expendat Medicus omnia, & facilè deteget regulas agendorum & vitandorum, sed in singulari tantùm hujus ægri casu. Nam generales in omnibus epilepticis curandis regulæ haberi nequeunt; quod enim uni prodest, sæpe nocet alteri. Ubi hoc factum, tota difficultas evanuit, nam reliquum est tantùm facilis executio bene perpensarum rerum. Certum est, Medicos, luculentâ praxi obrutos, sæpe deficere in cura hujus morbi, cùm tempus ipsis non sufficiat, ut singulari ægro tantam curam impendant: verùm & doluerunt toties, ægrorum custodes observasse illa, quæ ipsi neglexerant, non sine famæ damno. Credo firmissimè, si omnem animi attentionem adhiberent hîc Medici, quòd sanarent plures epilepticos, & levamen adferrent ferè omnibus. Dum in Grammatico juvene (vide §.1075. n°.4.) *Galenus* observabat, paroxysmum nasci, si inediam pateretur, panis buccellâ datâ poterat cavere tantum malum. Vidi epilepticum juvenem, cui ante paroxysmum incipiebat tremere inferius labium (symptoma vomitum futurum sæpe præcedens); mox cadebat epilepticus, & si paroxysmi tempore vomebat, brevì finiebatur insultus. Cùm autem singulo mense circa plenilunium insultum morbi pateretur, datum fuit vomitorium lene omni mense triduo ante plenilunium, & eodem die vesperì leve diacodiatum: reliquis diebus roborantibus utebatur remediis, &, sex mensium spatio tali medelâ usus, liber evasit à morbo. Ubi enim paroxysmi per aliquod tempus caveri possunt, videtur sensim minui causa illa proegumena, non excitata per magnum temporis intervallum. Antea ad §. 1075. n°. 3. notatum fuit, *Galenum* comparasse paroxysmum recrudescentem renovatæ quasi memoriæ silentis illius dispositionis epilepticæ; & *Aretæus* (*a*) utitur vocabulo ὑπομνήσιος in eodem sensu, utì celeberrimus *Petitus* (*b*) optimè notavit. Quemadmodum jam illæ ideæ, quarum memoria magno temporis spatio non renovatur in nobis, sensim delentur & evanescunt quasi, ita & aliqua spes est, diathesin illam epilepticam in sensorio communi hærentem, diu silentem,

(*a*) Loco ultimò citato.

(*b*) Ibid. 277. 278.

nec excitatam per causas occasionales, sensim deleri posse; vel saltem sic disponi, ut minùs facilè à causis occasionalibus in actum ducatur.

§. 1081. TERTIA (1075. n°. 3.) cognoscitur ex symptomatibus aliis læsum simul cerebrum designantibus, ut est dolor, gravitas, plenitudo, læsio capitis antecedens, vertigo, tremor universalis, scintillæ oculorum, eorumdem immobilitas, circumgyratio totius capitis, vel & corporis. Hujus causa solida vix tolli potest, quia vix cognoscitur singularis: revellentia, discutientia, viam parantia, depurantia, juvant: hinc venæsectio; purgatio, vomitus, inustio, fonticulus, fistula, epispasticum, vulnus capitis, cranii perterebratio, antihysterica, opiata, prosunt: ex quibus quid eligi debeat, docebit inventa mali causa proxima (1079.).

Tertia epilepsiæ causa, uti dictum fuit ad §. 1075, supponit encephalum, in integumentis vel propriâ substantiâ læsum: præcipuæ causæ harum læsionum tunc fuerunt enumeratæ. Signa autem, ex quibus cognosci potest, talem epilepsiæ causam adesse, hauriuntur vel ex prægressis noxis, quæ capiti contigerunt, vulnere, contusione validâ, morbis inflammatoriis capitis prægressis, &c, vel ex manifesta læsione functionum illarum, quæ ab encephali integritate pendent: præcipua hæc signa in textu recensentur, & de illis actum fuit in capitulis de *Phrenitide*, *Apoplexiâ*, *Catalepsi*, & *Caro*, quæ ergo hìc repeti non debent. Ubi igitur ante epilepsiam talia signa læsarum functionum animalium præcesserunt, meritò licet suspicari tales causas; quod inprimis ideo monetur, quia tempore paroxysmi epileptici tanta vis encephalo infertur, ut sæpe maneant insignes læsiones functionum animalium, uti ad primum numerum §. 1077, pluribus dictum fuit; verùm tunc illæ læsiones sunt effectus epilepsiæ, non ejus causæ. Nisi autem ab externis & manifestis causis tales læsiones contigerint, non facilè patet, in quo loco encephali hæreat causa morbi, & cujus naturæ sit. Uti enim spicula ossea acuta, ex dura matre enata, cerebrum pungentia, epilepsiam faciunt, sic & acer ichor ex cariosa tabula interna cranii depluens, vel & similis sanies in ventriculis cerebri collecta, eumdem effectum præstare poterit. Hinc sæpe manet magna obscuritas de natura ipsius causæ morbi, & de loco, ubi hæret; adeóque & magna difficultas radicalis curæ. Verùm cùm ad 1075. n°. 3, monitum fuerit, omnes illas causas, encephalon malè afficientes, augeri per illa, quæ liquidorum in cranium affluxum augent, patet satis, generalem etiam usum præstare omnia illa, quæ impetum & copiam humorum à capite revellunt, hærentia in cavo calvariæ liquida discutere possunt, vias, per quas natura quandoque hæc expellere visa fuit, laxant & aperiunt; imò etiam per artem quandoque novæ viæ factæ fuerunt, per quas à noxiis liberari posset encephalon. Singula autem hæc, quæ in simili casu profuisse observata fuerunt, enumerabuntur.

VENÆ

VENÆSECTIO. Multi inveniuntur epileptici, in quibus signa præsentis plethoræ præcedunt paroxysmum epilepticum: quandoque, licèt in reliquo corpore tanta plenitudo vasorum non adsit, manifestè tamen apparet, vasa capitis plurimùm distendi: sentiunt enim dolorem tensivum in capite, calorem majorem, oculos habent rubentes. In tali casu minuere plenitudinem vasorum, sectâ venâ, conducit, utì facilè patet. Licèt autem non semper radicalis cura obtineatur per sanguinis missiones, caventur tamen morbi insultus. *Bonetus* (*a*) aliquot casus habet, qui docent, per sanguinis missionem epilepsiam quandoque curatam fuisse. Ubi autem plenitudo præcipuè vasa capitis occupat, multùm boni exspectandum est ab arteriotome; sive arteria temporalis discindatur, sive illi rami, qui ponè aures decurrunt: multo cum fructu se hoc tentasse in epilepticis, testatur *Severinus* (*b*), & plures casus ibi recenset. Sed & videmus, veteres Medicos audacissima remedia adhibuisse, ut pertinacem hunc morbum debellarent, inprimis si causa ejus in ipso capite latere credebatur; tunc enim dixit *Aretæus* (*c*), inhabitat ἐνοικίῃ, *id est*, fixam sedem habet; si caput occupat, venas in cubito & fronte secari jubet, cucurbitulas applicari, & arterias omnes ante & post aures discindi, cavendo tantùm, ne ad animi deliquium usque sanguis educatur; metuebat enim inde morbi insultum, & meritò, cùm convulsiones æquè sequantur subitam vasorum inanitionem, quàm nimiam eorumdem plenitudinem; utì aliâ occasione ad §. 232, ex *Hippocrate* monitum fuit.

PURGATIO, VOMITUS Quantùm ab his boni in capitis morbis gravissimis curandis exspectari possit, ad §. 1026, ubi de cura apoplexiæ agebatur, dictum, simùlque tunc monitum fuit, in vomitoriis exhibendis majorem cautelam requiri, dum inter vomendum semper vasa capitis magìs turgent. Præterea inprimis hæc remedia proderant, ubi à lenta inerti & frigida causa morbus oriebatur: idem etiam in epilepsia curanda verum est. Ubi enim calor, plenitudo vasorum, vel sanguinis dispositio inflammatoria, adest; tunc à sanguinis missionibus major utilitas speratur. Interim tamen purgantia per alvum impetum & copiam humorum à capite abducunt, adeóque hac ratione semper prosunt: acriora & calida purgantia adhibentur, ubi lenta & iners morbi causa est; túncque *Hieram* suam laudabat *Aretæus* (*d*), quæ pituitam è capite eliceret; inprimis si majori quantitate exhiberetur. Ubi autem inflammatoria sanguinis diathesis & calor adsunt, tunc inprimis illa conveniunt, quæ absque aucto motu vel calore agunt, & tamen satìs validè alvum solvunt; qualia laudata fuerunt ad §. 396, ubi de cura inflammationis agebatur; & ad numerum secundum §. 1030, in curatione apoplexiæ à simili causa natæ.

Videmus etiam, plurimos ex antiquis Medicis multam spem collocasse in purgantibus remediis ad hunc morbum curandum: ratio autem facilè patebit

(*a*) Sepulcret. Tom. I. Lib. I. Sect. XII. pag. 286.
(*b*) De Efficaci Medic. part. 2. pag. 46. & 47.
(*c*) De curat. morbor. diuturnor. Lib. I. Cap. IV. pag. 121.
(*d*) Ibidem.

ex illis, quæ apud *Hippocratem* (*a*) habentur: videbat enim, epilepsiam esse admodum familiarem recèns natis: considerabat, illos in utero materno balneo tepido immersos fuisse, deinde in lucem editos habere carnes mollissimas; circa aures, axillas, inguina, omnia humescere, nares, fauces, pulmones, ventriculum, intestina, muco copioso madere: observabat, per ætatem minui flaccidam illam corporis humiditatem, solidásque partes firmari; sed & simul tunc cessare infantilem epilepsiam: notabat in illis, quibus quamcumque ob causam per ætatem minùs firmabatur corpus, illam diathesin ad epilepsiam diutius manere: observabat in dissectis capitibus ovium epilepticarum pituitam copiosam, quandoque jam corruptam & olidam: videbat, adultioribus epilepticis hyemali tempore frequentiùs paroxysmum contingere, inprimis post teporis & frigoris vicissitudines, quando subitæ illæ fusiones humorum catarrhosorum fiunt; uti etiam tempestate austrinâ & nebulosâ, & præcipuè si subitò tunc boreale frigus sequatur: si jam per emunctoria quæcumque illud lentum pituitosum subducebatur de corpore in infantibus, ut per cutis capitis erosiones lenes perpetuò manantes, muci copiosum fluxum per nares, vomitum pituitæ, alvum laxam, meliùs se habebant: & contrà, si impedirentur temerè illæ evacuationes, malum recrudescebat pessimè. Ex omnibus illis concluserunt antiqui Medici, curationem epilepsiæ præcipuè consistere in evacuatione illius humidi superabundantis; & dein roboratione partium solidarum. Per purgantia jam illa glutinosa pulcherrimè funduntur & educuntur de corpore: diæta siccior, exercitia corporis, abstinentia à glutinosis omnibus, cautelam dabant, ne similis copia glutinosorum denuo accumularetur in corpore. Hanc autem unicam ferè causam epilepsiæ videtur statuisse *Hippocrates*; & ideo inculcabat, ut mutaretur frigida illa & iners cacochymia in oppositam, biliosam nempe & calidam; credebat enim biliosos nunquam epilepticos fieri.

Quamvis autem hæc causa, ab *Hippocrate* memorata, satis frequenter occurrat; tamen ex antè dictis satis apparuit, plures alias præterea epilepsiæ causas esse: sed & simul constat, purgantium satis insignem usum esse in cura epilepsiæ, dum ejus causa in capite hæret.

INUSTIO, FONTICULUS, FISTULA, EPISPASTICUM. Quantum hæc usum habeant, revellendo impetum sanguinis ad alias partes, in cura inflammationis ad §. 396. n°. 4, dictum fuit; & ideo pulchro cum successu ad apoplexiam curandam adhiberi solent, uti §. 1025, monitum fuit. Omnia enim hæc adhibentur partim ad derivandum impetum & copiam humorum in alias partes; partim etiam, ut per artificiales has vias exeat illud, quod retentum, vel ad caput derivatum, noceret. Observamus toties, infantibus, totam capitis cutim manare ichorem, quandoque satis olidum; & bene tunc se habent: si imprudenti curâ coerceatur ille effluxus, epileptici fiunt; nec curantur, nisi denuo ille ichoris fluxus redeat. Puella circa pubertatis tempus incepit laborare epilepsiâ, quod malo omine fieri antea jam dictum fuit: sola dum

(*a*) In libro de morbo sacro.

esset in ædibus, paroxysmo corripitur, & corruens supra carbones accensos miserrimè faciem & syncipur comburit, ita ut non tantùm integumenta, sed & calvariæ os ipsum fuerit exustum adeo, ut postea exterior cranii tabula ad magnitudinem palmæ manûs decideret. Quamdiu autem loca hæc ambusta suppurata manabant saniei & puris copiam, libera erat à morbo; qui rediit, simulac cicatrice obducta erant hæc ulcera (*a*). Unde patet, dum per hæc ulcera exibat tanta copia liquidi, exivisse simul illud noxium quod clausis ulceribus retentum renovabat morbum; vel saltem sic ad externa capitis revulsum fuisse humorum, per carotides allatorum, impetum, ut minùs urgeretur encephalon, & sileret morbus. Inde intelligitur ratio quare in curando hoc morbo Medici conabantur reddere cutim capitis nitidam & quàm maximè perspirabilem; dein irritabant cucurbitis, dropacibus, sinapismis (*b*), à lenioribus incipiendo, sensimque procedebant ad reliqua, si priora nullum levamen attulissent. Sic rubefacientia capiti applicari jussit *Aretæus* (*c*), & præcipuè cantharides; imò & ignem capiti adhiberi jussit, si nempe reliqua nihil proficerent. Jurè enim *Celsus* (*d*) inter ultima remedia posuit, *Occipitium incidere, & cucurbitulas admovere: ferro candente in occipitio quoque & infra, quâ summa vertebra cum capite committitur, adûrere duobus locis, ut per ea perniciosus humor evadat. Quibus si finitum malum non fuerit, prope est, ut perpetuum sit.* Crudelis quidem hæc methodus est, sed quacumque molestiâ redimere vellent atrocem hunc morbum ægrorum plurimi; præcipuè cùm Observationes Practicæ docuerint, etiam in adultis hunc morbum, raò cæteroquin curabilem, sanatum fuisse. Sic cauterio prope suturam coronalem applicato, se quadragenarium hominem epilepticum curasse testatur *Piso* (*e*), & in Asia frequenter cum felici successu idem tentari scribit *Kempferus* (*f*). Plures Observationes, quæ idem confirmant, apud *Schenckium* (*g*) videri possunt.

Cùm autem cauterium præcipuè ideo prodesse videatur, quòd separatâ escharâ maneat locus ulcerosus diu liquidum plorans; hinc convenit lenibus suppurantibus hæc ulcera diu aperta tenere; atque ideo fistulosa ulcera sponte nata, fonticuli, & setacea, similem effectum præstare poterunt.

VULNUS CAPITIS. Discinduntur enim vasa plurima, inprimis si vulnus magnum fuerit; adeòque similes effectus exspectari possunt ac ab arteriotome. Præterea vulnus alicujus momenti vix curatur absque suppuratione, ideo & effectus præcedentium inde exspectari poterit. Si autem vulnus in cavum cranii penetraverit, exitus conciliabitur materiæ noxiæ contentæ, si hæc epilepsiæ causa fuerit. Fortuiti casus hoc docuerunt. Ita

(*a*) Willis. Patholog. Cereb. Cap. III. pag. 39.
(*b*) Vide Aurelian. de morbis chron. Lib. I. Cap. IV. pag. 306.
(*c*) Lib. I. de curat. morbor. diuturnor. Cap. IV. pag. 121.
(*d*) Lib. III. Cap. XXIII. pag. 174.
(*e*) De morbis à serosa colluvie Sect. 2. part. 2. Cap. VII. pag. 173.
(*f*) Aanhangsel van de Historie van Japan, pag. 467.
(*g*) Lib. I. pag. 117.

apud *Marcellum Donatum* (*a*) legitur de nobili Gallo, qui epilepsiâ laborans in Italiam proficiscebatur, ut primarios ibi Medicos consuleret; verùm à latronibus spoliatus, & pluribus vulneribus confossus pro mortuo derelictus fuit: præter alia vulnera, ingentem admodum plagam in fronte susceperat cum insigni ossis deperditione: unde post longum satis tempus ab hoc vulnere curatus fuit; & simul ab epilepsia, quæ singulis mensibus affligere solebat, liber evasit. Plura similia hinc inde apud Auctores Medicos reperiuntur.

CRANII PERTEREBRATIO. Ars enim imitata fuit, quod casus fortuitus docuerat profuisse. Antea ad §. 1075. n°. 3, notatum fuit, epilepsiam, post validam contusionem capitis sequentem, illico levatam fuisse, dum perterebrato cranio exitus conciliabatur puri sub calvaria collecto. In pertinaci epilepsia hanc operationem apud *Aretæum* (*b*) etiam commendari legimus. Verùm inprimis inde boni quid sperare licebit, si signa docuerint, extravasatos sub cranio humores hærere, vel corruptum calvariæ os in quodam loco esse. Nisi enim talis causa epilepsiæ fuerit, trepanum applicatum levat quidem morbum pro tempore, non autem eradicat. Dum enim homini epileptico ob capitis percussionem applicabatur trepanum, liber quidem fuit à paroxysmo, quamdiu patebat hoc vulnus, verùm, eodem cicatrice obducto, redibat morbus (*c*).

ANTIHYSTERICA, OPIATA. Illa non prosunt adeo, quòd tollant, vel minuant causam materialem morbi, cerebrum, in integumentis suis, superficie, substantiâ, aut ventriculis, malè afficientem, sed quatenus validos affectus animi sopiunt, subitas illas generis nervosi turbas compescunt & pacant; quæ causas illas stabiles, in encephalo hærentes, juvant, & in actum deducunt, uti §. 1075, dictum fuit.

EX QUIBUS QUID ELIGI DEBEAT &c. Varia hîc recensita fuerunt remedia, sed satis patet, illa non convenire in omni casu, sed diversa requiri pro singularibus causis, quæ cerebrum malè afficiunt; adeóque omni curâ priùs indagandam esse causam, quæ cerebrum lædit. Si enim v. gr. contusio valida prægressa metum faciat, ne effusi humores sub cranio hæreant, vel fragmenta ossis pungant meninges ipsámve cerebri substantiam, cranii perterebratio locum habebit. De signis autem quibus hoc cognosci possit, in vulnerum cranii Historia dictum fuit. Ubi verò signa docuerint, pituitosam frigidam cacochymiam in toto corpore abundare, & in cavo encephali sensim colligi (de his signis vide §. 1010. n°. 2. *lit. v.*), tunc vesicatoria, setacea, fonticuli, &c, pulchrum præstabunt effectum. Si à lue venerea, cariosa reddita fuerint ossa cranii, medula huic morbo propria requiritur; & sic de reliquis.

(*a*) Lib. II. Cap. IV. pag. 53. Schenckius. Lib. I. pag. 116.

(*b*) Lib. I. de Curat. Morbor. Chronicor. Cap. IV. pag. 121.

(*c*) Mémoires de l'Académie Royale de Chirurgie, Tom. I. pag. 230.

§. 1082. QUÆ à causa quarta (1075. n°. 4.) fit, ea tractanda erit variè pro varietate suæ causæ proximæ: hinc anodyna, paregorica, narcotica; antihysterica; anthelmintica; demulcentia & corrigentia acrium; incisio apta gingivarum; ablatio, correctio, materiæ ulcerosæ; tunc fiunt antepileptica.

Priùs multiplices epilepsiæ causæ in classes quasdam ordinatæ fuerunt, ut faciliùs possent indagari à Medico, cognosci, & dein causis cognitis apta medula adhiberi.

Causæ autem §. 1075. n°. 4, recensitæ extra cranium hærebant in aliis corporis locis, vel humoribus circulantibus mistæ per totum corpus vagabantur, mirabilésque excitabant turbas; donec iterum ad quædam corporis loca deponerentur, vel exirent per corporis emunctoria. Patuit hoc tunc de contagio variolarum, quod toties convulsiones epilepticas excitat, antequam illud virus, unà cum mutatis per ejus efficaciam humoribus, ad corporis superficiem deponitur. Idem de materia ulcerosa in quodam loco corporis hospitante, & in sanguinem resorpta, verum est. Simul tunc inter causas epilepsiæ numerati fuerunt dolores validi, ac periodici, perturbationes hystericæ totius generis nervosi, pluráque alia, quæ primas vias mole suâ gravare, vel acrimoniâ irritare, poterant. Unde facilè patet, ad diversas adeo causas varia etiam requiri remedia, quæ hac paragrapho recensentur

ANODYNA, PAREGORICA, NARCOTICA. Inter effectus molestos doloris §, 226. etiam convulsio numerata; & §. 229. n°. 2, notatum fuit, posse obtineri per narcotica remedia, ut sensorium commune non sentiat dolorem, licèt maneat causa dolorem faciens, sícque posse tolli nonnullos effectus doloris, & quidem inprimis illos, qui fiunt ob turbatum sensorium commune per doloris acerbitatem. Ubi ergo epilepsia ab hac causa nascitur, sedando dolorem, multùm boni fieri poterit. Quænam autem dicantur anodyna & paregorica, quænam verò narcotica, & quomodo hæc adhiberi debeant, locis citatis explicatum fuit.

ANTIHYSTERICA. In illo nempe casu hæc usum habent, ubi nimis mobile genus nervosum à levissimis etiam causis turbatur totum, & miras sæpe convulsiones facit. Observaverunt jam Medici, dari in arte talia remedia, quæ graveolenti halitu suo turbas illas systematis nervosi compescunt felicissimè. *Asa fœtida, castoreum, galbanum, ruta, &c*; talia sunt, quæ hoc effectu se probaverunt quàm efficacissimè, & ideo dicta fuerunt medicamenta antihysterica, quæ & externo & interno usu sæpe juvant. Omnia enim hæc naribus supposita, umbilico, plantísve pedum, sub forma emplastri applicata, profuerunt toties. *Trallianus* (*a*) plures epilepticos se curasse testatur rutâ sylvestri, quæ longè odoratior est & acrior rutâ hortensi; simúlque addit, se hoc didicisse à rustico, qui casu invenerat hujus remedii efficaciam : contun-

(*a*) Lib. I. Cap. xv. pag. 80.

debat nempe hanc herbam, illiúsque fragrantiam toto corpore spirabat, dum conservus ejus epilepticus concideret; quem accedens, & nares ejus digitis arripiens, excitabat illico à paroxysmo hunc ægrum, qui postea ab hoc morbo liber vixit.

ANTHELMINTICA. Quæ nempe, vel necando, vel expellendo vermes, hoc nomen merentur; de quibus postea in capitulo *de Morbis infantum* dicetur. Antea ad §. 1075. n°. 4, notatum fuit, quòd celeberrimum illud antepilepticum *Fabii Columnæ*, radix nempe valerianæ sylvestris, profuerit pluribus, dum ab ejus usu vermes expellebantur de corpore.

DEMULCENTIA ET CORRIGENTIA ACRIUM. Si percurramus decantatissimos illos pulveres epilepticos, qui in officinis prostant, invenimus plerosque continere insignem copiam talium, quæ acidum absorbendi & enervandi vim possident. Cùm autem in juniore ætate acida acrimonia toties adsit in primis viis, & frequenter ob hanc causam epileptici fiant, patet ratio, quare tantam famam obtinuerint hæc remedia, licèt in epilepsiis, ab alia causa ortis, vix prosint. Simili modo & videtur agere oleum illud animale, frequenti rectificatione ab omni empyreumate liberatum, tenuissimúmque simul & molle redditum, quod *Fridericus Hoffmannus* (*a*), aliíque celebres Medici, in epilepsia inveterata persananda adeo commendaverunt. Summâ enim tenuitate suâ aptum est, ut penetret etiam per minima vasa, simúlque blandâ suâ indole obtundere potest & involvere omnem acrimoniam. Interim tamen etiam levi vi anodynâ agere videtur, cùm pacatum & reficientem somnum producat.

INCISIO APTA GINGIVARUM. Sic enim tollitur dolor & irritatio continua gingivarum in pueris dentientibus, quæ à lenta illa dilaceratione per dentem erupturum oritur. Quænam autem cautelæ hîc requirantur, postea dicetur in capitulo *de Morbis infantum*.

ABLATIO, CORRECTIO, &c. Nisi enim via possit fieri contentæ sanici in loco tali ulceroso, & mundari plaga, nulla spes curæ superest: Observationes Practicæ hoc confirmantes, habentur ad §. 1075. n°. 4. Si virus venereum ossa infecerit, inprimis cranii, sæpe epilepsia sequitur, non curabilis, nisi sanatâ hac lue: túncque argentum vivum, quod tamen temerè adhibitum epilepsiæ causa toties fuit (vide §. 1075. n° 3.), prudenti arte administratum, fit remedium antepilepticum.

§. 1083. A QUINTA causa (1075. n°. 5.) ortæ epilepsiæ medela fit solvendo materiem immobilem, laxando vias, expellendo: hinc vesicatoria, caustica, fonticulos, & fistulas, producentia; aristolochica; emmenagoga; hæmorrhoidas aperientia; diuretica; toties contra hunc morbum prosunt.

In hoc casu epilepsiæ causa pendet à suppressis quibusdam excretionibus, per quas exibant de corpore liquida quædam, vel sana, vel morbosa, uti

(*a*) Observat. Phys. Chem. Lib. I. Observ. XIV. pag. 58.

ad locum in textu citatum pluribus dictum fuit. Curatio ergo requirit, ut restituantur illæ excretiones, quarum suppressio hunc morbum produxerat. Interceptio autem solitarum excretionum fit, vel quia materies excernenda non satìs mobilis & fluida est, ut exire possit; vel quia vasa transmittentia liquidum excernendum non satìs pervia sunt; vel denique quia vis movens materiam per vasa nimis iners est. Facilè autem patet, singulas has causas seorsum existere posse, quandoque combinatas agere, imò & omnes concurrere. Simul inde intelligitur triplex indicatio curatoria, in textu proposita, quæ vel materiem excernendam spectat, vel vasa per quæ excretio hæc fieri debet, vel denique vires, quæ humores per vasa movent, & secretoriis vel excretoriis organis applicant. Prout autem plures ex illis causis combinantur, ita & concurrere debent plures indicationes curatoriæ ad tollendam morbi causam.

In exemplo res fortè evidentiùs patebit: contingit quandoque à suppressis menstruis epilepsiam nasci; adeóque generalis indicatio curatoria est, ut restituatur menstrua hæc evacuatio. Quandoque laborant tales puellæ mucosâ lentâ sanguinis cacochymiâ, pallent, tument, & totus corporis habitus ad leucophlegmatiam inclinat; pulsus arteriarum debilis, lentus est in his, adeóque & materia excernenda non satìs mobilis est, & simul vires moventes debiles sunt. Si tunc per limaturæ ferri usum, frictiones, corporis motum, diætam sicciorem, augeatur vasorum actio in fluida contenta, superatur ille mucosus frigidus sanguinis lentor; color vividus in corpore, antea pallido, renascitur; calor fit æquabilis ad extrema usque; & menstrua suppressa redeunt; mobili nempe redditâ materie, & viribus moventibus instauratis.

Verùm contingit quandoque, sanguinem bonum esse, vires vitales satìs validas, & tamen menstrua supprimi, vel difficillimè, nec satìs magnâ copiâ, prodire, quia extrema vasorum orificia, in uteri cavum hiantia, nimis resistunt suæ dilatationi: tunc debent laxari viæ per balnea, vapores, &c: sentiunt tales puellæ molestum sæpe ardorem circa os sacrum & pubem, valida tormina abdominis, & quandoque convulsiones patiuntur, inprimis circa primam menstruorum eruptionem: in multis sensim emendatur hoc malum, dum singulis mensibus dilatata hæc vasa magìs cedere incipiunt; in quibusdam satìs diu manet. Ille inprimis casus est, ubi fœcundum conjugium toties profuit: tempore enim graviditatis omnia uteri vasa admodum distenduntur, & excusso fœtu, magno cum impetu sanguis exit, simulac placenta solvitur ab utero, pergúntque puerperii tempore lochia fluere; atque sic disponuntur extrema oscula vasorum uterinorum, ut postea faciliùs cedant sanguini menstruo prodituro.

Quandoque in valde plethoricis observatur, sanguinem bonum esse, vasa pervia, sed nimiâ plenitudine sic distendi vasa, ut reagere nequeant in fluida contenta; simul tunc cordis vires supprimuntur, quia non potest liberè se evacuare in vasa nimis plena (vide §. 106.), unde vis expellens deficit. Verùm simulac per sanguinis missionem minuitur sanguinis, vasa distendentis, moles, redeunt solitæ cordi arteriisque vires, & sæpe menstrua pro-

deunt, dum adhuc sanguis de vena secta fluit; uti omnes Medici, in luculenta praxi versati, nôrunt.

Simul ex dictis apparet, quantâ prudentiâ opus sit, ut Medicus indicationes curatorias generales adhibeat singularibus casibus. Plethoricæ enim tali puellæ, suppressione mensium laboranti, limaturæ ferri usus, frictiones, motus corporis, nocuissent quàm maximè: è contrà in debili & leucophlegmatica virgine sanguinis missio auxisset causam suppressionis menstruorum.

Facilè autem patet, similes cautelas in Methodo Medendi etiam requiri, ubi ab aliis excretionibus suppressis epilepsia nata fuit.

Verùm, uti antea dictum fuit §. 1075. n°. 5, fiunt quandoque excretiones morbosi humoris per quædam loca corporis, quæ subitò cessantes, vel imprudenti medelâ suppressæ, summa sæpe faciunt mala. Omnium frequentissimè hoc observatur in cutaneis illis eruptionibus, uti tunc monitum fuit. In tali casu optimum est, fovere illa loca corporis, & leviter irritare, ut redeat consuetus humorum per cutim exitus: ita in infantibus, quibus manans ichore capitis cutis siccata fuerat subitò, & hinc epileptici facti fuerant, profuit lixivio saponis Veneti calido caput fovere, dein emplastro aromatico tegere; quinimo egregiè profuisse novi, uti antea monitum fuit, si una pars emplastri vesicatorii octo partibus emplastri de labdano permista supra totam cutim capillatam capitis extenderetur; post paucas enim horas incipiebat rubescere cutis, molestus oriebatur pruritus, & incipiebat denuo manare ichorem cutis, simúlque statim cessabant insultus epileptici. Tutissimum enim semper est educere suppressam excretionem per illa loca, per quæ antea exire solebat. Ubi verò sic constricta sunt vasa cutanea per adstringentia, spirituosa, calces plumbi, & similia, ut non possit restitui consuetus ichoris in hoc loco effluxus, tunc in aliis corporis locis nova tentare emunctoria convenit, quibus illud noxium retentum exire possit, per vesicatoria, caustica, &c, de quorum usu & efficacia ad §. 1081, dictum fuit. In junioribus etiam multùm profuit, per plures dies artificialem diarrhœam facere, datis manna, rhabarbaro, similibúsve blandis purgantibus.

§. 1084. QUÆ autem à causa sexta (1075. n°. 6.) oritur, tolli poterit, sanatâ debilitate generis nervosi nimis facilè movendi, quod exercitio motûs, lusûs, equitationis, vectionis; assumptu aromatum; usu chalybis, & corroborantium, optimè fit: tum etiam loci fomitis exulceratione artificiosâ, profundâ, diuturnâ, inductâ cæsim, causticis, vesicatoriis; dein autem apertis retentis diu per suppurantia corrosivis mista: tandem ligaturis nervum comprimentibus affectum.

In hac epilepsiæ specie percipitur manifestè, illud quod paroxysmum renovat, ex alia corporis parte originem ducere, & sensu elevatæ auræ cerebrum petere. Duplex hinc curationis methodus est: vel enim impeditur, ne ille locus corporis, unde paroxysmus observatur incipere, cerebrum affi-

cere

cere possit; vel cerebrum & totum genus nervosum magis firmum conantur reddere Medici, ut à levi tali irritatione non adeo facilè turbari possit. Ultimo huic scopo inprimis conducit corporis motus quotidianus, prudenter auctus, donec sat is validus fuerit; hoc enim videmus laxa & debilia corpora firmari mirum in modum, de qua re videantur illa, quæ ad secundum numerum §. 28, habentur. Docet autem constans Observatio, homines, cæteris paribus, huic morbo eò magis obnoxios esse, quò fuerint debilioris & laxioris fabricæ. Infantibus hinc adeo frequens epilepsia, qui, per ætatem firmato corpore, sæpe sanantur, uti antea dictum fuit. Ob eamdem rationem & teneris puellis longè frequentior, quàm illis, qui duro labore victum sibi comparare coguntur. Utilissimum ergo est, corporis exercitio firmum illud robur parare. Unde *Hippocrates* (*a*), de hac specie epilepsiæ agens, postquam dixerat, maximè sanari posse illos, quibus morbus à manibus vel pedibus initium sumeret, mox addit sequentia, *Cæterùm horum curam aggredi oportet Medicum, qui Medendi modum novit, si homines fuerint juvenes & laboris amantes.* Ex quo textu satis patet, quòd *Hippocrates* magnam spem curandi hujus morbi posuerit in vita laboriosa. Sic & *Aurelianus* (*b*), curam hujus morbi describens, commendat *exercitia vehementiora, quæ labore corpus afficiant, affectanda, quò magis fortitudo, quàm corporis robur, augeatur.* Per robur autem corporis intelligit obesitatem; nam statim subjungit heteroclito stylo utens ille Auctor: *Est enim semper gravabilis carnatio, & magis si tenuibus fuerit imposita viribus, & in iis passionihus, quæ in nervis esse noscuntur.* Sic & apud *Plutarchum* (*c*) legitur, quòd filiis illorum, qui epilepsiâ, melancholiâ, podagrâ, laboraverant, imperaverint Veteres austeram diætam, ademerint obsonia, bellaria, &c, atque exercitationibus corpus durantes impediverint, ne magni morbi exiguum semen increscceret. Magnum certè hujus methodi exemplum Julius Cæsar (*d*) dedit, *qui habitu gracili, carne candidâ & molli, morboso capite, ac morbo comitiali obnoxius, non quærebat mollitiei prætextum in corporis imbecillitate, sed Medicinam imbecillitatis militiam, indefatigatis itineribus, tenui victu, & tectum non subeundo, resistens ægritudini, corpus adversùs injuriam validum custodiebat.* Eidem scopo etiam inservit aromatum usus moderatus; quatenus horum efficaci stimulo actio vasorum in liquida contenta augetur, de qua re videantur illa quæ ad §. 28, in curatione fibræ debilis habentur: ubi simul laudatur chalybis & roborantium remediorum virtus ad nimiam debilitatem fibrarum solidarum curandam. Hæc videtur esse ratio, quare *viscus quercinus* tantum nomen obtinuerit in hoc morbo curando, cùm egregiam roborantem virtutem habeat: simul etiam intelligitur, cur *aquæ spadanæ*, alisque fontes medicati his similes, ferro soluto prægnantes, tanto sæpe cum fructu in hoc morbo curando fuerint adhibitæ: roborant enim laxam nimis solidarum partium compagem, simúl-

(*a*) Prædict. Lib. II. Cap. VII. Charter. Tom. VIII. pag. 816.

(*b*) Morb. Chronic. Lib. I. Cap. IV. pag. 312.

(*c*) *De his, qui serò à numine puniuntur* Tom. II. pag. 561.

(*d*) Idem in Vita Jul. Cæsaris. Tom. I. pag. 715.

que vi diluente, & obstructiones viscerum reserante, pulcherrimè prosunt.

Verùm quandoque illa irritatio nervi, in dissita etiam ab encephalo corporis parte facta, adeo valida est, ut vel in robustissimo homine totum cerebrum turbet, si ad superiora ascendere possit frigidæ illius auræ, vel in aliis formicationis cujusdam, sensus. In tali casu à roborantibus nihil sperandum est, sed tunc tentaverunt Medici ligaturâ forti, subitò applicatâ, impedire ascensum illius auræ vel formicationis, sicque cavebant sæpe paroxysmum, sed non eradicabant malum. Ad §. 1075. n°. 6, talis casus memoratus fuit, ubi per ligaturam tibiæ factam, dum prima ingruentis mali initia sentiret æger, cavebatur paroxysmus. Et apud *Galenum* (*a*) similis ligaturæ effectus memoratur in puero, cui morbus comitialis à tibia oriebatur. Verùm simul notat, Medicos hanc ligaturam applicuisse, ut caverent paroxysmum interim, dum, purgato priùs corpore, *thapsiam* aut *sinapi* applicare meditarentur corporis parti, quæ prima afficiebatur ingruente paroxysmo. Integram enim curæ spem potiùs ponebant in erosione illius loci per acria medicamenta applicata, quæ & laudaverunt *Ægineta* (*b*), ac *Trallianus* (*c*) qui observavit, humida non pauca sic à parte affecta emanasse, sequente sanatione perfectâ.

In Asia exurunt partem talem moxâ impositâ; sic, escharâ deciduâ, ulcus nascitur diu sæpe plorans tenuem ichorem: vesicatorium fortè similem effectum fecit quandoque, si diu apertus teneretur ille locus. Omnia hæc conducunt, quatenus facilem exitum præbent acri humori hîc stabulanti, vel circa paroxysmi tempus collecto, qui nervum vel tendinem quemdam irritat, & tanta mala facit, uti aliâ occasione ad §. 164, pluribus exemplis Practicis probatum fuit. Quandoque autem neque hæc sufficiunt ad curationem; & Observationes Practicæ docuerunt, curam successisse, dum locus ille ad ossa usque profundo vulnere dissecaretur, vel ferro candenti profunda inustio fieret. Utroque hoc modo destruebantur omnia in illo loco, ubi fomes mali latebat; neque tunc cura adscribi poterat eductioni humoris noxii, sed potiùs destructioni integræ nervi, cujus irritatio paroxysmum renovabat. Plures tales curationes ab Auctoribus memorantur: unicum sufficiet memorasse casum, sed admodum notabilem. Mulier triginta octo annorum per duodecim annos laboraverat epilepsiâ: primo tempore morbi singulis mensibus paroxysmum patiebatur; postea adeo invaluerat malum, ut singulis diebus quatuor vel quinque validas invasiones toleraret, quæ singulæ per horam & ultra durabant; unde hebes & stupida reddita, rem familiarem ultra curare non valebat. Omnis generis medicamenta adhibita fuerant absque ullo levamine, semper ingravescente morbo. Interim tamen semper paroxysmus incipiebat à crure circa partem inferiorem gastrocnemiorum; mox caput petebat; túncque cadebat miserrimè convulsa, ore spumante. Medicus præsens tempore paroxysmi conferebat crus affectum cum altero, & nullam diversitatem dis-

(*a*) De locis affect. Lib. III. Cap. XI. Charter. Tom. VII. pag. 445.

(*b*) Lib. III. Cap. XIII. pag. 30.

(*c*) Lib. I. Cap. XV. pag. 73.

tinguere poterat: audaci consilio scalpellum adegit ad binorum circiter pollicum profunditatem, & in fundo vulneris invenit corpus durum, cartilaginosum, pisum majus æquans suâ mole; separavit illud à musculis, & invenit nervo insidere; discidit nervum, & forcipe prehensum corpus illud heterogeneum eduxit; quod simul ac factum fuit, mox resurrexit ex paroxysmo ægra, séque optimè habere clamavit, & postea à diro hoc morbo omnino libera vixit, pristinámque mentis aciem, & corporis vigorem, recuperavit (*a*).

Quàm mirum videri debet omnibus, durum tale corpusculum, solâ mole irritans nervum, cui accreverat, in tam dissito à capite loco, toties singulis diebus excitasse paroxysmum! Quàm parum speranda videbatur integra curatio, dum jam illa hebetudo aderat, quæ cerebrum tot violentis concussibus pessimè affectum docebat (vide §. 1077.)! Attamen felix egregii Medici audacia paucorum minutorum tempore eradicavit tantum morbum; & quidem absque dolore ægrotæ, cùm paroxysmi tempore epileptici sensu careant.

Enarratis omnibus illis quæ verâ fide constat profuisse in hoc morbo curando, superest ut dicatur quid agendum sit illo tempore, dum paroxysmus adest. Primò cavendum est suppositis pulvinaribus, vel alio quocumque modo, ne caput vel aliæ corporis partes duris corporibus vicinis allidantur: suberis lamina, vel lignum mollius, dentibus molaribus anterioribus interponatur, ut caveatur ne linguam mordeant miseri: sed filo alligata hæc esse debent, ut retrahi possint, dum metus est, ne in fauces dilabantur. Artus convulsi blandissimè extendantur, nullâ vi adhibitâ, tunc enim noceret: dolui sæpius, dum viderem robustissimos homines totis viribus pollicem in teneris etiam puellis erigere velle, unde postea à distractis ligamentis & musculis molestissimi manebant dolores. Prudenter ideo *Aretæus* (*b*) monuit, manubus perunctis leviter pertractando demulcendas esse partes convulsas, mollitérque continenda membra ne distorqueantur paroxysmi tempore. Multis etiam in more est, epilepticorum naribus supponere acria, quæ irritant nervosam nares internas vestientem membranam, & sæpe molestam inducunt & periculosam sternutationem, dum paroxysmi tempore tota facies turgida livescit, oculi tument sanguine suffusi, manifesto signo, quòd encephali vasa venosa & arteriosa aggesto sanguine nimis distendantur; adeóque rupturæ vasorum periculum inducere possit validus ille concussus, qui sternutationis tempore fit. Unde meritò damnavit *Aurelianus* (*c*) sternutamenta, & fumigationes acriores ex graveolentibus remediis, quia ipsa sanorum capita inde gravantur ac vertiginosa redduntur, *& non aliter tumentes oculos fumigatio afficit, quàm etiam tumentes cerebri membranas.* Damnat eadem remedia *Celsus* (*d*) tanquam supervacua admodum.

(*a*) Medical Essays Tom. IV. n°. 27. pag. 416.

(*b*) Morbor. Acut. Lib. I. Cap. V. pag. 84.

(*c*) Morbor. Chronic. Lib. I. Cap. IV. pag. 316.

(*d*) Lib. III. Cap. XXIII. pag. 172.

Quando autem à paroxyſmo reſurgunt epileptici, tunc debiles admodum, hebetes, ac ſtupidi ſunt; túncque convenit dare illa quæ torpentes excitant ſpiritus; qualia ſunt, omnes aquæ ſtillatitiæ fragrantes officinarum, *roſmarini*, *rutæ*, *lavendulæ*, & ſimiles, addendo his ſuccini tincturam, ſpiritum ſalis ammoniaci, aliáve his affinia remedia ſtimulantia; in quorum uſu per unum alterúmve diem pergitur, donec priſtina alacritas & ſenſuum vigor redierint: tunc enim, his omiſſis, ad alia pergendum eſt remedia, ſecundùm diverſas curandi methodos antea enarratas.

Optimè etiam monet *Aurelianus* (*a*), curatos hoc morbo diu cavere debere ab omni vitio ſex rerum non naturalium, circumgyratione corporis, præcipitii adſpectu, &c: *Ut enim ulcerum recentes cicatrices facili occaſione ſolvuntur, non aliter hæc paſſio, vel alia quæque ſimilis nequitia, parvo impulſu repetit corpus, quod proximè demiſiſſe videbatur.*

§. 1085. EX his vanitas apparet omnium ſpecificorum, & methodorum, quæ inanis jactantia contra hoc malum laudat.

Recenſitæ fuerunt cauſæ epilepſiæ, & ordinis gratiâ in diverſas claſſes redactæ; deinde deſcripta fuit curandi Methodus ſingulæ cauſarum claſſi propria. Patet autem ſponte ex antè dictis, diverſiſſima remedia, diverſiſſimam curandi Methodum, hîc requiri ſæpius pro varietate cauſarum & locorum, in quibus illæ cauſæ hærent. Unde ſimul apparet, vix poſſe ſperari ſpecificum univerſale remedium, quod omnes & ſingulas has cauſas delere aptum eſſet.

Interim tamen plurima hîc jactantur ſpecifica; & quidem tantus illorum numerus eſt, ut ſingula ex numeroſis Auctoribus colligere laborioſum foret, tædiíque plenum opus, nec magnæ utilitatis, cùm effectus in hoc morbo ſanando minimè reſpondeant tantis promiſſis. Interim tamen illi, qui ſpecificorum remediorum vires in hoc morbo curando adeo extollunt, ſpecioſo utuntur argumento. Conſtat enim ex tota Hiſtoria hujus morbi, quòd depileptici non ſemper laborent ſuo paroxyſmo, ſed ſæpe per longum temporis intervallum liberi ſint, donec à variis cauſis occaſionalibus, antea recenſitis, denuo recrudeſcat morbus. Simul autem conſtat, illas cauſas occaſionales tantùm excitare paroxyſmum in illis, qui prædiſponentem cauſam ad hunc morbum fovent in corpore; nam aliis hominibus ab iiſdem cauſis non naſcitur morbus. Facilè autem largiuntur, quòd diverſæ illæ cauſæ occaſionales non poſſint uno & eodem remedio tolli, ſed credunt, cauſam prædiſponentem, fortè longè ſimpliciorem, quàm eamdem aut ſimilem volunt eſſe in omnibus epilepticis, ſpecifico quodam medicamento poſſe deleri, vel ſaltem ſic ſopiri, ut non deducatur in actum à cauſis occaſionalibus. Ut poſſibilitas demonſtretur, adducunt corticis peruviani, & opii, ſpecificam virtutem, quâ prius febres intermittentes curat, poſterius doloris ſenſum tollit, manente doloris causâ. Chemici hîc jactant arcana ſua remedia, quibus era-

(*a*) Loco citato pag. 313.

dicari characterem illum epilepticum dicunt, & furentis archæi turbas caveri, vel natas illico compesci. Quid de his sperandum sit, aliâ occasione dictum fuit ad §. 1080. Verùm an bonâ fide quis crederet, spinas osseas, meninges cerebri & cerebrum ipsum irritantes, excrescentias osseas cranii, cartilagineam sinuum venosorum duritiem, quæ omnia prædisponentem causam epilepsiæ fecisse probatum fuit §. 1075, posse tolli vel decantatissimis arcanis? An encephali & totius generis nervosi fluxilis mollities, & facillima irritabilitas, quæ recèns natos prædisponunt ad epilepsiam, adeo, ut à levibus etiam causis occasionalibus convellantur illico, tolli poterunt remediis? Ab aucto hîc corporis robore per ætatem & corporis salubrem motum meritò speratur curatio; & interea prudentes Medici cavent, vel tollunt, omnes causas occasionales, quæ intestina & ventriculum vellicando, aut dentitionis tempore gingivas irritando, paroxysmum epilepticum producere possent. Si quis hæc omnia consideret, facilè videbit, universale antepilepticum remedium qui promittunt, vel falli, vel fallere.

Cùm autem epilepsia tam horrendis & tam variis symptomatibus stipetur sæpe (vide §. 1072.), ut causis naturâ majoribus adscribatur à multis; hinc mira etiam remedia, & quædam satìs abominanda, superstitiosa plurima, ad morbum hunc curandum jactata fuerunt, quorum ingens farrago apud varios Auctores habetur. *Quidam jugulati gladiatoris calido sanguine poto, tali morbo se liberaverunt, apud quos miserum auxilium tolerabile miserius malum fecit* (*a*). Idem remedium adhibitum se vidisse testatur *Aretæus* (*b*); sed simul addit, neminem ipsi affirmare potuisse, quòd inde sanitatem recuperaverint epileptici. Adolescentem florentis ætatis, & adultam virginem, hoc morbo laborantes, eodem die jugulati juvenis sanguinem bibisse narrat *Tulpius* (*c*); sed aucto potiùs inde morbo, quàm minuto, nullum levamen ab abominabili hoc remedio perceperunt. Fortè quis crederet, quòd horror ipse crudelis remedii posset insignem & subitam mutationem facere in epileptico, sicque mutare præsentem corporis statum, adeóque aliquam spem sanationis esse posse; sed adolescens ille apud *Tulpium*, tremulâ manu, aversis oculis, pallidâ facie, ac horrente universo corpore, in obluctantes fauces violenter infuderat sanguinem, adeóque non parum perturbatus fuerat; & tamen terribilis morbus potiùs inde plurimùm incrementi sumpsit. Jecur humanum epulis apponendum jusserunt quidam, medullas crurum, cerebra infantium, cranii, violentâ morte perempti hominis, rasuram laudaverunt alii (*d*). Non sine indignatione certè videmus, publicorum Dispensatoriorum formulis antepilepticis hæc fœda misceri. Liceat cum *Plinio* (*e*) dicere: *Quis ista invenit, ostenta; tecum enim res erit, eversor juris humani, monstrorúmque artifex, &c. Quis invenit singula membra humana mandere? Quâ conjecturâ inductus? Quam potest Medicina illa originem habuisse? Quis veneficia innocentiora*

(*a*) Cels. Lib. III. Cap. XXIII pag. 174.
(*b*) Morbor. Diuturnor. Lib. I. Cap. IV. pag. 122.
(*c*) Observ. Medic. Lib. IV. Cap. IV.
(*d*) Aretæus loco citato.
(*e*) Plin. Hist. Natur. Lib. XXVIII. Cap. 1. pag. 683.

fecit quàm remedia, &c? Procul à nostris literis absint ista. Nos auxilia dicemus, non piacula.

Plura alia jactantur, uti notum est, minùs quidem fœda, sed fortè æquè parum utilia. *Ungula Alcis* v. gr., omnium pulverum antepilepticorum ingrediens celebratissimum, ideo creditur prodesse, quia illud animal frequenter caduco morbo prosternitur. Sed si vera sint, quæ Veteres de *Alce* dixerunt, rarissimè hominibus occurrebat hoc animal; cum acutissimo valens olfactu longè etiam remotorum hominum odorem perciperet, & celeri fugâ mox se abriperet in densissimas silvas: nec tutum fuit propiùs accedere ad ferocem hanc bestiam, cùm tanto robore polleret, ut posterioribus pedibus calcitrando ipsas etiam arbores frangeret; anterioribus pedibus venatores obvios perfoderet (*a*). An ergo credibile videtur, illud animal sæpius visum fuisse ab hominibus, dum epilepsiæ insultum pateretur. Fortè viderunt hoc animal, vulneratum telis, convelli; sed hoc cervis, apris, aliisque feris, contingere frequentissimè, noverunt venatores; & mactari boves ante mortem solent validissimas pati convulsiones, dum inanita sunt vasa à larga & subita sanguinis effusione. Hinc minimè constat, illud animal caduco morbo obnoxium esse, & licèt hoc verum foret, si octo integræ ungulæ (binas enim in singulis pedibus habet) non possint alcem ipsum ab hoc morbo immunem reddere, an talis effectus sperari poterit in homine à rasura ungulæ ad aliquot grana exhibita?

Præterea apud *Olaum Magnum* (*b*) legitur, illud animal, dum epilepticum cadit, pedis dextri ungulam externam auriculæ immittere, túncque illico à paroxysmo resurgere. Sed notaverunt Auctores, & confirmaverunt Anatomici Parisini, alcen habere, articulos crurum admodum rigidos, & hinc vix possibile esse, adeo intorqueri articulos, ut externa ungula dextri pedis aurem tangere possit. Si jam his addantur conditiones difficillimæ, à quibusdam Auctoribus recensitæ, & tamen requisitæ, ut ungula alcis in corpore humano mirabilem talem effectum præstaret; adhuc plures difficultates occurrent. Voluerunt enim ungulam illam efficaciam habere tantùm, si securis ictu rescinderetur, animali adhuc vivo, certo tantùm & unico totius anni die: præterea debebat hoc animal masculum esse, veneris œstro turgere, nec tamen unquam coivisse. An verosimile videtur, alcis ungulas in Officinis Pharmaceuticis venales, habere omnes illas conditiones? Imò vix credi potest, ingentem harum ungularum numerum, qui per totam Europam in Officinis distribuitur, desumptum fuisse ex hoc animali, quod non ita frequenter occurrit.

Sufficiet, credo, aliquot talium specificorum originem & historiam dedisse, ut illorum, & his similium, vanitas appareat: posset enim levi negotio idem de aliis demonstrari. Sed vafri homines, hæc arcana jactantes, semper tot requisitas addiderunt conditiones, tam in victu, quàm in cæteris, ut

(*a*) Ouvrages Adoptés par l'Académie des Sciences Tom. I. pag. 171. & suiv.

(*b*) Vide locum citatum.

nullo modo possent cavere ægri, etiam attentissimi, quin subinde peccarent contra datas regulas. Nec novum hoc est; nam *Hippocrates* (*a*) jam de his fraudibus conquestus fuit. Ipsius enim tempore interdicebant ægris balnea, & plurima edulia; præterea *Vestimentum nigrum haud induere præcipiebant; niger enim color lethalis: neque in pelle caprina decumbere, neque eam gestare; neque pedem pedi, nec manum manui, superimponere: hæc enim omnia curationis impedimenta esse.* Si morbus sponte sileret per notabile tempus, ut sæpe fit, vel per ætatem emendaretur, specificis illis tribuebatur curatio: si morbus maneret, vel & invalesceret, in promptu habebant semper aliquid, quod culpare possent, ut curæ defectus adscriberetur ægri negligentiæ, non verò inertiæ specifici remedii.

Cùm autem pleraque ex his specificis epilepticis non multùm turbent corpus, neque facilè deleri possit ex hominum animis concepta de similibus remediis opinio, periti etiam Medici satis facilè assentiuntur horum usui, inprimis ubi attento animo observant morbi decursum, & causas paroxysmum renovantes (vide §. 1080.), nihilque tentare volunt, antequam certi sint, quid, & per quæ remedia, agere debeant. Tunc hæc specifica antepileptica locum habent, quæ innoxia sunt, ut ægrum ejúsque amicos interea occupent, dum prudentes ipsi Historiam morbi colligunt. Crederent enim ferè omnes, negligi ægrum à Medico, si nulla daret remedia in tam gravi morbo.

§. 1086. ET patet quidem, causam proximam omnis epilepsiæ exquisitæ semper esse nimiam cerebri in nervos motorios, nullam in sentientes actionem.

Intra encephalon hærere omnium sensuum & motuum originem primam, in Physiologicis (*b*) demonstratur. In quibus verò encephali locis singulorum sensuum & motuum principium ponatur, hoc nondum demonstratum est. Verùm Observationes Practicæ satis evincunt, primam originem sensuum distinctam esse in nobis à prima origine motuum. Sic in paralysis Historia constitit, quòd quandoque aboleatur in parte quadam corporis motus, superstite sensu; & contrà quandoque omnis sensus pereat in parte, manente motu integerrimo. Alterutrum ergo ex his affici potest, altero manente incolumi; adeóque diversam sedem debent habere in sensorio communi: non enim concipi potest, si in eodem absolutè loco sedem haberet motuum & sensuum prima origo, quomodo causa morbosa in alterutrum tantùm agere posset. In exquisita autem epilepsia, uti ad §. 1071. dictum fuit, omnes sensus interni & externi abolentur, adeóque paroxysmi tempore cerebrum in nervos sentientes nullam actionem exercet; motus autem fiunt summi, & quidem longè violentiores, quàm in sanitate ab eodem homine exerceri po-

(*a*) De Morbo Sacro Cap. 11. Charter. Tom. X. pag. 476.

(*b*) Vide H. Boerhaave Institut. Med. §. 284.

tuissent; adeóque actio cerebri in nervos motorios nimia est. In fine autem paroxysmi etiam afficitur origo motuum; nam cessare tunc solent convulsiones, & sequitur profundus somnus cum stertore, ut in apoplecticis adesse solet; & dum in paroxysmo epileptico pereunt, ferè semper moriuntur apoplectici, uti antea dictum est.

Observatur quandoque in hominibus, cæterùm sanis, sensus omnes sopiri, manente tamen motu musculari corporis: quod iterum docet, sensuum & motuum origines in sensorio communi sic dispositas esse, ut una possit cessare ab omni actione, dum altera pergit agere. In somno naturali sopiuntur sensus & motus; verùm in somnabulis sensus dormiunt, non autem silent motus. Fatetur *Galenus* (*a*), se credere non potuisse, quòd inter deambulandum homines dormire possent: verùm propriâ experientiâ edoctus, veritatem hujus rei agnovit. Totâ enim nocte iter peragens, per integrum ferè stadium dormiens, & somnia videns, perrexit, donec in lapidem impingens somno excitaretur. Numerosa sunt in Historia Medica somnambulorum exempla, quæ docent, homines dormientes adscendisse gradus, descendisse, plura opera peregisse, quæ de die facere solebant, uti nimis notum est. Verùm & quandoque in vigilantibus videmus sic sensus sopiri, ut vix videant vel audiant, dum tamen simul corpus movent. Pluribus eruditis Viris hoc contigisse novi, quòd inter ambulandum profundis speculationibus immersi, nec obvios amicos salutaverint, nec curruum & equorum strepitum audiverint, obstaculis impegerint cœcorum instar, prætergressi fuerint locum ad quem tendere in animo habebant, dum domo egrediebantur, vel & penitus aberraverint à via: sícque post unam alterámve ambulationis horam, quasi è somno expergefacti, nesciverint, ubi locorum essent: summa in his animi attentio sensus sopit. Fortè tamen quis credere posset, quòd sensuum actio, quamvis inertior, supersit tamen in talibus hominibus. Certè somnambuli, quos mihi videre contigit, habebant oculos apertos, pupillam admodum dilatatam, ut in gutta serena fieri solet, nec admotâ propiùs candelâ contrahebatur pupilla, nec nictitabant palpebræ: at ubi prehensâ rudiùs manu excitabantur, mox claudebant oculos, & molestiam à lumine nimis propinquo percipiebant.

Verùm alius mirabilis casus docet, perfectissimè sopiri posse omnes sensus, motu tamen corporis & loquelâ manentibus. Viginti annorum virgo catalepsi verâ & exquisitissimâ per aliquot menses laboraverat, deinde in aliam faciem mutabatur morbus, ferè quotidie recrudescens. Sic autem incipiebat paroxysmus: corripiebatur primò catalepsi; post quinque vel sex minuta oscitabat, erigebat corpus, dein loquebatur magna cum vivacitate, & feliciori ingenio, quàm solebat extra paroxysmum: videbatur alloqui plures, qui lectulum circumdabant, mores adstantium fictis sub nominibus perstringebat acriter, gestibus & motu oculorum comitabatur hos sermones, & tamen omni omnino sensu carebat. Deinde incipiebat cantare, ridere; exsilie-

(*a*) De Motu Musculorum Lib. II. Cap. IV. Charter. Tom. V. pag. 387.

bat

bat de lecto, ambulabat per conclave nosocomii, omnia obstacula evitabat, ad proprium redibat lectum, stragulis corpus tegebat, & paulò pòst denuo catalepsi corripiebatur: elapso quadrante horæ evigilabat quasi de profundo somno, penitus immemor omnium quæ paroxysmi tempore contigerant (a). Egregius Medicus apud Monspelienses *Sauvages de la croix* omnia sensuum organa paroxysmi tempore exploravit; sed invenit nullum vestigium sensuum superesse: nam nec sonitus validus, subitò excitatus, nec candelæ flammula oculo tam prope admota, ut cilia comburerentur, potuerunt efficere, ut vel nictitaret, sed pergebat eodem sermone, quem inceperat. Nec spiritus vini oculis instillatus, in os immissus, nec spiritus salis ammoniaci, nec tabaci pulvis naribus inflatus, nec acicularum puncturæ, vel minimum sensûs percepti vestigium extorquere potuerunt.

Patet ergo ex omnibus dictis hactenus, quàm varii & mirabiles morbi possint nasci in corpore, dum impeditur, vel turbatur origo sensuum aut motuum. In apoplexia silent omnes sensus & motus voluntarii cum somno profundo, & stertore; in catalepsi supprimuntur motus & sensus, sed absque illo somno & stertore; corpúsque illum statum retinet, quem momento accedentis morbi habebat. In somnambulis sensus sopiti sunt, sed motus fiunt simillimi illis, qui in vigilantibus observantur. In epilepticis sensus pariter tam interni quàm externi cessant, sed motus fiunt summi, convulsivi, involuntarii, longè alii ac validiores illis, qui extra paroxysmum fiunt.

§. 1087. ATQUE causas, quæ reciprocos paroxysmos creant, numero & varietate plurimas esse.

Patet hoc ex recensione causarum, tam prædisponentium, sive proegumenarum, quàm excitantium, sive procatarcticarum, quæ omnes ad §. 1075, fuerunt enumeratæ.

§. 1088. TANDEM verò spasmi singularis, opisthotoni, emprosthotoni, tetani universalis, origo, natura, effectus, sanatio, sponte patent; quum sint modò species epileptici insultûs singularis.

Epilepsiæ exquisitæ definitio data fuit §. 1071, quòd nempe sit ablatio omnium sensuum cum concussu violento involuntario musculorum omnium, vel aliquorum. Hinc spasmi singulares quorumdam musculorum quandoque paroxysmum epilepticum comitantur, uti quotidiana Observata docent, ac tamen morbus vocatur epilepsia, & non spasmus. Miserrimo spectaculo videmus, epilepticos in suis paroxysmis tetano totius corporis obrigescere; paulò pòst remittere tetanum, & spasmo valido musculos, caput, collum, thoracem, lumbos, versùs anteriora flectentes, corripi: sícque emprosthotonum facere: quandoque musculi, qui caput, cervicem, dorsum, retro-

(a) Mém. de l'Acad. des Sciences, l'an 1742. pag. 557.

flectunt, ſimili modo affecti, producunt opiſthotonum, quo nil viſu magis horrendum eſt, dum totus truncus corporis retrorſum incurvatur, ita ut occiput nates ferè tangat, totâ facie turgidâ lividâque, oculis prominentibus & ſanguine ſuffuſis.

Verùm quandoque ſpaſmus, tetanus, &c, adſunt, licèt ſenſus externi & interni maneant illibati; túncque ſub definitionem epilepſiæ exquiſitæ non cadunt hæc mala. Videte *Aretæum* (*a*), qui tam bene horrenda hæc mala deſcripſit: dicit, dolores atroces eſſe, vocem flebilem: unde meritò concluditur, ſenſibus non ſemper carere ægros, ubi cum tantis malis luctantur. Puella, tetano correpta, cujus morbi hiſtoriam ad §. 712, deſcripſi, ſemper habuit ſenſus omnes illibatos. Adeóque in his morbis nimia quidem eſt encephali actio in nervos motorios, ſed tamen manet actio ſenſuum, quæ in perfecta epilepſia ſilet, uti ad §. 1086, pluribus dictum fuit. Sic & ſæpius obſervatur, hyſtericas validis convulſionibus affici, licèt omnium ſenſuum maneant illibatæ actiones.

Si autem conſiderentur illa, quæ de origine & natura epilepſiæ dicta fuerunt §. 1074; uti etiam quæ ad §. 1077, de effectibus hujus morbi habentur; patebit ſatis, omnia hæc etiam ſpaſmo ſingulari, opiſthotono, emproſthotono, tetano univerſali, poſſe applicari; ſimúlque apparebit, eamdem curationis normam his morbis convenire; cùm tantùm ab epilepſia differant in eo quòd ſenſuum actiones illibatæ maneant, vel ſaltem non omnino aboleantur.

(*a*) De cauſis & ſignis morbor. acut. Lib. I. Cap. VI. pag. 3. & 4.

MELANCHOLIA.

§. 1089. MELANCHOLIA vocatur Medicis ille morbus, in quo æger delirat diu, & pertinaciter, sine febre, eidem ferè & uni cogitationi semper affixus.

Nominis ratio sponte patet: ἀπὸ τῆς μελαίνης χολῆς, ab atra bile, sic vocatur ille morbus, quia ortum ducit ab illa sanguinis & humorum intemperie, quam veteres atram bilem dixerunt, uti dicetur sequenti paragrapho: vel etiam, quia hoc morbo laborantes quandoque atram bilem sursum vel deorsum evacuant, ut *Aurelianus* (*a*) monuit.

Describuntur autem hac paragrapho signa, ex quibus cognosci potest præsens melancholia, & ab aliis morbis distingui. Adest delirium, dum idearum ortus non respondent causis externis, sed ab interna cerebri dispositione mutata pendent, natâ præter voluntatis imperium; de qua re videantur illa, quæ ad §. 700, habentur, ubi de *delirio febrili* agebatur; in quo loco fusiùs de hac re dictum fuit. Verùm Melancholicorum insania à phrenitide & delirio febrili differt, quòd sine febre fiat; præterea diu & pertinaciter manet per plures menses, imò & annos; delirium autem cum febre citiùs terminatur vel in sanitatem, vel mortem. A mania autem distinguitur, quòd nondum adsit sævus ille furor, qui in Maniacis observatur: interim tamen melancholia increscens in maniam degenerat; uti postea ad §. 1118, dicetur. Præterea & illud signum diagnosticum melancholiæ est, quòd uni & eidem cogitationi pertinacissimè inhæreant tales ægri, & ferè circa hanc illámve opinionem delirent tantùm; in reliquis omnibus sanam ostendant mentem, & sæpe acutissimum ingenium. In deliriis autem, quæ febrim comitem habent, varia magis & frequenter mutabilis insaniæ species est plerumque, raró autem pertinaciter circa eamdem rem delirant; & ubi hoc fit, pessimi ominis est in his morbis; cùm notet, causam, sensorium commune turbantem, manere fixam in eodem loco: tales ægros videtur *Hippocrates* (*b*) vocasse μελαγχολικῶς ἐξισταμένους, quia licèt phrenitici forent, tamen circa idem objectum delirabant perpetuò; & malam prognosin inde deduxit: non autem videtur *Hippocrates* hîc egisse de delirio atrabilario, cùm & in præcedentibus, & in sequentibus textibus, loquatur de phreniticis & delirantibus cum febre.

(*a*) Lib. I. Cap. VI. pag. 339.

(*b*) Coac. Prænot. n°. 95. 96. Charter. Tom. VIII. pag. 857.

Unde meritò sequentem definitionem melancholiæ *Aretæus* (*a*) dedit: *Est autem animi angor* (ἀθυμίη) *in una cogitatione defixus atque inhærens absque febre.* Simul paulò pòst addidit, quòd tristitia & animi mœror melancholiam comitentur. Quinimo videntur veteres Medici pro communi omnibus melancholicis symptomate statuisse metum cum mœstitia (*b*). Quod licèt ut plurimùm observetur, & mœstitia inter signa incipientis melancholiæ numeretur §. 1094, tamen videtur non semper & absolutè verum esse: nam ille, de quo *Horatius* (*c*) narrat, lætabatur, dum in vacuo lætus sedens theatro miros se audire tragœdos credebat; & in hoc solo delirabat; nam reliqua vitæ munia recto more servabat: melancholicum autem illum fuisse, morbi remedium & exitus docuerunt, etenim:

Hic ubi cognatorum opibus curisque refectus
Expulit elleboro morbum bilémque meraco,
Et redit ad sese. Pol me occidistis, amici,
Non servastis, ait; cui sic extorta voluptas,
Et demptus per vim mentis gratissimus error.

Quamvis autem, uni ferè semper cogitationi affixi melancholici, circa hanc solam delirent; tamen in singulis ægris mira delirii varietas deprehenditur. Mulierem vidit *Trallianus* (*d*), quæ medium manûs digitum erectum tenebat semper, credens totum se sustinere orbem hoc digito, & metuens ne omnia corruerent, si digitus inflecteretur. Plures alias deliriorum melancholicorum varietates ibi recenset: longè numerosiores ex Historia Medica colligi possent, & quidem satis mirabiles; quod monuisse hîc loci sufficiet.

§. 1090. HIC morbus oritur ex illa sanguinis & humorum malignitate, quàm bilem artram dixere veteres; & rursum idem morbus à mente initium ducens brevì in corpore bene sano ipsam bilem atram facit.

Homo, utì in Physiologicis (*e*) docetur, constat binis distinctis inter se unitis, mente nimirum & corpore; quæ licèt naturâ differant, tamen liquet per certa Observata, mentem & corpus ita se habere inter se, ut cogitationes mentis singulares determinatis corporis conditionibus semper jungantur; & contrà eædem cogitationes in mente natæ, absque prægressa mutatione corporis, si diu maneant inprimis, producant in corpore similem conditionem, ac fuerat illa, quæ præexistens in corpore excitaverat in mente easdem cogitationes. Et licèt ex illis, quæ de mente & corpore intelligimus, nulla pateat evi-

(*a*) De caus. & sign. morbor. diuturn. Lib. I. Cap. v. pag. 29.

(*b*) De melanchol. ex Galeno, Rufo, &c, Libell. Cap. 1. Charter. Tom. X. pag. 497.

(*c*) Epist. Lib. II. epist. 2.

(*d*) Lib. I. Cap. xvi. pag. 109.

(*e*) H. Boerh. Institut. Med. §. 27.

dens ratio, unde hæc bina, adeo diversa, in se mutuò agere, vel à se invicem pati queant; tamen effectuum observatione constat, illud fieri. Docuit *Sanctorius* in Aphorismis staticis, bilaritatem in mente nasci, dum liberrima fit per superficiem corporis perspiratio: sed & simul notavit, lætitiâ in mente natâ, augeri perspirationem. Contrà à perspiratione impeditâ in corpore percipi gravitatis sensum, in mente nasci tristitiam: ubi autem tristi nuncio subitò percellitur homo, perspiratio supprimitur, corpus grave sentitur. Dum paroxysmo hysterico corripitur mulier, inflatur sæpe ventriculus, & intolerabilem facit anxietatem; tantúmque animi mœrorem, ut vitæ quandoque tædeat: soluto spasmo, emittuntur ructus, cessat anxietas, & redit pacatæ mentis serenitas. Verùm talis mulier, si insigni afficiatur contumeliâ, mox eadem mala patitur in corpore, dum sola mens in cogitatione mutatur. Meningum cerebri inflammatio ex homine modesto facit furibundum phreniticum, in obvios quosvis insilientem magnâ ferociâ (vide §. 775.). Verùm ira summa toties produxit lethalem phrenitidem (vide §. 772.) Pluribus certè hoc assertum probari posset exemplis, sed recensita, ut puto, sufficient. Idem jam obtinet manifestè in melancholia; dum enim uni & eidem cogitationi inhæret perpetuò mens, nascitur in corpore illa humorum cacochymia, quam atram bilem dixerunt veteres Medici, cujus indoles in sequentibus explicabitur: & contrà, ubi talis humorum degeneratio ab aliis causis nata fuit, uni & eidem cogitationi inhæret homo etiam & repugnans. Omnia autem hæc ulteriùs confirmabuntur sequentibus.

§. 1091. IDEO opus hîc erit paucis ideam pingere mirifici hujus mali, & de quo tam obscura doctrina habetur, ut injusti criminis rea agatur Antiquitas.

Frequentissima atræ bilis mentio fit apud veteres Medicos; verùm multi ex recentioribus insurrexerunt postea contra hoc nomen: imò voluissent illud penitus aboleri; dum credebant, nunquam existere atram bilem in corpore, nec in sanitate, nec in morbis. Operæ pretium hinc erit paucis videre, quid per atram bilem intellexerint Veteres, & quo usque vera dixerint.

Sequentia apud *Hippocratem* (*a*) leguntur: *Corpus hominis habet in se sanguinem, & pituitam, & bilem duplicem; flavam nempe & nigram: & illa ipsi constituunt naturam corporis, & ob hæc dolet, & sanum est. Sanum quidem est maximè, quum hæc moderatum inter se, tum facultate, tum copiâ, temperamentum habuerint, & maximè si permista fuerint: dolet autem, ubi horum quidpiam vel parcius vel copiosius fuerit, aut in corpore separatum, nec reliquis contemperatum &c.* Eadem hæc postea *Galenus* (*b*) latiùs deduxit.

(*a*) De natura hominis Charter, Tom. III. pag. 110.

(*b*) De Atra bile Cap. v. Chart, Tom. III. pag. 170.

Ex his apparet, veteres Medicos bilem atram non semper habuisse pro morboso humore, sed tunc tantùm, quando vel copiâ superabat reliquas sanguinis partes, vel secedens ab iisdem colligebatur in quibusdam corporis locis. Viderant enim sanguinem, licèt homogeneus appareret humor, dum venis exit, diversas in partes secedere: insula enim rubra in superficie aeri contigua apparet; in parte aversa nigricat: serum, cui insula innatat, flavescit, & tenacitatem quamdam habet; imò quandoque aliquid albicans concretum satis tenax in sanguinis superficie occurrit (*a*). His rationibus inducti crediderunt, flavedinem seri sanguinis à bile flava pendere; ejusdem plasticam tenacitatem à phlegmate sive pituita; rubedinem à sanguine strictè dicto; nigricans autem illud ab atra bile oriri statuerunt. In usu partium explicando volebant, hepar esse illud viscus, quod sanguinem pararet, cùm omnes venas ferè corporis, saltem maximas, in hoc viscere concurrere observarent, & venis ferè solis sanguinem contineri crederent; arterias autem spiritum sive aerem, cum pauco sanguine habere. Sed dum ex chylo, per venas meseraicas in hepar rapto, sanguis conficiebatur, qui debebat justâ temperie & miscelâ horum quatuor humorum constare, superflua bilis flava trahebatur in vesiculam fellis; abundans nimis atra bilis trahebatur per venam splenicam in lienem, quem atrabilarii humoris cloacam esse volebant, cùm sæpe etiam in sanis hominibus lividum colorem habere observaretur. Hanc fuisse de his Veterum sententiam omnibus in illorum lectione versatis notum est.

Præterea observaverant in quibusdam morbis, vel sponte, vel post evacuantia remedia data, sursum vel deorsum exire nigram tenacem materiam, liquatæ pici ferè similem, sæpe cum insigni ægrorum levamine: atque inde eò magis confirmabantur in hac opinione, quòd humor atrabilarius existeret in corpore humano, & depositus ad viscera accumulatúsque morbos faceret.

Postquam autem chyli iter per vasa lactea in cisternam lumbarem, ductum thoracicum, & venam subclaviam, innotuisset omnibus, hepar exauctoratum fuit sanguificationis munere, & bilis secretio ipsi designata: simul lien non ampliùs habitus fuit pro cloaca colligente atrabilariam saburram; sed, pro variis Medicorum hypothesibus, diversi fuerunt huic visceri adscripti usus. Quantæ lites & turbæ inde ortæ fuerint in scholis Medicorum elapso sæculo, satis notum est, & apud *Bartholinum* videri potest; qui pessimè apud multos audivit ideo, quòd hepati exauctorato epitaphium scribere ausus fuerit.

Inde dubitare cœperunt Medici, an quidem unquam existeret, etiam in morbis, atra bilis. Negari non poterat, quòd nigra talis fæx quandoque de corpore exiret in morbis; sed credebant ferè semper esse concretum sanguinem, morâ in ventriculo vel intestinis corruptum & nigricantem. Ita putat celeberrimus *Simson* (*b*) omnino concedendum esse, *adustam illam atram*

(*a*) Galen. de element Lib. II. Cap. 11. Chart. Tom. III. pag. 26.

(*b*) Differtat. quarta de re Medica, pag. 153.

antiquorum bilem, quam illi sæpe vomitu redditam esse prodiderunt, aliud fuisse nihil quàm concretum sanguinem. Inprimis illud credi potuit, cùm turgente atrâ bile (vide §. 1104.) sæpe erodantur vasa, & copioso sanguine sursum vel deorsum excreto pereant ægri. Candidus autem ille Vir, ex cujus scriptis me plura & utilissima didicisse lætus recordor, fatetur, quòd in cadavere hominis, diu viscerum abdominalium obstructionibus fatigati, invenerit *lienem figurâ teretem, colore admodum atrum, superficie undique lævem & splendentem: adactóque intrò scalpello, continuò obviam prodierit sibilus; deinde materia simillima pici liquidæ: mox collapsa latera in pertenuem abierint pelliculam, nullo uspiam comparente puris vestigio* (*a*). Præterea monet (*b*), quòd in alio cadavere invenerit in vesica fellea multùm bilis nigricantis, & adeo spissæ, ut vix posset exprimi per patulum satis ductum cysticum. Numquid ex his Observatis practicis patet accumulari quandoque in visceribus abdominalibus nigram talem saburram, quæ penitus distincta est à sanguine extravasato? An non talis materia meritò vocatur atra bilis, quia plerumque colligitur circa bilis officinam, hepar nempe; vel & in illis visceribus, quorum sanguis venosus per venam portarum in hepar redit, atque bili secernendæ præbet materiam? Unde à loco, quem occupare solet hæc materia, bilis vocatur; atra autem à colore: accedit quòd ipsa bilis flava in spissam talem & tenacem nigram materiam degenerare possit, uti statim vidimus; quæ saltem absque ullo dubio merebitur nomen bilis atræ. Neque adeo difficile est intellectu, ac quidem voluerunt clari Viri, quomodo bilis atra per vomitum, vel alvum exire possit, postquam v. gr. diu in liene stagnavit: certè bilis atra, mobilis reddita (vide §. 1104.) ex liene per venam splenicam in hepar ruet, & poterit viam invenire per porum hepaticum in duodenum intestinum, atque inde vel in ventriculum regurgitare & evomi, vel per alvum exire. Quinimo si vel tenacior adhuc materies per angustias ultimas venæ portarum transire nequeat, vel hepar, antè simili materiâ infarctum, jam transitum neget, turgebit vena splenica, & nauseâ ac vomitu accedentibus, premetur validè; adeòque dilatabuntur ejus rami, & via facilè fiet materiæ contentæ in cavum ventriculi per vasa brevia dicta. Numquid bilis flava in vesicula fellis contenta, si calculus obstruens ductum cysticum viam ad duodenum impediat, retroprimitur per hepar in venam cavam, & totum corpus icterico colore inficit? Videantur & illa, quæ circa hanc rem ad §. 950, dicta fuerunt, ubi de hepatitide & ictero multiplici agebatur.

Non ergo culpandi sunt veteres Medici, ac si imaginariam morborum causam finxissent, ubi de atra bile in visceribus congesta locuti sunt: intellexerunt enim tantùm per hanc vocem tenax & amurcosum quasi sanguinis in visceribus stagnantis vel tardiùs moti, spissamentum. *Atra enim bilis* secundùm *Hippocratem* (*c*), *omnium, qui corpori insunt, humorum glutinosissima est*,

(*a*) Ibidem, pag. 154.
(*b*) Ibidem, pag. 156.

(*c*) De natura homin. Charter. Tom. III. pag. 147.

ac diuturnissimas stationes facit. Noverant etiam Veteres, bilem flavam converti posse in atram, & sanguinem extravasatum, nigrescentémque, bili atræ simillimum, quandoque excerni. Apud *Galenum* (*a*) enim leguntur sequentia: *Atræ bilis quatuor sunt differentiæ: una est ex sanguinis fæce; altera ex bilis flavæ exassatione; tertia bituminosa, quòd bituminis instar splendeat; quarta autem sanguinea* (αἱματώδης).

His præmissis videndum, quomodo nascatur in sanguine atra bilis, & à quibus causis præcipuè oriatur.

§. 1092. SI in toto sanguine mobiliora dissipata reliquerint immobiliora unita, tum ille erit crassus, ater, pinguis, terrestris. Ei verò nomen dabitur *humoris atrabilarii*, vel *succi melancholici*.

Docuerunt experimenta Chemica, leni calore ex sanguine separari posse copiam talem liquidi aquosi tenuis, quæ septem octavas partes totius sanguinis constituat: levem tantùm odorem spirat hoc liquidum, cæterùm nihil salini, nihil oleosi, hîc apparet, sed ferè totum constare videtur aquâ. Residuum sanguinis, post expulsum illud liquidum, invenitur concretum, & totum igne comburi potest aperto, paucos tantùm cineres terrestres relinquens; adeóque multùm in se habet olei, unde hæc combustibilitas pendet. Verùm si idem illud sanguinis spissamentum vasis Chemicis clausis urgeatur igne sensim aucto, prodeunt in excipulum sales & olea, summóque igne exprimitur oleum piceum tenax: in fundo manet carbo niger; hic igne aperto combustus in cineres fatiscit, qui plerúmque aliquid salis marini continent.

Patet ergo ex his, mobilissimam partem sanguinis pro maxima parte aquam, sales verò, olea, & terrestrem partem sanguinis longè fixioris indolis esse, & hæc in sanguine sano dilui per partem illam mobiliorem. Ubi igitur à quacumque causa dissipatur mobilissima hæc sanguinis pars, vel augetur proportio partium fixiorum ad diluentem illam & mobiliorem partem, sanguis fiet crassior, coloris magìs intensi, profundi, simúlque major erit quantitas salis, olei, & terræ, in eadem sanguinis copia. Degenerabit ergo sanguis à naturali sua sana indole, & nascetur cacochymia talis, quæ atrabilaria dicitur.

Sanguis autem hominis sanissimi ad concretionem pronus est; nam pelvi exceptus brevì concrescit in scissilem massam; sed jugis per vasa motus impedit hanc concretionem, utì antea sæpius monitum fuit. Præterea constitit ex illis, quæ ad §. 100, dicta fuerunt, auctum sanguinis per vasa motum facere majorem calorem, fortémque compressionem sanguinis in vasis; hinc liquidissima exprimi, crassiora compingi, & tunc produci inflammatoriam sanguinis viscositatem, quæ penitus differt à tenacitate atrabilaria. Nam aucto motu, illa viscositas inflammatoria satìs citò producitur, & lentior sanguis, vitali humorum impetu aucto, in vasorum arteriosorum angu-

(*a*) De humoribus. Ibidem, pag. 151.

stias

ſtias impulſus hæret; unde inflammatio & omnes ejus ſequelæ naſcuntur; inprimis ſi ſimul à quacumque cauſa ſtringantur vaſa, uti in Hiſtoria inflammationis pluribus dictum fuit. Unde viſcoſitatis inflammatoriæ effectus ſubitò increſcunt, & morbos admodum acutos producunt. Verùm atrabilaria illa tenacitas lento gradu naſcitur & augetur, neque motum humorum auctum comitem habet, ſed potiùs imminutum: pulſus enim lentior & frigus majus adſunt, uti §. 1094, dicetur; & ideo meritò inter chronicos morbos numeratur.

Si ergo à quacumque cauſa mobilior ſanguinis pars ſeceſſerit à reliquis, & immobiliora ac craſſiora fuerint magis unita inter ſe, abſque motu humorum vel calore auctis; neque tamen adhuc dum in viſceribus hærere & colligi cœperit illud ſanguinis ſpiſſamentum, ſed tota ſanguinis maſſa æquabiliter hac ſaburrâ gravetur; tunc illa ſanguinis cacochymia vocabitur *humor atrabilarius*, vel *ſuccus melancholicus*.

Talem autem ſanguinis degenerationem obſervaverunt Veteres in melancholicis. *Aretæus* (*a*) enim notavit, in his ſanguinem de vena miſſum, eſſe craſſum, bilioſum, concretum, & nigrum inſtar amurcæ, quæ eſt atra fæx in oleo ſubſidens. Et disertè humorem melancholicum ab atra bile *Galenus* (*b*) diſtinxit, dicens, *Ad hunc verò modum inaudire oportet humorem melancholicum, tanquam nondum effectus ſit atra-bilis, ſed in confinio quodam collocatus.* Et alibi (*c*) pariter monet, *quandoque in univerſi corporis venis melancholicum ſanguinem contineri.* Sed & recentiorum Medicorum Obſervata eamdem ſanguinis cacochymiam in hoc morbo adeſſe confirmant (*d*). Satis ergo intelligitur, quid ſit humor atrabilarius. Sequitur jam ut agatur de cauſis quæ hanc cacochymiam producunt.

§. 1093. CUJUS (1092.) cauſa, omne id quod mobiliora expellit, reliqua figit: vehemens mentis exercitatio, noctes atque dies in unum ferè objectum occupata; pervigilium; animi motus magni, ſive hilaritatis, ſive mœſtitiæ; magni & operoſi motus corporis multùm repetiti, inprimis in aere valde ſicco & calido admodum; eò & immodica venus; cibi auſteri, duri, ſicci, terreſtres, cum quiete & torpore corporis diu aſſumpti; potus ſimiles; huc fumo, aere, ſale induratæ animalium partes, maximè durorum & annoſorum, fructus immaturi, farinacea, non fermentata, medicamenta adſtringentia, coagulantia, figentia, refrigerantia, venena lenta, ſimilia; febres calidæ diu hærentes, ſæpe repetentes ſine bona criſi, & ſine diluentibus, abeuntes.

(*a*) De curât. morbor. diuturn. Lib. I. Cap. v. pag. 124.
(*b*) De febrib. Lib. II. Cap. xi. Charter. Tom. VII. pag. 142.
(*c*) De locis affectis Lib. III. Cap. x. Charter Tom. VII pag. 441.
(*d*) Vide Frid. Hoffm. Med. ration. Syſt. Tom. IV. part. 4. pag. 201.

Omnia ergo, quæ possunt sanguini talem diathesin inducere, qualis descripta fuit præcedenti paragrapho, meritò inter causas hujus morbi numerantur. Talia inprimis sunt sequentia,

VEHEMENS MENTIS EXERCITATIO, &c. Optimè notavit *Celsus* (*a*), literarum disciplinam animo quidem necessariam esse, corpori autem inimicam, inprimis si literati homines ultra modum his studiis incumbant, & *corporum suorum robora inquietâ cogitatione, & nocturnâ vigiliâ, minuant*. Atque ob hanc causam voluit, Philosophos omnium primò Medendi scientiam possedisse, quia magìs illâ indigebant, quàm reliqui homines. Certum est, Philosophum profundis meditationibus per plures horas immersum plùs debilitari, quàm si per idem temporis spatium corpus valido motu exercuisset. Omnes enim encephali functiones à subtilissimo totius corporis fluido pendent, & per harum functionum exercitationem illud subtilissimum consumitur. Hoc quidem etiam per corporis motum muscularem fit; sed simul tunc, auctâ circulatione per hunc motum, intra idem temporis spatium major sanguinis copia applicatur ad organa secretoria, quæ illud tenuissimum fluidum à sanguine separant, & ipse sanguis per motum muscularem, & actionem pulmonis validiorem, dum corpus movetur, ita perficitur, ut secretioni spirituum aptior evadat: hinc, licèt motus muscularis consumat spiritus, tamen & illos pro parte reficit. Verùm in illis, qui attentâ mente studiis incumbunt, corpus quiescit, & omnes humores tardiùs moventur, dum simul dissipatur per mentis labores fluidissima pars, sicque residua crassiora faciliùs adunari incipiunt, quia minùs rapidè moventur per vasa. Omnium maximè hæc damna sentiunt illi, qui severis matheseos studiis incumbentes, attentissimam mentem circa idem objectum habent diu. Sic enim talis nascitur dispositio, ut eidem & uni cogitationi ferè affixus maneat homo; quod idem in delirio melancholico obtinere ad §. 1089, dictum fuit. Longè beatiores illi sunt, quos vitæ vel muneris gerendi ratio evellit quotidie, licèt invitos, à libris; quamvis enim non ideo à mentis laboribus vacent, tamen ipsa laborum mutatio incredibile solamen adfert.

Idem contingere observatur, dum amor, solicitudo, vel ira memor, noctes & dies eamdem ideam menti præsentem sistit.

PERVIGILIUM. Vigiliarum enim tempore actiones animales exercentur, sensus nempe & motus voluntarii, saltem aliqui: licèt enim quietus sedeat homo, multos movet musculos, ut corpus in erecto situ teneatur; hinc à morbo tolerato debiles corpus erectum tenere nequeunt. Dum ergo diu vigilat homo, pergunt consumi subtilissima fluida, quorum jactura resarciri nequit ullâ arte, nisi per somnum. Sanus enim cæteroquin homo, si per integrum nucthemerum ab omni somno abstinuerit, licèt optimo cibo & potu corpus reficiat, sentiet se debilem, lassum, & ineptum ad mentis labores. Ingesta enim, quamvis optima fuerint, non possunt elaborari in ultimam illam perfectionem, quæ ad restitutionem subtilissimi liquidi deperditi requiritur,

(*a*) In Præfatione pag. 2.

nisi somno lassum corpus reficiatur. Videantur & illa, quæ aliâ occasione ad §. 605. n°. 12, de nimiarum vigiliarum noxa dicta sunt.

ANIMI MOTUS MAGNI, &c. In summa mœstitia videmus faciem contrahi & pallescere: anxietas summa circa præcordia percipitur, acsi torculari omnia premerentur: magna sæpe copia urinæ limpidæ exit. Simul tunc pulsus, uti *Galenus* (*a*) jam notavit, parvus, languidus, tardus, & rarus est. Liquidissimâ ergo parte spoliatus sanguis, per vasa contracta movetur debili vi, adeóque nascitur facilis occasio, ut crassiores sanguinis partes adunentur. Simul illa anxietas, magnæ mœstitiæ comes, & ægritudinis molestissimum sensum circa stomachum faciens, notat impeditum facilem transitum per venam portarum; adeóque in vasis abdominalium viscerum hærere incipiet brevì illud sanguinis crassamentum; sicque non tantùm humorem atrabilarium, sed etiam morbum hypochondriacum §. 1098, producet. Accedit præterea, quòd ingens tristitia faciat, ut uni & eidem cogitationi mens inhæreat diu, simúlque somnum arceat; adeóque & hoc modo tristitia humorem melancholicum in corpore producere poterit. Unde meritò monuit *Hippocrates* (*b*) sequentia: *Si metus aut tristitia longo tempore perseverent, melancholicum illud est.* At *Celsus* (*c*) similia monens, addidit vigiliam, dicens: *Si longa tristitia cum longo timore & vigilia est, atræ bilis morbus subest.*

Omnino autem paradoxum videbitur, quòd tristitiæ oppositus animi affectus, hilaritas nempe summa, similiter melancholiam producere valeat, cùm ad curandum hunc morbum omnes Medici suadeant, ut illa omni modo offerantur ægris, quæ lætitiam menti conciliare poterunt. Verùm hîc non agitur de tranquillo pacatæ mentis gaudio, sed de subita & summa lætitia, quæ celeriter & miris modis corpus turbare potest, imò & repentinam mortem inducere, uti pluribus exemplis constitit (*d*).

Ratio autem videtur hæc esse. *Sanctorius* observavit, perspirationem insensibilem lætitiâ augeri quàm maximè: notavit *Galenus* (*e*), in lætitia pulsum magnum & rarum esse. Verùm talis pulsus notat, vasa liberrimè transmittere humores facilè mobiles. Secedit ergo brevi tempore de universali humorum massa fluidi tenuis magna copia, adeóque si diu maneat intensum tale gaudium, orbabitur sanguis liquidissimâ parte, & tales acquiret dotes, ut præcedenti paragrapho dictum fuit. Ipsa autem vasa exhalantia dilatari à lætitia, ut majori copiâ solitos humores transmittant non tantùm, sed & tales, qui naturaliter per has vias exire non solent, docet sequens celeberrimi *Vateri* (*f*) Observatio. Firmæ valetudinis miles, nullo antea unquam morbo correptus, optatis diu virginis amplexibus fruiturus, totus

(*a*) De pulsibus ad Tyrones, Cap. XII. Charter. Tom. VIII. pag. 8.

(*b*) Aphorism. 23. Sect. VI. Charter. Tom. IX. pag. 261.

(*c*) Lib. II. Cap. VII. pag. 62.

(*d*) Vide Plin. Hist. nat. Lib. VII. Cap. LIII. A. Gell. noct. Attic. Lib. III. Cap. XV.

(*e*) De pulsibus ad Tyron. Cap. XII. Charter. Tom. VIII. pag 8.

(*f*) Miscell. cur. dec. 3. ann. 9. & 10. pag. 293.

perfusus gaudio corruit subitò & moritur. Cùm venenum datum fuisse suspicarentur, apertum fuit cadaver, in quo nihil præter naturam inventum fuit, nisi quòd pericardium admodum extensum & cruore turgidum inveniretur, absque ulla ruptura cordis manifesta. Unde concludebatur meritò, sanguinem per dilatata vasorum exhalantium oscula effluxisse in pericardium, sicque motum cordis suffocasse. Si ergo subito tali gaudio potuerunt vasa exhalantia eò usque dilatari, ut crassissimam humorum nostrorum partem, rubram nempe, transmittant, patet satis, maximam quantitatem liquidorum tenuissimorum exire de corpore per omnem superficiem, dum validum talem animi affectum patitur homo; adeóque, difflatâ parte tenuiori, crassa adunabuntur. Verùm & Observationes fidelissimæ confirmant modò dicta. Anno vigesimo hujus sæculi epidemicum ferè malum Europæ notabilem partem invasit, dum plurimi credebant, certam, & hactenus incognitam ditescendi viam, detectam esse, non facilè credet sera posteritas mira illa, quæ tunc contigerunt, ludibria hominum auri sacrâ fame insanientium. Observavit tunc temporis experientissimus *Halleius*, qui curam gerebat mente captorum in nosocomio Londinensi, longè plures ipsi obtigisse curandos, quos ad immensas opes evexerat subitò fortunæ favor, quàm quos iniqua sors ad pauperiem redegerat (*a*).

MAGNI ET OPEROSI CORPORIS MOTUS, &c. Difflantur enim & hoc modo liquidissima de corpore, per auctam perspirationem insensibilem & sudores; inprimis si aer siccus & calidus omne humidum ex superficie contigua corporis tollat. Hæc est ratio quare calida in regione viventibus frequentiùr contingat hic morbus, cæteris paribus. Unde lepidus *Poeta* (*b*) vocavit

——— fuscum Hispanum & nigrâ ferrugine tinctum
Sanguinis, ingentes humili sub mole minantem
Conatus, tumidóque frementem in sidera fastu.

Ob eamdem causam, post æstivos calores toleratos tempore autumnali frequenter melancholici morbi observantur. Et ideo *Hippocrates* (*c*) notavit, *atram bilem autumno tum plurimam, tum vehementissimam, esse*. Et alibi (*d*) rationem hujus sententiæ adfert, dicens: *Siquidem quod humidissimum & aquosissimum est, in bile consumitur, densissimum verò, crassissimum, & acerrimum relinquitur; quod in sanguine eâdem quoque ratione accidit; unde repentini hi morbi* (lippitudines aridæ, febres acutæ & diuturnæ, nonnullis & melancholiæ) *his accidunt*. Notum est omnibus in praxi versatis, post æstates fervidissimas autumnali tempore sequi febres difficillimas curatu, quæ in principio continuæ videntur, sed postea in intermittentium classem veniunt: in illis magna anxietas circa præcordia observatur, & nisi inspissata bilis excutiatur de corpore,

(*a*) Mead. monit. & præcept. med. pag. 80.
(*b*) Quillet. Callipæd. pag. 3.
(*c*) De Natur. Hom. Charter. Tom. III. pag. 120.
(*d*) De Aere, locis, & aquis Cap. VI. Charter. Tom. VI. pag. 204.

sæpe totâ hyeme languent tales ægri; dein solventibus remediis vernóque tempore funditur illud atrabilarium, & instar picis liquatæ per alvum exit.

IMMODICA VENUS. De nimiæ veneris noxis antea ad §. 586. *lit.* 1. dictum fuit. Videmus manifestè exsiccari corpora animalium frequentissimâ venere utentium. Quantùm differt mole corporis unicus in grege maritus taurus à bove! Sed stricta & macilenta corpora in melancholicos morbos magis prona sunt, quia valido vasorum robore tenuissima expelluntur; crassiora manent. Notavit *Galenus* (*a*), quòd nimiâ venere utentes, *toto tempore non solùm dissolvuntur, sed etiam sicci, graciles, pallidi cavisque oculis, cernuntur. Hippocrates* similia observasse videtur ab immodica venere nata mala. Ubi enim *Typhum* describit (*b*), dicit: *Gignitur hic morbus, quum corporis humores putruerint, & plùs æquò resiccati fuerint.* Deinde addit, quòd talis æger *non tumet, verùm tenuis est, aridus ac debilis, maximè verò circa claviculas extenuatur, & vultu vehementer gracilis est, oculique admodum cavi.* Meminit pariter, quòd corporis color niger sit; & ultimò notat, tales ægros frequenter in somnis venerea ludibria pati, imò sæpe inter eundum illis semen effundi. Si jam simul considerentur mordaces animi curæ, quæ lascivam vitam viventes comitari solent, & æternus ille luis venereæ metus, quo miseri excruciantur, patebit ratio, quare toties immoderata venus melancholiam producat. Vidi plures, qui nullis rationibus sibi persuaderi patiebantur, quòd nihil à lue metuendum haberent: hinc agyrtarum consilio repetitis etiam salivationibus, exhauriebantur miseri, & tandem peribant.

CIBI AUSTERI, DURI, TERRESTRES, &c. Hactenus dictum fuit de illis causis atræ bilis, quæ mobilioribus partibus sanguinis expulsis, reliqua crassiora figunt & uniunt inter se. Sed poterunt & ingesta subministrare liquoribus nostris tales partes, quæ facilè uniuntur inter se, & spissitudinem atrabilariam producunt. Verum quidem est, crassiora non facilè posse ingredi vasculorum lacteorum aut venarum meseraicarum oscula: sed antea §. 70, ubi de morbis oriundis ex glutinoso spontaneo agebatur, monitum fuit, tales particulas glutinosas, separatas, & liquidis tenuioribus dilutas, se furtim quasi per hæc oscula subducere & sic sanguini admiscere. Idem & hîc quoque verum est: novimus enim, chylum, ex ingestis cibis & potu natum, dum cum sanguine jam fluit per vasa, nondum deposuisse omnino indolem ingestorum, ex quibus factus fuit, sed sensim actione viscerum & vasorum mutari in nostros humores: ideo lac nutricis toties redolet ac sapit ingesta & purgantis assumpti vim satis diu retinet. Si ergo tales cibi & potus ingerantur, in quibus terrestris, solida, tenax materia abundat, poterunt sanguini subministrare materiæ atrabilariæ copiam. Verùm eadem hæc sanguini permista cum chylo, vel venis meseraicis recepta & ad hepar delata, si actuosa vita sit, non facilè uniuntur iterum inter se; adeóque non producent illas concretiones. Ubi autem sedentariæ vitæ dediti homines similibus

(*a*) De Sanitate tuenda Lib. VI. Cap. XIV. Charter. Tom. VI. pag. 184.

(*b*) De internis Affectionibus Cap. XLV. Charter. Tom. VII. pag. 670.

eduliis delectantur, quæ dura messorum ilia impunè tolerare & subigere valent, pessimè inde afficiuntur. Ideo etiam in textu monetur, tunc inprimis hæc nocere, quando cum quiete & torpore corporis diu assumuntur. Optimè hoc notasse primos Medicinæ Inventores, *Galenus* (*a*) monet: *Non enim siccum, neque humidum, neque calidum, neque frigidum, neque horum quidquam hominem lædere existimârunt, neque horum aliquo indigere. Sed quod in unoquoque robustum est, & naturâ humanâ potentius, id lædere censuerunt, & tollere conati sunt.* Alio autem in loco (*b*) enumerat edulia, melancholico humori procreando apta: damnat omnes carnes duriores, inprimis sale conditas, atque majores pisces; dein glutinosos limaces, olera & legumina magno lentore prædita; vina crassa nigra, veterem caseum, &c. Similia etiam ab *Hippocrate* (*c*) damnantur.

MEDICAMENTA ADSTRINGENTIA, &c. Omnia enim hæc faciunt coire & adunari inter se crassiores partes humorum, liquidiori parte separatâ, quæ tunc facilè exit de corpore, & hoc crassamentum relinquit. Videantur illa quæ §. 1060, de his dicta fuerunt.

FEBRES CALIDÆ DIU HÆRENTES, &c. Ubi ad §. 587, de effectibus febris dicebatur, notatum fuit, liquidissimi expressionem & reliqui incrassationem sequi; ac quidem tantò magis hoc fieri, quò major calor febrim comitatur (vide §. 689.) Verùm simul in generali febrium Historia notatum fuit, per ipsam febrim mutari sic materiam morbi, tam præexistentem ante morbum, quàm natam morbi tempore, ut variis evacuationibus criticis exire possit de corpore; túncque sanitas redit. Verùm ubi hæc coctio materiæ morbosæ & ejus critica expulsio vel omnino non fit, vel saltem non perfectè, recidiva fit, & sæpius quandoque; adeóque pergunt subtiliora dissflari de corpore, crassiora adunari; & quidem omnium maximè, si non adhibeatur in similibus morbis diluentium copia, per quam suppleatur illud liquidum, quod febris impetu difflatum fuit de corpore. Notum est, elapso sæculo apud multos Medicos invaluisse hanc methodum, ut calidis remediis sudoriferis datis exprimerent sudores, simúlque vel nullum vel parcum admodum potum largirentur æstuantibus ægris; unde si à febribus talibus emergerent ægri, laborabant cacochymiâ sanguinis melancholicâ. Ideo meritò notavit *Galenus* (*d*), in morbis ardentibus, in quibus simul humiditas deficit, atrum exire de naribus sanguinem: & alibi (*e*) observavit, nonnullos melancholicum humorem contraxisse per febriles morbos. Non enim tantùm post acutas continuas malè curatas illud contingere observatur, verùm etiam in intermittentibus, quorum singuli paroxysmi sæpe profuso sudore terminantur, per quem liquidissima sanguinis pars dissipatur, & morbi chronici pertinacissimi producuntur; uti antea ad §. 753, demonstratum fuit.

(*a*) De Prisca Medic. Cap. VII. Charter. Tom. II. pag. 159.
(*b*) De locis affectis Lib. III. Cap. X. Charter. Tom. VII. pag. 440.
(*c*) De victu acutor. Charter. Tom. XI. pag. 170. 171.
(*d*) De Atra bile Cap. 6. Charter. Tom. III. pag. 172.
(*e*) De locis affectis Lib. III. Cap. X. Charter. Tom. VII. pag. 440.

§. 1094. UBI jam in cruore id malum (1092.) per suas causas (1093.) natum adhuc omnem circumeuntem humorem æquabiliter inficit, producet aliquos morbos statim conspicuos, qui ferè sequentes: color externus, internúsque, primò pallidior, flavior, magìs fuscus, livescens, niger, cum maculis similibus; pulsus lentior; frigus majus; respiratio lenta; circulatio per sanguinea vasa bona; per lateralia parcior, minùs bona; hinc humorum secretoriorum & excretoriorum omnium minor, tardior, crassior, exitus; minor consumptio; parcior appetitus; macies; mœstitia; solitudinis amor; affectus animi quicumque pertinaces, magni; in reliquis ἀδιαφορία; torpor ad motus; summa tamen simul studii cujusque & laborum constantia.

Triplex melancholiæ gradus est, primus, de quo hîc agitur, ubi universalis humor per vasa circumductus hâc cacochymiâ depravatur. Secundus, ubi illud crassamentum atrabilarium sanguinis ad viscera abdominalia jam depositum hæret. Tertius gradus est, ubi materies atrabilaria, quæ diu visceribus impacta hæserat, à quacumque demum causa solvi incipit, & circulantibus humoribus denuo permisceri. De singulis autem his melancholiæ gradibus seorsim agetur. Verùm cùm faciliùs cura succedat, ubi humor atrabilarius adhuc tantùm æquabiliter inficit circumeuntem humorem, quàm ubi visceribus impactus hæret; hinc omni cum cura cognosci debent signa, quæ docent, primum illum gradum melancholiæ adesse, ut illico efficaci medelâ succurratur huic morbo, qui semper morâ pejor, & curatu difficilior, redditur.

Si cognoscatur causas, præcedenti paragrapho enumeratas, prægressas fuisse, justa suspicio habetur morbi futuri: illum verò jam adesse docent sequentia.

COLOR EXTERNUS, INTERNUSQUE, &c. Certissimam humorum cognitionem ex colore haberi *Galenus* (*a*) monuerat: quia color à succis corporis nascitur, non à solidis partibus: verùm prudenter monet, de colore non judicandum esse, nisi dum pacatus corporis & mentis status adest; nam in iratis hominibus, vel velociter corpus moventibus, omnia rubent & turgent, licèt naturaliter pallidi fuerint; & contrà, dum frigent homines, metuúntve, omnia pallent, constrictis vasis, licèt antea satis rubicundum colorem habuerint. Quinimò *Galenus* (*b*) affirmat, quòd absque cognitione symptomatum morbi, absque eo quòd tactu indagasset viscerum statum (abdo-

(*a*) De Sanitate tuenda Lib. IV. Cap. IV. Charter. Tom. VI. pag. 121. 122. & Comment. in Hippocrat. de humor. Charter. Tom. VIII. pag. 509.

(*b*) De locis affectis Lib. V. Cap. VIII. Charter. Tom. VIII. pag. 498.

minalium nempe) potuerit detegere, modò jecur, modò splenem, esse affectum; & quidem ex solo colore mutato. Ob hanc rem periti Medici tanta cum cura colorem tam externarum, quàm internarum partium corporis considerant. Per intimas autem partes non intelliguntur hîc viscera, quæ nunquam Medici oculis patent, nisi per vulnera; verùm totum os internum & fauces designantur, quia cutis crassa ibi non adest, adeóque vasa pellucida ferè colorem liquidorum contentorum demonstrant. Hinc primum chlorosis initium ex pallore gingivarum & labiorum facilè cognoscimus. Verùm inprimis palpebrarum interna superficies, canthus oculi major, & tunica adnata oculi, solent à Medicis cautè examinari: ubi vasa numerosissima, & quidem diversi generis, sanguinea, serosa, lymphatica, se conspectui offerunt. In sanis enim hominibus palpebrarum interna superficies semper rubet, uti & canthus major oculi; adnata autem tunica, licèt innumeris vasis constet, tota alba & nitidissima apparet, inprimis in junioribus: in adultis verò circa angulum majorem oculi levis quandoque flavedo cernitur, vasis jam adeo auctis in amplitudine suâ, ut non tantùm lympham tenuem, sed & serum sanguinis capiant: illa autem pars adnatæ, quæ corneam tegit, tenerrima & pellucida vasa habet, continentia lympham tenuissimam. Patet ergo, diversas series vasorum, varióſque humores per vasa oculorum fluentes, posse conspici à Medico, sícque judicium ferri de qualitate humorum, qui per vasa nostra moventur.

Prima autem mutatio coloris, dum atrabilaria cacochymia nascitur in sanguine, fit in pallorem. Vasa enim cutanea in pluribus locis corporis, & præcipuè in facie, facillimè dilatantur, ita ut, licèt plurima in naturali amplitudine tenuiores sanguine rubro humores admittant tantùm, tamen aucto sanguinis motu, vel majori derivatione factâ versùs superiora corporis, etiam pars rubra ingredi possit. Sic videmus candidas puellas, dum procacius aliquod dictum audiunt, totâ facie rubescere, manifesto signo, quòd plura vasa jam rubro sanguine impleantur, quæ antea tenuiores tantùm capiebant humores: unde erubescere pro signo ingenui pudoris meritò habetur. Verùm dum in toto sanguine mobiliora fuerint dissipata (vide §. 1092.), vasa cutanea, quæ tenuiori tantùm sanguini pervia erant, eum vix ampliùs admittunt; hinc incipiunt magìs contrahi, adeóque plùs resistere sanguini adpulso; ob hanc causam pallor insolitus nascitur. Præterea cùm mobilioribus dissipatis crassiora uniantur, ipsa rubra pars sanguinis, magìs spissa & cohærens, difficiliùs ingreditur minora vasa, licèt etiam parum dilatentur; unde iterum alia causa intelligitur, quæ cum priori juncta illum pallorem producere potest. Hinc *impallescere libris* dicuntur illi, qui severioribus studiis inhærentes, hunc morbum sibi contrahunt: & omnes amantes pallere jussit Magister amorum, dum & illi noctes diésque uno & eodem objecto mentem occupatam habent. Ubi autem aucto morbo magìs dissipantur fluidissima, tunc cum sanguinis illo crassamento fluit per vasa solum ferè serum flavescens paucâ lymphâ dilutum, quod, per superficiem corporis diffusum, facit, ut pallori succedat flavedo; quæ fortè augetur etiam ideo, quòd à talibus humoribus difficilis

cilis secretio bilis fiat in hepate, adeóque illud biliosum reliquis permissum maneat. Tunc in oculis color ex flavo viridiscens apparet, quod *Hippocrates* (*a*) in *morbi nigri* descriptione pulchre notavit dicens: καὶ τοὺς ὀφθαλμοὺς ὑπόχλωρος γίνεται. Procedente autem morbo, crassior & nigrior sanguis fit, unde serum cæterique humores eumdem pariter colorem contrahunt; quapropter tota cutis hunc colorem acquirit; cúmque sanguis blandiori parte orbatus sit, humor ille atrabilarius majorem acrimoniam acquirit, sícque extremitates vasorum cutaneorum solvuntur, & ab effuso sanguine nigrescente maculæ similis coloris fiunt: habet enim melancholia illud commune cum scorbuto, quòd vasa erodat, sícque ecchymoses faciat, imò & sæpe, uti postea patebit, validas hæmorrhagias.

PULSUS LENTUS, &c. Tenacior enim sanguis, parte mobilissimâ orbatus, minori cum celeritate per vasa movetur; unde & plerumque solet comitari majus frigus ad tactum, licèt melancholici de hoc non conquerantur. Ideo *Aretæus* (*b*) hunc morbum describens, dixit: *pulsus ut plurimùm parvi, tardi, invalidi, densi, frigori apti.* Et *Galenus* (*c*): *Nigra bilis frigidus naturâ humor est.* Cùm autem inter pulsum & respirationem concentus quidam sit (*d*), respiratio pariter tardior fiet.

CIRCULATIO PER SANGUINEA VASA BONA, &c. Constat ex illis, quæ ad §. 1092, dicta sunt, mobiliora & tenuiora ex toto sanguine dissipata esse, crassiora & minùs mobilia simul unita. Verùm crassissima sanguinis pars in vasis sanguineis manet, ex arteriis sanguineis in venas sanguineas transit, sícque denuo ad cor redit: per illa ergo vasa diu manebit adhuc bona circulatio. Verùm lateralia vasa, quæ tenuiores sanguine rubro humores continent, parciùs implebuntur, quia tenuiorum humorum copia deficit; adeóque omnes secretiones & excretiones humorum minuentur: nam quidquid secernitur de sanguine vel excernitur, semper sanguine tenuius est. Verum quidem est, quosdam humores secretos apparere spissiores sanguine, à quo secreti sunt, quia morâ & stagnatione redditi fuerunt tales, uti in muco oris, narium, cerumine aurium, bile cysticâ, &c, quandoque apparet: iidem tamen illi humores illo tempore, dum à sanguine secernebantur, erant ipso sanguine tenuiores. Hæc est ratio, quare, in majori gradu melancholiæ, cutis, & totum os internum, arida fiant, & parcissima urinæ secretio; de qua re capitulo *de Apoplexia* §. 1010. n°. 2. *lit.* γ, quædam notavi, quæ videri poterunt; unde fortè potest intelligi ratio, quare melancholia quandoque alios morbos præexistentes tollat, vel saltem insigniter minuat. Celeberrimus *Mead* (*e*) curabat puellam hydrope abdominis laborantem: supervenit insania cum maximis anxietatibus & vanissimis animi terroribus, corpus tamen vires acquirere, ventris tumor subsidere, cernebatur, & idoneis remediis

(*a*) De morbis Lib. II. Cap. XXIX. Charter. Tom. VII. pag. 581.
(*b*) Lib. I. de causis & signis morbor. diut. Cap. V. pag. 30.
(*c*) De Symptomat. causis Lib. II. Cap. V. Charter. Tom. VII. pag. 78.
(*d*) H. Boerh. Instit. Med. §. 625.
(*e*) Monit. & præcept. Medic. pag. 72.

adhibitis ab utroque morbo convaluit. Secretionibus enim immunitis, minùs aquofi laticis colligebatur in abdomine; dum fimul minoribus vafis minùs plenis facilior fiebat reforptio extravafatæ lymphæ per venas bibulas.

MINOR CONSUMPTIO, PARCIOR APPETITUS, MACIES. Cùm enim omnes excretiones minuantur, non multùm perit de corpore; & tamen fenfim emaciantur ægri, quia per fola vafa majora fit adhuc bona circulatio, minora vafa collabuntur vacua. Accedit, quòd mordaces animi curæ, quæ melancholicis femper adfunt, torofitatem corporis multùm minuant. *Aretæus* pulcherrimè defcripfit (*a*) illa fymptomata, quæ melancholiam comitari folent, & inter alia dicit: *His igitur corporis macies adeft, decolores funt, & in juventa fenefcunt, &c; atque ob ftomachum erga cibos malè affectum citò fatiantur cibo ufitato, &c.* Interim tamen quandoque melancholici inveniuntur fatis voraces, præcipuè illi, in quibus fimul acida acrimonia obfervatur (vide §. 1105.), & morbus jam in pejorem ftatum vergit. Ubi enim (*b*) *omnium ignari, fuique immemores, in morem beftiarum vitam degunt, corporis quoque habitus in pejus labitur: colore fœdo ex atro viridique commixto tinguntur, nifi inferiùs bilis defcendat atque exeat, fed quoquoverfum per corpus cum fanguine diffundatur. Voraces quidem, nihilominus tamen extenuati funt, quoniam fomnus in eis neque cibo neque potu membra confirmat, fed vigilia ad exterius movet & diffipat.* Utrumque in praxi vidi, magnam nempe voracitatem, & pertinax ciborum faftidium: in utroque cafu aderat macies.

MŒSTITIA, SOLITUDINIS AMOR. Signum hoc ferè pathognomonicon haberi pôteft: nam in morbo hoc incipiente abfque caufa triftes fieri incipiunt, morofi, reliquífque hominibus fe prudentiores credunt; tunc conforitia fugere incipiunt, folitudinem anxiè quærunt, ne uni & eidem cogitationi affixa mens turbetur. Optimè hunc melancholicorum ftatum notavit *Hippocrates* (*c*), dicens: αἱ μετὰ σιγῆς ἀθυμίαι καὶ ἀπανθρωπίαι. *Triftitiæ cum filentio & hominum averfationes.* Ubi fimul notari meretur, quòd textus ille *Hippocratis* videatur confirmare Obfervatum illud practicum celeberrimi *Mead* modò memoratum, quòd nempe melancholia fuperveniens hydropi illam curet quandoque. Dicit enim *Hippocrates* in illo textu, leucophlegmaticos curari diarrhæâ; dein addit, quòd triftitiæ cum filentio, & hominum illæ averfationes, leniter, five fenfim, hoc malum fuperent. In verfionibus quidem hujus textûs illud verbum κατεργάσασθαι fumitur, pro *occidere*, quia κατεργάσεσθαι fignificat *conficere*: verùm idem illud vocabulum defignat *fuperare*, *vincere*; atque ille fenfus magis videtur quadrare huic loco: nam flaccida corporum leucophlegmaticorum mollities & ferofa colluvies directè oppofita funt atrabilariæ & ftrictæ corporis temperiei; adeóque patet ratio quare hydropica difpofitio, fuccedente melancholiâ, poffit tolli.

AFFECTUS ANIMI, &c. Antea in Commentariis §. 700, ubi de Delirio

(*a*) De cauf. & fign. morb. diut. Lib. II. Cap. vi. pag. 57.
(*b*) Ibid. de cauf. & fign. morb. diut. Lib. I. Cap. v. pag. 30.
(*c*) Coac. Prænot. n°. 482. Charter. Tom. VIII. pag. 880.

febrili agebatur, notatum fuit, quasdam ideas in mente excitatas esse adiaphoras, id est, nec placere multùm, nec displicere; plurimas verò ideas comitari illud gratum vel ingratum, quod inevitabili necessitate cogit hominem, ut conetur illud ingratum, removere vel destruere, & è contrà illud gratum conservare. Illi autem singulares animi motus, ab hoc grato vel ingrato, ideas comitante, nati, vocantur *animi affectus*. Cùm autem melancholici uni & eidem ideæ pertinacissimè affixi maneant, affectus animi hanc ideam comitantes erunt pertinacissimi & validi. In reliquis, quæ non spectant illud unicum, circa quod delirant, sapienter sæpe ratiocinantur. Cùm verò uni & eidem cogitationi inhæreant, & consortia fugiant, tandem tota mentis attentio fixatur in hoc unum, & à reliquis vel omnino non, vel saltem admodum parum, afficiuntur. Memini me sapientem in reliquis omnibus vidisse virum, qui dum audivisset plures à cane rabido demorsos, fuisse factos hydrophobos, licèt & venæsectiones & alia optima remedia tentata fuissent, incidit in hanc opinionem, dirum illud venenum, dum fortè iisdem lanceolis usi fuissent Chirurgi in venæsectionibus instituendis, sparsum apud plurimos homines latere posse, atque denuo aliis communicari. Hinc à nullo mortalium tangi se patiebatur, ut tantam calamitatem vitaret. Nec conjugis aut liberorum amor à severo hoc proposito abducere poterant prudentem in reliquis virum. Faber lignarius, cujus historiam scripsit *Aretæus* (*a*), domi artem suam prudentissimè colebat, cum operum exactoribus paciscebatur, pro laboribus justam mercedem poscebat: sed simulac domo suâ egrediebatur, incipiebat suspirare, angi; & si longiùs procederet, insaniebat pessimè: si verò citò recurreret ad officinam suam, iterum resipiscebat.

TORPOR AD MOTUS. Dum attentissimâ mente aliquid considerare volumus, sopimus omnes sensus, sistimus omnes motus voluntarios. Meditabundus in museo Philosophus quàm quietus sedet! Dum inter ambulandum confabulantes amici de graviori quodam negotio tractare incipiunt, mox sistunt gradum. Cùm autem melancholici soleant attentissimè uni & eidem cogitationi inhærere, hinc quietem amant ac solitudinem, & desuescunt movere corpus. Diuturnam autem corporis quietem semper sequitur torpor ad motus, cùm & procedente morbo magìs magísque deficiant tenuissimi humores, qui ad motum muscularem peragendum requiruntur. Simul attentissimæ mentis applicatione perpetuâ ad unum objectum multùm de iisdem humoribus consumitur, utì ad præcedentem paragraphum dictum fuit.

SUMMA TAMEN SIMUL STUDII, &c. Nulli citiùs proficiunt in studiis, quàm illi qui possunt constanti mentis attentione idem objectum considerare, cum aliis comparare, túncque judicium formare ex pluribus ideis cum se mutuò collatis, per attentionem præsentibus redditis menti. Verùm melancholicis, utì antea dictum fuit, proprium est, ut eidem cogitationi

(*a*) De caus. & sign. morbor. diuturn. Lib. I. Cap. VI. pag. 32.

pertinaciter inhæreant; & vehemens mentis exercitatio, noctes atque dies in unum ferè objectum occupata (§. 1093.), inter melancholiæ causas recensita fuit: ideo *Celsus* (*a*) dixit, *literarum disciplinam, majori studio agitatam, animo præcipuè omnium maximè necessariam esse, sed corpori inimicam.* Hinc illis, qui in hunc morbum inclinant, felix sæpe dispositio est, ut in studiis magnos profectus faciant, & nisi curis suis quandoque gaudia interponant, animúmque exhilarent, pessimè afficiantur. Contrarium obtinet in junioribus, qui ab hoc morbo immunes sunt, & à quibus severi etiam pædagogi impetrare nequeunt, ut attentam mentem studiis adhibeant, ludicra semper ferè cogitantes & facientes, si impunè liceat, dum fingunt se esse attentissimos. Eruditos autem illos labores amant melancholici, & ferunt quàm constantissimè; quod *Aretæus* (*b*) notavit, ubi de stomachi affectibus agens, melancholiam optimè descripsit, dicens: *Illi, ut erudiantur, laborant, & ejus causâ multa perferunt, quibus inest divinæ scientiæ cupiditas: qui cibi parcimoniâ & vigiliis macerantur, qui doctos sermones & res graves meditantur &c.*

§. 1095. HABET ergo pro materie terram & oleum spissum sanguinis, unita, compactáque simul: quæ prout liquidiore, blandiore, diluente parte magìs privata quóque ipsa magìs condensata, tenaciùs mista, & diutius nata, eò effectis pejor, eò curatu difficilior est.

Fixissimam sanguinis nostri partem esse terram & oleum spissius sanguinis, Chemici demonstraverunt; & de hac re ad §. 1092, dictum fuit: túncque constitit, mobilioribus dissipatis, uniri hæc spissiora, quæ sic causam materialem hujus morbi constituunt.

Verùm simul ex dictis sponte patet, varium posse esse hujus morbi gradum, prout liquidior pars magìs vel minùs è sanguine dissipata fuerit, adeóque residuum crassamentum magìs minúsve cohæserit. Inprimis autem & hoc notandum est, liquidissimam & diluentem partem nostri sanguinis esse simul blandiorem reliquis. Docet enim Chemia, leni calore maximam partem tenuis aquæ de sanguine exhalare, quæ vasis Chemicis excepta & collecta vix ullum saporem, & levem tantùm odorem, exhibet: verùm ex residuo crassamento, post hanc partem aquosam expulsam manente, aucto igne prodeunt sales & olea satìs acria. Adeóque jactura partis mobilissimæ & fluidissimæ sanguinis non tantùm inducet tenacitatem, verùm simul & augebit residui acrimoniam; quod inprimis notari meretur ad intelligenda illa, quæ §. 1105, dicentur. Illa autem acrimonia, oleosæ & terrestri parti sanguinis involuta, manere potest diu, ut minùs lædat; ubi autem postea in-

(*a*) In Præfat. pag. 2.

(*b*) De caus. & signis morbor. diuturn. Lib. II. Cap. VI. pag. 57.

cipit solvi illa atrabilaria saburra, tunc illud acre se manifestat pessimis effectis.

Cùm autem sanatio hujus morbi ab eo inprimis pendeat, ut restituatur illud perditum mobilissimum massæ sanguineæ, & solvantur immobiliora inter se unita; sponte patet, tantò pejorem morbum esse, quantò diutius duraverit, cùm semper magìs pereant liquidissima, & tenaciùs hæreant crassiora unita.

§. 1096. INDE diagnosis, & prognosis (quæ clarior ex sequentibus) patent, quin & sanationis ratio hinc constat.

Ex causis prægressis, §. 1093, enarratis, novimus metuendam esse melancholiam, ex signis autem mutatæ sanitatis, quæ §. 1094, recensentur, scimus hunc morbum jam adesse, saltem in primo suo stadio, dum atrabilarius humor æquabiliter adhuc circulantibus humoribus mistus est, & nondum ad quædam viscera depositus. Prognosis ergo est, metuendum esse nisi promptâ succurratur medelâ, ne in vasa hypochondriaca depellatur, & in illis fixa hæreat, túncque adhuc pejora mala faciat, & magìs difficilem curam: reliqua autem, quæ ad prognosin universalem melancholiæ spectant, debent ex sequentibus deduci. Sequitur nunc, ut de sanatione melancholiæ in primo gradu adhuc constitutæ dicatur.

§. 1097. STATIM enim ac initiis primis (1093. 1094.), causâ, effectúve, se prodit, animo assidua objectorum variatio concilianda, & quidem ipso ignaro; eligenda autem, quæ affectui prædominanti oppositum in ægro creare solent; diluentibus, demulcentibus, paregoricis, narcoticis, quiete, conciliandus somnus est; aere utendum humidò, tepescente; cibi dandi leves, liquidi, sanis humoribus similes, recentes, blandi, vi leni saponaceâ laxantes, atque in horum usu diu persistendum; medicamenta danda diluentia, acre demulcentia, oleosum terrestre resolventia, vasa laxantia, leni stimulo expellentia, ut succi bene maturorum fructuum horæorum, mellita, olera, jusculа ex his confecta; aquæ minerales; potus optimus, ptisana mellita leviter, abstinentia sedula à causis mali (1093.).

Cùm morbus hic morâ diuturniore, & perennantibus causis, quæ illum produxerant, semper pejor fiat, patet satìs, in morbi initio statim efficacem medelam adhibendam esse. Notatum autem fuit §. 1090, hunc morbum initium ducere & ab humorum illa degeneratione, quam atram bilem dixerunt Veteres, & à mente, dum uni ac eidem cogitationi pertinacissimè inhæret: túncque pariter in corpore nascitur atra bilis, licèt non præexstiterit antea. Adeóque duplex curatio indicatur: una quæ sic disponit men-

tem, ut non semper eamdem rem, sed successivè alia, cogitet: altera, quæ degenerationem sanguinis in atrabilariam cacochymiam emendet. Primo curationis scopo conducunt sequentia.

ANIMO ASSIDUA OBJECTORUM VARIETAS, &c. Præcipua curatio in hoc consistit, ut anxia illa & perpetua cogitatio, cui mens inhæret, mutetur: verùm hic multâ cautelâ opus est. Omnes enim melancholici solent indignari, si pro talibus habeantur: morosi sunt, plùs se sapere credunt, quàm reliquos homines, & ægerrimè solent ferre, si oblectamenta ipsis offerantur, túncque sæpe pertinacissimè omnia illa repudiant; & tantò magis fugiunt consortia hominum, à quibus se contemni credunt. Præ reliquis omnibus prosunt itinera; tunc enim nova occurrunt ubique & insolita objecta, quæ satis efficaciter in mentem agunt, & cogitationem mutant. Ob hanc caussam toties Medici suadent aquas minerales in ipso fonte potandas, & sæpe eligunt quàm maximè dissitas, modò concursu multorum ægrorum celebres sint. Toto enim itineris tempore à curis domesticis liberi sunt, continuâ objectorum varietate delectantur; ubi ad salubres fontes pervenerunt, amœno consortio fruuntur; ambulationibus, lusu, choreis, tempus fallunt sícque sensim deletur illa idea, quæ perpetuò menti obversabatur, vel saltem sic minuitur ejus efficacia, ut sensorium commune inde non afficiatur fortiùs, quàm à novis ideis in tanta rerum varietate natis. Minimè dubito de medicatarum aquarum virtute, atque illam majorem esse, dum ex ipso fonte hauriuntur, facilè credo. Tamen & continuam illam objectorum varietatem melancholicis insigniter prodesse, certus sum. Plures vidi, qui ad dissitos longè fontes ablegati, multò meliùs se habebant, antequam inciperent aquarum usum. Aliquos novi viros eruditos, qui pessimè indignabantur, dum credebant se pro melancholicis haberi, & ideo aquarum medicatarum usum pertinacissimè detestabantur: illis persuasum fuit, bibliothecas instructissimas videre, cum eruditis viris conversari in dissitis regionibus, & dum hoc fecerant, redierunt sani.

Simul conducit, omni modo oppositum conciliare animi affectum illi, qui jam prædominatur; de quo videantur, illa quæ ad §. 104, dicta fuerunt. Sic meticulosis conamur fiduciam conciliare; morosis & tristibus hilaritatem; indignantibus & iracundis aliquem metum; de quibus adhuc postea §. 1113, dicendum erit.

DILUENTIBUS, DEMULCENTIBUS, &c. Nihil magìs nocet melancholicis quàm vigiliæ; nam ab illis hunc morbum nasci posse §. 1093, probatum fuit, adeóque & ab iisdem morbus jam natus augebitur, attamen, ob perpetuam & irrequietam circa idem objectum cogitationem, melancholici sæpe somno privantur. Conducit ergo omni modo somnum his conciliare. Dictum fuit ad §. 708, ubi de pervigilio febrili agebatur, sanguinem, inflammatoriâ spissitudine hærere incipientem, pervigilium producere: idem fieri poterit ab atrabilario lentore; ideóque diluentia & blanda demulcentia hic tantopere prosunt; qualia sunt emulsa ex seminibus frigidis dictis parata, vel ex aliis seminibus fructibúsve farinosis & oleosis, adduntur his diacodiata;

& nisi hæc juvent, cum prudentia ad narcotica pergitur: de quorum omnium usu videantur illa, quæ ad §. 709, habentur.

AERE UTENDUM HUMIDO TEPESCENTE. Liquidissimis enim partibus & mobilissimis sanguinis dissipatis, lentescit residuum, vasa minora exhausta collabuntur; totum corpus siccius redditur; solidæ partes rigidiores fiunt, & liquidis impulsis cedunt difficiliùs, sicque stricta & sicca temperies toti corpori inducitur. Aer ergo humidus & tepescens nimium solidorum robur minuet (vide §. 35.); simúlque aquosum & tenue vehiculum crassioribus fluidis subministrabitur, dum venæ bibulæ, in tota superficie corporis positæ, laxatæ pariter per teporem humidum, partem illius aquosi ex aere contiguo absorbebunt. Hæc est ratio, quare tempore verno, quod tali aeris temperie gaudet, feliciùs curetur hic morbus, uti & omnes ferè morbi chronici.

CIBI DANDI LEVES, &c. Inter causas morbi §. 1093, fuerunt enumerati cibi duri, aere vel sale indurati, farinosa lenta; adeóque, ut evitentur morbi causæ, opposita diæta debet adhiberi, qualis hîc describitur. Verùm talis diæta simul multùm ad curationem facit, quatenus sic restituitur mobilissimum, quod ex sanguine perierat, & solvitur illud crassum concretum. Bonus enim, satis fluidus, solvente vi saponaceâ præditus chylus, ex talibus ingestis præparatur, qui unà cum sanguine per vasa fluens, diluit & solvit, simúlque facilè elaboratur in ultimam perfectionem nostrorum humorum. Ideo *Trallianus* (*a*) monet, quòd plerosque melancholicos potiùs victu quàm medicamentis sanaverit; laudátque similes cibos, ac hîc proponuntur; pisces saxatiles, gallinarum carnes, astacos, gammaros, lactucam, intybum, malvam, &c. Videantur illa, quæ de efficaci simul & blanda vi solvente lactucæ, cichorei, &c, ad §. 614, dicta fuerunt, ad quem numerum etiam in *Materia Medica* recensentur præcipuæ herbæ, quæ huic scopo serviunt. Cùm autem chronicus hic morbus sit, debet diu adhiberi talis victus, quod plerumque faciliùs impetramus à morosis melancholicis, quàm si longum remediorum solventium usum suaderemus: minùs enim fastidient intyba cichorea, taraxaci turiones, &c, si ciborum titulo offeruntur, quàm si succos expressos, vel infusa, aut decocta earumdem herbarum, præscribant Medici.

MEDICAMENTA DANDA DILUENTIA, &c. Omnia enim hæc satisfaciunt ad amussim indicationi curatoriæ, antè descriptæ in hoc morbo: crassior enim sanguis est, & huic spisso se quandoque valida acrimonia miscet, uti postea videbimus: vasa sunt stricta simul; adeóque patet, omnia hîc laudata convenire. Fructus autem horæi, sed bene maturi (aliter austero acido pessimè nocent) palmam ferè omnibus aliis præripiunt. Novi quidem à multis Medicis culpari fructus horæos, acsi plurimorum morborum potiùs causæ forent quàm medela; sed videtur & ratio, & experientia, contrarium docere. Illo enim tempore anni abundant hi fructus, dum molesto calore æstuant sub æstivo sole homines, & disponitur sanguis ad atrabilariam caco-

(*a*) Lib. I. Cap. XVI. pag. 106.

chymiam; uti §. 1093, probatum fuit: durant in autumnum usque, ut illorum usu solvi possit, & blandâ vi, alvum laxante, expelli melancholica saburra, æstatis tempore collecta. In fervidissimis regionibus suavissimi ac copiosissimi tales fructus crescunt, & multiplici varietate oblectant. Integræ nationes in calidis regionibus his solis ferè vivunt: omnibus gratissimo sapore, odore, colore placent. Insidias certè struxisse humano generi videretur omnium bonorum largitor Deus, si adeo placentes omnibus fructus forent certissima morborum causa. Hortum amœnis fructibus divitem primo homini, immortali futuro, nisi peccasset, colendum dedit Creator; post lapsum, nullo alio nutrimento usus fuit, quàm quod improbo labore culta tellus dedit. Nec aliis cibis usi fuerunt longævi adeo homines antediluviani. An ergo ullâ ratione dici potest, fructus horæos noxios esse? Novi quidem, dum in ultima mensa, pleno jam ventriculo à numerosis ferculis, ingurgitantur fructus, choleram, diarrhæam, dysenteriam produxisse: verùm hæc mala perditæ ingluviei adscribenda potiùs sunt. Nihil enim adeo salubre est, quin perverso usu nocere possit. Ubi enim fructibus solis cum pane & aqua vivitur, vel saltem illis primis mensis apponuntur, aut jentaculi vel frugalis cœnæ vices supplent; nullam unquam noxam inde observavi. E contrà vim solventem egregiam exspectare licet à succo fructuum horæorum, tam in morbis acutis, utì antea dictum fuit, quàm in chronicis. Furentissimos ex melancholia maniacos sanatos vidi, dum solis fructibus horæis vescebantur; & quidem cerasis, aut fragis, ad viginti & ultra libras quotidie per aliquot septimanas assumptis, dum reliquos omnes cibos & cuncta remedia, ob veneni suspicionem, quàm pertinacissimè aversabantur. Incidebant quidem à tam largo fructuum usu in diarrhæam, sed per alvum exibat soluta fæx atrabilaria, & brevi totus ille furor pacabatur: debilitas autem à valida diarrhæa exhausto corpore superstes facilè superabatur bono victu, quem lubenter admittebant jam non ampliùs delirantes. Cucumerum, qui tamen apud plurimos tam malè audiunt, largo usu delirantem melancholiam sanatam fuisse testatur *Fridericus Hoffmannus* (*a*), & eumdem in pluribus aliis, simili morbo laborantibus, effectum se vidisse affirmat. Juscula, quibus maturi cucumeres in taleolas dissecti incocti sunt, utì & olera mollia, qualia sunt *spinachia*, *endivia*, *borrago*, *buglossa*, *&c*, cibum dant medicatum pulcherrimi in hoc morbo usûs. Mel autem, cujus vires solventissimæ in cura obstructionis ad §. 135, laudatæ fuerunt, pariter hîc magnæ efficaciæ est, inprimis ubi sero lactis graminei dilutum potatur, & quidem satìs magnâ copiâ ac diu, donec solvi inde alvus incipiat: quod remedium etiam laudatur à *Posidonio* (*b*). Ob eamdem causam & ptisana, ex hordeo vel oryza parata, leviter mellita, commendatur pro potu communi: diluit enim & demulcet, simûlque solvit concreta. Quanto autem cum fructu

(*a*) Medic. Ration. Systemat. Tom. IV. part. 4. Cap. VIII. pag. 238.

(*b*) De Melancholia ex Galeno, &c. Libell. Cap. II. Charter. Tom. X. pag. 500.

aquæ

aquæ minerales & in melancholia, & in aliis chronicis morbis, exhibeantur, antea ad §. 1056, dictum fuit.

Causas autem morbi solicitè caveri debere illo tempore, dum morbi curæ adhibentur omnia artis molimina, sponte patet.

§. 1098. SI autem illa ipsa materies (1092.) per easdem causas (1093.) magis densa, tenax, immobilis reddita est, necessariò in vasa hypochondriaca depelletur: id enim natura hujus humoris, situs & conditio horum vasorum, & leges hydraulicæ docent. Inde sensim hîc hærebit, accumulabitur, stagnabit: tum vocatur *Morbus Hypochondriacus*, lienem, ventriculum, pancreas, omentum, mesenterium, obsidens.

Hactenus dictum fuit de humore atrabilario æquabiliter totum sanguinem inficiente: verùm si augeatur copia illius humoris atrabilarii vel tenacitas, dum pergunt agere causæ hunc morbum producentes, tunc incipiet hæc materia hærere in quibusdam locis corporis, & pessimas producet obstructiones. Verum est, quòd illud fieri possit in diversis locis corporis, sed potissimùm continget ibi, ubi tardior & difficilior humorum per vasa motus est. Docuit Anatome, intricatissimam minimorum vasorum conglomerationem esse in glandulis, adeóque minùs meabiles humores facilè circa loca glandulosa hærere incipient. Verùm antea §. 485, ubi de scirrho agebatur, notatum fuit, materiam atrabilariam frequenter originem scirrho dare, inprimis dum cessante fluxu menstruo vel hæmorrhoidali, nihil de materia illa atrabilaria evacuatur ampliùs de corpore. Pariter ad §. 495, monitum fuit, scirrhum per *affectus animi tristes & biliosos*, qui & copiam & tenacitatem humoris atrabilarii augent, in cancrosam degenerare malignitatem. Ad uterum quandoque deponi atrabilarium humorem notavit *Hippocrates* (*a*), dicens: *Quum mulier caput, sinciput, & cervicem dolet, & vertigo ob oculos versatur, terretur, & mœsta est, & urinæ nigræ, & similia ex utero feruntur, & anxietas & animi mœror detinet, bilis atra in uteris inest.* Verùm tunc exit humor atrabilarius de corpore, & liberatur sanguis hac saburrâ; ubi autem in vasis uterinis stagnat & colligitur atra bilis, tunc dispositio scirrhosa uteri nascitur, quæ melancholicis mulieribus satis frequens contingit. Sed & ad alia multa corporis loca deponi posse humorem atrabilarium, docebunt illa quæ ad §. 1110, habentur. Videtur hoc ulteriùs confirmari sequenti *Hippocratis* aphorismo (*b*), qui sic se habet: *Morbis Melancholicis per has tempestates* (ver nempe & autumnum) *periculosi decubitus, aut apoplexiam corporis, aut convulsionem, aut maniam, aut cæcitatem denunciant.* Dum nempe encephali vasis impingitur illud spissum melancholicum, & in illis hærere incipit.

(*a*) De mulier. morb. Lib II. Cap. LVIII. Charter. Tom. VII. pag. 831.

(*b*) Aphor. 56. Sect. VI. Charter. Tom. IX. pag. 287.

Quamvis autem humor atrabilarius diversa loca corporis sic occupare possit, omnium tamen frequentissimè in viscera abdominalia deponi solet, & figi. Demonstratur alibi (a), mobilissimas sanguinis partes, à corde in aortam pulsas, rectissimâ viâ, & majori velocitate, à corde recedere, minùs mobilia & viscida tardiùs moveri; adeóque juxta leges *Hygraulicas* (b) in truncum descendentem aortæ ferri, ex quo cœliaca arteria & binæ mesentericæ, quæ visceribus abdominalibus prospiciunt, ortum ducunt. Cùm ergo in hoc morbo, mobilioribus partibus dissipatis, immobiliora unita fuerint, horum crassiorum pars magna per has arterias feretur. Si jam simul consideretur, omnem sanguinem viscerum abdominalium bis arteriosum fieri, antequam ad cor redeat, adeóque hìc tardissimum esse humorum trajectum (c), patebit ratio, quare ad viscera abdominalia omnium frequentissimè deponatur humor atrabilarius, qui antea cum circulantibus humoribus æquabiliter fluxerat. Notum est, quantùm respiratio valida conducat ad expeditum humorum per viscera abdominalia circuitum, quia, diaphragmate & musculis abdominalibus agentibus, premuntur omnia contenta abdominis, sícque sanguinis venosi motus promovetur. Dum jam melancholici, uni & eidem cogitationi affixi, omnia reliqua negligunt, plerumque sedentariam vitam ducunt, vel & quandoque studiis pertinacissimè incumbentes (vide §. 1194.) incurvo antrorsum corpore sedent, adhuc magìs impediunt liberum humorum trajectum per abdominis viscera; atque omnium maximè, quando pleno post pastum ventriculo in tali corporis positura diu manent. Ob hanc causam non satìs inculcari potest eruditis Viris, qui frequenter in hunc morbum proni sunt, ut assuescant erectum corporis truncum habere, nec abdomen apprimere mensæ, cui assident. Patet jam satìs ex omnibus dictis, sensim debere accumulari humorem atrabilarium in visceribus abdominalibus; quod & confirmatur veterum Medicorum auctoritate (c); *Generatur autem à calore copioso, vel flavam bilem, & magìs atrum sanguinem exassante. Plerumque verò partes hypochondriorum primariò affectæ caput ad consensum perducunt, & delirium efficiunt, &c.* Ubi jam congesta materies atrabilaria hìc hæret, tunc alio nomine solet vocari malum; dicitur enim tunc *Morbus Hypochondriacus*, quia atra bilis præcordia vel hypochondria dicta occupat; illam nempe inprimis abdominis regionem (vide §. 701. & 735.) ubi hepar, lien, ventriculus, pancreas, &c, locantur: uti etiam quia ponderis gravantis sensum & anxietatem ægri circa hæc loca sentiunt, uti dicetur sequenti paragrapho. Cùm autem & spasmodica anxietas in illis, qui totum genus nervosum facillimè irritabile habent, observetur frequenter circa hypochondria, & inde etiam tales ægri vocentur hypochondriaci, hinc ad distinctionem majorem posset vocari *Morbus Hypochondriacus cum materie;* nam in postremo casu sæpe nullum in visceribus vitium latet; & soluto spasmo,

(a) Institut. Med. H. Boerh. §. 224.
(b) Ibidem §. 308.
(c) Ibidem. §. 350.
(d) De Melanchol. ex Galen. &c, libell. Cap. 1. Charter, Tom. X. pag. 497.

ructu aut flatu expulso, omnis illa anxietas sedatur.

Hic est ergo secundus melancholiæ gradus, ubi humor atrabilarius abdominalia viscera obsidet, distinctus à priori, & aliis symptomatibus stipatus. Hanc autem distinctionem *Æginetta* (a) pulcherrimè notavit.

Sequitur jam, ut considerentur illæ mutationes corporis, quæ observantur adesse, dum secundus ille melancholiæ gradus ægros affligit.

§. 1099. HINC ibi producit sensum assidui ponderis, anxietatis, repletionis, maximè ab assumptis, cibo, potúque; respirationem ob gravata viscera abdominalia difficilem; bilis utriusque, pancreatici, stomachi, intestinorum, mesenterii succi in confectione, secretione, permistione, efficacia in cibis, impedimenta; inde digestionem primùm omni modo læsam; esculentorum corruptionem in crudum acidum, si ex vegetabilibus, in putridum alcali, rancidúmve oleosum, si ex animalibus; hinc ructus, flatus, spasmos, adstrictam alvum, fæces induratas; icterum pejorem gradu, quàm prior (1094.); omnia mala (1094.) jam pejora.

Dum viscera abdominalia occupantur humore atrabilario, tunc & turbantur multæ functiones, quarum integritas à libero transitu humorum per vasa horum viscerum pendebat, & nova contingunt symptomata, quæ simul signa sunt status præsentis morbi.

Primùm, quòd solet observari, est perceptio gravantis ponderis circa præcordia, nunc magis nunc minùs molesta; nunquam tamen omnino cessans, uti contingit in hypochondriaco affectu spasmodico. Observatur enim, insolitum pondus vel in toto corpore, vel in parte, si libera circumductio humorum per vasa impediatur. Quanta totius corporis gravitas percipitur, dum per vasa, in extremam corporis superficiem hiantia, impeditur libera perspiratio! Nemo sanus sentit brachii pondus, verùm si phlegmone hanc partem occupaverit, plumbi instar grave sentitur, & sustineri debet. Hinc adeo funestum signum est in morbis acutis, quando decumbentes ægri talem corporis posituram habent, qualem à sola gravitate inertis molis habet cadaver uti antea ad §. 734, dictum fuit. Simul adest molesta anxietas, quæ ipso dolore intolerabilior quandoque adigit miseros, ut ærumnosæ vitæ pertæsi, violentas sibi manus inferant. Verùm antea ad §. 631, demonstratum fuit, ex impedito libero trajectu sanguinis per venam portarum, anxietatem nasci; dúmque lien, ventriculus, pancreas, omentum, mesenterium, in suis vasis infarciuntur tenaci atrabilario humore, & omnis sanguis ab his visceribus redux ad hepar venire debet, ac per angustos fines venæ portarum transire; patet satis, difficiliorem debere reddi trajectum humorum per hoc viscus. Ob eamdem rationem & repletionis sensus adest, omnium maximè,

(a) Lib. III. Cap. XIV. pag. 30.

quando cibo vel potu distentus ventriculus, vicina viscera comprimendo, hanc difficultatem auget. Quando autem acidæ acrimoniæ particeps est illud tenax atrabilarium, sæpe famelici sunt tales ægri, & ab assumptis cibis quàm maximè gravantur. Unde optimè notavit *Hippocrates* (*a*) de hoc morbo agens: *Neque sine cibo esse, neque copiosum cibum devoratum ferre potest. Verùm quum jejunus fuerit, viscera mussitant, & salivæ acescunt; quum verò quidquam ederit, pondus in visceribus, &c.* Auget autem hanc anxietatem difficilior simul respiratio: notum enim est, diaphragma moveri non posse, nisi simul sequantur viscera ipsi appensa; cúmque hæc gravata fuerint, necessariò minùs liber fiet diaphragmatis motus; ideo etiam in sanis hominibus, dum ventriculus repletus est, respiratio minùs facilis observatur. Hinc frequentia illa melancholicorum suspiria, quibus conantur sensum ponderis præcordia gravantis tollere. Similia & notavit *Hippocrates* (*b*) dicens: *Viscera veluti spinarum aculeos habere, & his pungi, videntur: anxietas ipsum invadit, lucem & homines fugit, tenebras amat, metus corripit; septum transversum foras tumet, ad contactum dolet, &c.* Septum quidem transversum foras non protuberat, sed potiùs viscera abdominalia ipsi annexa, & tunc obtusum dolorem percipiunt ægri, qui ad tactum augetur.

Cùm autem secretio bilis debita, uti & reliquorum humorum, qui à visceribus abdominalibus præparantur, pendeat à libera circumductione humorum sanorum per vasa; & hæc impedita fuerit, atque humores in cacochymiam atrabilariam degeneraverint; patet sponte, omnes secretiones hîc turbari, omnes liquores secretos deficere à naturali sua conditione. Verùm ex tota chylopoiesis Historia, in Institutionibus Medicis tradita, patuit, ad subactionem crudi ingesti requiri bonam bilem, succum gastricum, pancreaticum, entericum, &c: adeóque prima digestio læditur quàm maximè, neque ingesta mutabuntur in naturam nostrorum humorum, sed spontaneam sequentur indolem, in loco calido, ad quem aer liberè accedere potest, retenta. Hinc pro diversitate assumpti alimenti in variam degenerabunt acrimoniam; sicque novæ nascentur molestiæ: à tali enim spontanea corruptione ingestorum ructus, flatus, spasmos produci in ventriculo & intestinis, antea ad §. 647, & 651, demonstratum est. Præterea dum bilis secretio deficit, minor est stimulus deponendæ alvi; cúmque ob easdem causas mucosi intestinorum folliculi nec qualitate nec quantitate debitis secernant mucum inungentem & lubricantem intestinorum latera, fæces diutius hærent in intestinis crassis, morâ siccantur, & cum magna difficultate excernuntur. Omnia autem hæc hujus morbi symptomata apud Veteres notata leguntur (*c*): *Principium ejusmodi melancholiæ plerumque ex cruditatibus* (ἐξ ἀπεψιῶν): *flatus enim ipsis succedunt multi, qui à quocumque cibo elevantur, & circa hypochondria diutius morantur, & ructus ipsis acidi, & fœtidi & piscem olentes consequuntur; nullo ejusmodi assumpto* (acido nempe vel corrupto); *ventres plerumque ipsis sicci sunt.*

(*a*) De Morbis Lib. II. Cap. XXIX. Charter. Tom. VII. pag. 580.
(*b*) Ibidem.
(*c*) Libell. de Melanchol. ex Galen. &c. Cap. 1. Charter. Tom. X. pag. 497.

Antea ad §. 1094, notatum fuit, colorem corporis mutari; dum atrabilaria cacochymia æquabiliter totum sanguinem inficiens adest, & successivè in pallidum, flavum, imò & fuscum transire. Cùm jam, in secundo hoc gradu melancholiæ, causæ morbi augeantur, vel saltem perennando magis mutent omnes humores; patet ratio, quare pejor icterus vel ob hanc rationem nascatur. Verùm si simul consideretur, turbari in hoc morbi stadio functiones viscerum, quæ bili parandæ serviunt; in angustiis venæ portarum incipere hærere humores immeabiles; adeóque secretionem bilis à sanguine impediri; patebit & alia ratio, quare pejor icterus succedat: de qua re videantur illa, quæ ad §. 918, de ictero dicta fuerunt, dum bilis jam secreta, vel bili jam secernendæ proxima materies, in sanguinem denuo regurgitat. Optimè autem mutatum in pejus corporis colorem in progressu morbi notavit *Aretæus* (*a*); qui sic: *Corporis quoque habitus in pejus labitur: colore fœdo ex atro viridique commixto tinguntur, nisi inferiùs bilis descendat atque exeat, sed quoquoversum per corpus cum sanguine diffundatur.* Omnia autem symptomata, §. 1094, recensita, aucto morbo, pejora reddi debere, sponte patet.

§. 1100. UBI jam eo usque adolevit (1098.), & per effecta sua (1099.) se manifestavit, summâ ope nitendum in curationem, qua aliter tetra mox oritur mali indoles; difficultas autem maximè vitanda hæc est: si malum perseverat, fit incurabile, & sæpe lethale, ut in sequentibus liquebit: si evacuantibus pugnatur, sani, & facilè mobiles humores expelluntur, tenaces malíque hærent, unde pejor morbus: si per stimulantia & solventia valida tentatur, sæpe subitò soluta materies acris fit, & impetu magno ruens in tenera vasa hepatica, ea destruit, unde multa, & immedicabilia mala.

Indicatio curatoria in hoc casu quidem jubet, educendam esse materiam atrabilariam ex illis visceribus, quæ occupat, ne diutius ibi hærens, magìs ac magìs inspissata & tenacior reddita, cum ipsis vasis, quibus inhæret, concrescat, & immedicabiles obstructiones pariat. Cúmque tetrum hoc malum morâ pejus reddatur, absque ulla mora interposita videtur requiri efficax medela. *Inveteratus enim, & veluti in naturam conversus, morbus incurabilis propemodum evadit* (*b*). Interim tamen hîc magnâ prudentiâ opus est, eò quòd tenax hæc materia non facilè nec citò obediat lenioribus remediis, à validioribus sæpe pessimè irritetur, & horrenda mala producat.

Cùm viscera abdominalia satis brevi viâ in cavum intestinorum se evacuare posse videantur, assidui ponderis sensum circa præcordia sentiant, alvúmque strictam habeant ægri, anxiè petunt à Medicis purgantia remedia: cúm-

(*a*) De caus. & sign. morbor. diuturnor. Lib. I. Cap. v. pag. 30.

(*b*) Trallian. Lib. I. Cap. xvi. pag. 103, & 111.

que & veteres Medici aliquando simili evacuatione hunc morbum tentaverint, videntur omnia suadere purgantium remediorum usum. Interim certò novimus, purgantia data non solùm noxia de corpore educere, verùm etiam sanos & probos humores: purgans enim validum datum sanissimo homini copiosam evacuationem facit, & nemo credet facilè, illa, quæ tunc evacuantur, omnia morbosa fuisse. Cùm autem piceâ ferè tenacitate visceribus hæreat atrabilarius humor, non facilè purgantibus obedit, sed tunc tantùm expelluntur de corpore facilè mobiles humores, & augetur morbi causa. *Trallianus* (*a*) quidem purgantia laudavit, sed interpositis aliquot diebus balneo & victu humectante conabatur mobilem & fluxilem reddere materiem, antequam repeteret purgantis remedii usum. A validioribus, inprimis *helleboro*, abstinere maluit (*b*), & à calidioribus purgantibus metuebat, *ne sanguinem ad siccius & acrius converterent* (*c*). Imò, uti antea jam monitum fuit, magnam spem curæ in victu humectante & solvente ponebat. Verum quidem est, *Hippocratem* helleborum laudasse (*d*) in cura hujus morbi, & alibi (*e*) melancholicos liberaliùs purgandos suasisse; sed videtur in eodem aphorismo monere, quod & contra-indicantia consideranda forent: & præterea prudentissimam illam generalem regulam Practicam paulò antè (*f*) præmittit: *In purgationibus talia ex corpore educenda sunt, qualia etiam sponte prodeuntia utilia sunt, quæ verò contrario modo prodeunt, sistenda.* Certè atrabilaria saburra, per victum idoneum & solventia remedia quasi liquescens, si sponte prodeat, summum in hoc morbo levamen dat, adeóque illa purganda est; si verò alii mobiliores humores educantur de corpore in melancholicis, nocet semper. Unde etiam legitur (*g*), plures veteres Medicos, interpositis solventibus remediis, lenioribus tantùm usos fuisse purgantibus, ut educeretur illud quod solutum erat de materia morbosa; non autem subducerentur de corpore utiles humores. Lenioribus enim purgantibus non obedit pertinax hæc materia, nisi priùs soluta fuerit; validissimis purgantibus tentare expulsionem, non videtur carere periculo, dum agitata subitò bilis atra tam horrenda mala producit, uti §. 1104, patebit, & si drasticis talibus remediis excutiatur illa materia morbosa, non exit sola, sed simul expellitur quandoque tanta copia bonorum humorum, ut à subita corporis inanitione, collapsis vasis, sequantur animi deliquia, convulsiones, & mors. Hæc infortunia ab helleboro dato vidit *Hippocrates* (*h*), ideo monet, convulsionem, ab helleboro dato ortam, lethalem esse; & aliis in locis (*i*) plurimas cautelas recenset, quæ observari debent, dum Herculeum hoc remedium adhibetur.

(*a*) Ibidem pag. 105.
(*b*) Ibidem pag. 112.
(*c*) Ibidem pag. 106.
(*d*) De Morbis Lib. II. Cap. xxix. Charter. Tom. VII. pag. 580.
(*e*) Aphorism. 9. Sect. IV. Charter. Tom. IX. pag. 136.
(*f*) Aphor. 2. Sect. IV. ibid. pag. 132.
(*g*) Libell. de Melanch. ex Galeno, & Cap. 11. Charter. Tom. X. pag. 500.
(*h*) Aphor. 1. Sect. V. Charter. Tom. IX. pag. 193.
(*i*) Aphor. 13. & seq. Sect. IV. Charter. Tom. IX. pag. 140. & seq.

Cùm ergo sine periculo vix possit tentari totalis expulsio materiæ atrabilariæ, nisi priùs soluta atque adeo mobilis reddita fuerit, ut lenioribus remediis educi possit; huic indicationi priùs incumbendum erit. Verùm & hîc iterum prudentiâ opus est: omnia enim viscera abdominalia, uti notum est, sanguinem suum venosum tradunt hepati; & dum infarcta materia solvitur in his visceribus, transit ex arteriarum finibus, quibus hæserat, in venas; adeóque perveniet ad hepar; cùm autem huic materiæ atrabilariæ, uti postea adhuc pluribus dicendum erit, acrimonia magno quandoque jungatur, quæ tenaci & piceæ huic massæ involuta non multùm nocet, sed solutis his vinculis, quibus irretiebatur, illud acre actuosum redditur, & uno impetu magnâ copiâ per venam portarum in hepar ruit; hinc tenerum hoc viscus integre destruere, vel saltem insigniter lædere posset. Ob hanc rationem non nimis subitò urgenda est hæc solutio materiæ morbosæ, & tantùm per talia remedia, quæ efficacem solvendi vim habent sine magna acrimonia, de quibus sequenti paragrapho agetur.

§. 1101. HINC 1°. lentè mobilis reddenda materies est, indagando naturam prædominantis acrimoniæ; tum dando medicamenta saponacea, in quibus prædominetur acrimonia opposita illi, quæ in illo humore adest; in his pergendum, donec pulsus inæqualis, debilísque, nausea, tenesmúsve, anxietas, febricula, signa dent motæ materiei; tum 2°. statim leni laxante purgatione, clysmate simili, sero lactis, aquâ minerali, similibúsque expellenda est.

Magnum fastidium plerumque Medicis hujus morbi curatio parere solet: ægri enim, diuturnæ anxietatis & molestiæ pertæsi, quævis tentare vellent simul & semel, ut ab his angustiis liberarentur; prudentes Medici tamen satis noverunt, lentè festinandum esse, ut sensim pertinaci remediorum solventium usu mobilis reddatur tenax hæc materia, & ad exitum paretur. Verùm hîc tempore opus est, & morosi tales ægri raró inevitabiles has curæ moras æquo ferunt animo; unde vel proprio consilio tentant plura, vel agyrtarum, citam & certam curationem prædicentium, promissis lactati, magno sæpe se exponunt periculo. Dum autem conatur Medicus hanc materiam morbosam mobilem reddere, simul attendere debet ad acrimoniæ speciem, quæ huic tenaci materiæ adhæret, & quæ diversæ admodum indolis observata fuit, uti §. 1105, dicetur, ubi & de signis peculiaris acrimoniæ agetur. De egregio saponaceorum usu ad solvenda concreta, antea §. 135, dictum, simúlque tunc monitum fuit, salis cum oleo arctam unionem, ita ut compositum ex his binis æquabiliter aquâ dilui possit, saponem dici. Verùm diversi sales, & quidem oppositæ indolis, saponibus conficiendis adhiberi possunt, atque ideo hîc monetur, ut tales eligantur sapones qui oppositam vim habent acrimoniæ cognitæ, quæ atrabilariam tenacitatem comitatur. Si v. gr. signa docuerint, acidum austerum

prædominari, ſapo Venetus, ex oleo puro preſſo vegetabili & ſale alcalino confectus, conducet: è contrà ſi putridum cadaveroſum, aut oleoſum rancidum, deprehendatur ſuis ſignis, tunc aceſcentes ſapones, utì mel, oxymel ſimplex, ſucci fructuum horæorum ſubacidorum, ſyrupi Officinales ex ſimilibus confecti, proderunt, qui in priori caſu augerent potiùs acrimoniam acidam, cùm hæc omnia ſponte ſuâ aceſcant.

In horum autem uſu pergendum eſt diu, neque facilè cogitandum de evacuatione materiæ atrabilariæ, antequam ſigna docuerint, quòd jam ſolvi incipiat, & mobilis fiat; cognoſcitur hoc ſymptomatibus in textu enumeratis. Antea in febrium Hiſtoria ad §. 594, notatum fuit, hanc proprietatem in corpore noſtro obtinere, ut novæ moleſtiæ & perturbationes excitentur, ſimulac cum humoribus per vaſa circulantibus movetur aliquid; quod à ſanorum humorum conditionibus recedit; neque hoc tantùm obſervari, dum materia quædam morboſa ſanguini permiſta eſt, verùm etiam dum chylus copiâ nimius, vel ex durioris digeſtionis alimentis paratus, fluit per vaſa, cùm tamen idem ille chylus repetitâ actione vaſorum & viſcerum mutari poſſit in naturam noſtram. Multò magis ergo fæx illa atrabilaria, dum ſolvi incipit, & quædam pars ejus humoribus circulantibus permiſcetur, turbabit circulationis æquabilitatem, & nova producet ſymptomata, quæ ſignum motæ materiei exhibent.

2°. Mobilis tunc eſt materies atrabilaria, adeóque expulſio indicatur. Verùm & hîc prudentia jubet, ne fortioribus purgantibus datis magnæ excitentur turbæ in corpore, cùm adeo periculoſum ſit hanc materiam agitare; utì ex antè dictis conſtat, & adhuc poſtea ad §. 1104, monebitur. Manna, pulpa caſſiæ fiſtulæ, tamarindi, ac ſimilia, hîc ſufficiunt, & ſola ferè tuta ſunt, inprimis ſi ſero lactis copioſo potato, aquíſve mineralibus alvum leviter ſubducentibus, juvetur horum remediorum actio, ſimúlque major adhuc dilutio & attenuatio materiæ morboſæ concilietur. Proderit pariter clyſmate ſimili leviter ſtimulare inteſtina, & fæces contentas educere, ut facilis via paretur exituræ per hæc loca materiei. Fæcum nigricantium excretio, levamen ſymptomatum, virium conſtantia vel & augmentum, felicis eventûs ſpem ſuppeditant.

§. 1102. VERUM ſi eadem illa materies (1098.) jam fixata, compactáque, ibi diu hæſit, ipſa acris fieri incipit, & rodens, per ſtagnationem, motum viſcerum, calorem ambientium; nova aſſiduò aggeritur, quia jam obſtructio facta eſt, & cauſæ eædem perdurant; hinc mole aggeſtâ, acrimoniâ natâ, motu aſſiduo, vaſa extendit, rodit, corrumpit; inde lienis, ſtomachi, pancreatis, omenti, meſenterii, inteſtinorum, hepatis, ſimilis deſtructio; adeóque omnia mala (1099.) priora multùm auget, maximè verò, aſſiduo putrefacti vapore venis recepto, omnes functiones, inprimis cerebri, perturbat. Túmque vocatur vero nomine *Bilis Atra*.

Hactenus

Hactenus consideravimus materiam atrabilariam totum sanguinem æquabiliter inficientem; vel eamdem ad viscera abdominalia jam depositam, sed nondum multùm acrem: aderat quidem acrimonia, sed tenaci materie involuta, ita ut ab hac nondum adeo multùm metuendum foret, nisi in eo casu, ubi subitâ solutione vel motu illius materiæ extricaretur illud acre. Verùm dum diu hæret in visceribus abdominalibus infarcta hæc materies, difficillimè solubilis, & ferè concreta cum vasis quibus inhæret, ipsâ morâ & stagnatione, uti & calore corporis interni, sensim magis ad corruptelam incipit disponi, simúlque illud acre mobilius redditur, & à tenacibus vinculis, quibus hactenus irretitum fuerat, incipit liberari; vasa & viscera, quibus continetur, rodit, & tandem destruit; simul validâ tali obstructione natâ, continuò augetur accumulatio similis materiæ; unde omnis actio viscerum, chylopoieticorum non tantùm turbatur, sed & integre ferè abolettur, adeóque omnia illa mala, quæ §. 1099, enumerata fuerunt, increscunt. Mirabiles tales in Historia Medica leguntur casus, qui docent, abdominalium viscerum functiones integre aboleri in hoc morbo. Sic in *Actis Petropolitanis* (*a*) legitur de Judæa virgine, cui alvus pertinacissimè clausa fuerat, unà cum urinæ suppressione, summóque fastidio omnis cibi ac potûs, & quidem per plures menses. Fateor uteri malæ dispositioni hunc morbum adscriptum fuisse, cùm & suppressio menstruorum adesset; verùm tristes animi affectus prægressi, mœror diuturnus, atri ferè humoris vomitus, vigiliæ, mentis emotio, videntur docere, ad melancholiam hunc morbum referri posse. Sed & alter casus habetur apud *Forestum* (*b*) de sene melancholico, qui per tres menses alvum strictam habuit.

Cùm autem ex illis quæ ad §. 1090, dicta fuerunt, constiterit, atrâ bile in corpore natâ mutari cogitationes; mœstitiam, solitudinis amorem, affectus animi magnos & pertinaces nasci (vide §. 1094.), omniáque hæc mala augeri, dum atrabilaria materies, visceribus abdominalibus impacta hæret (vide §. 1099.); minimè mirum videbitur, si novâ simili materiâ aggestâ & in pejorem indolem degenerante, perturbentur adhuc magis omnes cerebri functiones. Incipit tunc materies atrabilaria corrumpi, & acrior reddi; potéritque tenuior illius acrimoniæ pars, per venas resorpta, sanguini misceri, sícque ad encephalon ruere, & plurimùm damni adferre. Interim tamen ex illis quæ ad §. 701, ubi de delirio febrili agebatur, habentur, satis constitit, posse turbari omnes cerebri actiones, licèt causa horum malorum non in ipso cerebro, sed in aliis partibus corporis hæreat: simul tunc patuit, morbosam materiem circa præcordia hærentem omnium frequentissimè caput turbare. Unde intelligitur pariter, quòd atra bilis, in his locis hærens, possit cerebrum afficere, deliria pessima, imaginationes mirificas, furores summos producere, licèt etiam nullus vapor ex materia atrabilaria natus, caput peteret. Ubi jam imminent in hoc morbo diu du-

(*a*) Tom. I. pag. 368, & suiv.

(*b*) Lib. II, Observat. 35. Tom. I, pag. 68.

rante, feroces illæ perturbationes cerebri, tunc vocatur *atra bilis*: unde apud *Plautum* (*a*) optimè hoc designatur sequentibus:

Ardent oculi; fune opus est, Hegio.
Viden' tu illi maculari corpus totum maculis luridis?
Atra bilis agitat hominem.

§. 1103. QUÆ deprehensa per hæc ejus signa data (1093. 1094. 1099. 1102.), non nisi prudentissimâ arte eliquari, moveri, educi potest, ob difficultates (1000.) hîc adhuc majores, & facilè excitandam, dein verò vix moderandam, morbi acerrimam materiem: hinc sit omnis victus oppositus acrimoniæ in humore prædominanti cognitæ, ex (1051.); sit ille idem semper leniter solvens, stimulans, laxans alvum, paucas fæces à digestione relinquens; potus, vel ex ptisana mulsa, vel ex succis horæis, vel ex sero lactis sit; motus corporis sit levis continuúsque: calor admodum temperatus; somnus multus: balnea, fomenta, clysmata, potus, in crebro usu sint ex his, quæ sine acrimonia, diluendo, solvendo, abstergendo, macerando, materiem eliquent, & dein quàm lentissimè & prudentissimè excernant, viâ à natura præmonstratâ, habitâ semper ratione acrimoniæ singularis, quæ simul adest.

Facilè patet ex illis, quæ hactenus dicta fuerunt, longè majorem curationis difficultatem adesse in hoc melancholiæ gradu, & summam prudentiam hic requiri. Tenax enim materies est, & acris simul; hæret in vasis satis teneris & distentis; hinc rupturæ vasorum metus est: præterea, dum solvitur illud tenax, simul extricatur illud acre, túncque plùs nocet. Cùm autem omnia abdominalia viscera sanguinem suum venosum hepati tradant, magnum periculum est, ne soluta materies hepar obruat; uti sequenti paragrapho dicetur.

Verùm jam monitum fuit, diversam acrimoniam atræ bilis observatam fuisse, & §. 1105, adhuc de hac re dicendum erit. Ad §. 1051, actum fuit de vitiis sensim natis in nostris humoribus, atque ibi causæ & signa enumerata fuerunt, quæ in diversis acrimoniæ speciebus obtinent. In victu ergo cavendum erit à talibus, quæ sponte suâ degenerant in similem acrimoniam, ac quæ jam obtinet in atra bile; & quidem eò magìs, quia actio viscerum chylopoieticorum multùm labefactata est in hoc morbo, adeóque omnia ingesta minùs permutantur horum viscerum actione magìs debili, sícque in spontaneam corruptelam tendunt. Si ergo signa docuerint (vide §. 85. 86.), acrimoniam putridam adesse, fructus horæi, lacticinia, farinacea bene fermentata, oryza, hordeum, secale, &c, in victu proderunt. Eadem autem, cùm

(*a*) Captiv. Act. 3. Scen. 4. v. 62.

sint vel acida, vel citò acescentia, nocerent, ubi constat ex signis, (vide §. 63. 64.) acidam acrimoniam inhærere atræ bili: in hoc enim casu ova sorbilia, juscula ex carnibus juniorum animalium parata, vel ex gammaris & cancris, carnes teneræ assatæ, pisces fluviatiles assi, proderunt. Semper tamen, ex quacumque materia sumantur cibi, eliguntur tales, quæ vel sponte suâ, vel per artes culinares prægressas, facilè digeruntur, & paucas fæces relinquunt. Ob hanc causam potiùs laudatur lactis serum, quàm lac ipsum, quia videmus infantes, solo lacte materno utentes, copiosas & satis crassas fæces per alvum evacuare. Ob eamdem rationem juscula præferuntur carnibus. Simul hîc magnum usum habent olera illa mollia, ut endivia, spinachia, malvæ, &c; inprimis si jusculis incoquantur, & deinde per colaturam ab herbis incoctis separata juscula potentur; sic enim vix quid fæculenti relinquitur in intestinis, & simul blandâ alvum subducente vi, quam habent hæc olera, expelluntur fæces relictæ. In cura hujus morbi similem victum suadet *Hippocrates* (*a*), jubens vitari pinguia oleosa, acria salsa: commendat autem, ut utantur tales ægri *cibis quàm mollissimis ac frigidis, piscibúsque litoralibus & cartilagineis, betis, cucurbitis, & carnibus contritis.*

Quanti autem fecerint veteres Medici ptisanam mellitam in acutis æquè ac chronicis morbis curandis, passim ex illorum operibus liquet. Serum lactis, verno tempore solventi graminis virtute dives, pulcherrimè potui quotidiano servire potest, & gratissimi etiam potus ex cerasis, fragis, &c, cum aqua contritis parari possunt, quæ omnia jam laudata fuerunt ad §. 1097. Ubi autem acida acrimonia prædominatur, omnia hæc, utpote acescentia, minùs conducerent; túncque aqua pura præfertur, vel decoctum rasuræ cornu cervi, eborísve, additâ parcâ quantitate corticum citri, ut fatuus nimis sapor emendetur. Motus corporis quidem conducit, cùm sedentaria vita semper melancholicis noceat; sed debet esse moderatus, ne calescat multùm corpus, & liquidissima difflentur, sícque augeatur copia materiæ atrabilariæ; nec tantùm ob hanc causam, verùm etiam, quia valido motu posset subitò sæpe moveri atra bilis, & turgens reddi, summo cum periculo: ob eamdem rationem intensi calores vitari debent.

Cùm autem pervigilia §. 1093, meritò inter causas melancholiæ recenseantur, & noctes diésque melancholici uni eidémque cogitationi inhærere soleant; patet, quantùm boni à somno longiori exspectandum sit. Somni enim tempore optima perditorum restitutio fit, omnes humores corporis ad facilem transitum per vasa disponuntur, anxiæ illæ cogitationes, quæ adeo torquent miseros hos ægros, tamdiu silent sícque faciliùs delentur ideæ illæ, quæ totam mentem occupant. Emulsa ex seminibus farinaceis hîc pulchre prosunt; additis etiam, si sola hæc non sufficiant diacodiatis. *Hippocrates* (*b*) jussit, dari mærore confectis, & strangulari volentibus, radi-

(*a*) De Morbis Lib. II. Cap. IX. Charter. Tom. VII. pag. 581.

(*b*) De Locis in homine Cap. XIII. Charter. Tom. VII. pag. 372.

cem mandragoræ, quæ inter narcoticas plantas recenseri solet. Verum quidem est, quòd diacodiata soleant alvum strictiorem quandoque reddere, quod priori indicationi contrarium est; sed lene clysma facilè emendabit hoc vitium, si somniferorum medicamentorum usum sequatur.

Simul autem maximè proderit per clysmata injicere talia remedia, quæ absque multâ acrimoniâ solvendi vim efficacem habent, illáque diu retinere, ut absorpta venis intestinorum directè ad hepar veniant, vix mutatis viribus. Serum lactis mellitum, sapo Venetus in aqua solutus, tartarus solubilis, vel tartarus regeneratus *Sennerti*, potenter solvunt, & blanda tamen sunt. Ad §. 1101, clysmata pariter laudata fuerunt, sed ad expellendam materiem atrabilariam, jam solutam & mobilem; hîc autem potiùs adhibentur, ut prudenter eliquetur tenax illud atrabilarium. Simul & balnea & fomenta, abdomini applicata, meritò laudantur à veteribus Medicis, dum strictæ nimis partes solidæ sic laxantur, & ad solutionem disponuntur illa, quæ vasis impacta hærent. Unde dulcium balneorum usum præ reliquis in hoc morbo commendat *Trallianus* (*a*). Thermarum balnea laudavit *Aretæus* (*b*), quia contrarium corporis habitum sensim inducunt. Sic enim habet: *Bona utique est humectatio, morbi squalorem tollens, & curationis vexationem mitigans: raræ autem & molles carnes ad ægritudinis remissionem maximè faciunt; siccæ autem & densæ carnes sunt melancholiâ laborantibus.* Similia adhibita fuisse, & plura alia fomenti instar abdomini imposita alibi (*c*) legitur.

Remedia autem dantur talia, quæ diluunt, & blandâ vi solvente prædita sunt; nec acria tamen, qualia ad §. 1097, & 1101, laudata fuerunt.

Solicitè tunc attendendum est, quò versùs natura ducat solutam atram bilem; & hoc cognito, prudenter insistendum est huic evacuationi, ita ut lenissimis tantùm remediis moveatur, utì jam ad §. 1101, monitum fuit. Omnium frequentissimè per alvum exire solet, quandoque per vomitum, sed tunc majoribus cum turbis: quandoque ad alia loca depônitur, utì §. 1110, patebit: tunc autem videtur sensim soluta atra bilis, circulantibus humoribus permista, per metastasin ad alias partes deposita fuisse. Historia Medica tamen & habet alias atræ bilis evacuationes, licèt minùs frequentes. Sudorem cæruleum in dextro hypochondrio hominis melancholici observavit *Dolæus* (*d*). Per plures dies urinam nigerrimam, instar atramenti, emissam cum levamine vidit *Schmidius* (*e*) in consulari Viro, qui satìs graviter cum malo hypochondriaco conflictabatur: post plures menses redibat illa urinæ nigræ excretio simili cum effectu.

Omnium autem tutissimæ sunt illæ evacuationes materiæ atrabilariæ in hoc morbi stadio, quæ lentè & successivis vicibus fiunt; sic sensim minui-

(*a*) Lib. I. Cap. XVI. pag. 107.
(*b*) De curat. morbor. diuturn. Lib. I. Cap. VII. pag. 126.
(*c*) De melanchol. libell. ex Galen. &c. Cap. 11. Charter, Tom. X. pag. 500. 501.
(*d*) Miscellan. Curios. Decad. I. Ann. 6. & 7. pag. 93.
(*e*) Ibidem, Ann. 8. pag. 144.

tur morbus, liberantur viscera, & sanitas redit, quamvis tardiùs. Quinimo parte gravantis sarcinæ illius levatum corpus, si bono & idoneo nutrimento ex modò laudatis vires conservantur & augentur, omnésque morbi causæ solicitè caventur, reliquum sponte superat, licèt ægri longæ medicationis pertæsi, omnia pharmaca respuant. Hoc pulchre notaverunt veteres Medici: *Quibusdam enim quamdiu medicatio adhibetur, tamdiu morbus manet, quamvis labefactatus & debilis: at si homo carnes resarciat, ac vires instauret, simul omnia morbi vestigia obliterantur: nam potentia naturæ sanitatem, imbecillitas morbum parit* (*a*). Similia apud *Aetium* (*b*) leguntur, ex *Rufo* desumpta, quæ sic sonant: *Quapropter naturæ remissionem dare oportet: videtur enim unà cum curationibus vexari; in quiete verò invalescere, & superare morbos jam attenuatos antea.* Confirmant hæc Veterum monita & Practicæ Observationes: contingit enim frequenter, melancholicos, aquis medicatis utentes, levari quidem, sed tamen non integre sanatos abire. Dum autem in itinere bono utuntur victu, & objectorum simul continuâ varietate oblectantur, reduces experiuntur, morbum sensim evanescere.

§. 1104. ID autem malum (1102.) ad magnam jam acrimoniam provectum, cum visceribus jam valde corruptis, si durantibus iisdem causis (1102.), dein motu musculari; calore solis, ignísve; victu acri, copiosóque; medicamentis acribus validè moventibus, cum acrimonia mali effervescentibus; venenis simili actione lædentibus; vel tandem morbis nonnullis validis movetur, tum acrior, mobilis, & jam agens reddita, vasa sua rumpit, corrumpit, putrefaciendo resolvit, cum atra bile ipsa in vomicas putrefactas mutat; jam est *bilis atra turgens*: hâc jam hucusque provectâ, si liquefacta in suis vasis, mota versùs hepar, in exesos venæ cavæ ramulos serpens, cordi infertur, damnosa illa mala producit: si enim de acido coagulante participat polypos cordis, pulmonis, aortæ, carotidum, horum mala, mortem creat. Si in cerebrum pertexerit, apoplexiam, paralysin, catalepsin, epilepsiam, deliria, maniam, pessimi generis, & ferè immedicabiles, producit. In genere arterioso omnia mutat, febres immanes, brevì omnia putrefacientes profert; si de alkali putrefaciente participat; gangrænas subitò lethales, ubicumque impegerit, ibi nasci facit. Unde infiniti morbi in toto corpore, & qualibet ejus parte, non curabiles, nisi hoc fomite extincto: si autem ruptis viscerum vasculis elapsa materies cava peritonæi occupat, debilitas mox exoritur ingens & insuperabilis, putrefac-

(*a*) Aretæus in loco modò citato. & de Melanchol. Libell. ex Galen. &c. Charter. Tom. X. pag. 502.
(*b*) Lib. VI. Cap. x. pag. 104. versâ.

tio acris elapsi, ejúsque accumulatio; tum erosio gangrænosa omnium abdominalium viscerum, unde mirabilia phœnomena; tympanitis; mors cum fœtore immani: si autem mota fuerit in jecur, indéque per exesa & dilatata vascula biliosa in vesicam fellis, ductum hepaticum, communem, in intestina, facit nauseas, vomitus, dysenterias atrabilarias, cum anxietate, impetu, dolore, rosione, intolerabilibus, unde inflammationes, exulcerationes, putrefactiones intestinorum, stomachi, œsophagi, faucium, oris; inde convulsiones terribiles, tandémque placida ferè mors, gangrænam, adeóque indolentiam, sequens omnium.

Sequitur jam teterrima hujus mali facies: hactenus enim materies atrabilaria gravabat viscera, illorúmque functiones turbabat, & sic magnas satis parabat molestias; sed chronicas, nec in subitam perniciem tendentes. Verùm dum juncta tenaci huic materiæ acrimonia augeri, & tenax illud fundi, incipit, eroduntur viscera, & materia atrabilaria vomicas pessimas facit. Cùm enim vascula arteriosa minima, inflammatoriâ materie immeabili distenta, rumpantur, liquores effundant, solidas partes tenerrimas atterant, solvant, fluidis misceant, sicque pus producant (vide §. 387.), quod, licèt blandum adeo sit ex sua natura, tamen pessima mala in visceribus producere potest; quantò pejora fient, dum acris materies, in vasis obstructis hærens, illa erodit, & in corruptum liquamen convertit; quod cavi, in quo hæret, omnem superficiem erodendo auget vomicam subitò, & tandem omnem viscerum substantiam in amurcosam saburram convertit. Numerosa satis apud Practicos occurrunt Observata, quæ docent, lienem, hepar, &c, in vomicas tales atrabilarias conversa, in cadaveribus reperta fuisse. Nec juvabit ægros, licèt his vomicis contenta saburra evacuetur de corpore; corrupta enim & exesa jam sunt viscera: sola curatio sperari potest, uti antè dictum fuit, dum integris adhuc vasis & visceribus atra bilis soluta exit de corpore. Aliter vocatur *atra bilis turgens*, variis viis exiens de loco, quo continetur, uti statim dicetur, sed perniciosoeventu. Hanc *Galenus* vocavit *exactum atræ bilis humorem* (*a*) quem semper ad perniciem excerni monuit; & contrà illorum, quæ *nigra* simpliciter appellantur, evacuationem non rarò salubrem observavit. Ubi videmus evidenter, *Galenum* distinxisse atram bilem turgentem ab atra bile simpliciter dicta. Addidit autem minùs in arte exercitatos mirari, cur pravo humore evacuato, corpus lædatur, dum potiùs inde morbus tolli deberet: ratio hujus rei ex modò dictis facilè patet.

Cùm autem omnia, quæ motum augent in corpore aut calorem, aptissima sint, ut in motum subitò ducant atram bilem; patet, quare *Hippocrates* (*b*) à vino meraco, cibis acribus, validioribus exercitiis, calidis lotionibus, solis æstu, abstinendum in cura hujus morbi jusserit. Idem jam &

(*a*) De Atra bile Cap. III. Charter. Tom. III. pag. 168.

(*b*) De Morbis Lib. II. Cap. XXIX. Charter. Tom. VII. pag. 580, 581.

de medicamentis verum est, quamvis enim hellebororum vires adeo laudentur ad hunc morbum, certè in hoc gradu melancholiæ non sine ingenti discrimine valida adeo remedia adhiberi posse, manifestum est. Cùm autem acrimonia bilis atræ varia sit, cautè adhibenda sunt illa remedia, quæ huic acrimoniæ oppositam indolem habent. Si enim v. gr. acre acidum adsit, & bilis atra, solvi ac moveri incipiens, ad intestina vel ventriculum venerit, tunc potu jusculi tenuis vel aquæ puræ diluendo tutiùs enervatur illud acre, quàm si tentetur salibus alkalinis, aut terrestribus absorbentibus remediis. Ventriculus enim & intestina ab hoc acri irritata, spasmos patientur, simúlque ab alkalinis vel terrestribus, cum acido effervescentibus, generabitur elastica materies, quæ spasmo contractis intestinis aut ventriculo coercita, miros tumores & anxietatem vix tolerabilem faciet (vide §. 646.)-

Verùm & venena, quæ tam subitò & tam validè totum corpus turbant, atram bilem subitò movere possent, eadémque mala producere. Casus talis habetur apud *Wepferum* (*a*), qui huc referri posse videtur. Sumpserat mulier cachectica ex vetulæ cujusdam consilio aliquot grana vitri antimonii, vino per noctem infusa, atque inde enormes vomitus, syncopen, convulsiones passa fuit: epotis jusculis, remiserunt quidem hæc symptomata, sed magna manebat debilitas; & dum aliquantùm vires recuperavit, sensit intolerabilem pedis dextri dolorem: postridie Chirurgus advocatus invenit pedem ad mediam ferè tibiam nigrum, ac si atramento sutorio immersus fuisset; interim pars affecta, nec dura, nec tumida, nec exulcerata erat: successit tamen sphacelus, & crus ad distantiam palmi à genu exstirpari debuit. Si jam consideretur, cachecticos quandoque flavum, fuscum, imò nigrum colorem habere (vide §. 1170.), & atram bilem turgentem subitò lethales gangrænas producere, ubicumque impegerit, uti statim dicetur, videtur satis verisimile, subitam illam nigredinem, cum immani dolore & sequente sphacelo, inde factam fuisse, quòd à violento tali remedio mota atra bilis partim evacuata fuerit, per enormes illos vomitus, partim mista circulantibus humoribus, in pedem & crus decubuerit. Confirmare videtur hanc sententiam, quòd hepar inventum fuit pallidum & variegatum, lien naturali major. Hepate enim obstructo, lienis molem sæpe augeri notum est, & post tantas evacuationes, materiámque atrabilariam, partim per vomitum expulsam, partim per metastasin ad alia loca delatam, pallidum hepar fuisse minimè mirum videtur.

Verùm causæ hactenus recensitæ, quæ atram bilem turgentem reddunt, vitari possunt ab ægro, si prudentis Medici consilio obediat: morbi autem, epidemici v. gr. non semper evitari poterunt. Simplex tertiana febris verna poterit movere atram bilem, uti frequenter observatum fuit; & tantò magis adhuc omnes febres continuæ morbíque inflammatorii, si in melancholico corpore nascantur. Tunc illi morbi, licèt ex sua natura non adeo periculosi forent, subitò sæpe fient lethales, dum per motum circulationis

(*a*) De cicut. aquat. Histor. & noxis Cap. xx. Hist. 3. pag. 254.

auctum funditur atra bilis, mobilis redditur, & turbat omnia. Illud pluribus in locis *Hippocrates* monuit. In Coacis enim Prænotionibus (*a*) dicit: *Febricitanti si atra bilis in principio sursum aut deorsum prodierit, lethale.* Et alibi adhuc tanquam generale axioma ponit sequentia (*b*): *Quibuscumque morbis incipientibus, si bilis atra sursum aut deorsum prodeat, lethale.* Designat enim per morbi impetum atram bilem turgentem redditam esse, & quaquaversum viam quærere. Nec meliorem speravit exitum, si alio morbi tempore, debilitatis jam & extenuatis ægris, similia prodierint: Ita enim habet sequenti aphorismo (*c*): *Quibus ex morbis acutis aut diuturnis, aut vulneribus, aut alio quocumque modo attenuatis, bilis atra, aut velut sanguis niger, subierit, illi postridie moriuntur.*

Ubi autem soluta materies atrabilaria, in visceribus abdominalibus hærens, venit in venas, necessariò per venam portarum in hepar tendet, & tenera ac pulposa hepatis vasa erodet; sicque poterit in venam cavam, quæ hepatis substantiæ innascitur & sanguinem à secretione bilis superstitem ab hoc viscere recipit, transire; unde mox in cor dextrum veniet. Si jam, uti sequenti paragrapho dicetur, atra bilis habeat acrimoniam acerrimam acidam, coagulabitur sanguis in corde dextro; si illud coagulum forte fuerit, hærebit in arteria pulmonali, & cita mors sequetur: si verò adhuc transprimi potuerit per fines arteriæ pulmonalis, quamvis cum molestia, in cor sinistrum derivabitur, ibique denuo coire incipiet; sic polyposis concretionibus dabit originem; vel per aortæ ramos distributus talis grumosus sanguis in angustiis convergentium arteriarum brevi hærebit; inprimis si per carotides & vertebrales arterias ad encephalon pervenerit, cujus fabrica minimis vasis constat. Facilè ergo intelligitur, turbari debere omnes functiones cerebri, prout diversæ ejus partes afficiuntur; imò sæpe deleri omnes subitò, lethali apoplexiâ. Unde *Hippocrates* (uti & aliâ occasione ad §. 1010. n°. 4, monitum fuit) dixit (*d*): *Morbis melancholicis per has tempestates* (ver nempe & autumnum) *periculosi decubitus aut apoplexiam corporis, aut convulsionem, aut maniam, aut cæcitatem denunciant.* Et sequenti aphorismo subjungit, apoplecticos maximè fieri, intra quadragesimum & sexagesimum annum ætatis, quo vitæ tempore melancholia inprimis occurrit, uti postea ad §. 1108. n°. 3. dicetur. Si autem bonus sanguis nimis distendens vasa majora, vel, illis ruptis, effusus in cavum calvariæ, lethalem toties apoplexiam fecerit, facilè patet, adhuc magis metuendum esse à sanguine spisso & acri simul, si ad encephalon pervenerit.

Ubi verò atra bilis soluta & turgens pervenit in arterias, & cum reliquo sanguine fluit, licèt non deponatur ad quædam loca corporis, turbabuntur tamen omnia in corpore, quia acer adeo humor sanguini permistus est; unde pessimæ nascentur febres (vide §. 586. *lit.* 1.) & calidissimæ quidem in frigidissimis

(*a*) N°. 71. Charter. Tom. VIII. pag. 856.

(*b*) Aphor. 22. Sect. IV. Charter. Tom. IX. pag. 146.

(*c*) Ibidem, pag. 147.

(*d*) Aphor. 56. Sect. VI. Charter. Tom. IX. pag. 287.

gidissimis antea corporibus, cum horrendis ut plurimùm symptomatibus. Tunc hæc atra bilis non movetur & solvitur à febre prægressa, sed aliâ quacumque, de causa soluta, & sanguini mista febrim excitat, motáque per febrim brevì totum corpus putrefaciendo destruit. Tunc enim bilis atra putridam acrimoniam potiùs habet: ubi autem acidum acre in atra bile adest, coagulo inducto, dum sanguini miscetur, citò necat, infarcto pulmone vel encephali vasis, grumoso sanguine, antequam febris sequi possit. Hanc rem dum observaverat *Duretus* (*a*), quòd nempe ardentissimæ febres ex frigido & chronico morbo nascerentur, dixit: *Inter bilem atram & melancholicum humorem tantùm interest, quantùm inter ferrum candens & igne intactum.* Et ob putredinem natam ab atra bile tales febres accendi *Galenus* (*b*) optimè monuit, dicens: *Nigra namque bilis, frigidus naturâ humor est, sed quum putredinem quamdam sibi adjunxit, cujus causa febrim accendit, tantùm possidet caloris, quantùm etiam putredinis.*

Ubi autem atra bilis per febrim mota, hinc adhuc acrior reddita, in partem quamdam corporis impacta fuit, simúlque alcalinam putrefacientem indolem habet, mox gangræna sequitur; utì patet ex illis, quæ ad §. 423, de gangrænæ causis dicta fuerunt. Ita *Galenus* (*c*) notavit, pustulas nigras, & anthraces, gigni à melancholico humore per febrim moto.

Facilè jam patet ex dictis, innumeros morbos posse nasci à bile atra turgente, prout vel cum sanguine diffusa fuerit per totum corpus, vel in hanc illámve partem decubuerit: sed & simul apparet, vix curabilia esse hæc mala, cum illico partes destruantur ab acri tali & putrefaciente humore; etiam dum transeundo per illas exitum de corpore molitur: simúlque notandum est, pessimè etiam affecta esse hæc viscera, in quibus hæsit atra bilis, antequam moveretur.

Omnes autem metastases illæ, per quas bilis atra ex locis, quæ occupavit, defertur in sanguinem & ad varia corporis loca transfertur, tunc locum habent, ubi vasa & viscera adhuc satìs integra sunt. Quandoque autem contingit, ut bilis atra, vasis peresis & visceribus corruptis, excitet vomicas putrilagine plenas, quarum membranis continentibus ruptis à materiæ copia vel exesis ab acrimonia, omne illud liquamen corruptum decidit in cavum peritonæi, ibi accumulatur, morâ magìs putridum redditur, omnia viscera abdominalia, quæ alluit, gangrænosâ putredine corrumpit; adeóque mors inevitabilis sequitur, & satìs citò. Illo autem tempore, dum tales vomicæ rumpuntur, summa debilitas oritur, quia omnes humores in rupta hæc & patula vasa ruunt; simúlque ipsa putredo vires prosternere valet, utì antea ad §. *661*, ubi de debilitate febrili agebatur, probatum fuit. Præterea cùm putrescentes humores copiam aeris elastici generent, abdomen immaniter distenditur, & percussum, tympani instar, resonat, quia non

(*a*) In Coac. Prænot. Lib. I. n°. 74. pag. 40.
(*b*) De Symptom. Cauf. Lib. II. Cap. v. Charter. Tom. VII. pag. 78.
(*c*) De Atra Bile Cap. iv. Charter. Tom. III. pag. 169.

turget distentum abdomen humoribus extravasatis adeo, quàm elasticâ materie per putredinem genitâ. Sic videmus cadavera submersorum animalium, dum putrescere incipiunt, habere abdomen turgidissimum, túncque enatare in aquæ superficiem; & notum est, quàm horrendus fœtor per omnem viciniam dispergatur, dum talis cadaveris abdomen crepat. Si ruptis vasis aliquot dies supervixerint miseri tales ægri, inflatur abdomen; si subitò moriantur, post mortem hoc contingit; & dum talis cadaveris turgidissimum abdomen aperitur, adeo putrida exspirat mephitis, ut & constantissimi Anatomici, dudum his molestiis assueti, in animi deliquium ceciderint.

Antea in eadem hac paragrapho dictum fuit, solutam materiem atrabilariam, nisi ruptis vasis in cavum abdominis dilapsa fuerit, ire in hepar: consideravimus illa mala, quæ fiunt, quando atra bilis soluta & mota in venam cavam venerit, sicque sanguini fuerit permista. Verùm poterit & venire in vasa biliosa, sícque per ductum hepaticum & communem in duodenum, atque hinc in ventriculum regurgitare, vel per totum tractum intestinorum pergere, tandémque per anum expelli. Facilè autem patet, quanti dolores, quàm horrenda mala, fieri debeant, dum acerrima talis materia per hæc loca transit, illáque erodit; unde plerumque cita mors sequitur. Practici frequenter tales casus observaverunt. Juvenis, post quartanam malè curatam, cachecticus mansit, cum livido & plumbeo faciei colore. Ubi autem pedes iter aliquot milliarium confecisset, sícque corpus validè exagitasset, simúlque cùm sodalibus rixas habuisset, incidit inopinatò in vomitum nigrum largum, & repetitis quidem vicibus; per alvum fæces instar picis nigræ ac fœtidissimæ prodierunt, secuta sunt animi deliquia, & intra viginti quatuor horarum spatium mors (*a*). Verum quidem est, quòd celeberrimus Auctor ad vomitum cruentum retulerit hunc casum, sed ipsa morbi Historia atrâ bile laborasse hunc ægrum docet; quæ per motum corporis & animi affectum validum agitata & turgens reddita, sursum & deorsum erupit. Illa autem, quæ in cadavere dissecto apparuerunt, ulteriùs hoc confirmant. Licèt enim altero post mortem die secaretur cadaver, vix ferre poterant fœtorem adstantes: in ventriculo vasa brevia nigro colore conspicua, ac disrupta apparuerunt, & in ejus cavo, uti etiam in intestino ileo liquamen nigrum fœtidum inveniebatur, vasis ilei simul nigricantibus, &c. Huc quoque referri posse videtur vomitus & secessus materiæ nigræ, unà cum ictero; qui morbus in regno Castellano frequens est, & lethalis (*b*). Notum enim est, Hispanam nationem in morbos melancholicos admodum proclivem esse. Sic & apud *Bonetum* (*c*) legitur de homine melancholico, qui, superveniente vomitu nigricantis sanguinis & crebris lipothymiis, obiit. Aperto cadavere, intestina in dextro latere livida, nigricantia, sphacelata, visa sunt: vasa meseraica sanguine nigricante turgida: intestini coli pars superior sanguine

(*a*) Fred. Hoffman. Med. Rat. System. Tom. IV. part. 2. Sect. 1. Cap. III. pag. 78.

(*b*) Europ. Medic. pag. 470.

(*c*) Sepulcret. Anat. Pract. Lib. I. Sect. IX. Observ. 43. pag. 241.

concreto, fæculento, nigerrimo instar picis, qualem vomitu rejecerat, plena. Plura similia certè ex probatis Auctoribus colligi possent; verùm hæc sufficient, ut demonstretur, quanta mala sequi debeant, dum atra bilis turgens & mota ad ventriculum vel intestina pervenit. Hinc etiam patet ratio, quare *Hippocrates* (*a*) dixerit: *Dysenteria, si ab atra bile ortum duxerit, lethale.* Post enormes enim dolores, quandoque & convulsiones, lethalis viscerum gangræna sequitur.

§. 1105. MATERIES verò sic reddita (1104.) unà cum tenacitate summa & ferè picea, simul habet acrimoniam acerrimam acidam, quæ metalla rodat, terram fermentet; aut alcalinam salinam, corrosivam quàm maximè; aut oleosam putrefactam, omnium teterrimam. Quæ singulæ species, unde oriantur, quomodo cognoscantur, quî curentur, supra satis demonstratum habetur (58. ad 107. 1051. 1052.).

Ubi bilis atra turgens subitò excernitur de corpore per quascumque vias, tunc ejus indoles examinari potest, & inde cognosci etiam illa pars, quæ nondum expulsa est. Communis proprietas est, quòd sit admodum tenax, acris, & nigri vel profundè fusci coloris: verùm diversa acrimoniæ species est. Observatur enim quandoque acidissima acrimonia, ut pelves metallicæ, quibus excipitur, rodantur; effervescat cum terrestribus quibus occurrit; fauces præfocet dum evomitur; & dentes stupefaciat, utì omnia acida acria facere solent. Videtur autem *Galenus* (*b*) ferè credidisse, omnem bilem atram acidam esse. Interim tamen constat certis Observatis, quandoque atram bilem scatere alcalinâ & putridâ acrimoniâ. *Hippocrates* (*c*) in eodem loco, ubi acidissimæ bilis atræ meminit, simul tamen monet, quandoque & talia vomitu rejici à melancholicis, quæ cadaver olent: hæc autem species atræ bilis, utì præcedenti paragrapho dictum fuit, subitissimas gangrænas producit. Omnium autem teterrima corruptio est pinguis putrefacti, quæ videtur obtinere, dum bilis flava in atram bilem degenerat. Notum enim est ex Physiologicis, ad bilis bonæ confectionem in hepate concurrere sanguinem venosum omenti, oleo divitem (*d*); & experimenta Chemica docent, bilem exsiccatam incendi posse flammámque alere: ex quibus constat, multùm pinguis olei in ipsa bile esse. Dantur autem tales homines, biliosæ temperiei, qui calidiores, mobiliores ab animi affectibus, in iram propensiores, emittunt urinam magìs flavam, oculorum album quadam flavedine suffusum habent: in illis generatur bilis acris & copiosa, quæ facilè in cystide sua retenta lentescit, fusca fit, imò in nigram tenacem

(*a*) Aphor. 24 Sect. IV.
(*b*) Method. Med. Lib. XIV. Cap. IX. Charter. Tom. X. pag. 328.
(*c*) De Morbis Lib. II. Cap. XXIX. Charter. Tom. VII. pag. 580.
(*d*) H. Boerh. Institut. Medic. §. 332.

amurcam quasi degenerat: ideo in pertinaci ictero totus habitus corporis incipit nigrescere, cùm in initio morbi flavedo adesset: túncque vocatur icterus niger, uti in capitulo *de Hepatitide* dictum fuit. Verùm hæc bilis inspissata jam & amurcosa habet hanc proprietatem, quòd satis facilè putrescat, & tunc denuo solvatur, simúlque se diffundat in vicina loca per vias Anatomicis nondum bene cognitas. Sæpius enim observatur in cadaveribus, bilem ex cystide sua quasi transpirare, nec tantùm vicinam hepatis partem, sed & colon intestinum, & omentum, flavedine inficere. Si jam putridissima talis bilis subitò moveatur à similibus causis, quæ atram bilem turgidam reddunt & motam, facilè patet, subitam corruptionem sequi debere omnium partium, quæ putrido hoc liquamine alluuntur. Sic novi, observatum fuisse in cadavere principis fœminæ, summos mœrores & subitos passæ, dein citò mortuæ, abdomen admodum turgens, quo aperto, teterrima exhalabat mephitis: vesicula fellis continebat materiem nigram spissam splendentem, instar picis liquidæ; pancreas simili colore tinctum erat, uti & lien, qui leviter tactus diffluebat totus putris: simili modo se habebant renes, licèt naturaliter longè firmiorem monstrent substantiam, quàm lien. Quibus autem causis diversæ illæ species acrimoniæ in corpore humano producantur, & quibus signis possit cognosci singularum præsentia, ad numeros in textu citatos, dictum fuit.

§. 1106. ATQUE facilè patet consideranti dicta (1000. 1003. 1004.), & situm, structuram, circulationem viscerum, in quibus hæret hic malignus humor, morbum turgentem curatione majorem: diluentia cum opposito acri ad acre prædominans, & opio, primaria sunt.

Evidenter hoc patet ex illis, quæ hactenus dicta sunt: morbus enim ille turgere dicitur, dum atra bilis, quæ diu visceribus abdominalibus impacta hæserat, morâ pejor & acrior reddita, sponte suâ, vel imprudenti medelâ, solvi incipit & moveri, & vasa, quibus impacta fuit, destruit; adeóque insignem labem adfert visceribus in quibus hæsit. Verùm constitit, acrem jam & motam atram bilem in hepar deferri debere; itaque illud viscus adeo tenerum destruet, vel saltem insigniter lædet. Ex hepate autem venire poterit in venam cavam, sícque sanguinem coagulabit, si acidam acrimoniam, vel putredine pessimâ inquinabit, si alcalinam putrefacientem, vel oleosam putrefactam indolem, habuerit. Ubi verò per vasa biliosa hepatis in duodenum venerit, enormes vomitus, dysenteriæ atrabiliariæ, pessimis symptomatibus stipatæ, gangrænosæ ventriculi & intestinorum corruptiones, necessariò sequentur. Eadem hæc, imò & pejora, contingent, si ruptis vasis, atrabilaria hæc saburra in cavum peritonæi defluat. Præterea, dum ruptis vasis atra bilis exit de corpore, simul sanguis grumosus copiosus sequi solet atræ bilis illas evacuationes, vel & quandoque comitari; unde subita debilitas, syncope, & mors.

Hinc facilè apparet, spem sanationis integræ vix ullam superesse: enormes enim illas evacuationes compescere non potest Medicus: nec prodesset multùm, si posset; cùm retenta hæc materia in visceribus, & morâ pejor redderetur, & tantò plùs eroderet viscera, quantò diutius ibi hæreret. Diluentia, additis acidis, si putrida sit atra bilis, admistis alcalinis lenioribus vel acidum absorbentibus, si acida acrimonia prædominetur, sola sunt, quæ emendando acrimoniam aliquid utilitatis adferre possunt. Ad enormes illas turbas, ab atra bile mota in corpore excitatas, utcumque sedandas, opium simul additur. Sic quandoque obtinetur, ut post enormes evacuationes semi-mortui tales ægri reviviscant; sed nimis labefactata sunt viscera, quàm ut integra sanatio sperari possit. Languidam vitam trahunt adhuc per aliquod tempus, & pereunt tabefactis visceribus, vel immedicabili hydrope subsequente, exstinguuntur. Unde *Hippocrates* (*a*), motam atram bilem per epotum medicamentum in *Timocrate* describens, dicit, post validas evacuationes & multos dolores illum dormivisse; verùm adeo debilem, ut respirationem ægri non adverterent adstantes, illúmque pro mortuo haberent, cùm nihil quod diceretur vel ageretur, sentiret. Addit deinde *Hippocrates: Vixit tamen & excitatus est;* nullo autem modo dixit, quòd sanatus fuerit. Videtur enim tantúm hujus ægri Historiam scripsisse, ut caverent Medici, ne imprudenter datis remediis purgantibus ægros subito discrimini exponerent, nec pro mortuis derelinquerent facilè, post summas evacuationes, debilissimos.

Satis etiam intelligitur, omnia hæc tantùm locum habere in bile atra turgente, non verò ubi in leviori morbi gradu, prudenter, & sensim, soluta materies atrabilaria prodit, licèt magnâ copiâ: tunc enim non adeo magna acrimonia adest, & viscerum integritas superstes sperari potest.

§. 1107. EX quibus (1090. ad 1107.) jam facilis intellectus melancholiæ descriptæ (1089.), malíque hypochondriaci; nam liquet, à diuturna mœstitia prægressa, vasa viscerum abdominalium stricta creare stagnationem, mutationem, accumulationem bilis atræ (1092. 1093. 1095. 1098. 1102. 1104.), sensim increscentem, licèt corpus fuerit paulò antè quàm saluberrimum: iterúmque natam ex corporeis causis eamdem bilem atram producere illud delirium (1089.).

Ad §. 1090, jam monebatur, melancholiam ortum ducere ab illa sanguinis & humorum cacochymia, quam bilem atram vocaverunt veteres Medici, atque ab illa cacochymia præsente nasci pertinax illud delirium in his ægris. Sed simul notabatur, quòd idem illud delirium, à mutata cogitatione in mente initium ducens, aptum esset, ut similem cacochymiam sanguini & humoribus induceret.

(*a*) Epidem Lib. V. Textu 2. Charter. Tom. IX. pag. 333.

Hac autem paragrapho eadem repetuntur, tanquam confirmata per totam Historiam morbi hactenus traditam.

Si enim corpus saluberrimum fuerit, & tamen ita rerum humanarum vicissitudines se obtulerint homini, ut gravi & perpetuâ prematur mœstitiâ, melancholicus evadet brevi. Uti enim antea ad §. 1095, dictum fuit, sentiunt tales homines, acsi torculari comprimerentur præcordia, & grave veluti pondus incumberet, quod frequentibus suspiriis, imo de pectore ductis, removere conantur. Verùm illud designat, uti tunc dictum fuit, sic stringi vasa abdominalia, ut liber transitus humorum per illa impediatur: sequetur ergo stagnatio, vel saltem difficilior transitus per extremas vasorum angustias, liquidiora transibunt, crassiora hærere incipient, & pergentibus iisdem caussis magis magisque accumulabuntur; unde nascetur morbus hypochondriacus (vide §. 1098.) cum materie, quæ diu ibi hærens, & ipsa morâ acrior reddita, degenerabit in bilem atram (vide §. 1102.).

Causa ergo præcipua hujus morbi pendet ab infarctu tenacis & immeabilis sanguinis in vasis viscerum abdominalium: verùm ad §. 107, demonstratum fuit, obstructionem sive obturationem canalis fieri ob excessum molis transituræ supra capacitatem vasis transmissuri. Sive ergo per tristes & validos animi affectus sic constricta fuerint vasa, ut multùm minuatur eorumdem capacitas, sive aucta fuerit spissitudo humoris per vasa transmittendi, ut difficiliùs transire possit, & in ultimis vasorum extremis hærere incipiat, effectus idem sequetur. Adeóque si quavis de causa fluidissima sanguinis pars ablata fuerit, & reliqua crassiora ac immobiliora uniri ceperint, producetur humor melancholicus; qui sensim incipiet hærere in vasis hypochondriacis (vide §. 1098.) ibique accumulari, & eumdem morbum producere.

Ubi verò animi mœror diuturnus concurrit cum atrabilaria sanguinis spissitudine, tunc pessima nascitur melancholia, & augetur subitò morbus, quia & stricta vasa sunt, & sanguis spissior.

§. 1108. EVIDENTES ergo causæ melancholiæ (1089.) observatæ sunt: 1. omnia, quæ liquida cerebri nervosa figunt, exhauriunt, perturbant; ut summi terrores, iique subitanei, studia acerrima cujuscumque objecti, amor ingens, vigiliæ, solitudo, metus, affectio hysterica. 2. quæ sanguinis confectionem, refectionem, circulationem, secretionem, excretionem variam, impediunt, perturbant, maximè in liene, stomacho, omento, pancreate, meseræo, intestinis, hepate, utero, hæmorrhoidalibus vasis; adeóque morbus hypochondriacus, acuti malè sanati, præprimis phrenitis, causúsque, omnes secretiones & excretiones nimiæ, cibi potúsque frigidi, terrestres, tenaces, acerbi, adstringentes, æstus ingens diu protractus & exassans cruorem, aer stagnans, palustris, umbrosus. 3. nativa corporis indoles, nigra, hirsuta, sicca, gracilis, mascula, ætas media, ingenium acre, penetrans, altum.

Antea ad §. 1093, dictum fuit de causis illis, per quas mobiliora sanguinis dissipantur, & residuum spissius redditum degenerat in humorem atrabilarium dictum, sive succum melancholicum. Cùm autem ad §. 1090, notatum fuerit, talem sanguinis cacochymiam producere quidem hunc morbum, verùm etiam à mente morbum hunc initium ducere quandoque, & tunc humores antea sanos in similem cacochymiam degenerare; ideo recapitulando hîc illæ causæ denuo recensentur, quæ hunc morbum producere aptæ sunt; cùm autem de plerisque jam dictum fuerit, sufficiet paucis agere de reliquis.

1. Ex definitione melancholiæ §. 1089, patuit, tales ægros uni & eidem cogitationi pertinaciter inhærere: adeóque omnia, quæ liquida cerebri nervosa figunt, sícque eamdem sensorii communis conditionem diu perennare faciunt, apta sunt huic morbo producendo. Illa pariter, quæ exhauriunt copiam liquidi nervosi, dissipatâ tenuissimâ liquidorum nostrorum parte, idem efficere poterunt. Verùm ingens & subita turbatio mentis per terrorem summum imprimit sensorio communi tam fortiter novam ideam, ut sæpe nullo modo postea deleri possit; tunc miseri tales nil cogitant nisi hoc unicum, etiam inviti & obluctantes, atque in pessimam melancholiam incidunt. Vidi hoc in muliere, quæ subitò de nocte perterrita, dum fures fenestram cubiculi effringere moliebantur, semper ac ubique metuebat insidias, & in primo somni limine cum summo terrore evigilabat, licèt novisset domesticos excubias agere singulis noctibus: nunquam potuit deleri ille terror, inprimis circa vesperam; tunc enim incipiebat tremere, pallescere, undique circumspicere, insidias metuens, sícque brevì in pertinacissimam melancholiam incidit. Idem efficiunt, utì antea dictum fuit, acerrima studia, quæ mentem uni & eidem cogitationi diu affixam retinent; & præ reliquis ingens amor, qui noctes diésque præsens menti sistit idem objectum: unde amare & sapere nequidem Jovi concessum esse dicitur. Verùm ab hac causa dum nascitur melancholia, etiam ad magnum gradum jam evecta, sanatur sæpe citò & feliciter, si amato liceat potiri objecto. *Aretæus* (a) observavit; *quemdam insanabiliter se habentem, quum puellam deperiret; Medicis nihil proficientibus, potitum amatâ puellâ, ab amore Medico sanatum fuisse.*

De vigiliis & metu, tanquam hujus morbi causis, pariter antea dictum fuit. Solitudo autem facit, ut nullâ varietate objectorum, nullis amicorum colloquiis, distrahantur melancholici ab illa cogitatione, cui fixa mens inhæret; unde morbus augetur, imò solitudinis amor signum dat nati jam in corpore humoris atrabilarii, utì ad §. 1094, dictum fuit. Cùm autem hystericæ validissimis animi affectionibus obnoxiæ sint, & quidem ob causas levissimas, magníque animi motus huic morbo producendo faveant (vidi §. 1093.); patet, meritò affectionem hystericam causis melancholiæ adnumerari. Accedit, quòd hystericæ mulieres tempore paroxysmi incredibilem quandoque copiam urinæ tenuis aquosæ excernant, qualis urinæ profluvium *Syden-*

(a) De causis & signis morbor. diuturnor. Lib. I. Cap. v. pag. 30. 31.

hamus (*a*) pro signo pathognomonico hujus affectionis habuit. In aliis observavit (*b*) copiosæ salivæ tenuis excretionem, vel & sudores nocturnos. Verùm evacuationibus talibus tenuissimæ partis sanguinis producitur humor atrabilarius, uti ad §. 1092, dictum fuit.

2. In hoc morbo sanguis à naturali sua conditione degenerat, spissus, tenax, minùs meabilis per angusta vasa, redditur; adeóque omnia illa, quæ debitam sanguinis confectionem, vel refectionem partis subtilioris, per secretiones & excretiones perditæ, impediunt, possunt huic morbo originem dare: omnia enim, quæ secernuntur vel excernuntur de sanguine, tenuiora sunt ipso sanguine, à quo separantur, illo saltem tempore, dum secretio fit, licèt postea morâ, resorptione liquidi tenuioris per venas, calore ipso corporis, inspissentur, ut in muco narium ac faucium, semine, &c, observatur. Ob hanc rationem vita sedentaria inter causas melancholiæ antea numerata fuit, quia tunc minùs actuosa fit humorum circulatio, & inprimis per viscera abdominalia, uti antea probatum fuit. Nam, licèt corporis quies & torpor noceat generaliter, tamen primæ ejus noxæ solent in visceribus primæ coctionis sive chylopoieticis observari; dum languet appetitus, ructus & flatus oriuntur, digestio minùs feliciter succedit, alvus fit tardior. Ubi jam degener à sana indole sanguis, in atrabilariam spissitudinem vergens, viscera in textu recensita occupare incipit, tunc adest secundus melancholiæ gradus, de quo §. 1098, dictum fuit.

Talem autem sanguinis degenerationem facit MORBUS HYPOCHONDRIACUS, quo nomine intelligitur idem illud malum in viris, quod in fœminis vocatur affectio hysterica, de qua statim dictum fuit. Non enim intelligitur hoc loco ille morbus hypochondriacus, de quo §. 1098, mentio facta fuit, qui accumulatam jam in visceribus abdominalibus saburram atrabilariam supponit; sed idem perfectè affectus, ac est hysterica passio. Unde & distinctionis causâ, posset dici morbus hypochondriacus sine materie, qui melancholiæ producendæ favet ob subitas excretiones liquidissimæ partis sanguinis, & ob spasmos frequentes flatuosásque distentiones ventriculi & intestinorum, quæ liberam humorum circumductionem per hæc viscera multùm turbant.

Cùm autem in morbis acutis, præcipuè in causo, sive in febre ardenti, ingens calor adsit, & per illum liquidissima de sanguine dissipentur, reliqua massa densetur (vide §. 698.), nisi solventibus remediis, & inprimis justo moderamine impetûs febrilis (vide §. 609.) attenuetur ille lentor spissioris jam cruoris, defervescente morbo acuto, languet æger diu, & in chronicos morbos difficiles incidit. Phrenitis autem, præter illas noxas, quas cum aliis omnibus morbis acutis communes habet, simul depravationem inducit idearum sensilium, sensuum internorum, rationis & affectuum (vide §. 773.); adeóque, ubi malè sanata fuit, delirium sæpe manet sine febre, imò quandoque, uti & melancholia, in maniam abit (vide §. 774.): ideóque dum in chronicum morbum desinit, melancholiæ producendæ magis favere videtur, quàm reliqui morbi acuti.

(*a*) Differtat. Epistol. pag. 492. (*b*) Ibidem pag. 50.

De

De secretionibus & excretionibus nimiis, quatenus dissipatâ sanguinis parte mobilissimâ hunc morbum producere possunt, jam dictum est: similiter de noxis ciborum ac potuum, & æstu diuturno exassante cruorem ad §. 1093, actum fuit,

AER STAGNANS, PALUSTRIS, UMBROSUS. Quantam alacritatem corpori & menti conciliet aer purus, campestris, siccus, omnibus notum est; idque inprimis experiuntur illi, qui totâ hyeme, fumosa in urbe latuerunt, & vernâ tempestate rus petentes purum, serenum, ventis perflatum, aerem hauriunt. Videmus sic petulcos saltare per virentia prata boves, dum, hybernaculis relictis, verno tempore ad solita redeunt pascua. Illi, qui montana inhabitant loca, agiles, bene colorati, longævi observantur; dum è contrà depressis & uliginosis locis viventes plurimis vexantur morbis, satisque difficilibus, & lurido ac tristi vultu testantur insalubritatem loci, quem incolunt. Unde etiam scorbutus familiaris morbus est illis, qui in depressis & humidis locis vivunt, uti postea ad §. 1150, dicetur: ubi simul notatur, illos, qui melancholiæ obnoxii vivunt, in scorbutum vergere: ex quo patet hanc causam ad utriusque morbi productionem concurrere. Videtur idem observasse *Sanctorius*, dum dicit (*a*): *Morbi à melancholia, & ab aere cœnoso, in hoc conveniunt, quòd immediatè oriantur à crassitudine perspirabilium retentorum: mæstitia enim intrinsecus impedit ne exeat crassum; aer cœnosus extrinsecus.* Præterea plurima signa §. 1094, recensita, quæ atrabilariam sanguinis cacochymiam denotant, observantur in illis hominibus, qui paludosa & depressa loca incolunt. Color enim pallidus, flavescens, maculæ in cute, torpor ad motus, mœstitia, &c, satis communia sunt talibus, uti in integris militum cohortibus observatur, qui antea sanissimi coguntur in similibus locis stationem figere.

3. Dictum fuit §. 1092, dum mobiliora dissipantur de sanguine, quòd tunc fiat crassus, ater, pinguis, terrestris, & induat cacochymiam atrabilariam: verùm antea ad §. 52, ubi *de morbis viscerum fortium & rigidorum* agebatur, probatum fuit, à nimia vasorum rigiditate arctari illorum cava, liquidissima exprimi, majorem simul fieri resistentiam fluidis per vasa motis. Ubi ergo nativa talis corporis indoles est, ut vasa densa sunt & contracta, necessariò sequitur dispositio ad hunc morbum, túncque dicitur adesse temperies melancholica. In talibus hominibus macilentia adest, siccitas, & color, maximè niger qui in tali natione observatur (*b*). Quia autem liquida densa, tenacia, fluunt per vasa magis constricta, adeóque plùs resistentia, hinc facilis obstructio, inprimis in visceribus abdominalibus, ubi difficilior est sanguinis per vasa transitus, uti antea dictum fuit. At cùm, cæteris paribus, corpus virile firmiores habeat partes solidas, quàm corpus fœmininum, hinc etiam melancholia frequentiùs viros afficit: inprimis verò ætate mediâ, ubi rerum agendarum curæ, familiæ sustentandæ solicitudo, ambitio, æmu-

(*a*) Aphor. 469.

(*b*) H. Boerh. Instit. Medic. §. 896. Trallian, Lib. I. Cap. XVI. pag. 100.

lorum invidia, &c, irrequietam mentem agitant perpetuò. In juniori ætate inter lusus & jocos amoenæ fluunt horæ, nec anxia de futuris folicitudo vexat: nec adultioribus ante virilem ætatem melancholia contingere folet, nisi ingenti amore, aut libris impallescendo, fibi hunc morbum contraxerint. Senes verò, rerum humanarum vicissitudinibus & curis dudum assueti, minùs ab his afficiuntur, simúlque prudentiores se sensim arduis negotiis subtrahunt, & ultimam vitæ periodum tranquillo otio transigunt, omnibus ferè curis liberi.

Acri autem & penetranti ingenio prædìti ideo frequenter in hunc morbum incidunt, quia vehementibus mentis exercitationibus apti, illis indulgent; sicque mobilissimam sanguinis partem consumunt. Videantur illa, quæ de hac re dicta fuerunt ad §. 1093. & 1094.

§. 1109. SI morbus hic (1089.) diu perseverat, producit dementiam, epilepsiam, apoplexiam, maniam, convulsionem, cœcitatem, imaginationes mirificas, risus, ploratus, cantus, suspiria, ructus, flatus, anxietates, urinam copiosam, limpidam instar aquæ, alio tempore valde crassam, sanguineæ fæcis in vasis viscerum abdominalium retentionem, accumulationem, subitaneam sæpe excretionem, alvum pertinaciter stypticam, sputationem tenuem, frequentem, vigiliarum, inediæ, frigoris tolerantiam incredibilem.

Dum morbus hic diutius durat, necessariò in vasa hypochondriaca depellitur, atque omnia abdominis viscera occupat, uti ad §. 1098, dictum fuit. Verùm ibidem, & §. 701, ubi de delirio febrili agebatur, demonstratum fuit, à materia hærente circa præcordia miro modo turbari posse omnes encephali functiones, licèt causa materialis morbi non in capite hæreat; & hac materiâ excussâ, in integrum restitui cerebri functiones. Cùm autem in febribus biliosa, vel alia corrupta materia, circa præcordia hærens, satis mobilis esse soleat, non adeo difficulter expellitur; in melancholicis verò piceâ tenacitate hæret, uti anteà dictum fuit; unde & effectus inde producti pertinaciores esse solent.

Quandoque post diuturnos mœrores, & adhuc frequentiùs post summos furores, incipiunt sedati esse, sed hebetes, obliviosi, puerorum instar ludicris nugis delectati, vivunt, nec sibi, nec aliis, ampliùs nocituri: tunc ille status vocatur *dementia*, quæ raró curari solet, sed ad mortem usque tales ægri in eodem statu permanent.

Præterea variis modis encephali functiones turbari ab atra bile posse, imò integre deleri lethali apoplexiâ, satis constat ex illis, quæ in *Apoplexiæ* & *Epilepsiæ* Historia, uti etiam ad §. 1104, dicta fuerunt. Unde & *Hippocrates* (*a*) notavit sequentia: *Melancholici epileptici fieri solent ut plurimùm, & epileptici fiunt melancholici.* Omnium autem maximè hæc mala metuenda

(*a*) Epidem. VI. Foës. pag. 1201.

sunt, dum atra bilis soluta & acrior reddita sanguini permista ad cerebrum venit: hinc & alibi notavit *Hippocrates* (*a*): *Siderantur melancholici manibus & pedibus, vocis impotentiâ tenentur, & leviter resolvuntur ab atra bile.* Ideo etiam, dum tremores in hoc morbo incipiebant observari, mali moris signum meritò credidit *Hippocrates* (*b*), quia notat, ad cerebrum deferri atram bilem motam. Antea §. 1098; ex *Hippocrate* aphorismus citatus fuit, qui hæc omnia confirmat. *Aretæus* (*c*) pariter omnia hæc mala in diuturna melancholia metuenda esse monuit. Sic autem habet: *Quòd si penitus totum corpus occupaverit, sensus, mentem, sanguinem, bilem, nervos etiam corripuerit, & ipsa insanabilis efficitur, & aliorum morborum corpori sobolem inserit, furoris, nervorum distentionis, resolutionisque, quæ, si à melancholia proveniunt, sanationem utique accipere nequeunt.*

De varietate delirii melancholici antea jam dictum fuit, & possent numerosa exempla ex Historia Medica adduci: quidam enim crura straminea se habere credebant, alii caput abesse, nasum in proboscidem elongatum, &c; verùm hæc breviter tantùm monuisse sufficiet (*d*).

RUCTUS, FLATUS, ANXIETATES, &c. De ratione horum symptomatum dictum fuit §. 1099.

URINAM COPIOSAM, &c. Antea dictum fuit, perturbato ob validum animi affectum systemate nervoso, in hystericis ac hypochondriacis urinam copiosam, instar aquæ puræ limpidam & tenuem excerni. Verùm ex modò dictis patuit, omnium nervorum originem miris modis in hoc morbo perturbari; adeóque minimè mirum erit, si sæpius talis urinæ profluvium contingat. Ubi autem illi spasmi remittunt, tunc crassior & contentis saturata urina emittitur, quia hactenus in sanguine retenta nunc per renes secernuntur.

SANGUINEÆ FÆCIS, &c. Ad §. 1098, dictum fuit, quare hæc atrabilaria sanguinis fæx in vasis viscerum abdominalium retineatur & accumuletur. Ad §. 1104, patuit, quomodo atra bilis soluta & mota quandoque subitaneas tales, semper periculosas, evacuationes faciat. Pariter de pertinaci alvi obstructione ad §. 1099, dictum fuit.

SPUTATIONEM TENUEM ET FREQUENTEM. Hoc inprimis obtinet, dum per abdominalia viscera, humore tenaci atrabilario infarcta, impeditur libera circulatio, adeóque & secretio lymphæ intestinalis, succi pancreatici, & gastrici: cùm autem glandulæ salivales similem humorem à sanguine separent, ideo salivæ secretio augetur, continuò os madet, & frequens sputi tenuis excretio fit. Ob hanc causam melancholici vocantur *sputatores.* Nocet autem frequens talis sputatio ut signum, & ut causa. Significat enim vasa abdominalium viscerum infarcta esse; simúlque copiosa talis tenuis sputi ex-

(*a*) De Morbis Cap. II. Charter. Tom. VII. pag. 533.
(*b*) Prorrheticor. Lib. I. Charter. Tom. VIII. pag. 710. Coacar. Prænot. n°. 95. Charter. Tom. VIII. pag. 857.
(*c*) De curat. morbor. diuturn. Lib. I. Cap. v. pag. 125.
(*d*) Vide Trallian. Lib. I. Cap. XVI. pag. 109.

cretio orbat sanguinem liquidiore & mobiliore parte, adeóque morbum auget, uti ad §. 1093, dictum fuit.

VIGILIARUM, INEDIÆ, &c. Nisi certissima Observata hoc docerent, omnem fidem superare videretur tolerantia frigoris, vigiliarum, inediarum in melancholicis; & omnium maximè, ubi jam maniaci evaserunt. Vidi per plures septimanas vigilasse perpetuò; rudissimâ hyeme anni quadragesimi elapsi, nudos decubuisse in pavimento lapideo, cui pauculum straminis instratum erat, dum omnia vestimenta, stragula, lectum dilacerarent illico. Mulierem pessimè melancholicam per sex septimanas omnem cibum constantissimè respuisse novi, pauculum tantùm aquæ subinde hauriebat, unde tota exsucca & arida periit tandem. Numerosæ tales Observationes passim apud Auctores leguntur.

§. 1110. ATTULIT sæpe curationem superveniens scabies fœda, aliquando elephantiasin æmulans; aut varix numerosa, ingens, enata; tumentium valde hæmorrhoidum fluxus, atræ bilis per superiora & inferiora rejectio.

Summi semper momenti est in morborum curationibus, uti antea jam sæpius monitum fuit, attendere ad illa, quæ sponte in morbis contingunt cum levamine: ars enim sic edocta conatur hæc imitari; vel saltem prudens Medicus inde discit, ne perversa medela impediat salubria hæc naturæ, morbos sanantis vel emendantis, conamina.

Observatum jam fuit, fœdam talem scabiem totam ferè superficiem corporis deturpantem, profuisse melancholicis; & probè memini, me talem casum vidisse in homine per plures annos jam hoc morbo laborante, in quo ulcerosa cutis cœpit plorare liquidum ichorosum, quod in fœdas & densas crustas concrescens totam corporis superficiem deturpabat. Ratio hujus rei videtur hæc esse: hactenus dicta docuerunt, atrabilariam materiem non tantùm peccare spissitudine, & piceâ tenacitate, sed & simul huic tenaci adhærere magnam acrimoniam, quæ minùs nocet, quamdiu sic inviscata manet. Verùm ubi, quacumque de causa solvitur atra bilis, tunc illud acre, his nexibus liberum, humoribus circulantibus facilè misceri poterit, & si magnâ copiâ ac impetu in quasdam corporis partes adigatur, pessima & immedicabilia mala producet, uti ad §. 1104, dictum fuit. Si autem sensim solvatur atra bilis, sensim extricabitur illud acre, & lymphâ corporis dilutum ad emunctoria cutis pervenire poterit; cúmque minima illa vasa acri stimulo irritet, non exhalabit per transpirationem insensibilem, sed hærebit in vasis minimis cutaneis, illa erodet, sícque omnia hæc mala producet. Ita & videmus in aliis morbis materiem morbosam ad cutanea vasa delatam illa obstruere, inflammare, varias pustulas & exanthemata in cute facere, quia, crassior cùm sit, vel hæret in vasorum angustiis ultimis, vel acrior quandoque illa irritat & constringi facit. Hinc fortè quandoque febres variolosæ sine variolis contingunt, quando miasma variolosum ad cutis spiracula dela-

tum exit liberè; ubi nempe mitior indoles contagii variolosi, humores diluti, & vasa cutanea laxa & facilè pervia sunt. Sic noverunt Medici, antequam miliaria exanthemata erumpant, inprimis alba, percipi odorem fracidum subacidulum, instar vappidi aceti: exhalat tunc pars materiæ morbosæ, quæ postea per moram ac febrim acrior reddita, majori copiâ ad cutis vasa delata retinetur, inprimis circa cutaneos folliculos, quos distentos morbosa lympha elevat in parvos & pellucidos tumores. Fortè etiam epidermis in pluribus locis à cute solvitur, & à collecto liquido in minimas tales bullulas elevatur. Quandoque enim minimæ tales sphærulæ ultra cutis superficiem eminent; frequentiùs dimidiâ quasi suî parte cuti immersæ manent.

Apud *Tulpium* (*a*) habetur Observatio, quæ huc facere videtur. Imprudens Chirurgi tyro in puella dolorem dentium oleo vitrioli tollere conabatur, & malâ fortunâ copiam olei vitrioli ori infundebat, cujus pars per gulam descendit, & horrenda mala fecit. A summo hoc periculo plurimis remediis adhibitis erepta quidem fuit misera hæc virgo, sed acerrimi illius remedii pars, humoribus mista, in habitum corporis delata est, & in plurimis cutis locis cinereas crustas fœdáque excitavit ulcera, ita ut vix quidquam manserit in tota cute glabrum, vel pristinæ pulchritudinis particeps. Verùm §. 1105, monitum fuit, màteriam atrabilariam expulsam de corpore quandoque habuisse talem acrimoniam acidam, ut metalla roderet, & cum terrestribus ebulliret: non ergo mirum videri poterit, si ad cutim delatum illud acre similia præstiterit,

Uti jam acre illud, solutâ materiâ atrabilariâ, ad cutim delatum levamen morbi facere solet, sic pariter spissior pars quandoque colligitur in venis, illas distendit immaniter, & varicosos tumores facit. In illo homine, quem vidi à melancholia pessimo tali morbo cutaneo corruptum, simul observavi numerosas & magnas varices in cruribus. Licèt enim tenax illa materia atrabilaria sic soluta fuerit, ut cum humoribus circulantibus per arteriarum sanguinearum ultimos fines transeat in venas, tamen adhuc pristinam indolem retinet, & moleculæ divisæ, dum transeunt per ultimas arteriarum augustias, in venas latiores confluunt, ubi denuo uniri possunt, inprimis si tardior fuerit sanguinis motus: túncque præcipuè atrabilarius talis sanguis colligitur in venis ascendentibus ab extremis inferioribus corporis, quia ibi contra gravitatis nixum sanguis versùs cor movetur: venæ enim, tenuiores tunicas cùm habeant, longè minùs contractiles sunt arteriis, & faciliùs distenduntur: unde etiam vel contiguæ sunt venæ arteriis, vel musculis agilissimis accumbunt, ut per diastolen arteriarum; & muscularem actionem, promoveatur sanguinis motus per eas; cui rei & valvulæ, impedientes retrogressum sanguinis à latiore parte venæ versùs angustiorem, inserviunt. Si jam & motus sanguinis per arterias tardior fuerit, & quiescant ægri, venæ, inprimis artuum inferiorum, dilatantur ac varicosæ fiunt, sícque magnam copiam atrabilarii sanguinis capere possunt. Meliùs se habent quidem inde melancholici, quia viscera abdominalia levantur hac saburrâ, sed interim tamen ab

(*a*) Lib. III. Cap. XLIII. pag. 258.

his varicibus sæpe pertinacissima crurum ulcera oriuntur: unde longè magìs optabilis est materiæ atrabilariæ expulsio è córpore, modò tutò fieri possit, inprimis per hæmorrhoides. Hinc *Hippocrates* (*a*) dixit: *Maniacis si varices aut hæmorrhoides accesserint, maniæ solutio.* Et *Galenus* (*b*), dum hunc aphorismum commentatur, monet, *Hippocratem* hîc agere de insania melancholica, non autem de aliis maniæ speciebus.

Per hæmorrhoidalia autem vasa aperta directè materies atrabilaria evacuari potest ex locis quæ occupat, unde summum & subitum levamen in hoc morbo sequi solet. Hinc dixit *Hippocrates* (*c*) quòd similis atræ bili materies per hæmorrhoides effluat. Et *Galenus* (*d*) in commentariis ad hunc locum notat, multos denuo in melancholiam incidisse, dum hæmorrhoidum fluxus supprimebatur. Verùm additur in textu, quòd inprimis prosit fluxus tumentium admodum hæmorrhoidum, quia tunc constat, materiam atrabilariam, in his vasis priùs accumulatam, illa distendisse; & deinde, ruptis vasis, exivisse de corpore. Observatur enim & salubris hæmorrhoidum fluxus, dum tantùm minuitur copia sanguinis boni, non autem evacuatur noxia saburra, quod & *Galenus* (*e*) optimè notavit, sed tunc plerumque minùs turgent hæmorrhoides antequam rumpantur, quia faciliùs exit purus sanguis, quàm ille, qui atrabilariam spissitudinem habet.

ATRA BILIS PER SUPERIORA, &c. Quando nempe soluta & mobilis redditur materies atrabilaria per has vias exit de corpore, antequam magnam acrimoniam adepta fuerit: aliter enim, utì ad §. 1104, dictum fuit, subitam mortem, corruptis jam visceribus, producit, non medelam. Hanc jam evacuationem materiæ atrabilariæ, sponte ortam, cùm viderent Medici profuisse, tentaverunt per artem hoc imitari. Veteres dederunt helleborum, nigrum inprimis (*f*), aliáque, quæ satìs fortiter movent & evacuant: tunc autem hæc prodesse poterunt, quando per methodum §. 1101, laudatam, correcta fuit acrimonia materiæ atrabilariæ, ejúsque tenacitas jam imminuta est; secus enim acria purgantia periculo non carent, utì sequenti paragrapho dicetur.

§. 1111. INGENS damnum capere solet ab omni medela labefactante vires; acriter evacuante; rursúmque ab usu eorum, quæ liquida vehementer exagitant, sive cardiaca fuerint, sive alio quocumque titulo exhibita.

Cùm in melancholia sanguis crassus, ater, pinguis, terrestris sit (vide §. 1092.) multi Medici fuerunt in hac opinione, per repetitas sanguinis missiones debere educi vitiosum sanguinem; simúlque sperârunt, ex ingestis ali-

(*a*) Aphor. 21. Sect. VI. Charter. Tom. IX. pag. 260.
(*b*) Ibidem.
(*c*) Lib. VI. Epidemic. Charter. Tom. IX. pag. 531.
(*d*) Ibidem.
(*e*) Ibidem.
(*f*) Aretæus de curat. morbor. diuturn. Lib. I. Cap. v. pag. 124. Trallian. Lib. I. Cap. xvi. pag. 112. 113.

mentis restitui posse facilè sanguinem bonum, unde hac methodo hunc morbum aggrediebantur. Quamdiu autem cacochymia atrabilaria omnem circumeuntem humorem æqualiter inficit, nondúmque visceribus impacta immobilis hæret, videtur aliquâ ratione niti hæc methodus. Verùm si consideretur, eductâ etiam magnâ copiâ sanguinis atrabilarii, non minui causas, quæ hanc cacochymiam produxerunt, patet satis justum metum esse, ne novus ex ingestis alimentis natus sanguis simili labe afficiatur. Præterea patuit ex illis, quæ ad §. 1094, dicta fuerunt, secretiones & excretiones vitiari in corpore, pulsum & respirationem lentiora esse; corpus emaciari; adeóque constat, non sufficere vires corporis ad restituenda illa, quæ inevitabili lege etiam in sanissimis corporibus quotidie pereunt: multò minùs ergo aptum erit corpus atrabilarium tantam sanguinis jacturam resarcire. Accedit, quòd & ipsa jactura sanguinis impediat assimilationem bonam ingestorum, uti aliâ occasione §. 25. n°. 1. probatum fuit. Hinc prudenter monuit *Aretæus* (*a*), in cura hujus morbi maturo consilio deliberandum esse, an sanguinis missione opus sit, nec-ne: deinde addit sequentia: *Paulùm sanguinis mittendum, quatenus videlicet venæsectionem vires sentiant, sed nullam noxam illarum tenor accipiat: nam etsi crassus & biliosus & concretus sit sanguis, & niger velut amurca, tamen ipse naturæ prædium est atque alimentum: quocirca si plùs quàm decet sanguinis abduxeris, nutritionis defectu natura de sua firmitate decidit.* Ubi verò materies atrabilaria vasis & visceribus abdominalibus jam hæret impacta, tunc adhuc minùs prodesse potest sanguinis missio, quia nihil illius crassi educitur, sed tantùm minuitur copia sanguinis, qui in macilentis & exsuccis illis corporibus adhuc liberè per vasa circumduci poterat.

Quantùm mali metuendum sit à reliquis evacuationibus per purgantia, vomitoria, &c, uti etiam à stimulantibus & solventibus validis, antea ad §. 1100, dictum fuit.

§. 1112. UNDE optima sanandi hunc morbum methodus est, si causa prima bene observata, & temperiei varietate, his opposita medela, variis varia, adhibetur.

Ad §. 1093, variæ causæ enumeratæ sunt, quæ huic morbo producendo favent: hæ ad §. 1108, denuo recensitæ & ad tres classes redactæ fuerunt, ut nempe in harum indagatione memoria Medici juvetur. Nunc in curatione primò illud agendum est, ut causæ cognitæ, quæ morbum fecerunt, morbúmque præsentem sustinent & augent, removeantur, vel saltem minuantur. Si v. gr., à malo victu ortum duxerit morbus, ille erit emendandus, si à pertinaci animi affectu, vitanda sunt omnia, quæ illum renovare poterunt; & sic de reliquis. Præterea antè monitum fuit ad §. 1105, diversam acrimoniæ speciem quandoque jungi tenaci atrabilario sanguini, adeóque requiri medelam, quæ cognitam acrimoniam emendare possit. Patet ergo

(*a*) Ibidem.

facilè generalem curandi methodum dari non posse, sed illam debere esse variam pro diversitate causarum, vario morbi gradu, & ipsius ægri diversâ constitutione. Præcipuæ autem indicationes curatoriæ quatuor sequentibus paragraphis recensentur.

§. 1113. 1. ITAQUE erit indicatio liquida cerebri & nervorum excitare, augere, in ordinem redigere; quod fit: α. avertendo mentem ab objecto consueto ad alia priori contraria. β. inducendo cautè alium animi affectum, melancholico oppositum. γ. inserviendo falsæ imaginationi. δ. aut sæpe magnâ vi ei pugnando.

Dictum fuit §. 1092, morbum hunc ortum ducere ab atra bile; ita tamen ut & pertinax illud delirium à sola cogitatione mutata initium ducens, producat in corpore atram bilem, quæ non præexstiterat; adeóque semper proderit in cura hujus morbi mutare cogitationem ægrorum, ne semper uni & eidem ideæ affixi hæreant. Quamvis enim ab atra bile accumulata in corpore morbus ortum duxerit, augebitur illa saburra atrabilaria, si mens pertinaciter & diu eidem cogitationi inhæserit; cùm vehemens mentis exercitatio, circa unum & idem objectum perpetuò occupata, sufficiat ad generandam atram bilem in corpore, utì ad §. 1093, monitum fuit: hoc autem fit inprimis sequentibus.

α. Dum eadem idea menti perpetuò obversatur, tandem totam mentem adeo occupat, ut fit indelebilis postea, inprimis si sæpius renovatur eadem hæc idea. Hinc dum magnamini cæteroquin Viri atrocem contumeliam passi fuerunt, manet ira memor, & dum vel nomen audiunt illius qui injuriam fecit, mox turbantur toti. Ubi jam rei familiaris damnum, vel muneris jactura, continuò menti præsentem sistunt tot malorum causam, mens nihil cogitat nisi hoc unicum, & à reliquis omnibus non afficitur, unde toties pertinacissima melancholia nascitur. E contrà novimus, plurima dilabi ex memoria nostra, si per plures annos non renovantur ideæ, licèt antea vividissimæ fuerint; vel saltem, si longo temporis intervallo non redierint, minùs nos afficere. Qui chara amiserunt pignora, primis diebus affliguntur validissimè, simulac aliquid in conspectum venerit, quod defunctorum memoriam renovet: post aliquot menses eadem conspecta minùs afficient. Ob hanc causam perpetua mutatio objectorum adeo prodest melancholicis, quæ omnium pulcherrimè per itinera suscepta obtineri potest, ubi omni momento nova sensibus occurrunt etiam nolenti homini. Prudenter autem hoc tentandum est: morosi enim solent esse melancholici, nolúntque sæpe hæc oblectamenta pati, si tanquam morbi remedium proponantur, unde alia sub specie offerri debent. Multùm hanc methodum commendat (a) *Aurelianus*, & varios modos recenset, per quos tentavit melancholicorum mentem divertere ab illa cogitatione, quæ semper præsens manebat.

(a) Morbor. Chronic. Lib. I. Cap. v. pag. 332. 333.

Observata plurima docent, quandoque melancholicos circa unam tantùm ideam insanire, dum crura straminea, caput vitreum, & alia similia sibi imaginantur; in reliquis omnibus prudentissimè ratiocinantur; si ergo vitari possit in his, ut nulla mentio fiat crurum capitisve, sapient, & sensim delebitur efficacia illius falsæ imaginationis

β. Quantùm conducat, opposito animi affectu compescere turbas in corpore excitatas, aliâ occasione ad §. 104, dictum fuit. Summâ irâ excandescentem hominem subitus metus compescit; & contrà meticulosissimum hominem ira reddit audacem. Unde patet, prudentem excitationem animi affectûs, qui est oppositus illi in quem vergunt melancholici, magni usûs esse posse. Legitur apud *Plutarchum* (*a*), quòd quodam tempore *Milesiæ* virgines insanire cœperint, & violentas sibi intulerint manus: nullis movebantur parentum lacrymis, & custodum industriam eludebant; nec inveniebatur tantæ calamitati remedium. Postquam verò lex promulgata fuerat, quæ jubebat, ut cadavera illarum, quæ sibi suspendio mortem conscivissent, nuda per forum deferrentur, metus dedecoris, licèt post mortem futuri, impedivit reliquas, ne simile scelus patrarent. Dum *Patrocli* mortem doleret *Achilles*, insomnésque noctes duceret, & nil nisi vindictam spirans, *Hectoris* cadaver indignis tractaret modis, ut tantum furorem compesceret, mater *Thetys* blandos immiti filio suasit amores (*b*), sicque obtinuit facilè, ut *Hectoris* cadaver traderet dona ferentibus: addebat quidem, iratos Deos indignum hoc facinus detestari; sed probè noverat, ferocem hunc animum solo metu non fuisse compescendum; hinc maluit primò delinire amorum illecebris.

γ. Quandoque expedit ad curationem, ut simulet Medicus se assentiri omnino falsis melancholicorum imaginationibus; inprimis quando ægri, firmissimè persuasi, nullo patiuntur ratiocinio sibi evelli, quam conceperunt, opinionem. *Celsus* (*c*) in loco, quem antea ad §. 702, allegavi, postquam monuerat, tentandum esse in delirantibus, ut oppositi excitentur animi affectus, deinde addit: *Sæpius tamen assentiendum, quàm repugnandum est: paulatimque & non evidenter, ab his, quæ stultè dicuntur, ad meliora mens adducenda.* Similem methodum, sed cum cautela quadam laudavit *Aurelianus* (*d*) dicens: *Mandandum quoque ministris, ut eorum errores consensu quodam accipientes corrigant, ne aut omnibus consentiendo augeant furorem, eorum visa confirmantes, aut rursum repugnando exasperent passionis augmentum; sed inductivè nunc indulgeant consentientes, nunc insinuando corrigant vana, recta demonstrantes.* Omnium autem felicissimè hoc succedit, si Medicus assentiens falsæ imaginationi simul persuadere possit ægris, se novisse talia remedia, quæ certò tollere possunt malum, quo se affligi credunt. Sic feliciter egregium Pictorem *Tulpius* sanavit (*e*), qui falsò sibi imaginabatur, omnia sui corporis ossa instar ceræ mollia esse. Non adversabatur ægri imaginationi

(*a*) De virtut. mulier. Tom. II. pag. 249.
(*b*) Homer. Iliad. Lib. XXIV.
(*c*) Lib. III. Cap. XVIII. pag. 151.
(*d*) Morbor. Chronicor. Lib. I. Cap. V. pag. 130.
(*e*) Observat. Medic. Lib. I. Cap. XVIII.

Tulpius, sed demonstrabat tantùm ingenioso huic viro, morbum hunc Medicis cognitum & descriptum fuisse, certámque promisit curam intra sex dies, modò vellet præceptis Medicis obtemperare: hac tamen lege, ut triduo absoluto insisteret pedibus tantùm, nec vel latum unguem procederet; sexto autem die plenariam deambulandi potentiam haberet. Admittebat omnia æger, dum credebat Medicum persuasum esse de hac mollitie ossium, quia primo triduo tam solicitè prohibebat omnem gressum, ac si ossa nondum satis firmata hunc motum non admitterent absque damno. In capitulo sequenti alium casum narrat, ubi similiter melancholicæ mulieri persuasit, per medicamenta exhibita expulsam fuisse molam viventem, quam se utero gerere credebat. Plures similes casus apud Observatores Medicos inveniuntur, qui docent, quanto cum fructu Medici sæpe indulserint falsæ ægrorum imaginationi.

5. Dum in hoc morbo mens delirans uni & eidem ferè semper cogitationi affixa manet (vide §. 1089.) tam valida fit impressio talis ideæ in sensorio communi, ut non facilè deleri se patiatur, & superat multùm efficaciam idearum, quæ per sensus excitantur. Dum enim sibi persuasum habet melancholicus, crura esse straminea, licèt tangat dura ossa, licèt videat carnem, non tamen recedit à falsa hac opinione. Tentaverunt tunc Medici aliquando felici cum eventu excitare per causas subitas & validas novam ideam, quæ falsæ huic imaginationi directè opposita est, & tamen adeo efficax, ut illam superare possit. Sic apud *Trallianum* (*a*) legitur, quòd *Philodotus* Medicus curaverit hominem, qui se capite truncatum credebat quàm firmissimè, dum repentè plumbeum pileum ejus capiti imponeret, cujus grave pondus percipiens æger vanâ hac imaginatione liberatus fuit. Dum eruditus Vir ex immodicis studiis in hunc morbum inciderat, credebat se habere crura vitrea, hinc nullo modo illis audebat insistere, sed de lecto ad focum deferebatur, cui totâ die assidebat. Ancilla, dum ligna adferebat foco alendo, ruditer illa projecit, unde territus herus, & cruribus suis vitreis metuens, illam acriter objurgavit: morosa ancilla, & herilis insaniæ pertæsa, ligno percussit rudiùs heri tibiam, unde acrem quidem dolorem sensit, sed simul iratissimus exsiliit, ut illatam hanc contumeliam ulcisceretur; paulò pòst, defervescente irâ, gavisus fuit se cruribus insistere posse, & deleta fuit de mente ejus vana hæc imaginatio. Docemur ergo cum prudentia tentari posse in hoc morbo curando talem methodum, quæ directissimè repugnat delirio melancholico. Fuit homo satis celebris apud Batavos insanientium curâ, qui hac methodo utebatur, & multos sanabat. Simulac delirarent, tractabat miseros ferarum instar, verberibus, catenis, perfusione aquæ frigidissimæ, fame, siti, &c. Dum mitescebant, omni modo blandiebatur illis, nihilque omnino negabat illarum rerum, quas desiderabant. Hoc modo effecit, ut metus verberum coerceret incipiens delirium, & tandem deleret vanas illas imaginationes: è contrà dum pacatum statum

(*a*) Lib. I. Cap XVI. pag. 110.

mox ſequebantur omnia, quæ placere ipſis poterant, felix ſæpe ſucceſſit curatio.

§. 1114. 2. OBSTRUCTIONES, vel cauſam, vel effectum, falſæ imaginationis, reſerando, emolliendo, incidendo, ſtimulando, per aquas minerales, ſerum lactis, mulſam, decocta ſplachnica, hepatica, anthypochondriaca, aquas ſalibus lixivioſis vel compoſitis acutas, mercurialia laxantia, vomitoria, motus, exercitia, equitationes, navigationes, uterina, ariſtolochica, hæmorrhoidalia evacuantia, balnea, litus, emplaſtra.

Omnia illa, quæ præcedenti paragrapho dicta fuerunt, tantùm ſerviunt delendæ illi ideæ, quæ delirium illud melancholicum comitatur, ſed non tollunt materialem cauſam, bilem atram nempe, quæ, ſi manet in corpore, apta eſt, ut ſublatæ cuidam falſæ imaginationi per præcedentes methodos ſubſtituat novam æquè difficilem eradicatu. Unde dum priora tractantur, ſimul exhibenda ſunt talia, quæ atram bilem ſolvere & expellere poſſunt, ſicque infarcta viſcera liberare. Uti enim ad §. 1090, monitum fuit, atrabilaria illa ſaburra, priùs accumulata in corpore, producit illud delirium melancholicum; vel idem morbus, à mente incipiens, in corpore, antea ſano, brevì producet atram bilem, quæ deinde ad viſcera abdominalia depoſita (vide §. 1098.) pertinaces obſtructiones faciet.

Quomodo autem atrabilaria illa tenacitas ſanguinem inficiens ſolvi ac expelli de corpore poſſit, & per quæ remedia, ad §. 1097, dictum eſt. Simul etiam monitum fuit de cautelis neceſſariis in curatione, ubi atrabilis jam in viſceribus abdominalibus fixa hæſerit. Hæc habentur ad §. 1101, & 1103, quæ hîc denuo ſummatim recenſentur.

Totus enim curationis cardo in hoc vertitur, ut materies atrabilaria ſenſim ſoluta & mobilis reddatur, vaſa ſic laxentur, ut facilè demittere queant obſtruens impactum: talia autem adhibeantur remedia ad hunc ſcopum, quæ cognitæ per ſua ſigna acrimoniæ humoris atrabilarii adverſentur. Aquæ minerales & diluendo & ſolvendo hîc magnum uſum habent; omnium maximè ſi æſtivis adhibeantur menſibus, poſtquam priùs verno tempore ægri uſi fuerint ſero lactis mellito, decocto cum *taraxaco*, *fumaria*, *cichorio*, ſimilibúſque ſplachnicis, hepaticis, anthypochondriacis dictis herbis: tunc enim emollita, & deliqueſcere incipiens, materies atrabilaria, feliciter ſæpe eluitur de corpore per largum aquarum medicatarum potum. Omnium autem horum efficacia juvatur, dum corporis motu & equitatione inprimis concutiuntur pendula viſcera abdominalia; ſic enim feliciùs fundi ſolet atra bilis. Ubi jam ſigna §. 1101, recenſita docent materiam morboſam fluxilem redditam incipere moveri, tunc cautè expellenda de corpore, ne feſtinando imprudenter ſequantur illa mala, quæ ad §. 1104, deſcripta fuerunt. Navigati

autem inprimis tunc commendatur non assuetis, quia miro modo à navis agitatione turbatur totum corpus etiam in sanis hominibus; nausea sequitur & vomitus molestus, ac sæpe diuturnus, per quem quandoque excussa fuit atra bilis, antea jam per solventia remedia ad exitum parata.

Ubi autem per plures menses solventissimis remediis usi fuerint tales ægri, nec tamen signa docuerint, solvi adhuc atram bilem, tunc & alia tentant Medici cum prudentia. Morâ enim diuturnâ pejor redditur morbi materia, veteres Medici tunc adhibuerunt helleborum, quo summam fusionem omnium humorum validámque evacuationem fecerunt, & sæpe felici cum successu, modò viscera adhuc forent integra, nec ad magnam acrimoniam perducta esset atra bilis. Recentiores, magnam efficaciam argenti vivi experti, illud adhibuerunt: omnium cautissimè fit, si leniora tententur unâ alterâve vice, dein per aliquot septimanas solventia remedia dentur, & postea repetantur evacuantia.

Cùm autem & consuetæ evacuationes suppressæ hunc morbum augere possint, patet, quare uterina & aristolochica in hoc morbo curando pariter locum habeant; præcipuè cùm ex *Hippocratis* observatione (vide §. 1098.) constiterit, atram bilem quandoque uterum obsidere. Quantùm autem prosit evacuatio per vasa hæmorrhoidalia in hoc morbo, ante jam sæpius dictum fuit. Unde simul patet ratio, quare balnea, litus, &c, emolliendo & laxando hæc vasa usum præstare possint.

§. 1115. 3. SYMPTOMATA leniendo per venæsectionem, immersionem in aquam frigidam, carminantia, opiata.

Morbi symptomata quidem, debellato morbo, silent; adeóque primaria cura ad eradicandum morbum adhiberi debet; neque tamen illa semper possunt negligi, tam ob molestiam, quàm ob diuturnitatem. Si enim in morbis febrilibus, etiam acutis, adeóque citiùs finiendis, quandoque symptomata molesta adeo occurrant, ut vix ferri ab ægro possint; vel & metuatur ne aliud gravius malum producant, atque ideo peculiari curâ indigeant, uti ad §. 620, dictum fuit; quantò magis in melancholia, adeo diuturno & difficulter debellando morbo, idem verum erit. Præcipua autem talia symptomata in melancholicis sunt, furores sævi, flatus molesti, anxietates intolerabiles, & pervigilia.

Furores illi levantur sæpe, debilitatis viribus per sanguinis missiones etiam largas; verùm cæteroquin ad morbi ipsius curam parum faciunt, cùm de morbi materia, visceribus abdominalibus impactâ, per hanc evacuationem nihil dematur; & sedato furibundo hoc impetu, per copiosam sanguinis evacuationem collapsæ langueant vires.

De immersione in aquam frigidam, & præcipitatione in mare, dicetur paulò pòst ad §. 1123, ubi de mania agetur.

Molesti flatus, omnium frequentissimum symptoma, levantur omnium op-

timè per calida, aquosa, leniter aromatica remedia, carminantia dicta; de quibus videantur illa, quæ ad §. 650, habentur, ubi de cura ructuum & flatuum agebatur.

Anxietates & pervigilia opio dato tolli quidem solent pro tempore; verùm in hujus remedii exhibitione tamen prudentiâ opus est. Semel enim experti melancholici levamen hoc, illo carere nolunt postea, & summas illas anxietates, ipsâ morte minùs tolerabiles, repetitis auctísque opii dosibus pellere conantur. Verùm opium hoc habet, ut solita quantitas assuetos non afficiat ampliùs, sed debeat augeri, ut desideratum præstet effectum: vidi sic melancholicos ad quindecim grana opium sumpsisse unicâ vice; quod nisi exhiberetur, sibi ipsis violentas intulissent manus præ intolerabili mœrore & anxietate. Cùm autem alvus in hoc morbo pertinacissimè adstricta sit (vide §. 1099. 1109.), & opii usus alvum sistere soleat, ob hanc causam opium minùs tutum videtur. Blanda emulsa cum syrupo papaveris albi tutiùs dantur, & sæpe anxietates illas, ac pervigilia, minuunt; hinc illa priùs tentari debent. Quandoque tamen tanta est horum syptomatum molestia, ut cogantur Medici vespertino tempore opium exhibere, dum interim illa, quæ ad reserandas obstructiones præcedenti paragrapho laudata fuerunt, diurnis horis animosè adhibentur.

§. 1116. 4. PRÆMISSIS evacuationibus (1114. 1115.), exhibendo ea, quæ exhilarare docet observatio, & roborare omnes corporis partes.

Postquam atra bilis abdominalia viscera obsidens soluta & evacuata fuit, sæpe languent omnes vires; imò, uti in præcedentibus monitum fuit, quandoque in tantam debilitatem ægri incidunt, ut mortuis similes per aliquot horas jaceant; tunc gratis cardiacis opus est, quæ collapsas vires erigunt. Præterea per tam longum tempus tristibus & anxiis cogitationibus assueta mens, licèt causa materialis morbi subducta fuerit de corpore, pergit adhuc similiter cogitare, & corporis insignem debilitatem animi dejectio comitari solet. Tunc omnia, quæ exhilarant, usum habent: grata amicorum colloquia, lusus, objectorum continua varietas. Simul exhausto corpori per bonum victum subministrentur talia, quæ restituere possunt perdita. Inprimis autem tunc prodest moderatus vini generosi usus, quo nullum præstantius cardiacum habetur, nec majus exhilarans, cùm omnes curas silere faciat, omnem mœrorem leniat. Si jam vino frigido infundantur fragrantes herbæ, *melissa, abrotanum, thymus, salvia, cortices citri, arantiorum, croci stamina*, &c, habetur remedium, quod subtilissima effluvia odoratorum vegetabilium continet, & cujus paucæ unicæ bis vel ter de die sumptæ miro modo reficiunt & exhilarant.

Simul etiam notandum est, vasa, tamdiu infarcta & distenta materiâ immeabili, jam liberata collabi flaccida & inertia: his firmandis conducunt roborantia grata, vinum austerum, cydonia mala, granatorum succus, cortex

Peruvianus, cinnamomum, & omnia illa, quæ §. 28, ad fibras debiles roborandas laudata fuerunt.

§. 1117. EX quibus (1110. ad 1117.) liquet, sanationem hujus mali (1089.) absolutam, esse in curatione bilis atræ (1097. 1100. 1101. 1103. 1106.), atque inde peti debere non hanc modò, sed infinitorum, falsò pro incurabilibus habitorum, morborum.

Quàm difficile malum sit *melancholia*, §. 1089 definita, tota ejus Historia docuit; simúlque patuit, pertinax hoc malum tamen debellari posse, si per idoneam methodum & bona remedia solvatur atra bilis, & soluta educatur de corpore: qua methodo, quibus cum cautelis, hoc fieri debeat, numeris hîc citatis dictum fuit. Maximam curæ difficultatem sæpe facit ægrorum morositas, qui vix diu obedire volunt præceptis Medicis, cùm tamen rebellis morbus diuturnam curam postulet. Unde meritò *Hippocrates* (*a*) monuit, in morbis curandis, non sufficere, ut Medicus faciat illa, quæ oportet; sed & ægrotum, & ipsos adstantes, suum debere officium præstare.

Simul patet, eâdem hac methodo plures alios morbos difficiles curari posse, dum obstruens nempe materia solvitur, soluta de corpore educitur, integris manentibus visceribus; & dein roborantibus ac cardiacis restituuntur vires. Videantur illa, quæ §. 1056, de causis & cura morborum chronicorum dicta fuerunt; ubi probatum fuit, illos nec ex origine adeo composita pendere, neque adeo multiplicem Medendi Methodum requirere.

(*a*) Aphor. 1. Sect. I. Charter. IX. pag. 1.

MANIA.

§. 1118. **S**I melancholia (1082.) eóuſque increſcit, ut tanta accedat agitatio liquidi cerebroſi, qua in furorem agantur ſævum, mania vocatur.

Mania ἀπὸ τοῦ μαίνεσθαι *furere, inſanire*, nomen habet, & melancholiam diuturnam ſequi ſolèt, licet & ab aliis cauſis quandoque oriatur, uti poſtea videbimus. Furor autem ille ſævus, quo ſibi & aliis nocere conantur tales ægri, diſtinguit maniam à melancholia, in qua triſtes, moroſi, anxii ægri quidem ſunt, ſed nondum in furorem aguntur. Diſtinguitur autem mania à feroci & perpetuo delirio phreniticorum, quòd phrenitidem febris acuta ac continua comitetur ſemper; maniaci verò febre careant. Quòd & pulchre notavit *Aretæus* (*a*) maniæ definitionem ponens ſequentem: *Eſt enim ex toto mentis alienatio diuturna, abſque febre: etenim ſi febris quandoque conjungitur, id non ratione furoris propriè, ſed alio quovis caſu contingit.* Similia quoad maniæ diagnoſin apud *Aurelianum* (*b*) leguntur. Notandum, quòd & in definitione maniæ notaverint morbi diuturnitatem, ut diſtingueretur ab ebriorum furoribus; atque etiam à ferocibus illis deliriis, quæ *Hyoſcyamo* (*c*) *Solano furioſo*, aliiſque pluribus venenatis plantis aſſumptis ſequi ſolent: illa enim vel citâ morte finiuntur; vel, ſi natura ſuperare aut excutere potuerit venenum, ſedantur pauco tempore. Aliam adhuc notam diagnoſticam, maniam à phrenitide diſtinguentem, adducit *Aretæus* (*d*); quòd nempe *præcipua furoris & melancholiæ ſedes viſcera ſint; quemadmodum caput & ſenſus in phreniticis plerumque laborant, in quibus vis ſenſoria oblæſa eſt; & quæ non adſunt, tanquam jam præſentia conſpiciunt; & aliis non conſpicua ipſorum ſeſe oculis repræſentant: at furentes tantummodo vident, quæ videre oportet, ſed de illis non ſentiunt, ut ſentiendum eſt.* Atra bilis enim abdominalia viſcera obſidet (§. 1102.); in vera phrenitide cerebrum primariò afficitur (§. 771.).

§. 1119. **Q**UÆ gradu modò differt à melancholia triſti, hujus proles eſt, ex iiſdem cauſis oritur, iiſdem ferè remediis curari ſolet.

(*a*) De cauſ. & ſign. morb. diuturn. Lib. I. Cap. VI. pag. 31.
(*b*) Morbor. Chronic. Lib. I. Cap. V. pag. 326.
(*c*) *Aretæus*, ibidem.
(*d*) Ibidem, pag. 32.

Sponte ergo patet, maniam, à melancholia prægressa productam, esse eumdem morbum quoad materiam & quoad causas; tantùm differre furoris vehementiâ. Dictum enim fuit ad §. 1102, atram bilem accumulari in visceribus abdominalibus, & dum ibi fixa hæret, augeri omnia symptomata, quæ comitabantur materiam atrabilariam adhuc æquabiliter per totum sanguinem dispersam. Ubi autem atra bilis diu hæret visceribus impacta, morâ acrior & malignior redditur, túncque tenuiori & acriori parte per venas resorptâ, & cum sanguine ad cerebrum delatâ, poterit immanes illos furores producere; quin etiam idem contingere poterit, licèt nihil de atra bile ad cerebrum venerit, sed fixa hærens in visceribus majorem malignitatis gradum acquisivit; utì probatum fuit ad §. 1102. Unde optimè *Trallianus* (*a*) de diuturna melancholia agens, dixit: *Inveteratus enim & veluti in naturam conversus, incurabilis propemodum evadit: & tali morbo affecti non tantùm melancholiâ laborant, sed etiam per circuitus insaniunt. Nihil enim aliud est mania, quàm melancholiæ ad majorem feritatem intensio.* Tota ergo curatio maniæ, à melancholia prægressa ortæ, eadem est; adeóque jam tradita. Illa verò, quæ spectant ad curam maniæ ab aliis causis ortæ, postea singulatim dicentur.

§. 1120. IN quo morbo est ut plurimùm immensum robur musculorum, pervigilium incredibile, tolerantia inediæ & algoris mirabilis, imaginationes horrendæ, lycanthropiæ, cynanthropiæ, &c.

Sequitur jam, ut considerentur mirabilia illa symptomata, quæ in maniacis observari solent: ad quæ intelligenda conducent sequentia.

Antea ad §. 700, ubi de delirio *febrili* agebatur, notatum fuit, delirium adesse tunc, quando idearum ortus non respondent causis externis, sed ab interna cerebri dispositione mutata pendent, natâ præter voluntatis imperium. Simul ibidem dictum fuit, ideas sæpe comitari illud gratum, vel ingratum, quod inevitabili necessitate rapit totam mentem, ut illud gratum faciat perennare, ingratum verò removeat vel destruat. Sic oriuntur validissimi animi affectus, quos & enormes sæpe sequuntur corporis motus, per quos conatur homo illud displicens removere vel destruere, illud placens retinere. Videte hominem irâ subitâ & summâ correptum, quantum robur habeat, quanta cum audacia quævis pericula spernat. Si jam in maniaco delirante talis nascatur idea, quæ iram suscitat summam, incredibili musculorum robore quævis ferè obstacula superat, à pluribus robustis viris vix coerceri potest, & tantò magìs furit, quò majora sentit furoris sui impedimenta. Tunc tota mens non cogitat nisi solam hanc ideam, quæ tandem ferè indelebilis redditur. *Helmontius* (*b*) pulchra habet circa maniam Observata,

(*a*) Lib. I. Cap. XVI. pag. 103.

(*b*) In Capitulo: *Demens Idea*, pag. 226. §. 39.

quæ

quæ hoc confirmant. Examinavit enim maniacos, qui resipuerant postea, satis memores illorum, quæ ipsis contigerant illo tempore, dum incipiebant furere: fatebantur autem, *quòd spoliarentur primùm omni discursûs consecutione, maneréntque in punctuali immersione unius conceptûs, extra quem nil aliud cogitarent, cum mærore, molestia & importunitate: cogitabant autem non secus ac si in speculo illum semper conceptum fuissent intuiti. Imò nec sciebant, se tum istud cogitare, vel suo conceptu sic aspicere, quamquam sic immobiliter cogitarent, ut tandem sub ingressum & dominium maniæ, si contigeret illos stare, stetissent per dies aliquot absque lassitudine, nec scirent se stare.* Longè autem validiùs afficitur tunc sensorium commune à tali idea, quàm ab ulla alia, quæ sensuum ministerio menti offertur; atque ideo famem, sitim, acerrimum frigus hyemale tolerant, ultra quàm fieri posse quis crederet. Vidi maniacum omnia corporis integumenta lacerasse, & nudum stramini incubuisse in loco lapidibus strato, dum asperrima sæviebat hyems, per plures septimanas; quandoque per octo dies omni cibo abstinuisse, dein oblata quævis ingurgitasse avidissimè; imò & fœdissimo spectaculo proprias fæces alvinas devorasse, licèt optimi cibi suppeterent. Per plures septimanas, noctes & dies pervigil horrendis clamoribus totam replebat viciniam; & tamen per plures annos supervixit, sedato quidem furore, sed fatuus, & omnium rerum immemor. Ubique locorum tristia talia humanæ calamitatis specimina in morodochiis occurrunt; & plura similia apud *Forestum* (*a*) aliósque Auctores legi poterunt, ubi & miræ imaginationes enarrantur, quæ in hoc morbo laborantibus observatæ fuerunt, in singulis maniacis ferè diversæ. Videntur autem veteres Medici quandoque pro varietate læsæ imaginationis maniæ aliud nomen indidisse; *Lycanthropiam*, *Cynanthropiam*, dum furibundi imitarentur canes vel lupos, & quandoque crederent se in hæc animalia mutatos esse. Hujus morbi descriptio legitur apud *Aetium* (*b*) ex *Marcello* desumpta: dicit autem, Februario mense illos noctu exire, in omnibus canes aut lupos imitari, & donec illucescat, mortuorum sepulcra aperire. Optimè tamen notavit eruditissimus *Freind* (*c*), post *Gorræum*, legendum esse διάγωσι loco διανοίγωσι; cùm alii Auctores, qui hujus morbi mentionem fecerunt, nil dicant de sepulcrorum apertura, sed tantùm quòd tales maniaci inter mortuorum monumenta versentur. Idem autem ulteriùs confirmat dæmoniacus ille, de quo legitur (*d*) in sacris Literis, quòd in monumentis versaretur die ac nocte, clamans, vincula rumpens, nudus, &c; nullâ pariter mentione factâ de sepulcrorum apertura. Pallidos, siccis oculis & cavis, linguâ aridâ, siticulosos describunt veteres Medici fuisse tales ægros, & tibias exulceratas habuisse propter assiduos lapsus, & canum morsus; simúlque monuerunt, lycanthropiam esse melancholiæ speciem. Rusticum hac maniæ specie correptum vidit *Forestus* (*e*), qui verno tempore circa cæmeterium versabatur, &

(*a*) Lib. X. Observ. 20. pag. 431.
(*b*) Lib. VI. Cap. XI. pag. 104. versâ. & Charter. Tom. X. pag. 502. 503.
(*c*) Histor. of Physik Tom. I. pag. 20.
(*d*) Marc. Cap. V. Lucæ Cap. VIII.
(*e*) Lib. X. Observat. 25. pag. 440.

omnia illa signa habebat, quæ ex veteribus Medicis modò enumerata fuerunt.

§. 1121. NOTANDUM verò, Anatomicâ sectione constitisse, horum cerebrum siccum, durum, friabile, in suo cortice flavum; vasa autem turgentia, varicosa, atro tenaci cruore distenta fuisse.

Constitit ex illis, quæ de melancholia dicta fuerunt, quòd possint deliria mira produci, licèt causa materialis circa præcordia hæreat, non autem in cerebro: attamen ad §. 1102, monitum fuit, materiæ atrabilariæ putrefactæ attenuatæ partem venis resorberi, & inprimis cerebri functiones turbare. Præterea ad §. 1104, dictum fuit, atram bilem, turgentem & motam, maniam pessimi generis producere, si in cerebrum perrexerit; adeóque in mania, post melancholiam diuturnam nata, sæpe obsidentur vasa encephali simili materiâ, quæ, prout diversis locis hæret, varias encephali functiones turbare vel & abolere poterit. Notavit *Hippocrates* (*a*), quòd in *Maniacis convulsio accedens amaurosin facit*, nervorum opticorum origine læsâ vel oppressâ per materiam atrabilariam. Imò videtur *Aurelianus* (*b*) in curatione maniæ tentasse, ut impactam cerebri membranis hanc materiam solveret, dum dicit: *Tunc etiam spongiis calidis oculi vaporandi, atque palpebrarum duritia relaxanda, quò etiam per oculos usque ad cerebri membranas beneficium perveniat curationis.* Cadavera autem maniacorum aperta docuerunt, cerebrum sæpe sic mutatum fuisse, prout hîc in textu describitur. Vidit hoc in maniaci cadavere celebris Cremonensis Medicus *Ghisi* (*c*). In cive Leodiensi melancholico, dein maniaco mortuo, invenit *Bonetus* (*d*) cerebrum siccissimum, durum, in summa parte friabile, ad altitudinem digiti flavedine tinctum. Similes Observationes, quæ hoc confirmant, & alibi habet (*e*). Plures aliæ præternaturales mutationes in cadaveribus maniacorum deprehensæ fuerunt: ossa cranii densissima & crassa, suturas ferè deletas, meningem utramque induratam, cerebrum durius solitò, glandulam pituitariam parvam & admodum duram, invenit celeberrimus *Littre* (*f*). Piam matrem ex viridi flavescentem, ferè ubique duplò crassiorem durâ meninge, nulla vasa conspicua habentem, duram matrem callosam mollioris cornu instar, inventam fuisse in hoc morbo alibi (*g*) legitur. Plura alia in Historia Medica habentur; sed cùm hîc præcipuè agatur de illis, quæ in cadavere observata fuerunt, ubi mania post melancholiam secuta fuit, modò dicta sufficient.

(*a*) Coac. Prænot. n°. 485. Chatter. Tom. IX. pag. 880.
(*b*) Morbor. Chronic. Lib. I. Cap. v. pag. 332.
(*c*) Lettere mediche dell dottore Martino Ghisi pag. 26.
(*d*) Sepulcret. S. Anat. Pract. Tom. I. Lib. I. Sect. 8. pag. 205.
(*e*) Ibidem pag. 221.
(*f*) Acad. des Sciences. 1705. Memoir. pag. 47.
(*g*) Medical Essays Tom. IV. n°. 26. pag. 415.

§. 1122. TUM etiam in hoc morbo omnes excretiones ferè cessasse pariter.

Cùm hæc maniæ species melancholiam prægressam supponat, & demonstratum fuerit ad §. 1094, omnes secretiones & excretiones minui eò magìs, quò magìs accumulatur in sanguine illud spissum atrabilarium, patet ratio, quare in maniacis cessent ferè omnes excretiones, vel saltem fiant parcissimæ. Tales enim maniaci exsuccum aridúmque corpus habent, & sæpe pertinaciter cibum ac potum diu respuunt, unde nullâ salivâ os madescit, urina fit parcissima; cibi, si ingerantur, difficulter motu peristaltico promoventur per sicca intestina, bibulæ venæ omne resorbent liquidum, unde paucæ fæces alvinæ in crassis intestinis accumulantur, nec egeruntur, & ideo solet strictissima alvus in hoc casu esse.

§. 1123. PRÆCIPITATIO in mare, submersio in eo continuata, quamdiu ferri potest, princeps remedium est.

In cura melancholiæ, §. 1113, & sequentibus, commendabantur talia remedia, quæ solvendo, incidendo, stimulando, materiam atrabilariam, visceribus abdominalibus impactam, attenuare, & de corpore postea expellere valebant. Verùm præter illa etiam laudabantur alia, quæ illam ideam, circa quam delirium melancholicum versabatur, sensim mutare & tandem penitus delere poterant, vel saltem sic debilitare, ut sensorium commune non afficeretur inde validiùs quàm ab aliis ideis per sensus subministratis. Cùm enim melancholia, utì §. 1090, dictum fuit, à mente initium ducere possit, & brevì in corpore sano atram bilem producere, patet satìs, eductâ hâc saburrâ de corpore, tamen superstitem manere posse illam mentis in sua cogitatione mutatæ conditionem, quæ atram bilem nasci fecerat. Præterea si ab atra bile, priùs natâ in sanguine, & in visceribus abdominalibus accumulatâ, delirium melancholicum productum fuit, poterit diuturnitate morbi tam vivida & efficax esse in sensorio communi hæc idea, ut maneat, licèt causa materialis morbi, atra bilis nempe, expulsa fuerit de corpore. Præcipuè autem hoc continget in mania, quæ melancholiæ major gradus est, & in qua ob furorem validior perturbatio est sensorii communis. Hinc videmus, prudentes Medicos multa tentasse, ut præsentem illam conditionem mutarent, turbando totum corpus validis remediis. Hellebori, vomitoria antimoniata, mercurialia, &c, ad hunc scopum adhibita fuerunt; non adeo ut evacuando agerent, sed potiùs, ut turbato toto corpore, concussis omnibus visceribus & vasis, solutis omnibus humoribus, mutaretur præsens status, quo nullus miserior esse potest, dum, ferarum instar, vinculis, carcere, &c, coerceri maniaci debent, & ab hominum commercio secludi. His factis, si nondum succederet curatio, vel saltem mitigatio sævi furoris tentaverunt talia, quæ subtili fragrantiâ per omnia corporis loca penetrarent,

& sæpe cum felici successu. Moschi satis audax dosis ad grana sedecim, vel viginti, profuit quandoque, uti etiam epilepticis, velut antea dictum fuit; & dum hæc scribo, in nobili juvene maniaco lætus vidi pulchrum moschi effectum. Post vomitorium antimoniatum manè & vesperì drachmam dimidiam camphoræ dedit pluribus maniacis Medicus Anglus, & curavit feliciter (a). Sponte autem patet, similia remedia tentari non posse in plethoricis & calidis corporibus, in quibus alia maniæ species quandoque observatur, uti §. 1127, dicetur; quæ certè augetur à tali methodo curandi. Verùm in plurimis maniacis collapsa vasa videmus, & corpus quandoque frigescere, inprimis artus inferiores: tales facilè hæc ferunt remedia, imò à validis etiam emeticis vix afficiuntur. Antimoniale emeticum in nobili muliere novemdecim annorum nullum vomitum fecit (b), sed duodecim horarum somnum, & quidem satis profundum. Novi, data fuisse grana duodecim *mercurii vitæ* absque ullo effectu mulieri maniacæ, quæ sanitatis tempore à viginti granis *ypecacuanhæ* in vomitum enormem & hypercatharsin mota fuerat. Ex quibus omnibus patet, talem methodum à prudenti Medico tentari posse.

Ubi autem incassum omnia hæc adhibita fuerunt, vel debet miser talis æger suo fato relinqui, vel extremum submersionis remedium adhiberi, ut deleantur, mortuo ferè sub aquis homine, omnes ideæ. Fructus, quem viderant Medici ab hac methodo in cura hydrophobiæ, ubi postea dicetur, videtur causa fuisse, quòd in desperatis maniacis idem tentaverint, & fortuiti casus docuerunt felicem eventum. Faber lignarius Antuerpiensis à terrore summo, dum horrenda spectra se vidisse noctu credebat, amens factus fuit; dúmque in curru vinctus ad alium locum veheretur, solutis sibi vinculis, curru exsiliit in stagnum profundum & submersus, ac pro mortuo habitus in currum repositus. Revixit tamen, jam mentis compos, & per octodecim annos superstes fuit (c). Hoc exemplo in spem erectus *Helmontius* tentavit submersionem in aliis maniacis; & testatur, nunquam defuisse successum, nisi quoties præcociter submersos ex aqua educeret, metuens ne suffocati interirent. Satis enim diuturna submersionis mora requiritur, uti in sene hydrophobo præsens vidit *Helmontius* (d), quem vinctum funibus, & pondere pedibus adligato, submerserunt tamdiu, donec Psalmus *Miserere* integer recitari potuisset: dein aquis eductum hunc senem adhuc binis merserunt vicibus, sed minori temporis spatio sub aquis retinuerunt. Fatetur *Helmontius*, quòd mortuum jam crediderit: cùm tamen solutis vinculis haustam aquam marinam evomuit, ad se rediit, & postea sanus vixit. Plura alia Observata in eodem loco habentur, quæ docent, non tam citò mori submersos, ac vulgò creditur; de qua re etiam legi merentur illa,

(a) Act. Societ. Londin. n°. 400. pag. 347. Abrigd. Tom. VII. pag. 632, 633.
(b) Ibidem.
(c) Helmont. in capitulo: *Demens idea*, pag. 128.
(d) Ibidem.

quæ apud alios Auctores habentur (a); & probant, per plures horas submersos sub aquis homines tamen revixisse.

Videtur ergo adhiberi posse tale remedium in desperata mania, cùm absolutum vitæ periculum non adsit; ut nempe, deletis pro tempore omnibus ideis, dum nulla vitæ signa supersunt, tollatur & illa latens diathesis sensorii communis, quæ maniam fecit. Aliquando enim, *quos ratio non restituit, temeritas adjuvat* (b). Simul etiam videtur patere, submersionem in mari non plùs prodesse quàm in alia aqua, cùm faber ille Antuerpiensis in stagno submersus convaluerit.

§. 1124. FRUSTRA tentatæ per omnia remedia, varix, hæmorhois; dysenteria, hydrops, hæmorrhagia magna spontanea, febres tertianæ, quartanæve accedentes, salutaria fuerunt.

Uti jam sæpius in aliis morbis antea pertractatis dictum fuit, semper attendendum est ad illa, quæ sponte in morbis contingunt, & levamen vel integram curationem adferunt, ut Medicus hæc conetur imitari per artem; vel saltem caveat, ne turbet aut impediat naturæ, morbos curantis, salubria hæc molimina. Observatio autem docuit, maniacis profuisse sequentia, dum nullis etiam remediis cedebat morbus.

VARIX, HÆMORRHOIS. Quantùm boni inde in melancholicis sperare liceat, antea ad §. 1110, dictum fuit. Cùm autem mania à melancholia tristi gradu tantùm differat, patet, eadem & maniacis profutura. Dum enim atrabilaria fæx per metastasin in venis artuum inferiorum accumulatur, vel per hæmorrhoides fluentes subducitur de corpore, liberantur viscera abdominalia gravante hâc saburrâ, & morbus levatur. Simul etiam, sanguine distendente vasa inferiora, vel per eadem aperta evacuato, impetus & copia humorum à capite derivantur, quod magni momenti est ad mitigandum ferox delirium, uti aliâ occasione ad §. 779, in phrenitidis Historia patuit. Balnea ergo pedum, frictiones, aquæ calidæ vapor anum alluens, multùm prodesse poterunt maniacis: sed sæpe magna difficultas in cura hujus morbi est, quòd furibundi tales ægri præceptis Medicorum rarò obedire velint. Memorabilem casum habet *Schenckius* (c) de fabro ærario, qui vigesimo septimo ætatis anno maniacus factus, per aliquot menses catenis vinciri debuit, ne sibi vel aliis noceret: ortis verò varicibus nigro sanguine multùm distentis in cruribus, ad sanam mentem rediit. Verùm manebant illæ varices per plures annos, & per intervalla satis acriter dolebant; simúlque tunc recidivam minantis maniæ aliqua signa aderant; quæ cavebatur tamen, dum tumentes varices inciderentur.

DYSENTERIA. Ad §. 1104, ubi de atra bile turgente & mota diceba-

(a) Peschlin de vita sub aquis. Winslow sur l'incertitude de signes de la mort.

(b) Cels. Lib. III. Cap. IX. pag. 138.

(c) Lib. I. pag. 142.

tur, monitum fuit, atrâ bile fubitò folutâ, fimúlque ad magnam acrimoniam evectâ, peffimam fequi dyfenteriam; cum dolore intolerabili, fubitâ putredine, & gangrænâ fubitò lethali. Verùm funeftus ille eventus tunc metuendus eft, ubi confertim & fubitò eliquata materies atrabilaria in inteftina venit: ubi verò fenfim foluta, nec admodum acris per inteftina fecedit, tunc talis dyfenteria, licèt molefta fatis, levamen morbi facit, partim evacuando morbi materiem, partim etiam à capite derivando humores, dum irritatis inteftinis ab hoc ftimulo, major liquidorum copia versùs vafa meferaica tendit. In genere monuerat *Hippocrates* (*a*), utì antea ad §. *963*, notavi, quod *hujufmodi egeftiones etiam eos, qui priùs funt in corporibus, morbos fanant; antiquiores quidem diuturno tempore; recentiores autem in paucis diebus fubmovere poffunt.* Unde fimul videtur, maniæ curationem à diuturniori dyfenteria tantùm fperandam effe, adeóque cavendum, ne intempeftivâ medelâ cohibeatur. Alibi autem (*b*) bonum effe dicit, fi maniæ fuccedat dyfenteria. Et è contrà metuebat maniam fecuturam, ubi, dyfenteriâ ceffante, flammeus, rubicundus in facie color fuccederet, humoribus furfum raptis: talis enim fenfus videtur *Coacæ prænotionis* (*d*), quæ fic legitur: *Dyfenteriæ, fubrubræ, limofæ, largæ dejectiones alvi, in flammeis, valde rubicundis coloribus, folutæ, maniæ timorem inducunt.*

HYDROPS. In eodem aphorifmo laudat *Hippocrates* hydropem maniæ fuccedentem. Ut autem intelligatur, quomodo hydrops maniæ prodeffe poffit, notandum eft, quòd quandoque ille morbus à folutis nimis humoribus nafcatur, qui tunc vafis majoribus elabuntur, & in cavis corporis vel in panniculo adipofo colliguntur. Verùm talis humorum folutio dum adeft, & tenax illud atrabilarium pariter attenuabitur, & exibit de corpore; vel per metaftafin ad alia loca corporis deponetur cum levamine. Notum eft, per argenti vivi ufum totum fanguinem folvi in tenuem & putridam lympham, quæ vel per alvum exit, vel per falivales glandulas excernitur; unde validam mercurialem falivationem paffi ægri pallefcunt toti; & fi excretio per ductus falivales à quacumque caufa impediatur fubitò, facies, collum, labia immaniter tument ab aggefta lympha non excreta. Obfervata Medica jam docuerunt, maniacos aliquando falivatione mercuriali fanatos fuiffe: ita *Wepferus* (*d*) curavit rufticum maniacum, dando *turbith minerale* donec ptyalifmus fequeretur. Si ergo talis folutio humorum ab alia quacumque caufa facta fuerit, poterit & quandoque mania fanari.

Præterea quandoque in maniacorum cadaveribus inventa fuit aquofa colluvies in ventriculis cerebri (*e*); quæ reforpta, & ad alia loca corporis depofita, poffet maniæ levamen adferre, nato tumore hydropico in alia corporis parte: fic obfervamus fæpe, difficillimam refpirationem, à pectoris

(*a*) Prædict. Lib. II. Cap. XIII. Charter. Tom. VIII. pag. 821.
(*b*) Aphor. 5. Sect. VII. Charter. Tom. IX. pag 294.
(*c*) N°. 465. Charter. Tom. VIII. pag. 879.
(*d*) Obfervat. Med. Pract. de Affect. Capit. Obferv. 83 pag. 323. 324.
(*e*) Medic. Effays. Tom. IV. n°. 26, pag. 416.

hydrope natam, levari, dum pedes incipiunt tumere; & contra pedum tumorem hydropicum, subitò evanidum, pectus gravare. Ex quibus patet & alia ratio, quare hydrops maniæ prodesse possit.

HÆMORRHAGIA MAGNA SPONTANEA. Antea ad §. 741, monitum fuit, *Hippocratem* per hæmorrhagiam intellexisse illam, quæ per nares fit, si non nominaret aliam partem corporis, unde sanguinis evacuatio prodiret: simili sensu & hîc hæmorrhagiæ vocabulum videtur intelligi. Constitit pariter ex illis, quæ ibidem dicta fuerunt, uti & ad §. 779, in cura phrenitidis, quantùm boni in capitis morbis ab hæmorrhagia narium, sed spontanea, exspectare liceat; cùm rami quidam carotidis internæ per nares distribuantur, adeóque sic simul depleantur vasa sanguinea per encephali fabricam distributa. Simul autem facilè patet, talem hæmorrhagiam præcipuè profuturam in illa maniæ specie, quæ §. 1127, describetur.

FEBRES TERTIANÆ, QUARTANÆ. Antea in Historia febrium intermittium demonstratum fuit, per validos illos concussus tempore frigoris febrilis, auctámque dein caloris tempore velocitatem & impetum circulationis, multa agitari posse & solvi, quæ visceribus impacta hæserant: adeóque spes est atrabilariam materiam sic attenuari & expelli posse. Præterea ad §. 757, probatum fuit, causam latentem febrium intermittentium subtilissimum fluidum nerveum, nervos per quos fluit, vel encephalon mutare, unde hæc omnia oriuntur: poterit ergo per hanc mutationem deleri & illa causa, quæ maniam fecit. Postea enim patebit, non ab atra bile sola maniam produci, sed lævem sæpe sensorii communis mutationem ad hoc sufficere, licèt nihil morbosi in reliquo corpore deprehendatur. Unde meritò monuerat *Hippocrates*, febres intermittentes ab aliis magnis morbis vindicare corpus, uti ad §. 754, latiùs dictum fuit; ubi & plura Observata practica habentur, quæ hanc rem confirmant.

§. 1125. HUJUS maniæ species oritur, postquam autumnali, validâ, diuturnâ, intermittente febre, corpus exhaustum, debilitatúmque, tam per morbum, quàm per iteratas missiones sanguinis, & evacuationes alvi sæpissime repetitas; tum etiam per eadem hæc renovari hoc malum solet.

Hactenus inprimis actum fuit de mania, quæ melancholiam diuturnam sequitur, & tantùm ferè gradu differt ab hoc morbo: verùm & aliæ maniæ species sunt, sæpe difficulter curabiles, in quibus nulla signa docent, aliquid hærere in visceribus mali; sed solum sensorium commune turbatum est, & quidem à causis latentibus. Auctus humorum motus per vasa encephali in paroxysmo febris intermittentis validum in quibusdam delirium facit; sed cessans, simulac defervescit febris. Inflammatio caput internum occupans, phrenitidem facit cum sævo furore; & quandoque per hunc morbum sic mutatur sensorium commune, ut sedatâ febre, sanatâ hac inflammatione, ferox illud delirium maneat, túncque phrenitis dicitur in ma-

niam abire; de quo videantur illa, quæ ad §. 774, dicta fuerunt. Dum peregrinum quid cum sanguine movetur, turbantur sæpe omnia in cerebro, uti videmus in ebriis, qui quandoque pessimè furunt, donec stimulus ille, fermentatis liquidis inhærens, vel expulsus fuerit de corpore, vel subactus & iners redditus. Dum elapso sæculo tentabant transfusionem sanguinis, & mira promittebant quidam Medici in morbis curandis, si sani animalis sanguis trasmitteretur in venas hominis, educto proprio sanguine; doluerunt tristem eventum audacis experimenti, cùm sequeretur ingens furor in miseris illis, & deinde mors; hinc publicâ auctoritate vetitum fuit, ne in posterum in corpore humano similia tentarentur (*a*). Bonus sanguis animalis sani, sed diversus à sanguine humano, per vasa encephali fluens, turbavit illico totum sensorium commune, & furorem induxit. Unde discimus, non semper requiri insignes noxas encephali ad tanta mala producenda, sed leviores sæpe causas sufficere. Animi affectus subiti & validi toties maniam fecerant; inprimis ira, meritò brevis furor dicta, qui, dum frequenter recurrit in hominibus iracundis, tandem stabilem furoris characterem in sensorio communi relinquit, sicque maniam producit, difficillimè sæpe curabilem. Optimè hoc notavit *Helmontius* (*b*) dicens: *Dementiæ tantò deteriores, quæ suscitantur absque excrementorum infamia, quia vel continuò perseverant, vel statis recurrunt recidivarum periodis: alioquin absumptis spurcitiis, sponte cessant labes prognatæ.* Si enim ab atra bile oriatur mania, spem habemus, solutâ & evacuatâ hâc materiâ morbum curari posse. Verùm ubi à valido animi affectu sic mutatur sensorium commune, ut mania sequatur, satìs patet non intelligere liquidò Medicum, qualis sit hæc mutatio sensorii communis, & per quæ tolli debeat remedia. Tales manias aliquoties natas vidi in puerperis, si validâ excandescerent irâ primis diebus puerperii; omnium maximè si illatas injurias imò sub pectore conderent, & memores foverent iras: sequebantur enim vix vigiliæ molestissimæ, & post paucos dies mania, quæ in quibusdam totâ vitâ mansit, licèt plura & satìs efficacia fuissent tentata remedia; in aliis sensim sedatum fuit malum, & postea mente ac corpore sanæ vixerunt. Quibusdam mansit pristini morbi vestigium, recidivam faciens circa æquinoctium vernum & autumnale, quando magnæ illæ mutationes corpori humano contingere solent. Plures vidi, qui verno tempore per tres quatuórve septimanas erant maniaci, dum reliquo anni tempore rectè valerent; imò in quibusdam familiis hæreditarium tale malum certo ætatis tempore se prodit.

Commune nervorum principium à Medicis solet vocari sensorium commune; nempe illa corporis pars, unde omnes nervi, sensibus & motibus voluntariis servientes, suam ducunt originem. Illud sensorium commune in encephalo hærere omnes concedunt, & hoc pluribus demonstratum fuit, ubi de apoplexia agebatur. Verùm constat ex Physiologicis, totum en-

(*a*) Dionis Cours d'Opération de Chirurgie. 8. demonstrat. p. 498.

(*b*) In Capitulo: *Demens idea* pag. 226.

cephalon

cephalon vasculosum esse, adeóque functiones hujus pendent à libero motu fluidorum sanorum per vasa determinatæ magnitudinis, debito cum impetu. Fluidorum ergo mutata indoles, vasorum capacitas mutata, celeritas motûs humorum aucta vel minuta, hîc miris & variis modis turbare possunt omnia, inprimis in illis corporibus, in quibus humores satìs soluti sunt, vasa tenera & impulsis liquidis minùs resistentia. Hæc autem obtinent in hystericis dictis mulieribus, in quibus à levissima causa tantæ excitantur turbæ: sed simul tunc solet in his mutari respiratio, suspiria ducunt, sanguis minùs liberè à capite redit (uti pluribus explicatum fuit ad §. 1010. n°. 3. *lit.* γ.) rubore suffunduntur genæ, & pari modo vasa capitis interni magis distenduntur, soluti humores vasa aliena ingrediuntur per errorem loci (vide §. 118.) majora vasa dilatantur, quæ minora vicina comprimunt & impediunt; unde facilè patet, miras mutationes in sensorio communi fieri posse à levioribus etiam causis; & sæpe observatur, hystericas mulieres delirare, dum illos vapores, uterinos dictos, patiuntur. Si etiam in aliis partibus corporis nascatur impedimentum sanguini per vasa moto, poterit versùs caput majori impetu & copiâ derivari, ac similia mala producere: spasmodicas tales constrictiones in visceribus abdominalibus hystericæ toties experiuntur, uti notum est. Videtur & *Hippocrates* hoc observasse, dum à pulsu quodam & palpitatione circa lienem prævidebat majorem sanguinis impetum versùs caput; uti etiam, si circa hypochondria aliqua tensio sentiretur, absque dolore aut inflammatione viscerum hîc sitorum; de quibus videantur illa, quæ ad §. 741, habentur de signis hæmorrhagiæ narium futuræ in febre ardenti. Salubri autem tali evacuatione liberabantur tunc vasa encephali nimio sanguine distenta: quod si non fieret, vel non satìs largâ copiâ, turbabantur omnes cerebri actiones, uti tunc dictum fuit. Ob hanc causam videtur alio in loco (*a*) *Hippocrates* monuisse sequentia: *Si autem & pulsus insit in hypochondrio, perturbationem significat, vel delirium: verùm oculos illorum intueri oportet. Si namque crebro moveantur, illos insanire metus est.* In quo loco μανῆναι vocabulo utitur. Cùm autem ad musculos oculorum tot insignes nervi veniant, patet satìs, talem crebrum & insolitum motum oculorum designare, quòd omnia incipiant turbari in encephalo. Omnia hactenus dicta confirmant, à levioribus etiam causis posse maniam oriri, atque ubi semel hunc morbum quis passus fuit, satìs facilè recidivam fieri; quod & *Aretæus* (*b*) monuit dicens: *Nonnullos namque, qui penitus soluti morbo videbantur, aut vernum tempus, aut error in victu, aut ira casu aliquo proritata, denuo ad furorem revocavit.*

Simul etiam intelligitur ratio, cur ille morbus innumerâ deliriorum varietate ludat, prout hæc illáve sensorii communis pars magis afficitur. Notavit *Aretæus* (*c*), *quosdam Astronomiam discere sine doctore, Philosophiámque possidere à nemine traditam, Poeticam quoque novisse veluti à Musis infusam, &c.*

(*a*) In Prognostico Textu 28. Charter Tom. VIII. pag. 611.
(*b*) Lib. I. de cauf. & sign. morbor. diuturnor. Cap. VI. pag. 31.
(*c*) Ibidem.

Infinitæ enim & novæ ideæ excitari possint in sensorio communi per causas internas in illud agentes, uti pluribus ad §. 700, explicatum fuit, ubi de delirio *frebrili* agebatur. Vidi fœminam, quæ aliquot vicibus maniam passa fuit, dum insaniret, omnia ligato sermone pronunciasse, & mirâ facilitate rythmos invenisse, cùm nihil tale unquam aliter perficere potuerat dum esset sana, imò nunquam tentaverat, à prima juventute manuum laboribus victum sibi comparare coacta, & satis hebetis ingenii. In tali autem mania, quæ non oritur ab atra bile prægressa, alia curandi methodus requiritur. Si vires validæ sint, nec à prægressis morbis exhaustum corpus, evacuationes per sanguinis missiones, purgantia leniora, ut tamarindi, folia sennæ, serum lactis, & similia, prosunt, ut humorum, vasa distendentium, copia minuatur, & impetus à capite avertatur. Cavendum tamen, ne subitis & validis evacuationibus omnes prosternantur vires; tunc enim sævus ille furor quidem tollitur, sed succedit maniæ impotentia quasi sensorii communis, & totâ vitâ manet immedicabilis stultitia; sícque hebetes, omnium rerum immemores, innocuorum infantum instar nugantur perpetuò, & in misero hoc statu quandoque senescunt, quales casus in morodochiis sæpius occurrunt.

Ubi autem per hanc methodum non succedit curatio, tunc nil superest, quàm tentare, ut validis remediis datis, turbentur omnia in corpore, hac spe, ut sic mutetur præsens conditio, de qua re dictum fuit §. 1123.

Huc refertur & illa maniæ species, quam non raro accidisse observavit *Sydenhamus* (*a*) miratus, nullam apud Auctores mentionem fieri hujus maniæ, quæ post febres intermittentes, diuturnas nempe, & maximè quartanas, quandoque sequitur. Antea ad §. 753, ubi de febribus intermittentibus agebatur, patuit, per has febres, inprimis si & validæ fuerint & diuturnæ, omnia corporis fluida mutari admodum, ita ut sæpe in pessimam cacochymiam degenerent, sícque multos morbos chronicos producant. Si ergo crassior & acrior sanguis in vasis encephali hærere cœperit, vel secreta inde liquida acriora illud irritaverint, patet satis, turbari & sic posse sensorium commune, atque maniam produci. Frequentiùs hoc contigisse monet *Sydenhamus*, si per sanguinis missiones frequentes, repetitas sæpe alvi purgationes, cura febrium tentata foret, adeóque vires talium ægrorum admodum debilitatæ languerent. Ad hanc maniam aliâ methodo curationis usus fuit, de qua sequenti numero dicetur.

§ 1126. **HÆC species solis reficientibus, replentibus, cardiacis, roborantibus, diu continuatis, sanatur. At, si evacuando tentatur, atrophiam, debilitatem, insuperabilem fatuitatem, infert.**

Cùm in reliquis maniæ speciebus ab evacuantibus curationem auspicari solerent Medici, cautè monuit *Sydenhamus* (*b*) nihil hîc magis nocere, cùm

(*a*) Sect. 1. Cap. v. pag. 123. (*b*) Ibidem.

ab his furor quidem domari soleat, sed simul sequatur immedicabilis stultitia. Imò notat, quòd æger in sanitatis limine jam constitutus, dum enema tantùm injiceretur ex lacte saccharato, illico se pejus habuerit, recrudescente denuo maniâ, quæ ferè sopita fuerat. Cùm autem effœtus & vappidus in talibus ægris sanguis esset, in victu analeptico, & cardiacis roborantibus remediis, curæ spem ponebat; imò & potu generosiore reficiebat tales ægros, & in lecto diu multùmque jubebat contineri. Sic post aliquot septimanas sensim in melius proficiebant: tunc cardiaca per aliquot dies omittebat, pergens in solo victu analeptico; postea iterum dabat cardiaca, donec integra rediret sanitas. Hac methodo ingerebat corpori talia nutrimenta, quæ facilè à languentibus visceribus subigi poterant; simúlque cardiacis & roborantibus viscera chylopoietica excitabat, ut meliùs agere in ingesta possent: augebat simul per grata hæc stimulantia motum humorum, & vasorum actionem in liquida contenta: his omnibus conspirantibus emendabatur cacochymia post febres illas diuturnas relicta. Notandum autem, quòd & theriacam Andromachi dederit, ac quidem paulò liberaliori dosi; quæ non tantùm agit ut cardiacum calidum & stimulans, verùm etiam ratione opii somnum conciliando in hac maniæ specie videtur juvare. Plures tales formulæ in *Materia Medica* ad hunc numerum habentur.

§. 1127. MANIA verò enata in robustis, vegetis, floridæ ætatis, plethoricis, calidis, sanatur iisdem mediis, ac species epilepsiæ (1081.); missione sanguinis iteratâ; purgatione forti inter singulas interpositâ; dein, impetratâ sedatione, opiatis, & cardiacis.

Ubi sanguis nimiâ copiâ distendit vasa in plethoricis hominibus, vel à calore aeris rarescit, aut à spirituosis potibus magnâ copiâ assumptis inprimis in flore ætatis, tunc & observatum fuit, sic turbari sensorium commune, ut mania sequatur, imò sæpe quàm maximè furibunda. Facilè distinguitur hæc maniæ species à reliquis per signa plethoræ præsentis, calorem magnum, inprimis in capite, ruborem faciei & oculorum, pulsationem validam arteriarum carotidum ac temporalium; utì & per causas prægressas, quæ subitam rarefactionem sanguini inducere possunt. Huc etiam spectant consuetæ sanguinis evacuationes per hæmorrhoides & menstrua suppressæ, omniáque illa quæ sanguinis impetum & copiam versùs caput augere valent. Observatur hoc, quando lochia subitò supprimuntur in puerperis, unde plurimi difficilésque morbi oriuntur, prout in hoc illúdve viscus rapiuntur, uti postea ad §. 1329, dicendum erit. Notavit hoc optimè *Hippocrates* (*a*) dum dixit: lochia quandoque irruere in caput, thoracem & pulmonem, & quandoque subitam mortem sequi. Postquam autem recensuit illa mala, quæ fiunt, lochiis in pulmonem raptis, addit sequentia: *Quòd si purgatio* (uterina) *im-*

(*a*) De Mulier. Morbor. Lib. I. Cap. 45. Charter. Tom. VII. pag. 755.

petu sursum delata per os non exeat, neque ad pulmonem vertatur, ei ad faciem lochia divertent, quæ admodum rubicunda erit, & caput grave, neque id citra dolorem movere poterit; oculi etiam valde rubicundi erunt, & ex ipsis tenuis sanguis effluet: Est ubi etiam nonnullis sanguis ex naribus profluit, qui si effundatur, hoc modo diuturnior morbus evadit. Neque hoc in morbo acutè aures audiunt. Cardiogmo vexabitur, eructabit, mente alienabitur, & delirationes furiosæ (παρανοίαι μανιώδεες) *existunt.* Paulò pòst notat, quòd si emergant ex hoc morbo, quandoque surditas aut cæcitas maneat, compressâ nempe à vasis sanguineis encephali distentis origine nervorum opticorum vel auditoriorum, ita ut postea liber motus spirituum nervosorum per has partes restitui nequeat. Huc etiam spectare videtur sequens *Hippocratis* (*a*) textus: *Quibus mulieribus sanguis in mammis colligitur, maniam significat.* Notum est, circa tertium puerperii diem, uteri vasis jam constringi incipientibus, serosum lacteum humorem in mammis colligi, quæ tunc tument. Verùm ubi loco hujus serosi pabuli sanguis ipse mammas distendit, signum est, lochia sursum rapi, & superiora coporis vasa omnia quàm maximè urgere; unde tunc metuenda sunt omnia illa mala, de quibus statim dictum fuit.

Præcipuus curationis scopus in tali mania est, ut vasa nimis repleta vacuentur per sanguinis missiones, & avertatur impetus ac copia humorum à capite; quò spectant purgationes satis validæ, pediluvia, epispastica, &c; simul rarefactio sanguinis tollatur, & caveantur causæ, à quibus hæc nasci posset; vasa superiora roborentur, stringantur, dum simul inferiores artus balneis, fomentis, vaporibus, &c, laxantur quàm maximè: his factis, si pergat adhuc furor, opiatis tutò poterit compesci ille impetus.

Ad §. 1124, notatum fuit, spontaneas validas hæmorrhagias maximè profuisse in mania, quæ aliis remediis frustra tentata fuerat; adeóque cum fructu sanguinis largæ missiones institui poterunt, inprimis in robustis, vegetis, plethoricis, calidis hominibus, de quibus hîc agitur. *Hildanus* (*a*) plures casus habet, ubi per arteriæ temporalis sectionem curata fuit mania, & quidem subitò. Inprimis extemporaneum inde effectum vidit in robusta virgine, quæ graves capitis dolores diu passa, evaserat maniaca, conquerens se molestos tinnitus & sibilos in auribus percipere, dolorem pulsatorium circa tempora, & molestum fervorem in intimo capite; quæ omnia signa docebant, distendi interna capitis vasa à copioso sanguine. Juvenis Helvetus, calidissimâ tempestate mari iter fecerat, simúlque meracissimorum vinorum usui immoderato indulserat, unde maniacus evasit. Curatus fuit repetitis venæsectionibus, hirudinibus applicatis ad tempora, victu tenuissimo. Cùm autem & vini abusu & calidissimâ tempestate magnus calor ac rarefactio sanguinis adessent in hoc ægro, hinc profuit balneum aquæ frigidæ, simul affusâ aquâ glaciali copiosâ & cum impetu ad caput priùs rasum. Plures alii casus Medicos docuerunt, frigidissima capiti applicata quandoque mul-

(*a*) Aphor. 40. Sect. V. Charter. Tom. X. pag. 219.

(*b*) Efficac. Medic. Part. 2. pag. 45; 46.

tùm profuisse (*a*). Sic homini jam dudum maniaco somnum placidissimum conciliavit pileus nive plenus, capiti impositus: evigilans longè pacatior, & intra paucum tempus hac methodo curatus fuit (*b*). Mansit tamen spasmodica contractio in uno latere faciei, fortè à frigidissima nive imprudentiùs applicata: notatur postea & alios maniacos eâdem methodo curatos fuisse. Felix talis cura etiam successit, dum ex viginti pedum altitudine frigidissima aqua irruebat in caput maniaci, unde secutus fuit somnus profundus viginti novem horarum, & postea evigilans æger sanâ fruebatur mente (*c*). Plures Observationes, quæ egregium usum aquæ frigidæ in hac maniæ specie confirmant, & alibi (*d*) habentur. Omnium autem maximè videtur hæc methodus profuisse in illis, qui fervidissimâ æstate, & post usum nimium vini generosi, in hunc morbum inciderunt. Apud *Celsum* (*e*) etiam mentio hujus methodi fit, dum jubet totum corpus in aquam & oleum demergendum esse; super caput aquâ frigidâ infusâ: tunc enim reliquæ partes corporis laxantur tepido calore, dum subitum frigus capitis vasa constringit & roborat.

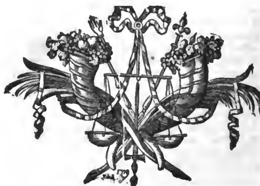
Laudantur autem & opiata in cura maniacorum, quando nempe priùs evacuationes tam per venæsectionem repetitam, quàm per purgantia, præcesserunt; omnium maximè si pertinaces adsint vigiliæ. Fortuitus casus probavit opii effectum in virgine maniaca, dum unguentum, continens scrupulum opii Thebaici in aceto soluti, quod temporibus inungendis destinatum erat, devorat. Inde enim subitò convaluit (*f*). Magnam autem opii quantitatem ferre posse maniacos pluribus Observatis constat. Hujus morbi curatione celebris Medicus (*g*) dabat manè & vesperì grana duo opii in aquæ fontanæ cochleari soluti, & si nullus sequeretur somnus, addebat singulis dosibus adhuc granum opii, donec sequeretur effectus: refert autem quòd aliquando pro una dosi quindecim grana opii debuerit dare; sed nunquam hoc tentavit primâ vice, at sensim augendo opii quantitatem, donec pacato somno, fruerentur ægri. In juvenibus & plethoricis utebatur sanguinis missionibus; sed affirmat se multos curasse absque venæsectione. Omni octiduo dabat purgans hydragogum vel vomitorium antimoniatum, & vesperì ejusdem diei solitam opii dosin; nam per plures dies in opii usu pergebat, donec compesceretur furor. Audacter ex papavere parata pharmaca danda esse, post evacuationes factas, commendavit *Aetius* (*h*), atque inde resipiscere maniacos. Similem methodum laudavit *Sydenhamus* in maniacis juvenibus ac sanguineis, nam post aliquot venæsectiones dabat omni octiduo acre purgans, & diebus intermediis cardiacum remedium, quod sa-

(*a*) Académie des Sciences, 1734. Hist. pag. 56.
(*b*) Psychrolousia or the History of cold Bathing, &c. pag. 452.
(*c*) Ibid. pag. 455.
(*d*) Lettere Mediche del dottore Mart. Ghisi, &c. pag. 27.
(*e*) Lib. III. Cap. XVIII.
(*f*) Acta Erudit. Mens. Jul. 1701. pag. 314.
(*g*) Joh. Jac. Wepferi Historiæ Apoplect. in Append. pag. 687.
(*h*) Lib. VI. Cap. VIII. pag. 101.

tis bonam copiam theriacæ Andromachi continebat (*a*). Interim verum est, quòd *Sydenhamus* bis de die tantùm medium granum opii circiter exhibuerit; sed patet ex antè dictis, quòd tutò augeri possit hæc quantitas, si opus fuerit.

Ex omnibus hactenus dictis patet, solicitè distinguendas esse varias maniæ species, ut singulis idonea medela adhiberi possit, cùm illa quæ huic speciei sanandæ conducunt, in alia specie maniæ nocerent.

(*a*) Sect. I. Cap. v. pag. 125.

RABIES CANINA.

§. 1128. EST & alia ægritudo, quæ ob furorem sæpe comitem, huc commodè referri potest, quum ob summam perniciem tractari debeat.

Videtur commodissimè hoc loco tractari posse ille morbus, qui *rabies canina* dicitur, cùm quandoque tales ægri maniacorum instar furant, & vinculis coerceri debeant. Fortè dubitari posset, an non potiùs pertineret ad morbos acutos, quàm ad chronicos, simulac enim in actum deducitur rabiosi animalis venenum, corpori humano applicatum, tunc paucorum dierum spatio occidit, & plerumque febrem habet comitem. Interim tamen latet sæpe diu hoc venenum in corpore, antequam actuosum fiat, uti postea patebit. *Aurelianus* (*a*) acutorum numero adscribit rabiem caninam. *Cùm non oporteat illud tempus ægrotanti imputari, quo nondum rabie vexatur, quippe cum passio necdum corpus afficiat; & cùm emicuerit, non habeat superpositiones, seu dilationes, sicut qui specialiter tardis afficiuntur passionibus, & ob hoc celerrimè ægrotantes interficiat, non solùm ut acuta, sed etiam ut continua passio.*

Cùm autem post morsum rabiosi animalis inflictum causa morbi jam hæreat in corpore, & in quibusdam observata fuerit insolita mœstitia, ac emaciatio corporis, diu antequam fierent hydrophobi, non videtur absonum, quòd hic morbus inter chronicos numeretur, licèt ultima ejus periodus acutorum more ægrum tollat: præcipuè cùm efficax medela ferè tantùm sperari potest illo tempore, dum nondum ad ultimam illam periodum morbus pervenit. Sic epilepsia meritò morbis chronicis adnumeratur, licèt quandoque tempore paroxysmi moriatur æger. Ita & atra bilis, tardus admodum morbus, dum turget & movetur, immanes febres & citò lethales accendit (vide §. 1104.).

§. 1129. VOCATUR rabies, & quia à canum morsu ut plurimùm, rabies canina; tum à symptomate terribili, aquæ metus, hydrophobia, &c.

Nominis ratio sponte patet: cùm sæpe, licèt non semper, furor adsit, rabies dicitur; & quamvis ab aliis animalibus etiam hic morbus hominibus communicetur, cùm tamen à canibus frequentiùs hoc contingat, dicitur rabies canina. Cùmque signum pathognomonicon veneni illius, jam actuosi

(*a*) Acutor. morbor. Lib. III. Cap. XI. pag. 222.

redditi, ſit metus ingens omnium potulentorum; ideo dicitur ὑδροφοβία, vel & aliis ὑγροφοβία, uti *Aurelianus* (*a*) monuit; ita tamen ut fateatur hydrophobiæ nomen magis conſuetum eſſe, & communiter huic morbo tribui, utì & hodie ſolet.

Alio in loco (*b*) diſputat, an rabies canina novus morbus ſit, an non. Apud *Hippocratem* nullibi mentio fit illius morbi; ſed tamen inde non ſequitur, non exſtitiſſe illius tempore. Fortè minùs frequens fuit illo loco, ubi *Hippocrates* vixit: nam ubique locorum hunc morbum non æquè communem eſſe innuit *Aurelianus* (*c*), dum dicit: *Cariam* atque *Cretam*, licèt ab aliis venenatis animalibus ferè immunes ſint, canum rabie vexari frequentiſſimè; & contrà legitur (*d*), in tota Meridionali Americæ parte, canes nunquam rabie corripi. Certè canes omni ævo fuerunt, & hoc morbo frequenter corripiuntur; unde videtur admodum probabile eſſe, rabiem caninam antiquorum Medicorum tempore etiam exſtitiſſe. Plura circa hanc rem ſolitâ ſuâ eruditione collegit *Le Clerc* (*e*), ubi hæc videri poterunt.

§. 1130. ORITUR ferè ſemper ab aliis animalibus, priùs rabioſis, ſuſcepto contagio, tamen & ſponte in acutis quibuſdam orta legitur, & obſervatur.

Omnium communiſſimè ab aliis animalibus, priùs rabioſis, teter hic morbus hominibus communicatur: interim tamen quædam Obſervationes docuerunt, eumdem morbum abſque hac cauſa productum fuiſſe. Sic legitur (*f*) de juvene viginti novem annorum, temperamenti calidi & ſicci, qui ſummâ excandeſcens irâ proprium digitum indicem momordit, unde intra viginti quatuor horas hydrophobus factus eſt; & quidem adeo, ut ad ſolam aquæ mentionem ſtrangulari videretur; dein maniacus ac planè furibundus factus, ſubitò periit, dum poſt æruginoſam materiem vomebat bilem ſinceram. In hoc caſu videtur illud venenum per ſummum iræ furorem natum fuiſſe in corpore, non verò aliunde acceſſiſſe. *Aretæus* (*g*) hujus opinionis fuit, poſſe ſimilia in corpore naſci illis, quæ extrinſecus adveniunt, & æquale damnum facere: ſic autem habet: *Alia millena eorum, quæ in homine ſunt, eamdem ſpeciem cum exterioribus cauſis obtinent: ſucci corrumpentes internè & externè: morbi quoque medicamentis pernicioſis aſſimiles; & à medicamentis talia vomunt, qualia ob febres vomere ſolent.* Similiter *Aurelianus* (*h*) credidit, *eſſe poſſibile, ſine manifeſta cauſa hanc paſſionem corporibus innaſci, cùm talis fuerit ſtrictio ſponte generata, qualis à veneno.* Notum eſt, quod *Aurelianus*,

(*a*) Ibid. Cap. IX. pag. 218.
(*b*) Ibid. Cap. XV. pag. 226.
(*c*) Ibidem, pag. 229.
(*d*) Biblioth. raiſonn. 1750. Avril, Mai, Juin. pag. 422.
(*e*) Hiſt. de la Medec. Part. 2. Lib. IV. Sect. 1. Cap. VI. pag. 463.
(*f*) Epiſt. Joh. Bapt. Scaramucci ad Ant. Magliabech. in Miſcell. Curioſi. dec. 3. a. 9. & 10. append. pag. 249.
(*g*) De cauſ. & ſign. morbor. acut. Lib. I. Cap. VII. pag. 5.
(*h*) Acutor. morbor. Lib. III. Cap. IX. pag. 219.

Methodicorum sectæ addictus, omnes morborum causas ad strictum & laxum reduxerit.

Cùm autem in cadaveribus sæpe inventa fuerint organa deglutitionis utcumque inflammata; biliosa circa stomachum; cerebrum, cerebellum, medulla spinalis ficciora solitò, &c; (vide §. 1140.) satis verosimile videtur, si ab aliis causis similis mutatio corpori inducatur, posse & similem murbum sequi.

Vidimus in Historia melancholiæ (§. 1090.) hunc morbum à mente initium ducere posse, & in corpore bene sano à sola mutatione cogitationis atram bilem produci; quæ atra bilis, ab aliis causis nata in corpore, vicissim faciebat pertinax delirium. Certum est numerosissimis Observationibus, canes absque ulla infectione alterius rabiosi animalis rabiosos fieri, adeóque in illorum corpore illud venenum produci, non autem aliunde venire; quod hanc opinionem probat. Observationes autem fide dignissimæ videntur confirmare in aliis morbis, absque ullo veneno rabiosi animalis, hydrophobiam natam fuisse. Celeberrimus *Boerhaavius* solebat hac occasione Auditoribus suis affirmare, vidisse se, lictorem, qui carnificem aliunde accersere debuerat, ut publica de scelesto homine sumeretur pœna, incidisse in febrim ardentissimam, omnémque potum oblatum cum summo horrore repudiavisse, & tertio die periisse: miser ille calidissimâ tempestate multùm corpus moverat, deinde per quatuor horas nudato capite, solis radiis exposito, in scapha sederat, totóque hoc die solo ferè spiritu vini usus fuerat. *Salius Diversus* (a) in muliere triginta sex annorum, febre pestilenti detentâ primò, dein, hoc morbo expugnato, dysentericâ redditâ, atque denuo curatâ, manente tamen quâdam febriculâ, vidit hydrophobiam nasci, & quidem tali gradu, ut alios coram se bibentes sustinere non posset: mens tamen semper constabat, & octavâ die, postquam omne liquidum horrere cœpit, mortua est; cùm à morsu rabiosi animalis hydrophobi facti raro quartum diem superare soleant. Ægra autem, & mater ejus, sanctè asseverabant, quòd nunquam nec à cane rabido, nec à sano, tacta fuisset, *cùm nec domi unquam canem educasset, nec externis unquam communicasset.* Alibi legitur (b), inflammationi ventriculi accessisse hydrophobiam cum convulsionibus, à quibus malis tamen æger ille audacter repetitis sanguinis missionibus evasit. Certè *Aurelianus* (c) monuerat, in hydrophobicis stomachum pati. Apparet tamen ex his Observatis, hydrophobiam, in morbis absque venenato contagio natam, leniorem esse, & magis curabilem. Qui plura desiderat exempla hydrophobiæ in morbis natæ, inveniet apud *Schenckium* (d), qui ex *Marcello Donato* & aliis hæc collegit. Credo, modò dicta sufficere, ut constet, hydrophobiam in acutis morbis quandoque sponte nasci.

(a) De febre pestilenti & seq. Cap. XIX. pag. 362.

(b) Medical Essays Tom I, §. 29. pag. 283.

(c) Acutor. Morbor. Lib. III. Cap. XII. pag. 222.

(d) Lib. VII. Observat. Medicin. pag. 852.

§. 1131. ANIMALIA autem ferè quæcumque hoc malo affici, suóque contagio alia, & ipsum hominem, lædere possunt.

Frequentissimæ hoc docuerunt Observationes, quòd nempe ab uno cane rabido plurimi alii, atque etiam homines, infecti fuerint, qui deinde alia animalia similiter affecerunt. Adeóque nisi citò morerentur animalia rabiosa ex morbo, vel occiderentur, rabies certè immaniter propagari posset; nulla enim Observatio docuit, venenum illud mitescere, dum ex uno animali in aliud propagatur. Cùm autem mordendo præcipuè communicetur hoc venenum, hinc in animalibus majoribus observatur potissimùm rabiei propagatio, quia non tam facilè morsu necari possunt, uti minores aviculæ v. gr.; adeóque post vulnus morsu inflictum satis diu supervivunt, ut veneni suscepti effectus se manifestare possint.

§. 1132. NEMPE canes, feles, lupi, vulpes, equi, asini, muli, boves, sues, simiæ, galli gallinacei, homines, priùs rabiosi, id vitium in alios propagaverunt.

Recensentur hîc animalia, quibus rabiem contigisse Historiæ docent. *Aurelianus* (*a*) addit his ursos & leopardos, de quibus tamen minora numero Observata habentur, quia hæ feræ ab hominum commercio remotæ latebras densis in sylvis quærunt, & ferè semper, dum hominem vel aliud animal mordent, occidunt & fœdissimè dilaniant. Lupi verò & vulpes in habitatis locis sæpe prædam quærunt, & majora animalia quandoque vulnerant, non verò semper occidunt. Videtur autem equis, bobus, asinis, mulis, suibus, rabies per morsum animalis rabiosi communicari; nam non memini certis Observationibus constare, quòd hæc animalia sponte hoc morbo correpta fuerint. Verùm de gallo gallinaceo dubitandum videtur, utpote pugnaci & satis iracundo animali. Verùm quidem est, vulpes gallinaceo generi insidiari, adeóque potuisset & gallus à rabida vulpe vulneratus rabiosus fieri. *Baccius* (*b*) vidit olitorem, à veteri gallo gallinaceo in manu rostro vulneratum, ut sanguis de vulnere exiret, jam primâ die rabiosum factum, tertiâ die periisse; nec igne nec ferro, vel ullis aliis præsidiis juvantibus. Dum duo galli acerrimè inter se dimicarent, mulier hanc pugnam dirimere volens, vulneratur in brachio, ita ut sanguis exiret, dum rostro unus ex his gallis validum ictum inflixerat, unde hydrophoba facta, paulò post mortua fuit (*c*). Nulla tamen mentio fit in utroque hoc casu, gallos illos antea rabioso ab animali morsos fuisse. An summa iracundia tale quid facere potuit in hac ave, uti de iratissimo homine ad §. 1130, dictum fuit. Sed tunc queri posset, cur non frequentiùs rabiosi fierent galli gallinacei, dum in Anglia

(*a*) Acutor. Morbor. Lib. III. Cap. IX. pag. 228.

(*b*) De venen. & antidot. pag. 16, & 71.

(*c*) Epist. Joh. Bapt. Scaram. ad Ant. Magliabech. in Miscell. Cur. dec. 3. a. 9. 10. append. pag. 250. 251.

aluntur ad pugnas, & quidem ferocissimi redduntur. Videntur hæc Observata docere, quòd & in gallis quandoque absque contagio prægresso nasci possit rabies.

§. 1133. NULLI tamen animali frequentiùs, quàm cani, lupo & vulpi; hísque inprimis ex causis internis, absque contagio prævio, nascitur.

Conferendo Historias demorsorum sparsim descriptas, hoc patebit: canes videntur omnium frequentissimè in hunc morbum incidere à causis internis, & de his animalibus domesticis certiora Observata haberi possunt. Lupi autem & vulpes, canibus satìs similia animalia, etiam satìs frequenter rabiosa fiunt, sed de illis minùs certi sumus, an sponte suâ, an verò per contagium hunc morbum contraxerint.

§. 1134. REGIO fervida; regio magno æstu squalens, & vicissim summo frigore horrens, tempestas æstuosa, siccáque, diu durans; victus ex carne putrida, fœtida, verminosa; potûs absentia; vermes renibus, intestinis, cerebro, cavis narium olfactoriis, innati, sunt causæ præcedentes, in his animalibus, nasciturae rabiei.

Cùm horrendus adeo hic morbus sit, operæ pretium est indagare illas causas, quæ rabiem in canibus præcedere solent, ut illæ vitari possint: vel si tales fuerint, ut in canibus jam præexistant, animalia hæc statim necentur, antequam hoc morbo corripiantur, sícque caveatur contagium.

REGIO FERVIDA, &c. In summis æstivis fervoribus, & in calidioribus regionibus, frequentiùs canes rabiosos fieri, omnes testantur Observatores; jámque hoc monuerant antiqui Medici (*a*); verùm addiderunt, interdum & intensissimo sub frigore rabiem nasci. Novi hominem, sub finem mensis Decembris à fele in digito demorsum, hydrophobum factum fuisse. *Aetius* (*b*) autem scripsit, præcipuè frequentem hunc morbum observari in illis regionibus, ubi hyems & æstas pariter modum excedere solent. Interim videntur Observationes testari, quòd magnis sub aeris caloribus, & siccâ simul tempestate, rabies frequentiùs oriatur. Unde in quibusdam locis mos obtinet, ut trucidentur canes, qui diebus canicularibus per urbes vagantur.

VICTUS EX CARNE, &c. Majores molossi, qui catenâ ligati aluntur, ut fures latratu terreant, satìs frequenter rabie solent corripi: his autem canibus, ut fiant ferociores, solent carnes dari majorum animalium, quæ mor-

(*a*) Ægineta Lib. V. Cap. III. pag. 74. versâ. Aetius Lib. VI. Cap. XXIV. pag. 107. Dioscorid. Theriac. Cap. I. pag. 423.
(*b*) Ibidem.

bo perierunt, vel humanis usibus adhiberi non solent. Sic equorum carnes in aere siccatas calido, semiputridas sæpe, lardum balænarum, &c, ob pretii vilitatem his canibus dare solent; unde à putrido hoc victu videntur disponi ad hunc morbum; & quidem omnium maximè, si potu careant. Quandoque enim contingit ut illi, qui horum animalium curam gerunt, obliviscantur aquam apponere, dum miseri canes catenâ ligati potum quærere sibi nequeunt. Dum autem hoc æstivis mensibus contingit, ferè semper rabies sequi solet.

VERMES RENIBUS, &c. Vermibus frequenter laborare canes quàm certissimum est: rarò enim dissecui canem (& plurimos dissecui) quin invenerim vermes in ventriculo, intestinisque, teretes, tænias, ascarides, imò & in aliis pluribus corporis partibus. Probè memini in primo cane, quem dissecui, me non potuisse invenire renem sinistrum; dùmque credebam novellus Medicinæ tyro hoc meæ ignorantiæ adscribendum esse, apice scalpelli locum, ubi renem adesse debere suspicabar, leviter rasi, & subitò prosiliit vermis satis magnus, rictu patulo, penitus diversus ab illis, qui in ventriculo & intestinis inveniri solent: inveni postea totum renem consumptum fuisse, externámque membranam solam superstitem cavum quasi saccum fecisse, in quo vermis ille nidulabatur. Cùm jam canes, putridâ & verminosâ carne utentes, sæpe rabiosi fiant; post mortem inveniantur vermes copiosi in his animalibus; cerebrum paucis horis post mortem putridum inventum fuerit & verminosum (a) in cane, qui rabiosus fuisse credebatur, & ideo occisus fuerat; quidam fuerunt in hac opinione, verminosum esse contagium rabiei: & quidem magìs adhuc probabilis videbatur hæc sententia, quòd argenti vivi, inter anthelmintica remedia magni nominis, usus quibusdam profuisset; de qua re postea dicendum erit. Certè canis ille, quem dissecui, rabiosus non erat, sed cultro Anatomico damnatus fuerat, quia totam viciniam turbabat molesto ejulatu, & terrebat plures, qui funeris brevì secuturi funestum præsagium inde deducebant superstitiosi. Hinc videtur adhuc satìs dubium esse, an vermes, in canum visceribus latentes, ad rabiem disponant.

§. 1135. INCIPIENTIS rabiei signa sunt hæc inprimis, quibus tetræ luis cautela nititur: fiunt tristes, solitarii, se abscondentes, muti quoad latratum, murmurantes tamen, cibum potúmque omnem adversantes, in ignotos quoslibet irati, & irruentes, heri tamen adhuc & memores & reverentes, aures, caudámque dimittentes, somnolentorum instar incedentes: hactenus primus gradus mali iis adest: morsúsque tum exceptus periculosus quidem, non verò pessimus est: dein anhelare, linguam exserere, spumam plurimam emittere, hiare, nunc segniter ut semisopiti,

(a) Bonet. Sepulc. Anatom. Tom. I. Lib. I. Sect. VIII. pag. 212.

nunc subitò celeriter incedere, nec rectâ semper viâ, mox ne herum quidem ampliùs agnoscere, oculos habere demissos, lacrymosos, pulverulentos, linguam plumbeo habere colore, subitò gracilescere, insanire, furere: hic secundus est gradus mali, quem vix triginta horis ferunt, quin moriantur. Morsus hoc tempore ferè insanabilis: quò verò animal vehementiùs furit, diutius malo laboravit, morti propius est, eò morsus, lethalior, acutior, & symptomata citissimè creans violentissima, & contrà.

Magni momenti est, cognoscere signa, quibus observatis, certi esse possumus, canem rabiosum esse, ut nempe statim occidi possit, ne noceat hominibus, vel venenum aliis animalibus tradat, præterea ut tristi metu liberentur homines demorsi à cane, qui non fuerat rabidus. Quando in ultimo stadio morbi canes anheli, linguâ exsertâ, ore spumante, emaciati omnino, obvia quæque mordent, facilè ab omnibus cognoscuntur rabidi. Verùm maximè proderit cognoscere prima morbi incipientis signa, quæ omnia in textu accuratissimè describuntur, numerosis Observationibus confirmata, & à veteribus Medicis (*a*) accuratissimè jam notata. Dicitur autem hîc tantùm de signis rabiei caninæ, quia in aliis animalibus, quæ hominum consortia fugiunt, hæc tam facilè determinari nequeunt; & reliqua ferè semper, à canibus priùs rabiosis morsa in hunc morbum incidunt. Si ergo prægressis illis, quæ præcedenti paragrapho habentur, tristior solitò appareat canis, nec latret ampliùs, cibúmque & potum aversetur, occidendus illico est: tristissimi enim casus docuerunt, quantum sit in mora periculum. Omnia autem animalia, demorsa à tali cane, pariter statim è medio tollenda sunt; vulnera verò hominibus inflicta summa cum cura tractanda, utì postea dicetur: imò si vel minimum dubium de hac re fuerit, negligendum nihil est; satius enim est, ut demorsus à cane homo has molestias etiam frustra patiatur, quàm ut, omissis cautelis necessariis, in dirum hunc morbum incidat.

Aliud signum rabiei in canibus memoratur à recentiore Auctore (*b*), qui se sæpius hoc observasse affirmat: nempe quòd omnes alii canes fugiant instinctu naturali, & cum signis magni terroris, canem rabiosum.

Contingit quandoque, ut canis, de cujus rabie dubitatur, occidatur illico, antequam certò constet, an rabiosus fuerit; inprimis si ignotus ex aliis locis venerit; unde demorsi à tali cane pessima metuunt. Memoratur autem (*c*) sequens experimentum ad elucidationem hujus dubii. Si nempe frusto carnis elixæ fricentur fauces, dentes & gingivæ canis mortui, & deinde illa caro offeratur cani; si mortuus rabiosus fuerit, oblatam carnem repudiabit cum clamore & ejulatu; sin minus, avidè comedet.

(*a*) Aetius Lib. VI. Cap. XXIV. pag. 107. Æginet. Lib. V. Cap. III. pag. 73. versâ.
(*b*) R. James a new method, & seq. pag. 36.
(*c*) Acad. des Scienc. 1723. Histoire, pag. 39.

Cùm autem illud venenum, dum actuosum redditur, vires acquirat eundo, periculosissimus morsus tunc est, quando illud animal morti proximum, uti etiam dum iratissimum simul, in qua re omnes Observatores conveniunt. Antea ad §. 1130, patuit, in iratissimo homine, proprium mordente digitum, hydrophobiam natam fuisse, adeóque non mirum est, per iram hujus veneni efficaciam augeri.

§. 1136. VIX autem ullius veneni tam multiplex contagium: nam morsu vel levissimo, per vestimenta adacto, tantùm radente, nec eliciente sanguinem; spiritu ex ore hominis pulmone adducto; spumæ contactu recentis, vel etiam dudum exsiccatæ, labiis, linguâve exceptæ; osculo tantùm rabido cani dato; infectione à contactu multo instrumenti, vel vulneris, quo dudum antè animal rabiosum occisum fuit; esu lactis, carnísve, animalis rabiosi; attactu, & pertractatione multâ rerum per præcedentia infectarum.

In vulnerum Historia, ubi §. 155, de illorum infectione venenata agebatur, pluribus probatum fuit experimentis, quædam venena impunè deglutiri, quæ vulneri immissa certam mortem faciunt. Præterea constat, venenatis telis interfecta animalia impunè ab hominibus manducari. Coram tale experimentum mihi exhibuit celeberrimus vir *Condamine*, egregium regiæ Academiæ scientiarum ornamentum, dum ab itinere, quod mensurandæ telluris gratiâ instituerat, redux secum tulerat illud venenum, quo Indi solent tela sua imbuere. Lanceolâ leve vulnusculum inflixit gallinæ sub ala; mox tetigit levissimè hoc toxico vulnusculum; statímque bis vel ter convulsa gallina periit. Servus Indus, qui illum comitabatur, sequenti die illam gallinam, adeo citò lethali veneno occisam, comedit impunè. Affirmabat celeberrimus Vir, Indos telis hoc toxico imbutis vulgò ad venatum uti: & occisa sic animalia quotidianum illis victum præbere.

Venenum verò canis rabiosi pluribus certè modis nocet, & demorsa animalia comesta rabiem propagant, uti patebit ex sequentibus. Cruentum vulnus, licèt leve fuerit, requiritur in plerisque venenis; rabies canina autem propagari potest MORSU VEL LEVISSIMO TANTUM RADENTE, NEC ELICIENTE SANGUINEM. Verum quidem est, docuisse Observata, quòd ubi priùs dentes rabiosi animalis transire debent per crassa vestimenta, abstergi venenatam salivam, & minus rabiei periculum esse, uti in pluribus hominibus, ab eodem rabioso lupo demorsis, observavit *Sauvages* (*a*) celeberrimus apud Monspelienses Medicinæ Professor; adeóque nudis corporis partibus cruento morsu immissum illud venenum longè magìs nocere; interim tamen plures Observationes (*b*) idem ille Auctor recenset, quæ evincunt, absque vulnere per cutim integram transivisse illud venenum. Notabilis casus apud *Pal-*

(*a*) Dissertation sur la nature & cause de la rage pag. 7. (*b*) Ibidem.

marium (*a*) legitur de rustico rabioso, qui brevì se moriturum cognoscens, unicum hoc solatium ab illis, qui vinculis constrictum tenebant, obnixè rogavit, ut ante mortem liberos osculari liceret, quod cùm concessum esset, paulò pòst periit: verùm liberi ejus septimo pòst die eodem morbo correpti, perierunt omnes.

SPIRITU EX ORE, &c. An adeo volatile sit illud venenum, ut exspirans de corpore rabiosi animalis in aere volitare possit, sicque inspiratum unà cum aere propagare contagium, non novi ullâ certâ Observatione constare. *Aurelianus* (*b*) quidem habet sequentia: *Hominum hydrophoborum quidam in hydrophobicam passionem devenerunt solius aspirationis odore ex rabido cane adducto, cùm deflectione quadam naturalis spiratio vexata venenosum aerem adducit, & talibus inserit partibus. Aretæus* (*c*) similiter affirmavit, à solo halitu canis rabiosi inspirato hominem hoc morbo affici posse. Si autem consideretur illud contingere non posse, nisi admodum propinquus fuerit homo rabioso animali, & simul notetur, spumescentem salivam in ore & faucibus rabiosorum animalium hærere, cùm illam deglutire nequeant, atque respirationem admodum difficilem & anhelosam esse ultimo morbi tempore, unde ἀσθμαίνειν rabie correptos canes dixit *Ægineta* (*d*), patebit satis, quò minimæ salivæ guttulæ per validam illam exspirationem abradantur, sicque propinquum hominem inficere possint; inprimis cùm eò pejor sit infectio, quò animal morti propinquius est, uti præcedenti paragrapho dictum fuit. Præterea si per solum aerem inspiratum illud venenum communicaretur, frequentiùs afficerentur illi, qui miseris hydrophobis ad mortem usque assistunt. Observationes autem numerosæ docent, non infici adstantes, nisi vel morsu, vel salivæ aspersione, contagium propagatum fuerit. Interim justus tam diri morbi metus monet, meritò etiam ab halitu talium ægrorum cavendum esse. Nimia enim cautela hîc nunquam nocebit.

SPUMÆ CONTACTU, &c. Novi quidem, celebres in arte Viros dubitare, an solo contactu spumæ, dum integra cutis est, morbus ille propagari posset. *Stalpart van der Wielen* (*e*) notat, se plures vidisse sputo rabiosorum aspersos absque noxa: jusserat tamen loca tacta ablui probè aquâ marinâ, & bis terve dederat theriacam. Unde concludit, respiratione & contactu solo rabidorum contagium in alios transmitti non posse. Præterea notat, sibi ipsi nihil nocuisse, dum pulsum tangendo madentes sudore manus similium hominum attrectasset, credens sudorem pariter contagiosum esse debere, si saliva solo attactu morbum propagaret. Monet tamen, quòd cautelæ gratiâ statim abluerit manus aquâ purâ. Interim Observatio *Palmarii* modò memorata docet, moribundi patris oscula infecisse filios: licèt enim & reliqui humores inficiantur in rabidis, videtur tamen per salivam faciliùs

(*a*) De Morbis Contagiosis pag. 266.
(*b*) Acutor. Morbor. Lib. III. Cap. IX. pag. 218.
(*c*) Morbor. Acut. Lib. I. Cap. VII. pag. 5.
(*d*) Lib. V. Cap. III. pag. 74. versâ.
(*e*) Observation. Rarior. Centur. I. pag. 413.

propagari contagium; imò & faciliùs saliva inficitur, ut patebit ex sequentibus.

A saliva, spumescente, calidâ, corpori aspersâ, aliquid metuendum esse in hoc morbo, prudentiores omnes facilè concedent: verùm magis mirabile videtur, quòd à saliva spumosa, dudum jam exsiccata, morbus hic propagari possit. Apud *Aurelianum* (*a*) sequens Observatio legitur. *Sartrix quædam, quum chlamydem scissam rabidis morsibus farciendam sumeret, atque ore stamina componeret, & linguâ pannorum suturas lamberet assuendo, quò transitum acûs faceret faciliorem, tertiâ die in rabiem venisse memoratur.* Similem casum dum viderat *Hildanus* (*b*), vix audebat illum proferre, dum ab omnibus pro fabula habebatur. Matronæ vestem dentibus arripiens canis rabidus illam laceraverat, huc & illuc trahendo, cæterùm nullum vulnus inflixerat. Illa nesciens, canem rabidum fuisse, laceram vestem resarcivit, filo dentibus abscisso, & post tres menses periit hydrophoba. In casu ab *Aureliano* memorato lambendo sartrix humectaverat suturas; in hoc casu autem simpliciter filum, per vestes, salivâ canis rabidi infectas, adactum mordendo abruperat matrona; unde fortè seriùs in hydrophobiam incidit. In utroque casu saliva venenata per humanam salivam diluta immediatè applicata fuit linguæ, labiis, gingivis, quæ crassâ cute non teguntur; & præterea ipsos salivæ fontes propiùs attigit, quod majus hydrophobiæ periculum inducere patebit ex sequentibus.

OSCULO TANTUM, &c. Oscula hydrophobi patris perniciosa fuisse liberis, antea vidimus; adeóque procul dubio simile malum metuendum erit illis, qui rabiosum canem osculati fuerunt. Exemplum hujus rei habet *Schenckius* (*c*) de patricio viro, qui rabiosum canem, antequam dimitteret suffocandum, osculatus, postea hydrophobus periit.

INFECTIONE A CONTACTU, &c. Venenum rabiosi canis vestibus diu adhærere posse, modò vidimus; sed apud *Schenckium* (*d*) legitur casus, de puero, qui abstergens rubiginosum gladium, quo ante plures annos rabiosus canis confossus fuerat, malâ fortunâ digito suo inflixit vulnusculum, atque inde periit hydrophobus.

ESU LACTIS, CARNISVE, &c. Quamvis videatur saliva in hoc morbo præ reliquis infici, tamen videtur justa suspicio esse, venenatam hanc labem & aliis partibus corporis adhærere. Celeberrimus *Sauvages* in pulcherrima & utilissima Dissertatione, quam de hoc morbo scripsit (*e*), videtur hujus opinionis fuisse, quòd sola saliva propagaret contagium, non autem reliqui humores. Verùm dum lupi sævioris carnes in varia obsoniorum genera parabantur à venatoribus, omnes illi, qui inde comederant, non multo pòst tempore correpti fuerunt rabie (*f*). Vidit *Palmarius*, *ex straminis, in quod ra-*

(*a*) Morbor. Acutor. Lib. III. Cap. IX. pag. 219.
(*b*) Observat. Chirurg. Cent. I. n°. 86. pag. 62.
(*c*) Observ. Medicin. Lib. VII. pag. 848.
(*d*) Ibidem.
(*e*) Pag. 32.
(*f*) Fernel. de morb. contag. Cap. XIV. pag. 509.

bie

bie perciti sues decubuerant, esu, equos, boves, oves & reliqua animalia quæ stramentum degustaverunt, rabiem contraxisse, tandémque periisse (*a*). Optimè quidem notat celeberrimus *Sauvages*, quòd potuerint carnes lupi salivâ inquinatæ fuisse; fortè & caput ipsum partem horum ferculorum fecerat: imò admodum probabile videtur, stramen, cui rabiosi sues incubuerant, à saliva infectum fuisse, cùm rabiosis animalibus magna spumescentis salivæ copia ex ore stillare soleat. Sed legitur (*b*), canem rabidum factum fuisse, dum sanguinem, de vena hominis hydrophobi missum lamberet. Testatur *Hildanus* (*c*) de juvene viginti annorum, cujus pollicem rabidus felis, messis tempore, unguibus scalpendo læserat adeo leviter, ut vix offensa fuerit epidermis, quòd initio mensis Martii hydrophobus factus perierit: inscius enim hoc animal rabiosum fuisse, neglexerat hoc vulnusculum. Hæc Observata videntur docere, non solam salivam, sed & sanguinem, imò solidos ungues rabiosi animalis posse propagare contagium. Verum quidem est, jecur rabiosi canis tanquam antidotum proprii veneni commendatum fuisse; sed an profuerit, non adeo certò constat: præterea, uti ad §. 1147, dicetur, laudabatur hepar exustum, adeóque procul dubio per ignem vivum fuerat destructum illud venenum. Hinc videntur Observationes Medicæ docere, per salivam frequentissimè communicari morbum, ita tamen ut & alio modo idem malum sequi possit; adeóque dictat prudentia, ab omni contactu rabidi animalis cavendum esse, quantùm fieri poterit.

Verum quidem est, Observationes quasdam inveniri apud Medicos, quòd demorsus ab animali rabido cum uxore coiverit absque communicatione contagii; tale exemplum apud *Fred. Dekkers* (*d*) habetur: sed notandum, quòd sex ante mortem diebus hoc contigerit, & ex ipsa Historia morbi patet, quòd dum hydrophobus fieri incepit, bidui spatio perierit: adeóque rem cum uxore habuit illo tempore, dum venenum illud nondum actuosum factum fuerat, sed quietum in corpore latebat. Interim tamen neque illo stadio morbi, hoc absque periculo fieri docet Observatio *Friderici Hoffmanni* (*e*): homo enim à lupo rabido demorsus, neglexit plagam, coivit cum uxore, post aliquot dies & ipse, & uxor in hydrophobiam inciderunt; uxor tamen evasit, maritus periit.

Omnia ergo hæc evincunt, magnâ cautelâ opus esse, ut ubi vel minima contagii suspicio est, evitetur dirus ille morbus.

(*a*) Palmar. de morbis contag. pag. 267.
(*b*) Académ. des Scienc. 1707. Hist. p. 31.
(*c*) Observat. Chirurg. Cent. 1. Observ. 86. pag. 62.
(*d*) Exercit. Practic. Cap. VII. pag. 565.
(*e*) Medic. Ration. Systemat. Tom. II. pag. 178.

§. 1137. RURSUM, vix ullum venenum notum, cujus tam atrox, adeóque hominem immutans, virus, quódque, ubi incipit se prodere, tam violentè & celeriter furit, & tamen simul adeo diu latere possit, antequam se manifestet: namque alii statim, alii ut narrant, post viginti integros annos à morsu elapsos, alii rursum omni intermedio tempore urgeri incipiunt malis huic furori propriis: pendet verò hæc diversitas, à calore tempestatis anni, à vario gradu morbi in animali mordente (1135.), à temperie hominis morsi, quum biliosi eò faciliùs vergant, pituitosi, & hydropici contrà, à diverso victu, medicamentísque adhibitis.

Alterum, quod maximè mirantur Medici in hoc morbo, est, quòd diu sæpe latere possit illud venenum in corpore humano, & nullo se manifestare signo. Ubi verò incipit actuosum fieri, tunc producit morbum acutissimum, plerumque ante quartum diem lethalem. *Galenus* (*a*) jam notaverat, per plures menses silere posse hoc malum; imò post integrum annum à morsu suscepto vidit hominem hydrophobum factum fuisse. Septem mensium spatium inter morsum inflictum & hydrophobiam secutam memorat *Ægineta* (*b*); quod & confirmat *Aetius* (*c*): monent tamen ultimi illi Auctores, quòd frequentissimè circa quadragesimum à veneno suscepto diem rabies sequatur; quod Recentiorum Observata confirmant (*d*). Celeberrimus *Sauvages* (*e*) notavit, omnium celerrimè hydrophobiam sequi, si saliva immediatè infecta fuerit, per vulnus faciei inflictum, oscula rabioso animali data, aut carnes talis animalis comestas; atque hoc aliquot Observatis probat, inprimis mulieris in facie demorsæ, quæ tertio die jam erat hydrophoba. Interim tamen *Baccius* (vide §. 1132.) vidit olitorem, à veteri gallo gallinaceo in manu vulneratum, primâ die rabiosum factum, & tertiâ die mortuum. Hæc Observata docent, illud venenum satis citò actuosum fieri quandoque, dum è contrà alii casus habentur in Historia Medica, qui videntur evincere, illud per plures annos silere posse, & tamen, dum in actum deducitur, citò occidere. *Joh. Faber Lynceus* (*f*) notavit, hominem, ante sesquiannum à lupo rabido demorsum, hydrophobum tertiâ die ab insultu morbi mortuum fuisse. *Schmidius* (*g*) mulierem vidit, quæ ante viginti annos à cane rabido demorsa, toto illo tempore nihil incommodi inde senserat; deinde corripiebatur febre malignâ, & hydrophoba facta octavo morbi die periit. Cùm autem ad §. 1130, dictum fuerit, quandoque in acutis morbis sponte nasci

(*a*) Comment. 1. in Lib. I. prædict. Hippoc. Charter. Tom. VIII. pag. 735.
(*b*) Lib. V. Cap. 111. pag. 74 versâ.
(*c*) Lib. VI. Cap xxv. pag. 107.
(*d*) Sauvages, Dissertat. sur la nature & cause de la Rage, page 5.
(*e*) Ibid. pag. 4.
(*f*) Hernandes rerum Mexican. Medic. the aur. pag. 492.
(*g*) In Miscell. Curios. dec. 1. ann. 9. pag. 117.

hydrophobiam, meritò poteſt dubitari, an illud malum, acuti morbi tempore natum, tribui debeat contagio ante viginti annos concepto, & tamdiu in corpore latenti abſque ullo malo effectu. Verùm idem ille Auctor (*a*) narrat alium caſum de ancilla à rabioſi canis morſu curata, quæ ſingulis annis circa tempus, quo demorſa fuerat, leviter delirabat, & quamdam liquidorum averſionem habebat; tandem tamen perfectè ſana ſupervixit diu. In illo caſu videtur priſtini mali veſtigium ſatìs diu ſuperfuiſſe in corpore, licèt non adeo validum, ut lethalem hydrophobiam inducere potuerit. Solet etiam ad probandam diuturnitatem hujus mali adduci Obſervatio, quam *Hildano* ſcripſit *Abel Roſcius*, Reipublicæ Lauſannenſis Medicus ordinarius (*b*), de honeſta matrona, à cane rabido demorſa in ſiniſtro brachio, cui ſtatim à ſedulis & doctis Medicis efficax medela adhibita fuit, dum ſimul Chirurgus ferro & igne vulnus tractaverat. Sana omnino videbatur. Poſt ſeptem annos elapſos percepit in brachio ſiniſtro dolorem acerbiſſimum, ac ſi dentibus caninis diſcerperetur; paulò pòſt furor, mentis alienatio, mœror, triſtitia, vigiliæ ſummæ, ſitis inexplebilis, febris, maxima virium proſtratio, ciborum faſtidium; nunquam tamen, quod notandum, à potu abhorruit. Curata ab hoc morbo poſt alterum ſeptennium, adeóque decimo quarto anno poſt morſum à cane rabido inflictum, iterum graviſſimo morbo decubuit, cum vellicatione & dolore ingenti in eodem brachio; ſanata tamen feliciter. Poſt ſex annos elapſos ſimilis morbus ſimilibus ſymptomatibus ſtipatus, recurrit denuo, à quo pariter evaſit. Poſtea brevioribus intervallis rediit idem malum.

Verùm ſi perpendantur omnia modò enarrata, non videtur conſtare, quòd morbus, à veneno rabioſi canis latente adhuc in corpore, excitatus fuerit, cùm nunquam illud ſignum pathognomonicum, hòrror nempe ab omni liquido, adfuerit. Dolor ſatìs acer quidem percipiebatur in brachio demorſo ab initio morbi, ſed fortè hoc non adeo mirum videbitur, ſi conſideretur, multos, gravia vulnera olim paſſos, in loco cicatricum dolorem ſentire morbo quodam ingruente; uti etiam circa ſubitas aeris mutationes; quod & idem huic matronæ contigiſſe in morbi Hiſtoria narratur. Plures ſimiles caſus, qui docent, diu ſilere poſſe in corpore humano illud venenum, apud Auctores habentur (*c*). Non tamen videtur certis Obſervatis conſtare, illud venenum per viginti & ultra annos in corpore latuiſſe, ac poſtea tamen hydrophobiam produxiſſe. Cavendum autem, quantùm fieri poterit, ne ægris inculcetur, tamdiu illud malum latere poſſe; perpetuus enim metus, & hinc orta triſtitia, miſeros torqueret; & fortè contagium in actum deduceret, quod adhuc diſſipari poſſet de corpore: ſequenti enim paragrapho patebit, triſtitiam & ſolitudinis amorem obſervari in demorſis, dum venenum ſuſceptum incipit actuoſum fieri. Illis verò hominibus, qui vulnera talia

(*a*) Ibidem, pag. 118.

(*b*) Hildan. Obſervat. Chirurg. Cent. 1. pag. 65.

(*c*) Sauvages, Diſſert. ſur la nature & cauſe de la Rage, page 5. Stalp. van der Wielen. Obſervat. Rarior. Cent. 1. n°. 100. page 424. Schenk. Lib. VII. pag. 849.

spernunt, posset incuti metus, ut curam habeant, sibique applicari patiantur talia remedia, quæ tantum morbum præcavere valent.

Quamvis autem nondum penitus constet, quanto tempore illud contagium silens in corpore latere possit, saltem hoc certum est, quòd diu hærere possit, & quòd difficulter tollatur de corpore, si in initio neglectum fuerit. Maximè mirum videtur, quòd insignes mutationes humorum quandoque nec extricaverint hoc venenum, nec in actum deduxerint. Sic observavit celeberrimus *Cocchi* (*a*) quosdam, à cane rabioso demorsos, fuisse correptos variolis, & quidem numerosis: sanatis feliciter ab hoc morbo postea tamen hydrophobia successit, & perierunt. Cùm autem diverso tempore succedat in demorsis hominibus, etiam ab eodem animali, hydrophobia, considerari meretur, quid Observationes Medicæ circa hanc rem docuerint, & quibus caussis celerior vel tardior contagii hujus effectus adscribi possit.

A CALORE TEMPESTATIS ANNI. Ad §. 1134, dictum fuit, tempestatem æstuosam & siccam, diu durantem, in canibus sæpe rabiem producere; adeóque probabile videtur, similem tempestatem valere, ut in actum deducatur silens adhuc contagium. Sæpius observatum fuit, hyemali vel autumnali tempore demorsos totâ hyeme nil mali percepisse, verno autem tempore hydrophobos factos. Sic à rabida fele morsus homo autumnali tempore, circa finem mensis Maii sequentis anni hydrophobus periit (*b*). Alium hominem novi, qui, medio mense Decembri pariter à fele morsus, mense Maio incipiente hoc morbo exstinctus fuit. Plures similes occurrunt casus, qui suadere viderentur, quòd vernus calor hunc morbum excitaverit: interim acuta febris, variolarum comes, idem efficere non potuit, uti modò dictum fuit.

A VARIO GRADU MORBI IN ANIMALI MORDENTE. De hac re jam dictum fuit §. 1135. Videtur enim hoc malum, ubi semel actuosum redditum fuerit, vires acquirere eundo. Fortè & hæc est ratio, quare lupi rabiosi morsus sit maximè venenatus, cùm hoc animal raro sylvis egrediatur, & omnia obvia animalia aggrediatur, nisi jam penitus furibundum fuerit. Canis autem rabidi morsus periculosior videtur, quàm morsus hominis hydrophobi (*c*). Præterea videntur Observata docere, citiùs hydrophobiam sequi, si saliva immediatè inficiatur (*d*): & hæc videtur alia esse ratio, quare lupus rabiosus plùs noceat, cùm plerumque in pedes posteriores erectum hoc animal hominem assiliat, adeóque faciem sæpius lædat.

A TEMPERIE HOMINIS MORSI, &c. Constitit ex illis, quæ ad §. 1130, habentur, in quibusdam hominibus sponte natam fuisse hydrophobiam in morbis acutis; adeóque videtur admodum verosimile esse, quòd tales homines validiùs afficerentur à veneno canis rabidi. Videntur è contrà Observata docere, quosdam homines non infici ab hoc veneno. Sic celeberrimus *Cocchi* (*e*) observavit, plures homines demorsos fuisse eodem tempore, & ab eodem cane rabido; quosdam periisse hydrophos, licèt variis Medendi Me-

(*a*) Bagni di Pisa, pag. 319.
(*b*) Stalp. van der Wielen, Observat. Rarior. Cent. 1. n°. 100. pag. 400.
(*c*) Sauvages, &c. sur la Rage, page 7.
(*d*) Ibid. pag. 4.
(*e*) Bagni di Pisa. pag. 318.

thodis usi fuerint; alios verò nullum damnum inde percepisse, licèt nullam omnino medelam adhibuissent. Observavit pariter *Van der Wielen* (*a*), quòd ab eodem animali demorsi homines alii citiùs, alii seriùs, in hydrophobiam inciderint. Notabile exemplum, quod huc spectat, alibi (*b*) legitur: bini juvenes, dum videbant caniculam nec latrare, nec ullum liquidum deglutire posse, digitis in os immissis fauces & linguam tetigerant undique, ut detegerent causam; paucis diebus post rabiosa hæc canicula periit. Unus ex his robustus admodum & laboriosus post tres septimanas incepit sentire immanem dolorem capitis, quandoque semel, aliquando bis in die circiter per horæ spatium; simul tunc sentiebat fauces contrahi, pulsus erat tremulus, omnia, quæ oculis conspiciebat, apparebant rubicundi ignei coloris. Per integram septimanam hæc symptomata patiebatur, & inter paroxysmorum intervalla ad solitos redibat labores, à quibus sudabat, sicque absque ullis remediis evasit.

Alter, ab eadem canicula infectus, sed junior, circiter quatuordecim annorum, non adeo robustæ constitutionis, etiam dolore capitis corripiebatur, cum levi febricula; nunc verò meliùs, nunc pejùs se habebat: comedebat optimè, sed bibere non poterat: postea verâ maniâ corripiebatur, & tandem adeo furiosus per vices evadebat, ut à quatuor viris coerceri vix posset: dùm defervesceret ille furor, levamen sentiebat, ridebat, loquebatur cum adstantibus, sed semper tamen morsum minitabatur. Redeunte tandem simili paroxysmo aphonos reddebatur, & paulò pòst moriebatur.

Confirmat hæc Observatio, solâ contrectatione multâ canis rabidi hoc contagium communicari absque morsu posse, & diversos effectus producere in diversæ temperiei hominibus. Simul etiam notandnm, quòd in hoc casu robustior evaserit, debilior verò succubuerit morbo; licèt plerumque statuatur, calidos & biliosos in hunc morbum faciliùs vergere, pituitosos & frigidos minùs. Fortè bonâ fortunâ per labores validos & sudores difflatum fuit de corpore hoc venenum, quod cæteroquin, si non expulsum fuisset de corpore, sed agitatum tantùm, pessimos in robusto hoc homine effectus produxisset. Cùm enim, uti sequenti paragrapho dicetur, febris acuta frequenter comitetur morbum hunc, & dura atque exercitata corpora inde pejùs afficiantur, videtur probabile, pejorem rabiem futuram, si cætera paria fuerint, in robustis & calidæ temperiei hominibus. Huic sententiæ etiam adstipulatur celeberrimus *Sauvages* (*c*), & observat, symptomata longè vehementiora fuisse in viris quàm in fœminis, licèt ab eodem animali demorsis, viri enim vinculis coerceri debuerunt, fœminæ autem placidam obierunt mortem.

Cùm autem & æstivus fervor, & calidior hominum temperies, videantur reddere hoc venenum magis actuosum, similis effectus meritò exspectatur

(*a*) Observat. rarior. Cent. 1. n°. 100. pag. 431.

(*b*) Abridgem. of the Philosof. Transact. Tom. V. pag. 366.

(*c*) Differt. sur la Rage, page 7.

à victu & medicamentis calefacientibus, de qua re plura dicentur ad §. 1145.

§. 1138. HOMO optimè sanus contagio hoc (1136.) infectus, post varium tempus (1137.), incipit hoc ordine ferè ægrotare: dolet locus, cui impressa contagii labes primò fuit; dein vagi per alia, maximè vicina, loca, dolores; lassitudo, gravitas, tarditas, in toto musculoso genere; somni inquieti, turbati, terribiles, cum convulsionibus, & subsultibus; inquietudo assidua; suspiria, tristitia; solitudinis studium; atque his ferè primus mali incursus incipit, his ferme primus ejus gradus finitur: sanguis tunc venis emissus omni notâ bonus. Tum postea priora augentur, acceditque porrò ingens circa præcordia angustia; respiratio difficilis, suspiriosa; horror; ad conspectum aquæ, liquorum quorumcumque, & rerum vel pellucidarum, vel instar speculi reflectentium, horripulatio, tremor; prostratus appetitus; deglutitio tamen solidæ cujusque offæ possibilis; attactus humoris cujusque, maximè labiis vel linguâ, incredibilem anxietatem, tremorem, convulsiones immanes, furorem ferè creans; vomitus glutinis fusci biliosi, aut bilis porraceæ; incalescentia; febris; vigiliæ assiduæ; priapismus; cogitationum alienarum & insuetarum perturbata valde series. Sic procedit malum, atque hîc solet secundi gradûs limites ponere. Postea autem omnia enarrata exacerbantur continenter, soletque sequi linguæ asperæ exsertio; hiatus oris; vox rauca; sitis ingens; furor ad conatum bibendi, humorum adspectum, contactúmve; spumæ in ore collectio; eam in alios exspuendi conatus vel invitus; ardor obvia quæque mordendi invitus, nec tamen à voluntate comprimendus, spumante rictu frendit; pulsus & respiratio deficiunt; sudor gelidus; rabies summa, dum interim, quod mirabile, mens prudens, constans, aliis à se metuens, adest; hinc intra quartum ferè semper à primo gradu diem, mors convulsiva cum summa in respirando angustia.

Patuit ex antè dictis, venenum illud satis diu in corpore humano latere posse, antequàm turbet omnia, & toto hoc intervallo nullum signum dare. Patebit postea, quando de cura hujus mali dicetur, quòd, ubi vel minima suspicio hujus contagii suscepti adest, illico efficacia remedia exhibenda sint, antequam diris symptomatibus se manifestet latens virus. Verùm cùm talis medela neglecta fuit, quod sæpe fit, insciis hominibus, vel obliviscentibus, quòd

infecti fuerint, magnæ utilitatis est cognoscere prima indicia, quibus se hoc malum manifestare solet, ut illico tentari possint congrua remedia. Omnia autem hæc symptomata ordine recensentur.

DOLET LOCUS, &c. Quandoque nempe per morsum, vel ungulis radendo, hoc contagium communicatum fuit: ubi enim per integram cutem transiens hoc venenum inficit hominem, quales casus ad §. 1136, enumerati fuerunt, tunc hoc symptoma locum non habet.

Plurimæ Observationes confirmant, primum signum veneni, actuosi redditi, observari in ipso loco demorso, & præcipuè in cicatrice vulneris jam consolidati. Imò *Aurelianus* (*a*) pro universali regula hoc statuit, dicens: *Præpatitur enim ea pars, quæ morsu fuerit vexata, unde initium denique passionem sumere nemo negat.* In homine, post quinque menses & undecim dies à morsu canis rabidi, vulneris cicatrix aliquot diebus prurire incepit, antequam hydrophobus fieret (*b*). *Salius Diversus* (*c*) credebat, se solum animadvertisse signum infallibile instantis rabiei in demorsis, omnibus ignotum; si nempe dolor quidam in loco commorso, licèt ulcus per dies & menses integre fuerit sanatum, accederet, sensim trium quatuórve dierum spatio ad cerebrum ascendens, tuncque vertiginem faciens. Alia Observatio habetur (*d*) de homine à rabida vulpe demorso in manu dextra, cui morbus se manifestare incepit doloribus rheumaticis, præcipuè in manu dextra, brachio, humero, & dorso: his doloribus minutis, sequebatur brachii dextri paralysis; pulsus singulo sexto aut quinto ictu intermittebat, sed in brachio dextro tantùm. Quinto autem die post hæc symptomata jam erat hydrophobus. Apud *Schenckium* (*e*) legitur, cicatrices vulnerum à rabido cane inflictorum incepisse livescere post sesquiannum, subsequente pariter hydrophobiâ. Apud celeberrimum *Sauvages* (*f*) pariter plures casus leguntur, qui docent, dolorem obtusum cicatricum, & illarum elevationem cum duritie majori, præcessisse hydrophobiam: imò ibi notatur, dum morbus in melius vergebat, cicatrices denuo emollitas subsedisse.

Omnia jam hæc Observata docent, aliquam mutationem in loco demorso, inprimis in cicatricibus vulnerum, præcedere solere illum statum, ubi latens hactenus contagium incipit actuosum fieri. Unde videtur admodum probabile, illud venenum susceptum in loco demorso hæsisse tamdiu.

Cùm autem illud venenum, in demorsa parte hærens, si liquidis permistum foret, abriperetur in sanguinem, sicque illud contagium universæ humorum massæ communicaretur, ideo credidit celeberrimus *Sauvages* (*g*), solidas partes potiùs hoc veneno imbui, quòd ob viscositatem illis firmiter adhæreat, donec morâ, aliisve causis accedentibus, in actu deducatur, attenuetur, fluidis misceatur, inficiat omnia. Observata videntur hoc doce-

(*a*) Acutor. Morbor. Lib. III. Cap. xv. pag. 226.

(*b*) Acta Physico-Medica Natur. Curiosor Tom. I. pag. 38.

(*c*) De Affect. particular. Cap. xix. pag. 364.

(*d*) Abridgem. of the Philosof. Transact. Tom. III. pag. 280.

(*e*) Observat. Medicin. Lib. VII. pag. 848.

(*f*) Differtat. sur la Rage, page, 52.

(*g*) Ibid. pag. 45.

re, quòd in vulnere contagium hæreat impressum diu; & dum illud incipit agere, sæpe recrudescunt vulnera diu clausa, virulentámque saniem stillant. Interim tamen dubium videtur, an idem illud contagium sanguine receptum statim actuosum fiat, nec per plures dies humoribus nostris permistum manere possit, absque effectu sensibili. Illi casus, qui §. 1136, memorati fuerunt, videntur hoc docere. Dum enim hydrophobus pater morti proximus ultima figit oscula liberis, illos inficit; nec videtur verosimile illud venenum adhæsisse integræ cuti, sed potiùs subtilissimam ejus partem venis bibulis receptam fuisse. Dum ex *Aureliani* & *Hildani* Observatis saliva, exsiccata in veste ab animali rabioso lacerata, infecit mulierem, quæ dentibus momorderat filum, hincque labiis & linguâ tetigerat hoc venenum, videtur potiùs illud contagium, salivâ sanâ dilutum, deglutitum fuisse, vel per venas bibulas oris interni ingressum, quàm quòd partibus solidis viscosâ tenacitate adhæserit: longè magìs hoc videtur probare ille casus, ubi levis rasura epidermidis, ab ungue rabidi felis facta, hunc morbum induxit. Certè videmus & alia venena, humoribus mista, per multos dies hærere in corpore, antequam effecta sua monstrent. Dum in variolarum inoculatione crudo vulneri pus variolosum instillatur, tenaci emplastro applicato conantur omni modo promovere resorptionem hujus contagii variolosi per venas: attamen Observata docent, pluribus diebus adhuc ægros à morbo immunes manere. Procul dubio pars illius veneni variolosi resorbetur, licèt pars vulneri inhæreat; ideo, dum in actum deducitur illud contagium, febris & reliqua variolarum symptomata emergunt; sed simul tunc vulnus incipit dolere atque inflammari, quia & ibi pars hujus contagii notabilis remanserat. Ubi autem Chinensium methodo, exsiccatis variolarum crustis in pulverem redactis, & per nares attractis, variolæ excitantur, videtur hoc per resorptionem subtilissimi contagii, in crustis illis latentis, fieri; attamen non illico variolæ sequuntur, licèt procul dubio satìs citò sanguis hoc veneno inquinetur.

Qualis autem mutatio contingat in hoc veneno, illo tempore, dum actuosum redditur; quomodo tunc differat à se ipso, dum latens in corpore nullo se manifestabat effectu, videtur difficillimè explicari posse. Merentur tamen legi illa, quæ in dissertatione, toties jam laudata, celeberrimus *Sauvages* ingeniosè de hac re disputavit. In reliquis animalibus venenatis crùdo & sanguinolento vulnusculo communicatur virus, statim pessimos effectus faciens, & vix nocens, nisi recenti vulneri instillatum fuerit: unde & in his animalibus invenimus mirabilem fabricam dentium, quæ efficit, ut eodem tempore dum morsus infligitur, venenum necessariò vulneri facto instilletur. Servo dentes viperæ caudisonæ, qui in apicem acutissimum exeunt; verùm sub hoc apice tota longitudo dentis crenam insculptam habet satìs cavam, per quam venenum vesiculis, quæ his dentibus adjacent, contentum deducitur in vulnus inflictum, dum musculi maxillas, mordente animali, adducentes, premunt simul vesiculas succo venenato turgidas, quæ ipsis adjacent. Notum est, apum & vesparum aculeum liquidi guttulam minimam

minimam instillare vulneri; sequi illico molesta symptomata: canis autem rabidi fauces plenæ sunt salivâ venenatâ; dentes ejus hac madent; hinc morsu vulneri facto hæc saliva immittitur, & tamen hoc venenum per menses sæpe manet nullo se manifestans effectu, postea subitò actuosum fit, & cum horrendis symptomatibus hominem paucorum dierum spatio perimit, ejúsque humoribus, salivæ inprimis, similem labem imprimit, per quam illud contagium propagatur in alios, etiam absque vulnere inflicto, uti Observationes recensitæ docuerunt. Mira certè veneni rabidi proprietas, & explicatu difficillima. Videamus jam reliqua symptomata, prout ordine se mutuò sequuntur.

LASSITUDO, GRAVITAS, &c. Lassitudines illas spontaneas morborum futurorum prænuncias esse notavit in aphorismis *Hippocrates*, uti antea ad §. 734, dictum fuit; & hæ sequuntur dolores illos in parte affecta prægressos, uti omnes Historiæ hujus morbi, accuratè descriptæ, testantur. Simul incipit tunc genus nervosum turbari, somnia oriuntur horrenda, mœstitia insolita, metus absque causa. Non mirum est illos metuere, qui conscii sunt, se à cane rabido demorsos fuisse, verùm & tristitia & metus observantur in illis, qui ignorant se hoc veneno infectos fuisse, vel ob diuturnitatem temporis post morsum inflictum omnino obliti sunt, sibi tale quid contigisse: quinimo hoc morbi stadio facies pallida & contracta apparet, ut in meticulosis hominibus fieri solet.

Quamvis autem nervosum genus in suis functionibus turbari incipiat, dum illud venenum actuosum fit, tamen nondum magna mutatio in reliquis humoribus observatur, & sanguis hoc morbi tempore de vena missus, sanorum sanguini similis est (*a*).

Primus ille gradus hujus morbi in quibusdam durat diutius; in aliis citò succedit hydrophobia. Sic legitur (*b*) de homine, qui per quindecim dies in crure demorso dolores, & per integram septimanam singulis noctibus rigores, calores, sudores senserat; túncque subitò mirabatur, quòd scyphos aquâ abluere, uti muneris ratio postulabat, nullo modo posset, & intra biduum hydrophobus periit.

TUM POSTEA PRIORA AUGENTUR, &c. Hoc morbi stadio subitò apparet horrendum illud symptoma, & signum pathognomonicon, à quo morbus hydrophobiæ nomen accepit, nempe aquæ & omnium liquidorum metus. Miser homo, qui ante quinque circiter menses à rabida fele morsus fuerat, avidè sumpserat primo die morbi vinum Rhenanum multâ aquâ dilutum; secundo die attonitus ipse mirabatur, quòd horreret totus & convelleretur, dum videbat scyphum plenum eodem potu, qui adeo placuerat. Quandoque adhuc aliquam liquidorum partem deglutire possunt, sed magna cum difficultate & contorsionibus miris totius corporis (*c*). In quibusdam observatum fuit, quòd à propria saliva deglutita statim adeo angerentur, ut mox se morituros crederent. Interim tamen nullum impedimentum videtur

(*a*) Philosoph. Transact. Abridgem. Tom. III. pag. 277. 280.
(*b*) Sauvages Dissert. de la Rage, pag. 12. in notis.
(*c*) Ibidem.

esse in via, per quam potus transire debet: nam idem ille homo, qui à propria saliva deglutita pessimè afficiebatur, deglutiebat omni horâ bolum solidum, qui drachmam ponderabat, & quidem longè faciliùs ac celeriùs, quàm alius homo hoc facere potuisset (*a*). Dum autem aqua offerebatur, horrebat, & ventriculi regio mox miro modo intumescebat. Cùm autem solidas offas famelici canis instar celeriter deglutiret, tentatum fuit, an prono situ bibere posset, ut canes solent. Transversim ponebatur in lecto, prono capite ultra lectum parum eminente, & supponebatur vas largum tenui cerevisiâ plenum, quòd non tantùm facilè tulit, sed etiam testabatur, se quàm maximè refici cerevisiæ odore, certúmque esse, quòd brevì totum illud vas evacuaret. Dum autem os propiùs admovere tentabat, non poterat, & mox regio ventriculi intumescebat. Tandem tamen linguam exseruit tentaturus, an labendo posset cerevisiam sumere; sed dum apex linguæ tangebat superficiem cerevisiæ, mox retrocedebat subitò totus perterritus. Interim miser ille, Tantali pœnas patiens, delectabatur bibendi imaginatione, semper sperans, quòd tandem bibere posset, nec patiebatur vas cerevisiâ plenum removeri, & millenis vicibus denuo experiebatur, sensim os admovens cerevisiæ, mox subitissimè caput removens. Tentatum fuit, an per arundinem cavam sugere posset cerevisiam, sed nec hoc potuit perficere; sicque periit miserrimè.

Dum observabant Medici in talibus ægris sitim ingentem, adeóque summum potûs desiderium, & tamen illos convelli, dum tentarent potum deglutire, imò dum labiis vel linguæ admoverent, in quibusdam etiam liquidi cujuscumque adspectum summum metum facere, imò & furorem; varias excogitaverunt causas mirabilis hujus symptomatis. *Aetius* (*b*) notat, quosdam dixisse, quòd canis imaginem viderent hydrophobi in omnibus liquidis, hinc horrerent. *Baccius* (*c*) extra omne dubium hanc rem ponit, dicens: *Vidi ego tales abhorrere in poculo canes, ac abigendos ex cubiculo exclamare*. In ultimo morbi stadio quandoque delirantes hydrophobos talem fortè phantasiam habuisse, non videtur impossibile; sed inde aquæ metum deduci posse in omnibus, repugnat Observationibus fidelibus & frequentissimis. *Salius Diversus* (*d*) plures interrogavit hoc morbo correptos; negaverunt constanter, se aliquid videre in aqua: præterea non tantùm aquam, sed & juscula, aliáve fercula dilutiora, turbidósque potus, in quibus nihil tale potest repræsentari, pariter fugiunt, nec per siphonem trahere liquida possunt, quæ non vident. Neque etiam apud recentiores Medicos, qui omni cum cura hunc morbum indagaverunt, aliquid simile legitur. Solet incusari difficultas deglutitionis; sed certè solidos cibos deglutiunt, & quandoque avidè comedunt (*e*). In illo ægro, cujus mentio præcedenti para-

(*a*) Philos. Transact. Abrigd. Tom. III. pag. 277. Bonet. Sepulcret. Anatom. Tom. I. pag. 215.
(*b*) Lib. VI. Cap. XXIV. pag. 107.
(*c*) De Venenis, pag. 76.
(*d*) De Febri pestilent. &c. pag. 346.
(*e*) Ibidem, pag. 364.

grapho facta fuit (*a*) notatur; quòd avidè comederit, nihil verò bibere potuerit. Cùm autem à salivæ deglutitione pessimè se habere tales ægros observatum fuerit, hinc voluerunt quidam Auctores, inde aquæ metum fieri, quia omnis potus salivam diluit, & in ventriculum deducit, dum deglutitur. Sed certè solidi cibi, dum masticantur & degluttiuntur, salivâ undique obducuntur. *Salius Diversus* (*b*) putat, ideo abhorrere omnia liquida, quia perceperunt se à liquidis assumptis pessimè habuisse: sed Historiæ talium ægrorum docuerunt, quòd primo initio, dum venenum illud actuosum sit, potum assumant facillimè, mox ipsi mirentur, quare potum, qui antea placuerat, nunc horreant: unde patet, illum metum aquæ & omnium liquidorum non sequi molestiam perceptam à deglutito potu, sed potiùs præcedere. Hydrophobus ille, cujus meminit celeberrimus *Sauvages* (*c*), sensit se non posse ferre conspectum aut attactum aquæ, dum scyphos eluere vellet; jusculum tamen oblatum adhuc deglutire potuit, sed cum molestia. Ubi autem semel aquæ metum illum insuperabilem habent ægri, tunc non adeo mirum videtur, quare ad solum conspectum aquæ, imò & solum nomen, horreant: videmus enim etiam in sanis hominibus solum nomen rei nauseosæ, & abominabilis, ventriculum subvertere. Ob similem rationem videntur res pellucidas, vel speculi instar reflectentes, horrere hydrophobi, uti notavit *Aetius* (*d*), quia aquæ ideam renovant. Imò quandoque observatum fuit, quòd ipsum aeris motum horreant, hinc adstantes rogent, ut cubiculum clausum maneat, & halitum ab ipsis avertant (*e*).

VOMITUS GLUTINIS FUSCI, &c. Talis vomitus non semper, sed quandoque tamen, observatur: æger ille, cujus statim mentio facta fuit (*f*), fœtidam vomebat materiam, instar sanguinis nigri, olei fœtorem redolentem, & quidem aliquot vicibus, cum levamine: in cadaveribus hoc morbo defunctorum bilis viridis viscidæ magna copia reperta fuit (*g*).

INCALESCENTIA, FEBRIS, sæpius solent comitari hydrophobiam (*h*): tamen & alii casus observati fuerunt, ubi hæc non aderant. Puerum septem circiter annorum hydrophobum, postquam à fele rabida morsus erat, externas partes corporis frigidas habuisse, legitur (*i*); sed simul habebat pulsum omni modo malum, & in syncopen dilabebatur. In illo puero videntur vires vitales à veneno penitus oppressæ fuisse.

Febris autem quandoque adest, & quidem satis valida (*k*); non semper tamen (*l*). Plures enim casus ab Auctoribus recensentur, ubi hydrophobi perierunt homines absque ulla febre (*m*): quinimo *Salius Diversus* (*n*) tes-

(*a*) Philosph. Transact. Abridg. Tom. V. pag. 366.
(*b*) Pag. 349.
(*c*) Pag. 12. in notis.
(*d*) In loco citato.
(*e*) Sauvages in loco modò citato. Phil. Transact. Abridg. Tom. V. pag. 366.
(*f*) Ibidem.
(*g*) Ibidem pag. 368.
(*h*) Sauvages Dissertat. sur la Rage, pag. 12. in notis.
(*i*) Ibidem pag. 51.
(*k*) Ibidem pag. 12. in notis.
(*l*) Ibidem pag. 37.
(*m*) Miscellan. Curiof. dec. 3. ann. 9. 10. supplem. pag. 254.
(*n*) De feb. pestilent. &c. pag. 558.

tatur, se tantùm binos vidisse, qui hunc morbum unà cum febre patiebantur; quorum unus, à rabido cane demorsus, ulcere jam sano, ex vehementissimo ictu contusionem ingentem in imo ventre acceperat; unde validâ febre prehensus, & paulò pòst rabie correptus, tertiâ die vitâ functus est: posset certè febris hæc validæ contusioni prægressæ adscribi. Alter casus, ubi febrim hydrophobiæ comitem observavit *Salius*, erat in muliere, quæ, absque contagio accepto, in morbo acuto hydrophoba facta fuerat; cujus mentio facta fuit §. 1130. His autem binis casibus exceptis, dicit: *Reliquorum rabientium, quos ego vidi, neminem sensi ullâ conflictari febre, nec hujus adesse suspicionem, ne dixerim signum, observavi. Hinc colligo, rabientes ratione proprii virus non febricitare; si autem aliquando febricitent, hoc ex corporis prævià alterâ indispositione fieri.* Cùm autem aliæ fide dignissimæ Observationes doceant, hydrophobos febricitasse, tantùm inde concludi potest, quòd febris non semper adsit.

VIGILIÆ ASSIDUÆ. Cùm enim anxietas magna semper adsit, sitisque & siccitas faucium, hinc somnus admodum difficilis, vel nullus; de quo symptomate hujus morbi satis convenit inter Auctores.

PRIAPISMUS. A *Galeno* (a) quidem definiebatur, quòd esset *pudendi incrementum stabile, in longitudinem ac orbem tumefacti, citra rei venereæ appetentiam.* Interim tamen & à Medicis vocatur hoc nomine perpetua & constans membri virilis erectio, licèt simul acer in venerem stimulus adsit. A *Priapo*, hortorum custode Deo, qui erecto membro in statuis antiquis visitur, nomen derivatum est. Hoc symptoma in pluribus hydrophobis observatum fuit. Ita legitur (b) de bajulo, qui ultimis tribus diebus morbi, involuntariis & perpetuis pollutionibus, semen & animam simul efflavit. Septuagenarius homo, priapismo incitatus, ipso morbi decursu uxori concubuit (c). Idem illud symptoma legitur observatum fuisse à *Listero* (d), qui tamen credebat, illud à largis emplastris vesicatoriis, quæ applicata fuerant, productum fuisse. Observavit idem celeberrimus *Mead* (e): sed & notatur in illa morbi Historia, quòd fuerint applicata vesicatoria. Interim tamen ab *Aureliano* (f) inter symptomata hujus morbi recensetur *veretri frequens tensio cum seminis involuntario jactu;* licèt in curatione hujus morbi apud hunc Auctorem nulla fiat vesicatoriorum mentio. In fœmina simile malum vidit *Amatus* (g).

COGITATIONUM ALIENARUM, &c. In locis statim citatis plurima exempla habentur, quòd magna in cogitatione mutatio simul his ægris contigerit. Quandoque summum odium habebant erga illos, quos ante morbum amabant

(a) De compos. med. secund. locos. Lib. IX. Cap. 11. Charter. Tom. XIII. pag. 624.

(b) Hernandes rerum Mexican. medicar. thesaur. pag. 493.

(c) Bonet. Sepulcret. Anatom. Tom. I. pag. 216.

(d) Philosoph. Transact. Abridg. Tom. III. pag. 278.

(e) Ibidem Tom. V. pag. 369.

(f) Acutor. Morbor. Lib. III. Cap. XI. pag. 220.

(g) Amat. Lusit. Curat. Medic. Cent. 7. curat. 41. pag. 739.

& reverebantur: aliquando tantam inquietudinem, ut celerrimè aufugissent, nisi ab adstantibus impediti, & plura alia similia.

Omnia hactenus recensita symptomata solent secundum morbi gradum comitari. Verùm citò augentur hæc mala, & tunc miserrima conditio talium hominum est: sitiunt immaniter, sed nequidem potum nominari ferunt, quin furant & convellantur. Unde *Aurelianus* (*a*) monuit, dum vena his secari debet: *Ita in fluenti sanguine avertenda sunt ægrotantium ora; atque manu excipiendus fluor, ne sonitu perculsi commoveantur.* Lingua sicca fit atque aspera, & hiante ore prominet, horrendo certè spectaculo; cúmque interna oris exsiccentur, vox admodum rauca fit; & cùm simul respiratio admodum difficilis sit, interruptâ voce loquuntur; unde latratum canis imitari hos ægros, scripserunt Auctores. Cùm autem propriam salivam horreant (*b*), quia ab illa deglutita pessimè afficiuntur, hinc illa colligitur circa os, spumosa fit, & ob anhelam admodum respirationem unà cum halitu expirato quaquaversum dispergitur. Imò fatentur tales ægri sæpe, quòd habeant ineluctabile desiderium adstantes conspuendi, vel etiam mordendi; hinc monent ne propiùs accedant. Non enim semper delirant tales ægri; unde meritò *Salius Diversus* (*c*) dixit, inter propria & pathognomonica hujus morbi signa delirium non esse numerandum. Fatetur quidem, se nonnullos vidisse rabientes, qui non tantùm delirarent, sed & furerent: tamen testatur, se & vidisse alios, in quibus nulla unquam fuit vel minima delirii suspicio, qui æquo animo ferebant omnia tentamina quæ adhibebantur, ut potum sumere possent; cúmque canum more cogerentur inviti & reluctantes alios morsu petere, rogabant custodes, ut ipsos coercerent validè, ne in adstantes insilire possent: imò vincula apponi libenter tulerunt quidam, ut sic securi essent, se aliis nocere non posse. Delirantis & pessimè furentis hydrophobi casus legitur (*d*). Sed & alia Observatio habetur de tali ægro, qui non solùm mente constabat per totum morbi decursum, verùm quibusdam adstantium visus fuit, meliùs ratiocinari, quàm sanitatis tempore (*e*). In genere videntur Observata docere, raro penitus delirare hydrophobos, sed licèt torvo & minaci vultu, clamoribus, feroci mordendi conatu, terreant adstantes, tamen mentis compotes manere plerosque ad mortem usque. *Palmarius* (*f*) quidem voluit, hydrophobiâ prehensos, esse mente captos, & se suósque ignorare: fatetur tamen in remissione mali multos miseriam suam agnoscere ac deplorare. Historiæ enim hujus morbi docent, non semper continuo tramite hunc morbum decurrere, sed sæpe subitò exacerbari omnia, dein iterum remittere parum (*g*): sed simul constat, plures hydrophobos monuisse adstantes, ut sibi caverent, dum præsentiebant novum furoris

(*a*) Acutor. Morbor. Lib. III. Cap. XVI. pag. 230.
(*b*) Philosoph. Transact. Abridg. Tom. III. pag. 279.
(*c*) De Febre pestilent. &c. pag. 355.
(*d*) Philosoph. Transact. Abridg. Tom. V. pag. 367. 369. Baccius de venenis pag. 70. Medical Essays Tom. V. Part. 2. pag. 595.
(*e*) Philosoph. Transact. Abridg. Tom. III. pag. 281.
(*f*) De morbis contagiosis, pag. 279.
(*g*) Philosoph. Transact. Abridg. Tom. V. pag. 367.

quasi paroxysmum instare: rubor faciei major, oculorum immobilitas, distorsiones musculorum faciei, plerumque præcedunt immediatè talem exacerbationem.

Miserrimus ille ægrorum status non diu durat; incipit tunc pulsus vacillare, imò deficere, respiratio fit difficillima, sudor gelidus viscidus per totum corpus exit, & plerumque convulsi pereunt. Habetur tamen Observatio hydrophobi (*a*), qui absque ulla convulsione, imò absque agonia, moriebatur, ac si universalis paralysis mortem induxisset: in hoc autem ægro incipiens morbus post dolores molestos veram paralysin fecerat in brachio demorso. Rarò vel nunquam quartum diem excedit hic morbus, computando inprimis à fine primi gradûs; quia, uti ad eamdem hanc paragraphum jam monitum fuit, prima illa symptomata, quæ latens venenum docent jam actuosum fieri, quandoque per plures dies durant, antequam aquæ metus sequatur.

§. 1139. EX tota hac Historia (1129. ad 1139.) constat hujus mali cognitio: prognosis autem elicitur ex consideratione (1135. 1137. 1138.), simúlque cogitando tristissimos ubique eventus, quum, à nata Medicina hucusque, omnes ferè Artis Principes deplorent, *demorsorum prophylaxin vix ullam certam haberi, at jam aquam paventium sanatorum exemplum dari certâ fide nullum.* Maximè verò dolendum, post secula elapsa, irritum successum hactenus applicatorum deplorantia, non esse tentatas diversas à primis methodos.

Diagnosis hujus morbi ex hactenus enarratis satis evidens habetur: recensita enim fuerunt signa, quæ demonstrant, canem, vel aliud animal, rabiosum esse: deinde descripta fuerunt symptomata, quibus successivè hic morbus in homine se manifestat. Prognosis autem elicitur pariter ex antè dictis: nam §. 1135, habentur illa, quæ successivè in canibus rabidis occurrunt; túncque monitum fuit, morsum eò periculosiorem esse, quò animal diutius hoc morbo laboravit, & morti propinquius est. Præterea ad §. 1137, patuit, quòd calor magnus aeris excitando huic morbo faveat; & citiùs actuosum reddatur hoc venenum in calidis ac biliosis hominibus, quàm in frigidis ac leucophlegmaticis; adeóque varium vivendi genus, & diversa remedia exhibita, in prognosi consideranda sunt. Totus autem morbi decursus præcedenti paragrapho descriptus fuit; adeóque major vel minor spes est, prout symptomata hæc graviora vel leviora fuerint.

Id autem & difficile & tristissimum simul in prognosi est, quòd non habeamus certa signa, quæ docent, illud venenum, ab homine susceptum, ex corpore expulsum esse, vel sic domitum, ut in posterum nocere nequeat. Ex illis enim, quæ ad §. 1137, dicta fuerunt, constat, illud venenum diu

(*a*) Ibid. Tom. III. pag. 281.

posse latere in corpore, & nullo indicio se manifestare; attamen postea subitò actuosum reddi, & calamitosissimum hunc morbum producere. Unde, licèt Medicus efficacissima remedia adhibuerit ad præcavenda pessima mala, quæ morsum rabidi animalis sequi solent, tamen nondum est ab omni metu liber, dirum hunc morbum posse sequi. Prudens Medicus hoc ægris nunquam revelat, sed illorum animos certâ spe erigit: cùm constet Observatis, metum futuri mali nocere: interim tamen Medicus angitur ob incertam prognosin, dum ægros suos magnâ consolatur fiduciâ; & quidem tantò magis, quia omnes ferè Medici desperaverunt de curanda rabie, ubi ægri jam ab aqua & omnibus liquidis incipiunt abhorrere; illúdque symptoma brevì solet sequi, dum venenum hoc actuosum fieri incipit.

Dioscorides (*a*) testatur quidem, quòd plures demorsos ab aquæ metu vindicaverit, & etiam ab aliis Medicis noverit servatos; verùm ubi jam hydrophobi erant, nullum novit servatum fuisse. Ex Historiis quidem unum alterúmve hoc morbo evasisse acceperat, sed ipse nullum talem casum vidit. *Ægineta* (*b*) similia testatur, addítque, illos, quos ex Historia servatos didicerat, non à rabioso cane demorsos fuisse, sed ab homine quodam priùs morso hunc morbum accepisse. Notavit autem celeberrimus *Sauvages* (*c*), quòd venenum rabidum, ab homine communicatum alteri homini, minùs virulentum sit, quàm quod per morsum canis aut lupi communicatur. *Aetius* (*d*) meminit Philosophi, qui invicto mentis robore superavit aquæ metum; sed videtur suspecta nonnihil esse illa Historia, quia dicitur, quòd ille Philosophus balneum ingressurus viderit in aqua canis imaginem, tunc ratiocinio suo utens, dixerit: *quid cani commune cum balneo?* sícque superaverit morbum. Licèt autem reliqua symptomata hydrophobiam comitantia à Veteribus descripta adhuc hodie Medici inveniant, tamen illam imaginem canis in liquidis oblatis, causam, ut fertur, quòd aquam horreant ægri, non confirmant Recentiorum Observata. Unde etiam *Salius Diversus* (*e*) hujus Historiæ fidem in dubium vocat, dicens: *Cùm enim ab eo tempore citra per tot sæcula nullam habuimus Historiam attestantem, confirmatam rabiem sanatam fuisse; in dubium mihi vocatur de fide horum Scriptorum: quòd si verò hi ex hoc morbo salvati sint, in eam eo sententiam, ut incipienti, non progresso morbo, reluctatum sit.*

Interim tamen non videtur negari posse, aliquos evasisse hydrophobos: videntur enim Observationes satis exactæ, post *Salii Diversi* tempora notatæ, hoc docere. *Helmontius* (*f*) oculatum testem se profitetur. Vidit enim transeuntem navem, & in illa senem nudum, funibus vinctum, habentem pondus pedibus affixum: zonâ sub axillis transeunte alligatus erat antennæ: à cane autem rabido demorsus senex ille jam erat hydrophobus.

(*a*) In Theriac. Cap. II. pag. 423.
(*b*) Lib. V. Cap. III. pag. 74. versâ.
(*c*) Dissertat. sur la Rage, pag. 7. & 34.
(*d*) Lib. VI. Cap. XXIV. pag. 107.
(*e*) De Febre pestilent. &c. pag. 366.
(*f*) In Capitulo *Demens Idea* §. 47. pag. 227.

Credebat *Helmontius*, quòd miserum suffocare sub aquis in animo haberent, ne propagaretur contagium, at nauta audacter promittebat, senem pòst redi-turum sanum. Pretio impetravit *Helmontius*, ut socius & testis esset hujus curationis; viditque, quòd senem in altum priùs sublatum in mare præcipitem dederint, & sub aquis retinuerint tanto tempore, quo psalmus *Miserere* recitari potuisset: postea adhuc binis vicibus submerserunt, sed non tam diu. Dúmque mortuum senem suspicaretur *Helmontius*, solutis vinculis, cepit aquam marinam, quam hauserat, evomere, & revixit postea rabie liber. Testabatur autem nauta, omnes hydrophobos sic sanari posse. Aliud exemplum sanatæ hydrophobiæ legitur (*a*). Præterea ad §. 1130, casus enarratus fuit sanatæ hydrophobiæ; verùm ille morbus non à morsu animalis rabidi natus fuerat, sed sponte in morbo acuto aquæ metus sequebatur.

Fortè quandoque illud venenum minorem efficaciam habet, & tunc quidem aliquem aquæ metum producit, sed non omnino incurabilem: sequens casus (*b*) hoc docere videtur. Bini pueri, unus decem, alter novem annorum, laverant & pertractaverant multùm caput canis, qui ab alio cane rabido demorsus fuerat, hoc effectu, quòd vulneribus sanatis à rabie liber mansit ille canis. Verùm post sex menses circiter ambo pueri inceperunt se malè habere, in imo abdomine dolorem sentire, qui sensim versùs umbilicum adscendebat: post binos menses accedebat ad hos dolores lenis alvi fluxus, & quandoque animi deliquia: post aliquod tempus dolores abdominis ad ventriculum adscendebant, imò & altiùs, túncque sequebantur convulsivi motus circa ventriculum & abdomen: circa finem noni mensis inceperunt aquam horrere, nec poterant ullum liquidum adspicere, quin statim animo linquerentur, sequentibus postea motibus corporis convulsivis; imò latratum canis imitabantur, & mordebant, inprimis ætate major. Paroxysmi illi per horam durabant, quandoque minùs, & circa finem paroxysmi animo linquebantur: postea dum ad se redibant, meticulosi fugiebant adstantes, atque intra horæ circiter spatium penitus erant ab omnibus his symptomatibus liberi. Notari meretur, quòd eodem præcisè tempore ambo pueri corriperentur hoc paroxysmo & inde emergerent: quotidie autem in ambobus exasperabatur malum. Undecimo mense pejora erant omnia, ita ut & extra paroxysmos fugerent homines, neque ad se invicem accedere vellent, post septimanam autem natu major patrem accessit, & admirabundus dixit, quòd bene se haberet, & absque ullo metu aquam intueri posset; idem contigit natu minori: post tres quatuórve dies recidivam patiebantur, & post septimanam denuo subitò liberabantur; & bene se habuerunt in posterum, nisi quòd natu major quintodecimo mense adhuc aliquot paroxysmos passus fuerit.

Ex his patet, non quidem absolutè dici posse, quòd nullus unquam paven-

(*a*) Acad. des Sciences l'an 1699. Hist. pag. 58.

(*b*) Philos. Transact. Abridg. Tom. III. pag. 281.

tium

tium sanatus unquam fuerit; sed & simul constat, raro admodum contigisse hanc felicitatem. Ob hanc causam videntur Medici ferè desperasse de curando hoc morbo: dederunt tantùm talia remedia, quæ tot sæculorum experientia demonstraverat esse imparia huic morbo debellando; neque videntur multùm incubuisse, ut novæ methodi tentarentur. Ultimis tamen his temporibus cordati Viri ausi fuerunt à trita via recedere, & experiri, quid alia remedia efficere possent, laudabili certè instituto, nec absque successu; utì postea in curatione videbimus.

§. 1140. DISSECTIO cadaverum docuit, plerumque organa deglutiendi utcumque inflammata; gluten biliosum varium in stomacho; vesiculam fellis atra plenam; pericardium siccum; pulmones coacervato omni ferè cruore incredibiliter plenos; cor sanguine sæpe ferè siccato plenum; arterias plenas; venas vacuas; cruorem valde liquidum, & vix in aere concrescentem, dum missus venâ concreverat ante triduum; omnes musculos, viscera, cerebrum, cerebellum, spinalem medullam, sicciora solitò.

Antea ad §. 1136, monitum fuit, venenum rabidum multiplici contagio posse communicari; imò & pertractationem multam rerum infectarum non carere periculo: hinc multis videretur imprudens facinus, hydrophoborum cadavera dissecare, inprimis cùm Observata quædam docere videantur, quòd aliquid maligni in talibus cadaveribus adsit. Chirurgus enim, dum hydrophobi cadaver secabat, scalpello leviter vulnerabat digitum indicem, & mirabatur, quòd longè majorem dolorem perciperet, quàm à tali vulnusculo exspectare potuisset. Alter Chirurgus, qui biduò antè digitum vulneraverat, dum manubus versat in simili cadavere viscera, cadit emplastrum vulnus tegens, quòd hinc tabo cadaveris perluebatur, sed paulò pòst erysipelas manum occupavit cum multa tensione & dolore (*a*). Interim non novi, in Historia Medica memorari exemplum, quòd rabies communicata fuerit per sectionem cadaveris hoc morbo defuncti. Similia autem mala, ac illi Chirurgi passi fuerunt, quandoque contigerunt sedulis Anatomicis, dum putridas cadaveris partes dissecarent. Verùm docuerunt Observata, quòd cadavera hydrophoborum mediâ hyeme intra quindecim horarum spatium pessimè computruerint (*b*); adeóque videtur subitæ putredini adscribi hoc posse.

Videndum jam, quænam in cadaveribus hoc morbo defunctorum fuerint observata.

ORGANA DEGLUTITIONIS UTCUMQUE INFLAMMATA. Ex Historia morbi & symptomatibus antea enarratis patuit, quòd liquida vel omnino non, vel saltem difficillimè, deglutiant: dubium autem videtur, an illa impedita liqui-

(*a*) Ibid. Tom. V. pag. 369. (*b*) Sauvages Diss. sur la Rage, pag. 41.

dorum deglutitio inflammationi organorum deglutitionis adscribenda sit, an verò horrori insuperabili ab omnibus fluidis, qui in hoc morbo observatur. Historia morbi docet, quòd ægri, dum incipiunt aquam & omnia liquida metuere, de nullo dolore faucium conquerantur; imò quòd solidas offas deglutiant absque impedimento, majori sæpe alacritate, quàm in sanitate solebant. Juvenis quatuordecim annorum (*a*), qui hoc morbo periit, optimè comedebat, licèt nullum potum deglutire posset. In anginis autem inflammatoriis, utì notum est, & dolor adest, & solidorum ciborum impossibilis deglutito, licèt liquida adhuc transire possint. Unde videtur illa inflammatio potiùs effectus morbi jam facti, quàm causa: non mirum enim est, has partes inflammari, dum convelluntur vel ad minimum tentamen liquidi deglutiendi, nullo humido madescunt, ingens copia salivæ excernitur; hinc exsiccantur penitus. In cadavere juvenis hydrophobi, sed raptim dissecto, inventa fuit interior superficies œsophagi inflammata; aspera arteria etiam parum inflammata apparebat (*b*). Non tantùm œsophagus, sed & ventriculus, & intestina inflammata rubescebant in alio cadavere (*c*). Ventriculus ac intestina maculis rubris respersa, & intensissimus rubor in interstitiis membranosis cartilagineorum asperæ arteriæ circulorum inventus fuit in alio casu (*d*). Verùm aperta aliquoties cadavera hydrophoborum nulla inflammationis signa dedisse etiam legitur (*e*). Celeberrimus *Meadius* pariter fatetur, quòd in tali cadavere in capite, faucibus, pectore & ventriculo nihil insoliti invenerit (*f*): sed notandum, quòd erat novem annorum puer, qui secundo morbi die perierat; pulsum verò debilem, nunc celeriorem, nunc verò tardiorem habuerat, dum incipiebat morbus: in juvene autem octodecim annorum, qui triduo ante mortem febricitare inceperat, post mortem fauces admodum inflammatæ inveniebantur (*g*). Unde videtur verosimile esse in illis, quibus morbus per plures dies durat, & acriter febricitant, inflammationem observari circa deglutitionis organa, in reliquis non adeo.

GLUTEN BILIOSUM, &c. Historia morbi docuit ægros sæpius talem materiam rejecisse, &, utì postea in cura dicetur, quandoque cum aliquo levamine. In illo cadavere (*h*) ubi nihil præternaturale in visceribus deprehendebatur, inventa fuit ingens copia viscidæ viridescentis bilis. Observatores, qui descripserunt illa, quæ in cadaveribus hydrophoborum notata fuerunt, ferè omnes testantur, biliosam materiem in ventriculo fluctuasse; vel cystidem felleam tenaci, & quandoque atrâ, bile distentam fuisse; utì videri potest in locis Auctorum modò citatis.

PERICARDIUM SICCUM. Notum est, ex Physiologicis, internam super-

(*a*) Philos. Transact. Abridg. Tom. V. pag. 366. 368.
(*b*) Academ. des Sciences 1699. Hist. pag. 55.
(*c*) Hernandes rerum Mexican. medic. Thesaur. pag. 494.
(*d*) Bonet. Sepulcret. Anatom. Lib. I. Sect. 13. Tom. I. pag. 342.
(*e*) Ibidem Sect. VIII. pag. 211.
(*f*) Philos. Transact. Abridg. Tom. V. pag. 368.
(*g*) Ibidem pag. 369.
(*h*) Ibidem pag. 368.

ficiem pericardii, totámque superficiem cordis, auricularum, ac vasorum majorum venosorum & arteriosorum circa cor, quæ omnia pericardii cavo continentur, semper madescere tenuissimo halitu, qui ex vasis exhalantibus harum partium exit, sic impediri, ne cor cum pericardio concrescat, simúlque conservari debitam flexilitatem in omnibus his partibus. Illud autem exhalans, cùm tenuissima & fluidissima pars sanguinis sit, debet minui, imò & tandem deficere, dum ob potûs penuríam, jactationes perpetuas, sudores continuos, tenuissima humorum pars perit; nec restituitur. Ob hanc rationem pericardium, quod post mortem aliquid humidi collectum habere solet, siccum in cadaveribus hydrophoborum inventum fuit, utì Observata testantur (*a*).

PULMONES COACERVATO, &c. Omnis sanguis venosus, à toto corpore redux, debet priùs per pulmonem transire, antequam denuo aortæ arteriæ ope per totum corpus distribuatur. Verùm per secretiones varias factas, dum sanguis per arterias fluit, plurimùm liquidioris partis de sanguine secedit, adeóque sanguis venosus crassior & minùs meabilis fit. Verùm in sanis, quidquid per venas absorbentes ventriculi, intestinorum, & totius superficiei corporis tam internæ quàm externæ ingreditur, omne illud sanguini venoso permiscetur, antequam per pulmones pellatur, sícque sanguis venosus dilutus satìs & meabilis servatur, ut per pulmonalis arteriæ angustias ultimas transire possit. In hoc morbo autem deficit restitutio liquidi deperditi; hinc brevì hærere incipit sanguis in arteriis pulmonalibus, vel saltem transire difficulter; unde, utì antea monitum fuit, anhela respiratio in rabidis animalibus observatur, & hydrophobi intolerabilem anxietatem respirationémque difficilem patiuntur. De hac re possunt & videri illa quæ ad §. 848, habentur, ubi de peripneumonia lethali agebatur. Magìs ergo magísque accumulatur in pulmone sanguis spissior, donec tandem pulmonis vasa arteriosa penitus infarcta fuerint, nihílque ampliùs in cor sinistrum venire possit. Sic vidit *Jo. Faber Lyceus* (*b*) in cadavere hydrophobi *nigerrimum in dextro cordis ventriculo sanguinem, quo omnino carebat sinister. Erat autem hìc per pulmones mirè accensos & tumidos plurimus dispersus.* Et apud *Bonetum* (*c*) pariter legitur, in cadavere hoc morbo defuncti, pulmonem circumquaque pleuræ adhærescentem retulisse concreti sanguinis molem, adeo infarctus erat immeabili cruore: sive autem cordis ventriculi, sive majora vasa circa cor aperirentur, sive pulmones mille locis inciderentur, nullibi nisi concretum sanguinem, omni propemodum sero fluido destitutum, reperire licuit. In alio cadavere inventum fuit, quòd dextra auricula insigniter tumebat, dexter ventriculus sanguine grumoso plenus erat; in sinistro verò cordis ventriculo sanguis planè fluidus (*d*), dum nempe per in-

(*a*) Bonet. Sepulcret. Anatom. Cap. 1. Sect. VIII. Tom. I. pag. 212.

(*b*) Hernandes rerum Mexican. medicar. Thesaur. pag. 494.

(*c*) Sepulcret. Anatom. Lib. I. Sect. XIII. Tom. I. pag. 342.

(*d*) Ibid. Sect. VIII. pag. 212.

farctos pulmones tantùm tenuissima sanguinis pars transire potuerat.

ARTERIAS PLENAS; VENAS VACUAS; CRUOREM, &c. Hoc etiam observatum fuit in cadavere, ubi nullo loco sanguis coagulatus apparebat, quinimo sanguis post mortem repertus non coagulabatur frigore aeris, cùm tamen ante aliquot dies per venæsectionem eductus coagularetur sponte (*a*). Notandum autem est, quòd paulò antè etiam monitum fuit, non in omnibus hydrophobis inflammationis signa apparuisse: videntur enim in quibusdam putridâ dissolutione omnia corrumpi, & dissolvi humores, non autem disponi ad inflammatoriam spissitudinem. Mirum quidem videri potest, quòd ab eodem veneno oppositi effectus producantur, inspissatio nempe sanguinis, & ejus dissolutio. Verùm si considerentur illa, quæ ad §. 730, de *synocho putrida* dicta fuerunt, constabit, quòd morbosa illa miasmata quandoque incitato motu circulatorio, sanguini inducant spissitudinem inflammatoriam dictam, aliquando etiam inducant aliam sanguinis & humorum degenerationem priori penitus oppositam, nimiam nempe attenuationem in putredinem vergentem. Evidens exemplum hujus rei habemus in contagio varioloso, quod in variolis discretis inflammationem & suppurationem producit; in pessimis verò confluentibus, ab eodem contagio natis, putridissima humorum dissolutio brevì sequitur, sæpe citò lethalis. Cùm autem ad §. 1135, notatum fuerit, morsum rabidi animalis, si illud vehementissimè furat, diutius morbo laboraverit, & morti jam propius sit, citissimè creare violentissima symptomata; & contrà mitiora omnia esse, si in primo stadio morbi incipientis homini per morsum vulnus inflictum fuit; patebit ratio, quare veneni rabidi effectus diversi in humoribus observati fuerint. Sic intra biduum periit mulier hoc morbo, ejúsque cadaver mediâ hyeme totum computruit quindecim horarum spatio (*b*). Unde concludi posse videtur, quòd periculosior, & citò lethalior sit humorum dissolutio putrida, quàm inspissatio inflammatoria; quod & in aliis morbis confirmat observatio.

Verùm ubi talis dissolutio humorum obtinet, sanguis non accumulabitur in pulmonibus, sed facilè transibit in cor sinistrum: hinc venæ corporis evacuabuntur satìs liberè. Cùm autem per arteriarum angustias sanguis, licèt magìs solutus sit, transire non possit, nisi cordis & arteriarum vires agant validè; hinc incipit accumulari in arteriis, quia in pessimis illis morbis, ubi talis humorum degeneratio est, omnes Medici observant, pulsum frequentem, debilem, inæqualem, intermittentem, qui designat vitales vires, quæ humores per vasa movent, opprimi. In pulmonalis autem arteriæ ramis minùs hærebit sanguis, quia tota vis cordis dextri urget sanguinem solutum in arteriam pulmonalem; & licèt hæc vis etiam debilior sit, respiratio semper frequens & anhelosa in iisdem morbis expedit viam, quæ longè brevior est, quàm ubi sanguis vi cordis & arteriæ aortæ ad extrema corporis usque pelli debet; unde etiam in talibus morbis extremitates

(*a*) Acad. des Sciences l'an 1699. Hist. pag. 55. 56.

(*b*) Sauvages, Dissertation sur la Rage, pag. 41.

corporis frigere solent, dum æstus percipitur circa præcordia.

OMNES MUSCULOS, VISCERA, &c, SICCIORA SOLITO. Etiam hoc Observatio docuit, & quidem in eodem cadavere, in quo sanguis magìs dissolutus inventus fuit (*b*): licèt enim putredo incepta crassiorem sanguinis partem sic dissolvat, ut non concrescat ampliùs; deficit tamen æquè in hoc sanguine subtilior aquosa pars, quæ continuò exhalans interiora corporis humectat, utì paulò antè demonstratum fuit. Præterea ob turbatas & debiles vires vitales; omnes secretiones languent, depravantur, & ob aquæ metum non restituitur humoribus illud, quod vitæ tempore continuò difflatur de corpore. Summam siccitatem in visceribus naturalibus & vitalibus in cadavere hydrophobi pariter observavit *Bonetus* (*b*).

§. 1141. CURATIO omnis hactenus, paucissima exceperis, incerta tam Prophylactica, quàm Therapeutica; cujus prima causa, inanis jactantia multorum specificorum, & neglectus methodi ex Historia mali excogitatæ.

Doluerunt omnes boni Medici in tetro hoc morbo, ubi jam aquæ metus adest, paucissimos sanatos fuisse; utì constat, ex illis, quæ ad §. 1130, dicta fuerunt. Verùm & illa cura, quæ in demorsis aquæ metum præcavet, nondum ad illam certitudinem deducta est, ut absque omni metu huic confidere possimus. Per menses, imò per annos, utì ad §. 1137, dictum fuit, sani vixerunt homines à rabido animali demorsi, attamen postea nihil minùs cogitantes oppressit dirus morbus, & contrà quidam immunes manserunt, licèt demorsi fuissent ab eodem animali; à cujus morsu plures alii in hydrophobiam inciderant. Hinc licèt in quibusdam quædam remedia data, prophylaxis causâ, profuisse viderentur, tamen nondum absolutè certi sumus, quia fortè absque his auxiliis evasissent. Accedit, quòd sæpe difficile sit, plenam habere certitudinem, illud animal, quod morsum inflixit, rabiosum fuisse; si vel aufugerit, vel illico, utì solet fieri, occisum fuerit. Quandoque & demorsi pereunt alio morbo, antequam se manifestet hydrophobia; tunc pariter incerti sumus de efficacia remediorum, quæ adhibita fuerunt. Elapso anno tractavi duos infantes, in manu demorsos à cane, qui ab omnibus, eumdem pagum inhabitantibus, rabiosus credebatur; hinc occisus illico. Miseri tumido & infarcto abdomine ob pessimum victum in magna pauperie laborabant, & post quinque menses lentâ perierunt atrophiâ, absque ullis tamen hydrophobiæ signis: interim tamen non omnino certus sum, illos absolutè curatos fuisse, cùm longè diutius illud venenum in corpore latere possit, utì antea probatum fuit. Hæc videtur ratio, quare tam multa, ut specifica, contra hoc venenum commendata fuerint, quia in talibus casibus profuisse videbantur; dum interim absque ullo emolumento data fue-

(*a*) Acad. des Scienc. l'an 1699. Histoi. pag. 56.

(*b*) Sepulcret. Anatom. Tom. I. Lib. I. Sect. VIII. pag. 210. 212.

runt postea aliis, in quorum corpore hoc virus latebat: de celebrioribus talibus specificis postea ad §. 1147, adhuc plura dicenda erunt. Verum quidem est, pleraque hæc jactata specifica satis innoxia esse; obsunt tamen, dum his confisi ægri negligunt alia efficaciora remedia, quæ quidem non agunt specificâ virtute, sed indicantur symptomatibus in morbi decursu observatis.

Dictum fuit antea ad §. 9, duplicem esse modum curandi morbos: vel enim directè agimus in causam morbi, non mutato reliquo corpore; ut dum v. gr. cortice Peruviano curamus febrim intermittentem; atque hæc curatio specifica dicitur: vel observando effectus quos causa morbosa in corpore producit, conamur per idonea remedia hos effectus tollere vel præcavere. Si possem venenum variolosum specifico remedio reddere iners, ut non turbaret corpus, curatio specifica esset & pulcherrima: sed cùm tale remedium hactenus cognitum non sit, febrim à contagio varioloso excitatam justo in moderamine conor servare, ut nec furibundo impetu destruat corpus; nec ita segnis sit, ut non sufficiat subigendæ materiæ morbosæ & ad ambitum corporis depellendæ: per balnea cutim, inprimis inferiorum partium, adeo laxam reddo, ut huc versùs major copia materiæ morbosæ vergat & deponatur; sicque liberetur caput & interiora corporis hac metastasi. Putridam humorum dissolutionem in pejori variolarum specie per idonea remedia præcavere, vel jam factam emendare, conor; sicque certus sum me ægris prodesse, licèt morbum in primis suis incunabulis opprimere non potuerim. Idem jam in rabie canina verum est: si per specificum remedium, certis & multis experimentis cognitum, possem venenum susceptum iners omnino reddere, hoc solum sufficeret: verùm cùm nullum tale certâ fide cognitum sit, nihil aliud superest, nisi ex morbi Historia eruere, quomodo, & quibus cum symptomatibus, ille morbus decursum suum absolvat; & dein ex his rite perpensis deducere illa, quæ adhiberi cum spe fausti eventûs possent. De his autem sequentibus paragraphis dicetur.

§. 1142. QUANTUM ergo ex omni hac Historia, comparatione ejus cum aliis morbis, & feliciori paucorum casuum eventu concludere licet, videtur primò consistere in affectione nervorum, proximè referenda ad convulsiones, quæ viscera, horúmque vasa occupent; dein hinc vitium nasci sanguini, humoribúsque, quod inflammationi gangrænosæ quasi proximum sit; sedem verò mali primùm circa stomachum, & vicina hærere.

Ex illis, quæ dicta sunt ad §. 1138, ubi solicitè enumerabantur omnia symptomata hujus morbi illo ordine, quo se mutuò sequi solent, constat, prima signa incipientis mali in nervoso systemate apparere. Somnos habent perturbatos, tristes fiunt & meticulosi: adsunt tunc & lassitudines spontaneæ, dolores quasi rheumatici in membro, cui morsus inflictus fuit, qui deinde se per vicinas partes magis magisque diffundunt: aucto malo, convul-

fiones fequuntur, imò plures, uti antea ex cafuum enarratione patuit, moriuntur convulfi. Dum jam aquæ metus adeft, fi vel fummis labris liquida tangant, mox convelluntur; imò & in quibufdam obfervatum fuit, quòd, audito liquidi nomine, toti contremifcerent, imò & convellerentur. Impoffibilis etiam deglutitio liquidorum videtur referri debere ad convulfionem mufculorum, qui deglutitioni ferviunt; nam obfervatur, mufculos faciei miro modo diftrahi, dum liquida ori admovere tentant: patuit enim ex illis, quæ ad §. 1140, dicta fuerunt, non femper fauces inflammatas fuiffe inventas poft mortem; & fæpe abfolutam impoffibilitatem deglutiendi liquida adeffe, dum folidæ offæ facilè in ventriculum devolvuntur. Videntur enim quædam ex numerofis deglutitionis organis fervire inprimis liquidorum depulfioni per œfophagum in ventriculum: unde, his convulfis, impoffibilis fit liquidorum deglutitio. Antea, ubi de angina convulfiva agebatur, ad §. 818, mirum talem cafum retuli de muliere, cæteroquin optimâ fanitate fruente, quæ liquida quidem deglutire poterat, fi ad plures uncias fimul fubitò, & uno quafi impetu, ingererentur; parvam verò liquidi quantitatem nullo modo poterat deglutire; folidas autem offas, inprimis majores, fatis facilè. An œfophagus convellitur in hydrophobis, dum liquidorum deglutitionem tentant? Certè illum convelli poffe, docet fuffocatio hyfterica dicta, dum præfocantem globum in faucibus fentiunt miferæ cum intolerabili anxietate. Ventriculum, cujus orificio fuperiori continuatione fubftantiæ nectitur œfophagus, miro modo inflatum, dum aqua offerebatur hydrophobo, antea ad §. 1138, dictum fuit: imò fimulac diducebat labia tantùm, ut cerevifiam, cujus odore delectabatur, fumere tentaret, mox intumefcebat ventriculi regio (*a*).

Cùm autem jactatione perpetuâ, vigiliis, fudoribus, liquidiora de corpore pereant, & nihil liquidi poffit ingeri, exficcatur corpus, febris accenditur, inflammatio nafcitur, quæ vel ob veneni fufcepti malignitatem, vel ob acrimoniam putridam, potûs penuriâ natam, citò in gangrænam lethalem tranfit, quæ omnia putrefacit, uti ex antecedentibus conftat.

Ex quibus etiam patet, duplicem curationis fcopum inde deduci. Vel enim debet tolli illa totius generis nervofi affectio, quæ facit convelli deglutitionis organa ad folum liquidorum adfpectum (fubmerfio videtur ad hanc rem facere, de qua ftatim dicetur): vel debet caveri per curam antiphlogifticam inflammatio, quæ futura metuitur.

Sedem autem mali primò circa ftomachum & vicina hærere, jam monuerat *Aurelianus*, uti ad §. 1130, dictum fuit. Confirmant & hoc morbi fymptomata: ingens enim adeft circa præcordia anguftia (vide §. 1138.); ad oblatum potum turget ventriculus, uti dictum fuit; vomunt biliofa, quandoque fufca & graveolentia; aliquando, vomitorio dato, levamen habuerunt, uti poftea in curatione dicetur. Præterea Obfervatio docuit (vide §. 1130. 1139.), inflammationem ventriculi produxiffe hy-

(*a*) Philofoph. Tranfact. Abridg. Tom. III. pag. 277.

drophobiam, quæ, audacter repetitâ venæsectione, sanata fuit.

Sequitur jam, ut videamus illa, quæ ad curam hujus mali, tam Prophylacticam, quàm Therapeuticam, profuisse observata sunt.

§. 1143. CURATIO in demorso Prophylactica requirit, ut 1. statim à contagio suscepto totus locus affectus, unà cum vicinis, profundis pertundatur scarificationibus, multúmque mittat sanguinis; applicentur magnæ cucurbitæ fortiter trahentes; vel ferro inuratur ignito satis profundè; dein adigatur in suppurationem perpetuam, applicatu eorum, quæ assiduâ rosione exulcerant; interim toto illo tempore, ab initio in finem, semper foveatur muriâ ex sale marino & aceto, nunquam intermittendo; id continuetur usque ad sextum quidem mensem. 2. vestimenta, & cætera, quæ venenum attingere, vel afflare potuit, cautè abjiciendo, vitando. 3. statim post infectionem, magno cum apparatu, metu incusso, sæpe minitando, tandem præcipitem in mare vel fluvium dando, aliquamdiu submersum tenendo, iterum mergendo, id repetendo aliquoties cum iisdem omnino circumstantiis: eas enim sanare spiritum turbando, non aquam salsam, docuit funestus exitus hominis post morsum naufragi, multis horis natantis, sæpe diu fluctibus submersi, tamen postea hydrophobi; dein rheo, agarico, succo corticis sambuci, sæpe, & valde fortiter, purgetur. 4. omni mane jejunus parum sudet assumpto aceto aromatico, sale marino, aquâ calidâ. 5. quotidie pedes, manúsque, balneo aquæ foveat, caput lavet, os, faucésque colluat, sæpe natet. 6. frigidam frequenter bibat, evomátque sæpe, tunc & potus acidulos; victus sit humidus, levis, laxans, tantâ copiâ sæpe sumptus, ut revomatur; cavendo à nimiis aromaticis, vino, calefacientibus, ut & à motu nimio corporis, vel animi.

1°. Cùm tota morbi Historia hactenus enarrata docuerit, quanta mala metuenda sint à veneno rabidi animalis, & quòd illud diu manere in loco demorso possit, antequam in actum deducatur; morbúsque vix unquam curetur, ubi jam aquæ metus adest; nemo dubitat, quàm ocyssimè summa remedia hîc adhibenda esse, ut illud venenum eliciatur ex loco illo corporis, cui applicatum fuit; vel destruatur venenum unà cum parte corporis, cui adhæret. Unde non dubitavit celeberrimus Auctor (a) suadere, ut quantocyus partes demorsæ rescindantur à partibus sanis, si absque vitæ periculo fieri possit. Crudele quidem videtur hoc consilium; sed nemo, qui horrendum hujus morbi exitum viderit, hæsitabit mutilatione corporis redimere

(a) Sauvages Dissertat. sur la Rage, pag. 43. 43.

calamitosissimam

calamitosissimam mortem. Ubi autem vulnus in tali parte hæret, quæ exstirpari nequit; vel ægri, ut sæpe fit, crudelem hanc medelam pati nolunt; tunc omni modo conandum est, ut exeat per vulnus factum venenum. Hanc autem methodum commendaverunt antiqui Medici & recentiores unanimi consensu. Unde laudaverunt scarificationes profundas & in ipso loco affecto, & in vicino ambitu; simúlque cucurbitis applicatis, remotâ pressione atmosphæræ, eduxerunt multùm sanguinis; ut sic elueretur virus, quod vulneri & vicinis fortè adhærebat locis. Maximam autem spem curationis Prophylacticæ ponebant in eo, ut diu maneret apertum vulnus inflictum; hinc erodentibus remediis applicatis illud majus reddebant, & à cita consolidatione prohibebant. Pulchrum hujus methodi exemplum legitur apud *Galenum* (*a*): bini homines à rabioso cane morsi erant, sed exiguo adeo vulnere, ut nequidem cutis integre divisa foret. Uni citò consolidabatur leve hoc vulnusculum; prudentior Medicus alterius vulneri diu applicuit valida & acria remedia; sícque vulnus multò majus reddidit; eventus monstravit utilitatem. Prior enim, nihil mali suspicatus, subitò aquam pavere cœpit, & convulsus periit; posterior verò nihil mali passus fuit. *Dioscorides* (*b*) majora vulnera à rabiosis canibus inflicta minùs metuebat, quàm minora; unde & scalpello augenda vulnera jussit. Similia apud *Æginetam* (*c*) & *Aetium* (*d*) habentur. Omnium tamen efficacissimum auxilium ab igne exspectavit *Dioscorides* meritò, cùm omnia destruat vivus ignis; sic cuncta lustret venena, simúlque separatio escharæ inustæ diuturnius tempus requirat, adeóque cita consolidatio vulneris prohibeatur: simul monet, escharâ separatâ, crudum vulnus salsis & acribus irritandum esse, ne coalescat; & si ante quadragesimum diem coiverit, renovandum vulnus esse, sive scalpello, sive novâ ustione. Recentiorum autem Observata docuerunt, non sufficere levem & superficialem inustionem, sed requiri profundam, ut certi simus, venenum vulneri inhærens, integre per ignem destructum fuisse: simul tamen prudentia requirit, ut, escharâ delapsâ, diu sustineatur suppuratio; ut si fortè quid adhuc de veneno lateat, hoc modo expellatur. *Hildanus* (*e*) observavit, puellam quatuordecim annorum, quæ à rabioso cane quinque vulnuscula in tibia acceperat, post trimestre spatium obiisse hydrophobam, licèt vulnera à vetula empyrica ferro candenti inusta fuerint; sed leviter procul dubio, quia quindecim dierum spatio curationem absolverat, omnibus plagis consolidatis. Felix autem curæ successus, post profundam inustionem, apud *Hildanum* (*f*) legitur, dum simul, escharâ deciduâ, pisum vulneri imposuerat, uti in fonticulis fieri solet; sícque per tres menses apertum retinuerat. Unde monet Chirurgos, ut, dum cauteria applicant locis à rabido cane demorsis, potiùs peccent in excessu quàm defectu; quia extremus morbus extremum requirit remedium. Ausus fuit *Dekke-*

(*a*) De sectis, ad eos qui introducuntur Cap. VIII. Charter. Tom. II. pag. 293.
(*b*) Theriac. Cap. II. pag. 424.
(*c*) Lib. V. Cap. III. pag. 74. versâ.
(*d*) Lib. VI. Cap. XXIV. pag. 107.
(*e*) Observat. Chirurg. Cent. 1. Observ. 86. pag. 62.
(*f*) Ibidem Observ. 87. pag. 66.

rus (*a*) per furam, à cane rabido morfam, cauterium quàm maximè candens ad os ufque adigere, & felici quidem cum eventu.

Cùm autem tam teter ille morbus fit, præftat cautelæ gratiâ in fextum menfem ufque plagam apertam tenere; quod leniter erodentibus, ut v. gr. præcipitato rubro, unguentis digeftivis mifto, facilè obtinetur: quinimo frequens applicatio muriæ falis marini cum aceto quandoque ad hunc fcopum fufficere folet, quod fimul omni putredini refiftit quàm efficaciffimè.

Neque confidendum, etfi largum vulnus cane rabido inflictum fuerit, & copiofum fanguinem fuderit; non enim certi poffumus effe per copiofam talem hæmorrhagiam ablutum effe omne venenum. Licèt enim largum vulnus inflictum fuiffet trienni puero in facie, laudabile pus exiviffet, & trium feptimanarum fpatio confolidatio vulneris facta; tamen poft biduum ab inducta cicatrice febris oriebatur, quam fequebantur convulfiones, rabies, & mors (*b*). E contrà *Salius Diverfus* (*c*), qui fimili methodo ufus fuit, teftatur, *quòd neminem viderit, neque audiverit, cujus ulcus recta cum ratione fuit pertractatum, rabie correptum fuiffe.*

2°. Antea ad §. 1136, dictum fuit, quàm multiplici contagio illud venenum rabidi animalis communicari poffit corpori humano; fimúlque conftitit, quòd illud diutiffime veftibus, aliifque rebus, adhærere queat. Cautela ergo tanti mali fuadet, ut hæc omnia, in quæ fufpicio cadit, deftruantur per ignem.

3°. Antiquitus jam multùm boni ab hac methodo exfpectatum fuiffe in hoc morbo curando, fortè etiam & in aliis, legitur (*d*). *Euripides*, apud Ægyptios morbo prehenfus, à facerdotibus marinâ curatione (ablutione per aquam marinam) reftitutus fuit, unde poftea dixit:

Θάλασσα κλύζει πάντα τ' ανθρώπων κακά.

Interim tamen in hoc morbo non videntur hac methodo ufi fuiffe in cura Prophylactica, fed ubi jam aquæ pavor aderat, utì fequenti paragrapho dicetur. *Celfus* (*e*) quidem dixit: *Quidam poft rabiofi canis morfum protinus in balneum mittunt, illúmque ibi patiuntur defudare, dum vires corporis finunt, vulnere aperto, quò magis ex eo quoque virus deftillet: deinde multo meracóque vino excipiunt, quod omnibus venenis contrarium eft. Idque cùm ita per triduum factum eft, tutus effe homo à periculo putatur.* Verùm manifeftè patet, hoc balneum tantùm fuiffe adhibitum, ut vulnus humefceret & foveretur; fimúlque per fudorem excitatum, & motum humorum auctum per vinum meracum, expelleretur illud virus, quod vulneri adhæferat. Sub-

(*a*) Exercit. Practic. pag. 566.

(*b*) Philofoph. Tranfact. Abridg. Tom. III. pag. 281. Tom. V. pag. 367.

(*c*) De Febre peftilenti, &c. pag. 368.

(*d*) Diog. Laert. in vita Platon. Lib. III. Num. VIII. pag. 288.

(*e*) Lib. V. Cap. XXVII. pag. 308.

mersionem enim tantùm adhibuit, ubi jam metus aquæ aderat, uti postea dicetur.

Interim tamen satis communis immersionis usus est ad præcavendam hydrophobiam in demorsis ab animali rabido, in plurimis locis, imò maris accolæ adeo confidunt huic remedio, ut illo solo ferme contenti vix expetant aliud. *Tulpius* (*a*), qui in populosissima urbe Amstelodamo, diu numerosam exercuerat praxin, testatur sequentia: *Neque vidi hactenus quemquam (licèt viderim plurimos) cui tempestivè in mare projecto quidquam sinistri postea evenerit. Sed salutari hoc remedio, vel flocci facto, vel tardè ac timidè adhibito, dedêre multi irreparabiles supinæ suæ incuriæ pœnas.* Unde apud Batavos moris est, demorsos quàm ocyssimè mari immergere. Ubi enim seriùs fit, & inprimis si jam aquæ metus adsit, levamen quidem adfert, sed non sanat (*b*). Aquam autem marinam non facere hunc effectum, sed ingentem perturbationem, dum ad suffocationem ferè usque submerguntur, videntur docere Observata plura. *Tulpius* (*c*) observavit, nautam septuagenarium, à cane rabido demorsum, blandiùs à liberis propter ætatem habitum, cùm tantùm leniter perfunderetur *Tya* fluvio, ac si solius cutis immunditiem detergere voluissent, postea periisse hydrophobum. Ita & puer, cujus pollicem rabidus canis momorderat, licèt per quadraginta dies famosi specifici ad hunc morbum manè & vesperi drachmam sumpsisset, & decem vicibus maris balneo usus fuisset, dein lithotomiam passus convaluisset, post novemdecim menses elapsos periit hydrophobus (*d*). Quinimo demorsus à rabido cane homo, postea naufragium passus fuit, & spatio trium ad minimum milliarium aquas nando trajecit; nihilominus moriebatur hydrophobus (*e*). Magna certè perturbatio fuit in homine naufragium passo, sed natandi peritiâ fretus, fortè minùs timuit, nec submersionem diuturniorem passus est.

Observatum fuit, tunc inprimis successisse hoc remedium prophylacticum, si magno cum apparatu, metu summo incusso, hæc immersio fieret; simili modo ac *Helmontius* factum vidit, uti ad §. 1139, dictum fuit. Nautæ apud Batavos in locis maritimis, assueti huic curationi, nullis minis vel precibus se flecti patiuntur, sed traditum illis hominem submergunt, & quidem sæpius, ad suffocationis periculum usque; túncque, uti notavit *Tulpius*, ferè semper sequitur felix successus.

Sic videntur facilè posse conciliari diversæ circa hoc remedium prophylacticum Medicorum opiniones. Solum balneum in aqua marina, vel alia, non sufficit; hinc multi contempserunt hoc remedium: è contrà immersio magno cum apparatu facta, & repetita aliquoties, ad suffocationem ferè

(*a*) Observ. Med. Lib. I. Cap. xx. pag. 41.

(*b*) Stalpart. van der Wielen, Cent. I. Observat. Num. 100. pag. 400. Dekkers Exercitat. practic. pag. 564.

(*c*) Ibid. Cap. xxI. pag. 43.

(*d*) Medical Essays Tom. V. Part. 2. pag. 984.

(*e*) Ridley Observ. de Asthmate & Hydrophobia Observ. XXV. pag. 118.

usque, profuit, hinc alii summopere laudaverunt. Videantur & illa, quæ ad §. 1123, habentur.

DEIN RHEO, &c. Sedem mali primùm circa stomachum & vicina hærere, dictum fuit paragrapho præcedenti; unde per purgantia sæpe repetita dum avertitur quidquid hîc inciperet colligi, videtur profuturum. Præterea purgantia, inprimis hydragoga dicta, inter quæ succus corticis mediani sambuci tanquam insignis efficaciæ remedium numeratur, solvunt omnes humores; sicque aliquando solutis humoribus difflatur faciliùs conceptum contagium, uti postea pluribus patebit, quando de *Lue Venerea* dicetur. Præterea validis remediis efficaciter turbare corpus profuit sæpe in morbis difficillimis; uti in curatione epilepsiæ & maniæ dictum fuit. Ad hunc scopum autem videtur purgantia commendasse *Dioscorides* (*a*), ubi primis diebus medela neglecta erat, nec ampliùs satis educi poterat virus, quod per vulnus communicatum fuerat; tunc enim dicit, *Alia curationis ineunda ratio: nimirum imperanda purgatio, quæ dum corpus agitando ipsius habitum trànsmutat, magnum adfert adjumentum.* Commendavit *Hieram*; uti etiam *Aetius* (*b*) & *Ægineta* (*c*), inprimis illam, quæ additâ *colocynthide* purgabat fortiùs. Omnium autem efficacissimum remedium laudabat helleborismum *Dioscorides* (*d*), si frequentiùs ante diem quadragesimum, vel etiam postea, adhiberetur: *Tantam enim vim habet id genus auxilii, ut nonnulli, qui jam aquæ metu prehendebantur, in ipso primo morbi insultu, helleborum sumentes, evaserint incolumes. Nam ipso malo jam detentos nequidem helleborus servare posset.* Magnis laudibus extulit hellebori usum *Salius Diversus* (*e*) in hoc morbo, & tutò dari posse ejus infusum certis experimentis se novisse affirmat; ubi majorem hujus remedii efficaciam desideraret, dabat in substantia helleborum, sed priùs binis coctionibus in aceto mitigatum.

4°. Illa, quæ in cadaveribus observata fuerunt (vide §. 1140.), docent; quòd effectus hujus veneni sit quandoque, dissolutionem putridam inducere, & citam putredinem. Aliquando inventus fuit sanguis grumosus concretus circa cor, majora vasa, & pulmones infarciens. Sed notum est, acetum blandè solvere coagulatum sanguinem; simúlque efficacissimum dare adversùs omnem putredinem remedium; ideo eximium usum in hoc morbo habet (*f*). Omnium maximè prodest, si *rutâ*, *marrubio*, *scordio*, infusis, acetum medicatum redditum fuerit: certissimum enim & efficacissimum sudoriferum esse acetum, nemo est qui negare possit; additur salis marini pauxillùm, quod pariter putredini resistit: hæc dein aquâ diluuntur, & tepidè potantur manè in lecto: sequitur brevì sudor, sicque omnia vasa cutanea pervia manent, & per ipsum calidum vaporosum sudorem abstergitur cutis; unde removeri poterit, si quid adhuc de veneno cuti affixum hæ-

(*a*) Theriac. Cap. III. pag. 426.
(*b*) Lib. VI. Cap. XXIV. pag. 108.
(*c*) Lib. V. Cap. III. pag. 75.
(*d*) Ibidem.
(*e*) De Febre pestilenti. &c. pag. 371.
(*f*) H. Boerb. Chem. Tom. II, Part. 1. Process. L. pag. 213.

reat; præcipuè si simul locus demorsus interea foveatur linteo poscâ calidâ madido. Videmus autem, quòd & veteres Medici sudores suaserint inter prophylactica remedia, & irritaverint cutim, ut versùs superficiem corporis major copia ac impetus humorum derivarentur. Sic monuit *Dioscorides* (*a*): *Præter hæc, sudores & ante cibum & post cibum eliciendi, quin & dropaces & sinapismi universo corpori alternatim applicandi.*

5°. Ex illis, quæ ad §. 1138, dicta sunt, patet, quòd antequam pavor aquæ accedat, suspiria, tristitia, solitudinis studium, observentur in demorsis: imò & constat, plures, quibus dudum venenum in corpore latuerat, emaciari multùm. Verùm hæc omnia sunt symptomata melancholica (§. 1094.), in quo morbo, uti dictum fuit ad §. 1092, mobiliora de sanguine dissipantur, immobiliora uniuntur; unde sanguis crassior & minùs meabilis redditur. Præterea in cadaveribus hydrophoborum omnia viscera ficciora solitò reperta fuerunt. Meritò ergo in cura prophylacticâ commendatur humectatio totius corporis per balnea, natationes, &c; si enim corpus omnibus his modis redderetur quasi semihydropicum, obtineret conditio fluidorum & solidorum opposita illi, quæ in hydrophobia observatur. Celebres quidam Medici fuerunt in alia opinione; & cùm viderant, hydrophobos adeo horrere aquam, crediderunt esse quamdam antipathiam inter causam illam venenatam & aquam; adeóque voluerunt, aquam nocere, non verò prodesse. Ita sensit *Palmarius* (*b*), qui adeo damnosam in hoc morbo aquæ applicationem credidit, ut scripserit: *Recens etiam inflictum vulnus, si aquâ abluitur, vix ullo postea remedio æger restitui queat, altè adeo aqua venenum ejusmodi in corpus dejicit atque impellit.* Similia apud *Salium Diversum* (*c*) leguntur: *At nec ad præservandum balneum, seu potus aquæ, est potens remedium, nec ad curandum; imò cùm ingens antipathia sit inter aquam & virus istud, ut supra monstratum est, epota aqua semper detrimento erit patientibus.* Credo tamen, neminem, qui hactenus dicta de hoc morbo attentè considerat, uti & illa quæ sequenti paragrapho adhuc dicenda erunt, facilè accessurum esse huic opinioni, quæ & rationi & experimentis repugnare videtur.

6°. Omnia hæc efficient, ut omnes humores sint satis diluti, à diathesi ad putredinem quàm maximè alieni; simúlque, dum repleto ventriculo lenis vomitus quandoque excitatur, & alvus laxa servatur per victum humidum, levem, laxantem, cavebitur, ne quid accumuletur in primis viis, ob rationes datas ad numerum tertium hujus paragraghi.

Cùm autem hoc venenum vulnere inflicto recipiatur plerumque; simúlque conferat, uti numero tertio dictum fuit, movere humores versùs corporis peripheriam, ut sic venenum susceptum expellatur per eamdem viam, quâ applicatum fuerit corpori; ideo videntur veteres Medici consuluisse acria aromata, tam in cibis quàm in medicamentis, ut aucto sic humorum

(*a*) Theriac. Cap. III. pag. 426.
(*b*) De Morbis contagiosis, pag. 270.
(*c*) De Febre pestilenti, &c. pag. 374.

motu difflaretur susceptum venenum. Ita *Celsus* (*a*) post sudorem in balneo jubet, ut multo & meraco vino excipiantur ægri, quod omnibus *venenis contrarium est. Dioscorides* (*b*) cibos acres (δριμυφαγίαν) & meracos potus, quibus vis veneni egregiè retundi potest, quotidie assumendos suadet. Magnum inprimis effectum exspectabat ab alliis, porris, cepis, quia observabat, hæc difficiliùs mutari in corpore, suámque indolem diu retinere, cùm totum corpus hæc, copiosiùs vel diutius ingesta, redoleat: unde credebat, illa tantò efficaciùs agere in hoc venenum, quantò magìs resistebant viribus immutantibus ingesta. Aromata blanda, copiâ aquæ diluta, prodesse possunt, quatenus perspirationem & sudorem movent: idem etiam de parco vini usu verum est: sed multùm his calefacere corpus, & augere sanguinis velocitatem, non videtur conducere, cùm ex illis, quæ hactenus dicta fuerunt, constet, humores dilutos, blandè motos, & humectationem corporis, longè plus prodesse ad curam prophylacticam. Sudor autem, utì ad numerum quartum hujus paragraphi dictum fuit, pulcherrimè excitari poterit aceto aromatico, copiâ aquæ diluto. Confirmantur hæc omnia, quia biliosi in hydrophobiam magìs vergunt, quàm pituitosi, utì ad §. 1137, dictum fuit. Facilè paret, ob eamdem rationem, magnum motum corporis & animi pariter periculosum esse in demorsis. Pacata inprimis mentis quies hîc multùm facit, adeóque, quantùm fieri poterit, probabili ratiocinio debet excuti futuri mali metus; & ob hanc rationem decantatissima specifica ad hunc morbum prosunt, quia sæpe fiduciam ægri augent. Plures casus leguntur (*c*), qui docent, hoc venenum, diu latens in corpore, subitò in nervum erupisse, dum imprudenter narrabatur ægris, alios demorsos in hydrophobiam incidisse.

§. 1144. CURATIO verò morbi jam præsentis videtur tentanda, maximè in primo gradu; & in initio secundi (1138.), inprimis quum aliter funestissimo exitu neglectus plectatur. Apparet maximè probabile, & paucis experimentis confirmatum, sequentia fieri debere: 1. statim post prima signa invadentis mali (1138.) morbus tractandus, ut summus inflammatorius (890.), mittendo sanguinem ex lato vulnere magni vasis ad animi deliquium usque, mox clysmata ex aqua nitrosa, medicéve salsâ, cum pauxillo aceti, injicienda: hæc repetenda audacter, etiam plùs, quàm in aliis morbis prudentia concederet: interim hoc facto, obnubilatis oculis in piscinam frigidam demittendus, vel aquæ frigidæ injectu humectandus tam diu, donec aquam vix ampliùs paveat; tum statim plurimùm aquæ bibere cogatur; & de die sic vexato vesperi concilietur somnus: victus sit tenuissimus, humectans semper.

(*a*) Lib. V. Cap. XXVII. pag. 308.
(*b*) Alexipharm. Cap. III. pag. 426.
(*c*) Sauvages, Diss. sur la Rage, pag. 5.

Hactenus de cura prophylactica dictum fuit: sequitur jam, ut videamus, quid tentari possit, ubi venenum rabidi animalis, hactenus silens, incipit actuosum reddi. Signa, quæ hoc docent, & varii gradus morbi, descripta fuerunt §. 1138. Simul & semel applicanda esse summa remedia, ut infaustus diri morbi exitus præcaveatur, nemo negabit: specificis enim multis, licèt quàm maximè decantatis, confidere tutò non licet, uti postea patebit. Tota autem morbi Historia, & aliqui successus in hoc morbo curando, videntur suadere, morbum hunc tractari debere ut inflammationem summam, admodum periculosam, & subitò in gangrænam tendentem. Quinimo valida remedia antiphlogistica, inprimis venæsectio, videntur hîc tentari posse longè audaciùs, quàm in aliis morbis prudentia suaderet; cùm miserrima mors instet, nisi citò succurrere possit Medicus. In illo ægro, cujus ad §. 1130. 1139, mentio facta fuit, & qui ex inflammatione ventriculi in hydrophobiam inciderat, venæsectio levamen attulit; quam repetere non dubitaverunt Medici, licèt extrema corporis frigida rigescerent cadaveris instar, nec pulsus ampliùs percipi posset. Animosè autem repetita fuit sanguinis missio, simulac dira symptomata denuo recrudescebant; & undecim venæsectionibus, intra quatriduum institutis, evasit ab hoc morbo (*a*); sed & in hydrophobis à morsu rabidi animalis venæsectionem ad animi deliquium usque institutam profuisse legitur (*b*). In alio ægro, etsi non curaverit morbum, tamen satis notabile levamen attulit (*c*). Clysmatum pariter egregius usus est, partim ut eluantur intestina putridis fæcibus, partim etiam ut, elotis jam intestinis, clysmata injecta, diutius retenta, resorbeantur venis bibulis intestinorum, sícque subministretur sanguini liquidi copia, dum illud deglutire horrent ægri. Formulæ talis clysmatis in *Materia Medica* ad hunc numerum habentur; quæ inprimis, ob salinum stimulum nitri & salis marini additum, crassa intestina abluent, & fæces contentas educent: quod ubi factum fuit, tunc minui poterit salium copia, ut diutius retineri possint, adeóque faciliùs resorberi. Omni bihorio tale clysma injiciendum est, quia summum hîc in mora periculum. Pulchrum hunc clysmatum usum notavit *Aurelianus* (*d*), *ut, si omnino potum recusaverint, qualibet tamen parte quiddam liquoris assumant;* jussítque parvâ copiâ simul injici clysma, tunc enim faciliùs retinetur: *Erit enim ejus continentia utilis ad minuendam sitim.*

His factis, cùm insuperabilis ille omnis liquidi horror jam adest, vel brevì futurus metuitur, tentant Medici vi quasi illatâ pavorem aquæ superare, dum ægros invitos in frigidam aquam demergunt, & quidem obnubilatis oculis, ut tantò majori cum apparatu & terrore hoc fiat; vel, si hoc fieri commodè non possit, aquâ frigidâ perfundunt totum corpus. Senis hydrophobi tali immersione curati exemplum ad §. 1139, memoratum fuit. *Cel-*

(*a*) Medic. Essays Tom. I. §. 29. pag. 283. &c.

(*b*) Acad. des Sciences l'an 1699. Hist. pag. 58.

(*c*) Medic. Essays Tom. V. Part. 2. §. 51. pag. 592.

(*d*) Acutor. Morbor. Lib. III. Cap. xvi. pag. 31.

fus (*a*) ubi jam aquæ timor aderat, dixit: *Unicum tantùm remedium est, nec opinantem in piscinam, ei antè non provisam, projicere; & si natandi scientiam non habet, modò mersum bibere pati, modò attollere; si habet, interdum deprimere, ut invitus quoque satietur aquâ. Sic enim simul & sitis & aquæ metus tollitur.* Videtur autem improbasse hanc methodum *Aurelianus* (*b*), dicens, illos, qui hac utuntur, nescios fuisse, *quòd passionis curatio illa sit, non ut bibant ægrotantes, sed ut bibere velint.* Præterea metuebat à frigore aquæ; & *Celsus* videtur pariter hoc suspectum habuisse, dum (*c*) dicit: *Sed aliud periculum excipit, ne infirmum corpus, in aqua frigida vexatum, nervorum distentio absumat. Id ne incidat, à piscina protinus in oleum calidum demittendus est.* Interim tamen in extremo hoc morbo extrema remedia esse tentanda dictat ratio; & si brumali tempore à nimio frigore aquæ mali quid metuendum videretur, posset illa egelida reddi: attamen à subito illo horrore & concussione totius corporis, quæ percipitur ab immersione in aquam frigidam, speratur meritò magna mutatio; atque ideo hæc præfertur. Horrorem illum aquæ sublatum fuisse hac methodo in hydrophobis, satis certis constat Observatis. Novi hoc factum fuisse Lugduni-Batavorum in homine, qui à fele rabida demorsus, neglecto vulnusculo, sexto mense in hydrophobiam incidit: postquam enim largâ copiâ aquæ perfusus fuerat toto corpore, bibere potuit, & levari in omnibus videbatur: attamen periit. Sed notandum, quòd jam per triginta horas fuerit hydrophobus, antequam hoc remedium tentaretur. Verùm & alius casus legitur (*d*) de puella viginti annorum, quæ jam hydrophoba cùm esset, immergebatur aquæ satis frigidæ, in qua copiosus sal marinus dissolutus erat: repetebatur frequenter hæc immersio; & postquam diu sic illam vexaverant, relinquebatur in balneo, tota quasi stupefacta. Mirabatur hæc ægra, quòd jam aquam absque horrore videre poterat; postea autem febricitabat quidem, sed communi methodo feliciter tractabatur hæc febris, à qua mensis circiter spatio evasit. Vomendi conatus aderant, & levabantur vomitu. Toto autem morbi decursu balnea frequenter adhibita fuerunt: unde videtur prodesse, si vi illatâ dometur ille aquæ metus; simili modo ac antea patuit ad §. 1113. *lit.* 5, melancholicum delirium emendari quandoque, dum magnâ vi repugnant, qui horum ægrorum custodiam gerunt. In eodem loco legitur de hydrophobo, cui arbori alligato ducentæ urnæ aquæ projiciebantur in corpus, tali cum effectu, ut aquæ metus cessaret. Requiritur autem immersio, vel larga profusio aquæ; nam à modica aqua irritatur morbus, non domatur.

Cùm autem ad conspectum aquæ illico horrescant ægri, tentatum fuit, an ex vase clauso per fistulam liquores sugere possent. Similes artes, quibus Medici succurrere tentabant hydrophobis, jam apud *Aurelianum* (*e*)

(*a*) Lib. V. Cap. XXVII. pag. 308.
(*b*) Ibid. pag. 232.
(*c*) Ibidem.
(*d*) Acad. des Sciences l'an 1699. Hist. pag. 58.
(*e*) Acutor. Morbor. Lib. III. Cap. XVI. pag. 234.

leguntur,

leguntur. Varia talia tentamina & alibi (*a*) habentur; sed plerumque absque successu. Apud *Joannem Fabrum Lynceum* (*b*) quidem habetur, quòd hydrophobus per canaliculum (contecto poculo, ne liquida videret) trahere liquida & sorbere potuerit, nec tamen evaserit. Sed plures alii Auctores testantur, nec per fistulam hydrophobos liquida ducere potuisse (*c*).

Cùm autem, uti ad §. 1142, dictum fuit, in hoc morbo circa ventriculum biliosi corrupti humores hærere soleant, & vomitus, sive spontaneus, sive per artem excitatus, levamen attulerit ægris, uti constans apud Auctores Observatio docet; profuturum videtur & vomitorio uti, inprimis ubi post venæsectionem & balnea modò laudata potare denuo possunt ægri; tunc enim longè faciliùs emetica tolerantur, dum post singulos vomitus aqua tepida potari potest.

Omnibus his adhibitis, certum est, multùm turbari ægros, & admodum delassari, quæ incommoda nunquam meliùs leniuntur, quàm pacato somno:

Emulsa ex seminibus farinosis cum syrupo papaveris albi; vel & opium prudenti dosi datum, huic indicationi tutò satisfacient.

Cùm autem antè dictis constiterit, in morbo hoc omnia exsiccari, hinc sponte patet, humectantia in victu requiri, & simul adeo tenuia, ut facillimè à visceribus chylopoieticis subigi possint. Decoctum hordei, oryzæ, avenæ, emulsa ex his & seminibus farinosis parata, sufficient, quæ & simul putredini in hoc morbo metuendæ adversantur.

§. 1145. UT verò methodus hæc nititur omni morbi indole, omni artis præcepto; ita videtur nihil exitiale magìs, quàm acerrimis calefacientibus, exsiccantibus, nervosum genus exacerbantibus medicamentis, hìc venenis, jam exsiccatos suo malo ægros enecare; rursúmque nihil crudelius, quàm, abjectâ curatelâ omni, statim negligere, aut suffocare.

Cùm in multis venenis & in morbis malignis observetur in corpore humano, quòd vires illico langueant, pulsus fiat debilis, celer, intermittens; hinc antidotorum titulo ferè semper fuerunt data talia remedia, quæ calidâ aromaticâ virtute vires erigunt, & motum vitalem augent. *Theriaca*, *Mithridatium*, & his similia composita officinalia remedia, magnam aromatum copiam habent, & satìs calefaciunt, dum assumuntur. Cùm autem quandoque per sudorem diffletur susceptum contagium, uti in febre pestilentiali observatum aliquando fuit; hinc & commendabantur in hoc morbo ad eumdem finem talia remedia. Verùm si considerentur omnia symptomata hydrophobiæ; & illa quæ in cadaveribus hoc morbo defunctorum fuerunt observata; satìs patet exsiccari hìc totum corpus, turbari ac irritari totum syste-

(*a*) Philosoph. Transact. Abridg. Tom. III. pag. 277.
(*b*) Hernandes. Hist. rerum Med. Mexic. pag. 492.
(*c*) Stalp. van der Wielen Observat. Rarior. Cent. 1. n°. 100. pag. 436.

ma nervosum, & sæpe febrim satis validam accendi cum inflammatione faucium, œsophagi, &c. Adeóque satis patet, calida exsiccantia remedia minimè conducere, dum aquæ metus adest. In cura prophylactica aliquem usum habere possunt, si prudenti cum moderamine dentur, uti ad §. 1143, dictum fuit. Interim tamen videmus à multis calida & acria talia commendari. Sic testatur celeberrimus *Albertinus* (*a*), *Bononiæ & in vicinis montibus circumferri antidotum adversùs rabiosorum canum morsus, cujus natura & compositio, non hercule, satis nota est; sed usus ipse atque experientia comprobavit; idque urinas ciere adeo frequentes vidit, ut interdum sanguineæ apparerent.* Videtur autem satis verosimile esse, quòd arcanum illud remedium cantharidibus constet, cùm illæ laudentur ad hydrophobiam à quibusdam. Sic apud *Baccium* (*b*) legitur, quòd *Rhazes* & *Joannes Damascenus* commendaverint antidotum ex cantharidibus, si nempe, abscissis alis capite, ac pedibus, infusæ per noctem & diem in lacte ebutyrato & acetoso, mox exsiccatæ ac lenticulæ farinâ exceptæ, formarentur in trochiscos ad pondus scrupuli unius ex vino, & exhibeatur trochiscus ad multos dies. Si autem patiens eminxerit sanguinem, lacte recenti attemperari posset urinæ acrimonia: unde videtur alibi inter salutis signa numerasse (*c*), mictum urinæ nigræ, etiam sanguinolentæ, si alia non adessent accidentia. Postea idem remedium ab aliis Medicis commendatum legitur (*d*). Si autem considerentur illa, quæ *Dioscorides* (*e*) habet de effectis cantharidum humano corpori ingestarum; quòd nempe sequantur erosiones ab ore ad vesicam usque, animi defectiones, fastidia, vertigines tenebricosæ, mentis alienationes, &c, patebit satis, minimè tutum esse talis remedii usum; & quidem in morbo hoc, ubi & deglutitionis organa sæpe inflammata sunt, ut convulsiones aliáque symptomata demonstrant, cerebrum ac nervosum systema adeo irritari; simúlque in hydrophobis non possunt, potu copioso assumpto, hæc acria dilui & enervari.

Videtur ergo methodus curandi, præcedenti paragrapho descripta, optima esse, donec vera specifica antidotus ad hoc venenum inventa fuerit, cui confidere liceat.

Cùm autem hydrophobi rarissimè emergant ex hoc morbo, & metus videatur ne contagium communicetur aliis hominibus morsu, vel salivâ, quam inviti aliquando in adstantes exspuunt, crediderunt quidam, licitum esse, ut suffocarentur miseri ægri, quorum desperata salus esset, & qui ipsâ morte pejora mala pati debebant. Imò quandoque à Magistratu impetratâ veniâ hoc factum fuisse scitur. Crudele autem est occidere hominem ideo, quia servare non possumus; & meritò *Tulpius* (*f*) monuit sequentia, postquam hydrophobi casum descripserat. *Opus non fuit, nec huic, nec aliis ægris*

(*a*) Institut. Bonon. Tom I. pag. 410

(*b*) De Venenis & Antidotis pag. 80.

(*c*) Ibid pag. 74.

(*d*) Medical. Essays Tom. V. Part. 2. pag. 985.

(*e*) Alexipharmac. Cap. 1. pag. 402.

(*f*) Observat. Medic. Lib. I. Cap. xx. pag. 42.

(quos equidem vidi satis frequentes) mortem maturare, sive per stragula sive per culcitram (uti loquitur vulgus) ori impositam. Pereunt quippe per se satis celeriter: utpote rarò superstites, cum aquæ formidine, in diem vel tertium vel quartum. Ex præcedentibus etiam constitit, non omnes delirare, imò multos sanæ mentis esse ad mortem usque: in illis verò, qui in furorem aguntur, brevì sequuntur convulsiones & mors.

Cùm autem spes exigua sit curandæ hydrophobiæ, nec tamen certa desperatio, quia aliqui emerserunt, animosè tentanda sunt summa remedia; simúlque cavendum, ne adstantibus nocere possint. Hoc autem non adeo difficile esse patet, quia rari casus sunt, ubi hydrophobus alios homines infecit; imò notat *Tulpius* (*a*), quòd nunquam viderit rabidorum sputa cuiquam detrimento fuisse; sed simul addit, quòd curaverit solicitè semper hæc mari abluere; & meritò quidem, cùm ex præcedentibus constet, salivam inprimis hoc contagio affici. Saltem inde patet, satis caveri posse ne propagetur contagium, adeóque meritò damnari crudele illud consilium, quod hydrophobos suffocandos jubet.

§. 1146. NEC desperandum tamen, ob exempla jam in aliis venenis constantia, de inveniendo hujus singularis veneni antidoto singulari.

Patuit ex antè descripta curatione, tam Prophylactica, quàm Therapeutica, hydrophobiæ, quanto molimine opus sit, quantùm vexari debeat æger, ut post susceptum contagium ab hoc morbo immunis maneat. Omnibus autem his abstinere possemus, si cognitum foret remedium, quòd iners redderet illud venenum, vel destrueret, absque insigni mutatione corporis. Tale remedium singularis antidoti nomen mereretur; sed nullum tale hactenus cognitum est, cui tutò confidere liceat. Interim simile quid inveniri posse, videtur admodum probabile; cùm & in aliis venenis domandis hoc factum fuerit. Sulphur cum vitro antimonii, aut regulo, fusum, virulentiam tollit, imò ipsius arsenici malignitatem domat, & argenti vivi vim in corpore humano adeo mitigat, ut ferè iners reddatur; utì docet Æthiops mineralis & cinnabaris. Plurimi fide dignissimi Itinerantes unanimiter testantur, Indos atrocissima venena nosse; sed & simul certissima antidota, quæ tamen Europæos pertinaciter celant. Illud venenum, de quo §. 1136, mentionem feci, quo tela imbuta levi etiam vulnusculo certam subitámque mortem faciunt, iners redditur molli saccharo: si enim gallinæ, simul ac virulentum vulnus inflictum fuerit, saccharum pulverisatum intrudatur in ingluviem, nihil mali patitur. Hæc exempla sufficiunt (plura enim recenseri possent) ut probetur possibilitas inveniendi talis antidoti ad hydrophobiam. Sed simul apparet, magnam hîc semper manere difficultatem. In hominibus enim demorsis hæc tentamina vix institui possunt, dum prudens Medicus nunquam committet salutem ægri incerto remedio: in animalibus rabiosis

(*a*) Ibidem.

quidem hæc experimenta tentari possent, sed meritò omnes horrent se exponere periculo, ne inficiantur, dum propiùs accederent.

Interim tamen, recentioribus experimentis, ab egregiis Medicis institutis, videtur, multùm boni ab argenti vivi usu exspectari posse. Paucis conabor recensere illa, quæ in causa fuerunt, ut hanc methodum tentarent.

Ex morbi hujus Historia patuit, venenum hoc inprimis in saliva animalis rabidi hærere; & quidem in saliva, dudum exsiccata, adhuc superstes esse tali cum effectu, ut morbum propagare possit. Præterea licèt vulnus alteri parti corporis inflictum fuerit, tamen & salivam infici, dum hydrophobia adest. Sed & observatum fuit, citiùs venenum effectum suum producere, si salivæ immediatè communicatum fuerit per oscula, halitum ex ore rabidi hominis susceptum, vel vulnera faciei, inprimis in vicinia glandularum & ductuum salivarium. Notârunt præterea, ingentem salivæ spumosæ copiam excerni in hydrophobis, ac si natura tentaret per hanc viam expellere hoc venenum, nec sufficeret tamen. Cùm autem argentum vivum, corpori humano applicatum, solvat humores, & magnam secretionem excretionémque per glandulas ac ductus salivares producat, sperabant hoc remedio sic posse juvari naturam, ut solutis humoribus faciliùs extricaretur venenum & expelleretur de corpore. Dum verò in lue venerea, in scabie, & in aliis morbis satìs difficilibus, insignem opem attulerat argenti vivi usus, meritò tentabatur & in hoc morbo, quem adeo funestum omnes Medici agnoverunt hactenus (vide §. 1139.).

Palmarius (*a*) vulneribus à rabioso cane inflictis, applicari jussit mercurium sublimatum, utì & præcipitatum rubrum, sed tantùm hoc scopo, ut erodendo plaga redderetur amplior, irritando humores majori copiâ ad vulnus confluerent, sicque venenum susceptum eliminaretur. In actis Parisinis (*b*) dubio modo proponitur argenti vivi usus copiosus, ut nempe tentaretur an prodesse posset. Verùm postea egregius Medicus (*c*) venenum rabidum statuens esse verminosum, quod tamen nondum probatum est, voluit solis anthelminticis curam tentandam esse; atque ideo pulverem *Palmarii*, de quo sequenti paragrapho dicetur, tantum nomen habuisse credidit, quia pleraque ingredientia ad classem anthelminticorum remediorum pertinent. Cùm autem argentum vivum meritò pro efficacissimo remedio contra vermes habeatur, unguento mercuriali illinivit vulnus inflictum, ac vicina loca, & quidem optimo cum eventu, utì pluribus Observationibus practicis probat; præcipuè, quòd quatuor homines eodem die demorsi fuerint ab eodem lupo rabido, & omnes mari immersi, frigidâ quamvis hyeme: bini ex his, paucis diebus postea, fuerunt facti hydrophobi: reliqui duo, funesto hoc exitu perterriti, cùm jam signa imminentis hydrophobiæ observarent, consilium petierunt, licèt antea se maris balneo satìs tutos credidissent. Statim cicatrices vulnerum & totum brachium illinivit unguento

(*a*) De Morbis contag. pag. 272.
(*b*) Acad. des Scien. 1699. Hist. pag. 57.
(*c*) Desault, Differtat. sur la Rage, 1734. in-12°.

mercuriali; tribus diebus successivis hanc inunctionem repetiit; túncque inceperunt cicatrices, antea elevatæ & induratæ, deprimi ac emolliri; dedit simul pulverem *Palmarii* quotidie: postea alternis diebus inunctionem mercurialem adhibuit, tali cum eventu, ut uterque curatus fuerit integre.

Verùm & argentum vivum, aut ejus præparationes, interno usu profuisse in cura hydrophobiæ, pariter constat. Apud Chinenses pro certo remedio habetur sequens formula. ℞. moschi optimi gr. XVI.
cinnabaris nativæ
——— factitiæ an. gr. XX.

Seorsim terantur in pulverem impalbabilem, dein misceantur, & exhibeantur cum haustulo spiritûs fermentati ex oryza præparati (Arrack). Plerumque intra duarum aut trium horarum spatium blandus somnus sequitur & perspiratio, quòd si non fiat, repetitur eadem dosis, & certa creditur curatio (*a*). Laudatur autem illud remedium & ad curam prophylacticam, si detur statim post morsum inflictum, vel tam citò, quàm fieri possit; tuncque per triginta dies ab hydrophobia tutum reddit hominem demorsum, quo tempore elapso datur denuo eadem dosis. Ubi verò jam aliqua signa hydrophobiæ adsunt: tunc secunda dosis hujus pulveris debet dari tribus horis post primam dosin assumptam, & certa promittitur cura (*b*). Successisse hanc curationem sæpius testantur Auctores (*c*). Cùm autem magna copia moschi addatur, cujus mirabilis virtus in morbis malignis, petechialibus, uti & in morbis convulsivis, recentioribus Observationibus innotuit (*d*); non absque ratione cura pro parte saltem moscho tribui posse videtur.

Verùm & alia Observata docuerunt, absque addito moscho profuisse in hoc morbo præparationes mercuriales: primò tentatum hoc fuit in duobus canibus rabidis, dando grana duodecim turbith mineralis; sequenti die grana viginti quatuor, tertio die grana quadraginta octo. Sequebatur ptyalismus, vomitus, purgatio; sed & simul eò usque debellabatur morbus, ut lac tepidum sponte biberent: quartâ die uni cani adhuc data fuerunt grana viginti turbith mineralis, alteri non. Prior salivam uberrimè effudit, & diris cruciatibus agitabatur: evasit tamen & à morbo, & à remedii dati periculo: alterum morbus nondum penitus devictus denuo aggressus fuit, sicque periit (*e*). Postea in ducentis animalibus, à rabidis canibus vulneratis, hæc cura adeo feliciter cessit, ut ex tanto numero ne unicum quidem periret: unde conclusit celebris Auctor, *morbum hunc gravissimum, saltem ubi primum gradum non excesserit, mercurio, sive salivam moveat, sive non moveat, cedere*. Neque tantùm in animalibus, verùm etiam & in hominibus eadem cura successit. In juvene enim cane rabido demorso, cui post sex dies jam aderat insolita mœstitia, tremores, somni perturbati, tendinum subsultus, datus fuit ve-

(*a*) Philosophic. Transact. n°. 474. Vol. 43. pag. 216.
(*b*) James a new method of curing, &c. madness. pag. 33. 34.
(*c*) Ibidem: & Sauvages, Differt. sur la Rage, pag. 34. Philosoph. Transact. n°. 474. Vol. 43. pag. 215. 216.
(*d*) Philosoph. Transact. ibid. pag. 217-234.
(*e*) James a new method of curing, &c. madness. pag. 4. 5.

fperi bolus confectus ex quatuor granis turbith mineralis, fcrupulo lapidis contraiervæ, & theriacæ andromachi pauculo, ut inde bolus fieri poffet. Nocte fequente paulùm dormivit & fudavit; die fequenti bis alvum liquidam depofuit: fimilem bolum fumpfit vefperi die fequenti, unde fomnus longior, & fudor largior; bis etiam alvum depofuit, atque omnia fymptomata minuebantur. Tertium autem bolum fumpfit vefperi denuo, unde placidè dormivit, copiosè fudavit, & manè fanus vegetúfque furrexit: in frigidam quotidie per dies quatuordecim defcendit, poftea fanus vixit. Crufta autem arida, quæ vulnus manui inflictum tegebat, poft tertium bolum fumptum, fponte decidit, vulnúfque pure probè cocto per aliquot dies manavit, dein facilè fanatum. Plures aliæ Obfervationes practicæ in eodem tractatu habentur, quæ efficaciam turbith mineralis in hoc morbo curando & præcavendo confirmant, uti etiam ab aliis Medicis obfervatum fuit (*a*).

Non videntur Medici, qui argentum vivum aut remedia inde parata adhibuerunt huic morbo curando, illa dediffe tantâ copiâ, ut falivatio fecuta fuerit; imò videntur potiùs illam evitaffe, attamen cura fucceffit. Interim fi in pejori jam gradu foret morbus, nec à modica dofi levamen fubitum appareret, videtur major quantitas, licèt cum falivationis periculo, adhibenda effe. In cane, uti modò dictum fuit, ingens dofis turbith mineralis falivationem fecit moleftam, fed & morbum fuftulit. Præterea legitur cafus hydrophobi (*b*), qui evafit ex hoc morbo; fed toto morbi tempore ingentem copiam falivæ excreverat, ita ut dentes omnes ante morbum firmi, vacillarent: nullum tamen mercuriale remedium fumpferat, fed opiatis fpafmum faucium levare conati fuerant Medici. Unde videtur concludi poffe, falubrem effe illam falivæ copiofæ evacuationem in hydrophobia, adeòque nec falivationem hic metuendam effe.

Quamvis autem hæc omnia egregium effectum mercurialium remediorum teftentur, tamen non videtur negligenda effe vulneris debita pertractatio, ut nempe diu apertum maneat, & virus fufceptum exire poffit. Juvenis demorfus à cane rabido, cùm fimul gonorrhœâ laboraret eodem tempore, fumebat vefperi dofin mercurii dulcis, & fequenti manè purgans; vulnus autem, communi methodo tractatum, fatìs citò confolidabatur. Neque tamen frequens ufus mercurii dulcis impedivit, quominus, menfis fpatio elapfo poft vulnus inflictum, fummâ rabie correptus, miferrimè perierit (*c*).

§. 1147. HACTENUS verò nullius ea comperta fides, cui credi queat falus miferrimè periclitantis hominis, quum nullum fit notum, cujus experimenta certa; fed vel fpeculationi ortum debent, vel defcriptis ex alio confifum fuit: nec Æfchrionis apud Galenum & Oribafium arcano de cancris combuftis;

(*a*) Sauvages, Differtat. fur la Rage, pag. 53. 54. & 58. 59.

(*b*) Philofoph. Tranfact. n°. 474. Tom. XLIII. pag. 261.

(*c*) Medic. Effays Tom. V. part. 2. pag. 590. &c.

nec Scribonii Largi famigerata opiata ad rabiem Siculorum; nec Peregrini consilio de pelle hyænæ, nec Aetii, Rufi, Posidonii, cinere cancrorum cum theriaca; nec jactatâ Palmario medelâ; vel nimis laudato Mayerno, Grew, & venatoribus, stanno cum mithridatio; nec in insomniis sacris revelatâ radice cynorrhodonis; aliisve in cœlum elato lichene cinereo terrestri, pimpinellâ, jecore rabiosi canis exusto, & similibus; exceptis.

Postquam dictum fuit de variis methodis, quæ ad curandam rabiem caninam adhibitæ fuerunt, superest, ut examinetur, quid credendum sit de illis remediis, quæ specificorum titulo ad hunc morbum commendantur, & magnam olim famam habuerunt, imò adhuc hodie quædam magnis encomiis extolluntur. Ubi omnes cautelæ in curando hoc morbo enumeratæ solicitè observantur, facilè permittunt Medici specificorum usum, cùm plura inter hæc numerentur, quæ saltem nocitura non videntur, si non profuerint: nec ægre ferent cordati, licèt his specificis adscriberetur curatio, quæ efficacioribus remediis debebatur. Ægrorum fiducia erigitur sæpe horum specificorum usu, quod multùm prodest in hujus morbi cura, utì ante dictum fuit. Hinc non miramur, egregios Medicos, etiam hæc dedisse remedia, licèt omnem curationis spem in efficacioribus auxiliis posuerint (*a*). Verùm nulla experimenta docuerunt, quòd possimus certâ fide committere salutem hominis, de tanto morbo periclitantis, his specificis solis. Plura ex his veteribus Medicis cognita fuerunt & laudata, attamen, utì ad §. 1139, dictum fuit, desperabant de cura, ubi aquæ metus aderat. Ex Observationibus antea memoratis constitit, nec prophylaxin certam contra hunc morbum ab his sperari posse, cùm multi hydrophobi facti fuerint, licèt diligentissimè similia adhibuissent, quod & ulteriùs patebit, dum singula hîc memorata breviter percurrremus.

Præterea sæpe omnino incertum est, an animal, quod morsum inflixit, verè rabiosum fuerit; hinc similia data videbuntur sæpe mira præstitisse, ubi simplex morbus absque ullo malo sequente sanatur. Multa certè ex his remediis meræ speculationi originem debent, dum v. gr. credebant venenati animalis partem, vel vulneri oppositam, vel intus assumptam, proprii veneni efficaciam enervare, vel integre destruere. Hinc pilos rabiosi canis vulneri applicandos laudaverunt: alii jecur hujus animalis ægris comedendum dederunt, &c. Plura etiam apud *Galenum* aliósque veteres Medicos leguntur, quæ ab Antecessoribus suis acceperant; sequentium sæculorum Medici eadem similiter descripta, iisdémque encomiis celebrata, posteris tradiderunt. Fateri enim debemus, illam partem Medicinæ, quæ de viribus & usu medicamentorum agit, minùs reliquis excultam esse. Eædem vires, quæ apud

(*a*) Sauvages, Differt. fur la Rage, pag. 49. 50. James a new method. of curing. &c. Madness. pag. 39.

Dioscoridem, *Galenum*, *Plinium* leguntur, adhuc tribuuntur plantis ejusdem nominis. Laudabili industriâ Botanici quæsiverunt, ut plantas à Veteribus memoratas cognoscerent, taléſque characteres designarent, quibus sera posteritas illas ab omnibus aliis posset distinguere. Verùm nondum satis indagatum fuit sedulâ Observatione, an vires his plantis adscriptæ certo effectu se manifestarent. Quantùm autem utilitatis caperet Ars Medica, si severo & prudenti scrutinio expungerentur omnia, quæ falsa vel dubia de medicamentorum viribus leguntur! Si unusquisque, qui Medicinæ operam dat, toto vitæ curriculo vel unam plantulam omnibus modis examinasset, ut disceret illius usum verum, jam dudum exhaustus fuisset ille labor, & plura haberemus remedia cognita, quibus certò & tutò confidere possemus. Considerabimus jam præcipua ab Auctoribus ad hunc morbum laudata remedia.

ÆSCHRIONIS APUD GALENUM, &c. Cinerem cancrorum, vel solum, vel additis radice gentianæ & thure, laudat *Galenus* (*a*) tanquam remedium totius proprietate substantiæ efficax ad hunc morbum præcavendum, si homini demorso quotidie daretur per quadraginta dies ad mensuram magni cochlearis. Ubi verò non statim à morsu inflicto dabatur hoc remedium, verùm tantùm post aliquot dies, tunc duplicatam dosin requiri monebat. Modum autem præparandi sequebatur, quem *Æschrion*, empiricus medicamentorum peritissimus, tradiderat, qui & concivis & præceptor *Galeni* fuit. Cancros enim viventes, (fluviatiles ac majores laudavit *Aetius* (*b*)) comburebat in patella aeris rubri in cineres, qui in pollinem facilè conteri poterant: decem partibus cinerum cancrorum addebantur quinque partes radicis gentianæ, & una pars thuris. Certo tamen tempore anni, & decimâ octavâ die Lunæ, illam ustionem faciendam monet, interim non adeo confidebat huic remedio, quin vulneri imponeret simul emplastrum ex pice, opopanace, & aceto acerrimo, quod citam consolidationem impediret. *Dioscorides* (*c*) idem remedium commendat, sed non meminit, in cupreo vase comburendos esse cancros, at igne accensorum vitis albæ sarmentorum cremandos jussit; quod etiam monuerat *Aetius*. Licet autem *Dioscorides* laudaverit cancrorum cinerem cum gentiana & thure tanquam efficacissimum remedium, quo cum fiducia uti liceat, tamen non videtur credidisse, illud semper effectum præstare; nam dicit, illud remedium solùm nonnullis saluti fuisse; sed simul monet, nihil obstare, quominus & alia adhibeantur auxilia, vulneríſque dilatationem, ustionem, &c, commendat. Certè si credidisset, illud specificum nunquam fallere in hoc morbo, facilè abstinuisset ab aliis omnibus. Videtur autem vulneris perpetua irritatio per acre emplastrum magis profuisse, quàm jactatum illud remedium.

NEC SCRIBONII LARGI, &c. Auctor ille, qui sub *Claudio* vixit, de compositione medicamentorum librum scripsit, & à *Galeno* aliquoties citatur,

(*a*) De simpl. Med. Facultat. Lib. XI. Cap. I. n°. 34. Charter. Tom. XIII. pag. 310. 311.

(*b*) Lib. VI. Cap. XXIV. pag. 107.

(*c*) Theriac. Cap. II. pag. 423. 424.

Inter

Inter medicamenta composita mentionem facit antidoti, quam quot annis componebat præceptor ejus *Apuleius Celsus* (*a*), & in Siciliam mittebat, quia ibi sunt plurimi canes rabiosi. Componebatur autem illa antidotus ex aromatibus satis calidis, *nardo Syriaco*, *croco*, *myrrhâ*, *costo*, *casiâ*, *cinnamomo*, *&c*; & *opio*. Dabatur autem fabæ Ægyptiæ magnitudine ex aquâ per dies triginta demorsis hominibus, ad præcavendam hydrophobiam; imò etiam jam aquæ metu correptis. Verùm patet satis ex ipsis *Scribonii* verbis, quòd non crediderit illud esse certum remedium; dicit enim: *Hoc proficit, ut aquam postea sine timore sumant, & minùs quidem, liberati hac difficultate, cruciantur. Cæterùm nemo adhuc correptus hoc malo, quantùm ego novi, expeditus est.* Præterea, ubi recensuit vires varias hujus antidoti in aliis morbis, addit sequentia: *Oportet autem locum demorsum à rabioso cane, vel à serpente, diu tenere in exulcerationem: neque pati cicatricem ducere, ut virus illac pertrahatur*; & ob hanc rationem imponi jubet acria remedia, quæ etiam sanas partes exulcerant.

Patet satis ex his, quòd certa & specifica vis contra venenum rabidi animalis ab hac antidoto exspectari nequeat, sed agat similiter, ut *theriaca*, *mithridatium*, & similia, quæ aromatibus calidis atque opio constant. Quid autem boni ab his exspectari possit, ad §. 1143, dictum fuit.

NEC PEREGRINI CONSILIO DE PELLE HYÆNÆ. Apud *Scribonium* (*b*) pariter hoc remedium laudatur. A barbaro homine, in Cretam insulam post naufragium appulso, hoc arcanum venisse asserit, qui, *cùm liquorem timerent, & latratus ederent, spasmóque vexarentur, remedio brachio sinistro alligato efficiebat, ut & potionem acciperent, & liberarentur vitio.* Pro magno munere dein accepit *Scribonius* illud arcanum quod erat *Hyænæ corii particula panno inligata.* Modestè tamen fatetur, se hujus Experimenti instituendi occasionem non habuisse, licèt protinus magna cum cura hyænam invenisset, & pellem jam paratam haberet. *Aetius* (*c*) autem voluit substerni utiliter & insterni, his ægris pellem ursi, aut vituli marini, sed inprimis hyænæ; cujus etiam cinerem sedare aquæ formidinem dicit. Alter usus pellis hyænæ apud *Aurelianum* (*d*) legitur: *Alii poculo lineo panno super imposito, vel belluæ pelle, potandum putant, superstitione traducti.scilicet, quòd naturalis auctoritas belluarum, quæ canibus est contraria, timorem ægrotantium solvat.* Parum autem utilitatis inde exspectasse *Aurelianum*, patet ex his, quæ statim sequuntur: *Sed hæc, quæ vulgus per experimenta probata putat, longè aliena ab arte monstrantur.*

Belluam hanc *Aureliani* esse hyænam, videtur constare ex *Plinio* (*e*), qui umbrâ hujus animalis canes obmutescere tradit; item illud vomitionem hominis imitari ad solicitandos canes, quos invadat. Cùm autem inter Naturalis Historiæ Scriptores nondum absolutè constet, quale illud animal

(*a*) Scribon. Larg. n°. 171. 172. pag. 120. & seq.
(*b*) Ibidem.
(*c*) Lib. VI. Cap. XXIV. pag. 107. versâ.
(*d*) Acutor. Morbor. Lib. III. Cap. XVI. pag. 234.
(*e*) Lib. VIII. Cap. XXX. pag. 188.

sit, cui dotes mirabiles à *Plinio* memoratæ tribui possint; satìs patet, non multùm utilitatis exspectari posse ab hoc remedio.

NEC AETII, RUFFI, POSSIDONII, CINERE CANCRORUM CUM THERIACA. Quid sentiendum sit, de efficacia cinerum cancrorum, antea dictum fuit; utì etiam de usu theriacæ & similium in cura prophylactica.

NEC JACTATA PALMARIO MEDELA. Postquam in cura demorsorum recensuerat *Palmarius* (*a*) omnia illa, quæ ex Veterum sententia ad hunc morbum sanandum commendabantur, tradit remedium, cujus tantam esse credebat efficaciam, ut, nullâ etiam vulneris curâ habitâ, quacumque victûs ratione uterentur demorsi, certa sanatio ab ejus usu sperari posset; non tantùm prophylactica, verùm etiam dum aquæ metus jam aderat. Bina tantùm excipiebat: si nempe partes capitis, dentibus superiores, morsu rabidi animalis læsæ fuissent; aut vulnus statim à morsu aquâ frigidâ elotum tunc enim exiguam salutis spem superesse voluit, in reliquis verò nunquam fallere.

Talis autem erat hujus remedii formula: *R. Foliorum rutæ, verbenæ, salviæ minoris, plantaginis, foliorum polypodii, absinthii vulgaris, menthæ, artemisiæ, melissophylli, betonicæ, hyperici, centaurii minoris, singulorum æquale pondus.* Quotannis lectæ hæ plantæ, dum maximo in vigore sunt, intra chartas puras repositæ, siccabantur leviter in loco umbroso, ut nec nimiùm exarescerent, nec situm contraherent. Ubi autem debebant usui abhiberi, singulorum æquale pondus in pulverem tenuissimum redigebat, & hujus pulveris drachmam dimidiam demorsis quotidie præbebat cum duplo sacchari, vel ex vino, vel ex pomaceo, vel ex jusculo, vel ex butyro, vel ex melle opiatæ formâ, jejuno stomacho & tribus horis ante cibum. Drachmam unam & dimidiam, aut drachmas duas credit sufficere tum homini, tum omni animali, quantumvis crudeliter sauciato: interim monet, non nociturum, si ad tres quatuórve drachmas detur; inprimis si longo post morsum inflictum tempore, vel natâ jam hydrophobiâ, curatio instituatur: vulnus autem foveri jussit bis vel ter de die vino aut hydromelite, in quo ejusdem pulveris drachma dimidia diluta fuerit, dein tractandum vulnus jubet communi methodo, illúdque cicatrizari posse asserit absque ullo hydrophobiæ metu. Ingenuè autem fatetur, hujus antidoti inventionem atque explorationem deberi *Jacobo Sylvano Domino de Pyrou.*

Tamen satìs frequentia Observata docuerunt postea, plures post hujus remedii usum hydrophobos factos fuisse; hinc & hujus remedii usus viluit, nisi quòd quandoque ægris detur eodem tempore, dum alia efficaciora ex mercurio remedia tentantur, utì antea dictum fuit; simúlque vulnus diu apertum retinetur.

VEL NIMIS LAUDATO MAIERNO, &c. Hujus remedii descriptio habetur in *Actis Societatis Regiæ Londinensis* (*b*). Sumebantur rutæ folio-

(*a*) De Morb. Contag. pag. 276. & seq.

(*b*) Num. 191. pag. 409. & Philosoph. Transact. Abridg. Tom. III. pag 284.

rum, à caulibus mundatorum & contusorum, unciæ sex, theriacæ Londinensium (vel Venetæ, quod melius est), allii contriti, & tenuis limaturæ stanni, singulorum unciæ quatuor: vase terreo, rite clauso, digerebantur in quatuor libris vini albi generosi, vel & Canariensis, balneo per quatuor horas, leni ebullitione, cavendo ne vapor exiret; dein colatura expressa servabatur. Pro teneræ vel calidæ constitutionis hominibus loco vini substituebatur cerevisia generosa bene fermentata.

Dabatur ille liquor medicatus ad duas vel tres uncias, in quibusdam ægris etiam majori copiâ, singulo mane per novem dies, & à cibo per tres horas post sumptum remedium debebat abstinere æger. Fæces residuæ, quæ in colo remanserant, debebant vulneri applicari, & renovari singulis viginti quatuor horis. Simul monetur, illud remedium debere potari frigidum, vel saltem leviter tantùm tepefactum, propinarîque ante nonum diem post morsum inflictum; secus enim sanguis jam nimis infectus foret hoc veneno.

Simile remedium ibidem describitur electuarii formâ, nisi quòd scordium, serpentaria Virginiana, & hyperici flores, addantur: quod debebat pariter per novem dies exhiberi.

Facilè patet, & illud remedium agere, ut calidum penetrabile aromaticum sudoriferum; simúlque opium continere: de similium usu dictum fuit ad §. 1143; sed specificâ vi domari inde venenum rabidum, non constat Experimentis.

NEC IN INSOMNIIS SACRIS REVELATA RADICE CYNORRHODONIS. De illa apud *Plinium* (*a*) leguntur sequentia *Insanabilis ad hósce annos fuit rabidi canis morsus, pavorem aquæ, potúsque omnis afferens odium. Nuper cujusdam militantis in prætorio mater vidit in quiete, ut radicem sylvestris rosæ, quam cynorrhodon vocant, blanditam sibi in fruteto, mitteret filio bibendam; in Lacetania res gerebatur, Hispaniæ proximâ parte: casúque accidit, ut milite à canis morsu incipiente aquas expavescere, superveniret epistola orantis, ut pareret religioni: servatúsque est ex insperato, & postea quisquis auxilium simile tentavit.* Sed nimis notum est, *Plinium* plurima collegisse in vasto suo opere, de quorum fide meritò dubitari potest. Fortè & cynorrhodonis, sive rosæ caninæ, nomen, fecit, ut ad canum morsus utilis crederetur hæc planta. Sed notum est, asperis spinosis plantis hoc nomen datum fuisse à Botanicis, uti *cynosbato*, &c. Saltem hoc certum est, Recentiorum Observatis non confirmari vires, quas *Plinius* huic radici tribuerat.

ALIISVE IN CŒLUM ELATO LICHENE CINEREO TERRESTRI. In egregia muscorum Historia (*b*) celeberrimus *Dillenius* hanc plantam descripsit sub nomine *Lichenoidis digitati cinerei, Lactucæ foliis sinuosis*, & pulchram figuram dedit; monuítque celebrari tanquam specificum remedium ad præcavendam hydrophobiam, atque prostare in officinis Londinensibus *pulverem, antilyssum* dictum, ex æquali copia hujus musci & piperis nigri

(*a*) Lib. XXV. Cap. II. pag. 629. & Lib. VIII. Cap. XLI. pag. 195. (*b*) Pag. 200.

compositum. Magnam famam huic remedio conciliavit testimonium celeberrimi Archiatri *Rich. Mead*, qui tamen dimidiam tantùm piperis partem addidit. Sequenti autem methodo dabatur illud remedium. Præmittebatur venæsectio in brachio ad novem aut decem uncias. Musci hujus bene depurati, exsiccati, dein pulverisati, unciæ dimidiæ, addebantur drachmæ duæ piperis nigri in pulverem triti: hæc simul bene mista dividebantur in quatuor doses æquales. Quatuor diebus successivis manè, vacuo ventriculo, dabatur una dosis cum dimidia pinta lactis vaccini calidi: his quatuor dosibus sumptis, omni mane, jejunus æger debebat immergi balneo aquæ frigidæ per mensis spatium, hac lege, ut totus mergeretur, & tantùm per dimidium minutum horæ maneret in aqua, si admodum frigida esset. Postea adhuc sexties eodem balneo uti debebat duarum septimanarum spatio.

Dubium autem videtur, an felices successus illius remedii huic musco tribui debeant, cùm & piper tantâ copiâ addatur, & præterea balnea aquæ frigidæ toties repetita multùm huc facere videantur, utì ad §. 1143, dictum fuit. Saltem habentur Observationes, quæ docent, post usum hujus remedii hydrophobiam secutam fuisse. Puer enim, cujus pollicem rabidus canis momorderat, sumpsit manè & vesperi drachmam pulveris antilyssi per quadraginta dies, decies usus fuit maris balneo: postea calculi sectionem passus, optimè convaluit; tamen post novemdecim menses periit hydrophobus (*a*). Unde videtur concludi posse, quòd non certò constet de vi specifica hujus remedii.

PIMPINELLA. De hoc remedio legitur apud *Palmarium* (*b*), quòd venator Henrici secundi Galliarum Regis, dum gravi morbo decumberet, illud bonâ fide revelaverit *Joanni Fernelio*, quem ut præceptorem suum venerabatur *Palmarius*. Primò autem pimpinellæ efficaciam expertus fuerat in canibus regiis, unde affirmabat, quòd si quis demorsus à cane rabido *aliquot diluculis, vel in acetariis, vel alio quovis modo, apparatam* (pimpinellam) *comederet, nihil inde incommodi sentire posset*. Interim tamen non memini, in *Fernelii* operibus hujus specifici mentionem fieri; at *Palmarius*, suâ antidoto fretus, fatetur, quòd noluerit tempus operam perdere in aliis inveniendis. Unde patet, pimpinellæ efficaciam non satis probatam esse, ut hominis demorsi salus huic remedio committi possit.

JECORE RABIOSI CANIS EXUSTO. Cùm antea ad §. 1136, constiterit multiplici contagio illud venenum posse conciliari corpori humano, meritò metuuntur specifica illa remedia ex ipso animali rabido desumpta. Verum quidem est, si in cineres ureretur hepar talis animalis, non videri inde mali quid metuendum esse, cùm ignis vivus lustret omnia animalium & plantarum venena, destruendo illorum fabricam: sed ab inerti cinere pariter vix quid boni exspectandum videtur, cùm merâ ferè terrâ constet. Verùm commendatum fuit à quibusdam, ut demorsi assatum canis, qui momordit, jecur comederent per triduum; & *Palmarius* (*c*) affirmat, se Ex-

(*a*) Medical Essays Tom. V. Part. 2. pag. 984.

(*b*) De Morbis contagiosis, pag. 278.

(*c*) Ibid. Pag. 275.

perientiâ didicisse, aliquot rusticos hoc remedii genere hydrophobiam effugisse. Quantùm autem *Palmario* in his fidendum sit, patet ex antè dictis. Certè puer novem annorum totum hepar canis, qui illum momorderat, comedit frixatum solus, & post mensem à morsu inflicto periit hydrophobus (*a*). An credibile videtur, rusticos evasisse, parte hepatis comestâ, dum integrum hepar salvare non potuit miserum puerum?

Plura alia laudantur remedia ad hunc morbum (*b*) apud Auctores varios, sed ex illis, quæ modò recensita fuerunt, satis apparet, quid exspectandum sit de reliquis.

(*a*) Philosoph. Transact. Abridg. Tom. V. pag. 367.

(*b*) Ibid. Tom. III. pag. 283.

SCORBUTUS.

§. 1148. SCORBUTUS Septentrionalis maris accolis frequentissimus morbus, plurimorum aliorum causa, neque recens, neque Veteribus prætervisus, licèt haud adeo accuratè descriptus, defectu longarum navigationum & peregrinationum in plagas telluris frigidissimas.

Quamvis negari nequeat, apud veteres Medicos plura symptomata scorbuti recenseri in descriptione quorumdam morborum, quos alio nomine indigitaverunt, tamen non adeo videntur perspexisse hujus morbi indolem, neque tam evidenter descripsisse, ut plena scorbuti cognitio inde hauriri posset. Neque videtur adeo frequenter occurrisse hic morbus, ac quidem hodie solet; ob rationes nempe statim dicendas. Constat enim, Medicos celebres, in lectione veterum Medicorum satis etiam versatos, pro novo morbo scorbutum habuisse, dum incipiebat se quaquaversum diffundere. Hanc sententiam amplexus fuit *Citesius* (*a*), utì & *Freind* (*b*); qui voluerunt, circa medietatem sæculi decimi sexti morbum hunc longè latéque grassari incepisse. Certè *Forestus* (*c*), qui hoc tempore floruit, scorbutum pro novo morbo habuit. Quinimo ipsum nomen, quo hic morbus hodie ab omnibus Medicis designatur, apud Latinos aut Græcos Medicos vetustiores non occurrit, neque ab his linguis derivatur; sed videntur populi Septentrionales huic morbo, qui ipsis frequenter molestus est, illud nomen imposuisse; utì patet ex sequentibus, quæ apud *Olaum Magnum* leguntur (*d*) de illis, qui in urbibus obsessis degunt, & obsidentium commeatum quocumque modo surripere tentant, *ne defectu carnium recentiorum morbum incurrant, quibusvis ægritudinibus tristiorem, patriâ linguâ* Schorbuk *appellatum, hoc est, faucium stomachum diris cruciatibus, & diuturno dolore, tabefactum. Frigidi enim, ac indigesti, cibi avidiùs sumpti, morbum hujusmodi causare videntur, qualem Medici cachexiam universalem appellant.* Alio in loco (*e*) vocat eumdem morbum *Schoerbuch*; unde Belgicum nomen *Scheurbuyk* videtur derivatum fuisse; licèt & apud eosdem *Scheurbeck*, ob ulcera oris & gingivarum depascentia, & *Scheurbot*, ob dolores osteocopos, dicatur. Cùm autem in hoc morbo, post dolores molestos & lancinantes, sæpe cutis deturpatur maculis cæruleis; hinc & vo-

(*a*) Opusc. Med. pag. 168.
(*b*) Histor. of Physick Tom. II. p. 387.
(*c*) Lib. XIX. Observat. XI. Tom. II. p. 417. Dodon. Prax. Med. Cap. XVII. p. 70.
(*d*) Histor. de gentibus septentrion. Lib. IX. Cap. XXXVIII. pag. 316.
(*e*) Lib. XVI. Cap. L. pag. 570.

caverunt *Blæuwescheut*; & mutatâ pronuntiatione *Blæuweschuyt*; licèt minùs bene. Satìs autem patet, *Scorbuti* nomen ab antiquo vocabulo, quo Septentrionales populi hunc morbum designabant, derivatum fuisse.

Apud *Hippocratem* (*a*), dum lienis morbos describit, secundo loco designatur affectus, in quo *color immutatur, & niger cernitur, pallidus malicorii instar; ex ore malè olet & gingivæ malè olent, & à dentibus secedunt, & in tibiis ulcera, qualia pustulæ nocturnæ, erumpunt; membra extenuantur, neque stercus per alvum dejicitur.* Plurima ex his symptomatibus in scorbuto observantur quidem, sed tamen totam mali originem lieni adscripsit *Hippocrates*; &, si pertinax morbus fuerit, lienem inuri jussit. Alio in loco (*b*) recenset morbum, quem *Ileon sanguineum* vocat, in quo sequentia contingere dicit: *Ex ore malè olet, dentibus gingivæ abscedunt, & ex naribus sanguis effluit. Interdum verò & ex cruribus ulcera erumpunt; & hæc quidem sanescunt, alia verò exoriuntur: color niger est, cutis tenuis; ad deambulationem & exercitationem haud promptus est.* Omnes enim *Hippocratis* Interpretes & Editores particulam negativam, *haud*, in textu omissam esse testantur, cùm reliquis, quæ in textu habentur, repugnare videatur, quòd talis æger ad motum exercendum promptus foret. Certè hæmorrhagiæ, & quidem periculosæ, satìs familiares sunt scorbuticis, & lassitudo totius corporis, uti postea patebit. Præterea notatur, quòd tales ægri sint λιπόδερμοι, & videmus in scorbuto à levissima offensa cutim abradi quasi, & ulcera difficilia sequi; inprimis in cruribus, ubi si cutim tantùm unguibus scalpant, sæpe post levem excoriationem sequitur annosum ulcus. Videtur autem *Hippocrates*, licèt plura scorbuti symptomata recensuerit, tamen non habuisse congeriem horum symptomatum pro morbo peculiari, sed credidisse, omnia hæc pendere à splenis vitio. Ita enim statuit (*c*) *Gingivæ vitiatæ, & ora graveolentia his, quibus splenes sunt magni. Quicumque verò habent splenes magnos, & neque sanguinis eruptiones illis contingunt, neque oris graveolentia, horum tibiæ ulcera prava habent, & cicatrices nigras.* Observaverunt & recentiores Medici, splenem aliquando insigniter mole auctum fuisse in scorbuticis: ita celeberrimus *Mead* (*d*) in cadavere rustici, scorbutum passi, invenit ingentem lienis molem, *sed formâ naturali, & solâ magnitudine auctâ; neque color mutatus erat, nec mollitiem tumor aut scirrhus vitiaverat. Pendebat autem libras quinque & quartam libræ partem, cùm hepar quatuor tantùm libras totidémque uncias pondere æquaret. Substantia denique, quæ visceris hujus natura est, laxis fibris suffusum nigrum colorem visui obtulit.* Interim tamen pluribus Observatis constat, quæ apud *Bonetum* (*e*) collecta habentur, frequenter lienem ab omni vitio immunem inventum fuisse in cadaveribus scorbuticorum.

(*a*) De Internis Affectionibus, Cap. XXXIII. Charter. Tom. VII. pag. 662.
(*b*) Ibidem, Cap. XLVIII. pag. 672.
(*c*) Prædict. Lib. II. Cap. XVII. Charter. Tom. VIII. pag. 826.
(*d*) Monit. & Præcep. Medic. pag. 223.
(*e*) Sepulc. Anatom. Lib. III. Sect. 19. Tom. II. pag. 337.

Meminit & *Plinius* (*a*) morbi cujusdam, quo corripiebantur milites in Germania trans Rhenum, castris à Germanico Cæsare promotis. Decidebant autem illis intra biennium dentes, & compages in genibus solvebatur: aquæ vitio adscribit morbum, monuítque à Medicis *stomacacen* vocari, & *scelotyrben*. Prius nomen ferri potest, cùm in scorbuto oris vitia frequenter occurrant. Sed Σκελοτύρβη aliam significationem habet: ita enim definitur apud *Galenum* (*b*) hoc vocabulum: *Scelotyrbe species est paralyseos; quâ quis rectus ambulare non potest, & latus aliàs in rectum, quandoque sinistrum in dextrum, aut dextrum in sinistrum, circumfert; interdum quoque pedem non attollit, sed attrahit, velut illi, qui magnum quid ascendunt.* Quamvis autem paralysis quandoque scorbuto superveniat, uti postea dicetur, non videtur tamen definitio scelotyrbes convenire scorbuto.

Ex quibus omnibus videtur concludi posse, quòd morbus ille, qui hodie scorbutus vocatur, non quidem fuerit omnino incognitus veteribus Medicis, sed tamen non ita accuratè descriptus, quia rariùs occurrebat. Docent enim Observata, quòd Septentrionales orbis plagæ maximè obnoxiæ sint huic morbo, cùm veteres Medici, quorum scripta ad nos pervenerunt, alia loca incoluerint. Præterea omnium pessimus scorbutus observatur in nautis, qui longas navigationes suscipiunt, & per plures menses salsis aut fumo induratis carnibus & piscibus vesci coguntur: verùm illis temporibus, quibus veteres Medici vixerunt, longinqua illa per mare itinera non suscipiebantur, cùm acûs nauticæ usus nondum cognitus erat.

§. 1149. HIC, quum variatis admodum symptomatibus sæpe fallat, meliùs non cognoscetur, quàm si, totâ ejus Historiâ præmissâ, deinde demum de ejus natura constituatur.

Omnes Medici, qui de scorbuto scripserunt, fassi fuerunt, quòd magnam difficultatem invenerint in definiendo hoc morbo, & determinandis talibus signis pathognomonicis, per quæ scorbutus cognosci & ab aliis morbis distingui posset. *Sennertus*, qui collegit ex optimis Auctoribus præcipua, quæ ad hunc morbum spectant, dicit (*c*): *Tanta omnino morborum & symptomatum farrago in hoc affectu concurrit, ut vix alius sit tam πολύμορφος, & qui sub tot morborum speciebus latitet, ac Medicos, etiam cùm cavisse maximè videntur, sæpe decipiat & deludat.* Patebit enim ex sequentibus, mutari symptomata in decursu hujus morbi, & in initio plures habere proprietates communes cum aliis morbis. Deinde, dum ille morbus inveterascit, nunc has, nunc alias, corporis partes magìs afficit, & quidem adeo, ut diligentes hujus morbi Observatores fassi fuerint, vix in binis scorbuticis eadem omnino symptomata obtinere. In omnibus quidem obtinet, uti postea §. 1153, dicetur, talis degeneratio humorum, ut magìs lentescant, simúlque huic

(*a*) Hist. Nat. Lib. XXV. Cap. III. pag. 629.
(*b*) Definit. Med. nº. 293. Charter. Tom. II. pag. 265.
(*c*) Lib. III. Part. 5. Sect. 2. Cap. 1.

lentor i

lentori junctam habeant acrimoniam : verùm varii hujus lentoris gradus esse possunt, varia indoles & intensitas acrimoniæ. Deinde prout ex singulari temperie, vel ex aliis causis simul concurrentibus, quædam partes corporis plus afficiuntur à morbosa hac humorum dispositione, nova orientur symptomata, quæ aliorum morborum speciem referent. Sic dolores pleuritici, stomachici, iliaci, &c, à scorburo fiunt, uti postea ad §. 1151, dicetur, remediis antiscorbuticis curabiles; & qui aliâ methodo exacerbantur potiùs, quàm mitescunt, uti *Eugalenus*, qui optimè de hoc morbo scripsit, pluribus Observationibus practicis probavit. Inde autem factum fuit, ut Medici, praxim exercentes in illis locis, ubi frequenter scorbutus occurrit, ubique & semper scorbutum incusaverint, licèt à longè aliis causis morbi producti forent. Conquerebatur *Sydenhamus* (*a*) de hac re, dicens: *Hic obiter., sed & liberè tamen, dicam, quòd, licèt nullus dubitem, quin scorbutus in his plagis Borealibus reverà inveniatur, tamen eum morbum non tam frequentem, quàm fert vulgi opinio, occurrere persuasum mihi habeo; multos autem ex his affectibus (ne pluribus dicam) quorum nomine scorbutum incusamus, vel morborum fientium, nondum verò factorum, quique nullum adhuc certum induerunt typum, effecta esse, vel etiam infelices reliquias morbi alicujus nondum penitus devicti, à quibus sanguis cæterique humores contaminantur.* Certum est, insolitam pigritiam & torporem, quæ scorbutum incipientem comitantur, etiam præcedere alios morbos futuros, & manere sæpe diu post graves morbos debellatos. Ideo optimè monet paulò postea, quòd, nisi ad hæc attendatur, *scorbuti nomen, ut hodie fit, in immensum crescet, & omnem ferè morborum numerum absolvet.*

Ut ergo bona diagnosis scorbuti præsentis habeatur, debet priùs considerari morbi Historia, quæ causas prægressas, & symptomatum in hoc morbo successivè occurrentium, ordinem, enumerat. Sic enim certi quid statui poterit de hoc morbo, qui sub aliorum morborum larva minùs attentos toties fefellit.

§. 1150. INVENITUR apud Britannos, Batavos, Suecos, Danos, Norvegos, Germanos septentrionales, seu inferiores; attingit adeóque Boreales populos, & frigidiori sub climate viventes; atque inter hos maximè infestat vicinos mari, locis marinâ aquâ submersis, lacubus, paludibus, glebæ spongiosæ, pingui, solo depresso inter aggeres exaltatos, aquam coercentes, sito; inprimis sævit in otiosos, hyemali tempore in locis lapidibus instratis & exstructis frigidos, in nautas salsis, fumo duratis, carnibus, pane biscocto, aquâ putridâ, verminosâque, utentes mari, terrâve; item quos aves aquaticæ, pisces salsamentarii, ad ventos, fumósve indurati, caro bubula, suillâve, fumo, & sale condita ni-

(*a*) Sect. VI. Cap. v. pag. 349. 350.

mis delectant, vel farinacea non fermentata, pisa, fabæ, caseus salitus, acer, antiquus; hos qui melancholiæ, maniæ, labi hypochondriacæ, hystericæ, morbis lentis, obnoxii vivunt, maximéque qui nimio cortice Peruviano fuerunt usi.

Patuit ex illis, quæ ad §. 1148, dicta fuerunt, scorbutum Septentrionales regiones magis infestare: interim tamen videtur certum esse, quòd hoc non adeo fiat ob acre frigus, sed potiùs ob alias rationes. In orientales Indias naviganres ipsa sub Zona torrida scorbutus sæpe pessimo modo infestat, utì nimis notum est; & observatum fuit in Gallia (*a*), æstivis sub fervoribus scorbutum admodum exasperatum fuisse, & plurimos, qui jam reconvalescere incipiebant, pessimè se denuo babuisse. Dum hoc considerabat egregius Medicus (*b*) venit in hanc opinionem, *causam veram & primariam scorbuti nullam aliam esse, quàm abstinentiam diuturniorem à quocumque genere recentium vegetabilium*. Certè plurimis & validis argumentis hanc sententiam firmat. In obsidione Thorunensi, præter urbis incolas, aliquot millia militum præsidiariorum hoc morbo abrepta fuerunt; dum interim Suecis obsidentibus nihil tale contingeret. Notum autem est, obsidentes copiam olerum & vegetabilium habere posse, obsessos non. Dum exercitus Cæsareus circa Temeswariam in hyberna deductus fuisset, plura millia militum scorbuto perierunt; & quod notandum est, in gregarios milites solos sæviebat morbus, dum omnes præfecti, etiam inferioris ordinis, immunes erant. Verùm notat, hyemem diuturniorem fuisse, olera propter obsidionem prægressam vastata, & propter paludes huic urbi vicinas hortos oleraceos longiùs remotos fuisse. Unde certè gregarii milites vel nullis vel raris vegetabilibus frui poterant, præfecti in hybernis stationibus lautiùs vivebant. Simulac autem verno tempore nova dabat munera tellus, cessavit morbus. Constat illos, qui in Indias orientales navigant, sæpe scorbutum pati, dum per plures menses vegetabili cibo recenti abstinere coguntur. Simulac verò ad Promontorium Bonæ-spei appellunt, ægros in nosocomium deferunt, jusculis ex carne recenti cum omni olerum genere coctis, & gratissimis fructibus, reficiunt, tam felici cum eventu, ut quatuordecim dierum spatio sani redeant omnes ferè ad labores solitos. Confirmantur præterea modò dicta Observationibus celeberrimi *Cocchi*, (*b*), qui, antequam pulchrum illum tractatum de scorbuto ediderat *Bachstrom*, similia cogitaverat de natura & indole scorbuti, dum videbat hunc morbum semper sequi longam à vegetabilibus abstinentiam; & è contrà brevì superari eumdem per diætam vegetabilem; modò nondum viscera exesa fuissent & destructa per pessimam diuturni jam scorbuti acrimoniam. Cùm autem Borealibus populis rigida & diuturna sit hyems, & plurium mensium spatio nivibus sepulta tellus nulla proferat vegetabilia, atque tunc piscibus carnibúsve fumo vel aere siccatis,

(*a*) Mém. de l'Acad. des Scienc. l'an. 1699. Mém pag. 245.

(*b*) Bachstrom, Observation. circa Scorbut. pag. 12. & seq.

(*c*) Bagni di Pisa, 253. in Notis.

aut sale conditis, vivant, patet ratio, quare scorbutus frequentior his contingere soleat.

ATQUE INTER HOS MAXIME INFESTAT VICINOS MARI, &c. Cùm in scorbuto pessimo, utì postea dicetur, magna adsit putredo, ita ut cadaver oleant miseri, & vegetabilis victûs penuria, ad putredinem disponens, meritò inter causas scorbuti numeretur, utì modò dictum fuit, patet ratio, quare illi homines, qui in aere putridis effluviis inquinato vivere coguntur, huic morbo inprimis obnoxii sint; maris nempe accolæ, & præ cæteris, ubi degunt talibus in locis, quæ subinde marinâ aquâ submerguntur. Illi, qui aquam marinam salubrem & potabilem reddere conati fuerunt, hanc inprimis difficultatem invenerunt, quòd ingratum & subputridum saporem tollere non potuerint; salem enim marinum, qui in hac aqua adest, inde separare facilè poterant. Unde observatur, quòd, dum recedente maris æstu litus adhuc madidum solis calori exponitur, pessimus fœtor per vicina loca dispergatur; & longè adhuc magìs, dum pisces, conchylia, &c, in litus ejecta, brevì putrescunt. Neque hoc mirum videbitur, si consideremus piscium multitudinem, eorumdem propagationem numerosam, & quorumdam ex his ingentem molem. Verùm maxima pars horum in mari perit, & piscium hæc cadavera putrescunt sub undis. Si balæna in litus ejecta, & ibi mortua intolerabilem fœtorem per aliquot milliaria dispergere potuerit; quid fiet, dum ingens harum belluarum numerus putrescit in mari? Paucæ enim piscium species sunt, quæ humanis usibus serviunt, & vasta balænarum cadavera, exsecto adipe, ac flexilibus bronchiorum cartilaginibus, in mari relinquuntur à piscatoribus. Si jam his addantur plantæ marinæ molles, adeo numerosæ, pariter in mari putrescentes, tot hominum & aliorum animalium submersa cadavera, facilè patebit ratio, quare ingens illa aquarum congeries putrido & ingrato inficiatur sapore, & odore. Minor quidem fœtor percipitur, ubi profundum mare est, quia ingenti aquæ columnâ teguntur hæc in fundo maris demersa, & quod exspirat ventis difflatur. Verùm circa litora, ubi nec profundum æquor est, & per æstum nunc aquâ teguntur quædam loca, alio tempore non, ibi molestus ille fœtor magìs percipitur; & quotidiana Observata docent, talibus in locis degentes vivere morbosos & scorbuto frequenter affligi.

Ob eamdem causam hunc morbum patiuntur illi, qui stagna & loca paludosa accolunt, quæ etiam æstivis inprimis caloribus pessimum fœtorem spargere solent; omnium maximè si venti validi & frequentes non difflent noxias has exhalationes. Ob hanc causam pejùs afficiuntur, qui depressa & simul uliginosa loca incolunt, quæ minùs ventis perflantur. Plura talia loca apud Batavos sunt, quæ cespitibus, igni alendo servientibus, eductis inundantur aquâ: aggere dein circumducto collectam aquam educunt per molendina, sicque stagna talia & paludes convertunt in læta pascua; sed, qui inhabitant talia loca, ferè omnes scorbuto languent, & dentibus cariosis ac gingivis sanguinolentis morbum testantur; imò plerumque in ipso flore ætatis jam fiunt edentuli: (videantur & illa, quæ §. 1108, de noxiis aeris

ſtagnantis, paluſtris, & umbroſi habentur): morbum tamen diutius tolerant ob labores perpetuos, nam,

INPRIMIS SÆVIT IN OTIOSOS. Imminutum motum animalem ad glutinoſam ſpiſſitudinem diſponere humores noſtros, aliâ occaſione ad §. 69, probatum fuit, poſtea autem demonſtrabitur §. 1153, unà cum acrimonia adeſſe ſanguinis craſſitiem. Vita ergo otioſa & ſedentaria diſponit ad hunc morbum: unde & in illis locis, ubi ſcorbutus frequens eſt, obſervatur, textores, ſartores, & ſimiles, ſedentarias artes exercentes, ſæpius hoc morbo affici. Multos vidi, qui, laborioſâ vitâ & frugali, tantùm acquiſiverant pecuniæ, ut ingraveſcente ætate, paucis contenti, lenì in otio vivere poſſent; his ſemper ſuaſi, ut quotidianis deambulationibus, agriculturâ, vel alio quovis modo, corpus exercerent: quod ſi negligerent, brevì in hunc morbum incidebant. Quamdiu in longinquis navigationibus procelloſum mare perpetuos ferè labores nautis imperat, plerumque adhuc ſatìs ſani vivunt. Verùm ſimulac per longius tempus ſerenum mare fuerit, incipiunt ſcorbuti veſtigia apparere, & citò creſcit morbus ob durum victum & alia, de quibus ſtatim dicendum erit: unde periti navarchæ invitos cogunt ad labores, etiam inutiles, dum tranquilla ſerenitas adeſt diu.

HYEMALI TEMPORE IN LOCIS LAPIDIBUS, &c. Plurimi apud Batavos totam vitam ferè in talibus locis tranſigunt, quæ infra ſolum depreſſa ſolis feneſtris eminent (*kelderkeukens* vulgò vocantur.) Perpetuam humiditatem ibi adeſſe ſatìs experiuntur: hinc & lapidibus pavimentum ſternunt, & ipſos parietes tegulis lapideis incruſtant, probè gnari, omnia ex ligno parata ab humiditate brevì corrumpi & deſtrui. Quinimo, peſſimo more, & in talibus locis cubilia ponunt, licèt obſervent quotidie, lectum, ſtragula, & ſuppoſita lecto ſtramina, madeſcere. Verum quidem eſt, quòd focum inſtruant, ſed ſub camino, neque adeo largum tamen; hinc de nocte, dum ignis ſilet, in loco tali humido & frigido dormiunt. Apud plures, parcimoniæ causâ, ignis ſub cineribus ſepelitur, poſtquam culinari inſervivit uſui; neque ſemper frugalis cœna novum ignem poſcit, vel ſaltem modicum tantùm. Quinimo ſæpe munditiei maximè ſtudioſæ matronæ malunt veſpertino tempore frigus pati, quàm magno labore deterſum focum novo igne exſtructo maculare. Dentes in his eroſi, gingivæ dolentes ſemicorruptæ, moleſti dolores per totum corpus ſparſi, quotidianâ Obſervatione docent, quàm familiaris ſit ab hac cauſa ſcorbutus; quod etiam jam notaverat *Olaus Magnus* (*a*) ubi de ſcorbuto agit, dicens: *Videtur eſu ſalſorum ciborum, nec digeſtorum, naſci, & frigidâ murorum exhalatione foveri. Sed vim tantam non habebit, ubi muri interiùs tabulis quorumcumque lignorum ſunt cooperti.*

IN NAUTAS SALSIS, FUMO DURATIS, &c. Tali enim victu coguntur uti nautæ in longis navigationibus, cùm recentes carnes diu ſervari non poſſint. Oves, gallinæ, porci, quandoque aluntur in navibus, ut ſubinde recentes carnes & juſcula haberi poſſint, ſed nunquam tantâ copiâ, ut omnibus ſuffi-

(*a*) Hiſtor. de Gentib. Septentrion. Lib. XVI. Cap. 11. pag. 570.

cere valeant. Præfectorum navis & ægrorum usibus hæc solùm dicantur. Unde patet, necessariò crassos, pingues, terrestres, humores nasci (vide §. 1093.), quibus muriatica acrimonia se admiscet. Quamdiu autem valido motu corporis crassorum adunatio impeditur, satìs commodè se habent, utì dictum fuit; inprimis si potu copioso diluantur humores, & eluatur illud falsum abundans in sanguine. Verùm dum calores sub æquatore incipiunt experiri, plerumque aqua, illorum potui destinata, putrescere incipit, & pessimè fœtere; unde miseri potum fastidiunt, & vel nullum sumunt, vel parcissimum. Verum quidem est, quòd aqua hæc putrida post aliquod tempus incipiat sedimentum deponere, limpida fieri, & potabilis denuo reddi; atque dein bona maneat; interim tamen, dum per plures dies, imò quandoque septimanas, horrendam fracedinem spirat aqua, adeóque à potu abhorrent nautæ, pessima dispositio humorum nascitur, dum nec satìs diluitur crassum, nec sudori & urinæ subministratur vehiculum sufficiens, ut per has vias acria de sanguine elui possint. Illi verò, in quibus ingens sitis aquæ putrescentis fastidium vincit, unà cum potu putrida hæc miasmata ingerunt, pariter nocitura: idem contingit quandoque, ubi aquæ penuria adest, dum adversâ tempestate diutius protrahitur navigatio, quàm communiter fieri solet.

Quòd autem sale conditarum carnium usus ad scorbutum faciat, etiam inde patet, quòd illi homines, qui naufragium passi, vel mercede conducti, in ultimis Septentrionis plagis hyemem transegerunt, omnes ferè mortui sint scorbuto, ubi his solis vixerunt. E contrà plurimi ex illis, qui recentes cervorum, vulpium, ursorum, carnes venatu sibi comparaverant, evaserunt. (a).

ITEM QUOS AVES AQUATICÆ, PISCES, &c. Aves aquaticæ piscibus vivunt, saltem plurimæ: cùm autem pisces citò putrescant, hinc & hæ aves, ubi his ferè solis pascuntur, dant nutrimentum, quod sponte suâ in putredinem tendit, cùm omnia animalia, quæ aliis animalibus nutriuntur, omnes succos facilè alcalescentes habeant (vide §. 79.). Præterea in piscibus pingue abundat oleum, & ideo aves piscivoræ omnes rancidum sapiunt plùs vel minùs: rancida autem talis acrimonia pejor est simplici putredine, & ubi semel humoribus nostris mista est, difficiliùs inde eluitur. Ob eamdem rationem pisces salsamentarii salem pertinaciter retinent, utì etiam carnes pinguiores, ubi semel penetratæ fuerunt sale, quo condiuntur; tunc enim nequidem diuturnâ maceratione & coctione in larga aquæ copia à sale liberari poterunt. Cùm autem Batavi hyemali tempore similia in deliciis habeant, imò recentes carnes fastidiant plurimi, patet & alia ratio, cur frequentiùs scorbuto laborent. Septentrionales populi, experientiâ docti, inde scorbutum fieri, in diuturnis obsidionibus omnem operam adhibebant, ut obsidentium pecudes abducere possent, & mirâ industriâ in ipsis domo-

(a) Hedendaasche Historie, &c. door Salmon VII. deels sesde stukje, pag. 869. & seq.

rum tectis parabant pascua. *Lignis enim abietinis, & corticibus arboris betulæ, exquisitâ industriâ* (domos) *tegunt, terram herbiferam quadratâ figurâ à campis excisam superimponentes, quam submisso avenæ vel hordei semine firmioribus radicibus nectunt; quo fit, ut tecta hujusmodi pratorum virentium speciem & virtutem æmulentur* (a). Sic recentium carnium esu vitabant scorbutum, quem præ cæteris omnibus morbis metuebant, & quem noverant in urbibus obsessis adeo fatalem esse.

Cùm autem farinosa cruda, non fermentata, glutinoso spontaneo producendo faveant, uti ad §. 69, dictum fuit, & uti postea dicetur ad §. 1153; & in scorbuto, saltem incipiente, crassities talis humorum adsit; patet ratio, quare talia affatim sumpta ad scorbutum disponant, præcipuè si his vescentes non utantur simul validis corporis exercitiis: dura enim messorum ilia hæc ferunt & alia multa, quæ otiosis hominibus pessimè nocent. Pisa, fabæ, & his similia legumina, similis indolis sunt, cùm in farinam redigi possint, quæ cum aqua subacta æquè lentescit, ac aliæ farinæ ex cerealibus paratæ.

Caseus autem, licèt ex dulci & blando lacte paretur, si antiquior fuerit, magnam acrimoniam acquirit, ita ut linguam mordeat. Notum est, caseum parari, dum lacti recenti vel acidum quodvis, vel coagulum lactis dictum, instillatur: tunc enim separatur à tenui lactis sero crassior pars, quæ intra densum linteum summâ vi premitur, ut omne serum exeat: relictum tunc in linteo magnâ constat parte butyraceâ lactis, & caseo propriè dicto: ille ob pingue butyraceum admistum, dum diu servatur, admodum acris fit, non autem acidus, sed ad alcalinam indolem potiùs vergit. Ubi verò lac priùs orbatur cremore pingui, & dein coagulatur, tunc caseus inde pressus longè minùs acris fit per ætatem, sed durescit instar cornu, & igni admotus perfectè ut cornu lentescit; ustulatur, comburitur, fœtet (b). Adeóque caseus, unà cum acrimonia per ætatem acquisita, in putredinem vergit, licèt ex lacte acescente paratus sit: & cùm plerumque multo sale condire soleant caseos diu servandos, patet facilè, quare illorum usus noceat illis, qui ad scorbutum inclinant alias etiam ob causas: imò quotidianis Observatis constat, scorbuticos omnium symptomatum augmentum percipere, simulac per paucos tantùm dies tali caseo utuntur.

QUI MELANCHOLIÆ, &c. Constat ex illis, quæ §. 1093, dicta fuerunt de causis melancholiæ, plures ex illis etiam scorbuto producendo favere, dum pertinacem in humoribus tenacitatem faciunt, dissipando tenuissima, figendo reliqua. Hinc & Auctores, qui de scorbuto scripserunt, affinitatem magnam inter cacochymiam atrabilariam & scorbutum statuerunt. Certè *Eugalenus* (c) audacter pronunciavit: *Quos cum crassiore victûs ratione diuturnior mæstitia exercuit, de his ægrotantibus constanter semper prædicere ausus fui, eos à scorbuto morbo, vel aliis permixto, teneri.* Et postea subjungit sequentia (d): *Interna hujus morbi causa, melancholici humoris exuberantia censetur,*

(a) Olaus Histor. gent. Sept. Lib. IX. Cap. XXXVIII. pag. 316.
(b) H. Boerh. Chem. Tom. II. pag. 301.
(c) Pag. 6.
(d) Pag. 7.

Notavit egregius ille vir, qui *Ansoni* navigationem circa totum orbem terrarum descripsit (*a*), scorbuto afflictos classiarios pusillanimes fieri, & à levissima etiam causa summo terrore percelli; imò observavit, dum adversa quædam contingerent, quæ spem felicis in patriam reditûs minuebant, mox augeri morbi violentiam, sic ut perirent illi, qui in ultimo morbi gradu versabantur; alii verò, qui languida membra trahentes adhuc utcumque fungi poterant suo munere, statim cogebantur decumbere.

Cùm autem §. 1108, demonstratum sit, labem hypochondriacam & hystericam meritò inter evidentes melancholiæ causas numerari, patet & ratio, quare his malis afflicti ægri in scorbutum proni sint, si aliæ causæ hujus morbi simul accesserint; & inprimis si talibus locis vixerint, ubi endemius scorbutus est.

Cùm autem §. 1051, ubi de generalibus morborum chronicorum causis dicebatur, constiterit, quòd in morbis lentis & major viscositas humorum, & acrimonia varia observetur, dum à sana indole sanguis degenerat, patet satìs, quare his morbis obnoxii facilè scorbutici fiant.

MAXIMÉQUE QUI NIMIO CORTICE PERUVIANO FUERUNT USI. Antea ad §. 753, ubi agebatur de illis effectis, quæ febrem intermittentem sequi solent, notatum fuit, quòd post has febres, inprimis si diuturnæ & validæ fuerint, humores crassi & acres reddantur, simúlque solidæ partes corporis debilitentur; unde ob laxa vasa, & liquida crassa atque acria simul, febres intermittentes aliquando terminarentur in scorbutum & alios morbos chronicos. Ubi autem pertinacibus talibus febribus curandis adhibetur cortex Peruvianus, tunc mutationes humorum & solidarum partium corporis, per ipsam febrim prægressam factæ, malè adscribuntur usui corticis Peruviani. Interim tamen & hoc observatur, post æstates fervidissimas, sequi autumnali tempore febres intermittentes difficiles, cum anxietate præcordiorum, levi flavedine oculorum, & urinâ subicteritiâ, quæ omnia docent, in visceribus abdominalibus obstructiones natas esse. Ubi intercalaribus diebus solventium remediorum copia datur, hæc per febrim sequentem mota sæpe feliciter expediunt saburram visceribus infarctam, sícque tutò tolluntur hæ febres, vel si pergant, liberatis jam à materia obstruente visceribus, cortice Peruviano dato, feliciter curantur. Ubi autem, antequam soluta fuerit & expulsa hæc materia, præpropere datur cortex Peruvianus, languent tales ægri; síque repetatur corticis usus, dum prima recidivæ signa apparent, pertinax sæpe obstructio manet in toto systemate vasorum mesentericorum, quæ ergo melancholiæ & morbo hypochondriaco originem dare poterit, (vide §. 1108.), adeóque & scorbuto, uti modò dictum fuit. *Sydenhamus* (*b*), qui indignabatur, uti antea dictum fuit, scorbutum toties inculpari in morbis chronicis, & qui cortice Peruviano in febribus intermittentibus aliísque morbis curandis satìs liberè usus fuit, ingenuè fatetur, dolores

(*a*) Ansons, Voyage round the world, &c. pag. 143.

(*b*) Sect. VI. Cap. v. pag. 351.

vagos, anomalis & inconditis symptomatibus stipatos, sæpe sequi. Suspicabatur primò ad affectuum hystericorum classem referri debere hæc mala; sed iteratis experimentis didicit, quòd remediis hystericis non cederent illi dolores, sed antiscorbuticis feliciter tollerentur: ideo, rheumatismum scorbuticum vocavit, & monuit, quòd illi, *qui longum & repetitum corticis Peruviani usum experti sunt, huic malo sint obnoxii; quod quidem, ut obiter attingam*, inquit, *unicum est incommodum, quod ex hoc remedio illatum novi unquam.* Tamen & alia mala imprudentem corticis Peruviani usum in febribus intermittentibus curandis secuta fuisse, in illarum febrium Historia patuit. Sufficit hìc notasse, quòd, fatente *Sydenhamo*, corticis Peruviani nimium usum scorbuti symptomata secuta fuerint, quæ non cedebant nisi remediis huic morbo debellando propriis.

§. 1151. DUM verò hos aggreditur, hìs ferè phœnomenis incedit, augetur, maturatur:

1. Pigritia insolita, torpor, sedendi & decumbendi amor, lassitudo spontanea toto corpore, gravitas ejusdem, musculorum omnium dolor quasi à nimia fatigatione, maximè in cruribus lumbísque, ambulandi inprimísque per acclive vel declive summa difficultas; manè à somno evigilanti sensus omnium artuum & musculorum quasi fatigatorum & contusorum.

Optimam diagnosin morbi dat enumeratio symptomatum, quæ observantur illo tempore, dum morbus adest, unde & scorbutus hìc tali modo describitur. Verùm in multis morbis, & inprimis in acutis, inter congeriem symptomatum inveniuntur quædam, quæ, dum adsunt, certò morbum determinant, & ab aliis omnibus morbis distinguunt, licèt præterea in eodem morbo observentur symptomata, quæ etiam in aliis morbis inveniuntur. Sic v. gr. febris acuta cum pulsu duro, dolore acuto punctorio, inspirationem admodum impediente, cum tussi ferè perpetua, in pleuritide inveniuntur, & ejus diagnosin faciunt. Dum ferox & perpetuum delirium cum febre acuta continua oritur, phrenitis adesse dicitur. In duobus autem illis morbis multa adsunt sæpe symptomata communia, nempe sitis, anxietas, nausea quandoque, calor, pervigilium, &c. In morbis autem chronicis, qui ex vitiis liquidorum, sensim natis, originem ducunt (vide §. 1050.), & lento gradu functiones corporis labefactant, major sæpe difficultas est eruendi signa illa pathognomonica, quæ certam dant diagnosin morbi præsentis; inprimis in morbi principio, ubi nondum adeo læsa est sanitas, sed quasi vacillare incipit tantùm.

Causæ prægressæ, quæ morbum producere aptæ sunt, multùm lucis diagnosi affundunt in scorbuto, qui variis adeo symptomatibus ludit, ut optimi hujus morbi Observatores testati fuerint, in binis ægris, hoc morbo afflictis, rarò vel nunquam eadem symptomata observari; & si fuerint similia, mutato tamen ordine in diversis ægris decurrere frequenter.

Interim

Interim tamen conveniunt Auctores in eo, quòd incipientem scorbutum comitetur torpor insolitus, & lassitudo totius corporis, spontanea dicta ideo, ut distinguatur à simili molestia, quam experiuntur validis laboribus fatigati homines (*a*).

Verùm talis lassitudo & totius corporis gravitas etiam observantur in aliis morbis incipientibus, utì jam monuerat *Hippocrates* (vide §. 433. 734.) pronuncians generaliter, quòd lassitudines spontaneæ morbos præsagiant futuros. Præterea & à morbis validis resurgentes, dum viribus exhausti, movere corpus tentant, similem lassitudinem experiuntur; inprimis dum nondum integre morbus debellatus fuit, & adhuc aliquid de materia morbosa superest in corpore. Dum hæc noverat *Sydenhamus*, ægre tulit scorbutum ubique incusari, & voluit hæc esse signa *vel morborum fientium, nondum verò factorum, &c; vel etiam infelices reliquias morbi alicujus nondum devicti penitus, à quibus sanguis cæterique humores contaminantur* (*b*). Præterea observamus, humidâ & tepidâ simul aeris constitutione omnes homines sic gravari, ut totum corpus ponderosius quasi & ad solitos motus peragendos inertius sentiatur, ob perspirationem insensibilem tunc imminutam, utì ex *Sanctorii* Observatis constat: imò etiam in valde plethoricis talis torpor observatur. Adeóque patet & in aliis morbis similia symptomata inveniri.

Attentus tamen ad omnia Medicus scorbutum incipientem ab aliis morbis distinguere poterit, si noverit, utì dictum fuit, causas scorbuto producendo aptas præcessisse. Lassitudo illa spontanea, si morbum acutum minitetur, brevì certè in talem morbum abit: si autem à retento perspirabili producta fuerit, quiete corporis, tenui victu, blando sudore, finietur; vel si neglectum hoc fuerit, quandoque periculosum morbum faciet. In scorbuto autem talis lassitudo sensim subrepit, per plures dies imò septimanas pergit sensim aucta, nullo alio morbo sequente; & inprimis hoc peculiare habet, quòd à somno evigilanti molestior sit hæc lassitudo, quàm reliquo diei tempore, dum lassitudo ab aliis causis orta post somnum minui potiùs soleat.

Observatur autem, quòd levitatis sensus, & ad motum alacritas, tunc adsint, quando libera humorum circumductio per omnia vasa corporis obtinet; & contrà, ubi transitus liber humorum vel in toto corpore vel in parte impeditur, gravitas & molestia percipiuntur. Brachii pondus homo sanus non percipit, verùm si phlegmone illud occupaverit, instar plumbi grave sentit, & cogitur illud vel fasciâ sustinere, vel fulcro cuicumque obvio imponere. Cùm autem & humorum immeabilium crassities peccet in hoc morbo, utì postea ad §. 1153, dicetur, & causæ, paragrapho præcedenti enumeratæ, tali humorum crassitiei producendæ faveant, meritò videtur posse statui, quòd in primo hoc scorbuti stadio observata symptomata immeabilitati humorum per vasa adscribi queant, simúlque deficiat copia subtilissimi totius corporis liquidi, quod motui musculari servit; cùm à viscidiori & à sanitatis conditionibus degenerante sanguine, nec quantitate

(*a*) Eugalenus in pluribus locis. van der Mye de Morbis Bredanis, pag. 5. 6. 7. Bachstrom de scorbuto, pag. 19.

(*b*) Sect. VI. Cap. V. pag. 349.

nec qualitate debitis, fecerni poſſit. Ubi autem huic viſciditati nondum juncta eſt valida acrimonia, in initio morbi, de moleſtis doloribus non adeo conqueruntur ſcorbutici, ſed tantùm de gravitate & laſſitudine totius corporis. Atque hoc eſt primum ſcorbuti ſtadium, in quo ſi morbus non curetur, tunc ſequuntur nova ſymptomata, ſucceſſivè nunc enumeranda.

2. Difficilis, anheloſa, ad motus vel parvos ferè deficiens reſpiratio; crurum tumor accedens, recedénſque, horum præ gravitate immobilitas; maculæ rubræ, fuſcæ, flavæ, violaceæ; faciei color pallido-fuſcus; oris fœtor incipiens; gingivæ tumentes, dolentes, calidæ, prurientes, ad minimam preſſionem evomentes cruorem; dentium ob retractas gingivas denudatio, & mobilitas; dolores varii vagi, per omnes externas internáſque corporis partes mira producentes tormina, pleuritica, ſtomachica, iliaca, colica, nephritica, cyſtica, hepatica, lienaria, &c; hæmorrhagiæ variæ, ſed leviores.

Notandum hîc eſt, quòd deſcribantur ſymptomata ſcorbuti, quando ſenſim ſubrepit hic morbus, & lento gradu augetur, prout plerumque ſolet fieri. In urbibus verò obſeſſis, & longinquis peregrinationibus marinis, ubi penuria ſalubris cibi adeſt, & mœſtitia perpetua ac timor, ibi longè citiùs ille morbus progreditur & omnia ſymptomata citò exacerbantur, brevíque tempore ad ſummam malignitatem perveniunt. In præcedenti numero jam notatum fuerat, ambulationem admodum difficilem eſſe, inprimis per acclive vel declive, ſed omnium maximè dum acclivia adſcendere debent. Dum enim hoc fit, muſculi omnes ferè agere debent, ut pondus totius corporis elevetur: in deſcendendo, quamvis minor, tamen & valida, actio muſcularis requiritur, ut corpus ſuſtineatur, ne præcipiti nimis motu delabatur. Muſculis autem agentibus (vide §. 28. n°. 2.) acceleratur motus ſanguinis venoſi versùs cor dextrum, adeóque illud obruitur, niſi citò & liberrimè ſe evacuare poſſit per arteriam pulmonalem. Hæc eſt ratio, quare etiam in ſanis hominibus, gradus rapidiſſimè adſcendentibus, cor palpitare incipiat, & reſpiratio fiat frequentior ac moleſtior, quia ſanguis venoſus tunc tantâ copiâ & celeritate redit ad cor dextrum à toto corpore, ut non poſſit eodem tempore tranſire per pulmonem, niſi celeri reſpiratione frequentiùs dilatetur pulmo: unde etiam coguntur quieſcere homines, vel ſuffocarentur. Sic etiam obſervatur, generoſiſſimos equos, nimis veloci curſu exercitos, ſæpe mortuos concidere. Si autem hoc fiat in homine ſano, ubi omnes humores ſunt meabiles, & omnia vaſa pervia, facilè intelligitur, à leviori acceleratione ſanguinis venoſi, per motum muſcularem factâ, idem fieri debere, ſi ſanguis majorem lentorem & viſciditatem habuerit, ſícque difficiliùs per ultimas anguſtias arteriæ pulmonalis tranſire poſſit: talem au-

tem lentorem sanguini scorbuticorum inesse, postea ad §. 1153, probabitur: unde patet ratio, cur in initio scorbuti difficultas ambulandi sit, ubi per acclivia vel declivia inceditur; aucto verò morbo ad parvos etiam motus deficiat respiratio. *Eugalenus* (*a*), qui graphicè hunc morbum descripsit, hoc pulchre notavit, dicens: *Si morbus hic subsit, post levem motum (extra manifestam viscerum obstructionem) eum demonstrabunt, difficilior respiratio, tum labra genæque subfusco ac lurido colore, præter consuetudinem, citráque ambientis aeris frigus conspicuæ.* Quare livor in facie oriatur, infarcto pulmone, antea ad §. 848, explicatum fuit, ubi de lethali peripneumonia agebatur. Optimè autem notat *Eugalenus* (*b*), difficilem illam respirationem scorbuticorum distingui à simili malo, ab aliis causis nato, quòd non adsint *tussis, sibilus, stertor, dolor pungens, orthopnœa, & his similia thoracis actibus propria.*

CRURUM TUMOR ACCEDENS, RECEDÉNSQUE, &c. Cùm difficilior sit ascensus venosi sanguinis ex artubus inferioribus corporis versùs cor, hinc & venæ ibi valvulas plures habent, & musculis imponuntur aut interponuntur ita, ut ab his tumentibus, dum agunt, vicinæ venæ comprimi possint, sícque sanguinis venosi motus cor versùs accelerari: unde observamus in hominibus diu quiescentibus sæpe pedes tumere, quia venæ minores commodè se evacuare nequeunt in venas majores nimis distentas. Cùm autem pigritia insolita, & ad parvos etiam motus deficiens respiratio, omnem ferè motum muscularem prohibeant, patet ratio, quare crura frequenter tumeant in hoc morbo. Tepore autem lecti, & situ corporis horizontali, cùm facilitetur sanguinis venosi reditus ab artubus inferioribus, recedit sæpe ille tumor, denuo rediturus ob eamdem rationem.

Ob difficiliorem autem transitum humorum per artus inferiores, tumorémque gravantem, sentiunt hæc membra ponderosa, ac si plumbo infuso gravia forent, & ideo adhuc minùs illa movere possunt. Accedit, quòd à sanguine viscido, & quasi vappido, scorbuticorum, minori copiâ & minùs bonum secernatur fluidum illud tenuissimum, quod encephali fabricâ paratum per nervos ad musculos derivatur, ut motus musculares fiant.

MACULÆ RUBRÆ, FUSCÆ, &c. Omnes Auctores, qui de hoc morbo scripserunt, ejusque symptomata recensuerunt, maculas se observasse testantur. In obsidione Bredana (*c*) scorbuto correpti maculas lividas per corporis superficiem dispersas habuerunt, imò multis tota cutis purpureo colore inficiebatur. Monet *Eugalenus* (*d*), quòd his maculis lividis scorbuticorum decepti Chirurgi & Empirici peste laborare sic affectos crediderint, &, datâ theriacâ, aliísque calidis medicamentis, non paucis ægris mortem acceleraverint: nec hoc adeo mirum videbitur, si consideremus, egregium virum *Poupart* (*e*), dum attentè observabat pessimum scorbutum in nosocomio grassantem, conclusisse, quòd aliquam similitudinem haberet cum sæva peste

(*a*) Pag. 13.
(*b*) Ibidem.
(*c*) Van der Mye de Morb. Bred. p. 5. 6. 7.
(*d*) Pag. 47.
(*e*) Acad. des Sciences l'an 1699. Mem. pag. 237. & suiv.

Athenienſium à *Lucretio* deſcripta; & comparando ſymptomata obſervata cum deſcriptione peſtis, quæ apud hunc Poetam legitur, ſatìs hoc probat. Obſervationes autem *Poupartii* magnum lumen affundunt huic morbo, quia cadaveribus diſſectis indagavit rationem ſymptomatum, quæ in hoc morbo obſervaverat. Quidam ægri brachia, crura, femora, habebant rubro profundo colore in nigredinem tendente tincta, ſed in talibus, poſt mortem, ſanguis niger concretus ſub cute reperiebatur: maculas autem cæruleas, rubras, flavas, nigricantes, ſimiliter ab extravaſato ſub cute ſanguine productas obſervabat, prout ſanguis extravaſatus colorem mutaverat; dum vel coagulatus & niger manebat, vel incipiens diſſolvi per varios colorum gradus tranſibat, antequam penitus diſpareret, ſimili omnino modo ac in contuſionibus apparet, ut antea dictum eſt, dum de his agebatur. Magna enim affinitas eſt inter maculas ſcorbuticas & mutationem coloris in cute, quæ contuſionem prægreſſam ſequitur: in utroque enim caſu extravaſati humores ſub integris integumentis hærent; in utroque caſu vaſa rupta ſunt; & videtur in ſcorbuto à cauſis internis naſci ſimilis conditio, qualis à cauſa externa contundente naſci ſolet; vaſorum nempe ruptura & liquidorum extravaſatio. Obſervatur enim in ſcorbuto & magna degeneratio liquidorum in acrimoniam, & aucta teneritudo partium ſolidarum, ut à levi vi rumpantur. Memini, aliquoties contigiſſe, ut, ſcorbuticorum carpum ſi fortiùs parum contrectaſſem, pulſum explorando, ſequenti die monſtraverint digitorum veſtigia in cute cærulei coloris. Pariter, utì in partibus contuſis, ſi profundiùs inter partes muſculoſas hæreant liquida extravaſata, moleſtus dolor oritur, qui levatur, ubi maculæ cæruleæ vel lividæ ſub cute apparent, docentes locum mutaſſe extravaſata; ſic & idem in ſcorbuto contingit. *Poupartius* (*a*) invenit in cadaveribus muſculos inflatos, duros inſtar ligni, ob ſanguinem extravaſatum inter muſcularem carnem hærentem: fiunt in tali caſu moleſtiſſimi dolores elvati, ſimulac locum mutavit extravaſatus cruor, & ſub cute hæret. In praxi hoc frequenter vidi, moleſtos dolores in ſcorbuticis levari, ſi maculæ cæruleæ vel lividæ ſub cute partis dolentis apparerent. Monuit & *Brunnerus* (*b*) ſe hoc obſervaſſe, quòd illi dolores non priùs deſinerent, quàm maculæ, ſed latæ valde, prorumperent, quas poſtea diſcutientibus ſolvere tentabat.

FACIEI COLOR PALLIDO-FUSCUS. Multùm affinitatis inter cacochymiam atrabilariam humorum & ſcorbutum adeſſe, præcedenti paragrapho dictum, & ad §. 1094, de hac mutatione coloris faciei actum fuit. *Eugalenus* (*c*), ubi inveſtigat ſigna, ex quibus tempeſtivè ſcorbutus cognoſcitur, ut curari poſſit, antequam nimis ingraveſcat, notavit, quòd adſit *in nonnullis quoque lividus faciei color, in iis potiſſimùm, qui craſſo & melancholico abundant ſanguine*: addítque, quòd in his poſt levem motum corporis labra & genæ ſubfuſco & lurido colore perfuſa appareant.

ORIS FOETOR INCIPIENS, &c. Signa ſcorbuti ſe ſatìs citò manifeſtant circa gingivas & dentes; imò videtur acrimonia ſcorbutica has partes pri-

(*a*) Ibid. pag. 241. (*b*) De Scorbuto pag. 17. (*c*) Pag. 13.

mariò afficere : unde in illis locis, in quibus hic morbus endemius eſt, ferè omnes habent dentes carioſos, gingivas exeſas. Medici autem, qui in talibus locis artem exercent, ſemper ſolicitè attendunt, quomodo gingivæ ſe habeant. Naturaliter gingivæ turgidulæ ſunt, & ſatis firmæ, atque illam partem dentium occupant, quæ cruſtâ illâ adamantinâ dictâ non tegitur : ubi autem ſcorbutus naſcitur, tunc gingivæ incipiunt complanari, à medio corpore dentis recedere deorſum, & nudam relinquere partem molliorem dentis, cruſtâ illâ duriſſimâ non tectam. Simul autem gingivæ aſſurgere incipiunt in dentium interſtitiis, rubere, tumere, prurire quandoque, poſtea dolere. Dum hæc vident Medici, noverunt ſcorbutum adeſſe. Cùm autem gingivæ naturaliter adhæreant molliori dentium parti, illíque perioſtei inſtar ſerviant, ſimulac ſecedunt à dentibus, illi incipiunt corrumpi, carioſi fieri, & fruſtulatim excidere. Illa autem membrana, quæ alveolos dentium inveſtit, gingivarum quaſi propago eſt, & ſimiliter affici ſolet, unde incipiunt dentes vacillare, & ſponte cadere, antequam adhuc omnino carioſi fuerint. Ideo in illis locis, ubi frequens hic morbus eſt, toties videmus homines in ipſo flore ætatis jam edentulos. Licèt enim morbus curetur ſi dentis inferior pars, quæ gingivâ ſanâ adhærente tegi debet, carioſa jam fuerit, nunquam gingiva denuo denti accreſcet, uti nec perioſteum oſſi, ſi illud corruptum fuerit. Hæc eſt ratio, quare gingivæ ſolutæ à dentibus appareant, & illa pars gingivarum, quæ inter dentium interſtitia aſſurgit, libera ab omni nexu ſit, & ſpecillo facilè moveri poſſit. Rubent tunc gingivæ, pruriunt primò, poſtea dolent, ad levem attactum ſanguinem fundunt, & obſervavit *Poupart* (*a*), infantes unguibus laceraſſe gingivas prurientes, atque avulſiſſe partes gingivarum ; quod facilè fit, dum liberæ à nexu cum dentibus gingivæ incipiunt tabefieri. Simul dum panem vel pomum mordent, fœdo ſpectaculo ſanguinolenta gingivarum veſtigia relinquuntur. Verùm ſanguis ille ex gingivis à levi attactu egreſſus inter gingivas & dentes colligitur ; imò & in ipſis dentium alveolis idem contingit, dum dentes vacillare incipiunt ; ibíque corruptus in tabum producit oris fœtorem. Vidi hoc toties in ſcorbuticis, quòd, leviter premendo gingivas, ſecundùm totam longitudinem maxillæ utriuſque, talis tabus exiverit. Accidit quandoque, ut in dentium alveolis collectus talis tabus erodat interſtitia tenera oſſea, quæ dentium alveolos à ſe invicem ſeparant, ſícque per totam longitudinem maxillæ oſſeæ progrediatur, omnia inficiens & corrumpens, niſi uno vel pluribus dentibus evulſis via fiat, per quam illud corruptum exire poſſit : qualem caſum decennis pueri memorat *Poupart* (*b*), cui Chirurgus omnes dentes evellere debuit, ut gingivas & maxillam curare poſſet. Omnia hæc ſymptomata ſenſim ſuccedunt in leniori ſcorbuto, rapide autem ſi in magnam jam malignitatem degeneraverit morbus.

DOLORES VARII, VAGI, &c. Omnes Auctores, qui de ſcorbuto ſcripſerunt, faſſi ſunt, tales dolores ſcorbuticis contingere : imò *Sydenhamus*, qui non facilè credebat ſcorbutum adeſſe, notavit, poſt uſum corticis

(*a*) Acad. des Sienc. l'an 1699, Mém. pag. 238. Ibid. pag. 243.

Peruviani talibus doloribus vagis, anomalis, affici ægros, quos quidem primâ fronte ad hystericos affectus pertinere credebat; verùm, cùm remediis huic morbo debellando aptis minimè cederent, postea didicit, solis antiscorbuticis remediis facilè curari, cùm nempe in principio statim hæc adhibebantur, utì ad præcedentem paragraphum dictum fuit. Simul satìs patet, diversos posse simulari morbos à scorbuto, prout acre illud scorbuticum his illísve partibus insederit. Solet quidem plerumque circa gingivas & dentes primò se manifestare hoc malum; verùm certum est, alias plures partes affici, utì constat ex illis quæ dicta fuerunt, & ulteriùs patescet in sequentibus, ubi dicetur de iis, quæ in cadaveribus scorbuticorum observata fuerunt. *Eugalenus* (*a*) pluribus Observationibus practicis demonstrat, quàm varia sub morborum specie scorbutus illudat minùs peritis. In cive Embdano sub pleuritidis larva latebat, & frustra ab Empirico binis venæsectionibus adhibitis in homine frigido & pituitoso quærebatur sævi doloris lenimen. *Eugalenus*, dum videret nec molestam adeo tussim adesse, nec pulsum durum, nec febrim validam, dolores intermittere, & per intervalla denuo recrudescere, ipsam ægri temperiem morbis acutis inflammatoriis minùs favere, & urinas crassas copiosum sedimentum lateritium deponere (de quibus postea adhuc dicendum erit), statim conclusit, dolorem illum lateris non esse pleuriticum, sed à scorbuto pendere; adeóque remediis ad hunc morbum sanandum propriis curari debere, quod & felix eventus probavit. Molestissimos dolores circa cardiam & ventriculum sæpius observavi in scorbuticis; sed signa jam memorata scorbuti incipientis, & urinæ illæ scorbuticæ, pulsúsque parvus, debilis, & inæqualis, inprimis illo tempore, dum acerrimi illi dolores urgerent, satìs certam morbi diagnosin dabant.

HÆMORRHAGIÆ VARIÆ SED LEVIORES. Dum nempe ab ipsa humorum acrimonia vasa sanguinea eroduntur, vel adeo mollia & tenera evadunt, ut levissimâ vi solvantur, ac contentum sanguinem effundant: hinc gingivæ leviter etiam pressæ sanguinem fundunt; inde maculæ, & sanguis extravasatus in interstitiis fibrarum muscularium collectus, utì antè dictum fuit: quandoque & leves narium hæmorrhagiæ, sed sæpe repetitæ. Ubi autem sanguis per putridam dissolutionem incipit diffluere, tunc validæ illæ & mirabiles hæmorrhagiæ fiunt, de quibus sequenti numero dicetur.

3. Gingivarum putredo fœtens cadaver, harum inflammatio sanguinem stillans, gangræna; dentium vacillatio, flavedo, nigritudo, caries; varicosi annuli ad raninas venas; hæmorrhagiæ sæpe lethales, ex ipsa cute externa, non apparente vulnere, ex labiis, gingivis, ore, naribus, pulmonibus, stomacho, hepate, liene, pancreate, intestinis, utero, renibus, &c; ulcera pessima, obstinata, nulli applicato cedentia, facilè gangrænosa, ubique, maximè in cruribus, va-

(*a*) Pag. 50. ad 59.

gantia, cum diuturno fœtore; scabies, crustæ, sicca & lenis elephantiasis; sanguis venis eductus, in fibrosa parte ater, grumosus, crassus, & tamen solutus, in parte serosa salsus, acer, muco flavo viridi in superficie scatens; dolores summi erodentes, lancinantes, citò trajicientes, noctu ingravescentes per omnes artus, juncturas, ossa, viscera; maculæ lividæ.

Præcedenti numero de fœtore oris incipiente jam dictum fuit, verùm ubi increscit morbus, tunc fœtor intolerabilis oritur. Probè memini, me olim vocatum fuisse ad ægrum, cujus morbum non noveram, qui, dum me alloqui vellet, adeo horrendam mephitim ore exspirabat, ut parum abfuerit, quin in animi deliquium inciderem, licèt non adeo delicatum in similibus ferendis me esse noverim. Incipiunt tunc satis subitò turgere gingivæ, sed molles, & fungosæ quasi, ita ut dentes quandoque tegant, & impediant, ut nihil solidi cibi sumere possint: si vel lingua inter loquendum gingivis impingat, mox sanguis exit: brevì pòst livescunt gingivæ, imò nigrescunt, jam omnino gangrænosæ. Hæc autem corruptio citò proserpit, omnia depascens, inprimis in junioribus; simúlque tunc adest copiosus, tenuis, olidissimæ salivæ effluxus, utì aliâ occasione ad §. 423. *lit.* β, memini, ubi de gangræna agebatur à materiæ acris scorbuticæ depositione ad varias corporis partes. Vidi aliquoties, magnam partem maxillæ osseæ corruptam excidisse, dum negligebatur gangrænosa talis gingivarum putredo. Aliquando macula albicans in genarum vel labiorum parte interna apparet, cum duritie illam undique ambiente; &, utì optimè *Poupart* (*a*) monet, nisi statim spiritu vitrioli tangatur ille locus, citò nigrescit, fœtet, & depascitur omnia vicina. Facilè autem patet, dentes simul tunc pessimè affici debere: utì ex dictis ad præcedentem numerum patuit.

VARICOSI ANNULI AD RANINAS VENAS. Notum est ex Anatomicis, sub lingua, ad utrumque latus frœnuli linguæ, apparere venam satis insignem & conspicuam, quæ in quibusdam morbis pertundi lanceolâ solet: hæ raninæ vocantur, & in venas jugulares externas plerumque se evacuare solent. Observantur quandoque in scorbuticis illæ venæ varicosæ & tumentes, quod fieri potest ob vicinas his venis partes in tumorem elatas, sícque liberum transitum sanguinis ex his venis in jugulares impedientes. Fortè etiam alia hujus rei ratio adferri posset, dictum enim fuit præcedenti numero, quòd difficilis, anhelosa, & ad motus vel parvos ferè deficiens respiratio fit in scorbuticis: sed notum est, in difficili respiratione auriculam & sinum dextri cordis non libere depleri posse, adeóque nec venæ jugulares commodè evacuabuntur. Alio autem in loco, §. 807, ubi de inflammatoria angina agebatur, probatum fuit, impedito sanguinis venosi in cor dextrum transitu, venas, à capite reducem sanguinem ferentes, citiùs turgere quàm in aliis corporis locis: si jam simul consideretur, nudas jacere hic venas ra-

(*a*) Acad. des Sciences l'an 1699. Mém. pag. 244.

ninas, & salivâ perpetuò foveri ac madescere, patebit ratio, quare in scorbuticis hæ venæ varicosæ fiant: accedit, quòd dolentibus & tumentibus gingivis motum manducationis vix audeant tentare tales ægri, imò nequidem loqui sustineant: unde & lingua & musculi maxillam linguámque moventes vix agunt; adeóque non promovebitur sanguis venosi fluxus per has venas à musculis adjacentibus, qui, uti notum est, agentes turgent, & vicinas venas premendo motum sanguinis venosi versùs cor juvant.

HÆMORRHAGIÆ sæpe lethales, &c. Ad præcedentem numerum, ubi de maculis scorbuticorum agebatur, notatum fuit, in hoc morbo ita degenerare partes fluidas & solidas corporis, ut liquida ex vasis, quibus continentur, levi de causa exeant; quæ, si integumentis corporis integris coerceantur, maculas illas rubras, cæruleas, lividas, &c, faciunt; imò inter ipsa musculosæ carnis interstitia tales extravasationes sanguinis observatas fuisse. Verùm in tali casu sanguis effusus coagulatus impedit ulteriorem sanguinis eruptionem: ubi verò idem fit in vasis, quæ in superficie corporis interna vel externa patent, periculosæ sæpe fiunt hæmorrhagiæ, & satis mirabiles. Narrat *Sennertus* (*a*), in homine scorbutico se observasse, quòd per aliquot dies sanguis satìs copiosus de crure funderetur, neque à Chirurgo sisti potuerit, atque ob hanc causam se in concilium vocatum fuisse, *etsi vix vestigium, & via manifesta, unde sanguis efflueret, visui appareret.* Ex lingua & labiis in hoc morbo copiam sanguinis exivisse vidi, licèt detersis his partibus non potuerim distinguere determinatum locum, unde sanguis erumperet: gingivas sanguinolentas in scorbuto videre, familiare admodum est. Frequentes hæmorrhagias per nares & per alvum in scorbuticis observavit *Poupart* (*b*); quandoque & per os; senibus frequenter lethales (*c*). Si jam simul consideretur, lienem, hepar, &c, simili modo affici (*d*), firmam carnem musculosam ita corrumpi, ut in cadaveribus manubus tractari non potuerit, quin illico rumperetur (*e*); patebit ratio, quare ab internis hæmorrhagiis scorbutici sæpe subitò exstinguantur. Sic legitur (*f*), quòd, scorbutici in lectulis suis decumbentes se satis commodè habuerint, manducaverint, biberint hilares, fortem vocem ediderint inter loquendum, tamen subitò exspiraverint, dum in lecto quamvis manentes, ad alium navis locum transferebantur. Alii, qui tentaverant lecto egredi, moriebantur, antequam ad superiorem navis partem venire potuerant. Quidam, qui adhuc incedere poterant, uno momento concidebant mortui, dum conabantur majori molimine aliquod opus peragere. Videtur admodum probabile, quòd miseri illi, tabefactis jam visceribus, internâ tali hæmorrhagiâ perierint.

ULCERA pessima, obstinata, &c. De gangrænosis illis ulceribus, quæ gingivas aliásque partes oris interni in scorbuticis depascuntur, jam antea

(*a*) Lib. III. Part. V. Sect. 2. Cap. 11. Tom. II. pag. 982. 983.
(*b*) Academ. des Sciences l'an 1699. Mem. pag. 238.
(*c*) Ibid. pag. 242.
(*d*) Ibid. pag. 240. 241.
(*e*) Ibid. pag. 244.
(*f*) A Voyage round the word, &c. pag. 145.

dictum

dictum fuit. Observati fuerunt & abscessus, in visceribus, sub axillis, in inguinibus, imò musculorum intervalla in artubus pure repleta in cadaveribus inventa sunt (*a*). Quibusdam in variis corporis locis oriebantur tubercula, in dies aucta, quæ deinde aperta faciebant ulcus scorbuticum, à sanguine coagulato, qui tumorem fecerat, natum. Singulis vicibus, dum emplastrum tegens ulcus removebatur, grumus sanguinis exibat, sicque sensim curabatur ulcus. (*b*). Similia ulcera sæpius vidi, neque sunt ex pessimis; verùm nullibi pejora & difficiliùs curabilia occurrunt; quàm in cruribus, & præsertim circa malleolos: totus ambitus talis ulceris fusco, vel & purpureo livescente, colore perfunditur, fundus ulceris sordidus est, labia quasi exesa, saniem olidam plorant; & noverunt omnes, qui praxin Medicam in locis, ubi frequens scorbutus est, exercuerunt, quanta tædia hæc ulcera faciant Chirurgis, quàm difficulter ad cicatricem perducantur, quàm facilè in vicino loco erumpant nova! Omnium difficillima curatu talia ulcera observantur in illis, qui sedentarias artes exercent, & licèt scorbutus per idonea remedia emendatus fuerit in his, tamen cùm simili victui indulgeant ac antè, in locis depressis & paludosis vivant, manent hæc ulcera, pergunt plorare acre serum, & fonticulorum vice funguntur; neque absque periculo consolidari poterunt, cùm per illa liberetur sanguis quotidie acribus, quæ retenta nocerent. Vidi per viginti & ultra annos talia ulcera mansisse in eodem ferme statu, atque tales ægros se satìs commodè cæteroquin habuisse: ubi autem, vel sponte suâ, vel per exsiccantia, consolidabantur annosa hæc ulcera, nec in vicina nova prodibant, sequebatur periculosus morbus, vel & mors. Ulcera illa tibiarum etiam videntur observasse Veteres, & monuerunt à talibus nasci causis, quæ scorbuto producendo favent. Sic *Hippocrates* (*c*) ab usu aquæ paludosæ ulcera in tibiis nasci scripsit; & ob annonæ penuriam sequi ulcera cutanea, observavit *Galenus* (*d*); utì & herpetem, impetiginem, psoram, lepram, &c: verùm his similia mala inter scorbuti symptomata à recentioribus Medicis numerantur, nempe,

SCABIES, CRUSTÆ, SICCA ET LENIS ELEPHANTIASIS. Illa, quæ hactenus dicta sunt, satìs docent, & mox dicenda ulteriùs confirmabunt, in scorbuto adesse talem sanguinis & humorum indolem, ut ob majorem spissitudinem difficiliùs transeat per vasa, & ob comitem acrimoniam erodat loca, in quibus hæret; adeóque varia sequentur mala in hoc morbo pro diversis partibus affectis. Si ergo in vasis cutaneis scorbuticâ acrimoniâ infecti humores hærere incipiant, varios morbos cutaneos producere poterunt, vel obstruendo vasa, vel rodendo; & inprimis circa folliculos cutaneos, ubi intricato magìs decursu vasa glomerantur. Hinc varia pustularum & macularum genera quandoque in scorbuticis occurrunt. Vidi in muliere quinquagenaria, inveterato jam scorbuto laborante, per totam cutim sparsas vesiculas ichore

(*a*) Acad. des Sciences, l'an 1699. Mém. pag. 241.
(*b*) Ibid. pag. 242.
(*c*) De Aere, locis, & aquis. Charter. Tom. VI. pag. 195.
(*d*) De probis pravisque aliment. succis. Cap. 1. Charter. Tom. VI. pag. 416. 417.

plenas, diversæ magnitudinis, quarum quædam digiti apicem æquabant, aliæ multò minores erant: ichor ille adeo acris erat, ut nisi pertusis vesiculis exitus daretur, exulceraret cutim: ubi verò pertundebantur, collapsæ exsiccabantur, & squamarum formâ decidebant. In multis locis epidermis unà cum cute incipiebat incrassari, colore quamvis non mutato, & ungues decidebant. In alia muliere diu jam scorbuticâ vidi cutim hinc inde purpureis deturpari maculis, à quibus in squamas satìs densas degenerans epidermis secedebat, absque ullo ichore exeunte: squamis autem illis deciduis, mox renascebantur novæ, satìs fœdo spectaculo. Si jam conferantur illa, quæ *Aretæus* scripsit de *Elephantiasi*, patebit certè, multa symptomata fœdi hujus morbi etiam in scorbuto quandoque observari. Præterea notavit *Galenus* (*a*), in Alexandria plurimos elephantiasi laborare, quia pulte, lenticulâ, cochleis, & multis salsamentis uterentur; simúlque ambiens aer calidior humorum impetum ad cutim ferret. Notat simul, in Germania & Mysia rarissimè illum affectum grassari, & apud lactipotas Scythas nunquam ferè apparere. Hæc considerans celeberrimus *Cocchi* (*b*) suspicabatur, ad scorbutum referri posse elephantiasin, & in Ægypto ideo frequens malum esse, quia ibi frequens erat cibi vegetabilis defectus: imò pulchre notat, desperatos elephantiacos, ab hominum commercio remotos, ob morbi fœditatem, & ad deserta loca delatos, quandoque convaluisse, non ob viperas ex desperatione comestas, utì quidam scripserunt, sed quia miseri nullum cibum, nisi vegetabilem, invenire poterant. Antea ad §. 1150, notatum fuit, recentium vegetabilium penuriam in longinquis peregrinationibus marinis & urbibus obsessis scorbutum producere, & patebit postea, scorbutum tali vegetabili victu sanari feliciter, utì & lacte & lactis sero; adeóque apparet ratio, cur similes quandoque cutis defœdationes, ac in elephantiasi, in scorbuto observentur.

SANGUIS VENIS EDUCTUS, &c. Cùm aliquando in scorbuticis, utì §. 1161, dicetur, sanguinis missione opus sit, Medici consideraverunt sanguinem venis emissum, ut viderent, quantùm & quomodo à sanguine sano degeneraret. Notum est, in homine sano sanguinem venâ eductum, puro vase exceptum, brevì coagulari in unam massam rubram, à qua sensim separatur serum flavescens fluidum, cui innatat pars rubra sanguinis concreta, quæ in parte superiori, aeri contigua, coccineum colorem habet, in parte inferiori magis obscuri coloris est, & ob saturatam rubedinem ferè nigricat: in scorbuticis autem insula illa dicta sero innatans, nigrum colorem habet, inæqualis apparet, grumosa, & levi vi adhibitâ solvitur in fuscum quasi liquamen. Serum sanguinis viridescit magìs, acris saporis est, & quandoque lentescit ita, ut gelatinæ consistentiam habeat: quandoque vidi totum serum in talem mucosam tenacitatem degenerasse, aliquando tantùm partem ejus, quæ superiori insulæ satìs firmiter adhærebat. Notavit *Eugalenus* (*c*), se

(*a*) Method. Medend. ad Glauc. Lib. II. Cap. XII. Charter. Tom. X. pag. 30.

(*b*) Del vitto Pythagor. pag. 58. & seq.

(*c*) Pag. 45.

ſemper talem ſanguinem obſervaſſe in illis, qui, craſſiori cibo indulgentes, diutius cum hoc morbo conflictati fuerant, imò ipſum vulgus, tali ſanguine viſo, ſtatim concludere, quòd ſcorbutus adſit. Ubi autem, in pejorem gradum degenerante morbo, ſanguis mittitur, tunc, per putredinem ſolutis humoribus, *loco ſanguinis craſſi, valde tenue, coccinei coloris, & acris ſaporis ſerum, nullâ craſſiori ſubſtantiâ in fundo vaſis relictâ, effluxiſſe, non ſine admiratione* vidit *Fridericus Hoffmannus* (*a*).

DOLORES SUMMI, ERODENTES, &c. Cùm talis ſit ſanguinis ejúſque ſeri indoles, viſcosâ tenacitate hærebit facilè in vaſorum anguſtiis, ſimúlque ob acrimoniam comitem erodet loca, in quibus ſtagnat. Ubi immeabiles humores incipiunt hærere in vaſorum convergentium extremis, illáque diſtendere, dolor oritur. Verùm ſi repetitâ actione liquidi à tergo urgentis iidem adhuc tranſprimi poſſunt, licèt difficulter, tunc lancinantes illi dolores adſunt, citò trajicientes, dum illud obſtruens ex anguſtiis arterioſis tranſprimitur in venas. Cùm autem totus ſanguis ſimili labe infectus ſit, frequenter redeunt dolores ſimiles. Noctu autem ſolent ingraveſcere, uti in lue venerea oſſa jam occupante, ita ut monuerit *Eugalenus* (*b*), exercitatos etiam Medicos hæſiſſe quandoque dubios circa morbi diagnoſin: interim tamen cauſæ prægreſſæ, & alia ſcorbuti præſentis ſigna antea memorata, hoc dubium ſolvere poterunt; uti etiam, ſi pulſus parvus & inæqualis ſit, dum dolores illi urgent; quod & *Eugalenus* obſervavit, qui eodem in loco plures dolorum varietates in ægris notatas recenſet.

Omnium maximè oſſibus infeſtum eſſe ſcorbutum, certa & numeroſa Obſervata docent: jam enim in initio dentes ac maxillas aggreditur: & obſervavit *Petitus* (*c*), quòd in ſcorbuticorum cadaveribus inventum fuerit perioſteum ab omnibus ferè corporis oſſibus ſeceſſiſſe. Epiphyſes ab oſſis reliquo corpore ſeparatas, coſtas oſſeas à cartilaginibus ſejunctas & carioſas, plura oſſa corporis nigra & carioſa, ligamenta articulorum eroſa, celluloſam oſſium internam fabricam in putrilaginem converſam, obſervavit *Poupart* (*d*). Quod magìs mirum videbitur, fracta ante multùm temporis oſſa; & dudum jam conſolidata, in ſcorbuto laborantibus denuo ſolvebantur (*e*), deſtructo callo, qui fractorum oſſium extrema univerat; ita ut recens quaſi fractura appareret; &, poſtquam ſcorbutus bono victu ac idoneis remediis ſuperabatur, renaſcebatur callus, ſicque denuo conſolidabatur fractura (*f*). Inflicta ante quinquaginta annos vulnera, & firmâ cicatrice ſanata, recrudeſcebant denuo in claſſiario ſcorbutico (*g*). Non mirum ergo eſt, oſſium fracturas non conſolidari in ſcorbuticis, levia vulnera ſanationem reſpuere, &, in cruribus ſi fuerint, degenerare in ulcera diuturna.

(*a*) Med. ration. ſyſtem. Tom. IV. part. 5. Cap. 1. pag. 10.
(*b*) Pag. 51.
(*c*) Traité des Malad. des Os, Tom. II. pag. 446.
(*d*) Acad. des Scienc. l'an 1699. Mém. pag. 238. & ſuiv.
(*e*) Anſons, Voyage round. the world, pag. 145.
(*f*) Mead. Diſſertat. ſur le Scorbut, pag. 135.
(*g*) Anſons, Voyage, &c. ibid.

Sed nec interna viscera immunia sunt ab hac labe, & præcipuè observavi, cardiæ & ventriculi dolores enormes quandoque hos ægros excruciare, ab assumptis cibis auctos, appetitu tamen satis integro manente. Pericardium, pulmo, pleura, diaphragma, non tantùm concreta, sed quasi in unam massam confusa, inventa fuerunt in cadaveribus scorbuticorum, qui subitâ oppressione pectoris suffocati perierant (*a*); & sequenti numero patebit, ulcerationes & corruptelam viscerum in hoc morbo observatas fuisse. Interim tamen & hoc mirabile occurrit, quòd in tanta degeneratione humorum cerebrum tamen semper sanum & illæsum repertum fuerit (*b*), & Observationes hujus morbi per totum ejus decursum factæ confirmant, actiones cerebri satis integras mansisse. Convulsiones, tremores, paralyses, &c, quidem adsunt in hoc morbo aliquando, uti statim dicetur; sed potiùs vitio nervorum & musculorum, quàm ipsius cerebri: memoria enim, intellectus, ratiocinium, &c, illæsa manent. Miseri illi, qui in ultimo Septentrione hybernaverunt, & successivè omnes perierunt, singulis diebus omnia notaverant, quæ ipsis contigerunt, & ultimus superstes concludit harum calamitatum historiam, dum scribit, *Morior*; unde videtur, ad ultimum vitæ finem mente constitisse; nec memorat, ullum sociorum delirasse ante mortem (*c*). Simul & hoc notari meretur, quòd ad finem vitæ usque appetitus non defecerit, sed miseri illi, ob debilitatem & dolores continuos de lectulis suis surgere non poterant ampliùs, ut cibos pararent (*d*). Imò ingentem famem in scorbuticis ad mortem usque adfuisse notat *Poupart* (*e*), illamque deducit ab acri humore, qui in ventriculis hoc morbo defunctorum reperiebatur.

MACULÆ LIVIDÆ. De maculis scorbuticis præcedenti numero dictum fuit: verùm ubi auctâ scorbuti malignitate lividæ maculæ totam corporis superficiem incipiunt deturpare, gangrænosæ corruptelæ indicium dant.

4. Febres variæ, calidæ, malignæ, intermittentes omni modo, vagæ, periodicæ, continuæ, ἀτροφίαν inducentes; vomitus; diarrhœæ; dysenteriæ; straguriæ sævæ, lipothymiæ; anxietates sæpe subitò lethales; hydrops; tabes; convulsio; tremor; paralysis; contractura; maculæ nigræ, vomitus, & secessus sanguinis; hepatis, lienis, pancreatis, meseræi putredo & consumptio; contagium celere.

Antea ad §. 586, ubi de febrium causis agebatur, notatum fuit, omnia illa, quæ humores multùm mutant, febrim facere posse. Ex antè dictis autem satis patet, quantùm in scorbuto sanguis degenerare possit à naturali

(*a*) Académ. des Scienc. l'an. 1699. Mém. pag. 240.
(*b*) Ibid. pag. 246.
(*c*) Salmon Hedendægse, Historie VII. deel pag. 918.
(*d*) Ibid. pag. 892.
(*e*) Académ. des Scienc. l'an 1699. Mém. pag. 245.

sua conditione. Ubi ergo jam provectus morbus est, sanguisque ferè totus corruptus, minimè mirum est, pessimas accendi febres, & quidem admodum varias, pro diverso nempe gradu corruptelæ, pro diversis partibus corporis, quæ præ reliquis afficiuntur. In scorbuto incipiente rarò febris adest, sed tantùm succedit morbo jam inveterato: idem autem & in aliis morbis chronicis observatur. Sic in melancholia pulsus lentus est, & frigus majus (§. 1094.); in atra bile turgente febres immanes brevi omnia putrefacientes (1104.) observantur: hydrops incipiens à febre alienus morbus est; hydropem diuturnum lenta febris comitatur frequenter, dum nempe corrumpi incipiunt stagnantes aquæ. Tales febres inordinatas, intermittentes, continuas, in scorbuticis vidit *Eugalenus* (a); putridas admodum pessimum scorbutum comitatas fuisse, alibi (b) legitur. Febres autem illæ depascuntur corporis torositatem, & tanta est degeneratio sanguinis omniúmque humorum, ut non possit fieri restitutio illorum, quæ per ipsas vitæ actiones pereunt quotidie de solidis & fluidis corporis partibus; adeóque necessariò atrophia sequitur.

VOMITUS, DIARRHŒÆ, DYSENTERIÆ. Præcedenti numero dictum fuit, molestam sæpe cardialgiam in scorbuticis observari, quam quandoque vomitus sequitur; & plerumque doloris levamen sentiunt, dum ventriculum exoneraverunt, unde sæpe digito in fauces immisso, vomitum excitant, ut lenimen doloris obtineant. Si à simili causa irritentur intestina, poterit diarrhœa sequi, vel & dysenteria, si major humorum acrimonia fuerit: præcipuè metuitur illa dysenteria, quæ putrefactis & consumptis jam visceribus abdominalibus sequitur, quia semper lethalis est. Observata fuit & pertinax alvi constipatio, quàm simul comitabatur difficilis respiratio, atque hoc pro lethali signo habebatur præ reliquis (c).

STRANGURIÆ SÆVÆ. Causæ stranguriæ possunt referri vel ad acrimoniam urinæ auctam, vel ad malè affectas partes, per quas urinæ transeunt, vel ad utrumque hoc malum, dum v. gr. acrior urina ureteres, vesicam, urethram, excoriat. Constat ex Physiologicis (d), urinam continere aquam sanguinis, salem ejus acerrimum, subtilissimum, volatilissimum, alcalino proximum, oleum sanguinis acrius & jam putrefacto proximum: adeóque major acrimonia urinæ pendet à majori copia salis & olei sanguinis in urina contentorum, vel & à majori acredine illius salis & olei. Sic videmus, æstivis sub caloribus; dum per cutis spiracula difflatur multùm de parte aquosa sanguinis, urinam reddi parciorem, sed magìs coloratam, quandoque adeo acrem, ut stranguriam faciat, & quidem ideo, quia sales & olea sanguinis in tali urina majore copiâ hærent, dum deficit aquosa pars diluens. Etiam aliâ occasione dictum fuit (vide §. 888.), stranguriæ sensum percipi, dum materies morbosa soluta & mobilis reddita, sed & simul acrior, per urinæ vias expellitur de corpore; túncque illa strangurìa boni ominis

(a) Pag. 28. 34. 35.
(b) A voyage round the world pag. 145.
(c) Ibid. pag. 143.
(d) H. Boerh. Instit. Med. §. 375.

est, quia notat, urinam quidem esse acriorem, sed ideo, quia materiam morbosam continet de corpore eliminandam. Urina autem scorbuticorum rubra est cum sedimento gravi copioso, lateri rubro contrito, aut bolo rubræ, simili, quod sedimentum, si urina igni imponitur, denuo solvitur, & inprimis si aliqua copia aquæ addatur: tantâ enim copiâ salium gravatur talis urina, ut, dum frigescete incipit, statim pars illorum ad fundum secedat, imo & salina pellicula sæpe talibus urinis innatat, perfectè ut fit in muriis salium saturatissimis, quæ frigefactæ ad fundum sales deponunt; uti notum est in depurationibus & crystallisationibus salium, quæ in officinis Chemicis & Phatmaceuticis fieri solent. Colorem autem saturatiorem urinæ inprimis ab oleo pendere, docuerunt Chemici. Simul notandum, quòd in scorbuticis, dum in pejus vergit morbus, obscurior fiat urinæ color, & in fuscum vergat; urina autem sana, sibi relicta, dum incipit putrescere, similem colorem fuscum acquirit, & sedimentum copiosum deponit; adeóque tunc talis urina dat signum dispositionis ad putredinem auctæ. Urinam inter præcipua signa diagnostica scorbuti habuit *Eugalenus* (*a*), & optimè monuit, in morbi initio urinas quandoque citrinas & tenues esse, quandoque crassas & albas, quales in omni cruditate reddi solent; verùm crescente morbo observat, quòd nonnunquam tenues & intensæ rubedinis appareant, sed ad fuscum declinantes, similes illis, quæ in ardentibus febribus redduntur, nisi quòd obscurè livescant. Ideo sequentem regulam diagnosticam statuit: *In quorum urinis majora putrefactionis indicia insunt, quàm foris ex calore & siti apparet, morbo lento existente, & ad nullius veteribus cognitæ febris typum accedente, de his certò tecum statuere potes ac debes, à scorbuto tales detineri.* Alio autem in loco addit (*b*): *Maximè, si obambulantibus, & omnia vitæ munia sine offensione administrantibus, tales* (urinæ) *reddantur.*

Ubi ergo acriorum, & ferè putridorum, salium & oleorum copia exit per urinam in ultimo scorbuti gradu, facilè patet, stranguriam molestissimam debere sequi, præcipuè si simul, ut in marinis itineribus sæpe fit, adsit penuria potûs, quo potuisset urina reddi magis diluta, adeóque & minùs acris.

LIPOTHYMIÆ, ANXIETATES, &c. Omnes Auctores, qui accuratiùs de hoc morbo scripserunt, monuerunt, animi deliquium & subitam mortem in scorbuto pessimo metuenda esse. *Eugalenus* (*c*) hoc notavit, addidítque, omnium ferè hoc morbo laborantium pulsum parvum, debilem, & inæqualem esse, sed talis pulsus lipothymiam minitatur. Ita & apud *Forestum* (*d*) leguntur sequentia de scorbuto: *Quoties verò passio magis ingravescit, sequitur ambulandi impotentia, anhelitûs difficultas, potissimùm dum se movent aut erigunt; & si aliquando erecti sedere conantur, quasi deficiente spiritu semianimes deliquio afficiuntur: rursus decumbentes reficiuntur ac respirant liberiùs.* Postea autem addit, quòd hoc deliquio aliquos exstinctos noverit. Ad præce-

(*a*) Pag. 18. 23. & seq. 27. 31. 58.
(*b*) Pag. 23.
(*c*) Pag. 48.
(*d*) Lib. XX. Observ. XI. Tom. II. p. 418.

dentem numerum jam notatum fuit, classiarios pessimo scorbuto laborantes adhuc commodè se habuisse, dum in lectulis decumbebant quieti, ad minimum autem corporis motum subitò exspirasse; imò etiam tales, qui utcumque videbantur reconvalescere, & solitos labores tentare conabantur. *Poupart* (*a*) subitaneas tales scorbuticorum mortes pariter observavit, & in cadaveribus illorum vidit, omnia interiora corrupta esse, in multis etiam cordis auriculas pugnum æquantes, repletas sanguine coagulato, unde necessariò sanguinis circuitus subitò suffocari debuit.

HYDROPS. Patuit ex illis, quæ §. 1150, dicta fuerunt, inter scorbuti causas recenseri talem victum, qui pertinacibus viscerum obstructionibus ansam dare potest; uti in capite de *Melancholia* demonstratum fuit: præterea & additum fuit, illos, qui morbis lentis obnoxii vivunt, in scorbutum pronos esse. Verùm postea, ubi de causis hydropis §. 1229, dicetur, patebit pertinaces viscerum obstructiones hydropi viam sternere; unde & ibi scorbutus inter causas hydropis numerabitur. Præterea ad secundum numerum hujus paragraphi crurum tumor inter scorbuti phœnomena locum habet, qui & in hydrope incipiente adest (vide §. 1230.); adeóque facilè patet ratio, cur inveteratum scorbutum sequatur hydrops. Unde, uti monet *Sydenhamus* (*b*), vulgò dicebatur: *Ubi desinit scorbutus, ibi incipit hydrops.* Indignabatur quidem magnus ille Vir, uti ad §. 1149, monui, quòd ubique scorbutum incusarent Medici; & hinc subjunxit sequentia: *Hæc tamen regula sæpe sæpius non aliter est accipienda, quàm quòd, ubi primùm se hydrops manifestis prodit indiciis, præconcepta de scorbuto opinio statim collabascit:* interim tamen modò dicta satis evincunt, hydropem post diuturnum scorbutum sequi posse; & Observationes practicæ docent, illud frequenter contingere.

TABES. Eodem hoc numero jam dictum fuit, quare atrophia scorbutum sequatur, quâ sensim contabescit corporis habitus: verùm & ipsa tabes, purulentâ labe affectorum viscerum effectus: à scorbuto nascitur quandoque. Phthisin enim, sive tabem, ab ulcere aliorum viscerum, æquè ac ab ulcere pulmonum, produci posse, ad §. 1214, patebit. In cadaveribus autem hoc morbo defunctorum pus inventum fuit in cavo pectoris (*c*), in pulmone, in hepate, in renibus, sub axillis, inter musculos brachiorum & femorum, adeóque patet, & purulentam tabem ex hoc morbo sequi posse.

CONVULSIO. Ingentes hæmorrhagias in scorbuto quandoque occurrere, ad præcedentem numerum dictum fuit: verùm aliâ occasione ad §. 232, probatum fuit, evacuationem nimiam cruoris prægressam sequi convulsiones; adeóque & ab hac causa in scorbuticis sequi possent. Præterea ad §. 710, ubi de *convulsione febrili* agebatur, notatum fuit, ab aliis partibus corporis affectis sic posse affici sensorium commune, ac si causa Physica in ipso cere-

(*a*) Académ. des Scienc. l'an 1699. Mém. pag. 244.

(*b*) Sect. VI. Cap. v. pag. 350.

(*c*) Académ. des Scienc. l'an 1699. Mém. pag. 239. 240. 241.

bro præexſtitiſſet, cùm tamen longè aliis in locis hæreat origo mali. Non mirum ergo videbitur, in peſſimo ſcorbuti gradu convelli ægros, licèt in cadaveribus cerebrum ſanum inveniretur (*a*): ſi enim bilis corrupta in ventriculo fluctuans (vide §. 710.) convulſionem excitare potuerit, ceſſantem illico, dum per vomitum hæc ſaburra excutiebatur; ſi dolores magni & periodici, uti & ulceroſa materies alicubi hoſpitans in corpore, epilepſiam horrendam producere potuerit (vide §. 1075. n°. 4.); quid non timendum erit in ægris, quorum omnia ferè oſſa carioſa erant (*b*); quorum ligamenta erodebantur ab acri ſanie in cavis articulorum collectâ; quorum pericardium ferè totum eroſum erat, & ipſum cor profundè ulceratum (*c*); quorum viſcera alluebantur adeo acri ſanie, ut hæc cadavera ſecantibus epidermis ſecederet à manubus, & facies ulceraretur (*d*). Patet ergo ſufficiens ratio convulſionum in peſſimo ſcorbuto, de quo hoc numero agitur; & *Poupart* (*e*) obſervat, convulſiones omnibus ſcorbuticis contigiſſe, dum illas inter communia ſymptomata ſcorbuti putridiſſimi recenſet.

TREMOR. Antea ad §. 627, ubi de tremore febrili agebatur, notatum fuit, tremorem naſci, vel à defectu ſubtiliſſimi liquidi, adeóque ſummâ debilitate; vel à cauſa quacumque ſenſorium commune irritante. Certè ſtatim patuit, irritantes cauſas validas adeſſe, ſimúlque ex antè dictis conſtitit, tantam debilitatem eſſe in ultimo hujus morbi gradu, ut etiam à leviſſima cauſa in animi deliquium cadant. Videantur illa, quæ ad locum citatum habentur, ubi hæc fuſiùs explicantur.

PARALYSIS. Ex illis quæ §. 1060, de cauſis paralyſium dicta fuerunt, patet ſatis, quòd in ſcorbuto laborantibus poſſit paralyſis naſci æquè ac in aliis hominibus, ſi tales cauſæ ſupervenerint: verùm hìc agitur de illa paralyſi, quæ ex ſcorbuto ut cauſâ ſequitur: hanc *Eugalenus* deſcripſit (*f*), & ſimul notavit, à paralyſi Veterum differre in eo, quòd, licèt robur & firmitas pereant membris affectis paralyſi ſcorbuticâ, tamen in plerìſque aliquis motus maneat, & quidem per intervalla ille motus augeatur ac minuatur denuo. Ad §. 1057, autem monitum fuit, quòd levior talis paralyſis gradus vocetur *Pareſis*, dum nempe adhuc in membris paralyticis aliquis motus ſupereſt, ſed non conſtans. Ideo etiam *Eugalenus* (*g*) maluit vocare paſſionem paralyticam, quàm paralyſin; præcipuè cùm videret, idoneis remediis quandoque brevi tempore ſuperari hanc pareſin, cùm è contrà vera paralyſis, conſentientibus omnibus Medicis, pro diuturno & pertinaci morbo habeatur. Si jam ſimul conſideretur, in cadaveribus peſſimo ſcorbuto defunctorum cerebrum ſanum repertum fuiſſe, uti antea dictum fuit, videbitur admodum probabile, ſcorbuticam illam paralyſin non adeo pendere ab encephali & nervorum vitio. Sectiones autem cadaverum docuerunt (*h*), ligamenta erodi, epiphyſes ſolvi ab oſſium reliquo corpore, ipſos muſculos ſanguine nigro

(*a*) Ibidem. pag. 246.
(*b*) Ibidem. pag. 239.
(*c*) Ibidem. pag. 245.
(*d*) Ibidem. pag. 246.
(*e*) Ibidem. pag. 238.
(*f*) Pag. 61. 62.
(*g*) Pag. 63.
(*h*) Acad. des Scienc. an. 1699. Mém. p. 239

gro

gro & putrido madidos, dum attrectabantur manibus, in frusta disrumpi, qui in sanis hominibus adeo firmi sunt (*a*). Hæc certè sufficiunt ad impediendum membrorum liberum motum, præcipuè si simul notetur, quòd causa motûs muscularis per nervos quidem applicetur musculis (vide §. 1058.), sed & simul requiratur integra ipsius musculi fabrica, ut causa motûs, per nervos applicata musculo, effectum suum præstet. Cùm ergo quandoque adeo depravetur in hoc morbo musculorum, ligamentorum, & ossium, quibus musculi adhærent, fabrica, patet ratio paralysis scorbuticæ dictæ.

CONTRACTURÆ. In paralysi aderat musculi laxa immobilitas, verùm in contractura, musculi rigidi potiùs sunt, & immobiles simul; sed tunc articuli, quibus movendis illi musculi serviunt, flexi manent, nec extendi possunt ampliùs. Observavit hoc malum in scorbuticis *Poupart* (*b*), musculis ligni instar rigescentibus, ob sanguinem copiosum coagulatum, quo turgebant. Cùm autem etiam in cadavere (vide §. 1058.), injectâ aquâ tepidâ per arteriam sic turgere possit musculus, ut tumentium vasorum auctâ amplitudine, minuatur longitudo musculi, & pars affixa huic musculo moveatur, facilè patet, idem fieri debere, dum infarcta sanguine vasa turgent summopere in musculis viventis adhuc hominis. Cùm autem musculi artus flectentes validiores sint musculis extensoribus, patet ratio, quare dum eadem causa agit in omnes, fiat contractura membrorum; quod etiam antè ad §. 1069, monitum fuit, dum de cura paralysis agebatur. Talem retractionem versùs poplitem *Eugalenus* (*c*) in scorbuto observavit.

MACULÆ NIGRÆ. De maculis diversorum colorum in præcedentibus numeris hujus paragraphi dictum fuit: ubi verò nigræ sunt, certa sunt necrosis, adeóque & mortis, indicia.

VOMITUS ET SECESSUS SANGUINIS. De subitis & sæpe satìs miris hæmorrhagiis in hoc morbo præcedenti numero dictum fuit. Cùm autem in ultimo hujus morbi stadio erosis vasis & visceribus tales evacuationes sanguinis sursum & deorsum fieri soleant, satìs patet, nihil boni inde exspectari posse.

HEPATIS, LIENIS, &c. Totus sanguis, & omnes humores, tandem degenerant in rodentem acrimoniam; non mirum ergo, omnia putrescere & consumi. Observationes plures antea recensitæ fuerunt, quæ hoc confirmant.

CONTAGIUM CELERE. Docuerunt quidem Observationes practicæ, plures simul in eodem loco scorbuto affligi: tamen inde nondum certò constat, quòd per contagium ex uno homine in alterum hic morbus transeat. Dum enim in navibus, vel & in urbibus obsessis, scorbutus grassatur, malo victui, aquæ penuriæ, vegetabilis cibi defectui, &c, hujus morbi origo meritò tribui potest, utì ex antè dictis patuit; adeóque causis communibus, in omnes eodem loco degentes agentibus, potiùs tribuendus vide-

(*a*) Ibidem, pag. 244. (*b*) Ibidem, pag. 241. (*c*) pag. 60.

tur, quàm contagio. *Sennertus* (*a*) quidem voluit, suo tempore in Saxonia inferiori scorbutum ideo frequentem fuisse, quia mos erat, ut ex capaci poculo biberent omnes, & cùm rarò fieret, ut omnes communi mensâ utentes à scorbuto immunes forent, illéque morbus gingivas soleat primò inficere, hinc credidit, scorbuticum virus hoc modo facilè communicari posse. Verùm urgeri posset, similem in commensalibus victum huic morbo æquè originem dare potuisse. Fateor, quòd nemini suadere vellem, ut eodem uteretur poculo cum illis, quibus putrido tabo gingivæ diffluunt, interim tamen non videtur certò constare, quòd per contagium propagetur scorbutus, utì de variolis, lue venereâ, scabie, & similibus morbis, fieri novimus. In iis locis, ubi scorbutus pro endemio morbo habetur, observavi illos, qui inferiorem domûs partem incolunt, hoc morbo affligi, dum interim in superiori parte domûs habitantes, & salubri victu utentes ab hoc morbo immunes erant, licèt quotidie inter scorbuticos versarentur.

Fateor quidem, quòd *Poupart* (*b*) contagiosum hunc morbum vocaverit, & quædam habere communia cum crudeli Atheniensium peste dixerit, plurimósque in eodem nosocomio hoc morbo decubuisse: verùm notandum est, quòd ægri deferebantur in nosocomium jam scorbutici, & ob magnum numerum, ne putridis exhalationibus nocerent aliis decumbentibus, ad aliud nosocomium delati fuerunt. Neque legitur, saltem ibi, alios infectos fuisse. Præterea Indiam dum navibus petunt Batavi, ad Promontorium Bonæ Spei ubi pervenerunt, scorbuto ægrotantes classiarios ad nosocomium deferunt, nullum inde metuentes contagium; soléntque ferè omnes bono victu brevì restitui. Interim tamen prudentia jubet, ut in ultimo stadio scorbuti versantes ægri cautè tractentur: licèt enim contagium non metuendum adeo foret, tamen putridissimis exhalationibus nocere possent.

§. 1152. EX quibus liquet, hujus morbi naturam & effectus non difficulter elici ab his, qui prædicta expendunt.

Per victum enim insalubrem, & alia §. 1150, recensita, sensim degenerat sanguis, & omnes tandem humores, ut viscido lentore magìs cohæreant, & difficiliùs transeant per vasorum angustias: procedente morbo huic lentori jungitur acrimonia. Effectus autem ejus diversi sunt, pro indole & gradu variis hujus acrimoniæ, & prout diversis corporis partibus hæc applicantur. Simul & partium solidarum cohæsio adeo debilitatur, utà levi causâ facilè solvi possit; utì docent scorbuti symptomata modò enarrata.

(*a*) Lib. 3. part. 5. Sect. II. Cap. III. Tom. II. pag. 994.

(*b*) Academ. des Sciences l'an 1699. Mem. pag. 237.

§. 1153. Et causam ejus proximam esse eam sanguinis indolem, quâ & crassitie simul in una, & tenuitate acri salsâ, alcalicâ, vel acidâ, in altera parte peccat; quæ inprimis accuratè investiganda & distinguenda sunt.

Causa proxima morbi appellatur tota illa simul, quæ morbum jam præsentem constituit, & cujus præsentia ponit, continuat, morbum; cujus absentia eum tollit (*a*). Sanguis autem humanus constat diversis partibus, quarum quædam in concretionem pronæ sunt; aliæ verò tenuiores longè minùs cohærent, & facillimè à reliquis secedunt. Sic in sanguine recèns misso videmus contineri halituosum subtile, quod in auras illico avolat, & quod vasis puris exceptum exhibet liquidum tenue admodum: rubra autem pars sanguinis sponte coit: serum verò sanguinis calore ebullientis aquæ concrescit in massam scissilem, instar albuminis ovi cocti; interim & tenuior lympha in sanguine adest, quæ, nec sponte suâ, nec calore majori, in coagulum abit. Illa autem pars sanguinis, quæ in concretionem prona est, crassior fit in scorbuto, utì ad tertium numerum præcedentis paragraphi dictum fuit; & quidem adeo, ut pars seri in mucum ex flavo viridescentem abeat. Sed tunc simul notatum fuit, tenuiorem seri sanguinis partem salsam esse & acrem. Cùm enim tenuissima sanguinis portio pro maxima parte aquoso latice constet, & omnia salina promptè solvantur in aqua, patet ratio, quare, ubi salina acria abundant in sanguine, tenuior sanguinis pars majorem acrimoniam habeat. Idem verum est de oleo sanguinis, pariter acriori reddito, cum salibus acrioribus unito in saponem, qui promptè in aquosis diluitur. Si sola crassities major peccaret, obstructiones fierent, dum tales humores in vasorum angustiis hærerent facilè immeabiles: si sola acrimonia tenuiorum liquidorum adesset, elueretur satìs facilè copiosiori potu tenui quocumque, & per urinæ vias vel cutis spiracula hæc exirent de corpore: verùm dum illud acre irretitur huic lentori, manet affixum partibus, in quibus illud lentum hærere incipit & colligi, illásque erodit. Ex binis autem illis, spissitudine nempe majori in una parte sanguinis crassiori, & acrimoniâ in parte tenuiori altera, videntur satìs intelligi posse phœnomena scorbuti, utì sequenti paragrapho dicetur, adeóque meritò concluditur, bina hæc unita, simul constituere causam proximam hujus morbi.

Acrimonia autem hæc varia esse potest: si enim à salsamentis liberaliùs assumptis acrimonia conciliatur humoribus, hæc muriatica erit, nec facilè tunc in putredinem tendet scorbutus, & diutius tolerabitur, licèt molestissimos dolores faciat, & rigiditatem membrorum quandoque inducat: talis in classiariis satìs frequenter contingit, & victu recenti insulso, potúque copioso, feliciter superari solet, & sæpe brevi satìs tempore. Ubi verò non

(*a*) H. Boerh. Instit. Med. §. 740.

bene conditis sale carnibus, & hinc calido sub climate putrescentibus, vesci coguntur miseri, & aquam corruptam bibere, tunc alcalina putrida nascitur acrimonia, & pessimus scorbutus sequitur, qui brevì corpus destruit. Acida acrimonia rariùs contingit quidem, tamen & observatur in illis locis, ubi vilioris sortis homines pane secalino, lacte ebutyrato acido, farinosis ferè solis, vivunt; simúlque sedentarias artes exercent, ut sibi victum parent. Scorbutus talis non adeo sævus est, & satìs diu tolerari potest, nec ita difficulter sanatur, modò victus mutari possit, & salubri motu exerceri corpus; quod non semper apud pauperes obtineri potest ob rem angustam, & quia ad alia opificia inepti sunt.

§. 1154. ET ex his per historiam morbi (1151.) cognitis, omnia ejus morbi phœnomena, utut mira, facilè deduci posse.

Veritas causæ proximæ scorbuti modò assignatæ ulteriùs confirmatur, si considerentur symptomata hujus morbi, licèt multiplicia admodum, & satìs mira: nam satìs commodè inde deduci possunt; & causæ hujus morbi (vide §. 1150.) aptæ sunt, ut talem degenerationem humoribus nostris inducant.

Incipiente enim morbo, crassities illa sanguinis adest; acrimonia autem tanta humorum nondum observatur: hinc pigritia & torpor unà cum doloris obtusi sensu per omnia membra, incipientem scorbutum comitantur (§. 1151. n°. 1.). Ubi verò increscit morbus, augetur ille sanguinis lentor; hinc difficilis respiratio ad parvum etiam motum, dum crassus sanguis per arteriæ pulmonalis angustias transire absque molestia non potest; hinc venosus ad cor dextrum retardatur; unde crura tument (§. 1151. n°. 2.). Verùm simul incipit augeri acrimonia, quæ, in tenuiore sanguinis parte hærens, se manifestat in liquoribus à sanguine secretis, adeóque ipso sanguine tenuioribus. Urina fit acrior, contentis saturatior, magìs colorata: saliva pariter à blanda sua indole degenerat, & gingivas perpetuò alluens, illas inficit & dolere facit. Si acrimonia alcalina fit, incipit os fœtere, quia degenerans saliva, in os affusa, ubi liberrimus aeri aditus est, putrescit citò: gingivæ, perpetuò maceratæ in putrescente saliva, tabescunt & putredinem augent, adeóque & oris fœtorem. Dum succus pancreaticus, salivæ satìs similis, similiter degenerare incipit, utì & bilis, tormina stomachica, iliaca, colica, &c, sequuntur. Vasa autem, dum acriora liquida per illa fluunt, solvi incipiunt, inprimis minora vasa, quorum tunicæ minùs validæ sunt: hinc hæmorrhagiæ fiunt, sed leviores tantùm, quia majora vasa, magìs callosis tunicis instructa, non tam facilè patiuntur unitatis solutionem, ut Chirurgi dicere solent.

Omnia autem hæc inprimis obtinent in scorbuto putrido; nam ubi acida, vel & muriatica, acrimonia prædominatur, symptomata sunt leniora, nec tam subitò increscunt. Auctâ verò putredine, gingivæ diffluunt in cadaverosam saniem, dentes corrumpuntur citò, imò & quandoque ipsæ

maxillæ cariosæ fiunt. Simul per ipsam putredinem majorem sanguinis crassities solvitur; uti enim antea dictum fuit, in febribus putridis sanguis de vena missus non concrescit, sed fluidus manet: adeóque talis sanguis vasis suis contineri nequit, sed per extrema illorum elabitur, vel & erosis vasis periculosas hæmorrhagias facit (vide §. 1151. n°. 3.). Reliqua autem symptomata antea memorata, quæ comitari solent scorbutum pessimum, ex illa fluidorum degeneratione satis facilè deducuntur; præcipuè si consideretur, & solidarum partium cohæsionem debilitari non tantùm ob acrimoniam erodentem humorum, sed etiam, illa, quæ de solidis corporis nostri per vitales actiones deteruntur quotidie, non posse restitui, ubi tanta omnium humorum degeneratio adest: hinc vel sponte apertis vasis subcutaneis, vel à levi attactu contritis, maculæ illæ scorbuticæ oriuntur. Similia autem fieri in interioribus corporis, magna debilitas, & subita mors ad minimum motum, satis docent.

§. 1155. QUOD ipsum clariùs docent regulæ, quas curatio morbi prospero, vel sinistro, eventu comprobavit; quarum præcipuæ hæ sunt.

Prudentes Medici, postquam morbi causas consideraverunt, & attentâ mente perpenderunt omnia symptomata, concludunt, quid agendum sit, ut morbus præsens curetur. Interim tamen, dum illa adhibentur remedia, quæ indicatio ex causis & phœnomenis morbi deducta jusserat, solicitè attendunt, an hæc prospero effectu se probent, an non. Si prius contigerit, noverunt se morbi genium perspexisse; si posterius, intelligunt se nondum satis cognitam habere morbi indolem; túncque omni attentæ mentis acumine conantur detegere, in qua re erraverint. Hæc est illa doctrina nocentium & juvantium, tanti in arte usûs, cùm vel confirmat diagnosin & indicationem curatoriam, vel errorem hîc commissum citò detegit. Videantur illa, que circa hanc rem ad §. 602. n°. 7, dicta fuerunt. Patebit autem, spero, ex curatione scorbuti, mox tradendâ, causam proximam hujus morbi rite definitam fuisse; sícque hactenus dicta rerum eventu confirmabuntur.

§. 1156. IN hoc morbo crassum est reddendum tenue; stagnans mobile; cohærens fluidum.

Sequuntur jam generales indicationes curatoriæ, quæ respondent causæ proximæ morbi §. 1153, descriptæ. Crassities enim aderat in una sanguinis parte, impediens liberam circumductionem humorum per vasa; hæc ergo debet attenuari: & dum hoc fit, illud, quod stagnabat in vasis ob nimiam crassitiem, mobile fiet, ubi sic attenuatum fuerit, ut per ultimas arteriarum angustias liberè transire possit; simúlque illa, quæ cohærebant, denuo in fluorem debitum redigentur.

§. 1157. ITEM nimis tenue cogendum; acre leniendum, in genere, in specie.

Pariter ad §. 1153, notatum fuit, alteram partem sanguinis tenuitate morbosâ peccare, cui juncta est acrimonia. Præterea in pejori gradu scorbuti videmus quandoque dissolvi sanguinem, præcipuè si acrimonia putrida adsit, ita ut vasis suis coerceri nequeat, sed miræ & periculosæ sæpe sequantur hæmorrhagiæ (vide §. 1151. n°. 3.). Tunc autem indicatio jubet, illud tenue cogendum esse ita, ut solitam consistentiam acquirant humores, sícque vasis propriis coerceri possint. Fuerunt quidam Medici in illa opinione, quòd nimia humorum tenuitas sanitati nocere non posset; hi quidem utebantur specioso hoc argumento, quòd tenues humores transirent per omnes vasorum angustias absque ullo impedimento; & cùm liber ac expeditus humorum motus per vasa ad functionum corporis humani integritatem requiratur, concludebant, tenuitatem humorum nunquam nocere posse sanitati: unde omnem curam morborum præsentium, & prophylaxin morborum futurorum, ponebant in attenuatione omnium humorum; hincque potus aquosos calidos, theæ, caffeæ, & similes, perpetuò sorbillandos commendabant, & ægris, & sanis hominibus. Sed non considerabant, ad sanitatem requiri, ut in singulis vasorum seriebus proprii continerentur humores, sanguis in vasis sanguineis, serum in vasis serosis, & sic in reliquis vasorum decrescentium ordinibus. Si enim sanguis foret instar aquæ tenuis, difflaretur totus per vasa exhalantia, in superficie corporis externâ, patentia; vel effusus in cava corporis interna hydropem faceret brevì: parum enim rediret ad cor per venas, si humores tam tenues forent, ut liberrimè transirent per arterias exhalantes; maximæ ergo arteriæ corporis brevì vacuæ forent: verùm cor, expellens sanguinem in arterias, illas distendit, quia plenæ sunt; &, nisi distenderentur arteriæ, non contraherentur; adeóque brevì cessaret sanguinis circulus per totum corpus, & sequeretur lethalis syncope.

Acre autem, quod simul adest, leniendum est pariter, ut minùs noceat; quod obtinetur curâ generali, vel speciali. Generale lenimen acrium fit, dum adhibentur talia, quæ quamvis acrimoniam demulcent, ut est aqua, diluens omne acre, oleum molle, obtundens & inviscans omnem acrimoniam, simúlque partes corporis defendens, ne ab acribus facilè lædi possint. Specialis autem cura acrimoniæ dicitur, quando adhibentur cognito acri opposita remedia, quamvis eadem manifestam quandoque acrimoniam habeant; utì dum v. gr. acrimonia alcalina putrida acidis assumptis corrigitur.

§. 1158. ET in correctione unius (1156.) semper respiciendum ad naturam alterius (1157.), unde summæ artis opus tentare hunc morbum cum successu.

Magni momenti monitum hoc Practicum est, & cujus neglectus tot infelicium curationum causa fuit. Antea in cura obstructionis (vide §. 135.) plura laudata fuerunt remedia attenuantia, quæ tamen in scorbuto curando promiscuè usurpari nequeunt. Si enim adesset in hoc morbo acre alcalinum putridum, sales fixi alcalini, utì & volatiles, sapones ex alcali fixo vel volatili & oleo simul unitis constantes, nocerent, quia acrimoniam præsentem augent, dum crassitiem humorum attenuant. Ob eamdem rationem non prosunt mercurialia in hocce casu, quia, licèt efficacissimè solvant, humores tamen solutos in putridum liquamen convertunt, utì in salivatione mercuriali patet. Simul solicitè attendendum est, quid viscera, per morbum hunc labefactata, adhuc ferre possint. Adeóque magnâ hîc prudentiâ opus est, ut debita scorbuti curatio institui possit; inprimis si morbus in pejori gradu jam constitutus fuerit: neque temerè hîc fidendum speciosis antiscorbuticorum remediorum titulis, cùm multa ex his nocere possint, nisi debito tempore morbi adhibeantur, & acrimoniæ prædominanti cognitæ oppositam efficaciam habeant. Hoc autem ulteriùs patebit ex sequentibus.

§. 1159. ACRIA evacuantia semper hunc morbum exasperant, & sæpe reddunt incurabilem.

Cùm duræ digestionis cibi scorbuto sæpius ansam dederint (vide §. 1150.), utì & tales morbi prægessi, qui à validis obstructionibus viscerum abdominalium oriuntur crediderunt, Medici, per valida evacuantia curam hujus morbi tentari posse, ut nempe expelleretur hæc saburra quantocyus, sícque viscera gravante hac mole liberarentur. Subducere quidem convenit illa, quæ in primæ coctionis visceribus hærent, sed leni stimulo, utì dicetur sequenti paragrapho. Cùm enim in hoc morbo, provecto inprimis, adeo debilitentur solida, ut à levi vi solvatur illorum cohæsio, & humores contenti effundantur, patet satìs, multùm metuendum esse à turbis excitatis in corpore per acria evacuantia assumpta. Longè majus discrimen adhuc foret ab emeticis, dum inter vomendum, diaphragmate & musculis abdominalibus convulsis (vide §. 652.), validè comprimuntur omnia abdominis viscera; quæ ergo, si jam tabefieri inceperint in scorbuticis, destruerentur, & sequeretur lethalis syncope. Præterea observatur, acria purgantia, ut *scammonium*, *jalappa*, *colocynthis*, *&c*, solvere etiam humores sanos, & solutos in putridum liquamen per alvum educere: cùm autem in pejori gradu morbi putrida humorum degeneratio plerumque soleat adesse, patet & alia ratio, quare acriora purgantia in hoc morbo non conveniant.

Multiplici in scorbuto curando experientiâ celebris *Eugalenus* (*a*) pro canone Therapeutico ponit: *Quòd validas purgationes & largam sanguinis missionem ægre hic morbus ferat*. Pariter observavit *van der Mye* (*b*), pur-

(*a*) Pag. 20. (*b*) Pag. 5-7.

gationes plurimos scorbuticos læsisse. Vidi etiam, dum dysenteriæ & diarrhœæ epidemicæ grassabantur, scorbuticos periculosiùs reliquis decubuisse.

Sequitur jam, ut enarrentur illa, quæ in scorbuto curando profuerunt. Cùm autem §. 1151, quatuor diversi gradus scorbuti descripti fuerint, quorum primus levior, sequentes autem & pluribus & pejoribus symptomatibus stipabantur, simili ordine tradetur curatio.

§. 1160. HINC α. incipiendum in specie (1151. n°. 1.) prima, à leni, attenuante, deobstruente, purgativo, parcâ dosi, sæpe iteratâ. β. pergendum in attenuantibus, & digerentibus dictis. γ. desinendum in specificis lenioribus, diu continuatis, in forma quacumque. δ. interim sex res non naturales ita ordinandæ, ut sint contrariæ causis (1150.).

In primo gradu scorbuti (§. 1151. n°. 1.) talia symptomata adsunt, quæ majorem humorum crassitiem & immeabilitatem docent, sed nulla adsunt signa magnæ acrimoniæ humorum, aut viscerum corruptorum.

α. Lene tale purgans datur, ut liberentur primæ viæ ab omni materia indigestili, ob malum victum sæpe hîc collectâ: simul, ut blando solvente salino stimulo attenuentur humores, & copiosiùs deriventur versùs intestina; sícque non tantùm contentæ in tubo intestinali fæces educantur, sed simul solvantur atque expellantur illa, quæ in viscerum abdominalium vasis hærere inceperant.

Plures autem tales formulæ in *Materia Medica* ad hunc numerum habentur, quæ huic scopo satisfaciunt. Commendantur quidem & ibi *Pilulæ Cocciæ Majores*, quæ scammonium, colocynthidem, aloen, &c, continent, sed dantur satìs parcâ quantitate; & præterea in hoc scorbuti gradu nondum magna acrimonia adest, neque putrida humorum solutio.

Solet horum purgantium usus sæpius repeti, tribus quatuórve diebus interpositis, quo invervallo dantur remedia attenuantia & digerentia, de quibus statim dicetur; túncque iterum purgans. Semper autem memores esse debemus axiomatis *Hippocratici*, cujus mentionem feci ad §. 11: *Si qualia purgari decet, purgentur, tum confert, tum facilè ferunt; si è contrà, difficulter.* Ubi ergo illa pigritia insolita incipit emendari, dum hæc remedia sumuntur, & major alacritas redit toti corpori, scimus profuisse; è contra, si debilitatem & languorem sentire incipiant, abstinemus à purgantium usu. Præterea in corporibus obesis, uti & in leucophlegmaticis, tutiùs repetuntur purgantia remedia; in strictis & macilentis corporibus, minùs conveniunt.

β. Crassities enim humorum hîc adest, uti antea probatum fuit; verùm in cura obstructionis (§. 135.) inter attenuantia fuerunt laudati sales & sapones, tam nativi, quàm artificiales. In *Materia* autem *Medica*, selecta ad hunc scopum remedia habentur, & satìs varia, ut pro diversa temperie ægrotantium

ægrotantium possint hæc vel illa adhiberi. Sic v. gr. in frigidæ & laxæ temperiei hominibus calidiora attenuantia conducunt, qualia sunt v. gr. *tinctura salis tartari*, *elixir proprietatis*, *sal volatilis oleosus aromaticus*, *sapo starkeianus*, *&c*. In calidis autem & biliosis utimur *crystallis* ac *cremore tartari*, *sale polychresto*, *oxymelle simplici*, *scillitico*; & inprimis saluberrimis illis succis, pomorum aurantiorum, citreorum, &c, quæ acidulum saponaceum succum habent, pulchre attenuantem, & saporis gratiâ adeo placentem. Simul etiam habetur ratio diversæ tempestatis anni: æstivis enim sub caloribus à calidioribus remediis abstinemus, quæ tutiùs hyemali tempore adhiberi possunt.

γ. Satis magnus numerus est remediorum, quæ antiscorbuticorum titulo apud Auctores commendantur, licèt non omnia easdem vires habeant, ideóque delectu opus hìc est, pro vario gradu morbi non tantùm, sed etiam pro diversa ægrorum temperie. Antea dictum fuit ad §. 1150, vegetabilis nutrimenti defectum inter causas scorbuti numerari; hinc & inter specifica antiscorbutica recensentur in *Materia Medica* ad hunc numerum talia, quæ hunc defectum supplere possunt. Acetosæ omnes species, bardanæ turiones primo vere erumpentes, brassica rubra, chærophyllum, cichorea, endivia, urtica, &c, jusculis incocta, pulchrum effectum præstant. Huc etiam spectant aurantiorum, citreorum, &c, succi, qui vel cibis adsperguntur, vel aquâ diluti, addito pauco vino, gratum & salubrem potum præbent. Languent enim tales ægri: pulsum parvum debilem & inæqualem in scorbuticis adesse monuit *Eugalenus* (*a*); imò talem pulsum inter diagnostica scorbuti præsentis signa numeravit; qui quandoque adeo languidus apparet, ut Medicus Italus, huic morbo curando minùs assuetus, miraretur, hominem tali cum pulsu vivere posse. Ob hanc rationem in catalogo antiscorbuticorum occurrunt aromata pulcherrima, quæ gratâ suâ fragrantiâ languentes vires vitales excitare valent. *Abrotanum*, *absinthium*, *ageratum*, *balsamita*, *fœniculum*, *majorana*, *mentha*, *melissa*, *&c*, talem vim habent. Insuper & laudantur talia, quæ, præter lenem vim stimulantem, solvendi & attenuandi efficaciâ pollent. *Anagallis*, *beccabunga*, *fumaria*, *nasturtium aquaticum*, *&c*, ad hunc finem meritò commendantur. In hoc autem scorbuti gradu diu in horum usu continuandum est, & licèt variâ formâ hæc remedia possint usurpari, cerevisia vel vinum his medicata reddita minori fastidio ab ægris sumi solent, & quidem per longum tempus. Solo absinthio, aquæ & vino, vel & cerevisiæ tenui, infuso, difficillia scorbuti symptomata non tantùm, sed & morbum ipsum, se superasse testatur *Eugalenus*(*b*). Dum cerevisiæ dolio aliquot brassicas rubras capitatas, minutim conscissas, infundebant, cum duodecim manipulis nasturtii aquatici, vel cochleariæ, & librâ recentis raphani rusticani, integras familias curatas vidi, quæ tali cerevisiâ pro potu communi utebantur diu.

δ. Nisi hoc impetrari possit, frustranea sunt omnia: emendatus enim

(*a*) Pag. 48. 58. (*b*) Ibid. pag. 83.

per idonea remedia morbus recrudeſcit denuo per eaſdem cauſas, à quibus originem ſumpſit. Multis apud Batavos moris eſt, hyberno tempore carne bubulâ ac lardo ſalitis vivere, & exeunte hyeme ſatis malè ſe habent à ſcorbuto: tempore verno, uſu recentium herbarum & fructuum horæorum emendatur morbus, imò quandoque integre ſuperatur; recrudeſcens tamen denuo, dum ſubſequente hyeme ſimili victu utuntur. A caſeo antiquo & acri, ſi quotidie ſumatur, longè citiùs omnia ſcorbuti ſymptomata redire vidi, quàm ab ulla alia cauſa. Solent quidem ægri, dum levatur morbus, Medici monita ſpernere, & inprimis in chronico tali malo, interim tamen à quibuſdam impetrant Medici, ut in poſterum ſimili victui non indulgeant. Major longè difficultas obtinet in curandis ſcorbuticis, qui coguntur in locis uliginoſis & depreſſis habitare, ut victum ſibi comparent; nam nequidem optimis remediis tunc eradicatur morbus, ſed mitigatur tantùm, dum verno tempore & totâ æſtate ſero lactis pro potu communi uti ſolent: unde dolent toties Medici, miſeros tales in flore ætatis jam edentulos fieri, & moleſtiſſimis artuum doloribus cruciari, inprimis dum hyberno torpent otio: æſtivi enim labores ruricolis talibus proſunt.

§. 1161. AD ſecundum gradum (1151. n°. 2.) conferent eadem, quæ in priori, (1160. α. β. γ. δ.). Tum uſus ſcorbuticorum acriorum paulò, formâ ſucci expreſſi, conſervæ, ſpiritûs, ſal. vol., vini, cereviſiæve medicatæ: balnea itidem externa & pediluvia ex antiſcorbuticis; frictiones calidæ, ſiccæ, cum ſpecificis liquidis; ſæpe venæſectio conducet, ut pars acris liquidi tollatur, eroſio in vaſa nimis diſtenta minuatur, revulſio procuretur, via paretur medicamentis applicandis.

Symptomata enumerata in ſecundo hoc ſcorbuti gradu §. 1151. n°. 2, docent majorem adeſſe ſpiſſitudinem & immeabilitatem humorum, quàm in primo gradu: crurum enim tumor ac præ gravitate immobilitas, uti & difficilior, & ad motus etiam parvos ferè deficiens, reſpiratio hoc monſtrant: conferunt ergo quidem omnia laudata in paragrapho præcedenti, ſed ſolent etiam adhiberi paulò acriora, ut magìs dividatur illud lentum, ſimúlque languor ille ſuperetur. Quænam autem cautela requiratur in horum adminiſtratione, dicetur ad ſequentem paragraphum.

In *Materia Medica* ad hunc numerum plura talia acriora antiſcorbutica recenſentur, quæ huic ſcopo ſervire poſſunt, ſed tamen non omnia promiſcuè uſurpari. Quædam enim acerrimæ ſunt, ut *acriviola*, *allia*, *arum*, *piperitis*, *ſedum minus vermiculare acre*. Unde vel in frigidis & leucophlegmaticis corporibus tantùm adhiberi poſſunt, vel ſaltem in aliis temperiebus refractâ tantùm doſi dari debent. *Gratiola* autem acre purgans hydragogum remedium dat, quod quidem potenter ſolvit omnia tenacia, ſed tamen limitatâ admodum doſi hîc tantùm convenit, cùm monitum fuerit ad §. 1159, acria evacuantia hunc morbum exaſperare. Formulæ pariter compoſitæ ex

his in *Materia Medica* habentur. Simul autem notandum eſt, quòd oris fœtor incipiens, gingivæ tumentes, & dolentes, dolores varii & vagi, (§. 1151. n°. 2.) doceant acrimoniam humorum tenacitati junctam, adeóque & de lenimine illius acrimoniæ cogitandum eſſe, dum tenax viſcidum attenuatur antiſcorbuticis illis acrioribus. Cæteroquin illud acre, adhærens illi lentori, ſoluto hoc vinculo, liberum jam, noceret magìs, niſi diluentibus enervatum, vel oppoſitis remediis emendatum, fuerit. Optimum autem eſt, ſi ſimul, evacuationibus naturalibus prudenter auctis, expellantur de corpore, & ſolutum illud viſcidum & acre huic junctum, utì ad §. 1164, dicetur.

Balnea ex plantis antiſcorbuticis, aquæ infuſis, eidem ſcopo ſervire poſſunt, dum horum remediorum vis, aquâ diluta, venis bibulis tutò recipitur; & inprimis ſi maculæ ſcorbuticæ corporis externam ſuperficiem deturpent; ſic enim faciliùs extravaſata ſub cute liquida, quæ has maculas faciunt, diſſipabuntur. Cùm autem crura ſæpe talibus maculis purpureis afficiantur, unde à quibuſdam hic morbus *ſcelotyrbe* vocatus fuit, commendantur inprimis pediluvia, quorum variæ formulæ apud *Sennertum* (*a*) habentur, & plures ſimiles ex remediis, in *Materia Medica* recenſitis, parari poſſunt.

Simul etiam tunc ſolent adhiberi frictiones, de quarum uſu egregio in ſolvendis coagulatis, & augenda actione vaſorum in liquida contenta, pluribus dictum fuit ad §. 28. 75, & 132, utì etiam ad §. 334, ubi de cura contuſionis agebatur; in qua ſub cute integra ſanguis effuſus hæret, fractis à vi externa ſub cute, adhuc integra, vaſis. Patuit autem ex hujus morbi Hiſtoria, quòd maculæ illæ ſcorbuticæ ab effuſis ſub cute humoribus ſimiliter fiant. Cùm autem in ſcorbuticis facilè rumpantur vaſa, utì antea dictum fuit, lenes tantùm adhiberi poſſunt frictiones: & quia ſimul metuitur facilis putredo effuſorum humorum, hinc & laudantur à multis ſpirituoſa liquida, ut nempe his irrorentur leviter panni, quibus perfricantur membra.

Diſputaverunt autem Medici, an venæſectio in hoc morbo conducat. Cùm enim dictum fuerit ad §. 1153, in ſcorbuto eſſe talem ſanguinis indolem, quæ & craſſitie ſimul in una, & tenuitate acri ſalſâ, alcalicâ, vel acidâ, peccat in altera parte, crediderunt multi, nil meliùs ad curandum hunc morbum conducere, quàm ſi repetitis etiam ſanguinis miſſionibus ſubduceretur de corpore vitioſus cruor, & bono interim victu reſtituerentur ſani humores. Verùm conſiderari debet, optima etiam alimenta ingeſta debere ſubigi in corpore noſtro, ut mutentur in noſtros humores. Antea verò ad §. 25, probatum fuit, magnam jacturam ſanguinis impedire aſſimilationem ingeſtorum in naturam liquidi vitalis ſani; adeóque patet, reſtitutionem ſani humoris impediri profuſâ vel frequenter repetitâ miſſione ſanguinis. Præterea in ſcorbuticis ſanguis lentore ſuo incipit hærere in ultimis arteriarum anguſtiis, & mobilior tenuiórque pars tranſit in ve-

(*a*) Lib. III. Part. 5. Sect. 2. Cap. VIII. Tom. II. pag. 1020.

nas, lentus itaque illis sanguis per venæsectionem non educitur, adeóque non videtur multùm emendari cacochymia humorum per sanguinis missiones in hoc morbo. Simul etiam Observationes practicæ numerosæ docuerunt *Eugalenum*, utì ad §. 1159, dictum fuit, largam sanguinis missionem ægre ferri à scorbuticis. Confirmat hoc assertum pulsus debilis in hoc morbo, & facilis syncope. Ubi autem satìs plena fuerint vasa sanguinea, tunc tutò plenitudo potest minui per venæsectionem, sicque simul pars acris liquidi tollitur; modò caveatur, ne ob nimiam sanguinis evacuationem functiones corporis, satìs languidæ in hoc morbo, adhuc magìs enerventur. Notandum quoque est, dolores scorbuticos, varia loca corporis occupantes, quandoque morbos inflammatorios imitari, & minùs peritis imponere, utì ad §. 1151. n°. 2, monitum fuit; túncque etiam absque ullo successu sanguinis missionem tentatam fuisse. Patet ergo ex dictis, quid boni à venæsectione in scorbuto exspectandum sit, & quo in casu prosit.

§. 1162. PROUT verò tenuitas acris, calor ingens, metus hæmorrhagiæ, majora; vel crassities, inertia, frigus, vasorum pallor, majora; utendum specificis modicè adstringentibus, frigidiusculis, vel calidis, acribúsve.

Ex phœnomenis hujus morbi, §. 1151, descriptis, patuit, in principio crassitiem & inertiam humorum adesse; aucto verò morbo signa majoris acrimoniæ apparent, & plerumque etiam incipientis putredinis; quæ dum adest, solvi incipiunt humores, & soluti simul fiunt acriores; unde febres calidæ sæpe fiunt, &, erosis ab acrimonia humorum vasis, hæmorrhagiæ. Illa autem remedia antiscorbutica, præcedenti paragrapho laudata, acria satìs sunt & calefacientia; adeóque, ubi oris fœtor jam incipit, gingivæ dolent, tument, calescunt, molesti dolores vagi per totum corpus adsunt, & hæmorrhagiæ etiam leviores, facilè patet, tutum non esse talium remediorum usum. Adeo enim tenera redduntur solida sæpe in scorbuto, ut levi de causa solvatur cohæsio partium; simúlque adeo soluti sunt humores, ut vasis suis ampliùs coerceri nequeant, utì prægressa morbi Historia docuit. In tali morbi conditione prudentes Medici aliud antiscorbuticorum remediorum genus adhibent; talia nempe, quæ solida roborant, & nimiam humorum tenuitatem emendant. *Lapathum*, *polypodium quernum*, *capparidis & tamarisci cortex*, *acetosa*, *&c*, talia sunt, quæ ad hunc numerum in *Materia Medica* recensentur. Quamdiu autem frigus & inertia mera in scorbuto incipiente observantur, vel & morbus jam adultior frigida & leucophlegmatica corpora occupat, tunc acribus antiscorbuticis utuntur tutò. Ubi autem dubia signa sunt, vel metuitur futura brevì putredo, licèt nondum adsit, tunc adhibentur illa antiscorbutica, frigidiuscula dicta, quæ pariter in *Materia Medica* ad hunc numerum habentur, quorum pleraque vim solventem saponaceam insignem possident, simúlque omni putredini resistunt. Ob eamdem rationem videmus, Medicos sæpe *cochleariam*, *nasturtium*, & similia

præscribere, addendo simul *acetosam*, *succum citri*, *aurantiorum*, &c, ut nempe posteriora priorum vim nimis acrem temperent, & putredini hîc metuendæ resistant.

§. 1163. AD vitia autem oris in hac specie emendanda oportet uti his, quæ antiphlogistica, antiscorbutica, & simul huic illive scorbuti speciei appropriata sunt.

Inter scorbutica symptomata §. 1151. n°. 2. 3, numerantur vitia oris, fœtor nempe oris incipiens, gingivarum tumor, dolor, & ad minimam illarum pressionem sanguinis eruptio; ubi morbus augetur, fit gingivarum putredo cadaver olens, & gangrænosa corruptio, citissimè omnia depascens. Ubi leviora hæc mala sunt, eradicato morbo per idonea remedia sponte cedunt. Verùm quandoque hæc adeo molesta sunt, ut inducias non ferant tamdiu, sed subitam poscant medelam. Cùm autem ad §. 1153, monitum fuerit, diversam quandoque acrimoniam prædominari in scorbuto, inde concluditur, & variam esse medelam ad hæc oris vitia, prout hæc vel illa acrimoniæ species adest. Si pallidæ & tumidulæ gingivæ doleant in corpore leucophlegmatico, spiritus theriacalis, cochleariæ, spiritus vini camphoratus, &c, prodesse possunt, qualia in *Materia Medica* ad hunc numerum habentur. Ubi verò gingivæ rubent, calent, pruriunt, aut dolent, tunc modò dicta remedia nocerent potiùs, utpote nimis calida. Muria, quâ limonia mala condiuntur, quæ salem marinum omni putredini adversum habet, & gratam limoniorum fragrantiam succúmque illorum acidum, pulcherrimè prodest, inprimis si parum diluatur aquâ quacumque stillatitiâ, & addatur mel rosarum, diamoron, &c; quæ flaccidas illas & sæpe jam semigangrænosas partes firmant; tales formulæ pariter in *Materia Medica* habentur. Sufficit, si tali remedio sæpius de die os colluatur, vel & spleniola, tali collutorio madida, inter labia, buccas, & gingivas, ponantur, sæpius renovanda. Minimè autem requiritur, ut gingivæ scorbuticorum talibus remediis ruditer perfricentur, utì quandoque à Chirurgis factum vidi; augetur enim dolor inde & inflammatio, teneríſque illis harum partium vasis destructis sequitur gangræna. Ubi autem maculæ latiores albæ oriri incipiunt, in ambitu inflammatæ & rubræ, cum pessimo fœtore, & copioso salivæ tenuis effluxu, succurrendum illico est efficaci medelâ, ut putredo citissimè proserpens sistatur. Spiritus salis marini omnia alia remedia, quæ tentata vidi, superat. In malo hoc incipiente sufficit, si drachma spiritûs salis marini in quatuor unciis aquæ florum sambuci, rosarum, similísve, diluatur, & additâ unciâ mellis rosarum edulcoretur: ubi autem magna jam putredo adest, tunc mero spiritu salis marini quandoque coactus fui tangere loca hæc gangrænosa penicilli ope; & ubi depascens hæc putredo sic domita non ampliùs serperet intra duodecim horas, tunc denuo eodem remedio, sed diluto magìs, utebar, & brevì sequebatur separatio partium verâ gangrænâ tabefactarum. His separatis, crudæ & dolentes hæ partes fovebantur perpetuò succo sem-

pervivi majoris cum æquali copia mellis rosarum, quod pulchre leniebat dolorem ac inflammationem, & ad bonam consolidationem deducebat pura jam hæc ulcera. Verùm ubi gangrænosâ tali putredine erosæ sunt gingivæ, dentes vacillant, & brevì cadunt, imò & quandoque maxillæ osseæ pars insignis cadit, quod evitari nequit, si seriùs vocatus Medicus fuerit, vel minùs idoneâ medelâ tractatum fuerit hoc malum. Videantur & illa, quæ, in capitulo *de gangræna* §. 423, de affluxu materiæ scorbuticæ ad gingivas dicta fuerunt.

§. 1164. **AD speciem tertiam (1151. n°. 3.) valent omnia prædicta, nisi quòd utendum sit maximâ copiâ liquidorum lenium, facilè meabilium, antisepticorum, antiscorbuticorum, cum leni promotione sudoris, urinæ, fæcis alvinæ, diu continuatâ.**

In tertia specie, utì ex symptomatibus §. 1151. n°. 3, recensitis patet, jam adest major acrimonia sanguinis, ita ut vasorum cohæsio levi etiam vi solvatur, simúlque omnes humores magìs in putredinem vergere incipiant, unde & majori cautelâ in curatione opus est. Si calida & acria antiscorbutica imprudenter adhibeantur, utì v. gr. *Cochlearia*, *nasturtium*, *sinapi*, *raphanus rusticanus*, *&c.*, his stimulis augetur motus acrium humorum per vasa, quæ parum cohærent, unde sæpe subitæ & immanes hæmorrhagiæ sequuntur: hinc meritò præferuntur leniora, quæ simul omni putredini resistunt, & vasa firmant. Ob hanc causam *acetosa*, *lapathum*, *acetosella*, & similia, tantum nomen meruerunt: imò in hoc morbo tractando exercitati Medici cochleariæ plerumque acetosam addunt, licèt nondum scorbutus ad tertium illum gradum pervenerit.

Præcipuus enim scopus est in curatione scorbuti, ut illud acre eluatur ex sanguine, & lentor, si adsit, simul attenuetur: verùm magnâ copiâ liquidorum lenium, & facilè meabilium, utrumque obtinetur; simúlque vehiculum subministratur sudori & urinæ, ut per has vias exeant acria. Videmus enim, in sanis etiam hominibus, per cutis spiracula difflari, & per urinam secerni de sanguine, omnia illa, quæ per ipsas sanitatis actiones jam acriora reddita nocerent, si retinerentur diutius. Pariter & per alvum exeunt de corpore non tantùm inutiles fæces alimentorum post chylificationem peractam, verùm etiam humorum in ventriculum & intestina depluentium recrementa. Convenit ergo, omnes has excretiones augere cum prudentia. Antea quidem monitum fuit, constitisse per Observata practica, quòd fortiora purgantia nocerent scorbuticis; verùm semper profuit, leni stimulo alvum subinde promovere, sive per *epicrasin* purgare, utì Medici loqui solent, interposito aliquot dierum intervallo; quo tempore diluentium & leniter solventium usus adhiberi solet. Urinæ autem scorbuticorum, utì pariter antè dictum fuit, contentis saturatæ sunt, & acres, magnámque sedimenti copiam ponere solent; unde videtur natura ipsa hanc viam indicare, ut sanguis ab acrimonia inhærente depuretur.

Patet inde ratio, quare ferum lactis, inprimis tempore verno recentis graminis fucco dives, & hinc fubviridefcens, tantum nomen habuerit in fcorbuto curando; nam agit folvente graminis vi, fimúlque urinam fatis copiofam movet; unde etiam inter efficacia diuretica meritò numeratur. Solet quoque optimo fucceffu cum lenioribus antifcorbuticis herbis decoqui, sícque magis medicatum reddi; quales formulæ ad hunc numerum in *Materia Medica* habentur, & plures aliæ fimili normâ concinnari facilè poterunt.

Jam apud *Hippocratem* (*a*) videmus, in cura *ilei fanguinei* (fub quo nomine fcorbutum defcripfiffe videtur, uti antea ad §. 1148, dictum fuit) laudari lactis afinini cocti ufum fatis largum cum melle, ut per inferiora fequatur purgatio; deinde addit: *Et lac bubulum, fi tempus ferat, quadraginta diebus bibat. Manè quoque lactis bubuli heminas duas bibat, tertiâ etiam aquæ mulfæ parte interpofitis diebus admiftâ.*

Manifeftè hinc patet, quòd interpofitis aliquot diebus, melle addito, alvum movere intenderit, fimúlque lacte dato lenire omnem acrimoniam & diluere. Licèt autem blando &, pingui cremore acrimoniam omnem lac obtundat, ferum lactis tamen magis diluit & diurefin movet.

Magnam lactis & feri ejus in fcorbuto curando virtutem pariter multis encomiis laudat *Fridericus Hoffmannus* (*b*), & propriis Obfervatis, aliorúmque celebrium Medicorum, confirmat; fimúlque commendat aquarum medicatarum, cum lacte recenti permiftarum, largum ufum. Imò teftatur, quòd triginta annorum ufu didicerit egregiam virtutem aquarum medicatarum in cura fcorbuti, etiam inveterati. Alio autem in loco (*c*) notat, nullo remedio tam citò, tam fecurè, & tam efficaciter, exftirpari fcorbutum, quàm thermarum Carolinarum ufu; imò ipfa ulcera fordida fcorbuticorum, adeo difficilia curatu, interno & externo ufu thermarum Carolinarum penitus confolidata fuiffe, abfque ullo malo fequente. Verùm hæ aquæ diluunt, falino principio, quod continent, folvunt, fimúlque alvum & urinam movent.

Ubi verò magna diffolutio humorum jam adeft, & putredinis figna, tunc videntur minùs conducere illæ thermæ, cùm falem alcalinum habeant: in tali cafu modicè adftringentia, acidula, meliùs convenirent, uti ad §. 1162, monitum fuit.

§. 1165. AD quartam verò fpeciem rara medela; varianda Medendi Methodus pro varietate fymptomatum; aliquando mercurialia profunt; ut & præfcripta (1164.).

Ex quibus omnibus (1148. ad 1166.) rite confideratis, & cum phœnomenis morbi, ac cadaverum inciforum, collatis conftat, in curatione felici hujus morbi id agendum maximè, ut indagetur

(*a*) De Internis Affect. Cap. XLVIII. Charter. Tom. VII. pag. 672.

(*b*) Medic. Ration. Syftemat. Tom. IV. Part. V. pag. 29.

(*c*) Opufc. Phyf. Medic. Tom. II, pag. 300.

indoles vitiosi humoris & singularis acrimoniæ, quæ prædominans peccat: cúmque illa acrimonia sit salina muriatica, acida austera, alcalina fœtens, rancida oleosa; atque de his singulis, & universis sæpe actum sit, ordinatior mali curatio habebitur; & liquet, cur serum lactis, lac ebutyratum, aquæ medicatæ, toties desperata hujus morbi mala sanaverint, & quæ? Cur acidi fucci horæi maturi pomorum arantiorum, citriorum, limoniorum, granatorum, acetosæ, acetosellæ, aceti, vini Rhenani, Mosellani, toties specifica huic morbo, & quando? Cur adstringentia austera, ut rheum, lapathum, tamariscus, capparis, vinum austerum nigrum, rubrúmve, ut & chalybs, adeo sæpe bona, & ubi? Cur acerrima aromata, cochlearia, lepidium, nasturtia, arum, raphani, piper, zingiber, sempervivum minus acre, sales alcalini volatiles, fixi, oleosi, aromatici, saponacei, iterum sæpe sola prosint? Cur quod uni scorbutico salutare, id exitiale idem alteri fiat? Cur ergo non nomini hujus mali studendum sit, sed ejus tantùm singulari, ac si alius foret morbus, genio.

Si considerentur illa symptomata, quæ §. 1151. n°. 4, enumerantur, patebit facilè, parum spei superesse: febres enim malignæ putridæ, comitantes talem scorbuti gradum, designant, ingentem humorum corruptelam jam adesse, simúlque reliqua docent, ipsa viscera jam contabescere. Pro varietate autem symptomatum diversâ quidem medela adhibetur, sed ferè tantùm hac spe, ut leniantur molesta mala, uti in cura, palliativâ, dictâ fieri solet, per quam mitigando symptomata aliquid de morbo primario tollitur (*a*); vel saltem hoc efficere tentat Medicus, ut ægri faciliùs tolerent morbum, qui tolli integre non potest. Sic v. gr. diarrhœis & dysenteriis lenibus diacodiatis, unà cum demulcentibus remediis, succurritur; stranguria decocto radicum & foliorum althææ cum aqua & lacte lenitur; ad lipothymias grata cardiaca, nec nimis calida tamen, adhibentur; & sic de reliquis.

Si autem adhuc curabile sit malum, neque viscera tabefacta, tunc prosunt illa sola, quæ præcedenti paragrapho laudata fuerunt.

Cùm autem mercurialia remedia difficillimis morbis eradicandis quandoque cum successu adhibita fuerint, inceperunt Medici scorbutum etiam sic tractare, & inprimis ideo, quia viscosum tenax in sanguine scorbuticorum aliquando observatur, uti antea dictum fuit. In primo scorbuti gradu (§. 1151. n°. 1.) ubi lentor ille viscosus prædominatur, nec magna adhuc acrimonia adest, tolerari posset prudens argenti vivi usus; quamvis certum sit, hunc morbi gradum laudatis antea remediis feliciter curari. Verùm ubi jam oris fœtor incipit; gingivæ tument, dolent, calent, sa-

(*a*) H. Boerh. Instit. Med. §. 1244.

tis

tis patet, suspectum esse mercurialium remediorum usum, cùm horum effectus sit, os internum exulcerare, & magnam copiam fœtidæ salivæ elicere: adeóque affluxus acrium humorum ad gingivas augeretur, non sine molestia & periculo. Infelicem successum argenti vivi, tam externè quàm internè adhibiti, in homine, cui à scorbuto malè affecto lingua exulcerabatur, recensuit *Fridericus Hoffmannus* (*a*), qui ideo pro regula Practica statuit: *Mercurialis prosapiæ medicamenta, utcumque etiam præparata & adhibita, in scorbuto tantùm, non semper esse maximo nocumento; longè verò certiùs graviúsque nocere in vitiis dentium & linguæ scorbuticis*, &c. Cùm autem in quarto hoc scorbuti gradu magna jam adsit acrimonia, imò plerumque dissolutio putrida humorum, patet satìs, mercurialium remediorum usum tunc inprimis quàm maximè suspectum esse. Illi, qui morbis venereis sanandis frequentem operam adhibuerunt, satìs experti sunt, levem etiam argenti vivi quantitatem ingentes turbas excitare in scorbuticis corporibus, si à lue per hanc methodum curari debeant.

Sequuntur jam quædam corollaria Practica, quæ ex prædictis facilè deduci poterunt.

EX QUIBUS OMNIBUS, &c. Consideratæ fuerunt causæ scorbuti, enumerata symptomata varia, quæ hunc morbum in toto suo decursu comitari solent; dein enarratæ sunt illæ mutationes partium corporis in hoc morbo, quæ per cadaverum sectionem detectæ; & ex illis omnibus conclusum fuit §. 1153, crassitiem in una parte sanguinis, in altera acrimoniam, peccare. Unde patet, curationem requirere, ut illud crassum attenuetur, & emendetur acre. Verùm illa crassities humorum quandoque est iners mucosa frigida, túncque amara & aromatica tantum usum habent. In tali casu absinthium, quod *Eugalenus* adeo laudavit, pulcherrimum effectum præstat: aliquando adest spissitudo inflammatoria humorum; tunc succi horæi syrupi & sapæ ex his confectæ, ut *rob sambuci*, *ribesiorum*, &c, prosunt pulcherrimè; utì etiam, dum in obesis corporibus pingue oleum sanguinem reddit minùs meabilem. Potest & adesse spissitudo atrabilaria, quæ mellitis, saponaceis, &c, solvitur, utì antea in capitulo de *melancholia* pluribus dictum fuit.

Verùm illa acrimonia pariter observatur diversa; & quædam remedia ad omne acre mitigandum valent, utì aqua, v. gr., & omnia aquosa, quæ solâ dilutione quamvis acrimoniam lenire possunt; olea mollia, quæ obtundunt acria quæcumque, dum illa obvolvunt quasi. Alia remedia huic vel illi acrimoniæ infringendæ apta sunt, non verò omnibus: sic acida putredini alcalinæ domandæ prosunt; & contrà, ubi acida acrimonia adest, alcalinorum usus probatur. Cùm autem antea de diversis illis acrimoniæ speciebus, & de illarum medela, actum fuerit (vide §. 60. & seq. §. 76. & seq. & §. 605.), illa hîc repetere superfluum foret.

CUR SERUM LACTIS, &c. Quia omnia hæc crassitiem humorum di-

(*a*) Medic. ration. systemat. Tom. IV. Part. V. pag. 54. & seq.

luendo & attenuando minuunt, simúlque suppeditant sanguini aquosum vehiculum, per quod acres sales & olea, jam corruptioni proxima, elui possunt, & per sudoris, urinæ, & alvi vias, exire de corpore. Verùm requiritur tale adhuc virium vitalium robur in ægris, ut moveri possint hæc ingesta cum sanguine per vasa; cæteroquin & manent in corpore, & hydropicos tumores producunt. Ubi ergo magnus languor percipitur, vel signa adsunt nimiæ dissolutionis humorum, tunc non conveniunt.

CUR ACIDI SUCCI, &c. Quando ob defectum cibi vegetabilis humores in putrescentem rancidam indolem degeneraverunt, utì fit in urbibus obsessis, & longinquis navigationibus: tunc enim, utì antea dictum fuit, solis fructibus horæis, & jusculis ex carne recenti ac herbis oleraceis paratis, felicissimè sanantur scorbutici, si nondum viscera, ob putridam hanc cacochymiam, insignem labem passa fuerint. Plures scorbuticos in nosocomio Parisino sanavit *Morin* (*a*), dum acetosam magnâ copiâ dedit cum ovis coctam pro cibo. Decoctum hordei cum vino Rhenano scorbuticis quàm maximè profuisse, *Eugalenus* (*b*) testatur. Apud *Clusium* (*c*) legitur, Norwegos in vicinam insulam, moris abundantem, exponere scorbuticos, neque domum reducere, priusquam sanitati restituti fuerint; toto autem tempore, quo sic ab omni humano consortio remoti vivunt, solis moris vescuntur, & quandoque intra paucos dies convalescunt. Hyemali autem tempore, ubi hæc expositio fieri nequit, ob acre frigus, electuario ex his fructibus parato, magnâ copiâ assumpto, utuntur simili cum successu.

CUR ADSTRINGENTIA, AUSTERA, &c. Ex symptomatibus scorbuti antea §. 1151, recensitis, constitit, in hoc morbo quandoque adeo debilitari cohæsionem solidarum partium, ut à levissima vi adhibitâ solvantur: simúlque sæpe tunc adesse solet nimia solutio humorum. In hoc casu adstringentia austera, antea §. 28. n°. 4, laudata ad curandam nimiam debilitatem & laxitatem fibrarum solidarum, egregiè prosunt, quæ & simul humores nimis solutos compingunt. Ubi ergo in scorbuticis laxa flacciditas totius corporis observatur, & à rudiori quacumque corporis contrectatione maculæ cæruleæ oriuntur, tunc hæc remedia locum habent. Fortè Britannica herba, apud *Plinium* (*d*) ad stomacacen & scelotyrben laudata, similes virtutes habebat: nam morbus ille, quo, trans Rhenum Castris à Germanico Cæsare promotis, laborabant milites Romani, lentus erat, cùm *intra biennium dentes deciderint, compagésque in genibus solverentur*. Verùm in flaccidis corporibus lento satìs gradu morbus procedit, languore & lassitudine, quamvis satìs molestus sit. Præterea multi eruditi Viri in illa fuerunt opinione, quòd Veterum Britannica herba lapathi species foret, de qua re legi potest *Muntingius* (*e*), qui tamen plurimùm eruditionis, fortè ad scopum non adeo requisitæ, huc congessit. De chalybis pulchro effectu in simili laxitate solida-

(*a*) Academ. des Scienc. 1708. Hist. pag. 63.
(*b*) De Scorbuto, pag. 47.
(*c*) Rarior. plantar. histor. Lib. I. Cap. LXXXV. pag. 119.
(*d*) Hist. natur. Lib. XXV. Cap. III.
(*e*) De vera Antiquor. herba Britannica.

rum partium, antea §.28. n°.4, actum fuit, & sequenti capitulo adhuc quædam dicentur.

CUR ACERRIMA, &c. Prosunt hæc in illis casibus, ubi pallor, frigus, inertia, adsunt; tumidulus corporis habitus, urinæ pallidæ inodoræ, sitis nulla, gravitas totius corporis, signa dant, quòd hæc remedia tutò possint exhiberi. Cùm autem multa ex his acerrimam vim habeant, prudenter adhiberi debent, ne subitò validis his stimulantibus in motum deducta glutinosa & lenta in pulmonibus accumulentur, & periculosum morbum (vide 871.) inducant.

CUR QUOD UNI SCORBUTICO, &c. Quia in quibusdam adest varius scorbuti gradus, diversa species & intensitas acrimoniæ in humoribus. Sic v. gr. acerrima illa aromata, modò laudata in scorbuto lento & frigido, si darentur in illo gradu morbi, ubi gingivæ cadaver olent, & sanguinem stillant, periculum foret lethalis hæmorrhagiæ; dum & humorum acrimonia per hæc remedia augeretur, & vasa vix cohærentia ampliùs, aucto per acria hæc stimulantia humorum impetu, rumperentur brevì. Ideo etiam plures Medici sequuntur prudens *Sennerti* monitum (*a*), neque tam facilè acerrima antiscorbutica adhibent, quæ spirituum antiscorbuticorum nomine laudari solent; sed sero lactis infusam cochleariam, nasturtium, &c, exhibent; vel & succos recèns pressos sero lactis diluunt, sícque potandos exhibent ægris.

CUR ERGO NON NOMINI, &c. Jam aliquoties dictum fuit in aliorum morborum Historia, quòd nihil damnosius sit, quàm audito nomine morbi tantùm, absque ullo examine ulteriori, dare remedium, quod in publicis officinis prostat, & specioso titulo insignitur, tanquam specificâ & indubitatâ polleret efficaciâ ad eumdem morbum debellandum. In Pharmacopoliis sic prostant spiritus, essentiæ, elixiria, &c, antapoplectica, antepileptica, antifebrilia, antipleuritica, antiscorbutica, &c, quæ omnia, licèt in quibusdam casibus usum habere possint, tamen etiam sæpe inutilia, imò & damnosa, sunt. Illi soli, qui artem brevem esse vellent, quæ meritò ab *Hippocrate* longa dicitur, nomini morbi oppositum in Dispensatoriis publicis remedium quærunt; túncque credunt, se egregiè Medici munere functos esse. Verùm Historia scorbuti, hactenus descripta ex fidelibus Observationibus, satìs docet, quàm diversa mala sub eodem nomine comprehendantur; & quàm varia medela requiratur in morbo hoc incipiente, vel confirmato; in scorbuto muriatico, vel putrido, ubi lenta tenacitas adest in humoribus, vel nimia dissolutio, ubi viscera adhuc integra sunt, vel jam tabefieri incipiunt, & sic de reliquis. Qui ergo feliciter hunc morbum tractare cupit, parum confidat speciosis antiscorbuticorum remediorum titulis, sed solicitè causas prægressas indaget, signa diagnostica notet, quæ diversam acrimoniæ humorum speciem ac intensitatem designant, & inde Medendi Methodum eliciat, sícque prudenti arte, manente quamvis eodem morbi nomine, diversa mala curet.

(*a*) Lib. III. Part. V. Sect. 2. Cap. VI. Tom. II. pag. 1113.

CACHEXIA.

§. 1166. CACHEXIÆ nomine intelligi solet ea dispositio corporis, quæ nutritionem ejus depravat per totum illius habitum simul.

Cachexia adesse dicitur, uti optimè *Celsus* (*a*) vertit, ubi *malus corporis habitus* est. Per corporis autem habitum intelligitur externa corporis species quam, dum Medicæ artis etiam ignari vident degenerare à sanitatis consuetudine, dicunt simpliciter, hominem se malè habere, licèt non cognoscant evidenter, quodnam vitium adsit, vel quale viscus in tali homine affectum fuerit. Sic ubi à validis morbis resurgunt homines languidi & debiles, malo habitu totius corporis testantur, quàm gravia mala passi fuerint: quamvis enim morbus superatus sit, tamen omnium viscerum functiones adeo adhuc languent, ut non possint ingesta alimenta deduci ad illam absolutam perfectionem, quæ ad restitutionem perditorum in solidis & fluidis partibus nostri corporis requiritur; adeóque depravatur nutritio per totum corporis habitum simul. Optimè hoc notavit *Aretæus* (*b*), dum dicit: *Cachexia omnium simul vitiorum conversio est; omnes enim morbi parentes ejus sunt.* Loco enim ἀπότοκοι, mutato tantùm accentûs loco, ἀποτόκοι, pulcherrimè genuinum hujus loci sensum restituit *Petitus* (*c*), quod & confirmatur auctoritate *Celsi* (*d*) dicentis: *Quod ferè fit, cùm longo morbo vitiata corpora, etiamsi illo vacant, refectionem tamen non accipiunt.* Ut autem meliùs elucescat cachexiæ indoles, *Aretæus* (*e*) oppositum huic morbo corporis statum describit, εὐεξίην nempe, id est, bonum corporis habitum, in quo homo bene se habet ad omnia, ad alimenti concoctionem & distributionem, ad sanguinis creationem, &c: *Hæc consequitur facilis spiratio, validæ vires, bonus color, ante omnia sanitas: quòd si ad imbecillitatem cacochymiæ natura conversa fuerit, id jam est cachexia.* Tunc enim respiratio ad motum corporis etiam levem anhela fit, vires debiles sunt, color malus. Semper enim cachexiam necessariò comitatur cacochymia, quæ vocatur illa qualitas humorum, quæ lædit functiones (*f*). Degeneres enim à sanitatis conditionibus humores per vasa fluere in cachecticis, ipse malus color docet, & functionum plurium corporis læsio.

Simul etiam patet, malum habitum, sive cachexiam, plurimis aliis mor-

(*a*) Lib. III. Cap. XXII. pag. 167.
(*b*) De Caus. & Sign. Morbor. diuturn. Lib. I. Cap. XVI. pag. 46.
(*c*) Ibibem, pag. 188.
(*d*) Lib. III. Cap. XXII. pag. 167.
(*e*) Ibidem, pag. 47.
(*f*) H. Boerh. Instit. Med. §. 719.

bis, inprimis chronicis, adesse; unde meritò dixit *Aretæus* (a), quòd malus habitus communis sit omnibus morbis, chronicis nempe, de quibus agit. An non v. gr. in scorbuto (vide §. 1151. n°. 2.) difficilis respiratio, crurum tumor, color pallido-fuscus, maculæ cutis, &c, cachexiam testantur? Unde *Olaus Magnus* (b), postquam scorbuti symptomata descripsit, addit sequentia: *Vocatúrque vulgari gentis linguâ Schærbuch, græcè cachexia.* Et alio in loco (c) de malo victu, tanquam causa scorbuti: agens dicit: *Frigidi enim, ac indigesti cibi, avidiùs sumpti, morbum hujusmodi causare videntur, qualem Medici cachexiam universalem appellant.* Patebit autem ex sequentibus, cachexiam, licèt aliorum morborum prægressorum soboles sæpe sit, tamen & ex malo victu in sanis antea hominibus frequenter nasci.

§. 1167. ADEOQUE pro causa agnoscit vel liquidi nutrientis depravatam indolem quamlibet, vel vitium vasorum recepturorum, vel defectum facultatis applicantis.

Certum est, per ipsas sanitatis actiones quotidie perire de corpore nostro liquidorum copiam, & deteri partes solidas nostri corporis: adeóque ex conditione sua vivum corpus citò destrueretur, *naturaliter semper aliquibus decedentibus, nullis verò in eorum locum subeuntibus* (d). Requiritur ergo ad constantiam vitæ & sanitatis, ut tantùm & tale in humoribus, solidísque, perpetuò restituatur, quantum & quale quotidie perditur: hoc *nutrire* dicitur, & ipsa hæc actio *nutritio* (e). Verùm hæc restitutio perditorum ex ingestis cibo & potu fieri debet, per ipsas vitæ & sanitatis actiones sic mutatis, ut fiant similes solidis & fluidis partibus nostri corporis. Cùm autem tota chylificationis Historia doceat, ingesta omnia in liquidum redigi, antequam nutriant; hinc materies nutrimenti liquidum dicitur nutriens, licèt & solidarum partium jactura inde resarciri debeat. Explosa dudum jam est sententia, quam tuebantur *Asclepiadis* æmuli, statuentes: *Nihil concoqui, sed crudam materiam, sicut assumpta est, in corpus omne diduci* (f). E contrà novimus (uti antea ad §. 1, monui ex *Galeno*), nihil illorum, quæ ingeruntur, habere adhuc indolem partium corporis nostri, sed debere priùs immutari, & alendo corpori similia reddi: si ergo non satis perfecta fuerit hæc immutatio ingestorum, tunc liquidum nutriens habebit depravatam indolem, nec inde restitui poterunt perdita. Hæc autem depravatio liquidi nutrientis poterit fieri, vel ab ingestorum indole, non satis facilè mutabili; vel à viribus immutantibus non satis validis; de quibus omnibus sequenti paragrapho dicetur.

Præterea liquidum nutriens, licèt optimè elaboratum fuerit, debet distribui posse per omnia corporis loca, adeóque vasa, quæ illud deferent, de-

(a) Ibidem, pag. 47.
(b) Hist. gent. septentr. Lib. XVI. Cap. XI. pag. 570.
(c) Lib. IX. Cap. XXXVIII. pag. 316.
(d) Cels. Lib. III. Cap. XXII. pag. 167.
(e) H. Boerh. Instit. Medic. §. 436.
(f) Cels. in Præfat. pag. 6.

bent apta esse huic recipiendo; unde & in his vasis vitium hærere poterit, de quo dicetur §. 1171.

Tandem assimilatum omnino, licèt fuerit liquidum nutriens, licèt vasa omnia pervia fuerint, debet moveri per vasa, debet applicari ad illa loca, quorum defectus supplendi sunt. Motus autem ille, qui distribuit per universum corpus liquidum nutriens, illúdque applicat singulis partibus, poterit esse nimis languidus, vel nimis violentus; de quibus agetur §. 1172.

§. 1168. HUMORIS depravatio oritur, 1. ab assumptis, quæ à virtute mutante in nobis non possunt assimilari restituundis: qualia cibi farinacei, leguminosi, crassi, fibrosi, pingues, acres, aquosi, viscosi (69.); corpora indigerenda, ut cespites, creta, arenæ, calx, &c. 2. Ab defectu motûs animalis in otio, torpore, somno nimio. 3. A vitiatis organis per debilitatem nimiam (41. 42. 43. 44.), aut nimium robur (50. 92. &c.); liquidísve vitio non facilè medicabili (60. 69. 76. 106. 107. 406.): hisce causam præbent multa, ut omnes secretiones nimiæ, qualescumque demum fuerint, vomitus, diarrhœa quælibet, dysenteria, hæmorrhagia quælibet, visceris singularis vitium scirrhosum, &c, retentio quælibet secernendi.

1. Constitit ex modò dictis, assumpta debere mutari in corpore nostro; ut ex his fiat liquidum nutriens. Ut autem hæc mutatio assumptorum fiat, debent illa posse superari à corporis nostri viribus immurantibus. Hinc ubi cibi tales ingeruntur, qui tenacitate viscosâ nimis cohærent, ut sunt multa farinacea, & legumina, pisa, fabæ, lentes, &c; vel cibi crassi & fibrosi, ut sunt carnes, fumo, sale, aere, induratæ; tunc vires viscerum chylopoieticorum non satis ex his educere possunt omne solubile, ingestis, etiam copiosis, parum nutrimenti acquirit corpus, & chylus ex his paratus, crudior, non satis assimilatus, vel omnino non, vel difficulter, potest perduci ad ultimam perfectionem, quæ requiritur, ut assimiletur partibus solidis & fluidis corporis nostri. Ventriculus & intestina tunc gravantur indigestili materiâ, &, crudis humoribus sanguini admistis, degenerant omnia liquida à naturali sua indole; sícque malus habitus totius corporis sequitur, *cùm inusitatos, aut inutiles, cibos aliquis assumpsit.* (a) Certum enim est, consuetudinem hîc multùm facere: constat enim ex Historia, integras gentes solis vegetabilibus & aquâ vixisse; alias solis ferè piscibus sustentari; quasdam carnibus & lacte, dum aliis in more est, quodvis ferè vegetantium & animalium genus lautissimis mensis adhibere. (b). Observationes jam quotidianæ docent, languere homines, simulac simplicem victum, licèt ex diffi-

(a) Cels. Lib. III. Cap. XXII. pag. 167. (b) H. Boerh. Institut. Medic. §. 50.

cilioris digestionis cibis paratum, cum lauta mensa permutant; unde dixit *Hippocrates*, utì aliâ occasione ad §. 193, monui: *A multo tempore consueta, etiamsi deteriora fuerint, insuetis minùs molesta esse solent.* Pinguia autem difficilis admodum digestionis sunt, & in ventriculo diu retinentur, túncque rancida fiunt, & sic pessimè nocere poterunt. Sani & robusti homines hoc sæpe experiuntur, si pinguiores carnes, & inprimis lardum, majori copiâ in prandio comederint; tunc enim vesperi eructant acre oleum, quod fauces ferè erodit, & in ignem projectum luculentam flammam facit. Tamdiu hoc pingue in ventriculo, reliquis cibis jam ferè vacuo, manet indigestum, & nisi in duodeno copiosæ & acriori bili occurrat, quæ illud pingue saponaceâ suâ vi reddat aquæ miscibile, in reliquo intestinorum tractu cruditatem rancidam pessimam facere poterit. Cùm autem in sanissimis hominibus omnes humores blandi sint, chylus naturaliter nullam acrimoniam habeat, sed dulcis saporis sit, patet satis, acres cibos multùm abesse ab indole nostrorum liquidorum, adeóque difficiliùs assimilari. De noxis acrium ingestorum plura dicta fuerunt ad §. 586. *lit.* *a*, & §. 1150, probatum fuit, scorbuticam humorum acrimoniam à talibus nasci. Aquosa autem nimiâ copiâ assumpta debilitando fibras solidas nocere, antea ad §. 30, constitit.

Si autem à difficilioris digestionis cibis cachexia nascitur, longè magìs hoc fiet, si depravato appetitu assumuntur talia, quæ nullo modo digeri possunt, utì cespites, &c. De hac re postea dicendum erit, ubi agetur de morbis virginum & gravidarum, in quibus talis appetitûs depravatio observatur quandoque.

Conferantur & illa, quæ §. 25. n°. 1, habentur de alimentis magìs tenacibus, quàm virium permutantium in corpore virtus est.

2. Constat ex Physiologicis, chylum ex ingestis paratum sanguini venoso permisceri, & adhuc diu suam indolem retinere, licèt unà cum sanguine per vasa & viscera corporis nostri circumducatur; tandem tamen octo vel decem horarum spatio chylum assimilari penitus humoribus nostris, neque ampliùs apparere in sanguine. Verùm in illis, qui inerti otio torpent, & somno indulgentes ferè nunquam orientem vident solem, languet muscularis motus, qui tantùm confert ad validam & expeditam sanguinis circulationem, utì antea ad §. 25. n°. 2, dictum fuit; unde illa assimilatio chyli tardiùs in talibus & minùs bene perficitur, adeóque sensim degenerantibus humoribus inducitur cachexia. Quotidiana Observata hanc rem confirmant. Dura messorum ilia quosvis cibos ferunt, & digerunt quàm felicissimè. Fessus à labore diurno domum redux rusticus pane atro, carnibus, aut lardo, fumo & sale induratis, famelicum replet ventriculum, moderatóque somno languida membra postquam refecit, surgit robustus & alacer ad solitos labores. Illi verò, qui divitiis affluentes largis quotidie fruuntur epulis, nec se ad labores credunt natos esse, perpetuis querelis Medicorum aures fatigant, dum volunt vivere sani, & nihil agere. Literati Viri, qui mentem acriter exercent, corpus verò minimè, impallescunt libris suis, cachectici omnino. Nunquam autem citius & certius

damnum ſanitatis percipitur, quàm ubi laborioſam vitam ſubitò quis commutaverit cum otioſa: unde inter cachexiæ cauſas ab *Aretæo* (*a*) optimè recenſetur *ab exercitationibus quies, & ab ingentibus laboribus otium.*

3. Requiri certum robur & determinatam cohæſionem in partibus ſolidis vaſorum & viſcerum corporis noſtri, ut efficiant illa, quæ ſanitatis & vitæ ratio poſtulat, antea paragraphis in textu citatis demonſtratum fuit. Nimia enim debilitas vaſorum & viſcerum facit, ut minor actio ſit vaſorum in contenta fluida, adeóque minor mutatio & aſſimilatio chyli, qui cum ſanguine per vaſa fluit. Præterea ob eamdem rationem minùs elaborata erunt liquida, quæ ingeſtis in ventriculo & inteſtinis miſceri debent, ut v. gr. ſaliva, bilis, ſuccus pancreaticus, &c: unde etiam §. 44, ubi morbi ex debilitate nimia vaſorum & viſcerum oriundi recenſentur, inter illos numeratur cachexia.

Sed & nimium robur vaſorum ac viſcerum inter cauſas hujus morbi numeratur, quia tunc tanta eſt cohæſio partium ſolidarum illa componentium, ut non cedant ſatis liquidis impulſis; adeóque ſic interrumpitur æquabilis ſanguinis motus, & turbantur omnes ſecretiones. Verùm paulò pòſt patebit, retentionem quamlibet ſecernendi, producere poſſe cachexiam. In paragraphis autem in textu citatis fuſiùs de hac re dictum fuit.

Verùm & liquida poſſunt degenerare vario modo, ac quandoque vitiis affici, quibus non ſemper facilis medela invenitur. Sic videmus, infantes acido (§. 60.) laborantes non nutriri, ſed cachecticos ſenſim contabeſcere; & noverunt ſatis Medici, illud humorum vitium, ubi ſemel invaluerit, difficulter eradicari poſſe. Glutinoſum (§. 69.) in primis viis aggeſtum impedimenta format chylo parando, perficiendo, ſecernendo (§. 71.); adeóque depravatur nutritio: ſi verò lentor talis glutinoſus ſanguinem jam infecerit, tunc omnia cachexiæ ſymptomata (§. 72.) producit. Ubi autem alcalinum putridum infecit humores (76.), ineptitudo ad nutriendum, aptitudo ad conſumendum, producitur (§. 86.). A plethora (§. 106.), niſi in tempore ſolvatur per ſanguinis miſſionem, ſæpe etiam cachexia producitur, uti videmus in virginibus plethoricis, ſi menſtruorum ſuppreſſione laborent.

Per obſtructionem verò (§. 207.), cùm tollatur tranſitus liquidorum per canales, omnes functiones corporis poſſunt lædi (§. 120.), adeóque & hic morbus produci. Si autem in quodam loco corporis collecti hæſerint humores, jam penitus à ſana indole noſtrorum fluidorum alieni, nec unquam illis aſſimilandi, tunc morâ & calore corporis attenuantur, ſimul acriores redduntur, & venis reſorpti ſanguinem inficiunt, illúmque nutritioni penitus ineptum reddunt. Ita à pure, in abſceſſu clauſo diu relicto (§. 406.), producitur cachexia purulenta, difficulter curabilis, & nutritionis defectu totum corpus ſenſim contabeſcit. Si autem pus reſorptum adeo funeſtum morbum producere valeat, quanta non fient mala à tabo gangrænoſo, ichore cancri exulcerati, ſi & hæc in ſanguinem reſorbeantur.

Tota chylificationis Hiſtoria docet, uti antea ad §. 25. n°. 1, monitum fuit,

(*a*) De Cauſ. & Sign. Morb. diuturnor. Lib. I. Cap. XVI. pag. 47.

præcipuam

præcipuam causam assimilationis ingestorum pendere ab eo, quòd pauculùm crudi ingesti misceatur maximæ copiæ humorum inquilinorum. Saliva enim inter manducandum miscetur cibis, deinde succus gastricus, utraque bilis, succus pancreaticus, &c; & chylus, tunc in intestinis resorptus per vasa lactea, in ductu thoracico miscetur maximæ parti lymphæ totius corporis; adeóque chylus in ductu thoracico jam pro maxima parte constat humoribus inquilinis: tamen ductus thoracicus guttatim adhuc chylum instillat venæ subclaviæ, qui torrente sanguinis venosi redeuntis à capite & utroque brachio abripitur, ac in cor dextrum defertur.

Ubi ergo, qualicumque de causa, minuitur insigniter copia humorum inquilinorum, assimilatio crudi ingesti minùs perficitur, adeóque depravatur nutritio, & cachexia inducitur. Omnium autem maximè hoc metuendum est, ubi subitis evacuationibus humorum copia imminuta admodum fuerit, ut in vulneratis; in mulieribus abortum, & simul validam uteri hæmorrhagiam passis; in cholera morbo, ubi intra paucas horas totum corpus ferè exinanitur: replenda quidem sunt hæc corpora, sed sensim, neque permittendum, ut multa simul & semel ingurgitent, licèt appetitu valeant. Idem notavit *Aretæus* (*a*) de hoc morbo agens, dum dicit: *Bene utique cibos appetunt, tametsi multos ingerant ac repleantur, crudi verò & non confecti digeruntur, quoniam alimenti elaboratio ad coctionem pertinens, debilis admodum atque invalida est.* Lentiores autem, sed frequentes, humorum evacuationes, copiam sanorum liquidorum minuendo, pariter cachexiam inducunt. Sic videmus illos, qui sudoribus nocturnis diffluunt, sensim contabescere. Ob eamdem rationem videtur *Celsus* (*b*) damnasse frequentem purgantium usum, dicens: *Sed purgationes quoque, ut interdum necessariæ sunt, sic, ubi frequentes sunt, periculum afferunt. Assuescit enim non ali corpus, & ob hoc infirmum erit.*

Sed & visceris singularis vitium scirrhosum meritò inter cachexiæ causas numeratur. Modò dictum fuit, tot humores concurrere ad chylopoiesin, & in diversis visceribus præparatos. Si ergo aliquod ex his visceribus in scirrhum induruerit, secretio liquidi, in hoc viscere præparandi, læditur; adeóque deficiet aliqua ex conditionibus requisitis ad assimilationem crudi ingesti, quæ ergo minùs perfecta erit: hinc depravabitur nutritio plùs minúsve, prout diverso gradu læsa fuerit visceris affecti functio. A scirrhosa hepatis labe toties cachexia nascitur, præcipuè icterica; & cùm scirrhi, in visceribus latentis, tam difficilis cura sit, imò vix possibilis, ubi confirmatus fuerit, patet satis, cachexiam à tali causa natam vix eradicari posse. Unde meritò monuit *Aretæus* (*c*) sequentia: *Scirrhi in liene geniti discussiones non facillimæ sunt: quòd si & ab hoc oriundi morbi proveniant, utpote hydrops aut malus habitus, insanabile malum effectum est.* Ideo etiam periti Medici, ubi aliam manifestam cachexiæ causam nullis signis detegere possunt, scirrhum in visceribus latere meritò suspicantur.

(*a*) Ibidem.
(*b*) Lib. I. Cap. III. pag. 31.

(*c*) De curat. morbor. diuturnor. Lib. I. Cap. XIV. pag. 128.

Cùm autem in corpore sano quædam excerni debeant statis temporibus, si retineantur illa in corpore, depravatur liquidorum indoles, ita ut inepta fiant nutritioni corporis. Hoc videmus manifestè in mensium suppressione, ubi bonus sanguis abundans retinetur, & retentus sensim degenerat adeo, ut in cachexiam incidant pallidæ totæ & tumidæ factæ mulieres. Viris multis consueta est sanguinis evacuatio per hæmorrhoides; verùm & ab hac evacuatione suppressa, præter plura alia mala, solet cachexia sequi; quod notavit *Aretæus* (a), dicens: *Causa verò & hæmorrhoidum fluxûs suppressio, & consuetorum vomituum cessatio, & sudorum exsiccatio, &c; quando enim horum singula, quæ aderant, non ampliùs revertuntur, tunc sequitur corporis gravitas, pallor subinde repetens, venter flatibus refertus, oculi concavi, &c.* Præterea morbosæ quandoque excretiones observantur, per quas noxium educitur de corpore, quod imprudenti medelâ cohibitum multa mala & cachexiam inducit. Junioribus sæpe tota cutis capillata capitis exulcerata plorat liquidum satìs acre, quod in crustas concrescit quandoque admodum densas: ubi his crustis arescentibus & compactis impeditur exitus illius acris humoris, vel per adstringentia, & inprimis per plumbata remedia, cerussam, acetum lithargyrii, &c, sic constringuntur vasa cutanea, ut illud ampliùs exire nequeat, convulsiones, ophthalmiæ, asthmata, quandoque sequuntur; & si ex his malis emergant, cachectici languent misselli infantes, donec, vel sponte, vel per artem, restituatur illa excretio. Idem vidi contigisse, dum annosa crurum ulcera, copiam acris seri quotidie plorare solita, exsiccantibus remediis tractabantur.

§. 1169. PATET verò, has causas semel positas, vel minuendo solida, vel infarciendo ea liquidis liberè transfluere ineptis, agere; unde duplex notabilis hujus mali effectus, tabes sc. vel leucophlegmatia, & hydrops anasarca.

Certum est, per vitæ & sanitatis actiones solidas partes corporis nostri deteri: si enim ipsum durum lapidem guttula aquæ delapsa excavare possit, non vi, sed sæpe cadendo, an non longè major effectus exspectari debet, dum quater mille vicibus intra horæ spatium humores, vi cordis pulsi, incurrunt in latera canalium convergentium, & transire debent per ultimos fines arteriarum, qui in pluribus visceribus molles & pulposi sunt? Observamus, epidermidem deteri quotidie, & renasci illud quod perierat. Demonstrat Chemia, in saliva solidi quid contineri, ita & in bile, & longè plùs in urina: procul dubio & cum fæcibus alvinis solidarum partium detrita ramenta exeunt, dum interior tunica intestinorum adeo tenera est, & villos pendulos in cavum intestinorum habet, unde villosa vocata fuit; qui villi adeo molles sunt, ut, nisi liquido immersa sustineantur, informis muci specie appareant. Verùm illa interior superficies intestinorum per motum pe-

(a) De caus. & sign. morbor. diuturn. Lib. I. Cap. XVI. pag. 47.

ristalticum ad contenta apprimitur, adeóque & deteritur. Præterea meconium, in toto tractu intestinorum quandoque in fœtu repertum, satis solidum, à fæcibus humorum, qui in intestina deferuntur, natum, demonstrat pariter, solidas partes corporis per ipsas vitæ actiones detrimentum pati, quod per nutritionem reparari debet; quæ ergo si deficiat, solida debent minui. Demonstratur autem in Physiologicis (*a*), restaurationem partium solidarum fieri per ipsos humores, qui per vasa fluunt, & continent in se abundantes tales particulas, quales fuerunt, quæ à solidis secesserant. Si ergo à sanitatis legibus omnino recesserint humores, non habebunt illas dotes, quæ ad restitutionem perditorum in solidis requiruntur. Observamus autem in sano sanguine, ejúsque sero, plasticam quamdam tenacitatem; uti & in secretis à sanguine humoribus, quæ videtur requiri, ut particulæ nutrientes hæreant locis, quibus applicantur. Videmus præterea, quòd, ubi nimis attenuantur humores, deficiat nutritio & contabescat totum corpus. Pallidi, exhausti, macilenti, resurgunt à salivatione mercuriali, dum per vim argenti vivi totus sanguis solutus fuit, licèt plùs potent liquidi nutrientis, quàm exspuant. Ubi jam à quacumque causa depravatam nutritionem comitatur humorum nimia tenuitas, tunc illi elabuntur de corpore quandoque per sensibiles, aliquando per insensibiles evacuationes; quandoque subitò, aliquando sensim. Ubi per vomitum, alvum, urinam, confertim exeunt, pro diversis evacuationibus varia nomina acceperunt tales morbi, diarrhœæ, diabetis, choleræ, &c. Verùm ubi per insensibiles evacuationes, vel & sudores, sensim sic exeunt humores de corpore, & deficiens nutritio non restituit perdita, lento marasmo perit corpus, quem morbum & tabem siccam vocaverunt, & atrophiam simpliciter; quam *Fernelius* (*b*) distinxit à cachexia, *in qua plena satis atque copiosa corporis moles est: at verò tum substantiâ, tum colore vitiosa:* atrophiam verò dixit, *quum lentè ac pedetentim, nullâ prægressâ causâ, id sumpto alimento non alitur.* Hæc tabes, Anglis satis familiaris, cùm lentè depascat corpus, consumptio appellatur; de qua dixit *Benedictus* (*c*): *Tabidorum languor, sine pulmonum aut visceris cujuslibet corruptela, tacitâ vi obrepens, Anglis infestissimus est, &, nisi primis obediverit remediis (quod rarissimè evenit), funestus.*

Frequentiùs autem contingit, cachexiam comitari album totius corporis tumorem, quem leucophlegmatiam Medici vocaverunt, vel etiam hydropem anasarcam; quia panniculus adiposus, musculis superimpositus, & inter eorumdem interstitia locatus, accumulato aquoso humore turget; de quo in capitulo *de Hydrope* dicetur. Probatum enim fuit §. 25, impeditam ingestorum assimilationem in naturam liquidi vitalis sani facere debilitatem & laxitatem nimiam fibrarum solidarum, inde sequi, §. 26, extensionem facilem vasculorum his fibris conflatorum, atque tumorem. Præterea §. 69, demonstratum fuit, debilitatem vasorum & viscerum causam esse, à qua iners

(*a*) H. Boerhaav. Institut. §. 463.
(*b*) Lib. VI. Cap. VIII. Part. 2. p. 150.
(*c*) Theat. Tabidor. pag. 109.

& frigidus lentor in corpore nascitur, qui tumorem album, sive λευκὸν φλέγμα Veteribus dictum §. 72, producit. Hunc autem cachexiæ effectum & *Aretæus* (*a*) & *Celsus* (*b*) pariter notaverunt.

§. 1170. QUIN & pro vario colore, mole, tenacitate, acrimoniâ, fluiditate liquidi infarcti varii admodum morbi, ut cachexiæ effectus, prodire solent: cutis, scilicet, albitudo, pallor, flavedo, lividitas, rubedo, viror, nigritudo, fuscus color; gravitas; tumor sub oculis, & partium tenuissimarum; flatus, œdema partium à corde remotarum; cordis arteriarúmque palpitationes, ad minimum motum admodum auctæ; urinæ crudæ, tenues; sudores spontanei; aquosi planè; tandémque marcor, vel leucophlegmatia & hydrops.

Cacochymiam semper comitari cachexiam, antea ad §. 1166, dictum fuit: verùm hæc cacochymia diversa admodum observatur in cachecticis, adeóque & varios effectus producet, & distinctis signis se prodet prout degenerantes à sanitatis conditionibus humores tenacitate aut fluiditate, vel diversâ specie & gradu acrimoniæ, peccaverint. Cùm autem floridus color boni habitûs signum ab *Aretæo* meritò statuatur, utì pariter ad §. 1166, monitum fuit, diversus cutis color in malo habitu aderit, & quidem in variis cachecticis varius. Licèt autem in tota cute coloris mutatio appareat quandoque, omnium tamen facillimè distinguitur in illis locis, ubi vasa, nuda ferè, nullâ cute tectâ apparent, & simul tam tenues tunicas habent, ut color liquidi, vasis contenti, transluceat: hæc obtinent in canthis oculorum, internâ superficie palpebrarum, labiis, ore interno, faucibus, &c, utì aliâ occasione sæpius jam monitum fuit. Ob hanc causam periti Medici hæc loca sedulò lustrant, dum in sanguinis & humorum indolem inquirunt. Alibi (vide §. 97.) conatus fui, ex Observatis *Malpighianis* de ovo incubato deducere varias illas mutationes & colorum diversitates, quas subit liquor per vasa pulli motus, dum in sanguinem vitalem mutatur. Patuit tunc, utì in pullo nascente, per calorem incubatûs, motum humorum per vasa, vim cordis, & aeris conspirantem actionem, nascebatur intra quadraginta octo horas sanguis ruber, cujus nullum vestigium nec in ovo, nec in pullo, præexstiterat; sic etiam in humano corpore per similes causas, sed validiores, produci sanguinem rubrum ex ingestis breviori tempore. Verùm ubi vel ob causas assimilantes debiliores, vel ob materiam nutrimenti difficiliùs mutabilem, non potest elaborari alimentum ad perfectionem boni sanguinis usque, illa pars rubra sanguinis vel non conficitur, vel non tantâ copiâ, quanta requirebatur ad restitutionem perditi. Tunc albedo ob defectum partis rubræ sequi-

(*a*) De caus. & sign. morbor. diuturn. Lib. I. Cap. XVI. pag. 47.

(*b*) Lib. III. Cap. XXII. pag. 167.

tur, utì videmus post validas hæmorrhagias etiam in sanis antea & robustis hominibus fieri. Cùm autem serum sanguinis flavescat naturaliter, si illud nondum in morbosam tenuitatem degeneraverit omnino, & colorem suum amiserit, tunc deficiente parte rubrâ, color pallidus apparet, ab albedine declinans in dilutam flavedinem, quod inprimis in oculorum canthis apparet in virginibus chlorosi laborantibus. Aliquando videmus etiam totum corpus ex flavo viridescente colore perfundi in tali morbo, licèt urina cruda & decolor nullum signum det cacochymiæ ictericæ: imò quandoque & subfuscus color apparet, absque cacochymia atrabilaria. Utì enim in ovo incubato liquor, in sanguinem rubrum mutandus post quadraginta octo horas, primò colorem subviridescentem habet, dein ferrugineum; sic videtur in debilibus cachecticis corporibus contingere, ubi chylus non quidem in perfectionem sanguinis rubri elaboratur, sed in vicino assimilationis gradu subsistit. Considerans hæc *Galenus*, utì alio in loco §. 75. n°. 5, notavi, noluit evacuari debere illud semicoctum alimentum, sed retinendum esse in corpore, & perficiendum ulteriùs; dum nempe per motum, frictiones, aliáque remedia, augetur actio vasorum in fluida contenta, sícque obtinetur perfecta assimilatio, quæ antea defectuosa erat.

Ubi autem cacochymia biliosa vel atrabilaria cachexiam comitatur, tunc aliæ colorum mutationes fiunt, de quibus videantur illa, quæ ad §. 1094, habentur. Quamvis autem color ruber plerumque index sit boni sanguinis, tamen ubi tenuis magìs sanguis est, tunc simul plerumque acrior, & tenera admodum est vasorum compages, unde in genis sæpe roseus color apparet, licèt corpus sensim contabescat, utì fit in illis, qui in phthisin inclinant, utì postea ad §. 1198, patebit.

Cùm autem requiratur bonus sanguis, ut per encephali fabricam inde separetur subtilissimum illud fluidum nerveum, quod musculari motui perficiendo servit, & in cachecticis omnes humores à sanitatis conditionibus degenerent, deficiet & illud fluidum nerveum vel copiâ, vel non habebit omnes dotes requisitas. Unde illa alacritas ad motum, quæ in sanis adest, deficit, & vix trahunt languida membra cachectici. Præterea observatur, quòd simul ac libera sanguinis circumductio per vasa partis cujusdam corporis impeditur, statim illa pars gravis sentitur: sic ex. gr. si brachium valida phlegmone occupet, instar plumbi grave percipitur. Cùm autem cachexiam frequenter comitetur glutinosa iners & frigida cacochymia humorum, quæ facit difficiliorem transitum liquidorum per vasa, inde & alia causa gravitatis membrorum percipitur.

Prima ferè tumoris leucophlegmatici indicia apparere solent in laxissimis illis sub oculis partibus, quas ὑπώπια & ὑποφθάλμια dixerunt veteres Græci. Ob perpetuam enim mobilitatem, quâ indigebant bulbi oculorum, debebant omnia vicina facillimè cedere posse; hinc esse laxissima: in sanis hominibus, dum à somno evigilant, videmus has partes plùs minùs tumere, qui tumor tamen brevì evanescit, dum oculi leviter fricantur, utì omnes à somno evigilantes facere solent: simul erecta in vigilantibus corporis positura,

& musculorum faciei adjacentium, uti & palpebrarum, motus faciunt, ut brevì dissipetur omne, quod in tenerrima tunica cellulosa sub oculis collectum hæserat. Verùm in leucophlegmaticis, ubi omnia laxiora sunt, & major humorum viscíditas, manet ille tumor, nec integre dissipatur diurno tempore.

Quia verò & conditiones requisitæ ad bonam chylopoiesin languent in hoc morbo, hinc ingesta non satìs immutantur, sed, spontaneâ degeneratione, vel in fermentationem, vel in putredinem, vergunt; unde abundantia flatuum nascitur, utì aliâ occasione ad §. 647, demonstratum fuit.

Notum est, humores, venis contentos, propelli per illas versùs cor illo motu, quem ab arteriis acceperant: verùm cùm venæ non pulsent, & in decursu suo semper latiores fiant, retardatur necessariò humorum, ex arteriis in venas venientium, motus: unde in plurimis corporis locis videmus, venas arteriis contiguas esse, ut turgentes arteriæ in sua diastole premant vicinas venas, sícque humorum motum per illas promoveant. Præterea musculi agentes, dum turgent, premunt omnes venas illis incumbentes, vel inter illos decurrentes; sícque plurimùm adjuvant venosi sanguinis motum. Verùm in cachecticis languet cordis & arteriarum actio, motus musculares vel omnino non, vel admodum languidè exercentur; adeóque desunt illa adminicula, quæ expeditum humorum venosorum ad cor reditum procurant. Majores venæ hinc vix deplentur, & minores lymphaticæ venæ, quæ ex cavis majoribus & minoribus corporis lympham, arteriis exhalantibus expulsam, resorbere debebant, cùm non possint depleri facilè in majores venas nimis plenas, non resorbent omne, quod eructant arteriæ exhalantes; hinc incipit turgere tunica cellulosa aquosis humoribus, sícque œdema nascitur; inprimis in partibus à corde remotis, quia ibi, cæteris paribus, semper tardior circulationis motus est. Inde fit pedum tumor, maximè si erecti stant diu, vel sedent pendulis pedibus; tunc enim contra gravitatis nixum adscendere debent humores. Ubi verò in lecto decumbunt, tunc ob horizontalem situm corporis faciliùs ab extremis partibus corporis sursum redire possunt humores venosi, dum simul etiam lecti tepor fluidiorem reddit lympham, quæ in tunica cellulosa aggesta hæret: œdematosi enim pedes simul & sunt frigidi. Optimè hæc omnia observavit *Aretæus* (*a*), dum notavit venas repletas tumere in cachecticis, dicens: *Venæ in temporibus elatæ apparent: partes enim quæ circumjacent, emarcuerunt. Verùm & in brachialibus longè grandiores inflatione venæ redditæ sunt.* Paulò antè (*b*) autem habent sequentia: *Stantibus pedes tibiæque intumescunt, decumbentibus autem partes declives: quòd si decubitum mutaverint, tumor in illas decumbentes partes devolvitur, humidique aut frigidi in gravitatem fit circuitus.*

Cùm autem cor sinistrum nihil expellere possit in aortam, nisi quod priùs

(*a*) De cauf. & sign. Morbor. diuturn. Lib. I. Cap. XVI. pag. 48.
(*b*) Ibid. pag. 47.

à corde dextro receperit; & cor dextrum parum accipiat ob tardiorem motum sanguinis venosi, hinc patet ratio, quare pulsus debilis & languidus sit. Simulac verò corpus movere incipiunt, venæ plenæ, à musculis agentibus pressæ, subitò movent humores contentos versùs cor dextrum; quod tunc obruitur, qui tantùm non potest transprimere per pulmonem, quantùm venæ adferunt; unde fit cordis palpitatio, & respiratio laboriosa ac difficilis: quæ omnia & apud *Aretæum* (*a*) pulchre notantur. Quàm periculosa autem mala fieri possint, dum stagnantia subitò in motum deducta, cor & pulmones obruunt, alibi §. 871, dictum fuit, ubi de peripneumonia notha agebatur.

In hominibus robustis sanis urinæ coloratæ sunt, & sedimentum deponunt; in cachecticis urinæ vix coloratæ, hinc crudæ dictæ, & tenues prodeunt, dum omnes functiones in his languent, & sæpe tanta debilitas circulationis in his est, ut non possint liquida, per transpirationem insensibilem expellenda, per ultimos fines arteriarum cutanearum exprimi: unde tunc *corpore squalent, sudore carent, pruriginosi* (*b*); quia unà cum perspirabili liquido exeunt de corpore acria subtilia, quæ nunc in cute retenta pruritum excitare possunt: Imò *nonnunquam accidere solet, ut per assiduas pustulas, aut ulcera, summa cutis exasperetur* (*c*). Observatur autem, quòd, cutis exhalatione impeditâ, augeatur urinæ copia, quæ tunc cruda & tenuis exit, dum subtile illud liquidum, quod solebat per ultimos fines arteriarum cutanearum difflari de corpore, urinam diluit. Hinc *Galenus* (*d*), postquam dixerat, urinam exactè ostendere conditionem sanguinis in vasis contenti, subjungit: *Ergo ubi crudus planè* (sanguis) *est, tenuis & aquosa urina est, nec quod pendeat, nec quod subsideat, in se habet.* Et *Hippocrates* (*e*) dixit, hominem non posse renutriri, dum talem urinam reddit. Ubi autem copiosa talis secedit urina, potûs quantitatem superans, vel spontanei sudores abundant, tunc sensim exhausto corpore sequitur immedicabilis marasmus: si autem non exeant de corpore, sed maneant, accumulantur in cavis majoribus corporis, vel in tunica cellulosa; túncque leucophlegmatiam vel hydropem producunt, utì præcedenti paragrapho dictum fuit.

§. 1171. VITIUM vasorum recepturorum bona liquida nutritia universale fingi vix potest ullum; tamen nimia contractilitas & laxitas, atque inde pendentia vitia, pro causis admitti possunt: de quibus actum (24. ad 58.).

Dum chylus, ex ingestis alimentis natus, sanguini mistus, per vasa fluit, actione vasorum in contenta liquida perficitur, ut fiat bonum liquidum nutritium, utì *Loweri* & *Walaei* experimenta docuerunt; adeóque, dum

(*a*) Ibidem.
(*b*) Ibidem.
(*c*) Cels. Lib. III. Cap. XXII. pag. 167.
(*d*) De sanitate tuenda, Lib. IV. Cap. IV. Charter. Tom. VI. pag. 121.
(*e*) Prædict. Lib. II. Cap. IV. Charter. Tom. VIII. pag. 813.

adest liquidum bonum nutrititium, sequitur necessariò, quòd & vasa, quorum efficaciâ illud liquidum paratum fuit, omni notabili vitio caruerint; adeóque patet, vitium universale in vasis non posse adesse, quamdiu liquida bona sunt.

Verum quidem est, quòd nimia contractilitas, vel laxitas, in vasis observari possit, de quibus antè ad numeros hìc citatos dictum fuit, sed & simul constitit, humores brevì degenerare à sanitatis conditionibus, dum vasa, vel nimis laxa, vel nimis stricta sunt. Particulare quidem impedimentum adesse potest in quibusdam vasis, recepturis materiam nutrititiam; ut dum v. gr. oscula vasorum lacteorum, in intestina hiantium, à quacumque causa impediuntur; vel cisterna lumbaris, aut ductus thoracicus in suo decursu, à tumore vicino comprimitur. Talis casus apud *Warthonum (a)* legitur de generoso Viro, qui in flore ætatis, ex equo delapsus, validam lumborum contusionem passus fuit, & post varia mala tolerata totus emaciatus, tabe confectus, periit. In cadavere inventus fuit tumor septem librarum, solidæ substantiæ, circa mesenterii exortum, pedem longus, sex pollices latus, crassus quinque, qui involbebat suâ mole arteriam magnam, venam cavam, vasa emulgentia, plexus nerveos, renes succenturiatos, & glandulas lumbares. Videtur autem admodum probabile, quòd tantæ molis tumor, in tali loco hærens, impediverit chyli & lymphæ iter per cisternam lumbalem & ductum thoracicum, materiam ergo nutrititiam, vel integre, vel saltem magnâ parte, interceperit; simúlque effecerit, quominus lympha commodè in ductum thoracicum potuerit venire, chylúmque diluere, antequam sanguini venoso mistus per pulmonem fluxerit; & ideo fortè varia tubercula in pulmone nata fuerunt, quæ erant similis substantiæ, ac tumor ille in abdomine repertus.

§. 1172. DEFECTU facultatis applicantis nutritio universalis impeditur; si vires circulantes sunt nimis languidæ, vel nimis violentæ (92. ad 107.).

Licèt autem liquidum nutrititium bonum & vasa omnia pervia fuerint; nec nimis laxa, nec nimis rigida; facilè patet, ad nutritionem requiri, ut ad singula loca corporis nutriendi deferatur liquidum nutriens, & particulæ defectum perditorum restauraturæ applicentur illis locis, in quibus hæc jactura facta est. Ad hoc autem motus liquidorum requiritur, & quidem adeo moderatus, qualis in perfecta sanitate adest; tunc enim observatur, quotidie corpori reddi tantùm & tale, quantùm & quale per ipsius sanitatis actiones perierat. Si motus languet, tunc plura manent in corpore, quæ secedere debuissent & expelli; nec debitâ vi moleculæ liquidi nutrientis applicantur ad loca, quæ debebant restaurari (*b*) : unde corpus

(*a*) Adenograph. Cap. XI. pag. 50. (*b*) Vide Institut. H. Boerh. §. 462. & seq.

repletur

repletur quidem, sed non bene nutritur, nec in debito conservatur robore. In stabulis quiescens equus, lauto abundans pabulo, repletur & pinguescit, sed ad labores invenitur minùs validus, quàm dum moderato cursu exercetur. E contrà nimio exercitus labore equus macilentus redditur, & tandem debilis omnino, dum per motum nimis validum plùs quotidie de corpore perit, quàm redditur per alimenta assumpta. Ubi enim nimiâ rapiditate humores moventur per vasa, tunc major fit attritus ad vasa, adeóque plura deteruntur; simul non datur tempus, ut liquidi nutrientis moleculæ applicentur locis, ubi similes particulæ deficiebant, dum nimis accelerato motu prӕterlabuntur illico. Hinc intelligitur ratio, quare in morbis, in quibus languet circulatorius humorum motus, tumeant corpora; & è contrà in morbis, quos comitatur febris acuta, tantùm pereat de corporis mole, ut videamus, succis plenos & obesos homines intra quatuordecim dies reddi exsuccos & macilentos per febrim acutam continuam, à qua resurgunt debiles. Simul etiam notandum est, quòd per nimis languidum, aut nimis celerem, humorum per vasa motum brevì degenerent liquida, & ad debitam nutritionem minùs apta reddantur. De excessu autem & defectu motûs circulatorii antea, ad numeros in textu citatos, actum fuit.

§. 1173. **E**X quibus diagnosis morbi facilis: prognosin firmat consideratio causæ, durationis, effectûs, gradûsque mali.

Diagnosis cachexiæ facilis est, cùm externa corporis species, à sanitatis consuetudine degenerans, etiam artis Medicæ imperitis hujus morbi præsentiam testetur; utì ad §. 1166, dictum fuit. Verùm ad §. 1169, monitum fuit, duplici modo malum corporis habitum, sive cachexiam, à bono corporis habitu, qui in sanitate adest, recedere. Vel enim sensim pereuntibus liquidis & solidis partibus corporis, nec restitutis per nutritionem, exsuccum contabescit corpus; túncque multi Medici maluerunt atrophiam, marcorem, marasmum vocare, aut & siccam tabem. Vel è contrà turget corpus humoribus, sed crudis, & à sanitatis legibus omnino degenerantibus, tunc totus corporis habitus tumidulus est, simúlque vitiatus color cutis externæ, utì & reliqua signa, adsunt, quæ §. 1170, enumerata fuerunt, adeóque hìc non repetenda.

In prognosi autem hujus morbi ad plura attendendum est: variat enim ratione CAUSÆ. Ubi v. gr. à malo victu (§. 1168. n°. 1) ortum duxerit cachexia, per purgantia, aut vomitoria, prudenter adhibita, si expellatur indigestorum saburra, in primis viis hærens, & deinde bono utantur victu tales ægri, restituuntur feliciter. Patet hoc in urbibus obsessis, ubi ob annonæ penuriam incongruo coguntur uti victu, & multi cachectici fiunt; obsidione solutâ, bonis refecti cibis, restituuntur plurimi: soli illi ferè pereunt, quorum viscera corrupta sunt vel qui nimis avidè ingurgitant cibos, etiam optimos; tunc enim nimiâ alimenti copiâ debiles vires opprimuntur,

non instaurantur. Magnum hominum numerum in hunc morbum incidisse novi ante paucos annos, dum, annonæ penuriâ pressi, pane uti cogebantur, ex furfuribus copiosis, farinâ paucâ, arborum corticibus, scobe ligni, parato. Postquam autem optima cerealia subministrata fuerunt miseris illis; emerserunt plurimi. Ita pariter, ubi à defectu motûs animalis morbus subrepit sensim, curantur omnes qui iners otium cum vita laboriosa permutare sustinent. Dum circa tempus pubertatis cachecticæ virgines pallido sic dicto morbo laborant, intra paucas septimanas curam promittere semper ausus fui, & stabilem sanitatem, modò vellent renatas ex limaturæ ferri usu vires salubri corporis motu conservare, & à potibus aquosis tepidis abstinere, qui robur solidarum partium corporis enervant. Verùm huic consilio non semper morigeras esse tales ægras, inprimis opulentiores, dolent sæpe Medici. Ubi autem à vitio visceris cujusdam purulento, scirrhoso, &c, cachexia oritur, tunc non potest sanari morbus, nisi causa tollatur; quod difficillimum est, & sæpe omnino impossibile, adeóque tunc & mala sequitur prognosis.

DURATIONIS autem ratione pariter variat prognosis: facilè enim superatur in initio, nisi ab immedicabili causa oriatur, morbus, dum humores à sana indole incipiunt recedere, nondum tamen penitus degeneraverunt. Ubi enim hoc factum est, tunc meritò *Aretæus* (*a*) hanc statuit prognosin: *Morbus hic vix sanabilis est, malúmque longissimum: longo enim gignitur tempore, neque ab uno corporis vitio, neque ab uno viscere, sed omnium est conversio in deterius. Quocirca ab hac enascentes morbi inevitabiles sunt, hydropes, phthises, colliquationes; siquidem mali habitûs causæ sunt germanæ* (causis) *colliquationis*. Ubi enim omnes humores morbosi sunt, omnium viscerum functiones admodum labefactatæ, languidam vitam trahere possunt miseri, sed tot malis tandem succumbere debent.

EFFECTUS autem consideratio pariter ad prognosin requiritur, prout horum illorúmve viscerum functiones magìs læsæ fuerint. Si autem v. gr. cachecticis accedat vertigo, memoriæ imbecillitas, tremor, somnolentia, metus est, ne lenti, vel & aquosi humores, in encephalo incipiant accumulari; unde apoplexiæ metus instat; uti dictum fuit pluribus §. 1010. n°. 2. *lit. γ*. Si ad minimum corporis motum anhelare incipiant, & ferè suffocentur, pectoris cavum similibus repleri concluditur, vel & ipsum pulmonem: quàm ancipitem autem eventum talia mala habeant, postea ad §. 1219. 1220, patebit. Notaverat *Aretæus* (*b*) edaces quandoque esse cachecticos, & tunc videtur adhuc meliorem curæ spem habuisse; verùm, *quum crudis succis totum corpus repletum fuerit, & ciborum appetentia evanescat: cachexiâ sic usque ad ventriculum grassante, & affectu jam summum fastigium obtinente, tum sanè tumidi fiunt, imbecilles, & ad omne opus abjecto prostratóque animo, &c*, tunc funestum morbi exitum credidit inevitabilem.

(*a*) De Caus. & Sign. Morbor. diuturn. Lib. I. Cap. XVI. pag. 47.
(*b*) Ibidem.

GRADUS autem cachexiæ ex duratione morbi & effectibus observatis definitur.

Præterea optimè notavit *Aretæus* (*a*), varias ætates in prognosin considerandas esse: *Ætates hujus morbi feraces sunt senectus, neque evadunt: pueri, & celeriter pati idonei sunt, & liberantur faciliùs: florentes ætate haud admodum huic malo obnoxii sunt, non tamen omnino facilè sanantur.* Observationes practicæ hoc etiam confirmant: senes enim, licèt sani, tandem vergunt in marasmum senilem immedicabilem (vide §. 55.). Et monuit *Hippocrates* (*b*) sequentia: *Senes juvenibus quidem plerumque minùs ægrotant: quicumque verò illis morbi diuturni oboriuntur, cum iis frequentiùs simul intereunt.* Voraces pueri sæpe cachectici fiunt, sed liberatis à saburra aggesta primis viis, dein bonâ diætâ, & lenibus roborantibus, solent plerumque restitui, nisi neglectum ab initio malum altiores jam radices egerit. In florenti autem ætate, vegeto & firmo jam corpore, vix, nisi à gravioribus causis cachexia inducitur, & hinc non semper facilè sanantur.

§. 1174. QUIN patet etiam, curationem quidem requirere 1. aliquando nimis acris, fluidíque mitigationem, inspissationémque modicam. 2. Tenacis, hærentísque, dissolutionem atque fluxilitatem. Sed quum à tam variis causis hæc duo oriri queant (1168. 1169. 1170.), inprimis necessarium esse pro harum diversitate variare & medicamenta, & modum his utendi.

Consideratis illis, quæ spectant causas cachexiæ, ejus effectus varios, hujúsque morbi diagnosin & prognosin, sequitur, ut de curatione agatur. Verùm utì ex præcedentibus patuit, quandoque in cachexia humores sic degenerant, ut tenuiores redditi non coerceantur vasis, sed per varias vias elabantur de corpore, sícque marasmum inducant: contrà verò frequentiùs contingit, ut viscidiores solitò humores impediant liberum motum per vasa, vel saltem difficiliorem reddant; unde vel stagnando in cavis majoribus & minoribus corporis, vel vasa distendendo, corpus tumere faciunt. Duplex ergo est indicatio curatoria in hoc morbo, atque utraque hæc considerationem meretur.

1. Fuerunt quondam Medici in illa sententia, utì sæpius dictum fuit; humores nostros non posse peccare nimiâ tenuitate, cùm tenues humores liberrimè per vasorum angustias transire possint; adeóque credebant, sic expeditissimam humorum circulationem obtineri. Hinc inculcabant omnibus, ut perpetuò diluerent sanguinem aquosis tepidis potibus, & in his reponebant summam prophylaxin ad omnes morbos. Inde tanta encomia potûs theæ, caffeæ, &c, apud *Bontekoe* & alios leguntur. Verùm quotidianæ Observationes practicæ docuerunt Medicos, & inprimis illos, qui apud Bata-

(*a*) Ibid. pag. 48. (*b*) Aphorism. 39. Sect. 2. Charter. Tom. IX. pag. 79.

vos Medicinam exercent, ubi abusus potûs aquosi, tepidi, copiosi admodum invaluit, nullam observari frequentiorem causam cachexiæ, quàm perpetuam potûs aquosi tepidi ingurgitationem; minùs inde afficiuntur, qui valido corporis motu difflant quotidie illud aquosum ingestum, & corporis exercitio robur addunt fibris solidis; cæteroquin ab aqua tepida brevì nimis laxis futuris (vide §. 35. n°. 3.). Verùm mulieres, inprimis sedentariam vitam agentes, pallido inde laborant morbo, menstruis copiosissimis diffluunt, steriles quandoque redduntur, ob perpetuum ferè fluorem album, madescente semper flaccido utero; vel si conceperint, frequentes abortus patiuntur. Non consideraverunt illi Viri, qui humorum perpetuam attenuationem adeo laudabant, liquidorum sanorum indolem: in sanissimis & robustis hominibus sanguis densus est, & concrescens illico in solidam massam, dum vasis apertis exit; in debilibus autem & valetudinariis longè dilutior sanguis apparet, longè minùs concrescens. Si vel hoc solum Observatum practicum considerassent, vidissent facilè, quòd nimiâ dissolutione humorum homo sanus & robustus reddatur debilis & valetudinarius. Præterea singulis humoribus debet adesse debitus spissitudinis gradus, ut maneant in vasis suis; si enim sanguis ruber æquè tenuis redderetur ac serum sanguinis, vasa sanguinea fierent vacua; si serum sanguinis adeo tenue redderetur ac est lympha, quæ per vasa cutis exhalantia transire potest, exhauriretur brevì totum corpus. Patet ergo satis, peccare posse humores nostros nimiâ tenuitate, dum à sanitatis conditionibus manifestè sic recedunt. Cùm autem sanguinis crassissima pars, rubra nempe, in arteriis & venis maximis corporis contenta, motum à corde & arteriis recipiat, receptum reliquis communicet, simúlque à densissima hac parte sanguinis, ad vasa maximè resistentia attrita, calor sanus sustineatur, & communicetur toti corpori, nimis diluto sanguine per aquosa, simúlque flaccidioribus redditis solidis per eadem, languidior fit humorum motus, & minuitur calor; unde non difflabitur facilè hoc aquosum de corpore, sed manebit, vasa distendet, & in cavis corporis incipiet accumulari, sícque cachexiam aquosam, sive hydropem, producere.

Verùm præter illam nimiam tenuitatem humorum, quæ ab imprudenti diluentium usu nascitur, & alia fluiditas morbosa liquidorum observatur, quæ fit, quia vel non satìs condensantur humores per efficaciam vasorum & viscerum, vel morbosi quid miscetur fluidis, quod debitam illorum consistentiam tollit.

Certum est, chylum, ex alimentis assumptis paratum, habere minorem densitatem, quàm sanguinem rubrum, ejúsque serum: suspernatat enim chylus sanguini de venis educto, & repetito circuitu per vasa & viscera corporis tandem densior redditur, & in nostram naturam mutatur. Videtur autem statui posse, pulmonem suâ actione quàm maximè conducere ad hanc chyli immutationem (*a*), cùm omnis chylus vim & efficaciam pulmonis

(*a*) H. Boerhaave Instit. Med. §. 208.

pati debeat, antequam cum sanguine per arterias moveatur; & omnis humor vitalis totus quantus pulmones transeat, dum per alia viscera tantùm certa portio transfluit. Præterea aorta toti corpori omnibúsque ejus partibus prospicit, dum unà cum vitali sanguine liquidum nutriens distribuit per omnia: sed aorta omnem suum sanguinem à corde sinistro accipit, in quod pulmonales venæ sanguinem per pulmonem transmissum evacuant. Unde videtur pulmo conciliare debitam densitatem chylo, illámque conservare in sanguine. Hinc patet ratio, quare pulmone affecto videamus toties marcescere totum corpus, licèt nec per sputa, nec alias evacuationes sensibiles, multùm perdatur de corpore: quandoque etiam sudores nocturni fiunt, ob humores nimis tenues nec satìs densatos in pulmone, qui per vasorum cutaneorum oscula, tempore lecti magìs laxata, elabuntur. Cùm autem eadem actio, quæ chylum condensat, & similem reddit nostris humoribus, blandam simul indolem conciliet omnibus (liquida enim sana non sunt acria), patet ratio, quare majorem tenuitatem humorum, à tali causa natam, soleat comitari acrimonia, quæ mitigationem poscit, dum nimia fluiditas modicam inspissationem requirit.

Quandoque morbosi quid cum humoribus fluit per vasa, quod debitam illorum consistentiam tollit, nimiámque fluiditatem inducit: hoc tam in morbis acutis, quàm chronicis, observatur. Sic antea, ubi de febre continua putrida dicebatur, ad §. 730, notatum fuit, quandoque acrem stimulum, vel corpori applicatum, vel ex degenerantibus humoribus in ipso corpore natum, febrim excitare, quæ sanguinem reddit longè fluidiorem debitò, & periculosas hæmorrhagias producit. Ita *Wepferus* in petechialibus & malignis febribus observavit hoc contigisse, vidítque ichthyocollæ gluten profuisse, sanguinem nimis tenuem incrassando. In variolis confluentibus pessimis fit quandoque putrida humorum dissolutio, utì postea in hujus morbi Historia dicetur; túncque vidit *Sydenhamus*, spiritum vitrioli, potui communi mistum, egregiè profuisse; sed constat experimentis Chemicis, acida fossilia humores plerosque nostri corporis inspissare. In chronicis morbis similia observantur: si enim, impedito libero bilis exitu in duodenum intestinum, illa regurgitet in sanguinem, icterus fit; qui, si diuturnus fuerit, soluto toto sanguine per bilem perpetuò admistam, immedicabilis nascitur hydrops. Ubi vomica purulenta in corporis interioribus hæret, morâ tenuius & acrius redditum pus venis resorbetur, totúmque sanguinem solvit ita, ut putridissima oriatur diarrhœa, brevì totum corpus exhauriens, & lethalis; utì ad §. 1188. in empyemate dicetur, & in phthisi §. 1206.

Patet ergo ex omnibus hactenus dictis, in cachecticis satìs frequenter adesse humorum nimiam tenuitatem, quæ corrigi debet, ut fiat sanatio.

2. Patuit quidem, humores nostros certum densitatis & cohæsionis gradum habere; debet tamen hæc cohæsio molecularum, quæ fluida nostri corporis constituunt, talis esse, ut superari possit per vires cordis & arteriarum, cæteroquin hærerent in extremis vasorum, & obstructiones facerent. Per quas autem causas talis viscositas nostris humoribus concilietur,

§. 115, & sequentibus, ubi de obstructione agebatur, explicatum fuit. Si à motu circulari violento, & vasis fortibus, validè comprimentibus liquida contenta, lentor major & cohæsio inducatur humoribus, tunc adest spissitudo inflammatoria dicta: ubi autem à languente motu, vel laxato vase, aut minutâ copiâ liquidi (§. 116.) major humorum viscositas nascitur, tunc frigidus lentor immeabilitatem humorum producit, de quo vide §. 72. Indicatio curatoria ergo est, ut illud tenax, quod in extremis convergentium vasorum hærere incipit, vel saltem nonnisi difficulter transit, solvatur & reddatur meabile.

Cùm ergo & nimia dissolutio humorum à variis causis pendeat, atque etiam nimia tenacitas, & præterea utriusque hujus vitii comes possit esse acrimonia varia, patet satis nihil generale hîc statui posse, sed solicitâ indagatione opus esse, ut cognoscatur, quale vitium in humoribus sit, & à quibus causis ortum: hoc autem cognito, tunc facilè determinatur, quid agendum sit, & per quæ. Sic v. gr. si nimia tenuitas liquidorum à potûs aquosi abusu nata fuerit, victus siccior, & omnia, quæ laxata nimis vasa roborare valent, curam absolvent: contrà, dum à morboso miasmate soluti sunt humores, tunc illud enervare, vel corrigere, indicatio jubet: & visum fuit quandoque, aquæ potum copiosum profuisse, qui in priori casu nocuisset. Pariter, ubi densitas inflammatoria humorum adest, laxanda sunt vasa, ut minùs premant contentos humores: ubi verò frigidus pituitosus lentor prædominatur, augendum est. vasorum robur. Idem etiam verum est de variis acrimoniæ speciebus per diversa remedia corrigendis.

§. 1175. MAXIME curandum, ut victus sit ex his, quæ liquidis sanis similia, facilè transmittenda, causæ singulari morbi adversa, ægróque inprimis grata sunt.

Ex ipsa definitione hujus morbi §. 1166, data, constat, in cachexia depravari nutritionem, adeóque non adesse omnes conditiones requisitas, ut ingesta alimenta assimilentur perfectè nostris fluidis & solidis partibus. Verùm ex antè dictis constitit (§. 1168.), non omnia alimenta æquali facilitate assimilari; imò quædam non posse subigi, nisi à robustis, & quotidiano labore exercitis, corporibus, sed cachexiam facere in debilioribus: sponte ergo patet, quòd cachecticis debeat procurari talis victus, qui facilè subigi possit, imò liquidis sanis similis sit; & adeo simul tenuis, ut nullum obstaculum libero motui humorum per vasa nascatur, dum chylus, ex ingestis paratus, fluit cum sanguine. Ex quibus autem alimentis talis victus parari queat, antea ad §. 28. nº. 1, uti & ad §. 599, dictum fuit.

Seliguntur autem ex illis alimentis talia, quæ opposita sunt causæ singulari morbi: v. gr. si lenta & frigida cacochymia comitetur cachexiam, à farinosis lentis in victu abstinemus, uti & à gelatinis, ex animalium partibus coctione cum aqua paratis, ne humorum nimiam tenacitatem tali victu augeamus. E contrà si nimiam ob tenuitatem humorum depravetur nutri-

tio, & lento marasmo hinc tabescat corpus, tunc talia prosunt, modicè inspissando humores nimis tenues. Si aquosâ colluvie turgere incipiat corpus cachecticum, tunc jusculа carnium vel omnino non, vel parcâ saltem copiâ, dantur; & potiùs adhibentur carnes juniorum animalium assatæ, pisces fluviatiles, assi pariter, panis biscoctus, cum potu pauco, sed meraciori, ut in totum ficciori victu utatur talis æger. Idem etiam verum est de varia acrimonia, quæ cachexiam comitatur: si enim acida adsit acrimonia, uti toties in junioribus contingit, tunc ova, jura carnium, gelatina eboris, cornu cervi, &c, prosunt, quia sponte suâ in acidum non vergunt: & contrà, si in alcalinam putridam indolem potiùs degenerent humores, lacticinia, decocta panis, hordei, avenæ, &c, addito vino acidulo, prosunt; & à carnibus, ovis, piscibus, abstinetur. Vel si jusculа carnium dentur, additur succus citri vel aurantiorum, aut cum hordeo, avena, oryza, &c, decoquuntur, ut minuatur facilis horum in putredinem degeneratio.

Simul etiam cavendum est, ne majori copiâ simul alimenta, licèt optima, ingerantur; gravantur enim illico debilia hæc corpora, nec reficiuntur inde: repetitis autem vicibus, & minori copiâ, si exhibeantur, pulchre prosunt. Neque recedendum ab hac cautela, licèt cachectici appetitu valeant; quod contingere quandoque novimus, & *Aretæus* (*a*) jam notavit, dicens: *Multos utique cibos appetunt, edaces admodum sunt: celerior concoctione distributio fit crudiorum magis quàm concoctorum.* Et licèt exhausta per marasmum ferè corpora celeriorem repletionem poscere viderentur, tamen non debent multa simul ingeri, sed sensim; si videmus facilè ferri ab ægris ingesta, copia prudenter augeri potest, sed lentè, secundùm monitum *Hippocratis* (*b*), dicentis: *Quæ diuturno tempore attenuantur corpora, tardè renutrire oportet.* Certum enim est, quòd, nisi bono victu utantur cachectici, & Medicis morigeri esse velint, medicamentis parum proficiatur. Quoties non vidi mulieres ob abusum potuum aquosorum cachecticas, dum feliciter curatæ fuerant, in eumdem morbum relapsas fuisse, & iteratis quidem vicibus, tandem penitus incurabiles, dum nolebant ab his potibus abstinere!

Interim tamen, non nimis morosus sit Medicus in præscribenda diæta, simúlque semper attendat, ut eligantur talia, quæ ægro grata sunt, faciliùs enim digerit ventriculus illa, quæ palato placent. Aliquam in his Medicorum indulgentiam laudat *Hippocrates*, uti ad §. 599, notavi, dum dicit: *Paulò deterior tum potus, tum cibus, suavior tamen, melioribus quidem, sed ingratioribus, præferendus.* Non quidem in omnibus serviendum voluit ægrorum cupiditatibus, sed aliquid indulgendum esse, si non directè repugnet indicationi curatoriæ. Similiter de stomachicorum curatione agens *Aretæus* (*c*), monet, ægrorum desideriis Medicum indulgere debere in rebus, quæ non magnopere nocent. Sic v. gr. si cachecticus, in quo hu-

(*a*) De Caus. & Sign. Morbor. diuturn. Lib. I. Cap. XVI. pag. 47.

(*b*) Aphorism. VI. Sect. 2. Charter. Tom. IX. pag. 47.

(*c*) De Curat. Morb. diutur. Lib. I. Cap. VI. pag. 132.

mores videntur tendere in acrimoniam alcalinam, jura carnium desideraret, vel & ipsas carnes, & fortè ex consuetudine his solis ferè delectaretur, addito succo citri vel aurantiorum, concedi hæc possent. Aliquoties vidi cachecticas fœminas aceto delectari quàm maximè, licèt nulla putredinis signa adessent; imò potiùs in primis viis acida acrimonia quandoque ex ingestis nasceretur: dedi pulveres absorbentes ante cibum, sicque gratâ fragrantiâ aceti reficiebantur tales ægræ, & acidum aceti enervabatur ab absorbentibus jam in ventriculo hærentibus. Attentus & peritus Medicus in multis casibus poterit sic ægris placere, & tamen indicationi curatoriæ satisfacere: imò longè magis morigeros vidi ægros, qui indulgentem Medicum nacti erant, dum credebant, talem nihil denegare unquam, nisi quod absolutè noxium erat: contrà, dum in levissimis etiam auctoritate suâ pertinaciter utitur Medicus, morosi ægri etiam in gravioribus ejus consilium spernunt.

§. 1176. TUM ut optimè digeri queant, condimentis, potu vinoso, exercitio, aere procurandum.

Quamvis optimi cibi dati fuerint, languet sæpe ventriculi & intestinorum actio in ingesta; unde non satis elaboratus chylus actione horum viscerum paratur: pulchrum effectum tunc faciunt omnia illa, quæ grato stimulo possunt languidas ventriculi & intestinorum vires excitare, unde talibus condiri tunc solent cibi.

Aromata, sal, acetum, succus citri, aurantiorum, &c, solent condimentis præcipuam materiam dare; simúlque talia eliguntur, quæ singulari humorum degenerationi opposita sunt.

Acida condimenta eliguntur, si humores in alcalinam putredinem vergant; & ab illis è contrà abstinendum erit, si acida acrimonia prædominetur: tunc enim aromata, allia, cepæ, sinapi, commendantur, quia in his sal volatilis alcalinus adest, qui contusis his bulbis & seminibus quaquaversum exhalat, & adstantium nares oculósque ferit, sæpe non sine molestia: eadem satìs conveniunt, ubi mucosa frigida cacochymia adest.

Vini pariter insignis usus est, si aquâ plùs minúsve dilutus pro potu communi usurpetur. Iis, qui assueti sunt cerevisiam potare, facilè illius usus conceditur, & inprimis generosioris: videtur enim cerevisia fermentata spiritus suos tenaciori parum materiæ irretitos habere; hinc durabilem magìs effectum solet præstare quàm vinum. *Momma* dicta *Brunsvicensis*, quæ est cerevisia meracissima, & verum quasi Cereris extractum, bis térve de die ad unciam unam aut alteram data cum pane biscocto, languidissimos quandoque curavit morbos, uti antea ad §. 75, monui. Pulcherrimè prodest, si in prandio & cœna post sumptum cibum, pauculùm sumatur de vino meraco, sed molli, intingendo panem biscoctum, qui dein deglutitus miro modo ventriculum roborat. Vina illa, oleosa dicta, ut sunt Hispanica, & Hungarica meraciora, pulchre huic scopo serviunt,

Quantùm

Quantùm autem faciant corporis exercitia ad feliciorem digestionem ciborum, quotidianis Observatis constat, dum videmus, operarios facillimè digerere durissima edulia, à quibus sedentariam vitam agentes homines gravarentur quàm pessimè. De hac re antea §. 25, & §. 28, dictum fuit.

Cùm autem aerem perpetuò cum cibis & potibus deglutiamus, singulisque vitæ momentis inspiremus, patet satis, multùm conferre ad sanitatem aerem purum & salubrem: præcipuè cùm constiterit per experimenta pulcherrima celeberrimi *Hales*, aerem non tantùm permistum hærere fluidis nostris, sed etiam notabilem partem solidarum partium nostri corporis constituere. Hinc videmus, miseros homines, qui diu carceribus inclusi hærent, omnes fieri cachecticos, nec sanari facilè posse, nisi liberiori aurâ illis frui concessum fuerit. Quantùm dolent sæpe Medici & Chirurgi, etiam peritissimi, quòd vix sanare possint ægros in nosocomiis decumbentes, dum similes morbos optimo cum successu tractant extra nosocomia. Ubi enim ingens decumbentium numerus adest, tot exhalationibus morbosis, putridis, inquinatur aer, quem respirare coguntur miseri, ut fere omnes cachectici fiant, antequam à vulneribus suis curentur.

In nosocomiis castrensibus, & navibus bellicis inprimis, magna toties ab hac sola causa oritur calamitas. Optimè ergo meriti sunt de genere humano, nec satis laudari possunt, egregii illi Viri, qui facilem satis artem docuerunt, quo aer in navibus & nosocomiis renovari possit, sicque purior reddi (*a*). Appetitum auctum, digestionem faciliorem, magnámque corporis alacritatem, sentiunt omnes, qui, postquam totâ hyeme fumosa in urbe latuerunt, verno tempore ad amœni gaudia ruris redeunt. Summum hinc remedium est, in aere puro, campestri, ventis perflato, degere; inprimis in loco à paludibus & stagnantibus aquis remoto. Unde etiam videmus, peritos in arte Medicos, simulac vernus tepor adspirat, languentes chronicis morbis ægros rus ablegare, ut puro fruantur aere, & simul frequentiores habeant occasiones salubri motu corpus exercendi, per ambulationes, vectiones, equitationes, &c.

§. 1177. UT verò organa primarum coctionum itidem bene disponantur, leni digestivo, vomitivo, purgante, roborante, prospiciendum.

Ferè semper solent in cachecticis primæ viæ gravari plùs minúsve indigestâ saburrâ, & lentâ pituitâ: indicatio curatoria jubet, ut hoc gravans expellatur de corpore. Si appetitus deficiat, & nausea adsit frequens: lene vomitorium datum, pulcherrimè prodesse solet: si in intestinis similis hæreat materia, blando purgante, sed repetitis vicibus sumpto, eliminatur tutò, simili ferè modo, ac in cura scorbuti ad §. 1160, dictum fuit.

(*a*) Vide nouvelle Méthode pour pomper le mauvais air, &c. par *Samuel Sutton*, &c. Paris in-8°. 1749.

Intermedio autem tempore, ubi purgantia non exhibentur, dantur talia, quæ omnem lentorem fundunt & attenuant. *Sal polychrestus*, *tartarus solubilis*, *tartarus regeneratus*, & similia, in aqua quadam stillatitia aromatica, uti v. gr. aquâ menthæ, absinthii, &c, soluta, addito melle, vel & oxymelle scillitico, si major viscidiças adfuerit, præcipua sunt; ubi per hæc mobilis reddita fuit & soluta materia viscida, longè faciliùs per cathartica leniora expellitur.

Simul etiam conducunt illa, quæ inertem ventriculum roborant, & leni stimulo aromatico agunt; inprimis quando jam maxima pars saburræ, in primis viis hærentis, expulsa fuit: *absinthium*, *mentha*, *centaurium minus*, *gentianæ radix*, *calamus aromaticus*, *&c*, formâ conservæ, vel vini medicati, si exhibeantur, pulchre prosunt. Simili usui serviunt, *myrrha*, *opopanax*, *galbanum*, *sagapenum*, *&c*, formâ pilularum si deglutiantur omni trihorio vel quadrihorio ad sex vel octo grana; sic enim totâ die fragrans aroma hæret in ventriculo & intestinis, simúlque omne lentum attenuatur. Tincturæ officinales ex his paratæ, elixir illud proprietatis dictum in officinis, aliáque similia, pariter exhiberi possunt, sícque datur occasio variandi formulas, licèt eadem indicatio curatoria maneat; quod magnam utilitatem habet inprimis in morbis chronicis curandis, dum ægri pertæsi longæ curationis sæpe alia remedia postulant.

§. 1178. ET ubi horum usu viæ laxatæ, materies morbosa attenuata erit, tum attenuantibus, diureticis, sudoriferis insistendum.

Per eadem autem hæc remedia & bonum victum (§. 1175.) caveri poterit, ne similis saburra denuo colligatur in primis viis. Verùm videmus, cachecticos sæpe turgere toto corpore, dum jam in leucophlegmaticam cacochymiam vergunt; túncque vel iners aqua, vel lentum mucosum, prædominatur in sanguine, quod etiam vel corrigi debet, vel expelli. Correctio inprimis fit, auctâ vasorum actione in contentos humores, de qua re sequenti paragrapho dicetur. Verùm quandoque tanta abundantia cacochymiæ est, ut expulsione ejus opus sit, saltem pro magna parte, ut vasa minùs distenta robur acquirere possint, sícque faciliùs mutare humores degeneres in sanam indolem. Cùm autem in sanis hominibus superfluum aquosum, & cum hoc alia plura, quæ relicta nocerent, per cutis spiracula, vel urinæ vias, exeant de corpore, patet satìs, binas illas excretiones promovendas esse, ut sanguis depuretur. Imò observatur plerumque in cachecticis, urinæ copiam minui, dum totus habitus corporis tumere incipit, simúlque vix perspirare hæc corpora, cùm tota cutis sicca sit, & vix calescat, vel saltem non satìs, ut insensibilis vaporis formâ expellantur humores superflui; unde sub cute in tunica cellulosa incipiunt colligi, sícque tumorem leucophlegmaticum producunt. Cùm autem tenues debeant esse humores, ut exeant per minima hæc vasorum cutaneo-

rum orificia, & transeant per fistulas renales, hinc in usu attenuantium modò laudatorum pergendum est satis diu, & dein promoveri possunt hæ excretiones per sudorifera & diuretica remedia.

De sudoriferis, & variis illorum classibus, videantur illa, quæ ad §. 1188, & sequentes habentur in *Institutionibus Medicis*. Diuretica enumerantur ibidem §. 1220, & sequentibus; inter quæ tamen vix inveniuntur certiora illis, quæ ex scillæ bulbo amarissimo parantur; quod remedium veteribus Medicis adeo frequenti in usu fuit: acetum enim scilliticum, vinum scilliticum, oxymel scilliticum, laudaverunt ubique: neque tantùm vi diureticâ pollet, sed & potentissimè incidit & attenuat omne lentum viscosum; adeóque dupliciter prodest. De ejus usu adhuc dicetur in capitulo *de hydrope*.

Sponte autem patet, sudorifera & diuretica tantùm locum habere in cachexia, quæ in leucophlegmatiam vel hydropem anasarcam vergit; non verò ubi marasmo exsuccum tabescit sensim corpus; ibi enim hæc nocerent.

Quidam Medici fuerunt in hac opinione, cacochymiam tutò minui posse per sanguinis missiones; cùm sic crederent vitiosum cruorem tolli, dum per bonum victum restitueretur interea novus & melior sanguis. Jam apud *Celsum* (*a*) hujus methodi mentio fit: in cura enim cachexiæ, postquam laudaverat evacuationes per alvum, sudores, &c, addit: *Si nihil reliqua proficiant, sanguis mittendus est; sed paulatim, quotidiéque, pluribus diebus, cum eo ut cætera quoque eodem modo serventur.* Si autem consideretur, per sanguinis missionem educi illud, quod aptum erat transire per angustias arteriosas in venas, illa verò, quæ stagnant ob lentorem, non sic educi, sed manere in corpore; præterea, uti constitit in antè dictis (vide §. 25. n°. 1.), jacturam nimiam sanguinis impedire assimilationem ingestorum in naturam liquidi vitalis sani, patebit, non facilè minui posse cacochymiam per venæsectiones, simúlque restitutionem perditorum impediri, dum vitalis sanguinis copia, jam deficiens in cachecticis, per repetitas venæsectiones adhuc ulteriùs minuitur. Minimè tuta ergo hæc curandi methodus videtur.

§. 1179. ULTIMO chalybeatis utendum, alcalinis, saponatis, cum exercitio cursûs, vectionis, frictionis, balnei.

Postquam per modò dicta maxima pars cacochymiæ subducta fuerit de corpore, tunc semper adest adhuc magna flacciditas partium solidarum, & nisi illis robur addatur, brevì in cachexiam relabuntur tales ægri. Quomodo autem, & per quæ, roborentur partes solidæ nimis debiles, antea ad §. 28, dictum fuit; inprimis ibi laudatus fuit usus limaturæ ferri, cujus in tali casu mirabilis efficacia est. Imò in praxi numerosissimos casus vidi, ubi solo hoc remedio, aromatibus, gratissimis juncto, superabatur cachexia; lenibus eva-

(*a*) Lib. III. Cap. XXII. pag. 169.

cuantibus tantùm per tres quatuórve dies priùs exhibitis, ut nempe primæ viæ ab omni saburra mucosa & indigestili materia liberæ forent. Manifestè enim tunc videmus, non requiri, ut per continuas evacuationes humores cacochymici tollantur; sed, aucto vasorum robore & actione, in fluida mutari illud semicrudum cum sanguine fluens, & perfici in liquorem vitalem sanum. Aliâ occasione §. 75. n°. 5, jam notavi, subsidere sensim laxum corporis tumorem ab usu ferri, pallorem mutari in sanum & vividum rubrum colorem, agilitatem redire torpidis & segnibus antea membris, absque ulla evacuatione illius lenti glutinosi, quod prædominabatur in humoribus; idémque *Galeni* auctoritate confirmatum tunc fuit, qui prudenter monuerat, frigidam & lentam pituitam non semper debere evacuari, sed potiùs permutari in bonum sanguinem, quod pulchre perficit ferri usus; nec fallit eventus, modò viscerum integritas adsit. Si enim corrupti quid aut purulenti in visceribus lateat, aut scirrhosa adsit durities, tunc nunquam aliquid boni à limaturæ ferri usu observare potui; uti nec, quando tenacissima atra bilis, visceribus abdominalibus impacta hærens, cachexiam produxerit: aquarum autem medicatarum usus, quæ ferrum inimitabili per artem modo solutum, gerunt, in tali casu sæpe adhuc cum fructu tentatur.

Sales autem alcalini, & sapones ex alcalinis salibus & oleis simul unitis parati, magnam efficaciam habent in solvendis tenacibus & viscidis, uti ad §. 135, dictum fuit: verùm minùs conveniunt illo tempore, dum ferro utuntur tales ægri. Limatura ferri enim in acidis vegetabilibus solvitur facillimè, sed si addatur alcali tali solutioni, præcipitatur ferrum, & ochræ flavescentis speciem refert, quæ, muco primarum viarum irretita, cum illo concrescit in massam vix solubilem, sícque sæpe multas molestias producit. Ob hanc causam ab illis abstinemus eo tempore, dum limaturâ ferri utuntur cachectici, illámque vino infusam, aut cerevisiæ generosiori & meracæ, exhibemus; vel si in substantia exhibeatur, vinum vel cerevisiam talem superbibendam suademus. In victu etiam ob eamdem causam laudantur tunc talia, quæ ex sua natura in acidum potiùs vergunt, & è contrà vitantur talia, quæ in alcalinam putredinem nimis prona sunt.

Nisi autem sanati jam cachectici salubri motu corpus exerceant, ferè semper relabuntur in eumdem morbum. Toties dolent Medici, curatas à chlorosi puellas, dum nolunt, inprimis opulentiores, inertem vitam cum laboriosa permutare, post paucos menses æquè languidas reddi, ac antè fuerant. Sed ille motus potest imperari sanatis jam, non autem ubi morbo provecto languent; nam impossibilis foret; atque etiam periculo non careret, si per subitum motum, & ultra vires auctum, stagnantia simul ac semel circulantibus humoribus miscerentur, brevi enim hæc pulmonem infarcirent lentore suo, & suffocationis periculum facerent. Videmus sic, leucophlegmaticos, simulac citatiori gressu incedere, aut acclivia loca ascendere, tentant, statim anhelo pectore suspiria ducere, & ferè suffocari, nisi gradum sistant illico. In tali ergo casu incipimus à frictionibus, primò lenioribus,

dein fortioribus; &, ut simul laxa solida roborentur, panni lanei, imbuti vapore accensi succini, mastiches, olibani, & similium, ad has frictiones adhibentur; deinde viribus parum jam auctis, suademus ægris, ut seipsos perfricent, sic enim frictioni additur muscularis motus hic adeo utilis. Optimè hoc *Celsus* (*a*) monuit in cura hujus morbi, dicens: *Si infirmior est, gestari, ungi, perfricari, si potest, maximè per seipsum, sæpius eodem die, & ante cibum & post eum, sic ut interdum oleo quædam adjiciantur calefacientia, donec insudet.* Auctis ulteriùs viribus, vectiones in rheda, equitationésque, successivè adhibentur, donec firmum jam corpus propriis viribus moveri possit; tunc enim ad ambulationes & cursus procedere licet. Videri possunt & illa, quæ §. 28. n°. 2, de iisdem habentur: sempérque inculcandum est seriò talibus jam sanis, solam prophylaxin recidivæ in bona diæta & corporis exercitio consistere.

Balneum quidem à *Celso* (*b*) laudatum fuit ad curandum malum habitum; sed videtur illud adhibuisse hoc scopo, ut dissiparetur pars cacochymiæ gravantis per sudorem: interim tamen, cùm plerumque simul adsit in cachexia laxa solidarum partium debilitas, quæ per balnea aquosa tepida potiùs augetur, in tali casu minùs convenire videntur, nisi aromaticis calefacientibus herbis additis corrigatur vis emolliens & laxans aquæ tepidæ. Certè si aquosum abundans in tali corpore difflandum sit per sudores, in laconico sicco si quotidie per aliquod tempus hæreant tales ægri, meliùs hoc obtinebitur, quàm balneo humido: si autem scopus sit, roborare nimis flaccidum corpus, balneum frigidum potiùs conduceret, cui tantùm confidit *Aetius* (*c*) in hoc morbo curando, ut dixerit: *Quòd si quis ad frigidæ lavacrum adsuefieri possit, compendio ad omnem mali curationem pervenerit.* Sed prudenter indicat, adsuescendum esse balneo frigido; nam simul & semel insolitum tale frigus applicare debilibus corpotibus, prudentiæ Medicæ repugnaret.

§. 1180. HÆC autem ex variis peti, variè præparari, applicarique, debent, pro causa proxima cognita.

Si considerentur illa, quæ in enumeratione causarum cachexiæ §. 1168, dicta fuerunt, satìs patet, diversa, imò & oppositarum virium, remedia, ad curam quandoque requiri. Dum ob debilitatem nimiam solidarum partium tumet corpus viscidis humoribus plenum, tunc roborantia remedia locum habent: ubi autem soluti nimis humores abeunt de corpore, nec restituuntur per ingesta, vasa contrahuntur, & lento marasmo perit corpus: in tali casu humectantia & leniter incrassantia remedia requiruntur.

Verùm & ipsa remediorum præparatio varia est in diversis. Si v. gr. pallido morbo laborans puella, inerti mucosâ cacochymiâ humorum turgeat, ferrum in acido vegetabili solutum datur potiùs quàm in sub-

(*a*) Lib. III. Cap. xxii. pag. 168.
(*b*) Ibid. pag. 169.

(*c*) Serm. X. Cap. xix. pag. 232.

stantia, quia limatura ferri deglutita lento primarum viarum muco sic inviscari poterit, ut vel nihil omnino, vel parum tantùm, agat. Contrà verò, si acidum acre simul adsit in primis viis, tunc potiùs in substantia datur, quia & acidam acrimoniam mitigat, simúlque in hoc acido solutum ferrum suos præstabit effectus.

Ita etiam ob easdem rationes applicatio remediorum varia erit: utì enim paulò antè dixi, si laxanda sint solida nimis rigida, aqua tepida, & inprimis vapor aquæ calidæ, summum dant remedium; & contrà, ad roborandas partes nimis laxas, frigida aqua prodest, & longè plùs quàm creditur. Toties occurrit in praxi, quòd teneræ constitutionis homines, à minima tempestatum variatione, cephalalgiâ, odontalgiâ, coryzâ, &c, afficiantur, unde solent caput multùm tegere, & fovere perpetuo tepore, cùm inde aliquod levamen sentiant: verùm tantò redduntur sensibiliores ad minimum frigus; & dum minùs tecto capite egrediuntur, illico minimam aeris vicissitudinem sentiunt. Plures curavi, dum persuadere potui, ut sensim minuerent capitis tegumenta, verno tempore incipiendo; dein levissimè tantùm tecto capite dormirent, & æstate omni manè faciem, collum, cervicem, aquâ frigidâ lavarent; quod ubi per sequentem autumnum & hyemem continuaverant, sic firmabantur vasa superiora, ut ab omnibus illis molestiis liberi viverent postea, & aeris vicissitudines absque ullo damno ferre possent; præcipuè si simul caverent, ne pedes unquam multùm refrigescerent.

Patet ergo, Medicum ex cognitione causarum cachexiæ eruere debere normam agendorum, adeóque sæpe diversâ methodo opus habere in curando hoc morbo.

§. 1181. UBI verò à nimia acrimonia consumptio, & tabes cachectica, inquirendum in acrimoniæ speciem, si fieri queat. 1. Per indagationem causæ cachexiæ (1168.). 2. Temperiei morbi, ægríque. 3. symptomatum. 4. excretorúmque.

In sanitate, nec in liquidis, nec in solidis partibus nostri corporis, notabilis acrimonia deprehenditur. Sanguis sanus aliquid levissimè salsi saporis habet, & tamen adeo blandus est, ut oculo instillatus nullam molestiam faciat. Imò bilis ipsa, quæ tamen inter humores nostros maximam acrimoniam habet, ab oculo fertur facilè. Urina sana quidem acris est, at est humor excrementitius, qui non manet in corpore, sed expellitur. Si carnes animalium sanorum decoquantur in aqua, dant mollia juscula; ex ossibus & canalibus animalium decoctis in aqua blandæ fiunt gelatinæ: cerebrum habet fatuum saporem, imò & reliqua omnia corporis viscera in aqua decocta nullam acrimoniam jusculis præbent. Unde patet evidenter, materiem nutritiam, ex qua restituuntur solidæ & fluidæ partes nostri corporis, necessariò debere habere blandam indolem. Unde etiam videmus, chylum & lac, ex ingestis alimentis parata, blandi semper esse saporis, cùm jam propiùs accedant ad assimilationem cum partibus nostri corporis,

Simulac ergo acrimonia in nostris humoribus nasci incipit, incipit depravari nutritio, & corpus marcescit.

Dum acidâ acrimoniâ laborant juniores diu, totum corpus miserrimè contabescit, solo abdomine tumente, & infarcto, à reliquiis indigestis ciborum. Ubi in scorbuto inveterato acrimonia humorum magna adest, atrophia sequitur, uti ad §. 1151. n°. 4, notatum fuit. Dum in cancro exulcerato acris sanies, pro parte resorpta, sanguinem infecit, videmus torosa corpora vero marasmo exsiccari, licèt debitam copiam optimorum alimentorum sumant. Unde patet, acrimoniam humorum posse causam dare consumptioni & tabi cachecticæ, illámque in hoc morbo adesse nonnunquam. Quod & *Celsus* (*a*) indicavit, dum de hoc morbo agens, dicit: *Huic, præter tabem, illud quoque nonnunquam accidere solet, ut per assiduas pustulas, aut ulcera, summa cutis exasperetur.* Quod ab acrimonia majori humorum ad cutem delatorum fieri videtur.

Ut autem curatio rite procedat, priùs debet cognosci acrimoniæ prædominantis indoles propria, quantùm per artem hoc indagari poterit: certum enim est, quandoque à latentibus causis marasmum induci. Si unius noctis spatio ob supplicii metum totus marcuerit homo, ita ut & canos haberet capillos (*b*), patet satìs, à simili causa, licèt leviori, talem marasmum produci posse longiori tempore. Videmus sic, homines, metu, tristitiâ, vel & perpetuis curis oppressos, contabescere sensim. In initio talis corporis mutatio, ab animi affectu producta, non potest adscribi majori humorum acrimoniæ; sed certum est, magnas mutationes humoribus induci posse per animi affectus diu perseverantes, uti in melancholiæ Historia patuit; adeóque patet, & in tali casu ad humorum degenerationem attendendum esse, ut cognoscatur, & cognita emendetur. Unde considerande erunt sequentia.

1. Causæ antea recensitæ fuerunt, adeóque indagandum, qualis ex illis huic morbo originem dederit; & an simul acrimoniæ producendæ apta fuerit, & quali: inprimis autem considerandum est, quali victu æger usus fuerit. Sic v. gr. in infantibus, solo lacte viventibus, meritò suspicamur acrimoniam acidam. Ita etiam si salsamentis in victu usus fuerit antea copiosè æger, acrimonia muriatica accusatur. Idem de reliquis acrimoniæ speciebus verum est.

2. In hominibus enim calidæ temperiei, vel & post morbos acutos calidos toleratos, si cachexia succedat, novimus, humores in alcalinam putridam degenerationem vergere. Et contrà in frigida temperie, vel & morbo chronico, potiùs in mucosam inertem viscidítatem tendere, quæ raró acrimoniam comitem habet, saltem in initio.

3. In genere dolor, sine signis motûs aucti, & sine apparente obstructione majore, uti etiam erosio partium sine tumore simul præsente, dant signa acrimoniæ in humoribus (*c*). Non enim ubique acrimonia accusanda est,

(*a*) Lib. III. Cap. XXII. pag. 167.
(*b*) Marcell. Donat. Lib. I. Cap. 1. p. 1.
(*c*) H. Boerh. Instit. Med. §. 911.

ubi dolor adest: videmus enim, acerbissimos dolores nasci à sola inflammatione in sanissimis corporibus subitò, in quibus nulla signa acrimoniæ humorum unquam fuerant observata. Sudans à labore homo gelidam affatim hauriat aquam, sæpe intra bihorium acutissimâ laborat pleuritide, & præ vehementia doloris seipsum suffocat, dum inspirare non audet aerem: sed tunc adest motus auctus, acuta nempe febris. Exostosis sensim nascens, periosteum distrahendo, intolerabiles dolores facit, sed adest tumor. Ubi autem absque his dolores adsunt, meritò de acrimonia humorum cogitant Medici. Sic in scorbuticis dolores illi molesti oriuntur, ulcera sponte nascuntur in cruribus, quæ sensim vicina rodendo serpunt. Adeóque ex his symptomatibus generale acrimoniæ signum habetur. Qualis autem acrimoniæ species sit, alia iterum symptomata docent, de quibus antea dictum fuit §. 63. 64. 85. 86. Præterea symptomata, quæ singulares acrimoniæ species comitantur, & indicant, pulchre enarrata habentur (*a*) in *semeioticis*: quæ hîc repetere supervacaneum videtur.

4. Excreta enim sequuntur sanguinis & humorum indolem. Sic ubi acrimonia alcalina adest, urina acris, crassa, fusca, spumescens, fœtida, excernitur; fæces alvinæ cadaverosum odorem habent; sudor quandoque fœtidus exit. In acrimonia acida observatur urina decolor, quandoque stranguriosa, crassa, alba, cum sedimento crasso, copioso. Fæces alvinæ acidum spirant; & sæpe viridescunt; sudor acidum olet. In acrimonia verò muriatica occurit urina salsa, tardè putrescens, cum sedimento spisso, & pellicula tenui innatante.

Ubi autem ad quatuor modò memorata attenditur, peritum Medicum minimè latere poterit, an adsit humorum acrimonia, & qualis.

§. 1182. HÆC cognita corrigenda suis contrariis (vid. 1166.).

Quomodo emendari possit acrimonia acida, & alcalina, antea peculiaribus capitulis pertractatum fuit. Possunt autem & de his, & de aliis acrimoniæ speciebus videri illa, quæ ad §. 1051, habentur, ubi de causis generalibus morborum chronicorum agitur.

(*a*) H. Boerhaav. Institut. Medic. §. 912. & sequentibus.

EMPYEMA.

EMPYEMA.

§. 1183. QUOTIES inter pulmones & pleuram pus in thoracis cavo colligitur empyema est.

Certum est, empyematis vocabulum laxiori significatione olim usurpatum esse, & designasse quamcumque suppurationem partium interiorum corporis, uti pluribus *Hippocratis*, *Galeni*, *Aretæi*, &c, locis demonstrari posset, quæ in *Foesii Œconomia* collecta habentur. Interim tamen & verum est, quòd magis specialis hujus vocabuli usus fuerit pro designanda collectione puris in cavo thoracis inter pulmones & pleuram; qualis definitio exacta apud *Aetium* (*a*) legitur, quæ ita sonat: *Empyici, hoc est, pectore suppurati, vocantur, quibus abscessus in succingente costas intrinsecus membrana, aut in aliqua alia pectoris pellicula, factus, acervatim ruptus est, & in vacuum pectoris locum effusus, inter pulmonem & membranam costas succingentem.* Hoc autem sensu solet hodie apud Medicos & Chirurgos empyematis nomen intelligi.

§. 1184. QUOD semper supponit vomicam purulentam fuisse ruptam, cujus elapsum pus thorace recipitur.

Quomodo inflammatio transeat in suppurationem, antea §. 387, explicatum fuit; ubi simul dictum de illis, quæ requiruntur, ut bonum pus fiat. Ut ergo pus in thoracis cavo hæreat, debuit præcessisse abscessus, qui & vomica solet vocari; clausa quidem, quamdiu pus in loco manet, ubi natum fuit; aperta verò, ubi pus de hoc loco elabitur, rupto tumore, quo continebatur. Non enim videntur humores, ab alia quacumque causa in cavo thoracis collecti, morâ in pus unquam verti. Dixerat quidem *Hippocrates* (*b*): *Si in ventrem effusus fuerit sanguis præter naturam, necesse est suppurari.* Verum aliâ occasione (§. 172. n°. 1.) probatum fuit, quòd suppurationis nomine hîc intelligatur quævis sanguinis corruptela, non verò conversio in pus propriè dictum. Putrescere potest sanguis in cavo thoracis collectus, & in corruptum ichorem degenerare; sed non mutatur in pus. Potest autem acris talis ichor partes, quas alluit, rodere, inflammare, adeóque possunt & abscessus nasci ab hac causa; sed tamen inde patet, pus non fieri ab effusis humoribus in thoracis cavo, sed illuc delabi ex vomicis priùs factis.

Sequitur jam, ut considerentur illa loca, quorum abscessus rupti, pus effundere possunt in thoracem.

(*a*) Sermon. VIII. Cap. LXV. pag. 85.

(*b*) Aphor. 20. Sect. VI. Charter. Tom. IX. pag. 259.

§. 1185. TALES sunt vomicæ. 1. Pulmonum; ab inflammatione horum (820. 867.), à sputo sanguineo, à materie ad fluorem inepta his impacta. 2. Pleuræ; ab inflammatione hujus (875.), à vulnere externè inflicto levi, citò externè clauso, internè rupto (298.), à contusione hujus, vel ruptione tecta in suppuratum abeunte (324.). 3. Diaphragmatis; inflammati, suppurati, in superiora rupti (907. 910.). 4. Mediastini similiter affecti (877.). Ut & 5. Pericardii ipsius (877.).

1. Quomodo, & quibus cum signis, inflammatio pulmonum in suppurationem abeat, antea ad numeros hîc citatos dictum fuit ubi de *peripneumonia* agebatur: inprimis autem notatum fuit §. 836, quòd, , si pulmo suppuratus pus effuderit in cavum thoracis, fiat empyema ferè lethale, quia pulmo ulcere jam exesus est, antequam empyema fiat; adeóque parum spei superest, ut convalescere à tanto morbo æger possit, uti postea ad §. 1192, dicetur.

Cùm autem pulmonum inflammatio gravis adeo & molestus morbus sit, facilè cognoscitur talis causa empyematis futuri; uti etiam si sputum sanguineum præcesserit; de quo, tanquam ulceris pulmonalis causa, in sequenti capitulo *De Phthisi* dicendum erit.

Verùm contingit quandoque, ut in pulmone, & visceribus aliis corporis, lentè accumuletur materia, quæ per vasa transire nequit, sed illorum angustiis impacta manet, sícque obstructionem facit; levem quidem in initio, neque multis symptomatibus stipatam, sed quæ sensim augeri ab iisdem caussis perennantibus poterit, &, comprimendo vicina, vel ob materiam obstruentem morâ acriorem redditam, inflammationem excitare, quam parva vomica sequitur. Antea ad §. 824, dictùm fuit de peripneumoniæ caussis; túncque patuit, aeris intemperiem, chylum ex viscosis & crassis cibis paratum, exercitia pulmonum violenta, cursu, luctâ, nixu, &c, periculosum hunc morbum producere, tunc inprimis maximè metuendum, ubi arteriæ pulmonalis fines occupat: minùs verò periculosus ille morbus est, si circa fines arteriarum bronchialium hæreat. Si ergo in parva tantùm parte pulmonis, & inprimis circa fines arteriarum bronchialium, ejusmodi materia ad fluorem inepta hæserit, facilè intelligitur, posse tale malum nasci, absque multo impedimento actionis pulmonis. Videmus in catarrhosis morbis ingentem copiam tenacis pituitæ ex finibus arteriarum in asperam arteriam exprimi, & per tussim educi: si ergo ob aerem frigidum constrictis vasis, vel ob tenacitatem nimiam materiæ, illud viscosum exire nequeat per fines arteriarum, nascetur talis obstructio, & poterit sequi vomica pulmonis, sed parva quandoque, quam vix ulla febris comitatur; & sæpe fallit incautos. Vidi sæpius in praxi, latentem talem vomicam, cùm tussicula

tantùm adesset, & per hanc mucus à bronchiis pulmonum averreretur, pro catarrho habitam fuisse, donec subitò exscreati puris copia docuisset, quale malum latebat. Imò dum hæc scribo, vidi nobilem virum, qui, raucâ voce, & pectoris oppressione, dum gradus adscendebat, atque tussi molestâ afflictus per aliquod tempus, incepit copiam puris cocti exspuere, & tamen æger, ejusque Medicus, mordicùs tuebantur, præter catarrhum molestum nil aliud mali subesse, cùm eodem tempore ob hyemale frigus frequentes grassarentur catarrhi.

Quandoque contingit, obstructa talia loca in pulmone manere diu, & vix ullo signo cognosci, si parvæ tantùm molis fuerint; attamen postea, aliâ accedente causâ, suppurantur, & vicina depascendo magnas sæpe pulmonum vomicas producunt. Notavit hoc in Praxi Medica versatissimus *Baglivus* (*a*), quòd nempe talia tubercula interdum per plures annos in pulmonibus lateant absque sensibili molestia ægrotantis, & demum manifestentur post pleuritidem, anginam, aut febrim aliquam, sanatam; atque bis se hoc observasse in cadaveribus dissectis. Ideo monet, statim medelam adhibendam esse, si post sanatam aliquam febrim superveniat dolor lateris, vel dorsi, vel alterius pectoris partis, accedente simul difficili respiratione. In Historia Medica numerosi casus leguntur illorum, qui subitò exstincti fuerunt catarrho suffocativo, uti credebatur, in quorum cadaveribus omnia vasa aerea pulmonis pure plena inventa fuerunt; quibusdam etiam pus per os & nares magnâ vi erupit. Notabilem talem casum ipse vidi. Venit ad ædes meas, ut me consuleret, rhedâ vectus æger, gradus satìs numerosos adscendit, licèt non sine molestia, ut ipse fatebatur, sed credebat, se asthmate spasmodico laborare, cæteroquin sanum se omnino prædicabat. Re examinatâ, monui illum de ancipiti morbi sui eventu, & quòd vomicam in pulmone latere crederem: unicámque spem curæ esse, si rupto abscessu & evacuato pure consolidari posset locus. Videbam facilè, quòd non fideret multùm huic morbi sui diagnosi; promittebat tamen, se tentaturum remedia, quæ præscripseram: descendit gradus satìs alacriter, currum conscendit, ad vicinum Pharmacopolium tendit, &, dum servus ejus fores pulsat, moritur, ingenti copiâ puris per os & nares expulsâ. Dum inopinatos similes casus vidisset in praxi *Baglivus* (*b*), exclamat. *O quantùm difficile est, curare morbos pulmonum! O quantò difficilius eosdem cognoscere, & de iis certum dare præsagium! Fallunt vel peritissimos, ac ipsos Medicinæ principes. Tyrones mei, cauti estote, & prudentes, in iis curandis: nec facilem promittite curationem, ut nebulones faciunt*, *qui* Hippocratem *non legunt*.

Certè noverat *Hippocrates*, quòd quandoque in corpore lateant suppurationes, & ideo (*c*) dixit: *Quibus suppuratum quoddam in corpore existens signis non proditur, iis ob puris aut loci crassitudinem sui signa non edit*. Idem enim & in aliis corporis visceribus contigisse novi. Vidi aliquoties in hepate & renibus abscessus in cadaveribus dissectis, de quorum præsentia nul-

(*a*) Prax. Med. Lib. I. Cap. IX. pag. 35.
(*b*) Ibidem, pag. 34.
(*c*) Sect. VI. Aphor. 41. Charter. Tom. IX. pag. 274.

lam suspicionem habuerant Medici vitæ tempore, & apud *Bonetum* plura similia exempla habentur.

Sed & *Hippocrates* (*a*) meminit talium tuberculorum pulmonis, quæ postea suppurantur, dum dicit: *Quum ad sese pulmo sanguinem, aut pituitam salsam, traxerit, neque rursus dimiserit, sed ibi collecta & coacta fuerint, ex his tubercula in pulmone gigni solent, & suppurari.* Postea monet: *nisi verò advertatur, morbus annum detinet, & mutatur, & varias subit affectiones.* Simul notat, quandoque pus in pectus erumpere, túncque sectione vel ustione factâ educendum esse. His similia habet & alibi (*b*), ubi pariter notat, empyema inde fieri posse. Patet ergo, à latenti tali causa pus colligi quandoque in thoracis cavo, & Medicos sæpe fallere, dum non exspectant empyema nisi post validos morbos inflammatorios pectoris prægressos.

2. In pleura membrana, & locis intercostalibus, tales vomicas fieri, quæ ruptæ in cavum thoracis pus effundunt, antea patuit in Historia pleuritidis, & inprimis §. 894, ubi de pleuritide suppurata agitur. Quomodo à vulnere pectoris malè curato empyema nasci possit, pariter ad §. 298, dictum fuit.

Præterea ad §. 324, ubi de contusione agebatur, monitum fuit, effusos humores, subcute integra, nisi resorbeantur venis, stagnando posse acres reddi, & inflammationes, suppurationes, &c, producere. Adeóque à contusione thoracis empyema potest nasci. Notatum autem fuit §. 326, à musculis contusis similia mala fieri posse; simúlque tunc dictum est, quandoque per contusiones quasdam tantùm rumpi musculorum fibras, ita tamen ut inde actio musculi non tollatur; túncque adest illud malum, quod veteres Medici (σπάσμα) vulsionem, vel & (ῥῆγμα) rupturam, dixerunt, uti *Hippocratis* & *Galeni* auctoritate tunc probatum fuit. Molestos dolores inde fieri & diuturnos constat; & monet *Hippocrates*, rupturas illas esse circa thoracem difficillimas & maximè periculosas: ad curationem enim talium malorum quies partis dolentis multùm præstat, quæ in thorace ob respirationem perpetuò necessariam difficulter obtineri potest; adeóque ob perpetuam illam irritationem inflammatio ac suppuratio sequi possunt; & apostemate introrsum rupto, fiet empyema. Videtur *Aetius* (*c*) à tali causa empyema metuisse. Postquam enim dixerat, se novisse, quosdam sine febre empyicos factos fuisse, subjungit: *Quibus autem ex gymnasii exercitiis, aut lapsu aliquo, vulsio facta, dolorem quemdam circa thoracem in profundo attulit, &c*; postea remedia recenset, quibus hoc malum superari possit. In versione latina *Aetii* (*d*) σπάσμα verterunt convulsionem, sed minùs rectè, uti §. 326, probatum fuit.

Patet ergo, ruptionem talem tectam pleuræ, & musculorum intercostalium, inter causas empyematis meritò numerari.

3. Innumeris hîc citatis de suppuratione, paraphrenitidem sequente, dic-

(*a*) De Intern. Affect. Cap. IV. Charter. Tom. VII. pag. 641.
(*b*) De Morbis Lib. I. Cap. VIII. ibid. pag. 541.
(*c*) Lib. VIII. Cap. LXXIII. p. 173. versâ.
(*d*) Sermon. VIII. Cap. LXV. pag. 84.

tum fuit, simúlque tunc notabatur, abscessum, in diaphragmate natum, posse rumpi abdomen versùs; túncque asciten purulentum producere; vel & versùs thoracem, túncque empyema sequi.

4. 5. De his pariter, numeris citatis in textu, actum fuit: simul conferantur illa, quæ ad §. 913, de mediastini ac pericardii inflammatione, & suppuratione hanc secuta, habentur.

Interim tamen notandum est, quòd pus collectum in cavo pericardii, vel inter mediastini duplicaturam, propriè loquendo, non faciat empyema, cùm non hæreat inter pulmonem & pleuram, quod in definitione empyematis §. 1183, requiritur. Præterea per paracentesin, §. 1191, descriptam, pus ex his binis locis non educeretur. Ubi autem illud pus, rupto pericardio vel mediastino, in cavum thoracis delabitur, tunc empyema producit.

Præterea notari meretur ipsius mediastini structura, de qua §. 170. n°. 4; & §. 913, dictum fuit; simúlque notatum, duplicatæ pleuræ lamellas, mediastinum constituentes, à se invicem recedere circa corpora vertebrarum thoracis, & sic relinquere speciem triangularis cavi, cujus postica pars est columna vertebrarum; in quo cavo ponitur membrana cellulosa, per quam transeunt aspera arteria, œsophagus, ductus thoracicus, &c: si pus collectum hæreret intra hanc duplicaturam mediastini, proprio pondere delabens posset quandoque miras vias sibi per substantiam cellulosam facere, & in longè dissitis corporis locis tumorem purulentum excitare. Ad §. 413, ubi de fistulis agebatur, memorabilem talem casum recensui, & postea aliquot similes in praxi vidi, qui fecerunt, ut dubitaverim, an non quandoque tale quid contingeret in morbis, quod & §. 836. n°. 4, monui.

§. 1186. COGNOSCITUR futurum 1. ab inflammatione quinque partium (1185.), nullâ coctione, revulsione, crisi, medicamento, depuratâ, sed cum horrore vago, febriculâ, noctu gravi, calore vago, gravitate loco doloris, dyspnœâ, appetitu prostrato, siti majori, desinente. vid. (833. 892. 913.).

Certum est, hîc magnâ attentione opus esse, ut Medicus tutò determinare possit, empyema adesse, vel non; post mortem enim facta cadaveris sectio demonstrabit, an in diagnosi erraverit; & præterea turpe foret, si, factâ thoracis paracentesi, nullum pus exiret. Sedulò ergo perpendenda est tota Historia morbi prægressi, præcipuè si quis ab initio non adfuerit tali ægro, sed tantùm in concilium vocetur, dum deliberatur an empyema adsit, & quomodo educendum sit collectum pus. Empyema autem semper supponit vomicam purulentam præexstitisse (§. 1184.) in una vel pluribus ex quinque partibus modò recensitis; adeóque sedulò perquirendum est, an in morbi Historia talia signa occurrant, quæ docent in his partibus inflammationem natam fuisse; simúlque nulla adfuisse indicia, talem inflammationem, vel benignâ resolutione, vel evacuatione materiæ morbosæ, aut me-

taſtaſi, ad alias corporis partes, curatam eſſe. Deinde examinandum, an ſecuta fuerint poſtea talia ſymptomata, quæ notant inflammatum locum abire in ſuppurationem. Ultimò inquirendum eſt omni cum cura, an & adfuerint ſigna apoſtematis jam facti.

Cùm autem de omnibus illis ſatis amplo ſermone actum fuerit, ubi de *peripneumonia*, *pleuritide*, *paraphrenitide*, in ſuppurationem abeuntibus dicebatur, nullo modo opus erit hoc loco illa omnia repetere. Signa enim pulmonis ſuppurandi, & jam ſuppurati, deſcripta fuerunt §. 833. 834. 835. De pleuritide ſuppurata dictum fuit §. 892. 893. 894. De ſimili malo, diaphragma, mediaſtinum, aut & pericardium, occupante, videantur illa, quæ ad §. 910. 912. 913. habentur.

§. 1187. COGNOSCITUR jam præſens. 1. à tempore inceptæ inflammationis viginti dierum ſine purgatione. 2. à ſignis vomicæ in quinque partibus (1185.) diſparentibus. 3. à novo dolore, tuſſi, dyſpnœâ, ſalivatione ortis, móxque diſparentibus. 4. à tuſſi ſicca, gravitate ad diaphragma, decubitu in unum latus, ſtrepitu puris ad motus, febre lentâ, genis rubentibus, oculis cavis, digitis in extremitate calidis, unguibus recurvis, abdominis tumore.

Omnia illa ſigna, quæ recenſentur paragraho præcedenti, tantùm docent, vomicam adeſſe talem, quâ ruptâ, pus poſſet effundi in cavum thoracis, adeóque empyema produci. Sequitur ergo, ut dicatur de illis ſignis, quæ docent, pus inter pulmones & pleuram hærere. Poteſt enim vomica pericardii rumpi, ita ut in cavum pericardii labatur pus, túncque non aderit empyema, neque illud pus per paracenteſin, §. 1191, deſcriptam, poſſet educi. Cordis palpitatio perpetua, anxietas magna, locus ubi dolor inflammatorius in initio morbi, fuerat, ſigna dabunt talis mali, cujus curatio vix ſperari poteſt. Pariter, utì antea monitum fuit, vomica mediaſtini poſſet ſic rumpi, ut pus delaberetur inter ſecedentes à ſe mutuò mediaſtini lamellas; adeóque nec tunc hærebit in cavo pectoris ſed ad longè alia loca corporis venire poterit.

Signa autem præſentis empyematis ſunt primò talia, quæ comitantur vomicæ purulentæ rupturam: deinde habentur alia, quæ docent pus inter pulmones & pleuram in thoracis cavo collectum hærere; quæ omnia ſingulatim conſideranda ſunt.

1. Certum quidem eſt, quòd, ubi inflammatio illarum partium, quæ §. 1185, recenſentur, duravit per viginti dies, abſque ulla expurgatione vel metaſtaſi materiæ morboſæ, tunc ferè certi ſimus, ſuppurationem hîc factam eſſe, præcipuè ſi ſigna ſuppurationis ſimul adfuerint. Verùm non ideo certò ſcimus, vomicam purulentam jam ruptam eſſe, nam rupturæ tempus admodum variat. Patuit hoc ex *Hippocratis* teſtimonio, quod adduxi §. 894, ubi de pleuritide ſuppurata agebatur. Monet enim, quaſdam ſuppu-

rationes rumpi, vigesimo die, quasdam quadragesimo, alias sexagesimo: simul autem indicat, illis ægris citiùs rumpi vomicas, quibus dolor intensior fuit in principio morbi, uti & spirandi difficultas, cum tussi & sputatione, quæ signa sunt celerioris suppurationis, & vomicæ jam multo pure distentæ, adeóque citiùs rumpendæ. Patet ergo, quòd, omnibus morbi symptomatibus in toto decursu rite expensis, celeriorem vel tardiorem rupturam vomicæ possimus exspectare, sed simul evidens est, quòd non possit exactè determinari dies, quo hæc ruptura fiet: monuit enim *Hippocrates*, si molesta satis symptomata adsint, etiam ante vigesimum diem rupturam exspectari posse; quod & *Celsus* (*a*) disertè monuit, dicens: *Si protinus initio dolor & tussis fuerit, & spirandi difficultas, vomica vel ante, vel circa, vigesimum diem erumpet. Si seriùs ista ceperint, necesse est quidem increscant; sed quò minùs citò adfuerint, eò tardiùs solventur.*

Observavit *Piso* (*b*) in pleuriticis, ante diem morbi decimum quartum defunctis, quòd totus thorax pure plenus esset; imò vidit pus in pectore cujusdam sacerdotis, qui, sexagenario major, perierat nonâ pleuritidis die. Verùm in hoc ægro neglecta fuerat venæsectio in morbi initio, & sexto tantùm die fuerat instituta; unde inflammatio, perperam curata, citiùs in suppurationem abiverat.

2. De signis vomicæ dictum fuit §. 835, & 893, quæ præcipuè pendent à distractione partium vicinarum, & compressione pulmonis in illo loco, ubi saccus purulentus hæret; simulac autem, ruptâ vomicâ, pus diffunditur in cavum thoracis, tunc necessariò illa omnia symptomata plurimùm minuuntur; imò quandoque penitus abolita videntur: quod optimè notavit *Hippocrates* (*c*), talem vomicam, in pulmone latentem, describens. Sic autem habet: *At si per infusum pus minimè educatur, id ex pulmone in thoracem erumpit; pόstque ruptionem sanus videtur, quòd pus ex angustia in ampliorem locum venerit; & spiritus, quem respiramus, in pulmone sedem habeat. Sed, procedente tempore, pure pectus impletur, tusses & febres aliique dolores omnes magìs ipsum vexant, morbúsque declaratur.*

Cavendum ergo est Medico, ne subito hoc levamine deceptus, credat morbum finitum esse, cùm adhuc anceps periculum supersit: non quidem convenit, tristi prognosi datâ, eripere ægro blandam illam sanationis spem, quam conceperat; sed oportet amicos monere, quòd fallax illud levamen sit: sic enim famæ detrimentum cavebitur.

3. Antea ad §. 894, notatum fuit, quòd dolor minuatur, dum inflammatus locus in apostema purulentum abiit: hinc levantur ægri tales à dolore, cùm pus factum est, sed manet dyspnœa & molesta tussis. Ubi verò talis abscessus pure collecto, & quotidie aucto, turget, tunc membranæ, pus coercentes, magìs magísque distrahuntur, augetur multùm dolor, & sæpe minùs periti Medici doloris illud augmentum adscribunt novæ in-

(*a*) Lib. II. Cap. VII. pag. 66.

(*b*) De Morbis ab Illuvie serosa, Sect. III. Cap. IX. pag. 256.

(*c*) De Morb. Lib. III. Cap. XV. Charter. Tom. VII. pag. 592.

flammationi, & debiles jam à longiori morbo ægros repetitis ſanguinis miſſionibus quandoque exhauriunt. Si autem attendiſſent ad illa, quæ in externis partibus corporis, ſimili modo affectis, apparent, intellexiſſent facilè rationem novi doloris, qui percipitur, dum vomicæ internæ ruptura inſtat. Dum enim valida phlegmone manum occupat, moleſtus dolor adeſt, qui augetur, dum incipit ſuppurari pars affecta; minuitur verò, dum pus factum jam eſt. Verùm ubi à pure accumulato incipit diſtendi cutis & magis diſtrahi, ſensímque quaſi lacerari, donec ruptâ cute pus exitum invenerit, tunc vehemens adeſt dolor, ſed ceſſans illico, ſi lanceolâ Chirurgicâ pertundatur abſceſſus jam maturus, vel emollientiſſimis cataplaſmatibus macerata cutis ſponte à diſtendente pure rupta fuerit. Idem etiam contingit in abſceſſu interno; & hinc omnia illa ſymptomata diſparent mox, poſtquam vomica rupta empyema produxerit. Tunc autem ſequuntur nova mala, quæ à pure, diaphragma deprimente, viſcera thoracis alluente, macerante, &c, producuntur; de quibus ſequenti numero agendum eſt.

4. Tuſſis oritur tunc à pure comprimente pulmonem, & impediente liberam ejus dilatationem per aerem inſpiratum, unde veſicularum aerearum latera ad ſe mutuò affricantur: ubi autem morâ idem illud pus acrius redditum fuit, tunc augetur irritatio tuſſiculoſa. Sicca autem tuſſis eſt, quia de effuſo pure in pectoris cavum nihil educi poteſt, ſed tantùm quid de muco, pulmonis vaſa aerea obliniente, abraditur. Cùm autem ſponte ſuâ pus inferiorem partem cavi thoracis petat, hinc neceſſariò gravitas percipitur ad diaphragma.

Decubitus in dorſo talibus ægris ſatis commodus eſt, quia diaphragma versùs dorſum profundiùs deſcendit. Ob eamdem rationem ſitum erectum in lecto amant, ſi multùm puris in thorace collectum fuerit, quia tunc puris incumbentis pondere diaphragma versùs abdomen deſcendit, ſícque amplior redditur thoracis cavitas. Cùm autem, ſi in latus ſanum decubuerint ægri, puris pondus urgeat mediaſtinum versùs alterum cavum thoracis, hinc difficiliùs poterit explicari pulmo ſanus; unde anguſtias magnas patiuntur ægri, & ſitum corporis mutare coguntur. Hoc ſignum empyematis optimè notavit *Hippocrates* (*a*), de hoc morbo agens: *Quum longius tempus progreſſum fuerit, febris vehemens ac tuſſis prehendit, latus dolet, neque in ſanam quidem partem decubitum ferre poteſt, ſed in dolentem, &c.*

Cùm autem pus illud, niſi aliam viam invenerit, uti poſtea dicetur, per ſectionem educi debeat, hinc Medicus certus eſſe debet, in quo thoracis latere pus hæreat: quandoque, dum ægri ſe circumvertunt in lecto, fluctuationem puris ſentiunt, imò & ſtrepitus moti puris ab adſtantibus auditur. Ob hanc rationem juſſit *Hippocrates* (*b*), ut ægri, in firma ſella collocati, alter humeros teneat, Medicus verò ægrum concutiat,

(*a*) De Morbis Lib. II. Cap. XVI. Charter. Tom. VII. pag. 568.

(*b*) Ibidem & Lib. III. de Morbis Cap. XV. pag. 593.

ſimul

ſimul lateri aures prope admoveat, ut ſtrepitum puris in alterutro thoracis cavo collecti audiat. Simul tamen monet, quòd, vel ob puris craſſitiem, vel ob magnam copiam, nullus audiatur quandoque ſtrepitus, quamvis thorax pure plenus ſit: *Quibus ſuppuratis, dum concutiuntur humeri, multus ſit ſtrepitus, minùs puris habent, quàm illi, quibus paucus* (ſtrepitus), *ſi difficiliùs ſpirent, & meliùs colorati fuerint. Quibus autem ſtrepitus quidem nullus ſit, verùm difficultas ſpirandi fortis, & ungues lividi, hi pleni ſunt pure, & perniciosè habent* (*a*). Genæ autem rubent, & meliùs colorati apparent illi, qui magnam copiam puris in pectore habent, quia difficiliùs tranſit in his ſanguis per pulmonem, adeóque & minùs facilè per jugulares venas ſanguis à capite redux evacuatur in cor dextrum; unde vaſa ſanguinea faciei magìs diſtenta manent, uti aliâ occaſione §. 807, ubi de angina agebatur, explicui. Febris autem lenta perpetuò comitari ſolet empyema, ob tenuiorem partem puris reſorptam, & ſanguini miſtam. Hæc autem febris ſenſim habitum corporis depaſcitur, unde ſumma inducitur macies. Cùm autem magna copia pinguedinis in orbitis oculorum adſit, ut molli quaſi pulvinari bulbus oculi undique excipiatur, lubricetur, & ſervetur mobilis, inde, pinguedine hac conſumptâ, redduntur oculi cavi, id eſt, bulbus oculi profundiùs in orbitam demergitur. Ob eamdem cauſam, conſumptâ illâ pinguedine, quæ in apicibus digitorum organum tactûs ſuſtinet, ungues recurvi magìs prominent. Simul & calor ſatis acer in extremis digitis & in volis manuum ſolet percipi, dum perpetua febricula ſanguinem velociùs movet per vaſa magìs contracta, atque ob tendineas vaginas incumbentes, exſuccas magìs & aridas redditas, plùs compreſſa.

Abdominis autem tumor tunc tantùm adeſt, quando magna puris copia deprimit diaphragma, ſicque abdomen prominere facit.

Cùm autem tantùm interſit Medico, ut certò noſcat, in quo thoracis latere pus hæreat, *Hippocrates* omnia ſigna collegit, & varias artes adhibuit, ut firmam haberet diagnoſin. Ita obſervavit, illud latus pectoris, ubi pus copioſum hæret, & quod ideo ſæpe ſtrepitum nullum facit, magìs intumeſcere, quàm latus oppoſitum (*b*); quod poſtea recentiorum Chirurgorum Obſervatis confirmatum fuit. Quia autem & magìs caleſcit latus affectum, hinc juſſit, totum thoracem obvolvi linteo tenui, intincto terræ rubricæ liquidæ, admodum tritæ & tenui, ſuaſitque ſectionem aut uſtionem inſtituendam illo in loco, ubi citiùs exſiccatio apparet. Vel & nudum thoracem rubricâ liquidâ illiniendum juſſit, ut appareat locus, qui primò ſiccatur; ſed prudenter monuit, tunc multos ſimul illiniri debere, ut ſimul & ſemel totus thoracis ambitus tegatur: cæteroquin fallere poſſet, dum ille locus, qui primus illiniretur, citiùs reliquis exſiccaretur.

(*a*) Coac. Prænot. 877. Charter. Tom. VIII. pag. 877.

(*b*) De Morbis, Lib. II. Cap. xvi. Charter. Tom. VII. pag. 568. & Lib. III. de Morbis, Cap. xv. ibidem. pag. 593.

Consideratis ergo omnibus, quæ ad diagnosin spectant, sequitur, ut videamus, quænam mala à pure, in thoracis cavo stabulante, sequi possint.

§. 1188. EFFECTUS hujus mali, 1. puris ex ulcere rupto, nec dein sanato, vel repurgato, continua accumulatio. 2. hujus in loco clauso, calido, humido, perpetim agitato, exacerbatio, putredo, fœtor, attenuatio. 3. diaphragmatis elevandi impedimentum, pulmonúmque extendendorum: unde anhelosa, difficilis, erecta respiratio, metus suffocationis jacenti, decubitus in liberam partem impossibilis, tussis sicca perpetua, anxietas. 4. Pulmonis, pleuræ, diaphragmatis, pericardii, cordis ipsius, maceratio, corrosio, in tabum fluidum consumptio, unde febricula hectica cum pulsu celeri, parvo, rubore genarum, siti perpetuâ, fame sublatâ, debilitate summâ, animi defectibus. 5. hinc omnium liquidorum ineptitudo ad nutritionem, circulationem, secretionem, excretionémque; unde tabes, ἀτροφία, fibrarum resolutio, liquidorum putredo, adeóque vel per comesum pulmonem rejectio, vel alvi fluor saniosus lethalis, cum sudore nocturno post somnum, pustulis faciei, aduncis unguibus, flavedine pellucente, facie Hippocraticâ.

1. Quandoque contingit, talem vomicam paucas tantùm uncias puris continere, unde, post rupturam factam, levamen omnium symptomatum percipiunt ægri; & parva quantitas puris effusi non multùm angustare potest pectoris cavum, unde certam sanitatem sperant ægri. Verùm tale ulcus apertum, perpetuò motum, pergit pus fundere, adeóque quotidie augetur puris quantitas. Videantur illa, quæ de hac re ad §. 894, habentur.

2. Ad §. 406, dictum fuit de degeneratione puris, dum nimis diu clausus relinquitur abscessus, & de pessimis malis, quæ hinc sequuntur. Talis mutatio puris & hîc fiet in saniem acrem putridam rodentem, si diu maneat, ac quidem citior & pejor erit hæc degeneratio in hôc loco, ob motum perpetuum thoracis, calorémque vicini cordis. Præterea majus inde discrimen metuitur; dum corrupta sanies viscera vitalia alluit perpetuò.

3. Notum est ex Physiologicis, quòd ad inspirationem requiratur thoracis dilatatio, ut aer liberè in pulmonem ingredi possit. Illud thoracis latus, in quo puris magna copia hæret, dilatatum quidem est, &, uti paulò antè dictum fuit, major amplitudo pectoris in uno latere designat locum, ubi empyema est, verùm, totum illud cavum licèt amplius fuerit, dum pure plenum est, impeditur expansio pulmonis tamen à pure undique ambiente. Præterea, ut exspiratio fiat, debet diaphragma, in inspiratione depressum,

elevari denuo sursum versùs thoracem : sed dum plures puris collecti libræ gravant diaphragma, sponte patet, illud longè difficiliùs attolli posse; adeóque erit difficultas magna respirationis, augenda simili proportione ac crescit copia puris. Hinc facilè intelliguntur reliqua symptomata, quæ in textu enumerantur, de quibus etiam antea dictum fuit.

4. Omnia loca, quæ acris talis sanies alluit, erodi ac in putridum liquamen converti debere, dubitari nequit; & Observata in cadaveribus empyemate defunctorum veritatem hujus rei demonstraverunt. Si ipsæ costæ carie exedi potuerint à pure fœtidissimo, utì celeberrimus *Heisterus* (*a*) vidit, quòd cadaver secantis digitos roserit; non miramur, cor & pulmones pariter in tabum fluidum consumi potuisse, utì ad §. 406, ex *Schenckii* Observatis constitit. Plura similia apud *Bonetum* (*b*) inveniri poterunt. Dum autem pars acris & putridi ichoris, venis resorpta, cum sanguine fluit, dum vitalia viscera irritantur perpetuò, & eroduntur sensim, perpetua febris, hectica dicta, sequitur, totum corpus depascens, cum siti perpetua, & fame deletâ, ob putridum talem fomitem circa vitalia viscera hærentem. Simul facilè intelligitur, debilitatem summam, & animi deliquia, debere sequi, donec mors omnibus his malis finem imponat.

5. Ut nutritio fiat, debent omnes humores nostri blandi esse, omnésque ad sanitatem requisitas dotes habere : verùm hîc à resorpto putrido ichore totus sanguis corrumpitur, vitalia loca, per quæ omnis sanguis totius corporis transire debet, alluuntur perpetuò tali putrilagine : hinc patet, omnes functiones turbari debere, nec possibile esse, ut restituantur perdita in corpore per nutritionem; dum interim hectica febris sensim totum habitum corporis depascitur. Cùm autem pulmo perpetuò maceretur in acri & putrida tali sanie, eroditur, & quandoque pars contentæ materiæ in cavo thoracis rejicitur per sputa, sed absque levamine, licèt ægri, qui hactenus tussiculam siccam passi fuerant, inde spem concipiant : facilè autem patet, tabefacto sic pulmone, nil boni exspectandum esse. Præterea, dum putredo augetur, attenuatur magìs corruptum pus, venis resorbetur, & totum sanguinem solvit, unde sudoribus nocturnis diffluunt, sícque exsiccatur corpus; vel putridissima diarrhœa sequitur, corrupto toto sanguine, quæ in suppuratis ultimam morbi catastrophen facere solet. Videantur & illa, quæ de sudoribus nocturnis ad §. 835, habentur. Monuerat hoc *Hippocrates* (*c*), dicens : *Qui crebro tenuiter exsudant, ac subinde rigent, perniciosum; ac sub finem empyema habere deprehenduntur, alvósque perturbatas.* Dum autem in sudoribus illis nocturnis magna copia humorum versùs vasa cutanea, ruit liquidissimâ parte per sudores expressâ, crassior & acrior sanguis in vasis cutaneis facilè hæret; sícque vel rubores facit, vel circa folliculos cutaneos obstructiones pariens pustulas excitat. Ad §. 835, ex Prognosticis *Hippocratis* alle-

(*a*) Acta Physico-Medica, Tom. I. Observat. 174. pag. 394.
(*b*) Sepulc. Anatom. Lib. II. Sect. VI. Tom. I. pag. 666. & seq.
(*c*) Coac. Prænot. n°. 10. Charter. Tom. VIII. pag. 853.

gavi locum, ubi, inter alia signa latentis in corpore collectionis purulentæ, & illa habentur. Postquam enim recensuit febrim hecticam, sudores, tussim inanem, addit: *Oculi cavi fiunt, malásque rubores obsident, & ungues quidem manuum adunci evadunt, digiti autem incalescunt, maximè summi, & in pedibus tumores fiunt, & cibos non appetunt, & phlyctænæ per corpus nascuntur.* Huc etiam spectare videntur binæ Coacæ prænotiones, quæ separatis quidem numeris scribuntur, sed se mutuò proximè sequentibus, &, si uniuntur, & perfectum sensum exhibent. Ita autem legitur (*a*): *Rubores circa nasum alvi humescentis signa sunt: doloribus circa hypochondria aut pulmonem suppuratis, malum.*

Cùm autem sanguis per putridum miasma resorptum penitus solvatur; adulto jam morbo color ruber perit, & serum sanguinis flavescens per majora vasa fluit: unde per ungues pellucidos flavus color apparet, qui in sanis hominibus roseus esse solet. Similis etiam color in tota superficie corporis conspicitur, quod videtur & indicasse *Aretæus* (*b*), de hoc morbo agens, dum scribit: *Quòd si in longum mutatio producicur, habitus phthisicus redditur; neque enim ultra in officio natura perseverat, quoniam concoctio non fit qualis antea: inde caro consumitur, color qualis belluæ: χροιὴ ζωώδης.* Verùm optimè videtur monuisse *Petitus*, quòd aliter hic locus legi debeat, interpositâ particulâ negativâ, nempe χροιὴ οὐ ζωώδης; túncque significat colorem cutis deturpari, neque amplius esse talem, qualis in vivo & sano homine apparet.

Ubi autem per sudores, alvi fluxum, atrophiam, totus habitus corporis vero marasmo consumitur, tunc magna mutatio in facie talis ægri apparet, & sibi ipsi dissimilis fit: solet autem *Facies Hippocratica* dici ideo, quia ab *Hippocrate in Prognosticis* graphicè descripta fuit (*c*). Postquam enim monuerat, optimum signum esse in morbis, si facies ægrotantis sanorum faciei similis sit, & inprimis sibi ipsi similis manserit æger, damnat quàm maximè faciem penitus mutatam à naturali sua conditione, illámque sic describit. *Nasus acutus, oculi concavi, tempora collapsa, aures frigidæ & contractæ, lobi aurium inversi, & cutis circa frontem dura, intenta, arida, colórque totius faciei pallidus aut & niger & plumbeus.* Talis autem vultus apparet, ubi omnis pinguedo consumpta est, & exhaustis liquidis vasa collapsa sunt; simúlque, consumpto, aut oppresso pulmone, pauculùm sanguinis, quod ab encephalo redit, in venis stagnare incipit, tunc enim lividus ille & plumbeus faciei color apparet. Satis autem patet, mortem instare, dum in empyemate *facies* illa *Hippocratica* adest: Unde & *Hippocrates*, alio in loco (*d*) eadem mutati vultûs signa recensens, vocavit *faciei corruptionem*, illámque lethalem esse monuit. Cæterùm nullum certum tempus determinari posse, quo empyema in mortem tendit, monuit *Hippocrates* (*e*), *Cùm nonnulli brevi*

(*a*) Ibidem n°. 216. 217. pag. 864.

(*b*) De caus. & sign. morbor. diuturn. Lib. I. Cap. IX. pag. 38.

(*c*) Charter. Tom. VIII. pag. 590. 591.

(*d*) Coac. Prænot. 213. Charter. pag. 864.

(*e*) De Morb. Lib. I. Cap. VII. Charter. Tom. VII. pag. 539.

pereant, quidam etiam multum tempus trahant. Differt enim corpus à corpore, ætas ab ætate, & affectio ab affectione, & anni tempestas ab anni tempestate, in qua ægrotaverint, &c.

§. 1189. CURATIO hujus pro varietate causæ statûsque mali diversa planè est.

Causæ empyematis sunt vomicæ, in quinque locis §. 1185, enumeratis natæ; &, prout in diversis locis hæret pus, alia requiritur curatio. Si in pulmone sit vomica, spes est, emolliente tepido vapore, sæpe per os naresque attracto, sic emolliri posse membranas pus coercentes, ut tussi validâ, sponte, vel per artem, excitatâ, rumpantur, & pus exscreari possit. Si in pleura hæret vomica, mollissimis fovendum latus remediis, ut extrorsum trahatur pus, si fieri possit. Idem in aliis vomicæ speciebus obtinet. Verùm etiam ratione statûs morbi diversa planè curatio est instituenda. Quamdiu enim vomica nondum rupta est, multa tentari quandoque possunt, ut caveatur puris in cavum thoracis delapsus: ubi autem pus jam collectum hæret in pectore, de cita illius eductione cogitandum est, si vires ægri adhuc constent, & recens sit empyema: ubi autem illa signa adsunt, quæ §. 1195, recensentur, tunc sola cura palliativa locum habet.

§. 1190. NAM 1. cognitâ vomicâ pulmonis, pleuræ, diaphragmatis, mediastini, & pericardii, quod cognoscitur ex signis propriis (834. 835. 893. 910.), omni ope nitendum, ut id rumpatur quantocyus, & determinetur ad exteriora: quod fit igne, ferro, medicamentis, motu idoneo.

Quomodo cognosci possit talium vomicarum præsentia, ad paragraphos in textu citatas dictum fuit; adeóque hîc illa signa non repetentur.

Omni artis molimine tunc tentandum est, ut via concilietur puri versùs exteriora: hoc autem optimè fit, si in illo loco, ubi ex signis observatis colligitur latere vomicam, minuatur resistentia, perpetuis fomentis, aut cataplasmatibus mollissimis, applicatis, vel cucurbitis, frequenter adhibitis, minuatur pressio atmosphæræ in illo loco; unde cutis & panniculus adiposus ibi tumere incipiet, & spes erit, quòd pus, in vomica latens, pressum perpetuò, dum aere inspirato dilatantur pulmones, viam sibi quæret versùs exteriora, ubi minor resistentia sic conciliatur. Imò, ut ad §. 895, dictum fuit, ubi de hac re agebatur, si scalpello, vel causticis, integumenta thoracis dividantur, ad pleuram ferè usque, & diu aperta serventur talia vulnera, contingit sæpe, ut felici eventu vomica ibi rumpatur, sicque pus per exteriora sibi viam inveniat. Unde etiam, uti ibidem dictum fuit, soliti fuerunt veteres Medici in tali casu pluribus locis urere thoracis exteriora, dum non constabat certò de loco vomicæ latentis. Pro-

bat hanc rem *Galenus* (*a*) ex *Platone Comico*, qui post pleuritidem suppuratum juvenem sic describit: *Postea verò Cnesias, Evagoræ filius, è pleuritide factus sceleton* (præ macilentia) *pure vacans* (id est, pus non exspuens) *arundinacea gerens crura, tabis prænuncius, plurimis escharis corpus inustus ab Euriphonte, &c.:* simul etiam tunc quædam Observationes practicæ enarratæ fuerunt, quæ utilitatem hujus methodi confirmant. Certè *Willisius* (*b*), dum satagit explicare, per quas vias lympha, in cerebri ventriculis collecta exire possit, notat, in vivente corpore meatus esse posse, qui post mortem collapsi in cadaveribus non deteguntur, suámque sententiam firmare conatur, quòd & pulmonis vomica sæpe per latentes vias exire queat; sic autem habet: *Aliquoties novi, in vomica pulmonis, per membranas pleuræ adnatas, humorem à cysti in fontanellam, lateri inustam, derivatum fuisse, adeóque, sputo cessante, morbum, aliàs incurabilem visum, tali epicraseos viâ sanatum fuisse.* Legitur & apud *Schenckium* (*c*) talis casus, ubi, post anginam malè tractatam, materies morbi in pulmonem iverat, & periculosam hujus visceris suppurationem fecerat. Peritus Medicus fomentis, emplastris, cataplasmatibus, thoracis exteriora perpetuò foveri curavit, tali cum effectu, ut, postquam per aliquot dies hæc facta fuerant, inceperit cutis in utroque pectoris latere paulò infra mammillas rubescere, cum levi tumore, & vigesimo die in sinistro pectore, disruptâ cute, maxima effluxerit puris copia; post triduum in dextro pectore idem contigit; unde statim magnum levamen æger sensit, & postea integram sanitatem recuperavit.

Per motum autem idoneum corporis promovere maturi jam abscessûs rupturam, inprimis locum habet in vomica pulmonis, ut sic per sputa educatur pus, de quo videantur illa, quæ ad §. 857, dicta fuerunt.

§. 1191. 2. UBI constat, jam factam disruptionem (302. 836. nº. 4. 5. 894. 910.), tum statim pus elapsum erit educendum. α. per os, si natura hanc monstraverit viam. β. per urinas, si in ea apparent puris evacuati signa. γ. per thoracis aperturam, factam ope instrumenti idonei in latere affecto, inter costam 5 & 6, vel 4 & 5, ab inferioribus numero ducto, pure lentè, & per vices, educto, & leni mulsâ aliquando repurgato, ultimò bene consolidato (303.). δ. dando simul decocta vulneraria, abstergentia, putredini resistentia, satìs magnâ copiâ.

Quibus signis cognosci possit, vomicam ruptam esse, numeris hîc citatis dictum fuit. Ad §. 302, descripta sunt illa signa, quæ docent, sanguinem in thoracis cavum effusum esse; cùm autem pus effusum similiter

(*a*) Commentar. in Aphorism. 44. Sect. VII. Charter. Tom. IX. pag. 316.
(*b*) Cerebr. Anatom. Cap. XII. Pag. 146.
(*c*) Observat. Medicin. Lib. II. Observ. 15. pag. 252.

diaphragma gravet, & pulmonis liberam expansionem ab aere inspirato impediat, hinc & illa signa huc referuntur. Ad §. 834. 835, dictum fuit de vomica pulmonis peripneumoniam veram sequente. Ad §. 893. 894, de simili malo, post pleuritidem nato, dictum fuit. De vomicis autem diaphragmatis, mediastini, pericardii, §. 910. 913, actum fuit. Præterea de empyematis signis eodem hoc capitulo §. 1187, fuit tractatum.

Generalis ergo indicatio hæc est, ut educatur quantocyus illud pus, sive per vias, quas natura monstrat, sive per alias, quas ars naturæ succurrens facit.

α. Quandoque contingit, per os exscreari pus post vomicam ruptam: sed videtur hoc inprimis tunc contingere, si abscessus in pulmone fuerit, & ita rumpatur, ut pus in vasa aerea pulmonis effundatur, sicque per asperam arteriam educi possit tussiendo. Si simul & semel ingens copia puris inundet vasa aerea, tunc subitæ suffocationis metus est. Ubi verò per parvam aperturam vomica rupta pus effundit, tunc absque periculo tussiendo educitur, & sanationis spes est; quod optimè notavit *Aretæus* (a), dicens: *At si jam rupta sit* (vomica) *strangulatûs discrimen impendet, si multum subitaneumque pus emanavit. Si pedetentim verò emittatur, certò prodest.* Sic enim videtur vocabulum ἀτρέμας hic verti debere. Quinam victus, & quæ remedia, tunc requirantur, dictum fuit §. 858, ubi de hac re actum fuit. An autem pus, jam effusum in cavum thoracis, à pulmone adhuc integro resorberi possit, & tunc per sputa educi, meritò dubitare licet. Pus, acrius morâ redditum, per comesum pulmonem rejici posse, §. 1198, dictum fuit; sed & simul notabatur, parum de sanitate restituenda tunc sperari posse.

β. Antea ad §. 406, notatum fuit, pus, in abscessu clauso diu relictum, venis resorberi, cum reliquo sanguine per vasa fluere, & non tantùm per metastasin ad varia corporis loca deponi, sed etiam quandoque feliciter per alvum, aut & urinæ vias, evacuari de corpore. Simul tunc quædam Observationes fuerunt allegatæ, quæ docent manifestè hujus asserti veritatem.

Certum est, veteres Medicos ferè omnes agnovisse, possibilem esse per has vias puris, in cavo thoracis contenti, evacuationem: *Galenus*, *Aretæus*, *Ægineta*, *Aetius*, *Cælius Aurelianus*, disertè hoc monuerunt: sed videntur inprimis laudasse illam puris evacuationem, quæ fit per urinas, tanquam tutiorem illâ; quæ per alvum fit, uti antea ad §. 894, dictum fuit. *Diemerbroeckius* (b) tractavit mercatorem Noviomagensem, in quo fluctuatio puris, intra thoracem contenti, dum corpus antrorsum & retrorsum moveretur, manifestè audiebatur, qui puris albi, bene cocti, mediocriter crassi, duas matulas plenas per urinarias vias bidui spatio, cum aliquo in ureteribus dolore, excrevit, sine ullo sanguine, & sic feliciter ab empyemate liberatus fuit. Binas adhuc alias Observationes ibi habet, quæ

(a) De caus. & sign. morbor. diuturn. Lib. I. Cap. IX. pag. 38.

(b) Anatom. Lib. I. Cap. XVIII. pag. 98.

idem docent. Verùm & alia Observatio habetur, quæ magìs mirabilis est; ubi nempe empyema, largo satìs foramine, inter septimam & octavam costam viam invenerat, tumorémque fecerat durum, cuti concolorem, & magnitudine caput infantis æquantem: cùm gravida esset jam per quatuor menses ægra, difficillimè respiraret, diarrhœa continua cum tenesmo adesset, & sudores colliquativi, febris hectica corpus depasceretur, pro desperata habebatur: peritus Chirurgus scalpellum ad aliquot pollicum profunditatem per medium tumoris centrum adegit, antequam pus prodiret, quod tunc magno impetu & copiâ exivit. Sequenti die invenit pus bonum in fæcibus alvinis, ejusdem coloris & consistentiæ ac illud, quod ex aperto tumore fluxerat; & simile pus in urina emissa subsidere vidit. Evasit autem hæc mulier ex tanto periculo, licèt abortum passa fuerit sextâ die post operationem institutam; & postea adhuc tres peperit proles (*a*). Illud inprimis notari meretur in hoc casu, quòd, licèt magna copia puris per vulnus factum effluxerit, & quotidie perrexerit exire, tamen pars notabilis puris per alvum & urinam exiverit; adeóque videtur non adeo difficulter pus hos exitus invenire.

Quænam autem conducant, tam in victu, quàm remediis, in tali casu; dictum fuit ad §. 852. 853, ubi de materia morbosa, in peripneumonia per has vias exitum moliente, dicebatur.

Patet ergo, quòd, postquam constiterit, vomicam ruptam esse, per quatuor vel quinque dies attendere debeat Medicus, an signa quædam puris evacuandi per has vias appareant: sin minùs, tunc cogitandum est de thoracis paracentesi, quæ non debet differri nimis diu, ut cum felici successu fiat.

γ. Quo in loco thoracis apertura fieri debeat, & quænam cautelæ in hac operatione requirantur, antea ad §. 303. n°. 5, pluribus dictum fuit, ubi de educendo sanguine ex thoracis cavo agebatur: quæ omnia pariter observanda sunt, ubi pus evacuari debet. Verùm sanguis extravasatus solet simul & semel emitti, quia plerumque non diu ibi hæsit; adeóque nondum corruptus est, & pulmo satìs integer ac firmus. Ubi autem pulmo diu maceratus fuit pure illum alluente, tunc sæpe, eductâ totâ quantitate puris, sanguis subitò implens vasa pulmonis, ferè tabefacta, illa rumpere posset, & subita mors quandoque sequeretur; quod *Hippocrates* (*b*) optimè monuit, utì tunc ad illam paragraphum dictum fuit. Hoc monitum *Hippocratis* omnes periti Chirurgi observant, nec simul & semel, sed per vices, emittunt pus per aperturam thoracis. Necesse est ergo, ut turundâ immissâ obturetur apertura, cùm cæteroquin in pectoris vulneribus damnosum turundarum usum invenerint Chirurgi, utì ad §. 304, dictum fuit. Simul & abstergens sed lene liquidum, postquam maxima copia puris jam educta fuit, solet per aperturam injici; decoctum hordei, v. gr. in cujus libra

(*a*) Medical Essays, Tom. V. S. 32. pag. 422.

(*b*) Aphor. 27. Sect. VI. Charter. Tom. IX. pag. 263.

uncia

uncia mellis soluta fuit ; vel & infusum *scordii*, *marrubii*, *veronicæ*, & similium, addito pariter melle : tandem ubi nihil puris ampliùs exit, debet consolidari vulnus inflictum, de qua re videantur illa, quæ de curatione *vulnerum thoracis* antea dicta fuerunt. Quamvis autem prudentia dictet, per repetitas vices pus educendum esse, quibusdam tamen & feliciter cessit totalis puris extractio. Sic apud *Plinium* (*a*) legitur, quòd *Phalereus, tum deploratus à Medicis vomicæ morbo, cùm mortem in acie quæreret, vulnerato pectore Medicinam invenerit ex hoste.* Procul dubio in hoc casu tota puris copia undatim effluxit ex vulnere inflicto.

Pulchre autem cautelas requisitas in educendo pure ex cavo thoracis recensuit *Hippocrates* (*b*), dicens : *Postea emisso pure, quantùm tibi visum fuerit, vulnus linamento ex lino crudo, cui filum alligaris, obducito, quotidie verò pus semel emittito. Postquam autem decimus dies acciderit, toto pure emisso, penicillum ex linteo indito, deinde vinum & oleum, tepida, per fistulam infundito, ne pulmo, pure madescere consuetus, subitò resiccetur. Infusum autem matutinum sub vesperam, & vespertinum mane, educito. At ubi pus tenue velut aqua fuerit, & ad digiti contactum glutinosum, ac paucum, stanneum penicillum cavum indito: ubi verò prorsus cavitas resiccata fuerit, paulatim resecto penicillo, donec ipsum eximas, vulnus coalescere finito.* Nisi enim certò constet, depuratam rite, & dein consolidatam, esse superficiem ulcerosam thoracis interni, nunquam debet consolidari vulnus, quia novum fieret empyema, quod similem denuo operationem posceret.

Verùm ad §. 1185, notatum fuit, in ipso mediastino & pericardio vomicas nasci, quæ quidem sic rumpi possunt, ut in cavum thoracis pus delabatur; interim tamen & quandoque pus talium vomicarum non in thoracem, sed in cava mediastini aut pericardii venit; túncque modò descriptâ thoracis aperturâ educi non posset. Monitum tunc fuit, si pus colligatur inter duplicaturam mediastini, quæ vertebras respicit, quòd tunc quandoque miras sibi vias per panniculum adiposum quærat : sed simul patet; quòd tunc per paracentesin thoracis educi nequeat. Ubi pus in pericardio hæret, vel inter duplicaturam mediastini sub sterno colligitur, pariter per operationem modò descriptam educi non potest; túncque vel suo fato relinquendus est æger, vel debet sterni perterebratio fieri, ut via puri conciliari possit. Certè *Aretæus* (*c*) notavit, quibusdam empyema in osse sterni nasci : non quidem meminit perterebrationis sterni, sed antea ad §. 895, memorabilem casum descripsi, ubi, post pleuritidem suppuratam, decimo mense in medio sterno tuber apparuit molle, in cujus ambitu exesi ossis sterni margines distinctè tangi poterant : rupto tumore, ingens copia laudabilis puris effluxit : ibi natura exitum puri per medium os sterni paraverat. Ad paragraphum 298, patuit, *Galenum* exscidisse ster-

(*a*) Lib. VII. Cap. L. pag. 166.
(*b*) De Morbis, Lib. II. Cap. XVI. Charter. Tom. VII. pag. 568.
(*c*) De caus. & sign. morbor diuturn. Lib. I. Cap. IX. pag. 39.

ni partem corruptam; &, licèt pericardium, suppositum sterno, computruisset, nudúmque cor appareret, tamen brevi tempore successit curatio. Videtur ergo concludi posse, talem sterni aperturam tentandam esse, si signa certa docuerint sub hoc osse latere empyema. Sterni trepanationem se vidisse institutam in homine vulnerato, testatur *Dionis* (*a*), licèt absque successu; moriebatur enim: sed inde tamen non liquet, mortem adscribendam fuisse huic operationi, sed potiùs vulneri, cùm modò dicta demonstrent, supervixisse homines, licèt sternum perforatum fuerit.

δ. De his remediis dictum fuit in cura peripneumoniæ §. 858. Dantur autem largâ copiâ, ut pars puris resorpta, ex sanguine eluatur per hæc decocta, & per urinæ, alvi, aut sudoris, vias eliminetur de corpore.

§. 1192. SI pus album, læve, æquale, fœtoris expers, specillum non colorans, exit, si æger sine febri, siti, alvi fluore, bene appetit, digerit, cætera sanus est, aeri ingressus in thoracem, quantùm possibile, prohibetur, spes est, ægrum convaliturum (304. 305.).

Omnia signa hactenus recensita tantùm docuerunt puris præsentiam in cavo thoracis. Sed nondum habebatur plenaria certitudo; quale foret pus ibi collectum, & quomodo affecta essent thoracis viscera, quæ hoc pure alluebantur. Ubi autem, aperturâ thoracis factâ, pus erumpens examinari potest, tunc multa discere possumus, quæ indicant, quid sperandum sit, quid metuendum. Antequam paracentesis instituatur, semper monendus est æger de dubio successu operationis, quæ tamen absolutè necessaria est, si natura nullam aliam viam indicaverit; cùm aliter certa & misera mors sequatur, uti §. 1188, dictum fuit.

Si autem pus ex pectore eductum bonas dotes habuerit, id est, album, læve, æquale, fuerit, spissitudine ferè referens lactis cremorem, attactu pingue, nullo modo fœtens, tunc certi sumus, illud pus nullam noxam conciliasse partibus, quas alluerat, humores corporis blandos esse, cùm cæteroquin in acri humorum cacochymia bonum pus nunquam, vel saltem rarissimè, fiat; de his videantur illa, quæ ad §. 387, habentur, ubi de inflammationis in suppurationem exitu agitur. Maxima vulnera consolidantur feliciter, dum tale pus adest, & perdita corporis substantia sub tali pure restauratur, & recrescit. Si ergo optimum tale pus mollissima & pulposa vasculorum extrema in vulnere non destruat, sed è contrà foveat & conservet, uti in vulneris generali Historia explicatum fuit, facilè patet, viscera, thorace contenta, à tali pure non potuisse lædi vel erodi; adeóque certi sumus de integritate harum partium, quod magni momenti est ad sanationem. Solus ille locus, unde pus delapsum est, ulcerosus est; verùm probatum fuit §. 207. 208. 209, per blandum tale pus separari om-

(*a*) Sixième Demonstrat. pag. 350.

nia, quæ consolidationem impediebant; adeóque optima spes, quòd locus ille ulcerosus brevì ad conditionem puri vulneris reducetur, sícque consolidabitur. *Hippocrates*, qui adeo accuratus fuit in signorum doctrina, ex solis puris conditionibus salutem prædixit vel interitum, utì aliâ occasione ad §. 895, notavi. Sic autem habet (*a*): *Qui suppurati uruntur aut secantur, si pus purum & album effluat, evadunt. Si subcruentum, & cœnosum, & graveolens, pereunt.* Quid designet specilli mutatus à pure color, sequenti dicetur paragrapho.

Quamvis autem bonum pus blandus sit, humor tamen nunquam potest ampliùs sanis assimilari humoribus, sed educi debet de corpore, ut fiat sanitas: ubi ergo quid de pure resorptum fuerit, & sanguini mistum per vasa corporis fluxerit, illud acrius reddetur, peregrino stimulo febrim excitabit (vide §. 586. *lit.* 1.) ac sitim (vide §. 636.), sanguinem tandem corrumpet, omnes functiones corporis turbabit, & putridâ diarrhœâ soluti humores exibunt de corpore, lethali ferè semper cum eventu, utì ad §. 1188, dictum fuit. Si ergo omnia hæc mala signa abfuerint, novimus, cacochymiam sanguinis purulentam nondum adesse, & si levis febricula atque aliqua sitis adfuerint, evacuato autem pure hæc statim minuantur, ac brevì cessent, optima spes est sanationis. Tunc enim quidem aliquid purulenti resorptum fuit, sed poterit facilè elui de sanguine per decocta illa vulneraria abstergentia, præcedenti paragrapho laudata, & ducto fomite purulento non ampliùs communicabitur sanguini similis labes. Optimè hoc notavit *Cælius Aurelianus* (*b*), dicens: *Communiter autem, sive universim dicendo, quod Græci catholicon vocant, omnium vomicarum, vel eorum qui iis afficiuntur, salutarem intelligimus ductum fore, si post eruptionem factam febres cessaverint, & magis extemplo vel eâdem die: siti quoque recedentè, atque perfecto appetitu cibi, ventris quoque officio parva atque congesta reddente; ipsius etiam puris albedo, atque eodem colore apparente.*

Si verò febris, educto pure, maneat eadem, nec redeat functionum corporis integritas, tunc novimus degenerasse jam totum sanguinem in cacochymiam non emendabilem, & periturum esse ægrum. Interim tamen, vel nunquam, vel rarissimè saltem, illud contingit, ubi pus optimæ notæ eductum fuerit.

Aeris autem ingressus præcavetur, quantùm fieri potest: quamdiu enim tota puris quantitas nondum evacuata est, impossibile est, omnem aerem arcere inter deligandum vulnus; sed tunc curandum est, ut aer satis calidus sit, ne insolitum frigus thoracis viscera sentiant. Quomodo autem, post evacuationem puris integram, excludendus sit aer ex thorace, & quænam requirantur tunc cautelæ, ut denuo ingredi pectus nequeat, dictum fuit in curatione *Vulnerum Thoracis* ad numeros hîc citatos.

(*a*) Aphor. 44. Sect. VII. Charter. Tom. IX. pag. 315.

(*b*) Morbor. Chronicor. Lib. V. Cap. x. pag. 590.

§. 1193. Si pus fuscum, ichorosum, fibrillis mistum, fœtidum, specillum instar ignis colorans, subcruentum, uno impetu totum effluens, prodit, summum periculum, & mors, vel phthisis.

Recensentur hic sani puris, degenerantis in saniem vel ichorem, signa: cùm autem pus tunc semper simul acrius fiat; partes, quas alluit, eroduntur, & ipsa solida, fibrillarum instar, in pure educto natant, dántque signum certum, viscerum integritatem læsam esse, adeóque parum spei superesse, cùm ab aeris accessu putredo jam incepta augeatur citissimè. Fœtor autem pessimum signum dat, cùm pus bonum omnino inodorum sit, & magnæ jam putredinis indicium est. Observatur autem, quòd specilla, argentea inprimis, tingantur iridis variegato colore, qualem & ab igne acquirere solent, si humoribus putrescentibus, vel jam putridis, immergantur. Vidi aliquoties, in ischuria diu retentam urinam, & jam ferè putrefactam, catheterem argenteum, per quem emittebatur, tali colore infecisse. Omnia hæc notaverat *Hippocrates* (*a*), dicens: *Quibus dum concutiuntur, pus graveolens & cœnosum prodit, ut plurimùm moriuntur. Quibus à pure specillum coloratur velut ab igne, plerumque pereunt.*

Subcruentum si fuerit pus, pariter pro malo omine habetur; quia inde concluditur, vasa erosa sanguinem exstillasse, & puri miscuisse. Interim tamen notandum hoc est, quòd sanguis cum pure prodiens tunc tantùm malum det signum, quando ipsi æqualiter permistus est, non verò ubi striæ quædam sanguineæ in pure conspiciuntur. Dum enim pus per aperturam thoracis exit, recentis vulneris cruenta labia præterlabitur, & facilè quid sanguinolenti secum defert. Hoc toties apparet, quando abscessus, in externis partibus corporis hærentes, lanceolâ aperiuntur; cutis enim vasa discissa sanguinem miscent puri erumpenti, sed non æquabiliter, cùm sanguis ex vasis elapsus statim in concretionem tendat; hinc striatim per pus dispergitur. Unde intelligitur ratio, quare *Hippocrates* (*b*) dixerit, ubi de empyemate agit: *Signum verò, an sit evasurus; si pus album ac purum fuerit, fibræque sanguinis insint, ut plurimùm convalescit.*

Antea autem jam monitum fuit, periculosam esse puris subitam & totalem eductionem. Si ergo pus in thorace contentum malas omnino dotes habuerit, cita mors, ob subitò auctam admisso aere putredinem, exspectanda est; vel ob tabefactum pulmonem phthisis immedicabilis, lentiùs quidem, sed certò tamen, mortem inducens.

In priori paragrapho omnia signa bona enumerata fuerunt, quæ si adsint cuncta, magna spes, ægrum superstitem fore; & contrà, si omnia signa, hac paragrapho enumerata, appareant. Verùm quandoque occurrit, quædam signa bona adesse, & quædam mala, tunc anceps eventus

(*a*) Coacar. Prænot. 409. 410. Charter. Tom. VIII. pag. 876.

(*b*) De Morbis, Lib. II. Cap. XVI. pag. 569.

erit; neque certa salus prædicenda tunc, neque tamen desperandum. Casus legitur apud *Brunnerum* (*a*), qui ex thorace empyici libras duodecim materiæ subrufæ intra triduum emisit; adeóque pus jam degeneraverat à bona sua indole; sed tamen nondum arroserat thoracis viscera, quæ videntur integra mansisse: hinc nullum symptoma supervenit, & quinto jam ab operatione die incepit esurire, pulsum, & respirationem inprimis, liberiorem habuit, noctu dormivit, urinam sanorum similem reddidit, & ad miraculum usque convaluit. Prudenter hinc *Hippocrates* (*b*), postquam & bona & mala signa suppuratorum enumeraverat, addit: ***At quibus aliqua ex prædictis accesserint, aliqua non, horum aliqui pereunt, aliqui multo tempore servantur.***

§. 1194. SI exesum fuerit mediastinum, aperto thorace, sæpe subitanea suffocatio.

Pus in tali casu vel tam copiosum fuit in pectore, ut premendo dilaceraverit mediastinum, vel adeo acre, ut erodendo sibi viam fecerit ad alterum thoracis cavum; hinc uterque pulmo comprimitur, & suffocationis periculum instat. Dum autem in tali casu paracentesis instituitur, metus est, ne aer, puris aliquâ copiâ effusâ, liberè irruat in utrumque thoracis cavum, sicque inspirationem impediat. Conferantur illa, quæ §. 170, habentur ad numerum quartum de vulneribus latis utramque cavitatem thoracis, cum admissu aeris, perforantibus. Satis autem patet, illud vix contingere posse, nisi empyema jam vetus fuerit, & pus magnam acquisiverit acrimoniam.

§. 1195. SI empyema vetus, vires collapsæ, capilli jam cadant, alvi fluor colliquativus adsit, corpus contabescat, paracentesis facta mortem accelerare solet.

Certò enim ex his signis novimus, pus jam acre redditum esse, sanguinem putridâ cacochymiâ corruptum, atrophiam consummatam: adeóque tunc suo fato relinquendus talis æger, & sola cura palliativa locum habet. Si enim perforetur thorax, tabefactus pulmo, qui à pure collecto adhuc sustinebatur, diffluit illico, & subitò moriuntur ægri. Sic & utilis hæc operatio vituperium patitur, & Medici famæ turpis nota inuritur, dum creditur, occidisse ægrum, qui servari non poterat.

(*a*) Glandul. Duod. seu pancreas secundar. Cap. IV. pag. 84.

(*b*) Coac. Prænot. 402. Charter. Tom. VIII. pag. 876.

FINIS TOMI TERTII.

Typis H. L. GUERIN.

